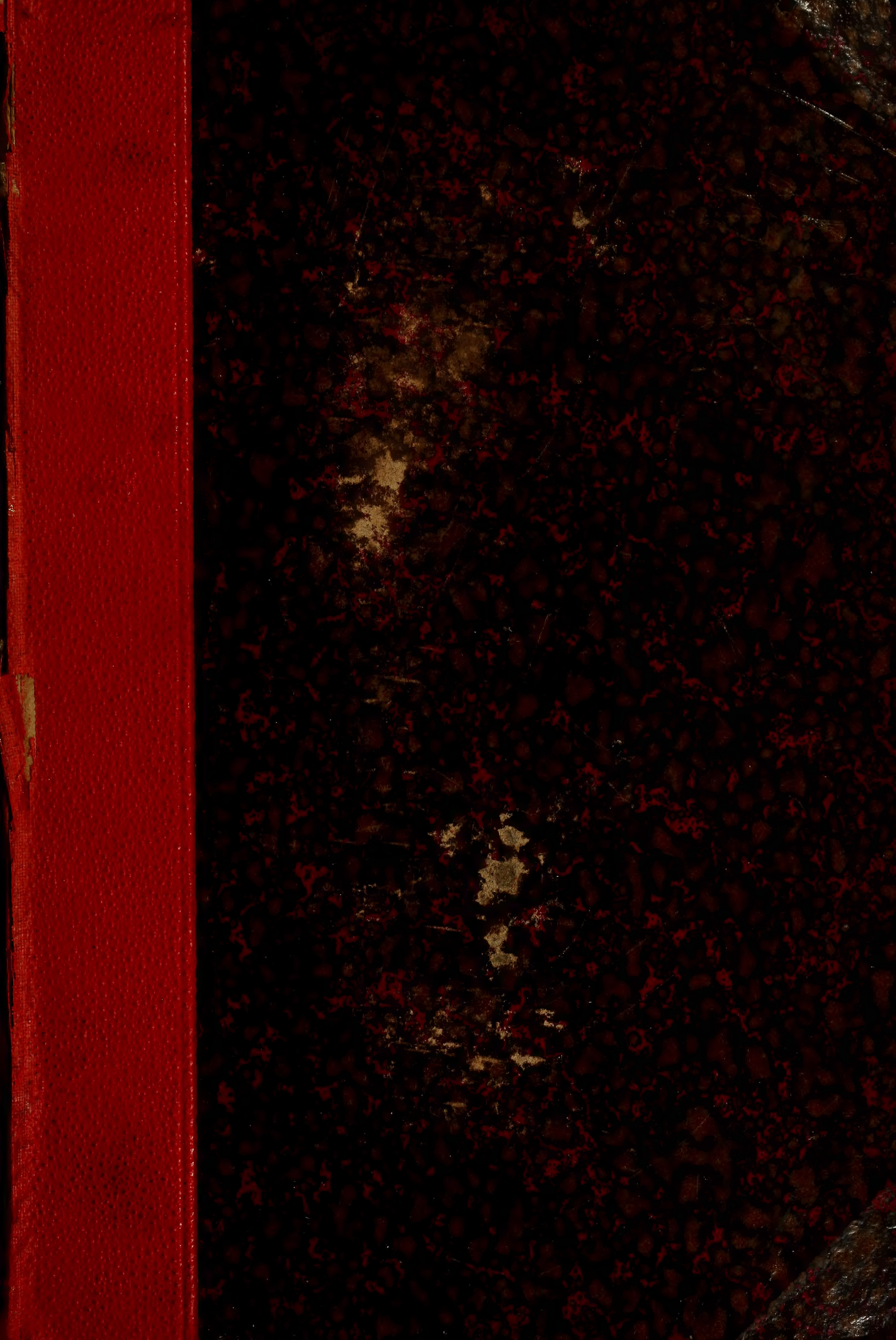
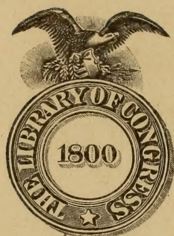

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

RAAD VAN STATE.

AFDEELING

VOOR DE

GESCHILLEN VAN BESTUUR.

VIJFTIENDE DEEL.

1875.

'S GRAVENHAGE,
GEBROEDERS BELINFANTE
1876.

's HAGE, BOEKDRUKKERIJ VAN GEBR. BELINFANTE.

ALPHABETISCH REGISTER.

VERGADERINGEN IN 1875.

KONINKLIJKE BESLUITEN.

Eerste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 6 *Januarij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 19 December ll., n°. 26, houdende beschikking op *het beroep van den Kerkeraad der Nederduitsch-Hervormde gemeente te Nieuwe Tonge van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland*, *houdende afwijzing zijner reclame tegen de benoeming van den heer D. van Weel Cz. als Dijkgraaf van den polder Noordland* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 437—440).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons door den Kerkeraad der Hervormde gemeente te Nieuwe Tonge, in hoedanigheid van Administrateur der fondsen en goederen van de diaconie-armen derzelfde gemeente, op 27 Junij ll. ingesteld hooger beroep tegen eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van den 16 Junij te voren, B, n°. 1775, houdende ongegrond-verklaring van des Kerkeraads bezwaren tegen de onder gelijke dagteekening door Gedeputeerde Staten goedgekeurde verkiezing van D. van Weel Cz. tot Dijkgraaf van den polder het Noordland;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 25 November 1874, nº. 76;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 December 1874, nº. 24, 3de Afdeeling;

Overwegende, dat stemgeregtigde Ingelanden van den polder het Noordland op 23 Mei ll., met gebruikmaking van de bevoegdheid, nedergelegd in de slotbepaling van art. 8 van het algemeen reglement voor de polders in de provincie Zuidholland, het voorzitterschap van het Bestuur huns polders, behoudens goedkeuring van Gedeputeerde Staten, hebben opgedragen aan D. van Weel Cz., die geen Ingeland in den polder is;

Overwegende, dat appellant, in zijne hoedanigheid voormeld en als zoodanig zijnde stemgeregtigde Ingeland in genoemden polder, thans van Ons verzoekt in deze de handhaving van het polderreglement te bevelen en het besluit van Gedeputeerde Staten in zake de verkiezing van D. van Weel Cz. tot Dijkgraaf te vernietigen, en zulks op grond: 1º. dat de verkozene Dijkgraaf zoude missen de vereischten, bij art. 8 van het algemeen polderreglement voor de verkiesbaarheid tot die betrekking gesteld; 2º. dat bij de verkiezing van 23 Mei door twee gemagtigden meer stemmen zouden uitgebragt zijn, dan art. 25 van het polderreglement toelaat, en 3º. dat de wettige vertegenwoordiger van den Kerkeraad, in het tegenwoordig geval volgens art. 24 van het polderreglement de Voorzitter van den Kerkeraad, niet overeenkomstig dat reglement voor de te houden verkiezing zoude zijn opgeroepen;

Overwegende, dat, volgens art. 95 van het algemeen polderreglement tegen de beschikkingen van Gedeputeerde Staten, waarbij omtrent een geschil uitspraak gedaan wordt, en tegen door hen verleende goedkeuringen binnen veertien dagen na de kennisgeving bij Ons beroep kan worden ingesteld, en appellants voorziening derhalve ontvankelijk is;

Overwegende, wat appellants eerste bezwaar betreft, dat volkomen juist is te achten, het gevoelen van Gedeputeerde Staten, volgens hetwelk iemand, die geen Ingeland is, tot Voorzitter van een Polderbestuur verkiesbaar is, mits hij — hetgeen met den verkozene in deze werkelijk het geval is — den ouderdom van 23 jaren hebbe bereikt en in het volle genot zij der burgerlijke en burgerschapsregten, zonder dat hij nog bovendien, gelijk appellant beweert, het vereischte behoeve te bezitten van te zijn zoon van eenen stemgeregtigden Ingeland, dan wel huurder of bruiker van land in den polder; dat, ging appellants bewering op, de slotbepaling van art. 8 overbodig zoude zijn, aangezien hij, die geen Ingeland, maar zoon van eenen stemgeregtigden Ingeland, dan wel bruiker of huurder van land in den polder is, reeds volgens de vóórlaatste zinsnede van art. 8, onder der Gedeputeerde Staten goedkeuring, tot Voorzitter gekozen kan worden, daar toch de Voorzitter, blijkens art. 3 van het polderreglement, tevens als lid van het Bestuur is aan te merken;

dat echter bij het vaststellen der slotbepaling van art. 8 blijkbaar de bedoeling heeft voorgezeten om zoo min mogelijk de keuze van eenen Voorzitter te beperken, maar integendeel nog ruimer te stellen, dan voor de bestuursleden in het algemeen in de vóórlaatste zinsnede des artikels was gedaan, — en zulks

uit overweging, dat niet zelden onder de Ingelanden van eenen polder geen persoon wordt aangetroffen, geschikt en tevens genegen om de betrekking van Voorzitter te bekleeden; weshalve de wetgever het noodzakelijk achtte voor de verkiesbaarheid tot Voorzitter geene andere vereischten te bepalen dan die der meerderjarigheid en van het vol genot der burgerlijke en burgerschapsregten;

Overwegende, wat appellants tweede bezwaar aangaat, dat, blijkens de inlichtingen zoo van het Polderbestuur als van Gedeputeerde Staten, het getal geldende stemmen in den polder St. Noordland bedraagt 76, terwijl op den dag der verkiezing door twee gemagtigden ieder 19 stemmen zijn uitgebragt, zoodat op 23 Mei het art. 25 van het polderreglement niet blijkt te zijn geschonden;

Overwegende, wat appellants derde bezwaar betreft, dat de schriftelijke kennisgeving der op 23 Mei te houden verkiezing onder dagteekening van 8 Mei te voren door het Bestuur is gedaan aan den Kassier van het Diaconie-Armbestuur te Nieuwe Tonge, gelijk tot dusverre, hetzij dan met uitdrukkelijk of stilzwijgend goedvinden van den Kerkeraad *qualitate qua*, steeds gebruikelijk was, en noch art. 24, 33 of eenig artikel van het algemeene polderreglement, noch het bijzonder reglement van den polder het Noordland voorschrijft, dat bedoelde kennisgeving ten opzigte van een stemgeregtigd zedelijk ligchaam uitsluitend aan hem moet geschieden, die dat ligchaam naar het burgerlijk regt vertegenwoordigt;

Overwegende overigens, dat de onder 2 en 3 vermelde bezwaren in ieder geval niet zouden leiden tot het onthouden der vereischte goedkeuring aan de verkiezing van D. van Weel Cz. tot Dijkgraaf, daar deze met eenparigheid van stemmen gekozen werd en de beweerde onregelmatigheden, ook al waren zij gepleegd, des neen, alzoo van geenen invloed zouden hebben kunnen zijn op den uitslag der verkiezing;

Gezien het algemeen polderreglement voor de polders in de provincie Zuidholland, goedgekeurd bij Ons besluit van 24 Augustus 1856, nº. 63 (*Provinciaal blad* nº. 99);

Hebben goedgevonden en verstaan:

den Kerkeraad der Hervormde gemeente te Nieuwe Tonge in het door hun *qualitate qua* ingesteld, hiervoren omschreven, hooger beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift tot narigt zal worden medegedeeld aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 19 December 1874.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2. van den 19 December ll., n°. 27, houdende beschikking op *het beroep van Burgemeester en Wethouders van Zeist van de inschrijving van W. B. van Vloten voor de nationale militie in de gemeente Amsterdam* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 468—471).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Burgemeester en Wethouders der gemeente Zeist bij Ons ingediend bezwaarschrift tegen de inschrijving binnen de gemeente Amsterdam van Wilhelm Bernhard van Vloten in het register van inschrijving voor de nationale militie, ligting 1875;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 9 December 1874, n°. 85;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 December 1874, n°. 36, 4de Afdeeling;

Overwegende, dat Wilhelm Bernhard van Vloten door Burgemeester en Wethouders der gemeente Zeist in den loop des jaars 1874 ambtshalve, krachtens art. 21 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), in het inschrijvingsregister dier gemeente voor de nationale militie is ingeschreven, op grond, dat, naar hun oordeel, de vader van genoemden jongeling sedert Mei 1873 woonplaats heeft binnen hunne gemeente;

Overwegende, dat voornoemde Wilhelm Bernhard van Vloten reeds in Januarij 1874 op aangifte zijns vaders voor de nationale militie was ingeschreven te Amsterdam, doch, volgens het beweren van Burgemeester en Wethouders van Zeist, ten onregte, dewijl huns inziens de vader voormeld op dat tijdstip slechts werkelijk verblijf, maar geen vaste woonplaats binnen Amsterdam had;

Overwegende alzoo, dat het bij Ons door Burgemeester en Wethouders van Zeist ingediend bezwaarschrift gerigt is tegen het nog niet overeenkomstig art. 25 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72) voor goed gesloten register van inschrijving der gemeente Amsterdam; en dat tegen de inschrijvingsregisters voor de nationale militie niet vroeger en op geene andere wijze in bezwaar kan worden gekomen, dan bij art. 26, laatste lid, dier wet bepaald is;

Gelet op voormelde wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72) betrekkelijk de nationale militie;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Burgemeester en Wethouders der gemeente Zeist te verklaren niet-ontvankelijk in hun bij Ons ingediend, in hoofde dezes omschreven, bezwaarschrift.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 19 December 1874.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 21 December ll., n°. 15, houdende beschikking op *het beroep van C. Lokin c. s., te Wilp, gemeente Voorst, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij hun verzoek om wijziging van den legger der wegen in die gemeente wordt afgewezen* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 454, 455).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingediend adres van C. Lokin en vijf andere ingezetenen van Wilp (gemeente Voorst), waarbij zij bij Ons in beroep komen van eene afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 1 Julij jl. op hun verzoek tot wijziging van den legger der wegen en voetpaden in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 25 November 1874, n°. 78;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 17 December 1874, n°. 21, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat het doel van der adressanten verzoek aan Gedeputeerde Staten was om een weg, die nu door een particulier wordt afgesloten en gedeeltelijk opgegraven, als openbaren weg op den legger te brengen, waarop hij sedert de eerste opmaking van dien legger niet voorkomt;

dat Gedeputeerde Staten, hetzij op voorstel van de gemeentebesturen, hetzij ambtshalve, na verhoor van de gemeentebesturen en van belanghebbenden, de leggers van wegen en voetpaden kunnen wijzigen volgens art. 16, in verband met art. 14, van het provinciaal reglement van Gelderland op dit onderwerp, welk laatstgemeld artikel aan belanghebbenden tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij eene wijziging is vastgesteld, beroep op Ons verleent; doch dat zoodanig beroep niet openstaat tegen een besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij verklaard is, dat zij geene termen vonden tot wijziging van den legger;

Gezien het provinciaal reglement van Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 8 December 1857, n°. 60, zoo als het is gewijzigd bij besluit der Staten van 8 Julij 1870, n°. 7, goedgekeurd bij Ons besluit van 24 Augustus 1870, n°. 3:

Hebben goedgevonden en verstaan:

de adressanten te verklaren niet-ontvankelijk in hun bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschille van bestuur).

Het Loo, den 21 December 1874.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 22 December ll., n°. 24, houdende beschikking op *het beroep der firma ter Horst en C°., te Rijssen, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente betreffende de oprigting eener verzamelplaats van vuilnis en faecale stoffen* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 440—443).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door de firma ter Horst en Co., fabrikante te Rijssen, ingediend verzoekschrift, daarbij aan Ons hare bezwaren onderwerpende tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 18 Februarij 1874, waarbij haar onder bepaalde voorwaarden vergunning is verleend tot het oprigten eener verzamelplaats van vuilnis en faecale stoffen op een stuk grond, sectie B, n°. 1621, achter hunne stoomjutespinnerij gelegen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 9 December 1874, n°. 77;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 December 1874, n°. 79, 12de Afdeeling;

Overwegende, dat de door de adressante op te rigten bergplaats van vuilnis en faecale stoffen niet is eene gewone mestvaalt, maar eene mestverzameling of mestbereiding op uitgebreide schaal, alwaar de afval der fabriek en de faecale stoffen van een groot aantal fabriekarbeiders, minstens ten getale van 300, zullen worden verzameld;

Overwegende, dat zoodanige mestverzameling groot nadeel kan veroorzaken aan de gezondheid dergenen, die in de nabijheid wonen of zich bevinden, en

in de eerste plaats aan de arbeiders der fabriek zelven; en dat alzoo Burgemeester en Wethouders van Rijssen teregt de in hun besluit vermelde voorzorgsmaatregelen hebben voorgeschreven;

dat echter de voorwaarde onder letter *g*, namelijk dat zorg worde gedragen, dat derden geen last of ongerief van de inrigting of van het aan- of wegvoeren der stoffen hebben, op straffe van intrekking der vergunning, als te bezwarend voor de adressante, behoort te vervallen; dat toch, wanneer gelijk hier tal van voorwaarden zijn opgelegd om mogelijken hinder te voorkomen, bij vervulling dier voorwaarden geene intrekking der vergunning moet kunnen plaats hebben, al mogt nog van eenigen hinder blijken, maar er dan enkel sprake zou kunnen zijn van het opleggen van nieuwe doelmatige en uitvoerbare maatregelen, ter afwending zoo mogelijk van de later gebleken hinderlijkheid; dat bovendien de voorwaarde, onder l^a. *g* vermeld, is te onbepaald en tot willekeur zou kunnen aanleiding geven;

dat de termijn van twee maanden, onder l^a. *i* voorgeschreven, voor de volledige tot-stand-brenging dier inrigting niet voldoende is en tot zes maanden behoort te worden verlengd;

Gelet op het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

op te heffen de voorwaarden, sub l^a. *g* en sub l^a. *h* omschreven; den termijn, sub l^a. *i* vermeld, te verlengen tot zes maanden, in te gaan met de dagteekening van dit Ons besluit; overigens het besluit van het Gemeentebestuur van Rijssen, in dato 18 Februarij 1874, te handhaven, onder toevoeging, dat de adressante gehouden zal zijn zich te onderwerpen aan zoodanige voorwaarden, als haar in het vervolg in het belang eener goede politie mogten worden opgelegd, en de adressante te verklaren ongegrond in hare verder daartegen ingebragte bezwaren.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 22 December 1874.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van W. H. Jacobs, te Haarlem, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, waarbij is gehandhaafd de afwijzende beschikking van*

Burgemeester en Wethouders van Haarlem op zijn verzoek om vergunning tot oprigting eener smederij en ketelmakerij.

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De adressant W. H. Jacobs, fabrikant te Haarlem, nam volgens zijne opgave nu ongeveer drie jaren geleden van den heer J. Slingerland, fabrikant van stoom- en andere werktuigen, mede wonende te Haarlem, diens affaire over, uitgeoefend wordende in het perceel, gelegen in de Spaarnewolderstraat, geteekend wijk E, nº. 343, D 4307, en vroeg voor het drijven dier fabriek geene nieuwe vergunning, meenende die niet noodig te hebben, omdat hij eene dergelijke fabriek reeds bezat. Toen er klagten rezen van bewoners van perceelen, in de nabijheid van de fabriek gelegen, over beweerden hinder, door die fabriek veroorzaakt, en de Hoofd-Commissaris van Politie te Haarlem hem had aangezegd, dat hij van Burgemeester en Wethouders vergunning moest verzoeken om in het genoemd perceel ketelmakerij en smederij uit te oefenen, heeft hij de aanvraag daartoe gedaan.

In de maand Julij 1874 hadden G. Veen en nog een twintigtal bewoners van het Donkere Spaarne en de Houtmarkt te Haarlem aan het Gemeentebestuur aldaar klagten ingediend, dat zij elken dag van 's morgens vroeg tot 's avonds laat en zelfs des Zondags voormiddags werden gekweld door het aanhoudend en ondragelijk geklop in de smederij van den adressant; dat dit geraas nog vermeerderd werd door de echo langs het Spaarne en de geleiding langs het water; dat de smids-affaire, vroeger door den heer Slingerland sinds het jaar 1860 in hetzelfde perceel uitgeoefend, geen last veroorzaakte; dat de adressant nu echter aanhoudend stoomketels repareert en sloopt in of op den walgrond, gelegen voor de fabriek, waardoor een verbazend en onuitstaanbaar geklop ontstaat; dat de hinder minder zou zijn, indien het werk geschiedde binnen de fabriek, met gesloten deuren en ramen.

Op den 14 Augustus 1874 hebben bij herhaling Buurtmeesters der buurt wijk E en Iª. D dergelijke klagten ingebragt, laatstelijk bij Gedeputeerde Staten, met verzoek, dat de vereischte maatregelen zouden genomen worden om den bedoelden hinder te keeren en te bewerken, dat de fabriek gesloten zal worden of verplaatst buiten het bebouwde gedeelte der gemeente.

Op den 3 September jl. is op het gedaan verzoek van den adressant ingesteld een onderzoek *de commodo et incommodo.* Alstoen zijn verschenen: H. Timmer, namens J. L. Hangjas, G. Veen, ook namens zijn zoon, J. A. Veen, J. Rijbroek, J. de Bruin, J. C. Maurik en N. van Gent, — allen bruikers of eigenaars van naburige perceelen. De eerste comparant verklaarde geen bezwaar te hebben; de overigen verklaarden groot bezwaar te hebben, wegens het onophoudelijk geraas in de smederij. J. de Bruin voegde er echter bij, dat zijn bezwaar zou vervallen, indien geen stoomhamer gebruikt werd, en indien er slechts gewerkt werd van zes tot elf ure in de lange dagen en van zeven tot elf ure in de korte, en indien al de schade, door de smederij te veroorzaken, zou vergoed worden.

Burgemeester en Wethouders van Haarlem hebben zich met de geopperde

bezwaren, door geburen en Buurtmeesters ingebragt, vereenigd en bij besluit van 3 September jl. het gedaan verzoek gewezen van de hand; met uitnoodiging de uitoefening zijner smederij binnen eene maand na dagteekening van het besluit te staken.

Op den 14 September heeft de adressant zich gewend tot Gedeputeerde Staten. In zijn adres zegt hij, dat fabrieken van stoom- en andere werktuigen, waaraan ook ketelmakerijen verbonden zijn, in andere steden van ons land dikwerf worden gedreven tot in de kom der gemeente; dat naar zijne meening voor ketelmakerijen geene vergunning volgens het bekende besluit van 31 Januarij 1824 noodig is; dat in hetzelfde perceel hetzelfde vak minstens twaalf jaren is uitgeoefend, hetgeen nu plotseling verboden wordt, omdat er toevallig buiten het gebouw twee ketels zijn gesloopt geworden, waaruit het meeste gedruisch is ontstaan; dat de inrigting en de verbetering der fabriek hem veel geld heeft gekost, en dat het zeer moeijelijk en kostbaar zou zijn een ander geschikt terrein te verkrijgen om daarheen zijne affaire te verplaatsen.

Gedeputeerde Staten hebben daarop gehoord Burgemeester en Wethouders van Haarlem, die bij hun ambtsberigt van 18 September jl. mededeelden, dat bij gemeld besluit van 31 Januarij 1824 vergunning wordt geëischt voor het hebben van grofsmederijen en klopperijen van metalen; dat, al waren in dat besluit klopperijen van metalen niet genoemd, de aanvraag van den adressant altijd onder de toepassing van dat besluit zou vallen, omdat ketelmakerijen zonder twijfel in den algemeenen naam «grofsmederijen» zijn begrepen; dat, zoover hun bekend was, de ketelmakerij vroeger in het perceel niet is uitgeoefend; en dat, mogt dit gebeurd zijn, het dan geschied is, zonder hinderlijk te zijn voor de geburen; dat het verkrijgen van een ander geschikt terrein niet moeijelijk is, maar wel kostbaar; dat, wat ook in andere steden moge geschieden, het zeker niet wenschelijk is, dat dergelijke fabriek als de hier bedoelde worde gedreven op de wijze en ter plaatse, waar dit nu geschiedt te Haarlem.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 23 September het verzoek van den adressant afgewezen, daarbij overwegende, dat grofsmederijen volgens besluit van 31 Januarij 1824 behooren tot de inrigtingen, waarvoor vergunning vereischt wordt, en dat, daargelaten de vraag, of ketelmakerijen al dan niet te rangschikken zijn onder klopperijen van metaal, volgens mondelinge bij den adressant ingewonnen inlichtingen, eene ketelmakerij zonder smederij ondenkbaar is; en dat, blijkens bevinding van eene Commissie uit hun midden, de fabriek is gelegen te midden van bewoonde perceelen en alzoo ongeschikt moet worden geacht tot uitoefening van een bedrijf, dat zooveel geraas maakt.

Op den 28 September jl. heeft de adressant zich ten slotte gewend tot den Koning. In zijn adres worden de voormelde feiten en beweringen herhaald en alsnog vergunning verzocht tot uitoefening der ketelmakerij en smederij in het bedoelde perceel. Hij zegt daarin verder, dat naaste bewoners hebben afgezien van hunne bezwaren, blijkens eene verklaring, onder nº. 3 bij het adres gevoegd. Die verklaring, onderteekend door J. Rijbroek, H. van der Velde, N. van Gendt en J. L. Hangjas, houdt in, dat zij genoegen nemen, dat de ketelmakerij in meergemeld perceel uitgeoefend worde.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben bij schrijven van 11 November jl. zich gerefereerd aan de gronden, vervat in hun afwijzend besluit; en ten aanzien der bedoelde verklaring opgemerkt, dat J. L. Hangjas niet het perceel sectie D, n°. 3000, bewoont, omdat het slechts een pakhuis is, dat nog bovendien door een gang van de fabriek is gescheiden; dat J. Rijbroek in de helft van October jl. elders is gaan wonen, en eindelijk dat H. van der Velde slechts bewoner is van bovenkamers in het perceel n°. 342, waar men in den regel minder last van eene smederij heeft, dan in benedenvertrekken.

Bij den Raad van State zijn ingekomen onderscheidene bezwaarschriften tegen het hebben der fabriek, allen gegrond op het geraas, daardoor veroorzaakt: 1°. van N. van Gendt voornoemd, 2°. van G. Veen, 3°. van J. de Bruin, 4°. van J. C. Maurik en 5°. van C. Pous. Bij de laatste memorie is gevoegd eene schetsteekening.

In de laatste memorie wordt er nog op gewezen, dat de adressant slechts huurder is van het perceel; dat het bevel tot gesloten houden van deuren en vensters weinig kan baten, omdat wegens de hitte de werklieden het in de fabriek dan niet zouden kunnen uithouden.

J. H. Vervoort, zeggende bewoner te zijn van perceelen, de fabriek belendende, heeft in eene memorie, aan de Afdeeling toegezonden, verklaard er genoegen mede te nemen, dat aan den adressant zijn verzoek ingewilligd wordt.

Ook de adressant heeft eene memorie ingediend, waarin wordt gezegd, dat sinds de indiening van zijn request aan den Koning twee der bewoners van de naaste perceelen, die hem hunne toestemming hebben gegeven, toevallig verhuisd zijn; dat een der bewoners ook zijne goedkeuring heeft gegeven, namelijk J. A. Vervoort, terwijl eene andere niet heeft durven teekenen in des adressants belang, omdat men haar met verhuizen dreigt, ingeval zij teekende; dat de heer Slingerhand geen vergunning van het Gemeentebestuur van Haarlem heeft gehad; dat hij denkelijk ook geen smid is geweest; dat nog onlangs den heer P. Kruijer vergunning is verleend tot het oprigten eener smederij in de Hoogstraat te Haarlem, niettegenstaande twee naaste buren er bepaald tegen waren.

In dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 26 November 1874 bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, zal alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit moeten worden voorgedragen.

Een belanghebbende tot bestrijding van het ingestelde beroep geeft nader te kennen, dat de smederij een ondragelijken last veroorzaakt, als de fabriek blijft bestaan. Hij heeft een tuin over het Spaarne, en deze, als ook zijn huis zal er door lijden. De overburen zullen er het meeste nadeel van hebben. Er zal in ieder geval een sterke echo worden verkregen. Jacobs zelf erkent, dat er een ondragelijke last uit de fabriek ontstaat. Belanghebbende en anderen wonen in die nabijheid nu reeds twintig jaren en meer. Zij willen Jacobs niet benadeelen; maar zij moeten toch ook kunnen wonen.

De appellant geeft te kennen, dat hij een paar abuizen moet releveren. Hij heeft in zijne schriftuur aan de Afdeeling opgegeven, dat de afstand van de

bedoelde woningen van de fabriek is 90 meters. Die afstand is veel minder en bedraagt slechts 66 meters. De zware stank en damp werden veroorzaakt door het stoken van twee oude ketels. Dat was eene vergissing. Voor *f* 17.50 heeft appellant den tegenstand der naaste buren overwonnen; wel een bewijs, dat de hinder zoo zwaar niet was. Alleen de overburen van het Spaarne klagen; maar het is de vraag, of die klagt niet afstuit op de goedkeuring van alle naaste buren. Ook hier in de nabijheid der fabriek *de Prins van Oranje* zijn woningen gelegen, waarvan de bewoners niet klagen over damp of hinder. Uit naam zijner werklieden en van hunne huisgezinnen verzoekt appellant van den Raad een gunstig advies. In allen gevalle kan hij de fabriek nooit in eene maand sluiten; daartoe heeft hij ten minste zes maanden noodig.

Nadat nog nader eerstgemelde belanghebbende zijne bezwaren had aangedrongen en deze door appellant andermaal waren bestreden, is deze zaak daarmede afgehandeld.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Tweede vergadering.

Vergadering van Woensdag, 20 *Januarij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 27 December 1874, n°. 2, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Voorschoten van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij goedkeuring wordt onthouden aan het raadsbesluit tot verkoop eener inschrijving van f* 10,000 *op een der grootboeken van de nationale werkelijke schuld* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 455—457).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door den Gemeenteraad van Voorschoten bij Ons ingesteld beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 15 September 1874, G. S., n°. 2, waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit van genoemden Raad van 21 Augustus bevorens tot verkoop van een

op het Grootboek der 4 % Nationale Schuld, ten name der gemeente Voorschoten, ingeschreven kapitaal;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 9 December 1874, nº. 80;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 24 December 1874, nº. 18, 2de Afdeeling

Overwegende:

dat de Raad der gemeente Voorschoten op den 21 Augustus jl. heeft besloten om, tot verkrijging van het geld, benoodigd voor den bouw eener school en onderwijzerswoning aan den Rijndijk, te verkoopen eene inschrijving op het Grootboek der 4 % Nationale Schuld, groot *f* 10,000, onder bepaling, dat in 1876 en vervolgens jaarlijks, totdat het kapitaal weder in zijn geheel zal zijn, uit de inkomsten der gemeente zal worden aangekocht eene inschrijving op genoemd Grootboek van minstens *f* 500 nominaal,

dat Gedeputeerde Staten hebben geweigerd dat besluit goed te keuren, omdat, bij overeenkomst tusschen het Hoogheemraadschap van Rijnland en de gemeente Voorschoten, aan deze eenige werken van de opgeheven ambachten van Rijnland zijn overgedragen, met de verpligting die werken steeds in goeden staat te onderhouden; dat daarvoor aan de gemeente is uitgekeerd eene som van *f* 10,416, die, voor zoover ze niet in het belang dier werken is uitgegeven, is belegd in de bedoelde inschrijving; dat door die belegging der gelden, in plaats van aanwending er van tot bestrijding van uitgaven of tot schulddelging, en door de aanwijzing der renten tot onderhoud der werken, die inschrijving eene bepaalde bestemming heeft gekregen, waaraan zij, in den regel, niet behoort te worden onttrokken;

Overwegende, dat bij het in 1869 door de Staten der provinciën Zuid- en Noordholland genomen besluit tot opheffing der ambachten in het Hoogheemraadschap van Rijnland is bepaald, dat de daarbij genoemde ambachtswerken in beheer en onderhoud zouden overgaan aan het Hoogheemraadschap, maar tevens is gegeven de bevoegdheid om het beheer en onderhoud, met goedkeuring van Gedeputeerde Staten, te doen overnemen door andere corporatiën;

dat het Hoogheemraadschap daarop onderhandelingen heeft geopend met de gemeentebesturen, om het onderhoud der bedoelde werken, tegen eene overeen te komen schadeloosstelling, onder de gewone gemeentewerken te doen opnemen;

dat de gemeentebesturen, uit den aard der zaak, geheel vrij waren om dit voorstel te weigeren, of wel, het aannemende, zoodanige voorwaarden te bedingen als zij goedvonden;

dat de gemeente Voorschoten de werken binnen haar gebied heeft overgenomen en als compensatie de uitkeering heeft bedongen eener som van *f* 10,416;

dat in de, tot dat einde, gesloten contracten met geen woord melding is gemaakt van eenige verbindtenis der gemeente om dit kapitaal vast te zetten tot verzekering van het voortdurend deugdzaam onderhoud der overgenomen werken;

dat de gemeente dus klaarblijkelijk de vrije beschikking over dat kapitaal heeft verkregen, en dat zij zeker bevoegd zou geweest zijn het eenigen tijd

ongebruikt te laten liggen, in het vooruitzigt van het spoedig te kunnen gebruiken voor den bouw eener school en onderwijzerswoning;

dat de gemeente niet kan geacht worden haar regt van vrije beschikking te hebben verloren, doordat zij het kapitaal ten haren name heeft doen inschrijven op het Grootboek der Nationale Schuld, zonder het voor eenig doel te affecteren;

dat Gedeputeerde Staten geene bedenking hebben gemaakt tegen het doel, waarvoor de gemeente het kapitaal zou willen besteden, en ook niet hebben beweerd, dat het daarvoor benoodigde geld op meer voordeelige voorwaarden zou kunnen worden verkregen;

Gezien de artt. 194 en 200 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te vernietigen het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 15 September 1874, en alsnog goedkeuring te verleenen aan het besluit van den Raad der gemeente Voorschoten tot verkoop van een op het Grootboek der 4 °/$_o$ Nationale Schuld ten name dier gemeente ingeschreven kapitaal.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 27 December 1874.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 29 December 1874, n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van G. M. Koentz, voormalig Adjunct-Kommandant in het huis van militaire detentie te Leiden, van het Koninklijk besluit van* 10 *April te voren, n°.* 16, *waarbij hem, met toepassing van art.* 5 *der wet van* 9 *Mei* 1846 (Staatsblad *n°.* 24), *wegens ligchaamsgebreken, een pensioen is toegekend van f* 150 *'s jaars* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 432—437).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van G. M. Koentz, gewezen Adjunct-Kommandant in het huis van correctie te Hoorn, daarbij verzoekende om herziening van Ons besluit van 10 April 1874, n$_o$. 16, waarbij het bedrag van zijn pensioen is geregeld:

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 9 December 1874, n°. 65;

Op de voordragt van Onzen Minister van Justitie van den 22 December 1874, n°. 127 4de Afdeeling, en van Onzen Minister van Finantiën van den 24 d. a. v., n°. 86, G. F.;

Overwegende:

dat bij Ons bovengenoemd besluit aan den adressant is toegekend een pensioen van *f* 150 's jaars, op grond van art. 5 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), wegens ligchaamsgebreken, die hem ongeschikt maken den Staat langer te dienen; dat de adressant zich door die regeling bezwaard acht en beweert, dat zijn pensioen, volgens art. 3*b*, in verband met art. 9 der aangehaalde wet, behoort te bedragen twee derde deel van de middelsom der wedde of belooning, bedoeld bij art. 13 dier wet; daarbij tot staving van zijn beweerd goed regt aanvoerende, dat hij, bij het verrigten van zijne dienst als Adjunct-Kommandant van het huis van militaire detentie te Leiden, zoodanig is verwond, dat hij daardoor volstrekt ongeschikt is geworden den Staat langer te dienen;

dat een ingesteld onderzoek de afdoende bewijzen heeft opgeleverd, dat de adressant, op den 31 December 1871, terwijl hij in de militaire strafgevangenis te Leiden in de uitoefening zijner functiën was, door een gevangene is aangerand en zoodanig verwond, dat een getuige hem een paar dagen later heeft gevonden «in zeer treurigen toestand, het hoofd verbonden, schrikkelijk opgezwollen en niet kunnende bewegen, terwijl hem voortdurend compressen werden toegediend en hij hevig de koorts had;»

dat de adressant vóór gemelden datum eene goede gezondheid genoot, en dat hem in April 1871 nog eene moeijelijke buitenlandsche zending is opgedragen, waarvan hij zich naar behooren heeft gekweten:

dat hij, nà de verwonding, gedurende drie weken de ziekenkamer niet heeft verlaten, en korten tijd daarop naar Amsterdam is gegaan, onder behandeling van Dr. Rive;

dat deze Geneesheer aan een getuige heeft medegedeeld, «dat zijn patient, door den hem toegebragten slag, voor zijn volgend leven ongeschikt was geworden voor eenige maatschappelijke betrekking;»

dat hij in Maart 1872 is overgeplaatst naar het huis van correctie te Hoorn, waar de dienst minder zwaar is dan in de strafgevangenis te Leiden, maar dat hij ook dáár niet heeft kunnen blijven, omdat hij, volgens de verklaring van den Officier van Gezondheid, belast met de geneeskundige dienst in die gevangenis, lijdende was aan tusschenpoozende koortsen en zenuwachtige hartkloppingen, gepaard met duizelingen, en dat hij reeds in October 1872 uit 's lands dienst is ontslagen wegens ongeschiktheid uit hoofde van ligchaamsgebreken;

dat de adressant geene verklaring heeft kunnen overleggen van deskundigen aangaande den invloed, dien de mishandeling op zijnen gezondheidstoestand heeft kunnen uitoefenen, omdat van de twee geneesheeren, die hem nà de aanranding hebben behandeld, één geweigerd heeft zich daarover uit te laten en de ander is overleden:

dat uit al die gebleken omstandigheden, in onderling verband beschouwd, met voldoende zekerheid mag worden afgeleid, dat de adressant volstrekt ongeschikt is geworden om den Staat langer te dienen ten gevolge eener gewelddadige aanranding, in de uitoefening zijner functiën op hem gepleegd;

Gezien art. 3*b*, in verband met art. 9, art. 13 en art. 33 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), zoo als die is gewijzigd bij de wet van 3 Mei 1851 (*Staatsblad* n°. 49), en bij de wet van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met wijziging van Ons besluit van 10 April 1874, n°. 16, aan den adressant, met ingang van 1 Januarij 1874, een pensioen te verleenen ten laste van den Staat, ten bedrage van *f* 967, waarvan *f* 709 betaalbaar uit het IVde hoofdstuk der Staatsbegrooting (Justitie) en *f* 258 betaalbaar uit het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), aan het Departement van Financiën, aan den Raad van Toezigt op het Pensioenfonds en aan de Algemeene Rekenkamer.

's Gravenhage, den 29 December 1874.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Justitie,
(*get.*) VAN LIJNDEN VAN SANDENBURG,
De Minister van Financiën,
» H. J. VAN DER HEIM.

De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 7 dezer, n°. 11, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Amsterdam en Hoogeveen over de woonplaats van R. H. Jongevos* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 461—463).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Roelof Hendrik Jongevos;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 23 December 1874, n°. 79;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 Januarij 1875, n°. 36, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige, tijdens 's Regters magtiging werd gevraagd om hem in een krankzinnigengesticht te doen opnemen, ingevolge regterlijke uitspraak verblijf hield in het Rijksbedelaarsgesticht te Veenhuizen, gemeente Norg;

dat echter de personen, die krachtens regterlijk vonnis in dat gesticht verblijven, niet kunnen geacht worden dáár de bij art. 26 der armenwet bedoelde woonplaats te hebben, zoodat de gemeente Norg niet kan worden belast;

dat de behoeftige in het jaar 1871 korten tijd woonplaats heeft gehad te Hoogeveen; maar dat hij reeds in het voorjaar van 1871 zich van het bevolkingsregister aldaar heeft doen afschrijven en is vertrokken naar Amsterdam, waar hij weder in het bevolkingsregister is ingeschreven;

dat hij, na een verblijf van enkele maanden te Amsterdam, ook die gemeente heeft verlaten;

dat hij toen wel reeds verwilderd en zwak van geestvermogens schijnt geweest te zijn; maar dat men toch kan aannemen, dat hij nog vrijwillig kon handelen, daar hem nog twee maanden na dien tijd het misdrijf van bedelarij toerekenbaar is geacht;

dat uit de verklaring, door Aaltje Remkas, zijne huisvrouw, voor den Burgemeester van Assen afgelegd, is gebleken, dat de behoeftige bij het verlaten van Amsterdam het voornemen heeft gehad dáár niet terug te keeren;

dat hij na dien tijd geene nieuwe woonplaats heeft verkregen, maar een zwervend leven heeft geleid;

dat hij wel van tijd tot tijd te Hoogeveen kwam, dat hij dáár zelfs, bij wege van maatregel van politie, in 1873 gedurende twee maanden in het arm-werkhuis opgenomen is; maar dat hij dáár nooit meer een zoodanig gevestigd verblijf heeft gehad, als noodig zou zijn om die gemeente als zijne woonplaats te beschouwen;

dat hij, na in Maart 1873 uit het arm- en werkhuis te Hoogeveen te zijn ontslagen, wegens bedelarij is veroordeeld en naar de bedelaarsgestichten overgebragt;

dat alzoo de behoeftige behoort te worden gerangschikt onder hen, wier woonplaats binnen het Rijk niet is te vinden;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten, voortvloeijende uit het overbrengen en de verpleging van Roelof Hendrik Jongevos, door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 7 Januarij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

11. *het beroep van den Kerkeraad der Hervormde gemeente te Utrecht van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij gehandhaafd is de door Burgemeester en Wethouders dier gemeente verleende vergunning om de hulpkerk in het Roomsch-Katholijk Weeshuis in de Minnebroederstraat te Utrecht tot eene hoofdkerk te verbouwen.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van St. Willebrord te Utrecht heeft, daar zijne hoofdkerk in de Heerenstraat veel te klein is voor de behoefte, en het terrein geene geschikte gelegenheid aanbiedt tot vergrooting dier kerk, terwijl nergens binnen de grenzen der parochie voldoend terrein te vinden is om er eene nieuwe kerk op te bouwen, — besloten om de hulpkerk dier parochie, sedert veertig jaren in het weeshuis in de Minnebroederstraat gevestigd, tot hoofdkerk te verbouwen, en vroeg, vóór de inzending der bouwplannen, de medewerking van het Gemeentebestuur. — Burgemeester en Wethouders deden mededeeling van dit, bij hen ingekomen verzoek aan den Kerkeraad der Hervormde gemeente, met opgave, dat de afstand uit het midden van gezegd gebouw tot aan de Janskerk is 82 m. en tot de Domkerk 156 m., gelijk dit door den Gemeente-Architect was opgenomen. Niettegenstaande een bezwaarschrift van den gezegden Kerkeraad, verleenden Burgemeester en Wethouders de noodige toestemming, met het oog op art. 7 der wet van 10 April 1853 (*Staatsblad* n°. 103) bij hun besluit van 26 Mei 1874, en gaven zij den Kerkeraad op dienzelfden dag kennis, dat zij 's Kerkeraads ingebragte bezwaren niet gewigtig genoeg hadden geoordeeld, om daarop eene afwijzende beschikking op het verzoekschrift van het Parochiaal Kerkbestuur te gronden.

De Kerkeraad der Hervormde gemeente kwam daarop in beroep bij Gedeputeerde Staten, op grond derzelfde, door Burgemeester en Wethouders, zijns oordeels, niet wederlegde bezwaren, welke hierop nederkomen: 1°. vrees, dat, bij den korten afstand tusschen het gebouw in de Minnebroerstraat en de Dom- en Janskerken, bij het gelijktijdig aanvangen en eindigen der godsdienstoefeningen bedenkelijke opeenhooping van kerkgangers zal ontstaan op plaatsen, waar reeds nu de ruimte gering is; — 2°. beduchtheid, dat het klokgelui van de kerk in de Minnebroederstraat storend zal zijn voor de godsdienstoefening in de Janskerk; — 3°. bezorgdheid, dat er, bij slechts 82 m. afstand tusschen die twee kerken, behalve de beide genoemde, ook nog andere bezwaren zich zullen opdoen, welke de wetgever, bij het stellen van den betrekkelijk vrij grooten afstand van 200 meters, welligt voor den geest hebben gestaan.

Burgemeester en Wethouders, door Gedeputeerde Staten op dat adres gehoord, gaven in hunnen brief van 16 Junij jl. te kennen, dat de Hoofd-Commissaris van Politie hun had verklaard, dat er geene bedenkingen bij hem tegen de inwilliging van het verzoek van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur bestonden, voor zooveel de openbare orde aangaat, en dat zij den door den Kerkeraad ingebragte

bezwaren niet overwegend hebben geoordeeld, om daarop eene afwijzing van het verzoek te gronden, daar toch het eerste bezwaar geenerlei gewigt heeft, vermits bijna in iedere niet zeer groote gemeente, bij het aan- en uitgaan van godsdienstoefeningen, kerkgangers elkander op de straat ontmoeten, wat thans reeds op verschillende andere plaatsen te Utrecht geschiedt, en nimmer bedenkelijk is geweest voor de vrije circulatie en voor de openbare orde, terwijl in allen gevalle de politie daarvoor kan en moet zorgen; — dat klokgelui (het tweede punt van bezwaar) geen stoornis ooit heeft te weeg gebragt op andere plaatsen, waar kerken digt bij elkander liggen; terwijl zelfs een afstand van 200 meters niet voldoende zou wezen om dat geluid niet te hooren. — Het derde bezwaar, als bevattende denkbeeldige bedenkingen, achten zij moeijelijk voor wederlegging vatbaar, daar zij niet weten, wat den wetgever bij het stellen van art. 7 der betrokken wet voor den geest heeft gestaan, denkelijk alleen bescherming der openbare orde, en die komt hun voor niet door de inwilliging van den voorgenomen bouw te worden bedreigd. — De Officier van Justitie en de Procureur-generaal te Utrecht vereenigden zich met den Hoofd-Commissaris van Politie in het gevoelen, dat er *in casu* geene stoornis der openbare orde te duchten is; en daarop is door Gedeputeerde Staten bij besluit van 10 September 1874, aan den Kerkeraad te kennen gegeven: «dat er geene termen gevonden zijn om te voldoen aan zijn verzoek tot vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Utrecht, en dat, indien het klokgelui in de te bouwen kerk eenig ongerief mogt blijken te veroorzaken voor de godsdienstoefeningen in de nabijzijnde kerken, de Kerkeraad zich zal hebben te wenden tot den Commissaris des Konings in het gewest.» De ingebragte bezwaren op den voet volgende, hebben Gedeputeerde Staten overwogen: «ad 1, dat, aangezien de uitgang uit de te bouwen kerk in de breede Minnebroederstraat gemakkelijk zal plaats hebben, en het te verwachten is, dat de kerkgangers zich aldaar spoedig naar verschillende zijden zullen verspreiden, zoodat, zelfs ingeval van het gelijktijdig uitgaan der godsdienstoefeningen in de drie kerken der beide gezindten, voor eene verstoring der openbare orde noch bij Burgemeester en Wethouders, noch bij den Procureur-generaal, noch bij den Hoofd-Commissaris van Politie vrees bestaat, en dat er alzoo in het belang der openbare orde geene afdoende reden schijnt te bestaan, waarom Burgemeester en Wethouders de vergunning tot den bedoelden kerkbouw hadden behooren te weigeren; — ad 2, dat art. 8 der gezegde wet van 1853 het middel aangeeft, waarop ongerief, door klokgelui veroorzaakt, kan worden te keer gegaan; — ad 3, dat uit de gewisselde stukken en gehouden beraadslagingen over die wet niet blijkt, dat de wetgever nog andere dan de door den adressant geopperde bezwaren heeft op het oog gehad bij de bepaling van 200 m. afstand.»

Daartegen nu is gerigt het beroep van den Kerkeraad op den Koning, bij adres van 4 November jl., waarbij gevraagd wordt de vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten en van het besluit van Burgemeester en Wethouders, en dat alsnog door Zijne Majesteit het verzoek van het Parochiaal Kerkbestuur moge worden geweigerd, als in strijd met de strekking der wet van 1853. Daarin wordt uit de over die wet gewisselde stukken tusschen de Regering

en de Staten-Generaal betoogd, dat men door art. 7, zoo als het nu luidt, bedoeld heeft alle aanleiding tot tweespalt en twist te verwijderen, en gezegd, dat de Kerkeraad overtuigd is, dat de oprigting dezer kerk op slechts 82 m. afstand van de Janskerk en 156 m. van den Dom de openbare orde wel zal verstoren en ook onrust in de gemoederen zal verwekken; en dat de korte afstand tusschen twee andere kerken te Utrecht, de Hervormde Jacobskerk en de Roomsch-Katholijke Augustinuskerk, bij gelijktijdig eindigen der godsdienstoefeningen, reeds meermalen moeijelijkheden heeft doen ontstaan, zoodat het in den tegenwoordigen tijd van toenemende spanning bedenkelijk is, nog op een ander punt der stad gelijken toestand te doen ontstaan en wel in strijd met de bedoeling der wet.

Deze zaak is, op 's Konings magtiging, door den Minister van Justitie, bij missive van 20 November jl., bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt.

Op de gewone oproeping van belanghebbenden, heeft de Kerkeraad aan deze Afdeeling eene memorie ingezonden, ten betooge, dat het onjuist is, dat er slechts is verzocht vergunning tot verbouwing eener bestaande hulpkerk tot eene hoofdkerk; want dat er in het weeshuis wel is eene gelegenheid tot huisselijke godsdienstoefeningen, maar daarom nog geene hulpkerk. Er staat op den gevel van het gebouw alleen: »Roomsch-Katholijk Weeshuis"; op den kadastralen legger staat het gebouw nog aangeduid onder den naam zijner vorige bestemming: »Cazerne met plaats". En op eene overgelegde beurtlijst van Roomsch-Katholijke godsdienstoefeningen te Utrecht komt die hulpkerk niet voor. Het geldt hier dus indedaad niet, gelijk men het doet voorkomen, de verbouwing eener hulp- tot hoofdkerk, maar eene geheel nieuwe stichting op de plaats, waarbij nog andere gebouwen zullen worden bijgetrokken: eene zaak dus van veel ingrijpender aard dan de eenvoudige woorden van het verzoek zouden doen vermoeden.

Het Parochiaal Kerkbestuur legt zijnerzijds over eene verklaring van den heer A. J. Schaepman, Aartsbisschop van Utrecht, houdende:

1°. dat de kapel van het Roomsch-Katholijk Weeshuis in de Minnebroederstraat te Utrecht sedert de veertig laatstverloopen jaren steeds als algemeene hulpkerk is in gebruik geweest;

2°. dat sedert de parochiale indeeling der stad Utrecht in 1855 bovengenoemde hulpkerk, gelegen binnen de grenzen der parochie van den H. Willebrordus, steeds door een der aan genoemde parochie verbondene geestelijken wordt bediend, en dat in gezegde hulpkerk alle godsdienstoefeningen, bij de Roomsch-Katholijken in gebruik, worden verrigt;

en voorts eene uitvoerige memorie, waarin wordt betoogd: 1°. dat de tegenwoordige kerk algemeen als hulpkerk bekend staat en openstaat, niet slechts voor de verpleegden in het weeshuis, maar voor ieder, die er godsdienstoefening wil bijwonen, zooverre de ruimte dit toelaat; en dat dan ook de Protestantsche Kerkeraad, bij de laatst ingezonden memorie dit punt voor het eerst besprekende, vroeger zich tegen die qualificatie van hulpkerk niet heeft verzet; 2°. dat het woord »verbouwen" juist is gekozen voor het stichten eener veel grootere parochiekerk op de plaats, waar nu de hulpkerk is 3°. dat

art. 7 der wet op de kerkgenootschappen een onderzoek omtrent de plaats van vestiging eischt, uit een oogpunt van openbare orde, voor de op- of inrigting van een kerkgebouw; en dat derhalve voor de eenvoudige verbouwing tot vergrooting eener reeds bestaande kerk eigenlijk zelfs geene toestemming noodig is; doch dat het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur zich liever onverpligt tijdig heeft willen vergewissen van de medewerking van het burgerlijk gezag, dan zich aan mogelijke latere moeijelijkheden blootstellen; en 4°. dat art. 7 geen ander onderzoek vordert dan in het belang der openbare orde, waarin de Kerkeraad dus geene partij is, en eigenlijk onbevoegd is om tusschen te komen, daar dit voorschrift in zooverre afwijkt van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824, op de inrigting van fabrieken, dat, een onderzoek *de commodo et incommodo* voorschrijvende, belendende bewoners derhalve als belanghebbende partijen erkent; doch wie toestemming vraagt tot oprigting van een kerkgebouw, heeft enkel met het administratief gezag te doen. — Subsidiair wordt nog in die memorie betoogd, dat de vrees van het Hervormd Kerkbestuur voor stoornis der openbare orde ijdel is en zonder waarde, nadat het openbaar gezag uit een oogpunt van openbare orde geen bezwaar er tegen heeft; en dat juist de geschiedenis van dat art. 7, waar eerst gesproken wordt van *openbare orde* en RUST, en waarin die woorden *en rust* later zijn weggenomen, aantoont, dat enkel het oog moet gevestigd zijn op het behoud der *openbare orde*, en niet op *onnoembare* bezwaren, zoo als *onrust in de gemoederen* of dergelijke.

De heer Mr. J. KAPPEYNE VAN DE COPPELLO, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van den appellerenden Kerkeraad optredende, behandelt in de eerste plaats de vraag, door het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur gesteld, of het Hervormd Kerkbestuur in deze wel het regt zou hebben op te treden. Die vraag is reeds vroeger bij Koninklijk besluit beslist in toestemmenden zin. Er kan dus volgens hem wel geene quaestie zijn van eene niet-ontvankelijkheid alsnog van den Kerkeraad. Bovendien die Kerkeraad is officieel erkend, zoodat er in ieder geval geen grond bestaat voor de opgeworpen exceptie.

Tot de zaak zelve komende, treedt de Gemagtigde in eene ontwikkeling van de plaatselijke gesteldheid en tracht daardoor, met eene verwijzing naar eene plattegrond-teekening, aan te toonen, dat, door de voorgenomen verbouwing en vergrooting van het Roomsch-Katholijk weeshuis tot hoofdkerk midden tusschen de St. Jans- en Domkerken, de passage zeer zou worden belemmerd, en dat de afstand van de op te rigten kerk veel te kort zou zijn van de bestaande kerken, om te kunnen voldoen aan het wettelijk voorschrift. Daarbij meent hij, dat het zich niet bepalen zal tot het weeshuis, om dat te verbouwen, maar dat er nog eenige belendende panden zijn aangekocht om het gebouw aanmerkelijk tot kerk te vergrooten, zoodat het niet blootelijk hier betreft eene verbouwing.

Nu acht spreker het terrein, waarop de nieuwe kerk zou worden gebouwd, wel het allerongunstigt van de geheele stad Utrecht, vooral met het oog op zulk eene vergrooting, ter zake der zeer beperkte ruimte.

Hij gaat over tot de bespreking der twee gronden, door Gedeputeerde Staten tegen de bezwaren van het appellerend Kerkbestuur aangevoerd, en wel: 1°. dat

de politie in de voorgenomen vergrooting geen bezwaar had gezien; en 2°. dat er geene vrees bestaat, dat er uit het klokkengelui hinder zou zijn te voorzien.

Spreker komt tegen die gronden op, vooral nadat ze waren voortgevloeid uit de door Gedeputeerde Staten gedane interpretatie van art. 7 der wet van 1853. Als dat de zuivere interpretatie is, dan kan men volgens hem wel dat artikel als vervallen beschouwen. En dan wordt daardoor tevens het volgend artikel onmogelijk gemaakt. De wetgever heeft wel degelijk het bezwaar ingezien, dat zou kunnen ontstaan door het klokgelui van eene andere kerk. Van daar, dat art. 8 luidt: «Het klokkengelui tot viering van kerkelijke plegtigheden of om de ingezetenen tot de godsdienstoefening op te roepen, kan in gemeenten, waar kerken van meer dan één kerkgenootschap zijn, in het belang der openbare orde en rust door Onzen Commissaris in de provincie worden verboden."

Dus dat artikel geeft aan het openbaar gezag de bevoegdheid het klokkengelui aan *allen* te verbieden in de *gemeente*. Dan kan alzoo het besluit van Gedeputeerde Staten niet opgaan, want dan zou het geneesmiddel erger zijn dan de kwaal. Het bezwaar kan niet weggenomen worden door art. 8 of ook anders door een algemeen verbod.

In de tweede plaats komt spreker op het oordeel van de politie-autoriteit. Als art. 7 werkelijk wil, dat geene kerk worde opgerigt op een terrein, waardoor verstoring van de openbare orde zou kunnen plaats hebben, wat door de politie niet kan worden voorkomen, dan heeft het artikel waarlijk niets te beteekenen; want die verstoring is bij onze rustige natie niet te vreezen, en dan zou, hadde zij plaats, de Kommandant van de wacht of van de schutterij moeten optreden en tusschen beide komen, als hunne hulp wierd ingeroepen. Dat zou het geval zijn, als het waar was, dat de wetgever alleen het oog heeft gehad op politie.

Neen, nooit zal, meent Gemagtigde, *a priori* de autoriteit kunnen beslissen, of het publiek zich zoo zal gedragen, dat de politie de orde zal kunnen handhaven. Dat kan op zich zelf niet worden aangenomen.

Gemagtigde beroept zich daartoe op de geschiedenis der wet, ten betooge, dat volgens hare bedoeling de uitgekozene localiteit geschikt moet zijn, en hier zou de kerk worden opgerigt op 71, of wil men op 82 meters afstands van eene bestaande kerk. Zij zal worden gedrongen tusschen twee bestaande kerken van de Hervormden, en opgerigt op eene plaats, waar de geschiedkundige herinneringen allezins medebrengen, dat men haar dáár niet verlangt.

Blijkens de bedoeling in het voorloopig verslag der Tweede Kamer over de wet was als beginsel vooropgezet om voor geene oprigting eener kerk dan alleen om bijzondere redenen verlof te vragen. De Regering wilde daaromtrent geen onderzoek hebben voorgeschreven; maar de Kamer wenschte eene beperking. Zij verlangde, dat de oprigting zou plaats hebben *binnen* zekeren afstand, en dat het verlof zou zijn uitzondering; daaraan heeft de Regering toegegeven. Van daar, dat bepaald werd, dat binnen zekeren afstand eener andere kerk de oprigting niet zonder toestemming zou mogen geschieden.

En nu moet men dan ook het bewijs leveren, dat de omstandigheden medebrengen het verlof te verleenen. De onderwerpelijke kerk echter zou op korten

afstand niet van ééne kerk, maar van twee kerken komen: de Dom- en de St. Janskerk. Het terrein is in geenen deele daartoe geschikt.

De heer Mr. A. W. K. Ariens, Advokaat te Utrecht, als Gemagtigde van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur aldaar, meent, dat het ingestelde beroep zoowel feitelijk als regtens is ongegrond. Hij moet evenwel al dadelijk doen opmerken, dat dezerzijds de quaestie van niet-ontvankelijkheid van den appellant slechts ter loops is aangevoerd; dat daarop echter niet bijzonder is gedrukt en er niet op teruggekomen is.

De principale quaestie daarentegen is al te wel gefundeerd.

Met betrekking tot de feiten zijn partijen het genoegzaam eens.

Het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur wil in de bestaande kapel van zijn weeshuis eene nieuwe kerk bouwen. Nu meent de geachte vorige spreker, dat er nog andere panden zouden zijn aangekocht om het gebouw nog meer te vergrooten. Gemagtigde kan hem volkomen geruststellen. Er is geen sprake van zoodanige uitbreiding. Maar het weeshuis wordt geheel geamoveerd; en op het bestaande terrein komt eene geheele nieuwe kerk.

De vorige spreker zeide, dat er in Utrecht daarvoor geene ongelukkiger plaats is te vinden. Gemagtigde kan tot antwoord zich eenvoudig beroepen op de verklaring van het Gemeentebestuur zelf, waaruit blijkt, dat het in Utrecht niet mogelijk is eene nieuwe kerk te bouwen, of men komt altijd in de quaestieuse 200 el. Tot dusverre is daartoe te vergeefs naar eene geschikte gelegenheid gezocht, en op deze plaats is nog de meeste ruimte.

Hij komt thans op de bedenking, dat het aangehaalde artikel een geneesmiddel zou zijn, erger dan de kwaal; en volgens den pleiter voor het appellerend Kerkbestuur zou reeds nu het klokkengelui moeten ophouden.

Gemagtigde antwoordt hierop eenvoudig, dat daar nimmer aan gedacht is, noch van de zijde der Hervormde gemeente noch van die der Katholijke, om dat klokkengelui te verbieden; en, Godlof, de geest van het Nederlandsche volk is over het algemeen rustig en verdraagzaam genoeg om dat niet te verlangen. Geen van beiden zal aan den Commissaris des Konings krachtens de wet een bevel verzoeken om het klokkengelui te verbieden, uit vrees, dat de rust zou worden gestoord. Een beroep op art. 8 acht Gemagtigde in ieder geval ongepast. Er bestaat geene aanleiding om van een verbod te spreken.

Er is gezegd, dat het onderzoek bij art. 7 niet beperkt is tot de verklaring van den Hoofd-Commissaris van Politie. Gemagtigde stemt dat volkomen toe; en hij gelooft, dat ook niemand in dat artikel zal lezen, dat het onderzoek afhankelijk is van de verklaring van een Commissaris van Politie. Maar hier hebben wij verklaringen van het Gemeentebestuur zelf, verder van den Commissaris van Politie, van den Procureur-generaal, van den Officier van Justitie en van Gedeputeerde Staten. Verklaringen van verschillende administratieve en judiciële collegiën en autoriteiten, die allen geroepen ware ter zake hun gevoelen uit te brengen. Alle die regterlijke en administratieve autoriteiten of collegiën verklaren, dat er voor de toekomst geenerlei vrees voor verstoring der openbare orde en rust behoeft te bestaan.

Dus de vergunning is hier niet gegeven op een eenvoudig zeggen van den Hoofd-Commissaris van Politie; maar alle autoriteiten hebben geene termen gevonden om de vergunning te weigeren.

Maar men heeft naar aanleiding van art. 7 beweerd, dat de toestemming zou kunnen geweigerd worden op grond van geschiedkundige herinneringen. Dit kan niet opgaan; en de vorige geachte spreker heeft zich te veel beroepen op hetgeen in de Tweede Kamer is gezegd. Wij hebben daarmede niets te maken, maar alleen met de wet, zoo als zij daar ligt, en die beveelt een onderzoek naar de plaats van vestiging, met het oog op de openbare orde.

Is er nu in dat opzigt ingevolge art. 7 eenige reden om de vergunning te weigeren? Het Gemeentebestuur zegt neen; en als op grond van geschiedkundige herinneringen de vergunning was geweigerd, zou de vernietiging van dat besluit zeker door den Raad van State worden voorgedragen. Daaromtrent is zijne jurisprudentie te zeer gevestigd.

En wat nu de plaatsing aangaat, zijn ten deze alle autoriteiten en collegiën, en waarin geen enkel Katholijk zit, geen enkel, die geacht kan worden te hebben gehandeld uit sympathie voor het Katholijk Kerkbestuur, — het eens; al die collegiën en autoriteiten, al die ambtenaren waren overtuigd, dat het verzoek kon worden ingewilligd.

Door den heer Kappeyne was verder de vraag gesteld, of wel de gansche wet van 1853 hier toepasselijk was. Gemagtigde maakt alleen opmerkzaam, dat in art. 7 wordt verboden de oprigting van nieuwe kerkgebouwen en de inrigting van bestaande gebouwen tot kerkgebouwen, tot plaatsen voor openbare godsdienstoefening.

Nu is gezegd: uwe kerk is geene openbare kerk, *is* geen hulpkerk.

In antwoord hierop verwijst de spreker tot twee beurtlijsten van 1873 en 1874. Uit die beide beurtlijsten blijkt wel degelijk, dat die kapel of hulpkerk gebouwd is in het weeshuis, en diende tot openbare godsdienstoefening der Katholijken. En ook het Gemeentebestuur heeft die kerk of kapel als zoodanig erkend. De Aartsbisschop heeft ook hetzelfde verklaard. Dus dáár wordt niet opgerigt een gebouw voor openbare godsdienstoefening, maar wordt het bestaande verbouwd.

Dat nu de vergunning gevraagd is, hetgeen inderdaad niet behoefde, is alleen geschied om tegen alle moeijelijkheden gewapend te zijn. Maar zij was volstrekt niet noodig.

Door beide gemagtigden wordt nog een en andermaal het woord gevoerd tot nadere toelichting van het door hen aangevoerde.

III. *het beroep van J. Koenders, te Zwolle, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan B. J. Olifiers vergunning is verleend tot oprigting eener huidenzouterij in de Assendorpersteeg te Zwolle.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Toen Julius Kleinkemm aan het Gemeentebestuur te Zwolle in

1872 vergunning had verzocht tot oprigting eener huidenzouterij in een perceel van S. A. van Dam, in de Assendorpersteeg, buiten de Sassenpoort aldaar, en een zestal bewoners of eigenaars van huizen in die buurt zich er tegen verzet hadden wegens den daarvan verwacht wordenden verpestenden stank, — hebben Burgemeester en Wethouders, na ingewonnen berigt van de stads-geneesheeren, die zich uit een sanitair oogpunt er tegen verklaarden, bij besluit van 7 September 1872 die gevraagde vergunning geweigerd »uit aanmerking van den nadeeligen invloed, welken eene huidenzouterij in de onmiddellijke nabijheid van vele woningen op den algemeenen gezondheidstoestand zou uitoefenen.” — Kleinkemm wendde zich daarop tot Gedeputeerde Staten van Overijssel, bij een adres, waarin hij ten stelligste tegenspreekt het vermoeden, in het advies der stads-geneesheeren uitgesproken, dat, volgens zijn verzoekschrift, het droogen van huiden geenszins zijnde uitgesloten, dit ook wel zoude gedaan worden, te meer, daar bij de gehouden locale inspectie eenige apparaten aanwezig waren, die daarvoor zouden kunnen dienen. Hij verklaarde toen ten stelligste, dat hij er geene huiden zal droogen, noch handel in beenderen aan zijn bedrijf verbinden. Gedeputeerde Staten hoorden daarop èn het Gemeentebestuur, dat op de handhaving zijner afwijzende beschikking zeer aandrong, èn ook den Provincialen Geneeskundigen Inspecteur, die verklaarde het toestaan van het verzoek uit een oogpunt van publieke gezondheid allezins onraadzaam te achten. »De stank (zoo schreef hij), van eene huidenzouterij onafscheidelijk, kan in eene vrij digt bevolkte buurt, als die, waarin het bedrijf zou worden uitgeoefend, niet anders dan nadeelig werken, waar nog bijkomt, dat, gelijk de ervaring o. a. te Deventer geleerd heeft, de nabij eene huidenzouterij gelegen putten veel gevaar loopen van door het zoute en veel dierlijke stoffen bevattende fabriekwater, dat in den grond dringt, geheel te worden bedorven.” — Gedeputeerde Staten hebben, blijkens hun ambtsberigt op het adres van den straks te melden Johs. Koenders, den adressant Kleinkemm te kennen gegeven, dat zij geene termen vonden om bij Burgemeester en Wethouders van Zwolle op eene andere beschikking aan te dringen. — Die vroegere zaak was daarmede afgeloopen.

Twee jaren na die weigering aan Kleinkemm vroeg B. J. Olifiers geheel hetzelfde, te weten: vergunning tot oprigting eener huidenzouterij in het perceel van van Dam, in de Assendorpersteeg. — Bij het onderzoek *de commodo et incommodo* werden bezwaren ingebragt door J. Koenders en G. I. Landewée. De eerstgenoemde, logementhouder en veehandelaar, was er tegen wegens den ondragelijken stank, dien zulke inrigtingen plegen voort te brengen, in eene volkrijke buurt vaak zeer nadeelig voor de gezondheid, terwijl zijne affaire er schade door lijden kan, daar het reizend publiek spoedig een ander logement zou gaan vóór trekken, waar de lucht wat minder verpest is. Hij wees op de gegronde weigering, twee jaren geleden door Kleinkemm ondervonden. — Landewée, eigenaar van 14 perceelen in de Assendorpersteeg, voerde er tegen aan, dat door de stankgevende inrigting zijne perceelen in waarde zouden dalen, en dat het te vreezen is, dat die huidenzouterij wel later met nog schadelijker fabrikaten zal worden vermeerderd.

Burgemeester en Wethouders hebben bij hun besluit van 11 Julij 1874, uit

overweging, dat, wanneer het bedrijf zich uitsluitend bepaalt tot huidenzouterij, daartegen, blijkens ingewonnen berigt van de gemeente-geneesheeren, uit een oogpunt van volksgezondheid geene bezwaren bestaan, — het verzoek ingewilligd, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat het bedrijf zich uitsluitend tot huidenzouterij moet bepalen, en in geen geval met droogerij of blooterij van huiden zal mogen gepaard gaan.

Daartegen nu is gerigt het adres van Joh. Koenders, op 26 November 1874 aan Zijne Majesteit ingediend, en, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken met de tot deze zaak behoorende stukken ingezonden aan deze Afdeeling van den Raad van State. Zijn verzoek, om de door Burgemeester en Wethouders van Zwolle aan Olifiers verleende vergunning buiten werking te stellen, wordt gemotiveerd door deze vier gronden: 1°. dat het van algemeene bekendheid is, dat huidenzouterijen, vooral in den zomer, een onaangenamen stank veroorzaken, zoodat de lucht in de aangrenzende woningen geheel verontreinigd wordt, waarvan het gevolg zal worden, dat het reizend publiek spoedig een ander logement zal opzoeken, waar wat meer zuivere lucht te vinden is; 2°. dat de huidenzouterij aan adressants veestal grenst, waarin 's winters dikwijls 100 stuks gestald wordt, waarbij een welwaterput hoofdzakelijk tot drenking van dat vee is geplaatst, die spoedig onbruikbaar zal worden, ten gevolge van het doordringen van de pekel in den grond, waardoor, zoo als de ondervinding meermalen geleerd heeft, de wellen worden bedorven; 3°. dat bij het heerschen van besmettelijke ziekten onder het vee adressants veestapel aan groot gevaar is blootgesteld, daar het meermalen is voorgekomen, dat de besmetting door versche huiden werd overgeplant; en 4°. eindelijk, dat ook het algemeen belang bij die vergunning zal benadeeld worden; want voor adressants woning ligt een welwaterput, waarop eene pomp ten gebruike van de bewoners dezer buurt is geplaatst, die weldra door de verontreiniging van den bodem onbruikbaar zal worden, hetgeen, gevoegd bij de onzuivere lucht, die in den omtrek dezer inrigting wordt aangetroffen, niet anders dan tot hevige ziekten aanleiding zal geven, waardoor ingeval van epidemiën de volksgezondheid zeer kan benadeeld worden.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dat adres gesteld is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, leggen een nader berigt over, door hen ingewonnen van den Geneeskundigen Inspecteur, die verklaart geene reden te hebben om in deze zaak van een ander gevoelen te zijn, dan hij was in de zaak van Kleinkemm, en dus is tegen eene huidenzouterij op die plaats. Gedeputeerde Staten melden voorts, dat zij niet zonder bevreemding hebben ontwaard, dat het Gemeentebestuur thans heeft toegestaan, wat het op goede gronden aan een ander had geweigerd. Zij zeggen voorts: »In het van het Gemeentebestuur deswege ontvangen nader rapport (dd. 8 Augustus jl., n°. 1171) wordt nopens dit punt medegedeeld, dat, bij een plaatselijk onderzoek, in 1872 ingesteld, is gebleken, dat het de bedoeling was van den adressant om ook eene droogerij of blooterij van huiden daar te stellen; dat ook het adres tot die opvatting ruimte gaf en hoofdzakelijk met het oog daarop de vergunning werd geweigerd.

Deze toelichting stemt niet overeen met hetgeen voorkomt in de boven aange-

haalde missive van Burgemeester en Wethouders (dd. 14 October 1872, n°. 1715), terwijl er evenmin uit blijkt, dat de bezwaren, toen ter tijd tegen de oprigting eener huidenzouterij bestaande, thans zijn opgeheven.

Gedeputeerde Staten adviseren dan ook, dat het besluit van Burgemeester en Wethouders van 11 Julij jl. moge worden vernietigd.

Op de reçu's voor de oproepingen van belanghebbenden tot het, des verkiezende, inleveren van nadere memoriën, zijn door Olifiers en den vroegeren opposant Landewée verklaringen, kennelijk met dezelfde hand geschreven, gesteld, dus luidende:

»Steeds heeft ondergeteekende zich stipt gehouden aan de voorwaarden, door Burgemeester en Wethouders aan de vergunning verbonden. Nooit heeft hij anders dan huidenzouterij in genoemd pand uitgeoefend; geene huidendroogerij of blooterij oefende hij immer of ooit er in uit. Onaangename, voor de gezondheid nadeelige lucht veroorzaakt genoemde huidenzouterij niet in het allerminst.

»Zelfs de heer G. J. Landewée, die vroeger bij Burgemeester en Wethouders van Zwolle bezwaren tegen het verleenen der vergunning inbragt, verklaart thans, dat die bezwaren niet meer bestaan, omdat hem gebleken is, dat de huidenzouterij geen onaangenamen reuk verwekt.

»Verwonderen moet het ondergeteekende, dat de heer J. Koenders zich partij stelt tegen de uitoefening der huidenzouterij in het pand voornoemd door den ondergeteekende. Dezelfde heer Koenders toch stond het toe en had er geen bezwaar tegen, dat door een vroeger bewoner in hetzelfde pand niet alleen huidenzouterij, maar zelfs vellenblooterij en droogerij werd uitgeoefend. Deze vroegere bewoner was zekere heer Henkamp. Toen laatstgenoemde bedrijven er werden gevoerd, zou men denken, dat er eenig regt tot bezwaar bestond. Nu heeft het allen schijn, dat niet billijke klagten, gegrond op de volksgezondheid, hier in 't spel komen, maar enkel eene vroegere veete van den heer Koenders.

»Toen door den heer B. J. Olifiers te Zwolle vergunning werd aangevraagd bij Burgemeester en Wethouders van Zwolle om in het pand van den heer van Dam, wijk L, n°. 108, in de Assendorpersteeg te Zwolle, eene huidenzouterij te mogen uitoefenen, verklaarde ondergeteekende zich bij Burgemeester en Wethouders voornoemd als daar bezwaren tegen te hebben, en scheen dus hier eenstemmig te zijn met den heer J. Koenders te Zwolle.

»De bezwaren van ondergeteekende waren van particulieren aard en met het oog op de volksgezondheid. Zij hadden alleen het oog daarop, dat genoemde huidenzouterij een onaangenamen reuk en voor de gezondheid nadeelige uitdamping zou veroorzaken.

»Ondergeteekende moet echter thans verklaren, dat door ondervinding gebleken is, dat de huidenzouterij, uitgeoefend door den heer B. J. Olifiers, in het allerminst geen onaangenamen reuk of voor de gezondheid nadeelige lucht veroorzaakt, noch voor ondergeteekende noch voor iemand anders in de wijk (voornoemd), waarin zij wordt uitgeoefend. Om deze redenen heeft ondergeteekende volstrekt geen bezwaar meer tegen de vergunning, door Burgemeester en Wethouders in der tijd aan den heer B. J. Olifiers verleend.

»Bij deze heeft ondergeteekende de eer Uwe Excellentie van deze zijne onder-

vinding, tegenwoordige overtuiging en het geheel ophouden der bezwaren tegen genoemde huidenzouterij kennis te geven."

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

Door den belanghebbende Olifiers wordt nog kortelijk het woord gevoerd tot bestrijding van het ingestelde beroep.

IV. *het beroep van H. de Jonge, te Dordrecht, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij de vergunning wordt geweigerd om zijne vleeschhouwerij in sectie F, n°. 99, te Dordrecht, tevens tot slagtplaats te doen dienen.*

De *Staatsraad* van Vladeracken brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Bij adres van 4 Augustus 1874 heeft Adrianus de Jonge, vleeschhouwer te Dordrecht, aan Burgemeester en Wethouders dier gemeente vergunning verzocht tot oprigting en uitoefening eener slagterij en vleeschhouwerij in het perceel F, n°. 99, aan de Groenmarkt, waarin hij zeide dat een put gemaakt was tot opvanging van bloed en onrein water, en verder al datgene werd aangebragt wat kon strekken om te voorkomen, dat iemand eenige onaangenaamheid zou kunnen ondervinden.

Bij het gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* heeft Dr. G. Timmers Verhoeven, bewoner van een der naburige huizen, er bezwaar tegen ingebragt, dat, zoo als de adressant erkende zijne bedoeling te zijn, ook de slagterij in het voorhuis zou worden uitgeoefend. Er werd aangetoond, dat het slagten in zoodanig lokaal was een voor voorbijgangers en omwonenden onaangenaam en de goede zeden zeker niet bevorderend schouwspel; voorts dat men, vooral bij warm weder, hinder zou hebben van stank, en dat de openbare weg zou worden verontreinigd. De adressant antwoordde, dat, naar zijne meening, voor stank en verontreiniging der straat geen vrees behoefde te bestaan, daar het bloed en de overige daarvoor vatbare onreine stoffen zoo spoedig mogelijk zouden verwijderd worden, en het spoelwater zou worden afgeleid in het riool, dus niet over de openbare straat.

Bij beschikking van 14 September 1874 werd aan adressant door Burgemeester en Wethouders te kennen gegeven, dat geene bedenking bestond tegen de oprigting eener vleeschhouwerij in het genoemde perceel, maar dat hem niet kon worden vergund de vleeschhouwerij tevens tot slagtplaats te doen dienen, op grond, dat het in strijd zou zijn met de goede orde, dat in eene voor het publiek toegankelijke vleeschhouwerij mede werkzaamheden werden verrigt als die, welke aan het slagten zijn verbonden; en dat dit bezwaar des te grooter wordt, wanneer, zoo als in dit geval, de vleeschhouwerij zelve niet ruim is, en er bij gevolg geene gelegenheid zou bestaan om ten behoeve van die werkzaamheden een bepaald gedeelte af te zonderen, derwijze, dat aan het daaruit voor de bezoekers ontstaande ongerief eenigzins kon worden te gemoet gekomen.

A. de Jonge wendde zich op 17 September 1874 op nieuw tot Burgemeester en Wethouders met verzoek, dat hem ook voor het gebruik van het lokaal der

vleeschhouwerij als slagtplaats alsnog vergunning mogt worden verleend. Hij zeide alleen in de namiddag-uren te zullen slagten, wanneer zich in de vleeschhouwerijen in den regel geene bezoekers aanmelden, en tevens voornemens te zijn om, wanneer de werkzaamheden, aan het slagten verbonden, in zijn winkel werden verrigt, daarvan aanduiding te geven door het nederlaten der gordijnen, het sluiten van de deur en al zoodanige andere maatregelen, als de strekking en het gevolg hebben de werkzaamheden van het slagten aan het gezigt van buren en voorbijgangers te onttrekken en aan het publiek kenbaar te maken, dat bezoek in de vleeschhouwerij niet wordt gewenscht. Hij verklaarde zich voorts bereid de vergunning te aanvaarden onder zoodanige voorwaarden, als door hem in billijkheid zouden kunnen worden aangenomen.

Burgemeester en Wethouders hebben evenwel bij beschikking van 21 September te kennen gegeven, geene termen te hebben gevonden om op hun vroeger besluit terug te komen.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland, tot wie de Jonge zich vervolgens gewend heeft, hebben hem bij beschikking van 29 September / 5 October verwezen naar Zijne Majesteit den Koning. Hij is daarop in den loop der maand October bij den Koning in beroep gekomen.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland, in wier handen het adres van de Jonge gesteld werd, hebben bij hun berigt overgelegd een rapport van Burgemeester en Wethouders van Dordrecht, waarin deze te kennen geven, dat de bezwaren, die hen in der tijd noopten de verlangde vergunning niet te verleenen, nog bestaan en niet genoegzaam zijn opgeheven door de bereidverklaring om de door hem aangegevene of zoodanige andere voorzorgen te nemen als hem zouden worden voorgeschreven en door hem zouden kunnen worden aangenomen, daar toch de ondervinding heeft geleerd, hoe ligt na verloop van eenigen tijd van dergelijke voorschriften wordt afgeweken, en hoe moeijelijk het is daartegen van bestuurswege altijd naar eisch te doen waken.

Gedeputeerde Staten leggen ook over een berigt van den Geneeskundigen Adjunct-Inspecteur, die zegt, dat uit een hygiënisch oogpunt de vergunning teregt geweigerd is. Behalve de moeijelijkheid om op de nakoming van gestelde voorwaarden toe te zien, bestaat er zijns inziens een groot bezwaar daarin, dat het water in de Voorstraatshaven, welk water door het grootste gedeelte der ingezetenen wordt gedronken, zou worden verontreinigd door het vuil, bloedwater enz., uit de slagterij afkomstig.

Gedeputeerde Staten zeggen, dat de ingebragte bezwaren hun bij naauwgezette overweging zoo gewigtig zijn voorgekomen, dat het verleenen der vergunning naar hun oordeel in strijd zou zijn met het algemeen belang. Vooreerst toch volgt uit de omstandigheid, dat de vleeschwinkel niet ruim is en steeds voor het publiek zal zijn opengesteld, dat het publiek met gevaar zou kunnen bedreigd worden, wanneer men bezig was met het afhakken van het geslagte vee. Voorts zou uit de inrigting der vleeschhouwerij tot slagtplaats nadeel voor de openbare gezondheid voortvloeijen, zooals blijkt uit hetgeen bij het onderzoek *de commodo et incommodo* door Dr. Timmers Verhoeven is aangevoerd en uit het berigt van den Adjunct-Inspecteur.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 December 1874, n°. 61, Afdeeling XII.

Sedert zijn bij de Afdeeling de volgende stukken ingekomen:

1°. eene memorie van A. de Jonge, waarin hij tracht aan te toonen, dat zijne slagtplaats niet schadelijk of hinderlijk kan zijn, doordat zij voorzien is van een welingerigten put tot het opvangen van bloed en onreinheid, welke put geregeld zal worden gereinigd; doordat de stoep van het huis hooger gelegen is dan de slagtplaats, zoodat niets daaruit kan vloeijen; eindelijk doordat zij gelegen is aan eene der breedste en ruimste straten der stad. Voorts wordt er nog op gewezen, dat in de gemeente geene algemeene slagtplaats bestaat en alle slagtplaatsen in den bebouwden kring zijn gelegen, eene aan de Groenmarkt zelve, verschillende andere in minder ruime straten;

2°. eene verklaring van Commissarissen der societeit »de Vriendschap," in een naburig perceel gevestigd, dat er bij die societeit geene bezwaren bestaan tegen de inwilliging van het verzoek van de Jonge;

3°. vijf eensluidende verklaringen van eigenaars of bewoners van naburige perceelen, dat zij de inrigting der slagtplaats hebben opgenomen; dat huns inziens noch zij noch iemand der buren er last van kan ondervinden; dat zij dus geen bezwaar hebben tegen het verzoek van de Jonge, en het hun aangenaam zal zijn, indien het wordt ingewilligd;

4°. eene memorie van Timmers Verhoeven, waarin gezegd wordt, dat, wegens de beperkte ruimte van het voorhuis, de adressant genoodzaakt zal zijn de ingewanden enz. buiten de deur op de stoep schoon te maken; dat dan het vuil zal ontlast worden in de open goten langs de straat en eerst op eenigen afstand de haven zal bereiken; dat, indien die onreinheden in den afloop gestuit worden en in rotting overgaan, zoo als bij warm weder moet plaats hebben, er zich stinkende gassen zullen ontwikkelen, die niet alleen hoogst onaangenaam, maar ook voor de gezondheid schadelijk zijn; dat daardoor vruchteloos zou worden de loffelijke zorg van het Gemeentebestuur voor de openbare reinheid.

Voorts wordt in deze memorie opgemerkt, dat adressant zich wel verbindt het vuil door een riool in het water der Voorstraatshaven te laten afloopen, maar dat dit in lijnregten strijd zou zijn met art. 22 der politie-verordening van Dordrecht van 28 April 1863, waarbij o. a. verboden wordt, dat bloed en andere onreinheden uit de slagtplaatsen in goten, riolen of op eenige andere wijze naar het water worden afgevoerd.

Andere stukken zijn niet ingekomen; ik meen dus hiermede dit verslag te kunnen besluiten.

V. *het beroep van H. J. Jetten c. s., stemgeregtigde Ingelanden van den Veenpolder van Echten in Friesland, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland waarbij een door hen ingediend bezwaarschrift tegen de verkiezing van een lid van het Bestuur van dien Veenpolder buiten beschikking is gelaten.*

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Hendrik Jetten c. s., te Echten, voorkomende op de lijst van stemgeregtigde Ingelanden van den Veenpolder van Echten in Friesland, hebben zich tot den Koning gewend, daarbij in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland.

Adressanten geven in hun verzoekschrift aan Zijne Majesteit te kennen: dat op den 4 September ll. eene vrije stemming heeft plaats gehad ter verkiezing van een lid van het Bestuur van den voornoemden Veenpolder wegens eene periodieke aftreding; dat bij de opening der stembriefjes geene volstrekte meerderheid was verkregen en alzoo de heeren M. S. Klijnsma en Jhr. Mr. C. L. van Beyma thoe Kingma in herstemming kwamen; dat die herstemming heeft plaats gehad op den 18 September ll., en bij de opening der stembus door het Stembureau is verklaard, dat op de heeren M. S. Klijnsma 116, en op Jhr. Mr. C. L. van Beyma thoe Kingma 115 stemmen waren uitgebragt, zoodat naar het gevoelen van het Stembureau M. S. Klijnsma was de benoemde met eene meerderheid van éene stem; dat tegen deze uitspraak van het Stembureau door de supplianten eene reclame bij Gedeputeerde Staten is ingediend op grond van art. 112 van het reglement voor genoemden polder, vastgesteld door de Staten van Friesland den 9 November 1870 en goedgekeurd bij Koninklijk besluit van den 29 November 1870, nº. 14; dat op die reclame door Gedeputeerde Staten, bij resolutie van den 22 October 1874, is besloten het adres te laten buiten beschikking.

Die resolutie is van den volgenden inhoud:

»Gehoord het gerapporteerde op een adres van H. J. Jetten c. s., stemgeregtigde Ingelanden van den Veenpolder van Echten, betreffende de verkiezing van M. S. Klijnsma te Echten tot lid van voormeld Polderbestuur;

»Overwegende, dat op 4 en 18 September 1874 heeft plaats gehad eene verkiezing van een lid van het Polderbestuur van Echten;

»Overwegende, dat de volstrekte meerderheid was bekomen door den heer M. S. Klijnsma;

»Overwegende, dat H. J. Jetten en andere Ingelanden de wettigheid der verkiezing hebben bestreden bij adres van 23 September 1874;

»Overwegende, dat de heer Klijnsma op 16 October 1874 is overleden;

»Overwegende, dat het alzoo overbodig is te treden in een onderzoek naar de al dan niet gegrondheid der motieven, door adressanten aangevoerd;" weshalve, gelijk gezegd is, door Gedeputeerde Staten besloten werd het adres te laten buiten beschikking.

Het is tegen deze uitspraak van Gedeputeerde Staten, dat Jetten c. s. zijn gekomen in hooger beroep bij Zijne Majesteit onder dagteekening van 9 November 1874.

Met het oog op art. 27 van het reglement van den Veenpolder van Echten, houdende, dat «de verkiezing der leden van het Polderbestuur geschiedt, voor «zooverre daarvan bij gezegd reglement niet is afgeweken, op dezelfde wijze, «als die van leden van den Gemeenteraad, ingevolge de wet,» —geven appellanten als gronden van bezwaar op, dat bij de herstemming van 18 September zijn geschonden de artt. 60—62 en 70 der kieswet, benevens art. 22 van het Veenpolderreglement, handelende over het stemmen bij procuratie.

Adressanten houden zich daarbij overtuigd, dat, hoewel ook M. S. Klijnsma op den 16 October ll., — en alzoo hangende de deliberatiën van Gedeputeerde Staten over der adressanten reclame, — is overleden, het niet overbodig is, dat de punten van bezwaar en geschil tusschen Ingelanden en het Bestuur van den Veenpolder volgens art. 112 van het polderreglement worden opgelost, vooral omdat bepaald moet worden uitgemaakt, wie op den 18 September 1874 was de benoemde: òf M. S. Klijnsma òf wel Jhr. Mr. C. L. van Beyma thoe Kingma: en mogt de beslissing van het Stembureau, op dien dag genomen, onwettig zijn geweest, zoo als adressanten beweren, dan zou daaruit volgen òf de proclamatie van Jhr. Mr. C. L. van Beyma thoe Kingma als de benoemde, òf eene herhaalde herstemming tusschen de heeren M. S. Klijnsma en Jhr. Mr. C. L. van Beyma thoe Kingma, maar in geen geval eene nieuwe vrije stemming.

Om alle welke redenen adressanten Zijne Majesteit verzoeken hun regt te willen verschaffen des noodig door vernietiging van de resolutie van Gedeputeerde Staten van den 22 October ll., aangezien deze volgens adressanten het geschil niet oplost.

Gedeputeerde Staten, over deze zaak door den Minister van Binnenlandsche Zaken geraadpleegd, hebben onder dagteekening van 27 November ll. hun ambtsberigt uitgebragt.

Zij berigten, dat bij hen, na ontvangst der reclame van Jetten c. s., al dadelijk de vraag zich opdeed, of der adressanten voorziening bij hen, Gedeputeerde Staten, niet was praematuur, en of, met het oog op het reeds aangehaald art. 27 van het Veenpolderreglement, in verband met art. 31 der gemeentewet, het Polderbestuur niet vooraf behoorde de geloofsbrieven van M. S. Klijnsma te onderzoeken en over zijne al dan niet toelating had te beslissen.

Vóórdat Gedeputeerde Staten op dat punt nog tot een besluit waren gekomen, stierf M. S. Klijnsma; en toen namen Gedeputeerde Staten de resolutie van 22 October, hiervoren medegedeeld.

In hun ambtsberigt geven Gedeputeerde Staten ten slotte als hun gevoelen op, dat, in den tegenwoordigen stand der zaak, er niets anders overschiet, dan dat het Polderbestuur eene nieuwe verkiezing uitschrijve.

Bij memorie van 24 December ll. heeft de belanghebbende Jhr. Mr. C. L. van Beyma thoe Kingma nog nader de onwettigheid der herstemming van 18 September trachten aan te toonen.

Verdere memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Derde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 3 *Februarij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.
Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 16 Januarij ll., n°. 7, houdende beschikking op *het beroep van Parnassijns der Nederlandsch-Israëlitische gemeente te Rotterdam van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland*, *houdende afwijzing van hun verzoek tot vergrooting der voor die gemeente bestaande begraafplaats in de gemeente Kralingen* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 472—475).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het door de Parnassijns der Nederlandsch-Israëlitische hoofd-synagoge te Rotterdam bij Ons ingesteld beroep van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 8 September 1874, B, n°. 713, 4de Afdeeling, waarbij, met bevestiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Kralingen van 28 April 1874, afwijzend is beschikt op hun verzoek om verlof tot vergrooting der voor de leden hunner gemeente bestemde begraafplaats;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 6 Januarij 1875, n°. 83;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Januarij 1875, n°. 8, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat in de jaren 1861 en 1867 door de Parnassijns der Nederlandsch-Israëlitische hoofd-synagoge te Rotterdam terreinen, te zamen uitmakende het perceel,

kadastraal bekend onder sectie B, n°. 1909, gelegen in de gemeente Kralingen en grenzende aan de Israëlitische begraafplaats aldaar, zijn aangekocht;

dat Parnassijns voornoemd den 19 Februarij 1874 aan Burgemeester en Wethouders der gemeente Kralingen het verzoek hebben gerigt om die terreinen te mogen doen strekken tot vergrooting der bestaande begraafplaats, welk verzoek door Burgemeester en Wethouders is geweigerd, waarna de bezwaren, tegen genoemd besluit door Parnassijns bij Gedeputeerde Staten aangevoerd, door dezen ongegrond zijn verklaard;

dat, na den bovenvermelden aankoop en vóór het verzoek om verlof, aan de, in de nabijheid der bedoelde terreinen gelegen Dijkstraat een aanzienlijk aantal huizen naast elkander is gebouwd, welker achtergevels slechts dertig meters van de geprojecteerde begraafplaats zijn verwijderd;

dat deze verzameling van huizen, ofschoon de voornaamste bebouwde kom van de gemeente Kralingen elders moge zijn gelegen, op zich zelve ook als eene bebouwde kom is aan te merken;

dat zij, die de bedoelde huizen aldaar hebben gebouwd, daartoe geregtigd waren, omdat er ten tijde dier bouwing zich geene begraafplaats op den bij de wet verboden afstand bevond, en Parnassijns geene vergunning gevraagd en bekomen hadden om het gezegd terrein mede tot begraafplaats aan te leggen;

dat het toevoegen van een nieuw terrein aan eene bestaande begraafplaats geheel is gelijk te stellen met het aanleggen van eene geheel nieuwe begraafplaats, daar het eerste bestaat in het tot dit doel aanleggen van een aangrenzend stuk grond; en alzoo de nieuwe terreinen aan dezelfde eischen moeten voldoen als bij de wet in het algemeen voor het aanleggen van begraafplaats zijn gesteld;

dat de bedoelde terreinen, als gelegen binnen den afstand van vijftig meters van de bebouwde kom eener gemeente, niet voldoen aan de voorschriften der wet;

dat dus door Gedeputeerde Staten van Zuidholland teregt op het verzoek van adressanten afwijzend is beschikt;

Gelet op de artt. 14 en 16 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 8 September 1874, B, n°. 713, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 16 Januarij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 16 Januarij ll., n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van G. de Haas, te Renkum, van besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij hem vergunning is geweigerd om een koetshuis en paardenstal te houden binnen den verboden afstand van de algemeene begraafplaats te Renkum* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 465—468).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van G. de Haas, te Renkum, Onze voorziening inroepende tegen besluiten van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 28 Julij 1874, n°. 63, en van 23 September d. a. v., n°. 40, waarbij afwijzend is beschikt op zijn verzoek om te mogen behouden een gebouw binnen den verboden afstand van de algemeene begraafplaats;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 6 Januarij 1875, n°. 81;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 13 Januarij 1875, n°. 9, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant op het perceel sectie D, n°. 625, grenzende aan de algemeene begraafplaats in de gemeente Renkum, heeft gebouwd een koetshuis met paardenstal, zonder daartoe het vereischte verlof van Gedeputeerde Staten te hebben bekomen;

dat hij zich daarna heeft gewend tot Gedeputeerde Staten met verzoek om ontheffing van het bepaalde bij art. 16, 3de lid, der begrafeniswet voor het door hem gebouwde pand; dat dit verzoek is afgewezen, op grond, dat adressant had gehandeld in strijd met art. 16, 3de lid, en dat Gedeputeerde Staten niet meer bevoegd waren om tusschen beiden te treden;

dat hij zich toen ten tweede male heeft gewend tot Gedeputeerde Staten, te kennen gevende, dat de algemeene begraafplaats te Renkum, zoowel als zijn koetshuis en stalling, liggen binnen de bebouwde kom der gemeente (van het dorp) Renkum, en dat hij dus, op grond van het bepaalde bij art. 48 der begrafeniswet, tot het bouwen zou zijn bevoegd geweest;

dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 23 September 1874 hebben verklaard, dat dit beweren was onjuist, en dat er geene aanleiding bestond om op hun vroeger besluit terug te komen;

dat de adressant nu van Ons de vergunning heeft verzocht tot behoud van zijn gebouw, onder aanbod zich te verbinden, dat het nooit voor woning van menschen zal bestemd worden;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten, die in deze te beslissen hadden, hoever de kom van het dorp zich uitstrekt, teregt hebben uitgemaakt, dat noch de begraaf-

plaats, noch het koetshuis met stalling daarbinnen zijn gelegen; dat toch uit een ingesteld onderzoek gebleken is, dat de begraafplaats 35 meters van de andere woningen verwijderd is, en dat ook het onmiddellijk daaraan grenzende koetshuis met stal ligt buiten de reeks van aan elkander grenzende huizen, die, voor de toepassing der begrafeniswet, onder het begrip van »bebouwde kom" valt;

dat dus op gezegd terrein niet mogt gebouwd worden dan nà bekomen verlof van Gedeputeerde Staten;

dat Gedeputeerde Staten teregt zich onbevoegd hebben verklaard om nog vergunning te verleenen, daar art. 16, 3de lid, der begrafeniswet wel spreekt van een verlof, door Gedeputeerde Staten te verleenen, alvorens tot bouwen worde overgegaan, maar niet van eene latere vergunning, nadat de overtreding is gepleegd;

dat de zaak dan niet meer tot hunne kennisneming, maar tot die van den strafregter behoort;

Gezien de artt. 16, 3°., 48 en 41 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen de bovenvermelde afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Gelderland, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 16 Januarij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 17 Januarij ll., n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van A. Bloemarts*, *Adjunct-Commies ter Provinciale Griffie in Limburg*, *van eene beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken*, *houdende afwijzing van zijn verzoek*, *dat voor de pensioen-berekening de tijd*, *dat hij als onbezoldigd ter Griffie is werkzaam geweest*, *als diensttijd moge worden berekend* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, bladz. 475, 476).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van A. Bloemarts, Adjunct-Commies der 1ste klasse

ter Provinciale Griffie van Limburg, Onze voorziening inroepende tegen eene beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 14 Februarij 1874, n°. 199, 1ste Afdeeling, waarbij is afgewezen zijn verzoek betrekkelijk de berekening van zijn diensttijd als onbezoldigd ambtenaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 6 Januarij 1875, n°. 82;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 14 Januarij 1875, n°. 3, 1ste Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant beweert, dat hij vóór het in werking treden der wet van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64) zou benoemd geweest zijn tot eene onbezoldigde betrekking als bedoeld is bij letter C van het nader vastgestelde art. 6 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24); dat hij zich bereid verklaart de rente te voldoen, bij gemelde bepaling bedoeld, en verzoekt, dat de tijd, in genoemde onbezoldigde betrekking doorgebragt, moge worden aangemerkt als diensttijd;

dat, volgens de duidelijke bepaling van art. 6 der wet van 21 Mei 1873, de voldoening der rente alléén gevorderd wordt van de belanghebbenden, wier benoeming tot de onbezoldigde betrekking plaats vond na den laatsten Junij 1846;

dat de adressant, blijkens de door hem overgelegde stukken, onbezoldigd werkzaam is geweest in de bureaux van het Gewestelijk Bestuur van Limburg van 1 Februarij 1841 tot 30 September 1850;

dat hij dus niet gehouden is de rente te voldoen;

dat eene beslissing omtrent de vraag, of de tijd, door adressant in onbezoldigde betrekking doorgebragt, als diensttijd in aanmerking kan komen, eerst te pas zal komen, nadat hij door een eervol ontslag aanspraak zal hebben verkregen op pensioen;

Gezien de wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), gewijzigd bij de wet van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64);

Hebben goedgevonden en verstaan:

den adressant niet-ontvankelijk te verklaren in zijn tot Ons gerigt verzoek.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan den Minister van Finantiën.

's Gravenhage, den 17 Januarij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van M. M. de Monchy c. s., te Rotterdam, van een besluit van Burgemeester en Wethouders van Charlois, waarbij hun vergunning is geweigerd tot het oprigten eener bewaarplaats van petroleum.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op magtiging des Konings is bij schrijven van 5 Januarij ll. door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur aanhangig gemaakt een aan Zijne Majesteit den Koning gerigt verzoekschrift van de heeren M. M. en S. J. R. de Monchy en Mr. A. C. van Rossem, allen wonende te Rotterdam en te zamen aldaar handelende als Pakhuismeesters tot den opslag van goederen aldaar.

Door de verzoekers wordt daarbij te kennen gegeven: dat zij requestranten tegenwoordig eene bergplaats tot opslag en aflevering van petroleum en andere dergelijke brandbare artikelen ten dienste van den handel van Rotterdam hebben op het eiland Fijenoord (linker-oever der Maas) aldaar, waar, overeenkomstig de gemeentelijke verordening van Rotterdam dd. 12 Junij 1873, de opslag dier artikelen, speciaal van petroleum, tegenwoordig eeniglijk mag plaats hebben;

dat, gelijk bekend is, ten gevolge van de groote werken aldaar, thans ten behoeve van den Staats-spoorweg ondernomen, dat etablissement dáár ter plaatse eerlang zal moeten worden opgeruimd; dat zij daarom, een ander terrein, voor datzelfde doel geschikt, zoekende, zich in verbinding hebben gesteld met het Bestuur van de grondheerlijkheid Charlois en van deze in erfpacht kunnen verkrijgen een terrein in den zoogenaamden Buitenpolder, aanvangende ruim 400 meters ten westen van de haven van Charlois, en zich uitstrekkende over eene lengte van 600 meters langs de Maas, zijnde kadastraal bekend op den perceelsgewijze legger der gemeente Charlois sectie A, nº. 932, 957, 958 en 1128; dat zij echter, om aldaar eene bergplaats van petroleum op te rigten, behoeven de goedkeuring van het Bestuur der gemeente Charlois, en zulks naar aanleiding van het bepaalde bij het Koninklijk besluit van 29 April 1864 (*Staatsblad* nº. 39), in verband met dat van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* nº. 19); dat zij zich dan ook tot dat Gemeentebestuur hebben gewend met het daartoe strekkende verzoek, onder overlegging eener kadastrale kaart, hebbende zij later nog ingezonden eene schetsteekening aangaande het bouwen der pakhuizen.

Tevens verzochten en verkregen de heeren de Monchy c. s. onder dagteekening van 25 September 1874 van den Minister van Binnenlandsche Zaken, in verband met de wet van 24 Februarij 1806, houdende een algemeen rivier- of waterregt, — de benoodigde vergunning om de kadastrale perceelen, hiervoren reeds gemeld, te beschoeijen en op te hoogen ten behoeve van de te dier plaatse door de verzoekers te stichten los-, lading- en bergplaats van petroleum.

Wat betreft het aan Burgemeester en Wethouders van Charlois door belanghebbenden gerigt verzoek, dienaangaande had op 7 October 1874 het gebruikelijke onderzoek *de commodo et incommodo* plaats.

Van de 56 met name door het Gemeentebestuur tot bijwoning van dat onderzoek opgeroepen personen kwamen er ten gestelden dage zeven op, onder welke de verzoekers de Monchy c. s., en de Rentmeester der grondheerlijkheid Charlois; bovendien verscheen nog de Opzigter der gemeentewerken van Charlois.

Behalve de Rentmeester voormeld, die het verzoek der heeren de Monchy c. s. ondersteunde, hadden de overige comparanten bezwaren, hoofdzakelijk bestaande

in vrees voor brandgevaar, en met name voor bederf van het rivierwater, hetwelk als drinkwater dient voor de ingezetenen der gemeente, en ook in de polders Charlois en Robbenoord zich uitstrekt.

Naar aanleiding van dit onderzoek *de commodo et incommodo* namen Burgemeester en Wethouders van Charlois op 12 October d. a. v. een besluit, waarbij zij o. a. overwogen:

»dat, alvorens in beoordeeling te treden omtrent de voorgenomen wijze van bezwaar der bedoelde bewaarplaats op gemeld terrein, in de eerste plaats dient te worden onderzocht, of de ingezetenen dezer gemeente, door de daarstelling van die inrigting, ook met gevaar, schade of hinder kunnen worden bedreigd;

»dat niet alleen de mogelijkheid, maar de zekerheid bestaat voor Burgemeester en Wethouders, dat, al mogt de bewaarplaats aan alle gestelde technische en bouwkundige eischen voldoen, het noodzakelijk uitpompen der gelekte petroleum uit de schepen bij de bergplaats in de rivier de Maas het water dier rivier over eene groote uitgestrektheid zal verontreinigen, daar het van algemeene bekendheid is, dat petroleum op het water drijft, en derhalve de haven van Charlois daarmede zal worden geïnfecteerd; dat ter voorkoming hiervan niet kan afdoen het maken eener verordening, waarbij verboden wordt anders dan met de ebbe die uitpomping toe te laten, daar de petroleum, afgedreven met de ebbe, door den vloed weder naar boven gevoerd, zich zal concentreren langs den zuidelijken oever der rivier, waar de vloed het sterkst is, en gedreven door den, meestal westelijken, noordwestelijken en noordelijken wind, zeer zeker de haven van Charlois zal intrekken;

»dat het water dier haven door de bewoners van de druk bevolkte kom dezer gemeente wordt gedronken en, met petroleum doortrokken zijnde, ondrinkbaar zal zijn;

»dat die haven een zijtak heeft, genaamd het water »de Wiek", loopende achter de huizen van den Hoogendijk, en uit de haven dikwijls meermalen 's weeks door eene sluis water wordt ingelaten in »de Spuij, ten behoeve der bewoners van den Zuidhoek, welke straat, zoowel als de genoemde Hoogendijk, de digtst bevolkten van de kom der gemeente zijn;

dat uit »de Spuij" ook water wordt ingelaten in de polders »Charlois" en »Robbenoord en Plompert" en uit de Charloische haven ook in den polder »Katendrecht", zoodat, welke voorzorgsmaatregelen ook mogten genomen worden, het als zeker moet worden aangenomen, dat de onmogelijk te beletten uitpomping der schepen (b. v. bij nacht) de infectie met petroleum van de kom der gemeente en van drie polders zal ten gevolge hebben;

»dat, volgens art. 14, letter *d*. der verordening »houdende bepalingen ter voorkoming van brand, en tot regeling van het personeel bij de brandweer en de bediening der brandbluschmiddelen in de gemeente Charlois", — het verboden is, zonder toestemming van Burgemeester en Wethouders, meer dan 450 liters petroleum in eenige bergplaats voorhanden te hebben, en, met het oog op het hierboven aangevoerde, ook die toestemming *casu quo* niet zou kunnen worden verleend".

Weshalve aan adressanten werd te kennen gegeven, dat geene termen aan-

wezig zijn om hun verzoek in te willigen, en dus de gevraagde toestemming tot daarstelling eener bewaarplaats van petroleum, op gezegd terrein, niet werd verleend.

Het is tegen deze beschikking van Burgemeester en Wethouders, dat door adressanten werd ingesteld het hooger beroep op Zijne Majesteit bij bovenvermeld verzoekschrift van 3 November ll.

De motieven, zeggen appellanten in hun verzoekschrift, welke het Gemeentebestuur van Charlois hebben geleid tot de gewraakte afwijzing van hun verzoek, zijn tweeledig:

1°. wordt de afwijzing gemotiveerd door de vrees, dat het drinkwater in de gemeente Charlois door petroleum zou kunnen worden verontreinigd;

2°. beroept het Gemeentebestuur zich op art. 14 der brandkeur te Charlois.

Ad I^{um}. In de eerste plaats merken de requestranten op, dat de bezwaren, door het Gemeentebestuur van Charlois te berde gebragt, eigenlijk van dat Gemeentebestuur zelf uitgaan en geenszins een gevolg zijn van grieven, door buren ingebragt, *de commodo et incommodo* gehoord.

Niettegenstaande toch een vijftigtal zoogenaamde buren waren opgeroepen en verder eene algemeene oproeping van belanghebbenden bij afkondiging had plaats gehad, zijn toch slechts een viertal verschenen, allen van 4 tot 600 el van de aangeduide plaats afwonend, benevens de Gemeente-Architect, die 1500 el daarvan afwoont, en de Predikant voor de Diakonie.

Eigenlijke, onmiddellijk aangrenzende, buren zijn er dan ook niet, daar het hier een stuk land geldt buiten's dijks.

Het is dan ook meer een pretens algemeen belang der gemeente, waarop Burgemeester en Wethouders zich beroepen bij de afwijzing, dan op individuele grieven, die niet bestaan.

Men beweert, dat het drinkwater, waarvan zich de ingezetenen binnen'sdijks bedienen en dat door de haven van Charlois wordt ingelaten, verontreinigd zou worden, eigenlijk niet door het wegvloeijen van petroleum uit de bergplaats, maar door het lens-pompen of schoonmaken van de schepen.

Het eerste kan ook niet wel plaats hebben: immers de kade langs de Maas, in verband met de overige omgeving van het terrein, zal ten gevolge hebben, dat de olie, die uit de vaten in de bergplaats lekt, zich in de daartoe aan te leggen kanalen en gemetselde putten op het terrein verzamelt, van waar hij wordt opgeschept.

Het eigenbelang der requestranten is genoegzame waarborg, dat zij de lekkende petroleum uit de bergplaats niet naar buiten laten wegloopen, maar in een daartoe aangelegd lager punt verzamelen.

Het Gemeentebestuur schijnt dan ook niet bezorgd voor het wegvloeijen van de olie uit de bergplaats, maar voor die, welke uit de schepen gepompt zal worden, welke in de Maas liggen zullen aan de aanlegkade ten noorden van het terrein.

Nu is het bekend, dat ieder zeeschip van tijd tot tijd pompt, naar mate het meer of minder water maakt; en het spreekt van zelf, dat petroleum-schepen dan water pompen, dat eenigermate met petroleum bezwangerd is. Doch dit geschiedt van het binnenkomen te Hellevoetsluis af, langs het Voornsche kanaal en overal, waar zij, b. v. op de reede te Rotterdam, liggen. Dat die pompen

in een niet vrij vaarwater, gelijk het tegenwoordige haventje op Feijenoord, vrij hinderlijk kan worden, spreekt van zelf; maar in de rivier en in het diepe vaarwater, waar de schepen liggen zullen en waar de sterkste stroom gaat, is dit bezwaar vrij denkbeeldig.

Hoe onbeduidend dit infecteren door petroleum in eene rivier, gelijk de nieuwe Maas is, zijn zoude, blijkt het best, als men overweegt, dat al de vuilnis en faecale stoffen van Rotterdam in de Maas vloeijen, doch zoodanig door de millioenen kubieke meters water, die met ieder getijde voorbijgaan, worden weggevoerd, dat deze verontreiniging, duizend malen sterker en nadeeliger dan die van honderde vaten petroleum, geen invloed heeft op het drinkwater te Charlois, noch zelfs op de Maas te Rotterdam (wel in de havens aldaar).

Maar daargelaten het overdrevene van een zoodanigen angst, het verontreinigen der rivier door schepen heeft niets met de quaestieuse bergplaats gemeen. Wanneer schepen op stroom in de Maas onder den Charloischen wal gaan liggen, hebben deze geene vergunning noodig van het Gemeentebestuur van Charlois. Wanneer de petroleum uit de bergplaats ontsnapt of lekkend de wateren der gemeente besmette, zou de overweging kunnen te pas komen, of dit in die mate hinderlijk ware, dat de weigering daardoor genoegzaam gemotiveerd was. Nu men alleen vreest, dat zeeschepen in de rivier het publiek vaarwater bezoedelen zullen, valt het nemen van maatregelen daartegen geheel buiten de competentie van Burgemeester en Wethouders van Charlois. Wel is het waar, dat, wanneer geen petroleum-établissement onder de gemeente Charlois is, petroleum-schepen dáár weinig of niet zullen gaan liggen; maar niets toch zou dit beletten, b. v. bij dadelijke overlading naar den Rijn of het binnenland.

Het tegenstreven van het Gemeentebestuur te Charlois zou het vestigen van eene petroleum-bergplaats in de onmiddellijke nabijheid der haven ook niet tegen kunnen houden; immers de gemeente Rotterdam strekt zich thans langs de Maas uit tot halverwege de haven van Charlois; en hare toestemming tot het vestigen der bergplaats, onmiddellijk boven (ten oosten) der haven, zou in het belang des handels niet twijfelachtig zijn.

De gronden boven de haven zijn insgelijks eigendom der grondheerlijkheid en zouden daarvoor verkrijgbaar zijn, waren zij niet op erfpacht uitgegeven, wat echter slechts eene moeijelijke, geen onoverkomelijke hinderpaal zou zijn.

Wanneer nu aldaar de bergplaats gevestigd werd, dan zou (bestond er gevaar voor verontreiniging, des neen) dit veel hinderlijker zijn, omdat de ebbe, die de olie *dan* naar de haven zou voeren, acht uren aanhoudt, en de vloed, die haar nu naar die plaats zou moeten voeren, wanneer de bergplaats beneden de haven gevestigd was, slechts vier uren duurt.

Ad II^{um}. Burgemeester en Wethouders van Charlois beweren in de tweede plaats, dat art. 14, lett. *d*, der verordening tot voorkoming van brand enz., den 20 September jl. te Charlois afgekondigd, hun de bevoegdheid geeft om te verbieden op eenigerlei plaats meer dan 450 liters (drie vaatjes) petroleum te bergen, en dat ook daarom het verzoek niet zou kunnen worden toegestaan.

Adressanten meenen, dat dit beroep op de aangehaalde zinsnede der verordening ten eenemale ongegrond is.

Vooreerst toch blijkt uit de plaatsing van dit artikel in eene brandkeur duidelijk, dat dit verlof van Burgemeester en Wethouders alleen gegeven of geweigerd mag worden met het oog op brandgevaar, en dit beweren zij zelfs niet dat bestaan zou. Het is ook ondenkbaar op een stuk buitengrond aan de Maas op redelijken afstand van de enkele huisjes aan den dijk; een stuk grond, dat bovendien geheel door dijken zal worden ingesloten.

Maar zij beweren, dat dit verlof »met het oog op het hierboven aangevoerde" niet kan worden verleend. En dat hierboven aangevoerde is uitsluitend het verontreinigen van het water. Zij weigeren dus eene bij de brandkeur, en dus met het oog op gevaar voor vuur, voorgeschreven toestemming te geven, uit zorg voor het water!

Maar ten tweede: ook de geheele oeconomie en zamenhang hunner nog zoo nieuwe verordening wordt door hen miskend: immers de bepaling van lett. *d* is blijkbaar alleen geschreven voor de niet reeds conform het Koninklijk besluit van 29 April 1864 (*Staatsblad* n°. 39) geconcessioneerde bergplaatsen.

Het zoude toch ongerijmd wezen, wanneer eenmaal het oprigten eener bergplaats voor petroleum ware toegestaan, hetzij door het Gemeentebestuur, hetzij in hooger beroep door Zijne Majesteit, alsdan het bergen van meer dan drie vaatjes (450 liters) petroleum in die bergplaats afhankelijk te stellen van de vergunning van Burgemeester en Wethouders van Charlois.

Is eenmaal de vergunning tot eene bergplaats voor petroleum ten behoeve van den groothandel òf door het Gemeentebestuur gegeven òf in hooger beroep door Zijne Majesteit toegestaan en opgerigt, dan kan het gebruik daarvan door Burgemeester en Wethouders niet worden belet met een beroep op art. 14, litt. *d*. Immers kon deze laatste door toepassing eener plaatselijke verordening het geheele doel der door de bevoegde magt toegestane oprigting verijdelen, dan zoude de vergunning der hoogere administratieve magt eene geheel ijdele formaliteit worden.

De bedoeling van art. 14 kan dus geene andere zijn dan het bergen van petroleum in kleinere, plaatselijke bergplaatsen, gelijk thans voor locale behoeften zouden kunnen worden daargesteld, en misschien reeds bestaan, te beletten; geenszins voor een handels-etablissement voorschriften te geven, die met het bestaan daarvan onvereenigbaar zouden zijn.

Daar echter te vreezen is, dat welligt die keur (art. 14), wanneer het verzoek van requestranten door Zijne Majesteit werd toegestaan, toegepast zou worden, en de adressanten natuurlijk huiverig zouden zijn om eene inrigting, die eene hoogst belangrijke som zal kosten, daar te stellen met zoodanig zwaard boven het hoofd, — zoo verzoeken zij den Koning tevens om dat artikel van de verordening op de brandweer te vernietigen, tenzij de Gemeenteraad daarbij de bepaling voege, welke in de hiervoren reeds aangehaalde verordening der gemeente Rotterdam dd. 12 Junij 1873, art. 77, vervat is, houdende, dat de bepalingen omtrent den opslag en het vervoer van petroleum binnen de gemeente niet toepasselijk zijn op de daartoe aangewezen en ingerigte bergplaats, welke dan te Charlois zou zijn »in den Buitenpolder."

Adressanten meenen bij dat verzoek aan Zijne Majesteit om alsnog aan hen

toe te staan de oprigting eener bergplaats voor petroleum enz. ter aangeduide plaatse onder de gemeente Charlois te mogen wijzen op de belangrijkheid dezer zaak voor den handel van Rotterdam.

Niet minder dan een 72tal schepen van het grootste charter hebben in het laatst afgeloopen jaar de haven van Rotterdam bezocht en hebben eene hoeveelheid van 266,735 vaatjes petroleum aangebragt.

Welk eene bedrijvigheid en welvaart deze handel niet slechts in Rotterdam, maar over een goed deel van ons Vaderland verspreidt, springt in het oog; en het ware, niet slechts in het belang der appellanten, maar, naar hun eerbiedig oordeel, in het algemeen belang onverantwoordelijk, dit bedrijf, dat door de werken ten behoeve van den Staat van Fijenoord moet worden verplaatst, als het ware moedwillig naar Antwerpen of elders buiten's lands te verdrijven, alleen om de bezwaren, welke het Bestuur eener landelijke gemeente, zeker met de beste inzigten, maar toch uit overdreven, door niets gemotiveerden angst bewogen, daartegen meent te moeten maken.

Ten slotte meenen zij Zijne Majesteit nog te moeten wijzen op het spoedvereischende eener voorziening in deze aangelegenheid. De werken ten behoeve van den Staatsspoorweg vorderen dringend de opruiming van het bestaande petroleum-etablissement op Fijenoord, terwijl de ophooging van het terrein, waartoe de noodige vergunning van het Ministerie in het belang van den Waterstaat bereids den 25 September jl. is verkregen, veel tijds en arbeid zal vorderen, nog te vermeerderen met dien voor de pakhuizen of bergplaatsen, die daarop zullen worden daargesteld.

Zich gedragende aan een en ander, verzoeken appellanten, dat het Zijner Majesteit den Koning behage, met te-niet-doening van de dispositie dd. 12 October jl., door heeren Burgemeester en Wethouders van Charlois gegeven op hun request tot oprigting eener bergplaats van petroleum in den Buitenpolder dier gemeente, en met vernietiging van art. 14 der verordening op het brandwezen dier gemeente dd. 28 Augustus 1874, tenzij dat artikel niet van toepassing worde verklaard op de bergplaats in den Buitenpolder, — hun verzoek alsnog wel te willen toestaan.

Van de andere zijde hebben zich, onder dagteekening van 25 November ll., een groot aantal ingezetenen van Charlois, — J. van Gelder c. s. — tot den Koning gewend tot nadere adstructie der, reeds hiervoren vermelde bezwaren tegen de inwilliging van der appellanten verzoek.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland, door den Minister van Binnenlandsche Zaken over deze zaak geraadpleegd, gaven op 15/21 December ll. hun ambtsberigt na voorafgaand ingewonnen berigten van Burgemeester en Wethouders van Charlois en van den Ingenieur van den Waterstaat van der Vegt, te Brielle gevestigd, en na plaatselijk onderzoek van eene Commissie uit Gedeputeerde Staten, in tegenwoordigheid der verzoekers, van Burgemeester en Wethouders en den Ingenieur voornoemd.

Gedeputeerde Staten in hun ambtsberigt deelen het navolgende mede.

De plaats, waar de bergplaats zou worden opgerigt, is gelegen ruim 400 meters van de kom der gemeente Charlois, ten westen van de haven dier

gemeente: het bedoeld terrein zal geheel worden bedijkt, terwijl de inrigting der pakhuizen van dien aard zal zijn, dat voor de gemeente geen brandgevaar zal te duchten zijn.

Burgemeester en Wethouders hebben dan ook hunne op deze zaak betrekkelijke afwijzende beschikking gegrond op de verwachting, dat het havenwater, dat door de ingezetenen als drinkwater en voor andere doeleinden wordt gebruikt, met petroleum zal worden bezwangerd.

De adressanten J. van Gelder c. s. zijn bovendien bevreesd, dat de drijvende petroleum vlam zal vatten, wanneer de stoombooten hunne vuren uitwerpen, waardoor de schepen, in de haven aanwezig, en, ten gevolge daarvan, ook de huizen, langs die haven gelegen, in brand zullen kunnen geraken. Bij het rapport van Burgemeester en Wethouders van 1 December jl., nº. 870, wordt ook dit bezwaar aangevoerd.

Volgens het boven aangehaalde rapport van den Ingenieur van der Vegt worden door dezen de geopperde bezwaren zeer overdreven geacht. Wanneer men namelijk de geringe hoeveelheid petroleum, die wordt uitgepompt, vergelijkt met de millioenen kub. meters rivierwater, waarin die olie wordt gebragt, dan moet men wel tot het besluit komen, dat het gevaar van besmetting van het havenwater zeer gering zal zijn.

Daarenboven heeft de heer van der Vegt nog een tweetal middelen aangegeven, waardoor het gevaar van besmetting zooveel mogelijk zal worden voorkomen.

Hij wenscht bepaald te zien, dat het lenspompen der schepen niet dan gedurende de eerste vier uren der eb mag geschieden. Wordt deze maatregel toegepast, dan zal het gevaar van besmetting van het havenwater met petroleum al zeer gering worden, terwijl op de inachtneming dezer bepaling zonder bezwaar door de pakhuismeesters toezigt kan worden uitgeoefend.

Voor het geval, dat alsdan nog sporen van petroleum in het water mogten worden aangetroffen, stelt de genoemde Ingenieur nog voor, op de haven eenige pompen van door hem aangewezen constructie te plaatsen, waarvan door het publiek voor het verkrijgen van zuiver water kan worden gebruik gemaakt.

Na rijpe overweging van alle de te dezer zake betrekkelijke stukken, en daarbij verder in aanmerking nemende, dat de bergplaats van petroleum, welke de aanvragers der onderwerpelijke vergunning thans op het eiland Fijenoord op den linkeroever der Maas in gebruik hebben, eerlang voor den Staatsspoorweg zal moeten worden ontruimd, en dat er groot gevaar bestaat, dat de belangrijke handel in petroleum naar Antwerpen of naar andere buitenlandsche handelssteden zal worden verplaatst, indien het hier te lande onmogelijk wordt gemaakt eene geschikte bergplaats op te rigten, — zoo meenen Gedeputeerde Staten — dat er voor hun Collegie niet alleen voldoende gronden bestaan om in overweging te geven, den Koning aan te raden, de gevraagde vergunning alsnog te verleenen, maar zelfs om het verzoek om die vergunning te verkrijgen met aandrang te ondersteunen.

In de te verleenen concessie zouden dan de bovenvermelde door den heer van der Vegt aangegeven voorwaarden kunnen worden opgenomen, terwijl aan de adressanten van Gelder c. s., aan wier bezwaar door het stellen der eerst-

bedoelde voorwaarde genoegzaam zal zijn te gemoet gekomen, als beschikking op hun adres zou kunnen worden medegedeeld, dat aan hun verzoek geen gevolg kan worden gegeven, maar dat aan de vergunning de noodige voorschriften zijn verbonden, ten einde het brandgevaar en het gevaar van besmetting van het drinkwater te voorkomen.

In verband met het adres van de heeren de Monchy c. s. bespreken Gedeputeerde Staten ten slotte nog de al of niet bestaanbaarheid van art. 14, l[a]. *b*, *d* en *f*, der reeds boven aangehaalde verordening van Charlois op de brandweer van 20 September 1874. Gedeputeerde Staten deelen dienaangaande als de slotsom van hun gevoelen mede, dat bepalingen als de hier aangehaalden in eene plaatselijke strafverordening voor vernietiging krachtens art. 153 der gemeentewet vatbaar zijn, voor zooverre zij verhinderen zouden, dat eene krachtens het Koninklijk besluit van 30 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) verleende Koninklijke vergunning effect zoude sorteren.

Van appellanten is alsnog onder dagteekening van 19 Januarij ll. eene memorie bij den Raad van State ingekomen, waarbij zij, nader op de zaak terugkomende, o. a. zich des noodig bereid verklaren gevolg te geven aan het door den Ingenieur van der Vegt aan de hand gegeven denkbeeld van het stellen, op de haven te Charlois, van eenige pompen, die het drinkwater zouden opvoeren van eenige voeten beneden den waterspiegel.

En hiermede, Mijnheer de Voorzitter, meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

De heer Mr. J. C. Reepmaker, Advokaat te Rotterdam, als Gemagtigde der appellanten optredende, zegt, dat hij, na de breedvoerige uiteenzetting van al de feiten door den Staatsraad-Rapporteur, zeer kort zal kunnen zijn. Op den voorgrond meent hij te moeten wijzen op de belangrijkheid van deze zaak voor den handel van Rotterdam. Er is wel sprake van de oprigting van eene bewaarplaats voor petroleum; maar het is inderdaad een groothandel-entrepôt, waar volgens de laatste opgaven wel 30,000 vaten zullen liggen. Ten bewijze van de uitgebreidheid van dien handel kan strekken, dat in het afgeloopen jaar 266,000 vaten petroleum te Rotterdam zijn aangevoerd. Dezer dagen kwam hem een handelsberigt onder de oogen, waaruit het hem bleek, dat er te Antwerpen 125,000 vaten in entrepôt lagen, en te Bremen 175,000 vaten. Dat kan geen verwondering baren, wanneer men weet, dat de uitvoer uit Amerika wel 6 millioen vaten jaarlijks bedraagt. Hieruit blijkt, dat deze zaak van groot gewigt is voor den Rotterdamschen handel, zoo voor nu, als voor de toekomst. Daarbij komt in aanmerking, dat het hoogst moeijelijk is om te Rotterdam of in de nabijheid grond te verkrijgen tot het vestigen van handels-établissementen. Met groote moeite heeft men dan ook even buiten de gemeente terrein kunnen vinden, waar men dit établissement wenscht te vestigen. Die grond is gelegen in een buitenpoldertje, dat ten vorigen jare nog geheel onder water stond, dat scheen uitmuntend geschikt om ook tegen brandgevaar beveiligd te zijn. Gevaar voor brand kan voor deze inrigting uit den aard der zaak niet bestaan; want het spreekt van zelf, dat er in dergelijk entrepôt nimmer vuur of licht mag

komen. Wij vleiden ons, dat de noodige vergunning tot oprigting der bergplaats zou worden verleend, en toch werd zij geweigerd op: 1°. een materiëlen grond, de technische bezwaren, en 2°. op een legalen grond.

Wat de technische bezwaren betreft, zij werden door Gedeputeerde Staten onderzocht en zijn gunstig voor adressanten uitgeloopen. Burgemeester en Wethouders van Charlois wijzen voornamelijk op de bezoedeling, de infectie van het Maaswater, langs Charlois vloeijende, hetgeen voort zou komen uit het water, dat zou afkomen van de schepen, die dáár zouden komen te liggen. Het is waar, de schepen worden dagelijks lens gepompt. Daardoor kan het water eenigzins met petroleum bezoedeld worden. Bovendien, wanneer een schip leeg is, wordt het schoongemaakt en geboend, en dan gaat er petroleum de Maas in. Wat heeft dit echter met de bergplaats gemeen: dit is een gevolg van het liggen op de rivier, en niets zou beletten de lading over te nemen in Rijnschepen. Daartoe is geene vergunning noodig van het Bestuur van Charlois. Ware de Maas nu een stilstaand water, dan kon er eenige grond bestaan voor de vrees, die Burgemeester en Wethouders aan den dag leggen; maar het is hier geconstateerd, dat met ieder getij en dus tweemaal daags 36 millioen kubieke meters water van de Maas afvloeit en 30 millioen kubieke meters water bij den vloed wordt opgevoerd. Dagelijks vloeijen dus dáár 13 millioen kubieke meters water voorbij. Die hoeveelheid doet inderdaad duizelen; zij ware genoegzaam om de geheele uitgestrektheid van de residentie te overdekken. Al nam men nu aan, dat er dagelijks zes volle vaten petroleum, dat is één kubiek meter, in de Maas vloeide, welk nadeel zou dit kunnen berokkenen aan de 13 millioen kubieke meters, waardoor de Maas dagelijks zuiver wordt gehouden? En hoedanig de groote waterverversching is, die daardoor ontstaat, dat blijkt juist boven Charlois. Rotterdam telt 120 à 140,000 zielen. Al het mogelijke vuil van straten, riolen enz. van Rotterdam ontlast zich in de Maas; en desniettegenstaande is het eene daadzaak, dat de Maas op een kwartier-uur afstand van Rotterdam zuiver drinkwater is, dat de bewoners van Charlois thans gebruiken en zuiver willen *houden.*

Wat nu het legaal bezwaar betreft, zeggen Burgemeester en Wethouders van Charlois: wij mogen uw gedaan verzoek niet toestaan, omdat er eene plaatselijke verordening bestaat, die verbiedt de berging van petroleum van meer dan 3 à 4 vaten. Het komt spreker voor, dat het Burgemeester en Wethouders niet vrijstaat om de vergunning tot oprigting van eene bewaarplaats te weigeren op grond van eene verordening, die geheel in strijd zijn zou met het besluit van 1824. Dan zou het vragen van vergunning op grond van dat besluit eene ijdele formaliteit worden.

Wij gelooven dan ook, dat de weigering in strijd is met de wet, hier het Koninklijk besluit. Meermalen zijn er beslissingen gevallen, dat plaatselijke verordeningen nietig zijn, als zij in strijd zijn met Koninklijke besluiten, evenzeer als met de eigenlijke wet. Die plaatselijke verordening, waarop men zich nu beroept, kan nooit eene afdoende reden zijn tot afwijzing van het gedaan verzoek. Ging dit op, dan zou het besluit van 1824 wel geheel als vervallen kunnen worden beschouwd. Naar sprekers overtuiging behoort de hoogere administratieve

autoriteit vrij te blijven in het door haar te nemen besluit, en kan alzoo eene plaatselijke verordening geen grond opleveren tot eene absolute weigering.

Voor het oogenblik meent spreker zich tot deze opmerkingen te kunnen bepalen, daar het tweede gedeelte van der adressanten verzoek aan den Koning, namelijk vernietiging van zeker artikel der brandkeur van Charlois, thans niet aan de orde is.

De heer H. M. Barendregt, Burgemeester van Charlois, als Gemagtigde van die gemeente, gelooft, dat de zaak van beide zijden behoorlijk is toegelicht en dus geene verdere ontwikkeling behoeft. Van zijne zijde meent hij zich te moeten beroepen op de missive, door Burgemeester en Wethouders aan Gedeputeerde Staten gerigt, waarin hij meent, dat alle punten, voorkomende in het request aan Zijne Majesteit den Koning, behoorlijk zijn wederlegd. Voor 't overige zal hij in antwoord op hetgeen door den lasthebber van partij is aangevoerd, zich slechts tot een paar punten bepalen. Men heeft gezegd, dat de uitpomping der schepen niet zal plaats hebben in de onmiddellijke nabijheid van Charlois, zoodat het gevaar voor infectie van het water niet zou bestaan. Spreker meent hierop te moeten antwoorden, dat de uitpomping toch het meest zal plaats vinden bij de bergplaats, en dat dus het bedoelde gevaar wel degelijk bestaan zal. Men heeft ook gezegd, dat de schepen zullen liggen op de Maas en niet onder Charlois. Hiertegen moet hij opmerken, dat de lijn van afscheiding tusschen Charlois en Delfshaven is het midden van de Maas, en dat dus Charlois bij deze zaak wel degelijk het grootste belang heeft en de schepen onder Charlois zullen liggen. — De vorige spreker heeft er op gewezen, dat het hoogst moeijelijk is om grond tot oprigting van eene bergplaats te verkrijgen. Burgemeester en Wethouders van Charlois zijn verpligt te waken voor de belangen van de ingezetenen hunner gemeente en af te wenden de gevaren, die voor hun grondgebied kunnen ontstaan. Zij behoeven dus niet het oog te vestigen op de belangen van andere gemeenten; maar zij mogen toch niet nalaten te doen opmerken, dat er een ruim terrein, aan het water te Rotterdam gelegen, dat is de grond van de oude plantage, uitermate geschikt is om zoodanige bewaarplaats te vestigen. Men heeft ook gezegd, dat de besmetting van het water zoo gering zijn zal. Intusschen wordt algemeen erkend, dat de lekkaadje van petroleum 1 à 2 pct. kan beloopen; en dan komt het spreker voor, dat dit voldoende is om het water in den omtrek van Charlois te verontreinigen.

Intusschen ontveinst spreker het zich niet, dat, na het ongunstig rapport van den Hoofd-Ingenieur en na het ongunstig verslag van Gedeputeerde Staten, er niet veel kans bestaat op bevestiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders en deze zaak voor het Gemeentebestuur van Charlois eenigzins als verloren moet worden beschouwd; maar Burgemeester en Wethouders hebben de overtuiging, dat, welke ook de uitslag zij, zij naar pligt en geweten hebben gehandeld, en dat zij, waar het de vraag geldt van de daarstelling van inrigtingen, die hinder, schade of nadeel aan de ingezetenen kunnen te weeg brengen, zooveel maar mogelijk zich behoorden te verweren. Hunne conclusie is dan ook, dat zij verzoeken, dat de gevraagde concessie worde afgewezen; maar zoo Zijne

Majesteit de Koning toch mogt vermeenen de vergunning te moeten toestaan, dan stellen Burgemeester en Wethouders voor, dat aan concessionarissen eenige voorwaarden worden opgelegd. die spreker de vrijheid neemt aan den Raad te onderwerpen en, in geschrifte gebragt, alsnog aan den heer Voorzitter der Vergadering doet ter hand stellen.

Zij hebben ten doel de noodige voorzorgsmaatregelen aan te geven, ten einde het binnendringen van petroleum voor te komen en om ten dienste van het publiek eenige pompen aan te leggen van voldoende capaciteit en zoodanig ingerigt, dat het water door geen petroleum kan worden ontreinigd, terwijl de daarstelling en het onderhoud daarvan voortdurend ten koste van de concessionarissen moeten blijven; voorts dat de concessionarissen zich omtrent het lenspompen der schepen zullen moeten onderwerpen aan de bepalingen, die daaromtrent in eene vast te stellen verordening zullen worden opgenomen. Een en ander in overeenstemming met hetgeen de Hoofd-Ingenieur en Gedeputeerde Staten in hunne rapporten hebben ontwikkeld.

De heer Mr. J. C. Reepmaker acht zich verpligt nog een enkel woord te zeggen naar aanleiding van het laatste, door den vorigen spreker in het midden gebragt. Hij meent te kunnen volstaan met te wijzen op de bereidverklaring van concessionarissen om de verlangde pompen te zetten en te onderhouden; en zij vinden daarin des te minder bezwaar, omdat zij de overtuiging hebben, dat het Gemeentebestuur van Charlois bij ondervinding het nuttelooze van deze voorzorgsmaatregelen zal inzien. Tegenwoordig is de bergplaats gevestigd boven Rotterdam. Dikwerf heeft men in Rotterdam geklaagd over het water in de stad zelve; maar nooit hebben zich sporen van petroleum in het drinkwater voorgedaan. Nooit werd er door iemand in Rotterdam daarover geklaagd. Hij twijfelt dan ook niet, dat de ondervinding zal bewijzen, dat de bezwaren van het Gemeentebestuur van Charlois overdreven zijn.

III. *het beroep van het Bestuur van den calamiteusen polder Nieuw-Neuzen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, houdende bepaling der som, welke, ingevolge art.* 3 *der wet van* 19 *Julij* 1870 (Staatsblad *no.* 119), *van de inkomsten uit de bezittingen van gemelden polder ter beschikking behoort gesteld te worden van het Bestuur der waterkeering van dien polder.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 12 December jl. bij de Afdeeling aanhangig gemaakt.

Gedeputeerde Staten van Zeeland hebben bij besluit van 4 April 1874 bepaald krachtens art. 3 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* no. 119) op de calamiteuse polders in Zeeland, dat, van 1 April 1873 tot en met 30 April 1878, telken jare uit de inkomsten van den calamiteusen polder Nieuw-Neuzen, in mindering der kosten van zeewering en oeververdediging, ter beschikking van het Bestuur der waterkeering van genoemden polder zal worden gesteld de som van *ƒ* 690.

Bij den staat, tot dit besluit behoorende, werden de inkomsten van den polder zuiver begroot op *f* 1,226.40[5] en de uitgaven voor het inwendig beheer als volgt: *a.* voor heulen en buizen *f* 10, *b.* voor waterleidingen *f* 50, *c.* voor de zandwegen in den polder *f* 25, *d.* voor den weg over den berm van den inlaagdijk *f* 4, *e.* de kosten van bestuur *f* 450.

Het Bestuur van den calamiteusen polder Nieuw-Neuzen heeft zich tegen dat besluit destijds in beroep voorzien bij den Koning, bewerende, dat de uitgaven voor het inwendig bestuur te laag waren gesteld; dat l[a]. *b*, waterleidingen, moesten gebragt worden op *f* 80, l[a]. *c*, de zandwegen in den polder, op *f* 60, l[a]. *d*, de weg over den berm van den inlaagdijk, op *f* 10, l[a]. *e*, bestuurskosten, op *f* 455, namelijk verhoogd met *f* 5 voor de hoogere huur voor een lokaal voor het houden der vergaderingen; voor druk- en bindwerk, schrijfbehoeften en bekendmakingen *f* 30 en kosten van den kadastralen polderlegger en kaart *f* 15, te zamen *f* 660; waardoor de bijdrage voor de oeververdediging zoude dalen op *f* 565 à *f* 570.

De Commissaris des Konings in de provincie Zeeland berigtte op den 5 Mei aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat door dit besluit de belangen van het Rijk niet waren benadeeld; maar dat, naar de meening van den Hoofd-Ingenieur in die provincie, door hem gehoord, het onderhoud der wegen en waterleidingen te laag was berekend, omdat men daarbij gevolgd had de middelsom over de jaren 1870—1872, toen men eigenlijk te veel bezuinigde.

Gedeputeerde Staten, in wier handen het toenmalig bezwaarschrift van het Bestuur van den calamiteusen polder Nieuw-Neuzen was gesteld, waren van meening, dat het bezwaarschrift eigenlijk te laat was ingediend. Niettemin verzochten zij, dat de stukken betreffende het geschil aan hen zouden worden toegezonden, om zoo noodig hun besluit van 4 April te herzien en door een nieuw besluit te vervangen.

Aan dat verlangen is voldaan.

Bij hun nieuw besluit van 24/31 Julij 1874 hebben Gedeputeerde Staten de uitkeering voor de oeververdediging vastgesteld op *f* 640, in plaats van op *f* 690, en voor de uitgaven van inwendig bestuur den post *b*, waterleidingen, gebragt op *f* 60, den post *e*, voor de zandwegen in den polder, op *f* 50, de kosten van bijwerking van den kadastralen polderlegger en kaart op *f* 15.

Het Bestuur van den polder heeft zich bij adres van 28 Augustus tegen dat besluit in beroep bij den Koning voorzien, daarbij verzoekende, even als vroeger, dat de posten in uitgaaf voor het inwendig beheer zouden worden verhoogd, in voege als zij vroeger hadden te kennen gegeven, en alzoo te zamen gebragt op *f* 660, ten gevolge waarvan de uitkeering voor de oeververdediging, in plaats van *f* 640, zoo als door Gedeputeerde Staten was bepaald, zou dalen tot *f* 565 à *f* 570.

In het adres wordt tot ondersteuning van het beroep aangevoerd, dat over het dienstjaar 1873/4 voor het delven en schoonhouden der waterleidingen is betaald *f* 141.69, en voor het onderhoud van wegen *f* 63.41; dat men toen eigenlijk meer had moeten uitgeven; maar dat de omstandigheden, nl. gebrek aan werkvolk en weêrsgesteldheid, dit belet hadden; dat ook vóór het jaar

1873, van 1863 af, altijd meer voor wegen en waterleidingen is uitgegeven dan nu door Gedeputeerde Staten was toegestaan, hoezeer het Polderbestuur destijds alle moeite deed om de kosten van inwendig bestuur in te korten, ten einde meerder geld voor de oeververdediging beschikbaar te hebben; dat voor druk- en bindwerk en voor de afkondigingen de toegestane som te gering was; dat het wenschelijk is, gelijk in Zeeland door de meeste besturen geschiedt, de afkondigingen ook te plaatsen in de nieuwsbladen; dat almede wenschelijk is toe te leggen eene som van *f* 15 voor kamerhuur bij het houden van vergaderingen, omdat het bestaande lokaaltje, dat er voor gebruikt wordt, veel te klein is.

Dit adres is in handen gesteld van Gedeputeerde Staten van Zeeland, die daarop den 24 September jl. hebben berigt, dat zij in het beroep van het Polderbestuur zien de meermalen waargenomen neiging tot opdrijving der uitgaven voor het inwendig bestuur, om daardoor de kosten voor de oeververdediging al meer en meer te schuiven op de schouders van de provincie en van het Rijk; hetgeen bij dezen polder te minder te dulden is, daar uit 's Rijks kas ten behoeve van dezen polder reeds meer dan *f* 160,000 is betaald; dat de zucht om de uitgaven voor de inwendige dienst op te voeren blijkt uit de omstandigheid, dat het plan is geweest om eene woning te bouwen voor den waterbouwkundigen ambtenaar, tevens dienstbaar voor het houden der vergaderingen, waarvoor noodig zou zijn *f* 4,000 à *f* 5,000; dat men in 1870—1872 voor verteringen heeft uitgegeven *f* 150, en eens, in 1872, *f* 172.76; dat de regeling is voor vijf jaren, en dat dus de uitgaaf het éene jaar wel iets hooger kan zijn dan het andere jaar, maar dat gemiddeld de toegestane som voldoende zijn zal; dat in allen geval de verhooging van *f* 71, door adressant gevraagd, gemakkelijk zou kunnen worden gevonden, indien men de bezoldiging van den Ontvanger-Griffier, die in 1870 slechts *f* 200 en in 1871 en 1872 slechts *f* 250 genoot en thans als zoodanig *f* 355, wat verminderde, hetgeen in billijkheid zeer goed zou kunnen geschieden, terwijl hij als Secretaris-Ontvanger nu bovendien nog eene wedde heeft van *f* 525.

Over deze zaak is gehoord de Inspecteur van den Waterstaat in de 2de inspectie, die op 25 November jl. berigtte, dat hij, in overeenstemming met den Hoofd-Ingenieur, van meening is, dat, in aanmerking genomen de lengte der wegen en waterleidingen en de kosten, voor het onderhoud van dergelijke zaken in andere polders van Zeeland besteed, de sommen van *f* 80 voor de waterleidingen, van *f* 60 voor de zandwegen en van *f* 10 voor den bermweg van den inlaagdijk, zoo als het appellerend Bestuur nu verlangt vastgesteld te zien, niet te hoog zijn; dat die voor kamerhuur zou kunnen worden bepaald op *f* 12, en die voor drukwerk en schrijfbehoeften op *f* 23, zoodat de gezamenlijke kosten voor het inwendig bestuur zouden bedragen *f* 650.

Bij dit ambtsberigt wordt erkend, dat de kosten van administratie in den polder Nieuw-Neuzen, in vergelijking met die van andere polders, zeer hoog zijn; en dat de wedde van den Ontvanger-Griffier zonder onbillijkheid voor eenige verlaging vatbaar is; maar dat Gedeputeerde Staten aan het cijfer dier jaarwedde, zoo als die nu genoten wordt, hunne goedkeuring hebben gehecht, en

dat derhalve adressant, zoolang die goedkeuring werkt, de bedoelde wedde op zijne begrooting der kosten van inwendig beheer tot het tegenwoordig bedrag kan brengen.

Bij de Afdeeling is nog eene memorie ingekomen van den appellant, waarin echter geene nadere beweringen voorkomen.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vierde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 17 *Februarij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 30 Januarij ll., n°. 15, houdende beschikking op *het beroep van Mevrouw M. de Jong, weduwe van den heer T. Roorda, te Arnhem, van eene beschikking van den Minister van Finantiën, waarbij afgewezen is haar verzoek om teruggave eener som van f* 7000, *die als afloopende bijdrage ten behoeve van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren op de bezoldiging van wijlen haren echtgenoot is ingehouden* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 476—482).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van Maria de Jong, weduwe van Dr. T. Roorda, waarbij wordt opgekomen tegen eene afwijzende beschikking van den Minister van Finantiën van 10 Julij 1874, n°. 64, G. T., op een vroeger door haar ingediend adres om teruggave eener som van *f* 7000, die, naar zij meent, ten

onregte ten behoeve van het pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren op de bezoldiging van haren echtgenoot zou zijn ingehouden;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 20 Januarij 1875, n°. 84;

Op de voordragt van Onzen Minister van Finantiën van den 25 d. a. v., n°. 76, Generale Thesaurie;

Overwegende, dat Dr. T. Roorda, bij Koninklijk besluit van 7 Augustus 1842, n°. 120, is benoemd tot Hoogleeraar in de Oostersche taal-, land- en volkenkunde bij de Koninklijke Akademie te Delft; en dat bij Koninklijk besluit van 16 Augustus d. a. v. zijne jaarwedde is vastgesteld op eene som van *f* 7000, voorloopig te kwijten uit de koloniale geldmiddelen;

dat hem, na eenige briefwisseling over de vraag, of zijne jaarwedde aan korting ten behoeve van het pensioenfonds onderhevig was, bij schrijven van den Minister van Koloniën van 2 Februarij 1844, is te kennen gegeven, dat het er voor kan gehouden worden, dat hij niet viel in de verpligting tot het doen van bijdragen aan het pensioenfonds;

dat dan ook geene bijdragen voor dat fonds van hem gevorderd zijn, totdat bij de wet van 5 Januarij 1862 (*Staatsblad* n°. 13) de kosten van het onderwijs in de Oostersche taal-, land- en volkenkunde enz. aan de Akademie te Delft op het elfde hoofdstuk der staatsbegrooting werden uitgetrokken;

dat toen door den Minister van Koloniën op 8 Januarij 1862 een besluit genomen is, waarbij, naar aanleiding van artt. 2, 15, 16 en 17 der wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), gewijzigd bij die van 3 Mei 1851 (*Staatsblad* n°. 49), de som der belooning, die tot grondslag der verschuldigde kortingen moest strekken, voor den heer Roorda bepaald werd op *f* 7000 's jaars, zoodat over elk der vijf eerste jaren een vijfde gedeelte van die som zou worden ingehouden en de doorloopende korting van 2 pct. daarna zou plaats hebben van het bedrag, waarop de afloopende korting niet meer van toepassing was;

dat eene som van *f* 3500 aan afloopende korting is ingehouden, vóórdat de Hoogleeraar in 1864, bij de opheffing der Delftsche Akademie, op wachtgeld geplaatst werd, en nog eene som van *f* 3500, nadat hij in hetzelfde jaar, weder op eene jaarwedde van *f* 7000, benoemd was tot Hoogleeraar aan de Rijks-instelling voor onderwijs in de Indische taal-, land- en volkenkunde te Leiden;

dat, na het overlijden van den Hoogleeraar, zijne weduwe zich tot den Minister van Finantiën gewend heeft met het verzoek, dat de ingehouden *f* 7000 mogten worden teruggegeven;

dat zij, in overeenstemming met den inhoud eener in 1862 door haren echtgenoot ingediende reclame, beweerde, dat haar echtgenoot reeds van 1842 af was geweest burgerlijk ambtenaar in dienst van den Staat en uit de Staatsinkomsten bezoldigd, derhalve vallende in de termen van het reglement op het algemeen burgerlijk pensioenfonds van 21 Januarij 1836 (*Staatsblad* n°. 10) en van de latere wet van 9 Mei 1846 (*Staatsblad* n°. 24), betreffende de burgerlijke pensioenen; dat dan ook de reden, waarom hij tot 1862 niet voor het pensioenfonds had bijgedragen, alleen daarin gelegen was, dat hij van het doen van bijdragen door de Regering om bijzondere redenen was vrijgesteld; dat derhalve,

toen die vrijstelling in 1862 werd ingetrokken, hij had moeten beschouwd worden als een der bij art. 45 der wet van 9 Mei 1846 bedoelde bestaande ambtenaren, zoodat zijne wedde alleen de doorloopende, maar niet de afloopende korting had moeten ondergaan;

dat het verzoek van de weduwe Roorda door den Minister van Finantiën is afgewezen bij beschikking van 10 Julij 1874, en zij nu hetzelfde verzoek aan Ons heeft gerigt;

Overwegende, dat de Hoogleeraar Roorda van 1842 tot 1862 is bezoldigd uit de koloniale geldmiddelen;

dat door het woord Staatsinkomsten in art. 1 van het reglement van 1836 en art. 2 der wet van 1846, in verband met de bepalingen der Grondwetten van 1815 en 1840 omtrent de Staatsbegrooting, niet anders kan worden verstaan dan de gelden, bij de wet aangewezen tot dekking der bij de Staatsbegrooting vermelde uitgaven, zoodat de koloniale geldmiddelen niet tot die inkomsten behoorden;

dat anders ook al de koloniale ambtenaren hadden moeten beschouwd worden als behoorende tot de ambtenaren, bij het reglement van 1836 bedoeld, iets waaraan nooit gedacht is;

dat dus de Hoogleeraar Roorda in 1862, toen zijne jaarwedde op de Staatsbegrooting gebragt is, voor het eerst is komen te behooren tot de ambtenaren, uit de Staatsinkomsten bezoldigd, waarop de pensioenwet toepasselijk is;

dat er dus vóór 1862 geene bijdragen voor het pensioenfonds van zijne wedde verschuldigd waren, en het niet-heffen van zoodanige bijdragen in dien tijd dan ook niet te verklaren is door eene hem verleende vrijstelling, daar zulk eene vrijstelling niet zou hebben kunnen verleend worden, indien de pensioenverordeningen op hem toepasselijk geacht waren;

dat daarentegen in 1862 bijdragen voor het pensioenfonds verschuldigd werden, en dat die niet alleen moesten bestaan in de doorloopende, maar ook in de afloopende korting, daar de Hoogleeraar, als zijnde eerst in 1862 burgerlijk ambtenaar in den zin der pensioenwet geworden, niet viel in de termen van art. 45, maar in die der eerste afdeeling van die wet;

dat derhalve het bedrag van ƒ 7000 aan afloopende korting teregt is ingehouden;

Gezien de wet betreffende de burgerlijke pensioenen;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat het verzoek der adressante niet vatbaar is voor inwilliging.

Onze Minister van Finantiën is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 30 Januarij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Finantiën,
H. J. van der Heim.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
van Heeckeren van Kell.

2°. van den 3 dezer, n°. 35, houdende beschikking op *het beroep van W. H Jacobs, te Haarlem, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, waarbij is gehandhaafd de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van Haarlem op zijn verzoek om vergunning tot oprigting eener smederij en ketelmakerij* (zie het verslag over deze zaak op blz. 7—11).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van W. H. Jacobs, te Haarlem, Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland, van 23 September 1874, n°. 32, waarbij is gehandhaafd de weigerende beschikking van Burgemeester en Wethouders van genoemde gemeente op zijn verzoek om vergunning tot het uitoefenen eener smederij en ketelmakerij in het perceel wijk 1, n°. 343, in de Spaarnwouderstraat;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 20 Januarij 1875, n°. 86;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 30 Januarij 1875, n°. 75, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant, ongeveer drie jaren geleden, heeft gekocht het boven omschreven perceel, waarin, met vergunning van Gedeputeerde Staten, eene stoommachine in werking was ten behoeve eener fabriek van stoom- en andere werktuigen;

dat hij in dat perceel is gaan uitoefenen de smederij en ketelmakerij, in de meening verkeerende daartoe geregtigd te zijn, ingevolge de door Gedeputeerde Staten verleende vergunning;

dat hij in Augustus 1874, nà daartoe van wege het Gemeentebestuur te zijn aangemaand, de toestemming van Burgemeester en Wethouders heeft gevraagd voor zijne smederij en ketelmakerij;

dat zijn verzoek is afgewezen op grond van de gewigtige bezwaren, door de buurtmeesters en door bijna alle bewoners en eigenaars der omliggende huizen daartegen ingebragt;

dat de adressant ontkent, dat zijn bedrijf zooveel overlast zou veroorzaken, en beweert, dat, in allen geval, de ketelmakerij, waarover het meest geklaagd is, zou mogen uitgeoefend worden zonder vergunning, omdat die niet wordt genoemd onder de bedrijven, waarvoor, volgens het Koninklijk besluit van 1824, toestemming noodig is;

Overwegende:

dat de door Gedeputeerde Staten aan den vroegeren eigenaar verleende vergunning tot het oprigten van een stoomwerktuig dezen adressant niet kan ontheffen van de verpligting om de toestemming te vragen, die hij, krachtens

art. 3 van het Koninklijk besluit van 1824, voor zijn bedrijf, van het Plaatselijk Bestuur behoeft:

dat het maken van ketels, op de wijze, zoo als dit door dezen adressant geschiedt, zonder eenigen twijfel, valt onder het begrip van »kloppen van metaal", waarvoor vergunning moet worden verleend, evenzeer als voor de uitoefening der smederij;

dat uit het ingesteld onderzoek en de ambtsberigten der gehoorde autoriteiten voldoende gebleken is, dat inderdaad merkelijk hinderlijkheid en nadeel van de inrigting te vreezen is, en dat daaraan niet door het nemen van voorzorgen kan worden te gemoet gekomen;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Noordholland van 23 September 1874, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 3 Februarij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 4 dezer, n°. 24, houdende beschikking op *het beroep van C. Star Nauta c. s. van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, houdende goedkeuring van het kohier der wegen en voetpaden in de gemeente Sappemeer* (zie het verslag over deze zaak in het *Veertiende Deel*, blz. 446—454).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op de adressen van C. Star Nauta, te Kleinemeer, gemeente Sappemeer, A. D. Bouwman c. s., eigenaren van landen, gelegen in de gemeenten Wildervank, Veendam en Hoogezand, en M. H. Maathuis c. s., eigenaren van landen, gelegen in de gemeenten Muntendam, Veendam en Hoogezand, bij welke adressen voorziening gevraagd wordt tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, van 15 Augustus 1873, n°. 65, waarbij, met afwijzing van de door adressanten ingediende reclames, het kohier der wegen in de gemeente Sappemeer, door den Raad dier gemeente op 20 Junij 1873 vastgesteld,

met uitzondering van enkele, hier niet ter zake doende nummers, is goedgekeurd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 23 December 1874, nº. 75;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 30 Januarij 1875, nº. 28, 3de Afdeeling;

Overwegende, dat de adressanten er tegen opkomen, dat zij, als eigenaars van zekere op het kohier vermelde perceelen land, op dat kohier zijn aangewezen als onderhoudpligtigen van de vaste brug over het Hoofddiep te Sappemeer, de draaibrug over het Kleinemeersterdiep, te Kleinemeer, en de klapbrug over het Borgercompagniesterdiep, te Heinemeer;

dat de gronden, waarop zij beweren ten onregte als onderhoudpligtigen op het kohier aangewezen te zijn, hierin bestaan: dat van hun onderhoudspligt geen bewijs is geleverd;

dat het onderhoud der bedoelde werken is een last der gemeente Sappemeer, hetzij omdat die werken, blijkens eene op het onderhoud daarvan den 18 December 1805 vastgestelde willekeur, oudtijds waren kerspelwerken en dus geacht moeten worden reeds bij de oprigting der burgerlijke gemeenten aan de gemeente Sappemeer te zijn overgegaan, hetzij omdat sedert de invoering van het bij Ons besluit van 2 Augustus 1854, nº. 52, goedgekeurde reglement op het toezigt der wegen in der provincie Groningen, of in ieder geval sedert dat het in 1857 opgemaakte kohier ten gevolge der niet-naleving van art. 25 van het reglement na verloop van tien jaren was vervallen, er geene geldige aanwijzing van onderhoudpligtigen geweest is, dus geene onderhoudpligtigen bestaan hebben, en derhalve, krachtens art. 21, 2de lid, van het reglement, de last op de gemeente is komen te rusten;

dat de landen van adressanten niet als onderhoudpligtig vermeld zijn op den legger der wegen in de gemeente Sappemeer, waarmede het kohier niet in strijd mag zijn:

dat het Gemeentebestuur geene belasting kan leggen op gronden, buiten de gemeente gelegen;

dat de bedoelde bruggen, als liggende over scheepvaartkanalen, niet behooren op den legger en het kohier der wegen, opgemaakt krachtens het hierboven aangehaalde reglement, maar op den legger en het kohier der wateren, bruggen en waterwerken, bedoeld bij artt. 2 en 13 van het bij Ons besluit van 18 Augustus 1855, nº. 44, goedgekeurde reglement op het toezigt der wateren, bruggen en waterwerken in de provincie Groningen; terwijl eindelijk nog wordt beweerd, dat het kohier niet voldoet aan art. 22 van het reglement op het toezigt der wegen, omdat niet is aangewezen, voor welk gedeelte ieder onderhoudpligtige in het onderhoud van ieder werk moet bijdragen;

Overwegende, dat uit de overgelegde bescheiden omtrent de gevoerde administratie van het onderhoud der bruggen blijkt, dat in het begin dezer eeuw de onderhoudskosten, door Volmagten, uit de onderhoudpligtigen gekozen, werden omgeslagen over de landen, gelegen in zekere districten, waarvan eene aanwijzing voorkomt in de willekeur, omtrent dit onderwerp vastgesteld op 18 December 1805;

dat onder anderen een staat is overgelegd, inhoudende zoodanigen omslag over de jaren 1821 en 1822;

dat bij het reglement op het onderhoud en de schouwing der wegen enz. in de districten van de provincie Groningen, genaamd Oldambt, Westerwolde, Gorecht en Sappemeer c. a., goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 12 December 1823, nº. 73, in art. 9 is bepaald, dat tot het onderhoud van alle schouwbare objecten (waartoe volgens art. 7 ook de bruggen behooren) verpligt blijven degenen, welke daarmede tot hiertoe waren belast

dat dit reglement is ingetrokken bij de invoering van het reglement op het toezigt der wegen, goedgekeurd bij Ons besluit van 2 Augustus 1854, nº. 52; en dat bij art. 21 van dit laatste ook weder is bepaald, dat de verpligting tot onderhoud der wegen (waartoe volgens art. 1 ook de daarin gelegen bruggen en andere kunstwerken behooren) rust op degenen, die bij de invoering van het reglement er mede belast waren;

dat derhalve op den legger, naar aanleiding van art. 9 van het reglement van 1854, in dat jaar opgemaakt en op 27 September 1855 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd, en evenzoo op het kohier, naar aanleiding van art. 22 in 1857 opgemaakt en op 14 Januarij 1858 door Gedeputeerde Staten goedgekeurd, teregt als onderhoudpligtig zijn vermeld de Volmagten, door wie in 1822 en vroeger in het onderhoud was voorzien en nog steeds werd voorzien;

dat bij die vermelding van de Volmagten hunne qualiteit van Volmagten was uitgedrukt, zoodat ingewikkeld al de personen, door die Volmagten vertegenwoordigd, als onderhoudpligtigen werden aangewezen;

dat, na verloop van tien jaren na de opmaking van het eerste kohier, niet terstond een nieuw kohier is opgemaakt, zoo als art. 25 van het reglement voorschrijft; maar dat deze vertraging in de opvolging van een ordeshalve gegeven voorschrift niet ten gevolge kan gehad hebben, dat het bestaande kohier zou zijn vervallen, veel minder dat de onderhoudslast van degenen, op wie hij steeds gerust had, op de gemeente zou zijn overgegaan;

dat het nieuwe kohier dezelfde onderhoudpligtigen aanwijst, die van ouds met het onderhoud belast waren en wier onderhoudspligt bij het bestaande kohier is geconstateerd;

dat alleen wat den vorm betreft tusschen dit kohier en het vroegere kohier zoowel als den legger dit onderscheid bestaat, dat op de twee laatstgenoemde stukken alleen de Volmagten en op het nieuwe kohier ook al de onderhoudpligtigen en hunne gronden worden vermeld;

dat de adressanten hierin zien strijd tusschen het nieuwe kohier en den legger; dat echter tusschen die stukken geen strijd, maar overeenstemming bestaat, daar op beide dezelfde kring van onderhoudpligtigen is aangeduid en dit op beide geschied is door het noemen hunner vertegenwoordigers, de Volmagten, terwijl er enkel op het eerste stuk, het kohier, nog zijn bijgevoegd de namen van al de onderhoudpligtigen en hunne gronden, welke grootere uitvoerigheid ten aanzien van dit punt geheel in overeenstemming is met den aard van het kohier, dat vooral strekt tot aanwijzing der onderhoudpligtigen, terwijl de legger meer bepaald strekt tot aanwijzing der te onderhouden werken;

Overwegende, wat de drie laatste bezwaren van adressanten betreft:

dat ten deze van geene belasting, veelmin van eene belasting, buiten de gemeente Sappemeer opgelegd, sprake kan zijn, aangezien adressanten ten kohiere gebragt zijn niet als belastingschuldigen, maar als zijnde wegens hun landbezit, even als hunne regtsvoorgangers in vroegere tijden, tot onderhoud verpligt, terwijl de te onderhouden werken binnen de grenzen der genoemde gemeente liggen, en het geval, dat onderhoudpligtigen buiten de gemeente woonachtig zijn, bij het reglement zelf in art. 28 voorzien is;

dat de hier bedoelde bruggen, als gelegen in wegen, volgens artt. 9 en 22 van het reglement op het toezigt der wegen, op den legger der wegen en het kohier der onderhoudpligtigen behooren voor te komen;

dat eindelijk het gedeelte van den onderhoudslast, dat op ieder onderhoudpligtige rust, naauwkeurig is aangewezen door aanduiding van het perceel of de perceelen grond, waarmede ieders onderhoudspligt in verband staat;

Gezien het reglement op het toezigt der wegen in de provincie Groningen, goedgekeurd bij Ons besluit van 2 Augustus 1854, nº. 52;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het door adressanten ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 4 Februarij 1874.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Hedikhuizen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875.

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op de begrooting van inkomsten en uitgaven van de gemeente Hedikhuizen voor het jaar 1875 zijn een paar posten gebragt, welke oorzaak waren, dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hunne goedkeuring daaraan hebben onthouden. Bij hun daartoe strekkend besluit van 19 November 1874 hebben Gedeputeerde Staten namelijk overwogen: »dat onder hoofdstuk VII der uitgaven, sub art. 19, eene som van *f* 5000 is uitgetrokken voor subsidie aan het Kerkbestuur der Roomsch-Katholijke gemeente Haarsteeg, welke subsidie

volgens de toelichting moet strekken om dat Kerkbestuur in staat te stellen tot afbetaling van schulden en, blijkens de in den Gemeenteraad gevoerde beraadslaging, middellijk tot verbetering der pastorijhuizing en tot aanschaffing van kerkmeubelen; dat de fondsen der burgerlijke gemeente in het algemeen niet bestemd zijn tot bekostiging van de eeredienst; dat buitendien het verleenen van eene subsidie uit de gemeentekas ten behoeve der huishouding van eenig bijzonder kerkgenootschap inbreuk maakt op de beginselen, aangenomen bij de artt. 165 en 168 der Grondwet; dat, wel is waar, reeds vroeger eene subsidie is verstrekt in de bouwkosten eener nieuwe kerk te Haarsteeg, doch dat het een geheel ander geval is, eene bijdrage te verstrekken tot het bouwen of herstellen van kerkgebouwen, die geacht worden bouwvallig te zijn of schadelijk voor de gezondheid, dan het verleenen eener subsidie, ten einde vroeger buiten medewerking van het burgerlijk gezag gemaakte schulden af te betalen of om in andere behoeften te voorzien." — Gedeputeerde Staten hadden voorts nog bedenking tegen een post van *f* 30, onder hoofdstuk VI, afd. 2, art. 3, 1ª. *g*, uitgetrokken voor jaarwedde van een Amanuensis, geplaatst onder de rubriek »plaatselijke gezondheidspolitie", aangezien die jaarwedde behoort onder de kosten van beheer der betrokken instelling van weldadigheid en mitsdien op die begrooting te huis behoort.

De Gemeenteraad van Hedikhuizen heeft op 14 December 1874 besloten, tegen dat besluit van Gedeputeerde Staten bij den Koning voorziening te vragen. Dat raadsbesluit, door Burgemeester en Wethouders opgezonden, houdt de volgende gronden in: »dat deze subsidie als noodzakelijk behoort te worden beschouwd, omdat die kerkelijke gemeente geene fondsen bezit, noch andere inkomsten heeft dan die, welke voortspruiten uit de opbrengst der zitplaatsen, welke echter jaarlijks een tekort opleveren van *f* 800, hetgeen wel geen verwondering zal baren, als men bedenkt, dat het kerkgebouw te dier plaatse, in 1788 vernieuwd, den 22 Februarij 1799 ten gevolge eener dijkbreuk door water en ijs geheel verdelgd werd. In Augustus van 1800 was de kerk herbouwd; doch nog hetzelfde jaar stortte zij bij den zwaren storm van 9 November geheel in, en werd in 1801 weêr hersteld, maar wegens gebrek aan fondsen op eene wijze, die reeds lang eene geheele vernieuwing noodzakelijk maakte;

»dat dit tekort op geene andere wijze kan worden gevonden, aangezien derzelver ledematen, van wie eenige bijdragen zouden kunnen worden verwacht, zeer weinig in getal zijn, en deze reeds zoo veel voor de stichting van een nieuw kerkgebouw hebben gedaan, door welke stichting alléén de zoo zeer ongunstige finantiële toestand van het Kerkbestuur is veroorzaakt;

»dat men niet ongenegen zou wezen om, des noodig, ook de alhier bestaande andere gezindheid van wege de gemeente gelijkmatig te subsidiëren, zoodat er naar onze bescheidene meening geen sprake kan zijn van inbreuk te maken op de artt. 165 en 168 der Grondwet, evenmin als bij de vroeger alhier verleende subsidie, als moetende deze niet strekken tot aankoop van kerkmeubelen, maar alleen om de kerk te voltooijen, en den ondragelijken schuldenlast van ruim *f* 16,000, uitsluitend veroorzaakt door de stichting dezer laatste kerk, op hoop van nadere subsidie van de burgerlijke gemeente, te helpen delgen:

»dat de fondsen van de burgerlijke gemeente het verleenen van deze subsidie goed gedoogen, zelfs zonder dat iets van burgerlijken aard behoeft te worden nagelaten, terwijl het batig slot der rekening over 1873 ad *f* 7086.53 alleen te danken is aan de opbrengst van de vaste goederen der gemeente en het ⁴/₅ van Rijks personele belasting, daar er, hoe ook genaamd, geene belasting geheven wordt;

»dat tot onze bevreemding nog een andere, doch minder belangrijke post dier begrooting, onder art. 3 der 2de afdeeling van hoofdstuk VI uitgetrokken als jaarwedde van den Amanuensis *f* 30, aanleiding heeft gegeven tot bedenking, vermits deze post telken jare daarop is voorgekomen, zonder dat immer eenige aanmerking hierop is gevallen."

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, hebben in hunnen brief van 31 December 1874 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken het volgende berigt:

»Bij besluit van 5 December 1868 werd door den Gemeenteraad eene subsidie van *f* 18,000 toegekend voor den bouw eener nieuwe kerk der Roomsch-Katholijke gemeente Haarsteeg, welke subsidie over de jaren 1869—1872 aan het Kerkbestuur is uitbetaald.

»Door dit Collegie zijn destijds termen gevonden om bij het onderzoek van de begrooting der gemeente in de toegekende subsidie te berusten, nadat gebleken was: eerstens, dat in de verschillende behoeften der burgerlijke gemeente behoorlijk was voorzien; ten andere, dat de vernieuwing van het vorige kerkgebouw, dat bouwvallig was en voor de toegenomen bevolking eene onvoldoende ruimte had, ook uit een hygiënisch oogpunt noodig was.

»De nieuwe kerk is sedert eenige jaren in gebruik gesteld.

»Wij moeten het er voor houden, dat dezelve genoegzame ruimte bevat.

»De onderwerpelijke toelage van *f* 5000, thans op de gemeente-begrooting uitgetrokken, moet dus strekken, wat ook blijkt uit de gevoerde beraadslaging in de vergadering van den Gemeenteraad, om den schuldenlast, op de kerkelijke gemeente rustende, gedeeltelijk op de burgerlijke gemeente over te brengen.

»Daartegen hadden wij overwegend bezwaar.

»Op die wijze toch zouden de geldmiddelen der burgerlijke gemeente, waaronder ⁴/₅ gedeelten der personele belasting, middellijk bestemd worden tot bekostiging, hetzij van zaken, vreemd aan de belangen, waarvoor het Gemeentebestuur geroepen is te zorgen, hetzij van de eeredienst van één bijzonder kerkgenootschap. Het gold nu niet meer de stichting van een voor de gezondheid onschadelijk kerkgebouw, maar vermindering van den schuldenlast der kerkgemeente, om tot het stichten eener pastoorswoning en tot aanschaffing van kerkmeubelen te kunnen geraken. Met de strekking van art. 165 der Grondwet scheen dit moeijelijk te zijn overeen te brengen.

»Wat het tweede punt betreft, op grond waarvan goedkeuring aan de begrooting is onthouden, vermeenen wij te kunnen volstaan met te herinneren aan de beslissing, genomen bij Koninklijk besluit van 10 Augustus 1871, nº. 15."

Uit een bij dat berigt gevoegd extract uit de notulen van het op 6 November 1874 in den Gemeenteraad verhandelde bij gelegenheid der discussiën over de begrooting blijkt, dat enkele leden voor het subsidie van *f* 5000 gesproken

hebben, omdat het Kerkbestuur in behoeftigen staat was, de ledematen der kerk daarin niet bij magte waren te voorzien, de kerk geene andere inkomsten heeft dan van het verhuren der banken of zitplaatsen, eenen schuldenlast heeft van ƒ 16,000, eene bouwvallige pastorij en een gehuurd orgeltje, terwijl geen der leden zich tegen dien post heeft uitgelaten.

Deze zaak is, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 15 Januarij jl. bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt.

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat bij den Hoogen Raad der Nederlanden, zegt als Gemagtigde van het Kerkbestuur der Roomsch-Katholijke gemeente te Haarsteeg (gemeente Hedikhuizen) het volgende:

Mijne Heeren! Ik zal mij genoodzaakt vinden deze zaak een weinig hooger op te halen, dan geschied is tusschen den Gemeenteraad van Hedikhuizen en Gedeputeerde Staten van Noordbrabant.

Het is toch naar mijne meening de vraag, of hier niet toepasselijk zijn wettelijke bepalingen, namelijk die van het decreet van 30 December 1809, waarbij aan Gedeputeerde Staten is opgedragen om te voldoen aan wat door Hedikhuizen wordt verlangd.

Het Sénatus-consulte van 24 April 1810 (FORTUYN, I, blz. 2) zegt in art. 1: »Tous les pays situés sur la rive gauche du Rhin, depuis les limites des »départemens de la Roer et de la Meuse-Inférieure, en suivant le thalweg du »Rhin jusqu'à la mer, sont réunis à l'Empire français, et en feront désormais »partie intégrante."

En in art. 2: »Les pays situés entre les cours du Waal, la rivière Dogne, »(Donge) et les frontières du département des Deux Nèthes, de la Meuse-Infé- »rieure et de la Roer, formeront un département, sous le nom de département »des *Bouches du Rhin;* Bois-le-Duc en sera le chef-lieu."

Noordbrabant werd daardoor bij Frankrijk ingelijfd.

Daarop volgde het Keizerlijk decreet van 15 Mei 1810 (FORTUYN, III, blz. 146), dat strekte tot invoering der regten van de Roomsch-Katholijke kerk. »Considérant", zegt dat decreet, »que la grande majorité des habitans de Notre »département des Bouches-du-Rhin sont catholiques; que néanmoins ils ne »jouissent pour l'exercice de leur culte que d'une tolérance même imparfaite; »qu'ils sont privés de tous les signes extérieurs de la religion; que les prêtres »ne peuvent point porter l'habit de leur saint caractère; que le culte réformé »jouit de presque toutes les églises, et des revenus qui y sont affectés; que ses »ministres sont seuls salariés par l'Etat, même dans les communes où la »presque totalité des habitans est catholique; voulant faire cesser un ordre de »choses aussi contraire à la justice, à la liberté des consciences, et aux droits »de l'Empire."

En in art. 6 leest men: »La mise en activité de l'organisation sera précédée »d'une publication solennelle, 1°. du sénatus-consulte de réunion du 17 Février »1810, qui proclame l'indépendance des droits du Souverain de toute autorité »spirituelle; 2°. de Notre décret du 25 Février 1810 et de l'ordonnance de

»Louis XIV, qui établit les principes antiques et inviolables de l'Eglise gallicane »contre toutes prétentions usurpatrices de la cour de Rome, nées de la »doctrine de Grégoire VII et de ses adhérens, qui est aussi contraire à l'esprit »de l'Evangile et de Jésus Christ, qu'à l'indépendance et à la dignité des »nations et des souverains, et qui a inondé le Monde de sang."

Op die wijze zijn de regten der Roomsch-Katholijke godsdienst in Noordbrabant ingevoerd.

Daarop is gevolgd het Keizerlijk decreet van 22 Junij 1810 (FORTUYN I, blz. 9), waarbij een aantal wetten, de regeling der kerkgenootschappen betreffende, in het département des Bouches du Rhin zijn ingevoerd, alles tegen 1 Augustus 1810.

Eindelijk verwijs ik naar het decreet van 19 October 1810 (FORTUYN, dl. 1, blz. 12).

Art. 1 van titel 1 luidt aldus: »Les législation et l'administration françaises »seront définitivement établies d'ici au janvier 1811 dans le département des »Bouches-du-Rhin, dans celui des Bouches-de-l'Escaut et dans l'arrondissement »de Breda réuni au département des Deux-Nèthes".

Derhalve was daardoor ingevoerd het Keizerlijk decreet van 30 December 1809; en FORTUYN, dl. 3, blz. 65, merkt daaromtrent het volgende op: »Het »maakt nog heden de organieke wet omtrent de inrigting der Roomsche kerk»besturen, en vooral der zoogenaamde Fabrieken uit."

Het geldende van dat decreet in Noordbrabant erkende ook het Koninklijk besluit van 1 Augustus 1823, te vinden in het *Bijvoegsel tot het Staatsblad*, deel 10, blz. 527, van D'ENGELBRONNER, jaargang 1823, blz. 223.

Dat besluit betrof de administratie der Roomsch-Katholijke St. Janskerk te 's Hertogenbosch en de Roomsch-Katholijke kerken in Noordbrabant. Het vernietigt een besluit van den Gouverneur van Noordbrabant, omdat dat besluit in strijd was met het decreet van 30 December 1809, en zegt daaromtrent: »In aanmerking nemende, dat de voornoemde Gouverneur geene bevoegdheid »heeft gehad om bij zijn gedacht besluit van 5 October 1819, nº. 6, zonder »Onze tusschenkomst, in te trekken en buiten effect te stellen de maatregelen, »welke door het vorig Gouvernement waren genomen, ten einde de uitvoering »van het decreet van 30 December 1809, nopens de administratie der fabriek»goederen, voor te bereiden en gemakkelijk te maken;

»Hebben goedgevonden en verstaan:

»2º. den Directeur-generaal voor de Zaken van de Roomsch-Katholijke Eere»dienst te gelasten om het decreet van den 30 December 1809, voor de St. »Janskerk te 's Hertogenbosch en voor alle de gemeenten in de provincie Noord»brabant, waar de Roomsch-Katholijken in het bezit der plaatselijke kerken »zijn gesteld, aan welke vaste goederen en inkomsten zijn verbonden, onver»wijld in werking te brengen;

»3º. te bepalen, dat de tegenwoordige Rentmeester H. N. van Geffen en alle »anderen, welke, tot heden, eenige ontvangst van een gedeelte der St. Jans»kerk te 's Hertogenbosch gehad hebben, hunne rekening overeenkomstig de »verordeningen van het decreet van den 30 December 1809 zullen moeten

»doen. en de verantwoording van hunne administratie afleggen, alsmede van »hunne ontvangst en gedane uitgave, zoodra, naar luid van meergemeld decreet, »het noodige Kerkbestuur zal zijn benoemd, waartoe onverwijld zal worden »overgegaan.''

Het decreet van 1809 is in het Nederlandsch vertaald opgenomen achter het besluit van 1823, te vinden in het *Bijvoegsel tot het Staatsblad.*

Wat zegt nu het decreet van 30 December 1809, dat, zoo als wij gezien hebben, niet alleen afgekondigd, maar ook in werking is gebragt in Noordbrabant?

Het bepaalt in art. 1, dat de fabrieken »sont chargées de veiller à l'entretien »et à la conservation des temples — d'administrer les sommes supplémentaires »fournies par les communes, et généralement tous les fonds qui sont affectés »à l'exercice du culte" enz.

En nu is het onverschillig, of de tegenwoordig bestaande fabrieken al of niet in zamenstelling overeenstemmen met die van 1809, en of ze den naam van »fabrieken" dan wel van »besturen" dragen, want het woord drukt ieder bestuur van dien aard uit. Immers lezen we bij CARRÉ, *Traité du Gouvernement des paroisses*, n°. 203: »La dénomination de *fabrique* reçoit deux acceptions; »l'une désigne les biens appartenant à une paroisse, tant en fonds qu'en reve»nus, et qui forment ce qu'on appèle le *temporel* de l'église; l'autre s'entend »du corps des habitants choisis pour administrer ces biens."

Onder fabriek wordt dus verstaan ieder Kerkbestuur, dat zorgt voor de kerkgebouwen enz.

Nu zegt art. 36 van het decreet: »les revenus de chaque fabrique se for»ment n°. 1" enz., n°. 11: »du supplément donné par la commune, le cas échéant."

Dus als er een tekort komt, moeten de revenuen gevonden worden uit de bijdragen der burgerlijke gemeenten.

Wat nu betreft de uitgaven, waarin zal moeten worden voorzien, zegt art. 37: »les charges de la fabrique sont:

N°. 3 »de pourvoir à la décoration et aux dépenses relatives à l'embellissement »intérieur de l'église."

Dus onder die uitgaven zijn ook begrepen *la décoration et l'embellissement* der kerkgebouwen.

Voorts zegt art. 56, n°. 2: dat onder het budget van de kerk worden gebragt »les frais de réparation des ornemens, meubles et ustensiles d'église."

En in hoofdstuk IV lees ik in art. 92: »Les charges des communes relative»ment au culte, sont:

1°. »de suppléer à l'insuffisance des revenus de la fabrique, pour les charges »portées en l'article 37;

2°. »de fournir au curé ou desservant un presbytère, ou, à défaut de pres»bytère, un logement, ou, à défaut de presbytère et de logement, une »indemnité pécuniaire;

3°. »de fournir aux grosses réparations des édifices consacrés au culte."

Terwijl art. 93 zegt: »S'il s'agit de réparations des bâtiments, de quelques »nature qu'elles soient, et que la dépense ordinaire arrêtée par le budget ne »laisse pas de fonds disponibles, ou n'en laisse pas de suffisans pour ces répa-

»rations, le bureau en fera son rapport au conseil, et celui-ci prendra une »délibération tendant à ce qu'il y soit pourvu par la commune: cette délibéra-»tion sera envoyée par le trésorier au préfet."

Uit die en volgende bepalingen blijkt duidelijk, dat in de uitgaven voor kerken, waarvoor de kerkelijke inkomsten niet toereikend zijn, de burgerlijke gemeenten te gemoet moeten komen.

Op welke gronden weigeren nu Gedeputeerde Staten de begrooting goed te keuren?

Zij overwegen in de eerste plaats, dat het subsidie volgens de aanvrage moet strekken tot schulddelging, maar dat het middellijk dient tot den bouw van een pastoriehuis en tot aankoop van kerkmeubelen.

Dat daaraan behoefte bestaat, is niet ontkend. Evenmin dat de burgerlijke gemeente niet te veel zou worden gedrukt door die bijdrage, terwijl evenzeer de regtmatigheid van de uitgaaf wordt erkend, en het tevens vaststaat, dat de kerkelijke gemeente geene fondsen bezit, zoodat het gevraagde subsidie geheel valt in den geest van het decreet van 1809.

Is dat decreet nu afgeschaft?

Ik meen van neen. Immers, telken jare erkent de Minister van Justitie, dat de afschaffing noodzakelijk is. Men zie dienaangaande o. a. de memorie van beantwoording op de begrooting van het Departement van Justitie voor 1875, § 3, litt. *h*.

Nu is de vraag, of de wet op de kerkgenootschappen daarin verandering heeft gebragt? Die wet heeft dat niet gewild. Bij art. 1 wordt bij voortduring aan alle kerkgenootschappen de volkomen vrijheid verzekerd, om alles wat hunne godsdienst en de uitoefening daarvan in hunnen eigen boezem betreft, te regelen. En nu bepaalt al. 3 van dat artikel verder: »Voor zooveel er zich onder de »bepalingen, bij dit artikel bedoeld, eenige bevindt, welke de medewerking van »het staatsgezag vereischt, wordt die medewerking niet verleend, tenzij de »bepaling door Ons is goedgekeurd."

Ten gevolge dier wet zijn er door de verschillende bisschoppen, uitgezonderd door dien van Limburg, reglementen vastgesteld, die door de Regering bekrachtigd zijn. In dat van 's Hertogenbosch komt geene bepaling voor van subsidiën als inkomsten; maar daaruit volgt niet, dat er aan de kerkbesturen geen staats-subsidie moet worden verleend, en dat de bepalingen van het decreet van 1809 niet zouden gelden. Aan de bisschoppen kan niet anders worden overgelaten dan de regeling in eigen boezem; maar hun is niet overgelaten te regelen wat de pligt en roeping is van den Staat.

Over die subsidiën kan de Bisschop zich niet uitlaten. Anders kon de geestelijke autoriteit een wettig besluit afschaffen.

Derhalve, als de Bisschop geregeld heeft, heeft hij alleen geregeld wat ligt buiten de wetten van den Staat. Dergelijk geval heeft zich ook voorgedaan met betrekking tot de calamiteuse polders in Zeeland.

Er was een groot bezwaar om den toestand van die polders te regelen, daar dit niet kon geschieden zonder subsidie van den Staat. Door Provinciale Staten werd toen eene verordening gemaakt, waarbij tevens geregeld werd het subsidie,

te verleenen door den Staat: doch dat besluit is niet bekrachtigd door de Regering, die door *de wet* heeft doen regelen, wat door den Staat zou worden bijgedragen.

Hier geldt dus ten opzigte van de bisschoppelijke regeling volkomen hetzelfde.

De beraadslagingen over de wet op de kerkgenootschappen zijn ook niet in strijd met mijne stelling.

Het decreet van 1809 moet derhalve *in casu* worden toegepast. Het is eene wet, die hier te lande is executoir verklaard; en het niet-gebruik maken van eene wet geeft geene reden om aan te nemen, dat zij niet bestaat. Zie de geschiedenis van de zeven-kinderenwet; die werd ook niet toegepast, maar toen er een beroep op werd gedaan, werd zij door de regterlijke magt gehandhaafd.

Het door de autoriteit niet-gebruik maken van eene wet geeft geen regt om te zeggen, dat zij niet bestaat, of om iemand te onthouden, wat hem toekomt.

En dan meen ik aangetoond te hebben, dat in Noordbrabant wel degelijk bij Koninklijk besluit van 1 Augustus 1823 de beslissing van den Gouverneur dier provincie is te niet gedaan, als niet in overeenstemming met het decreet van 1809; — een bewijs dus, dat dat decreet dáár in werking is. Hoe kan men dan beweren, dat het dáár niet in werking is geweest?

Maar eens aangenomen, dat het decreet van 1809 kon geacht worden niet te bestaan, dan meen ik, dat het subsidie nog moet worden toegestaan.

Gedeputeerde Staten beweren in hunne beschikking van 19 November, dat het subsidie volgens de toelichting van Burgemeester en Wethouders strekken moet om het Kerkbestuur in staat te stellen tot afbetaling van schuld en, blijkens de beraadslaging van den Raad, middellijk tot verbetering der pastorie en tot aankoop van kerkmeubelen, en dat dit in strijd is met artt. 165 en 168 der Grondwet.

Aangenomen echter, als er al hier geen sprake is van verkregen regt, dat die feiten volkomen juist zijn, dan vraag ik nog: *is* dat in strijd met de Grondwet?

En dan is mijn persoonlijk gevoelen ook wel geheel in overeenstemming met dat van Gedeputeerde Staten, en menigmaal heb ik betoogd, dat een dergelijk subsidie is in strijd met de Grondwet. De Grondwet heeft toch wel in bescherming genomen de kerkgenootschappen, maar als een eigen pligt van den Staat en niet van de zijde eener provincie of gemeente; en ik schrijf het toe aan de verwarring, die in menig opzigt heerscht ten opzigte van pligten van Staat, provincie en gemeente, dat men van oordeel heeft kunnen zijn, dat, als de provincie en de gemeente zoodanig subsidie geven, dit kan geacht worden door den Staat te zijn gegeven.

Immers is een dergelijk subsidie van geheel anderen aard, dan wanneer het van den Staat uitgaat.

Als het subsidie door den Staat wordt gegeven, berust het op het beginsel van onzijdigheid, want de Regering bestuurt het geheele volk, en is door haar standpunt tot de handhaving van onzijdigheid geroepen; en mogt zij daarin te kort komen, dan is de Volksvertegenwoordiging en de openbaarheid daar, om de gelijkheid van regt te doen gelden.

Die waarborgen ontbreken echter bij het Provinciaal en Gemeentelijk Bestuur. dáár zoude de meerderheid onregt kunnen aandoen aan eene minderheid, die over geene middelen van herstel zou kunnen beschikken.

Maar ik voeg er bij, dat die leer tot heden in het staatsregt niet heeft gegolden en is beschouwd als eene bijzondere meening van mij en enkele anderen; want, wanneer ik ze verkondigde, werd ik telkens met groote meerderheid in het ongelijk gesteld door de Regering en de Vertegenwoordiging.

Ik wijs op een tal van beslissingen in de Tweede Kamer, te vinden o. a. in *Bijblad*, zitting 1873/74, blz. 272, zitting 1872/73, blz. 772, zitting 1868/69, blz. 724. Men kan daaruit zien, dat zoowel ten aanzien van provinciën als gemeenten steeds de andere meening heeft gegolden. Ik heb steeds strijd gevoerd tegen het brengen van eenig kerkelijk subsidie op de provinciale begrooting o. a. van Zuidholland; maar de Regering heeft het steeds gehandhaafd.

De Regering heeft daarbij steeds beweerd, dat, volgens de Grondwet, de provinciën en gemeenten zulke subsidiën mogen verleenen, en dat dat regt moest worden geëerbiedigd. En men heeft nooit ontkend, dat die gelden voor pastoriehuizen of kerkmeubelen konden worden verstrekt.

En dan vraag ik, of datzelfde beginsel nu niet zal mogen gelden voor Noordbrabant, terwijl het voor alle deelen van ons land als geldig wordt beschouwd?

Daarbij vergete men niet, dat wij hier op een gunstiger standpunt staan. In Zuidholland is eene gemengde bevolking. Dáár kon eenzijdigheid in het spel zijn. Maar te Hedikhuizen zijn bijna al de bewoners Roomsch-Katholijk. Hier is dus geen sprake van eenzijdigheid. Eén lid van den Raad is er Protestant. Maar datzelfde Protestantsche lid van den Gemeenteraad heeft de billijkheid van het subsidie erkend en er ook voor gestemd.

In Zuidholland is dit jaar het subsidie afgeschaft; maar als Zuidholland of welke provincie ook het op de begrooting brengt, zal de Regering het eerbiedigen en de Staten-Generaal ook.

Het stelsel, dat Gedeputeerde Staten in deze voorstaan, werd in de Tweede Kamer eens met 42 tegen 10, een anderen keer met 50 tegen 13 stemmen veroordeeld.

Als dan het regt tot provinciale en gemeente-subsidie overal elders bestaat, zal dan Hedikhuizen er van beroofd worden?

Ik vestig er verder uwe aandacht op, dat de voorstelling van Gedeputeerde Staten, ofschoon zij niet onjuist is, toch tot vergissing in de feiten aanleiding zou kunnen geven.

Waaruit blijkt toch, dat het subsidie zal strekken tot bekostiging der verbouwing van het pastoriehuis en tot aankoop van kerkmeubelen?

Niet de Voorzitter van den Gemeenteraad, maar het raadslid de Jong heeft bij de behandeling van het voorstel gezegd, dat de pastorie bouwvallig was; en een ander raadslid van der Aa zeide: ja, en er is slechts een gehuurd orgeltje. Maar uit dit een en ander blijkt niet, dat het voorstel van Burgemeester en Wethouders strekt om in die behoeften te voorzien.

Het betoog der raadsleden strekte alleen om, door aan te toonen, dat de kerk

arm was, de aanvrage te versterken, maar niet om te doen uitmaken, dat het subsidie zou moeten dienen voor de aanschaffing van een orgel.

Maar al ware dat eens het geval, zou daarin eenig bezwaar zijn gelegen? Mag men subsidiëren den bouw eener kerk, waarom dan niet den bouw van eene pastorie of den aankoop van eenige meubelen? Ik begrijp niet, dat, als dat alles noodig is tot uitoefening van godsdienst, daarin onderscheid kan worden gemaakt.

Het raadsbesluit van 6 November 1874, zoo als uit dat van 14 December blijkt, bepaalt echter, dat het subsidie strekt om de kerk te voltooijen en een gedeelte van de schuld af te lossen.

Gedeputeerde Staten hebben in 1869 goedgekeurd, dat op de begrooting van Hedikhuizen *f* 18,000 zouden worden gebragt voor aandeel in den opbouw van de kerk te Haarsteeg. Zij zijn nog van meening, dat die beschikking goed was en niet in strijd met artt. 165 en 168 der Grondwet. Maar is dat zoo; mogt de burgerlijke gemeente voor het bouwen van eene kerk toen subsidie verleenen, terwijl het aan de autoriteiten door de overgelegde bescheiden tevens gebleken was, dat de kerk te arm is om het overige te bekostigen, en de prijzen der materialen gestegen zijn, — dan hadden Gedeputeerde Staten op denzelfden grond ook dit subsidie moeten goedkeuren.

De kerk heeft gekost *f* 41,000, wat niet bovenmatig is. Daarin is gedeeltelijk voorzien door de genoemde bijdrage van *f* 18,000 van Hedikhuizen, door de ook goedgekeurde bijdrage van de gemeente Vlijmen van *f* 3000 en door eenige duizende guldens van de niet vermogende parochianen. Het gevolg is, dat er eene schuld is blijven bestaan van *f* 15,800, en dat de kerk nog niet is voltooid, waarvoor nog *f* 4000 benoodigd is, zonder dat daarbij aan eenige weelde behoeft te worden gedacht.

Ik vraag dus: valt dit subsidie nu niet in dezelfde termen als het vroeger verleende van *f* 18,000?

Wat zal het gevolg zijn, als de kerk onvoltooid moet blijven, omdat er nog *f* 4000 ontbreekt? Wat, als de rente van de opgenomen gelden, die jaarlijks *f* 800 bedraagt, en waarin, zoo als uit de bescheiden blijkt, door de parochianen niet kan worden voorzien, niet kan worden betaald? Is het niet duidelijk, dat dan de kerk zal moeten worden verkocht of afgebroken, tot de instandhouding waarvan de vroeger toegestane *f* 18,000 gestrekt hebben? Dezelfde redeneringen van Gedeputeerde Staten van 1869 moeten dus ook hier gelden.

Eene andere vraag is deze: is Hedikhuizen ook te veel gedrukt door dat subsidie?

Ik geloof het niet. Volgens de begrooting voor 1875 is in Hedikhuizen geen hoofdelijke omslag. De opbrengst van de verpachting van landen bedraagt jaarlijks *f* 9500. Er is geene geldleening uitgetrokken. Alle inkomsten zijn van gewonen aard.

Daarentegen wordt er veel uitgegeven voor openbare werken, als voor onderhoud van wegen *f* 1700, van vaarten enz. *f* 800, voor aanleg van nieuwe wegen *f* 2500, ontginning van woeste gronden *f* 1000. Er wordt veel besteed voor het onderwijs, namelijk *f* 2855; en er is ook eene uitgaaf, die doet vermoeden,

dat men nog wel een sommetje zal kunnen overhouden, die tot aanschaffing eener brandkast.

Hedikhuizen kan dus wel wat geven aan de behoeftige kerk en tevens nog wel wat oversparen, waarvoor de brandkast hare nuttige diensten zal bewijzen.

Mijne conclusie strekt dus, Mijne Heeren, dat Uw voorstel aan Zijne Majesteit moge leiden tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

III. *het geschil over de woonplaats van Jannetje Knol.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft, op 's Konings magtiging, bij brief van 28 December jl., aan deze Afdeeling van den Raad van State toegezonden de stukken, betreffende het onderzoek naar de woonplaats van de behoeftige Jannetje Knol, tijdens hare laatste plaatsing in een krankzinnigen-gesticht.

De naam dezer vrouw is aan de Afdeeling uit eene vorige behandeling bekend. Op hare voordragt is namelijk, bij besluit des Konings van 29 Junij 1872, nº. 6 (zie Belinfante, Deel XII, blz. 206), beslist, dat deze behoeftige, op 22 Maart 1842 te Ilpendam geboren, toen zij, op 31 October 1870 te Purmerende gevat als bedelaresse, en deswege door de Regtbank te Hoorn op 11 November 1870 veroordeeld, vervolgens naar Veenhuizen overgebragt, in Augustus 1871 van dáár naar een gesticht voor krankzinnigen werd overgeplaatst, — geacht moest worden *toen* woonplaats te hebben te Purmerende.

Toen zij in Augustus 1872 uit het gesticht Coudewater, te Rosmalen, als hersteld ontslagen was, heeft zij zich veelal opgehouden te 's Hertogenbosch, zonder evenwel zich op het bevolkingsregister te hebben doen inschrijven. Van 13 November 1872 tot 23 April 1873 was zij, wegens hernieuwde krankzinnigheid, geplaatst in het gesticht voor die lijders te 's Hertogenbosch; en de kosten dier verpleging zijn, na eenige briefwisseling, door de gemeente 's Hertogenbosch voor hare rekening genomen.

Deze vrouw, die, blijkens eenen staat van inlichtingen, van haar twaalfde levensjaar, af en aan, in de kolonie Veenhuizen is verpleegd geworden, is bij vonnis der Regtbank van Hoorn op 29 Augustus 1873 wegens landlooperij en bedelarij weder tot veertien dagen gevangenzetting veroordeeld en daarna naar Veenhuizen vervoerd, waar zij in September 1873 met hare zuigeling, een op 29 Julij 1873 te Amsterdam geboren onecht dochtertje, werd opgenomen. Op 31 Julij 1874 gaf de Geneeskundige van dat gesticht eene verklaring af, dat Jannetje Knol, wegens vlagen van razernij, ten spoedigste weder naar een krankzinnigen-gesticht moest worden overgeplaatst. De Minister gaf bevel haar, voorloopig voor rijks-rekening, in het gesticht te 's Hertogenbosch te plaatsen, waar zij op 21 Augustus is opgenomen. Over de vraag, welke gemeente de kosten dezer laatstgemelde verpleging dragen moet, loopt het thans aanhangig gemaakt onderzoek.

Het Gemeentebestuur van 's Hertogenbosch verklaart, dat deze vrouw na haar

ontslag uit het krankzinnigen-gesticht op 23 April 1873 dadelijk uit die gemeente is vertrokken; en zij zelve heeft in September jl. aan de Regenten der Godshuizen en Algemeene Armen aldaar het volgende gezegd: »dat zij, na haar ontslag als herstelde op 23 April 1873, nog op dienzelfden dag per spoortrein over Amsterdam naar Zaandam is vertrokken en zich vervoegd heeft bij hare zuster, die gehuwd is met den daglooner Antonie Happen, waar zij drie weken is gebleven om werk te zoeken, wat haar niet is gelukt; waarom zij met datzelfde doel naar Amsterdam is gegaan, en dáár geweest is in eene slaapstede in de Pietersteeg, waarna zij in het Binnengasthuis is opgenomen, waar zij op 29 Julij 1873 is bevallen; dat zij, na circa vijf maanden verblijf te Amsterdam, naar Purmerend is gegaan, met het doel om van dáár te worden overgebragt naar Veenhuizen; dat zij, na drie dagen verblijf te Purmerend, naar Hoorn en vervolgens over Amsterdam naar Veenhuizen is vervoerd."

Naar aanleiding dier opgave van de behoeftige, is door den Minister een nader onderzoek aan Gedeputeerde Staten van Noordholland opgedragen, die verschillende gemeentebesturen hebben gehoord. Dat van Hoorn verklaarde, dat Jannetje Knol dáár nimmer gewoond had; zij werd er slechts voor de Regtbank gebragt. Dat van Amsterdam meldde, dat zij op 5 Junij 1873, toen zonder huisvesting zijnde en opgevende eerst kort geleden uit het krankzinnigenhuis te 's Hertogenbosch ontslagen te zijn, in het Gasthuis is opgenomen in hoogst zwangeren staat en aldaar op 29 Julij 1873 is bevallen, en dat ze, voor de geboorte-aangifte van haar kind, toen Purmerend opgaf als hare woonplaats; waarna zij, op 15 Augustus, met hare zuigeling het gasthuis en ook de stad heeft verlaten. Het Gemeentebestuur van Oosthuizen meldde, dat deze vrouw in Augustus 1873 in die gemeente is gekomen bij een landbouwer, W. Koning, waar zij twee of drie nachten huisvesting gevraagd en bekomen heeft, omdat haar zwager, Arie Oudejans, in de Beemster, haar enkel bij dag kon bergen. Zij is daarna naar Purmerend gegaan, met het plan om van dáár naar Veenhuizen te worden opgezonden. Blijkens berigt van het Gemeentebestuur van de Beemster is zij evenwel na April 1873 niet meer bij Arie Oudejans geweest. Volgens berigt van het Bestuur van Purmerend is zij, na de plaatsing in het krankzinnigengesticht in 1871, waarvoor Purmerende destijds geoordeeld is de kosten te moeten betalen, niet meer in die gemeente geweest, en heeft er dus niet gewoond, maar is zij op 18 Augustus 1873 door eenen Rijks-Veldwachter als landloopster aangehouden, dus vermoedelijk na hare kortstondige huisvesting bij Koning. Eindelijk nog blijkt uit een berigt van het Bestuur van Zaandam, dat zij, vóór hare komst in Amsterdam en hare opneming in het gasthuis aldaar, vier dagen (niet drie weken, zoo als zij gezegd had) heeft doorgebragt bij hare zuster te Zaandam.

Gedeputeerde Staten, alle deze berigten inzendende, geven als hunne meening te kennen. dat al die gemeentebesturen teregt ontkennen, dat Jannetje Knol er in de twee laatste jaren woonplaats had; dat zij was landloopster, en deswege ook werd veroordeeld en weder naar Veenhuizen gebragt, zoodat zij, tijdens hare laatste overplaatsing in een gesticht voor krankzinnigen, nergens domicilie had, maar, in Veenhuizen (gemeente Norg) verblijvende, òf moet

komen ten laste der gemeente Norg, òf, om reden van billijkheid, ten laste van het Rijk.

Een ontwerp-besluit met advies zal alsnu door deze Afdeeling den Koning moeten voorgedragen worden.

IV. *het geschil over de woonplaats van Jean Joseph Bonnefond.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Jean Joseph Bonnefond is op 17 Maart 1864 te Rhoon in zijne woning in hechtenis genomen, als verdacht van den moord, die een oogenblik te voren op zijne vrouw gepleegd was. Het onderzoek der zaak heeft aan de Regtbank te Dordrecht de overtuiging verschaft, dat hij den moord had begaan, maar tevens dat hij in staat van krankzinnigheid verkeerde. Hij is derhalve op 4 Mei 1864 uit de gevangenis te Dordrecht overgebragt naar het krankzinnigengesticht aldaar. Bij vonnis der Regtbank van Dordrecht van 16 September 1867, is hij onder curatele gesteld en op 7 Februarij 1868 is J. A. Eegner, te Dordrecht, tot zijn Curator benoemd. De verpleging van den krankzinnige, die inmiddels op 31 Maart 1871 naar het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch is overgebragt, is tot October 1874 uit zijne eigene middelen bekostigd; na dien tijd hield hij geen kapitaal meer over, maar alleen een gering inkomen uit een hem toekomend vruchtgebruik, ontoereikend om zijne verplegingskosten te bestrijden. De Curator heeft daarom in September 1874 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken aanwijzing gevraagd van de wijze, waarop in het vervolg in de betaling van het te kort komende zou worden voorzien.

Terwijl Bonnefond zich in de gevangenis te Dordrecht bevond, is aan twee geneeskundigen, waaraan een verbonden aan het krankzinnigengesticht aldaar, opgedragen een onderzoek naar zijn ziels- en gemoedstoestand in te stellen. Zij hebben zich daartoe herhaaldelijk met hem onderhouden en ook van elders zooveel mogelijk inlichtingen omtrent zijn persoon ingewonnen. In hun verslag wordt omtrent de vroegere geschiedenis van Bonnefond o. a. het volgende opgegeven. Hij is op 24 September 1819 geboren te Pleaux in Frankrijk, waar zijn vader het beroep van ketellapper uitoefende. Op veertienjarigen leeftijd is hij met zijne moeder en nog een broeder door zijnen vader uit Pleaux afgehaald en medegenomen naar Charlois, waar zijn vader toen sedert verscheidene jaren gevestigd was. Zijne ouders zijn later naar Frankrijk teruggekeerd; hij echter is met zijn broeder (die later overleden is) te Charlois gebleven, hetzelfde beroep uitoefenende als zijn vader, en is in 1856 gehuwd met Pauline d'Hont, wier familie in België woonde.

In 1862 werd hij krankzinnig, hetgeen oorzaak was, dat hij van 31 December 1862 tot 14 Februarij 1863 in het krankzinnigengesticht te Dordrecht verpleegd werd; op laatstgenoemden dag werd hij als hersteld ontslagen. Kort daarop is hij met zijne vrouw naar hare familie in België gegaan, waar hij ook ongeveer zes weken in een verplegingsgesticht moet hebben doorgebragt, en van waar hij

in November 1863 met zijne vrouw te Charlois moet zijn gekomen, doch bij gebreke eener geschikte woning weder vertrokken.

Verder blijkt uit de berigten van het Gemeenbestuur van Rhoon en de verklaringen van sommige getuigen, in de zaak van Bonnefond gehoord, dat hij met zijne vrouw in de eerste helft van Februarij 1864 te Rhoon gekomen is, zich dáár in het bevolkingsregister heeft doen inschrijven, en er eene woning heeft betrokken, waarin hij is gebleven en zijn beroep heeft uitgeoefend tot den 17 Maart, den dag, waarop zijne vrouw is verslagen. Het Gemeentebestuur geeft nog op, dat het bewijs van zijne woonplaats-verandering op daartoe gedane aanvrage op 26 October 1865 naar Dordrecht is gezonden.

Het Gemeentebestuur is van oordeel, dat Bonnefond in de gemeente Rhoon, waar hij slechts vijf weken doorbragt, geene woonplaats, maar slechts tijdelijk verblijf gehad heeft.

Ook de Commissaris des Konings in Zuidholland gaf bij schrijven van 31 October 1874 te kennen, dat, naar het hem voorkwam, de gemeente Rhoon tijdens de opneming in het gesticht niet als woonplaats van Bonnefond kon beschouwd worden; en daar volgens het Koninklijk besluit van 21 Maart 1874, n°. 20, de woonplaats van den na de opneming benoemden Curator niet in aanmerking kon komen, gaf de Commissaris des Konings in overweging de verpleegkosten ten laste van het Rijk te nemen.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland daarentegen zijn, blijkens hun berigt van 14/18 December 1874, van oordeel, dat, hoewel de inwoning van Bonnefond te Rhoon kort heeft geduurd, hij dáár toch zijn werkelijk verblijf gevestigd had en ook zijn voornemen tot voortdurende vestiging moet worden aangenomen.

Naar hun gevoelen was dus zijne woonplaats, toen hij op 17 Maart 1864 naar het huis van arrest te Dordrecht werd overgebragt, in de gemeente Rhoon gevestigd; en is daarin geene verandering gebragt noch door zijne overbrenging op 4 Mei 1864 uit de gevangenis naar het krankzinnigen-gesticht te Dordrecht, noch door zijne latere overbrenging naar 's Hertogenbosch, daar hij op aanvrage van zijn Curator op 31 Maart 1871 onverbeterd is ontslagen en op denzelfden dag in het krankzinnigen-gesticht te 's Hertogenbosch geplaatst is. Wat dit laatste betreft steunt het gevoelen van Gedeputeerde Staten op de overwegingen van het Koninklijk besluit van 13 Augustus 1873, n°. 38. Gedeputeerde Staten meenen dus, dat de gemeente Rhoon behoort te worden aangewezen als belast met de voorziening in de verpleegkosten van Bonnefond. Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt, bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 Januarij 1875, n°. 42, Afdeeling VII.

V. *het geschil over de woonplaats van Johann Carel Theodor Wilde.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 8 Januarij jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Op den 3 Maart 1874 werd uit het ziekenhuis te Rotterdam, waar hij een

vijftal dagen was verpleegd, overgebragt naar het gesticht voor krankzinnigen aldaar de behoeftige Johann Carel Theodor Wilde, geboren te Sackertgervo, in Posen (Pruissen) den 21 Maart 1843.

Blijkens de gewisselde stukken is hij uit Duitschland overgekomen naar Nederland in Julij 1870. Hij vestigde zich toen te Rotterdam, alwaar hij op den 15 Februarij 1871 in het huwelijk trad met Catherina Rehm, herkomstig uit Pruissen. Volgens de huwelijksacte was hij toen woonachtig te Rotterdam. Op den 13 Julij 1871 heeft hij zich uit het bevolkingsregister laten afschrijven, vertrekkende naar Hillegersberg. Op den 19 Julij d. a. v. is hij ingeschreven in het register van vreemdelingen te Hillegersberg (art. 6 der wet van 13 Augustus 1849, *Staatsblad* nº. 39). Hij was in het bezit van eene reis- en verblijfpas, aan hem uitgereikt als vreemdeling door den Hoofd-Commissaris van Politie te Rotterdam, op den 11 Augustus 1870, geldig voor Nederland, die om de drie maanden moest worden geviseerd, gelijk ook heeft plaats gehad. Hij heeft met zijne vrouw te Hillegersberg, althans feitelijk, gewoond, tot zijne overbrenging naar het ziekenhuis en na vijf dagen verblijf aldaar naar het gesticht voor krankzinnigen. Te Hillegersberg heeft hij bij zijne vrouw verwekt twee kinderen, die in de geboorte-registers aldaar zijn ingeschreven.

Van zijne komst te Rotterdam tot aan zijne voormelde opneming was hij als bediende werkzaam in de brood- en meelfabriek van den heer J. Weisman, staande in de gemeente Rotterdam; doch hij was bij genoemden heer niet inwonende.

Op den 1 October jl. uit het gesticht ontslagen als hersteld, is hij naar Duitschland vertrokken, waarheen zijne vrouw zich reeds vroeger begeven had.

De vraag is, welke gemeente de verplegingskosten vergoeden moet.

Het Gemeentebestuur van Hillegersberg, deswege aangesproken, ontkent alle gehoudenheid om die kosten te dragen, op grond, dat de verpleegde nimmer woonplaats aldaar zou hebben gehad, wijl hij niet voldaan heeft aan de voorschriften van art. 8 van het Burgerlijk Wetboek, zoodat art. 74 van dat wetboek op hem niet van toepassing is; dat, al mogt deze redenering onjuist zijn, hij toch slechts een feitelijk verblijf had te Hillegersberg, doch zijn hoofdverblijf hield te Rotterdam, alwaar hij zijn beroep uitoefende en den meesten tijd doorbragt, alwaar zijn meester woonde en alwaar hij in het gesticht is overgebragt zonder medewerking of voorkennis van het Gemeentebestuur van Hillegersberg.

Het Gemeentebestuur van Rotterdam ontkent evenzeer alle gehoudenheid, omdat de verpleegde den 13 Julij 1871 die gemeente voor goed met der woon verlaten heeft.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland zijn, blijkens hun ambtsberigt, in dato 14 December jl., van oordeel, dat Hillegersberg, als de woonplaats, tot vergoeding der kosten van verpleging gehouden is; dat toch een vreemdeling even goed hier te lande woonplaats kan hebben als een Nederlander, vermits art. 9 der wet, houdende algemeene bepalingen van wetgeving, zegt, dat het burgerlijk regt hetzelfde is voor vreemdelingen als voor Nederlanders; dat dus woonplaats in wettelijken zin voor allen gelijk is, zoo als ten overvloede blijkt uit art. 8, nº. 2, van het Burgerlijk Wetboek. Verder zeggen Gedeputeerde Staten,

dat de verblijfpas niets ter zake afdoet, omdat het slechts een politiemaatregel is, en omdat, al ware dit niet zoo, de verpleegde door zijn meer dan driejarig verblijf te Hillegersberg, volgens art. 3, sub 1°., der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44), het regt van ingezetenschap heeft verkregen.

Bij de Afdeeling is nog ingekomen eene memorie van het Gemeentebestuur van Hillegersberg, waarin na mededeeling van feiten, hiervoor reeds vermeld, wordt gezegd, dat men eerst, nadat er zes maanden verloopen waren sedert de overbrenging van den verpleegde naar het gesticht, daarvan kennis heeft gegeven aan het Gemeentebestuur te Hillegersberg, iets wat vroeger had moeten geschieden, om gelegenheid te geven tot het inwinnen van informatiën en om te weten, of het Bestuur van Hillegersberg die verpleging op kosten der gemeente verlangde; dat de behoeftige niet langer verlof had om krachtens zijne reispas te Hillegersberg te verblijven dan tot 12 Maart 1874; en dat hij dus na dat tijdstip regtens niet kon beschouwd worden aldaar nog te wonen; dat art. 9 aan den vreemdeling wel evenzeer burgerlijk regt geeft als aan den Nederlander, maar dat er *in casu* enkel uit volgt, dat wel de Staat, maar niet de gemeente, waar de vreemdeling slechts tijdelijk verbleef, de verplegingskosten van den hier bedoelden aard moet betalen, omdat deze behoeftige vreemdeling was en steeds gebleven is; dat art. 3 der wet van 28 Julij 1850 geene verandering heeft gebragt in art. 8 van het Burgerlijk Wetboek, zoodat, gelijk gezegd is, de behoeftige steeds vreemdeling is gebleven en niet met een Nederlander is gelijkgesteld.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vijfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 3 *Maart* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.
Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 14 Februarij ll., n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van H. de Jonge*, *te Dordrecht*, *van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente*, *waarbij de vergunning wordt geweigerd om zijne vleeschhouwerij in sectie F*, *n°.* 99, *te Dordrecht*, *tevens tot slagtplaats te doen dienen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 28—30).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep door A. de Jonge, vleeschhouwer te Dordrecht, ingesteld tegen eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 14 September 1874, n°. 1, waarbij hem de vergunning is geweigerd om in het perceel, gelegen aan de Groenmarkt, geteekend A, 5, kadastraal bekend onder sectie F, n°. 899, eene slagerij op te rigten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 Februarij 1875, n°. 88;

Op de voordragt van onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 11 Februarij 1875, n°. 62, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat door den adressant aan Burgemeester en Wethouders van Dordrecht

vergunning is gevraagd om in het hiervoren vermelde perceel aan de Groenmarkt eene slagerij en vleeschhouwerij op te rigten;

dat Burgemeester en Wethouders bij hunne beschikking van 14 September 1874, nº. 1, het verzoek hebben afgewezen, voor zooveel betreft de oprigting eener slagerij, op grond, dat gebleken is, dat bij den adressant het voornemen bestaat om, bij inwilliging van zijn verzoek, het voor de vleeschhouwerij te bestemmen lokaal, bij gebreke van een ander in het bedoelde pand, tevens te doen dienen tot slagtplaats, en het in strijd zoude zijn met de goede orde, dat in eene voor het publiek toegankelijke vleeschhouwerij mede werkzaamheden worden verrigt als die, welke aan het slagten zijn verbonden; en dat dit bezwaar des te grooter wordt, wanneer, zoo als in dit geval, de vleeschhouwerij zelve niet ruim is, en er bij gevolg geene gelegenheid zou bestaan om, ten behoeve van die werkzaamheden, een bepaald gedeelte af te zonderen, derwijze, dat aan het daaruit voor de bezoekers ontstaande ongerief eenigzins kon worden te gemoet gekomen;

dat de adressant van deze beslissing bij Ons is gekomen in beroep;

dat het lokaal, waarin de adressant het slagerswerk zou willen verrigten, aan de straat gelegen is en als vleeschwinkel voor het publiek zou openstaan, terwijl er wegens de geringe ruimte geene gelegenheid zou zijn om een bepaald gedeelte af te zonderen voor de werkzaamheden, aan het slagten verbonden;

dat dusdanige localiteit ongeschikt is te achten om tot slagtplaats te dienen, en daaruit groote hinder voor het publiek te verwachten zoude zijn;

dat het voorschrijven der voorzorgsmaatregelen, waartoe de adressant zich bereid verklaard heeft, namelijk het sluiten der deur en het nederlaten van gordijnen tijdens het slagten, geenen voldoenden waarborg tegen de te verwachten hinderlijkheid zou opleveren;

dat Burgemeester en Wethouders alzoo teregt de gevraagde vergunning om het bedoelde lokaal als slagtplaats te gebruiken hebben geweigerd;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* nº. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Dordrecht van 14 September 1874, nº. 1, voor zoover daarbij de vergunning tot oprigting eener slagerij geweigerd is, het daartegen door den adressant ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 14 Februarij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.

De Directeur van het Kabinet des Konings,

VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van den 15 Februarij ll., no. 24, houdende beschikking op *het beroep van M. M. de Monchy c. s.*, *te Rotterdam*, *van een besluit van Burgemeester en Wethouders van Charlois*, *waarbij hun vergunning is geweigerd tot het oprigten eener bewaarplaats van petroleum* (zie het verslag over deze zaak op blz. 37—48).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een verzoekschrift van M. M. de Monchy, S. J. R. de Monchy en Mr. A. C. van Rossum, allen wonende te Rotterdam, en aldaar te zamen handelende als pakhuismeesters tot den opslag van goederen, daarbij in beroep komende tegen het besluit van Burgemeester en Wethouders van Charlois van 12 October 1874, waarbij hun de vergunning is geweigerd tot oprigting eener bewaarplaats van petroleum in die gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 10 Februarij 1875, no. 2;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Februarij 1875, la. H, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat appellanten, hunne tegenwoordige bewaarplaats van petroleum, gelegen op het eiland Feijenoord, eerlang ten gevolge der werken aldaar, ten behoeve van den Staatsspoorweg te verrigten, moetende ontruimen, vergunning vragen in de gemeente Charlois op de perceelen, kadastraal bekend sectie A, no. 932, 957, 958 en 1128, in den zoogenaamden Buitenpolder eene bewaarplaats van petroleum op te rigten;

dat het door appellanten gekozen terrein, gelegen in eenen buitenpolder welke, aanvangende ruim 400 meters ten westen van de haven van Charlois zich ongeveer 600 meters langs de Maas uitstrekt en geheel zal worden bedijkt, blijkens de ingewonnen ambtsberigten en een door Gedeputeerde Staten van Zuidholland ingesteld plaatselijk onderzoek, van dien aard is, dat geenerlei nadeel, hinder of gevaar uit het op dat terrein te stichten petroleum-magazijn voor de gemeente Charlois of hare ingezetenen is te vreezen;

dat de door Burgemeester en Wethouders en ook door anderen geopperde bezwaren, als zoude door het lenspompen der nabij het petroleum-magazijn zich ophoudende petroleum-schepen het drinkwater binnen die gemeente worden verontreinigd en door het ontvlammen van op het water drijvende petroleum brandgevaar voor schepen en huizen kunnen ontstaan, — weinig aannemelijk zijn, met name bij vergelijking van de betrekkelijk geringe hoeveelheid uit te pompen petroleum en de massa water, welke de Maas dagelijks afvoert;

dat echter aan het beweerde gevaar voor verontreiniging van het drinkwater

door het stellen eener voorwaarde, voor zooveel noodig, kan worden te gemoet gekomen;

Gezien de Koninklijke besluiten van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* nº. 19) en van 29 April 1864 (*Staatsblad* nº. 39);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Charlois van 12 October 1874, aan de appellanten alsnog vergunning te verleenen tot het oprigten eener bergplaats van petroleum op de perceelen, kadastraal bekend onder sectie A, nº. 932, 957, 958 en 1128, gelegen in de gemeente Charlois, onder voorwaarde:

1º. dat door en ten koste van de verzoekers, ten dienste van het publiek, op de haven van Charlois drie pompen en op de waterleiding der gemeente, op de Kaatsbaan, eene pomp zullen worden geplaatst; en zulks met in-achtneming van alle zoodanige voorschriften, als door of van wege Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken dienaangaande zullen worden verstrekt;

2º. dat de bewaarplaats zal moeten zijn opgerigt en de onder nº. 1 gestelde voorwaarde nageleefd binnen één jaar na de dagteekening van dit besluit, bij gebreke waarvan de vergunning vervalt;

3º. dat de concessionarissen gehouden zullen zijn zich aan zoodanige verpligtingen te onderwerpen, als later blijken mogten in het belang eener goede politie noodig te zijn.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 Februarij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van J. P. van Noort c. s., te 's Gravenhage, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan W. van den Berg vergunning is verleend tot het slagten van vee achter het perceel Schedeldoekshaven, sectie G, nº.* 952.

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! W. van den Berg heeft aan het Gemeentebestuur van 's Gravenhage vergunning verzocht tot het slagten van vee achter het perceel op de Schedeldoekshaven, nº. 13, kadaster sectie G, nº. 952.

Bij het onderzoek *de commodo et incommodo*, gehouden op 16 November jl., zijn van de opgeroepen geburen verschenen Justinus Pieter van Noort en Johannes Albertus van der Harst, die zich tegen het inwilligen van het verzoek verzetten, beiden uit aanmerking van stank en vuil, uit het slagten te duchten, terwijl de eerste er nog bijvoegde, dat de huurders van zijn bovenhuis dit zouden verlaten.

W. van den Berg heeft daarop geantwoord, dat er geen stank en weinig last zal zijn, omdat zijn eigen belang medebrengt, door zindelijkheid stank te voorkomen.

Hierop antwoordde van Noort voornoemd, dat, wanneer de slagterij wordt schoongemaakt, er een natte boel ontstaat.

De Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Zuidholland, over het verzoek gehoord, berigtte op den 28 November jl. aan het Gemeentebestuur, dat uit het oogpunt der algemeene gezondheid weinig bezwaar is tegen de inwilliging van het gedaan verzoek, aannemende, dat het afvoerriool in behoorlijken staat is.

Het Gemeentebestuur heeft op den 30 November jl. het verzoek ingewilligd, onder voorwaarde, dat alle bloed en afval na iedere slagting moet worden weggeruimd en voortdurend zorg gedragen voor reinheid en luchtverversching, tot afwering van stank en ongedierte.

J. P. van Noort en nog zes andere geburen zijn van dit besluit in beroep gekomen bij den Koning op den 12 December jl. In hun adres wordt nog beweerd, dat de slagting zal geschieden binnen'shuis, in eene woning, die daarvoor te weinig ruimte aanbiedt.

Gedeputeerde Staten, over dit adres gehoord, hebben op den 28 December 1874 / 4 Januarij 1875 berigt, dat naar hun oordeel de bezwaren der adressanten niet van overdrijving zijn vrij te pleiten, en dat daaraan voldoende wordt te gemoet gekomen door de voorwaarden, aan van den Berg opgelegd.

Gedeputeerde Staten deelen nog mede, dat, volgens missive van het Gemeentebestuur, op den 24 December jl. aan hen gerigt, dat Bestuur van meening is, dat het middel tot water-afvoer, vermeld in het berigt van het Geneeskundig Staatstoezigt, geen beletsel behoefde te zijn om vergunning te verleenen.

Door den appellant VAN NOORT wordt mondeling nog kortelijk het appel ondersteund.

III. *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Jacob Barneveldt.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Jacob Barneveldt is den 26 Augustus jl. opgenomen in het krankzinnigengesticht Coudewater te Rosmalen.

Toen zijne krankzinnigheid ontstond, bevond hij zich in het Rijksbedelaarsgesticht te Veenhuizen, na vooraf ter zake van bedelarij, bij vonnis der Regtbank te Assen, van 6 Mei 1874, tot gevangenis-straf te zijn veroordeeld, met bevel tot overbrenging naar een bedelaarsgesticht na het verstrijken der voormelde straf.

Uit een ingesteld onderzoek is gebleken, dat Jacob Barneveldt den 1 Maart 1850 is geboren te Zwolle, uit ouders, destijds aldaar gevestigd, doch welke alras zich naar Meppel begaven, alwaar die ouders bleven wonen tot 25 Junij 1870, als wanneer zij met der woon vertrokken naar Hasselt, waar zij op 1 Augustus van dat jaar in het bevolkingsregister werden ingeschreven, en bleven wonen, totdat zij den 29 Augustus 1872 zich weder kwamen vestigen te Zwolle.

De hier bedoelde krankzinnige is in 1869 te Meppel ingeschreven voor de dienst der nationale militie; leidde in de laatste jaren een zwervend leven, veelal aan boord van een schip als varensgezel dienende en slechts bij enkele gelegenheden een paar dagen bij zijnen vader verblijvende, waaraan waarschijnlijk is toe te schrijven, dat noch te Hasselt noch te Zwolle zijn naam in de bevolkingsregisters werd opgenomen, toen zijne ouders achtereenvolgens in de twee gemeenten zich kwamen vestigen en aldaar zich lieten inschrijven. Toen hij te Assen wegens bedelarij werd aangehouden en teregtstond, was hij aldaar geheel onbekend.

De gemeentebesturen der vier genoemde gemeenten ontkennen gelijkelijk, dat ten harent de krankzinnige woonplaats zou hebben.

Gedeputeerde Staten van Overijssel zijn van oordeel, dat met name de gemeente Zwolle niet als woonplaats ten deze kan worden aangewezen.

De gemeente Hasselt heeft bij eene aan 's Raads Afdeeling door Burgemeester en Wethouders ingediende memorie ook hare ongehoudenheid nog nader aangedrongen.

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Meliskerke van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring wordt onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875.

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De begrooting der gemeente Meliskerke voor 1875 werd door Gedeputeerde Staten van Zeeland, bij schrijven van 20 November 1874, aan Burgemeester en Wethouders teruggezonden, met de opmerking, dat daarop geen post in uitgaaf was gebragt wegens het verzekeren der gemeente-eigendommen tegen brandschade. Daar naar het oordeel van Gedeputeerde Staten het belang der gemeente vorderde, dat zij, wat die eigendommen betreft, tegen brandschade werd gewaarborgd, en het Gemeentebestuur zich niet verantwoord zou kunnen achten, zoolang die verzekering niet had plaats gehad, — verzochten zij Burgemeester en Wethouders den Gemeenteraad uit te noodigen voor de bedoelde verzekering een post op de begrooting te brengen.

Bij schrijven van 11 December 1874 antwoordden Burgemeester en Wethouders, dat de Voorzitter aan den Raad het voorstel gedaan had een post voor verzekering der gemeente-eigendommen tegen brandschade op de begrooting te brengen en de aanneming van dat voorstel nadrukkelijk had aangeprezen; dat in de vergadering van 4 December de stemmen over dit voorstel hadden gestaakt; dat dit weder geschied was in de vergadering van 11 December, zoodat het

voorstel geacht was niet te zijn aangenomen, wanneer zij de begrooting weder inzonden, met verzoek, dat zij mogt worden goedgekeurd, zoo als zij was vastgesteld.

Gedeputeerde Staten besloten daarop in hunne vergadering van 18 December hunne goedkeuring aan de begrooting te onthouden, op grond, dat het belang der gemeente vorderde, dat hare eigendommen tegen brandschade verzekerd werden; dat evenwel het voorstel daartoe, door den Burgemeester gedaan, niet was aangenomen; dat op de gemeente-begrooting dus niet de vereischte uitgaven waren uitgetrokken om in de behoefte der gemeente te voorzien.

De Gemeenteraad heeft daartegen bij adres van 12 Januarij 1875 voorziening gevraagd bij Zijne Majesteit den Koning. In dat adres wordt gezegd, dat de drie leden van den Raad, die tegen het uittrekken van een post voor verzekering tegen brandschade gestemd hebben, dit hebben gedaan wegens gemoedsbezwaren. Overigens worden geene gronden tot bestrijding van het besluit van Gedeputeerde Staten aangevoerd, maar alleen gezegd, dat de Raad volhardt in zijne weigering om het door Gedeputeerde Staten voorgestelde aan te nemen.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, verwijzen bij hun schrijven van 22 Januarij 1875 naar de gronden van hun besluit van 18 December 1874. Zij merken nog op, dat het gemeentebelang ongetwijfeld vordert, dat er zooveel mogelijk maatregelen worden genomen, om de gemeente tegen schade, welke uit een onheil kan voortkomen, te waarborgen, en dat een verzuim in dit opzigt zich naar hunne overtuiging niet door gemoedsbezwaren laat regtvaardigen.

Dit geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 Februarij 1875, nº. 11, Afdeeling II.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zesde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 17 *Maart* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden*:

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van een Koninklijk besluit van den 6 dezer, n°. 3, houdende beschikking op *het beroep van H. J. Jetten c. s., stemgeregtigde Ingelanden in den Veenpolder van Echten, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij hun bezwaarschrift tegen de verkiezing van een lid van het Bestuur van genoemden polder buiten beschikking is gelaten* (zie het verslag over deze zaak op blz. 30—32).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op een aan Ons ingediend adres van H. J. Jetten c. s., stemgeregtigde Ingelanden van den Veenpolder van Echten, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 22 October 1874, n°. 37, waarbij een door adressanten ingediend bezwaarschrift tegen de verkiezing van een lid van het Bestuur van dien veenpolder buiten beschikking is gelaten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 10 Februarij 1875, n°. 91;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 3 Maart 1875, n°. 9, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat in de maand September 1874 heeft plaats gehad eene verkiezing van een lid van het Polderbestuur van Echten;

dat, bij de op 18 September ll. gehouden herstemming, de volstrekte meerderheid, volgens verklaring van het Stembureau, was bekomen door M. S. Klijnsma;

dat de wettigheid dezer verkiezing door H. J. Jetten en andere stemgeregtigde Ingelanden is bestreden bij een adres aan Gedeputeerde Staten van Friesland van 23 September 1874;

dat Gedeputeerde Staten, bij besluit van 22 October 1874, n°. 38, genoemd adres hebben gelaten buiten beschikking, op grond, dat M. S. Klijnsma op 16 October te voren was overleden;

dat, door en ten gevolge van het overlijden van M. S. Klijnsma eene nieuwe verkiezing noodig zijnde, de gegrondheid van der adressanten grieven, evenmin als hunne ontvankelijkheid tot het indienen dier grieven bij Gedeputeerde Staten of bij Ons, behoeft te worden onderzocht;

dat alzoo teregt door Gedeputeerde Staten het adres van H. J. Jetten c. s. van 23 September 1874, waarbij de wettigheid der verkiezing van M. S. Klijnsma is bestreden, buiten beschikking is gelaten;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 22 October 1874, n°. 37, de daartegen door de adressanten aangevoerde bezwaren ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 6 Maart 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van Burgemeester en Wethouders van Wijmbritseradeel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland tot aanvulling van de gemeentebegrooting voor* 1875 *met een post in uitgaaf voor het onderhoud van de brug*, *genaamd de Nijlanderzijl.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! In het jaar 1843 hebben de besturen der gemeenten Sneek, Bolsward, Wijmbritseradeel en Wonseradeel besloten gezamenlijk een kunstweg aan te leggen van Sneek naar Bolsward, met bepaling, dat de kosten van aanleg

en onderhoud voor 35 pct. zouden komen ten laste van ieder der gemeenten Sneek en Bolsward, voor 20 pct. ten laste van Wijmbritseradeel en voor 10 pct. ten laste van Wonseradeel. Het beheer over aanleg en onderhoud werd opgedragen aan vier Commissarissen, een uit het Bestuur van elk der genoemde gemeenten.

In den hard te maken weg lag bij het dorp Nijland, in de gemeente Wijmbritseradeel, de brug, genaamd de Nijlanderzijl, die onderhouden werd door de eigenaren der omliggende landen, zoogenaamde hemsgenooten van de Nijlanderzijl. De brug verkeerde tijdens den aanleg van den buurtweg in slechten toestand; en bovendien was het in verband met dien aanleg noodig de rigting der brug te wijzigen. Dit was oorzaak, dat op 12 Junij 1844 tusschen Commissarissen over den weg en Gecommitteerden uit de onderhoudpligtigen van Nijlanderzijl eene overeenkomst gesloten werd, waarbij laatstgenoemde aannamen, tegen ontvangst van een derde der kosten van de vier bovengenoemde gemeenten, terstond tot eene geheele vernieuwing der brug en het aanbrengen der vereischte verandering in de rigting over te gaan, terwijl zij zich tevens verbonden om het onderhoud ten allen tijde op eerste aanvraag van Commissarissen te volbrengen in overeenstemming met de veiligheid van den weg, alsmede om, indien in opvolgende tijden eene vernieuwing noodzakelijk mogt bevonden worden, de zijl, wat betreft de overreed met den aankleve van dien, te zullen opleveren in dezelfde capaciteit van zwaarte en afmetingen, waarin zij toen zou worden gebragt. Een afschrift van deze overeenkomst is bij de stukken overgelegd.

Toen in 1874 de brug eene aanzienlijke herstelling vereischte, hebben onderhoudspligtigen geweigerd daarin te voorzien, en hebben Gecommitteerden uit die onderhoudspligtigen voor hunne betrekking bedankt, zoodat de brug zonder beheer bleef. Commissarissen van den weg hebben getracht onderhoudspligtigen te bewegen het onderhoud op zich te blijven nemen; daarop is geantwoord met een aanbod tot afkoop van den onderhoudspligt. De betrokken gemeentebesturen zijn over dit voorstel gehoord, met dit gevolg, dat die van Sneek en Wijmbritseradeel hunne Commissarissen magtigden om den afkoop aan te nemen en een gelijk aandeel in het onderhoud der brug voor rekening der gemeenten te nemen, als deze in het onderhoud van den weg dragen; doch dat de besturen van Bolsward en Wonseradeel die magtiging niet verleenden, op grond, dat de onderhoudspligtigen konden gedwongen worden, en dat, ware dit niet het geval, het onderhoud zou komen ten laste van Wijmbritseradeel volgens den regel van art. 231 der gemeentewet.

Alle verdere pogingen tot minnelijke schikking mislukten. Inmiddels was de passage over de brug voor rijtuigen en vee onveilig geworden; zij werd daarom op 5 December 1874 door den Burgemeester van Wijmbritseradeel voor het verkeer, behalve voor voetgangers, afgesloten.

Tegen die afsluiting zijn van verschillende zijden klagten ingebragt bij het Provinciaal Bestuur. Er is daarop eene briefwisseling gevoerd tusschen den Commissaris des Konings in Friesland en den Burgemeester van Wijmbritseradeel; eerstgenoemde heeft bij missive van 11 December 1874 op onverwijld herstel der gemeenschap aangedrongen, aan welk verlangen de Burgemeester ver-

klaard heeft niet te kunnen voldoen, daar de Gemeenteraad geweigerd had de noodige gelden beschikbaar te stellen, van oordeel zijnde, dat de zaak de vier gemeenten aanging, die den weg hadden aangelegd, zulks ook naar aanleiding van het op 12 Junij 1844 gesloten contract.

Op aansporing van den Commissaris des Konings en van Gedeputeerde Staten is de zaak door den Burgemeester op nieuw aan het oordeel van den Raad onderworpen; doch deze is blijven weigeren geld toe te staan.

Gedeputeerde Staten hebben daarop bij hun besluit van 7 Januarij 1875, n°. 25, overwogen: dat niet slechts het gemeentebelang, maar ook het provinciaal belang vordert, dat in deze worde voorzien; dat, naar de Rijks- en gewestelijke wetgeving op dit stuk, het Bestuur der gemeente, waarin eenig werk is gelegen, gehouden is zorg te dragen voor de instandhouding van dat werk; dat dit volgt uit art. 179*h* der gemeentewet, welke bepaling Burgemeester en Wethouders roept te zorgen voor de instandhouding, bruikbaarheid, vrijheid en veiligheid der publieke bruggen, tot gewone dienst van allen bestemd; dat de gemeenteraden, ten einde Burgemeester en Wethouders in staat te stellen aan hunne wettige verpligtingen te voldoen, de noodige fondsen ter hunner beschikking behooren te stellen; dat de Raad van Wijmbritseradeel dit weigert op grond der beweerde onderhoudspligtigheid van derden; dat zulks echter voor alsnog niet ter zake doet, daar de gemeente geroepen is in de zaak te voorzien, onverkort hare bevoegdheid om hare regten te doen gelden tegenover hen, die naar het oordeel van den Raad tot onderhoud verpligt zijn; dat art. 212 der gemeentewet in dergelijke gevallen voorziet en Gedeputeerde Staten roept om, bij weigering van den Raad, door de wet, *in casu* art. 205*l* der gemeentewet, aan de gemeente opgelegde uitgaven op de begrooting van uitgaven te brengen.

Op die gronden hebben Gedeputeerde Staten besloten op de gemeentebegrooting van Wijmbritseradeel voor 1875 in uitgaaf te brengen een nieuw artikel »herstel der gemeenschap over de brug de Nijlanderzijl, liggende in den kunstweg Bolsward-Sneek", en dit artikel uit te trekken op *f* 260, welke som door den Hoofd-Ingenieur was noodig geacht; met uitnoodiging voorts aan Burgemeester en Wethouders om zoodra mogelijk tot de herstelling over te gaan, op de wijze, door den Hoofd-Ingenieur aangegeven, en met terugzending der begrooting, ten einde den Raad in de gelegenheid te stellen de middelen tot dekking dezer uitgaaf voor te dragen.

Van dat besluit van Gedeputeerde Staten heeft de Gemeenteraad van Wijmbritseradeel de vernietiging aan den Koning gevraagd, bij adres van 3 Februarij 1875. De Gemeenteraad voert in hoofdzaak aan: dat artt. 230 en 231 der gemeentewet de verpligting tot onderhoud van wegen, bruggen enz. regelen, en art. 179 *h* slechts de autoriteit aanwijst, die, voor het geval, dat de gemeente omtrent die onderwerpen eenige verpligting heeft, daarvoor de noodige zorg zal hebben te dragen; dat dus, waar de verpligting krachtens de artt. 230 en 231 in het geheel niet bestaat, ook geen sprake kan zijn van de toepasselijkheid van art. 179 *h;* dat alleen, wanneer dit wel het geval is, art. 205 *l* in aanmerking komt, en dat slechts dan art. 212 kan worden toegepast; dat nu in dit geval geene verpligting voor de gemeente uit artt. 230 en 231 voortvloeit, daar

men hier verkeert in de uitzondering van het laatste artikel, aangezien er eene burgerregtelijke verpligting van anderen bestaat, krachtens specialen regtstitel, de overeenkomst van 1844.

Waar de verpligting niet bestaat, zegt de Raad verder, althans het bestaan er van op degelijke gronden door de gemeente wordt bestreden en ontkend, dáár zal niet de administratieve, maar de regterlijke magt tusschen beide moeten komen; dáár toch is de zuiver civielregtelijke quaestie aanwezig, wie tot onderhoud van eenig publiek werk gehouden is.

Deze opvatting der betrokken wets-artikelen wordt naar het oordeel van den Raad bevestigd door de verklaringen der Regering, bij de behandeling der gemeentewet gegeven, dat de woorden: »zoover van hen afhangt" in art. 179 *h* beteekenen, dat de hier bedoelde zorg ook aan anderen dan de gemeente, b. v. aan een waterschap of aan het Rijk, kan zijn opgedragen, en dat die zorg, in speciale gevallen, ook in een bloot toezigt, een niet zelfstandig handelen kan bestaan.

In dit geval, zegt de Raad, kan de gemeente Wijmbritseradeel niet anders doen, dan in overleg met de drie andere betrokken gemeentebesturen handelingen verrigten, welke de strekking hebben om de onderhoudspligtigen tot hun pligt te brengen; en in dit opzigt is het Bestuur der gemeente diligent, blijkens de herhaalde geregtelijke aanmaningen, aan Commissarissen over den weg en aan Gecommitteerden uit de onderhoudspligtigen gedaan. Zoolang die civielregtelijke quaestie niet beslist is, kan, naar het oordeel van den Raad, de administratieve magt niet door een omweg het onderhoud brengen ten laste van eene der partijen, zoo als zou geschieden, indien ieder jaar krachtens art. 212 der gemeentewet dezelfde post op de begrooting der gemeente werd uitgetrokken.

Hierop is door Gedeputeerde Staten bij hun berigt van 12 Februarij 1875 geantwoord als volgt:

Tijdens den aanleg van den kunstweg was in Friesland van kracht het reglement *Provinciaal blad* nº. 88 van 1821, en dat in *Provinciaal blad* nº. 81 van 1836. Die reglementen hadden het vroegere stellig gesanctionneerd; leggers wezen de van ouds onderhoudspligtigen aan, en deze werden vertegenwoordigd door Gecommitteerden.

Die onderhoudspligtigheid als van ouds, zeggen Gedeputeerde Staten, werd echter vernietigd door de gemeentewet, naar de interpretatie, door de Arrondissements-Regtbank te Sneek, het Provinciaal Geregtshof van Friesland en den Hoogen Raad der Nederlanden, in zake de Lemsterzijl, bij vonnis van 1 November 1866, arrest van 8 April 1868 en arrest van 5 Februarij 1869 aan art. 231 der gemeentewet gegeven. In plaats der onderhoudspligtigen van ouds trad de gemeente, tenzij er wettige, d. i., naar 's regters oordeel, contractuele verpligtingen van anderen bestonden.

Nu meent de Raad, zeggen Gedeputeerde Staten verder, dat hier eene privaatregtelijke verpligting van onderhoudspligtigen van ouds bestaat. Maar indien uit dit contract eene actie in regten zou moeten worden ingesteld, zou die moeten uitgaan niet van Wijmbritseradeel alleen, maar van de vier gemeenten, door hare Commissarissen partij in het contract.

Bovendien waren onderhoudspligtigen toen ter tijde zulks niet *jure privato*, maar *jure publico.* Nu is de gemeente Wijmbritseradeel in alle regten en verpligtingen dier onderhoudspligtigen getreden.

Gedeputeerde Staten meenen, dat de regel van art. 231 der gemeentewet geldt, totdat het tegendeel bewezen wordt.

De gemeente, zeggen zij, is in de eerste plaats onderhoudspligtig; zij is dit *jure publico.* Nu kunnen er *jure privato* andere onderhoudspligtigen bestaan, en dit zal de regterlijke magt moeten uitmaken. Maar hangende de uitspraak van die magt is het bestaan der uitzondering niet bewezen, blijkt van die uitzondering niet, geldt de publiekregtelijke regel en behoort die regel, juist omdat hij publiekregtelijk is, niet door de regterlijke magt, maar door het administratief gezag te worden toegepast.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 Februarij 1875, nº. 17, Afdeeling II.

Sedert zijn nog van den Raad van Wonseradeel ingekomen extracten uit de notulen van het verhandelde in zijne vergadering van 13 Augustus 1874 en 17 December 1874. Het laatste houdt in een besluit om de missives van Burgemeester en Wethouders van Wijmbritseradeel, houdende mededeeling van het door Gecommitteerden uit de onderhoudspligtigen genomen ontslag, de afsluiting der brug en de weigering van den Raad van Wijmbritseradeel om de brug voor rekening dier gemeente te doen herstellen, — voor kennisgeving aan te nemen. Bij het besluit, vervat in het eerste extract, wordt goedgekeurd de weigering van den Commissaris uit Wonseradeel om de brug voor de aangeboden afkoopsom van *f* 2000 over te nemen en om tegen de onderhoudspligtigen van ouds eene procedure te voeren. Uit dat besluit blijkt, dat, naar het gevoelen van den Raad van Wonseradeel, zoodanige procedure zou moeten uitgaan van de gemeente Wijmbritseradeel alleen, als zijnde, volgens art. 231 der gemeentewet, tenzij er verpligtingen van anderen bestaan, tot het onderhoud verpligt.

Voorts hebben Burgemeester en Wethouders van Wijmbritseradeel nog berigt, dat zij het contract van 12 Junij 1844 hebben doen registreren.

De heer Mr. S. Wybenga, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, als Gemagtigde voor het appellerend Gemeentebestuur optredende, licht nog kortelijk het beroep toe, en herinnert hoofdzakelijk, dat er hier sprake is van de brug in de Nijlander Hem. Die hem bevat in een afgesloten kring een aantal landen; en de onderwerpelijke brug en waterlossing waren primitief daargesteld ten behoeve der Ingelanden van die hem. De brug was dus aanvanklijk privaat eigendom, maar er was noodig eene gemeenschap met den weg. Van daar die waterlossing met eene brug en overreed. Hier nu is alleen quaestie van de overreed, niet van de zijl. Die zijl was dusverre alleen ten behoeve der landen. Toen in 1847 de kunstweg tusschen Bolsward en Sneek werd aangelegd, was de brug in een desolaten toestand. Van daar, dat de Commissarissen voor den aanleg van dien kunstweg met de onderhoudspligtigen in overleg zijn getreden, om die brug niet alleen te herstellen, maar ook haar eene breedere afmeting

te geven. Belanghebbenden hebben toen een derde in de kosten bijgedragen. Nu is gekomen het bekende arrest van den Hoogen Raad, dat in zeker opzigt van onwaarde heeft verklaard de bestaande leggers van onderhoudspligtigheid, die sedert eeuwen hadden bestaan, en waardoor dienaangaande alles op losse schroeven is gezet. Van daar, dat de Ingelanden van de Hem zich daarachter schuilen en nu weigeren om iets tot de kosten van onderhoud bij te dragen. Burgemeester en Wethouders van Wijmbritseradeel konden niets anders doen dan bij de besturen van de Hem aan te dringen om alsnog mede te werken tot herstel. Maar niets heeft gebaat. Daarom heeft het Bestuur van Wijmbritseradeel gemeend zich in contact te moeten stellen met de besturen der drie gemeenten, die bij het werk betrokken zijn, die met elkander door dien kunstweg verbonden zijn, die het werk gemaakt hadden, omdat het algemeen belang dier gemeenten medebrengt, dat er eene voldoende passage overbleef, vooral met het oog op de belangrijke markten te Bolsward en Sneek. Maar niets heeft al weder geholpen. Het is zoo ver gekomen, dat Bolsward en Sneek genegen waren de brug voor eene zekere som over te nemen. Het Provinciaal Bestuur intusschen heeft het Gemeentebestuur van Wijmbritseradeel gelast de brug in onderhoud te nemen en daartoe voor zich alleen een post op zijne gemeentebegrooting uit te trekken. De Raad heeft dit uit den aard der zaak geweigerd. En nu is de vraag, of *jure publico* het Gemeentebestuur verpligt is al datgene te doen, waartoe het meent, dat vier gemeentebesturen gezamenlijk verpligt zijn, omdat zij alle vier bij de zaak betrokken zijn. Hij vraagt, of Wijmbritseradeel daartoe kan worden genoodzaakt. Het komt Gemagtigde voor, dat de Gemeenteraad in deze teregt weigert, wat hij meent niet te moeten doen. De weg — en het blijkt voldoende — behoort toch slechts voor 35 pct. aan de gemeente Wijmbritseradeel in onderhoud. Dat hij toevallig in de gemeente ligt, is toch geene reden om dat onderhoud geheel ten haren laste te brengen. Voor het overige ligt de weg in andere gemeenten. Het kan dus in billijkheid niet gevergd worden, dat Wijmbritseradeel den geheelen last van het werk zou moeten dragen. Nu is hier de quaestie van het onderhoud nog slechts provisionneel, omdat er toch later eene vordering in regten zal volgen. En naar aanleiding van art. 231 der gemeentewet, waarop men zich beroepen heeft, gelooft spreker, dat hier zeer zeker bestaan verpligtingen van derden. Wat is de weg zonder die brug en zonder die overreed? Die werken zijn niet af te scheiden; zij moeten blijven één geheel. Gemagtigde wijst vervolgens op het naauw verband tusschen art. 231 en 179*a* der gemeentewet, zoo als dat ook teregt is opgemerkt door den appellerenden Raad. Hij vertrouwt ten slotte, dat het advies van deze Afdeeling strekke om dien Raad in het gelijk te stellen.

III. ***het geschil tusschen de gemeentebesturen van Haarlem en Zoeterwoude over de woonplaats van M. J. van Oorschot.***

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Maria Josina van Oorschot is den 8 Mei 1842 geboren te Haarlem en ongehuwd.

Den 31 Mei 1864 heeft zij, blijkens extracten uit de bevolkingsregisters, de gemeente Haarlem verlaten en als dienstbode zich te 's Gravenhage gevestigd, welke laatste gemeente zij den 6 Mei 1865 verliet, om zich te Leiden te vestigen.

Den 5 Mei 1866 keerde zij echter uit Amsterdam weder naar 's Gravenhage terug. Bij de volkstelling van 1869 bevond zij zich dáár alsnog, en vermoedelijk bleef zij er tot in 1872.

Volgens de beëedigde verklaringen, door haren vader voor den Kantonregter te Haarlem afgelegd, zou zij zich daarna één jaar in de gemeenten Kralingen, Rotterdam en Delfshaven hebben opgehouden, ofschoon de besturen dier gemeenten, deswege gehoord, berigtten, dat de persoon van M. J. van Oorschot hun onbekend is, en dat zij op het bevolkingsregister hunner gemeente niet vermeld staat.

Half Januarij 1874 keerde zij terug bij haren vader te Haarlem, bij wien zij verbleef tot 26 Maart d. a. v., toen haar vader, haar wegens haar zedeloos gedrag niet langer onder zijn dak kunnende dulden, haar naar de gemeente Zoeterwoude bragt, alwaar zij haren intrek nam in het te dier plaatse gevestigde gesticht voor gevallen meisjes: *de Goede Herder*. Haar gedrag aldaar was echter van dien aard, dat de zusters van het gesticht haren vader uitnoodigden zijne dochter terug te nemen, ten gevolge waarvan zij dan ook door hem op 25 Mei 1874 werd afgehaald. Zij keerde met hem naar Haarlem terug, doch werd in het ouderlijk huis niet toegelaten, en, van den spoortrein komende, begaf zij zich onmiddellijk naar het bureau van politie te Haarlem, ten einde aldaar nachtverblijf te verkrijgen. Gedurende zeven of acht dagen bleef zij nu in Haarlem rondzwerven, totdat zij op aandrang eener vrouw, die zich harer eenigmate had aangetrokken, tegen wil en dank en ter vermijding van verder schandaal, in het ouderlijk huis opgenomen en op den zolder gehuisvest werd. Zij gaf dáár weldra blijken van niet wel bij het hoofd te zijn, en verrigtte daden, die zij ook te Zoeterwoude reeds, volgens den vader, gepleegd zou hebben, ten gevolge van welk een en ander zij na verloop van acht of negen dagen in het gesticht Meerenberg als krankzinnig is opgenomen.

Het Gemeentebestuur van Haarlem ontkent, dat bedoelde krankzinnige woonplaats aldaar zoude gehad hebben tijdens het ontstaan der krankzinnigheid; en evenzeer ontkent zulks het Gemeentebestuur van Zoeterwoude.

Gedeputeerde Staten van Noordholland zijn van oordeel, dat de gemeente Haarlem met de kosten van verpleging moet worden belast.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland merken op, dat de gemeente Zoeterwoude in geen geval met die kosten belast zou kunnen worden, ook daarom niet, dewijl het verblijf te Zoeterwoude niet als woonplaats gelden kan, daar het opgenomen worden in een verbeteringsgesticht, als dat van *de Goede Herder*, uit zijnen aard het karakter van blijvende vestiging mist.

Zij zijn echter tevens van oordeel, dat Haarlem evenmin als woonplaats dezer krankzinnige kan worden aangemerkt, en adviseren mitsdien, dat de kosten zullen gedragen worden door het Rijk. Burgemeester en Wethouders van Zoeterwoude hebben in eene memorie bij 's Raads Afdeeling de ongehoudenheid hunner gemeente nog nader betoogd.

De *Burgemeester van Zoeterwoude* treedt vervolgens als Gemagtigde van het Gemeentebestuur op en betwist nog kortelijk het domicilie in deze van die gemeente.

IV. *het geschil over de woonplaats van Martinus van den Braak.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De behoeftige Martinus van den Braak, die door allen erkend wordt geboren te zijn te Esch, provincie Noordbrabant, den 20 October 1802, is te Nijmegen in het ziekenhuis aldaar geneeskundig verpleegd van den 4 Februarij tot den 31 Augustus van het jaar 1853, alzoo onder de werking der armenwet van November 1818.

Het Gemeentebestuur van Nijmegen heeft van die verpleging op den 19 Februarij 1853 kennis gegeven aan het Gemeentebestuur van Esch, welke gemeente door het Gemeentebestuur van Nijmegen beschouwd werd het domicilie van onderstand van den behoeftige te zijn.

Het Gemeentebestuur van Esch gaf daarop te kennen, den 25 Februarij 1853, dat het verlangde te weten het juiste tijdstip, waarop de behoeftige zich uit Elst naar Antwerpen zou hebben begeven, wanneer hij van dáár geretourneerd is en waar hij zich vervolgens heeft opgehouden en hoe lang op elke plaats.

Het Gemeentebestuur van Nijmegen berigtte daarop den 25 Mei 1853: dat de behoeftige in 1804 of 1805 met zijne ouders uit Esch naar 's Hertogenbosch is vertrokken; dat hij in 1824 als loteling uit 's Hertogenbosch is ingelijfd bij de 5de afdeeling infanterie en daarbij is gebleven tot in 1836; dat hij tot in 1830 in garnizoen zou zijn geweest te 's Hertogenbosch en daarna te velde; dat hij in 1836, met paspoort uit de dienst ontslagen, vertrokken was naar Antwerpen en dáár is blijven wonen tot in 1851; dat hij in April 1851 gekomen is uit Antwerpen naar 's Hertogenbosch en aldaar in Mei van dat jaar is opgenomen in het ziekenhuis; dat hij in de maand Augustus van dat jaar uit 's Hertogenbosch is gegaan naar Nijmegen, zoodat zijn domicilie van onderstand niet is gevestigd te 's Hertogenbosch; dat het Gemeentebestuur van Nijmegen zich tot teruggave van de kosten van verpleging te Nijmegen moet wenden tot de gemeente Esch, als de geboorteplaats van den behoeftige en mitsdien als zijn domicilie van onderstand, zoolang door die gemeente niet is aangetoond, dat hij dat domicilie door het verkrijgen van een ander domicilie verloren heeft.

Het Gemeentebestuur van Esch heeft dat schrijven niet beantwoord; en de zaak is hangende gebleven, totdat het Gemeentebestuur van Nijmegen door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland eene beslissing in dit geschil heeft verlangd.

Uit een ingesteld onderzoek is met zekerheid alleen gebleken, dat de behoeftige geboren is te Esch, en dat niet wordt betwist, dat hij in 1836 naar Antwerpen is vertrokken en dáár is blijven wonen tot in 1851, alwaar hij, volgens een staat van inlichtingen, onder de stukken voorhanden, zou gehuwd zijn met Maria Theresia Bornet, aldaar later overleden; dat hij in

1851 te 's Hertogenbosch gekomen, aldaar is verpleegd in het ziekenhuis; dat de kosten van verpleging toen niet zijn teruggevorderd van zijne geboorteplaats Esch, omdat, volgens beweren van het Gemeentebestuur van 's Hertogenbosch, zeer dikwijls, wanneer iemand in het ziekenhuis wordt opgenomen, van wien men niet weet, dat hij uit eigen middelen de verplegingskosten niet kan betalen, die kosten worden genomen voor rekening van de Godshuizen; dat het Gemeentebestuur van 's Hertogenbosch bepaald ontkent, na gedaan onderzoek, dat de behoeftige heeft gewoond te 's Hertogenbosch; dat hij aldaar nooit is ingeschreven geweest in de bevolkingsregisters, noch er deel heeft genomen aan de loting voor de nationale militie, of deel heeft uitgemaakt van de schutterij.

Het Gemeentebestuur van Nijmegen, vooropstellende, dat aldaar nimmer het onderstands-domicilie van den behoeftige is geweest, beweert, dat in ieder geval met betrekking tot Nijmegen de gemeente Esch als het onderstands-domicilie is te beschouwen, omdat aan die gemeente, geboorteplaats van den behoeftige, tijdig, namelijk op 7 Februarij 1852, kennis is gegeven van de verpleging te Nijmegen, en die gemeente niet binnen veertien dagen daaropvolgende ontkend heeft het onderstands-domicilie te zijn.

Die bewering wordt gegrond op een Koninklijk besluit van den 4 November 1830, n°. 74, waarbij bepaald wordt, dat eene gemeente, door eene andere gemeente kennis verkregen hebbende, dat een behoeftige, die geacht wordt in de eerstbedoelde domicilie van onderstand te hebben, in de andere gemeente in onderstand opgenomen is, gehouden is binnen veertien dagen de gronden op te geven, waarop het domicilie van onderstand wordt betwist, en bij gebreke daarvan gehouden is tot teruggave der verplegingskosten; behoudens echter haar verhaal op de gemeente, welke later mogt blijken het onderstands-domicilie te zijn.

Het Gemeentebestuur van Esch zegt, dat het Gemeentebestuur van Nijmegen in 1853 Esch niet had moeten aanspreken, want dat het toen zeer goed wist, ook blijkens den staat van inlichtingen, bij zijn schrijven van destijds gevoegd, dat de behoeftige door zijn lang verblijf in Antwerpen aldaar domicilie van onderstand had; dat de behoeftige kort na zijne geboorte met zijne ouders Esch heeft verlaten en dáár althans zeker vóór de verpleging in 1853 niet is teruggekeerd.

Het Gemeentebestuur van 's Hertogenbosch ontkent de armlastigheid, op grond, dat niet blijkt, dat de behoeftige aldaar ooit volgens de bepalingen der wet van November 1818 domicilie van onderstand heeft verkregen.

Gedeputeerde Staten van Gelderland en van Noordbrabant zijn het eens, dat het domicilie van onderstand van den behoeftige is gevestigd te Antwerpen. Die van eerstgemelde provincie stemmen echter met het Gemeentebestuur van Nijmegen in, dat, volgens gemeld Koninklijk besluit van 4 November 1830, de gemeente Esch aansprakelijk is.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant zijn het op dit punt met hunne ambtgenooten van Gelderland niet eens, en vereenigen zich daaromtrent met de hiervoor vermelde bewering van het Gemeentebestuur van Esch.

Deze zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 22 Januarij ll. bij deze Afdeeling zijn aanhangig gemaakt

en waaromtrent alsnu een ontwerp van besluit aan Zijne Majesteit zal moeten worden voorgedragen.

V. *het geschil over de woonplaats van Jan Andries Jansen.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Uit de stukken dezer zaak, welke door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 's Konings magtiging, bij brief van 9 Februarij jl., bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig is gemaakt, blijkt, dat Jan Andries Jansen, op 22 Julij 1831 te Zwolle geboren, zich èn herhaaldelijk vroeger èn ook in den afgeloopen zomer bevonden heeft in een bedelaarsgesticht, toen hij, op verklaring van den dáár gevestigden Geneesheer van 31 Julij 1874, wegens epileptische toevallen, met tijdelijke aanvallen van razernij en verstandsverbijstering, op aanschrijving van den Minister van Binnenlandsche Zaken, op 9 September jl. naar het krankzinnigen-gesticht Coudewater te Rosmalen is overgeplaatst.

Uit de eigene opgaven van den lijder, in verband met de overgelegde stamlijsten, kan het volgende ten aanzien van dezen behoeftige worden beschouwd als voldoende gebleken: dat hij reeds als kind met zijne ouders in de jaren 1838 en 1846 in de kolonie Ommerschans is opgenomen geweest; dat hij, na zijn ontslag uit de militaire dienst, omstreeks den tijd zijner meerderjarigheid, zich één jaar ongeveer heeft opgehouden te Bergen-op-Zoom, waarna hij op 25 Februarij 1854 is opgezonden naar Ommerschans. Hij was op 22 September 1853 door de Regtbank te Breda, wegens bedelarij, veroordeeld geworden. Op 24 Mei 1860 is hij terzelfder oorzake door de Regtbank te Zwolle veroordeeld en weder naar Ommerschans gebragt, van waar hij naar het gesticht te Veenhuizen is overgeplaatst; want op 29 Maart 1865 werd hij dáár ontslagen, met aanteekening op de stamlijst, dat hij er vijf jaren en vier maanden had doorgebragt. Die opgave schijnt echter niet geheel juist, en de tijd van zijn verblijf iets korter te zijn geweest. Reeds op 19 April 1865 werd hij weder te Leeuwarden wegens bedelarij veroordeeld, en, naar Veenhuizen daarna overgebragt, bleef hij er tot zijn ontslag op 15 April 1869. Reeds op 28 April 1869 werd hij weder door de Leeuwardsche Regtbank wegens bedelarij veroordeeld en daarna naar Veenhuizen overgevoerd, op 10 Junij 1873 ontslagen, en laatstelijk door diezelfde Regtbank op 25 Junij 1873 al weder wegens bedelarij veroordeeld en dien ten gevolge naar Veenhuizen gebragt.

De éénige plaats, waar hij een jaar lang schijnt gewoond te hebben, is Bergen-op-Zoom, omstreeks zijn 28ste jaar, terwijl hij thans den ouderdom van 43 jaren heeft. Het Gemeentebestuur van Bergen-op-Zoom ontkent zijne armlastigheid aldaar, omdat Jansen, onder de werking der gewijzigde armenwet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), tweemalen, op 8 Junij 1871 en op 26 Junij 1873, in het gesticht te Veenhuizen is opgenomen, en hij in den tusschentijd, toen hij op vrije voeten was, niet te Bergen-op-Zoom geweest is, veelmin er gewoond heeft.

Volgens zijne eigene opgave, zoude hij in 1860 eene korte poos als turfdrager bij eene fabriek te Almelo hebben gewerkt; hij zegt: drie maanden; doch daar hij op 1 Mei 1860 uit Veenhuizen was ontslagen en op 24 Mei 1860 te Zwolle veroordeeld werd, kan dat niet langer dan bijna drie weken geweest zijn. Overigens blijkt voldoende, dat hij onder de werking der wet van 1870 òf te Veenhuizen was, òf, gedurende den korten tijd van zijne vrijheid, bedelende rondzwierf.

VI. *het beroep van Xaverius Jacobs, te Roggel, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij het raadsbesluit dier gemeente tot zijne handhaving als raadslid wordt vernietigd.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! In deze zaak hebben Gedeputeerde Staten van Limburg, onder dagteekening van 24 December 1874, genomen het navolgend besluit:

»Gezien het bij brief van den Burgemeester van Roggel, dd. 4 December 1874, n°. 931, medegedeeld besluit van den Gemeenteraad aldaar, genomen in de openbare vergadering van daags te voren;

»Gezien het onder dagteekening van heden uitgebragt verslag van twee leden dezer vergadering nopens het door hen in deze zaak ter plaatse ingesteld onderzoek;

»Overwegende, dat Burgemeester en Wethouders van Roggel, op grond, dat het raadslid X. Jacobs de gemeente met der woon verlaten en daardoor een der vereischten, bedoeld in art. 19 der gemeentewet, zou hebben verloren, eene nieuwe keuze hadden bevolen;

»dat de belanghebbende, daarmede in kennis gesteld, de zaak aan den Raad heeft onderworpen, en dat deze bij zijn voorschreven besluit bedoeld raadslid in zijne betrekking heeft gehandhaafd, o. a. op grond, dat genoemde persoon zijne woonplaats binnen deze gemeente behouden en slechts een gedeelte van zijnen inboedel en van zijn gezin tijdelijk naar het buitenland zou hebben verplaatst;

»dat bij voormeld art. 19 der gemeentewet is bepaald, dat leden van den Raad alleen kunnen zijn ingezetenen der gemeente, en voor ingezetenen worden gehouden zij, die gedurende het laatste jaar hunne woonplaats binnen de gemeente hadden;

»dat bij art. 25 dier wet uitdrukkelijk is voorgeschreven, dat een lid van den Raad, een der in art. 19 vermelde vereischten verliezende, ophoudt lid te zijn;

»Overwegende, zoo als uit de voorliggende stukken blijkt, dat voornoemde persoon, wel is waar, voor het loopend jaar 1874, te Roggel in de plaatselijke belastingen, als ook in de personele belasting, is aangeslagen;

»dat door hem ook de bij art. 76 van het Burgerlijk Wetboek bedoelde verklaring te Roggel niet is afgelegd; doch dat zijn voornemen om van woonplaats te veranderen voldoende blijkt uit de omstandigheid, dat hij met zijne vrouw, kinderen, de meid, den geheelen inboedel, met uitzondering van weinige mobilaire voorwerpen, zijne kar en paard, benevens rundvee, de gemeente Roggel, waar hij tot daaraan gevestigd was, op den 17 Maart 1874 heeft verlaten; dat hij zich met zijn gezin en zijne goederen naar Kelzenberg in Pruissen heeft

begeven, zich aldaar gevestigd en eene door hem gepachte boerderij in bezit genomen heeft: dat zulks nog meer wordt bevestigd door de omstandigheid, dat hij zijn te Roggel gelegen en hem toebehoorend huis met land vóór jaren aan een ander heeft verpacht, en aan die verpachting de voorwaarde heeft verbonden, dat, bijaldien hij binnen den pachttijd met der woon in Roggel mogt terugkeeren, hij alsdan een gedeelte van voormeld huis en van den daarbij behoorenden tuin in gebruik zou kunnen nemen, waarvoor den huurder in dat geval eene korting van *f* 10 per jaar op den huurprijs zou worden toegestaan;

»dat uit het ingesteld onderzoek tevens is gebleken, dat hij sedert zijn vertrek slechts eenige malen te Roggel is geweest, ter gelegenheid van den verkoop van meubelen zijner tante, van zijne vruchten op het veld en van de bewerking van een nog bij hem in gebruik zijnd perceel land; dat zijne vrouw sedert dien tijd éénmaal en zijne kinderen in het geheel niet meer dáár zijn gezien; dat bij gemeld onderzoek ook niet is kunnen blijken, dat hij nog eenig verblijf in de gemeente Roggel behouden heeft, en dat, al ware dat ook het geval, des neen, de omstandigheid, dat hij met zijn gezin, zijn huisraad en zijn vee zich te gemeld Kelzenberg heeft gevestigd, een bewijs is, dat hij deze laatste plaats tot zijn hoofdverblijf en alzoo tot zijne wettige woonplaats gekozen heeft;

»dat dit laatste bovendien ook nog blijkt uit eene onder dagteekening van den 1 Julij 1874, nº. 470, door den Burgemeester dier plaats afgegeven verklaring, volgens welke de meergenoemde persoon zich dáár met der woon gevestigd heeft;

»Overwegende, dat voornoemde Jacobs derhalve geacht moet worden een der vereischten voor het lidmaatschap van den Raad verloren te hebben en dus krachtens art. 25 der gemeentewet opgehouden heeft lid van den Raad te zijn;

»dat mitsdien het voorschreven besluit van den Gemeenteraad van Roggel van den 3 December 1874, waarbij de genoemde persoon in zijne betrekking van lid van den Raad wordt gehandhaafd, genomen is in strijd met de wet;

»Gelet op de artt. 19, 25, 33 en volg. der gemeentewet;

»Besluiten: het in den hoofde dezes vermeld besluit van den Raad der gemeente Roggel te vernietigen."

Het is tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten, dat Xaverius Jacobs, onder dagteekening van 5 Januarij en nader van 8 Februarij ll., bij Zijne Majesteit in hooger beroep is gekomen.

In zijn adres van 5 Januarij geeft hij te kennen: dat hij adressant sedert Maart 1874 beurtelings vertoefd heeft op de gepachte bouwhoeve, tijdelijk met zijn gezin, bij zijne moeder, te Kelzenberg (Pruissen), waar hij nimmer aanpachter geweest is, en beurtelings op het door hem gemeubileerd gebleven gedeelte van zijn huis te Roggel, dat onverhuurd is; dat zulks bevestigd is door de huurconditiën van de verpachting van slechts een gedeelte van het huis, waar thans het gedeelte van zijnen inboedel uit den vreemde wederkeert; dat in geen geval hem adressant door deze tijdelijke en afwisselende vertoeving, zonder vaste woonplaats, van slechts eenige maanden in den vreemde het voorgenomen behoud van zijn wettig domicilie in het Rijk en de gemeente kan worden betwist, in verband met alle betrekkelijke uitspraken; dat het bevelen eener keuze ter adressants vervanging als lid van den Gemeenteraad zou zijn

in strijd met de wet: 1°. zonder verlies van zijn ingezetenschap in de gemeente, en 2°. zonder volledige en behoorlijke waarschuwing, bedoeld bij het 3de lid van art. 25 der gemeentewet; — redenen waarom adressant, gebruik makende van het bepaalde bij art. 36 der gemeentewet, de vrijheid neemt in deze zaak bij Zijne Majesteit in hooger beroep te komen met het eerbiedig verzoek hem in zijne onbetwistbare regten te handhaven.

Bij zijn adres van 8 Februarij legt hij eene verklaring over van den ambtenaar van den burgerlijken stand van Roggel, dd. 2 Februarij ll., waarbij deze verklaart, dat Xaverius Jacobs, landbouwer en raadslid, wonende binnen die gemeente, in de maand Maart 1874 hem betrekkelijk de registers van bevolking heeft te kennen gegeven, dat hij wegens familie-omstandigheden gedrongen was tijdelijk en slechts voor eenige maanden een gedeelte van zijnen inboedel met gezin te verplaatsen naar het buitenland; dat daarin zijn voornemen niet lag zijne wettige woonplaats, als bedoeld bij art. 76 van het Burgerlijk Wetboek, uit de gemeente Roggel te verplaatsen; dat hij zijn woonhuis en landerijen zou en is blijven bewonen en ten deele beakkeren, waar zijn gezin beurtelings vertoeft, en dat conform die verklaring zijn inboedel en gezin uit Pruissen naar Roggel thans is wederkeerend.

Voor zooverre bovenstaande verklaring inhoudt, dat Jacobs nog een deel van zijn land zelf zou beakkeren, dient alsnog vermeld te worden, dat uit het plaatselijk onderzoek, door twee leden van Gedeputeerde Staten gehouden, en in hun besluit van 24 December aangehaald, blijkt, dat werkelijk één perceeltje gedurende 1874 nog door hem zelven bebouwd is, doch dat dit met afloop van den oogst almede verpacht is, en wel voor vier jaren, aan denzelfden pachter, die het huis en de andere perceelen van Jacobs gehuurd heeft voor vijf jaren.

Gedeputeerde Staten, over de adressen van Jacobs door den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord, hebben, onder dagteekening van 29 Januarij ll., deswege hun ambtsberigt uitgebragt, waarbij zij volharden bij hun besluit van 24 December.

Met betrekking tot het door den adressant in zijn adres aangevoerde, dat de hem door Burgemeester en Wethouders toegezonden kennisgeving niet bevatte de waarschuwing, bedoeld bij de 3de zinsnede van art. 25 der gemeentewet, merken Gedeputeerde Staten op, dat de eerst nu opgeworpen quaestie noch bij de beslissing van den Raad noch bij het ingesteld onderzoek ter plaatse een punt van geschil heeft uitgemaakt. Zij hebben desniettemin Burgemeester en Wethouders van Roggel gehoord en daarop bij hunnen brief van den 24 Januarij ll. ontvangen het bij de stukken gevoegd afschrift van de aan genoemden Jacobs toegezonden kennisgeving. Daarin staat nu wel niet vermeld, zeggen Gedeputeerde Staten, de waarschuwing, dat te zijner vervanging eene keuze zou worden gehouden; doch zij behelst, met aanhaling van het 3de lid van art. 25 der gemeentewet, de kennisgeving, dat X. Jacobs de vereischten voor het lidmaatschap van den Raad niet meer bezit. Op grond van die kennisgeving is dan ook door dat raadslid, ingevolge het 4de lid van gezegd wets-artikel, de zaak onderworpen aan den Raad, die daarop bij zijn besluit van den 3

December 1874 heeft beslist. Ten slotte deelen Gedeputeerde Staten nog mede, dat Burgemeester en Wethouders van Roggel bij hunnen zoo even gemelden brief hun hebben berigt, dat van het huisgezin van meergenoemden Jacobs noch vrouw, noch kinderen, noch dienstmeid, noch iets hoegenaamd in die gemeente is aangekomen of te zien is.

Er zijn ingekomen memoriën :

1°. van Burgemeester en Wethouders van Roggel van 23 Februarij ll., waarbij zij de reeds vermelde daadzaken betreffende de uitlandigheid van X. Jacobs herhalen, onder bijvoeging ten slotte : »dat van zijn huisraad en zijn vee zich »niets meer in deze gemeente bevindt."

2°. van X. Jacobs, daarbij herhalende wat reeds in zijn verzoekschrift van 5 Januarij vervat is, en overleggende eene tweede verklaring van den ambtenaar van den burgerlijken stand, gedagteekend 27 Februarij ll., waarbij deze alsnog verklaart, dat Xaverius Jacobs hem in Maart ll. betrekkelijk de registers van bevolking heeft te kennen gegeven, dat hij gedrongen was door familie-aangelegenheden tijdelijk, gedurende een gedeelte des jaars afwisselend te vertoeven in het buitenland, met verplaatsing van een gedeelte van zijn inboedel en gezin, blijvende zijn voornemen zijn wettig domicilie en zijn Nederlandsch staatsburgerschap binnen de gemeente Roggel te behouden, daar hij zijn huis en land ten deele zou en is blijven bewonen en bewerken, en conform het verklaard voornemen wederom in die gemeente is wedergekeerd;

3°. een adres van den Raad der gemeente Roggel van 27 Februarij ll., dezelfde feiten en beschouwingen inhoudende als de adressen van Jacobs zelven, zich ten betooge van diens goed regt beroepende op eene uitspraak in 1857 in Zeeland, en ten slotte vermeldende, dat Jacobs »inmiddels in deze gemeente" (Roggel) »is wedergekeerd."

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zevende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 31 *Maart* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1º. van den 18 dezer, nº. 21, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van Jean Joseph Bonnefond* (zie het verslag over deze zaak op blz. 71, 72).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Jean Joseph Bonnefond;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 3 Maart 1875, nº. 3;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 13 Maart 1875, nº. 42, 7de Afdeeling;

Overwegende, dat Jean Joseph Bonnefond, geboren te Pleaux in Frankrijk den 24 September 1819, op veertienjarigen leeftijd naar Charlois, alwaar zijn

vader reeds sedert verscheidene jaren gevestigd was, is vertrokken, aldaar eenige jaren is verbleven en in 1856 is gehuwd;

dat hij, krankzinnig geworden zijnde, in het krankzinnigen-gesticht te Dordrecht is verpleegd van 31 December 1862 tot 14 Februarij 1863, op welken laatsten datum hij als hersteld is ontslagen;

dat hij, na eenigen tijd in België te hebben doorgebragt en aldaar gedurende zes weken in een krankzinnigen-gesticht te zijn verpleegd, op 12 Februarij 1814 met zijne vrouw in de gemeente Rhoon is gekomen, zich aldaar in het bevolkings-register heeft doen inschrijven en eene woning heeft betrokken, waarin hij is verbleven en zijn beroep heeft uitgeoefend tot op 17 Maart d. a. v.;

dat hij op dien dag in hechtenis genomen en naar de gevangenis te Dordrecht gebragt is, als verdacht van zijne vrouw te hebben verslagen; dat hij op 4 Mei daaraanvolgende, op grond van art. 64 van het Wetboek van Strafregt en art. 116 van het Wetboek van Strafvordering, uit de gevangenis is ontslagen, doch tevens wegens den staat van krankzinnigheid, waarin hij verkeerde, is overgebragt naar het krankzinnigen-gesticht te Dordrecht;

dat hij, bij vonnis der Arondissements-Regtbank te Dordrecht van 16 September 1867, is onder curatele gesteld, en op 7 Februarij 1868 J. A. Eegner, wonende te Dordrecht, tot zijnen Curator is benoemd;

dat hij op 31 Maart 1871, op verzoek van zijnen Curator, uit het krankzinnigengesticht te Dordrecht naar dat te 's Hertogenbosch is overgebragt;

dat, toen in October 1874 de kosten zijner verpleging niet meer konden worden voldaan uit zijne eigene middelen, welke, met uitzondering eener kleine som uit een hem toekomend vruchtgebruik, uitgeput waren, — zijn Curator aanwijzing heeft gevraagd der wijze, waarop in het vervolg in de betaling van het te kort komende zoude worden voorzien;

Overwegende, dat art. 26 der in 1870 gewijzigde wet op het armbestuur de kosten van verpleging van arme krankzinnigen brengt ten laste der gemeente, waar zij woonplaats hebben; en dat, blijkens de geschiedenis van het artikel, daarmede bedoeld is de gemeente, waar de woonplaats gevestigd was, toen de opneming in een krankzinnigengesticht noodig werd, welke gemeente dan de kosten der verpleging moet dragen, ook al is later de woonplaats naar elders verplaatst;

dat Jean Joseph Bonnefond, toen hij op 17 Maart 1864 werd in hechtenis genomen, sinds den 12 Februarij van datzelfde jaar in de gemeente Rhoon in het bevolkings-register was ingeschreven, eene woning betrokken had en zijn beroep uitoefende, zoodat die gemeente moet geacht worden destijds, en dus ook toen hij op 4 Mei daaraanvolgende in een krankzinnigengesticht werd opgenomen, zijne woonplaats geweest te zijn; waaruit volgt, dat die gemeente tot de betaling der kosten zijner verpleging verpligt is, niettegenstaande de latere verplaatsing van zijn domicilie door de in 1868 gevolgde benoeming van eenen te Dordrecht wonenden Curator, terwijl ook die verpligting der gemeente Rhoon niet is opgeheven door de overbrenging van den krankzinnige naar een ander gesticht in 1871, daar zijn verblijf in dit laatste gesticht als eene voortzetting der in 1864 aangevangen verpleging is te beschouwen;

Gezien de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) en de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Rhoon aan te wijzen als de gemeente, die gehouden is tot betaling van de verplegingskosten van Jean Joseph Bonnefond sedert 1 October 1874, voor zooverre daarin niet uit diens eigen middelen kan worden voorzien.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 18 Maart 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 18 dezer, n°. 22, houdend beslissing van *het geschil over de woonplaats van Jannetje Knol* (zie het verslag over deze zaak op blz. 69—71).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ. ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende een geschil over de gemeente, waar Jannetje Knol, tijdens hare plaatsing in een krankzinnigengesticht, op 21 Augustus 1874 woonplaats had;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 3 Maart 1875, n°. 92;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Maart 1875, n°. 43, 7de Afdeeling;

Overwegende, dat genoemde arme krankzinnige, geboren te Ilpendam, op 22 Maart 1842, nà haar ontslag uit het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch op 23 April 1873, alwaar zij voor rekening dier gemeente was verpleegd, die gemeente dadelijk heeft verlaten;

dat zij na laatstgenoemden datum tot aan hare aanhouding als landloopster te Purmerende, op 18 Augustus 1873, een zwervend leven heeft geleid; dat zij namelijk enkele dagen zich heeft opgehouden bij eene zuster te Zaandam, vervolgens eenige weken in eene slaapstede te Amsterdam, in welke plaats zij in het Binnen-gasthuis bevallen is; dat zij, dadelijk nà hare herstelling op 15 Augustus uit dat gesticht ontslagen zijnde, die stad heeft verlaten, enkele dagen in de Beemster rondgezworven en bij eenen landbouwer te Oosthuizen nachtverblijf bekomen heeft, totdat zij op 18 Augustus onder Purmerende als zwervende bedelaresse is aangehouden en, ten gevolge van een regterlijk vonnis, daarna naar het bedelaars-gesticht te Veenhuizen is overgebragt, waaruit zij in

Augustus 1874 wegens krankzinnigheid naar het gesticht van krankzinnigen te 's Hertogenbosch is vervoerd;

dat alzoo onder de opgemelde omstandigheden geene gemeente als de woonplaats dezer behoeftige kan worden aangewezen;

Gezien de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) en de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bepalen, dat de kosten der verpleging van Jannetje Knol van Rijkswege zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 18 Maart 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 22 dezer, n°. 17, houdende beschikking op *het beroep van den Kerkeraad der Nederduitsch-Hervormde gemeente te Utrecht van een besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Utrecht*, *waarbij gehandhaafd is de door Burgemeester en Wethouders van Utrecht verleende vergunning om de hulpkerk in het Roomsch-Katholijk Weeshuis in de Minnebroederstraat aldaar tot eene hoofdkerk te verbouwen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 18—24).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Kerkeraad der Nederduitsch-Hervormde gemeente te Utrecht, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, van 10 September 1874, n°. 14, waarbij is gehandhaafd de vergunning, door Burgemeester en Wethouders van genoemde gemeente verleend aan het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur van St. Willebrord, om, in plaats van de hulpkerk in het Weeshuis in de Minnebroederstraat, eene hoofdkerk te bouwen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 Maart 1875, n°. 89;

Op de voordragt van Onzen Minister van Justitie, van den 18 Maart 1875, 2de Afdeeling *E.*, n°. 158;

Overwegende, dat de appellant de intrekking der verleende vergunning van Ons heeft verzocht, op grond, dat de oprigting der nieuwe kerk, die minder dan 200 meters verwijderd zal zijn van twee bestaande Hervormde kerken,

aanleiding zal geven tot stoornis der godsdienstoefeningen in die kerken en tot bedenkelijke verstoring der orde op straat;

dat uit het ingesteld onderzoek gebleken is, dat de op te rigten kerk 156 meters verwijderd zal zijn van de Domkerk en 82 meters van de Janskerk, en dat zij van beide die kerken door tusschengelegen gebouwen gescheiden zal zijn; dat de Minnebroederstraat eene breede straat is, en dat voor de bezoekers der beide Hervormde kerken verschillende wegen openstaan, waarlangs zij die kerken kunnen bereiken;

dat er dus geene vrees behoeft te bestaan, dat de godsdienstoefening in de éene kerk voor de dienst in de andere zal hinderlijk zijn, of ook dat het kerkbezoek zal belemmerd worden door opeenhooping van kerkgangers;

dat, onder die omstandigheden, er geen voldoende grond is om, in het belang der openbare orde, de voorgenomen oprigting der Roomsch-Katholijke kerk niet toe te laten, en mitsdien het besluit van Gedeputeerde Staten wèl en teregt is genomen;

Gezien art. 7 der wet van 15 September 1853 (*Staatsblad* nº. 102);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermelde besluit van Gedeputeerde Staten van 10 September 1874, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 22 Maart 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Justitie,
(*get.*) VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het adres van het Hoofdbestuur der Vereeniging tot bevordering van het Volksonderwijs in Nederland, houdende verzoek, dat tot de oprigting van eene school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes te Nijmegen zal worden overgegaan.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Nadat bij 's Konings besluit van 10 Mei 1874, nº. 17, de Afdeeling Nijmegen der Vereeniging tot bevordering van het Volksonderwijs in Nederland was verklaard niet-ontvankelijk in haar beroep op Zijne Majesteit van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 27 Augustus 1873, — heeft het Hoofdbestuur van voornoemde Vereeniging zich onder dagteekening van 5 October 1874 tot Zijne Majesteit gewend.

Het betreft daarbij dezelfde zaak, als waarover ik reeds de eer had verslag

uit te brengen in de openbare vergadering van dezen Raad, van 22 April 1874, waarna gevolgd is het reeds vermelde Koninklijk besluit van 10 Mei ll. (1).

Het Hoofdbestuur, in zijn adres van 5 October, geeft te kennen, dat het krachtens art. 12 van het reglement der Vereeniging, goedgekeurd bij Zijner Majesteits besluit van den 22 Januarij 1871, n°. 16, thans zelfstandig optreedt en met den meesten eerbied Zijner Majesteits aandacht meent te mogen vestigen op de navolgende overwegingen:

dat in de provincie Gelderland vijf openbare scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes bestaan, gevestigd te Arnhem, Bommel, Lochem, Winterswijk en Zutphen, en elf gesubsidieerde bijzondere scholen, nl. te Apeldoorn, Barneveld, Brummen, Doesburg, Doetinchem, Harderwijk, Kuilenburg, Nijkerk, Renkum, Tiel en Wageningen;

dat echter te Nijmegen noch eene openbare, noch eene gesubsidieerde school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes bestaat, maar daarentegen twee zoogenaamde Christelijk-nationale scholen, eene Roomsch-Katholijke school en eene school, opgerigt en in stand gehouden door het Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen;

dat aan de drie eerstgenoemde een onderwijs wordt gegeven, waarvan door verscheidene ingezetenen, getuige het aan den Raad der gemeente Nijmegen ingezonden adres van den 5 Junij 1872, geen gebruik kan worden gemaakt wegens het kerkelijk leerstellig karakter van dat onderwijs;

dat de departementale school, ofschoon in den geest der openbare school volgens de wet, voor de kinderen van zeer vele ouders niet toegankelijk is, wegens het betrekkelijk hooge schoolgeld;

dat in elk geval de vier genoemde scholen geene waarborgen voor een goed en degelijk onderwijs kunnen geven, zoo als eene openbare school dit kan doen; immers

dat aan die bijzondere scholen de keus der leervakken geheel vrij en de aanstelling van het onderwijzend personeel geheel in handen is van particulieren, zonder dat de school-autoriteiten daarin eenig aandeel hebben;

dat in de behoefte aan voldoend meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes niet wordt voorzien door de bepaling, dat ook meisjes gebruik kunnen maken van twee openbare scholen, hoofdzakelijk voor jongens bestemd, en waarin sommige vakken van meer uitgebreid lager onderwijs worden behandeld;

dat dan ook in 1871 die beide scholen onderscheidenlijk slechts door 5 en 8 meisjes boven de twaalf jaar werden bezocht;

dat evenmin op voldoende wijze in de behoefte is voorzien, nadat de Raad bij zijn besluit van den 10 Januarij 1873 aan die scholen het onderwijs in de vrouwelijke handwerken heeft verbonden;

dat ook de Gedeputeerde Staten van Gelderland, volgens adressant, betwijfelen, of door dat raadsbesluit op voldoende wijze in het meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes is voorzien;

dat de noodzakelijkheid om dat deel van het onderwijs naar behooren te

(1) Zie Deel XIV, blz. 194—196, en 238.

regelen overtuigend is gebleken uit het adres van een honderdtal achtenswaardige ingezetenen van de gemeente Nijmegen, den 5 Junij 1872 aan den Raad dier gemeente ingezonden;

dat men op grond van al het bovenstaande moet aannemen, dat het voorschrift van art. 16, al. 1, der wet van den 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103) te Nijmegen niet volledig wordt opgevolgd en nageleefd;

dat alzoo de toepassing van art. 13 dier wet hier onvermijdelijk en Zijner Majesteits geëerbiedigde tusschenkomst volgens art. 17, al. 3 en 4, hoogst wenschelijk is te achten;

Redenen waarom het Hoofdbestuur der Vereeniging voornoemd, naar aanleiding van de door de algemeene vergadering verstrekte opdragt, zich tot Zijne Majesteit wendt met het eerbiedig verzoek, dat het Haar moge behagen alsnog te bevelen, dat tot de oprigting van eene openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes te Nijmegen worde overgegaan.

Gedeputeerde Staten, over dit adres van het Hoofdbestuur gehoord, gedragen zich, in hun schrijven van 29 December ll., aan hun ambtsberigt van 10 Februarij 1874, — door mij reeds in mijn verslag van 22 April 1874 vermeld, — en leggen wijders over een, door hen ingewonnen, schrijven van den Raad der gemeente Nijmegen dd. 27 November ll., alsmede ambtsberigten van den Schoolopziener dd. 7 December ll. aan den Inspecteur van het Lager Onderwijs in Gelderland en van dezen laatste aan Gedeputeerde Staten van 17 December daaraanvolgende.

De Gemeenteraad van Nijmegen begint met de opmerking, dat het Hoofdbestuur der voormelde Vereeniging thans regtstreeks bij den Koning in hooger beroep komt van de afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten, op gelijk verzoek der Afdeeling Nijmegen van die Vereeniging, waarin zij, op voordragt van den Raad van State, niet-ontvankelijk werd verklaard. Bij het opvatten van het verzoek door het Hoofdbestuur had, volgens den Gemeenteraad, dit zich, naar de bepaling van art. 13 der wet op het lager onderwijs, vooreerst aan het Collegie van Gedeputeerde Staten moeten wenden, daar het bij de beschikking op het verzoek harer Afdeeling Nijmegen geene partij was en nog niet zelf handelend optrad, zoodat dat Hoofdbestuur vooraf met zijn verzoek naar Gedeputeerde Staten behoort verwezen te worden.

Wat de hoofdzaak van het verzoek aangaat, meent de Raad nogmaals te mogen opmerken, dat art. 17 der wet op het lager onderwijs de gemeentebesturen geheel vrijlaat in de regeling van het onderwijs, wat de kunne der leerlingen betreft, en geene afzonderlijke scholen voor meisjes vordert. Het gedaan beroep schijnt uit dien hoofde geheel ongegrond, wat deze gemeente betreft. Immers ten aanzien van het eerder verzoek der Afdeeling Nijmegen van de meergemelde Vereeniging werd op voorstel der Plaatselijke Schoolcommissie aan het gedaan verzoek te gemoet gekomen door de toevoeging van het onderwijs in de vrouwelijke handwerken aan de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs, bij raadsbesluit van 10 Januarij 1873.

De Raad vermeent, dat de regeling van dat besluit, hetwelk vervolgens is ingevoerd door het aanstellen eener Hulp-Onderwijzeres in de nuttige vrouwelijke handwerken, gunstige uitkomsten oplevert, daar op de eerste school voor

meer uitgebreid lager onderwijs door 23 meisjes, en op de tweede school door 30 meisjes, van dat onderwijs wordt gebruik gemaakt. De vier ruime lokalen van deze laatstgenoemde school, thans in gebruik gesteld, geven gelegenheid tot betere afzondering der leerlingen; hun getal is daardoor ook reeds toegenomen en bedraagt thans 168.

Voor de mingegoeden is het schoolgeld op de scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs der gemeente, van slechts *f* 1.50 per maand, geen bezwaar; en door drie daarnevens bestaande bijzondere scholen voor meisjes wordt in de behoefte van meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes afzonderlijk ruim voorzien, namelijk de school van het Departement Nijmegen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, waarop geen leerstellig godsdienstig onderwijs wordt gegeven, eene Christelijke school op den Klokkenberg en de school der Roomsch-Katholijke Zusters aan de Burgstraat.

Het schoolgeld dier scholen is matig gesteld, zoodat het, volgens het Gemeentebestuur, geen bezwaar oplevert voor de ingezetenen uit de gegoede klasse, die afzonderlijk onderwijs van de meisjes verlangen. Aan de behoefte van meer uitgebreid lager onderwijs ook van meisjes is dus in de gemeente Nijmegen — meent het Gemeentebestuur — behoorlijk voldaan, terwijl het te voorzien is, dat er van eene op te rigten gemeenteschool weinig gebruik zal gemaakt worden, zoodat het hiertoe gevorderde aanmerkelijk offer uit de gemeentekas veelal nutteloos zou besteed zijn. — Op deze onderscheidene gronden is de Gemeenteraad van oordeel, dat het bovengemeld verzoek behoort te worden afgewezen.

Voor de exceptie, door den Gemeenteraad in zijn schrijven van 27 November in de eerste plaats opgeworpen, bestaat, naar het oordeel van den Inspecteur van het Lager Onderwijs, geen grond. Tot staving van dat gevoelen beroept de Inspecteur zich op de eerste aanteekening van Blaupot ten Cate op art. 13 der schoolwet.

De Schoolopziener voornoemd is van meening, dat de beoordeeling van bedoelde exceptie buiten de grens der bemoeijingen van hem, Schoolopziener, ligt, weshalve hij dat punt buiten bespreking laat.

Wat de zaak zelve betreft, herinnert de Schoolopziener aan zijne vroegere, over deze aangelegenheid uitgebragte ambtsberigten. Sedert de indiening dier rapporten is zijne overtuiging door geene enkele omstandigheid aan het wankelen gebragt, dat er in de gemeente Nijmegen eene dringende behoefte bestaat aan eene openbare school voor meisjes van 10 tot 16 jarigen leeftijd, met een op goede gronden gevestigden leercursus van meer uitgebreid lager onderwijs in zijn geheelen omvang, en waar slechts een matig schoolgeld geheven wordt.

Die overtuiging berust voornamelijk op de volgende gronden:

Ouders uit den beschaafden stand, van een beperkt inkomen, die hunne dochters eene degelijke, doch neutrale opleiding wenschen te laten geven, vinden daartoe te Nijmegen de gelegenheid niet, want:

1°. zoowel de beide openbare gemengde scholen als de bijzondere niet-gesubsidieerde school op den Klokkenberg — alle drie voor meer uitgebreid lager onderwijs — zijn niet ingerigt om meisjes van *meer* dan twaalfjarigen leeftijd een even beschaafd als ontwikkelend en alle vakken van het lager onderwijs

omvattend onderrigt te doen genieten. Op de twee eerstgenoemde scholen wordt geen Engelsch, zeer weinig Hoogduitsch, op alle drie geen gymnastiek en geen teekenen, geleerd. Bovendien missen die scholen den heilzamen invloed der vrouwelijke leiding, welke door die van den bekwaamsten mannelijken Onderwijzer niet kan worden vergoed. Van die scholen — zegt de Schoolopziener verder — wordt trouwens weinig of geen gebruik gemaakt door meisjes van *meer* dan twaalfjarigen leeftijd. In 1873 bevatte de zoogenaamde eerste stads-school niet meer dan 5 of 6 meisjes boven de 12 jaar, terwijl er gemiddeld 15 meisjes ter school gingen. De tweede stads-school had er 6 of 8 op de 19.

De school op den Klokkenberg (voor Christelijk-nationaal onderwijs) had er niet meer dan 4 of 6 op de 49 vrouwelijke leerlingen.

2°. De drie bestaande bijzondere, niet gesubsidieerde, scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes, voldoen evenmin aan het hierboven uitgedrukt verlangen. Twee daarvan zijn secte-scholen en kunnen dus buiten beschouwing gelaten worden.

De derde, de school van het Departement Nijmegen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, zou aan de gestelde eischen beantwoorden, indien die school voldoende waarborgen kon opleveren, dat het dáár heerschend neutraal karakter van het onderwijs voortdurend bewaard bleef; en indien het hooge schoolgeld en andere onkosten *f* 50, *f* 60 en *f* 70, plus de leermiddelen, die school voor de kinderen van niet-vermogende ouders niet ontoegankelijk maakte.

3°. De avondschool, aan de twee eerste, sub n°. 1 genoemde, scholen verbonden, waar de vrouwelijke leerlingen dier scholen in de nuttige handwerken worden onderwezen, heeft wel aan eene op zich zelf staande behoefte voldaan, maar vermindert in geenen deele den dringenden wensch naar eene afzonderlijke school voor meisjes, waar, voor een matig schoolgeld, neutraal lager onderwijs in den ruimsten zin gegeven wordt.

Die wensch en de meermalen besproken behoefte worden nadrukkelijk geconstateerd door het verzoek van de Nijmeegsche Afdeeling der Vereeniging tot bevordering van het Volksonderwijs in Nederland en door het adres aan den Raad van Nijmegen, door een honderdtal ingezetenen, welke groepen van verzoekers, zoowel beide te zamen, als elk afzonderlijk, de in hoofde dezes bedoelde ouders vertegenwoordigen.

De Inspecteur, — in zijn ambtsberigt, — herinnert almede en gedraagt zich aan zijn vroeger rapport van 24 Mei 1873.

Hij blijft de oprigting te Nijmegen eener openbare of gesubsidieerde bijzondere school van gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes als eene zeer wenschelijke zaak beschouwen.

Daarom betreurt hij het zeer, dat zijn voorstel, om de zeer wel ingerigte meisjesschool van het Departement Nijmegen der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen in dier voege te subsidiëren, dat slechts een matig schoolgeld behoefde geheven te worden, bij den Raad geen ingang gevonden heeft.

Hij doet dat des te meer, dewijl hij om de door hem medegedeelde redenen steeds eenigzins weifelt te adviseren, dat de oprigting eener openbare meisjesschool te Nijmegen door de daartoe bevoegde magt worde bevolen.

Toch zou hij zijne bedenkingen tegen zoodanig *bevel* moeten opgeven, zoo niet op de eene of andere wijze te gemoet werd gekomen aan het billijk verlangen van vele ingezetenen van Nijmegen, dat hunne dochters in de gelegenheid werden gesteld om voor een matig schoolgeld *neutraal* onderwijs te ontvangen, in die talen en vakken, welke in den tegenwoordigen tijd noodig worden geacht voor meisjes.

Hij adviseert mitsdien, den Minister van Binnenlandsche Zaken in overweging te geven, den Raad van Nijmegen voor te stellen met het Bestuur der aldaar gevestigde Afdeeling van de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen in overleg te treden om hare meisjesschool als openbare school voor de burgerlijke gemeente over te nemen, of, zoo dat voorstel niet mogt worden aangenomen, Zijne Majesteit den Koning te raden aan het verzoek van den adressant te voldoen en de oprigting eener openbare meisjesschool te Nijmegen te bevelen.

Memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De heer Mr. W. Francken NGz., Advokaat te Nijmegen, als Gemagtigde van het Gemeentebestuur aldaar optredende, zegt in de eerste plaats, dat, al heeft hij zich niet willen verzetten tegen het verzoek van dat Gemeentebestuur om het beroep alhier te komen bestrijden, dat volstrekt niet is om te reageren tegen het openbaar onderwijs.

Indien dat de strekking der hem gedane uitnoodiging ware geweest, zou hij geschroomd hebben daaraan gevolg te geven.

Het Gemeentebestuur te Nijmegen is in die rigting niet werkzaam; en Gemagtigde is zelf lid van de Vereeniging tot bevordering van het Volksonderwijs in Nederland. En nu beweert hij, dat alle leden van het Gemeentebestuur op dit punt met hem eenstemmig zijn. Dat Bestuur heeft tot nog toe geene uitgaven geschroomd voor het openbaar onderwijs. In de laatste zeven jaren zijn er aanzienlijke sommen besteed voor schoolgebouwen; het onderwijzend personeel is vermeerderd; de jaarwedden der onderwijzers zijn herhaalde malen verhoogd; er is opgerigt en gevestigd eene hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus: — kortom, het Gemeentebestuur heeft met ruime hand uitgegeven al wat voor het onderwijs in redelijkheid kon geacht worden noodig te zijn.

Bovendien is er in deze zaak een besluit genomen, waartegen zelfs de meest verklaarde tegenstander van het bijzonder onderwijs zich niet heeft verzet, daar het geenszins zal strekken ten nadeele van een goed onderwijs.

Wat is de toestand?

In Nijmegen is de zeer groote meerderheid der bevolking Katholijk. Van de 22,000 zielen zijn 6000 niet-Katholijk. Van de Protestantsche ingezetenen behoort het grootst gedeelte tot de zoogenaamde gegoede klasse.

Hoe zou nu aan de behoefte der bevolking meer kunnen worden voorzien? Voor de Katholijken zijn er scholen onder de leiding van geestelijke zusters tot algemeene tevredenheid. Er zijn slechts drie uitzonderingen. Er wordt echter geene openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes te Nijmegen verlangd.

Er is voor de Protestanten eene school van de Vereeniging voor Christelijk-nationaal onderwijs. Er zijn verder nog een paar andere bijzondère scholen, terwijl er nog twee scholen zijn opgerigt door de Afdeeling Nijmegen van de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen, zoogenaamde gemengde scholen, en daaronder voor zeer jeugdige meisjes.

De meeste van de laatstbedoelde scholen voldoen aan alle eischen. Er wordt geen leerstellig onderwijs gegeven, en met inachtneming van haar neutraal karakter wordt er in alle behoeften voorzien.

Maar, zegt de Vereeniging tot verbetering van het Volksonderwijs, aan die scholen kleven twee gebreken. In de eerste plaats is er het schoolgeld te hoog.

Gemagtigde meent niettemin, dat naar den tegenwoordigen tijd een schoolgeld van *f* 40 à *f* 65 voor die klasse niet te hoog is.

Er is, zegt de Vereeniging in de tweede plaacs, geen waarborg, dat het onderwijs op die scholen deugdelijk is, want het schooltoezigt heeft er niets te zeggen, noch over de keuze der schoolboeken noch wat de overige leermiddelen betreft.

'Die opmerking klinkt oppervlakkig zeer fraai en zou zeer gegrond kunnen zijn. Maar Gemagtigde beweert, dat het toezigt over die scholen werkelijk oneindig beter is dan het officiële toezigt.

De geopperde bezwaren zijn alzoo denkbeeldig. En wat ook vooral hierbij in aanmerking komt, is, dat die twee scholen van het Nut van 't Algemeen geheel uit eigen middelen in de behoeften voorzien en de uitgaven behoorlijk door de inkomsten worden gedekt. Nu en dan hebben zij wel eenige bijdrage noodig; maar in den regel dekken die scholen hare uitgaven.

Wat zal nu geschieden, als er komt eene openbare school voor meisjes? De Katholijke ouders zullen dáár hunne kinderen niet zenden. Van de Protestanten zullen slechts enkelen er hunne kinderen heenzenden, met dat gevolg, dat de school der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen zal achteruitgaan en hare inkomsten zal zien verminderen. En in plaats van eene goede bijzondere school zal men alzoo hebben eene slechte openbare.

Men weet toch, dat, zonder de wet te overtreden, men toch kan maken, dat eene school slecht is. Maar men moet dan ook, wil men werkelijk het onderwijs ter harte nemen, meer doen dan de wet voorschrijft, zal men hebben eene goede school.

En nu is het niet te verwachten, dat er te Nijmegen zooveel voorliefde zal bestaan voor eene openbare school voor meisjes. Het Gemeentebestuur zal het onderwijzend personeel niet meer vermeerderen dan even de wet voorschrijft. En daarvoor zal te niet gaan eene goede school, die men heeft!

Dat is de reden, waarom het Gemeentebestuur zich verzet tegen het verzoek van den adressant. Gemagtigde heeft gemeend dit te moeten vooropzetten, om de strekking van dat verzet nader in het licht te stellen.

En nu het verzoek zelf.

Gemagtigde gelooft, dat het Hoofdbestuur der Vereeniging in zijn beroep niet-ontvankelijk is.

Het Hoofdbestuur heeft niet veel in het midden gebragt. Het valt midden

in eene procedure en betrekt al dadelijk den hoogeren regter in een geschil tusschen twee lagere collegiën.

Nu beweert men wel: er is geen hooger beroep; art. 17 der wet zegt alleen, dat, als Gedeputeerde Staten het getal der scholen onvoldoende achten, zij vermeerdering bevelen, en dat, indien het den Koning onvoldoende voorkomt, vermeerdering door den Koning kan worden bevolen.

Gemagtigde erkent, dat het woord *hooger beroep* niet in art. 17 is gebezigd; maar toch *is* er in werkelijkheid in deze een hooger beroep. Men moet toch beginnen met het Gemeentebestuur, en zich vervolgens begeven tot het hooger gezag. En nu moge men dat geen hooger beroep noemen; maar *virtualiter* is het dat; en het blijkt ook reeds uit de oproeping der belanghebbenden hier, bij den Raad van State.

Maar, in de tweede plaats, men vraagt de oprigting eener meisjesschool. En dat beweert Gemagtigde, dat de wet niet medebrengt. De regeling van het openbaar lager onderwijs is binnen de grenzen der wet opgedragen aan het Gemeentebestuur. Men moge dat nu afkeuren of betreuren; maar het is zoo. En dáár, waar aan het hooger gezag daarop invloed is gegeven, is daarin voorzien bij de wet.

Als nu het Gemeentebestuur goedvindt op te rigten eene school voor de burgerklasse of voor minvermogenden enz., enz., dat alles is aan het Gemeentebestuur volkomen opgedragen. Als het goedvindt eene school op te rigten, waar meisjes en jongens te zamen onderwezen worden, dan kan het hooger gezag daar niets aan doen.

Maar men vraagt vermeerdering van het getal scholen. Nu weet Gemagtigde wel, dat de Inspectenrs van het Lager Onderwijs, te zamen vergaderd zijnde, als hunne meening hebben te kennen gegeven, dat ook door het hooger gezag die vermeerdering kan worden uitgesproken. Maar hij kan zich met hun gevoelen niet vereenigen. Als voldoend onderwijs de maatstaf moet zijn om ook het bevel te regtvaardigen tot het stichten van meerdere scholen, dan zou dat op nog zeer vele andere zaken moeten zien. Neen, in het zeer speciale geval, waarin het hooger gezag hier moet optreden, is bepaald voorzien. En daaronder is niet te begrijpen het bevel tot vermeerdering van het getal scholen.

Nog een paar opmerkingen acht Gemagtigtigde hierbij noodig.

In de eerste plaats is opgeworpen het denkbeeld om te subsidiëren eene bijzondere school; dan kan de zaak, meende men, gemakkelijk gevonden worden, en dan bestaat er weinig bezwaar.

Dat denkbeeld echter heeft volgens Gemagtigde slechts een schijn van grond; want hij veronderstelt, dat die bijzondere school voor dat subsidie wel hartelijk zal bedanken en zich niet zal willen stellen onder het toezigt van het Gemeentebestuur, want men zal natuurlijk al dadelijk eischen vermindering van het schoolgeld. Hij kan bepaald de verzekering geven, dat men onder dat toezigt juist niet wil geplaatst zijn. Dus dat expediënt kan niet te stade komen.

Waarom, is in de tweede plaats gevraagd, heeft toch het Gemeentebestuur die niet-ontvankelijkheid opgeworpen? Wat wint het Gemeentebestuur daarmede? Het Gemeentebestuur zal toch van voren af aan beginnen.

Gemagtigde antwoordt daarop : als het Gemeentebestuur de zaak goed begrijpt, zal het zien, dat de begeerde uitbreiding mist de adhaesie van een aantal ingezetenen.

Men beroept zich wel op een aantal handteekeningen ten voordeele dier meisjesschool; maar men weet. hoe het daar al mede gaat. Zij , die hunne naamteekening plaatsten, deden het, zonder de portée er van te begrijpen. Gemagtigde zelf was in de gelegenheid gesteld zich daarvan te vergewissen; en het zal dan ook later blijken, dat een aantal dier onderteekenaren die school werkelijk niet verlangen.

Hij concludeert op grond van deze en meerdere beschouwingen, nader meer uitvoerig ontwikkeld, dat de voordragt dezer Afdeeling aan den Koning strekke om het verzoek van het Hoofdbestuur der Vereeniging niet in te willigen.

III. *het beroep van A. W. van Bruggen, te Buitenpost, gemeente Achtcarspelen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij vergunning is geweigerd tot uitbreiding van een stoomoliemolen te Dokkum.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Bij besluit van 7 April 1857 is door Gedeputeerde Staten van Friesland aan D. Keuning, te Dokkum, vergunning verleend tot oprigting van een stoomoliemolen in het gebouw, staande aan den Lageweg aldaar, wijk C, nº. 95. Er werd bij bepaald, dat het vermogen van het stoomwerktuig zou zijn van 10 paardenkracht, dat de stoomketel eene lengte zou hebben van 6.50 M. en eene breedte van 1.8 M., en dat de schoorsteen zou worden opgetrokken tot zekere nader te bepalen hoogte.

De fabriek is overgegaan aan A. W. van Bruggen, wonende te Buitenpost, die in 1874 aan Gedeputeerde Staten van Friesland vergunning verzocht heeft om voortaan met dubbel werk te mogen werken. De bestaande as zou namelijk met 4.85 meter verlengd, en daaraan zouden nog 6 stampers en 2 heijen aangebragt worden, alles met behoud van dezelfde stoommachine en denzelfden ketel.

Bij het onderzoek *de commodo et incommodo* werd aanvankelijk door Burgemeester en Wethouders van Dokkum slechts de bewoner van één perceel gehoord, daar de overige naast aan de fabriek gelegen perceelen aan den adressant behoorden. Op verzoek van Gedeputeerde Staten is echter nog een nader onderzoek gehouden, waarbij vijf personen gehoord zijn. Drie daarvan, waaronder de vroegere eigenaar van den oliemolen, thans in de nabijheid wonende, verklaarden geen bezwaar te hebben. Daarentegen gaf Y. Kramer, tapper en winkelier, wonende naast de fabriek, te kennen, dat hij vreesde, dat door het onophoudelijk stampen zijn huis zou verzakken en dat zijne muren zeer veel zouden lijden, terwijl J. M. Becker, manufacturier, wonende aan de andere zijde, ruim 20 M. van de fabriek, ook verklaarde bezwaar te hebben, daar het geraas en gestamp, nu reeds zeer lastig, vooral bij ziekte, nog zou vermeerderd worden.

Daar deze bezwaren aan Gedeputeerde Staten niet ongegrond voorkwamen en zij ook een ander verzoek van dien aard, op grond van gelijksoortige bezwaren, hadden afgewezen, hetwelk alleen later was toegestaan onder de speciale voorwaarde, dat het uitslaan of uitpersen der olie niet zou geschieden door middel

van een stamper, maar door eene hydraulische pers, waardoor het overmatige gedruisch zou worden vermeden, — werd ook het verzoek van van Bruggen, bij besluit van Gedeputeerde Staten van 27 Augustus 1874, afgewezen.

De aanvrager kwam bij Gedeputeerde Staten op de zaak terug, bij adres van 8 September 1874. Hij voerde in hoofdzaak aan: dat Kramer, de naast de fabriek wonende buurman, die bezwaren had ingebragt, vroeger had gewoond in het tweede huis van de fabriek af, en zich later door het gedruisch der fabriek niet had laten weêrhouden van het thans door hem bewoonde huis, vlak naast de fabriek, te koopen; dat Becker op een aanzienlijken afstand woonde, en een vroegere bewoner van diens huis verklaard had geen last van de fabriek te hebben ondervonden; dat de stoommachine en het binnenwerk der fabriek het bezigen eener hydraulische pers niet toelieten; dat adressant, in de meening verkeerende, dat hij eigenlijk geene nieuwe vergunning voor de uitbreiding zijner fabriek noodig had en dat daartegen in ieder geval geen bezwaar zou bestaan, reeds fundamenten en stuitblokken had doen leggen en andere voorbereidende werkzaamheden doen verrigten; dat zijn voornemen was alleen gedurende drie, vier of vijf maanden des winters het geheele werk der fabriek te bezigen. Wat betreft de door Kramer gevreesde verzakking van zijn huis, bood adressant nog aan, de schade, die aan zijn huis ten gevolge van het nieuwe werk mogt ontstaan, zoodra zij door deskundigen zou zijn geconstateerd, volledig te doen herstellen.

Gedeputeerde Staten, na omtrent dit adres het Gemeentebestuur te Dokkum gehoord te hebben, en tevens lettende op bij hen ingekomen bezwaarschriften van Kramer, van Becker en van zekeren Lijbering, eigenaar van een hôtel, op eenigen afstand van de fabriek gelegen, — overwogen bij hunne beschikking van 18 September 1874, in hoofdzaak, dat in den gegeven stand van zaken alleen in aanmerking mogt genomen worden, of het nader verzoekschrift van den adressant dwalingen in de feiten aan het licht bragt, die tot gevolg zouden moeten hebben, dat door hen op hunne resolutie van 27 Augustus werd teruggekomen; dat dit geenszins het geval was, en de door adressant aangevoerde motieven niet van dien aard waren, dat er eene gunstige beschikking op gegrond kon worden;

dat toch Kramer het door hem bewoonde huis wel had gekocht, niettegenstaande de onmiddellijke nabijheid der fabriek in haren tegenwoordigen toestand, doch dat dit niet bewees, dat eene uitbreiding aan zijn pand geene schade zou veroorzaken;

dat de omstandigheid, dat de vroegere bewoner van het thans door Becker bewoonde huis geen last had van het geraas der fabriek, ten aanzien van den meerderen of minderen last voor anderen niets besliste;

dat de onmogelijkheid om thans nog eene hydraulische pers in de fabriek aan te brengen, geen afdoend motief kon zijn om op de vroegere beschikking terug te komen; en dat de adressant aan zich zelven te wijten had het geldelijk nadeel, veroorzaakt, doordat hij de voorbereidende werkzaamheden reeds had doen verrigten, alvorens vergunning gevraagd of verkregen te hebben.

Derhalve werd den adressant te kennen gegeven, dat er geene termen bestonden om op zijn nader verzoek alsnog gunstig te beschikken.

Van deze beschikking is van Bruggen bij adres van 7 November 1874 in beroep gekomen bij den Koning. Hij merkt op, dat hij welligt vrijheid had zijne werktuigen te vermeerderen, omdat de omvang der werktuigen, welke hij in werking mogt brengen, bij geene vroegere beschikking was bepaald.

Door eene beschrijving der situatie en overlegging eener teekening tracht hij aan te toonen, dat Becker, wiens bezwaar bovendien vooral op het geval van ziekte betrekking heeft, niet is bewoner van een huis, naast aan de fabriek gelegen, maar dat de éénige nabuur is Kramer, die dan ook oorspronkelijk alleen door het Gemeentebestuur gehoord werd; dat deze nabuur geen bezwaar heeft gemaakt tegen het geraas, en dan ook de bloei zijner tapperij aantoont, dat dit de bezoekers niet afschrikt; dat de gegrondheid van het bezwaar van Kramer wegens te verwachten verzakking van zijn huis door geen deskundige is onderzocht, en dat sedert de oprigting der fabriek van geene verzakking van het bedoelde huis is gebleken; dat adressant bovendien tegen alle schade van dien aard waarborgen heeft willen geven, en dat hij zelfs aan Kramer heeft aangeboden hem zijn pand voor *f* 4000 af te koopen, zoodra na plaatsing van de nieuwe werktuigen door drie deskundigen, door den Kantonregter te Dokkum te benoemen en te beëedigen, werd geconstateerd, dat het ten gevolge van dit nieuwe werk onbewoonbaar was; dat evenwel dit voorstel van de hand is gewezen, even als alle aanbiedingen om het pand reeds dadelijk in koop over te nemen; dat in deze omstandigheden van de adjacentie eener kleine tapperij misbruik wordt gemaakt tot het doen gelden van vermeende bezwaren; dat het niet met de bedoeling van het Koninklijk besluit van 1824 zou strooken, indien daarvoor de belangrijke nijverheids-onderneming van adressant, welke aan een aantal werklieden een bestaan verschaft, moest worden gesupprimeerd; evenmin als het met dat besluit zou overeen te brengen zijn, indien de bezwaren van de bewoners van andere min of meer ver afgelegen perceelen werden in aanmerking genomen.

Het zou intusschen volgens adressant met eene suppressie van zijne onderneming gelijkstaan, indien de vergunning tot uitbreiding zijner fabriek niet verleend werd dan onder de voorwaarde, dat hydraulische persen zouden gebezigd worden, daar voor het drijven van zoodanige persen eene machine van minstens twintig paardenkracht noodig zou zijn en een grootere ketel dan de thans aanwezige, terwijl geen ruimte voor een grooteren ketel in het gebouw te vinden is.

Adressant beroept zich op het advies van Burgemeester en Wethouders van Dokkum en op eene door hem overgelegde verklaring van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Dokkum en omliggende gemeenten, ten bewijze, dat die collegiën in de ingebragte bezwaren niet deelen.

Reeds vroeger was aan den Koning ingediend een adres van Lijbering, Kramer en eenige anderen, waarin op de afwijzing van een eventueel verzoek van van Bruggen werd aangedrongen. Daarin wordt gezegd, dat, bij uitbreiding der nu reeds hinderlijke fabriek, de naaste panden zeer zouden lijden, het voorgedeelte van het hôtel van Lijbering niet meer te bewonen zou zijn, en de uitwerpselen van den schoorsteen hinderlijk zouden zijn voor de bleeken.

Daarentegen kwam tot ondersteuning van het verzoek van van Bruggen een adres in van A. Zoutman, die, als werkzaam bij den stoom-oliemolen, belang heeft

bij hare uitbreiding, waartegen, volgens hem, slechts uit de lucht gegrepen bezwaren zijn ingebragt.

Gedeputeerde Staten van Friesland merken in hun berigt van 17 December 1874 in de eerste plaats op, dat, volgens het Koninklijk besluit van 1824 (*Staatsblad* n°. 19), ook voor verandering van bestaande olieslagerijen toestemming van Gedeputeerde Staten noodig is, zoodat adressant ongetwijfeld in dit geval vergunning had te vragen. Zij wijzen ook op het Koninklijk besluit van 25 Junij 1866, waarbij is beslist, dat, ook na de oprigting eener fabriek, de daarbij gestelde voorwaarden kunnen worden verzwaard en vermeerderd. (1)

Gedeputeerde Staten achten het zeker, dat door vermeerdering van de werkkracht der fabriek er ook vermeerdering van nadeel of hinder voor de omwonenden zal plaats hebben. Zij ontkennen voorts, dat de adviesen van het Gemeentebestuur en van de Kamer van Koophandel zonder eenig voorbehoud gunstig zouden zijn voor adressant. Het eerste toch zegt, dat aan Burgemeester en Wethouders geene gevallen bekend zijn, waaruit voldoende kan blijken, dat het gestamp en gedruisch der fabriek het publiek verkeer langs den openbaren weg heeft gehinderd of geschaad, en dat huns inziens de uitbreiding evenmin gevaar, hinder of schade zal veroorzaken; maar het zegt niet, dat de omwonenden geen nadeel of hinder ondervinden of ten gevolge van de uitbreiding der fabriek zouden ondervinden. En de Kamer van Koophandel, ofschoon zich verklarende voor het verleenen der toestemming tot uitbreiding der fabriek, doet dit niet dan na gezegd te hebben, dat een in werking zijnde oliemolen voor de bewoners van de aangrenzende buurt een lastige nabuur is, en dat die last welligt groot genoeg is om ten tijde van de oprigting redenen genoeg te geven tot weigering van de daarstelling.

In overeenstemming hiermede zeggen Gedeputeerde Staten, dat, indien zij thans geroepen werden te beschikken op een verzoek om eene dergelijke fabriek binnen de kom van eene digtbevolkte gemeente te mogen oprigten, zij bezwaar zouden maken dat verzoek, indien er bedenkingen tegen ingebragt werden, in te willigen. In dat geval zouden zij den verzoeker, even als zij van Bruggen gedaan hebben, in overweging geven zijne aanvrage zoo in te rigten, dat in plaats van heijen en stampers eene hydraulische pers gebezigd werd.

Gedeputeerde Staten deelen mede, dat de in hunne beschikking van 27 Augustus 1874 bedoelde stoom-oliemolen, waarvoor vergunning verleend is, onder voorwaarde, dat eene hydraulische pers zou worden gebezigd, bestaat te Bolsward; dat zij met goed gevolg werkzaam is, en gedreven wordt door eene stoommachine van zes paardenkracht, waardoor weêrlegd wordt de bewering van adressant, dat eene machine van twintig paardenkracht voor het in werking brengen van hydraulische persen noodig zou zijn. Gedeputeerde Staten meenen dan ook, dat adressant welligt tegen het bezigen van zoodanige pers niet zoo sterk zou opkomen, indien hij niet reeds zooveel kosten gemaakt had voor de uitbreiding zijner fabriek op de door hem bedoelde wijze.

Maar al mogt ook in deze fabriek geene hydraulische pers kunnen gebezigd

---

(1) Zie *Zesde Deel*, blz. 271.

worden, dan nog kan de vordering, dat die bij uitbreiding der fabriek gebezigd worde, niet gelijkgesteld worden met eene suppressie der fabriek, daar deze in ieder geval kan blijven bestaan, zoo als zij is. Gedeputeerde Staten meenen dan ook, door hunne beschikking te nemen, zoo als zij genomen is, gehandeld te hebben in den geest van het Koninklijk besluit van 1824. Eene voorwaardelijke toestemming kon niet gegeven worden, omdat het middel, door Gedeputeerde Staten aan de hand gegeven, geheel afweek van de uitbreiding, zoo als zij gevraagd was, en deze dus door dat middel kon vervangen worden, maar niet er mede worden aangevuld; en omdat er geene andere middelen bekend zijn om de hinderlijkheid en het nadeel weg te nemen, op grond waarvan tegen de uitbreiding was opgekomen door Kramer en Becker. Ook de bezwaren van dezen laatste moesten naar het oordeel van Gedeputeerde Staten in aanmerking genomen worden; immers de hinderlijkheid der fabriek doet zich tot op zekeren afstand gevoelen, zoo als blijkt uit het adres van Lijbering c. s. en uit de verklaring der Kamer van Koophandel, dat de molen voor de aangrenzende *buurt* een lastige nabuur is.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 Januarij 1875, nº. 80, Afdeeling XII.

Sedert zijn bij de Afdeeling de volgende stukken ingekomen: eene memorie van Kramer, die zegt, dat in het gedeelte van zijn huis, dat als woning dient, hetwelk van de thans werkende fabriek door een gang is gescheiden, toch reeds niets kan blijven staan, dat niet goed vast gezet is, en dat in zijn winkel en tapperij alles tegen omstorten en overloopen moet worden verzekerd; dat, indien het verzoek wordt toegestaan, het nieuwe gedeelte van het werk der fabriek onmiddellijk zal belenden aan zijn winkel en tapperij; dat het dan onmogelijk zal worden de noodige artikelen daarin te bergen, en de tapperij niet meer bezocht zal worden; dat zijn huis zoowel door verzakking als doordat niemand er in zou willen wonen, zeer in waarde zou verminderen;

memoriën van Lijbering en Becker, die de vroeger ingebragte bezwaren herhalen, waarbij de laatste nog wijst op waarschijnlijk bederf van het regenwater, terwijl de eerste overlegt eene verklaring van acht fabrikanten en handelsreizigers, die gewoon zijn zijn hôtel te bezoeken, welke verklaren, dat de fabriek door het werken des nachts zeer hinderlijk is, en dat, indien zij nog eenmaal zoo uitgebreid werd als thans, een groot gedeelte van het hôtel niet te bewonen zou zijn, en zij zich welligt genoodzaakt zouden zien het te verlaten;

eene memorie van van der Werff, wonende tegenover de fabriek, die bij het onderzoek *de commodo et incommodo* verklaard had, dat hij meende geen bezwaar te mogen maken, doch thans, daar de uitbreiding zal worden aangebragt in het voor-gedeelte van het fabrieksgebouw, bezwaar inbrengt wegens het te verwachten grootere gedruisch, terwijl hij ook nog wijst op brandgevaar;

eene memorie van Keuning, op één na den naasten buurman der fabriek, die verklaart, dat hij sedert hare oprigting geen last heeft van het gedruisch; dat hij, als deskundige, niet kan inzien, dat de uitbreiding merkbaar meer gedruisch zal veroorzaken; dat hij dan ook aanneemt, dat de bezwaren wegens

het gedruisch, ingebragt door personen, veel verder af wonende dan hij, uit de lucht gegrepen zijn;

eene memorie van Mr. J. J. Bergsma, Advokaat te 's Gravenhage, Gemagtigde van van Bruggen, waarbij worden overgelegd:

1°. eene verklaring van den Burgemeester van Dokkum, dat, in het belang van den arbeidersstand aldaar, de inwilliging van het verzoek van van Bruggen wenschelijk is;

2°. eene verklaring van Keuning, dat hij de acte van vergunning van 1857 niet aan van Bruggen heeft kunnen overgeven, omdat die acte was verloren gegaan;

3°. een adres van den appellant, waarbij hij verzoekt, dat een onderzoek door deskundigen zal gehouden worden, en zich bereid verklaart de kosten daarvan te dragen;

4°. afschrift van een adres aan den Koning van omstreeks 60 ingezetenen van Dokkum (welk adres later door den Minister van Binnenlandsche Zaken *in originali* is overgelegd), waarin het leedwezen der adressanten betuigd wordt over de afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten en het vertrouwen uitgedrukt, dat deze zal worden te niet gedaan;

5°. eene verklaring van Brouwer, te Bolsward, dat voor zijne door stoom gedreven olieslagerij te Bolsward noodig is eene machine van negen paardenkracht;

terwijl voorts bij deze memorie wordt opgemerkt, dat Gedeputeerde Staten nooit een onderzoek *in loco* gehouden hebben, en dat daaraan o. a. wel zal toe te schrijven zijn de verkeerde voorstelling, alsof de oliemolen zou gelegen zijn in het hart der gemeente, terwijl hij aan het uiteinde ligt.

Eindelijk is nog ingekomen een op verzoek der Afdeeling ingewonnen berigt van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 2de district. Hierbij is overgelegd eene kaart der stad Dokkum, waarop de fabriek is aangewezen, en waaruit blijkt, dat zij gelegen is in een bebouwd gedeelte der stad nabij den stadswal. De situatie-teekening, door den adressant overgelegd, wordt gezegd in hoofdzaak juist te zijn.

Omtrent de ingebragte bezwaren zegt de Hoofd-Ingenieur, na een onderzoek, door hem en den Arrondissements-Ingenieur ingesteld, in hoofdzaak het volgende:

Dat het vallen van roet nadeelig zou zijn voor naburige bleekvelden of het regenwater zou bederven, is niet aannemelijk, omdat de fabriek met lange turf werkt. Gevaar van brand levert deze fabriek niet meer op dan andere gebouwen.

Wat het gedruisch en gedreun betreft in het huis van van der Werff, op ruim 14 M. van de fabriek, was de werking der fabriek wel merkbaar, maar niet zoo hinderlijk als hij beweert. In het huis van Becker, onmiddellijk grenzende aan gebouwen, die tot de fabriek behooren, doch die volstrekt niet hinderlijk zijn, en van de fabriek zelve ruim 26 M. verwijderd, was de werking der fabriek naauwelijks merkbaar. In het logement van Lijbering, 64 M. van de fabriek, werd nergens eenig gedreun waargenomen; naauwelijks kon men er de heijen hooren. Evenzoo was het op een punt op het bolwerk achter de fabriek onder den wind op een afstand van 36 M. gelegen.

Meer merkbaar was het gedruisch en gedreun in het huis van Kramer. Wel is zijne voorstelling daarvan overdreven; maar het is niet te ontkennen, dat hij

last van de fabriek heeft. Die last bestond echter reeds, toen hij zijn pand kocht, en zou waarschijnlijk door de uitbreiding der fabriek niet veel vermeerderen. Hieromtrent wordt medegedeeld, dat de fabriek thans werkt met zes stampers en twee heijen en na de uitbreiding zou werken met twaalf stampers en vier heijen; dat het alleen de heijen en hoofdzakelijk de naslagsheijen zijn, waarvan het getal na de uitbreiding twee zou bedragen, welke het gedruisch veroorzaken; dat dit niet veel zou verminderen, omdat bij verdubbeling van het gaande werk de slagen niet gelijktijdig vallen, maar elkander volgen; dat onderscheidene olieslagers en andere deskundigen getuigen, dat bij vermeerdering van het gaande werk de meerdere last naauwelijks merkbaar is.

Nog wordt medegedeeld, dat in den zijmuur van het huis van Kramer, door eene open ruimte van 0.22 M. van de fabriek gescheiden, eenige scheuren zijn waargenomen, die echter de kenteekenen dragen van niet nieuw te zijn, en vermoedelijk reeds voor een deel bestonden vóór de oprigting der fabriek; dat volgens het beweren van Kramer er nieuwe scheuren bijgekomen waren door het heijen van palen voor de stuitblokken ten dienste der uitbreiding van de fabriek, wat door den Hoofd-Ingenieur niet onmogelijk geacht wordt, daar de muur slechts een steen dik scheen te zijn, ofschoon hij opmerkt, dat de verbouwing der fabriek voor de uitbreiding ook met steensmuren heeft plaats gehad, en dat daarin geene scheuren van eenige beteekenis waren te bespeuren.

Naar het gevoelen van den Hoofd-Ingenieur worden de bezwaren van Kramer in ieder geval geheel te niet gedaan, doordat van Bruggen bereid is hem zijn pand met eene belangrijke winst af te koopen, of wel, voor zooveel betreft de vrees voor verzakking, zich te verbinden alle schade te herstellen, wanneer die door deskundigen verklaard wordt een gevolg van de fabriek te zijn.

In dat berigt wordt nog vermeld, dat, in tegenstelling met de verklaring der bovenbedoelde logés van Lijbering, door andere logés verklaringen in anderen zin zijn afgelegd, en dat zekere Rademaker, wonende in een huis nabij het logement, doch digter bij de fabriek, verklaard heeft gedwaald te hebben, toen hij, nog niet lang in dat huis wonende, het adres tegen de uitbreiding der fabriek onderteekende, om Lijbering genoegen te doen, daar hij thans kan verklaren noch bij dag noch bij nacht eenigen last van de fabriek te hebben.

Wat betreft de toepassing van eene hydraulische pers, zegt de Hoofd-Ingenieur, dat, daargelaten de uitbreiding, die daartoe aan het stoomtuig zou moeten gegeven worden, waarvan de beoordeeling door deskundigen in dat vak zou moeten geschieden, het gebruik van hydraulische persen voor oliemolens niet schijnt te kunnen worden aanbevolen, dewijl daardoor niet het effect van den slag der heijen verkregen wordt en de koeken, daardoor verkregen, dien ten gevolge hooger in prijs zijn; dat dan ook de fabrikant Brouwer, te Bolsward, het werken met eene hydraulische pers om verschillende redenen bij geen deskundige heeft aanbevolen, terwijl de makers der stoommachine van van Bruggen, Gebr. Schutte, te Amsterdam, zich mede tegen hydraulische persen verklaren.

De Hoofd-Ingenieur is van oordeel, dat er geen grond bestaat om de voorgenomen uitbreiding der fabriek, waarvan het aantal stampers en heijen bij de primitieve concessie niet bepaald is, tegen te gaan.

De heer Mr. J. J. Bergsma, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van den adressant optredende, herinnert in de eerste plaats, dat bij Regering en Wetgevende Magt een punt van overweging uitmaakt, of het niet wenschelijk is te herzien de bepalingen ter voorziening tegen gevaar en hinder bij de oprigting van fabrieken of trafieken.

Werkelijk is die herziening noodig bij de groote mate van ongelijkheid en willekeur, die hieromtrent bestaat.

Bij het wets-ontwerp dienaangaande nu is meer op den voorgrond gesteld het beginsel van repressie dan preventief te werk te gaan. Wat bederf of vergiftiging van den dampkring of van het water aangaat, dáár zal men natuurlijk meer preventief te werk gaan. Maar wat het toebrengen van schade of hinder betreft, daarin is reeds voldoende bij het Burgerlijk Wetboek voorzien. Dáár zal men dus meer repressief te werk gaan.

De nijverheid kan niet zoo maar geboeid gaan, omdat deze of gene zich inbeeldt last of hinder van eenige inrigting te hebben, en waarbij meerendeels overdrijving plaats heeft. Gemagtigde acht het toch ondenkbaar, dat wat bv. in de ééne provincie geenerlei bezwaar ontmoet, in eene andere provincie daarentegen zou moeten worden opgeofferd aan de gril van enkele ingezetenen.

Bij het standpunt, dat Gedeputeerde Staten in deze zaak hebben ingenomen, vraagt Gemagtigde, of zij wel competent waren? En hij meent dat te mogen betwijfelen.

Maar gesteld, zij waren ten deze competent, dan vraagt hij, of er wel rekening is gehouden met de eischen van regtvaardigheid en billijkheid.

Wat de competentie aangaat, heeft men gevraagd vergunning tot uitbreiding van een stoom-oliemolen. En nu kan men zeker stellen, dat degeen, aan wien die vergunning is gevraagd, deze kan toestaan of weigeren. Maar de aanvrage zelve berustte op eene dwaling. Immers de concessie was reeds vroeger aan den voorganger van den appellant gegeven; en het blijkt, dat die vergunning, die niet was overgedragen, is verloren gegaan. De opvolger is dan ook rustig met de zaak voortgegaan.

Maar de Burgemeester van Dokkum heeft aan den appellant op eenmaal te kennen gegeven: waarom zoudt ge de vergunning niet vragen? het is ondenkbaar, dat u die zal geweigerd worden; het is maar om alle mogelijke moeijelijkheden te voorkomen.

Bij de onzekerheid nu omtrent de grenzen van bevoegdheid in deze, is daarop de vergunning gevraagd. Ziedaar den oorsprong der aanvrage. Maar als men de weigering met het besluit van 31 Januarij 1824 vergelijkt, dan zal men ontwaren, dat dáár alleen gesproken wordt van *oprigting* eener fabriek en van *verandering* eener inrigting, maar niet zoo als Gedeputeerde Staten het lezen, die *inrigting* synoniem maken met fabriek.

Gemagtigde verwijst verder tot artt. 8 en 9 van dat besluit, waarin almede dezelfde bewoordingen voorkomen.

In 1857 was eene concessie gekregen tot oprigting van een stoomoliemolen, voorwaardelijk. Die concessie vergunde de oprigting daarvan in een bepaald perceel. Zoolang men zich binnen de grenzen van dat perceel aan de vier voor-

waarden, die gesteld zijn, houdt en deze niet overschrijdt, heeft niemand er iets mede te maken.

Gedeputeerde Staten hadden moeten zeggen: gij vraagt ons iets, wat gij zelf moet weten, zoolang gij blijft binnen uw perceel; en zoolang gij voldoet aan de vier voorwaarden, die u gesteld zijn, hebben wij er niets mede te maken. Dus Gedeputeerde Staten hadden zich incompetent moeten verklaren.

Maar gesteld, dat de adressant verpligt was om de vergunning te vragen, is dan nog de weigering billijk en regtvaardig? Neen. Men heeft alle nader onderzoek geweigerd. En zeer opmerkelijk is het slot der afwijzende resolutie, waarin den adressant wordt gewezen op zijn regt van beroep. Het was, alsof aan Gedeputeerde Staten hunne conscientie knaagde over hunne onbillijke beschikking.

Toen moest de adressant alzoo wel in hooger beroep komen; en dat hooger beroep moest wel aanleiding geven tot eene meer omslagtige toelichting zijner grieven. Het lag in den aard der zaak, dat het voor Gedeputeerde Staten onaangenaam was; daarom kreeg de zaak een meer officiëlen toon en werd er later zelfs een meer gedecideerde toon aangeslagen. En dat daarbij al het door den adressant aangevoerde werd voorbijgezien, zal wel een bewijs zijn, dat zij slechts enkele punten kunnen beantwoorden en overigens volharden bij hunne tamelijk eenzijdige beschikking, zonder eenige voorlichting van *technici*, en zonder eenige locale kennis.

Een en ander wordt nader door Gemagtigde in het licht gesteld. Hij doet verder opmerken, dat het aangehaald Koninklijk besluit voorschrijft een onderzoek *de commodo et incommodo* voor de oprigting, of de verandering van inrigting eener fabriek of trafiek.

Het Gemeentebestuur heeft zich gehouden aan de woorden van dat besluit en is tot eene conclusie gekomen, zoo als niet anders kon geschieden. De andere panden, zoo als uit het onderzoek geresulteerd is, naast de fabriek gelegen, waren eigendom van den adressant; en het blijkt, dat de bezwaren van Kramer al zeer gering waren.

Gedeputeerde Staten zeggen zelve, dat het besluit met zekere mildheid moet worden toegepast; maar Gemagtigde verzet zich tegen die soort van mildheid, waardoor de nijverheid wordt gedrukt.

Er is tegen opgekomen, dat de molen werkt met stampers en dubbele heijen. Maar dat geschiedt krachtens de bestaande concessie, waartegen men niet mogt reageren.

Men heeft na het eerste gehoor nader nog eens personen gehoord, en verscheidene hunner verklaringen komen daarop neder, dat er geen de minste last wordt ondervonden. Bij het tweede onderzoek hebben althans drie personen bepaaldelijk verklaard, dat geen de minste last is waargenomen.

De bezwaren intusschen van Kramer en Becker hebben Gedeputeerde Staten geleid tot afwijzing van het verzoek. Maar zij hebben niets geweten van den localen toestand. Die brommige Duitscher Becker woont op een afstand van 26.3 M. en is van de fabriek gescheiden door drie woningen, eene openbare straat en twee stegen.

Wat Kramer betreft, deze heeft zijn pand gekocht, nadat de fabriek reeds in werking was.

Gedeputeerde Staten beroepen zich op de zaak van Bolsward. Doch die zaak staat volstrekt niet gelijk met deze; want te Bolsward vroeg men de oprigting van een *nieuwen* stoomoliemolen. Dat was dus eene nieuwe zaak. En in de tweede plaats is het niet waar, dat eene hydraulische pers zoo goed werkt. Gemagtigde heeft dienaangaande eene verklaring van den heer Brouwer, die al zeer weinig gesticht is over de voorwaarden, die men hem heeft opgelegd, en waaromtrent hij zijne bezwaren aan den adressant schriftelijk heeft medegedeeld. Uit zijn brief, door Gemagtigde voorgelezen, blijkt genoegzaam, dat zich ten aanzien der hydraulische pers, alsof die met zooveel vrucht zou werken, Gedeputeerde Staten zich ten eenemale vergissen.

Hij herhaalt, dat Gedeputeerde Staten volgens hem niet het regt hadden de vergunning te weigeren. Hunne redenering is gegrond op een Koninklijk besluit van 25 Junij 1866, volgens hetwelk zij dat regt zouden hebben.

Gemagtigde vraagt in de eerste plaats, of dan dat besluit heeft eene terugwerkende kracht op eene concessie, vroeger gegeven. En als men nieuwe voorwaarden oplegt, zal altijd de bewijslast moeten zijn aan de tegenstanders, dat er hinder en last worden toegebragt.

Eene tweede bewering is, dat er door de dubbele heijen ook tweemaal zooveel werking noodig is.

Het is die bewering, die Gemagtigde ten sterkste tegenspreekt. Hij doet dat op gezag van geheel der zake kundigen. Uit hunne inlichtingen blijkt, dat het meerdere geluid volstrekt niet in evenredigheid staat tot het werk. De bewering is eene ketterij, die men in een schooljongen kan vergeven, maar niet aan het Collegie van Gedeputeerde Staten. Gemagtigde vergt zeer zeker niet van Gedeputeerde Staten, dat zij op de hoogte zijn van alles, dat zij kennis hebben van al wat tot het gebied der kunstproducten behoort, dat zij vertrouwd zijn met alle natuurverschijnselen; maar hij vraagt alleen de verkondiging van waarheid, en dan vraagt hij, waarom men op dat punt geene deskundigen heeft geraadpleegd.

Gemagtigde heeft dat voor zich gedaan; en uit de inlichtingen van den Ingenieur Hayward is hem gebleken, dat door toenemende werking de lasten niet gelijkmatig zullen toenemen. Niet de stampers veroorzaken het geluid, maar de heijen, en de last van het gaande werk is naauwelijks merkbaar. Ziedaar het getuigenis van den Ingenieur Hayward. Maar bovendien heeft Gemagtigde nog verklaringen van de eigen concurrenten van den adressant, genoegzaam alle in denzelfden geest. Voorts heeft hij eene verklaring van den heer van Meurs, Ingenieur van het stoomwezen te Zwolle, die opgeeft, dat dit allen geloofwaardige personen zijn, waarvan Gemagtigde de onderteekende brieven overlegt. De heer van Meurs kent al die firma's. Die verklaringen zijn van de heeren Schaepman en Helwig, te Zwolle, de firma le Gras, te Zaandam, Oostmeijer te idem, de bekende firma Nering Bögel, te Deventer, enz. Allen geven te kennen, dat het gedruisch door enkel drijfwerk niet veel minder is dan door dubbel.

Spreker moet nog komen tot eene andere refutatie van de beschouwingen van Gedeputeerde Staten tegen de meening van het Gemeentebestuur en van de Kamer van Koophandel. Zij nemen daarbij de adviesen van het Gemeentebestuur en van de Kamer van Koophandel, zoo als ze zijn; maar zij noemen ze ongunstige adviesen.

Gedeputeerde Staten schijnen alleen aan te toonen, dat het privaat belang komt te lijden, maar niet het publiek belang. Gemagtigde verwijst slechts tot de missive van het Gemeentebestuur aan den Raad van State, verklarende bij zijn vroeger uitgebragt *gunstig* advies te volharden.

Gedeputeerde Staten distilleren dus eene verkeerde strekking uit het advies van Gedeputeerde Staten zelf.

Hetzelfde kan gezegd worden van het advies van de Kamer van Koophandel; en een ieder zal toch wel de beste uitlegger zijn zijner eigene woorden.

Ten slotte deelt spreker nog verschillende bijzonderheden mede ten betooge van het overdrevene en ongegronde der bezwaren, tegen de aanvrage geopperd, met plaatselijke aanwijzing. Hij wijst daarbij o. a. op den grooten afstand van de woning van den logementhouder Lijbering, welke laatste volgens hem zeker geen last kan hebben van de inrigting van den adressant. Immers tusschen het hôtel van dien logementhouder en de fabriek is nog eene breede vest.

De heer Lijbering heeft nog kortelijk het woord tot bestrijding van het beroep. Hij betoogt nader, dat de fabriek werkelijk last veroorzaakt, minder voor hem persoonlijk, die het geraas al gewoon is, als voornamelijk voor hen, die tijdelijk in zijn hôtel logeren, voor zooveel zij van de voorkamers gebruik maken. Het geraas is nu in hooge mate hinderlijk, vooral bij noord- en noordoostewind, maar zal grootelijks vermeerderd worden door de uitbreiding met 6 stampers en 2 heijen. Hij dringt dus aan op afwijzing van het verzoek.

De heer Bergsma beantwoordt nog met een enkel woord dezen belanghebbende.

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Montfoort van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht*, *waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875.

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op den 30 Augustus 1874 heeft het Bestuur van de Roomsch-Katholijke armen te Montfoort opgemaakt de begrooting van inkomsten en uitgaven van het Parochiaal Armbestuur voor 1875. Onder de inkomsten komt voor eene som van *f* 1,125, inzameling van liefdadige giften en bijdragen van parochianen, en eene som van *f* 1,500 subsidie uit de burgerlijke gemeentekas, in uitgaaf eene som van *f* 361.08⁵/₈, zijnde het nadeelig saldo der rekening over 1873.

Op de gemeentebegrooting van Montfoort voor 1875 is de gemelde som van

f 1,500 in uitgaaf uitgetrokken, als subsidie ten behoeve van het Roomsch-Katholijk Armbestuur.

Gedeputeerde Staten van Utrecht hebben op den 29 October jl. aan het Gemeentebestuur van Montfoort gevraagd: 1°. bestaat in uwe gemeente nog het Burgerlijk Armbestuur? Zoo ja, waaraan is het dan toe te schrijven, dat die instelling niet meer behoeft te worden gesubsidieerd? Is die instelling opgeheven, welke regeling heeft dan aangaande hare bestemming van hare inkomsten en bezittingen plaats gehad? 2°. welke zijn de bepalingen betreffende de inrigting en het bestuur van het Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur? Waaraan moet het worden toegeschreven, dat van 1875 de onderstand, aan huiszittende armen in geld te verstrekken, geraamd wordt op *f* 3,970, tegen eene werkelijke uitgaaf in 1873 van *f* 1,867.97, terwijl de bijdragen in geld, volgens de rekening van 1873, *nihil*, nu begroot worden op *f* 1,125.

Het Gemeentebestuur van Montfoort heeft daarop den 9 November in substantie geantwoord: dat het Burgerlijk Armbestuur nog bestond, maar dat de administratie er van zich bepaalde tot het beheer van fondsen, ten name van dat Bestuur staande, en het verleenen van eventueel benoodigde onderstanden aan personen, die tot geene kerkelijke gezindten behooren, of nergens onderstand kunnen bekomen; dat die toestand in het leven geroepen is bij het verbod van den Burgemeester om te bedelen; dat toen al degenen, die voor een groot deel door te bedelen in hun onderhoud voorzagen, zich wendden tot het Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur, dat daardoor genoodzaakt werd tot uitbreiding van zijnen werkkring en het nemen van gepaste maatregelen om in het onderhoud der armen te voorzien; dat gemeld Parochiaal Armbestuur moet naleven het reglement voor de parochiale armbesturen, vastgesteld door den Aartsbisschop van Utrecht den 18 Januarij 1855; dat in 1873 door dat Bestuur slechts is uitgegeven *f* 1,687.97, omdat de armen toen ook nog onderhoud erlangden van het Burgerlijk Armbestuur en het meest door bedelen en toen de bijdragen door bijzondere personen nog niet geschiedden, maar eerst in 1874 in het leven zijn getreden; voorts dat al de armen te Montfoort thans door het Parochiaal Armbestuur worden onderhouden, met uitzondering van slechts drie huisgezinnen, te zamen acht personen tellende, die niet Katholijk zijn.

In het dossier is voorhanden eene nota, waarin gezegd wordt, dat het Algemeen Armbestuur vroeger, van 1864 tot en met 1874, uit de gemeentekas een subsidie heeft ontvangen, gemiddeld per jaar groot *f* 1,569.19.

Gedeputeerde Staten hebben daarop den 2 December jl. aan het Gemeentebestuur te kennen gegeven, bezwaar te moeten maken tegen het subsidie van *f* 1,500, uit hoofde de rekening en verantwoording van het jaar 1873 slechts een tekort oplevert van *f* 361, terwijl dat tekort ruimschoots gedekt wordt door de onder art. 9*c* der begrooting van het Roomsch-Katholijk Armbestuur over 1875 uitgetrokken *f* 1,125; dat toch, indien die som ook in de rekening over 1873 in ontvangst was gebragt, als spruitende die gelden voort uit de bijdragen van hen, van wie, overeenkomstig den aard der instelling, in den regel bijdragen kunnen worden verwacht, er dan een batig saldo zou zijn geweest;

verder omdat het Armbestuur, van St. Jans-geboorte genaamd, zich ook uitstrekt over de Katholijke parochiën van Linschoten en Willescop; zoodat de gelden uit de gemeentekas van Montfoort zouden kunnen strekken ten behoeve van armen, niet tot die gemeente behoorende; en eindelijk, dat, mogt er sprake moeten zijn van subsidie, dat subsidie in de eerste plaats zou behooren gegeven te worden aan het Burgerlijk Armbestuur.

Ten slotte noodigden Gedeputeerde Staten het Gemeentebestuur uit, den Raad in overweging te geven, den post voor subsidie ad *f* 1,500 te doen wegvallen.

De Gemeenteraad heeft op den 22 December zich tegen dat berigt van Gedeputeerde Staten in beroep bij den Koning voorzien.

In het adres wordt ter bestrijding van drie gronden, door Gedeputeerde Staten aangevoerd, gezegd: ad 1um, dat in 1873 geen *f* 1,125 als bijdrage door particulieren in rekening kon worden gebragt, omdat die bijdragen eerst zijn verzekerd in 1874; ad 2um, dat die bijdragen ten deele ook wel worden verstrekt door parochianen, buiten de gemeente Montfoort wonende, voor het grootste deel echter door Roomsch-Katholijke ingezetenen aldaar; maar dat geene bedeelingen geschieden aan niet-ingezetenen van Montfoort, tot staving van welk beweren eene lijst der bedeelden wordt overgelegd; ad 3um, dat de armenwet niet verbiedt, maar uitdrukkelijk toelaat aan de burgerlijke gemeente om subsidie te verleenen aan kerkelijke armbesturen.

Op den 31 December jl. hebben Gedeputeerde Staten bij een formeel besluit hunne goedkeuring onthouden aan de gemeentebegrooting van Montfoort voor 1875, op de drie gronden, hiervoor vermeld, en bovendien op grond, dat de Gemeenteraad, door het verleenen van een subsidie van *f* 1,500, blijkbaar de geheele armverzorging der Roomsch-Katholijken zuiver kerkelijk wil maken.

Het adres van den Gemeenteraad is gesteld in handen van Gedeputeerde Staten, die daarop hebben berigt, den 3 Februarij jl., dat zij zich refereren aan de motieven van hun besluit, doch moeten opmerken, dat de Gemeenteraad niet-ontvankelijk is in zijn beroep; dat toch hunne missive van 2 December niet is een besluit, waartegen beroep openstaat, maar slechts eene uitnoodiging; dat het besluit tot niet-goedkeuring van de gemeentebegrooting dagteekent van 31 December.

Deze zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 15 Februarij ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt, en waaromtrent alsnu een ontwerp van besluit aan den Koning zal moeten worden voorgedragen.

De heer Mr. B. M. Vlielander Hein, Advokaat te 's Gravenhage, zal als Gemagtigde voor het Gemeentebestuur nog kortelijk het beroep toelichten, met verwijzing hoofdzakelijk tot de stukken.

Er is eene quaestie van niet-ontvankelijkheid, en de quaestie *au fond*. Hij zal in de eerste plaats de quaestie *au fond* behandelen. Hij herinnert, dat in hoofdstuk VII der begrooting voor 1875 van de gemeente Montfoort onder art. 2 is uitgetrokken een subsidie van *f* 1500, dat men van plan was te geven aan het Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur.

Daarover ontstond verschil tusschen den Raad en Gedeputeerde Staten. Er was hoegenaamd geene klagte in Montfoort zelf gerezen, dat andere gezindten over dat subsidie ontevreden zouden zijn. In deze vergadering der Afdeeling is ook niemand verschenen van het Hervormde Kerkbestuur of wie ook, om het subsidie te bestrijden.

Gemagtigde gelooft dus, dat dat subsidie was een allezins billijke en nuttige maatregel.

Gedurende 1864 tot 1874 werd geregeld alle jaren door de burgerlijke gemeente het subsidie gegeven aan het Burgerlijk Armbestuur. Het bedroeg *f* 517 's jaars. Nu is besloten voor het volgend jaar dat niet meer te doen aan het Burgerlijk Armbestuur, maar aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur. Maar daarbij moet Gemagtigde opmerken, dat de gealimenteerden van het Burgerlijk Armbestuur voor verreweg het grootste gedeelte zijn Katholijk. Slechts 8 personen zijn er onder die gealimenteerden, die niet Katholijk zijn. Dat is eene opmerking, die ook niet door Gedeputeerde Staten is tegengesproken.

Waarom is dat nu gedaan? Waarom is dat subsidie aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur gegeven? Tot antwoord hierop geeft Gemagtigde het volgende te kennen.

Er heeft te Montfoort eene soort van omwenteling plaats gehad. Niettegenstaande overal elders verboden wordt langs de huizen te bedelen, schijnt het dáár eene constante gewoonte te zijn geweest, en had dat geregeld tweemaal 's weeks plaats. Men zag dan zwermen van bedelaars langs de huizen gaan om liefdegiften op te zamelen, Maandags en Vrijdags. Toen er in het begin van 1874 een nieuwe Burgemeester is gekomen, de heer van Beest, heeft deze onmiddellijk handen aan het werk geslagen en het bedelen verboden.

Dit was zeker zeer loffelijk; maar dadelijk daarop werd èn het Burgerlijk Armbestuur èn het Katholijk Armbestuur overstroomd met aanvragen om onderstand, en het laatste bezat daartoe juist de minste middelen.

Er waren dus dadelijk maatregelen noodig om hierin te voorzien; en het Burgerlijk Armbestuur heeft dan ook spoedig een ferm besluit genomen. Het heeft bij de ingezetenen eene inschrijving geopend tot het leveren van bijdragen tot onderstand, ten einde het bedelen te doen ophouden, en die bijdragen te doen ten behoeve van het Roomsch-Katholijk Armbestuur.

Toen is er bij het Roomsch-Katholijk Armbestuur ontstaan eene geregelde manier van bedeelen en van inzamelen bij de parochianen; en toen heeft het Burgerlijk Armbestuur, hetwelk nog een zeker bedrag beschikbaar had, de helft zijner bijdragen aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur afgestaan. Dus in plaats van twee ligchamen, waarmede men te doen had, is alles aan één overgedragen, natuurlijk aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur, en men heeft daarvan zeer goede practische resultaten gezien. Van daar, dat in 1874 de Raad besloten heeft eene som van *f* 1500 als subsidie te verstrekken aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur, en dus te gelijk niet meer aan zijn eigen Burgerlijk Armbestuur.

Eigenlijk is er dus in de cijfers geene verandering gekomen, en is de som verstrekt, hetzij als politiezorg, als bedeeling of onder welken naam ook. Het normaal cijfer is hetzelfde gebleven.

Daartegen komen nu Gedeputeerde Staten op; en zij zeggen aan het slot van hun besluit: als er een subsidie moest zijn, zou daarvoor in de eerste plaats moeten in aanmerking komen het Burgerlijk Armbestuur.

Maar waarom? Als het verstrekt wordt als politiezorg, kan Gemagtigde het toegeven; maar als de vorm dezelfde blijft, en er niet direct door het Burgerlijk Armbestuur onderstand wordt gegeven, dat niet meer behoeft te bedeelen, dan is de zaak precies hetzelfde.

Nu zijn toevallig alle leden van het Burgerlijk Armbestuur Katholijk. In ieder geval is de politiezorg gebleven; en zelfs wordt nu minder uitgegeven dan vroeger. Het is Gemagtigde niet duidelijk, hoe Gedeputeerde Staten kunnen beweren, dat zulk eene regeling niet zou mogen geschieden. Hoe men ook redenere over dat bedeelen uit politiezorg of hoe ook, het is niet weg te redeneren, dat de artt. 59—61 der armenwet bestaan, zoo als ze bestaan. En onder de instellingen van weldadigheid, dáár bedoeld, is in de verste verte niet begrepen het Burgerlijk Armbestuur. Het kan alleen de vraag zijn, of voldaan is aan art. 60. Maar het kan niet opgaan om in de eerste plaats in aanmerking te nemen het Burgerlijk Armbestuur.

Gemagtigde, wijzende op de vereischten, in art. 60 omschreven, zegt, dat hier al dadelijk het laatste vereischte ter zijde kan worden gelaten, want daaromtrent is geene aanmerking gemaakt. Maar Gedeputeerde Staten hebben wel aanmerking gemaakt op het gemis van de twee eerste vereischten.

Er was overgelegd de begrooting van het Roomsch-Katholijk Armbestuur over 1875 en de rekening over 1873. De begrooting sluit met nihil; met andere woorden, als het subsidie niet wordt toegekend, heeft men een tekort van *f* 1500.

De som, die geraamd is voor uitgaven aan bedeelingen, bedraagt *f* 3970. Als men ziet de lijst dier bedeelingen, bij de stukken overgelegd, is dat cijfer volkomen gejustificeerd. En daarbij is werkelijk sprake van politie-bedeeling, van politiezorg.

De aanmerking van Gedeputeerde Staten geldt eigenlijk meer de rekening, die met een nadeelig saldo van *f* 361 sluit, terwijl Gedeputeerde Staten dat tekort ruimschoots gedekt achten door hen, van wie krachtens hen aard der instelling in den regel bijdragen mogen worden verwacht, zoodat er in plaats van tekort een overschot zou zijn. Met andere woorden, had men in 1873 ook gekregen *f* 1100 aan vrijwillige bijdragen van de parochianen, dan zou de toestand beter zijn.

Maar in 1873 *is* die toestand niet geweest. Men heeft in 1873 niet gekregen die bijdragen van de parochianen, eenvoudig omdat de particuliere liefdadigheid der ingezetenen werd ingeroepen tweemaal 's weeks, en daarin loste zich geheel de particuliere liefdadigheid op. Daarom werden in 1873 geene giften gedaan aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur. Wat in 1875 gegeven wordt, gaf men in 1873 *aan de deur*, en dat wordt door Gedeputeerde Staten vergeten.

Wat niet gegeven was door particulieren, zou dus door het Roomsch-Katholijk Armbestuur zijn gegeven.

De tweede opmerking was deze. Den 2 December schreven Gedeputeerde Staten, dat zij bovenal moesten doen opmerken, dat, volgens inlichtingen van

de hoogere geestelijkheid, de parochie ook andere burgerlijke gemeenten dan Montfoort omvat, en dat het dus onbestaanbaar is met de wet, als alleen die gemeente met de kosten van armenverpleging is belast.

Nu geeft Gemagtigde toe, dat het niet aangaat, dat eene gemeente zijdelings onderstand geeft aan personen, in eene andere gemeente wonende. Maar daarop is juist geantwoord; en dan blijkt, dat er te Willeskop eene aanmerkelijke inschrijving heeft plaats gehad voor bedeelingen, maar niet anders dan ten behoeve van personen, die te Montfoort wonen.

Dus de vrees van Gedeputeerde Staten is ongegrond; te meer, daar Willeskop en Montfoort elk een afzonderlijk Burgerlijk Armbestuur hebben.

Dit een en ander heeft de pleiter omtrent de quaestie au fond gemeend te moeten in het midden brengen.

Hij wenscht nog een enkel woord te spreken over de quaestie van niet-ontvankelijkheid.

Het subsidie is in de vergadering van 25 September door den Raad gevoteerd; dat blijkt uit den brief, waarvan de copie is overgelegd bij de missive van Gedeputeerde Staten, waarbij zij inlichting vragen, wat dat subsidie aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur beteekent.

Dezerzijds is daarop onder dagteekening van 29 November geantwoord, en daarop volgde de brief van 2 December van Gedeputeerde Staten met bezwaren omtrent het subsidie; en zij zeggen aan het slot: om die reden kan de begrooting de goedkeuring niet erlangen.

Daarop appel bij den Koning, krachtens art. 213 der gemeentewet. Maar toen dat geschied was, is daaromtrent onder dagteekening van 28 December door den Minister van Binnenlandsche Zaken aan Gedeputeerde Staten advies gevraagd; en toen hebben Gedeputeerde Staten den 31 December een besluit genomen, waarbij zij de goedkeuring aan de begrooting onthouden.

Die beschikking is in het begin van Januarij dezes jaars aan den Gemeenteraad medegedeeld; en Gedeputeerde Staten gaven daarbij te kennen, dat Montfoort niet-ontvankelijk is in zijn appel; want — zeiden Gedeputeerde Staten — dat appel was eenvoudig ingesteld op ons briefje; maar ons eigenlijk besluit was van 31 December.

Spreker vraagt: waarom was het besluit van 2 December nu minder een besluit van niet-goedkeuring?

Gedeputeerde Staten antwoorden: dat van 2 December was maar een berigt.

Ja, antwoordt spreker op zijne beurt, een berigt; maar inhoudende een besluit. Men is in appel gekomen, niet van dat berigt, maar *naar aanleiding* van dat berigt.

De gemeentewet — zeggen Gedeputeerde Staten verder — vereischt een gemotiveerd besluit voor de goedkeuring der begrooting.

En als zij nu eens goedvonden goed te keuren bij niet-gemotiveerd besluit, vraagt spreker, wat dan? Hij leest wel in art. 208, dat hun besluit met redenen moet omkleed zijn, wanneer Gedeputeerde Staten hunne beslissing verdagen.

Nu is het zeker wel een *non sens*, aan te nemen, dat een besluit niet zou moeten zijn gemotiveerd; maar het is niet sacramenteel in dit geval voorgeschreven. Maar in ieder geval *is* hier een gemotiveerd besluit. Dat van 31

December is alleen wat deftiger, wat meer sacramenteel aangekleed dan dat van 2 December; maar nergens in de gemeentewet is daaromtrent een vorm voorgeschreven.

Na al wat er gebeurd is, kon de Gemeenteraad niet anders denken, dan dat er een *besluit* was van Gedeputeerde Staten, ook volgens de bewoordingen, waarin dan dat berigt van 2 December was vervat. Het stond voor den Gemeenteraad vast, dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan de begrooting hadden onthouden.

Gemagtigde vermeent alzoo door een en ander het ingestelde beroep genoegzaam te hebben toegelicht, om te mogen vertrouwen, dat 's Raads voordragt aan den Koning strekke tot goedkeuring alsnog der gemeentebegrooting, zoo als zij was aangeboden.

V. *het beroep van J. van Grunsven*, *Gemeente-Ontvanger te Berchem*, *van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant tot vaststelling der gemeenterekening van* 1873.

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De gemeenterekening van Berchem over 1872 was door Burgemeester en Wethouders bij den Raad ingediend, en door dien Raad op 30 September 1873 voorloopig vastgesteld op een bedrag van *f* 4220.60 in ontvangst en *f* 4035.94 in uitgaaf. De Gemeente-Ontvanger, Joh. van Grunsven, legde bij die rekening over 1872 over een staat van oninbare en nog te verhalen posten, volgens welken staat *f* 26 wegens landpachten over de jaren 1861—64 oninbaar waren, en van 1868 tot en met 1871 *f* 33.42 aan nog te innen landpachten en renten achterstallig was, en, te dierzelfde zake, over 1872 nog *f* 107.79.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hebben bij hun besluit van 23 October 1873, bij de definitieve vaststelling dier rekening, de ontvangsten bepaald op eene som van *f* 4328.39, daar zij van oordeel waren, dat de over 1872 achterstallige posten, ten bedrage van *f* 107.79, onder de inkomsten moeten worden opgenomen, »aangezien niet is gebleken, dat door den Ontvanger maatregelen zijn genomen of bepaalde voorstellen gedaan, waardoor zijne verantwoordelijkheid zou kunnen zijn gedekt", terwijl Gedeputeerde Staten ter zake der restanten en oninbare posten van vorige jaren de décharge van den Ontvanger en van Burgemeester en Wethouders voorbehielden.

Bij de gemeenterekening over 1873 werd door den Ontvanger overgelegd een staat van oninbare en nog te verhalen posten, volgens welken over de jaren 1868 tot en met 1871 nog achterstallig waren 12 kleine postjes, ten gezamenlijke bedrage van *f* 31.02, over 1872 *f* 36.04½ en over 1873 *f* 109.54, te zamen *f* 176.60½, alles blijkens belegstukken, door Burgemeester en Wethouders gezien en deugdelijk verklaard, terwijl de Ontvanger over dien staat van restantposten op 30 Julij 1874 aan den Gemeenteraad schreef: Uwe vergadering zal ontwaren, dat geene belastingen zijn onbetaald gebleven, maar slechts land- en erfpachten, zoodat mijne bemoeijingen in deze niet verder

hebben kunnen gaan dan tot minnelijke waarschuwingen en aanmaningen aan de debiteuren, aangezien, bij vervolging ter dezer zake krachtens burgerlijk regt, niet ik, maar de Burgemeester op uwe magtiging tegen de nalatigen zal moeten optreden". Hij adviseert voorts om tegen de debiteuren over 1873 geene vervolging in te stellen, daar die restanten zonder regtsmiddelen denkelijk tegen October zullen betaald worden; terwijl, wat de restanten over vorige jaren betreft, hij meent, dat op die debiteuren moeijelijk iets zal zijn te verhalen; althans hij raadt vervolging af.

In de overgelegde instructie, door den Gemeenteraad van Berchem op 30 December 1858 vastgesteld, komen de beide volgende bepalingen voor, te dezer zake dienende:

»Art. 14. De Ontvanger is persoonlijk aansprakelijk voor de achterstallige inkomsten en belastingen, die *door zijn verzuim* zijn verjaard.

»De aldus verjaarde pretensiën of belastingen worden in zijne rekening onder zijne werkelijke ontvangsten te boek gesteld.

»Art. 22. De Ontvanger zendt vóór 15 Julij van elk jaar aan Burgemeester en Wethouders eene behoorlijke rekening der ontvangsten en uitgaven, opgemaakt en van de noodige verzamelstaten en bescheiden voorzien, overeenkomstig het besluit van Gedeputeerde Staten van 28 Maart 1854.

»Hij zendt daarbij tevens eenen staat der restant gebleven ontvangsten met zijn met redenen omkleed advies, of dezelven al of niet voor oninbaar behooren te worden verklaard."

Ook die rekening over 1873 werd op 29 Augustus 1873 door den Gemeenteraad voorloopig vastgesteld, zoo als zij door Burgemeester en Wethouders was ingediend, op ƒ 4453.77 in ontvangst en ƒ 3835.61 in uitgaaf.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hebben op 12 November 1874 genomen het navolgend besluit:

»Overwegende, dat in strijd met de begrooting het batig slot der rekening over 1872 in ontvangst is verantwoord, daargelaten dat het verantwoorde bedrag niet overeenstemt met het door deze vergadering vastgestelde saldo bij het in kracht van gewijsde gegaan besluit van 23 October 1873, G., nº. 114;

»dat evengemeld besluit mede is ter zijde gesteld bij de verantwoording der restanten van vorige dienstjaren, aangezien volgens de gesloten rekening over 1872 slechts bleef te verhalen ƒ 33.42, zijnde ƒ 107.79 ten laste des Ontvangers toen in ontvangst opgenomen;

»dat mitsdien tot voorkoming van verwarring thans in ontvangst behooren te worden opgenomen de restanten over 1871 en vorige jaren ad ƒ 33.42, welke som in de plaats moet komen van ƒ 74.14^5, gebragt onder art. 7*a* van hoofdstuk IV, alsmede de in rekening vermelde restanten over 1873, ad ƒ 109.54;

»Overwegende toch, dat niet gebleken is, dat bepaalde voorstellen door den Ontvanger zijn gedaan tot het nemen van maatregelen, waardoor de nalatigen tot betaling konden zijn gedwongen;

»Overwegende eindelijk, dat de Ontvanger aanspraak behoudt op teruggaaf van ten zijnen laste in ontvangst opgenomen posten, wanneer hij bewijzen kan produceren, dat zijnerzijds geen verzuim is gepleegd, tot welke teruggaaf gebruik kan

worden gemaakt van den weg, door art. 213 der gemeentewet aangewezen, moetende hij evenwel beginnen met de eerbiediging van wettelijk genomen beslissingen;

»Gelet op art. 221 der gemeentewet;

»Hebben besloten:

»1°. de ontlasting van den Ontvanger en van Burgemeester en Wethouders voor te behouden, totdat de gemeenterekening met dit besluit in overeenstemming zal zijn gebragt;

»2°. de bovenbedoelde rekening der gemeente Berchem over het dienstjaar 1873 te sluiten en vast te stellen het bedrag der ontvangsten op ƒ4,337.92½ en dat der uitgaven op ƒ3835.61, alzoo met een goed slot van ƒ502.31½."

Daartegen nu is de Ontvanger opgekomen met een adres aan den Koning, gedateerd 7 December 1874, en dat, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 30 Januarij 1875, n°. 18, 2de Afdeeling, bij deze Afdeeling van den Raad van State is aanhangig gemaakt.

Na eene uiteenzetting, hoe hij, geheel volgens zijne instructie, bij de indiening der rekeningen, met overlegging van staten van nog achterstallige posten, altijd plag te handelen, gaat hij, ten aanzien der rekening over 1873, voort, in voege als volgt:

»De loop der zaken was tot heden dezelfde als jaren te voren; ik legde de rekening steeds over met restant-lijst en mijn mondeling of schriftelijk advies, en nimmer besloot de Raad tot vervolging; integendeel, altijd bleek uit de beraadslagingen, dat men geene vervolging wilde.

»Nadat de rekening, door den Raad voorloopig vastgesteld, aan Gedeputeerde Staten was ingezonden, volgde spoedig van dat Collegie de aanmerking, dat, indien de Ontvanger niet mogt kunnen doen blijken van tijdig gedane voorstellen tot invordering door regtsmiddelen, de restanten over 1873 bij de ontvangsten zouden worden gesteld.

»De Raad gaf daarop bij extract uit de notulen zijner vergadering van 26 September 1874 aan Gedeputeerde Staten te kennen, dat de bevoegdheid om de restanten bij de ontvangsten te voegen werd betwijfeld, indien niet bleek, dat de posten door verzuim van den Ontvanger waren verjaard, terwijl tevens uitdrukkelijk werd ontkend, dat eenig verzuim was gepleegd, aangezien de Ontvanger steeds, ingevolge art. 22 zijner instructie, bij de rekening restant-lijsten met zijn advies had gevoegd, en de vervolging omtrent inkomsten van bezittingen door den Ontvanger niet konden geschieden, maar geheel buiten hem was, terwijl de Raad steeds tijdig had kennis gekregen, dat die posten niet waren ontvangen, maar nimmer genegen was bevonden om tot inning door regtsmiddelen over te gaan. Verder gaf de Raad te kennen, dat er zijns inziens geen vooruitzigt zoude bestaan om de aldus verhoogde ontvangsten in de gemeentekas te krijgen, aangezien de Ontvanger wel niet genegen zoude worden bevonden die som vrijwillig bij te passen, terwijl bovendien de billijkheid daardoor geweld zoude worden aangedaan.

»Heeren Gedeputeerde Staten bleven bij hun gevoelen, ook nadat nog nader door den Raad was herhaald, dat volstrekt geen verzuim was gepleegd, en

uitdrukkelijk was te kennen gegeven, dat de Ontvanger niets meerder heeft kunnen of mogen doen om de achterstallige posten te innen, en de Raad niet konde medewerken tot een besluit, waarvan de billijkheid en juistheid bij die vergadering werd betwijfeld, en men onmogelijk zich konde vereenigen met eene beslissing, waardoor een ijverig en naauwgezet Gemeente-Ontvanger geheel buiten zijne schuld zoude worden bezwaard.

»Dit alles mogt niet baten, aangezien, zoo als gezegd, heeren Gedeputeerde Staten, bij hun besluit van 12 November 1874, de restanten bij de ontvangsten voegden en de ontlasting van Burgemeester en Wethouders en den Ontvanger voorbehielden, tot zoolang de gemeentekas met de aldus verhoogde ontvangsten in overeenstemming zoude zijn gebragt.

»Adressant is van gevoelen, dat noch de gemeentewet, noch de instructie hem voorschrijft meer te doen dan door hem met betrekking tot de inning der restantposten is verrigt; immers de Raad wil geene vervolging, en zonder magtiging of besluit van den Raad zoude zelfs de Burgemeester niet in regten tegen de nalatigen kunnen optreden, terwijl in geen geval de Ontvanger door regtsmiddelen de restantposten zoude kunnen of mogen invorderen, aangezien, bij de geringste poging daartoe, hij zijne bevoegdheid zoude te buiten gaan.

»De adressant kan onmogelijk aannemen, dat het besluit van heeren Gedeputeerde Staten billijk en wettig zoude zijn; immers was zulks het geval, dan zoude de Gemeente-Ontvanger de ongelukkigste ambtenaar ter wereld worden: verantwoordelijk voor achterstallen, die hij niet kan innen, en tot welker inning zijn committent blijkbaar niet genegen is geweld te doen gebruiken, en hij alzoo met gebonden handen zijne beurs zoude moeten laten ledigen, terwijl het van de andere zijde een gemakkelijk middel zoude zijn om de gemeente voor verschillende minder soliede een zeer solied debiteur in de plaats te geven.

»Om alle welke redenen adressant te rade is geworden, gebruik te maken van het aan hem bij art. 227 der gemeentewet toegekende regt en Uwe Majesteit eerbiedig voorziening te vragen tegen meergenoemd besluit van heeren Gedeputeerde Staten van Noordbrabant tot vaststelling der gemeente-rekening van 1873."

Gedeputeerde Staten zonden dat adres van den Ontvanger op 17 December 1874 ter inzage van den Gemeenteraad van Berchem, ten einde hem, Raad, in de gelegenheid te stellen om zich in het administratief geding te voegen.

In zijne vergadering van 29 December ll. heeft de Gemeenteraad van Berchem echter besloten in het administratief geding van den Ontvanger niet tusschen beiden te treden, maar aan Gedeputeerde Staten te kennen te geven, dat de Raad in zijn gevoelen volhardt, dat door den Ontvanger geenerlei verzuim is gepleegd ten aanzien der restantposten.

Gedeputeerde Staten geven in hun rapport over des Ontvangers request aan den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 14 Januarij jl. te kennen, als volgt:

»Het zal Uwe Excellentie blijken, dat bij het sluiten der rekening over 1872 door dit Collegie een bedrag van *f* 107.79 onder de ontvangsten van dat dienstjaar is opgenomen, wijl de Ontvanger geene bewijzen konde overleggen, dat de

door hem als achterstallige posten vermelde vorderingen niet aan zijn verzuim te wijten waren.

»Dat besluit heeft kracht van gewijsde verkregen.

»Desniettemin heeft de Ontvanger in overeenstemming met het Gemeentebestuur bij het opmaken der rekening over 1873 gemeend hetzelve geheel ter zijde te kunnen stellen, door het slot der rekening over 1872 eenvoudig in de rekening over 1873 over te nemen, gelijk dat door den Raad voorloopig was vastgesteld.

»Tegen die overneming rees bij het onderzoek der rekening over 1873 nog een ander bezwaar: er werd namelijk door afgeweken van de begrooting over 1873, op welke het batig saldo der rekening over 1872 niet in ontvangst was uitgetrokken; dat slot behoort volgens den regel der comptabiliteit gebragt te worden onder de ontvangsten van het dienstjaar 1874.

»Tot voorkoming van verdere verwarring achtten wij ons verpligt bij het sluiten der rekening over 1873 vooreerst onze in kracht van gewijsde gegane beslissing betrekkelijk de rekening over 1872 te handhaven; ten andere om op nieuw in de rekening vermelde achterstallige posten onder de ontvangsten op te nemen, omdat de Ontvanger geene bewijzen had overgelegd, waardoor de bewering voldoende werd gestaafd, dat hij geen verzuim bij de invordering gepleegd had. Wij meenden evenwel vrijheid te moeten laten om die bewijzen alsnog over te leggen, ten einde teruggave te verkrijgen van zoodanig bedrag, als waarop in billijkheid aanspraak kan worden gemaakt.

»Het voorname verschil van gevoelen tusschen ons en het Gemeentebestuur ligt in de opvatting der verantwoordelijkheid des Ontvangers voor de invordering der inkomsten en ontvangsten der gemeente.

»Terwijl wij van meening zijn, dat de Ontvanger, ingevolge art. 113 der gemeentewet, verpligt is, wat voor de gemeente te ontvangen is, volgens de hem uitgereikt wordende stukken, kohieren enz. in te vorderen en die maatregelen te nemen of voor te stellen, waardoor het ontstaan van achterstallige posten kan worden voorkomen, — is het Gemeentebestuur het daarentegen met den Ontvanger eens, dat alleen dan sprake kan zijn van verantwoordelijkheid voor restanten, als de schuldvorderingen door verzuim van den Ontvanger zijn verjaard.

»Het gevolg dezer laatste opvatting, ware zij juist, zoude zijn, dat wij bij het sluiten der rekening zelfs dan zouden moeten berusten, wanneer geene inkomsten hoegenaamd door den Ontvanger in ontvangst werden verantwoord, indien hij slechts aantoonde, dat de fondsen nog niet waren verjaard.

»Het zoude moeijelijk zijn in dat geval voor de orde in het geldelijk beheer te waken. Redelijker achten wij het door ons gevolgd wordende stelsel om bij het voorkomen van restantposten in de gemeente-rekeningen steeds te vragen: wat heeft de Ontvanger na de vervaldagen gedaan om tot invordering te kunnen geraken? Heeft hij, zoo hij niet in het bezit is van een executorialen titel, voorstellen gedaan om zoodanigen titel te verkrijgen?

»Bij eene ontkennende beantwoording dier vragen moet naar ons inzien tegen hem het beginsel gelden van art. 1402 Burgerlijk Wetboek. Hij kan wegens de gepleegde nalatigheid, ingevolge art. 222 der gemeentewet, niet worden ontlast, en moet dus voor het bedrag der achterstallige posten worden belast."

Door den Ontvanger zijn, na bekomen oproeping tot indiening, des verkiezende, van eene nadere memorie, aan deze Afdeeling van den Raad van State ingezonden een afdruk zijner instructie en andere stukken, o. a. een raadsbesluit van 26 September 1874, waarbij de leden, terwijl Burgemeester en Wethouders zich van stemming hebben onthouden, eenparig zich hebben vereenigd met een door het Dagelijksch Bestuur ontworpen brief tot wederlegging der gegrondheid van de handelwijze van Gedeputeerde Staten. De Ontvanger volhardt daarin tevens bij zijne bewering, dat hij alles stipt heeft nageleefd, wat de wet en zijne instructie hem voorschrijft.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Achtste vergadering.

Vergadering van Donderdag, 8 *April* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Mr. K. A. Meeussen,

Mr. C. H. B. Boot,

Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van een Koninklijk besluit van den 27 Maart ll., n°. 14, houdende beschikking op *het beroep van het Bestuur van den calamiteusen polder Nieuw-Neuzen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland*, *houdende bepaling der som*, *welke*, *ingevolge art.* 3 *der wet van* 19 *Julij* 1870 (Staatsblad *n°.* 119), *van de inkomsten uit de bezittingen van gemelden polders ter beschikking behoort gesteld te worden van het Bestuur der waterkeering van dien polder* (zie het verslag over deze zaak op blz. 48—51).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Bestuur van den polder Nieuw-Neuzen, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 24/31 Julij 1874, n°. 9, de som bepalende, welke, ingevolge art. 3 der wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* n°. 119), van de inkomsten uit de bezittingen van den

calamiteusen polder Nieuw-Neuzen ter beschikking behoort gesteld te worden van het Bestuur der waterkeering van genoemden polder;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 3 Maart 1875, nº. 90;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 24 Maart 1875, nº. 9, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten, bij genoemd besluit, de som, die in mindering der kosten van zeeweringen eener verdediging ter beschikking moet worden gesteld, van 1 April 1873 tot en met 30 April 1878, hebben bepaald op *f* 640 per jaar;

dat zij daarbij zijn uitgegaan van de berekening, dat de inkomsten van den polder bedragen *f* 1226.40 per jaar, en dat daarentegen aan uitgaven zal worden gevorderd eene som van *f* 589, als: *a.* voor heulen en buizen *f* 10, *b.* voor waterleidingen *f* 60, *c.* voor zandwegen in den polder *f* 50, *d.* voor den weg over den berm van den inlaagdijk *f* 4, *e.* voor de kosten van bestuur *f* 450, *f.* voor de bijwerking van den kadastralen legger en kaart *f* 15;

dat het Polderbestuur zich door die berekening bezwaard acht en beweert, dat de uitgaven voor het inwendig bestuur te laag zijn geraamd, en dat post *b*, voor waterleidingen, moet worden geraamd op *f* 80, post *c* voor zandwegen op *f* 60, post *d* voor den weg over den berm van den inlaagdijk op *f* 10, post *e* voor de bestuurskosten op *f* 455; en dat bovendien nog een post van *f* 30 moet geraamd worden voor »druk- en bindwerk, schrijfbehoeften en bekendmakingen"; dat alzoo de uitgaven te zamen behooren gebragt te worden op *f* 660 en de uitkeering voor de oeververdediging bepaald op *f* 565 à *f* 570; dat de door Gedeputeerde Staten geraamde som van *f* 60 voor het onderhoud der waterleidingen voldoende kan geacht worden, daar voor dat onderhoud, in het tijdvak van 1863 tot 1873, gemiddeld niet zooveel per jaar is uitgegeven; dat de som voor het onderhoud der wegen zeker niet te ruim is gesteld, maar dat niet ieder dienstjaar van het vijfjarig tijdvak gelijke uitgaven zal vereischen, en de som, gemiddeld over het geheele vijfjarige tijdvak genomen, dus genoegzaam zijn kan; dat althans de noodzakelijkheid om die som te verhoogen door het Polderbestuur niet voldoende is aangetoond; dat dit evenzeer het geval is met de som van *f* 30 voor drukwerk;

dat de bestuurskosten in den polder zeer hoog zijn in vergelijking met die van andere polders in Zeeland; en dat, indien het Polderbestuur eene hoogere uitgave van *f* 71 voor gemelde drie posten volstrekt noodig mogt blijven achten, in die uitgave gemakkelijk kan worden voorzien, door het hoog bedrag der administratiekosten te verminderen;

Gezien de wet van 19 Julij 1870 (*Staatsblad* nº. 119);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen de bovenvermelde beslissing van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 24/31 Julij 1874, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 27 Maart 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van G. van Oijen c. s., Kerkvoogden der Nederduitsch-Hervormde gemeente te Rijswijk (Gelderland), van beschikkingen van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten van Gelderland, betreffende de benoeming van J. C. van Oijen tot Ontvanger van den polder Rijswijk.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 11 Februarij jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Op de vergadering van Geërfden van den dorpspolder Rijswijk, provincie Gelderland, gehouden den 16 Julij 1874, moest o. a. plaats hebben de benoeming of keuze van den Ontvanger van den polder.

Adressanten waren aldaar in den persoon van G. van Oijen tegenwoordig als Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Rijswijk, vertegenwoordigende de goederen, op den legger van den polder voorkomende ten name van: 1°. de pastorie van Rijswijk; 2°. de kerk van Rijswijk; 3°. de kosterij van Rijswijk, en 4°. de kerk en vicarij aldaar.

De Kerkvoogd G. van Oijen, aan wien slechts zes stembriefjes werden uitgereikt voor de stemming ter benoeming van den Ontvanger, protesteerde daartegen en eischte, dat aan hem twaalf stembriefjes zouden gegeven worden, zoo als volgens zijne bewering steeds had plaats gevonden. Die eisch werd daarop gegrond, dat het hectaren-getal van al de goederen, aan de Hervormde gemeente toekomende, niet mogt worden te zamen gevat, maar aan ieder hectarental, behoorende aan ieder der vier categoriën, hiervoor vermeld, afzonderlijk moet worden toegekend het getal stemmen, volgens het hectarental aan ieder dier categoriën toebehoorende.

Aan dien eisch werd niet voldaan. De stemming had plaats, en van de 158 geldig uitgebragte stemmen verkreeg J. C. van Oijen 80 stemmen, G. Udo Hz. 76 stemmen.

J. C. van Oijen is toen verklaard te zijn gekozen als Ontvanger.

Adressanten hebben zich toen gewend tot Gedeputeerde Staten, verzoekende, dat die benoeming zou worden geschorst en ter vernietiging aan de Provin-

ciale Staten voorgedragen, op grond, dat, indien de geëischte twaalf stembriefjes waren uitgereikt, zij zes stemmen meer zouden hebben uitgebragt op G. Udo Hz., in welk geval J. C. van Oijen niet zou zijn gekozen.

Tot staving van hun regt op twaalf stemmen zeiden zij, dat op den polderlegger van Rijswijk zijn bekend: 1°. de pastorie aldaar met 20.30 hectaren, uitbrengende vier stemmen; 2°. de kerk aldaar, met 4.12 hectaren, uitbrengende twee stemmen; 3°. de kosterij aldaar, met 3.91 hectaren, uitbrengende twee stemmen; 4°. de kerk en vicarij aldaar, met 15,65 hectaren, uitbrengende vier stemmen; dat elk dier vier afzonderlijke administratiën afzonderlijk op den polderlegger bekend zijn en afzonderlijk door Kerkvoogden beheerd worden; dat hun derhalve hadden moeten worden ter hand gesteld twaalf stembriefjes, zoo als vroeger altijd plaats greep.

Gedeputeerde Staten hebben over dat adres gehoord den Dijkstoel van Neder-Betuwe, die op den 1 September jl. berigtte, dat de voormelde verschillende administratiën niet vormen afzonderlijke personen, maatschappijen of zedelijke ligchamen, noch ook afzonderlijke eigendommen, erfpachten of vruchtgebruiken, in den zin van art. 111 van het Geldersche polderreglement, maar een geheel vormen, als eigendom der Hervormde gemeente, en dat hier alzoo niet opgaat: zooveel personen als qualiteiten.

Genoemde Staten hebben bij besluit van 22 September d. a. v., gezien art. 5 van het polderreglement, der adressanten verzoek afgewezen, zich met de meening van den Dijkstoel vereenigende.

Adressanten hebben zich toen gewend tot de Provinciale Staten van Gelderland, verzoekende de benoeming van den Ontvanger te verklaren onwettig. Bij de vroeger vermelde grief voegden zij nu nog twee andere, als: 1°. dat bloedverwanten van den benoemde hebben medegestemd, hetgeen ongeoorloofd is bij keuze van personen, uit eene bepaalde voordragt te benoemen; 2°. dat medegestemd is door de eigenaren der buitengronden, die niet in den polder Rijswijk zijn gelegen en alleen voor de wegen oneigenlijke polderlasten betalen.

Op den 6 November jl. hebben de Provinciale Staten adressanten niet-ontvankelijk verklaard in hun verzoek, zich vereenigende met het advies van Gedeputeerde Staten. Dat advies kwam hierop neder, dat, wat de quaestie over het stemmental betreft, die quaestie behoort onder die van art. 5, 1ª. *c*, van het polderreglement en dus ter cognitie stond van Gedeputeerde Staten; dat de twee andere grieven, hetzij men die beschouwde te vallen onder art. 5 of art. 6, in geen geval op dit oogenblik konden worden beslist door de Provinciale Staten. In het eerste geval niet, omdat zij dan stonden ter beoordeeling van Gedeputeerde Staten, aan wie zij niet bekend waren gemaakt, in het tweede geval, nl. indien art. 6 van toepassing is, omdat Provinciale Staten niet kunnen vernietigen, tenzij eerst Gedeputeerde Staten zijn geadieerd en deze de vernietiging hebben voorgedragen.

Adressanten hebben zich daarop gewend tot den Koning, verzoekende, dat door hem zal worden vernietigd het besluit van de Provinciale Staten en dien ten gevolge het besluit van den Geërfdendag tot benoeming van den Ontvanger; en subsidiair, zoo Gedeputeerde Staten waren competent, dat besluit

toch te vernietigen, als onjuist gewezen, en dien ten gevolge mede te vernietigen het besluit van den Geërfdendag.

In het adres wordt in het breede betoogd, dat Kerkvoogden vertegenwoordigen vier afzonderlijke administratiën, die ieder een eigen stemregt hebben; dat men dus het gezamenlijk hectarental evenmin kan zamenvoegen als men dit zou mogen doen, wanneer iemand zou optreden in verschillende qualiteiten, b. v. voor zich zelven, verder in qualiteit van voogd of als vertegenwoordigende zijne vrouw, met wie hij buiten gemeenschap van goederen is gehuwd. Voorts wordt er in beweerd, dat wel degelijk de drie geopperde grieven vallen onder de toepassing van art. 6, omdat de geschillen over het stemregt en de verkiezing geen geschillen zijn, betreffende het beheer van den polder; dat nietobservantie der bepalingen van het reglement betreffende stemregt en verkiezingen schennis is van het reglement, ter beoordeeling staande van Provinciale Staten.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben daarop berigt, zich refererende aan de gronden, in hun besluit van 22 September vermeld, dat naar hunne meening het subsidiair beroep, tegen dat besluit gerigt, is ongegrond, en het beroep tegen het besluit van Provinciale Staten is nietontvankelijk, omdat zij Gedeputeerde Staten geen besluit geschorst hebben of daarvan de vernietiging hebben aangevraagd bij Provinciale Staten.

Adressanten hebben eene memorie ingediend bij de Afdeeling. Zij voeren aan, dat het toch niet enkel kan afhangen van de vraag, of Gedeputeerde Staten geneigd of ongeneigd zijn, vernietiging van een besluit bij Provinciale Staten aan te vragen; want dat op die wijze het regt der ingezetenen om over schennis van een polderreglement te klagen, al zeer illusoir zou zijn. Voorts geven zij op de personen, die onbevoegdelijk hebben medegestemd. Die personen worden met name genoemd en zouden hebben uitgebragt 71 ongeldige stemmen, hetgeen zeker op de keuze van invloed moet zijn geweest.

Het Polderbestuur van Rijswijk heeft in eene ingezonden memorie te kennen gegeven, dat de appellanten zijn niet-ontvankelijk in hun beroep, omdat zij in het besluit van 22 September hebben berust, door zich te wenden tot Provinciale Staten; dat zij almede hebben berust in het besluit dier Staten, omdat zij zonder protest hebben toegelaten, dat de nieuwbenoemde Ontvanger is beeedigd en in functie getreden. Ten slotte zegt dat Bestuur, dat de gezamenlijke goederen naar hunne meening slechts één eigenaar hebben, nl. de Kerkvoogden in qualiteit, en slechts één kerkelijk eigendom vormen, al mogt de bestemming dier goederen niet op geheel dezelfde wijze van kerkelijken aard zijn.

Voor de appellanten treedt als Gemagtigde op de heer Mr. G. Kolff, Advokaat te Tiel, die het volgende zegt:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Ik zou, met het oog op de uitvoerige memorie, door ons in dit administratief geding ingediend, en met het oog op het request aan Zijne Majesteit den Koning en de verder gewisselde en overgelegde stukken, niet hier verschenen zijn, zoo mijn geachte ambtgenoot van Neder-Betuwe niet had

verklaard, dat hij waarschijnlijk de belangen van den benoemden Polder-Ontvanger van Rijswijk, J. C. van Oijen, voor deze Afdeeling op heden zou verdedigen. Nu hij echter niet present is, kon ik kort, zeer kort zijn, onder referte aan hetgeen in onze stukken voorkomt. Ik zal mij echter de vrijheid veroorloven een paar punten nader toe te lichten, met het oog op vroegere adviesen van deze Afdeeling, door Koninklijk besluit geheel gevolgd.

In de eerste plaats omtrent de ontvankelijkheid van ons hooger beroep.

Zoowel de Gedeputeerde als de Provinciale Staten van Gelderland beweren, dat ons eerste bezwaar valt onder art. 5 van het polderreglement, zoodat de Gedeputeerde Staten met beroep op Zijne Majesteit den Koning de bevoegde magt zouden zijn om te beslissen. Wij beweren het tegendeel. Wij beweren, dat het valt onder art. 6 van het polderreglement, zoodat de Provinciale Staten met beroep op Zijne Majesteit den Koning moeten beslissen. Wie heeft het nu aan het regte einde? Zonder arrogantie vermeenen wij, dat de juiste beslissing aan onze zijde is; en wij baseren ons daarvoor op een Koninklijk besluit, gegeven conform het advies van deze Afdeeling. Tusschen ons toch en den Geërfdendag van Rijswijk, of liever tusschen ons en de Poldermeesters van dien polder, bestaat verschil van gevoelen over de toepassing der bepalingen van het polderreglement omtrent de uitoefening van het stemregt in den Geërfdendag van een dorpspolder; en het betreft derhalve de vraag, of de besluiten van den Geërfdendag, bij de beschikking van Gedeputeerde Staten bedoeld, genomen zijn al of niet in strijd met een provinciaal reglement (art. 6).

Op grond nu van zoodanigen strijd, kunnen die besluiten alleen vernietigd worden door de Provinciale Staten, behoudens hooger beroep op den Koning, daar aan de Provinciale Staten bij art. 6 is opgedragen de vernietiging van besluiten van polderbesturen, welke in strijd zijn met wetten, algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat of provinciale reglementen enz.

De Provinciale Staten zijn dus de bevoegde magt om te beslissen, wanneer er verschil van gevoelen bestaat over de toepassing van de bepalingen van het polderreglement omtrent de uitoefening van het stemregt in den Geërfdendag, behoudens hooger beroep op den Koning. Dat Collegie heeft dit niet gedaan, en zich daartoe niet bevoegd verklaard, zoodat zijn besluit zal moeten worden vernietigd.

Al de drie quaestiën, die in dit administratief geding voorkomen, betreffen een geschil over de uitoefening van het stemregt op den Geërfdendag. Over allen waren dus de Provinciale Staten de éénige bevoegde magt om te beslissen.

Art. 5 van het Geldersche polderreglement is dus abusievelijk toegepast, daar niet dat artikel, doch art. 6 van toepassing was.

Dat dit zoo is, is aangenomen bij Koninklijk besluit van 17 Junij 1873, n°. 8, genomen conform het advies van Uwe Afdeeling (BELINFANTE, Deel XIII, pag. 273).

Het besluit van Gedeputeerde Staten van 22 September 1874, n°. 64, kon dus niet anders beschouwd worden dan als eene verklaring, dat het besluit van den Geërfdendag van Rijswijk h. i. genomen was conform de bepalingen van het polderreglement, en er geene termen waren tot schorsing, zonder meer.

Partij wil in ons adres aan de Provinciale Staten eene berusting vinden in het besluit van Gedeputeerde Staten van 22 September 1874, n°. 64. Volstrekt is dit niet het geval. Wij toch vroegen aan de Gedeputeerde Staten het aangevallen geërfdendag-besluit te schorsen en ter vernietiging aan de Provinciale Staten voor te dragen, en daarna om het zelf te vernietigen. Toen we daarop eene afwijzende beschikking kregen, hebben we conform het Koninklijk besluit van 16 December 1873, n°. 8, wederom genomen conform Uw advies (Belinfante XIV, pag. 1), ons tot de Provinciale Staten gewend met verzoek het geërfdendag-besluit te vernietigen. We hebben door zoo te handelen volstrekt niet berust in het besluit van Gedeputeerde Staten, doch geheel logisch gehandeld naar de aanwijzing, vervat in een Koninklijk besluit.

Hetgeen daaromtrent door partij wordt aangevoerd kan derhalve geen steek houden.

Wat de zaak *au fond* betreft, meenen we in de eerste plaats er op te moeten wijzen, dat onze beweringen noch door partij, noch door Poldermeesters van Rijswijk, noch door den Dijkstoel, noch door Gedeputeerde Staten worden tegengesproken. Er moet dus worden aangenomen:

1°. dat door de weigering om ons 6 stemmen meer toe te kennen, waarop we beweerden regt te hebben, invloed is uitgeoefend op de stemming, die, zoo wij die stemmen hadden kunnen uitbrengen, anders zou zijn geweest;

2°. dat de door het Polderbestuur voorgedragen candidaten en hunne bloedverwanten in den verboden graad deel hebben genomen aan de stemming, die zonder dien anders had kunnen geweest zijn, zoodat dat invloed op de stemming heeft moeten uitoefenen;

3°. dat de eigenaren der buitenwaarden, niet *in* den polder gelegen, hebben medegestemd, waartoe zij niet bevoegd waren, en dat ook dit invloed op de stemming heeft kunnen uitoefenen. Wij wenschten dit alleen te constateren, daar de zaak door Gedeputeerde Staten niet geheel is onderzocht, zoodat door de toestemming van partij deze feiten bewezen zijn. We hebben daar verder niets bij te voegen.

Partij, of liever de Dijkstoel, beroept zich op het arrest van den Hoogen Raad van 25 April 1845, om daaruit de ongegrondheid van ons eerste middel te bewijzen. Die beslissing echter van den Hoogen Raad, gesteld ze ware hier van toepassing, is echter eene van die beslissingen, die aan groote kritiek heeft blootgestaan. Ik verwijs uwe Afdeeling daaromtrent naar het werk van den heer Jordens, door partij aangehaald.

Het arrest is echter volstrekt niet van toepassing. Het was gebaseerd op de Koninklijke besluiten, die toenmaals aan de kerkelijke administratie ten grondslag lagen, doch die thans hebben opgehouden van kracht te zijn.

Elke kerkelijke gemeente wordt, wat hare kerkelijke goederen betreft, geregeerd, zoo zij zich onderworpen heeft aan het nieuw algemeen Collegie van Toezigt, door het reglement van dat Collegie beheerscht en anders door haar eigen reglement. Men kan zich dus niet beroepen op een arrest, gewezen onder het van kracht zijn van een geheel ander reglement.

Vreemd is het, en ik wijs er hier nogmaals op, dat eerst thans de Polder-

meesters van Rijswijk, of liever de Heemraad van Neder-Betuwe, P. van Oijen, wien de Poldermeesters in alles volgen, die leer, omtrent het toekennen van stemmen, zijn toegedaan, terwijl vroeger, toen de heer M. J. van Oijen, de broeder van den heer P. van Oijen, Kerkvoogd was, voor elk afzonderlijk werd gestemd. Vreemd is het ook, dat de Dijkstoel van Neder-Betuwe dezelfde meening is toegedaan, wat betreft de stemming op den Geërfdendag, doch, blijkens de opgemaakte kiezerslijst, voor de stemming van hoofdgeërfden, voor elk afzonderlijk laat stemmen. Het is vreemd en opmerkenswaardig, en het geeft het idée aan de hand, dat we hier niet te doen hebben met een algemeen principe, doch met een principe speciaal voor dit bijzonder geval.

Waar het o. i. in deze op aankomt, volgens het polderreglement, zijn de bepalingen van het reglement zelf. Geërfden zijn zij, die op den polderlegger voorkomen. Het staat vast, dat èn kerk èn kosterij en pastorij èn kerk en vicarij van Rijswijk, elk onder een afzonderlijk hoofd en elk afzonderlijk op den polderlegger voorkomen. Elk hunner is dus Geërfde volgens het reglement, en aan elk dier afzonderlijke geërfden moest hun stemmental, waarop zij regt hadden, gegeven zijn.

Hoewel al die goederen het eigendom zijn van de Hervormde gemeente te Rijswijk, maken zij, Gedeputeerde Staten erkennen het, geheel afzonderlijke fondsen uit, wier afzonderlijk bestaan aan de zorg van Kerkvoogden is opgedragen. Het fonds der pastorij-goederen is uitsluitend bestemd om uit de opkomsten geheel of gedeeltelijk in het predikants-tractement te voorzien; evenzoo is de opbrengst der kosterij-goederen uitsluitend tenzelfden einde bestemd voor den Koster. Deze en de kerkengoederen te vermengen, wordt door den aard en de afzonderlijke fondsen gewraakt. Ook dit wordt geleerd door den heer Jordens, door partij ingeroepen, op pag. 130.

In den Tielerwaard wordt dan ook steeds voor ieder afzonderlijk gestemd. Ik was b. v. op Waardenburg, waar hetzelfde voorkomt, en de Baron van Aylva van Pallandt en Neerijnen voor kerk, kosterij, pastorij en vicarij afzonderlijk stemt in zijne hoedanigheid van President en Kerkvoogd.

Eene opmerking echter daaromtrent. In zijn advies aan Gedeputeerde Staten van 1 September 1874, n°. 3336, dus vóór ons adres aan de Provinciale Staten, wees de Dijkstoel van Neder-Betuwe er op, dat Udo en van de Geer hadden medegestemd, en gaf als zijn gevoelen te kennen, dat die beiden, als zijnde voorgedragen, niet mede hadden mogen stemmen. De Dijkstoel vergat echter mede op te geven, dat ook de kandidaat van Oijen, diens vader, het lid des Dijkstoels, en zijn oom G. van Oijen hadden medegestemd. Mogten Udo en van de Geer niet meêstemmen, hetgeen wij toegeven, dan mogten ook de heeren van Oijen niet meêstemmen, en die heeren bragten juist de meeste stemmen uit. Het kan toch niet het idée des Dijkstoels zijn geweest, dat de heeren van Oijen boven de wet zijn.

Wij maken op deze zaak alleen attent om er op te wijzen, dat de opmerking van Gedeputeerde Staten alles behalve juist is, dat zij van het medestemmen van bloedverwanten in den verboden graad niet in kennis waren gesteld. Uit het aangehaalde besluit van den Dijkstoel volgt het tegendeel: daaruit volgt, dat Gedeputeerde Staten daarop wel waren geattendeerd.

Ons tweede bezwaar zal wel geene verdere toelichting behoeven. Het zij mij echter veroorloofd een voorbeeld aan te halen, aan den President uwer Afdeeling persoonlijk bekend. Ook te Ophemert ligt een groot blok uiterwaarden, dat geheel in dezelfde positie verkeert als dat te Rijswijk; te Ophemert echter hebben de eigenaren dier uiterwaarden, en met regt, geen stem daarvoor op den Geërfdendag. Zij liggen buiten den polder en betalen oneigenlijke polderlasten.

Ook voor ons derde bezwaar hebben we niets naders bij te brengen.

Ik meen hiermede te kunnen volstaan en vertrouw, dat de Afdeeling termen zal vinden om Zijne Majesteit voor te stellen aan ons verzoek te voldoen.

De heer J. C. van Oijen, die tot Ontvanger benoemd is, betoogt, dat de buitengronden liggen onder het district en den polder van Rijswijk.

De heer Mr. G. Kolff antwoordt, dat die gronden wel liggen in het dorp Rijswijk, maar niet in den polder, en dat de verwarring juist daardoor ontstaat, dat men het dorp met den polder Rijswijk verwart. De buitenwaarden liggen evenmin in het polderdistrict Neder-Betuwe, en betalen dan ook aan dat district geene lasten.

III. *het beroep van den Raad der gemeente Kampen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875.

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Uit de stukken dezer zaak blijkt, dat de Predikanten der Hervormde gemeente te Kampen, sedert onheugelijke jaren, hunne bezoldiging, laatstelijk *f* 1215 per jaar, uit de gemeentekas ontvangen, en geen rijks-tractement genieten; dat de Raad in 1869 besloten heeft om, hoewel er geene wettelijke verpligting bestond voor de gemeente tot betaling van tractement of pensioen aan de Predikanten: 1°. aan den emeritus-Predikant Rambonnet van den dag van zijn emeritaat, dat is 1 Julij 1866, uit stads-kas te verleenen *f* 615 per jaar boven zijn pensioen uit 's Rijks kas; 2°. aan de thans dienstdoende Predikanten aldaar te verzekeren eene toelage, boven hun eventueel Rijks-pensioen, van *f* 1215 's jaars, bij 40 dienstjaren en 65 jarigen leeftijd, en bij mindere dienstjaren en leeftijd naar evenredigheid, en 3°. aan de voor het vervolg te Kampen beroepen wordende Predikanten noch tractement noch emeritaats-pensioen uit de gemeentekas te betalen. Toen de Kerkeraad tegen deze laatste bepaling bij adres aan den Raad was opgekomen en tevens op eene billijke verhooging der bestaande predikants-tractementen had aangedrongen, werd eene Raadscommissie benoemd, en aan deze en den Archivaris der gemeente opgedragen om een onderzoek in te stellen omtrent de verpligting der stad Kampen tot betaling van tractement en pensioen aan de leeraren der Hervormde gemeente aldaar. Toen die Commissie verklaard had, dat er verschil van gevoelen bij de leden was, benoemde de Raad in zijne vergadering van 18 October 1870 eene Commissie van regtsgeleerden, om advies over die quaestie

te geven, bestaande uit de heeren: Mr. J. R. Thorbecke, Minister van Staat, Mr. B. J. Lintelo de Geer van Jutphaas, Professor te Utrecht, en Mr. G. Diephuis, Professor te Groningen. Nadat de heer Thorbecke (op 6 Junij 1872) was overleden, werd op 30 Julij 1872 in zijne plaats gekozen Mr. W. B. S. Boeles, lid van het Geregtshof van Drenthe. Het is uit een besluit, op 17 Junij 1873 door den Gemeenteraad van Kampen, op voorstel van een zijner leden, tegen het praedvies van den Burgemeester genomen, op te maken, dat het regtsgeleerd advies dier heeren daartoe strekte, dat de gemeente wettelijk niet verpligt is tot betaling der bedoelde tractementen en pensioenen. Bij dat besluit toch geeft de Raad, op de overweging, dat zij teregt die wettelijke verpligting hebben ontkend, doch dat het toch wenschelijk voorkomt, zich niet uitsluitend op gronden van streng regt te beroepen, maar ook die van billijkheid te doen gelden, — aan den Kerkeraad, in antwoord op zijn adres van 1869, te kennen, dat de Kerkeraad zich wenden moet tot den Minister van Finantiën, ten einde eene bijdrage uit 's Rijks schatkist te verkrijgen, met verpligting om, zoo die verkregen zal zijn, zich op nieuw tot den Gemeenteraad te wenden, opdat deze beslisse, in hoeverre die rijksbijdrage, op grond van bestaande zedelijke verpligtingen, zal behooren te worden aangevuld uit de gemeentekas.

Toen de Kerkeraad, op verlangen van den Minister van Finantiën, eene nadere verklaring van dit laatstgemeld besluit verzocht had, is hem door den Raad op 30 September 1873 te kennen gegeven, dat, wanneer van Rijkswege aan ieder der Hervormde Predikanten te Kampen een *alterum tantum* van *ƒ* 300 werd verzekerd, de gemeente bereid zal zijn aan die Predikanten de tractementen te betalen, welke zij thans genieten.

Uit een extract van het verhandelde in de raadszitting van 31 Maart 1874 blijkt voorts, dat, in antwoord op een nader adres van den Kerkeraad van 16 Februarij 1874, houdende verzoek »om de uitbetaling der tractementen aan de Predikanten voor het vervolg te verzekeren en deze zooveel te verhoogen, als regtvaardig en billijk zal worden geacht," — door den Raad bepaald is »dat voortaan aan de te beroepen Predikanten weder uit de gemeentekas het tractement zal worden uitbetaald, dat de tegenwoordige Predikanten genieten; doch dat eene verhooging dier tractementen wordt geweigerd." Vier leden verzochten aanteekening in de notulen, dat zij zich met dat besluit niet vereenigd hadden.

Toen nu de begrooting voor het jaar 1875 in behandeling was in den Gemeenteraad van Kampen, werd bij meerderheid van stemmen in de zitting van 15 October 1874 besloten, — tevens als antwoord op een nader adres van den Kerkeraad van 26 September te voren, — om, met afwijking van het genoemd besluit van een half jaar geleden, aan elk der vier Predikanten bij de Hervormde gemeente te Kampen eene verhooging van *ƒ* 500 op het tractement toe te staan, in te gaan op 1 Januarij 1875, waardoor de bezoldiging voor ieder van *ƒ* 1215 op *ƒ* 1715 zal worden gebragt. Weder waren er vier leden, die protest tegen dat besluit in de notulen lieten aanteekenen.

Op 22 October 1874, eene week na het vallen van gezegd raadsbesluit, wendde het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur te Kampen zich bij adres

tot Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarin het tegen dat besluit opkwam, als bevattende eene *liberaliteit*, iets waartoe de gemeente, blijkens adviesen van den Archivaris en van drie regtsgeleerden, *wettelijk* niet verpligt was: eene begunstiging van het éene kerkgenootschap boven het andere, strijdig met het beginsel van gelijkheid van alle godsdienstige gezindheden voor de wet. Het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur zegt verder, dat het ook tractementen naar evenredigheid voor zijne geestelijken aan het Gemeentebestuur had verzocht, doch dit verzoek was afgewezen; dat het onbillijk was, dat de Raad eene gunst aan het éene kerkgenootschap toekende en die aan het andere onthield; dat Gedeputeerde Staten derhalve verzocht werden hunne goedkeuring aan de begrooting te onthouden, opdat de onregelmatigheid hersteld worde, en verdere begunstiging van de éene kerkgemeente boven de andere niet plaats vinde.

De Raad, wien dit adres was toegezonden door Gedeputeerde Staten tot berigt, gaf een exposé van den loop dier zaak, overeenkomende met het hierboven reeds medegedeelde; en ook de Kerkeraad der Hervormde gemeente te Kampen zond een adres in aan Gedeputeerde Staten, waarin gewezen werd op de zedelijke verpligting der gemeente tot de betaling der tractementen, in dier voege als door den Gemeenteraad laatstelijk was bepaald.

Gedeputeerde Staten hebben inmiddels de begrooting aan den Raad teruggezonden met eene nota van aanmerkingen, en o. a. op art. 93 der uitgaven deze opmerking gemaakt: »dat zij zich onthielden van beoordeeling der gronden, waarop de gemeente de uitbetaling der sedert eeuwen genoten jaarwedden van de Hervormde Predikanten ook in het vervolg wil voortzetten; doch dat zij bezwaar hebben tegen de verhooging van dien post met *f* 2000, strekkende om die tractementen voor ieder dier Predikanten met *f* 500 te verhoogen; dat de kosten der voorziening in de openbare eeredienst zeer zeker niet behooren tot de uitgaven der gemeente. Nu mogen er voldoende redenen bestaan om eene eeuwenheugende betaling niet te staken; zeker bestaan er geene voldoende gronden om nieuwe uitgaven van dezen aard voor rekening der gemeente te nemen. Den Raad werd derhalve in overweging gegeven om den post sub 93 met *f* 2000 te verminderen.

In zijne vergadering van 24 December 1874 behandelde de Raad de op de begrooting gemaakte bedenkingen en verklaarde hij, ten aanzien van gezegd art. 93: »dat hij bezwaren maakte om dien post tot een minder bedrag uit te trekken.” De Raad wees er op: *a.* dat het beginsel, om de bedoelde tractementen op de stedelijke begrooting te brengen, dusverre altijd door Gedeputeerde Staten was goedgekeurd; *b.* dat het bedrag der bedoelde tractementen niet altijd onveranderlijk is geweest, maar zelfs nog in 1849, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, was verhoogd, en *c.* dat, daargelaten of door eene onthouding van goedkeuring op *dezen* grond niet het zelfstandig karakter van het Gemeentebestuur zoude worden voorbijgezien, er op gewezen moest worden, dat de pogingen, bij het Rijk aangewend om verhooging der predikants-tractementen te verkrijgen, steeds zijn afgestuit op de bewering der Regering, dat deze jaarwedden ten laste der gemeente Kampen moesten komen.

Daarop nu is gevolgd het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, van 30 December 1874, waarbij de goedkeuring aan de begrooting wordt onthouden. Met het oog op de drie gronden, waarom de Raad geweigerd had den post op verlangen van Gedeputeerde Staten te verminderen, houdt het besluit van Gedeputeerde Staten de volgende overwegingen in:

wat het eerste punt betreft: dat Gedeputeerde Staten door de goedkeuring van de begrootingen, waarop de jaarwedden door de Predikanten van het Hervormd kerkgenootschap sedert eeuwen uit de stedelijke kas genoten, waren uitgetrokken, eenvoudig de betrekking hebben geëerbiedigd, die tusschen de burgerlijke en kerkelijke gemeenten bestond, zonder zich in te laten met het opsporen van den regtsband, waarvan die betrekking het gevolg mogt zijn, en dat ze naar hunne meening, door zoo te handelen, in den geest bleven van art. 168 der Grondwet;

wat het tweede punt betreft: dat een feit, in 1849 voorgevallen, niet wel als beweegreden kan gelden voor de goedkeuring eener handeling, 25 jaren later gepleegd; doch dat bovendien sedert 1849 de gemeentewet is ingevoerd, die op de begrooting alleen de uitgaven *der gemeente* wil hebben gebragt; dat nu de kosten van voorziening in de openbare eeredienst niet behooren tot de uitgaven der gemeente, en de Predikanten van een bepaald kerkgenootschap de leeraren zijn van hunne kerkelijke-, maar in geen enkel opzigt de ambtenaar van de burgerlijke gemeente;

wat het derde punt betreft: dat de Grondwet in art. 140 aan den Raad de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente overlaat, doch het zelfstandig karakter van den Raad en die regeling in artt. 141 en 142 beperkt;

dat de gemeentewet zoowel den regel uitgewerkt als de beperking toegepast heeft, en dat meer bepaald de handeling, waarover de Raad zich schijnt te beklagen, als te kort doende aan zijn zelfstandig karakter, in art. 141 der Grondwet, in verband met art. 161 der provinciale wet en art. 207 der gemeentewet, haren wettigen grondt vindt.

Daartegen nu is gerigt het adres van 23 Januarij jl., waarbij de Gemeenteraad van Kampen bij den Koning voorziening vraagt tegen de door Gedeputeerde Staten onthouden goedkeuring der begrooting. Na een exposé der feiten en opgave der gronden, waarop het besluit van Gedeputeerde Staten van 30 December ll. genomen is, voert de Raad het volgende aan: dat hij al dadelijk moet vooropstellen, dat hier in geenen deele sprake kan zijn van het zonder eenigen grond ten laste van de gemeentekas brengen van de kosten van eenige eeredienst, en ook alle denkbeeld om eene bijzondere eeredienst bij uitsluiting te willen begunstigen moet vervallen, omdat die betaling uit de gemeentekas is eeuwenoud; omdat, al mogen, wel is waar, bekwame en aanzienlijke regtsgeleerden hebben geadviseerd, dat de gemeente *niet* wettelijk verpligt is tot betaling, — toch ook andere, waaronder evenzeer bekwame regtsgeleerden, hebben beweerd, dat Kampen desniettegenstaande met de betaling behoort te blijven voortgaan, en omdat in allen gevalle de zedelijke verpligting daartoe niet kan worden ontkend, dat tot eene billijke verhooging der bedoelde tractementen door den Gemeenteraad dan ook eerst is besloten, nadat, zoo op grond van het bestaande verschil

van gevoelen, als op grond van de niet te betwisten zedelijke verpligting, in beginsel was aangenomen, om de eeuwen-oude uitbetaling der tractementen als eene uitgave der gemeente te blijven beschouwen en met die uitbetaling uit de gemeentekas te blijven voortgaan, en nadat bij herhaling pogingen waren aangewend om voor die verhooging eene bijdrage uit 's Rijks schatkist te erlangen, die echter vruchteloos zijn gebleven ten gevolge van de steeds volgehouden bewering van de Hooge Regering, dat het aan geen redelijken twijfel onderhevig schijnt, dat de uitgaven, zoowel voor pensioen als tractement der Predikanten, ten laste van de burgerlijke gemeente van Kampen behooren te blijven;

dat Gedeputeerde Staten, zonder den regtsband te beoordeelen, maar de eeuwen-oude betrekking tusschen de burgerlijke en de kerkelijke gemeente eerbiedigende, op grond van die betrekking, even als de Raad, de uitbetaling der tractementen in quaestie in beginsel aannemen als eene uitgave der gemeente, en aan den post voor tractementen regt van bestaan op de gemeentelijke begrooting toekennen;

dat het nu toch wel niet zal kunnen opgaan om den post zelf in beginsel als eene uitgave der gemeente aan te nemen en eene billijke verhooging van dien erkenden post, als het ware geheel afgescheiden daarvan, als eene zaak geheel vreemd aan de gemeente te beschouwen en daaraan een ander karakter toe te kennen;

dat Gedeputeerde Staten, de zaak in beginsel, op welke gronden dan ook, erkennende en goedkeurende, naar 's Raads bescheiden meening zich hadden moeten bepalen tot de beoordeeling, of de door den Raad vastgestelde verhooging moet worden geacht bovenmatig en buiten verhouding tot andere tractementen, uit de gemeentekas genoten wordende; maar dat zij in eene verhooging op zich zelve geene aanleiding konden vinden om de goedkeuring aan de begrooting te onthouden;

dat dit laatste te meer klemt, wanneer men in aanmerking neemt, dat de post voor de predikants-tractementen op de gemeentelijke begrooting niet altijd onveranderlijk is geweest, maar zelfs nog in het jaar 1849, onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten, verhooging heeft ondergaan, en dat het cijfer ook in vroegere tijden niet als onveranderlijk werd beschouwd, daaruit blijkende, dat voorheen een minder getal Predikanten dan thans door de burgerlijke g meente werd bezoldigd;

dat de Raad in geenen deele, gelijk Gedeputeerde Staten zulks opvatten, heeft beweerd, dat de in 1849 plaats gehad hebbende verhooging de beweegreden voor de thans vastgestelde verhooging is geweest; maar dat de Raad, door op dit feit te wijzen, heeft willen doen uitkomen, dat, erkent men de predikants-tractementen als eene uitgave der gemeente, het niet was aan een »onveranderlijken post", aan een steeds »vaststaand cijfer", dat men regt van bestaan op de begrooting had toegekend;

dat de bemerking van Gedeputeerde Staten, dat sedert 1849 de gemeentewet is ingevoerd, voor de waardering dezer zaak wel niets zal kunnen afdoen, omdat óók vóór de invoering dezer wet voorzeker geene uitgaven, geheel vreemd aan de gemeente-huishouding, ten laste van de stadskas konden komen, en omdat

ook toen de plaatselijke begrootingen waren onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten, die hunne afkeuring omtrent posten op de begrooting konden uitspreken;

dat de Raad niets wil te kort doen aan de regten van Gedeputeerde Staten met betrekking tot hun toezigt op de regeling van de huishouding der gemeente, en evenzeer de beperkingen erkent, waaraan het zelfstandig karakter van den Gemeenteraad in die regeling is onderworpen; doch dat hij niet kan toegeven, dat de door Gedeputeerde Staten ingeroepen wets-artikelen de strekking hebben om bij hen over te brengen wat bij artikel 140 der Grondwet aan den Raad is overgelaten, met andere woorden, dat de *regeling* van de gemeente-huishouding bij Gedeputeerde Staten zou behooren;

dat het hierboven aangevoerde, naar 's Raads overtuiging, aantoont, dat Gedeputeerde Staten door hunne handeling aan de autonomie van den Gemeenteraad hebben te kort gedaan, en het beginsel, daaromtrent bij art. 140 der Grondwet gehuldigd, geheel hebben voorbijgezien; en dat in allen gevalle geen aannemelijke grond aanwezig was om hunne goedkeuring aan de door den Raad vastgestelde begrooting te onthouden.

Door vier leden van den Raad, die de minderheid hadden uitgemaakt, t. w. door den Burgemeester de la Sablonière en de Raadsleden van Romunde, Stibbe en Höfelt, is op 28 Januarij jl. almede een adres aan den Koning ingezonden, waarin zij te kennen geven, dat zij zich met het adres, dat op 23 Januarij was vastgesteld met 7 tegen 5 stemmen, terwijl 3 leden afwezig waren, niet kunnen vereenigen. Zij wijzen op het, na voorlichting van twee verschillende Raads-commissiën en van den Gemeente-Archivaris, in 1866 genomen besluit om *in het vervolg* geene predikants-tractementen meer te betalen uit de gemeentekas, en op het door de *meerderheid* van den Raad later genomene, daarvan afwijkende, besluit; en zij betoogen, dat de *wettelijke* verpligting tot die betaling niet op de gemeente rust, en dat, als dit niet het geval is, het betalen uit *zedelijke* verpligting, tot willekeur leidende, aan een Gemeentebestuur niet vrijstaat; en dat het uit conveniëntie geven van gelden aan ééne kerkelijke gemeente, niet een deel der huishouding van de burgerlijke gemeente, strijdt tegen de grondwettige gelijkheid van bescherming, aan alle kerkgenootschappen toegekend. Het adres eindigt met eene aanwijzing van het onjuiste der bewering, dat de Hooge Regering zou hebben beweerd, dat de gemeente Kampen tot deze betaling verpligt was.

Gedeputeerde Staten, op het adres van den Gemeenteraad door den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord, geven in hun berigt van 4 Februarij jl. te kennen, dat de Raad niet geheel juist de motieven hunner onthouding van goedkeuring aan de begrooting wedergeeft, en toonen dit verder aan. Voorts geven Gedeputeerde Staten het standpunt op, waarop zij zich bij de beoordeeling van den betrokken begrootingspost geplaatst hebben. Dienaangaande zeggen zij het volgende:

»Wel moest het bevreemden, dat de Raad, die, zeer kort geleden, door regtsgeleerden raad voorgelicht en na rijp beraad volhard had bij een besluit om de betaling der predikants-tractementen niet verder voort te zetten dan gedurende

het leven van hen, die thans in het genot zijn van die jaarwedden, eensklaps die clausule losliet en zonder eenige beperking den post weêr op de begrooting bragt; maar wij hebben er geen oogenblik aan gedacht daartegen eenige bedenking te maken. Integendeel, ons kwam het voor, dat de handhaving van den ouden post eene handeling was in den geest van art. 168 der Grondwet; dat die handhaving eene eerbiediging was van eene betrekking tusschen de burgerlijke en de kerkelijke gemeente, die sedert eeuwen had bestaan, al ontsnapte de regtsgrond van die betrekking thans aan de nasporing.

»Meer bevreemdend was het echter, dat de Raad, eenmaal tot meerdere mildheid gestemd, die mildheid zoover dreef, dat hij niet alleen den post zonder voorbehoud op de begrooting bragt, maar dien tevens met *f* 2000 verhoogde; en tegen die verhooging meenden wij ernstig te moeten opkomen.

»Het was nu toch niet meer de erkenning van eene bestaande overoude betrekking, die haren grond kon hebben in burgerlijken regtsband; maar het was de erkenning van eene verpligting der gemeente om te voorzien in de behoeften van de openbare eeredienst van een enkel kerkgenootschap, de erkenning van die voorziening als gemeente-belang en gemeente-zaak.

»Was de handhaving van den ouden post naar ons begrip eene handeling in den geest van art. 168 der Grondwet, de verhooging van dien post achtten wij even zeker eene handeling in strijd met haar 165ste artikel; en in dat opzigt vereenigden wij ons grootendeels met de gronden, door het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur in zijn hiernevens aan Uwe Excellentie medegedeeld adres ontwikkeld.

»De Raad van Kampen, tegen onze beslissing voorziening vragende, had onzes inziens behooren te bewijzen, dat de uitgaaf, die wij weigerden goed te keuren, wel een gemeentebelang of eene gemeentezaak betrof. Hij heeft dat niet gedaan en de gronden, waarop die beslissing rust, vrij wel onaangeroerd gelaten.''

Deze zaak is op 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 17 Februarij jl., bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt.

De heer Mr. B. M. Vlielander Hein, Advokaat ts 's Gravenhage, treedt vervolgens op als Gemagtigde van den Kerkeraad en verdedigt nader meer uitvoerig het ingestelde beroep.

IV. *het beroep van F. J. Feldbrugge*, *te Groningen*, *van eene beslissing van den Burgemeester der gemeente*, *waarbij hem verlof is geweigerd tot het doen opgraven van een lijk op de algemeene begraafplaats en het doen vervoeren daarvan naar de begraafplaats der Roomsch-Katholijke gemeente.*

De *Staatsraad* Boot brengt (namens den *Staatsraad* de Jonge) het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Burgemeester der gemeente Groningen heeft, onder dagteekening van 2 December ll., afwijzend beschikt op het verzoek van F. J. Feldbrugge, aldaar, om het lijk zijner in Julij 1873 overledene echtgenoote te

mogen doen opgraven en vervoeren van de Noorderbegraafplaats naar die der Roomsch-Katholijken aldaar.

Die weigering was gegrond op de overweging, dat alleen dan van het algemeen verbod om lijken op te graven en te vervoeren mag worden afgeweken, wanneer in een bijzonder geval redenen daartoe aanwezig zijn, die zwaarder wegen dan die, welke den wetgever tot het verbod hebben geleid; dat het opgraven en vervoeren is verboden in het belang der openbare orde en van den openbaren gezondheidstoestand; dat, hoewel adressant beweert, dat de inwilliging van zijn verzoek niet strijdig is met het algemeen belang, het intusschen zeer zeker is, dat het vervoer over de openbare straat over een zoo grooten afstand als hier wordt bedoeld en door het midden eener digtbevolkte stad, van lijken, die reeds meer of minder geruimen tijd zijn begraven geweest en die dus meer of minder tot ontbinding zijn overgegaan, niet bevorderlijk kan zijn aan den openbaren gezondheidstoestand en ongetwijfeld nadeel kan opleveren; dat tegenover de mogelijkheid van dat nadeel alleen staat de persoonlijke (overigens zeer te eerbiedigen) wensch van den adressant; maar dat noch zijn privaat belang, veel minder eenig publiek belang, de ter-zijde-stelling van het verbod in het onderwerpelijk geval vordert, waardoor mogelijkheid van gevaar zoude ontstaan.

Van die afwijzende beschikking is F. J. Feldbrugge bij Zijne Majesteit op 18 December ll. gekomen in hooger beroep.

Hij geeft daarbij te kennen, dat zijne overledene vrouw herhaaldelijk den wensch had uitgedrukt om begraven te worden op de, in het eind haars levens in aanleg zijnde Roomsch-Katholijke begraafplaats; en dat hij haar heeft moeten beloven al het mogelijke zijnerzijds te zullen aanwenden, ten einde dien wensch vervuld te krijgen. De Roomsch-Katholijke begraafplaats werd eerst in dienst gesteld in September 1873, zoodat het lijk van des verzoekers echtgenoote is moeten bijgezet worden op de Noorderbegraafplaats. Intusschen heeft verzoeker op de Roomsch-Katholijke begraafplaats een grafkelder doen inrigten en vervolgens het verzoek, hiervoren omschreven, tot den Burgemeester van Groningen gerigt.

Ten aanzien van de beweegredenen der afwijzende beschikking van 2 December meent appellant te mogen betwijfelen, of zij juist zijn en de beschikking wettigen. Eigenaar van het graf is hij appellant. Indien de door den Burgemeester aangegeven redenen moeten leiden tot eene weigering van het verlof, dan zal dit nimmer kunnen worden gegeven; dan zal het zoo goed zijn, alsof art. 12 der wet niet ware geschreven.

Het vervoer zal moeten geschieden over de openbare straat. Nimmer zal eenig opgegraven lijk anders dan over de openbare straat naar elders kunnen worden vervoerd.

Het lijk zal moeten worden vervoerd over een zoo grooten afstand. Deze afstand is nog niet van een half uur.

Door het midden eener digtbevolkte stad. Adressant wist, dat de Burgemeester aan zijn verlof alle voorwaarden kan verbinden; hij heeft in zijn verzoekschrift aangenomen al die voorwaarden ten aanzien van wijze en tijd van vervoer van

het lijk te zullen vervullen, die daaraan mogten worden verbonden. Beide begraafplaatsen liggen ver buiten de bebouwde kom der gemeente. De Burgemeester heeft het in zijne magt te bepalen, dat het vervoer zal moeten geschieden langs de niet-bebouwde buitensingels. Door dit te doen, door een nachtelijk uur voor te schrijven, zoude hij een wensch van adressant hebben voorkomen.

Dit vervoer van een min of meer tot ontbinding overgegaan lijk kan niet bevorderlijk zijn aan den openbaren gezondheidstoestand. Adressant beaamt dit ten volle, doch acht dit niet een vereischte.

Het *kan* ongetwijfeld nadeel opleveren. Adressant vermeent in gemoede, dat dit vervoer, op dat uur, langs dien weg, mag gezegd worden niemand eenig nadeel te zullen berokkenen. Hij vraagt eerbiedig: indien dit *kan* een billijke, een regtmatige grond van weigering is, wanneer zullen dan immer persoonlijke wenschen gehoor mogen erlangen?

Adressant verlangt niet, dat eenig publiek belang aan zijn persoonlijken wensch worde opgeofferd. Zijn wensch, dien de heer Burgemeester overigens eerbiedigt, is de hem heilige wensch van zijne overledene gade. Daarvoor doet hij zijn uiterste best, doch gelooft evenwel niet te worden weggesleept door eenige persoonlijke inzigten of eenig vooroordeel, wanneer hij zijne overtuiging uitdrukt, dat geen publiek belang door dat vervoer *kan* worden benadeeld.

Requestrant acht het eerder van publiek belang, dat aan alle ingezetenen worde vergund, wenschen te vervullen, die, al schijnen ze aan anderen minder redelijk, voor hun gemoed heilig en dierbaar zijn, vooral indien zij kunnen worden vervuld zonder nadeel van wie ook.

Adressant verzoekt, op grond van het bovenstaande, dat het Zijner Majesteit moge behagen het gevraagde verlof te verleenen, onder al zoodanige voorwaarden als Zijne Majesteit zal gelieven te bepalen.

De Geneeskundige Inspecteur voor Friesland en Groningen in zijn aan Gedeputeerde Staten van Groningen uitgebragt ambtsberigt van 3 Februarij jl., na mededeeling, dat appellants vrouw is overleden aan eene zeer chronische, uitterende ziekte, merkt op, dat art. 12 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) niets bepaald voorschrijft ten aanzien van sanitaire bezwaren of van voorzorgsmaatregelen bij het verleenen van het gevraagde verlof door den Burgemeester.

Met het oog op den inhoud van dat wets-artikel zou hij bezwaarlijk kunnen adviseren, het gevraagde verlof niet te doen verleenen.

Intusschen acht hij het wenschelijk, dat in het belang der volksgezondheid eenige voorzorgsmaatregelen worden voorgeschreven bij het verleenen van het verlof tot opgraving en vervoer, al geldt het *in casu* ook niet een sterfgeval aan eene besmettelijke ziekte.

Hij zou in bedenking geven het vervoer van het lijk te doen plaats hebben in den vroegen morgen, — buiten de stad om, wat *in casu* kan geschieden, — vóórdat de kist uit het graf wordt verwijderd die te bevochtigen met eenige liters ruw karbolzuur en daarna de kist onmiddellijk in te sluiten in eene kist, die (even als dit in artt. 3, 4 en 5 van het Koninklijk besluit van 18 October 1869 (*Staatsblad* n°. 162) bepaald is ten aanzien van lijken aan boord van sche-

pen of waar die naar het buitenland zullen worden vervoerd) »waterdigt" of »hermetisch" gesloten is.

Gedeputeerde Staten, in hun berigt van 19 Februarij jl., zijn van oordeel, dat er in dit bijzonder geval termen zijn tot inwilliging van het verzoek, en vereenigen zich met het gunstig praeadvies van den Geneeskundigen Inspecteur.

Memoriën zijn er niet ingekomen, weshalve ik meen hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Negende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 21 *April* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Mr. K. A. Meeussen,

Mr. C. H. B. Boot,

Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van een Koninklijk besluit van den 16 dezer, nº. 5, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van Johann Carl Theodor Wilde* (zie het verslag over deze zaak op blz. 72—74).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Johann Carl Theodor Wilde;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 Maart 1875, nº. 5;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 April 1875, nº. 39, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige, die in Maart 1874 in het krankzinnigen-gesticht te Rotterdam is opgenomen, is geboren te Sackartgewo (Posen), Koningrijk Pruissen; dat hij in Julij 1870 naar Nederland is overgekomen en van Februarij 1871 tot het einde van 1874 te Hillegersberg heeft gewoond; dat hem,

ter voldoening aan art. 5 der wet van 13 Augustus 1849 (*Staatsblad* n°. 39), een reis- en verblijfpas is uitgereikt, welke om de drie maanden is verlengd;

dat het Gemeentebestuur van Hillegersberg deze feiten en omstandigheden niet ontkent, maar beweert, dat het verblijf van Wilde aldaar moet aangemerkt worden als een tijdelijk verblijf, en dat art. 74 van het Burgerlijk Wetboek niet toepasselijk is op een vreemdeling, die niet heeft voldaan aan de voorschriften van art. 8 van het Burgerlijk Wetboek;

dat art. 9 der wet, houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het Koningrijk, bepaalt, dat het burgerlijk regt van het Koningrijk hetzelfde is voor vreemdelingen als voor Nederlanders, zoolang de wet niet uitdrukkelijk het tegendeel vaststelt;

dat in den titel van het Burgerlijk Wetboek, handelende »over woonplaats of domicilie," geen onderscheid wordt gemaakt tusschen Nederlanders of vreemdelingen, zoodat te dien opzigte de algemeene regel — gelijkheid van regt — moet gelden;

Gezien de wet op het armbestuur en art. 9 der wet, houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het Koningrijk;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de gemeente Hillegersberg was de woonplaats van J. C. F. Wilde, tijdens 's regters magtiging werd verleend om hem in het krankzinnigengesticht te Rotterdam op te nemen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Amsterdam, den 10 April 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van den Algemeenen Kerkeraad der Nederduitsch-Hervormde gemeente te 's Gravenhage van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij is gehandhaafd de door Burgemeester en Wethouders verleende vergunning tot het bouwen eener Roomsch-Katholijke kerk in de Parkstraat.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Bij adres van 10 November 1874 heeft het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van den Heiligen Jacobus te 's Gravenhage zich gewend

tot Burgemeester en Wethouders dier gemeente, te kennen gevende, dat het genoodzaakt was eene nieuwe kerk te bouwen; dat het plan om dit te doen op een terrein aan de Anna Paulownastraat bij de leden der kerkgemeente veel tegenstand had gevonden en daarom had moeten worden opgegeven; dat nu voor den bouw bestemd was het terrein, ingenomen door het Hofje van Schwamps aan de Parkstraat; dat wegens de ligging van dit terrein op minder dan 200 meter van de Kloosterkerk, naar aanleiding van art. 7 der wet op de kerkgenootschappen, de beslissing van het Gemeentebestuur werd ingeroepen; dat, naar het oordeel van het Kerkbestuur, de in dat artikel genoemde bezwaren hier niet aanwezig waren, zoowel wegens den grooten afstand, waarop de nieuwe kerk van de Kloosterkerk zou komen en de breedte van de Parkstraat, als omdat de hoofdingangen van de Kloosterkerk zijn in het Voorhout en die der nieuwe kerk zouden komen in de Parkstraat.

Tegen het plan van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur werd schriftelijk bezwaar ingebragt bij het Gemeentebestuur door Bestuurderessen van een naburig hofje, genaamd Rusthof, welke ook wezen op de nabijheid der inrigting voor zieken of diaconessen-inrigting; door het Bestuur van deze laatste inrigting zelve, hetwelk vreesde, dat het op allerlei tijden zoowel des nachts als des daags te verwachten klokgelui zeer hinderlijk en nadeelig zou zijn voor de lijders, in het diaconessenhuis verpleegd wordende; door den heer H. F. Hora Siccama, wonende in de Parkstraat, die te kennen gaf, dat de bewoners der buurt, waarin zijne woning gelegen is, algemeen opzagen tegen het ongerief, voortvloeijende uit de constructie en het bestaan eener kerk in hunne onmiddellijke nabijheid.

Voorts zijn op 23 November en op 30 November voor Burgemeester en Wethouders verschenen en hebben bezwaren ingebragt Commissiën uit den Kerkeraad en het Collegie van Kerkvoogden van de Nederduitsch-Hervormde gemeente te 's Gravenhage.

Door deze Commissie werd in hoofdzaak aangevoerd: dat niet wel kon worden toegestemd, dat de hoofdingangen der Kloosterkerk zouden zijn aan de Voorhontzijde, daar toch de deuren in de Parkstraat evenzeer hoofdingangen zijn; dat sedert de verlegging der rails van den tramway reeds nu bij eene drukke ochtenddienst of 's namiddags bij doopplegtigheden geklaagd is over beschadiging van rijtuigen; dat, wanneer de nieuwe kerk er zijn zal, de verzamelingen van rijtuigen voor die kerk, welke bij verschillende gelegenheden, zoo als bij de communie, bij de toediening van het vormsel, bij het optreden der paters redemptoristen, te wachten zijn, — hinderlijk zullen zijn voor de rijtuigen, welke zich overal bij doopplegtigheden voor de Kloosterkerk vereenigen en welke in éene file staan, waaruit het te verwachten is, dat onaangenaamheden tusschen de koetsiers zullen ontstaan; dat het klokgelui van de nieuwe kerk hinderlijk zou zijn voor de dienst in de Kloosterkerk en misschien ook het koorgezang dáár hoorbaar zou zijn; dat een zoo hoog gebouw in de nabijheid der Kloosterkerk het gevaar van het aantrekken van den bliksem bij onweder zeer zou doen toenemen.

Door eene te gelijker tijd voor Burgemeester en Wethouders verschenen Commissie uit het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur is, wat het bezwaar omtrent

de rijtuigen betreft geantwoord: dat de straat in het begin wel niet breed is, maar bij het gekozen terrein zeer ruim wordt, zoodat er wel eene dubbele file van rijtuigen kan geplaatst worden, in welk geval de rijtuigen der bezoekers van de Kloosterkerk het bedoelde terrein niet zouden bereiken; dat voor de nieuwe kerk in den regel niet meer dan twee rijtuigen zullen wachten; dat de communie en het vormsel plaats hebben in de week; dat, indien er eenige moeijelijkheid met rijtuigen mogt ontstaan, de parochianen zullen verzocht worden om met rijtuigen den weg te nemen door de Oranjestraat. Wat het klokgelui betreft, voerde de Commissie aan, dat dit punt eigenlijk bij de vergunning tot het bouwen eener kerk niet te pas komt, als zijnde krachtens de wet op de kerkgenootschappen uitsluitend van de bevoegdheid van den Commissaris des Konings; dat evenwel verzekerd werd, dat het klokgelui der nieuwe kerk zich nimmer zou doen hooren, wanneer er dienst was in de Kloosterkerk. Bij de tweede behandeling dezer zaak voor Burgemeester en Wethouders werd nog door de Commissie verklaard, dat het Kerkbestuur zich ook voor de toekomst wilde verbinden geen klok op de kerk te hebben.

Van de zijde van den Kerkeraad der Hervormde gemeente werd hierop gezegd, dat deze toezegging voor het oogenblik veel waard was; maar dat men gevaar liep, dat daarop in vervolg van tijd zou worden teruggekomen, terwijl door een afgevaardigde van Kerkvoogden der Hervormde gemeente werd opgemerkt, dat beloften of verbindtenissen niet in den geest der wet lagen; dat deze alleen de openbare orde bedoelde. De woordvoerder der Commissie uit het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur zeide daarop, dat, naar hij meende, dit Bestuur als zoodanig wel eene belofte kon doen, waarvan dan natuurlijk nooit zou worden afgeweken zonder toestemming der andere partij.

Naar aanleiding van het gezegde door denzelfden afgevaardigde van het Kerkbestuur, dat men verpligt was, de kerk op het Binnenhof te verlaten en met de grootste moeite het terrein in de Parkstraat gevonden had, werd van de zijde van den Kerkeraad en Kerkvoogden der Hervormde gemeente de voor het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur bestaande moeijelijkheid erkend, maar opgemerkt, dat het gekozen terrein, te midden van bijna uitsluitend door Protestanten bewoonde wijken, toch ook niet zeer gunstig gelegen is; en dat de bedoelde moeijelijkheid welligt voor de Regering eene reden kon opleveren om uitstel te verleenen voor de ontruiming van het bestaande, aan haar verkochte kerkgebouw op het Binnenhof, maar geene aanleiding mogt wezen om een ander kerkgenootschap hinderlijk te zijn.

Namens het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur werd nog ten aanzien van het beweerde gevaar bij onweder gezegd, dat er een toren op de kerk zou komen, maar dat hij van een bliksemafleider zou voorzien zijn.

Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage hebben bij hun besluit van 4 December 1874, lettende op al het hierboven vermelde en op eene door het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur ingezonden, bij de stukken overgelegde, schriftelijke verklaring van 2 December, waarbij het zich plegtig verbindt in de nieuw te bouwen kerk nimmer eene klok te zullen plaatsen, en in aanmerking nemende, dat in het belang der openbare orde geene gegronde bedenking is gevonden

tegen de plaats van vestiging der bedoelde nieuwe kerk, — de gevraagde vergunning aan het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur verleend.

Hiertegen is zoowel door Kerkvoogden als door den Kerkeraad der Hervormde gemeente te 's Gravenhage beroep ingesteld bij Gedeputeerde Staten van Zuidholland. In beider adressen wordt gezegd, dat het gekozen terrein slechts omstreeks 105 meter verwijderd is van de Kloosterkerk. Beiden herhalen verder de reeds vroeger geopperde bezwaren betreffende het klokgelui en de voor de kerk te verwachten rijtuigen. Omtrent het eerste zeggen Kerkvoogden nog, dat zij geenszins kunnen instemmen met de van wege het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur mondeling gevoerde bewering, dat onder het belang der openbare orde van art. 7 der wet van 1853 niet zou begrepen zijn de stoornis, uit klokkengelui te duchten. Die uitdrukking is huns inziens te veel-omvattend, dan dat zij bij de uitvoering beperkt zou kunnen worden, zoo als het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur dit poogt te doen. En art. 8 der wet ziet op geheel iets anders, namelijk een repressieven maatregel ten aanzien van al de kerken van al de kerkgenootschappen, in eene gemeente aanwezig.

Het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur heeft dan ook thans, naar het oordeel der Kerkvoogden, door zijne verklaring, waarbij het zich verbindt geen klok in de kerk te plaatsen, zelf de toepasselijkheid van art. 7 op het klokgelui erkend.

Maar Kerkvoogden vragen, welken waarborg die verklaring oplevert; welke zekerheid er bestaat, dat men in vervolg van tijd en bij wisseling van personen zich door die eenmaal afgelegde, maar met de Roomsch-Katholijke eeredienst weinig strookende verklaring zal gebonden rekenen; en of bij niet-nakoming dier verklaring het openbaar gezag bereid en ingevolge de wet bevoegd zal zijn om tot die nakoming te noodzaken. Uit het besluit van 4 December, zeggen Kerkvoogden, blijkt niet, of Burgemeester en Wethouders die vragen hebben overwogen, maar wel dat zij, gelet op de verklaring, vrijheid hebben kunnen vinden om de gevraagde vergunning te verleenen.

De Kerkeraad zegt ook omtrent dit punt, dat wel uit de beschikking van Burgemeester en Wethouders blijkt, dat het Kerkbestuur zich schriftelijk en plegtig verbonden heeft nimmer eene klok op de nieuwe kerk te plaatsen, maar dat, daargelaten dat de vergunning niet onder die voorwaarde verleend is, dit niet den minsten waarborg geeft in het vervolg, indien latere Kerkbestuurders zich door de belofte niet verbonden mogten achten of de Opperpriester der kerk bevelen mogt, dat de kerk van eene klok worde voorzien; terwijl bovendien die schriftelijke verbindtenis geheel in het onzekere laat, ten wiens behoeve zij is aangegaan, terwijl zij ook door niemand is of kon worden aangenomen, daar het bezwaar betreft de openbare orde, waaraan door private verbindtenissen niet kan worden gederogeerd.

Bij de ontwikkeling van hun bezwaar wegens gevreesde verstoring der openbare orde, ten gevolge van de vele rijtuigen, welke in de Parkstraat zullen stationneren, en ook de vele te voet gaande kerkbezoekers, welke zich dáár zullen bewegen, — wijzen Kerkvoogden er op dat de consistorijkamer en het doophek in de Kloosterkerk alleen te naderen zijn door den ingang der kerk in de Parkstraat, en dat ook dáár de toegang is tot het meerendeel der zitplaatsen in

die kerk van meergegoeden, die niet zelden met rijtuig gebragt en gehaald worden.

Kerkvoogden meenen, dat noch de noodzakelijkheid tot ontruiming der kerk op het Binnenhof, door den verkoop dier kerk ontstaan, noch de beweerde moeijelijkheid om een ander terrein te vinden, als drangreden mag gelden om den bouw te vergunnen op eene plaats, waar het belang der openbare orde zoodanigen bouw niet toelaat of onraadzaam maakt.

De Kerkeraad meent, dat de geopperde bezwaren, die ook zouden gelden in eene gemeente van geringen omvang, van nog meer gewigt geacht moeten worden in eene gemeente van die uitgebreidheid als 's Gravenhage, waar dus meer gelegenheid bestaat om botsingen en hinder te voorkomen, door de kerkgebouwen der onderscheidene gezindten op een betamelijken afstand van elkander te plaatsen.

Het adres van Kerkvoogden is gesteld in handen van Burgemeester en Wethouders, die, bij brief van 14 December 1874, te kennen gaven, dat het hun na verhoor van belanghebbenden was voorgekomen, dat er geene termen bestonden om de vergunning in het belang der openbare orde te weigeren. Het éénige bezwaar, waarop uit dat oogpunt zou zijn te letten, is naar hun oordeel het gevaar voor ongelegenheid met rijtuigen, wanneer die zich in grooten getale voor beide kerkgebouwen mogten verzamelen. Dat gevaar schijnt hun evenwel toe niet te duchten te zijn; want vooreerst, zeggen Burgemeester en Wethouders, zal het bedoelde geval zich hoogst zelden voordoen; en indien de ondervinding al mogt leeren, dat de reeks van rijtuigen, wachtende voor de Kloosterkerk, zich tot voorbij de nieuwe kerk voortzet, dan zal het de taak zijn der politie zoodanige maatregelen te treffen, dat alle ongelegenheid worde voorkomen. Wat het klokgelui aangaat, betwijfelen Burgemeester en Wethouders, of de hinder, daaruit gevreesd, met grond kan worden aangemerkt als verstoring der openbare orde. Reeds uit dien hoofde zeggen zij er zich van onthouden te hebben aan de vergunning eenige voorwaarde omtrent het klokgelui te verbinden. Zij achten zich daartoe te minder bevoegd, vermits de wetgever de zaak van het klokgelui bij afzonderlijke bepaling (art. 8 der wet op de kerkgenootschappen) heeft geregeld. Intusschen, zeggen Burgemeester en Wethouders, scheen het niet zonder belang de schriftelijke verbindtenis van het Kerkbestuur, om nimmer in de kerk eene klok te doen aanbrengen, in de beschikking te vermelden. Al mogt toch die belofte, zoo als Kerkvoogden aanmerken, geen grond kunnen opleveren om in vervolg van tijd het klokgelui, hetzij publiek, hetzij privaatregtelijk, te beletten, toch is het wel niet aan te nemen, dat zij vruchteloos tegen opvolgende leden van het Kerkbestuur zou worden ingeroepen, indien de verbindtenis hunner voorgangers in vergetelheid mogt raken.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland hebben bij besluit van 11 Januarij 1875 het ingesteld beroep ongegrond verklaard, op grond, dat uit art. 7 der wet op de kerkgenootschappen, hetwelk bij elke oprigting of inrigting van een gebouw tot uitoefening van de openbare godsdienst, binnen den afstand van 200 m. van eene bestaande kerk, in het belang der openbare orde een onderzoek vordert omtrent de plaats van vestiging, moet worden afgeleid, dat het verlof tot

oprigting eener nieuwe kerk in zoodanig geval *niet* kan worden geweigerd, tenzij als genoegzaam bewezen kan worden aangenomen, dat het belang der openbare orde door de oprigting van die nieuwe kerk zou worden bedreigd; dat in dit geval de plaatselijke gesteldheid als van zoodanigen aard is te beschouwen, dat door het toestaan der vergunning verstoring van de openbare orde niet behoeft te worden gevreesd; kunnende door gepaste voorschriften van plaatselijke politie de bezwaren, verbonden aan mogelijke tijdelijke verzameling van personen of voertuigen voor of bij beide de kerkgebouwen, geheel of althans genoegzaam worden weggenomen; dat, voor zoover hinder of stoornis mogt kunnen worden te weeg gebragt door klokluiden, de wetgever in art. 8 der aangehaalde wet een afzonderlijk repressief voorschrift deswege heeft gegeven.

Van deze beslissing van Gedeputeerde Staten is beroep bij den Koning ingesteld door den Kerkeraad en door Kerkvoogden der Hervormde gemeente te 's Gravenhage. De Kerkeraad zegt, dat zijne bezwaren betreffen, zoowel den tijd gedurende de godsdienstoefening, als dien bij den aanvang en het einde daarvan. Stoornis in de dienst moet bij zoo geringen afstand worden te weeg gebragt door het klokgelui eener Roomsch-Katholijke kerk, dat zich bij hoog- en feesttijden bij herhaling en dikwijls zonder tusschenpoozen doet hooren. De schriftelijke verklaring, waarbij het Kerkbestuur zich verbindt nimmer eene klok in de nieuw te bouwen kerk te zullen plaatsen (hier wordt de vraag gedaan, of dit beteekent *op* de kerk), levert naar het oordeel van den Kerkeraad niet den minsten waarborg op voor het vervolg; en dat ook Gedeputeerde Staten er hoegenaamd geen gewigt aan gehecht hebben, laat zich afleiden uit hun stilzwijgen over de verklaring en uit hun beroep op art. 8 der wet. Maar juist die verwijzing, zegt de Kerkeraad, toont de gegrondheid van het ingebragt bezwaar aan; het dáár bedoelde verbod zou al de kerkgebouwen in de gemeente moeten treffen.

Ten aanzien van het begin en het einde der godsdienstoefening wijst de Kerkeraad weder op de rijtuigen, die wegens de rails van den tramway niet kunnen staan voor den ingang der Kloosterkerk in de Parkstraat, een der hoofdingangen, en welker file zich daardoor veel verder in de Parkstraat moet uitstrekken dan anders het geval zou zijn.

Door Kerkvoogden wordt, met verwijzing naar hun adres aan Gedeputeerde Staten, opgemerkt, dat Gedeputeerde Staten in dwaling verkeeren, waar zij van oordeel zijn, dat in art. 7 der wet van 1853 onder de woorden »belang der openbare orde" alleen zou begrepen zijn datgene wat in den regel het onderwerp van plaatselijke politie-zorg uitmaakt, aangezien bovendien daarin begrepen is al datgene wat, binnen den wettelijken afstand van 200 meters, hinder en belemmering in de ongestoorde godsdienstoefening van de zijde der nieuw te stichten kerk zou kunnen aanbrengen aan een binnen dien afstand reeds aanwezig kerkgebouw van een ander kerkgenootschap;

en dat Gedeputeerde Staten minder schijnen doordrongen te zijn van de belangen en wenschen der verschillende kerkgenootschappen te 's Gravenhage, wanneer zij tegenover de stoornis, die voor een enkel kerkgebouw geducht wordt uit het klokgelui eener daarnevens te stichten kerk eener andere gezindte, geen ander middel aanwijzen dan een algemeen verbod, krachtens

art. 8, in stede van te onderzoeken, of en in hoeverre het klokluiden der nieuw te bouwen kerk stoornis der openbare orde in den zin van art. 7 der wet zal aanbrengen of niet.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun ambtsberigt omtrent dit beroep verwezen naar de motieven hunner beschikking.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij brieven van den Minister van Justitie van 23 Februarij en 1 Maart 1875.

De heer Mr. P. VAN DEN BRANDELER, lid van den Kerkeraad der Nederduitsch-Hervormde gemeente te 's Gravenhage, als Gemagtigde van den appellerenden Kerkeraad optredende, zegt het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren, President en Leden van dezen Raad! Het is niet zonder eenigen schroom, dat ik voor U optreed. Vroeger toch lid der balie, heb ik mij sedert dertig jaren aan de praktijk onttrokken, tot andere werkzaamheden in administrativen kring geroepen zijnde. Ik had dus wel gewenscht, dat de behandeling dezer zaak aan een meer ervaren regtsgeleerde ware toevertrouwd. Daar echter de advocaat, die zich daarmede belast had, niet in de mogelijkheid was voor U te verschijnen, heb ik gemeend mij als lid der Commissie uit den Kerkeraad er niet aan te kunnen en te mogen onttrekken, en roep dus uwe welwillende toegevendheid in, waar ik mocht blijken door onbekendheid met de vormen als anderzins mij minder juist uit te drukken.

De zaak zelve is hoogst eenvoudig en geheel van feitelijken aard; en, ware het niet, dat eene herhaalde beslissing in ons nadeel op onze sustenuen dadelijk een ongunstig licht wierp en het te vreezen ware, dat dit reeds eenige vooringenomenheid tegen onze oppositie moest daarstellen, dan hadden wij ons van alle verdere toelichting der zaak kunnen onthouden.

Het zal, na het uitgebragt verslag omtrent den loop der zaak en de wederzijds gevoerde beweringen, onnoodig zijn, hier nader de toedracht der zaak uiteen te zetten. Het is U bekend, hoe wij met Kerkvoogden ons van den beginne af tegen de oprigting van het Roomsch-Katholijk kerkgebouw in de onmiddellijke nabijheid van de Kloosterkerk verzet hebben, en onze bezwaren, in het belang der openbare orde en rust ingebragt, noch bij Burgemeester en Wethouders noch bij Gedeputeerde Staten der provincie ingang mogten vinden. Van daar ons appel tot den Koning. Wij hadden gemeend, dat een eenvoudig verzet van onze zijde voldoende zou geweest zijn om het verzoek van de hand te doen wijzen. Bij de wet toch was een cijfer van 200 meter aangegeven, waarbinnen de openbare orde bedreigd werd. Wij zagen hierin een verkregen regt, hetwelk ten allen tijde door ons kon worden ingeroepen en alle verder onderzoek in dat geval moest afsnijden. De administrative collegiën hebben dit anders begrepen en een onderzoek doen instellen, waartoe alleen dan termen waren, wanneer door ons er niet in gedifficulteerd werd. Wij zien ons dus genoodzaakt de zaak met onze tegenpartij te debatteren.

Het zij ons vergund een kort overzigt te geven van de geschiedenis en

strekking van art. 7 der wet van 10 September 1853 (*Staatsblad* n°. 102), om daaraan de uitspraken van Burgemeester en Wethouders en van Gedeputeerde Staten der provincie te toetsen en onze bezwaren daartegen nader te adstrueren.

Wij laten in het midden, in hoeverre de wet van September 1853 al dan niet eene gelegenheidswet zij; zeker is het, dat (ook met het oog op de wet van 10 Germinal an X, omtrent wier verbindbaarheid verschil van gevoelen bestond) de artikelen 164 en volgende der Grondwet eene nadere wettelijke voorziening vereischten, waarbij de aan alle kerkgenootschappen toegezegde bescherming geregeld werd, en de grenzen werden bepaald, waarin ieder genootschap zich zou te houden hebben. Daartoe strekte de wet van 1853, dat was met name de strekking van art. 7, waarvan thans sprake is. De Regeering (memorie van antwoord Eerste Kamer) noemde de strekking van het ontwerp geheel van politie, en schonk hier de voorkeur aan praeventive maatregelen boven repressive, gedachtig aan de spreuk: qu'il vaut mieux prévenir le mal que d'être réduit à le punir. Nu was reeds bij het Koninklijk besluit van 16 Augustus 1824 (*Staatsblad* n°. 45), in art. 2, het beginsel neêrgelegd, dat het niet geoorloofd was, zonder toestemming van hoogerhand te hebben verkregen, om nieuwe kerken of gebouwen, tot de uitoefening van de openbare eeredienst bestemd, te stichten of te bouwen; doch de daarbij bedoelde vergunning was meer gerigt op den geldelijken toestand der gemeente, die een kerkgebouw wilde oprigten, dan dat daarbij de openbare orde en rust in aanmerking zou komen, zoo als bij art. 294 Cod. Pén. het geval was.

In die leemte trachtte men nu te voorzien bij art. 8 (thans 7) van het oorspronkelijk ontwerp, waarbij de vergunning voor de oprigting van ieder gebouw tot uitoefening van de openbare godsdienst als noodig voorgeschreven werd, onverschillig op welken afstand het zich van een ander kerkgebouw zou bevinden, en een voorloopig onderzoek noodzakelijk vereischt werd.

Te gemoet komende aan de vrees, door vele leden der Tweede Kamer geuit, dat daardoor aan het uitvoerend gezag het middel in handen gegeven werd om op bepaalde plaatsen aan belijders van een bepaald kerkgeloof alle openbare godsdienstoefening te beletten, wijzigde de Regeering het artikel, zoo als het thans luidt.

En wat doet nu het artikel? Het trekt als 't ware een cirkel rondom ieder kerkgebouw, waardoor het tegen alle stoornis van buiten beveiligd en beschermd wordt, en die door iedere gezindheid moet geëerbiedigd worden.

Die afstand werd niet willekeurig genomen; neen, men heeft daarover eerst met deskundigen geraadpleegd en op hun advies, dat binnen eenen afstand van 200 ellen geene hindernis van de eene kerk aan de andere zou worden gegeven, het aangegeven cijfer vastgesteld. Dit advies woog dan ook zoo zwaar, dat een der leden (de heer van Goltstein) daardoor van het door hem geopperde denkbeeld is teruggekomen om slechts een afstand van 100 ellen aan te wijzen.

Op 200 ellen afstand van een kerkgebouw is het dus niet geoorloofd een ander op te rigten, daar hierdoor de openbare orde en rust zou kunnen bedreigd worden. Dit is een heilige, een wettige kring, waarop iedere gemeente

voor hare kerkgebouwen zich beroepen mag, zoo dikwijls hare rechten in deze bedreigd worden.

Wil men nu dien verboden kring overschrijden, dan kan zulks niet geschieden dan met speciale vergunning van de betrokken administrative autoriteit, en nadat een bepaald onderzoek hebbe plaats gehad in het belang der openbare orde.

Er bestaat dus reeds eene *praesumtio juris*, dat de openbare orde gevaar loopt, zoodra men den bij de wet gestelden afstand overschrijdt. Het is op deze *praesumtio juris*, dat wij ons beroepen. Deze maakt onze kracht uit. Er bestaat hier een wettig vermoeden, dat de openbare orde in gevaar gebracht wordt (art. 1953 Burgerlijk Wetboek), en dit ontslaat ons van alle verdere bewijzen. (Art. 1958 Burgerlijk Wetboek.)

De wet zegt: binnen een afstand van 200 ellen zou de openbare orde in gevaar kunnen gebracht worden; nu is het aan tegenpartij te bewijzen, dat zij niet bedreigd wordt: een negatief bewijs, dat moeijelijk door haar te leveren zal zijn.

Ofschoon daartoe ongehouden, willen wij echter verder gaan en, met het oog op de in deze gevallen beslissingen, *ex superabundanti* aantoonen, dat de openbare orde er wel degelijk door in gevaar wordt gebracht.

Deze wet, en men lette hier wel op, waakt tegen stoornis der orde, zoowel op de openbare straat, als bij de openbare godsdienstoefening in de kerkgebouwen. Men zie slechts de memorie van toelichting, waar de Regeering o. a. zeide, dat het haar doel was verordeningen te maken ten opzichte van de openbare godsdienst, dat botsing voorkomen en orde en rust gehandhaafd worden. Elders spreekt zij van het klokkengelui als niet zelden hinderlijk gedurende de kerkdiensten der verschillende gezindheden. Even als in art. 167 der Grondwet, worden in art. 7 openbare godsdienstoefening en openbare orde en rust in éénen adem genoemd. Een bewijs, dat men met de handhaving van openbare orde ook de dienst in de kerkgebouwen zelven wilde in bescherming nemen.

In dienzelfden geest werd ook beslist bij Koninklijk besluit van 9 Januarij 1867 (*Weekblad van het Regt* n°. 920): »Het openbaar gezag heeft zich niet in te laten met »de vraag, of er voor de gemeente, welke reeds eene eigen kerk bezit, behoefte »bestaat aan een tweede gebouw tot het houden van godsdienstoefeningen, maar »moet onderzoeken, of godsdienstoefeningen, in dat lokaal te houden, hinder »moeten te weeg brengen *voor de bezoekers van en hoorders* in de naburige kerk »eener andere gezindheid, of uit anderen hoofde aanleiding moeten geven tot »*stoornis der openbare orde.*"

De heer van Heiden Reinestein (wiens amendement op art. 8 aangenomen werd) vond geen tegenspraak, toen hij zeide, dat hij door orde en rust de ongestoorde, onbelemmerde rustige godsdienstoefening van alle gezindheden verstond.

De openbare orde nu wordt hier op tweeërlei wijze bedreigd:

gedurende de godsdienstoefening,

bij den aanvang en het einde van de godsdienstoefening.

Gedurende de godsdienstoefening: door klokkengelui. Men rekene dat bezwaar niet gering.

Een ieder toch weet, dat door de Roomsch-Katholijken veelvuldig gebruik van

het klokkengelui wordt gemaakt; en dit niet alleen om de geloovigen tot de tempeldienst op te roepen, maar ook gedurende de dienst en op hoog- en feesttijden dikwijls zonder tusschenpoozen. Het maakt een gedeelte van den ritus uit (men denke aan den *angelus* en *vesper*), het is eene godsdienstplegtigheid, waarvan zij noode afstand doen.

En nu vragen wij, waar eene Roomsch-Katholijke kerk op zoo korten afstand van een kerkgebouw der Nederduitsch-Hervormde gemeente verrijst, of het dáár niet te duchten is, dat dit herhaald klokkenluiden aan de openbare dienst nadeel zal aanbrengen? Mij dunkt, het ligt voor de hand, en zou zeker bij eene gemeente, waar het grootste gedeelte van de dienst door eene stichtelijke toespraak wordt ingenomen, en het ritueel slechts eene geringe plaats bekleedt, groote stoornis kunnen verwekken.

Onze tegenpartij heeft getracht aan dit bezwaar te gemoet te komen door eene schriftelijke verklaring van 2 December 1874, waarbij het Kerkbestuur zich plegtig verbindt in (op?) de nieuw te bouwen kerk nimmer eene klok te zullen plaatsen, zoodat van hinder door klokgelui nooit eenige sprake zal kunnen zijn.

Ofschoon wij deze welwillendheid van het Kerkbestuur op prijs stellen en willen gelooven, dat die verklaring met de beste bedoeling is geschied, moeten wij toch bekennen, dat zij ons niet den minsten waarborg voor het vervolg oplevert. Zullen de opvolgers van dit Bestuur zich door die verklaring verbonden achten? Zullen zij, zich beroepende op die verbindtenis, den Paus gehoorzaamheid weigeren, wanneer deze bevelen mocht de kerk van den H. Jacobus van eene klok te doen voorzien en ook dit gedeelte van den ritus stipt uit te voeren?

Maar bovendien is het eene éénzijdige, op zich zelve staande belofte, die, aan niemand gedaan, ook door niemand kon worden aangenomen, en dus ieder oogenblik kan geretracteerd worden (artt. 1356, 1374 en 1376 Burgerlijk Wetboek, vergeleken met art. 1108 Code Napoléon. Niettemin handhaafden de commentatoren op het Fransche Wetboek het regtsbeginsel: La promesse ne devient irrévocablement et vraiment obligatoire que par l'acceptation. *Duorum in idem placitum consensus.* TOULLIER, *Le Droit Civ.*, L. III, Sect. 1, § 24); het is eene private verbindtenis, welke als zoodanig niet aan de openbare orde kan derogeren (art. 1373 Burgerlijk Wetboek).

Burgemeester en Wethouders hebben dit zelven gevoeld; want, hoewel zij in de considerantia van hunne beslissing zeggen, gelet te hebben op bedoelde verklaring, wordt de vergunning door hen onvoorwaardelijk en simpliciter verleend, zonder dat van het klokgelui eenige verdere sprake is.

Gedeputeerde Staten laten zelfs die verklaring, als van geene waarde, stilzwijgend ter zijde liggen; van zoo weinig gewicht is zij hun toegeschenen.

Hunne verwijzing echter tot art. 8 doet zien, dat onze bezwaren gegrond en niet uit de lucht gegrepen zijn. Het verbod toch, waarvan in art. 8 sprake is, zou nimmer tot ééne kerk beperkt kunnen worden, maar in dat geval al de kerkgebouwen in de gemeente treffen. En mag men nu , om eene enkele gezindheid te believen, aan al de overige het zwaard van Damocles over het hoofd laten hangen, door haar met een algemeen verbod te bedreigen?

Het verbod toch van art. 8 betreft, zoo als wij zeiden, niet een speciaal verbod, maar het geldt dáár een algemeenen maatregel.

De geschiedenis van art. 8 leert zulks. Bij Koninklijk besluit van 24 Januarij 1815 (*Bijv. Staatsblad* II, 1705) werd de Secretaris van Staat voor de Binnenlandsche Zaken gemachtigd de Gouverneurs der verschillende provinciën aan te schrijven, dat het in vroegere jaren gedane verbod beschouwd moet worden als vervallen en mitsdien alle kerkelijke gemeenten worden vrijgesteld om, voor zooverre zij daartoe in hare kerkgebouwen gelegenheid hebben, den aanvang van hare openbare eeredienst door het luiden der klokken aan te kondigen. Cf. art. 48 der wet van 18 Germinal an X, en decreet van 5 Augustus 1796.

Bij het oorspronkelijk ontwerp van art. 8 (toen 9) werd het klokkenluiden tot viering van kerkelijke plegtigheden of om de ingezetenen tot de godsdienstoefening op te roepen in gemeenten, waar kerken van meer dan één kerkgenootschap zijn, niet toegelaten dan met toestemming van den Commissaris in de provincie.

Vele leden der Tweede Kamer zagen hierin eene noodelooze belemmering, die zelfs strijdig zou kunnen geacht worden met art. 167 der Grondwet.

Op voorstel van den heer van Heiden Reinestein heeft men een tegenovergesteld beginsel aangenomen, door het klokkengelui als regel toe te laten. Men ging dus nog verder dan bij het besluit van 1815 bepaald was, hetwelk de vergunning slechts tot het luiden bij den aanvang van de openbare eeredienst uitstrekte.

De heer van Heiden Reinestein heeft zijne bedoeling bij het amendement duidelijk toegelicht, door te zeggen: »Om dit doel te bereiken (dat het klokken- »gelui niet misbruikt worde) heb ik het beginsel van dit artikel bij het amen- »dement omgekeerd."

En gaat men nu de discussiën over dit artikel na, dan zal men zien, dat, zoo als de Minister van Justitie dit zoo juist formuleerde, het de vraag gold: wil men het positief of negatief?

Men heeft dus de algemeene vergunning in de plaats van het algemeen verbod gesteld, en hier aan niets anders dan aan een algemeenen maatregel gedacht, welke al de kerkgebouwen, in ééne gemeente gelegen, moest treffen.

Wij zijn zoo tot het tweede punt genaderd: de stoornis der openbare orde vóór en na de godsdienstoefening.

Bekend is het, dat de Kloosterklerk hare hoofdingangen niet alleen aan de zijde van het Voorhout, maar ook aan de zijde der Parkstraat heeft, terwijl bij doopplegtigheden als anderzins de files der rijtuigen juist aan de zijde der Parkstraat geschaard zijn. Nu is men verplicht de rijtuigen eerst bij de Kazernestraat te doen post vatten, daar de nabijheid der rails van de *tramway* belet dit voor den ingang der kerk te doen. (Wij hebben geen plan overgelegd van de ligging der Kloosterkerk en de rigting der Parkstraat, daar wij mochten aanne men, dat de leden van den Raad ten volle met den toestand aldaar bekend zijn, maar nemen de vrijheid te doen opmerken, dat het maximum der breedte tusschen het trottoir der kerk en de rails der *tramway* 2.09 meters, het minimum 1.30 meter bedraagt, terwijl de gemiddelde lengte der assen van de rijtuigen van

1.65 meter is.) Het gevolg hiervan is, dat de laatste rijtuigen der file zich tot ver in de Parkstraat uitstrekken. Dit zou aanleiding tot botsing kunnen geven, wanneer, zoo als dikwijls het geval is, de dienst der beide kerken op hetzelfde tijdstip eindigt, gezwegen van den stroom der kerkgangers, die in verschillende rigtingen elkander ontmoeten.

Dat men dit bezwaar niet gering heeft geacht, blijkt uit de beschikking van Gedeputeerde Staten, die wijzen op maatregelen in deze, door gepaste voorschriften van plaatselijke politie te nemen, ter voorkoming van tijdelijke verzamelingen van personen of voertuigen voor of bij beide de kerkgebouwen.

Maar wij vragen het U, Mijne Heeren, zullen wij hiermede gebaat zijn; zal in tijden van spanning en onrust, zoo als wij zoo dikwijls reeds beleefd hebben, door politie-maatregelen botsing te voorkomen zijn? En wij weten, hoe groot de eerbied voor politiewetten in onze stad is! Men zou het te laat betreuren, wanneer men door het verleenen van de verlangde vergunning eene altijddurende bron van onrust deed geboren worden, die de openbare orde telkens in gevaar bragt.

Doch ten slotte moeten wij ook wijzen op den grooten omvang der gemeente, hetwelk op de beslissing ten deze van geen geringen invloed moet zijn.

Wij hebben hier niet te doen met eene gemeente als Urk, bevattende eene bevolking van ruim 1600 inwoners, maar met eene gemeente als 's Gravenhage, welke met Scheveningen eene bevolking van ruim 90,000 zielen telt en waar, van de 2100 hectaren, die zij minstens bevat, een 400tal tot de bebouwde kom der gemeente behoort.

Wij nemen met opzet Urk, omdat juist dáár, waar zoo weinig ruimte beschikbaar is, in der tijd van de zijde van de Hervormde gemeente bezwaren zijn ontstaan ter zake van den hinder, dien zij bij de godsdienstoefening in haar kerkgebouw meende te zullen ondervinden door de in hare nabijheid, op een afstand van ongeveer 100 ellen van haar kerkgebouw, op te rigten kerk der Afgescheidenen.

Wat wil men *hier?* Op een afstand van 105 ellen, zegge 105, wil men een kerkgebouw, niet voor Afgescheidenen, maar voor Roomsch-Katholijken stichten, en dat in eene gemeente, die zoo uitgebreid is als 's Gravenhage (de bebouwde kom heeft eene lengte van $2^1/_2$ kilometer bij eene breedte van 2 kilometer).

Zal men bij de toepassing der wet de uitgebreidheid der gemeente geheel buiten rekening laten? Of is het, waar het de openbare orde geldt, waar men alle stoornis, uit botsing ontstaande, wil vermijden, eene gansch onverschillige zaak, welke de verhouding zij tusschen den afstand der kerkgebouwen en de uitgestrektheid der gemeente? Naar mate toch de gemeente grooter is, moeten die bezwaren meer wegen; is er daarentegen geene of mindere ruimte beschikbaar, zoo als in kleine plattelands-gemeenten het geval kan zijn, dan, ja dan eerst, zal men ook vrijgeviger kunnen zijn, en hetgeen het zwaarste is het zwaarste doen wegen.

In hare memorie van antwoord zeide de Regering: »Ten opzigte nu van de vrijheid, »welke aan de kerkgenootschappen kan worden verleend, moet vooral in aanmer- »king komen de toestand der maatschappij, waarin zij gevestigd zijn. Grooter moe-

»ten de voorzorgen zijn in eenen Staat, waar veelsoortige kerkgenootschappen »zijn, dan dáár, waar dit het geval niet is; even als in eene groote stad...... »grootere voorzorgen van politie worden gevorderd, dan in een klein dorp," enz.

Zou er nu in de gansche gemeente van 's Gravenhage geene plaats aan te wijzen zijn voor het op te rigten kerkgebouw? Wij kunnen dit bezwaarlijk gelooven. Wij verlangen met onze Roomsch-Katholijke medeburgers op een voet van vrede en eensgezindheid te leven en, wel verre van hun eenigen wrok toe te dragen, zien wij in hen gaarne onze medestanders, waar wij het ongeloof, hetwelk dezer dagen zoo driest het hoofd opsteekt, te bestrijden hebben. Doch juist daarom verlangen wij ook alles te vermijden, wat tot eenige collisie zou kunnen leiden, en wenschen wij, dat eene vestiging van een kerkgebouw in den verboden kring van het onze verhoed worde, daar hierdoor juist die goede verstandhouding zou kunnen verstoord worden en een wrevel geboren worden, dien wij liefst wenschten te voorkomen.

En nu, resumerende wat wij gezegd hebben, meenen wij te hebben aangetoond:

1°. dat de afstand van 200 ellen, in het belang der openbare orde aangewezen, een verkregen regt is, waarop wij ons onvoorwaardelijk mogen beroepen;

2°. dat die afstand, niet willekeurig genomen, eene *praesumtio juris* daarstelt, dat de openbare orde gevaar loopt, zoodra men daarvan afwijkt, welke ons van alle verder bewijs ontslaat;

3°. dat de openbare orde *in casu* werkelijk bedreigd wordt, wanneer het verzoek wordt toegestaan:

a. gedurende de godsdienstoefening, door klokgelui, waarin door geene verklaring van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur noch door toepassing van art. 8 kan voorzien worden;

b. bij den aanvang en het einde der godsdienstoefening, door de personen en rijtuigen, die met elkander in aanraking komen, door geene politiemaatregelen te verhoeden;

en 4°. dat bij de beoordeeling van de zaak op den omvang der gemeente moet gelet worden, in verband met den verboden afstand.

Het is om al die redenen, Hoog Edel Gestrenge Heeren, dat wij de eer hebben namens het Kerkbestuur der Nederduitsch-Hervormde gemeente te concluderen tot vernietiging van de uitspraak van Gedeputeerde Staten, waarvan appel, en van de daarbij gehandhaafde beslissing van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage, en dat, met gegrondverklaring van het door ons ingesteld beroep, het verzoek van het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van den H. Jac. om vergunning tot het stichten van eene kerk in de Parkstraat ter plaatse, waar zich thans het Hofje van Schwamps bevindt, worde gewezen van de hand.

Wij onderwerpen onze zaak met het volste vertrouwen aan uw verlicht oordeel en mogen met grond verwachten, dat bij Zijner Majesteits beslissing aan onze regtmatige bezwaren zal worden te gemoet gekomen en wij ons gehandhaafd zullen zien in de regten, ons bij de wet toegekend.

De heer Mr. H. A. Des Amorie van der Hoeven, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur optredende, zegt:

Hoog Edel Gestrenge Heeren, President en Leden! Er bestaat een voornemen om aan deze residentie een nieuw sieraad toe te voegen, door de oprigting eener Roomsch-Katholijke kerk ter vervanging van die op het Binnenhof, welke ontruimd zal worden.

Als ik u mededeel, dat het ontwerpen en de uitvoering van den opbouw zullen zijn toevertrouwd aan den uitstekenden Architect Kuypers, zal dit zeker voor u voldoende zijn om overtuigd te wezen, dat de nieuw te stichten kerk inderdaad een sieraad van de schoone Parkstraat zijn zal, en de waarde van die straat en van de daarin staande gebouwen daardoor zeer verhoogd zal worden.

Indien echter dit sieraad niet aan 's Gravenhage zal worden onthouden, dan is dit zeker niet te wijten aan den ijver, de energie, bijna zou ik zeggen aan de hardnekkigheid, waarmede van gindsche zijde het verzoek van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur bestreden is. De tegenpartij heeft een aantal memoriën en adressen ingediend en zich op eene menigte ter zake dienende en niet dienende omstandigheden beroepen, waarvan de wederlegging bijna niet noodig is te achten. Ook daareven weder heb ik mij verbaasd over het vernuft en de scherpzinnigheid, waarmede de gemagtigde der tegenpartij, de heer van den Brandeler, zaken heeft aangevoerd, geheel bezijden de quaestie.

Wat toch is de quaestie, zoo als zij begrepen is door Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage en Gedeputeerde Staten, en zoo als zij volgt uit de wet? Art. 7 der wet van 15 September 1853 (*Staatsblad* n°. 102) luidt: »Elke »oprigting of inrigting van een gebouw tot uitoefening van de openbare gods»dienst, binnen den afstand van twee honderd ellen van eene bestaande kerk, »vereischt in het belang der openbare orde een onderzoek omtrent de plaats »van vestiging."

Als ik nu naga al de bezwaren, door de tegenpartij aangevoerd, geloof ik, dat al diezelfde bezwaren in ieder geval zouden kunnen gelden, waar 't de oprigting eener kerk binnen den afstand van 200 meter betrof. En om dus die bezwaren van kracht te doen zijn, zou art. 7 het bepaald en onvoorwaardelijk verbod moeten behelzen eene kerk binnen dien afstand van eene bestaande op te rigten. Geen bezwaar toch, door den heer van den Brandeler aangevoerd, of 't zou met evenveel regt in elk ander geval kunnen worden gebezigd. Ik tart dien spreker om het tegendeel aan te toonen. Maar dat is blijkbaar niet de bedoeling der wet. De wet heeft geen onvoorwaardelijk verbod willen geven eene kerk binnen den afstand van 200 meter van eene andere op te rigten. Maar de wet gaat van dit stelsel uit. Buiten dien kring van 200 meter kan er geen quaestie zijn van verstoring der openbare orde. Binnen dien kring echter hangt het van omstandigheden af, of er al dan niet mogelijkheid bestaat, dat verstoring zal te vreezen zijn. Binnen dien afstand is dus een onderzoek naar den aard der omstandigheden noodig. De beslissing moet van de resultaten van dat onderzoek afhangen.

Nu heb ik wel zoo even hooren beweren, en ook in couranten (want van de zijde der tegenpartij is over deze zaak veel beweging gemaakt en als het ware voorgepleit), b. v. in 't *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage*, met verbazing gelezen, dat er bestaat een verkregen regt voor alle bestaande kerkbesturen om de oprigting van nieuwe kerken binnen den afstand van 200

meter te verbieden, en dat, als de toestemming dier kerkbesturen niet verkregen is, er van de oprigting geen sprake kan zijn. Maar dit beweren is zóó ongerijmd en in lijnregten strijd met de wet, dat ik 't niet der moeite waard acht er op te antwoorden.

De vraag, die alleen en uitsluitend ten deze door Burgemeester en Wethouders moest beslist worden, was deze: bestaat er in dit geval gegronde vrees, dat de openbare orde verstoord zou kunnen worden door de stichting eener nieuwe kerk in de Parkstraat op ruim 105 meter afstand van de bestaande Kloosterkerk?

Burgemeester en Wethouders zoowel als Gedeputeerde Staten hebben die vraag beantwoord met: neen! En naar mijn oordeel zeer teregt. Want als er een geval denkbaar is, dat de openbare orde niet zal worden verstoord door de stichting eener kerk binnen den afstand van 200 meter van eene bestaande, dan is dit zeker hier het geval. De Parkstraat is de breedste straat van 's Gravenhage en eene der breedste straten van alle steden in Europa, waarin zes à zeven files rijtuigen elkander zonder ongemak kunnen voorbijrijden, — eene straat, voorzien van breede uitgangen: Oranjestraat, Kazernestraat en de beide uiteinden der straat zelve, die rijtuigen en personen in staat stellen haar gemakkelijk te kunnen verlaten.

Bovendien, de Kloosterkerk heeft niet alleen hoofdingangen in die straat, maar ook en voornamelijk in het Voorhout, waar zonder ongerief de rijtuigen zouden kunnen gesteld worden. Een aantal huizen, tusschen de Kloosterkerk en de nieuw te bouwen kerk gelegen, maken, dat er voor de eerste geen stoornis van de godsdienstoefening is te vreezen. Ik kan dan ook niet inzien, dat er één enkel punt in de stad zou zijn, waar met minder gegronde vrees voor verstoring der openbare orde eene nieuwe kerk binnen den afstand van 200 meter van eene bestaande zou kunnen gebouwd worden dan juist de Parkstraat.

Nu moge het waar zijn, dat juist vóór de Kloosterkerk eenig ongerief ontstaat, doordien de rails der Tramway zoo digt daarbij liggen. Maar dit is eene zaak, die niets hoegenaamd te maken heeft met deze quaestie. De kerk had zich dan moeten opponeren, toen de rails zoo digt bij het kerkgebouw werden gelegd; maar dit kan nooit thans als argument tegen ons verzoek worden ingebragt.

Bovendien zal het u allen wel eens gebleken zijn, dat de rijtuigen tusschen de rails en de Kloosterkerk kunnen staan en zonder groot bezwaar dáár kunnen doorrijden. De file toch begint gewoonlijk vlak bij de Kloosterkerk. Trouwens, de straat wordt onmiddellijk breeder, zoodat daardoor alle vrees voor botsing verdwijnt. Al wordt de kerk opgerigt en de file verlengt zich van de Kloosterkerk tot de Mauritskade, dan nog zal deze altijd regt door kunnen blijven gaan; want er blijft dan nog overvloedig genoeg ruimte over voor twee à drie rijtuigen om naast elkander te kunnen circuleren.

Wel verre dus, dat er op deze plek gevaar zou te vreezen zijn, geloof ik, dat er geen geschikter plaats in 's Gravenhage zou te vinden zijn.

Bovendien, als, niettegenstaande al die gemakken, rijtuigen en voetgangers toch in botsing willen komen, dan mag men toch niet aannemen, dat de politie voor niets op de plaats is. Zij hebbe dan te zorgen, dat de rijtuigen van de

eene kerk ginds, die van de andere hier standplaats kiezen. Een gebod b. v., dat de rijtuigen voor de nieuwe kerk in de Oranjestraat moeten staan, neemt elke vrees voor botsing weg. Men kan de zaak inrigten, zoo als men zelf verkiest. Er is ruimte genoeg.

Maar, zegt men, het klokgelui zal hinderen. Ik antwoord: als dit bezwaar iets beteekent, dan zal het in alle gevallen hetzelfde beteekenen. Als Gedeputeerde Staten daarop moeten letten, zou dit voor hen eene aanleiding moeten zijn om altijd de oprigting te verbieden. De wetgever *kan* echter het klokgelui op zich zelf niet beschouwd hebben als eene verstoring van de openbare orde. Als hij het zoo had willen beschouwen, zou hij gezegd hebben: het is *verboden* binnen de 200 M. afstand van een bestaand kerkgebouw eene kerk te stichten. Maar dat heeft hij niet gezegd; en het is duidelijk, dat hij van die beschouwing niet uitging.

Inderdaad is het geen quaestie, dat het klokgelui geheel onhoorbaar zal zijn in de Kloosterkerk en geen verstoring in de godsdienstoefening zal kunnen te weeg brengen. Ten overvloede alleen wijs ik nog op de bereidwilligheid van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur, dat zich bij verklaring verbonden heeft in de nieuwe kerk nooit eene klok te zullen plaatsen.

Nu heeft de spreker van daareven medegedeeld, dat het Kerkbestuur zoodanige verklaring niet als verbindende verklaring kon geven, omdat de ritus der Roomsch-Katholijke Kerk eene klok zou eischen. Daardoor heeft die spreker getoond niet zoo volkomen op de hoogte te zijn van den ritus der Roomsch-Katholijke kerk als hij dit zeker is van de Hervormde. In verscheidene Roomsche kerken toch wordt geen klok gebruikt, b. v. de St. Josephskerk en de kerk der Jezuiten.

Als het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur zich formeel verbindt nooit eene klok in deze kerk te plaatsen, is dat waarlijk wel te beschouwen als eene voldoende verklaring.

Ik laat daar, in hoever het mogelijk zou zijn daartegen chicanes te maken, en of die verklaring in regten als onaantastbaar is te beschouwen, hetgeen m. i. echter wel degelijk het geval is, daar zij is aangegaan jegens Burgemeester en Wethouders, dus jegens de Openbare Magt, die zich daarop later wel degelijk zou mogen beroepen. Maar ik vraag alleen: is zulk eene verklaring niet onder eerlijke lieden voldoende, indien ze noodig mogt worden geoordeeld? Maar ze is niet noodig, daar de wetgever nooit kan bedoeld hebben het klokgelui onvoorwaardelijk te beschouwen als eene verstoring der openbare orde. Indien de spreker dit niet met mij eens is en blijft beweren, dat klokgelui is verstoring der openbare orde, dan verzoek ik hem een geval aan te toonen, waarin hij zich niet geheel op hetzelfde bezwaar zou kunnen beroepen.

Er is dus inderdaad noch in het klokgelui, noch in het verkeer van voertuigen en voetgangers eenige reden gelegen om te vreezen voor verstoring der openbare orde en allerminst op deze plek der residentie.

Ik zou overigens meenen, als ik te veel tijd besteedde aan de wederlegging der aangevoerde argumenten, te kort te komen aan den eerbied, aan dit hooge Collegie verschuldigd; want ik heb het voorregt mij te kunnen beroepen op

eene onwraakbare autoriteit, op een besluit van Zijne Majesteit den Koning, onlangs genomen in een volkomen gelijk geschil te Utrecht, betreffende de gevraagde vergunning om eene Roomsch-Katholijke kerk in de Minnebroederstraat te bouwen.

Dáár was zelfs de St. Janskerk slechts 82 meters verwijderd, hier de Kloosterkerk 105 meters, terwijl de Minnebroederstraat zeker niet zoo breed is als de Parkstraat.

Al de motieven van dat Koninklijk besluit zijn geheel van toepassing op dit geval, en met volkomen gerustheid durf ik dan ook uw oordeel in deze zaak afwachten.

De heer van den Brandeler: Ik zal niet behoeven terug te komen op hetgeen reeds door mij gezegd is, doch wil nog slechts een enkel woord in het midden brengen. De verdediger van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur heeft onze bezwaren door geen enkel argument ontzenuwd. De geachte pleiter is begonnen op te merken, dat wij de quaestie zelve niet aangeroerd, maar buiten de quaestie om geredeneerd zouden hebben. Ik kan dit niet vatten. Wij hebben geargumenteerd naar aanleiding van art. 7 der wet van 1853, waarbij het verboden is eene kerk te bouwen binnen den afstand van 200 meters; hij ziet in het artikel geen verbod, maar eene vergunning tot bouwen, behoudens nader onderzoek. Er is dus tusschen ons geen essentieel verschil. Het standpunt, waarop wij ons plaatsen, moge verschillend zijn, de toepassing blijft dezelfde. Wij beweren, dat het verbod bestaat om binnen de 200 meters te bouwen zonder vergunning, en daarom een onderzoek moet worden ingesteld, of de openbare orde in gevaar wordt gebragt.

De tegenpartij heeft gewezen op de groote ruimte der Parkstraat, doch zich hierin aan groote overdrijving schuldig gemaakt. Hoe het mogelijk is 6 à 7 rijtuigen in de Parkstraat naast elkander te laten circuleren, verklaar ik niet te begrijpen; aan den ingang is de Parkstraat veel naauwer, hetgeen ieder gereedelijk zal toestemmen en hier juist in aanmerking moet genomen worden. Men heeft het bezwaar voor de rijtuigen om post te vatten voor de Kloosterkerk ter zijde geschoven. Wij meenen daarentegen, dat op dit bezwaar wel degelijk nadruk moet worden gelegd, daar het meermalen is gebeurd, dat rijtuigen aldaar door aanraking met elkander letsel bekwamen en het, indien er een wagen van de tramway aankomt, onmogelijk is uit den weg te komen.

Maar het grootste bezwaar blijft het klokgelui. Dat is niet gering te schatten. Nu moge pleiter beweren, dat ik minder met den ritus der Roomsch-Katholijke kerk bekend ben; ik wil dit niet tegenspreken, en weet zeer goed, dat er Roomsche kerken zonder klokken bestaan. Maar dat zijn uitzonderingen. Ik heb ook niet gezegd, dat klokken onmisbaar zouden zijn, maar dat men bij plegtigheden van het gebruik er van noode afstand doet. In de bereidwilligheid, waarmede het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur verklaart nooit eene klok in die kerk te zullen plaatsen, hebben wij geen waarborg voor het vervolg, daar wij niet weten, in hoever later aan die verklaring de hand zal worden gehouden.

Men wete het echter wel: als in dit geval het verzoek wordt toegestaan en [illegible]zwaar van het klokgelui wordt ter zijde gesteld, dan zal het beginsel

zijn vastgesteld, dat klokgelui binnen den afstand van 200 meters van eene bestaande kerk nooit eenige stoornis aanbrengt.

De tegenpartij tracht onze bezwaren weg te redeneren door te zeggen, dat deze in elk geval zouden kunnen gelden, waar het de oprigting eener kerk binnen den afstand van 200 meters betrof. Wij ontkennen zulks. Als bij voorbeeld eene Luthersche of Waalsche kerk binnen 200 meters van eene bestaande kerk der Hervormde gemeente wordt gesticht, kunnen daartegen ook misschien bezwaren worden ingebragt; maar het bezwaar van het klokgelui kan dan zoo zwaar niet wegen, omdat de Protestanten nooit anders daarvan gebruik maken dan bij het aangaan der dienst, terwijl de Roomschen, waar zij eene klok hebben, steeds zich daarvan bedienen — gelijk ik bij ervaring weet, die zoolang in de nabijheid eener Roomsche kerk woonde. — Hoeveel te hinderlijker zal dit niet zijn voor de dienst in eene kerk, waar het grootste gedeelte der dienst hoor- en leerdienst is.

Wat eindelijk het Koninklijk besluit in de quaestie te Utrecht betreft, ik ben met de plaatselijke omstandigheden aldaar niet genoeg bekend om te kunnen beoordeelen, in hoeverre dit *in casu* van toepassing is. Maar de gevallen staan, zooverre ik mij herinner, niet gelijk. In Utrecht gold het niet de stichting eener nieuwe kerk, maar de uitbreiding, aan eene bestaande te geven; hier wordt een hofje opgeheven en eene nieuwe kerk op die plaats gesticht.

Ik blijf dus om al het aangevoerde met vertrouwen de beslissing in die zaak inwachten.

De heer J. J. Rioche, Pastoor te 's Gravenhage, wenscht naar aanleiding van het laatste beweren, dat er groot verschil zou bestaan tusschen de gevallen hier en te Utrecht, nog op te merken, dat hij met de quaestie te Utrecht goed bekend is. Dáár was het een weeshuis, waaraan eene kapel verbonden was, die niet door het publiek bezocht werd. Het was eene hulpkerk, waarbij van verstoring der openbare orde geen sprake kan zijn. Of nu een weeshuis tot openbare kerk wordt ingerigt dan wel een hofje, zal toch waarlijk geen verschil opleveren.

III. *het beroep van Burgemeester en Wethouders der gemeente Kollumerland en Nieuwkruisland van een besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Friesland, waarbij twee posten op de gemeente-begrooting zijn gebragt voor onderhoud van wegen en herstel aan eene brug.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Burgemeester en Wethouders van Kollumerland en Nieuwkruisland hadden op de begrooting voor het dienstjaar 1875 gebragt o. a. een post van *f* 200 voor onderhoud van wegen, welke in vorige jaren altijd onderhouden waren geworden door meerdere particulieren te zamen, en *f* 200 voor het leggen van een duiker te Kollumerpomp, vroeger mede op gelijke wijze te maken; doch de Raad, niet overtuigd, dat het onderhoud dier voorwerpen een gemeentelast moet zijn, schrapte die beide posten bij zijn besluit van 12 October 1874. De Burgemeester, zulks achtende te zijn in strijd met art. 231 der gemeentewet, opgevat in den zin, welke daaraan te hechten is volgens de leer van een arrest

van den Hoogen Raad van 5 Februarij 1869, besloot 's Raads besluit niet ten uitvoer te leggen, maar het tot vernietiging aan den Koning voor te dragen. Op de opmerking echter door den Minister, op 's Konings magtiging, door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten gemaakt, dat in dit geval art. 70 der gemeentewet niet toepasselijk was, doch dat 's Raads besluit omtrent de twee genoemde posten slechts was een deel der beslissing over de geheele begrooting, welke in ieder geval door Gedeputeerde Staten nog moest worden goedgekeurd, — hebben Gedeputeerde Staten van Friesland, na op hunne vraag door den Raad van Kollumerland te zijn ingelicht, dat de post betrof die wegen en voetpaden, welke, voor de publieke dienst bestemd, vroeger door particulieren zijn onderhouden, en niet de kunstwegen, welke alreeds bij de gemeente in onderhoud zijn, en na het ontvangen van berigt, dat de Raad bleef weigeren een post voor het leggen van den duiker op de begrooting uit te trekken, — bij besluit van 31 December 1874 hunne beslissing ten aanzien der begrooting verdaagd, met magtiging op het Gemeentebestuur tot het doen der uitgaven tot op de helft.

Op 14 Januarij 1875 hebben Gedeputeerde Staten, met toepassing van art. 212 der gemeentewet, de beide bedoelde posten, elk van *f* 200, op de begrooting gebragt, en deze aan den Gemeenteraad teruggezonden, om hem in de gelegenheid te stellen middelen tot dekking dier uitgaven voor te dragen. Dat besluit van Gedeputeerde Staten rust op de overweging: »dat art. 205, 1ª. *l*, der gemeentewet den Raad de verpligting oplegt, op de begrooting te brengen de uitgaven, vereischt voor de zorg voor plaatselijke wegen en andere werken, in art. 179, 1ª. *h*, aangeduid; dat art. 231 bepaalt, dat het onderhoud der in art. 230 bedoelde wegen is een gemeentelast, behoudens de bestaande wettige verpligtingen van anderen; dat derhalve de gemeente verpligt is te zorgen, dat de hier bedoelde wegen en de aangeduide pomp in goeden staat worden gebragt en gehouden, onverlet hare bevoegdheid om de kosten te verhalen op de daartoe verpligten, en dat, nu de Raad weigert de daartoe noodige gelden beschikbaar te stellen, art. 212 der gemeentewet van toepassing wordt."

In zijne vergadering van 4 Februarij besloot evenwel de Raad *geene* middelen tot dekking dier beide uitgaafposten aan te wijzen, maar tegen het besluit van Gedeputeerde Staten voorziening te vragen bij den Koning. Dit nu had plaats bij een adres, dat ongedagteekend is, doch waarvan een afschrift reeds op 9 Februarij jl. aan Gedeputeerde Staten werd ingezonden.

In dat adres aan den Koning geeft de Gemeenteraad van Kollumerland en Nieuwkruisland den loop dezer zaak op; vermeldt hij, dat het sustenu van Gedeputeerde Staten door den Burgemeester werd toegelicht en aangedrongen als een uitvloeisel van de leer, aangenomen bij arrest van den Hoogen Raad van 5 Februarij 1869 in zake de Lemsterrien, en van de dien ten gevolge plaats gehad hebbende intrekking der provinciale reglementen van 1821 en 1836, die het onderwerp der onderhoudspligtigheid »als van ouds" regelden; en betoogt hij verder, dat het niet aangaat, wegen en bruggen ten laste der gemeente te brengen, die steeds door particulieren onderhouden waren, en van welke wegen dezen nog steeds de vruchten trokken, te weten, het grasgewas van de bermen, en het daarop planten en rooijen van houtgewas. Zoo doende

zou de gemeente de *lasten*, derden daarentegen de *lusten* dragen. De administratieve magt draagt aan de gemeente die *lasten* op, en geeft haar niet de *lusten*, maar verwijst haar tot dat einde tot de regterlijke magt. Dit is onbillijk. Is het (vraagt de Raad verder) zoo zeker, dat onderhoudspligtigheid van particulieren »als van ouds," ofschoon niet op contracten gegrond, door een arrest van den Hoogen Raad eenvoudig kan worden te niet gedaan? De Minister Thorbecke gaf in 1871 bij brief aan Gedeputeerde Staten van Friesland den raad, om te wachten, totdat de Hooge Raad op zijn gevoelen terugkome.

Gedeputeerde Staten, oordeelende, dat thans art. 212, 2de lid, moest worden toegepast, besloten, op 12 Februarij 1875, den post van *f* 1000, op de gemeentebegrooting van Kollumerland uitgetrokken voor *onvoorziene uitgaven*, met de voor de beide gezegde posten van uitgaaf benoodigde som van *f* 400 te verminderen. Ten aanzien van het adres aan den Koning, hun tot berigt toegezonden, gaven Gedeputeerde Staten aan den Minister van Binnenlandsche Zaken te kennen, dat het adres van den Gemeenteraad, naauwkeurig in de opgave der feiten, onbestemd is in zijne beschouwingen en zijne conclusie. De Raad is ontevreden met het arrest van den Hoogen Raad; ook Gedeputeerde Staten zijn er niet bijzonder door verheugd; doch de Provinciale Staten hebben zich er bij nedergelegd, en er is dus niets anders op, dan zich willens of onwillens naar 's regters regtsleer te schikken. De klagte over het dragen der *lasten* door de gemeente, en het derven der *lusten* is niet duidelijk. De pomp levert geene lusten op; en wat betreft het boom- en grasgewas, dat is een accessoir van den weg, en niets belet, dat de Raad het tot zich neme. Als een derde beweert er eigenaar van te zijn, eerst dan kan een burgerlijk geding ontstaan. De Gemeenteraad vraagt 's Konings voorziening, doch niet vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

Zij adviseren, aan het adres niet te voldoen.

Nadere memoriën zijn er niet ingekomen.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Tiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 28 *April* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 14 dezer, n°. 21, houdende beschikking op *het beroep van J. P. van Noort c. s., te 's Gravenhage, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij aan W. van den Berg vergunning is verleend tot het slagten van vee achter het perceel Schedeldoekshaven, sectie G, n°.* 952 (zie het verslag over deze zaak op blz. 78, 79).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. P. van Noort c. s. tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage van 30 November 1874, n°. 4946/3, waarbij aan W. van den Berg vergunning is verleend tot het slagten van vee achter het perceel kadaster sectie G, n°. 952, op de Schedeldoekshaven;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 April 1875, nº. 6;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 10 April 1875, nº. 77, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat bij het te dezer zake gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* door enkele naburen bezwaren zijn ingebragt tegen het verleenen der vergunning op grond van stank en vuil, der op te rigten slagterij te duchten;

dat het Gemeentebestuur van 's Gravenhage die bezwaren ongegrond heeft geoordeeld en het verzoek heeft toegestaan, onder voorwaarde, dat alle bloed en afval na iedere slagting moet worden weggeruimd, en dat voortdurend moet worden gezorgd voor reinheid en luchtverversching tot wering van stank en ongedierte; voorts dat de concessionaris en zijne regtverkrijgenden zich zullen onderwerpen aan de bepalingen, die nader in het belang eener goede politie mogten noodig worden geacht;

dat uit een ingesteld onderzoek gebleken is, dat het plaatsje, waar de slagterij zal worden uitgeoefend, van beperkte ruimte is, maar dat het geheel is afgesloten en met een glazen dak overdekt, zoodat het slagten noch van de straat, noch door de bezoekers van den winkel, noch door de naburen zal kunnen gezien worden; dat bij het perceel geene stalling is voor vee, en dat het bedrijf op zeer kleine schaal zal worden uitgeoefend;

dat aan de geopperde bezwaren van stank en vuil voldoende wordt te gemoet gekomen door de voorwaarden, die het Gemeentebestuur heeft opgelegd;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* nº. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage van 30 November 1874, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 14 April 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2º. van den 15 dezer, nº. 3, houdende beschikking op *het beroep van Xaverius Jacobs van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg*, *waarbij vernietigd is het besluit van den Raad der gemeente Roggel tot handhaving van het lidmaatschap van den appellant van gemelden Raad* (zie het verslag over deze zaak op blz. 93—96).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz., enz.

Beschikkende op het bij Ons door Xaverius Jacobs ingesteld beroep van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 24 December 1874, waarbij het besluit van den Raad der gemeente Roggel van 3 December te voren, tot handhaving van den appellant als raadslid, is vernietigd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 31 Maart 1875, n°. 15;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 12 April 1875, n°. 13, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Burgemeester en Wethouders van Roggel, ter vervanging van het raadslid Xaverius Jacobs, welke naar hunne meening met der woon de gemeente had verlaten, eene verkiezing hebben uitgeschreven;

dat genoemde Jacobs, aan wien door Burgemeester en Wethouders van Roggel was kennis gegeven, dat hij het voor het lidmaatschap van den Raad vereischte ingezetenschap niet meer bezat, de zaak aan den Gemeenteraad heeft onderworpen, welke hem, bij voormeld besluit van 3 December, als raadslid heeft gehandhaafd, op grond, dat hij zijn ingezetenschap niet had verloren;

dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 24 December 1874 het bovengenoemde besluit van den Gemeenteraad hebben vernietigd;

dat Xaverius Jacobs tegen deze beslissing van Gedeputeerde Staten is gekomen in hooger beroep, bewerende:

1°. dat hij van Burgemeester en Wethouders niet de volledige en behoorlijke waarschuwing heeft ontvangen, welke bedoeld is bij het 3de lid van art. 25 der gemeentewet;

2°. dat hij zijn ingezetenschap in de gemeente Roggel niet heeft verloren en alsnu, na een tijdelijk verblijf in den vreemde, in die gemeente is teruggekeerd;

dat, wat aangaat de eerste bewering des appellants, de door hem ontvangen waarschuwing, met aanhaling van het 3de lid van art. 25 der gemeentewet, hem kennis gevende, dat hij de vereischten voor het lidmaatschap van den Raad niet meer bezat, als geheel voldoende moet worden aangemerkt, zoo als de appellant zulks ook zelf heeft begrepen, toen hij de zaak op grond dier waarschuwing aan de beslissing van den Raad onderwierp, evenzeer als de Gemeenteraad van Roggel, toen die op 4 December ll. op des verzoekers bezwaarschrift beschikte;

dat de bewering van den appellant, dat hij alsnu met zijne have en goederen te Roggel is teruggekeerd, — ook al mogt de waarheid daarvan gebleken zijn, des neen, — als niet ter zake dienende, behoort te worden ter zijde gesteld, daar alleen de vraag te beantwoorden is, of Xaverius Jacobs, tijdens hij de

waarschuwing van Burgemeester en Wethouders ontving en het besluit van Gedeputeerde Staten werd genomen, al dan niet ingezeten der gemeente Roggel was;

dat uit het ingesteld onderzoek gebleken is, dat Xaverius Jacobs den 17 Maart 1874 de gemeente Roggel heeft verlaten en zich met zijn huisgezin en bijkans geheelen inboedel gevestigd heeft te Velzenberg in Pruissen; dat hij, wel is waar, een klein perceel lands, onder de gemeente Roggel gelegen en hem toebehoorende, alsnog in 1874 zelf is blijven bebouwen, doch overigens zoowel dat perceel, als zijn huis en verdere landerijen aldaar voor meerdere jaren heeft verpacht;

dat uit die feiten zijn voornemen om van woonplaats te veranderen en zijne werkelijke woonplaats-verandering blijkt;

dat hiertegen niets afdoet het niet-afleggen van de verklaring, bedoeld in art. 76 van het Burgerlijk Wetboek, daar, bij gebreke van zoodanige verklaring, volgens genoemd artikel, het bewijs van het voornemen om elders zijne hoofdplaats te vestigen uit de omstandigheden wordt opgemaakt;

dat evenmin daartegen afdoet het feit, dat appellant te Roggel in 1874 aangeslagen was in de kohieren der plaatselijke en personele belasting, daar zijn vertrek op 17 Maart uit de gemeente Roggel op zoodanigen aanslag van geen dadelijken invloed kon zijn;

dat alzoo Xaverius Jacobs op het tijdstip, toen door Burgemeester en Wethouders van Roggel eene verkiezing ter zijner vervanging uitgeschreven werd, den zetel zijns vermogens naar buiten 's lands had overgebragt en niet meer ingezeten der gemeente Roggel was;

dat art. 19 der gemeentewet voor de leden van den Gemeenteraad ingezetenschap eischt, en art. 25, 3de lid, dier wet bepaalt, dat hij, die zijn ingezetenschap verliest, daardoor ophoudt lid van den Raad te zijn;

dat alzoo Gedeputeerde Staten teregt het besluit van den Gemeenteraad van Roggel van 3 December 1874 hebben vernietigd;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 24 December 1874, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 Maart 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 15 dezer, n°. 4, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Meliskerke van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, waarbij goedkeuring wordt onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875 (zie het verslag over deze zaak op blz. 80, 81).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door den Raad der gemeente Meliskerke bij Ons ingesteld beroep van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 18 December 1874, n°. 35, waarbij deze hunne goedkeuring hebben onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1875;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 April 1875, n°. 12;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 12 April 1875, n°. 14, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat de reden, waarom Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring hebben onthouden, daarin gelegen is, dat op de begrooting niet was uitgetrokken een post voor verzekering van de gemeente-eigendommen tegen brandschade, en dat, toen er door hen op was aangedrongen en door den Burgemeester was voorgesteld, dat alsnog een post daarvoor op de begrooting zou gebragt worden, dit voorstel door den Raad niet is aangenomen; dat dus, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, op de gemeentebegrooting niet de vereischte uitgaven zijn uitgetrokken om in de behoefte der gemeente te voorzien;

Overwegende, dat door het Gemeentebestuur geene enkele reden is aangevoerd, waarom het in dit geval in het belang der gemeente zou zijn, dat hare goederen niet tegen brandschade werden verzekerd, maar, zoo als uit de stukken blijkt, alleen gemoedsbezwaren van eenige raadsleden de oorzaak geweest zijn, dat geen post voor brandverzekering is uitgetrokken;

dat intusschen bij het voeren van beheer over gemeente-goederen door de bestuurders de belangen der gemeente en de eischen eener goede administratie behooren te worden in acht genomen;

dat derhalve Gedeputeerde Staten van Zeeland voldoende reden hadden om hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting te onthouden;

Gelet op art. 207 en 209 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 18 December 1874, n°. 35, het daartegen door den Raad der gemeente Meliskerke ingestelde beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van

dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 April 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 15 dezer, n°. 9, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van Jan Andries Jansen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 92, 93).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende op de vraag, waar Jan Andries Jansen woonplaats had, tijdens 's regters magtiging werd verleend om hem in het krankzinnigengesticht Coudewater, te Rosmalen, op te nemen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 2 April 1875, n°. 13;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 April 1875, n°. 47, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat uit een ingesteld onderzoek gebleken is, dat de genoemde behoeftige, die in Julij 1831 te Zwolle is geboren, reeds als kind met zijne ouders, in de jaren 1838 en 1846, in de kolonie Ommerschans is opgenomen geweest;

dat hij na zijn ontslag uit de militaire dienst omstreeks den tijd zijner meerderjarigheid zich ongeveer een jaar heeft opgehouden te Bergen-op-Zoom, maar dat hij in 1853 die gemeente heeft verlaten en er sedert dien tijd geene woonplaats meer heeft gehad; dat hij tusschen de jaren 1853 en 1873 vijf malen wegens bedelarij is veroordeeld geworden en telkens naar de bedelaarsgestichten is overgebragt; dat niet is gebleken, dat hij gedurende den korten tijd van zijne vrijheid ergens vaste woonplaats heeft gehad; dat hij wel heeft opgegeven, dat hij in 1860 gedurende drie maanden bij eene fabriek te Almelo als turfdrager zou hebben gewerkt; maar dat deze opgave blijkbaar onjuist is, daar hij op 1 Mei 1860 uit Veenhuizen is ontslagen en op 24 Mei d. a. v. weder te Zwolle is veroordeeld;

dat, onder die omstandigheden, geene gemeente als de woonplaats van den krankzinnige tijdens zijne opneming in het gesticht Coudewater kan worden aangewezen;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van overbrenging naar- en verpleging in het krankzinnigen-gesticht van Rijkswege zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 13 April 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van den 18 dezer, n°. 24, houdende beschikking op *het beroep van J. Koenders*, *te Zwolle*, *van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente*, *waarbij aan B. J. Olifiers vergunning is verleend tot oprigting eener huidenzouterij in de Assendorpersteeg te Zwolle* (zie het verslag over deze zaak op blz. 24—28).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. Koenders te Zwolle, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders van genoemde gemeente van 11 Julij 1874, n°. 1034, waarbij aan B. J. Olifiers vergunning is verleend om in het perceel wijk L 108 in de Assendorpersteeg eene huidenzouterij te mogen uitoefenen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 April 1875, n°. 87;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 April 1875, la. G., 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat Burgemeester en Wethouders van Zwolle, na ingewonnen advies van de stads-geneesheeren, de boven omschreven vergunning hebben verleend, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat het uit te oefenen bedrijf zich uitsluitend moet bepalen tot huidenzouterij en in geen geval met droogerij en blooterij van huiden zal mogen gepaard gaan; en wijders dat de concessionaris gehouden zal zijn zich aan zoodanige verpligtingen te onderwerpen, als later blijken mogten in het belang eener goede politie noodig te zijn;

dat de adressant, logementhouder en veehandelaar, de intrekking dier vergunning van Ons heeft verzocht, op grond van den onaangenamen stank, dien huidenzouterijen verspreiden; van het gevaar, waaraan zijn nabij gelegen veestal zal blootgesteld worden, daar bij het heerschen van besmettelijke ziekten onder het vee de besmetting door versche huiden kan overgebragt worden; van bederf van het welwater door de verontreiniging van den bodem;

dat de onaangename stank, die gewoonlijk van dergelijke inrigtingen wordt ondervonden, voornamelijk wordt veroorzaakt door het blooten en droogen van schapenhuiden, hetgeen in dit geval verboden is;

dat een ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat van de huidenzouterij, zoo als die nu krachtens de verleende concessie wordt uitgeoefend, geene onaangename lucht of reuk wordt waargenomen; dat verschillende naburen, waaronder één, die zich bij het onderzoek *de commodo et incommodo* tegen de inwilliging van het verzoek had verzet, nu hebben verklaard, dat in het allerminst geen onaangename reuk of voor de gezondheid nadeelige lucht van de huidenzouterij wordt ondervonden;

dat in tijden van besmettelijke veeziekte het vervoer van versche huiden uit de besmette plaatsen wordt verboden;

dat aan het bezwaar van bederf van het welwater door den in den grond trekkenden pekel, volgens het gevoelen van de gehoorde deskundigen, in dit geval kan worden te gemoet gekomen door het stellen van voorwaarden;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven de vergunning, zoo als die bij het bovenvermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van Zwolle is verleend, doch met bijvoeging der voorwaarde:

»dat binnen zes maanden na de dagteekening van dit Ons besluit het lokaal, waarin de huidenzouterij zal worden uitgeoefend, ter hoogte van 15 decimeters, benevens de vloer, zal worden voorzien van verglaasde vloertegels in sterke trasspecie, deze laatste op eene dubbele platte laag klinkers van Waal-, Rijn- of IJsselsteen, in basterdspecie gemetseld; dat de vloer afwaterend zal worden bewerkt en het afkomende water in een waterdigten verzamelput zal worden geleid, met verpligting dien put behoorlijk schoon te houden, op tijd te ledigen en het uitkomende water naar eene door het Gemeentebestuur aan te wijzen plaats te vervoeren; dat eindelijk de vloer zal moeten vernieuwd worden, wanneer blijkt, dat die niet meer pekeldigt is.”

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 18 April 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

6°. van den 18 dezer, n°. 26, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeentebesturen van Haarlem en Zoeterwoude over de woonplaats van M. J. van Oorschot* (zie het verslag over deze zaak op blz. 88—90).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van de krankzinnige Maria Josina van Oorschot;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 April 1875, n°. 4;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 14 April 1875, n°. 32, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat Maria Josina van Oorschot is geboren te Haarlem op den 8 Mei 1842;

dat zij op den 31 Mei 1864, blijkens extracten uit de bevolkings-registers, Haarlem heeft verlaten en zich als dienstbode te 's Gravenhage heeft gevestigd, welke gemeente zij den 6 Mei 1865 verliet, om zich te Leiden te vestigen;

dat zij den 5 Mei 1866 van uit Amsterdam naar 's Gravenhage is teruggekeerd, zich aldaar bij de volkstelling in 1869 alsnog bevond en vermoedelijk tot in 1872 is verbleven;

dat zij daarna, volgens de beëedigde verklaring, door haren vader voor den Kantonregter te Haarlem afgelegd, zich een jaar in de gemeenten Kralingen, Rotterdam en Delfshaven heeft opgehouden, ofschoon de besturen dier gemeenten, deswege gehoord, verklaren, dat de persoon van Maria Josina van Oorschot hun onbekend is, en zij op het bevolkings-register hunner gemeente niet vermeld staat;

dat zij half Januarij 1874 bij haren vader te Haarlem is teruggekeerd, bij wien zij is verbleven tot 26 Maart d. a. v., toen haar vader haar heeft gebragt naar de gemeente Zoeterwoude en doen opnemen in het gesticht *de Goede Herder* aldaar;

dat zij door haren vader, op 25 Mei 1874, uit het gesticht is teruggenomen en met hem naar Haarlem is teruggekeerd, en, na aldaar eenige dagen te hebben rondgezworven, bij haren vader haren intrek heeft genomen en bij hem is verbleven, totdat zij op 12 Junij 1874, als lijdende aan krankzinnigheid, naar het gesticht Meerenberg is overgebragt;

dat alle de bovenvermelde gemeenten ontkennen tot de betaling harer verplegingskosten verpligt te zijn;

dat Maria Josina van Oorschot, welke tot den dag harer meerderjarigheid woonplaats had bij haren vader te Haarlem, die woonplaats heeft verkregen, toen zij zich half Januarij 1874 weder ten huize haars vaders aldaar kwam

vestigen, en alzoo, vóór hare overbrenging naar het gesticht *de Goede Herder* te Zoeterwoude, woonplaats had te Haarlem;

dat haar verblijf in bovengenoemd gesticht niet ten gevolge kan hebben, dat zij in de gemeente Zoeterwoude woonplaats verkreeg, daar een verblijf in eene dergelijke inrigting steeds van tijdelijken aard is en niet kan geacht worden woonplaats te vestigen;

dat derhalve door hare overbrenging naar bovengenoemd gesticht geene woonplaats-verandering plaats had, maar zij hare woonplaats te Haarlem behield, naar welke gemeente zij ook na het verlaten van het gesticht is teruggekeerd, en alwaar zij is verbleven tot op hare overbrenging naar het gesticht Meerenberg;

Gezien de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), zoo als zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de gemeente Haarlem aan te wijzen als de gemeente, waar Maria Josina van Oorschot woonplaats had tijdens hare opneming in een krankzinnigen-gesticht.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 18 April 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. *het beroep van M. Verdonk*, *te Schoonhoven*, *van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 30 Maart jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Johannes Emericus Verdonk, loteling voor de nationale militie, dienstjaar 1875, voor de gemeente Schoonhoven, nam met nog 25 andere lotelingen deel aan de loting. Hij werd als de 25ste loteling opgeroepen, toen er nog twee nummers in de bus waren, en trok n°. 12. Na hem werd in de laatste plaats opgeroepen Hermanus Marinus den Uyl, die n°. 25 trok, welk nummer later is gebleken niet dienstpligtig te zijn.

De adressant Michel Verdonk, mr. metselaar, wonende te Schoonhoven, vader van den loteling, heeft, toen deze tot de dienst werd aangewezen, zich in beroep voorzien bij Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland, bewerende, dat de trekking der twee laatste nummers onregelmatig heeft plaats gehad, dewijl de lotelingen, volgens het bepaalde bij art. 33 der wet op de nationale militie, in alphabetische orde moeten opgeroepen worden om aan de loting deel te nemen; dat dus van de beide hiervoor genoemde lotelingen zijn zoon in de tweede en niet in de eerste plaats had moeten zijn opgeroepen om een nummer uit de lotingsbus te trekken, in welk geval het mogelijk ware geweest, dat zijn zoon het hoogste, nu aan laatstgenoemden loteling ten deel gevallen nummer zou hebben getrokken.

Gedeputeerde Staten hebben, bij besluit van 9/12 Maart jl., het verzoek van den adressant, strekkende om de loting, plaats gehad hebbende te Schoonhoven op 25 Februarij jl., te vernietigen, wegens bovenvermelde onregelmatigheid afgewezen, op grond, dat op de alphabetische lijst van de in de gemeente Schoonhoven voor de militie ingeschrevenen onder de nummers 25 en 26 voorkomen de namen der beide lotelingen, juist in die orde als waarnaar zij zijn opgeroepen; dat bij art. 26 der militiewet is voorgeschreven, dat het inschrijvings-register met de daaruit opgemaakte alphabetische naamlijst, na door den Burgemeester aan den Commissaris des Konings in de provincie te zijn opgezonden ter onderzoek, later, na door dien Staatsdienaar, des noodig verbeterd, te zijn teruggezonden, uiterlijk op den 27 Januarij gedurende minstens acht dagen op de Secretarie der gemeente voor elk ter lezing moet worden gelegd; dat van die nederlegging openbare kennisgeving moet geschieden, en dat tegen het inschrijvings-register en de naamlijst binnen den tijd der nederlegging bezwaar kan worden ingebragt bij den Commissaris des Konings, die daaromtrent ten spoedigste uitspraak doet; dat niet wordt betwist, dat deze formaliteiten zijn geobserveerd, en dat alzoo, wijl er geen bezwaar is ingebragt tegen gemeld register en naamlijst, die lijst, zoo als zij was opgemaakt, moet geacht worden onherroepelijk te zijn vastgesteld; dat die lijst ingevolge art. 31 der wet moet voorhanden zijn bij de loting en de ingeschrevenen volgens art. 33 in alphabetische orde moeten worden opgeroepen om hunne nummers te trekken; dat die orde niet anders kan zijn dan gelijk in art. 11 van het Koninklijk besluit van 8 Mei 1862 is bepaald, namelijk de volgorde, waarin de lotelingen op de voorhanden alphabetische naamlijst voorkomen; welke lijst voor den Militie-Commissaris het éénig wettig middel is om de orde te kennen, waarin hij de lotelingen moet oproepen; dat in dit geval niet te denken valt aan eene willekeurige of opzettelijke afwijking van de volgorde, met het doel om een der lotelingen te bevoordeelen of te benadeelen boven de anderen, maar integendeel bij de loting gehandeld is volkomen in overeenstemming met de wettelijke voorschriften.

De adressant is van dat besluit bij den Koning in beroep gekomen, verzoekende geheele of gedeeltelijke vernietiging der loting, in het laatste geval met bevel tot naloting tusschen zijn zoon en den loteling den Uyl.

In zijn adres zegt hij, na mededeeling der bovenvermelde feiten, dat art. 26

der wet uitdrukkelijk bepaalt, dat het inschrijvings-register met eene daaruit opgemaakte alphabetische naamlijst vóór den 7 Januarij moet worden opgezonden aan den Commissaris des Konings, die deze stukken onderzoekt, zoo noodig verbetert enz.; dat daaruit volgt, dat de naamlijst alphabetisch moet zijn opgemaakt; dat het toch niet kan opgaan na bovenvermeld onderzoek aan een onbedreven minderjarig jongeling of een eenvoudig burger de verpligting tot controleren op te leggen, om te ontdekken, of de alphabetische orde bij de plaatsing der namen van de ingeschreven lotelingen wel behoorlijk door de staats-ambtenaren is opgevolgd; dat integendeel de ter-visie-legging van register en naamlijst hoofdzakelijk de strekking heeft om iederen loteling, zijn vader of voogd, in staat te stellen te kunnen nagaan, of al de ingeschreven lotelingen daarop behooren, hoeveel er zijn en of dat register met de alphabetische naamlijst overeenkomt, zoo als dit bij analogie uit al. 2 en 3 van art. 4 van het Koninklijk besluit van den 2 Mei 1862 duidelijk is op te maken; dat de afkondiging van de nederlegging te Schoonhoven enkel geschiedt door aanplakking aan het stadhuis, waarvan men gemeenlijk weinig notitie neemt; dat die afkondiging geschiedt in de maand Januarij, dus gemeenlijk bij ongunstig weder, en dat het aanplakbillet spoedig wordt afgescheurd; dat *in casu* wel geen sprake behoeft te zijn van opzettelijke en willekeurige handeling, met het doel om te bevoordeelen of te benadeelen, maar dat desniettemin de handeling onregelmatig is en aan zijn zoon nadeelig kan zijn geweest; dat de wet wil stipte opvolging van elke wettelijke bepaling vóór en bij de loting, en dat het in elk geval *in facto* waar is, dat op al de lotingsregisters dezer gemeente de alphabetische orde verkeerd is gesteld, waardoor bij de loting eene onregelmatigheid is ontstaan, die op den uitslag der loting bepaaldelijk van invloed heeft kunnen zijn. Ten slotte zegt de adressant nog, dat de loteling den Uyl is éénige wettige zoon en alzoo door de naloting met zijn zoon hoegenaamd niet kan worden benadeeld.

De heer C. B. van Baaren, Deurwaarder bij de Arrondissements-Regtbank te Rotterdam en het Kantongeregt te Schoonhoven, zegt als Gemagtigde van den appellant het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Na het verslag van den Staatsraad in deze zaak te hebben aangehoord, neem ik met den meesten eerbied de vrijheid als Gemagtigde van den belanghebbende, vader van den betrokken loteling, blijkens overgelegde volmagt, het in deze ingesteld hooger beroep nader bij U mondeling toe te lichten.

Vooraf vraag ik verschooning voor de stoutmoedigheid, dat ik het wagen durf, voor U Hoog Edel Gestrengen als zoodanig op te treden, te meer, daar in de meeste gevallen die toelichting door regtsgeleerden geschiedt.

Verwacht alzoo van mij, Mijne Heeren, geen regtskundig pleidooi, maar slechts eene korte en, naar ik hoop, duidelijke uiteenzetting der zaak, die thans aan uw oordeel is onderworpen, waaraan de dierbaarste belangen van ouders verbonden zijn.

Volgens mijne eerbiedige meening, Hoog Edel Gestrenge Heeren, doen zich in deze *drie* vragen op, waar alles op aankomt, en die ik kortelijk zal trachten, zooveel in mijn vermogen is, te beantwoorden:

1°. heeft bij de plaats gehad hebbende loting binnen de gemeente Schoonhoven op 25 Februarij jl. eene onregelmatigheid plaats gehad? — zoo ja,

2°. heeft die onregelmatigheid op den uitslag der loting van den betrokken loteling al of niet van invloed kunnen zijn? en

3°. is de schuld van die onregelmatigheid bij den loteling te zoeken?

De eerste vraag, Mijne Heeren, is zeer gemakkelijk te beantwoorden.

Het blijkt toch duidelijk uit het lotingsregister en alphabetische naamlijst, dat er bij de loting, op 25 Februarij jl. te Schoonhoven gehouden, eene onregelmatigheid heeft plaats gehad: namelijk dat de ingeschreven lotelingen niet in alphabetische orde, zoo als art. 33 der wet op de nationale militie uitdrukkelijk voorschrijft, zijn opgeroepen om hunne nummers te trekken.

Het blijkt duidelijk uit de alphabetische naamlijst, dat Johannes Emericus Verdonk, de zoon van den appellant, wiens naam dus begint met de letter V, door den Militie-Commissaris daartoe opgeroepen, heeft geloot vóór zijn medeloteling Hermanus Marinus den Uyl, wiens naam begint, met de letter U (alzoo de letter V heeft vóór de letter U geloot); — den Uyl had in alphabetische orde vóór Verdonk (den zoon van den appellant) moeten loten.

Het staat dus vast, dat de eerste vraag in toestemmenden zin moet worden beantwoord; want er heeft, dat valt niet te ontkennen, eene onregelmatigheid bij die loting plaats gehad.

Tegen die onregelmatigheid zijn door den appellant binnen den bij art. 35 der wet gestelden termijn bij heeren Gedeputeerde Staten bezwaren ingebragt, en dat Collegie heeft hem dan ook daarin ontvankelijk verklaard.

Ik kom nu aan de beantwoording mijner tweede vraag, die gewigtiger is: heeft die onregelmatigheid op den uitslag der loting van den betrokken loteling al of niet van invloed kunnen zijn?

Ook dit punt zal ik trachten even duidelijk uiteen te zetten.

Toen de zoon van den appellant werd opgeroepen om te loten, waren er nog twee nummers in de bus, als n°. 12 en n°. 25, welk laatste nummer vrijstelling van de dienst geeft.

Hij trok n°. 12, en voor den loteling den Uyl bleef dus het overschietende nummer 25 in de bus liggen.

Den Uyl is alzoo niet in de gelegenheid geweest het dienstpligtig n°. 12 te trekken, dat wel het geval had kunnen zijn, indien de alphabetische orde behoorlijk was opgevolgd geworden.

Het is dus zeer duidelijk, dat de zoon van den appellant door die onregelmatigheid is benadeeld, en dat die onregelmatigheid op den uitslag der loting van den betrokken loteling wel degelijk van invloed heeft *kunnen* zijn, zoo als in art. 36 der militiewet is bedoeld. Diezelfde onregelmatigheid heeft dan ook vroeger (zoo ik mij wel herinner) aanleiding gegeven, dat de loting geheel of gedeeltelijk is vernietigd.

En nu nader ik tot de beantwoording der derde en laatste vraag, die ik stelde, naar aanleiding van het besluit van heeren Gedeputeerde Staten:

Is de schuld van die onregelmatigheid bij den loteling te zoeken?

Heeren Gedeputeerde Staten (met allen eerbied gezegd) gaan bij hun genomen besluit van 9 Maart jl. de gepleegde onregelmatigheid stilzwijgend voorbij. Zij verklaarden de ingebragte bezwaren van den appellant ongegrond, hoofdzakelijk omdat door hem geene bezwaren tegen het register van inschrijving en de daaruit opgemaakte alphabetische naamlijst, die volgens de 2de alinea van art. 26 der wet van af den 27 Januarij gedurende acht dagen op de Secretarie der gemeente voor elk ter lezing heeft gelegen, en van welke nederlegging openbare kennisgeving is geschied.

Maar, Hoog Edel Gestrenge Heeren! de 1ste alinea van art. 26 dier wet zegt reeds uitdrukkelijk, dat het register met eene daaruit opgemaakte *alphabetische* naamlijst, vóór den 7 Januarij van het jaar, volgende op dat der inschrijving, door den Burgemeester wordt gezonden aan den Commissaris in de provincie, die deze stukken onderzoekt, zoo noodig verbetert en vóór den 22 Januarij aan den Burgemeester terugzendt. Daaruit volgt, alzoo, dat dan die naamlijst reeds in alphabetische orde *moet* zijn opgemaakt.

En wat is nu in deze gebleken? dat die alphabetische naamlijst bij de opzending door den Burgemeester aan den Commissaris des Konings reeds fautief was! dat die fout aan de anders zoo scherpziende en accurate ambtenaren ter Provinciale Griffie, met de naziening belast, is ontsnapt; althans die naamlijst is door den Commissaris aan den Burgemeester onverbeterd teruggezonden, en ter visie nedergelegd.

En zou het nu, Mijne Heeren! de bedoeling van den wetgever kunnen geweest zijn om, na aan twee hooggeplaatste Staatsdienaars de verpligting tot opmaking, onderzoeking en verbetering te hebben voorgeschreven, een onbedreven loteling of een eenvoudig burger nog daarenboven de verpligting op te leggen, zich ten stadhuize te gaan vergewissen, of de alphabetische orde bij de plaatsing van de namen der lotelingen wel behoorlijk door die Staatsdienaars zijn opgevolgd? Ik vermeen eerbiedig van neen.

Door de ter-visie-legging van register en lijst te gelasten, heeft de wetgever schijnbaar op het oog gehad, iederen loteling, zijn vader of voogd behoorlijk in staat te stellen, te kunnen nagaan, of al de op het register ingeschreven lotelingen wel op de daaruit opgemaakte alphabetische naamlijst voorkomen, en of zij daarop behooren; maar geenszins of de alphabetische orde bij de plaatsing van de namen dier lotelingen wel behoorlijk is opgevolgd.

En wat blijkt nu *in casu?* dat het getal der ingeschrevenen op het register met dat der alphabetische naamlijst overeenstemt, en dienaangaande geene aanmerkingen te maken waren.

Trouwens ik zal U Hoog Edel Gestrengen niet behoeven te zeggen, dat het eene zeldzaamheid is, dat een loteling of zijne ouders kennis bekomen, dat het lotingsregister en lijst ter Secretarie ter inzage liggen dáár en waar van die nederlegging eenvoudig aan het Stadhuis afkondiging geschiedt; maar nog grooter zeldzaamheid is het, dat daarvan inzage wordt genomen.

Het vertrouwen, dat hetgeen door de heeren van het Stadhuis gedaan is, wel behoorlijk in orde zal zijn, is vooral in kleine plattelands-gemeenten niet gering, maar zelfs van algemeenen aard.

Maar, zeggen heeren Gedeputeerde Staten, er is hier niet te denken aan eene willekeurige of opzettelijke afwijking van de volgorde, met het doel om één der lotelingen te bevoordeelen of te benadeelen boven den anderen. Maar, Hoog Edel Gestrenge Heeren, ging die redenering op, dan zijn er, volgens mijne eerbiedige meening, bijna nimmer geene bezwaren tegen de wijze, waarop de loting is geschied, in te brengen; dan had de wetgever de gelegenheid daartoe niet behoeven open te stellen, en kan men art. 35 der militiewet gerustelijk schrappen.

Als men de geschiedenis der wet uit de gevoerde discussiën bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal naauwkeurig nagaat, dan blijkt daaruit duidelijk, dat het de bedoeling van den wetgever is geweest eene stipte opvolging der wettelijke bepalingen bij de loting te doen plaats hebben, omdat de dierbaarste belangen, zoowel van lotelingen als hunne ouders, daarbij betrokken zijn.

Juist het tegenwoordig art. 36, wat betreft eene gepleegde onregelmatigheid, heeft bij de behandeling der wet tot velerlei discussiën aanleiding gegeven. Het blijkt daaruit, dat het de geest der Regering was, dat het niets afdoet, of de gepleegde onregelmatigheid opzettelijk, willekeurig of uit onachtzaamheid is begaan. Elke onregelmatigheid bij eene loting moet daaronder begrepen worden.

Op eene interpellatie dienaangaande van den heer Dullert antwoordde de Minister van Binnenlandsche Zaken (zie pag. 887 van het bijblad 1861), dat de wet voorschrijft, wat geëischt wordt bij de loting; deze moet plaats hebben met inachtneming der bestaande voorschriften. Zijn deze niet in acht genomen, dan meent de Regering (zegt die Minister), dat die loting niet in wettelijken zin heeft plaats gehad.

Heeft er eene onwillekeurige fout plaats gehad, zegt de heer ter Bruggen, dan moet dit niet ten schade der lotelingen komen.

De beide kardinale punten, Hoog Edel Gestrenge Heeren! zijn dus volgens mijne eerbiedige meening:

1°. heeft er onregelmatigheid bij de loting plaats gehad? en

2°. heeft die onregelmatigheid op den uitslag der loting van invloed kunnen zijn?

Ik vermeen alzoo, na deze korte uiteenzetting en toelichting U duidelijk te hebben aangetoond:

1°. dat er bij de plaats hebbende loting binnen de gemeente Schoonhoven eene onregelmatigheid is geschied;

2°. dat die onregelmatigheid op den uitslag der loting van den betrokken loteling van invloed heeft kunnen zijn, en

3°. dat de schuld van die onregelmatigheid geenszins bij den loteling te zoeken is.

Met vertrouwen en onder dankbetuiging voor de welwillendheid, waarmede U Hoog Edel Gestrengen mij hebben aangehoord, heb ik alzoo met den meesten eerbied de eer te concluderen, dat het U behagen moge Zijne Majesteit te adviseren om, met vernietiging van het besluit van heeren Gedeputeerde Staten, de plaats gehad hebbende loting binnen de gemeente Schoonhoven, op grond van

gepleegde onregelmatigheid, die op den uitslag der loting van invloed heeft kunnen zijn, te vernietigen of wel de overloting van den zoon des appellants met zijn medeloteling Hermanus Marinus den Uyl te gelasten, die daartegen hoegenaamd geene bezwaren heeft ingebragt.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Elfde vergadering.

Vergadering van Donderdag, 13 *Mei* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van een Koninklijk besluit van den 20 April ll., n°. 13, houdende beschikking op ***het beroep van Burgemeester en Wethouders van Wijmbritseradeel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland tot aanvulling van de gemeentebegrooting van*** 1875 ***met een post in uitgaaf voor onderhoud van de brug, genaamd de Nijlanderzijl*** (zie het verslag over deze zaak op blz. 83—88).

Het besluit is van den volgenden inhoud :

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een adres van den Gemeenteraad van Wijmbritseradeel daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van den 7 Januarij 1875, n°. 35, waarbij op de begrooting dier gemeente voor 1875 een post van uitgaaf ad *f* 260 wordt gebragt tot herstel der gemeenschap over de brug de Nijlanderzijl;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 8 April 1875, nº. 18;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 16 April 1875, nº. 10, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de brug over de Nijlanderzijl, ook wel zelve genaamd de Nijlanderzijl, gelegen in het gedeelte van den kunstweg tusschen Sneek en Bolsward, dat zich bevindt in de gemeente Wijmbritseradeel, wegens haren bouwvalligen toestand, op 5 December 1874, door den Burgemeester van laatstgenoemde gemeente voor de passage, behalve van voetgangers, is gesloten, en hieruit groote belemmering in het publiek verkeer is ontstaan;

dat de Raad der gemeente Wijmbritseradeel bij zijne besluiten van 5 December 1874 en van 30 December d. a. v. heeft geweigerd de noodige gelden tot herstel der brug op de gemeente-begrooting te brengen, van oordeel zijnde, dat de zaak aanging de besturen der gemeenten Bolsward, Sneek, Wonseradeel en Wijmbritseradeel, als gezamenlijke aanleggers van den weg Bolsward—Sneek, ook op grond, dat, volgens een contract, op 12 Junij 1844 gesloten tusschen de Gecommitteerden uit de onderhoudspligtigen der brug eenerzijds en Commissarissen van den weg Bolsward—Sneek ter andere zijde, de eerstgenoemden met het voortdurend onderhoud en zoo noodig met het herstel der brug zouden zijn belast;

dat zij, die, volgens bovenvermeld contract, met het onderhoud der brug zouden zijn belast, weigeren in de herstelling der brug te voorzien;

dat Gedeputeerde Staten van Friesland, bij hun besluit van 7 Januarij 1875, nº. 35, op de begrooting van uitgaven der gemeente Wijmbritseradeel voor het jaar 1875 gebragt hebben een nieuw artikel »herstel der gemeenschap over de brug de Nijlanderzijl, liggende in den kunstweg Bolsward—Sneek," en dit artikel, na raadpleging van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, hebben uitgetrokken op *f* 260; dat dit besluit steunt op de overweging, dat herstel der brug in het algemeen belang noodig is, en dat de gemeente Wijmbritseradeel, volgens art. 179*h* der gemeentewet, geroepen is daarin te voorzien, onverminderd hare bevoegdheid om hare regten te doen gelden tegen hen, die, naar 's Raads oordeel, tot het onderhoud zijn verpligt;

dat de Raad der gemeente Wijmbritseradeel, op de bovenvermelde gronden, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten is gekomen in hooger beroep;

dat de bedoelde brug voor de publieke dienst is bestemd, en dat art. 179*h* der gemeentewet de zorg voor de instandhouding en bruikbaarheid van wegen, bruggen enz., welke tot gemeene dienst van allen bestemd zijn, aan Burgemeester en Wethouders opdraagt, voor zoover van hen afhangt, dat wil zeggen, voor zoover die zorg niet krachtens het publiek regt aan een ander openbaar gezag is opgedragen, hetgeen in deze het geval niet is;

dat de bewering van den Gemeenteraad, dat de onderhoudslast, volgens het op 12 Junij 1844 gesloten contract, op derden rust, aangenomen al, dat zij gegrond is, het Gemeentebestuur niet kan ontheffen van de door art. 179*h* aan dat Bestuur opgelegde zorg, welke zorg juist medebrengt, dat het Gemeente-

bestuur, bij nalatigheid der onderhoudspligtigen, zelf het gebrekkige herstelle, behoudens later verhaal der kosten op de nalatigen;

dat art. 205*l* der gemeentewet bepaalt, dat op de begrooting der uitgaven van de gemeente moeten worden gebragt de kosten van de zorg voor de publieke wegen, bruggen enz., in den omvang, bij art. 179*h* dier wet aangeduid;

dat, wanneer de Gemeenteraad weigert deze door de wet aan de gemeente opgelegde uitgaven op de gemeente-begrooting te brengen, zulks, volgens art. 212 der gemeentewet, geschiedt door Gedeputeerde Staten;

Gezien de aangehaalde artikelen der gemeentewet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 7 Januarij 1875, n°. 35, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 20 April 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. ***het beroep van Mr. H. van Marle, te Apeldoorn, van een besluit van den Burgemeester van Groningen, houdende weigering tot opgraving van een kinderlijkje.***

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op den 6 Augustus 1874 is te Groningen op den leeftijd van eenige weken overleden het dochtertje van Mr. H. van Marle, destijds te Groningen, thans te Apeldoorn woonachtig. Het lijk is begraven op de algemeene begraafplaats te Groningen in een graf, aan genoemden van Marle toebehoorende, waarin nog geene andere lijken begraven waren.

Zijn verzoek om het lijk van zijn dochtertje te mogen doen opgraven en vervoeren naar de algemeene begraafplaats te Apeldoorn, is door den Burgemeester van Groningen bij beschikking van 27 October 1874 afgewezen, op grond, dat de wetgever, in het belang der openbare orde en van den openbaren gezondheidstoestand, heeft verboden, dat lijken, reeds aan de aarde toevertrouwd, worden opgegraven en over den openbaren weg vervoerd; dat de Burgemeester, aan

wien de wet het regt geeft van dat verbod dispensatie te verleenen, bij aanvrage daartoe niet mag handelen naar welgevallen, maar daarbij moet beslissen, of er voor die dispensatie bijzondere redenen bestaan, die zwaarder moeten wegen dan die, welke den wetgever tot het algemeen verbod hebben geleid, en dat zoodanige redenen door adressant niet waren aangevoerd.

Nadat deze laatste zich daarop eerst, in December 1874, tot den Minister van Binnenlandsche Zaken gewend had, is hij bij adres van 4 Januarij 1875 in beroep gekomen bij Zijne Majesteit den Koning. Hij zegt, dat sedert zijn vertrek uit Groningen hij gewoon was jaarlijks met zijne echtgenoote eene reis derwaarts te maken om het graf van hun dochtertje te bezoeken, doch dat dit wegens zijne hooge jaren zeer moeijelijk wordt; dat bovendien zijne echtgenoote en hij zeer aan het denkbeeld gehecht zijn het stof van hun dochtertje te laten rusten dáár, waar ook zij zullen worden begraven, waartoe hij sedert hunne vestiging te Apeldoorn op de begraafplaats aldaar een grafkelder heeft laten maken. Hij deelt nog mede, dat het kind aan geene besmettelijke ziekte is gestorven, en dat zijn voornemen zou zijn de kist, die haar lijk bevat, ongeopend te doen plaatsen in eene looden kist, die op de begraafplaats, voor het vervoer met den staatsspoorweg, hermetisch zou worden gesloten.

Gedeputeerde Staten van Groningen, omtrent dit beroep gehoord, hebben berigten ingewonnen van den Burgemeester van Groningen en van den Geneeskundigen Inspecteur voor Friesland en Groningen. De eerste verwijst naar de door hem genomen beschikking. De tweede zegt, dat hij, zich plaatsende op het standpunt, waarop hij als ambtenaar van het geneeskundig staatstoezigt zich te plaatsen heeft, geene genoegzame redenen heeft om de opgraving en overbrenging naar elders als gevaarlijk voor de volksgezondheid te beschouwen, waar het geldt een lijkje als dat, waarvan hier sprake is, mits die opgraving en overbrenging plaats hebbe onder zekere voorwaarden. Hij adviseert dus de vergunning te verleenen, onder bepaling, dat, bij het openen van het graf en vóór het verwijderen van het kistje daaruit, eenige liters ruw karbolzuur daarin worden uitgestort; dat ook het kistje zelf ruim met ruw karbolzuur worde overgegoten en onmiddellijk daarna worde geplaatst in een van lood, dat door solderen hermetisch gesloten moet worden.

Gedeputeerde Staten van Groningen vereenigen zich met dit laatste advies. Alleen zou huns inziens nog dienen bepaald te worden, dat *casu quo* op het in acht nemen der voor te schrijven voorzorgsmaatregelen door de politie toezigt worde gehouden.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 19 April 1875, nº. 18, Afdeeling II.

De adressant heeft bij memorie van 22 April nog nader te kennen gegeven, dat naar zijne meening de opgraving en het vervoer niet schadelijk kunnen zijn voor den openbaren gezondheidstoestand.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Twaalfde vergadering.

Vergadering van Woensdag, 26 *Mei* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 6 dezer, n°. 20, houdende beschikking op *het beroep van A. W. van Bruggen, te Buitenpost, gemeente Achtcarspelen, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij vergunning is geweigerd tot uitbreiding van een stoom-oliemolen te Dokkum* (zie het verslag over deze zaak op blz. 109—119).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. W. van Bruggen, koopman en fabrikant te Buitenpost, tegen besluiten van Gedeputeerde Staten van Friesland van 27 Augustus 1874, n°. 42, en van 18 September d. a. v., n°. 7, waarbij hem vergunning is geweigerd tot uitbreiding van eenen stoom-oliemolen in de gemeente Dokkum;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 21 April 1875, n°. 1;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 1 Mei 1875, n°. 76, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Friesland in 1857 onder zekere voorwaarden vergunning hebben verleend tot de oprigting van eenen stoom-oliemolen in het gebouw, staande aan den Lageweg te Dokkum, wijk C, n°. 95;

dat de adressant in deze, thans eigenaar van genoemd gebouw, die fabriek wenscht uit te breiden, door een tot woning dienend gedeelte van dat gebouw aan de fabriek te trekken en nog zes stampers en twee heijen aan de bestaande as te verbinden;

dat hij, ter voldoening aan art. 2 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), de voorafgaande toestemming van Gedeputeerde Staten voor de verandering der inrigting heeft gevraagd;

dat Gedeputeerde Staten zijn verzoek hebben afgewezen op grond van bezwaren, door twee van de vijf gehoorde naburen ingebragt, bestaande in vrees voor onuitstaanbaar geraas en voor verzakking van de muren van het aangrenzende huis;

dat daarna eenige eigenaars en bewoners van nabijgelegen panden in een tot Ons gerigt adres op de handhaving van dat besluit hebben aangedrongen, op grond van gevreesde waardevermindering hunner panden, ingeval de fabriek, waarvan zij nu reeds hinder ondervinden, nog meer werd uitgebreid;

dat hier alléén te onderzoeken valt, of er gevaar bestaat, dat de hinder en overlast, die thans van de wettig bestaande fabriek in meerdere of mindere mate kunnen worden ondervonden, door de uitbreiding zoodanig zullen vermeerderen, dat eene weigering van vergunning voor de verandering der inrigting geregtvaardigd is;

dat uit een ingesteld onderzoek te dien aanzien gebleken is, dat het gedruisch van eenen stoom-oliemolen met dubbel werk, nagenoeg niet verschilt van dat, veroorzaakt door enkel werk; dat eenige meerdere regelmatige slagen in de minuut door bewoners van omliggende panden naauwelijks opgemerkt zullen worden, in elk geval hun hoegenaamd geen hinder of bezwaar kunnen opleveren; dat de Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat na een ingesteld locaal onderzoek heeft te kennen gegeven, dat de scheuren, die zijn waargenomen in den muur van den nabuur Kramer, vermoedelijk reeds voor een deel bestonden vóór de oprigting der fabriek; dat het gedreun veroorzaakt wordt voornamelijk door de zoogenaamde naslagheijen, waarvan het getal, bij het aanbrengen van dubbel werk, van één op twee zal gebragt worden, en dat de last van gedreun en gedruisch door deze verdubbeling van het werk niet merkbaar zal vermeerderen; dat het Gemeentebestuur van Dokkum en de Kamer van Koophandel en Fabrieken aldaar hebben medegedeeld, dat er huns inziens geen bezwaar tegen de voorgenomen uitbreiding der fabriek bestaat;

dat onder die omstandigheden er geene voldoende termen zijn om die uitbreiding dezer nijverheids-onderneming te beletten;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der bovenvermelde besluiten van Gedeputeerde Staten van Friesland van 27 Augustus en 18 September 1874, alsnog aan A. W. van Bruggen vergunning te verleenen om zijnen stoom-oliemolen te Dokkum uit te breiden, in voege als in zijn tot Ons gerigt adres van 7 November 1874 is omschreven, mits hij zich houde aan al de voorwaarden, door Gedeputeerde Staten in hun besluit van 7 April 1857, n°. 16, opgelegd, en onder bepaling, dat binnen zes maanden na dagteekening dezes van de vergunning moet zijn gebruik gemaakt.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 6 Mei 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 11 dezer, n°. 14, houdende beschikking op *het beroep van F. J. Feldbrugge*, *te Groningen*, *van een besluit van den Burgemeester dier gemeente*, *waarbij hem verlof is geweigerd tot het doen opgraven van een lijk op de algemeene begraafplaats en het doen vervoeren daarvan naar de begraafplaats der Roomsch-Katholijke gemeente* (zie het verslag over deze zaak op blz. 145—148).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Th. J. Feldbrugge, te Groningen, tegen een besluit van den Burgemeester dier gemeente van 2 December 1874, n°. 2, waarbij hem vergunning is geweigerd om het lijk van wijlen zijne echtgenoot te doen opgraven op de algemeene begraafplaats en vervoeren naar de bijzondere begraafplaats der Roomsch-Katholijke gemeente aldaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 28 April 1875, n°. 19;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 7 Mei 1875, n°. 14, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant heeft verklaard het voornemen te hebben gehad zijne echtgenoot, die den 23 Julij 1873 aan eene chronische, uitterende ziekte is over-

leden, ingevolge het meermalen door haar te kennen gegeven verlangen, te doen begraven op de, toen in aanleg zijnde, bijzondere begraafplaats der Roomsch-Katholijke gemeente;

dat die begraafplaats intusschen eerst na haar overlijden, en wel in September daaraanvolgende, in gebruik is gesteld, zoodat de ter-aarde-bestelling heeft moeten geschieden op de algemeene begraafplaats;

dat de adressant echter op de bijzondere begraafplaats een grafkelder heeft doen inrigten, en het vereischte verlof heeft verzocht om het lijk daarin te doen overbrengen;

dat dit verlof hem is geweigerd, op grond, dat van het algemeen verbod om lijken op te graven en te vervoeren, alleen dan mag worden afgeweken, wanneer in een bijzonder geval redenen daartoe aanwezig zijn, die zwaarder wegen dan die, welke den wetgever tot het verbod hebben geleid, en dat hier noch het privaat belang van den adressant, veel minder eenig publiek belang de terzijde-stelling van het verbod vordert;

dat de Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt en Gedeputeerde Staten van oordeel zijn, dat het opgraven en overbrengen van het lijk dezer aan eene uitterende ziekte overleden persoon geen nadeel voor de openbare gezondheid zal te weeg brengen, vooral niet, wanneer daarbij eenige voorzorgsmaatregelen worden in acht genomen;

dat bovendien door Gedeputeerde Staten teregt is opgemerkt, dat het in het tegenwoordig geval eenen overgangstoestand geldt, die uit den aard der zaak exceptionneel is, aangezien, ware het leven van appellants echtgenoot nog eenige weken gerekt, zij overeenkomstig hare begeerte op de bijzondere begraafplaats zou begraven zijn;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* no. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bovenvermeld besluit van den Burgemeester van Groningen van 2 December 1874, verlof te verleenen om het lijk van wijlen des adressants huisvrouw op te graven en van de Noorder-begraafplaats te vervoeren naar de bijzondere begraafplaats, buiten de Heerepoort te Groningen, een en ander met inachtneming van zoodanige voorschriften, als Onze Minister van Binnenlandsche Zaken in het belang der openbare gezondheid vermeenen zal daaraan te moeten verbinden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 11 Mei 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 12 dezer, n°. 19, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Montfoort van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875 (zie het verslag over deze zaak op blz. 119—125).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door den Gemeenteraad van Montfoort bij Ons ingesteld beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, van 31 December 1874, n°. 20, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente over 1875;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 April 1875, n°. 16;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 8 Mei 1875, n°. 7, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat op de begrooting voormeld, onder hoofdstuk VII, art. 2 der uitgaven, is uitgetrokken eene som van *f* 1500, wegens een uit te keeren subsidie aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur, genaamd de Parochie van St. Jan's geboorte, te Montfoort, in verband met een besluit van den Raad dier gemeente van 25 September 1874;

dat Gedeputeerde Staten, met het oog op art. 21, in verband met de artt. 59—61, der armenwet, zich met het verleenen van dat subsidie niet hebben kunnen vereenigen en dien ten gevolge hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting hebben geweigerd, van welke weigering zij, bij brief van 2 December 1874, n°. 30, aan het Gemeentebestuur hebben kennis gegeven en die, bij besluit van 31 December daaraanvolgende, n°. 20, nader hebben bevestigd;

dat het Gemeentebestuur van Montfoort geacht moet worden bij Ons te zijn gekomen in beroep van dat besluit, hoezeer het Bestuur in zijn adres meer bepaaldelijk heeft aangehaald het stuk van 2 December; dat toch zoowel dit stuk als het besluit van 31 December duidelijk en op uitvoerige gronden inhoudt, dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting onthielden, en het dus zeker is, dat het Gemeentebestuur tegen beiden een gelijk bezwaar had;

dat, van af het jaar 1864 tot en met het jaar 1874, door het Gemeentebestuur aan het Burgerlijk Armbestuur een subsidie van gemiddeld jaarlijks *f* 1569.19 is verleend;

dat het Roomsch-Katholijk Armbestuur gedurende die jaren, althans in het jaar 1873, geen subsidie uit de gemeentekas trok, en alzoo de begrooting van dat Armbestuur niet aan de goedkeuring van den Gemeenteraad was onderworpen;

dat, ten gevolge van eene in 1874 door het Gemeentebestuur met het Roomsch-

Katholijk Armbestuur gesloten overeenkomst, betreffende de bedeeling der armen, eene som van *f* 1500 voor een aan dat Armbestuur te verleenen subsidie op de gemeentebegrooting voor 1875 is uitgetrokken;

dat dit subsidie van *f* 1500 is gebragt op de begrooting van inkomsten en uitgaven van het Roomsch-Katholijk Armbestuur voor 1875, waarop een tekort van *f* 361.88⁵, voortspruitende uit uitgaven, in 1873 gedaan;

dat, wat ook overigens zou kunnen opgemerkt worden over een subsidie, door het Gemeentebestuur aan het Roomsch-Katholijk Armbestuur te verleenen, op de gemeentebegrooting geen subsidie mag worden gebragt tot dekking van een tekort, voortkomende uit eenen tijd, toen het Roomsch-Katholijk Armbestuur nog geen subsidie uit de gemeentekas genoot en in geenerlei finantiële betrekking met de burgerlijke gemeente stond; maar dat zoodanig subsidie alleen mag strekken tot de toekomstige ondersteuning der armen, gedurende het jaar, waarvoor de gemeentebegrooting dienende is;

dat voor de dienst van het armwezen op de gemeentebegrooting voor 1873 was uitgetrokken *f* 1114.19⁵, als subsidie te verstrekken aan het Burgerlijk Armbestuur; dat met die som in de behoefte, voor zoover de gemeente aanging, is voorzien; en dat nu op de begrooting voor 1875 geene som behoort voor te komen tot dekking van uitgaven, reeds in 1873 door derden gedaan, buiten verband met de gemeente-huishouding, wat de armverzorging betreft;

dat op deze gronden de begrooting der gemeente Montfoort voor 1875 niet mag worden goedgekeurd;

Gezien de wet op het armbestuur, benevens die van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 31 December 1874, no. 20, voor zoover betreft de daarin genomen beslissing, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 12 Mei 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 12 dezer, n°. 20, houdende beschikking op *het beroep van J. van Grunsven, Gemeente-Ontvanger te Berchem, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant betreffende de vaststelling der gemeenterekening van* 1873 (zie het verslag over deze zaak op blz. 125—130).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ. ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van J. van Grunsven, Ontvanger der gemeente Berchem, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 12 November 1874, G, nº. 154, 5de Afdeeling, tot vaststelling van de rekening dier gemeente over 1873;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 21 April 1875, nº. 11;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 8 Mei 1875, nº. 8, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, bij hun besluit van 23 October 1873, bij de definitieve vaststelling der gemeenterekening over 1872, de ontvangsten, welke door den Gemeenteraad voorloopig waren vastgesteld op een bedrag van *f* 4220.60, hebben bepaald op eene som van *f* 4328.39, daar zij van oordeel waren, dat de over 1872 achterstallige posten ten bedrage van *f* 107.79 onder de inkomsten moesten worden opgenomen, »aangezien niet was gebleken, dat door den Ontvanger maatregelen waren genomen of bepaalde voorstellen waren gedaan, waardoor zijne verantwoordelijkheid zou kunnen zijn gedekt," terwijl Gedeputeerde Staten ter zake der restanten en oninbare posten van vorige jaren zich de décharge van den Ontvanger voorbehielden;

dat bij de gemeenterekening over 1873 door den adressant is overgelegd een staat van oninbare en nog te verhalen posten over de jaren 1868 tot en met 1873 tot een gezamenlijk bedrag van *f* 176.60^5, alles blijkens belegstukken, door Burgemeester en Wethouders gezien en deugdelijk verklaard, terwijl de Ontvanger over den staat van restant-posten op 30 Julij 1874 aan den Gemeenteraad schriftelijk mededeelde, dat geene belastingen waren onbetaald gebleven, maar slechts tienden en erfpachten, zoodat zijne bemoeijingen in deze niet verder hebben kunnen gaan dan tot minnelijke schikkingen en aanmaningen van de debiteuren, aangezien bij vervolging te dier zake, krachtens burgerlijk regt, niet hij, maar de Burgemeester, op 's Raads magtiging, tegen de nalatigen zoude moeten optreden;

dat de adressant voorts den Gemeenteraad adviseerde om tegen de debiteuren over 1873 geene vervolging in te stellen, daar deze waarschijnlijk zonder regtsmiddelen tegen October zouden betalen, en de vroegere restanten evenmin te verhalen, daar deze door hem als oninbaar werden beschouwd;

dat door den Raad der gemeente Berchem volgens het advies van den adressant is gehandeld en de rekening over 1873 voorloopig vastgesteld;

dat, bij besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 12 November 1874, houdende vaststelling der gemeenterekening over 1873, alle restantposten over 1873, voortspruitende uit renten en huren, bij de ontvangsten zijn

gevoegd, en dien ten gevolge de ontvangsten over 1873 zijn verhoogd met *f* 109.54, terwijl bovendien de restanten van vorige jaren, bedragende *f* 67.06[5], mede bij de ontvangsten zijn gevoegd, zoodat de rekening van 1873 is vastgesteld tot een hooger bedrag in ontvangst dan werkelijk is ontvangen van *f* 176.60[5], en de ontlasting van den adressant is voorbehouden, totdat de gemeentekas met dat besluit in overeenstemming zoude zijn gebragt;

dat de adressant tegen deze beslissing van Gedeputeerde Staten bij Ons voorziening heeft gevraagd, meenende de voorschriften der gemeentewet en zijner instructie getrouw te hebben nageleefd;

dat, wat aangaat het besluit van Gedeputeerde Staten van 23 October 1873, de adressant tegen genoemd besluit niet tijdig is gekomen in hooger beroep, en hij alzoo thans daarin niet meer ontvankelijk is;

dat, wat aangaat hetgeen bij besluit van Gedeputeerde Staten van 12 November 1874 ten laste van den adressant wordt gebragt, teregt door hem wordt beweerd, dat hij de voorschriften der gemeentewet en zijner instructie getrouw heeft nageleefd;

dat art. 14 zijner instructie den Ontvanger persoonlijk slechts aansprakelijk stelt voor de achterstallige inkomsten en belastingen, welke door zijn verzuim zijn verjaard;

dat, volgens art. 22 zijner instructie, de Ontvanger is verantwoord, door bij het inleveren der gemeenterekening eenen staat van restant-posten over te leggen, vergezeld van zijn met redenen omkleed advies, en dat door hem aan deze zijne verpligtingen is voldaan;

dat verder de restant-posten, van welke in deze sprake is, niet bestaan uit achterstallige belastingen, maar uit nog onvoldane huurprijzen en andere inkomsten, tot welker invordering door regtsmiddelen de Ontvanger niet is bevoegd;

dat alzoo door Gedeputeerde Staten ten onregte de adressant is aansprakelijk gesteld voor gemelde restant-posten over 1873, en zijne ontlasting te dien aanzien is voorbehouden;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85) en de instructie voor den Ontvanger der gemeente Berchem, vastgesteld op 30 December 1858;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 12 November 1874, G, n°. 154, voor zooverre de adressant daarbij wordt aansprakelijk gesteld voor de restant-posten over het jaar 1873, dezen van de aansprakelijkheid voor die posten te ontlasten.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 12 Mei 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

11. *het beroep van R. van Oosterum, te Deil, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij een afweg naar de rivier de Linge is gebragt op den legger A der wegen in die gemeente.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Bij besluit van 23 September 1873, nº. 27, werd de legger A der gemeente Deil, op voordragt van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, en met inachtneming der voorschriften van het reglement op de wegen, voetpaden enz. der provincie Gelderland, door Gedeputeerde Staten van dat gewest in dier voege gewijzigd en aangevuld, dat daarop alsnog als openbare weg werd gebragt de afweg of stoep, kadastraal bekend sectie A, nº. 236, en voerende van den Lingedijk naar de rivier de Linge.

Bij datzelfde besluit verklaarden Gedeputeerde Staten ongegrond het bij het Gemeentebestuur van Deil door Christina Hakkert *cum suis* ingediende bezwaarschrift tegen het brengen van bedoeld perceel als openbaar op den legger voormeld.

Nadat Gedeputeerde Staten op 28 Julij 1874 gepersisteerd hadden bij hun besluit van 23 September des vorigen jaars, hebben eindelijk de moeder van Christina Hakkert *c. s.*, met name Maaike van Mourik, weduwe Arie Hakkert, en haar tweede man, Ruth van Oosterum, wonende te Deil, zich bij verzoekschrift in hooger beroep gewend tot Zijne Majesteit den Koning, verzoekende, dat hun perceel sectie A 2361 alsnog van den legger A der wegen in de gemeente Deil moge worden afgevoerd, en zij in hun wettig eigendomsregt hersteld.

Appellanten geven daarbij te kennen: dat door nu wijlen Arie Hakkert (den vader van Christina Hakkert en drie andere kinderen, van welken nog slechts één is minderjarig), bij publieke veiling en toeslag den 12/19 October 1848, ten overstaan van den Notaris Verwey, te Geldermalsen, gehouden, is aangekocht een huis, erf en tuin, kadastraal bekend sectie A, nºs. 235 en 236, te zamen groot 7 aren, staande en gelegen tusschen den Lingedijk en de Linge, te Deil, van welke veiling en toeslag de processen-verbaal door appellanten worden overgelegd; dat volgens appellanten de Burgemeester aanvankelijk pogingen heeft aangewend om bedoeld perceel nº. 236 van appellanten ten behoeve van de gemeente te koopen, en dat eerst, toen appellanten eene som van *f* 400 voor dat perceel gevraagd hadden en dit als koopsom niet was aangenomen, meergemeld perceel 236 op den legger is gebragt; dat, na gedane opmeting, en met het oog op een overgelegd kadastraal kaartje, duidelijk is gebleken, dat de perceelen nºs. 235 en 236 hun eigendom zijn, en volgens de teekening de afweg is de strook, gelegen tusschen nºs. 236 en 237; dat, sedert de Burgemeester hun bewuste aanbiedingen had gedaan, en deze waren afgewezen, herhaaldelijk tegen hen door den Veldwachter is geverbaliseerd wegens het plaatsen van hout, hooi en stroo op bedoelden afweg, ten gevolge waarvan zij een en andermaal hebben teregtgestaan, en ook eenmaal tot geldboete zijn veroordeeld.

Burgemeester en Wethouders van Deil, in hun schrijven van 11 Augustus

1873, n_0. 122, waarmede zij de voordragt tot wijziging van den legger A hunner gemeente aan Gedeputeerde Staten deden toekomen, berigtten over deze zaak het navolgende:

»De afweg of stoep, thans op legger A der wegen gebragt, bekend op nevensgaande teekening als sectie A, n°. 236, was vóór 1834 water, er bestond toen niets dan de dijkglooijing.

»Tijdens het uitdiepen van de rivier de Linge in 1833 en 1834, is dit water, met vergunning van het toenmalige Gemeentebestuur, door den overbuurman H. Verwey gedempt en opgehoogd, die, dewijl hij logementhouder was, daarvan, met toestemming van genoemd Bestuur, eene aanlegplaats maakte voor schepen enz., onder gehoudenheid echter, dat het voor de publieke dienst bestemd bleef, en derhalve ieder er gebruik van kon maken.

»In het jaar 1841 of 1842 wilde genoemde Verwey het bewuste terrein in bezit nemen en sloot het aan den Lingedijk af met eene heining.

»Tegen deze handelwijze kwam het Gemeentebestuur op, en voerde met goedkeuring van heeren Gedeputeerde Staten dezer provincie eene procedure daarover, waarvan de uitslag was, dat H. Verwey daarvan ten behoeve der gemeente afstand heeft gedaan.

»In de Raadsvergadering van 8 Februarij 1871 werd door den Burgemeester voorgesteld op dat terrein een gemeentehuis te bouwen; maar men ontwaarde toen, dat het abusievelijk ten name stond van Christina Hakkert, en verdere erfgenamen van Arie Hakkert.

»Genoemde personen werden door den Burgemeester verzocht, het meergenoemd stukje grond ten name der gemeente te doen overschrijven, hetgeen na eenige dagen bedenkens werd geweigerd, en in 1872 de Landmeter uit Tiel tot opmeting door hen werd ontboden.

»Na die opmeting werd door Christina Hakkert *c. s.* de heining, welke de aanlegplaats van hun tuin scheidde, weggenomen; maar door het Gemeentebestuur werd eene nieuwe geplaatst.

»De bewuste afweg of aanlegplaats ligt geheel open en afgescheiden van de naburige erven, en strekt ten gerieve van het publiek, waarop het Gemeentebestuur steeds het toezigt uitgeoefend heeft.

»Het wordt ook door de ingezetenen als eigendom der gemeente beschouwd; en jaarlijks in het najaar wordt door de ingezetenen, wanneer er veel drukte heerscht met laden van beetwortelen enz., aan den Burgemeester vergunning tot lossen en laden verzocht, terwijl het Polderbestuur van Deil er veeltijds gebruik van maakt om grind te bewaren.

»Noch het Gemeentebestuur, noch Christina Hakkert *c. s.*, noch eenig ander ingezeten heeft vóór 1871 of 1872 geweten, dat die aanlegplaats ten name stond van Christina Hakkert *c. s.* Ware dit bekend geweest, genoemde personen hadden zeker eerder aanspraak daarop gemaakt; en het schijnt dan ook hun voornemen te zijn, dit stukje grond, op welke wijze ook, in hun bezit te krijgen.

»Hoe die grond echter ten name meergemeld komt, zulks kan niet anders dan als het gevolg van een abuis bij het opmaken van het kadaster aangemerkt worden.

»Ieder ingezeten, die van het jaar 1833 of vroeger heugenis heeft, kan verklaren, dat n°. 236, op de bij het adres gevoegde teekening voorkomende, vóór dien tijd niets dan water was en na dien tijd steeds open, doch met heiningen van de naastgelegen erven of tuinen afgesloten, ten dienste van het publiek heeft gelegen.

»Hetgeen tusschen n°. 236 en 237 als water voorkomt, was van oudsher een tuin met vruchtboomen, thans wordt het door den eigenaar als erf gebruikt.

»Bij het opmaken van het kadaster heeft men abusievelijk n°. 236 op de kadastrale kaart als tuin gebragt, en hetgeen tuin is daarop als water geplaatst, zoo als *in loco* kon worden onderzocht en aanschouwd."

In een later ambtsberigt van 18 Julij 1874 verklaren Burgemeester en Wethouders aan Gedeputeerde Staten o. a., dat noch het Gemeentebestuur noch de Burgemeester het bewuste terrein ooit van appellanten heeft willen koopen.

Onder dagteekening van 9 April ll. hebben appellanten alsnog aan 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur overgelegd eenen staat van hypothecaire inschrijving, reeds den 9 December 1848 op de perceelen 235 en 236 genomen, alsmede twee aanslagbiljetten, waaruit appellanten blijkt, dat zoowel door den vorigen als door de tegenwoordige eigenaars steeds de grondbelasting daarvoor is betaald.

Verdere memoriën zijn er niet ingekomen; en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

III. *het beroep van den Raad der gemeente Oldebroek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot onderhandsche verhuring van zeker gemeente-erf.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Raad der gemeente Oldebroek heeft op 25 Februarij dezes jaars besloten het gemeente-erf de Stouwdam onderhands voor een tijdvak van zes jaren, aanvangende den 22 Februarij 1876, aan den tegenwoordigen pachter te verhuren, op dezelfde voorwaarden en tegen dezelfde pachtsom, waarvoor het thans bij hem in huur is. De tegenwoordige huurprijs bedraagt *f* 550 in geld en $17^{1}/_{2}$ hectoliter rogge 's jaars.

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben bij besluit van 3 Maart geweigerd het raadsbesluit goed te keuren, op grond, dat de tegenwoordige huurprijs bepaald is in overeenstemming met het bedrag, dat bij openbare verpachting in 1860 werd verkregen; dat de huur- en pachtprijzen aanmerkelijk zijn gerezen, en dat het in het finantieel belang der gemeente is te achten althans te beproeven, of bij openbare verpachting eene hoogere pacht zou zijn te bekomen.

De Gemeenteraad heeft bij adres van 30 Maart tegen deze beslissing van Gedeputeerde Staten bij den Koning voorziening gevraagd. Hij voert aan: dat hij de onderhandsche verhuring onder dezelfde voorwaarden en voor denzelfden prijs in het belang der gemeente acht, als waarborgende de behoorlijke bebouwing en behandeling van het erf; dat eene Commissie uit den Raad de zaak *in loco* heeft onderzocht en de pachtsom billijk en evenredig aan de huurwaarde

acht en het erf in goeden staat van bebouwing heeft bevonden; dat eene algemeene rijzing der huurwaarde, waarop Gedeputeerde Staten zich beroepen, wel bestaat, voor zooveel betreft groenlanden en losse bouwlanden op vette gronden, maar niet wat betreft bouw-erven op zandgronden op de Overveluwe, waarvan zelfs in openbare verpachting de huurprijzen in de laatste jaren niet zijn verhoogd; dat de Raad meent door zijne tegenwoordigheid op de plaats zelve en na ingesteld eigen onderzoek de huurwaarde van het erf beter te kunnen waarderen dan Gedeputeerde Staten dit uit de verte kunnen doen.

Gedeputeerde Staten, bij hun berigt van 13 April, geven dit laatste niet toe, daar zij niet alleen van Oldebroek, maar van bijna alle gemeenten van de Veluwe raadsbesluiten tot onderhandsche verpachting ontvangen, die hun aantoonen, dat de pachtsommen in dat gedeelte van Gelderland, even als elders, in de laatste jaren, over het geheel aanmerkelijk zijn gerezen.

Verder wordt er door Gedeputeerde Staten op gewezen, dat, al mogt ook de huurwaarde van het erf de Stouwdam door hen te hoog worden geschat, dan eene openbare verpachting het bewijs daarvan zou moeten leveren; en dat dus de vraag rijst, waarom de Raad weigert zoodanige verpachting te beproeven. Door deze weigering worden zij dan ook versterkt in hunne meening, dat zij teregt hunne goedkeuring hebben onthouden; en zij zouden zich, met het oog op art. 143, in verband met art. 161, der provinciale wet, niet verantwoord achten, indien zij hunne goedkeuring hadden verleend, zonder zich als verzekerd te mogen beschouwen, dat door eene onderhandsche verpachting voor een nieuw tijdvak van zes jaren, voor dezelfde pachtsom, die in 1860 bij openbare verpachting werd verkregen, geene veronachtzaming van het finantieel gemeentebelang plaats had.

Dit geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt, bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 29 April jl., n°. 17, Afdeeling II.

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Beesd van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeente-begrooting voor* 1875.

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Te Acquoi (gemeente Beesd, provincie Gelderland), zijn de thans bestaande openbare school voor gewoon lager onderwijs en onderwijzerswoning, welke in eigendom toebehooren aan de Nederduitsch-Hervormde gemeente aldaar, door ouderdom in verval en beide veel te klein, zonder dat wegens het beperkt terrein vergrooting mogelijk zij.

In de gewisselde stukken, en o. a. in een adres, op 6 Januarij ll. door den Raad der gemeente Beesd bij Zijne Majesteit ingediend, wordt dit volmondig erkend.

Een ander bouwterrein is dan ook reeds tot het stichten eener nieuwe school

met onderwijzerswoning door de gemeente Beesd aangekocht, nadat tot dat einde door haar eene leening, groot *f* 2000, was aangegaan.

De kosten voor het stichten dier nieuwe school en onderwijzerswoning zijn begroot op *f* 10,649.

De Raad der gemeente Beesd, van oordeel, dat de uitgave van laatstgenoemde som de geldkrachten der gemeente te boven gaat, wendde zich in de eerste helft van het jaar 1874 tot de Hooge Regering, met verzoek, dat, met toepassing van art. 36 der wet op het lager onderwijs, door Rijk en Provincie in de kosten dier stichting mogt worden bijgedragen.

De Provinciale Staten van Gelderland, ingevolge voormeld art. 36, in hunne zomervergadering van 1874 gehoord, verklaarden zonder hoofdelijke stemming, dat, naar hun inzien, de gemeente Beesd te zwaar zou worden gedrukt, indien zij alleen de bovenbedoelde kosten moest dragen.

In verband daarmede, stelden Gedeputeerde Staten bij schrijven van 21 Julij 1874 voor, dat $^1/_3$ der kosten ten laste der gemeente Beesd zou blijven, en $^1/_3$ door Rijk en Provincie ieder zou gedragen worden.

De Regering echter was van een ander gevoelen. Onder dagteekening van 3 December ll., en nader van 6 Februarij ll., gaf de Minister van Binnenlandsche Zaken, daartoe door Zijne Majesteit gemagtigd, aan den Raad der gemeente Beesd te kennen, dat er geene termen waren gevonden om aan zijn verzoek gevolg te geven.

De Regering was namelijk van oordeel, dat door het sluiten eener leening en verhooging van den hoofdelijken omslag binnen de gemeente, tot dekking van renten en aflossing dier te sluiten leening, de benoodigde gelden buiten toepassing van art. 36 voormeld zouden kunnen gevonden worden, zonder dat zulks de finantiële krachten der gemeente te boven ging.

Het was in dezen stand van zaken, dat de begrooting der gemeente Beesd over 1875 aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten van Gelderland werd onderworpen, en dat deze, onder dagteekening van 3 Maart jl., nº. 19, namen het volgende besluit:

»Nader voorgenomen de begrooting der gemeente Beesd voor 1875;

»Gelet op het dezerzijds besluit van den 8 December 1874, nº. 59, waarbij de begrooting aan den Gemeenteraad is teruggezonden, ten einde te voorzien in de kosten van eene nieuwe school en onderwijzerswoning te Acquoi;

»Mede gezien het raadsbesluit van den 17 Februarij ll., nº. 1, mededeelende, dat de Raad, na de herhaalde afwijzing zijner aanvrage om toepassing van art. 36 der wet op het lager onderwijs, en met het oog op het hoog bedrag der bestaande belastingen, geene aanwijzing kan doen op de begrooting eener voldoende som tot dekking der aanzienlijke kosten voor genoemde school en onderwijzerswoning, begroot op *f* 10,649;

»Overwegende, dat, blijkens de gedane aanvrage door den Gemeenteraad, de daarstelling der bedoelde gebouwen door den Schoolopziener hoogst noodzakelijk is verklaard, en dat zij volgens den Raad geschieden moet, daar het onderwijs niet langer behoorlijk kan gegeven worden;

»Overwegende, dat, volgens art. 3 der wet op het lager onderwijs, de open-

bare scholen door de gemeenten behooren te worden opgerigt en onderhouden; en dat, volgens art. 19 dier wet, in de onderwijzerswoningen of, ingeval die niet kan worden verstrekt, in het toekennen eener billijke vergoeding voor huishuur door de gemeente behoort te worden voorzien;

»Overwegende, dat zulks zijn verpligte uitgaven, die, volgens art. 204*x* der gemeentewet, op de begrooting moeten worden gebragt;

»Overwegende, dat, bij de afwijzing der aanvrage om toepassing van art. 36 der wet op het lager onderwijs, thans door den Raad maatregelen zullen moeten worden genomen om in die kosten te voorzien;

»Overwegende, dat de in de begrooting voor 1875, onder hoofdstuk VI, afdeeling I, art. 3, gebragte som voor het oprigten en in stand houden der schoolgebouwen en onderwijzerswoningen onvoldoende is tot bestrijding dier kosten;

»Gelet op de boven aangehaalde wets-artikelen, alsmede op art. 210 der gemeentewet;

»Gehoord het uitgebragt rapport;

»Is goedgevonden :

»de goedkeuring aan voormelde begrooting te onthouden, zoolang daarin niet is voorzien in de kosten eener school en onderwijzerswoning te Acquoi."

Tegen dat besluit van Gedeputeerde Staten is de Gemeenteraad van Beesd op 24 Maart ll. gekomen in hooger beroep bij Zijne Majesteit, daarbij te kennen gevende, dat de middelen, benoodigd tot het stichten eener nieuwe school met onderwijzerswoning, zouden moeten gevonden worden uit eene geldleening, voor welker aflossing over 18 jaren en rentebetaling eene verhoogde som in belasting ten bedrage van *f* 1130 zou worden vereischt, en betoogende, dat dit de geldkrachten der gemeente zoude te boven gaan. Appellant verzoekt derhalve alsnog goedkeuring der begrooting door Zijne Majesteit.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van 13 April jl., geven als hunne meening te kennen, dat, nu van wege den Koning herhaaldelijk is afgewezen het verzoek der gemeente Beesd om, overeenkomstig art. 36 der schoolwet, door Rijk en Provincie te worden ondersteund, — die gemeente zelve, en zonder zoodanige ondersteuning, in de kosten eener school en onderwijzerswoning zal moeten voorzien.

Deze meening, zeggen Gedeputeerde Staten, heeft ons dan ook geleid tot het nemen van ons besluit van 3 Maart jl. In deze zaak bleef aan Gedeputeerde Staten, naar hun gevoelen, thans niets over, dan de goedkeuring der begrooting te weigeren.

Ten slotte moet ik hier nog bijvoegen, dat, blijkens een later berigt van Gedeputeerde Staten aan 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur, het schoollokaal te Acquoi op 28 Februarij ll. ingevolge art. 4 der wet op het lager onderwijs is afgekeurd.

Memoriën zijn er bij 's Raads Afdeeling niet ingekomen.

V. *het beroep van L. van Arkel, te Best, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings op den 3 Mei jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De adressant L. van Arkel, te Best, provincie Noordbrabant, is vader van zes zonen, waarvan de oudste een plaatsvervanger stelde, die uit de sterkte gebragt is, alvorens vijf jaren te hebben gediend; de tweede wegens broederdienst, tijdens de bedoelde plaatsvervanger nog dienende was, werd vrijgesteld; de derde en vierde ieder een plaatsvervanger hebben gesteld, welke nog dienen, en de jongste den militiepligtigen leeftijd nog niet heeft bereikt. De vierde broeder is den 11 Junij 1873 overleden. De vijfde zoon, Martinus, loteling voor de nationale militie van dit jaar, is door den Militieraad voor de dienst aangewezen, hoezeer de adressant zijne vrijstelling van de dienst gevraagd had, wegens broederdienst.

Van dat besluit van den Militieraad is de adressant gekomen in beroep bij Gedeputeerde Staten van Noordbrabant.

Bij besluit van den 24 Maart jl. hebben die Staten het beroep ongegrond verklaard, daarbij overwegende, dat, zoo de broederdienst, bij art. 50 der militiewet bedoeld, niet ophoudt te gelden, al is de broeder, die gediend heeft, overleden, de aldus overleden broeder dan ook behoort te worden medegeteld bij de berekening van het aantal broeders, dat uit één gezin tot de dienst kan worden verpligt, daar het niet in de wet kan liggen om te gelijker tijd een overledene af te trekken van het getal broeders en tevens mede te rekenen, als hebbende zijne militiepligten vervuld; dat derhalve de loteling Martinus van Arkel steeds moet geacht worden te behooren tot een gezin van zes broeders, waarvan slechts twee aan hunne militiepligten door plaatsvervanging hebben voldaan.

Van dat besluit is de adressant gekomen in beroep bij den Koning. In zijn adres zegt hij, na mededeeling van feiten, dat hij meent, dat zijn zoon Martinus aanspraak heeft op vrijstelling van de dienst, omdat zijn vierde zoon reeds in 1873 is overleden; zoodat het aantal zijner in leven zijnde zonen, toen Martinus aan de loting deelnam, slechts vijf bedroeg, waarvan twee, de kleinste helft, plaatsvervangers hebben gesteld, die nog dienen.

De Commissaris des Konings in de provincie Noordbrabant, in wiens handen dit adres is gesteld ten fine van consideratiën en advies, berigtte op den 19 April jl., dat hij zich met de uitspraak van Gedeputeerde Staten geheel kan vereenigen.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Dertiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 2 *Junij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 17 Mei ll., n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van M. Verdonk, te Schoonhoven, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 179—185).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van Michel Verdonk, te Schoonhoven, bij Ons in beroep komende van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 9/12 Maart 1875, n°. 94, waarbij de op 25 Februarij te voren in die gemeente plaats gehad hebbende loting voor de nationale militie wordt gehandhaafd en de daartegen door den adressant ingebragte bezwaren ongegrond worden verklaard;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 5 Mei 1875, n°. 24;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 14 Mei 1875, n°. 30, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat aan voormelde loting 26 lotelingen hebben deelgenomen, en, nadat er 24 nommers uit de bus waren getrokken, de twee daarin overgebleven nommers zijn getrokken in de navolgende orde:

door Johannes Emericus Verdonk, zoon des adressants, n°. 12, en door Hermanus Marinus den Uyl, n°. 25;

dat de adressant beweert, dat de trekking der beide laatste nommers onregelmatig heeft plaats gehad, omdat de lotelingen volgens het bepaalde bij art. 33 der wet op de nationale militie in alphabetische orde moeten worden opgeroepen, om aan de loting deel te nemen, en alzoo van de beide hierboven genoemde lotelingen zijn zoon in de tweede en niet in de eerste plaats had moeten zijn opgeroepen om een nommer uit de bus te trekken, in welk geval het mogelijk ware geweest, dat de loteling H. M. den Uyl het laagste, nu aan des adressants zoon ten deel gevallen, nommer zou hebben getrokken;

dat de adressant op bovengenoemde gronden tegen de loting, zoo als die heeft plaats gehad, bezwaren bij Gedeputeerde Staten van Zuidholland heeft ingebragt;

dat deze bij hun besluit van 9/12 Maart ll. die bezwaren als onjuist hebben verworpen, tegen welke uitspraak de adressant bij Ons is gekomen in beroep;

dat op de alphabetische lijst van de in de gemeente Schoonhoven voor de nationale militie ingeschrevenen onder de nommers 25 en 26 de namen der beide lotelingen voorkomen in die orde, als waarnaar zij bij de loting zijn opgeroepen;

dat bij art. 26 der militiewet is voorgeschreven, dat het inschrijvingsregister met de daaruit opgemaakte alphabetische naamlijst, na door den Burgemeester aan Onzen Commissaris in de provincie te zijn opgezonden ter onderzoek, later, na door Onzen Commissaris, des noodig verbeterd, te zijn teruggezonden, uiterlijk op den 27 Januarij, gedurende ten minste acht dagen op de Secretarie der gemeente voor elk ter lezing moeten worden nedergelegd, van welke nederlegging openbare kennisgeving moet geschieden;

dat tegen het inschrijvingsregister en de naamlijst binnen den tijd der nederlegging bezwaar kan worden ingebragt bij Onzen Commissaris in de provincie, die daaromtrent ten spoedigste uitspraak doet;

dat niet wordt betwist, dat alle deze formaliteiten behoorlijk zijn in acht genomen en alzoo, na het verstrijken van voormelden termijn en bij gemis van ingediende bezwaren, de alphabetische naamlijst, zoo als die was opgemaakt, moet worden beschouwd te zijn vastgesteld;

dat die lijst volgens art. 31 der militiewet moest voorhanden zijn bij de loting, en de ingeschrevenen volgens art. 33 dier wet in alphabetische orde moeten worden opgeroepen om hunne nommers te trekken, en die orde niet anders kan zijn dan, gelijk in art. 11 van Ons besluit van 8 Mei 1862 is bepaald, de volgorde, waarin de lotelingen op de voorhanden alphabetische lijst voorkomen;

dat die lijst voor den Militie-Commissaris het éénig wettig middel is om de orde te kennen, waarin hij de lotelingen oproepen moet;

dat dus niet te denken valt aan eene willekeurige of opzettelijke afwijking

van de volgorde, met het doel om eenigen loteling te bevoordeelen of te benadeelen, maar integendeel bij de loting gehandeld is volkomen in overeenstemming met de wettelijke voorschriften;

dat er dus geene gronden zijn om de bedoelde loting geheel of ten deele, wegens gepleegde onregelmatigheden, te vernietigen;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 9/12 Maart 1875, n°. 94, den adressant ongegrond te verklaren in zijne daartegen bij Ons ingebragte bezwaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 17 Mei 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van den 19 Mei ll., no. 12, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van Martinus van den Braak* (zie het verslag over deze zaak op blz. 90—92).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, waar Martinus van den Braak domicilie van onderstand had, toen hij in 1853 in het ziekenhuis te Nijmegen werd verpleegd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 5 Mei 1875, no. 9;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 15 Mei 1875, no. 55, 7de Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde behoeftige is geboren den 20 October 1802 te Esch, provincie Noordbrabant; maar dat hij reeds in 1804 of 1805 met zijne ouders uit die gemeente naar 's Hertogenbosch is vertrokken;

dat hij, blijkens aanteekening in het stamboek van het 5de regement infanterie, in 1824 als loteling uit de gemeente 's Hertogenbosch in dienst is getreden;

dat hij, met uitzondering van één jaar, in de vesting 's Hertogenbosch in garnizoen is gebleven tot den 23 Junij 1834, toen hij wegens ligchaamsgebreken uit de dienst is ontslagen;

dat hij in 1836 naar Antwerpen is gegaan en dáár is blijven wonen tot 1851;

dat het ingesteld onderzoek geen enkel bewijs heeft aan het licht gebragt, dat Martinus van den Braak of zijne ouders tusschen 1804 en 1824 in eene andere gemeente dan 's Hertogenbosch zouden gewoond hebben;

dat hij in het stamboek staat vermeld als »laatst gewoond hebbende te 's Hertogenbosch"; en dat de omstandigheid, dat hij in die gemeente heeft geloot voor de nationale militie, bewijst, dat zijne ouders dáár in 1824 domicilie hadden;

dat er dus voor de toepassing der armenwet voldoende bewijs bestaat om aan te nemen, dat de behoeftige gedurende vier achtereenvolgende jaren te 's Hertogenbosch heeft gewoond, zij het dan ook als minderjarige met zijnen vader;

dat het verblijf te Antwerpen niet in aanmerking kan komen, omdat die stad, krachtens het tractaat van 19 April 1839, aan België is overgegaan en ook lang vóór dien tijd de werking der Nederlandsche staatswetten dáár feitelijk had opgehouden;

Gezien de wet van 28 November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) en art. 132 der Grondwet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

de gemeente 's Hertogenbosch aan te wijzen als het domicilie van onderstand van Martinus van den Braak in 1853.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 9 Mei 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van R. van Mazijk van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! In het gezin, waartoe behoort Pieter Verkade, loteling van dit jaar voor de gemeente Bleiswijk, waren vroeger vier zonen: Dirk, die geloot heeft in 1864; Johannes, die geloot heeft in 1872; Pieter, de loteling van dit

jaar, en Arie, geboren in 1858. De oudste is na vijfjarigen diensttijd gepasporteerd en is overleden in 1870. De tweede, Johannes, is in 1872 wegens de dienst van zijn ouderen broeder vrijgesteld; hij is overleden den 28 October 1872. Nu is aan den loteling van dit jaar, Pieter, door den Militieraad vrijstelling verleend wegens broederdienst.

Tegen deze uitspraak van den Militieraad is bij Gedeputeerde Staten van Zuidholland opgekomen de vader van den loteling Arie van Mazijk, wiens nummer ten gevolge van deze uitspraak moest opgeroepen worden. Gedeputeerde Staten hebben echter bij hun besluit van 6/10 April 1875 de uitspraak gehandhaafd. Tegen dat besluit is de vader van den loteling Arie van Mazijk, bij een adres, dat den 14 April bij 's Konings Kabinet was ingekomen, bij Zijne Majesteit in hooger beroep gekomen.

Gedeputeerde Staten overwegen, dat zoowel volgens de circulaire van het Departement van Binnenlandsche Zaken van 18 December 1863, no. 85 (*Provinciaal blad van Zuidholland* 1863, n°. 107) als volgens de Koninklijke besluiten van 6 Julij 1866, n°. 56, en 21 Junij 1872, n°. 3, een broeder, die gedurende of na zijnen diensttijd is overleden, regt op vrijstelling blijft geven aan zijnen volgenden broeder, en dus, ofschoon overleden, wel in het getuigschrift model n°. 10 mede wordt vermeld, doch daarentegen een broeder, die overleden is hetzij vóór het bereiken van den militiepligtigen leeftijd, hetzij na te zijn vrijgeloot of van de dienst vrijgesteld, niet behoort te worden opgenomen in het gemelde getuigschrift; dat Pieter Verkade dus thans moet geacht worden te behooren tot een gezin van drie broeders, waarvan hij nu de tweede is en de oudste vijf jaren als loteling heeft gediend.

De appellant daarentegen beweert, dat tot het gezin van Verkade moeten geacht worden te behooren vier zoons, daar Johannes, die in 1872 geloot heeft en wegens broederdienst is vrijgesteld, moet worden medegerekend. Dat deze kort daarna is overleden, doet volgens appellant niets af; hij heeft toch, ofschoon korten tijd, de vrijstelling genoten, hem wegens de dienst van zijn oudsten broeder toegekend, en er is een ander nummer in zijne plaats opgeroepen. En dat nu wegens dezelfde dienst van den oudsten broeder weder een volgende broeder zou worden vrijgesteld en een ander nummer in diens plaats opgeroepen, en dit later welligt nog met den jongsten zoon zou kunnen gebeuren, — dit acht appellant onbillijk en met den geest der wet niet overeen te brengen. De aan Johannes Verkade verleende vrijstelling maakt volgens appellant Pieter Verkade in ieder geval dienstpligtig. Appellant beroept zich op de tabel, behoorende bij art. 49 der militiewet, waarbij in het eerste geval (voor eene familie van vier zonen) wordt bepaald, dat, als A dient of gediend heeft, B wordt vrijgesteld en C dienstpligtig is.

De Commissaris des Konings in Zuidholland, omtrent dit appel gehoord, adviseert tot afwijzing, met verwijzing naar de motieven, in het besluit van Gedeputeerde Staten vermeld.

Dit geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 7 Mei 1875, no. 36, Afdeeling IV.

De appellant licht nog kortelijk het door hem ingesteld beroep toe, en doet uitkomen, dat in deze door hem geheel aan den wil der wet is voldaan, waar zij voorschrijft, dat, als A dient of gediend heeft, B vrij is, en zoo al verder. Met het oog op de negen zonen, waarvan hij vader is, is die bepaling stipt opgevolgd; zoodat hij door de beslissing van Gedeputeerde Staten ten hoogste bezwaard is.

IV. *het beroep van W. Slotboom en Zoon, te 's Gravenhage, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hun, in het belang eener goede politie, eenige voorwaarden zijn opgelegd voor de uitoefening van hunne bank- en vuurwerkerij.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! In het voorjaar van 1871 heeft de firma W. Slotboom en Zoon van Gedeputeerde Staten van Zuidholland vergunning gevraagd en bekomen tot oprigting eener metaalgieterij op het erf, gelegen achter het huis in de Tweede Wagenstraat, kadaster sectie H, nº. 1284. Op het daartegen ingesteld beroep van de buren Mr. A. F. de Bas en B. Neuman, is, op voordragt dezer Afdeeling van den Raad van State, bij besluit van Zijne Majesteit van 22 December 1871, die vergunning gehandhaafd, doch met eenige nadere bepalingen ter wegneming van eventueel te blijken mogelijken hinder van rook.

Afgescheiden van die metaalgieterij is de bank- en vuurwerkerij, tot wier oprigting op datzelfde erf diezelfde firma in het jaar te voren vergunning had bekomen van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage, bij hun besluit van 27 Junij 1870, met de gewone bepaling, dat de concessionarissen en hunne regtverkrijgenden zich zouden onderwerpen aan alle voorschriften, die hun later in het belang eener goede politie mogten gegeven worden.

Over deze in 1870 geconcedeerde bank- en vuurwerkerij en over de toepassing, door Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage aan de genoemde clausule gegeven, loopt de zaak, die thans aan het oordeel dezer Afdeeling is onderworpen.

Bij adres namelijk van 28 Julij 1874 hebben A. F. de Bas, Procureur, J. A. M. van der Brugh, opvolger in het instituut van B. Neuman, en de Boekhandelaar A. Belinfante zich tot Burgemeester en Wethouders dezer gemeente gewend, te kennen gevende:

»dat requestranten, hoewel bij het onderzoek *de commodo et incommodo*, destijds *niet* opgeroepen en dus niet gehoord, tot nog toe hebben stilgezeten, omdat de overlast in den beginne, hoewel hinderlijk, niet ondragelijk was;

»dat zulks thans het geval wel is, nu het werk op gemelde smederij schijnt uitgebreid te worden, en de heeren Slotboom en Zoon niets doen, om het oorverdoovend geraas en geklop eenigzins minder hoorbaar en lastig voor de naburen te maken;

»dat de gemelde smederij gelegen is in de lijn der achtergevels van de huizen der naburen in de Wagenstraat, die door de drukte dezer groote passage genoodzaakt

zijn, hunne slaap-, studeer- of kantoorvertrekken aan de achterzijde te houden, en het wel geen betoog behoeft, dat het opgemeld geraas der smederij voor het eerste daglicht *minstens* tot zons-ondergang die achtervertrekken geheel ongeschikt maakt voor hunne bestemming, terwijl slechts voor memorie hierbij wordt gevoegd, dat voor de naburen het gebruik hunner tuinen tot het verleden behoort;

»dat zij zieken onmogelijk kunnen blootstellen aan het geraas van de smederij; dat dien ten gevolge, bij de drukte aan den straatkant, het hoogst bezwaarlijk is geworden zieken, als ook jonge kinderen, behoorlijk in hunne huizen te verplegen;

»dat gelijkerwijs de schoollokalen van den tweeden requestrant, ten gevolge der groote diepte van zijn instituut, zeer nabij de werkplaatsen der firma Slotboom gelegen zijn;

»dat adressanten gaarne de moeijelijkheid erkennen, in het algemeen, om op een eenmaal genomen besluit terug te komen, of zulks naar omstandigheden te wijzigen, doch dit *in casu* naar inzien van de requestranten geen bezwaar kan opleveren, omdat 1o. requestranten ingevolge art. 4 van de wet van 31 Januarij 1824 hadden moeten zijn gehoord, hetgeen niet is geschied, welke formaliteit met opzigt tot den eersten requestrant is verzuimd door schuld van de heeren Slotboom en Zoon, daar het huis in de Tweede Wagenstraat no. 98 aan den requestrant werd verkocht juist op het oogenblik, dat men aan U Edel Achtbaren de vergunning voor de oprigting van de smederij had gevraagd, welke omstandigheid door hen is verzwegen en waarvan het gevolg was, dat de toenmalige huurdster, Mevrouw van Tuyl van Serooskerken, werd opgeroepen, die wegens haar aanstaand vertrek geen belang had bezwaren in te leveren;

»dat zoodanige maatregelen kunnen genomen worden, die kunnen strekken om dat nadeel te verminderen:

»*a.* door b. v. het werk toe te laten in *afgesloten gebouwen*, *niet onmiddellijk grenzende aan de buren*, thans is de smederij en de woonkamer van den eersten adressant slechts afgescheiden door één muur; *b.* door het slaan en smeden te beletten in de open lucht, thans geschiedt dit in de onmiddellijke nabijheid van het bewoonde gedeelte van het huis en tuin van den eersten adressant, alleen afgescheiden door eene houten heining, en op eene plaats op korten afstand van de schoollokalen van den tweeden adressant, die dus in een treurig alternatief verkeert om òf de ramen der schoollokalen te sluiten en de scholieren te priveren van versche lucht, òf de ramen te openen en alsdan door de scholieren niet verstaan te worden.

»Op bovengemelde gronden wenden zich adressanten tot U Edel Achtbaren, met verzoek, dat ten opzigte van bovengemelde smederij zoodanige maatregelen zullen genomen worden, als kunnen strekken om de hinderlijkheid of het nadeel, daaruit voor de adressanten ontstaande, te doen ophouden, immers en in allen gevalle dit zoodanig te doen verminderen als zulks in het belang van adressanten mogelijk is."

Burgemeester en Wethouders vroegen advies aan eenen deskundige, den Directeur der duinwaterleiding. Zijn advies komt hierop neder, dat deze wezenlijk te noemen bank- en vuurwerkerij, schoon op zeer kleine schaal ingerigt en waarin

geene stoomketels gemaakt kunnen worden, grooten hinder door *geraas* aan de buren veroorzaakt. »Ik heb (zegt de Directeur) circa ¾ uur doorgebragt in de tuinkamer van den heer de Bas, en het geraas, veroorzaakt door het werken op de binnenplaats achter de smederij, was inderdaad als zeer hinderlijk te beschouwen voor de bewoners. Bij nader onderzoek bleek het mij, dat het geraas werd veroorzaakt door het regthameren van een ijzeren staaf op een aambeeld, dat buiten de werkplaats was geplaatst, en dus door het verrigten van een werk, dat onder de gewone bank- en vuurwerkerij moet gerangschikt worden. Nog hinderlijker zal het zijn voor de buren, wanneer een staaf of een as van zwaardere afmetingen door voorhamers wordt bewerkt in de smederij." Als middelen, om dien hinder voor hen grootendeels te verminderen, geeft hij op: 1°. daar het hem gebleken is, dat in de werkplaats tot laat in den avond en somtijds 's nachts wordt gewerkt, *dit* te verbieden, met opgave, tusschen welke uren het werken slechts zal geoorloofd zijn; 2°. te verbieden het hameren en kloppen op de binnenplaats, dus in de open lucht, òf wel, als dat niet kan, dan de binnenplaats te doen overdekken.

Op 26 October 1874 namen Burgemeester en Wethouders daarop een besluit, waarbij, met aanvulling hunner op 24 Julij 1870 verleende vergunning, aan W. Slotboom en Zoon werd te kennen gegeven: *a.* dat in het belang eener goede politie voortaan in hunne bank- en vuurwerkerij niet mag worden gewerkt tusschen acht ure 's avonds en zes ure 's morgens; *b.* dat, *indien* zij ook voortaan de opene plaats als werkplaats voor hameren en kloppen willen blijven gebruiken, die opene plaats moet worden overdekt, binnen een termijn en volgens de voorschriften, nader door Burgemeester en Wethouders te bepalen. Zij werden dus verzocht vóór of op 2 November te melden, of zij dat voornemen nog hebben, dan wèl het hameren en kloppen op de opene plaats zullen nalaten.

Op het adres van W. Slotboom en Zoon, verzoekende, dat de gestelde voorschriften van het besluit van 26 October zullen worden teruggenomen, werd door Burgemeester en Wethouders op 27 November 1874 *afwijzend* beschikt, met aanschrijving, dat zij concessionarissen nu verpligt zijn de opene plaats, die zij voortdurend als werkplaats voor hameren en kloppen willen blijven gebruiken, te doen overdekken binnen den hun nader mede te deelen termijn en naar de te stellen voorschriften, waaromtrent een ontwerp van den Gemeente-Architect werd verlangd.

Daartegen nu is gerigt het beroep op den Koning, door W. Slotboom en Zoon ingesteld bij adres van 28 Januarij jl., dat, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 24 April jl., aan deze Afdeeling is toegezonden, en waarin de appellanten, na opgave der genomene dispositiën van Burgemeester en Wethouders, te kennen geven:

»1°. Het is ondoenlijk een begin en einde van werktijd vast te stellen, daar deze afhankelijk is van de hoeveelheid voorhanden werk en van het al of niet spoedvereischende daarvan, welk laatste dikwijls kan noodzaken later dan 's avonds acht en vroeger dan 's morgens zes uur te werken.

»Men denke slechts aan de bestellingen van fabrieken, waarvan eenige machinerie onklaar is geworden en die de daartoe betrekkelijke werktuigen alléén

's nachts kunnen missen, ten einde weder den volgenden morgen te kunnen arbeiden.

»2°. Bij beperking der werk-uren wordt concurrentie onmogelijk, dewijl goed werkvolk goed betaald wil worden en dit bij gelijk loon per uur over een korten werktijd niet kan geschieden.

»3°. Slechts die werkzaamheden geschieden bij adressanten en anderen in de open lucht, welke binnen 's huis wegens haren omvang niet kunnen gemaakt worden. Hiervoor kan wegens de kosten niet telkens eene overdekte loods worden gemaakt, die voor eene werkzaamheid geschikt, voor de andere ongeschikt zou zijn; terwijl eene vaste overdekking, gelijk Burgemeester en Wethouders wenschen, onmogelijk kan dienen voor elk speciaal werk, en de vorm telkens zou moeten veranderen.

»4°. Het kloppen geschiedt eveneens in der adressanten loodgieterij, die meer dan eene eeuw terzelfder plaatse bestaat en waaromtrent de buren nooit met reden hebben kunnen klagen, terwijl het niet te verwachten is, dat het administratief gezag na zulk een tijdsverloop de verkregen regten zou kunnen of willen ontnemen.

»5°. Voor den hinder der buren zou eene overdekking eer nadeelig dan voordeelig kunnen zijn; het geluid van het kloppen toch blijft onder die ruimte meer geconcentreerd en wordt door de muren en binten veel sterker overgeplant dan zonder die overdekking, als wanneer een groot gedeelte van het geluid in het luchtruim verloren gaat.

»6°. In de *voornaamste* plaats meenen adressanten, dat het hier minder het belang eener goede politie dan wel een privaat belang geldt; strekt men dit eerste begrip zoover uit als Burgemeester en Wethouders meenen, dan zouden wel voornamelijk de timmermanswerkplaatsen uit de stad moeten worden verbannen, waar schier elken nacht doodkisten worden getimmerd, verder de hoefsmederijen, van welke, behalve het geklop, ook de reuk hinderlijk voor de buren kan zijn.

»Zoo het belang eener goede politie verder wordt uitgestrekt dan tot gevallen, waarbij het algemeen belang geldt, waar b. v. de veiligheid of gezondheid der buren wordt bedreigd, is geene industrie zeker; zelfs worden dan fabrieken als die van Enthoven en *de Prins van Oranje* met feitelijke opheffing bedreigd.

»Ten slotte merken adressanten op, dat zij, die hinder meenen te hebben van het werk hunner buren, zich van den weg der procedure kunnen bedienen, indien zij werkelijk de onregtmatigheid der handelwijze en het hun veroorzaakte nadeel zouden kunnen bewijzen. De nabuur, op wiens initiatief Burgemeester en Wethouders de voormelde bepalingen hebben meenen te mogen maken, heeft zich ten onregte van den publiekregtelijken weg bediend, ten einde bedektelijk en zonder risico de gevolgen van een burgerlijk geding ten zijnen voordeele te bekomen. Adressanten vermeenen, dat Zijne Majesteit zulke handelwijze niet zal billijken of bekrachtigen. Kan de nabuur bij den burgerlijken Regter niet worden in het gelijk gesteld, dan behoeft de administratieve magt niet tusschen beide te treden, om de regten en verpligtingen tusschen naburen verder uit te breiden dan het Burgerlijk Wetboek gedoogt.

»Om al deze redenen verzoeken adressanten Zijne Majesteit eerbiediglijk en met vertrouwen om, met opheffing van de latere beschikking van Burgemeester en Wethouders, dd. 23 October 1874 en 23 November 1874, de oorspronkelijke concessie van 24 Junij 1870 van Burgemeester en Wethouders te willen handhaven."

Gedeputeerde Staten van Zuidholland geven als hun gevoelen te kennen, dat de beschikking van Burgemeester en Wethouders behoort te worden gehandhaafd.

De heer Mr. G. Belinfante, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van de firma Gebroeders Belinfante optredende, moet in de eerste plaats verklaren, dat die firma slechts een zijdelingsch belang heeft bij deze zaak, als niet zijnde de naaste buur van den appellant. De heer de Bas daarentegen woont naast het huis van de heeren Slotboom.

Intusschen, al zijn dan ook de heeren Belinfante niet onmiddellijk grenzende aan dat huis, toch ondervinden zij in gelijke mate nadeel en hinder.

Het zal aan de Afdeeling gebleken zijn uit het uitgebragte verslag, dat hier alleen quaestie is over de wijze, waarop eene vergunning, aan de firma Slotboom verleend, door haar wordt uitgevoerd.

Ter tegemoetkoming aan de bezwaren, door de buren gemaakt, wordt volstrekt niet geweigerd of ingetrokken eene eenmaal verleende vergunning, maar worden alleen in het belang eener goede politie aan die vergunning nadere voorwaarden verbonden.

En daarom meent Gemagtigde, dat eene nadere historische ontwikkeling, ofschoon bereids in hoofdtrekken gebleken uit het verslag van den Staatsraad-Rapporteur, evenwel niet geheel van belang ontbloot is.

Hij moet dan al dadelijk doen opmerken, dat de uitbreiding der inrigting van de heeren Slotboom is *posterieur* aan den verkoop der beide daaraan belendende huizen aan de heeren de Bas en Belinfante, daar die huizen vroeger hadden toebehoord aan den heer Slotboom.

De lastgevers, voor wie spreker optreedt, willen volstrekt niet aan de nijverheid en dus evenmin aan het bedrijf van de heeren Slotboom eenige belemmering in den weg leggen. Zijne lastgevers zijn doordrongen van de noodzakelijkheid, dat men in het belang der nijverheid veel moet toelaten wat anders op zich zelf onaangenaam en eenigermate hinderlijk is.

Men mag zich in de maatschappelijke zamenleving niet beklagen over iederen hinder of overlast.

Men heeft dezer dagen kunnen hooren, dat hinder is een subjectief begrip, dat het oordeel daaromtrent afhangt van ieders subjectieve beschouwingen. Spreker kan die meening niet deelen.

Gemagtigde weet zeer goed, dat men zich bv. niet kan beklagen over iederen mogelijken hinder. Wij moeten allen eenigen hinder dulden en kunnen verdragen in het belang der vrije ontwikkeling van de nijverheid.

Als wij bv. naast eene familie wonen, die goedvindt den ganschen dag op de piano te slaan of krijschend op de viool te spelen, dan zijn dat van die kleine hinderlijkheden, die men moet kunnen verdragen.

Het begrip van *hinder* laat zich *objectief* construeren, wanneer men daaronder

verstaat zoodanigen overlast, die voor ieder staatsburger, die zich in een normalen toestand van ligchaam en geest bevindt, belemmerend is.

Zoodanige overlast bestaat hier; het geldt hier eene benadeeling, niet van een of anderen fijngevoeligen inwoner, maar van de gansche nabuurschap in eene drukke en volkrijke straat.

En nu gaat het niet aan, als de bewoners wegens de drukte der straat alleen in het achtergedeelte hunner huizen hunne slaapkamers hebben, hen in die mate lastig te vallen als door deze bank- en vuurwerkerij geschiedt.

Waarover beklaagt men zich? Niet over het beroep zelf, maar over de plaats, waar het wordt uitgeoefend, en het nadeel en den last, die men er 's nachts in zijn slaapvertrek door ondervindt. De leden der familie Belinfante hebben allen in den achtergevel hunner woning hunne slaapvertrekken. Het is een feit, dat de bewoners des nachts telkens gewekt worden door het aanhoudend slaan en kloppen der werktuigen van de bank- en vuurwerkerij, terwijl het genot om den avond in de tuinkamer door te brengen er eveneens door wordt gestoord.

De verstoring der nachtrust is niet eene zaak van luttele waarde, maar eene miskenning der waarborgen, door de wet geschonken en welke volgens onze wetgeving zelfs niet straffeloos mag geschieden.

Uit die verstoring vloeit ook voort eene benadeeling der gezondheid, die, wanneer men op deze wijze voortdurend wordt geplaagd en gemarteld, in groote mate kan worden gelaedeerd.

Maar die verstoring is ook in strijd met eene goede politie; want het is bekend, dat althans hier in de stad voor de uitoefening van nachtelijk bedrijf de toestemming der politie noodig is. Zelfs een doodkistenmaker kan zoo maar niet ongestoord des nachts zijn bedrijf uitoefenen, maar heeft telkenmale daartoe het verlof der politie noodig.

Vooral verleden jaar hebben sprekers lastgevers de hoogst onaangename gevolgen van het des nachts werken door de firma Slotboom ondervonden, toen er des nachts lang en zwaar gearbeid werd, zoodat de kamers dreunden en vooral zieken er over klaagden.

Nu zijn de appellanten niet gelukkig geweest in hunne bestrijding der grieven, door de buren aangevoerd.

In de eerste plaats voeren zij een *non possumus* aan. Het is ondoenlijk, zeggen zij, in onze fabriek eene verandering te brengen; wij kunnen niet anders dan bij nacht werken, want het betreft veelal herstellingen van machines van fabrieken, die door de eigenaars bij dag niet kunnen worden gemist. Het des nachts werken is dus, zeggen zij, eene *conditio sine qua non* voor de uitoefening van ons bedrijf.

Maar het is niet de vraag, wat doenlijk of ondoenlijk is, maar wat geoorloofd is bij de wet; en nu leven wij heden nog onder de werking van het besluit van 31 Januarij 1824, volgens hetwelk de overheid niet alleen bevoegd, maar zelfs verpligt is waarborgen te verleenen tegen hinder en verstoring der rust.

Maar als het u ondoenlijk is dat werk des nachts te laten varen, waarom wordt dan juist uw bedrijf uitgeoefend in de meest volkrijke buurt, waarom doet gij 't dan niet liever buiten de kom der gemeente?

Als gij behoefte hebt aan eene opene en meerdere ruimte, waarom wilt gij uwe zaak dan juist drijven in eene meer beperkte ruimte?

Gij hebt u beroepen op de firma Sterkman, die hare zaak ja op eenigzins uitgebreidere schaal uitoefent; maar het is uit sprekers informatiën gebleken, dat het werk, waarvan hier sprake is, aldaar bij dag geschiedt. Er wordt wel in die fabriek in den nacht gewerkt, maar de vuur- en bankwerkerij werkt alleen bij dag.

Maar bovendien, die fabriek was reeds lang gevestigd, vóór de Huygensstraat aangelegd werd, zoodat, als aan die fabriek de schorsing van dat werk zou worden bevolen, een *bestaand* bedrijf daardoor zou worden belemmerd, waartoe een onpartijdig uitvoerend gezag niet ligt zal overgaan.

De appellanten beroepen zich verder op een *economisch* bezwaar, indien zij de concurrentie niet meer zouden kunnen volhouden, ten gevolge van beperking van werk-uren.

Dit is vrij raadselachtig. Onze werklieden zijn over het algemeen verstandiger en nuchterder dan die in 't buitenland, en *strikes* behooren bij ons tot de zeldzaamheden, maar dat beperking van werk-uren hen van den arbeid zou afschrikken, klinkt wel eenigzins zonderling. En van het niet-volhouden der concurrentie kan geen sprake zijn, waar blijkt, dat elders die industriën niet in den nacht worden gedreven, zoodat de industriëlen, 's nachts *niet* werkende, in gelijke omstandigheden verkeeren.

De appellanten komen verder met een acoustiek argument. Gemagtigde zal zich op dat veld niet wagen; maar als hij dat argument grondig nagaat, dan komt het hem niet anders voor dan als een beroep op den bijzonderen aard dezer nijverheid. Inderdaad men tracht te betoogen, dat die bank- en vuurwerkerij niet anders kan worden uitgeoefend dan in de open lucht, en dat het zelfs voor de belanghebbenden oneindig hinderlijker zou zijn, indien het geschiedde op eene overdekte binnenplaats.

Dit zijn beschouwingen, die mogelijk zeer juist zijn, en die spreker, als van technischen aard, niet kan beoordeelen. Maar als ge dan zoo noodig hebt u in de open lucht te bewegen, begeeft u dan ook naar de open lucht. Dan zult ge uwe werklieden kunnen behouden, de concurrentie doorstaan; en gij zult onze oorvliezen niet onaangenaam aandoen, en onze nachtrust niet benemen.

En resumé.

De voorwaarden, door Burgemeester en Wethouders gesteld, zijn volkomen in overeenstemming met de bedoeling van den wetgever, uitgedrukt in het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824, zoowel als met de bepaling van art. 135 der gemeentewet.

Die voorwaarden zijn volstrekt noodzakelijk om hinder te voorkomen in eene volkrijke buurt; een hinder, die, in de mate als hij hier wordt toegebragt, door aanhoudend gehamer en geklop, niet voor een enkel persoon van buitengewone fijngevoeligheid, maar voor elk gewoon wezen ondragelijk is. En al hebben sprekers lastgevers nu ook slechts een zijdelingsch belang bij deze zaak, hij moet toch met den meesten aandrang verzoeken, dat het advies der Afdeeling aan den Koning strekke tot afwijzing van het ingesteld beroep.

De heer Mr. A. P. Th. Eyssell, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van den heer de Bas, zegt, dat, als hij voor dezen als naasten buur optreedt, hij het voetspoor zal volgen van den Staatsraad-Rapporteur, door te wijzen op de antecedenten in deze zaak.

Nadat sub- en obreptief aan de heeren Slotboom was toegestaan de daarstelling eener bank- en vuurwerkerij, was hun ook vergund het tot stand brengen eener metaalgieterij. Over die zaak was hier geprocedeerd; en bij dat proces werd beweerd, dat, als eene metaalgieterij zooveel bezwaar ontmoet, men de buren op eene kopergieterij zou mogen tracteren, en men daarvoor geene vergunning zou noodig hebben. Door die handelwijze werd de concessie gekregen.

Door den heer de Bas is toen geantwoord, dat wat die smederij aangaat, hij dit niet kon beoordeelen; maar dat, indien hij er last van mogt ondervinden, hij niettemin een hooger beroep zou provoceren, om den overlast te doen ophouden.

En nu is de overlast werkelijk zoo groot, dat de heer de Bas gemeend heeft daaromtrent zijne bezwaren bij Burgemeester en Wethouders te moeten indienen; en Burgemeester en Wethouders hebben toen last gegeven het werk des nachts te staken, en voorts de binnenplaats, waar de heeren Slotboom verklaard hadden te willen kloppen, te overdekken.

Waarmede heeft men nu die beslissing, die ook door Gedeputeerde Staten geoordeeld is te zijn in overeenstemming met eene goede politie, bestreden? Daartoe zijn twee bezwaren van algemeenen aard aangevoerd: 1°. Burgemeester en Wethouders heffen zoo doende de industrie op, en wie zal zich dan ooit verder wagen aan iedere aanvrage om concessie?

Maar hier is allezins toepasselijk het *parturiunt montes;* want het verbod om te werken des nachts in eene beperkte ruimte, is dat te noemen de opheffing eener industrie?

Maar wat hiervan ook zij, dat is eene zaak, die behoort bij den Koning en de Staten-Generaal. Het Koninklijk besluit van 1824 kent nu eenmaal het regt toe om de uitoefening van deze of gene industrie te limiteren. Deugt dat regt niet, dan zal eene andere wetgeving moeten worden uitgelokt. Maar waar dat regt is gegeven, gaat het niet op, tegen de deugdelijkheid dier wet te spreken.

Maar daar komt bij, dat onder die wet de heeren Slotboom en Zoon hunne concessie hebben aanvaard. En nu is het regt om in het belang eener goede politie voorwaarden te stellen in 1870 uitdrukkelijk door Burgemeester en Wethouders gereserveerd. Men wist alzoo, waaraan men zich onderwierp. Van dat regt hebben Burgemeester en Wethouders gebruik gemaakt. Er bestaat ten deze geen zweem van verkregen regt bij de heeren Slotboom.

Derhalve, of de voorwaarden zijn in overeenstemming met het Koninklijk besluit, kan men bevestigd vinden in de gedrukte verzameling van de heeren Gebroeders Belinfante, *Raad van State*, *Afdeeling voor de geschillen van bestuur.* Men kan namelijk in Deel X van dat werk, bladz. 275, een Koninklijk besluit vinden van den 6 September 1870, genomen op advies van deze Afdeeling, waarbij ook eene reeds verleende concessie is aangevuld met nadere voorwaarden, en waarbij zelfs de vroegere conditiën zijn verzwaard.

Dus de grief is niet principieel.

Van een anderen aard is de tweede grief, dat namelijk de hier gestelde beperking niet zou zijn in overeenstemming met het ware begrip eener goede politie.

Die grief intusschen laboreert aan gemis van juistheid in de feiten. Uit de eigen adstructie van de appellanten blijkt, dat zij volkomen ongegrond is.

Die beperking — zegt de partij — is gegeven in het privaat belang; maar dat privaat belang behoort bij den burgerlijken Regter.

Dat recours echter is hier volkomen onbestaanbaar. Al ware die hinder en dat geraas nog veel erger, zoodat de belendende perceelen totaal ongeschikt werden tot bewoning, dan nog zou men geen recours hebben bij den burgerlijken Regter, daar de heeren Slotboom en Zoon op hun eigen terrein werkzaam waren.

Maar voor dergelijken hinder bestaat dan ook juist de administratieve tusschenkomst. Met het oog op art. 625 van het Burgerlijk Wetboek, en terwijl de zaak geregeld is bij het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824, gaat het dus niet aan om ten deze naar dat Burgerlijk Wetboek te verwijzen.

Die administratieve jurisdictie bestaat nu eenmaal; en als dus de naburen grieven hebben, dienen zij zich te vervoegen bij den administratieven Regter. Zoo begrijpt het ook het Koninklijk besluit van 1824 zelf; want in art. 10 zijn beide regtsmagten, parallel werkzaam, uitdrukkelijk genoemd.

De vraag is dus niet, of men zich dezerzijds met zijne grief kan wenden tot den burgerlijken Regter; men zou daar geen stap verder mede komen. Maar het is de vraag, of dit proces niet werkelijk valt onder het begrip eener administratieve politie? Over die vraag bestaat inderdaad geen quaestie. Men zie slechts, wat Burgemeester en Wethouders rapporteren. Men zie, wat Gedeputeerde Staten rapporteren. Zie maar de eigen bewoordingen van het Koninklijk besluit van 1824, dat qualificeert hinder als grond van beschikking. En men lette slechts op den considerans: »Willende met betrekking tot de fabrijken en trafijken, en andere inrigtingen, die bij eene ongepaste daarstelling of verandering, baarblijkelijk het publiek met gevaar, schade of hinder kunnen bedreigen, en tot welker oprigting, of verandering van inrigting, *mitsdien uit het oogpunt eener goede politie*, *de voorafgaande beoordeeling en toestemming van het openbaar gezag*, *als noodig zijn te beschouwen*, de vereischte bepalingen maken waardoor alle onzekerheid, zoo wel voor hen, die tot zoodanige oprigting of verandering van inrigting zouden wenschen over te gaan, als voor de publieke authoriteiten zal zijn voorgekomen." De Koning verklaart daarin dus, dat gevaar, schade of hinder zijn consideratiën voor eene goede politie.

Het gaat dus niet op, om hier louter te spreken van algemeen belang, en niet in aanmerking te nemen het belang van een zeker aantal naburen; of de geheele gemeente 's Gravenhage zou schade en hinder moeten lijden. Gemagtigde meent, dat ook voorzieningen ten behoeve der buren van eenige inrigting behoort tot de belangen eener goede politie.

Het besluit spreekt ook in verschillende artikelen van hinder als grond tot limitatie. Bepaald handelt art. 4 over overlast en hinder. En wie moeten daarover worden gehoord? De naburen in *hun* belang.

En nu heeft spreker slechts te verwijzen naar eene gansche collectie besluiten, genomen op de adviezen van deze Afdeeling, zoo als die voorkomen in het werk van BELINFANTE; maar hij heeft dat niet eens noodig. Reeds bij Koninklijk besluit van 22 December is de concessie van den appellant tot uitoefening eener metaalgieterij aangevuld met voorwaarden tot wegneming van den overlast door rook voor de naburen. Het gold dus ook daarbij eene voorziening in het belang der buren. In het voorbijgaan moet hij hierbij doen opmerken, dat de appellant zich aan die voorwaarde al zeer slecht houdt. Maar hij wijst verder op een Koninklijk besluit van 24 Mei 1865, te vinden bij BELINFANTE, V, blz. 210, waarbij uitdrukkelijk is uitgemaakt, dat de administratieve magt tegen overlast voor buren zelfs verzwarende conditiën kan opleggen.

Men zal zich herinneren de zaak van zekere bokkingrookerij, die geweigerd was, en welke beslissing bij Koninklijk besluit is opgenomen bij BELINFANTE, XIII, blz. 375. Vooral merkwaardig is het geval, waarin eene concessie was gevraagd voor eene leerlooijerij, en dat daartegen de eigenaar eener naburige loodwitfabriek is in appel gekomen. Daaromtrent nu werd op de volgende wijze beschikt: »dat des appellants bewering, dat het particulier belang van eenen anderen fabrikant geene reden kan zijn om zijne industrie te beletten, onjuist is; dat toch het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 kennelijk bedoelt de belangen te beschermen van de eigenaars en bewoners van panden, naast aan de op te rigten trafiek of fabriek gelegen; en dat de eigenaar eener fabriek, die krachtens wettig verkregen vergunning is opgerigt, zeker dezelfde bescherming moet genieten als de eigenaar van een gewoon huis."

De redenering dus, dat hinder en last niet zouden zijn zorg voor eene goede politie, is *in facto* onjuist.

Gemagtigde komt nu speciaal tot de vijf punten van bezwaar. Hij zal de drie eerste later behandelen, als van minder belang. Maar de vierde grief der appellanten tegen de opgelegde voorwaarden was, dat in hun perceel al honderd jaren lang is geklopt in hunne loodgieterij.

Ondertusschen is hier thans geen sprake van die loodgieterij, zoodat de geheele beteekenis van de grief komt te vervallen.

Het vijfde punt was, dat door de voorgeschreven overdekking van de binnenplaats de naburen meer last nog zouden ondervinden, dan wanneer men het geheel naliet.

Gemagtigde antwoordt hierop eenvoudig: daarover hebt gij u niet te bekreunen; onze belangen hebt gij u niet aan te trekken; zorg gij maar voor uw eigen belang, en dan behoeft gij niet voor de belangen van anderen te zorgen. En als dan werkelijk die overdekking ons meer hinder zal hebben toegebragt, zult ge met zekere *Schadenfreude* u de handen kunnen wrijven en zeggen: ziezoo, dat was nu hun eigen verlangen.

Bij de drie eerste grieven nu wordt geheel de last, die toegebragt wordt, ontkend, niet alleen, maar zelfs beweerd, dat er over het geklop niet geklaagd was, zoodat de daaromtrent gevoerde bewering zou zijn ontzenuwd door het proces-verbaal van de belegde informatiën *de commodo et incommodo.*

Gemagtigde meent echter, dat de bewering, in plaats van door dat rapport

te zijn ontzenuwd, er integendeel door bevestigd is; en confrère Belinfante heeft reeds treffend aangetoond, dat het nachtelijk geklop een ergerlijken last oplevert.

Als de firma Slotboom aanspraak maakt op bescherming, kan de zaak of de industrie van een ander met evenveel regt die aanspraak doen gelden, en moet zij daarin niet worden gestoord; want dezerzijds wordt ook nuttige maatschappelijke arbeid voorgestaan, zoowel die, welke verrigt wordt op een procureurskantoor, als bij de boekhouding.

Nu nog een enkel woord over het betoog, dat eigenlijk de appellanten wel *moeten* kloppen, en dat hunne zaak uit haren aard medebrengt om ons onze nachtrust te benemen en des nachts te werken, bij de korte werk-uren en de hooge loonen.

Maar als dan appellanten het noodig achten op die groote schaal te werken, waarom begeven zij zich daartoe dan niet liever naar buiten, maar moeten zij dat juist doen in het hart van de stad? gelijk dat zoo volkomen teregt reeds door Mr. Belinfante is opgemerkt.

Het zou nog kunnen gelden, als de andere woonhuizen later waren gebouwd, wat hier echter volstrekt niet het geval is.

Niet onbelangrijk acht spreker hierbij nog te verwijzen naar een Koninklijk besluit van 3 Maart 1869, te vinden bij BELINFANTE, Deel IX, blz. 69.

Nu zegt de appellant: het is alleen bij een omvangrijk werk, dat er buiten kan gewerkt worden. Maar volgens den heer Stang zal zelfs bij gewoon werk, als daarbij de voorhamer wordt in beweging gebragt, de last nog grooter worden, als het op de binnenplaats geschiedt. Een omvangrijk werk past dus zeker op een vrij gebied, maar past niet in het hart van de stad. Een klein werk, zoo als eene hoefsmederij of eene doodkistenmakerij, dat is iets anders; en dan arbeidt men gewoonlijk voor-aan, maar vermengt zich dan ook gemeenlijk het gedruisch met dat van de openbare straat, zoodat de hinder oneindig minder groot is, dan wanneer hij dadelijk en onmiddellijk gevoeld wordt in de nabijheid eener beperkte ruimte.

Op deze en meerdere gronden dringt ook deze Gemagtigde aan op een advies tot handhaving van het aangevallen besluit.

De heer Mr. C. ASSER, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van de appellanten alsnu het woord erlangende, begint met de opmerking, dat de loodgieterij hunner firma al reeds lang bestaat. Het is eene overoude inrigting, die al dagteekent van vóór het begin dezer eeuw.

Hij moet reeds terstond hiermede beginnen, om aan te toonen, dat het niet billijk is van de belanghebbenden, thans een eisch in te stellen als die, dat de appellanten hunne zaak buiten de stad zouden gaan uitoefenen. Ging die stelling op, dan zouden inderdaad een tal van dergelijke inrigtingen moeten verhuizen. Hij gelooft dan ook, dat de klagten en bezwaren, die tot zulk een eisch konden leiden, niet vrij van overdrijving zijn.

De bank- en vuurwerkerij is in 1870 opgerigt. De heer de Bas nu is eerst aldaar in de nabijheid komen wonen *na* het uitbreiden dier concessie. Nu wil spreker daarop slechts gewezen hebben, ten einde den morelen invloed weg te

nemen van het verwijt, alsof de concessie zou gegeven zijn zonder oproeping van belanghebbenden. Bij de koperslagerij zijn belanghebbenden wel degelijk opgeroepen, en door dezen werd gewezen op de nadeelige dampen als anderzins, die uit de uitoefening van dat bedrijf zouden te vreezen zijn; en niettegenstaande zelfs vier deskundigen er zich tegen verklaard hadden, is toch de concessie verleend.

Op grond van een en ander meent Gemagtigde, dat de conclusie niet gewaagd is, dat de zaak eigenlijk al begonnen is met zekere ongunstige verhoudingen, en de tegenwoordige stand der zaak min of meer zamenhangt met de vroeger verleende concessie. De quaestie zelve doet uit den aard der zaak zekere spanning geboren worden onder het industrieel publiek.

Het geldt hier een groot beginsel: of namelijk het geval aanwezig is, dat het administratief gezag behoort tusschen beide te komen? en, zoo ja, of dan nog de wijze hoe, de beperking, die hier geschied is, niet strijdig is met de geheele oeconomie van het besluit van 1824? En als dat niet zoo is, of dan wel zulke beperkende voorwaarden moeten worden opgelegd, als ten deze het geval is.

Spreker wijst daartoe op art. 8 van het besluit, volgens hetwelk strengere voorwaarden mogen worden opgelegd dan bij de oorspronkelijke concessie. Wordt eenmaal eene industrie uitgeoefend, dan spreekt het toch van zelf, dat niet ligtvaardig verkregen regten moeten worden beperkt of ontnomen; en daarom bepaalt dan ook art. 8, waarvan men voorzigtig nog niet gesproken heeft, het volgende: »Ingeval van oprigting of verandering van inrigting van fabrijken, trafijken enz., daar, waar dezelve geheel bevoegdelijk kunnen worden daargesteld of uitgeoefend, zullen er niettemin, wanneer eenige *zeer bijzondere redenen* uit het lokale van het punt der oprigting ontleend, zulks *volstrektelijk* mogten vorderen, omtrent de bepaalde wijze van inrigting en uitoefening zoodanige voorzorgen kunnen worden bevolen, als ter voorkoming van ongelukken of uit eenig ander oogpunt van goede policie mogt noodig bevonden worden."

Dus in dat artikel staat zeer *explicite*, dat er *zeer bijzondere redenen* moeten gevonden worden voor die bijzondere voorzorgen. Zijn die redenen nu niet *zeer bijzonder*, dan vervalt ook de grond voor dergelijke voorwaarden. Maar dan is ook de beschikking, waarvan thans sprake is, hoogst bezwarend voor de adressanten.

Wat is eigenlijk politie? Daarvan komt nergens eene bepaalde definitie voor. Spreker zou zeggen, dat politie is die magt, die waken moet voor de veiligheid, voor orde en rust, voor de gezondheid. Artt. 135, 171, 188 der gemeentewet spreken bepaaldelijk uit dat oogpunt van politie. Hetzelfde beginsel meent spreker ook terug te vinden in het Koninklijk besluit van 1824, gewagende van schade, hinder, gevaar, aan het *publiek* toegebragt, wel onderscheiden van hinder aan particulieren.

Nu meent Gemagtigde, dat hinder aan het publiek iets geheel anders is dan hier plaats heeft. Hij wil daarvan slechts als voorbeeld stellen het geval, dat zich mogt voordoen, dat op eenigen publieken weg steenovens of kalkovens mogten worden opgerigt, die dikwijls eene zeer onaangename lucht verspreiden. Het is niet overdreven, als hij beweert, dat dergelijke inrigtingen hoogst scha-

delijk zijn in gansch een omtrek, en dat ze zelfs gedurende geruimen tijd voor die in de omgeving gevestigd zijn of er langs gaan, de ademhaling belemmeren. Zoo kan spreker zich ook voorstellen, dat er vischdroogerijen of andere zaken zijn, die zelfs nog op grooten afstand eene walgelijke lucht van zich geven. In al dergelijke gevallen kan hij zich voorstellen hinder voor het publiek. En men moet zich dan tegen dien algemeenen hinder, tegen de bezwaren en de gevaren voor veiligheid en gezondheid regt kunnen verschaffen bij het administratief gezag, dat de vereischte voorzorgen neemt.

Zoo is het ook begrepen door die leden der Tweede Kamer, die opmerkten, dat alleen in zeer buitengewone gevallen hinder door *geraas* in aanmerking moet komen (zie Bijlage Tweede K. 1875, vel 97, nº. 5).

A fortiori moet men dus zeer angstvallig zijn bij wijzigingen in de concessie, overeenkomstig art. 8 voormeld, waarvoor *zeer bijzondere redenen* moeten bestaan, die zulks *volstrektelijk* noodig maken.

Hier is ten onregte gebruik gemaakt van het administratief gezag, om een civielregtelijk doel te bereiken, waaromtrent de burgerlijke wet geen middel geeft, bij gebreke van onregtmatigheid.

Zwijgt het Burgerlijk Wetboek, dan is de publieke autoriteit niet daar om het wetboek aan te vullen; daartoe dient de wetgevende magt.

Zelfs blijkt uit art. 10 van voormeld besluit, dat men zich veeleer het omgekeerde heeft voorgesteld, dat de publieke autoriteit concessiën kan verleenen, waardoor privaatregten worden gekrenkt; zoodat, niettegenstaande de concessie, de verpligtingen uit het Burgerlijk Wetboek blijven bestaan en de burgerlijke wet dus *strenger* is dan het administratief gezag.

Dat het argument van partij te veel bewijst, blijkt ook daaruit, dat dan dezelfde reden zou bestaan om het administratief gezag tusschen beide te doen treden in al die gevallen, waar door buren hinder wordt toegebragt, b. v. door kloppen, musiceren enz., waartoe geen concessie noodig is.

En nu wat het request der buren zelf aangaat. Pleiter moet hieromtrent zich de opmerking veroorloven, dat het papier geduldig is; want waarlijk de voorstelling in dat request is z. i. tamelijk overdreven. De zaak kan in de eerste plaats niet aan de straat geschieden; zij moet in het achtergedeelte van het perceel worden uitgeoefend; dat brengt de aard van het bedrijf mede. Het bezwaar in verband tot gevaar voor de gezondheid is werkelijk in hooge mate overdreven; want de zaak der firma Slotboom is niet meer dan eene gewone smederij. Zij is niet uitgebreider dan verschillende andere smederijen.

Die firma is te gunstig bekend, dan dat men mag aannemen, dat het haar zou te doen zijn om noodeloos de buren te vexeren. Dat er overigens des nachts wordt gewerkt, behoort tot de groote uitzonderingen en bepaalt zich tot het strikt noodige.

Gemagtigde meent aan geene onbescheidenheid zich schuldig te maken, als hij de Afdeeling verzoekt eens zelve een onderzoek te willen doen instellen naar de plaatselijke gesteldheid. Hare leden zouden zich dan kunnen overtuigen, hoe overdreven de klagten zijn, die van de tegenpartij zijn ingebragt.

Dat kloppen geschiedt ook in de loodgieterij en zelfs veel harder. Nu had spreker

geenszins als argument doen gelden, dat dit niet hinderlijk is; maar hij heeft slechts willen aantoonen, dat door de opgelegde voorwaarden wel het bedrijf der appellanten belemmerd wordt, maar de bezwaren daardoor in geenen deele worden opgeheven. In ieder geval is de afstand van de school van den heer van der Brugh te groot, dan dat het bezwaar, van die zijde ontwikkeld, ernstig gemeend kan heeten. Het beste bewijs hiervan zal wel daarin liggen, dat de lessen aan die gunstig bekende school ongestoord kunnen worden voortgezet, en uit geenerlei omstandigheid blijkt, dat het onderwijs in welk lokaal ook van die inrigting nadeel ondervindt. Dat men dus die school hier ook al bijgehaald heeft, was kennelijk alleen om aan de zaak maar wat meer klem bij te zetten.

Nu nog een enkel woord over den inhoud van het besluit van Burgemeester en Wethouders.

Aangenomen de wettigheid en noodzakelijkheid, zijn dan nog de daarbij opgelegde voorwaarden wel geoorloofd? Appellanten hebben nogtans minder bezwaar tegen de overdekking, dan wel tegen de willekeurige bepaling van werk-uren.

Ter loops zij aangestipt, dat men juist geen groot natuurkundige behoeft te zijn, om te begrijpen, dat de klank voor de naburen veel hinderlijker moet zijn, wanneer eenig geklop geschiedt in eene overdekte ruimte, dan wanneer het plaats vindt in diezelfde ruimte in de open lucht. Door het onmiddellijk grenzen der woningen van de klagers aan de fabriek is uit den aard der zaak de hinder van dat kloppen oneindig grooter, als dit geschiedt binnen overdekte muren, dan wanneer het geluid in de opene ruimte zich verliest, daar de binten en muren de klank sterker overbrengen, als die geconcentreerd blijft.

Maar van het grootste belang is het beginsel, dat door de appellanten wenschelijk wordt geacht onaangetast te laten, namelijk dat van de werk-uren, die bij het aangevallen besluit beperkt worden. Het nemen van voorzorgsmaatregelen kan niet zijn, kan niet medebrengen het verbieden van het bedrijf voor zekeren tijd. Men kan b. v. noodzakelijk achten voor te schrijven de toepassing van een veiligheidsmaatregel, bij een stoomketel. Maar de vermindering van werk-uren kan nooit de bedoeling zijn geweest; het is een regtstreeksche greep in het bedrijf, niet alleen, maar in den eigendom, waardoor de industrie in haar wezen zeer getroffen wordt.

Als het geoorloofd is te bevelen om tot acht ure te werken, niets belet het administratief gezag om, op eene nieuwe klagt van buren, den werktijd te beperken tot ten zes ure.

In verband tot het betoog der concurrentie is door de verweerders opgemerkt, dat de gestelde voorwaarde omtrent de werk-uren juist veel goede werklieden zal lokken. Ja, antwoordt pleiter, als zij evenveel kunnen verdienen als voorheen; maar anders ook niet. Moest men hen evenveel betalen, dat zou zeker de concurrentie zeer bemoeijelijken.

Het kan zeer dikwijls gebeuren, dat er plotseling bestellingen van werk komen, die geen uitstel gedoogen en onvermijdelijk des nachts moeten uitgevoerd worden. Het is dan ook al zeer toevallig, dat daarvan het bewijs is geleverd juist door den Ingenieur Stang, den deskundige, die in deze zaak tegen

de appellanten heeft geadviseerd, maar toch zelf werk aan hunne fabriek had besteld, dat des nachts moest worden gemaakt. De gelegenheid, de faculteit om, is het noodig, ten allen tijde des nachts te kunnen werken is voor deze zaak eene *conditio sine qua non*, wil de fabriek met deze of gene bestelling van dringenden aard op den gestelden tijd kunnen gereed zijn. Dezelfde persoon — hij herhaalt het — die op vermindering van werk-uren heeft aangedrongen, heeft eene bestelling gedaan, die des anderen daags ten tien ure moest afgeleverd worden. Er is hier alzoo de rede van eene groote inconsequentie.

De appellanten protesteren derhalve ten sterkste tegen die beperking van werkuren, maar verzoeken in ieder geval, dat dan des noods vergund worde tot des avonds ten tien of elf ure te mogen werken. Tegen de bepaalde overdekking bestaat minder overwegend bezwaar dan tegen de vermindering van werk-uren.

Vraagt men nu, of het doel van Burgemeester en Wethouders zal worden bereikt, dan antwoordt spreker ontkennend. Het gedruisch van het gewone loodgietersbedrijf zal niet verminderen; en de last en het leven van deze zaak is volstrekt niet grooter dan van andere bedrijven, zoo als er nog tal van dien aard in deze stad zijn, in de Hoogstraat o. a. eene koperslagerij, over welke toch niet geklaagd wordt.

Ja maar, zegt men, waar de zaak wordt uitgeoefend aan het voor-gedeelte, vermengt zich het gedruisch met dat van de openbare straat. Hij kan echter de juistheid van die meening niet deelen; want dan heeft men juist een verdubbeld leven en gedruisch.

Intusschen, de gevolgen zijn zeer bedenkelijk, als het verlangen der tegenstandere wordt bevredigd; want dan zal dat van toepassing zijn op een aantal andere bedrijven, waarvan er verschillende door den spreker worden opgenoemd.

Vooral echter om de principiële quaestie èn van de bevoegdheid van het administratief gezag in deze, èn van het bezwarende van de beperking der werk-uren, dringt hij namens de appellanten aan op 's Raads advies tot vernietiging van de aangevallen beschikking van Burgemeester en Wethouders.

De heer BRESLER, lid der firma Slotboom en Zoon, acht het adres van den heer de Bas zeer overdreven. Hij moet al dadelijk daartegen opkomen, dat er in deze zaak steeds gesproken is van eene fabriek. Maar er valt hier niet te denken aan eene fabriek. Hij is nooit zoo pretentieus geweest zijne zaak dien naam te geven. Hij is slechts loodgieter, werkende met 35 knechts. De beperking van werk-uren, bij het besluit bepaald, is onaannemelijk en als regel hoogst bezwarend. Er wordt hoogst zelden des nachts gearbeid en, gebeurt het, dan moet hij zelf zich de nachtrust ontzeggen. Maar het heeft alleen verleden jaar plaats gehad, dat er des nachts moest worden gewerkt. In dit jaar heeft het zich niet voorgedaan. Het is hem volstrekt niet te doen om zijne buren overlast aan te doen, maar omdat hij niet anders kan. Hij zou met alle genoegen kunnen bewilligen des noods tot tien ure 's avonds te werken, als maar niet willekeurig hem bepaalde werk-uren worden opgelegd. Daaromtrent wenschte hij gaarne zekerheid te erlangen, of zijne zaak zou zeer worden bedreigd, en hij zou haar geheel moeten verplaatsen.

Appellant wil uitsluitend loodgieter blijven, maar hij heeft er alleen deze zaak aan verbonden, die niet van zooveel gewigt is als men er van gemaakt heeft. Maar de heer de Bas heeft blijkbaar die bezwarende bepalingen, welke aan appellant zijn opgelegd, uitgelokt om hem den voet dwars te zetten. En mogt het besluit worden gehandhaafd en appellant genoodzaakt worden een nieuw gebouw op te rigten, dan twijfelt hij niet, of de heer de Bas zou toch weêr in verzet komen. Het is dan ook meer eene personele vete, die den heer de Bas bezielt, nadat appellant hem zijn huis had verkocht, dan een werkelijk gegrond bezwaar tegen de zaak des adressants. En als er zoo gedurig veranderingen worden voorgeschreven, zal spreker verpligt zijn de stad te verlaten, wat toch ook voor vele personen zeker niet wenschelijk ware. Hij vertrouwt ook om die reden, dat het advies der Afdeeling zal strekken tot vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders.

Zoowel de gemagtigden als de appellant komen nog nader op het door hen aangevoerde terug.

IV. *het beroep van A. Nuys, te Winterswijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij vergunning geweigerd is tot het bouwen op een afstand van 25 meters van de Israëlitische begraafplaats te Winterswijk.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 29 April jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De adressant A. Nuys, te Winterswijk, provincie Gelderland, heeft op den 2 Februarij ll. aan Gedeputeerde Staten dier provincie vergunning verzocht tot het bouwen van een huis, bevattende twee arbeiderswoningen, op een afstand van 25 M., of zoo daartegen bezwaar mogt bestaan op 44 M. afstand van de Israëlitische begraafplaats te Winterswijk.

Gedeputeerde Staten hebben op den 9 Maart jl. aan den adressant, na ingewonnen berigten van Burgemeester en Wethouders en van den Geneeskundigen Inspecteur, als beschikking op zijn adres te kennen gegeven: dat, vermits het hier geldt eene buiten de bebouwde kom der gemeente gelegen bestaande begraafplaats, waarop de beperkende bepaling van art. 48 der begrafeniswet van toepassing is, er voor hem geene vergunning tot bouwen noodig is, mits hij den afstand van 35 M. slechts in acht neemt.

Op den 3 April jl. is de adressant van dat besluit gekomen in beroep bij den Koning. Hij zegt in zijn adres, dat bij dat besluit volstrekt niet is gelet op zijn verzoek, waarbij het hem voornamelijk te doen was om op een korteren afstand dan 35 M. te mogen bouwen, waartoe heeren Gedeputeerde Staten verlof konden geven, ingevolge de bewoordingen van art. 48, in verband met art. 16, al. 3, der begrafeniswet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65); dat, met het oog op de gunstige ligging der begraafplaats en de omstandigheid, dat aldaar jaarlijks gemiddeld een zeer klein aantal lijken ter aarde besteld worden, het

er voor mag gehouden worden, dat uit een hygiënisch oogpunt geen bezwaar kan bestaan tegen de inwilliging van zijn verzoek; dat bovendien het bouwen op den door hem voorgenomen afstand van den publieken weg uit een oogpunt van fraaiheid zich aanbeveelt, en dat hij alzoo verzoekt vergunning om te mogen bouwen op een afstand van 25 M. van de Israëlitische begraafplaats.

Dit adres is gesteld in handen van Gedeputeerde Staten van Gelderland, die op den 13 April jl. hebben berigt, dat door hun voormeld besluit inderdaad is afgewezen het verzoek van den adressant om op een afstand van slechts 25 meters te mogen bouwen; dat zij tot het nemen van dat besluit werden geleid door de overweging, dat het terrein, waarop adressant wenscht te bouwen, hem voldoende gelegenheid geeft dit te doen met inachtneming van de bepaling van art. 16, in verband met art. 48, der begrafeniswet; dat, indien deze omstandigheid niet had bestaan, het verzoek welligt zou zijn ingewilligd, maar dat, bij het bestaan er van, het beroep op fraaiheid geen vrijheid geeft om van den heilzamen regel der wet af te wijken.

Bij deze Afdeeling is ingekomen eene missive van Burgemeester en Wethouders van Winterswijk, waarin gezegd wordt, dat het Gemeentebestuur indertijd heeft geadviseerd tot inwilliging van het verzoek, op grond, dat er uit een hygiënisch oogpunt geen bezwaar in kan gelegen zijn, met het oog op de ligging der begraafplaats en het uiterst gering aantal lijken, die gemiddeld jaarlijks dáár ter aarde worden besteld, alsmede op grond, dat het bouwen op den gevraagden afstand zich aanbeveelt uit een oogpunt van sierlijkheid. Tot toelichting van deze overwegingen wordt in de missive verder gezegd, dat de begraafplaats geheel open en vrij ligt en aldaar in tien jaren tijds acht lijken begraven werden, waarvan twee beneden het jaar, twee van 2—10 jaar en vier boven de 50 jaren, als in 1865 geen, in 1866 een, in 1867 een, in 1868 drie, in 1869 een, in 1870 geen, in 1871 twee, in 1872, 1873 en 1874 geen; en voorts wat de sierlijkheid betreft, dat het wenschelijk is de woningen, die in de onmiddellijke nabijheid van de kom der gemeente worden opgerigt, zooveel mogelijk op gelijken afstand van den publieken weg te plaatsen.

V. *het beroep van F. N. Nieuwenhuyzen, te Arnhem, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Gelderland in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De gewezen Vice-President van den Raad van Nederlandsch Indië, F. N. Nieuwenhuyzen, komt op in deze voor zijnen zoon Gerrit Jan, die in dit jaar in de loting der nationale militie is gevallen.

Blijkens den staat, model 10, bestaat zijn gezin uit zeven zonen, allen in Oost-Indië geboren. De drie oudsten, als in 's Rijks overzeesche bezittingen met hunnen vader wonende, toen zij den dienstpligtigen leeftijd bereikten, zijn hier te lande niet ingeschreven geweest.

De vader kwam in November 1873 in Nederland terug en vestigde zich in Januarij 1874 te Arnhem. De vierde zoon, Gerrit Jan, op 1 Maart 1855 te Pro-

bolingo geboren, en wonende te Lemele in Overijssel, werd te Arnhem voor de militie ingeschreven, nam deel aan de loting van 1875, en hem viel een dienstpligtig nummer te beurt. De vijfde zoon, nu achttien jaren oud en dus nog onder den militiepligtigen leeftijd, is thans vrijwilliger bij het 4de regiment huzaren; de twee jongsten vallen nog niet in de termen van dienstpligt.

De beide gronden, door den belanghebbende bij den Militieraad aangevoerd, ten betooge, dat de vierde zoon niet in de militie kon vallen, of althans behoorde te worden vrijgesteld, welke gronden door dien Raad niet zijn aangenomen, worden nader uiteengezet in zijn adres van beroep bij Gedeputeerde Staten van Gelderland, en komen hierop neder:

dat hij, adressant zelf, volgens art. 3 der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44), nog geen ingezeten is, en zijn zoon dus evenmin; dat men, om aan de nationale militie onderworpen te zijn, ingezeten wezen moet; dat de inschrijving van zijn zoon dus een gevolg was van dwaling en zonder gevolg moet blijven; dat de wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 44) de strekking niet heeft gehad om de bestaande categoriën van niet in te schrijven volgens art. 17 der militiewet van 1861 te besnoeijen; en, subordinaat, dat van zijne zeven zonen de drie oudsten nooit zijn of konden worden ingeschreven en dus niet zijn vrijgesteld, maar met het oog op de Nederlandsche militiewet niet behooren mede te worden geteld onder het getal zonen; dat van de vier, die voor de militie dus alleen in aanmerking zouden kunnen komen, de tweede als vrijwilliger dient, en de oudere dus vrij moet zijn.

Gedeputeerde Staten wezen echter des adressants reclame af bij hunne uitspraak van 31 Maart jl. Na te hebben vermeld, dat hun door ingewonnen berigt was gebleken, dat de twee oudste zonen van den heer Nieuwenhuyzen, nu in het Indische leger dienende als officieren, geenszins vijf jaren beneden dien rang hebben gediend, maar dien rang verkregen na hunne opleiding aan de militaire akademie te Breda, — overwogen zij, dat hun Collegie niet mogt oordeelen over het eerste punt van bezwaar, de niet verpligte inschrijving, omdat dit punt volgens art. 26 der militiewet te zijner tijd aan de uitspraak van den Commissaris des Konings had behooren onderworpen te worden; en dat, wat het tweede punt betreft, des adressants bewering, dat zijne drie oudste zonen voor de berekening van het geheel getal broeders buiten aanmerking zouden moeten blijven, haren grond mist, daar die drie zonen niet gelijk te stellen zijn met personen, welke eene vreemde nationaliteit hebben, waarop doelen de Koninklijke besluiten van 2 September 1873 en 4 Julij 1874 (op die twee besluiten had de adressant in zijn adres gewezen); dat zij, Nederlanders gebleven zijnde, uit dien hoofde ongetwijfeld voor de berekening van het getal broeders medegeteld moeten worden.

Daartegen nu is gerigt het appel van den adressant op den Koning, bij adres van 8 April, terwijl de beschikking van Gedeputeerde Staten op 2 April hem was toegezonden, en dus binnen den gestelden termijn ingesteld, en op 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 3 Mei jl. aan deze Afdeeling van den Raad van State ter behandeling verzonden.

In dat adres ontvouwde de appellant zijne gronden aldus: »dat zijne bezwaren

van tweeërlei aard zijn: 1°. de niet-militiepligtigheid van genoemden zoon des adressants; 2°. de aanspraak op vrijstelling ter zake van broederdienst, die hij geacht moet worden te kunnen doen gelden, voor het geval zijne niet-militiepligtigheid verworpen mogt worden;

dat adressant daarop den 3 dezer heeft ontvangen het hierbij almede overgelegd extract uit het register der besluiten van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland van 31 Maart jl., n°. 34;

dat daarbij omtrent des adressants eerste punt van bezwaar wordt overwogen, dat ten aanzien daarvan door Gedeputeerde Staten niet kan worden beslist, maar deze zaak volgens art. 26 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72) te zijner tijd aan de uitspraak van den Commissaris des Konings had behooren onderworpen te worden;

dat adressant tegen de door Gedeputeerde Staten aangevoerde incompetentie niets wenscht in te brengen, maar met betrekking tot zijne verwijzing naar art. 26 der wet van 19 Augustus 1861 vermeent te moeten bekend stellen, dat de dwaling, waarin de betrokken gemeentelijke ambtenaren hier hem omtrent de militiepligtigheid van zijnen meergenoemden zoon hebben gebragt, hem niet vóór in de laatste dagen van Februarij jl., dus nadat de loting had plaats gehad, is gebleken, en het daaraan moet worden geweten, dat hij niet te zijner tijd de uitspraak van den Commissaris des Konings heeft ingeroepen;

dat, hoe dit echter ook zij, daardoor in niets wordt te kort gedaan aan het bestaan van het feit, dat adressants zoon volgens de wet van 19 Augustus 1861 inderdaad niet militiepligtig is en alleen ten gevolge van dwaling in een tegenovergestelden toestand is gebragt;

dat adressant vermeent, dat die toestand, met het oog op zijn oorsprong, geene aanspraak op handhaving mag maken en derhalve eerbiedig durft vertrouwen, dat Zijne Majesteit daaraan wel een einde zal willen maken;

dat, met betrekking tot des adressants tweede punt van bezwaar, Gedeputeerde Staten blijkbaar zijne, zoo hij vermeent, duidelijk uitgedrukte bedoeling hebben miskend; immers heeft hij niet beweerd, dat zijne drie oudste zonen gelijk zouden moeten worden gesteld met die personen, welke eene vreemde nationaliteit hebben, maar wel dat die zonen nimmer aan de wet van 19 Augustus 1861 onderworpen waren, en bij dezer toepassing op hunne jongere broeders dus buiten beschouwing behoorden te blijven: een beginsel, dat adressant vermeende en nog vermeent in Zijner Majesteits besluiten van 2 September 1873, n°. 6, en 4 Julij 1874, n°. 23, zij het ook stilzwijgend, ook gehuldigd te zien;

dat hij hier overigens herhaalt, dat, tot het uitmaken van het al of niet bestaan van termen tot vrijstelling ter zake van broederdienst, *casu quo* te rade moet worden gegaan met hetgeen omtrent de oudere broeders is voorgevallen en dat, waar aan geen dezer, zoo als *in casu*, vrijstelling is verleend, omdat, waar geen dienstpligt bestond, geen vrijstelling te pas kan komen, — het niet kan opgaan hen desniettemin, ten prejudice van hunne jongere broeders, als vrijgestelden in rekening te brengen;

dat, wel is waar, art. 49 der wet van 19 Augustus 1861, in zijne 1ste alinea, zegt:

»De vrijstelling wordt zoo verleend, dat van een even getal broeders de helft en van een oneven de kleinere helft diene,"

maar dat daarbij niet mag worden voorbijgezien, dat de 2de alinea van hetzelfde artikel luidt:

»Eene bij deze wet gevoegde tabel wijst aan, hoe de vrijstelling wegens broederdienst wordt verleend, wanneer vier of meer zonen in een gezin aanwezig zijn."

dat de verbindbare kracht van deze tabel, die een integrerend deel uitmaakt van de wet van 19 Augustus 1861, wel niet minder zal zijn dan die van de overige deelen dier wet;

dat nu die tabel onwraakbaar aantoont, dat, bij het uitmaken van den dienstpligt of de aanspraak op vrijstelling van een jongeren broeder, altijd te rade moet worden gegaan met de dienstpligtigheid van den ouderen broeder of de oudere broeders en de in verband daarmede verleende vrijstelling of vrijstellingen;

dat voor adressants drie oudste zonen geene dienstpligtigheid hebbende bestaan en hun mitsdien geen vrijstelling verleend zijnde, de vierde als een A, volgens de tabel evenbedoeld, moet worden aangemerkt en dien ten gevolge c. q. aanspraak heeft om ter zake der dienst van den op hem in ouderdom volgenden broeder — als voluntair bij het 4de regiment huzaren — van de militiedienst te worden vrijgesteld;

dat door eene miskenning hiervan, zoo door den betrokken Militieraad als Gedeputeerde Staten van Gelderland, adressant zijn' zoon verongelijkt acht.

Redenen waarom hij zich alsnu tot Zijne Majesteit heeft gewend, met het eerbiedig verzoek, dat het Zijner Majesteit moge behagen: *a.* des adressants zoon Gerrit Jan te ontheffen van den band van militiepligtigheid, waarin hij door dwaling is gebragt; dan wel *b.* hem, ter zake van broederdienst, vrijstelling van de dienst bij de militie toe te kennen.

De Commissaris des Konings in Gelderland, op dat adres door den Minister gehoord, verklaarde, bij brief van 19 April jl., in te stemmen met de strekking van het besluit van Gedeputeerde Staten: »Gezegd Collegie (schrijft hij) heeft niet te beslissen over de quaestie van ongehoudenheid tot inschrijving; en bij de beoordeeling van het regt op vrijstelling van den loteling dezes jaars heeft men z. i. teregt onder het getal broeders van het gezin hen medegerekend, die volgens de wet van 1 Mei 1863 niet voor de militie werden ingeschreven." Ten aanzien van des adressants bewering, dat zijn hier bedoelde zoon niet militiepligtig zou zijn, wijst 's Konings Commissaris in Gelderland op hetgeen de Regering gezegd heeft in de memorie van beantwoording op het wets-ontwerp van 1863, »dat een Nederlander, die ter zake van 's lands dienst in 's Rijks overzeesche bezittingen woont, *dadelijk na het verlaten der koloniën en de vestiging hier te lande weder als ingezeten is te beschouwen.*" Van de toepassing van art. 3 der wet van 28 Julij 1850 bij de komst van den adressant hier te lande in November 1873 kan dus geene sprake zijn.

VI. *het beroep van S. de Jonge Mulock Houwer, te Goes, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De lotelingen der gemeente Goes voor de ligting van dit jaar, H. K. J. D. van den Bussche en Ph. Stijnis, zijn door den Militieraad van de dienst vrijgesteld, op grond van art. 47, 6°., der militiewet. De eerste wordt namelijk bij het garnizoenshospitaal te Amsterdam opgeleid tot Officier van Gezondheid voor de dienst in Nederlandsch Indië; de tweede wordt, onder oppertoezigt van den oud-Hoogleeraar G. J. Mulder, opgeleid tot Militair Apotheker in Nederlandsch Indië.

Tegen de vrijstelling dezer lotelingen is bij Gedeputeerde Staten van Zeeland in beroep gekomen S. de Jonge Mulock Houwer, wiens zoon door die vrijstelling dienstpligtig werd. Hij voerde aan, dat de beide vrijgestelde lotelingen *na* hunne inschrijving voor de militie waren aangenomen als kweekelingen voor de geneeskundige dienst van het leger, en dat hij vermeende, dat op hen toepasselijk was art. 9 der militiewet.

Gedeputeerde Staten hebben uitspraak gedaan op 2 April. In hun besluit wordt de feitelijke toestand der lotelingen vermeld, en daaruit, wat Stijnis betreft, afgeleid, dat dus ook deze moet geacht worden van Rijkswege voor de militaire geneeskundige dienst te worden opgeleid. Voorts wordt overwogen, dat het aangevoerde, als zoude op beide lotelingen toepasselijk zijn art. 9 der militiewet, zoodat zij, volgens het tweede lid van dat artikel, ter inlijving opgeroepen, zouden strekken in mindering van het aandeel in de ligting, door de gemeente Goes te dragen, niet is overeen te brengen met de duidelijke bewoordingen van art. 47 der genoemde wet, volgens hetwelk geheele vrijstelling van de dienst bij de militie aan hen behoort te worden verleend. Op die gronden is de uitspraak van den Militieraad door Gedeputeerde Staten gehandhaafd.

Van deze uitspraak van Gedeputeerde Staten is S. de Jonge Mulock Houwer bij een adres, dat den 12 April bij 's Konings Kabinet was ingekomen, bij Zijne Majesteit in hooger beroep gekomen. Hij meent, dat de verleende vrijstellingen niet strooken met den geest der militiewet, speciaal niet met artt. 2 en 3, in verband met art. 7.

De Commissaris des Konings in Zeeland, omtrent dit adres gehoord, heeft een berigt ingewonnen van den Burgemeester van Goes, die opmerkt, dat de vrijstelling van art. 47, 6°., verleend wordt, onverschillig of de daarbij bedoelde opleiding is aangevangen vóór of na de inschrijving voor de militie; en dat art. 9 hier alle toepassing mist, omdat daarbij geene andere vrijwillige verbindtenis wordt toegelaten dan bij de zeemagt, het corps mariniers hieronder begrepen, bij het leger hier te lande, of bij het krijgsvolk, dienende in 's Rijks overzeesche bezittingen; zoodat dáár geen sprake is van militaire geneeskundige dienst.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt, bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Mei 1875, n°. 35, Afdeeling IV.

Daarna is nog door den appellant eene memorie ingediend. Hij geeft toe, dat, volgens de bepaling van art. 47, 6°., geheel op zich zelve beschouwd, de uitspraak van den Militieraad en van Gedeputeerde Staten juist zou zijn, daar de

beide vrijgestelde jongelingen voor de militaire geneeskundige dienst in Nederlandsch Indië worden opgeleid, volgens overgelegde verklaringen van het Departement van Koloniën, waaruit blijkt, dat van den Bussche als Student is aangenomen met 1 October 1874 en Stijnis als Kweekeling met 1 September 1874.

Maar hij meent, dat de genoemde bepaling moet beschouwd worden in verband met andere voorschriften der wet, en dat nu uit art. 9 volgt, dat zij, die *na* hunne inschrijving eene vrijwillige verbindtenis aangaan, zoo als met de hier bedoelde jongelingen het geval is, in mindering moeten komen van het door de gemeente te leveren aandeel.

Hij beroept zich nog op een antwoord, door de Regering gegeven bij de behandeling van het tegenwoordige art. 47, waaruit z. i. blijkt, zoo als ook wordt beweerd in het door hem overgelegde nummer van de *Gemeentestem* van 5 April 1875, dat de vrijstelling van art. 47, n°. 6, gegrond is op de veronderstelling, dat de dienst der in die vrijstelling begrepen militiepligtigen reeds aanvangt op zoo jeugdigen leeftijd, dat meestal de rang van Officier is verkregen vóór den dienstpligtigen leeftijd der militie.

Appellant beroept zich eindelijk op artt. 2 en 3 der wet en een daartoe betrekkelijk antwoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij schrijven van 11 Januarij 1870 aan een der Commissarissen des Konings gegeven, ten bewijze, dat zij, die na hunne inschrijving in dienst treden, worden medegeteld bij de berekening van het aandeel, door eene gemeente te leveren.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Veertiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 9 *Junij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

1. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 25 Mei ll., n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van de Vereeniging tot bevordering van het Volksonderwijs in Nederland van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland betreffende de oprigting eener openbare school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes te Nijmegen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 101—109).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een adres van het Hoofdbestuur der bij Ons besluit van 22 Januarij 1871, n°. 16, als regtspersoon erkende *Vereeniging tot bevordering van het Volksonderwijs in Nederland*, te Leeuwarden, daarbij verzoekende, dat door Ons worde bevolen de oprigting eener school van meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes, te Nijmegen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 13 Mei 1875, nº. 10;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 Mei 1875, nº. 29, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant beweert, dat het voorschrift van art. 16, al. 1, der wet, regelende het lager onderwijs, in de gemeente Nijmegen niet volledig wordt opgevolgd en nageleefd, en daarom ingevolge art. 17, alinea's 3 en 4, Onze tusschenkomst inroept;

dat hij tot staving van dit beweren aanvoert, dat te Nijmegen noch eene openbare noch eene gesubsidieerde school van meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes bestaat; dat er wel bestaan twee zoogenaamde Christelijk nationale scholen, ééne Roomsch-Katholijke school en eene school, opgerigt en in stand gehouden door het Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, die door meisjes kunnen worden bezocht; maar dat daardoor in de behoefte aan voldoend meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes niet wordt voorzien, aangezien de drie eerstgenoemde scholen voor de kinderen van zeer vele ouders niet toegankelijk zijn wegens het kerkelijk leerstellig karakter van het onderwijs en de laatstgenoemde wegens het betrekkelijk hooge schoolgeld;

dat het Gemeentebestuur van Nijmegen reeds maatregelen heeft genomen tot afzondering der leerlingen op de bestaande scholen en tot verbetering van het onderwijs voor meisjes, maar dat het de oprigting eener school, uitsluitend voor meisjes bestemd, op dit oogenblik onraadzaam acht;

dat de wet tot regeling van het lager onderwijs aan het hooger administratief gezag alleen dan bevoegdheid geeft om de vermeerdering van het getal scholen te bevelen, wanneer in eene gemeente geen voldoend getal scholen bestaat, toegankelijk voor alle kinderen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid;

dat de adressant, hoewel hij zich heeft beroepen op art. 16, al. 1, niet heeft aangetoond, dat het getal scholen te Nijmegen onvoldoende zou zijn, maar alleen heeft betoogd, dat er behoefte zou bestaan aan eene afzonderlijke inrigting om aan meisjes meer uitgebreid lager onderwijs te geven;

dat art. 17, al. 1, der onderwijswet aan de gemeentebesturen de vrijheid heeft verzekerd om het onderwijs, binnen de grenzen der wet, naar goedvinden te regelen;

dat daarenboven, terwijl het lager onderwijs uit den aard der zaak zoowel voor meisjes als voor jongens bestemd is, de wet alleen spreekt in het algemeen van *scholen*, en niet van »jongens"- of »meisjes"-scholen, zoodat de bevoegdheid om, krachtens art. 17, de oprigting eener school te bevelen zich niet uitstrekt tot het daarstellen van scholen voor jongens of meisjes afzonderlijk;

dat dus door Ons niet aan het verlangen van het Hoofdbestuur kan worden voldaan;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* nº. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het door den adressant tot Ons gerigt verzoek te wijzen van de hand.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 25 Mei 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2º. van den 29 Mei ll., nº. 34, houdende beschikking op *het beroep van den Algemeenen Kerkeraad der Nederduitsch-Hervormde gemeente te 's Gravenhage van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij is gehandhaafd de door Burgemeester en Wethouders verleende vergunning tot het bouwen eener Roomsch-Katholijke kerk in de Parkstraat* (zie het verslag over deze zaak op blz. 150—167).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door den Kerkeraad en door Kerkvoogden der Nederduitsch-Hervormde gemeente te 's Gravenhage ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 11 Januarij 1875, nº. 17, waarbij gehandhaafd is het door Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage aan het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur van den Heiligen Jacobus aldaar verleend verlof tot oprigting eener kerk aan de Parkstraat, binnen eenen afstand van 200 meters van eene bestaande kerk der Nederduitsch-Hervormde gemeente (de Kloosterkerk);

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 5 Mei 1875, nº. 22;

Op de voordragt van Onzen Minister van Justitie, van den 22 Mei 1875, 2de Afdeeling C, nº. 135;

Overwegende, dat, naar het gevoelen der appellanten, de te voet gaande bezoekers van de Kloosterkerk en van de te stichten Roomsch-Katholijke kerk en de voor die kerken te verwachten rijtuigen elkander zullen hinderen en daardoor de openbare orde verstoord zal worden;

dat toch de ingangen der Kloosterkerk gedeeltelijk in de Parkstraat zijn en dat, wat de rijtuigen betreft, en vooral bij de namiddagdienst, vele juist aan die zijde der kerk komen, waar zij dan in eene reeks geplaatst worden, die zich dikwijls uitstrekt tot voorbij het terrein, waar men de Roomsch-Katholijke kerk

wil bouwen, terwijl voorts ook wordt gevreesd, dat het geluid der godsdienstoefening in de Roomsch-Katholijke kerk en in het bijzonder het luiden der klok van die kerk, hinderlijk zal zijn voor de godsdienstoefening in de Kloosterkerk;

dat het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur deze bezwaren ongegrond acht, uit hoofde van de groote ruimte van het Voorhout, waar de meeste ingangen der Kloosterkerk zijn, van de Parkstraat en van de daarin schuin tegenover het voor de Roomsch-Katholijke kerk bestemde terrein uitkomende Oranjestraat, voorts uit hoofde van den afstand, waarop de twee kerken van elkander zullen staan, en de vele tusschen beide geplaatste gebouwen, terwijl het Kerkbestuur bovendien aan Burgemeester en Wethouders eene verklaring heeft ingezonden, waarbij het zich verbindt in de nieuw te bouwen kerk nimmer eene klok te zullen plaatsen;

Overwegende, dat het voor de nieuwe Roomsch-Katholijke kerk bestemde terrein omstreeks 105 meters verwijderd is van de Kloosterkerk en dat de tusschen beide gelegen ruimte bijna geheel met gebouwen bezet is; dat slechts een gedeelte van de bezoekers der Kloosterkerk in de Parkstraat komt, daar die kerk hare meeste ingangen heeft aan het Voorhout; dat het Voorhout, de Parkstraat en de Oranjestraat allen zeer breed zijn, zoodat er gelegenheid is om in de nabijheid der beide kerken, met behoud van de noodige ruimte voor voetgangers, aan verschillende reeksen van rijtuigen zoodanige plaatsen aan te wijzen, dat zij niet met elkander in aanraking komen;

dat er onder deze omstandigheden geene reden is om te vreezen, dat het geluid, van de eene kerk uitgaande, de dienst in de andere zou storen, of dat nabij de kerken eene zoodanige opeenhooping van personen en rijtuigen zou plaats hebben, dat de openbare orde op de straat er onder zou lijden;

dat er derhalve geen grond is om de vestiging der Roomsch-Katholijke kerk op het daarvoor gekozen terrein niet toe te laten;

Gezien art. 7 der wet van 15 September 1853 (*Staatsblad* nº. 102);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermelde besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, van 11 Januarij 1875, nº. 17, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 29 Mei 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Justitie,
VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van Achterberg c. s., stemgeregtigde Ingelanden in den polder Prins Alexander, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland betreffende de verkiezing van het Bestuur van dien polder.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op 25 Maart dezes jaars heeft de verkiezing plaats gehad van een Bestuur voor den nieuwen polder Prins Alexander. Door de Staten van Zuidholland is op 12 November 1873 voor dien polder een bijzonder reglement vastgesteld, hetwelk is goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 15 December 1873, nº. 20, en geplaatst in nº. 61, *Buitengewoon Provinciaalblad van Zuidholland*, uitgegeven den 31 December 1873. Op grond van art. 16 van dat reglement is door Gedeputeerde Staten bij besluit van 12 Januarij 1875 bepaald, dat het in werking zou treden op 15 Februarij 1875, en dat de verkiezing van het nieuw te benoemen Bestuur zou plaats hebben na 15 Februarij en moest zijn afgeloopen vóór ultimo Maart.

De bemoeijingen ten aanzien der verkiezingen moesten, totdat het nieuwe Bestuur zijne taak zou hebben aanvaard, volgens art. 14 van het bijzonder reglement worden waargenomen door Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland.

Door deze is dan ook onder dagteekening van 9 Maart aan de stemgeregtigden eene kennisgeving gezonden, dat de verkiezing voor een Bestuur zou plaats hebben op 25 Maart in het gemeenelandshuis van Schieland te Rotterdam, van des voormiddags tien tot twaalf ure.

Onder dagteekening van 30 Maart hebben de Notaris Achterberg en negen andere stemgeregtigde Ingelanden in den polder bij Gedeputeerde Staten een bezwaarschrift ingediend wegens onregelmatigheden, naar hun oordeel bij de verkiezing begaan. Zij beweerden namelijk, dat, niettegenstaande volgens den oproepingsbrief de verkiezing zou gehouden worden van tien tot twaalf ure, toch nog na twaalf uur stembilletten waren uitgegeven, en niet alleen aan personen, die vóór twaalf uur reeds in de zaal aanwezig waren, maar ook aan hen, die later waren gekomen; dat in ieder geval aan het Stembureau niet had kunnen blijken, wie van hen, die na twaalf uur stembilletten vroegen, op den bepaalden tijd aanwezig waren, omdat er gedurende den geheelen tijd der stemming, die in plaats van om twaalf uur eerst om twee uur was afgeloopen, vrije toegang bestond voor ieder, die zich in de zaal wilde begeven; dat dit in strijd was met art. 34, al. 4, van het algemeen reglement voor de polders in de provincie Zuidholland, volgens welke alinea alleen de op het oogenblik van het verstrijken van den tijd in het lokaal aanwezige stemgeregtigden tot de stemming worden toegelaten.

In de tweede plaats hadden de adressanten er bezwaar tegen, dat door den Staat der Nederlanden en de provincie Zuidholland 314 stemmen waren uitgebragt. Van de 314 hectaren, waarvoor deze stemmen waren toegekend, waren toch volgens adressanten slechts ruim 116 hectaren land, terwijl de overige

bestonden uit dijken, wegen en togten. Daargelaten nu, in hoeverre de Staat en de Provincie nog stemmen konden uitbrengen voor die 116 hectaren, die op 20 Maart in veiling waren gebragt om op 27 Maart, twee dagen na de verkiezing, definitief te worden verkocht, — beweerden adressanten, dat het stemmen voor dijken en wegen in strijd was met art. 23 van het algemeen reglement, daar dit alleen stemgeregtigd verklaart de bezitters van land, waarvan omslag betaald wordt: eene bepaling, volgens adressanten, waarbij alleen bedoeld kon zijn de polder-omslag, en die voor dezen polder, waar nog geen polderbelasting geheven werd, moest gelezen worden, alsof er stond: waarvan omslag zal worden betaald; zoodat dijken, wegen en togten, waarvan nooit omslag betaald wordt, niet mogten medegerekend worden.

Adressanten gaven nog te kennen, dat, zoo zij dit laatste bezwaar niet hadden ingebragt tegen de lijst van stemgeregtigde Ingelanden, zoo als die door Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland was opgemaakt, de reden hiervan alleen was de veronderstelling, dat autoriteiten zoo als de Staat en de Provincie geen gebruik zouden maken van eene bevoegdheid, die hun ten onregte verleend was.

Adressanten verzochten daarom Gedeputeerde Staten de verkiezing ongeldig te verklaren en tevens bij deze gelegenheid eene herziening van den staat der stemgeregtigde Ingelanden te bevelen.

Gedeputeerde Staten hebben, na een berigt te hebben ingewonnen van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, bij besluit van 12/20 April uitspraak gedaan. Bij dat besluit wordt, wat het eerste betreft, in hoofdzaak overwogen:

dat, daargelaten de vraag, of het algemeen polderreglement, bij het ontbreken eener soortgelijke bepaling als voorkomt in art. 51, § 1, der kieswet, belet, dat langer dan gedurende den bepaalden tijd gelegenheid tot stemmen worde gegeven, — adressanten in elk geval verzuimd hebben aan te toonen, dat na twaalf ure werkelijk billetten *zijn* uitgereikt aan personen, die zich op dat uur niet in de zaal bevonden, en dat, bij gebreke van elk bewijs, dat het bedoelde feit zou hebben plaats gehad, het bedoelde bezwaar niet als afdoende kan worden aangemerkt: te minder, omdat, aangenomen dat tegen art. 34, § 4, van het algemeen polderreglement ware gehandeld, dit nog niet altijd en op zich zelf grond tot vernietiging der verkiezing behoeft op te leveren, maar alleen indien de onregelmatigheid op den uitslag der verkiezing van invloed heeft kunnen zijn, waarvan hier niet is gebleken.

Wat het tweede bezwaar betreft, overwegen Gedeputeerde Staten hoofdzakelijk, dat art. 23 van het algemeen polderreglement niet kan geacht worden hier van toepassing te zijn, maar dat hier geldt de toepassing van de artt. 14 en 15 van het bijzonder reglement voor den polder Prins Alexander, aangezien bij die artikelen de stembevoegdheid ten aanzien van de aangevallen verkiezing is geregeld; dat in art. 15 bepaaldelijk wordt verwezen naar het gaarderboek van Schielands omslag, volgens hetwelk dijken, wateren en gronden als b. v. die, welke gelegen zijn tusschen de Rottekade en den ringdijk, wel stemregt geven, maar niet de wegen, waarom deze dan ook, ter bepaling van het aantal stemmen van het Rijk en de Provincie, van hunne eigendommen zijn afgetrokken; dat in ieder

geval dit bezwaar zou betreffen de lijst van stemgeregtigde Ingelanden, welke volgens de daaromtrent bestaande bepalingen is opgemaakt, ter inzage heeft gelegen, zonder dat er bezwaren tegen zijn ingebragt, en vervolgens is vastgesteld.

Op deze gronden hebben Gedeputeerde Staten de bezwaren, tegen de verkiezing ingediend, ongegrond verklaard.

Bij adres van 27 April hebben zes der onderteekenaars van het aan Gedeputeerde Staten gerigte bezwaarschrift zich met hetzelfde verzoek, dat daarbij gedaan werd, tot Zijne Majesteit den Koning gewend. Zij voeren aan, dat art. 33 van het polderreglement bepaalt, dat ten minste veertien dagen te voren aan de stemgeregtigde Ingelanden kennis wordt gegeven o. a. van het uur, wanneer de verkiezing zal plaats hebben; dat onder die uitdrukking wel niet zal moeten verstaan worden het uur, waarop de verkiezing zal beginnen, maar wel de tijd, gedurende welken de stemming zal zijn opengesteld; dat zulk een tijdsverloop, dat veertien dagen te voren bekend gemaakt moet zijn, niet willekeurig zal mogen verlengd worden, daar anders even goed het tijdstip zou kunnen vervroegd worden en een en ander de bepaling van art. 34 geheel nutteloos zou maken; dat het van hen gevorderde bewijs, dat werkelijk na 12 uur billetten zijn uitgereikt aan personen, die zich op dat uur niet in de zaal bevonden, bij een adres niet te leveren is; dat het alleen door getuigen zou te leveren zijn, en dat in dit geval als getuigen alleen zouden kunnen optreden stemgeregtigden, die moeten geacht worden niet onpartijdig te zijn; dat echter ook een bewijs van werkelijk gepleegde onwettige handelingen bij zoo ruime gelegenheid tot ontduiking der wet, als hier bestond, onnoodig moet geacht worden. Tot staving hiervan geven adressanten eene beschrijving van de wijze, waarop de verkiezing gehouden is. Volgens hen zijn van tien uur tot circa half twaalf stembilletten uitgegeven en is toen tot ongeveer half een aan de kiezers gelegenheid gegeven de ingevulde billetten in de bussen te werpen, gedurende welken tijd geene billetten werden uitgegeven; en zijn vervolgens weder gedurende een half uur billetten uitgegeven, die daarna tot ruim half twee in de bussen konden geworpen worden. Gedurende al dezen tijd, zeggen adressanten, was de toegang tot de zaal voor ieder geopend, zoodat dus een vol uur na het verstrijken van den bepaalden termijn de gelegenheid was opengesteld voor hen, die te laat waren gekomen om hun stemregt uit te oefenen, terwijl daarenboven zij, die ter regter tijd aanwezig waren, doch wegens de schorsing der uitgifte van stembilletten niet dadelijk konden geholpen worden, niet alleen aanhoudend in de zaal bleven, maar gebruik maakten van de gelegenheid om in en uit te loopen, zoodat de meesten hunner niet konden gezegd worden bij het verstrijken van den bepaalden termijn in de zaal aanwezig te zijn geweest, gelijk art. 34, al. 4, zulks wil.

Adressanten zijn voorts van oordeel, dat deze onregelmatigheid wel invloed heeft kunnen uitoefenen op den uitslag der stemming, daar de na twaalf uur uitgegeven stemmen minstens zes honderd bedragen, terwijl de meerderheid bij de benoeming van een Dijkgraaf slechts gevormd werd door 171 stemmen.

Wat hun tweede bezwaar betreft, het uitbrengen van 314 stemmen door den Staat en de Provincie, erkennen adressanten, dat dit tegen de lijst der stem-

geregtigde Ingelanden had behooren ingebragt te worden; dat het dan ook op zich zelf geen grond kan opleveren tot vernietiging der verkiezing; doch dat het bij het eerste bezwaar behoort in overweging genomen te worden, opdat bij het uitschrijven eener nieuwe verkiezing, naar aanleiding van art. 31 van het algemeen polderreglement, tevens eene wijziging van de lijst der stemgeregtigden worde voorgeschreven.

Adressanten achten overigens onjuist de bewering van Gedeputeerde Staten, dat hier niet van toepassing zou zijn art. 23 algemeen reglement, maar artt. 14 en 15 van het bijzonder reglement, aangezien bij die artikelen de stembevoegdheid ten aanzien van de aangevallen verkiezing zou zijn geregeld. Zij voeren hiertegen aan, dat art. 1 van het algemeen reglement voorschrijft: »Bovendien wordt voor elken polder een bijzonder reglement vastgesteld, houdende regeling van die onderwerpen, waarin bij het algemeen reglement niet is voorzien of waarvan het de nadere regeling voorschrijft;" dat nu de stemgeregtigdheid wordt geregeld in het algemeen reglement, 1ste afdeeling, hoofdstuk V, § 1, terwijl nergens in dit reglement eene nadere regeling dier stemgeregtigdheid voor bijzondere polders is voorgeschreven; dat dus in een bijzonder reglement in dit opzigt geene bepalingen kunnen gemaakt worden, die in strijd zijn met de regelen, in het algemeen reglement voorgeschreven; dat derhalve bij het bijzonder reglement van den polder Prins Alexander als kenmerk van stembevoegdheid verkeerdelijk en in strijd met het algemeen reglement is aangegeven Schieland's omslag; dat immers, wanneer in een algemeen reglement van polders sprake is van omslag, gelijk in art. 23 algemeen polderreglement, deze niet kan zijn de omslag van een hoogheemraadschap of waterschap, gelijk Schieland, maar alleen de omslag, die in iederen polder wordt geheven, hetgeen ook vrij natuurlijk is, daar het niet aangaat de polderlasten (*in casu* stembevoegdheid) te verleenen aan landerijen, die niet in de polderlasten dragen.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, hebben bij hun berigt overgelegd de vroeger ontvangen brieven van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, bij een waarvan zijn gevoegd de van hen op 16 Februarij uitgegane kennisgeving, dat de lijst van stemgeregtigde Ingelanden was opgemaakt en ter inzage zou gelegd worden, die lijst zelve, de oproeping tot de verkiezing, het proces-verbaal van de uitlevering en opening der stembriefjes en de lijst van Ingelanden, die gestemd hebben.

Gedeputeerde Staten zeggen voorts omtrent het eerste bezwaar, dat, al ware het bewijs geleverd (hetgeen huns inziens door opgave van namen van personen wel te doen zou zijn), dat aan personen, die na het verstrijken van den tijd in de zaal gekomen waren, billetten zijn uitgereikt, — dit nog geen grond tot vernietiging der verkiezing zou opleveren. Zij wijzen op het verschil tusschen de bepalingen der kieswet, die zelve den tijd voor de verkiezing bepaalt en voorafgaande rondzending van stembriefjes vordert, en de voorschriften van het reglement, volgens welke de bepaling van den tijd geschiedt door het Bestuur, en de stembriefjes bij de verkiezing zelve worden uitgereikt. Zij wijzen voorts op het groot aantal uitgebragte stemmen, waardoor het onmogelijk was, dat alles binnen twee uren afliep.

Wat het tweede bezwaar betreft, merken Gedeputeerde Staten op, dat wel, om de herhaling van dezelfde bepalingen in een aantal reglementen te voorkomen, een algemeen reglement is vastgesteld, dat in den regel voor al de polders van toepassing is, maar dit aan de Staten de bevoegdheid niet ontneemt om in de bijzondere reglementen op bepaalde punten van het algemeen reglement af te wijken, en dat van die bevoegdheid is gebruik gemaakt bij artt. 14 en 15 van het bijzonder reglement voor den polder Prins Alexander.

Aan het verlangen der adressanten, dat door den Koning eene wijziging worde bevolen van de lijst der stemgeregtigde Ingelanden, kan naar het oordeel van Gedeputeerde Staten niet worden voldaan, daar hier geen sprake is van bezwaren tegen de lijst, ingebragt in de vormen, voorgeschreven bij de artt. 28 en volgg. van het algemeen reglement, maar alleen van eene reclame tegen de gehouden verkiezing.

Gedeputeerde Staten adviseren dus tot eene afwijzende beschikking, in het midden latende, of de adressanten ontvankelijk te achten zijn.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 Mei 1875, 1a. B, Afdeeling III.

Sedert zijn twee memoriën ingekomen: eene van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, en eene van Mr. P. L. F. Blussé, als Gemagtigde van vier der verkozen bestuursleden.

De eerste memorie vult nog aan hetgeen reeds vroeger in hun berigt aan Gedeputeerde Staten door Dijkgraaf en Hoogheemraden omtrent den loop der verkiezing was opgegeven. Volgens de mededeelingen, in die beide stukken vervat, is het bij de verkiezing aldus toegegaan: Van 10 uur tot 1 uur, 45 minuten is men onafgebroken bezig geweest met het uitreiken van stembriefjes en het in ontvang nemen van ingevulde stembriefjes; toen is door den Voorzitter met luider stemme verklaard, dat de tijd ter inlevering der stembriefjes verstreken was, doch zijn de kiezers, die in de zaal aanwezig waren, nog tot het inleveren hunner briefjes toegelaten. Om tien uur is natuurlijk aangevangen met het uitreiken van stembriefjes. Toen de eerste aandrang om briefjes te bekomen bedaarde, is men begonnen briefjes in de bussen te doen steken; maar naauwelijks was men daarmede aangevangen, of de aanvraag om stembriefjes werd weder zoo groot, dat het in de bussen in ontvang nemen der briefjes gestaakt heeft moeten worden, totdat al de aanwezige kiezers van stembriefjes waren voorzien. Daarna is het in ontvang nemen der briefjes eerst voor goed aangevangen, ongestoord voortgezet en ten einde gebragt. Van de 2864 stemmen, die in den polder uitgebragt kunnen worden, zijn er uitgebragt 2807; dus slechts 57 stemmen zijn niet uitgebragt. Dijkgraaf en Hoogheemraden knoopen hieraan de opmerking vast, dat, indien alle stemmen waren uitgebragt, zeker niet zou kunnen beweerd worden, dat de verkiezing nietig was, omdat er langer tijd voor was toegestaan dan aanvankelijk was aangekondigd; en nu heeft slechts ontbroken een getal stemmen, dat op de verkregen meerderheid geen invloed had kunnen uitoefenen.

Overigens wordt in deze memorie ten aanzien van het eerste bezwaar o. a.

in het breede betoogd, dat zoowel volgens de woorden der 4de alinea van art. 34 algemeen reglement als volgens de bedoeling, zoo als die blijkt uit de beraadslagingen, die er over gevoerd zijn, — die alinea bevat een bevel om de bij het verstrijken van den tijd aanwezige kiezers nog toe te laten, maar niet een verbod ook anderen toe te laten en den aangekondigden termijn zoo noodig te verlengen.

Omtrent het tweede bezwaar wordt o. a. opgemerkt, dat van de toepassing van art. 23 algemeen reglement geen sprake kon zijn, omdat er nog geen polder-omslag betaald werd.

In de memorie van Mr. Blussé wordt in de eerste plaats beweerd, dat de adressanten niet-ontvankelijk zijn. Niet-ontvankelijk in hun eerste verzoek, omdat de beschikking van Gedeputeerde Staten niet valt onder die, welke in art. 95 van het algemeen reglement worden genoemd, en ook uit dat artikel de bedoeling is af te leiden, dat het beroep op den Koning een waarborg zou zijn tegen overdreven vernietigingsijver van Gedeputeerde Staten. Niet-ontvankelijk in hun tweede verzoek, omdat tegen de lijst der stemgeregtigden alleen bezwaren hadden kunnen ingebragt worden op de wijze, aangewezen in artt. 26—32 algemeen reglement, in verband met artt. 14 en 15 bijzonder reglement.

Wat overigens het fond der bezwaren betreft, is deze memorie in hoofdzaak van dezelfde strekking als die van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland. Omtrent het eerste bezwaar wordt nog opgemerkt, dat art. 33 van het algemeen reglement voorschrijft, dat aan de stemgeregtigden kennis worde gegeven niet van den duur der gelegenheid tot stemmen, maar van het uur, wanneer de verkiezing zal geschieden, d. i. waarop de gelegenheid tot stemmen zal aanvangen. Alleen bestaat de gewoonte om het volgens art. 34, al. 3, gevorderde minimum van duur in den oproepingsbrief te vermelden, ter waarschuwing aan de kiesgeregtigden, dat zij na het verstrijken van dat minimum de gelegenheid tot stemmen gesloten zouden *kunnen* vinden. Maar dit belet niet de gelegenheid langer open te houden, indien daaraan behoefte is.

De memorie voert nog aan, dat in art. 51, al. 2, der kieswet de woorden: »op het oogenblik van het verstrijken van den tijd" beteekenen: op het oogenblik van het verstrijken van den tijd, bij de wet (art. 41) bepaald; maar dat bij het polderreglement, hetwelk, behoudens de bepaling van een minimum, den duur der stemming aan het Bureau overliet, zij geene andere beteekenis konden verkrijgen dan deze: op het oogenblik, waarop het Bureau de gelegenheid tot stemmen, altijd zonder inbreuk te maken op gezegd minimum, mogt komen te sluiten.

De heer Mr. Th. van Stolk, Advokaat te 's Gravenhage, bestrijdt als Gemagtigde van den heer van Stolk, benoemd Heemraad, het besluit van Gedeputeerde Staten op de volgende wijze:

Mijne Heeren! De zaak, waarover Uw verlicht oordeel wordt ingeroepen, heeft zeer vele memories en stukken in het leven geroepen.

Onmiskenbaar is in die stukken veel talent verscholen, veel fijnheid van

opmerking verkwist. Ja, Mijne Heeren, ik zeg verkwist; want ik ben van meening, dat spitsvondigheid en talent niet zelden aanleiding hebben gegeven om gewoon gezond verstand buiten te sluiten.

Een eerste vraag voor mij doet zich voor, of het wenschelijk kan zijn alle spitsvondigheden en juristische aardigheden aan te toonen en te wederleggen. Ik geloof het niet. Ook gij, die buiten de kwestie staat, zult u niet door schijnargumenten laten begoochelen.

Ik zal dus streven naar groote kortheid.

De zaak betreft de eerste daad tot vestiging van een Bestuur van den polder Alexander. De verkiezing van het toekomstig Bestuur.

Tegen deze verkiezing zijn twee bezwaren ingebragt, een betrekkelijk de verkiezing, een betrekkelijk de kiezers.

Opmerking verdient, dat al heel wat kunst, talent en papier is aangewend om de wettigheid dier verkiezing vol te houden en te verdedigen, en daaraan knoopt zich nu een tweede opmerking, namelijk of de heer Blussé het recht had van partijbelang en minderheid te spreken als oppositie; want het is juist de vraag bij hen, die aanmerkingen op de verkiezing maken, of het gekozen Bestuur van den polder wel de uitdrukking is van den wensch der meerderheid van de Ingelanden. Dat is hetgeen betwijfeld wordt.

Er zijn bij die verkiezing 314 stemmen uitgebragt namens den Staat der Nederlanden en de Provincie, en deze stemmen hebben den uitslag van de stemming beheerscht.

Het is zeker, dat bij de eerstvolgende stemming deze stemmen niet meer uitgebracht zullen kunnen worden.

Daarover bestaat volstrekt geen verschil; want dan geldt het algemeen polderreglement en kiezen de nieuwe Ingelanden. De tegenwoordige meerderheid is dus een zeer twijfelachtige en kunstmatige, terwijl bij de vestiging van een eerst Bestuur voor een polder, waar zooveel geregeld moet worden als erkend wordt door Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, waar zooveel met spoed gedaan moet worden, het juist allernoodzakelijkst was, dat het Bestuur de volle sympathie der meerderheid had.

Het is zeer mogelijk, dat de tegenwoordige meerderheid de werkelijke meerderheid blijft; het is zeker, dat het tegenwoordig gekozen Bestuur uit achtenswaardige mannen bestaat; maar wat hoogst onzeker blijft, is, dat het Bestuur, indien het uit de meerderheid is voortgekomen, al dat goed zal kunnen doen, wat voor den polder noodig en wenschelijk is. Het tegenwoordig bezwaar bij den Koning, tegen de verkiezing ingebragt, heeft dus uitsluitend ten doel het verkrijgen van een Bestuur voor den polder Prins Alexander, dat de blijvende meerderheid heeft.

Het beroep wordt dus in de eerste plaats gedaan met het oog op het publiek belang. Degene, die tegen de verkiezing zijn, wenschen niets dan een krachtig Bestuur, dat zeker is van zijn eigen kracht, al was het geheel hetzelfde als nu.

Zooals reeds is opgemerkt, twee bezwaren zijn tegen de verkiezing ontwikkeld.

Het eerste geldt de verkiezing.

Volgens art. 33 van het algemeen polderreglement was de verkiezing uitge-

schreven van een Bestuur. Dag en tijd waren in den oproepingsbrief vastgesteld; maar wat gebeurt? het College, dat aan de verkiezing voorzit, stoort zich niet aan den bepaalden tijd, maar verlengt dien met twee uren ongeveer. Dit feit wordt geheel erkend.

Volgens het oordeel van het Bestuur van Schieland, van Gedeputeerde Staten, van den heer Blussé enz. beteekent dit niets.

De verkiezing kan verlengd worden *naar welgevallen* is de meening van die allen.

Ik geloof, dat heel veel talent noodig was om tot zoodanig besluit te komen.

Talentvol moge de beschouwing, de conclusie zijn; maar ik durf hopen, dat de practische wetsbepaling, de gezonde, eenvoudige woorden van de wet niet verknutseld zullen worden door juristerij.

De kiezers hebben belang te weten, wanneer een verkiezing eindigt, daardoor zijn zij in staat te komen op den tijd, die hun schikt; maar wanneer het Bestuur de verkiezing naar welgevallen kan verlengen, dan is er voor de kiezers hoegenaamd geen zekerheid, dat zij tot het einde der verkiezing tot de herstemmingen zullen kunnen blijven. De kiezers, die na den bepaalden tijd komen, kunnen geweerd worden, zegt het reglement en wordt erkend.

Welk een verwarring kan nu ontstaan! den eenen kan men weigeren en den anderen toelaten enz., en dit is niet te constateren. Is zoo de wet?

Men verdedigt het gebeurde met allerhande spitsvondigheden, steunende op art. 34 en de geschiedenis van dit artikel. Maar, Mijne Heeren! niet art. 34, maar art. 33 beheerscht de vraag, en daar staat: het Bestuur bepaalt dag, uur en plaats, waar de verkiezing zal geschieden, dus ook het *uur*.

Het uur moet bepaald zijn en niet onbepaald, niet de dag alleen, maar ook de tijd.

Deze gezonde praktische bepaling, uitgedrukt door duidelijke woorden, behoort naar mijne innige overtuiging gehandhaafd te worden.

Het proces-verbaal eener verkiezing kan volstrekte en betrekkelijke nietigheden constateren. Het niet-opvolgen van art. 33 stelt een absolute nietigheid daar.

De heer Blussé vermoedde waarschijnlijk de zwakheid der argumenten, tegen de geopperde bezwaren ingebragt, en wierp daarom in zijn memorie nog eens de exceptie van niet-ontvankelijkheid op.

Hij zegt:

»Alleen is er beroep op den Koning, wanneer door Gedeputeerde Staten besluit of verkiezing wordt vernietigd; maar alle beroep is uitgesloten, waarbij tegen eene benoeming aangevoerde bezwaren worden ongegrond verklaard." Dit argument wordt geëxtraheerd uit art. 95 j°. art. 92.

Het zij mij vergund dat art. 95 even te lezen.

Art. 95. Van die beschikkingen (dus ook van uitspraken omtrent een geschil) en tegen door hen *verleende goedkeuringen* kan binnen veertien dagen beroep op den Koning worden ingesteld.

De heer Blussé beweert echter het volgende:

1°. in de woorden »een geschil" is een geschil over verkiezing niet begrepen;

2°. die woorden »verleende goedkeuring" slaan uitsluitend op art. 92.

Naar mijn oordeel evenwel slaat zeer duidelijk de tweede alinea van art. 95 op de eerste alinea van datzelfde artikel en niet op art. 92.

Deze gezochte exceptie is dan ook, zoover ik meen, alleen uitgedacht door den heer Blussé, en wordt, als ik mij goed herinner, in het geheel niet ingebragt door heeren Gedeputeerde Staten. Hiermede stap ik van de grief tegen de wijze van verkiezing af, om over te gaan tot de grief die meer bepaald de kiezers betreft.

De Staat der Nederlanden en de Provincie hebben bij de verkiezing van een Bestuur van den Prins Alexander-polder 314 stemmen uitgebragt, ofschoon 197 hectaren tochten en wegen uitmaken en de overige hectaren reeds geveild waren en binnen weinige dagen zouden worden toegewezen.

Deze stemming brengt, zooals reeds bij het begin is gezegd, een noodzakelijk element van onzekerheid in het gekozen Bestuur, wat men gevaarlijk, minstens niet wenschelijk acht.

Velen der opposanten meenen, dat deze medestemming van Staat en Provincie niet alleen in strijd met het algemeen belang is, maar ook onwettig.

Zij meenen, dat de kiesbevoegdheid tot stemming wel degelijk beheerscht wordt door art. 23 algemeen polderreglement; daar staat: enz.

Voor oppervlakten, waarover geen polderlasten betaald zullen worden, mag dus niet gestemd worden.

Zij meenen verder, dat de reglementen geheel overeenstemmen met het algemeen belang. Zij meenen, dat uit den geheelen zamenhang van bijzonder reglement en algemeen reglement voortvloeit, dat het nooit de bedoeling van den wetgever is geweest om Staat en Provincie een verwarring stichtend regt bij de eerste verkiezing van het Polderbestuur toe te kennen.

De voorstanders der verkiezing beroepen zich dan ook niet op het nut der gedane verkiezing door Staat en Provincie, ook niet sterk op de *absolute wettigheid*, maar, let wel, op een tijdelijke wettigheid, voortgevloeid uit verzuim van de Ingelanden; dat is, zij maken *natuurlijk een exceptie* van niet-ontvankelijkheid.

Over het absolute regt zullen zij maar niet veel zeggen; maar alle regt van bezwaar ontkennen zij, omdat tegen de lijst van stemgeregtigde Ingelanden geen bezwaren zijn ingebragt volgens artt. 26, 27 en 28 algemeen polderreglement; en dit is zeker nu allercurieust, toch stemmen zij alle overeen, dat art. 15 van het bijzonder reglement de verkiezing beheerscht en niet art. 23 algemeen polderreglement. De steuners der verkiezing beroepen zich dus zeer dubbelslagtig op toepasselijkheid en op *niet*-toepassing van art. 15 bijzonder reglement.

Het komt mij voor, dat de zoogenaamde kwestie eigenlijk geen kwestie is, als men eenvoudig maar leest wat in art. 15 staat en dat artikel niet willekeurig uitbreidt met slechts *enkele* willekeurige bepalingen van het algemeen reglement. Art. 15 zegt: de lijsten van stemgeregtigde Ingelanden zullen worden opgemaakt door Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, volgens de processen-verbaal der *gehouden verkoopingen*.

In dat artikel is geen sprake van iets, dat naar art. 28 algemeen polderreglement zweemt, en de aanvulling van het bijzonder reglement met dit artikel is zeker nog al pretentieus, vooral als men art. 23 voorbijgaat.

In het algemeen polderreglement is »stemgeregtigheid" in een afdeeling en »verkiezing" in een andere afdeeling van hoofdstuk 5 behandeld. Met het oog op art. 14 bijzonder reglement mag art. 15 nu niet aangevuld worden met de geheele afdeeling van stemgeregtigheid van het algemeen reglement.

De eenige reden, waarom men niet bij Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland is in verzet gekomen tegen de lijst der stemgeregtigde Ingelanden, is, dat er geen vermoeden hoegenaamd was noch kon bestaan, dat men op dien weg in verzet kon komen.

Was men in verzet gekomen, ik acht het waarschijnlijk, dat geantwoord zou zijn: wij zijn niet bevoegd van zoodanig verzet kennis te nemen.

Een verzet tegen die lijst kan volgens art. 28 algemeen polderreglement geschieden bij het Bestuur van den polder; maar daar er geen Bestuur is, zoo is zoodanig verzet niet open bij ons; ons uitsluitend mandaat is het opmaken van een lijst enz. enz.

Bij art. 15 bijzonder reglement wordt uitsluitend art. 26 algemeen reglement aangehaald en daarbij niet art. 28.

Het komt mij voor, dat dit art. 28 dan ook in het geheel niet van toepassing is geweest en, zoo het geoorloofd was bezwaren tegen de lijst van stemgeregtigde Ingelanden te maken, dit alleen en het eerst kon geschieden bij de verkiezing van het Bestuur, zooals geschied is.

Blijkbaar heeft men gewild spoed en de zaak praktisch behandeld bij het bijzonder reglement.

Art. 15 bijzonder reglement is geheel logisch, maar onder denkbeeldige toevoeging van artt. 26, 27 en 28 algemeen polderreglement wordt het uitgebreid tot een tamelijke verwarring van denkbeelden vooral als men vast houdt, dat art. 23 niet van toepassing mag zijn.

Art. 15 bijzonder reglement verstrekt een last aan Schieland.

Schieland is daaromtrent verantwoording schuldig aan den Staat en niet aan Ingelanden.

Bij den Koning berust dus zeer zeker geheele bevoegdheid om te oordeelen, of de last, bij art. 15 verstrekt, behoorlijk is gekweten.

Bij art. 15 wordt duidelijk gezegd, dat de processen-verbaal van verkoop zullen strekken tot het opmaken van de lijst der stemgeregtigde Ingelanden. Nergens wordt gezegd, dat de Provincie en Staat zich regten voorbehouden om op de stemming te influenceren; nergens wordt het beginsel van art. 23 algemeen polderreglement op zijde gezet, neen, zeer uitdrukkelijk wordt bepaald, dat de koopers alleen als stemgeregtigde Ingelanden zullen in aanmerking komen.

Staat en Provincie zijn verkoopers en geen koopers.

In art. 15 staat: »uit gaarderboek *of* processen-verbaal van verkoop," en niet *en* processen-verbaal.

De memories, ten gunste der verkiezing ingediend, zijn eigenlijk alle persifflages op de provinciale wetgeving. Deze beschouwing komt mij voor door niets gewettigd.

Hiermede geloof ik geheel voldoende aangetoond te hebben, dat de verkiezing van het Bestuur van den polder Prins Alexander behoort vernietigd te worden.

De heer Mr. P. L. F. Blussé, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van de heeren Mr. P. D. Kley, van Capellen, Mijnlieff en Mr. Joh. Pols, respectivelijk tot Dijkgraaf en Heemraden benoemd, en tevens van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, — zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Had ik buiten het verslag van den geachten Raad Rapporteur niets te hooren gekregen, ik zou zelf niets gezegd hebben, maar mij bloot hebben gerefereerd naar de door mij ingediende memorie. Doch geeft het gehoorde mij aanleiding om vier opmerkingen te maken, die ik aan uw oordeel wensch te onderwerpen. — Ik verlang mij daarbij te onthouden van herhaling van den inhoud der onzerzijds ingediende memorie.

Vooraf zij het mij vergund de redenen op te geven, welke *zoowel* de benoemden *als* Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, die ik de eer heb te vertegenwoordigen, bewogen om ten aanzien van dit appel geene lijdelijke houding aan te nemen.

Voor de benoemden ligt die reden in de verhouding van het getal der in dezen polder *uitbrengbare* stemmen tot het getal der stemmen, die bij deze gelegenheid uitgebragt *werden.*

Het getal der in den polder uitbrengbare stemmen is, blijkens de lijst der stemgeregtigden. 2864

Dat der uitgebragte stemmen bedraagt . . . . 2807.

Afwezig dus slechts. . . . . 57.

Wel een bewijs, hoeveel belang in deze verkiezing werd gesteld!

Degeen der verkozenen, die de minste stemmen erlangde, verkreeg er 1 à 200 meer dan de volstrekte meerderheid der uitgebragte stemmen.

Ook al waren dus de 57 afwezige stemmen uitgebragt, en op anderen dan de verkozenen uitgebragt, zelfs dan nog zouden allen zeer ruim en breed de meerderheid van alle in den polder *uitbrengbare* stemmen op zich vereenigd hebben gezien.

Het staat dus hier als een paal boven water, dat alle de verkozenen zijn: de personen, die het vertrouwen van de overgroote meerderheid der in den polder, niet slechts uitgebragte, maar tevens uitbrengbare, stemmen genieten, en door hen tot hunne Bestuurders zijn verlangd, terwijl de gekozenen bereid zijn de hun zoo eervol opgedragen betrekking te aanvaarden.

Daar nu de Ingelanden buiten de gelegenheid zijn zich op deze klagte, welke tegen *hun* werk is gerigt, te doen hooren, scheen het vertrouwen, dat de Ingelanden in de gekozenen stelden, aan deze den pligt op te leggen om zich tegen eene klagte te verzetten, welke vertraging bewerkt in de tot-standkoming van een Bestuur, aan welks spoedig en krachtig optreden dringende behoefte bestaat.

Een iegelijk kan dit beseffen. Zoolang er geen Bestuur is, staat het elken kooper in dezen nieuwen polder vrij, op zijn eigendom te doen wat hem lust, en daardoor de waterberging en waterafvoer te benadeelen.

Door mitsdien, naar aanleiding der oproeping, welke de gekozenen van Zijne Excellentie den Minister van Staat ontvingen, zich tegen die klagte te komen verzetten, vermeenen zij zich de eer hunner benoeming waardig te toonen.

Voor het Collegie van Schieland daarentegen ligt de reden van hun verschijnen in hunne waakzaamheid voor de rigtige toepassing van het polderreglement, welke door dit appel aangetast wordt.

Nu mijne opmerkingen:

Zij zijn vier in getal.

Ik wil alle neven-argumenten, al wat buiten de *ratio decidendi* is gelegen, in één woord al hetgeen, waardoor 's pleiters voordragt noodeloos werd verlengd, laten rusten en mij tot de quaestie bepalen. En ik zal evenmin spreken over de vastgestelde lijst der stemgeregtigden. Zij is *luce clarius* vastgesteld overeenkomstig die hier geldende overgangs-bepalingen van het bijzonder reglement — en bovendien is de tijd, om daartegen bezwaren in te dienen, verstreken.

Mijne eerste opmerking betreft den ijver, waarmede de klagte der appellanten op heden mondeling werd volgehouden, niet namens henzelven, maar namens den vierde der gekozenen.

Ik vraag: of de klagte dien ijver verdient?

Ware de grond der klagte òf dat stemgeregtigden bij de stemming waren geweerd, òf dat *niet*-geregtigden tot haar waren toegelaten, en zoo doende òf aan de minderheid in den polder òf aan eene valsche meerderheid de zege boven de werkelijke meerderheid kon hebben bezorgd, — zeker! elk zou dien ijver billijken.

Maar hier is integendeel de grond der klagte juist *ruime* gelegenheid tot stemmen *voor* de daartoe bevoegden, en beneming daardoor van kans voor de minderheid om bij overrompeling aan den polder Bestuurders op te dringen, welke de ware meerderheid, teregt of ten onregt, *niet* wilde.

Zulke klagte kan nooit, naar het mij voorkomt, den ijver, waarvan ik sprak, verdienen.

Het doel elker verkiezing moet zijn van den wensch der ware meerderheid te doen blijken.

En, waar die wensch zoo zonneklaar is gebleken als hier, zou vernietiging der verkiezing nooit eenige edele sympathie kunnen wekken — maar, eerder, gesteld dat zij door gemis aan vormen niet te vermijden viel, slechts als een noodzakelijk kwaad kunnen worden beschouwd.

Gelukkig acht ik het daarom, dat geen enkel wettelijk voorschrift die vernietiging gebiedt of zelfs toelaat.

De tweede opmerking is, dat ik in de voordragt des sprekers al datgene heb gemist, wat *boven alles* had moeten zijn aangetoond.

Namelijk *de bevoegdheid der appellanten tot dit appel*, of met andere woorden: hunne ontvankelijkheid in dit appel.

De appellanten zijn in appel gekomen van eene beschikking van Gedeputeerde Staten, waarbij hunne bezwaren tegen de bewuste verkiezing *on*gegrond werden verklaard; en zij verlangen, dat de Koning, doende, wat huns inziens Gedeputeerde Staten hadden behooren te doen, alsnog die verkiezing vernietigen zal.

Gedeputeerde Staten hebben aan het slot van hunne missive aan den Minister van 4/6 Mei gezegd, de vraag der niet-ontvankelijkheid van de appellanten in hun appel aan de beslissing des Ministers over te laten. Bij onze memorie werd die ontvankelijkheid betwist.

De appellanten hadden daarentegen moeten aantoonen, dat zij daarin ontvankelijk zijn.

Wie in appel komt, moet in de eerste plaats bewijzen, dat hem regt van appel, d. i. bevoegdheid tot het komen in appel, is gegeven. — Anders is hij niet-ontvankelijk. — Het rapport van den Staatsraad-Rapporteur deed dit ook zonneklaar uitkomen.

En nu vraag ik: Bij welk wets- of reglements-artikel werd dat regt gegeven?

Zoo men zulks niet aantoonen kan, bestaat dat regt niet — en zijn dus de appellanten niet-ontvankelijk.

Zoo ik mij dus twee opmerkingen ga veroorloven *ten aanzien van den grond der klagte*, doe ik dit *niet*, omdat daarvan dit appel afhangen kan, maar omdat, zoo voor dezen Raad zulke ketterij in zake het polderreglement wordt gepleegd, als de spreker zich veroorloofde, deze van de zijde van Schieland's Bestuur niet onweêrsproken mag blijven.

Als derde opmerking verlang ik daarom te doen gelden het in het oogloopend *diffuse* van de voordragt des sprekers, gevolg van het *diffuse* der klagte.

Het regtssysteem is *niet*, dat de gelegenheid tot stemmen ten 12 ure had moeten zijn gesloten — *niet in het minst.* — Integendeel men erkent, dat *ook nà 12 ure* de gelegenheid tot stemmen, ja zelfs die tot aanvrage en ontvangst van stembriefjes ter invulling nog open moest blijven, doch *alléén*, (*daarop komt het aan!*) *ten behoeve van* DIE *stemgeregtigden*, welke bij het slaan der klok van 12 zich in het lokaal bevonden.

Aan hen, die, hetzij, ofschoon vroeger aanwezig, om welke reden ook, bij het slaan dier klok, zich buiten de deur bevonden, hetzij daar*nà* voor het eerst binnen kwamen, moet volgens het polderreglement het gebruik maken van de stembus worden *belet. Dat* is het regtssysteem der appellanten.

Doch hij, die op dat regtssysteem eene klagte grondt, moet aantoonen, dat dezulken werkelijk van de stembus gebruik gemaakt hebben. Anders hangt de klagte *feitelijk* in de lucht, heeft zij geene beenen, waarop zij kan staan.

Maar dat toont men nu niet aan. Men beweert het zelfs niet, althans, men weet geene personen te noemen, met wie dit het geval zou zijn geweest.

Men zegt alleen: *De mogelijkheid* heeft daartoe bestaan, *omdat* de deuren van het lokaal *niet* ten 12 ure werden gesloten, en dien ten gevolge er voortdurend menschen in- en uitliepen.

Maar daardoor *verandert* dan ook geheel de feitelijke grond der klagte. — Deze is niet: dat in strijd met partij's regtssysteem *is gestemd;* — maar, dat zulks door het *niet-sluiten* der deuren ten 12 ure, en het uit- en inloopen van menschen *na* 12 ure, *mogelijk* zou zijn geweest.

En nu vraag ik: waar staat in het polderreglement geschreven, dat dit door het sluiten der deuren en het beletten der vrije circulatie in de deur *onmogelijk* moet worden gemaakt?

Aangenomen met den pleiter, dat het Stembureau de later binnen komenden het stemmen moet beletten, daaruit volgt nog niet, dat zij het lokaal niet binnen mogen komen. Dat staat nergens. — Het *op- en afsluiten* van kiezers en Stembureau is *nergens* geboden. Alleen in de verbeelding des pleiters, niet in de Nederlandsche gevangenis- en afzonderings-leer vindt het eene plaats.

Maar dan heeft ook, zelfs bij pleiter's *eigen* regtssysteem, de *feitelijke* grond harer klagte, *het openstaan dèr deur en het binnenkomen van menschen*, geen steun hoegenaamd in het reglement.

Daar het reglement, allezins teregt, openbaarheid der gansche verkiezing, en dus het uit- en inloopen van menschen, wil, bestaat de mogelijkheid, waarvan men spreekt, altijd. *Kon* zij aanleiding tot eene vernietiging geven, er zou geene enkele verkiezing volgens het reglement kunnen plaats hebben, die op denzelfden grond aan geene vernietiging blootstaat.

Mijne vierde of laatste opmerking betreft het regtssysteem der partij.

Ik wensch ten aanzien van dat systeem en zijne verdediging, wat men mij ook gelieve te verwijten, ditmaal althans geene spitsvondigheid, maar slechts eenige helderheid in het debat te brengen.

Het is ontleend aan de *kieswet*, — het past dan ook in het stelsel eener verkiezing krachtens die wet, — maar *niet* in het stelsel eener polderverkiezing.

Het is in lijnregten strijd met de eischen van *hare* trafiek.

De voordragt des pleiters doet mij vragen: of hij ooit aan die trafiek praktisch deel heeft genomen?

Hadde hij dit gedaan, hij zou, dunkt mij, *onmogelijk* het regtssysteem der appellanten in bescherming hebben kunnen nemen.

Maar ook praktische ondervinding is niet noodig om die trafiek te leeren. Het polderreglement zelf kan haar doen kennen.

Vóór alles doe ik opmerken, dat art. 33 handelt *over de oproeping* TOT de verkiezing. *Zij* is het werk van het Polderbestuur. Het artikel draagt de oproeping *op* aan dat Bestuur, en geeft *daaromtrent* voorschriften aan dat Bestuur.

De artt. 34, 35 en 36 handelen daarentegen over *het verkiezingswerk* ZELF. *Dit* wordt geleid door het Stembureau, hetwelk *niet* is het Polderbestuur, maar bestaat uit den Voorzitter van dat Bestuur en òf twee zijner leden òf twee andere stemgeregtigde Ingelanden.

Dat Stembureau heeft daarbij te letten op de voorschriften der genoemde artt. 34, 35 en 36, en tevens op die der artt. 23, 24 en 25.

Volgens die artikelen is de trafiek van het polder-verkiezingswerk eene gansch andere dan die van het verkiezingswerk krachtens de kieswet.

Vergunt mij, dat ik daarbij eenige oogenblikken stilsta. Het kan van belang zijn. Mogelijk is het den tijd waard. Het onderscheid volgt uit vierderlei oorzaken:

1°. ontvangt *de kiezer volgens de kieswet* zijn stembriefje *vooraf* te huis en vult het *vooraf* in. *De kiezers volgens het polderreglement* ontvangen hunne stembriefjes *gedurende den tijd der verkiezing* uit handen van het Stembureau, en moeten het dus ten tijde der verkiezing nog invullen.

2°. wordt *bij eene verkiezing volgens de kieswet* niemand toegelaten dan DE KIEZER ZELF. *Bij eene verkiezing volgens het polderreglement* kan voor den kiezer optreden een derde, die hem òf regtens òf bij volmagt vertegenwoordigt;

3°. brengt *bij eene verkiezing volgens de kieswet* elk kiezer slechts één stem uit, terwijl de *kiezer volgens het polderreglement* zoo vele stemmen heeft uit te brengen als hij bunders bezit, en regt heeft van het Stembureau te vorderen, dat de

stemmen, die hij uitbrengen mag, in het belang van het geheim zijner stemming worden verdeeld over zoovele stembriefjes als hij verlangt;

en 4°. loopt *bij eene verkiezing volgens de kieswet* het werk, althans voor dien dag, *af* met het werpen, door de kiezers, van hunne stembriefjes in de bus. Zoo de uitslag eene herstemming noodig maakt, heeft deze veertien dagen later plaats. Zóó *niet* bij eene *verkiezing volgens het polderreglement.* Dáár volgt, zoo de bus, welke dadelijk moet worden geledigd, geene volstrekte meerderheid aantoont, *onmiddellijk* eene tweede stemming, door de dan aanwezige kiezers.

Die vier oorzaken doen een hemelsbreed verschil van trafiek tusschen beide verkiezingen ontstaan.

Bij de verkiezing volgens de kieswet heeft het Stembureau letterlijk niets te doen, dan aan te schrappen de namen der kiezers, die hun stemregt uitoefenen, EN de bus te bewaken als een heiligdom, waarin ieder zijn heilige komt werpen.

Er is bij *die* verkiezing voor het Bureau geene bezigheid, met welke *voor de bepaling van den duur der verkiezing* rekening valt te houden. Want, al komen alle de kiezers op, is en blijft de voorname éénige werkzaamheid van het Bureau: zich schromelijk te vervelen, en te haken naar het slaan der klok, dat aan die verveling een einde zal maken.

Het éénige, waarmede bij de bepaling van dien duur te rekenen valt, is de ruimte van gelegenheid tot opkomst, welke men aan de kiezers wil schenken. De wet kon en heeft daarom in art. 41 den tijd of duur der verkiezing bepaald van 9 tot 4 of 5 uur. Zij beval tevens in art. 37 aan den Voorzitter van den Gemeenteraad *dien tijd* of *duur* in den oproepingsbrief te vermelden.

Bij eene verkiezing volgens het polderreglement is daarentegen de werkzaamheid van het Stembureau eene *hoogst* bedrijvige. Zij *kan* althans dit zijn. Veel tijdroovend werk kan van dat Bureau worden gevorderd. Druk en moeijelijk *kan* zijne taak zijn.

Vooreerst de uitreiking der stembriefjes.

Zoo zich daartoe, gelijk schier altijd het geval is, aanmelden vertegenwoordigers van kiezers, hetzij regtens, hetzij bij volmagt, moet worden onderzocht, wat zij tot regtvaardiging van die qualiteit overleggen.

Die stukken moeten worden gelezen en beoordeeld. Zij kunnen aanleiding geven tot twijfel, debat en overweging, alvorens tot toelating of wering worde besloten.

Dat geldt niet alleen omtrent de vertegenwoordiging regtens, maar ook omtrent die bij volmagt. Ik heb als volmagten te berde zien brengen de meest breedstijlige notariële stukken, zoogenaamde algemeene procuratiën, waarin vier volle bladzijden worden gevuld met hetgeen in vier regels kon zijn gezegd, — en waarin (wat soms 't mooiste nog is) *hetgeen hier wordt vereischt*, òf ontbrak, òf zóó onder een bajerd van duistere phrases zat verscholen, dat men het twee malen moest lezen om het te vinden.

Bovendien moet worden gelet op observantie van al hetgeen bij art. 25 ingeval van volmagt wordt voorgeschreven.

Nu het getal der te verstrekken briefjes.

De kiezerslijst bepaalt het getal van elks stemmen. Maar het getal der daarvoor af te geven briefjes hangt af van den wil van hem, die zal stemmen.

Iemand, die b. v. 300 stemmen heeft, kan daarvoor slechts één briefje verzoeken. Het Stembureau schrijft dan achterop het briefje: *goed voor* 300 *stemmen.*

Hij kan ook voor zijne 300 stemmen 300 briefjes vorderen. Het Stembureau moet ze hem toetellen.

Hij kan ook verdeeling zijner stemmen over 20, 40, of weet ik hoeveel briefjes in gelijke of ongelijke getallen vorderen, het al ter begunstiging van het geheim zijner uit te brengen stem. Vordert hij zulks, het Stembureau moet er aan voldoen, en op den rug van elk stembriefje schrijven, voor hoevele stemmen het zal gelden, en zorgen, dat het totaal dier verdeelde stemmen overeenkomt met die, waartoe men geregtigd is.

Ook dat alles kan tijd kosten.

Daarnà het invullen der briefjes door den kiezer. Aan hem, die b. v. 300 briefjes verkreeg voor 300 stemmen, moet door het Bureau de tijd worden gegund om ze in te vullen. 300 briefjes voor eene verkiezing van vijf Bestuursleden, gelijk hier, dat zijn 1500 namen, die geschreven moeten worden.

Eindelijk het in de bus ontvangen van de ingevulde briefjes.

Ook daarbij moet het Stembureau weder angstvallig toezien, dat niemand meer stemmen in de bus werpe, dan waartoe hij geregtigd is. Ook dat getel kost tijd.

En zulk toezigt is niet overbodig. De Dijkgraaf van Schieland verzekerde mij nog drie dagen geleden, dat bij deze verkiezing dit toezigt een kiezer, die vele stemmen uit te brengen had, belet heeft 19 stemmen meer in de bus te werpen dan waartoe hij geregtigd was, — en dus uitbrengen mogt. Hij wilde namelijk 19 stembriefjes gebruiken, die een ander ongebruikt had laten liggen.

Voor alle deze tijdroovende zaken, *zoo zij zich voordoen*, moet tijd worden gegund, — terwijl, doen zij zich *niet* voor, het noodeloos rekken van den duur der stemming moet worden voorgekomen, omdat, mogt bij die eerste stemming geene volstrekte meerderheid worden verkregen, *onmiddellijk eene herstemming volgt*, en dus een noodeloos ophouden der kiezers ten behoeve der herstemming moet worden vermeden.

En nu vraag ik gerust, hoe met die trafiek der verkiezing zou kunnen worden gerijmd *eene bepaling vooruit van haren duur?* Het tal en het gewigt der werkzaamheden, welke het Stembureau wachten, zijn niet te voorzien, en dien ten gevolge evenmin de tijd, welke voor deze zal worden gevorderd.

Het is DAAROM *dan ook*, dat de provinciale wetgever geene bepaling *vooruit* van dien duur heeft gewild, — maar door in al. 3 van art. 34 uitdrukkelijk slechts een minimum van duur aan het Stembureau voor te schrijven, dit *ten aanzien van den verderen duur geheel* VRIJ *heeft gelaten*, ten einde daaromtrent zóó te handelen als de omstandigheden, d. i. de werkzaamheden, die het te verrigten kreeg, zouden vorderen.

En nu willen de appellanten die vrijheid, welke al. 3 aan het Bureau schenkt, beperken, voor zoover die kiezers betreft, die bij het slaan der klok van 12 ure zich buiten de kieskamer bevonden.

De appellanten lezen die beperking in al. 4 van het artikel, in verband met de mededeeling in den oproepingsbrief van den tijd der verkiezing, als van 10—12 ure.

Ik heb in mijne schriftelijke memorie aangetoond, wat de oorsprong en het doel dier al. 4 is, en zal niets daarvan herhalen. Gij hebt het gelezen, en kunt het nog lezen.

Ik constateer slechts op grond van het daarin betoogde:

dat die al. 4 in de Staten-vergadering bij wege van amendement in het reglement werd geschoven;

en dat zij, als blijkbaar ten doel hebbend ruime gelegenheid tot stemmen te verzekeren, nooit kan ingeroepen worden om die gelegenheid tot stemmen *te beperken*, gelijk de appellanten willen.

De oorsprong van het amendement is niet twijfelachtig. Het werd geknipt uit het patroon van de kieswet, en met meer goeden wil dan talent van redactie geplakt op het patroon van het polderreglement. Dat gaat somtijds met amendementen zoo.

Wat door dit of dat lid der vergadering, onvoorbereid op de indiening van dat amendement, meer of min juist werd gezegd, kan geen bron van wets-explicatie zijn.

De bedoeling van het amendement was zonneklaar, alleen aan het Stembureau te verbieden om door sluiting der gelegenheid tot stemmen deze te ontnemen aan *die* kiezers, welke op het tijdstip dier sluiting zich in het lokaal bevinden mogten; doch nooit ofte nimmer was die bedoeling en zin: *aan het Stembureau* de bevoegdheid *te ontnemen*, welke al. 3 hem gaf, *die namelijk* om de gelegenheid tot stemmen voor *allen* zoo lang open te houden, als het Stembureau goed mogt vinden.

Die laatste bevoegdheid heeft het Stembureau der kieswet *niet.* Doch (en dit zag de pleiter over het hoofd) de reden, de grond, waarom het haar mist, ligt *niet* in de besproken bepaling, maar in art. 41 der kieswet, hetwelk den tijd of den duur der verkiezing beperkt tot het uur van 4 of 5, en dus elk, die niet bij exceptie nog *daarnà* tot stemmen uitdrukkelijk wordt toegelaten, *per se* buitensluit.

De grond van *niet*-toelating der later komenden ligt niet in de toelating der aanwezigen, maar in *de verpligting* tot sluiting op een bepaald tijdstip voor *anderen* dan de *dàn* aanwezigen.

In het polderreglement daarentegen bestaat *geene* bepaling, welke het Bureau tot sluiting op een bepaald tijdstip verpligt, ja wordt juist integendeel de duur der verkiezing, d. i. het toelaten van *alle* kiezers, onbeperkt aan het Stembureau vrijgelaten.

En nu beweren de appellanten, dat die vrijheid *in dit geval* aan het Stembureau ontnomen zou zijn door den oproepingsbrief, omdat die als tijd of duur dezer verkiezing opgeeft van 10—12 ure, het reglementaire minimum.

Doch die bewering stuit onherroepelijk af op de bemerking, dat, wat het Polderbestuur ook moge schrijven in zijn oproepingsbrief, daardoor *nooit* aan het Stembureau de vrijheid of bevoegdheid kan zijn ontnomen, welke dat Bureau

aan het reglement ontleent. Het reglement toch, het behoeft geen betoog, geldt boven het Polderbestuur.

En dat reglement draagt wel in art. 33 aan het Polderbestuur op om het uur van den *aanvang* der verkiezing, maar *niet* dat van hare *sluiting*, te bepalen. De appellanten beweren wel het tegendeel. Doch vol te houden is het niet.

De hitte van den strijd, die gevoerd was, en spijt over hunne nederlaag bragt hen in de war. Gaarne vergeef en verontschuldig ik het. Zulks gebeurt meer. Men ziet het aan de Franschen. Maar zulks neemt niet weg, dat zij *in de war* ZIJN en *ik* u *daarop* heb te wijzen.

Art. 33 zegt : »Het Polderbestuur bepaalt de plaats waar, den dag en het uur wanneer de verkiezing zal geschieden."

Indien nu in dat artikel met »het uur, wanneer de verkiezing zal geschieden", bedoeld ware, gelijk de pleiter wil: *de* UREN, *tot welke de gelegenheid tot stemmen zal zijn beperkt*, dan zou, daargelaten zelfs het volkomen ongrammaticale der uitdrukking, art. 33 in lijnregten strijd komen met art. 34, hetwelk, ten aanzien van den duur der gelegenheid tot stemmen, het Stembureau, behoudens het minimum van twee uren, vrijlaat.

Bovendien. Het uur, wanneer *uwe* zittingen worden gehouden, beteekent dat, Mijne Heeren, de uren, gedurende welke het aan de belanghebbenden of hunne woordvoerders door u vergund wordt ze te rekken? of wèl het uur, waarop zij aanvangen? Immers het laatste. Zoo ook hier.

Opmerkelijk is ook het onderscheid tusschen dit art. 33 van het polderreglement en art. 37 der kieswet.

Volgens dat artikel der kieswet moet de oproepingsbrief inhouden: vermelding *van den tijd, voor de verkiezing aangewezen.* En teregt, omdat dáár de duur is bekend. Hij staat in de wet.

Hier moet hij slechts inhouden *het uur*, wanneer de verkiezing zal geschieden, d. i. aanvangen. En teregt, omdat hier alleen het uur van aanvang bekend is, niet de duur, welke afhangt van het Stembureau.

Ik resumeer.

Art. 33 spreekt van het tijdstip, waarop de verkiezing zal *aanvangen.* Tot bepaling *daarvan* is de bevoegdheid van het Polderbestuur beperkt.

Art. 34 spreekt van den duur of het tijdstip *der sluiting.* Daaromtrent is, behoudens het gestelde minimum, het Stembureau meester en vrij.

En, indien dat zoo is, gelijk het is, dan kan, wat de oproepingsbrief, het werk des Bestuurs, ook moge inhouden, door diens inhoud nimmer het Stembureau zijn verkort in de vrijheid, welke het reglement er aan schenkt. Want het reglement geldt boven het Polderbestuur en diens geschrijf.

Gerust voeg ik er bovendien, als vertegenwoordiger van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland, die hier het Polderbestuur vervangen, bij — dat deze, door de woorden: »van 10—12 ure", evenmin als zij daartoe *bij magte* zouden zijn geweest, hebben bedoeld, de reglementaire vrijheid van het Stembureau aan banden te leggen of te beperken, — maar alleen aan de kiezers, ter hunner waarschuwing, te herinneren aan de bevoegdheid van het Stembureau om reeds ten 12 ure te sluiten.

Dijkgraaf en Hoogheemraden van Schieland deden hier, op het voetspoor van hetgeen schier bij alle polderbesturen gebruikelijk is, iets meer dan hetgeen waartoe zij verpligt waren.

Zij hadden kunnen volstaan met het uur van 10 te noemen. Zij wezen tevens met loffelijke bedoeling op het uur van *mogelijke* sluiting.

Zij gaven niet te kennen, dat de gelegenheid tot stemmen NIET LANGER dan tot 12 ure openstaan zou of mogt, — maar vermeldden alleen de *zekerheid*, dat zij zoolang openstaan zou.

Eene zekerheid, welke het reglement geeft, en daaruit in den brief onverpligt werd herhaald.

Doch zij konden daardoor noch aan het Stembureau de bevoegdheid om de gelegenheid tot stemming langer open te laten, noch aan eenig kiezer het regt, om van die gelegenheid, werd zij gelaten, gebruik te maken, ontnemen.

Als men zich maar los weet te maken van de kieswet, is alles zoo duidelijk mogelijk.

Zietdaar al. Ik wil het daarbij laten.

Eén woord evenwel nog ten slotte. Men heeft twee hier afwezigen hard gevallen, namelijk: het Rijk en de Provincie. Deze hadden hun stemregt ongebruikt moeten laten!

Geen van die beiden heeft zeker behoefte aan verdediging mijnerzijds. Maar toch meen ik twee vragen te moeten doen.

De eerste is: of het bezit van stem*regt* niet den *pligt* medebrengt om het te gebruiken zoo men meent daardoor het openbaar belang te dienen?

En de tweede vraag is: of die pligt voor eenig ander stemgeregtigde sterker en heiliger kan zijn geweest, dan juist voor die beiden, als de ouders van den polder, degenen, die met opoffering van tonnen schats hem in het leven hadden geroepen?

Zeker vorderde zoowel het toekomstig belang van hunne eigene schepping, als dat der toen nog onbekende, doch aanstaande eigenaars van den grond, voor welken zij stemgeregtigd waren, dien pligt niet te verzuimen, maar naar hun beste inzien te vervullen.

Mr. VAN STOLK beantwoordt nog kortelijk den vorigen spreker en handhaaft zijne vroeger geopperde stellingen.

III. *het beroep van A. Lissenberg, te Delfshaven, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij de vergunning is geweigerd tot het bouwen eener fabriek binnen den verboden kring van de begraafplaats te Delfshaven.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! A. Lissenberg, eigenaar van een stuk grond, kadastraal sectie B, nº. 1289, liggende bij de begraafplaats te Schoonderloo in de gemeente Delfshaven, had in het laatst van 1871 of begin van 1872 aan Gedeputeerde Staten

van Zuidholland vergunning verzocht om op zijn terrein eenige woningen te mogen bouwen. Dat is geweigerd. In die weigering is door hem berust.

Drie jaren later, bij adres van 29 December 1874, heeft hij aan Gedeputeerde Staten verzocht om op dat open erf eene ijzergieterij te mogen bouwen, waarvan de schoorsteen op 8 meters van de begraafplaats zoude verwijderd zijn. De Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in Zuidholland adviseerde tot afwijzing van dit verzoek, omdat hij deze begraafplaats — welke, als ware zij schadelijk voor de gezondheid, op zijn voorstel in 1872 was gesloten verklaard, doch welk bevel tot sluiting door het Koninklijk besluit van 17 November 1872, n°. 9, is opgeheven, omdat van die schadelijkheid niet bleek — nog altijd voor schadelijk hield. Hij adviseerde tot die afwijzing, *indien* de belanghebbende vergunning noodig mogt hebben, waaromtrent hij twijfel opperde.

Gedeputeerde Staten hebben daarop genomen hun besluit van 10 Februarij jl., waarbij zij overwogen: »dat, volgens art. 16, al. 3, der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), geene gebouwen binnen den afstand van 50 meters van eene begraafplaats mogen opgerigt worden dan op hun verlof, behoudens beroep op den Koning, en dat dit verbod, volgens art. 48 dier wet, ten opzigte eener *bestaande* begraafplaats is beperkt tot 35 M. of zooveel minder, als de kortste afstand bedraagt, waarop zoodanige begraafplaats van eene bebouwde kom der gemeente is verwijderd; dat *deze* begraafplaats, volgens opgemeld Koninklijk besluit, geacht moet worden te liggen op een afstand van slechts 20 M. van eene bebouwde kom in die gemeente; dat hij, tot op slechts 8 M. afstand van de begraafplaats wenschende te bouwen, daartoe vergunning behoeft; dat Burgemeester en Wethouders van Delfshaven en de Geneeskundige Inspecteur adviseerden tot afwijzing, en dat zij, Gedeputeerde Staten, zich vereenigden met de meening van laatstgenoemde, dat het zoude zijn af te keuren, deze begraafplaats door het zetten van meerdere gebouwen daar rondom meer en meer in te sluiten en daardoor nog schadelijker te maken." Op die gronden weigerden zij het gevraagd verlof.

Daartegen is nu gerigt het beroep van Lissenberg op den Koning, ingesteld bij adres van 8 Maart jl., hetwelk op 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 8 April jl., bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt.

Hij acht de weigering van Gedeputeerde Staten niet voldoende gemotiveerd, daar zij zich gronden op de adviezen tot afwijzing, gegeven door Burgemeester en Wethouders en den Geneeskundigen Inspecteur, welke laatste wel zegt, dat hij het door gebouwen nog meer insluiten dezer begraafplaats schadelijk voor de gezondheid acht, doch dat gevoelen niet staaft; dat, ware zij al eens als schadelijk aan te merken, de aanbouw der beoogde fabriek geen schadelijker invloed daarop zoude uitoefenen; dat, waar het algemeen belang niet kan geacht worden schade te lijden, ook iemands bijzonder belang niet behoort te worden verkort; dat de ondervinding steeds bevestigt de juistheid van het Koninklijk besluit van 17 November 1872, waarbij deze begraafplaats verklaard is niet te zijn gebleken schadelijk voor de algemeene gezondheid; dat de op-

rigting zijner fabriek niet nadeelig zal werken op die algemeene begraafplaats, wier ligging in dat besluit gezegd is zoodanig te zijn, »dat aan de werking der windstroomen daarover volkomen vrije speling gelaten is;" dat de fabriek dien stroom niet zal beletten, zoo al niet dien sterker zal maken. Weshalve hij vraagt vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten, en alsnog verleening der gevraagde vergunning.

Op aanvrage dezer Afdeeling is overgelegd door Gedeputeerde Staten eene situatie-teekening, waarop de plaats van de te bouwen fabriek bij de begraafplaats is aangewezen.

De belanghebbende heeft eenen Gemagtigde gesteld tot onderzoek der stukken dezer zaak ter Griffie van den Raad van State, en voorts zelf nog eene memorie ingediend, waarin hij te kennen geeft, dat in geen der stukken een degelijk of houdbaar motief voor de weigering is; het advies berust z. i. geheel op het oordeel, dat die begraafplaats schadelijk is voor de gezondheid.

Kan iets met vasten grond wederlegd worden, het is dit oordeel; want immers het Koninklijk besluit, waarbij de begraafplaats niet schadelijk is verklaard, alsmede de aanhoudende ondervinding, vernietigen dat oordeel.

Dat hem vroeger geweigerd is aldaar woningen te bouwen kan hij billijken of ten minste daarin berusten; doch eene fabriek, waarin slechts zes à acht menschen moeten arbeiden, dunkt hem toch eene geheel andere zaak te zijn.

Verder toont de belanghebbende nog aan, dat de begraafplaats buiten de kom der gemeente ligt; alle woningen zijn er op eene na 20 meters van verwijderd; er is dáár ter plaatse door den hoogen dijk, die er langs loopt, en het vlakke veld er achter een zeer sterke windstroom, terwijl zijne te bouwen fabriek slechts 14 meter breedte langs die begraafplaats zoude gebouwd worden, zoodat het toch wel ondenkbaar is, dat daarvan nadeel kan worden ondervonden, te meer nog, daar door betere inrigting van de begraafplaats der Hervormde gemeente te Delfshaven er jaarlijks minder lijken op de algemeene begraafplaats worden begraven.

Hij gelooft, dat particuliere belangen voor algemeene moeten wijken, doch dáár, waar het z. i. zeker is, dat het algemeen belang niet het minst wordt benadeeld, vertrouwt hij, dat zijn particulier belang niet uit het oog zal worden verloren, tenzij deugdelijke gronden aanwezig zijn.

De heer C. M. Heyzelendoorn, Ambtenaar ter Gemeente-Secretarie te Delfshaven, zegt als Gemagtigde van den appellant het volgende:

Mijne Heeren! Alvorens ik tot nadere toelichting der zaak, waaromtrent zoo even rapport is uitgebragt, overga, moet ik een fout herstellen en verschooning vragen.

Er is in de nadere memorie gesproken van eene fabriek van 8 meters; doch hoewel deze die breedte bij eventueele vergunning zou bekomen, zou dezelve echter in de lengte ad 14 meter langs de begraafplaats gebouwd worden.

Onnaauwkeurige aanwijzing was hiervan de oorzaak.

Ik vertrouw, dat deze mededeeling als het redres van een erreur zal worden aangemerkt.

Verder blijkt uit het rapport nog meer, waarvoor ik eerbiedig verschooning moet vragen, nl. er is wel wat gevraagd, in het adres en de nadere memorie, doch nog weinig bewezen: of liever, niet alles is daarin opgenomen, wat tot ondersteuning van het verzoek en tot wederlegging der daartegen ingebragte bezwaren gezegd of bewezen zou kunnen worden.

De oorzaak daarvan is niet, dat de zaak niet belangrijk genoeg geacht wordt; ook in de verste verte niet geringachting van den Raad van State, welken ik meen, dat, om een juist advies te kunnen uitbrengen, volledig de aan zijne overweging onderworpen zaak moet kunnen beoordeelen; maar alleen gebrek aan tijd, waarvan beide stukken de klaarste kenmerken dragen.

Dat gebrek aan tijd is ontstaan, doordien Lissenberg eerst lang na het ontvangen der afwijzende beschikking van heeren Gedeputeerde Staten besloot om van dat besluit in hooger beroep te komen, om reden hij zich zelven niet in staat gevoelde de zaak te kunnen verdedigen. En om iemand te stellen, die dat konde, met opoffering van belangrijke kosten, ging boven zijn bereik, zoodat, toen ik eindelijk op zijn verzoek besloot, zooveel mogelijk zijne belangen waar te nemen, slechts enkele dagen beschikbaar bleven, om het adres te stellen, alvorens de termijn verstreken was, terwijl omtrent de nadere memoriën en bewijzen eene droevige familie-aangelegenheid plotseling ontstond, ten gevolge waarvan ook daaraan niet de zoo zeer gewenschte en hoogst noodige volledigheid gegeven kon worden.

Hoogst welkom is daarom dit oogenblik, ten gevolge van de ruime gelegenheid, welke in vele opzigten onze Nederlandsche wetgeving kenmerkt, om een ieder in staat te stellen zijne belangen zooveel mogelijk voor te staan, ten einde tegen willekeur, verkeerde, min juiste of onbillijke toepassing der wet (door welke oorzaken dan ook), zich te kunnen laten gelden, hetwelk vooral het geval is met de zaken, welke voor deze geachte Afdeeling van den Raad van State behandeld worden.

Hoogst welkom, zeg ik, is dit oogenblik, waarin ik voor mijn lastgever, ingevolge art. 38, 2de lid, der wet van 21 December 1851 (*Staatsblad* n°. 129), zijne zaak nader mag toelichten, en waartoe ik zal overgaan, met groot vertrouwen van welslagen, om redenen, die ik hoop te ontwikkelen.

Mogt ik echter iets herhalen wat reeds gezegd is, of somtijds niets in alles die juistheid of netheid in vormen of uitdrukkingen in acht nemen, als voor eene zoo geachte vergadering betaamt, dan vertrouw ik, dat dit niet aan onbescheidenheid zal worden toegeschreven, maar aan mijne onbedrevenheid in dergelijke zaken, daar ik nog nimmer geroepen werd om in het openbaar mijne of anderer belangen te verdedigen.

Echter hoop ik zooveel mogelijk de kortheid te betrachten.

Dat ik met vertrouwen voor deze Afdeeling verschijn, ligt eensdeels in de overtuiging, die ik heb van de welwillendheid, waarmede ik gehoord zal worden; en anderdeels daarin, dat deze Afdeeling eenigzins locaal te Delfshaven bekend is door volledige voorstelling van de juiste ligging der algemeene begraafplaats en haren omtrek.

Immers in de vergadering dezer Afdeeling van 29 Mei 1872 werd behandeld

het door den Raad dier gemeente ingesteld beroep van een besluit van heeren Gedeputeerde Staten van Zuidholland tot sluiting der algemeene begraafplaats; en die zaak is zoo uitvoerig behandeld, dat er omtrent algemeene toestanden niet behoeft gesproken te worden, maar ik terstond tot de bijzonderheden kan overgaan.

Het verzoek aan Gedeputeerde Staten was om eene fabriek, zijnde eene ijzergieterij, te mogen bouwen binnen den verboden kring der algemeene begraafplaats.

Over de juiste plaats spreek ik nader.

Het antwoord was afwijzend, en op welke gronden?

Ik gevoel grooten lust, die op den voet na te gaan en zoo mogelijk te wederleggen.

Vooraf echter nog dit: wanneer er uit een oogpunt van algemeene gezondheid geen bezwaar bestaat, dat er bij begraafplaatsen gebouwd mag worden, ligt het, dunkt mij, duidelijk in den geest en ook in de letter van art. 16 der wet van 10 April 1869, ook als men daarbij de verschillende bezwaren en discussiën nagaat, die door de leden van de beide Kamers der Staten-Generaal zijn gemaakt en gevoerd.

Uit de ter Secretarie van den Raad van State ter visie gelegen hebbende stukken blijkt, dat heeren Gedeputeerde Staten volgens de wet den Wel Edel Zeer Geleerden heer Geneeskundig Inspecteur hebben gehoord, maar ook Burgemeester en Wethouders van Delfshaven.

De adviezen waren *on*gunstig en de uitspraak volgde dien-overeenkomstig, omtrent de gronden:

1°. Burgemeester en Wethouders in hun rapport van den 9 Januarij 1875, n°. 34, zeggen, onder verwijzing tevens naar een vorig berigt, op een verzoek van Lissenberg om dáár ter plaatse woningen te bouwen, dat het hun niet doelmatig voorkomt om aan het verzoek gevolg te geven, »als in strijd zijnde met de wet."

In strijd met de wet is het geenszins; maar het verzoek is geheel in overeenstemming met de wet (zie art. 16).

En of het doelmatig is, mag in deze niet beoordeeld worden.

Mijns inziens kan hier alleen gelden: »schadelijk voor de algemeene gezondheid of niet."

2°. Verder en wel hoofdzakelijk is de afwijzing gegrond op het advies van den heer Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, in een berigt van den 1 Februarij 1875, n°. 2880; en deze, welke ingevolge de wet gehoord moet worden, zal genoegzame gronden aanvoeren om te bewijzen, dat het bouwen der fabriek noodzakelijk of vermoedelijk schadelijk voor de algemeene gezondheid zal zijn, b. v. door de ligging der begraafplaats, de windstroomen enz. naauwkeurig aan te geven, ten gevolge waarvan er voldoende grond is om het vermoeden van schadelijke gevolgen te regtvaardigen, of ook door zich te beroepen op ondervinding, die op andere plaatsen mogt zijn opgedaan; doch te vergeefs zoekt men in het advies naar iets van dien aard. Wat lees ik er in:

a. de begraafplaats is naar het gevoelen van Zijn Wel Edel Gestrenge reeds schadelijk voor de volksgezondheid;

b. wordt die door gebouwen rondom meer en meer ingesloten, wordt die nog schadelijker.

Omtrent het eerste, dat in 1871 en 1872 de algemeene begraafplaats te Delfshaven reeds schadelijk voor de volksgezondheid was, heeft Zijn Wel Edel Gestrenge toen reeds op alle mogelijke wijzen trachten te betoogen en daardoor de gemeente in een toestand gebragt, welke, volgens berekening van den heer Mr. D. van Eck (zie het verhandelde in de vergadering dd. 20 Mei 1872), *f* 17,000 gekost zou hebben, ware het niet, dat Zijne Majesteit onze geëerbiedigde Koning, door het zoo gewenschte besluit van 17 November 1872, n°. 9, dit had verhoed.

Dat de begraafplaats echter in 1872 niet schadelijk was, behoeft nu geen betoog meer; daarvan is m. i. gezegd Koninklijk besluit een onwederlegbaar bewijs.

Dat ook in 1875 die toestand niet ongunstiger is, blijkt uit de dagelijksche ervaring. Bij en omtrent die begraafplaats wordt tot op heden, zoomin als vroeger, iets schadelijks ondervonden.

Mij dunkt, de heeren Geneeskundigen te Delfshaven, voor zooverre die nog in leven zijn van hen, die dit in 1872 verklaarden, zouden dit, des gevorderd, nog doen.

Daarenboven zijn om die begraafplaats twee onreine slooten gedempt, welke meer kwade dampen verspreidden dan de begraafplaats, terwijl nog een gedeelte sloot, voor de helft aan Lissenberg behoorende, gedempt zou kunnen worden, waartoe Lissenberg wel genegen bevonden zou worden.

Dit een en ander maakt den toestand aldaar minder ongunstig.

Ook is het getal lijken, dat op die begraafplaats ter aarde besteld wordt, veel kleiner dan vroeger, hetwelk een gevolg is van de verbetering der bijzondere begraafplaatsen en de hoogere regten, die de gemeente thans heft.

Door den heer Mr. van Eck is bewezen in zijne belangrijke rede, gehouden in 1872 voor deze geachte Afdeeling, uit officiële bescheiden, dat er over 1862—1871, dus over tien jaren, op de algemeene begraafplaats per jaar werden begraven 129 lijken.

Uit de verslagen, door Burgemeester en Wethouders aan den Gemeenteraad over 1872, 1873 en 1874 gedaan, blijkt, dat er zijn begraven:

in 1872. . . .	83	of 82 lijken per jaar
» 1873. . . .	77	
» 1874. . . .	87	

dus eene vermindering van per jaar 47 lijken, terwijl de bevolking der gemeente met jaarlijks p. m. 300 zielen vermeerderd is.

't Is waar, buitengewone epidemiën kunnen dit belangrijk wijzigen; en waren in die drie jaren sterke epidemiën geweest, zou zeker dit verschil niet zoo groot zijn.

Doch daarentegen zijn op de bijzondere begraafplaatsen begraven:

in 1872. . . .	93	of per jaar 99 lijken.
» 1873. . . .	94	
» 1874. . . .	101	

Er zijn geene openbare officiële bescheiden, waarover ik kan beschikken om nader te bewijzen, dat er telkens meer en meer op de bijzondere begraafplaatsen wordt begraven, terwijl het op de algemeene afneemt.

Echter blijkt uit de jaarlijksche verslagen nog verder, dat over 1870—1874 de verhouding is als volgt:

in 1870 op de algemeene begraafplaats p. m. 7 tegen op de bijzondere 4
» 1871 p. m. 7 tegen 9
» 1872 » 7 » 8
» 1873 » 7 » 9
» 1874 » 8 » 9

Dus is er eene geleidelijke vermindering merkbaar van het aantal lijken, welke op de algemeene begraafplaats worden ter aarde besteld.

Mag ik, Mijne Heeren, alzoo niet veilig en op goede gronden beweren, dat zoomin heden als in 1872 de volksgezondheid eenig nadeel van de algemeene begraafplaats kan ondervinden?

Nu nog het tweede punt: »door het omsluiten rondom met gebouwen, zal zij meer en meer schadelijk worden."

Vooreerst is het nog niet bewezen, dat eene begraafplaats, geheel omringd met gebouwen, thans schadelijk is. Ten minste zoolang de wet van 10 April 1869 blijft, welke niet toestaat, dat er op eene begraafplaats veel lijken begraven kunnen worden, zal daarvan wel nooit eenige ondervinding zijn; doch dit toegegeven, ja zelfs aangenomen, is dan door het stichten van een gebouw van 14 meter de begraafplaats »omringd" met gebouwen?

Het is in den toestand, zoo als die is te Delfshaven, onmogelijk, de begraafplaats te omringen.

Aan de zuid- en westzijde ligt langs de begraafplaats een openbare weg, zijnde aan de zuidzijde Schielands hooge Zeedijk, en aan de westzijde het zoogenaamde »Geldelooze pad", waar nimmer gebouwd kan worden dan van de buitenzijde, waar reeds een paar woningen sedert vele jaren bestaan.

Aan de oostzijde staat reeds een gebouw van 15.50 meters lengte, grenzende aan de buitenste zijde der begraafplaats, of ten minste er slechts 3 meters van verwijderd.

Achter dat gebouw ligt onmiddellijk het perceel sectie B, n°. 1289, aan de noordoostzijde der begraafplaats, waar Lissenberg de fabriek wil bouwen, terwijl zich ook aldaar eene vernisstokerij bevindt, van 3.50 meter breed, voor de begraafplaats, welke slechts van eene hoogte is, dat dezelve niet meer dan 1 meter boven den beganen grond der begraafplaats zich verheft, doordien het terrein veel lager ligt; terwijl op de begraafplaats zelve voor de vernisstokerij een lijkenhuis is gebouwd.

Eindelijk staat nog een gebouw van 10 meter lengte op een afstand van 8 meter lengte van de begraafplaats aan de noord- of noordwestzijde, terwijl zich achter het perceel sectie B, n°. 1289, en verder eene uitgestrekte oppervlakte weiland bevindt, zijnde de polder Cool, even als aan de westzijde.

De vraag is nu, of een gebouw van 14 meter eenigzins zoude kunnen belemmeren de vrije speling der windstroomen, waarop, en teregt, Zijne Majesteit de Koning wees, in het besluit van 17 November 1872, en of de schadelijke dampen, die te eeniger tijd uit de begraafplaats zouden mogen opstijgen, bijal-

dien dit plaats vond, niet even spoedig als thans door die windstroomen zouden vervliegen.

Ik twijfel niet, Mijne Heeren! of, wanneer bij de situatiekaart der algemeene begraafplaats, welke mede ter visie lag, nog eenige aanwijzingen waren, b. v. de juiste plaats, waar men de fabriek wil bouwen, en de hoogte van het terrein, hetwelk 2 meter lager is dan de begane grond der begraafplaats, men spoedig gunstig over het verzoek zou denken.

Daaruit zou men zien, dat aan het noordwesten der begraafplaats zelve, al werd de fabriek gebouwd achter het huis ten oosten der begraafplaats, eenigzins naar het westen schuin gesteld, een open terrein blijft van ruim 44 meter tot op den uitersten hoek van het huis, dat aan het Geldelooze pad zich bevindt, waartusschen alleen ligt de zich slechts 1 meter boven de begraafplaats zich verheffende vernisstokerij en het lijkenhuisje, terwijl het laatstbedoeld huis p. m. 20 meters van af de eigenlijke plaats tot begraven bestemd ligt.

Vervolgens aan de westzijde, van af het éene gebouw tot het andere, eene open ruimte van 30 meters; daarna eene schuur van 6.50 meter, waarnevens een openbare weg van 6.50 en een gebouw van bijna 14 meter; van dáár tot op de woningen langs den hoogen Zeedijk buitenzijde eene ruimte van ruim 25 meters, en van af die woningen tot op den hoek van het huis aan de oostzijde van 27 meters.

Neemt men daarbij in aanmerking, dat al die woningen op 10 ja, sommige 20 meters afstand van de begraafplaats liggen, dan kan er toch wel geen sprake zijn van eene door gebouwen ingesloten begraafplaats.

De ligging is zoodanig, dat er geene waarschijnlijkheid bestaat, dat er later meer gebouwd zal worden, tenzij dan aan de westzijde, op een afstand van p. m. 20 meters, waartoe dan toch weder verlof zou noodig zijn.

Is het nu in de gegeven omstandigheden denkbaar, dat er eenig gevaar is te vreezen, als de fabriek werd gebouwd, welke volgens het daarvan gemaakte plan slechts 8 meters hoog zou zijn, en alzoo, daar het terrein 2 meters lager ligt dan de begraafplaats, slechts 6 meters boven deze zich zou verheffen?

3°. Heeren Gedeputeerde Staten zeggen in de afwijzende beschikking van 10/17 Februarij 1875: deze redenen, nl. de aangevoerde, doen het Hun Edel Groot Achtbaren niet wenschelijk voorkomen, verlof tot het bouwen te verleenen, *ergo* zij zijn zoo gewigtig, dat daarop gerust, zonder nader onderzoek, de weigering kan worden uitgesproken.

Het gewigt der redenen heb ik getracht te wederleggen.

En nu het besluit zelf.

Ik hoop niet onbescheiden te zijn, tegenover den Raad van State, wanneer ik beleefd verzoek den inhoud daarvan en de adviezen, waarop dit berust, eens ernstig te overwegen.

Mist men niet in dat besluit iets, wat er m. i. toch wel in behoorde?

Immers, al is het niet bepaald in deze voorgeschreven (zoo ik mij niet vergis), het is toch in vele gevallen noodzakelijk (zie art. 198 der gemeentewet), dat eene afwijzende beschikking met redenen omkleed moet zijn, waardoor ik zooveel mogelijk bewijzen of degelijke gronden uit ondervinding versta,

ten minste zooveel, dat de afwijzing geregtvaardigd is, en dit wordt er niet in gevonden.

Ik hoop ook tegen het Edel Groot Achtbaar Collegie van Gedeputeerde Staten niet onbescheiden te zijn; doch zou het met de afwijzende beschikking, zou het ook met het advies van den heer Geneeskundig Inspecteur, wel zóó ernstig gemeend zijn?

Ik weet wel, men mag niet veronderstellen, dat zoodanig Collegie de belangen van particulieren niet zoowel als die van het algemeen in het oog houdt; doch als ik in aanmerking neem, hoe heeren Gedeputeerde Staten en de heer Inspecteur in 1872 door alle mogelijke middelen trachtten te bewijzen: de algemeene begraafplaats te Delfshaven *moet* schadelijk voor de gezondheid geacht worden te zijn, — dan verwondert mij de afwijzende beschikking zoomin als het advies, ja, door eene vergunning op een gunstig advies zou immers wedersproken zijn, wat in 1872 was bewezen.

Mijne Heeren! de overweging van een en ander deed mij voor Lissenberg met vertrouwen tot Zijne Majesteit den Koning gaan, en tevens voor deze Afdeeling van den Raad van State verschijnen, en welke ik vertrouw, dat nu zoo volledig mogelijk is ingelicht.

Alleen waag ik het nog iets hieraan toe toe te voegen, door te wijzen op het belang van Lissenberg, dat in zijne omstandigheden nog al groot is. Doch al ware dit niet, m. i. of het belang *f* 10, *f* 100, *f* 1000 of meer geldt, is eveneens. Als het belang van iemand, wie dan ook, wordt miskend, niet gehandhaafd, of voorbijgezien, is dit onregt, al is het ter goeder trouw. Daarom vertrouw ik, dat, waar het m. i. duidelijk is, dat door heeren Gedeputeerde Staten het particulier belang is opgeofferd, zonder dat bewezen of op goede gronden vermoed kan worden, dat het algemeen belang zou schade lijden, — deze misslag op advies van den Raad van State zal worden hersteld.

Eindelijk moge nog tot ondersteuning van het verzoek dienen, dat, gelijk reeds in de nadere memorie is gezegd, in de fabriek, welke men denkt te bouwen, slechts zes à acht personen zullen werkzaam zijn. Dus een groot verschil, òf eene fabriek òf woningen van dezelfde grootte, waarin, volgens de verordening op het bouwen te Delfshaven, vier gezinnen zouden mogen wonen; want konde Lissenberg dien grond productief maken, door denzelven met woningen te bebouwen, dit ware voor hem veel verkieslijker. Doch de afwijzende beschikking van heeren Gedeputeerde Staten omtrent zijn vroeger verzoek om aldaar woningen te mogen bouwen is m. i. meer te regtvaardigen.

Dat ook door sommige leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en ook door den Minister van Binnenlandsche Zaken is begrepen, dat in fabrieken en woningen groot onderscheid lag, blijkt uit een antwoord van Zijne Excellentie den Minister, op eene vraag, door een der leden van de Kamer gedaan, bij de behandeling van art. 16 der wet van 10 April 1869: wat men door gebouwen verstaat; waarop Zijne Excellentie zegt: een gebouw, na te zijn ingerigt tot magazijn of iets anders, kan morgen tot woning worden gemaakt, en omgekeerd, zoodat wel degelijk groot onderscheid gemaakt moet worden.

Daar dit dan zoo is, vertrouw ik, dat zulks in aanmerking genomen zal wor-

den; en wanneer vergunning wordt verleend tot het bouwen van eene fabriek, geloof ik niet, dat men regt zou hebben, aan zoodanig gebouw eene andere bestemming te geven.

Verder heb ik niets meer aan te voeren. Ik eindig met dankbetuiging voor de wijze, waarop het U Hoog Edel Gestrengen heeft behaagd mij aan te hooren, en verzoek, dat deze Afdeeling van den Raad van State aan Zijne Majesteit den Koning een besluit zal voordragen tot vernietiging van het besluit van heeren Gedeputeerde Staten, in de zaak van Lissenberg genomen.

IV. *het beroep van J. Thieleman van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De vijfde zoon van Julien Thieleman, te Rotterdam, genaamd Wilhelmus, loteling van dit jaar voor de genoemde gemeente, is door den Militieraad voor de dienst aangewezen. De vader is daarop in beroep gekomen bij Gedepteerde Staten van Zuidholland, die bij hun besluit van 12/19 Aprli het volgende hebben overwogen:

dat de loteling Wilhelmus Thieleman is de jongste zoon van een gezin van vijf broeders, waarvan de oudste en de vierde van de dienst der nationale militie zijn vrijgesteld, de tweede en de derde ieder vijf jaar bij de militie hebben gediend; dat de derde zijne vijfjarige dienst geheel heeft volbragt als voor zich zelven dienend loteling; dat dit laatste echter het geval niet is met den tweede;

dat deze op 8 Mei 1865 is ingedeeld als nummerverwisselaar; dat hij later, op grond van art. 117 der militiewet, voor zich zelven dienstpligtig geworden is, zoodat hij op den 2 November 1865, ingevolge de circulaire van het Departement van Binnenlandsche Zaken van 23 Junij 1865, n°. 163, 4de Afdeeling (VAN MAANEN, jaargang 1865, n°. 251, blz. 35), uit de positie van nummerverwisselaar is overgebragt in die van gewoon voor zich zelven dienend loteling, als hoedanig hij op 7 Mei 1870, dus juist vijf jaren na zijne inlijving als nummerverwisselaar, is gepasporteerd wegens geëindigden militie-diensttijd; dat hij alzoo heeft gediend circa zes maanden als nummerverwisselaar en circa vier en een half jaar als gewoon loteling;

dat de bewering des adressants, dat, ten gevolge der voormelde verandering van positie, zijn tweede zoon nu ook moet worden beschouwd als gedurende de eerste zes maanden als voor zich zelven als loteling te hebben gediend, niet juist is, vermits de zoon eerst na zijne inlijving als nummerverwisselaar voor zich zelven militiepligtig is geworden en gedurende de eerste maanden wel en teregt volgens de wet als nummerverwisselaar heeft gediend, terwijl eene nummerverwisseling volgens de wet nietig wordt alleen in de twee gevallen, aangegeven in art. 67, doch waarvan geen van beide hier aanwezig is;

dat art. 51, n°. 6, der militiewet bepaald voorschrijft, dat als broederdienst niet in aanmerking komt die van plaatsvervanger of nummerverwisselaar, zoodat alleen de laatste als gewoon loteling gepraesteerde vier en een half jaren dienst des tweeden

broeders in aanmerking kan komen, en deze dienst dus niet voldoet aan het gevorderde bij art. 50, n°. 2, in verband met art. 51, n°. 6, der militiewet;

dat de gemelde vier en een halfjarige dienst als loteling ook niet valt in de termen van art. 50, n°. 6, der militiewet, vermits hij, ofschoon dienstpligtig geworden en opgeroepen ten gevolge van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten, krachtens art. 116, echter niet kan gezegd worden uit de dienst te zijn ontslagen ten gevolge van zoodanige uitspraak, waarmede de wet alleen op het oog heeft het ontslaan van miliciens, die, ten gevolge van uitspraken van Gedeputeerde Staten, gedaan krachtens de artt. 46, 58, 165, 171, 173, 176, 177 en 178 der militiewet en de daarop gevolgde inlijving van de in die artikelen bedoelde personen, — terstond zijn komen te dienen boven het aandeel hunner gemeente in de ligting;

dat *in casu* de geldige dienst van ten minste twee broeders zou behooren te worden bewezen, hetgeen niet is geschied.

Op die gronden hebben Gedeputeerde Staten de uitspraak van den Militieraad gehandhaafd.

De vader van den voor de dienst aangewezen loteling is daarop, bij een adres, dat den 26 April bij 's Konings Kabinet is ingekomen, bij Zijne Majesteit in hooger beroep gekomen. Hij legt over het op 7 Mei 1870 aan zijn derden zoon Carolus Antonius afgegeven paspoort, waaruit blijkt, dat deze aanvankelijk is ingedeeld als nummerverwisselaar met Vincentius Johannes Aloysius van Spaendonck, en later is overgebragt in de positie van voor zich zelven dienende loteling, als zijnde het door hem getrokken en verwisseld nummer nader opgeroepen.

Appellant merkt op, dat als datum hiervan in het paspoort wordt aangegeven 2 November 1865, doch dat uit een mede door hem overgelegd extract uit het stamboek van het 6de regiment infanterie blijkt, dat ook het door zijn zoon met V. J. A. van Spaendonck verwisseld nummer reeds den 9 Junij van dat jaar en dus hoogstens zes weken na hem zelf werd ingedeeld, zoodat toen reeds zijne positie van nummerverwisselaar werkelijk was geëindigd.

Hij zegt, dat derhalve de nummerverwisseling feitelijk werd verbroken, althans voor beide lotelingen tot eene eenvoudige ruiling zonder eenig voordeel werd, terwijl voorts de beide nummers, die met elkander verwisseld waren, ieder vijf volle jaren militiedienst hebben volbragt; dat dus ieder der beide nummers ook aanspraak kan maken op vijf geheele jaren eigen dienst, en dus de dienst, door adressants zoon vóór zijne overbrenging als gewoon voor zich zelven dienend loteling volbragt, hem wel deugdelijk als loteling mag toegerekend worden, vermits die dienst anders ten goede zoude hebben moeten komen aan den anderen loteling, met wien hij verwisseld had, hetgeen niet is geschied;

dat, indien men dit niet aannam, maar voor zijn zoon alleen de dienst van vier jaren en tien en eene halve maand wilde doen gelden, welke hij na zijne overbrenging heeft volbragt, — hij gepasporteerd zou zijn vóór het verstrijken van den tijd van vijf jaren, dien de wet voorschrijft dat een loteling dienen zal, en hem de gelegenheid zou zijn benomen om als loteling aan de eischen der wet te voldoen; waardoor ook de belangen der volgende zoons zouden zijn benadeeld.

Appellant voert nog aan, dat zijn derde zoon in ieder geval zou gediend hebben een tijd van drie jaren, als bedoeld bij art. 50, 6°, en het ontslag, dat

hem na vier jaren tien en een halve maand dienst op 7 Mei 1870 is verleend, wel degelijk het gevolg was eener uitspraak van Gedeputeerde Staten.

Omtrent dit adres is op te merken, dat, waar gesproken wordt van appellants derden zoon, bedoeld zal worden de tweede zoon.

De Commissaris des Konings, omtrent dit adres gehoord, geeft bij zijn berigt van 13 Mei te kennen, dat de terugbrenging van den nummerverwisselaar in de positie van voor zich zelven dienend loteling bij oppervlakkige beoordeeling wel eenige aanleiding geeft tot de beschouwing, dat feitelijk daardoor de vroeger vervulde dienst als nummerverwisselaar moet worden geacht nu als persoonlijke dienstpraestatie te gelden; ook op grond, dat de loteling later, in de plaats van den primitief gestelden loteling opgeroepen, van af den dag zijner inlijving tot vijfjarige dienst gehouden is. Op grond van de uitdrukkelijke bepaling van art. 51, n°. 6, der militiewet verklaart echter de Commissaris des Konings zich te vereenigen met het gevoelen van Gedeputeerde Staten.

Hij meent voorts, dat art. 50, n°. 6, der wet hier niet toepasselijk te achten is, daar de daarbij bedoelde uitspraak van Gedeputeerde Staten zonder twijfel den betrokken militiepligtige zelven zal moeten gelden.

Dit geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 Mei 1875, n°. 27, Afdeeling IV.

V. *het beroep van den Raad der gemeente Gorinchem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot het aangaan eener geldleening van ƒ* 50,000.

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, ingevolge magtiging des Konings, op den 12 Mei jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De Raad der gemeente Gorinchem besloot op 26 Februarij jl. aan te gaan eene geldleening, groot ƒ50,000, tegen eene rente van hoogstens 5 pct. en te delgen door amortisatie van ƒ500 in het jaar, aan te vangen met 1876 tot en met 1887 en vervolgens door eene jaarlijksche amortisatie van ƒ1500, zoodat de geheele schuld in 42 jaren zou zijn afgelost.

Die som van ƒ50,000 moest strekken tot dekking der kosten, voort te spruiten uit de uitvoering van het plan tot verbetering der straten en van andere werken van openbaar nut.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 9 Maart jl. hunne goedkeuring aan dit plan van geldleening onthouden, op grond, eensdeels, dat de aard der bedoelde werken, zonder tekortdoening aan de eischen van een goed geldelijk beheer, niet toelaat, dat de vereischte kosten over een zoo langdurig tijdvak worden verdeeld; terwijl bovendien de gesteldheid van de finantiën der gemeente (belast als deze bereids is met een zestal leeningen, waarvan de laatste aflossingen, althans van eenige, tot een ongemeen ver verwijderd tijdperk zijn verdaagd) veeleer behoort te nopen tot het beramen van maatregelen ter be-

spoediging der schulddelging dan vrijheid laat tot dusdanig verder bezwaren der toekomst, als waartoe het raadsbesluit van 26 Februarij jl. leidt.

De Gemeenteraad is op den 26 Maart 1875 van het besluit van Gedeputeerde Staten bij den Koning gekomen in beroep. In het adres van beroep wordt, na mededeeling der hiervoren vermelde daadzaken, hoofdzakelijk gezegd: dat een bedrag van *f* 25,150 der te sluiten geldleening van *f* 50,000 is bestemd voor het overkruinen van watergangen, het maken van riolen, waar deze nog niet bestaan, en het bouwen van kademuren, terwijl al verder voor het aanleggen van straten eene som van *f* 23,100 en voor de uitvoering van eenige andere kleine werken het overblijvende bedrag ad *f* 1,750 wordt vereischt; dat de aard dier werken niet medebrengt eene noodzakelijke verpligting tot spoedige schulddelging, maar toelaat de kosten van aanleg over een in verband met den duur van hun bestaan zeker aantal jaren te verdeelen, in overeenstemming met het stelsel van voorzigtige verdeeling der lasten; dat toch na voltooijing dier werken zij gedurende de eerstvolgende vijftig jaren niet meer dan het gewoon onderhoud zullen vorderen; dat alzoo opvolgende generatiën niet blootelijk zullen worden gebragt voor de lasten, waarvan zij de lusten niet hebben gekend, maar in het wezen tusschen het een en het ander een billijk verband zal bestaan.

Ten aanzien van de finantiële gesteldheid der gemeente wordt in het adres opgemerkt, dat eene spoediger aflossing ondoenlijk is, met het oog op de verpligtingen, die reeds bestaan, en op andere werken, die ook nog ondernomen moeten worden; maar dat dit niet belet, dat later welligt bij nog te sluiten leeningen eene krachtiger schulddelging kan worden aangevangen; dat de Gemeenteraad van Gorinchem schulddelging niet uit het oog verliest, want dat bij de opheffing der bank van leening een kapitaal van *f* 25,000, dan beschikbaar komende, zal worden gebezigd tot delging van schulden, nog niet opeischbaar, in plaats van het te besteden tot gedeeltelijke bekostiging der werken, waarvan in dit geschil sprake is

Gedeputeerde Staten, over dit beroep gehoord, hebben op den 20 April jl. berigt, dat, volgens eene specificatie der te maken werken (onder de stukken voorhanden) voor het overkruinen van watergangen, het maken van riolen en het bouwen, immers verhoogen van kademuren, noodig was *f* 25,150; dat die categorie van werken werkelijk kan geacht worden van blijvend nut te zijn, en een heilzamen invloed te kunnen uitoefenen op den gezondheidstoestand der ingezetenen; dat zij dan ook geneigd zouden zijn ter bekostiging van die werken eene geldleening, op vrij langen termijn aan te gaan, goed te keuren; maar dat dit niet het geval is met de som van *f* 23,100, volgens den Raad bestemd voor het aanleggen van nieuwe straten; dat toch uit de specificatie blijkt, dat *f* 22,100 zouden worden verbruikt tot vernieuwing van bestrating en ten bedrage van *f* 3,700 daarvan tot het maken van trottoirs op den Langendijk, terwijl verder *f* 1000 zou worden besteed tot het bekeijen van een weg naar de begraafplaats; dat alzoo hier geen sprake is van het aanleggen van nieuwe wegen en straten, maar alleen van het onderhoud, met eenige verbetering, van het bestaande; en dat het zeker is, dat die straten, al worden die in behoorlijken staat van onderhoud gebragt, zeker binnen vijftig jaren op

nieuw grove kosten zullen eischen, voor hetzelfde doel; dat die som van ƒ22,100 zeker moeijelijk op eens uit de gewone middelen kan worden gevonden; dat echter de opcenten op de personele belasting, slechts tot 35 opgevoerd, kunnen worden verhoogd, en de werken over eenige jaren worden verdeeld; dat zij Gedeputeerde Staten zelfs geneigd zouden zijn, indien men die werken, de straten betreffende, in eens wilde maken, ten behoeve daarvan eene geldleening goed te keuren, mits af te lossen binnen een kort aantal jaren.

In dit berigt wordt verder opgemerkt, dat het bezigen der ƒ25,000 tot schulddelging zeer natuurlijk is, omdat die schuld is gemaakt reeds in 1843, voor de oprigting van de bank van leening. Voorts wordt aangetoond, dat de gemeente nog met zes geldleeningen is bezwaard, waarvan de grootste ad ƒ94,500 eerst in het jaar 2055 zal zijn geamortiseerd; en dat men niet te veel moet vertrouwen, dat opvolgende geslachten zich groote amortisatiën zullen getroosten, en niet het voorbeeld hunner voorgangers zullen volgen, om de lasten op de toekomst te schuiven.

Bij deze Afdeeling is nog ingekomen eene memorie van den Gemeenteraad, waarin gezegd wordt, dat de Raad vroeger besloten had tot het aangaan eener geldleening van ƒ50,000, af te lossen in jaarlijksche termijnen van ƒ500, en dat, toen Gedeputeerde Staten den termijn van aflossing te lang vonden, de Raad dien heeft ingekort tot 42 jaren; dat de Raad alzoo verwonderd is over de zwarigheid, die Gedeputeerde Staten nu maken, en over het gewijzigd standpunt, dat zij nu innemen; dat, wanneer de straten zullen zijn aangelegd, geene groote uitgaven binnen de eerste vijftig jaren zullen noodig zijn; dat de Gemeenteraad sedert 1869 aanzienlijke sommen voor de bestrating heeft uitgegeven, maar dat er nu noodzakelijkheid bestaat tot het leggen van nieuw plaveisel in sommige straten, iets dat niet kan gelijkgesteld worden met periodieke vernieuwing; dat de gemeente veel doet om de schulden af te lossen; dat er in 1859 nog bestond eene schuld, aangegaan in 1739, groot ƒ50,343.50, die thans reeds is afgelost tot op een bedrag van ƒ5,083.32^5.

VI. *het beroep van J. Bos, te Leeuwarden, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting van twee bakovens.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! J. Bos, bakker en winkelier te Leeuwarden, heeft bij adres van 21 Januarij jl. aan Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden vergunning gevraagd tot het bouwen van twee bakovens voor eene broodbakkerij in het achterste gedeelte zijner woning, in de Kleine Kerkstraat, F 91, te Leeuwarden. Hij legde daarbij eene situatieteekening over. De Directeur der gemeentewerken vond geene bezwaren tegen de inwilliging van het verzoek; doch zes bewoners van naburige perceelen, opgeroepen om gehoord te worden *de commodo et incommodo*, verklaarden allen er veel bezwaar tegen te hebben wegens het daardoor te ontstane brandgevaar. Eén, van Essen, wiens keuken

slechts door een eensteensmuur gescheiden is van de plaats, waar de bakovens zouden geplaatst worden, drong zijn bezwaar aan met gronden, waarmede de vijf overige belanghebbenden zich geheel vereenigden, namelijk, dat Bos reeds nu petroleum, hout en turf verkoopt, welke nering hij denkelijk bij de bakkerij zal aanhouden, en dat hij niet met de noodige zorg tegen brand waakt, daar er in het vorige jaar, gelijk hij van de bovenbewoners vernomen heeft, reeds twee malen brand is ontstaan in de door hem verzamelde asch en vuilnis. Burgemeester en Wethouders, na den adressant zelven nog gehoord te hebben, wezen het verzoek af, uit overweging, »dat de inrigting van des adressants huis, in verband met de weinig geschikte bergruimte voor brandstoffen, gevaar voor brand doet ontstaan, terwijl de ligging van het huis, tusschen verschillende hoogere panden, zonder voldoende toegangen, ingeval van brand slechts eene zeer gebrekkige gelegenheid voor blussching aanbiedt."

De belanghebbende rigtte daarop een adres aan Gedeputeerde Staten van Friesland, gedateerd 24 Februarij 1875, waarin hij verzocht vernietiging van de beschikking van Burgemeester en Wethouders, en dat hem de verlangde vergunning mogt worden verleend. Gedeputeerde Staten zonden dat adres op aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, opdat de belanghebbende zou worden onderrigt, dat hij zich tot den Koning moest wenden, doch voegden er bij een door hen ingewonnen berigt van Burgemeester en Wethouders, welks gronden hun zóó afdoende voorkwamen, dat zij ook tot afwijzende beschikking in appel adviseerden. In dat bijgevoegd berigt geven Burgemeester en Wethouders te kennen, dat de localiteit door twee leden van hun Collegie is onderzocht geweest, en dat zij hunne afwijzende beschikking genomen hebben, omdat, bij de door de buren ingebragte bezwaren, ook daaruit was gebleken, dat het pand, voor de op te rigten bakkerij bestemd, van zeer beperkte ruimte is, van alle zijden onmiddellijk in aanraking met andere hoogere gebouwen en, ingeval van brand, slechts van ééne zijde te naderen. Wel adviseerde de Directeur der gemeentewerken voor het verzoek; doch dat was vooral met het oog op andere bestaande bakkerijen in de gemeente, waartegen evenzeer bezwaren kunnen worden aangevoerd, en daarin hebben Burgemeester en Wethouders geene reden gevonden om nieuwe toestanden, in strijd met het algemeen belang te achten, in het leven te roepen. Zij verklaren voorts, dat op de vraag, wáár hij de voor de bakkerij noodige brandstoffen zoude bergen, dewijl gebleken was, dat daarvoor de noodige ruimte ontbrak, — door Bos is geantwoord, dat hij die iederen dag zou doen halen van het Molenerf op den noordwestelijken dwinger der gemeente. Dit toont aan, hoe weinig geschikt zijne localiteit is voor eene bakkerij. Wil hij, gelijk hij in zijn adres aan Gedeputeerde Staten had gezegd, als de bovenwoning open komt met 1 Mei (nu ll.) en hij daarvan zelf gebruik zal maken, deze brandstoffen dáár bergen, dan zou daardoor het brandgevaar aanmerkelijk vermeerderd worden.

Op 14 April jl. rigtte J. Bos zich nu bij adres tot den Koning. De in het adres aan Gedeputeerde Staten aangevoerde gronden werden daarin overgenomen. Het in de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders aangevoerd motief bestrijdende, voert hij aan, dat na 1 Mei de brandstoffen op

zijne bovenwoning geborgen kunnen worden, of, als dat niet wordt goedgevonden, dat hij dan bereid is ze buiten's huis te bergen. En, wat betreft de ligging van zijn perceel tusschen andere hoogere panden, zoo beroept hij zich op het oordeel van den Directeur der gemeentewerken, tevens Opperbrandmeester, die er geen bezwaar in ziet, en op het feit, dat ook andere bakkerijen, zoo als hij er een paar opnoemt, in dat opzigt niet gunstiger zijn gelegen. Hij schrijft het ongunstig oordeel van Burgemeester en Wethouders toe aan te veel gewigt, dat door hen is gehecht aan de overdreven verklaringen van een paar hem vijandige buren, die anderen opzetteden, en voert aan, dat zijn middel van bestaan geheel afhangt van de inwilliging van het verzoek, welke hij alsnu van den Koning vraagt.

Op 's Konings magtiging is dat adres door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 7 Mei jl., bij deze Afdeeling van den Raad van State aanhangig gemaakt.

Er zijn bij deze Afdeeling nog ingekomen: 1°. een brief van J. Bos, die wel niet noodig acht eene nadere memorie in te zenden, maar toch aanvoert, dat de Directeur van de gemeentewerken en Opperbrandmeester hem heeft toegestaan te verzekeren, dat hij altijd nog bereid is te verklaren, dat er tegen het maken der ovens uit een oogpunt van brandgevaar en brandblussching hoegenaamd geen bezwaar bestaat; 2°. eene memorie van van Essen en vier andere buren, waarin, behalve de reeds bekende bezwaren, het feit wordt opgegeven, dat Bos de bovenwoning, toen op 12 Mei jl. de vorige bewoner die verliet, weder aan anderen heeft verhuurd, zoodat hij dáár zijne brandstoffen niet kan bergen; en voorts wordt gezegd, dat de twee perceelen, waarin de door Bos genoemde bakovens zijn, *grootere* panden zijn, gelegen aan eene breede gracht, en hunne ligging ten opzigte der belendende gebouwen ook beter is, en eindelijk dat het bestaan van Bos, die eene winstgevende zaak heeft, niet afhangt van de oprigting der verlangde bakovens.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vijftiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 16 *Junij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 3 dezer, n°. 34, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Jacob Barneveld* (zie het verslag over deze zaak op bladz. 79, 80).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Onze beslissing onderworpen geschil omtrent de woonplaats van den krankzinnige Jacob Barneveld;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 13 Mei 1875, n°. 8;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 29 Mei 1875, n°. 38, 7de Afdeelidg;

Overwegende:

dat genoemde Jacob Barneveld, den 1 Maart 1850 te Zwolle geboren, den 26 Augustus 1874 in het krankzinnigen-gesticht Coudewater, te Rosmalen, is opgenomen;

dat, toen zijne krankzinnigheid ontstond, hij zich bevond in het Rijks bedelaarsgesticht Veenhuizen, na vooraf, ter zake van bedelarij, bij vonnis der Arrondissements-Regtbank te Assen, van 6 Mei 1874, tot gevangenis-straf te zijn veroordeeld, met bevel van overbrenging naar een bedelaarsgesticht nà het verstrijken zijner straf;

dat J. Barneveld, tijdens zijne meerderjarig-wording, woonplaats had te Zwolle, waar zijne ouders sedert Augustus 1872 weder gevestigd waren; dat hij echter feitelijk, hetzij vóór, hetzij ná zijne meerderjarigheid, slechts zelden en voor enkele dagen te Zwolle verbleef, daar hij gedurende de laatste, aan zijne veroordeeling voorafgaande jaren, veelal aan boord van een schip als varensgezel dienende, een zwervend leven heeft geleid;

dat onder die omstandigheden geene gemeente als zijne woonplaats kan worden aangewezen;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bepalen, dat de kosten van verpleging van den behoeftigen krankzinnige Jacob Barneveld van Rijkswege zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 3 Junij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 7 dezer, houdende beschikking op *het beroep van G. van Oijen c. s., Kerkvoogden der Nederduitsch-Hervormde gemeente te Rijswijk* (*Gelderland*), *van beschikkingen van de Gedeputeerde en Provinciale Staten van Gelderland, betreffende de benoeming van J. C. van Oijen tot Ontvanger van den polder Rijswijk* (zie het verslag over deze zaak op bladz. 133—139).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door de Kerkvoogden der Hervormde gemeente te Rijswijk ingesteld van een besluit van Provinciale Staten van Gelderland, van 6 November 1874, waarbij adressanten niet-ontvankelijk zijn verklaard in hun bij dat Collegie ingesteld verzoek om voorziening tegen een besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie van 22 September 1874, nº. 64, waarbij hunne bezwaren tegen de verkiezing van J. C. van Oijen tot Ontvanger van den dorpspolder Rijswijk ongegrond zijn verklaard, en voorts op het verzoek der adressanten, dat tevens door Ons gemeld besluit zal worden vernietigd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 13 Mei 1875, nº. 14;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 3 Junij 1875, nº. 23, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressanten op de vergadering van Geërfden van den dorpspolder Rijswijk, op den 16 Julij 1874 tot verkiezing van eenen Ontvanger gehouden, bij hunnen Gemagtigde zijn verschenen, vertegenwoordigende de goederen, op den legger van den polder voorkomende ten name:

1º. van de pastorie van Rijswijk;

2º. van de kerk van Rijswijk;

3º. van de kosterij van Rijswijk; en

4º. van de kerk en vicarij aldaar;

dat aan den Gemagtigde van adressanten alstoen zes stembriefjes zijn uitgereikt, in stede van twaalf, op welk getal zij meenen aanspraak te hebben, en dat zulks op den uitslag der stemming van invloed is geweest;

dat adressanten zich daarop tot Gedeputeerde Staten hebben gewend, met verzoek het besluit van den Geërfdendag te schorsen en ter vernietiging aan Provinciale Staten voor te dragen, op grond, dat de adressanten niet het aantal stemmen hebben uitgebragt, dat hun toekomt, wanneer, zoo als had behooren te geschieden, aan elke der door hen vertegenwoordigde afzonderlijke administratiën een eigen stemregt was toegekend;

dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 22 September 1874, nº. 64, op grond van art. 3 van het Geldersch polderreglement, hebben uitspraak gedaan en het verzoek der adressanten hebben afgewezen, overwegende, dat de bedoelde administratiën, ten aanzien van het stemregt, als één geheel moeten worden beschouwd;

dat adressanten zich daarop hebben gewend tot de Provinciale Staten van Gelderland met het verzoek om de benoeming van den Ontvanger onwettig te verklaren, terwijl zij bij de vroeger vermelde grief nog twee andere voegden, als: 1º. dat bloedverwanten van den benoemde hebben medegestemd, hetgeen ongeoorloofd is bij keuze van personen, uit eene bepaalde voordragt te doen; 2º. omdat medegestemd is door eigenaren van buitengronden, die niet in den dorpspolder Rijswijk zijn gelegen en alleen voor de wegen oneigenlijke polderlasten betalen:

dat Provinciale Staten, bij hun besluit van 6 November 1874, de adressanten niet-ontvankelijk hebben verklaard in hun verzoek, op grond, dat de vraag over het stemregt behoort onder art. 5, 1a. *c*, van het Geldersch polderreglement, en dus ter kennisneming staat van Gedeputeerde Staten; dat de twee andere grieven, hetzij men die beschouwt te vallen onder art. 5 of art. 6 van genoemd reglement, in geen geval door Provinciale Staten, op dat oogenblik, konden worden beslist:

in het eerste geval, omdat zij dan zijn onderworpen aan de beoordeeling van Gedeputeerde Staten, aan wie zij niet bekend waren gemaakt; in het tweede geval, namelijk indien art. 6 van toepassing is, omdat Provinciale Staten niet kunnen vernietigen, tenzij eerst Gedeputeerde Staten van de zaak hebben kennis genomen en deze de vernietiging hebben voorgedragen;

dat, wat betreft het besluit van Gedeputeerde Staten van 22 September 1874, nº. 64, een geschil over de uitoefening van het stemregt niet valt onder de geschillen, het beheer der polders betreffende, bedoeld in art. 5, 1a. *c*, maar onder art. 6 van het Geldersch polderreglement, en Gedeputeerde Staten alzoo onbevoegd waren om in deze uitspraak te doen;

dat, wat betreft het besluit van Provinciale Staten van 6 November 1874, wanneer Gedeputeerde Staten de besluiten, in art. 6 van het Geldersch polderreglement bedoeld, niet schorsen of ter vernietiging aan Provinciale Staten voordragen, de belangstellenden zelve hunne bezwaren daartegen aan de kennisneming der Provinciale Staten kunnen onderwerpen;

dat deze toch de besluiten, bij art. 6 bedoeld, kunnen vernietigen; en dat het algemeen reglement nergens voorschrijft, dat zij dit niet anders kunnen doen dan na schorsing en op voordragt van Gedeputeerde Staten;

dat alzoo Provinciale Staten ten onregte de adressanten in hun verzoek niet-ontvankelijk hebben verklaard;

dat mitsdien het bovenvermeld besluit van Provinciale Staten, zoowel als dat van Gedeputeerde Staten, ten onregte is genomen;

Gezien het reglement op het beheer der rivierpolders, goedgekeurd bij Ons besluit van 3 September 1856, nº. 111 (*Provinciaal blad* nº. 89);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Provinciale Staten van Gelderland van 6 November 1874, benevens dat van Gedeputeerde Staten dier provincie van 22 September 1874, nº. 64, te vernietigen, met vrijlating aan de adressanten om zich met hunne bezwaren op nieuw te wenden tot Provinciale Staten van Gelderland.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 7 Junij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van A. Simons, te Oud-Beijerland, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, krachtens magtiging des Konings, den 31 Mei jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De adressant Anthonie Simons, te Oud-Beijerland, heeft een zoon Anthony, loteling der loting van dit jaar uit de genoemde gemeente. Die zoon trok een dienstpligtig nommer.

Zijn vader heeft voor hem gevraagd vrijstelling van dienst, wegens dienst van een vermoedelijk overleden broeder; en, voor het geval, dat die dienst niet voldoende mogt blijken, alsdan, ten gevolge van het overlijden van bedoelden broeder, op grond van te zijn éénige wettige zoon.

Zoowel de Militieraad, als Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland in beroep, hebben dit verzoek afgewezen, de laatsten bij besluit van 26/29 April jl.; daarbij overwegende: dat de loteling behoort tot een gezin van twee zonen, waarvan de oudste als achtergebleven loteling der ligting van 1865 uit de gemeente Oud-Beijerland, krachtens art. 173 der militiewet, bij het 6de regement is ingelijfd op den 30 Mei 1865, den 29 October daaraanvolgende is gesteld in het genot van groot verlof, den 23 November van dat jaar verlof heeft verkregen om zich voor den tijd van zes maanden te begeven naar Triëst en den 4 Junij 1870 als deserteur is afgevoerd, wegens het niet-voldoen aan eene te zijnen aanzien gedane oproeping voor de werkelijke dienst; dat hij dus de bij de wet gevorderde vijfjarige militiedienst niet heeft volbragt; dat voorts, vermits van zijn overlijden op geenerlei wijze is gebleken, immers tijdens de zittingen van den Militieraad door de Arrondissements-Regtbank niet het vermoedelijk overlijden was uitgesproken, adressants jongste zoon dien ten gevolge ook niet geacht kon worden te zijn éénige wettige zoon.

Van dat besluit is adressant den 7 Mei jl. gekomen in beroep bij den Koning. In zijn adres zegt hij hoofdzakelijk, dat hij het bewijs van overlijden van zijn oudsten zoon Jan niet kan overleggen, hoezeer hij zich reeds in de maand December jl. heeft gewend tot den Nederlandschen vertegenwoordiger te Sidney en in Februarij jl. tot den Minister van Buitenlandsche Zaken, met opgave van de laatste woonplaats van zijn zoon, ten einde eene acte van overlijden te bekomen; dat echter op die aanvragen geen antwoord is ontvangen;

dat hij het vermoedelijk overlijden van den zoon heeft willen laten uitspreken bij de Regtbank, maar dat hij daarin belet is door den Burgemeester, die hem geen voldoend certificaat van onvermogen heeft afgegeven; dat men zijn tweeden zoon wil laten dienen, omdat ieder dit jaar dienstpligtig is te Oud-Beijerland;

dat zijn oudste zoon om geldige redenen eerst later is ingelijfd buiten zijne schuld; dat het Gouvernement, door verlof te geven om ter zee te varen, eigenlijk de oorzaak is, dat de vijfjarige dienst niet zou zijn vervuld.

Ten slotte verzoekt hij vrijstelling van dienst voor zijn zoon, en in ieder geval dat hij nog niet zal worden in dienst gesteld, om aan hem adressant den tijd te laten om het vermoedelijk overlijden te laten uitspreken.

's Konings Commissaris in de provincie, over dit beroep gehoord zijnde, berigtte op den 18 Mei jl. in te stemmen met het besluit van Gedeputeerde Staten. Hij heeft bij zijn berigt overgelegd een extract uit het stamboek van het 6de regement infanterie. Daarin komt voor, dat Jan Simons is ingelijfd op 30 Mei 1865 krachtens art. 73 der militiewet; doch dat hij om geldige redenen was achtergebleven; dat hij op 29 October 1865 met groot verlof is gegaan, en op 4 Januarij 1870 als deserteur is afgevoerd, wegens het niet-voldoen aan de oproeping voor de werkelijke dienst.

De heer Mr. D. van Raalte, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van den appellant optredende, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Wanneer men deze zaak beschouwt, dan mogen wij inderdaad zeggen: *fiunt quae fieri posse negares;* en dan is het geen wonder, dat het den wetgever niet gegeven was om zich alle mogelijke gevallen bij het maken der wet voor oogen te stellen.

Deze zaak is allerbelangrijkst en, mag ik er bij zeggen, eene allervreemdste zaak.

Uit het rapport van den geachten Staatsraad Rapporteur, Mijne Heeren, is U reeds duidelijk geworden, waarover het handelt. Het zij mij geoorloofd, nog met een enkel woord de feiten toe te lichten, die tot het besluit van Gedeputeerde Staten hebben aanleiding gegeven.

In het jaar 1865 had de verzoeker twee zoons, waarvan de oudste Jan, en de tweede Anthonie. De oudste, Jan, was in 1865 in de loting gevallen, doch als zeeman achtergebleven. Op 30 Mei 1865 is hij bij het 4de regement infanterie ingelijfd.

Ik druk op den datum, daar ik hierop zoo straks zal terugkomen.

De redenen nu voor dat achterblijven — en men moet volgens de wet gedurende vijf jaren dienen — zijn door Gedeputeerde Staten onderzocht en geldig verklaard. Van daar, dat de bedoelde oudste zoon den 29 October 1865 is gesteld in het genot van groot verlof.

In November van hetzelfde jaar heeft hij van het Ministerie van Oorlog vergunning gekregen om zich weêr naar zee te begeven, en wel voor den tijd van zes maanden. Dat is gebeurd in November 1865.

Officieel weten wij nu niets meer van dien man.

Officieus wil ik wel zeggen, Hoog Edel Gestrenge Heeren, dat die persoon in Rotterdam in 1867 of 1868 is aangemonsterd. In 1869 heeft de adressant den laatsten brief van hem gehad, en wel uit Sidney; maar sedert dien tijd heeft de vader niets meer van hem gehoord. De onderzoekingen en informatiën, ook bij menschen, die met hem waren uitgevaren, hebben tot niets anders geleid dan tot het groote vermoeden, dat de man overleden is.

Nu moet ik opmerken, dat het onmogelijk was een vonnis te krijgen, houdende verklaring van vermoedelijk overlijden, op den tijd, dat de Militieraad zitting

houdt, als wanneer de redenen van vrijstelling moeten aanwezig zijn, ook bij de meeste diligentie.

Eerst in December 1874 zou het mogelijk geweest zijn een proces te beginnen, ten einde vonnis te krijgen, waarbij dat vermoedelijk overlijden was uitgesproken; dat vermoeden kon eerst beginnen van December 1869, zoodat, met het oog op de formaliteiten, bij de wet voorgeschreven, en op den tijd, daartoe benoodigd, dit vermoedelijk overlijden ten tijde der zitting van den Militieraad in 1875 nog niet kon zijn uitgesproken.

Het was dus onmogelijk vroeger zoodanig vonnis te verkrijgen. Ik zeg dit *in transitu.*

Waarschijnlijk is dus des adressants zoon Jan overleden. Maar wat gebeurt? In dit jaar valt de éénig overgebleven zoon Anthonie in de loting en heeft het ongeluk een laag nummer te trekken.

Die zoon heeft toen opgegeven twee redenen van vrijstelling: 1°. de broederdienst. Hij beweert, dat zijn broeder gediend heeft meer dan vijf jaren, zoodat hij, Anthonie, ingevolge art. 47, n°. 3, der wet, daardoor van de dienst zou zijn vrijgesteld.

In de tweede plaats beriep hij zich daarop, dat zijn broeder zou zijn overleden, en hij, Anthonie, dus zou zijn éénige wettige zoon.

Beide beweringen zijn echter verworpen, en de uitspraak van den Militieraad is bij uitspraak van Gedeputeerde Staten in stand gehouden.

De vader nu, de verongelijkte, die in dien zoon ziet zijn éénigen steun, om in zijne behoeften te voorzien, acht zich door dat besluit van Gedeputeerde Staten zeer bezwaard en heeft zich bij request tot den Koning gewend in hooger beroep.

Ik neem het vaderschap van dat request niet op mij; de adressant heeft mijne hulp ingeroepen, nadat dat request was ingediend. Intusschen kan ik mij wel vereenigen met de conclusie, die ik overneem, alsmede met het subordinaat verzoek.

Dat subordinaat verzoek strekt om aan Zijne Majesteit te adviseren, gebruik te maken van art. 127 der militiewet en den zoon des adressants van de werkelijke dienst vrij te stellen.

Ik zal met een enkel woord het verzoek ondersteunen. Ik vestig de aandacht van de Afdeeling al dadelijk op de omstandigheid, dat het feit, waarop het besluit is gegrond — en de geachte Staatsraad-Rapporteur zal het hebben opgemerkt — dat dat feit zeer onvolledig in het besluit is wedergegeven en door niets is gestaafd.

Gedeputeerde Staten in hun besluit springen in eens van November 1865 tot op den datum van 4 Junij 1870.

Wat er tusschentijds is gebeurd, of de vormen met betrekking tot de oproeping wel zijn in acht genomen, daarvan komt geen enkel woord voor in het besluit. Gedeputeerde Staten treden volstrekt in geen onderzoek, of met betrekking tot Jan Simons wel alles gedaan is, om hem als deserteur af te voeren. Hoe men tot die afvoering gekomen is, daaromtrent moeten wij ons bloot in gissingen begeven; gestaafd is het feit niet. Zijn naam is bij de jaarlijksche oproeping van verlofgangers zeker te vergeefs opgeroepen.

Nadat dit was geschied, is hij volgens art. 144 der militiewet gedesigneerd tot de dienst, tot straf moetende dienen drie maanden of zes maanden.

En toen aan die oproeping geen gehoor was gegeven, is hij afgevoerd als deserteur.

Maar de vader beweert nooit iets van oproeping van zijn zoon te hebben gehoord, en dat nooit eenige schriftuur daarvan bij hem aan huis is gekomen.

Als dat zoo is, dan is de zoon Jan afgevoerd als deserteur zonder de minste reden. Er zijn volstrekt geene bewijzen overgelegd, dat er met betrekking tot Jan eenige geregelde oproeping is geschied.

Hoe gaat het daarmede ook gewoonlijk, vooral in kleinere plaatsen? In groote plaatsen geschiedt de oproeping in den regel door middel van de aldaar uitkomende dagbladen. Maar in kleinere plaatsen geschiedt het meerendeels door veldwachters, die de boodschap aan de huisgenooten brengen, maar wordt het dikwijls ook vergeten, zoodat de betrokken persoon er niets van weet.

Het éénige officiële stuk in deze zaak is hier het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij gehandhaafd is de uitspraak van den Militieraad.

Maar wat is nu bij Gedeputeerde Staten feitelijk aangenomen? Twee data komen daarin voor, waarop alles aankomt.

Het besluit neemt aan, dat *Jan* op 30 Mei 1865 is gesteld in dienst en op 4 Junij 1870 als deserteur is afgevoerd. Als ik nu naar de gewone regelen der rekenkunde vraag, hoeveel tijd er verloopen is van 30 Mei 1865 tot 4 Junij 1870, dan zijn er verloopen vijf volle jaren en zijn er nog over drie dagen; dan heeft hij nog drie dagen langer gediend dan bij de wet is bepaald.

Maar dan waren ook op 30 Mei 1870 de vijf jaren reeds verloopen, en kon hij op 4 Junij wel zijn paspoort vragen; maar men kon hem op 4 Junij niet behandelen als deserteur.

Maar als men het te zijnen aanzien wel kon, dan heeft in alle geval de broeder door de volledig verloopen vijf jaren het regt verkregen zich te beroepen op de vijf jaren, volledig verloopen, dienst van zijn broeder, en kan de toegepaste afvoering als deserteur geene inbreuk maken op het sedert 5 Mei 1870 verkregen regt van vrijstelling wegens broederdienst.

Ik geloof, dat dit ook blijkt uit art. 145, luidende: »De verlofganger der militie, die niet voldoet aan eene oproeping voor de werkelijke dienst, wordt als deserteur behandeld."

Die persoon wordt wel als deserteur behandeld, dat is, wordt gestraft; maar dit kan aan den derden persoon geene schade toebrengen, wanneer de volle vijf jaren vóór het opleggen der straf reeds zijn verloopen.

Volgens het éénige officiële stuk, waarmede wij hier te doen hebben, het besluit van Gedeputeerde Staten, waren er meer dan vijf jaren verloopen.

Ik zou hiermede kunnen eindigen, Hoog Edel Gestrenge Heeren; maar ik vind mij ten deze in eene moeijelijke positie, en de eerlijkheid gebiedt mij U op de volgende omstandigheid te wijzen.

Er is hier sprake van den datum van 4 Junij; maar er is ook een stuk bij het dossier, dat een anderen datum bevat. Het is het zoogenaamd extract uit het stamboek. Daaruit blijkt, dat Jan Simons zou afgevoerd zijn 4 Januarij; en dan zouden er nog drie maanden zijn, dat hij moest dienen.

Nu is er onder de stukken, die bij Gedeputeerde Staten zijn ingekomen, wel

dat stuk, eene soort van extract uit het stamboek; maar er bestaat geene de minste zekerheid, dat de datum, daarin voorkomende, juist is.

Dat extract van het stamboek is onderteekend door den Kapitein, *loco* Majoor, maar niet door den Kolonel van het regement vergeleken met het stamboek, zoo als de wet vordert. Er bestaat dus geene zekerheid, dat de datum volkomen juist is: maar in het besluit staat, dat de afvoering is geschied op 4 Junij.

Ik heb mij verpligt geacht hierop attent te maken. Maar wat is nu waar? Is het de datum van het besluit, of die van het extract uit het stamboek? Het laatste kan volstrekt niets uitmaken. Het is geteekend door iemand, die zich noemt Kapitein, *loco* Majoor, maar niet door den Kommandant van het corps na vergelijking met het stamboek.

Wat nu den grond voor het vermoedelijk overlijden betreft, het is volkomen waar, dat men daartoe een vonnis moet overleggen, en dat dit hier niet kan geschieden.

Ik eindig met te concluderen, dat deze Afdeeling van den Raad van State Zijne Majesteit advisere tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten; 2°. dat, indien deze Raad mogt begrijpen daartoe niet te kunnen adviseren, de Afdeeling alsdan advisere, dat omtrent deze zaak een onderzoek *in loco* worde ingesteld, en tot dat einde de stukken aan Gedeputeerde Staten worden teruggezonden, ten einde op nieuw te behandelen en te constateren, dat de meerbedoelde afvoering behoorlijk is geschied; — en eindelijk dat, subordinaat (als de Raad mogt meenen daartoe niet te kunnen overgaan), hij zich dan vereenige met het verzoek van den appellant aan Zijne Majesteit, strekkende om Anthonie Simons, niettegenstaande zijne inlijving, vrij te stellen van werkelijke dienst, en alzoo gebruik te maken van art. 137 der militiewet.

III. *het beroep van den Raad der gemeente Nijmegen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland*, *waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875.

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op 14 Augustus ll. stelde de Raad der gemeente Nijmegen de door het Burgerlijk Armbestuur ingediende begrooting voor zijne dienst in het jaar 1875, zoo in ontvangst als uitgaaf, gesteld op de som van *ƒ* 19,655, onder inbegrip van een subsidie uit de gemeentekas, ten bedrage van *ƒ* 19,255, onveranderd vast, en zulks met verwerping van een voorstel van Burgemeester en Wethouders tot vermindering van bedoeld subsidie met *ƒ* 1000.

Tot dat voorstel werden Burgemeester en Wethouders volgens hunne opgave geleid door de omstandigheid, dat uit de rekening van het Burgerlijk Armbestuur over 1873 bleek, dat in het afgeloopen jaar slechts *ƒ* 10,623.75 voor zijne bedeelingen was gevorderd en de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) de meest mogelijke vermindering van subsidie voorschrijft.

Nadat overeenkomstig art. 61 der armenwet voormeld raadsbesluit van 14 Augustus aan Gedeputeerde Staten der provincie was medegedeeld, gaven laatst-

genoemden onder dagteekening van 26 Augustus daaraanvolgende te kennen, dat alsnog voormeld subsidie in den geest van het voorstel van Burgemeester en Wethouders zou behooren te worden verminderd, — een te kennen geven, waarbij Gedeputeerde Staten laatstelijk volhardden bij hun besluit van 5 Januarij 1875.

De meerderheid van den Raad der gemeente Nijmegen intusschen bleef ook harerzijds vasthouden aan haar gevoelen, hetgeen eindelijk Gedeputeerde Staten noopte om, bij besluit van 9 Februarij ll., hunne goedkeuring aan de begrooting der gemeente Nijmegen te onthouden, zoolang geene vermindering in het subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur werd gebragt in den geest van het voorstel van Burgemeester en Wethouders.

In de vergadering van den Raad der gemeente Nijmegen van 26 Februarij ll. werd: 1°. een voorstel van een der raadsleden om bij Zijne Majesteit in hooger beroep te komen tegen der Gedeputeerde Staten besluit van 9 Februarij te voren, verworpen; en 2°. besloten het subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur voor 1875 alsnog te verminderen met *f* 500.

Onder dagteekening van 9 Maart jl. gaven Gedeputeerde Staten daarop te kennen, dat zij geen genoegen konden nemen met de voorgestelde vermindering van *f* 500, maar op eene vermindering van minstens *f* 1000 moesten blijven aandringen.

Bij verzoekschrift van 7 April jl. kwam alsnu de Gemeenteraad van Nijmegen in hooger beroep bij den Koning.

Appellant geeft daarbij te kennen, zich bezwaard te achten door het besluit van Gedeputeerde Staten van 9 Maart te voren, en verzoekt, op daarbij aangevoerde gronden en cijfers, Zijne Majesteit het raadsbesluit van 26 Februarij, voor zooverre dit tot vermindering van bewust subsidie met *f* 500 strekt, met Hare hooge goedkeuring te bekrachtigen.

In hun ambtsberigt van 20 April jl. volharden Gedeputeerde Staten bij hun gevoelen omtrent de noodzakelijkheid eener vermindering van meergemeld subsidie.

Zij merken echter tevens op, eensdeels, dat tegen hun besluit van 9 Februarij ll., waarbij goedkeuring aan de gemeentebegrooting is onthouden, geen hooger beroep bij den Koning is ingesteld; anderdeels, dat tegen een besluit, als dat van 9 Maart ll., hiervoren vermeld, bij de wet geen hooger beroep is toegelaten. Bij art. 61 der wet op het armbestuur, zeggen Gedeputeerde Staten, wordt aan Gedeputeerde Staten, zonder hooger beroep, opgedragen om de vermindering van subsidie te bevorderen; en dus kan aan Zijne Majesteit geene goedkeuring van het raadsbesluit van 26 Februarij worden gevraagd.

De Raad is alzoo, volgens Gedeputeerde Staten, niet-ontvankelijk in zijn beroep.

Memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

Als Gemagtigde van den Raad der gemeente Nijmegen treedt vervolgens op de heer Dr. J. P. S. Berends, die nog nader eenige bezwaren tegen het besluit van Gedeputeerde Staten ontwikkelt. Hij geeft hoofdzakelijk te kennen, dat het Burgerlijk Armbestuur te Nijmegen reeds sedert de invoering der armenwet bij herhaling beproefd had zijne bedeelingen te verminderen, doch in die pogingen

steeds met de grootste moeijelijkheden had te kampen. Immers de behoeften waren doorgaans van zeer dringenden aard, daar alleen voor ziekenverpleging gemiddeld *f* 6000 gevorderd wordt. Voldoende aan den gebezigden aandraag, heeft de Raad kunnen bewilligen een verminderd subsidie uit de gemeentekas; doch die vermindering kon onmogelijk tot een hooger bedrag geschieden dan van *f* 500, met het oog op de werkelijke behoeften. Die behoeften waren dan ook behoorlijk door het Burgerlijk Armbestuur aangetoond en gestaafd door de overgelegde lijsten met de daarop voorkomende cijfers voor bedeelingen. Uit die lijsten blijkt, dat er zeer vele bedeelden zijn òf van zeer hoogen leeftijd, òf in zeer ziekelijke omstandigheden, terwijl het gemiddeld bedrag der bedeeling aan ieder naauwelijks *f* 1.50 's weeks bedraagt: — een bewijs alzoo, dat toch in werkelijkheid niet te diep in den zak der belastingschuldigen wordt getast, om zelfs in de behoeften van den dringendsten aard te voorzien. Toen door Gedeputeerde Staten het verlangen werd uitgesproken, om de vermindering van het subsidie stelselmatig met *f* 1000 's jaars te doen plaats hebben, toen moest de Raad daartegen opkomen. Hij heeft in zijne missive aan Gedeputeerde Staten voldoende en tot in bijzonderheden de onvermijdelijkheid der hulp en van de daartoe bestede uitgaven in het licht gesteld; en Gedeputeerde Staten zelve hebben daar ook gedeeltelijk mede ingestemd. Nu meende de Raad dan ook niet anders, dan, bij het bestaande verschil van inzigten, den juisten middenweg te vinden door eene vermindering van het jaarlijksch subsidie met *f* 500. En nu tracht Gemagtigde te betoogen, dat werkelijk de bedeelingen, zoo als ze tot dusverre reeds zijn verminderd, voor geene verdere inkrimping meer vatbaar zijn. Wel worden door Gedeputeerde Staten daarvoor sommige regels aangegeven, maar die zijn reeds onderzocht en bevonden in deze buiten toepassing te zijn. Immers bij vergelijking met de staten van bezittingen en inkomsten van de verschillende godsdienstige gezindten te Nijmegen, welke door het Gemeentebestuur waren gevraagd, blijkt, dat Gedeputeerde Staten daaromtrent in eene verkeerde meening verkeeren. De Hervormde Diaconie is zeker in het bezit van aanzienlijke fondsen en heeft verschillende malen schenkingen ontvangen, nog onlangs eene van *f* 100,000. Die Diaconie behoeft dan ook niet bekrompen te zijn bij hare bedeelingen. Dat Bestuur is dus werkelijk in het bezit van groote fondsen. Met het Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur daarentegen is het gansch anders gesteld. En daarin lag dan ook de grond van dwaling. Het oordeel, dat het Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur zou kunnen beschikken over groote fondsen, daar het vijf à zes kapitale gebouwen had gesticht, is volkomen onjuist. Immers uit officiële stukken kan worden bewezen, dat de voorstelling in strijd is met de werkelijkheid. Die gebouwen zijn daargesteld door gelden, opgenomen bij particulieren en onder bepaling van aflossing en rente. Als men nu op een en ander let, en daarbij in aanmerking neemt, hoe die omslag op ieder hoofd van een gezin drukt, dan is eene inkrimping van het subsidie met *f* 1000 niet houdbaar. Het Roomsch-Katholijk Parochiaal Armbestuur, toen het zich geadresseerd had, heeft een staat overgelegd, waaruit zijne inkomsten blijken, en waardoor dan ook het subsidie van het Gemeentebestuur, zoo als het dit had vastgesteld, volkomen wordt gebillijkt. Bij den druk der verpligte aflossing van

den bestaanden schuldenlast en de onvermijdelijke bedeelingen is iedere verdere inkrimping ondoenlijk. Er zou alleen overblijven de vraag, of er niet een nog krachtiger beroep zou kunnen worden gedaan op de particuliere liefdadigheid; maar ook dat is reeds geschied. Er wordt reeds veel door deze gedaan; meer te vergen zou, blijkens de ondervinding, tot niets leiden. Op deze en meerdere gronden dringt Gemagtigde aan op een advies der Afdeeling, strekkende, dat het besluit van den Raad door den Koning worde gehandhaafd.

IV. *het geschil over de woonplaats van Th. H. Hendriksma.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Tjeerd Hessels Hendriksma is geboren te Hindeloopen den 2 Julij 1839. Volgens de op 9 Januarij 1864 in de gemeente Wijmbritseradeel opgemaakte acte van zijn huwelijk met Aaltje Jelles de Jong, waren zijne ouders toen nog te Hindeloopen gevestigd. De ouders van de vrouw, waarmede hij in het huwelijk trad, woonden te Woudsend, gemeente Wijmbritseradeel. Uit dat huwelijk zijn twee kinderen geboren, een te Woudsend ten huize van de zuster der vrouw, op 2 Junij 1869, het tweede te Groningen, op 14 Maart 1873. In de geboorte-acte dezer kinderen wordt de vader vermeld als schipper, wonende te Woudsend.

In het laatst van Januarij 1875 is Tjeerd Hessels Hendriksma, terwijl hij verblijf hield in zijn schip, liggende te Leeuwarden, zoodanig krankzinnig geworden, dat zijne opneming in een gesticht noodig werd; hij is dan ook krachtens eene magtiging, op 29 Januarij door den President der Regtbank te Leeuwarden verleend, kort daarna door de zorg van het Gemeentebestuur van Leeuwarden in het krankzinnigengesticht te Franeker opgenomen. Het genoemde Gemeentebestuur heeft vervolgens, met overlegging van een staat van inlichtingen, waarin de krankzinnige gezegd werd in een schip te wonen en volgens opgave te Woudsend gedomicilieerd te zijn, aan den Commissaris des Konings in Friesland opsporing van het domicilie verzocht.

De Burgemeester van Wijmbritseradeel, aan wien het schrijven van Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden werd toegezonden, berigtte, dat de krankzinnige wel in het bevolkings-register der gemeente voorkwam als wonende te Woudsend, doch zelden met zijn schip in de gemeente gezien werd, althans in de twee laatste jaren niet te Woudsend geweest was. De Burgemeester kon derhalve niet aannemen, dat hij er woonde, maar meende, dat hij in het geval verkeerde van zoovele schippers, die wel om deze of gene reden eene woonplaats opgeven, maar dáár zelden of nooit worden aangetroffen en altijd in hun schip verblijf houden, zoodat zij eigenlijk nergens gezegd kunnen worden woonplaats te hebben.

Een uittreksel uit het bevolkings-register van Wijmbritseradeel, dat later is overgelegd, houdt in, dat de krankzinnige aldaar is ingeschreven 8 Februarij 1869, dus kort na het voltrekken van zijn huwelijk; er is bij vermeld, dat hij woonde in zijn vaartuig.

Nadat het schrijven van Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden met dat van den Burgemeester van Wijmbritseradeel aan den Minister van Binnenlandsche Zaken was ingezonden, zijn op diens verzoek nadere stukken overgelegd en inlichtingen verstrekt. Behalve hetgeen uit de overgelegde, reeds vermelde stukken blijkt, is het volgende opgegeven door Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden: Hendriksma oefende het bedrijf van vrachtschipper uit, door met een scheepje van ongeveer 20 ton steen en grind te vervoeren ten behoeve van aannemers van werken. Als zoodanig was hij sedert Mei 1874 in de vaart voor de aannemers der stichting van het Oldeburger Weeshuis te Leeuwarden en vóór dien tijd ten dienste van aannemers te Groningen.

Hij woonde steeds met zijn gezin aan boord; eene plaats, waar hij patent nam, kan niet worden opgegeven, omdat zijn bedrijf hem niet patentpligtig maakte. Volgens mededeeling van de vrouw van Hendriksma, heeft zij met haren man in het eerste gedeelte van den laatstverloopen winter, zoover de vorst of de ongesteldheid van haren man hen noodzaakte met het schip ergens te blijven liggen, zich meest opgehouden te Leeuwarden, ook omdat haar man aldaar onder geneeskundige behandeling was, en heeft zij, na de opneming van Hendriksma in het krankzinnigen-gesticht, zich, zoolang de vaart gestremd was, met haar schip opgehouden te Suawoude. Eene bepaalde plaats, waar Hendriksma zich 's winters gewoonlijk ophield, kan niet worden opgegeven, omdat hij, steeds zooveel mogelijk in de vaart zijnde, oplag, waar de vorst hem noodzaakte te blijven.

Burgemeester en Wethouders van Groningen, waar, zoo als boven gezegd is, het tweede kind van Hendriksma geboren is, hebben bij de overlegging der geboorte-acte te kennen gegeven, dat hij zich toen hoogst waarschijnlijk met zijn schip toevallig in hunne gemeente bevond, en dat zij, niettegenstaande een naauwkeurig onderzoek, niet in staat zijn omtrent zijne woonplaats andere inlichtingen te verstrekken.

Gedeputeerde Staten van Friesland zijn van oordeel, dat uit de bekend geworden feiten niet met genoegzamen grond kan worden afgeleid, dat eenige plaats meer bepaald zou geweest zijn de zetel van het verblijf van Hendriksma, waar hij met zijne vrouw de meest duurzame betrekkingen onderhield. Gedeputeerde Staten meenen dus, dat de kosten zijner overbrenging naar Franeker en zijner verpleging aldaar behooren te komen ten laste van het Rijk.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Mei 1875, nº. 38, Afdeeling VII.

Ten gevolge der ook aan Burgemeester en Wethouders gerigte oproeping om zoo noodig nadere memoriën of bewijsstukken in te zenden, hebben deze nog te kennen gegeven, dat zij de zaak beschouwen als geheel vreemd aan hunne gemeente, daar hun niets anders, dat Tjeerd Hendriksma kan betreffen, bekend is, dan dat een schipper van dien naam, uit Woudsend afkomstig, in 1872 en 1873 in de provincie Groningen heeft gewerkt en in Maart 1873 eenigen tijd met zijn schip te Groningen heeft gelegen, waar zijne vrouw van een zoon is bevallen.

V. *het beroep van B. van der Kooi, te Leeuwarden, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener kuiperij in de Gloppe, aan de Weerd (gemeente Leeuwarden).*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! B. van der Kooi wendde zich in het eind van 1874 tot Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden met verzoek om vergunning tot het oprigten eener kuiperij in een (ongenummerd) pakhuis, staande in de Gloppe aan de Weerd (gemeente Leeuwarden).

Bij het onderzoek *de commodo et incommodo* gaven belanghebbenden allen te kennen, dat zij bezwaar hadden tegen de inwilliging van het gedaan verzoek, en zulks wegens gevaar voor brand, belemmering van de passage als anderzins.

In het algemeen gaven comparanten als hun verlangen te kennen, dat Burgemeester en Wethouders, ingeval zij tot het verleenen der gevraagde vergunning besloten, daaraan voorwaarden mogten verbinden, die de vrijheid en veiligheid der aanbelende panden zooveel mogelijk waarborgden.

Op 9 December ll. namen Burgemeester en Wethouders vervolgens een besluit, waarbij zij overwogen, dat de door de bewoners der huizen, belendende aan het pakhuis, waarin de adressant *casu quo* zijne kuiperij zoude uitoefenen, geopperde bezwaren wegens gevaar voor brand, belemmering van de passage als anderzins, door het Collegie worden gedeeld; en besloten aan den adressant te kennen te geven, dat zijn verzoek, als niet voor inwilliging vatbaar, wordt gewezen van de hand.

Op 24 April ll. is van der Kooi van opgemeld besluit in hooger beroep gekomen bij Zijne Majesteit. In zijn request aan den Koning geeft de adressant te kennen: dat, wat betreft het gevaar van brand, hij de vrijheid neemt op te merken: *a.* dat de werkplaats is beneden in het pakhuis; *b.* dat de vloer is van steen; *c.* dat er is gemetseld een groote schoorsteen, uitsluitend dienende voor de kuiperij, en *d.* dat in datzelfde gebouw, sinds onheugelijke jaren, onafgebroken is geweest eene tabakskerverij, welke fabriek ontegenzeggelijk volgens adressant gevaarlijker voor brand zal zijn dan eene kuiperij; dat, wat betreft het bezwaar van belemmering der passage, zulks door adressant ten stelligste wordt ontkend, als wordende door hem alle materialen binnen 's huis bewaard en alzoo geen ander gebruik van de Gloppe gemaakt dan het aanvoeren van hout en het wegbrengen der gereed gemaakte vaten of wat dies meer zij, hetwelk — meent adressant — toch niet als belemmering der passage kan worden beschouwd; dat adressant er overigens groot belang bij heeft toestemming tot oprigting der kuiperij in bovenbedoeld pakhuis te bekomen, ten einde daardoor met ijver en vlijt in het onderhoud van hem en de zijnen te kunnen voorzien. Redenen waarom adressant verzoekt, dat het Zijner Majesteit moge behagen het besluit van Burgemeester en Wethouders van den 9 December ll. te vernietigen en alsnog aan adressant vergunning te verleenen in boven omschreven pakhuis eene kuiperij uit te oefenen.

Burgemeester en Wethouders, nader over deze zaak gehoord, volharden bij hunne beschikking van 9 December.

Gedeputeerde Staten der provincie vereenigen zich in hun ambtsberigt, deswege uitgebragt, met de zienswijze van Burgemeester en Wethouders.

Uit de overgelegde stukken blijkt volgens Gedeputeerde Staten, dat in het bezwaar, aan de mogelijkheid van brandgevaar ontleend, niet wel kan worden voorzien door eenigen maatregel, die als voorwaarde aan de vergunning zou kunnen worden verbonden. De plaatselijke gesteldheid is van dien aard, dat het uitbranden van het kuipwerk òf binnen 's huis zal moeten geschieden, òf verrigt zal moeten worden in de zoogenaamde Gloppe: eene blinde steeg, en de éénige toegang niet alleen tot het betrokken pand, maar ook nog tot andere erven; terwijl vóór of bij het bedoelde gebouw de opene ruimte gemist wordt, die voor het uitoefenen van het kuipersvak hoogst wenschelijk is. Het komt hun derhalve voor, dat de motieven, waarop de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden gegrond is, van genoegzaam gewigt zijn te achten om het door genoemd Collegie genomen besluit te handhaven.

Memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

VI. *het beroep van Th. Welter van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Limburg in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging op den 21 Mei jl. aan deze Afdeeling verzonden.

In de gemeente Nederweert, provincie Limburg, heeft aan de loting voor de nationale militie van dit jaar deelgenomen Jan Mathias Welter, zoon van den adressant.

De adressant beweert te zijn vreemdeling, namelijk onderdaan van Pruissen. Hij beweert verder op dien grond, dat zijn zoon, de loteling, vreemdeling is en hij althans, omdat zijn vader vreemdeling is, hier te lande niet militiepligtig is, krachtens de slotbepaling van art. 15 der wet op de nationale militie.

Hij heeft, doch vruchteloos, bij den Militieraad verzocht, dat zijn zoon zou worden verklaard niet-militiepligtig te zijn. Vervolgens heeft hij hetzelfde verzoek gedaan aan Gedeputeerde Staten van Limburg, die dat verzoek, bij besluit van 2 April jl., hebben gewezen van de hand; daarbij overwegende, dat des adressants bewering, als zoude zijn zoon geen ingezetene van dit Rijk zijn, geen punt van onderzoek of overweging kan uitmaken, vermits het niet als zoodanig bezwaar, maar bepaaldelijk als eene reclame tegen de inschrijving voor de nationale militie is te beschouwen, welke reclame, overeenkomstig de slotzinsnede van art. 26 der wet op de nationale militie, binnen den dáár bepaalden tijd had behooren ingebragt te worden bij den Commissaris des Konings in Limburg.

De adressant is van dat besluit, volgens zijne opgave den 8 April ll. ter zijner

kennis gebragt, op den 15 dier maand bij den Koning gekomen in beroep. In zijn adres zegt hij tegen het systeem van Gedeputeerde Staten, dat hij zijne bezwaren had moeten doen gelden op de wijze, bij voormeld art 26 omschreven; dat men aan het aan 's Konings Commissaris in de provincie in te dienen bezwaar volgens art. 26 niet het overgroote gewigt heeft gehecht, dat Gedeputeerde Staten daaraan hechten, gelijk hieruit blijkt: 1°. dat voor die voorziening slechts 's Konings Commissaris alléén en niet het geheele Collegie is aangewezen, en 2°. dat tegen de uitspraak geene hoogere voorziening bij de wet is opengesteld;

dat daaruit reeds volgt, dat elke reclame, ook al behoort ze tot die, welke reeds aan 's Konings Commissaris konden worden onderworpen, immer kan gebragt worden voor den gewonen regter in materie van militie, dat is den Militieraad;

dat, als het stelsel van Gedeputeerde Staten opging, de meest onbevoegden dienstpligtig zouden kunnen zijn en ingelijfd moeten worden;

dat toch, zoo b. v. dit jaar op de lijst van de lotelingen der gemeente Nederweert geplaatst ware geworden »Theodoor Welter" of »Hendrik Welter", dan voorzeker tegen die inschrijving door vertooner, als vreemdeling daarmede onbekend, evenmin bij 's Konings Commissaris zou zijn gereclameerd geworden, als nu ten aanzien van de inschrijving van Jan Matthias Welter het geval is geweest;

dat nu volgens Gedeputeerde Staten elke andere reclame daaromtrent bij den Militieraad door art. 26 zou zijn uitgesloten en alzoo »Theodoor Welter" of »Hendrik Welter" definitief zouden zijn en blijven dienstpligtig, en bij het trekken door of voor hen van een laag nommer zouden moeten worden ingelijfd;

dat echter Theodoor Welter oud is 51 en Hendrik Welter 15 jaren, en het niet-houdbare van het stelsel van Gedeputeerde Staten voorzeker door dit voorbeeld, onder zooveel anderen, in het oog springt;

dat wijders de inschrijving niet behoorde plaats te hebben, omdat een minderjarige, die niet dienstpligtig is, niet bevoegd is zich als dienstpligtig te doen inschrijven of te worden ingeschreven, en het aan de plaatselijke autoriteiten bekend is, dat adressant is Pruissisch onderdaan en gevolgelijk zijn zoon niet dienstpligtig;

dat, buitendien, al heeft iemand, die verkeerdelijk is ingeschreven, reeds regt bij 's Konings Commissaris te reclameren, en aanspraak om, bij aanname van die reclame, reeds dadelijk van de lijst te worden geschrapt, hij, en veel minder zijn vader of voogd, daarom niet verstoken is om zijne bezwaren ook bij den Militieraad te doen gelden;

dat toch de Militieraad geroepen is om uitspraak te doen over alle reclames, die door lotelingen tegen hunne aanwijzing voor de militaire dienst ter vergadering worden gedaan;

dat die roeping van den Militieraad is algemeen;

dat dit uit de geheele strekking der instelling voortvloeit en ten overvloede duidelijk is aangewezen bij het slot van art. 91, volgens hetwelk de Militieraad uitspraak doet in zijne eerste zitting over de lotelingen, die redenen van vrij-

stelling hebben ingediend, — redenen, die hier niet beperkt worden tot die van nº. 2 van art. 88; dat, als men laatstbedoelde beperking zelfs zou willen aannemen, dan toch nog overblijft de slotbepaling van art. 91 »omtrent alle *overige* lotelingen", gevolgelijk ook omtrent die, welke buiten art. 88, nº. 1 en 2 (voor nº. 310 voorzien bij art. 92), en buiten die, bedoeld bij artt. 55 en 56, vallen;

dat dit alles te meer klemt, wanneer het geldt eene essentiële, eene volstrekte, staatkundige onbekwaamheid, zoo als in deze, en dit beginsel bij de wet is gehuldigd, om internationale conflicten te voorkomen, wanneer in Nederland tot de dienst gedwongen en gevolgelijk aan de dienst in den vreemden Staat onttrokken zou worden de minderjarige zoon van een onderdaan, behoorende tot een Staat, waarin de Nederlander niet tot de militaire dienst verpligt wordt.

De Commissaris des Konings in Limburg, in wiens handen dit adres is gesteld om advies, heeft daarop den 7 Mei jl. berigt, dat, volgens missives van Burgemeester en Wethouders der gemeente Nederweert in dato 28 April en 3 Mei jl., onder de stukken voorhanden, de zoon van den adressant zich zelf heeft aangemeld ter inschrijving; dat adressant zich te Nederweert heeft komen vestigen in het jaar 1850; dat hij aldaar is gehuwd in het jaar 1854 en steeds onafgebroken aldaar heeft gewoond. Verder berigt de Commissaris des Konings, dat de loteling is geboren te Nederweert, den 3 April 1855, uit aldaar gevestigde ouders; dat de adressant door zijn langdurig verblijf in Nederland heeft opgehouden Pruissisch onderdaan te zijn, dewijl door eene afwezigheid uit Pruissen van slechts tien jaren de hoedanigheid van Pruissisch onderdaan van zelf verloren gaat (missive Minister van Binnenlandsche Zaken in dº. 30 September 1864, nº. 288, 4de Afdeeling); dat hij alzoo niet meer valt in de termen van de slotbepaling van het ingeroepen art. 15 der militiewet, dewijl hij heeft opgehouden te behooren tot eenen Staat, waar de Nederlander niet aan de verpligte krijgsdienst is onderworpen.

Bij zijn adres heeft de adressant overgelegd twee bijlagen, waaruit blijkt, dat hij zelf, geboren te Bollendorff, ressorterende onder Trier, gediend heeft in het Pruissische leger.

VII. *het beroep van den Commissaris des Konings in de provincie Zeeland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Door den Militie-Commissaris in de provincie Zeeland waren bij Gedeputeerde Staten bezwaren ingebragt tegen de uitspraak van den Militieraad in die provincie, waarbij Eduard de Clerck en Macharius D'hooghe, beiden lotelingen voor de ligting der nationale militie van 1875, eerstgemelde uit de gemeente Eede en laatstgenoemde uit de gemeente Koewacht, tot de dienst zijn aangewezen.

Die bezwaren waren gegrond op het niet-verleenen der vrijstelling wegens te

zijn éénige wettige zoon, waarop die lotelingen naar aanleiding van het Koninklijk besluit van den 2 September 1873, n°. 4, regt zouden hebben.

Uit de ter zake overgelegde bewijsstukken is gebleken: *a.* ten aanzien van Eduard de Clerck, dat deze behoort tot eene familie van twee zonen, waarvan de oudste, die thans meerderjarig is en in België woont, aldaar voor de militie heeft geloot en een plaatsvervanger heeft gesteld; dat, tijdens hij in de jaren van militiepligtigheid verkeerde, hij niet aan de verpligting ten opzigte der militie hier te lande onderworpen was; dat hij derhalve, uit hoofde hij geen ingezeten van dit Rijk was, volgens het voormelde besluit niet onder het getal zonen dier familie moet worden begrepen, en de tweede zoon mitsdien regt heeft op vrijstelling van de dienst, uit hoofde hij als éénige wettige zoon moet worden aangemerkt; *b.* ten opzigte van Macharius D'hooghe, dat deze de jongste is van vijf zonen, waarvan de vier oudsten thans allen meerderjarig zijn en in de gemeente Koewacht wonen, doch tijdens zij voor de militie hier te lande moesten loten, geene ingezetenen van dit Rijk waren, en alzoo geene pligten ten aanzien der nationale militie te vervullen hadden; dat zij derhalve mede uit hoofde hunner vreemde nationaliteit, overeenkomstig het voren aangehaalde besluit, niet onder het getal zonen behoorden te zijn medegerekend, en de jongste zoon mitsdien regt heeft op vrijstelling, uit hoofde hij voor de toepassing der militiewet moet beschouwd worden te zijn éénige wettige zoon.

Het Collegie van Gedeputeerde Staten heeft echter bij zijne besluiten van den 4 Mei ll. de uitspraak van den Militieraad gehandhaafd.

Gedeputeerde Staten overwogen daarbij, »dat de Militie-Commissaris zich beroept op het Koninklijk besluit van den 2 September 1873, n°. 4, waarbij is beslist, dat met opzigt tot de vrijstelling als éénige wettige zoon of wegens broederdienst onder het getal zonen eener familie niet mederekenen zoodanigen hunner broeders of halve broeders, die wegens hunne vreemde nationaliteit, volgens de slotbepaling van art. 15 der militiewet, niet voor ingezetenen te houden zijn; dat echter, daargelaten of in de twee hier aanwezige gevallen de oudere zoon of zonen ook thans nog moeten geacht worden geen ingezeten te zijn, de wet in elk geval als regel stelt, dat, bij de beoordeeling, of er termen tot vrijstelling als éénige wettige zoon bestaan, het bewijs behoort te worden geleverd, dat tot het betrokken huisgezin geene andere broeders of halve broeders behooren, en de wet geene bepaling bevat, welke eene uitzondering op dien regel toelaat; dat, bij het gemis eener dergelijke uitzondering, derhalve de regel moet gelden, en mitsdien behoort gelet te worden op al de zonen van het gezin, onverschillig of een hunner al dan niet moet geacht worden tot een ander Rijk te behooren."

Tegen deze twee uitspraken van Gedeputeerde Staten van 4 Mei ll. is de Commissaris des Konings in de provincie gekomen in hooger beroep bij Zijne Majesteit bij schrijven van 14 Mei daaraanvolgende.

Die staats-ambtenaar geeft daarbij te kennen, dat, daar bedoelde besluiten van Gedeputeerde Staten geacht moeten worden in strijd te zijn met de bestaande voorschriften, het hem noodzakelijk voorkomt van die beslissing bij Zijne Majesteit in hooger beroep te komen.

Memoriën zijn er niet ingekomen, en ik meen dus ook hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

VIII. *het beroep van A. F. Ronner, te Dokkum, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Pier Ronner, loteling van dit jaar voor de gemeente Dokkum, is door den Militieraad voor de dienst aangewezen. Op eene, door zijnen vader ingediende reclame, waarbij aanspraak op vrijstelling wegens broederdienst beweerd werd, hebben Gedeputeerde Staten van Friesland op 8 April eene beschikking genomen, waarbij de reclame ongegrond verklaard is.

Uit een getuigschrift, model n_o. 10, afgegeven door den Burgemeester van Dokkum, blijkt, dat de vader A. F. Ronner uit zijn huwelijk met S. Ozinga heeft vier zonen. De oudste, in 1861 voor de militie ingeschreven, heeft, blijkens een insgelijks overgelegd extract uit het stamboek van het 1ste regement vesting-artillerie, vijf jaren bij de militie gediend.

De tweede, genaamd Nammen, in 1867 voor de militie ingeschreven, is wegens broederdienst vrijgesteld. Deze zoon is in 1869 vertrokken naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en sedert aldaar gevestigd.

De derde, ingeschreven in 1871, is wegens het door hem getrokken nummer buiten oproeping gebleven.

Nu had de vader in zijne reclame bij Gedeputeerde Staten beweerd, dat er in de familie slechts drie zonen waren, omdat de tweede zoon naar Amerika was vertrokken en dus opgehouden had Nederlander te zijn.

Gedeputeerde Staten overwogen hieromtrent, dat de tweede zoon eerst naar den vreemde vertrok, toen hij hier te lande aan de militie had voldaan; dat bovendien een broeder, die eene andere nationaliteit aanneemt, niet ophoudt broeder te zijn.

Het besluit van Gedeputeerde Staten is op 14 April aan Ronner uitgereikt; hij is in hooger beroep gekomen bij den Koning bij een adres, gedagteekend 22 April, dat den 26 April bij Zijner Majesteits Kabinet is ingekomen.

Hij zegt, niettegenstaande de redenen, door Gedeputeerde Staten aangevoerd, in hun besluit niet te kunnen berusten, daar zijn tweede zoon Nammen verkeert in het geval, bedoeld bij de laatste alinea van art. 15 der militiewet, en alzoo niet wordt gerekend tot het gezin te behooren, mede op grond van het Koninklijk besluit van 2 September 1873, n_o. 4, zoodat er slechts drie zonen zijn, waarvan een gediend heeft.

De Commissaris des Konings in Friesland, op dat adres gehoord, geeft te kennen, dat, wanneer men het beginsel, aangenomen bij het door appellant aangehaald Koninklijk besluit, op zijne zonen toepast, dan kan worden aangenomen, dat in het onderwerpelijk geval slechts drie, en niet vier, zonen moeten geacht worden aanwezig te zijn ter bepaling van den militiepligt, van welk getal de oudste de dienst heeft volbragt, zoodat de jongste regt heeft op vrijstelling. De

juistheid der uitspraak van Gedeputeerde Staten komt dienvolgens den Commissaris des Konings voor wel voor betwisting vatbaar te zijn.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 Mei 1875, n°. 36, Afdeeling IV.

Sedert is nog door den appellant ingezonden een afschrift van eene op 5 April 1875 door Nammen Ronner te Minneapolis in den Staat Minnesota voor de overheid aldaar afgelegde en onderteekende verklaring, dat hij sedert 1869 in de Vereenigde Staten is gevestigd geweest, en dat het zijn voornemen is burger van die Staten te worden en niet meer Nederlandsch onderdaan te zijn.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zestiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 30 *Junij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Commies van Staat, Mr. J. van Steenbergen Staal.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 12 dezer, n°. 23, houdende beschikking op *het beroep van L. van Arkel, te Best, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 203, 204).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Laurens van Arkel, te Best, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 24 Maart 1875, G., n°. 79, 6de Afdeeling, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Junij 1875, n°. 32;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 Junij 1875, n°. 26, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant zich beklaagt, dat zijn zoon Martinus, loteling van dit jaar voor de gemeente Best, door den Militieraad voor de dienst der nationale militie is aangewezen, en beweert, dat hij regt had om op grond van broederdienst te worden vrijgesteld; dat genoemde Martinus is de vijfde zoon uit een gezin, oorspronkelijk bestaan hebbende uit zes broeders, waarvan de oudste een plaatsvervanger stelde, die uit de sterkte gebragt is, alvorens vijf jaren te hebben gediend, de tweede wegens broederdienst is vrijgesteld, de derde en vierde ieder eenen plaatsvervanger hebben gesteld, en de zesde den militiepligtigen leeftijd nog niet heeft bereikt;

dat de vierde broeder den 11 Junij 1873 overleden is;

dat, zoo de broederdienst, bij art. 50 der militiewet bedoeld, niet ophoudt te gelden, al is de broeder, die gediend heeft, overleden, de aldus overleden broeder dan ook behoort te worden medegeteld bij de berekening van het aantal broeders, dat uit één gezin tot de dienst kan worden verpligt, daar de wetgever niet kan bedoeld hebben in hetzelfde geval eenen overledene af te trekken van het getal broeders en hem tevens mede te rekenen, als hebbende aan den militiepligt voldaan;

dat derhalve de loteling Martinus steeds moet geacht worden te behooren tot een gezin van zes broeders, waarvan slechts twee door plaatsvervanging aan hunnen militiepligt hebben voldaan, en mitsdien zijne aanwijzing tot de dienst in overeenstemming is met de wet;

Gelet op de artt. 49, 50 en 104 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven de bovenvermelde uitspraak van Gedeputeerde Staten van Noord-brabant van 24 Maart 1875, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 12 Junij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2°. van den 13 dezer, n°. 7, houdende beschikking op *het beroep van Mr. H. van Marle, te Apeldoorn, van een besluit van den Burgemeester van Groningen, houdende weigering tot het opgraven van een kinderlijkje* (zie het verslag over deze zaak op blz. 188, 189).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Mr. H. van Marle, te Apeldoorn, van een besluit van den Burgemeester van Groningen van 27 October 1874, waarbij hem vergunning geweigerd is om het lijk van zijn dochtertje, op de algemeene begraafplaats te Groningen begraven, te doen opgraven en overbrengen naar de algemeene begraafplaats te Apeldoorn;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 2 Junij 1875, n°. 26;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Junij 1875, n°. 11, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat adressant, die vroeger te Groningen woonde, aldaar op 6 Augustus 1870 een dochtertje, dat eenige weken oud was, aan eene niet besmettelijke ziekte heeft verloren, en dat haar lijk op de algemeene begraafplaats te Groningen in een aan adressant toebehoorend graf is begraven;

dat zijn in 1874 aan den Burgemeester van Groningen gedaan verzoek, om het lijk te mogen doen opgraven en naar Apeldoorn overbrengen, door dezen bij beschikking van 27 October 1874 is afgewezen, op grond, dat de wetgever in het belang der openbare orde en van den openbaren gezondheidstoestand heeft verboden, dat lijken, reeds aan de aarde toevertrouwd, worden opgegraven en over den openbaren weg vervoerd; dat de Burgemeester, aan wien de wet het regt geeft van dat verbod dispensatie te verleenen, bij aanvrage daartoe heeft uit te maken, of er bijzondere redenen voor dispensatie bestaan, die zwaarder moeten wegen dan die, welke den wetgever tot het algemeen verbod hebben geleid, en dat zoodanige redenen door adressant niet waren aangevoerd;

dat adressant, van die beschikking bij Ons in beroep komende, heeft aangevoerd, dat zijne echtgenoot en hij zeer aan het denkbeeld gehecht zijn het stof van hun dochtertje dáár te laten rusten, waar ook zij zullen worden begraven, waartoe hij op de begraafplaats te Apeldoorn eenen grafkelder heeft laten maken;

Overwegende, dat, ook naar het oordeel van den betrokken Geneeskundigen Inspecteur, geen gevaar voor de volksgezondheid te vreezen is van de opgraving en overbrenging van een lijkje, als waarvan hier sprake is, althans indien daarbij aan zekere voorwaarden wordt voldaan;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bovenvermeld besluit van den Burgemeester van

Groningen van 27 October 1874, verlof te verleenen tot opgraving van het lijk van adressants dochtertje en overbrenging daarvan naar de algemeene begraafplaats te Apeldoorn, met inachtneming van zoodanige voorschriften, als Onze Minister van Binnenlandsche Zaken in het belang der openbare gezondheid vermeenen zal te moeten geven.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 15 Junij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3°. van den 15 dezer, n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Oldebroek van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot onderhandsche verhuring van zeker gemeente-erf* (zie het verslag over deze zaak op blz. 200, 201).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Oldebroek tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 3 Maart 1875, n°. 21, waarbij goedkeuring is onthouden van het raadsbesluit tot het onderhands verhuren van gemeente-eigendommen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Junij 1875, n°. 30;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 12 Junij 1875, n°. 12, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Oldebroek den 25 Februarij 1875 heeft besloten het gemeente-erf de Stouwdam voor zes jaren, ingaande met 22 Februarij 1876, onderhands aan den tegenwoordigen pachter te verhuren op dezelfde voorwaarden en tegen dezelfde pachtsom, waarvoor dat erf thans bij hem in huur is;

dat de tegenwoordige pachtsom overeenkomt met het bedrag, in 1860 bij openbare verpachting verkregen;

dat Gedeputeerde Staten zwarigheid hebben gemaakt voorschreven raadsbesluit goed te keuren;

dat de gemeentewet veronderstelt, dat bij openbare verpachting van gemeente-eigendommen de algemeene mededinging eenen waarborg oplevert tegen verpachting beneden de waarde, en dat zij bij onderhandsche verpachting de goedkeuring van Gedeputeerde Staten vordert, met de bedoeling, dat daarin een waarborg zal gelegen zijn, welke voor dien der algemeene mededinging in de plaats treedt;

dat dus geheel in den geest der wet wordt gehandeld, indien Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring niet verleenen, dan wanneer voldoende is aangetoond, dat de onderhandsche verpachting niet in het nadeel der gemeente is;

dat nu de Gemeenteraad heeft aangevoerd, dat de tegenwoordige pachter het erf in goeden staat van bebouwing onderhoudt, en dat de pachtsom, die thans betaald wordt, billijk voorkomt, omdat de huurprijzen van bouwerven op zandgronden op de Overveluwe in de laatste jaren niet zijn gestegen;

dat de eerstgemelde omstandigheid welligt eene onderhandsche verpachting voor den tegenwoordigen prijs zou kunnen regtvaardigen, indien de bewering juist ware te achten, dat de huurprijzen in het genoemd gedeelte van Gelderland geene verandering hebben ondergaan;

dat appellant echter in gebreke is gebleven eenig bewijs tot staving van laatstgenoemd beweren aan te voeren; en dat Gedeputeerde Staten daarentegen hebben verklaard, dat hun uit verschillende aan hunne goedkeuring onderworpen huurcontracten gebleken is, dat in de Overveluwe, even als elders, in de laatste jaren de pachtsommen over het geheel aanmerkelijk zijn gestegen;

dat Gedeputeerde Staten dus zeer teregt hebben begrepen, dat het belang der gemeente vordert om althans te beproeven, of bij openbare verpachting eene hoogere pacht zou zijn te bekomen;

Gezien artt. 194*e* en 200 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85):

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderderland van 3 Maart 1875, en het daartegen ingestelde beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 Junij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. *het beroep van H. C. Jansen, te Schiedam, van een besluit van Gedeputeerde*

Staten van Zuidholland, houdende afwijzing van het verzoek tot wijziging van den legger der wegen en voetpaden in die gemeente.

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De adressant Hendricus Christiaan Jansen, brander en grondeigenaar te Schiedam, verzocht op 7 November jl. aan Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland, den weg, loopende over zijne eigendommen, sectie F, nos. 230, 231 en 232, gemeente Schiedam, van den legger der wegen en voetpaden in die gemeente te doen schrappen. Dat verzoek werd daarop gegrond: dat Burgemeester en Wethouders der gemeente Nieuwland, waartoe destijds die perceelen behoorden, hebben kunnen goedvinden, zonder in overleg te treden met de eigenaars dier perceelen, een gedeelte daarvan te stellen op den legger der wegen en voetpaden als een weg der tweede klasse, hoezeer over die perceelen slechts loopt een voetpad, uitsluitend bestemd om vrije passage te verleenen aan de toezigt hebbende besturen, hunne ambtenaren en werklieden; dat die plaatsing op den legger is geweest onregtmatig en bovendien onwettig, doordien de voorloopig vastgestelde legger niet gedurende twee maanden ter lezing van een ieder ter Secretarie der gemeente is nedergelegd, althans daarvan geene voorafgaande kennisgeving is gedaan, zoo als is voorgeschreven bij art. 3 van het reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland.

Gedeputeerde Staten hebben over dit verzoek gehoord Burgemeester en Wethouders, die op den 21 Januarij jl. hoofdzakelijk berigtten: dat aan het Bestuur niet bekend was, wat er in de gemeente Nieuwland *c. a.*, toen de legger is vastgesteld den 11 Maart 1854, plaats heeft gehad ten aanzien van de ter-visie-legging en bekendmaking, omdat de archieven der gemeente Nieuwland ten deele nog berusten bij het Bestuur der gemeente Kethel en Spaland; dat de hier bedoelde weg door het Bestuur van Schiedam is overgebragt op den legger der wegen en voetpaden van de gemeente Schiedam; dat alle formaliteiten, bij het reglement op dit stuk voorgeschreven, toen bij herhaling zijn in acht genomen, en de legger door den Raad is vastgesteld op den 31 Maart 1874, zonder dat de adressant toen eenig bezwaar heeft aangevoerd tegen het plaatsen van meerbedoelden weg op den legger; dat de adressant geen enkelen grond aanvoert, waarom deze weg, de singel, loopende langs de Noordwestgracht, ten onregte op den legger zou zijn geplaatst; dat die singel, tevens waterkeering van Delfland, sedert onheugelijke jaren een open en voor ieder toegankelijke weg is geweest; dat de Raad van Schiedam, voor zooveel betreft het hoefslag der gemeente op meergedachten singel, van meening is, dat de weg teregt op den legger voorkomt.

In de maand Januarij jl. hebben C. van der Zwet en een twaalftal grondeigenaars onder Schiedam zich insgelijks gewend tot Gedeputeerde Staten, aandringende, dat het verzoek van den adressant zal worden afgewezen, omdat in 1854, toen de weg op den legger werd gebragt, die weg niet, zoo als de adressant beweert, slechts een voetpad zou zijn geweest, maar reeds toen en zelfs veel vroeger reeds was een weg, voor openbaar gebruik bestemd en als zoodanig ge-

bezigd; dat die weg na dien tijd, wat het gebruik er van betreft, geen verandering heeft ondergaan; dat daarvan getuigenis zou kunnen geven L. Knappert, in 1854 Burgemeester der gemeente Nieuwland; dat de weg steeds door rij- en voertuigen der eigenaars van de aan den weg of singel belendende perceelen is bereden en ten dienste dier perceelen van tijd tot tijd met keijen is bestraat; dat het schrappen van den weg op den legger aan hen een overgroot nadeel zou toebrengen, omdat hunne perceelen, zoo niet alle, dan toch verre de meeste, geen anderen uitweg en zelfs geen ander uitpad hebben dan langs den singel, waar velen hunner boerderijen en branderijen hebben opgerigt; en dat zij niet hebben, gelijk de adressant beweert, uitweg op den ouden dijk.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 10 Februarij 1875 het verzoek van den adressant afgewezen, op grond, dat tegen het plaatsen van den weg op den legger in 1854 in de gemeente Nieuwland en daarna, toen de legger voor de gemeente Schiedam op 31 Maart 1874 op nieuw werd vastgesteld, nadat een gedeelte van Nieuwland aan de gemeente Schiedam was toegevoegd, — door den adressant tegen een en ander, noch door voorgaande eigenaars van zijne perceelen, bezwaren zijn ingebragt; dat de adressant niet betoogt, dat over zijne landerijen slechts zou bestaan een overpad volgens burgerlijk regt of zoogenaamde erfdienstbaarheid; dat bij een plaatselijk onderzoek gebleken is, dat de weg niet bloot is een voetpad, maar wel degelijk een weg, bij afwisseling met keijen bestraat en door koolasch gehard, op sommige plaatsen ter breedte van nagenoeg 7 meter; dat er nergens sporen zijn te vinden van een weg door den Nieuwlandschen polder naar den Oudendijk, en alzoo de vele boerderijen en branderijen, aan den singel gelegen, geen uitweg naar Schiedam zouden hebben, indien deze weg, die zoowel voor voetgangers als voor voertuigen is bestemd, werd afgesloten.

Op den 9 Maart jl. heeft de adressant zich in beroep bij den Koning voorzien, op dezelfde gronden als vervat waren in zijn adres aan Gedeputeerde Staten.

De adressant heeft aan deze Afdeeling ingezonden eene zeer uitvoerige memorie, met bijlagen. De conclusie dier memorie is: 1°. dat niet bewezen is, dat bij de vaststelling van den legger de voorgeschreven vormen zijn in acht genomen, met andere woorden: dat de weg op wettige wijze op den legger is gebragt; 2°. dat evenmin is bewezen, dat die weg sedert onheugelijke jaren of gedurende eenige jaren, of gedurende welk tijdvak ook, ten dienste van het publiek is bestemd geweest; 3°. dat het bovendien uit de plaatselijke gesteldheid blijkt, dat bedoelde grond niet tot openbaren weg is bestemd, noch kon zijn.

De adressant beweert in zijne memorie, dat zoowel van der Zwet en cons., als het Gemeentebestuur van Schiedam en Gedeputeerde Staten, vooreerst de door hen gestelde feiten niet bewijzen, maar dat vele dier feiten bovendien niet afdoende zijn, zooals de bewering, dat de aangrenzende eigenaren hunnen uitweg zouden verliezen, want dat, als dit teregt geschiedt, zij voor hunne geënclaveerde eigendommen door middel van onteigening zich een uitweg kunnen verschaffen. Verder zegt de adressant, dat het Gemeentebestuur en derde belanghebbenden moeten bewijzen, dat de legger regelmatig is opgemaakt en dat op *zijne* per-

ceelen de last van overweg kleeft, maar dat *hij* hoegenaamd niet gehouden is tot het leveren van éénig bewijs, dat zijn grond vrij is.

Hoezeer ongehouden, zegt hij toch eenig bewijs te willen leveren, dat op zijn grond geen last van weg rust, en hij voert daarom aan: 1°. dat de weg op den legger voorkomt als te loopen van den Delflandschen Maasdijk langs de Felle Vest en de Noordvestgracht tot de 's Gravelandsche Kade; en dat daaruit volgt, dat het slechts een slop is van eenige ellen, dat doodloopt, en geen publieke weg; 2°. dat op dien weg door den heer van der Burg, bouwman te Schiedam, is gebouwd en de weg merkelijk is vernaauwd, iets wat toch niet mag geschieden met een openbaren weg; 3°. dat de perceelen, achter de zijne gelegen, kunnen uitwegen op de Vest of de Schie of op den Oudelandschen dijk.

Deze zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 16 April ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt en waaromtrent alsnu een ontwerp-besluit aan den Koning zal moeten worden voorgedragen.

De heer Mr. W. H. Jansen, Advokaat te Schiedam, zegt als Gemagtigde van den appellant hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren, Voorzitter en leden dezer Afdeeling! Na de eenigszins uitvoerige memorie, door mijn lastgever bij deze Afdeeling ingediend, dacht ik, dat het overbodig zou zijn om nog nader tot toelichting van het ingesteld beroep het woord te voeren.

Mijne komst alhier had dan ook alleen ten doel om, ware het vereischt, U Hoog Edel Gestrengen nog die inlichtingen te kunnen geven, die gij mogt noodig achten.

De tegenwoordigheid echter van mijn geachten confrère als Gemagtigde van het Gemeentebestuur en van eenige ingezetenen van Schiedam heeft mij doen terugkomen op mijn aanvankelijk plan, en deed bij mij den wensch ontstaan om met een paar woorden terug te komen op enkele punten, in bedoelde memorie ontwikkeld.

Toch verheug ik mij er over, dat mijn geachte confrère hier tegenwoordig is. Daaruit immers zal U blijken, dat hier particuliere belangen in het spel zijn; dat zoowel de gemeente als de requestranten van der Zwet c. s. zich geroepen hebben geacht voor U te verschijnen, ten einde hunne bijzondere, privaatrechtelijke belangen te bepleiten; dat alzoo mijn lastgever, in strijd met de bedoeling des wetgevers, zich hier geplaatst ziet tegenover een partij in civielrechtelijke beteekenis.

Ik verheug mij er over, omdat die omstandigheid U op Uwe hoede zal doen zijn, omdat zij U met naauwkeurigheid de grenslijn in het oog zal doen houden tusschen administratief en civiel recht.

De vraag is hier niet: hebben enkelen er belang bij, dat de weg op den legger blijve gehandhaafd? De vraag is alleen: mag uit een maatschappelijk oogpunt de weg op den legger geplaatst blijven; wordt zulks voor het publiek verkeer gevorderd; juister nog is de weg voor het algemeen gebruik bestemd en dienende?

Vergunt mij een korten terugblik op de feiten.

Naar aanleiding van het reglement op de wegen en voetpaden in Zuidholland van 1852 (het eerste, waarin deze materie werd geregeld) werd de zoogenaamde Singel, waarvan deze perceelen een gedeelte uitmaken, in 1854 op den legger der wegen en voetpaden gebragt als een weg 2de klasse.

Geen reclame werd daartegen ingebracht.

Natuurlijk!

Reeds bij eene vroegere gelegenheid werd door Uwe Afdeeling opgemerkt, dat vrij algemeen de vaststelling der leggers aan de aandacht der grondeigenaren is ontsnapt, ook dáár, waar Burgemeester en Wethouders geheel overeenkomstig de voorschriften van het reglement hadden gehandeld. Hoe kon dan hier eene reclame worden verwacht, waar de voorschriften van het reglement waren ter zijde gesteld; waar de weg op den legger werd gebracht, zonder in overleg te treden met de eigenaren; waar de voorloopig vastgestelde legger niet ter lezing van een ieder ter Secretarie der gemeente Nieuwland (waartoe destijds die perceelen behoorden) is nedergelegd; waar althans van die nederlegging geene voorafgaande kennisgeving is geschied?

Uit de woorden, door den heer Staatsraad-Rapporteur zoo even gebezigd, zou men wellicht kunnen opmaken, dat onze grief steunt op de omstandigheid, dat ieder der eigenaren in 't bijzonder geene kennisgeving zou hebben ontvangen. Ik acht het derhalve nuttig te dezer plaatse op te merken, dat wij eene algemeene publicatie bij aanplakking voldoende achten, en dat wij ons dan ook op het ontbreken eener zoodanige *algemeene* kennisgeving beroepen.

Dat alzoo geen reclame tegen dien legger werd ingebracht is natuurlijk; de toenmalige eigenaar, de vader van den appellant, wist er niets van, kon er niets van weten.

De heeren van der Zwet c. s. hebben in hun adres gewezen op en zoeken steun voor hun beweren in de omstandigheid, dat de appellant eerst sedert kort eigenaar zou zijn geworden van de door hem genoemde perceelen, waarover de weg loopt. Hoewel het duidelijk is, dat deze omstandigheid geen invloed zou mogen uitoefenen op de beslissing der hangende vraag, wil ik er intusschen toch op wijzen, dat de appellant getreden is in de rechten zijns vaders, terwijl juist de overgroote meerderheid der requestranten nog slechts zeer kort geleden en door aankoop eigenaren zijn geworden. Zoo is bijv. de heer H. B. Moss in 1854 eigenaar geworden; ook de erven van de heeren F. C. Elast en P. Elast zijn in 1854 van het weiland afgescheiden; doch overigens dagteekent de eigendom van de verdere requestranten, uitgenomen de eigenaren van het weiland, eerst sedert 1874 en 1875. Slechts éene branderij werd in 1773 gebouwd; de overigen zijn van jongere dagteekening en, op eene enkele uitzondering na, nog niet eens op het kadaster als gebouwde eigendommen bekend.

Doch laten wij hiervan afstappen. Genoeg om aan te toonen, dat de korte tijd, gedurende welken de appellant eigenaar is der hier bedoelde perceelen, hem niet tot grief gemaakt kan worden.

Ik zeide zoo aanstonds: de toenmalige eigenaar der hier bedoelde perceelen wist er niets van, dat de weg op den legger was geplaatst; en het schijnt dan

ook, dat de opvolgende besturen zoowel van de gemeente Nieuwland als van de gemeente Kethel en Spaland zich beijverden om die onwetendheid te doen voortduren; zij deden althans niets om het bestaan van den legger bekend te doen worden; niets bracht de eigenaren op de gedachte, dat de weg op den legger was geplaatst.

Men oordeele:

In 1855 brak een der eigenaren zijn huis af, grenzende aan dien zoogenaamden singel, om het door een nieuw te vervangen. (Het bedoelde pand is tegenwoordig het eigendom van den heer van der Burg, destijds behoorde het aan wijlen Gerrit Driesen). De voorgevel van het nieuwe pand werd een el vooruitgeschoven, zoodat de breedte van den weg van 5 el, 50 tot op 4 el, 50 werd teruggebracht. Het toenmalige Gemeentebestuur deed geen beroep op den legger.

Dat is geschied in 1855 en dus na de vaststelling van den legger. Als dus het toenmalig Bestuur meende, dat de weg openbaar was, had het niet mogen veroorloven, dat er nog 1 el van afgenomen werd.

Een tweede feit herinner ik mij uit mijne eigene praktijk. Ik meen, dat het voorviel in 1863. De gemeente Kethel matigde zich een daad van beheer en toezicht aan op de perceelen van den appellant, in zooverre die deel uitmaken van den zoogenaamden Singel. Terstond daarop werd die gemeente voor de Rechtbank gedagvaard: zij gaf toe, zag af van verder toezicht en betaalde de gerechtskosten.

De zaak werd, wel is waar, in der minne geschikt, doch ook toen werd geen beroep gedaan op den legger.

Ik meen dus te mogen zeggen, dat het feit der plaatsing op den legger onbekend is gebleven tot na het tijdstip, waarop dat gedeelte der gemeente Kethel, waartoe de zoogenaamde singel behoorde, aan Schiedam was toegevoegd. Eerst nadat de politie-verordeningen van Schiedam op de toegevoegde gedeelten van toepassing waren verklaard, werd het bekend, dat de weg op den legger stond; eerst toen ook ontstond er aanleiding om te reclameeren!

En wat bleek toen?

Dat de weg in 1854 was gebracht op den legger der wegen en voetpaden van de toenmalige gemeente Nieuwland, zonder dat daarbij de voorschriften van het provinciaal reglement op de wegen en voetpaden waren in acht genomen. Burgemeester en Wethouders waren met de eigenaren *niet* in overleg getreden; de door hen voorloopig vastgestelde legger was *niet* ter Secretarie ter lezing van een ieder nedergelegd; *althans van die nederlegging was geene voorafgaande kennisgeving geschied.*

En mogt men nu ook al willen aannemen, dat heeren Burgemeester en Wethouders dat overleg met de eigenaren overbodig hebben kunnen achten, de voorafgaande kennisgeving van de nederlegging ter Secretarie is gebiedend voorgeschreven.

De weg was alzoo op onwettige wijze op den legger gebracht. Die grond was voldoende om de schrapping te bevelen, zoodat de eigenaar, de appellant, het ten eenemale overbodig achtte naar andere gronden om te zien. Dat was dan

ook de eenige grond, dien de appellant in zijn verzoekschrift aan heeren Gedeputeerde Staten aanvoerde.

In de nadere memorie, bij Uwe Afdeeling ingediend, werden hieraan een tweetal opmerkingen toegevoegd, naar aanleiding van de van elders ingekomen bescheiden, en wel in de eerste plaats: dat noch door heeren Gedeputeerde Staten, noch door heeren Burgemeester en Wethouders, noch door van der Zwet c. s. is aangetoond of bewezen, dat de weg ooit voor het publiek is bestemd geweest of, zooals het reglement op de wegen en voetpaden zegt: ten dienste van het publiek is liggende geweest; en, in de tweede plaats, dat uit de plaatselijke gesteldheid blijkt, ja bewezen wordt, dat de hier bedoelde grond niet tot openbaren weg is bestemd, noch bestemd kon zijn; dat hij ook thans nog niet is liggende voor het algemeen.

Tot toelichting dezer drie punten zij het mij vergund, een paar woorden in het midden te brengen.

I. Wij hebben gezien, dat de éenige grond, waarom wij verzocht hadden, dat de weg van den legger zou worden geschrapt, deze was, dat hij op onwettige wijze daarop is gebragt.

Is dit feit onwaar bevonden?

Integendeel!

Wij hebben in deze zaak eene beschikking van heeren Gedeputeerde Staten, een rapport van de gemeente Schiedam en een request van eenige belanghebbenden: eerstgenoemden wijzen ons verzoek af; de beide anderen stellen pogingen in het werk om den weg op den legger te handhaven. Van drie zijden alzoo zijn, mag men zeggen, bescheiden ingekomen, die allen één doel beoogen. Welnu in geen der mij bekende stukken is het feit ontkend!

Of men loopt er over heen, òf men tracht de onwettigheid te vergoelijken!

Iedereen zal voorts inzien, dat de onwetendheid ten deze van heeren Burgemeester en Wethouders van Schiedam en van heeren Gedeputeerde Staten slechts voorgewend is. Nemen wij aan (en ik doe het gaarne), dat het archief der voormalige gemeente Nieuwland zich niet te Schiedam bevindt, dan is het daarom toch niet ontoegankelijk, zeker niet ontoegankelijk voor heeren Gedeputeerde Staten!

Waarom zich alzoo niet van de waarheid of de onwaarheid van het gestelde feit vergewist?

Waarom niet bewezen, dat de voorgeschreven formaliteiten zijn in acht genomen?

Het antwoord ligt voor de hand!

Van daar dan ook, dat heeren Gedeputeerde Staten, nu niet kan worden ontkend, dat de weg op onwettige wijze op den legger is gebracht, verder aanvoeren, dat op 31 Maart 1874 de legger op nieuw is vastgesteld, dat toen de vormen behoorlijk zijn in acht genomen en dat ook toen onzerzijds geen bezwaren zijn ingebracht.

Met andere woorden zeggen alzoo heeren Gedeputeerde Staten: wij moeten erkennen, dat de weg op onwettige wijze op den legger is gebracht, doch die onwettige toestand is sedert, met inachtneming der voorgeschreven formaliteiten,

bestendigd en gij hebt u niet tegen die bestendiging verzet; gij hebt er in berust.

Is dit een ernstig argument?

Is het niet veeleer duidelijk, dat een onwettige toestand, op welke wijze dan ook bestendigd, onwettig blijft?

Doch bovendien: is die zinsnede in de beschikking van heeren Gedeputeerde Staten wel juist te noemen? Is de legger op nieuw vastgesteld?

Ook dat meenen wij te mogen betwijfelen.

Ziehier waarom:

Het reglement van 1870, hetwelk tot de aangehaalde circulaire (die van 16 Maart 1873, nº. 18) aanleiding gaf, zegt uitdrukkelijk in art. 3, laatste alinea: »De bij de invoering van dit reglement reeds vastgestelde leggers *blijven van* »*kracht*, doch worden vóór zooveel noodig bijgewerkt."

En ook die circulaire zelve spreekt slechts van te maken wijzigingen in de *bestaande* leggers.

De legger is alzoo wellicht *bijgewerkt*, misschien *gewijzigd*, doch die onwettige legger werd behouden; er werd geen legger *vastgesteld.*

Niet zonder grond blijft alzoo mijn lastgever volhouden, dat de weg op onwettige wijze op den legger is gebracht, en dat hij derhalve daarvan behoort te worden geschrapt.

Doch bovendien:

II. Noch door heeren Gedeputeerde Staten, noch door de gemeente Schiedam, noch door de belanghebbende requestranten is bewezen, dat de weg ooit ten dienste van het publiek is bestemd geweest, of liever, zooals het reglement in zijne eigenaardige terminologie vordert, dat de weg ooit ten dienste van het algemeen is liggende geweest.

Ten einde niet in herhalingen te vallen, zal ik niet terugkomen op de verschillende, geheel ongemotiveerde beweringen, door de tegenpartij in het midden gebracht. Voldoende zijn zij allen in onze memorie wederlegd.

Alleen meen ik er nogmaals op te moeten wijzen, dat de bijzondere belangen van *enkele*, ja zelfs van *vele* particulieren geen invloed mogen uitoefenen op Uw advies. Die belangen mogen hun wellicht het recht geven om een uitweg te vorderen of zelfs eene onteigening wenschelijk maken, doch nimmer mogen zij grond opleveren tot het plaatsen van een weg op den legger der wegen en voetpaden.

Die legger mag slechts constateeren, welke wegen en voetpaden ter dienste van het algemeen liggen, welke wegen en voetpaden openbaar zijn; daarop mogen niet worden gebracht zulke, welke sommige particulieren als openbaar zouden willen gebruiken, ja zelfs niet eens zulke, die, uit een maatschappelijk oogpunt, voor het publiek verkeer nuttig zouden kunnen zijn.

Groot gewicht schijnt er voorts aan gehecht te zijn, dat de weg niet is afgesloten, dat hij, zooals in het rapport van den Gemeenteraad van Schiedam wordt gezegd, open en voor een ieder toegankelijk is. Of die omstandigheid zoo geheel juist is te noemen, zou ik niet durven beweren. Persoonlijk herinner ik mij het bestaan van drie afsluitingshekken: een van den heer van der Burg, een

van wijlen den heer Hoogenboezem en een van den heer J. G. van Otterdijk. Het hek van dezen laatste is eerst na 1868 weggenomen.

Intusschen, die omstandigheid, al werd ze ook waar bevonden, heeft ten deze geene waarde. Niet het niet-afsluiten, het openliggen van den weg maakt hem openbaar, maar alleen zijne bestemming.

Met betrekking tot dit punt bepaal ik mij tot eene verwijzing naar een uitvoerig gemotiveerd vonnis van het Kantongerecht te Middelburg, voorkomende in het *Weekblad van het Regt*, n°. 1319.

Ook daar gold het een weg, die feitelijk gelijkt op den thans besprokene: »eene zoogenaamde wegeling, slechts dienende om eenige landbouwers gelegenheid »te geven op den openbaren weg te komen".

Eindelijk:

III. De feitelijke toestand levert reeds van zelf het bewijs op, dat de weg niet voor het publiek bestemd *is*, noch bestemd *kon zijn.*

Ik geef toe, dat de bedoelde weg eene gemakkelijke gelegenheid aanbiedt om van de achter ons liggende erven op den openbaren weg te komen: eene gelegenheid veel gemakkelijker dan die langs den *ouden dijk* of het vaarwater: de *noordvest.* Doch vooreerst die beide gelegenheden om op den openbaren weg te komen bestaan en (wij merkten dit reeds op) al bestonden zij niet, dan nog zou die toestand, in sommige gevallen, aanleiding kunnen geven tot een civiel recht, doch nimmer zou op dien grond de weg kunnen worden beschouwd als te zijn bestemd voor het publiek.

Intusschen: ik wensch ook ten aanzien van dit punt niet te herhalen wat in onze memorie bereids is aangevoerd.

Ik stip alzoo slechts aan:

a. dat de achter ons liggende erven op tweeërlei wijze gemeenschap hebben met den openbaren weg: de *oude dijk* en het vaarwater, de *noordvestgracht*, zoodat zelfs de behoefte den weg niet kan hebben bestemd voor het publiek;

b. dat, zooals blijkt uit de hierboven aangehaalde voorbeelden, ook na 1854, door verschillende eigenaren en zonder verzet van de authoriteiten, daden zijn verricht, die op een openbaren weg niet mogen geduld worden, zooals het plaatsen van afsluitingshekken, het innemen van een gedeelte van den weg ten behoeve van een gebouw, enz.;

c. dat eindelijk de feitelijke toestand reeds voldoende is om te bewijzen, dat de weg niet voor het publiek bestemd kon zijn. Immers die weg loopt dood op 's Gravelandsche Kade; zelfs geen voetpad strekt zich verder uit. Welk nut nu kan zulke weg hebben voor het publiek verkeer? En niet alleen voor het publiek verkeer, zelfs om er langs te wandelen is hij ten eenemale ongeschikt: na een paar honderd schreden, is men verplicht terug te keeren.

De heer Mr. K. A. Poortman, Advokaat te Schiedam, als Gemagtigde van het Gemeentebestuur aldaar, zegt hoofdzakelijk het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren! Als ik mij niet zeer bedrieg, steunt het gansche

beroep van den adressant: 1°. op eene onjuiste voorstelling der feiten, en 2°. op eene misvatting, of althans ook onjuiste voorstelling van het regt.

Vergunt mij, Mijne Heeren! dat ik dat kortelijk betoog.

De weg — heeft men gezegd — is op eene onwettige wijze op den legger gebragt, daar deze niet door Burgemeester en Wethouders van Nieuwland gedurende twee maanden is ter lezing gelegd, althans daarvan geene voorafgaande kennisgeving heeft plaats gehad. *Implicite* is dat erkend, zegt Gemagtigde.

Ik zeg: het wordt niet *implicite* erkend. Burgemeester en Wethouders van Schiedam zeggen alleen, dat zij gemeend hebben die klagt buiten beschouwing te moeten laten, als niet het Gemeentebestuur van Schiedam, maar alleen dat van de voormalige gemeente Nieuwland c. a. betreffende; terwijl zij ook niet in het bezit zijnde van het gansche archief van die voormalige gemeente, de gegrondheid der klagt niet kunnen beoordeelen. En Gedeputeerde Staten nemen zelfs *implicite* aan, dat de legger wettig is tot stand gekomen, want bij hunne afwijzende beschikking beroepen zij er zich op, dat de weg op dien legger als openbare weg gebragt is; en dat beroep zou niets beteekenen, indien zij niet van oordeel waren, dat de legger werkelijk op wettige wijze tot stand gekomen is.

Maar ik ga verder. Ik zal thans bewijzen, dat aan het wettig bestaan van den legger redelijkerwijze niet getwijfeld kan worden.

Burgemeester en Wethouders van Schiedam hadden het onderzoek van hetgeen in het archief van het Nieuwland aanwezig was, opgedragen aan een ambtenaar ter Secretarie, en deze had nopens deze zaak niets gevonden.

Burgemeester en Wethouders hebben mij eerst in den laatsten tijd opgedragen om hier voor de gemeente op te treden. Veelvuldige andere bezigheden hebben mij belet zelf het bedoelde onderzoek in te stellen. Maar toch heb ik gisteren het copieboek der gevoerde correspondentie van de gemeente Nieuwland c. a. kunnen nazien; en daarin heb ik gevonden een brief van den Burgemeester van Nieuwland c. a. van 30 Maart 1854, van dezen inhoud:

»Aan Zijne Excellentie den heer Commissaris des
Konings in de provincie Zuidholland.

»Ter voldoening aan art. 3 van het reglement op de wegen en voetpaden in Zuidholland van 11/17 November 1852, *Provinciaal blad* n°. 140, hebbe de eer Uwe Excellentie onder geleide te doen toekomen een afschrift der leggers van wegen en voetpaden in deze gemeente, welke legger gedurende twee maanden ter visie van de ingezetenen is gedeponeerd geweest, en waartegen geen reclames zijn ingekomen.

»30 Maart 1854. »De Burgemeester,
(*get.*) L. KNAPPERT."

Nu kan men zeggen: in dien brief is niet uitdrukkelijk vermeld, dat van de vaststelling van den legger openbare kennisgeving is geschied. Maar het zal geen breed betoog behoeven, dat hiervan niettemin genoegzaam blijkt, dewijl die kennisgeving onmiskenbaar in den brief ligt opgesloten. Anders toch waren de

laatste woorden: dat de legger gedurende twee maanden ter visie van de ingezetenen was gedeponeerd geweest, *zonder dat er bezwaren tegen waren ingebragt*, eene mystificatie van den gewezen Burgemeester van het Nieuwland tegenover Gedeputeerde Staten: welke men van een Burgemeester niet mag veronderstellen.

De Gedeputeerde Staten en de Commissaris des Konings hebben dan ook ongetwijfeld den brief in dien zin opgevat. Immers ware dit niet het geval geweest, dan zouden zij wel aanvulling van de leemte gevorderd hebben. Dit hebben zij niet gedaan; en hierin zal wel het bewijs liggen, dat ook zij den legger voor wettig vastgesteld hebben gehouden.

En als dus werkelijk de legger op wettige wijze is tot stand gekomen, dan vervalt de grond voor het beroep.

De adressant heeft in zijne memorie gezegd: »voor den ondergeteekende is het voor alsnog de vraag niet, of op dien (d. i. den door hem bedoelden) grond al dan niet een weg loopt; dit is van latere zorg. Het eenige, waarop hij zich voor 's hands heeft beroepen, is, dat de weg op onwettige wijze op den legger is gebracht, en dat hij op dien grond (uit dien hoofde) van den legger behoort te worden geschrapt."

Welnu, dat eenige, waarop hij zich beroepen heeft, vervalt, nu gebleken is, dat de legger in 1854 op eene wettige wijze is tot stand gebragt.

En daarmede is tevens vervallen zijne bevoegdheid om nu nog tegen de qualificatie van den weg op te komen.

Op dien legger is de weg als openbare weg aangewezen volgens het toen bestaande reglement op de wegen en voetpaden in deze provincie; en volgens dat reglement hadden de belanghebbenden een termijn van twee maanden om hunne bezwaren in te brengen. Die termijn is voorbijgegaan zonder reclame. Derhalve kan thans de adressant tegen de plaatsing evenmin opkomen, als zijn voorganger het na verloop dier twee maanden heeft kunnen doen.

Maar gesteld zelfs (wat ik ontken), dat in 1854 de legger niet op wettige wijze is tot stand gekomen, dan blijft toch nog over, dat de legger in 1874 door het Gemeentebestuur van Schiedam op nieuw is vastgesteld; dat ook daarop de weg als openbare weg is geplaatst, en dat de wettige vaststelling van dien legger door niemand is betwist.

Nu heeft wel de Gemagtigde van den adressant gezegd: die legger kan niet als een nieuwe legger beschouwd worden, maar slechts als een gewijzigde legger; en, voegt hij er bij, de onwettige legger is blijven bestaan, is bestendigd.

Ik moet verklaren die redenering niet te begrijpen. Ik kan begrijpen, dat een onwettige legger als *non avenu* wordt beschouwd; maar ik vat niet, hoe een legger, die niet deugt, die niet op regtmatige wijze is vastgesteld en dus naar regt niet bestond, desniettemin regtens kan blijven bestaan.

Ingevolge het reglement van 1870 is een legger vastgesteld. Die zaak is behandeld, alsof er te voren geen legger of voorschriften bestonden. En de toen geldende voorschriften zijn in acht genomen.

Er heeft geene bestendiging plaats gehad van een anderen legger; maar (het blijkt uit de behandeling der zaak en uit het berigt van Burgemeester en Wethouders van Schiedam van 21 Januarij ll. aan den Commissaris des Konings)

er is op 31 Maart 1874 vastgesteld een nieuwe legger; en daarop is de weg in quaestie gebragt.

En als ik mij nu op dat standpunt plaats, erken ik de bevoegdheid van den reclamant om alsnog daartegen op te komen. Ik zal dan ook thans zijne beschouwingen behandelen.

In de eerste plaats heeft hij beweerd, dat het Gemeentebestuur of Gedeputeerde Staten moeten bewijzen, dat de weg is openbaar, omdat ieder eigendom wordt vermoed vrij te zijn, en hij, die beweert eenig regt op eens anders zaak te hebben, dat regt moet bewijzen.

Het komt mij voor, dat wij hier ten opzigte van het burgerlijk regt te doen hebben met een onvolledig en daardoor onjuist citaat; en, in de tweede plaats, dat we hier hebben eene verwarring van privaat met publiek regt.

Het is waar, art. 627 van het Burgerlijk Wetboek zegt: »Ieder eigendom wordt vermoed vrij te zijn. Hij, die beweert eenig regt op eens anders zaak te hebben, moet dat regt bewijzen". Maar het is ook waar, dat het voorafgaande art. 625 bepaalt: »Eigendom is het regt om van eene zaak het vrij genot te hebben en daarover op de volstrektste wijze te beschikken, mits men er geen gebruik van make, strijdende tegen de wetten of de openbare verordeningen, daargesteld door zoodanige magt, die daartoe, volgens de Grondwet, de bevoegdheid heeft". Volgens dit artikel derhalve wordt het absolute regt van eigendom beperkt door de verordeningen, vastgesteld door het gezag, dat daartoe bevoegd is. En dat heeft adressant voorbijgezien.

Bovendien gelden de voorschriften nopens den last van het bewijs, voor het privaat burgerlijk regt vastgesteld, niet tevens voor het publiek regt. Nopens dit laatste moeten de bepalingen in acht genomen worden, die te dien opzigte gemaakt zijn. En wat hebben we nu hier? De Provinciale Staten hebben met goedkeuring des Konings vastgesteld een reglement, waartoe zij krachtens artt. 131 en 192 der Grondwet en art. 137 der provinciale wet bevoegd waren.

Bij dat reglement is door Provinciale Staten het opmaken en vaststellen van den legger der wegen en voetpaden aan Burgemeester en Wethouders en den Gemeenteraad opgedragen.

Wat was de strekking dier opdragt? Artt. 1 en 3 geven het duidelijk te kennen. Zij zeggen het volgende: »Aan de bepalingen van dit reglement zijn onderworpen de wegen en voetpaden, *liggende* ten dienste van het algemeen", — »de wegen en voetpaden worden door de zorg van Burgemeester en Wethouders op een legger omschreven" — en »de Raad stelt den legger vast".

Burgemeester en Wethouders en de Raad hadden dus slechts na te gaan, welke wegen *lagen* ten dienste van het algemeen. Zij hadden niet te onderzoeken, welke regtsgrond daarvoor bestond. Zij hadden slechts het feit te constateren, en zij *hebben* dat geconstateerd. Dat is dus geschied door het gezag, daartoe volkomen bevoegd.

En nu dat feit aldus geconstateerd is, kon niet van Burgemeester en Wethouders of van Gedeputeerde Staten gevorderd worden, dat zij overeenkomstig de regelen der burgerlijke wet bewijzen, dat de weg regtens een openbare weg is.

Zulk eene vordering is in strijd met het administratief regt in het algemeen, evenzeer als zij in strijd is met de bepalingen van het reglement zelf, waarvan art. 3 nog zegt: »Burgemeester en Wethouders stellen den legger voorloopig vast en laten dien gedurende éene maand ter lezing liggen op de Secretarie der gemeente. Daarvan geschiedt openbare kennisgeving door aanplakking. Gedurende den tijd, dat de legger ter lezing ligt, *kunnen de belanghebbenden hunne bezwaren bij den Gemeenteraad schriftelijk inbrengen.* De Raad *beschikt daarop* binnen éene maand, *stelt den legger vast* en zendt daarvan afschrift aan Gedeputeerde Staten. Bezwaren, tegen den legger na de vaststelling ingebragt, worden door Burgemeester en Wethouders of door de belanghebbenden aan Gedeputeerde Staten medegedeeld. Deze beslissen daaromtrent, na den Gemeenteraad en de belanghebbenden te hebben gehoord, behoudens het regt van den Gemeenteraad en van de belanghebbenden om zich tegen die beslissing in hooger beroep bij den Koning te voorzien."

De belanghebbenden kunnen dus geen bewijs vorderen van het administratief gezag. Zij kunnen hunne bezwaren inbrengen; zij moeten dus het bewijs leveren, dat het feit, door dat gezag geconstateerd, *niet* bestaat: met andere woorden, dat de weg *niet lag* ten dienste van het algemeen.

Door deze eenvoudige opmerking valt het gansche betoog van den appellant weg.

De geachte Gemagtigde van den adressant sprak van omkeering van den last van bewijs en van mijn optreden te dezer plaatse ook voor particulieren als een blijk van eene vordering hunnerzijds van burgerlijk regt. Het blijkt thans, dat *ik* mij juist geplaatst heb op het standpunt, waarop de zaak behoort: namelijk van publiek regt.

De Gemagtigde van den adressant heeft dan ook, in overeenstemming met het zoo even voor mij betoogde, trachten te bewijzen, dat de weg in quaestie niet is een publieke weg. Wat hij daaromtrent echter beweerd heeft, wordt grootendeels wederlegd door het rapport der Commissie uit Gedeputeerde Staten, die met lofwaardigen ijver een plaatselijk onderzoek heeft ingesteld.

Ik zal derhalve daarop niet terugkomen, maar wil nog slechts op een paar punten wijzen.

De weg loopt dood, heeft men gezegd, aan de 's Gravelandsche kade.

Gesteld, dat ware zoo, dan nog bewijst dat niets. Er zijn meer wegen, die, zoogenaamd, doodloopen, en nogtans als openbare wegen op de leggers bekend staan en behandeld worden. De Broekweg b. v. in de gemeente Vlaardingerambacht is een weg, die dood loopt, maar staat bekend als openbare weg. Hetzelfde is het geval met den zoogenaamden Groeneweg, in de naburige gemeente Kethel en Spaland.

Maar de onderwerpelijke weg loopt niet dood. Dat blijkt uit de kaart. De cingel in quaestie loopt geheel langs de Noordwestgracht, die een openbaar vaarwater is. Daarvan wordt zelfs veelvuldig gebruik gemaakt door de eigenaars en bruikers aan den cingel, omdat zij, dat vaarwater overstekende, terstond in de kom der gemeente zijn. En wat zou het Gemeentebestuur beletten dáár, over dat publiek vaarwater, eene brug te maken?

En al is er nu ook nog geen brug, een weg, die aan een openbaar vaarwater eindigt, is geen doodloopende weg en kan niet gezegd worden uit dien hoofde geen openbare weg te zijn.

Of zijn b. v. de straatwegen, die eindigen tegenover Rotterdam, en zoo vele andere elders, die op een veer uitloopen, geene openbare wegen?

In de tweede plaats is opgemerkt, dat op den onderwerpelijken weg is gebouwd; dat de eigenaar zijn gebouw eenigzins heeft vooruitgebragt; en dat dit hem niet belet is door Burgemeester en Wethouders van Kethel.

Dat beroep echter is niet zeer gelukkig; want de voormalige Burgemeester Domis heeft op het stuk van zorgvuldigheid juist geene gunstige reputatie achtergelaten. Het kan dus niet aangaan, uit dat citaat argumenten te putten.

Maar bovendien de weg in den polder Nieuwland loopt langs de oorspronkelijke grens van Schiedam en op ruim een half uur gaans van de kom der gemeente Kethel, wier Burgemeester dien weg, zoo ooit, dan toch zeer zeldzaam bezocht.

Vóór de aanhechting aan Schiedam laat zich alzoo dat feit van vooruitbouwen zeer goed begrijpen. Maar daarenboven doet het feit zelf niets af; want het blijkt, dat de weg nog genoegzame breedte heeft behouden om molen- en spoelingwagens met twee paarden bespannen er over heen te laten rijden, zoo als nog dagelijks gebeurt.

Ik herhaal derhalve, uit dat toelaten af te leiden, dat de weg geen openbare weg zou zijn, gaat in het geheel niet op. Het bewijst alleen, dat de Burgemeester van Kethel niet gedaan heeft wat hij doen moest.

Eindelijk het adres van de heeren van der Zwet *c. s.* Daarin wordt niet alleen een beroep gedaan op de getuigenis van den oud-Burgemeester van Nieuwland c. a., ook oud-Burgemeester van Kethel en Spaland en van Schiedam, den heer Knappert, maar ook van honderden der oudste ingezetenen dier stad. Ik zelf, van mijne prilste jeugd af, ben getuige geweest, dat de weg altijd was publiek, en datzelfde kunnen die honderde personen verklaren.

Men kan zeggen: die getuigen zijn niet gehoord. Dat is zóó; ze zijn niet gehoord, omdat het beroep op hen door den adressant niet weêrsproken is.

Doch we hebben nog andere en niet minder onwraakbare getuigen.

Burgemeester en Wethouders der voormalige gemeente en de leden van den Raad van Nieuwland allen, uitgezonderd alleen de eerstgenoemde, ingezetenen dier gemeente, hebben in 1854 den weg op den legger gebragt en daarop behouden.

Van 1855 tot 1867 heeft het Gemeentebestuur van Kethel altijd den weg blijven beschouwen als openbaren weg, en geene poging aangewend om hem van den legger te schrappen.

En sedert 1867, dat Nieuwland bij Schiedam is gevoegd, is de weg evenzeer steeds door Burgemeester en Wethouders en de leden van den Raad als openbare weg aangemerkt.

Een en twintig jaren lang dus is door de ingezetenen zelve van Nieuwland, van Kethel en van Schiedam steeds de weg als openbare beschouwd en behandeld.

Ik geloof niets meer te voegen te hebben bij hetgeen ik heb gezegd. Ik zou met betrekking tot hetgeen door den Gemagtigde van den appellant verder is aangevoerd nog heel wat kunnen bijbrengen; maar ik acht dit onnoodig, omdat, m. i., al dat verder aangevoerde tot de hoofdzaak niets afdoet.

Beide gemagtigden komen nog kortelijk op het door hen gesprokene terug.

III. *het beroep van W. Stevens c. s., bewoners van het gehucht Langelo, gemeente Norg, van besluiten van den Raad der gemeente Norg en van Gedeputeerde Staten van Drenthe tot opheffing der openbare lagere school te Langelo.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Raad der gemeente Norg nam op 17 September 1874 het besluit om de lagere scholen te Langelo en te Zuid- en Westervelde op te heffen en, in verband daarmede, de bestaande schoolregeling, welke in Junij 1871 was vastgesteld, te wijzigen.

Gedeputeerde Staten van Drenthe, die deze wijziging moesten goed- of afkeuren, hoorden daarover den Provincialen Inspecteur van het Lager Onderwijs, die verklaarde, dat het voor de gemeente bezwarend was te Langelo eene school in stand te houden, welke in 1873 slechts door een *tien*tal kinderen bezocht was, en meestal zelfs door een zes- of zevental, terwijl de afstand van dat gehucht tot Norg geen groot bezwaar was. Hij ried aan, dat het Gemeentebestuur van Norg met dat van Roden zou trachten overeen te komen tot de oprigting eener gemeenschappelijke school tusschen de gehuchten Langelo en Lieveren, in welke laatste plaats nu een twintigtal kinderen in een ellendig lokaal ter schole gaan bij een Kweekeling. De school te Zuid- en Westervelde echter, door ruim dertig kinderen bezocht, moest — volgens den Inspecteur — behouden blijven; het lokaal is zeer slecht en moet door vertimmering worden verbeterd; de opheffing dier school, door den Raad bepaald om die kosten te ontgaan, was af te keuren.

Een twintigtal inwoners van het gehucht Langelo verzochten inmiddels bij adres aan Gedeputeerde Staten, dat de opheffing der school te Langelo door hen *niet* zou worden goedgekeurd. Het Gemeentebestuur van Norg, daarop gehoord, wijst er op, dat de schoolwet niet kan bedoeld hebben, dat er voor acht à tien kinderen eene school worde onderhouden; dat Langelo slechts ligt op een half uur afstands van Norg; dat, als in den winter, bij ongunstig weêr, die afstand nog bezwaar opleverde, dat klein getal kinderen bij toerbeurten der ouders met één wagen naar de school te Norg kon worden heen- en weêrgebragt. Wat betreft den brief van den Inspecteur dienaangaande geven Burgemeester en Wethouders te kennen, dat eene school, in gemeenschap met de gemeente Roden tusschen de gehuchten Lieveren en Langelo te bouwen, veel bezwaar zou hebben, en eigenlijk voor de kinderen dier laatste plaats nog lastiger te bereiken zou zijn, dan nu de bestaande school te Norg. — Ook Burgemeester en Wethouders van Roden verklaarden zich tegen het denkbeeld van oprigting van zulk eene gemeenschappelijke school.

Gedeputeerde Staten, na bekoming der verschillende inlichtingen, hebben bij hun besluit van 2 Maart 1875, en na te hebben geconstateerd, dat de Gemeenteraad van Norg inmiddels was teruggekomen op dat gedeelte van zijn besluit van 17 September jl., dat betreft de opheffing der school te Zuid- en Westervelde, — in de opheffing der school te Langelo berust.

W. Stevens en drie en twintig andere ingezetenen van Langelo vroegen nu bij adres aan den Koning, gedateerd 20 Maart 1875, dat het raadsbesluit tot opheffing der school te Langelo, door Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 2 Maart jl. goedgekeurd, door Zijne Majesteit worde vernietigd, om die school voor hun gehucht te behouden. Zij wijzen er op: dat die school er eene reeks van jaren geweest is; dat hooge prijs er op gesteld wordt; dat juist in een tijd, dat er weinige kinderen waren, tot hare opheffing is besloten, schoon de Raad wist, dat zij ook somtijds wel door 25 à 30 kinderen is bezocht geworden; dat sommige dienstboden tot haar 16de jaar er gebruik maken van de avondschool; dat Norg wel bereikbaar is voor grootere kinderen, niet echter voor de kleine kinderen, die het eerst in de schooljaren vallen, als te ver verwijderd; dat zij er in allen gevalle in de vrije middaguren dan zouden moeten overblijven, aan een onvolledig toezigt overgelaten; en dat Norg, hetwelk wel ƒ 80,000 kon besteden voor den aanleg van een straatweg, toch ook wel de geringe kosten voor deze school kan blijven dragen; waarna eene warme uiteenzetting volgt van het nut der openbare lagere school, en van de geschiedenis van het ontstaan van art. 20 in de wet van 1857.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken, verklaren, bij brief van 20 April jl., dat zij tot hun besluit van berusting in de opheffing der Langelo'sche school geleid zijn door de overweging, dat er slechts een *tien*tal kinderen gebruik van maakte, en dat de afstand van dat gehucht naar de hoofdschool te Norg langs den nieuw aangelegden straatweg slechts is 32½ minuut. Onder die omstandigheden achtten zij de instandhouding eener kleine school met tien kinderen niet wenschelijk in het belang van het onderwijs zelf. Zij doen opmerken, dat adressanten ten onregte vragen *vernietiging* van 's Raads besluit, omdat Zijne Majesteit zelfstandig vermeerdering van het getal scholen kan bevelen.

Door Gedeputeerde Staten wordt overgelegd een brief van Burgemeester en Wethouders van Norg, die, op de reeds bekende gronden, de opheffing der Langelo'sche school verdedigen. Het Gemeentebestuur verklaart in dien brief ten slotte, dat het het onderwijs op hoogen prijs stelt, en overtuigd en ten volle bewust is, dat de geheele maatschappij daaruit al hare krachten moet putten. Het toont dat — zegt het verder — door de vernieuwing van de school te Westervelde in den loop van dit jaar, en in het bouwen eener nieuwe school te Een en eene onderwijzerswoning te Norgervaart in het volgende jaar. De bevolking der gemeente Norg zal, buiten die der Rijksgestichten, bedragen 1200 à 1300 zielen. Voor die bevolking zijn er vier scholen, waarvan in drie scholen ieder thans een dertigtal, doch des winters meer, kinderen onderwijs ontvangen.

W. Stevens verklaart mede namens zijne mede-adressanten, in een aan den Voorzitter dezer Afdeeling gerigten brief, nog nader het hoog belang, dat de

inwoners van Langelo stellen in het behoud der nuttige en lang bestaan hebbende school in hun gehucht.

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Oirschot van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875.

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Gemeenteraad van Oirschot heeft voor het dienstjaar 1875 aan het Burgerlijk Armbestuur aldaar, bij een, ingevolge artt. 59, 60 der wet op het armbestuur, genomen besluit, een subsidie toegekend van *f* 500, zijnde *f* 150 hooger dan voor het vorige dienstjaar was toegekend.

Tegen dezen aldus verhoogden post, welke op de gemeentebegrooting voor 1875 voorkomt onder hoofdstuk VI, afdeeling II, art. 1 *a* der uitgaven, hadden Gedeputeerde Staten der provincie Noordbrabant bedenking, zoodat zij ten slotte, onder dagteekening van 26 Februarij ll., te dier zake hunne goedkeuring aan voormelde begrooting onthielden. Zij wezen daarbij op de omstandigheid, dat onder voormeld art. 1, litt. *c*, der uitgaven, even als op de vorige begrooting, almede is behouden een post van *f* 1000 voor kosten wegens verpleging van zieken en verzorging van ouden van dagen en gebrekkigen, en overwogen wijders, dat in de gemeente Oirschot onderscheidene instellingen van weldadigheid nevens het Algemeen Armbestuur bestaan, en dat buitendien moet geacht worden gelegenheid te bestaan om de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid uit te breiden; dat de uitbreiding ongetwijfeld wordt tegengehouden door de wijze, waarop het Gemeentebestuur de politie-taak der burgerlijke overheid begrijpt, en dienovereenkomstig voortdurend de zucht aan den dag blijft leggen om de burgerlijke armenzorg eerder uit te breiden dan in te krimpen, wat alleen kan geschieden, door zich stipt te houden aan de bepalingen van artt. 20 en 21 der wet tot regeling van het armbestuur.

Tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten van 26 Februarij is de Raad der gemeente Oirschot bij Zijne Majesteit den Koning gekomen in hooger beroep bij een verzoekschrift, dat op 25 Maart daaraanvolgende aan 's Konings Kabinet is geëxhibeerd.

Appellant geeft daarbij te kennen: dat in het jaar 1856 te Oirschot, in overleg met het Gemeentebestuur en het Algemeen Armbestuur, eene Vereeniging is opgerigt tot wering der bedelarij, bij welke gelegenheid door den Raad is bepaald, dat de gemeentekas aan gemelde Vereeniging jaarlijks een subsidie zou verstrekken van *f* 1000, waarop de Vereeniging de verpligting op zich nam om alle huiszittende armen, die zich naar hunne voorschriften zouden gedragen, te ondersteunen; dat daartegenover het Algemeen Armbestuur zich heeft belast met het onderhoud van oude lieden, gebrekkigen, weezen en dergelijken bij wijze van besteding; dat gemelde Vereeniging, gedurende al dien tijd, wekelijks eene collecte aan de huizen der particulieren heeft gehouden, waarvan de opbrengst steeds van dien aard is geweest, dat gemelde Vereeniging nimmer de

bovengemelde *f* 1000 heeft genoten; dat uit den laatsten staat van 1873 blijkt, dat gecollecteerd is *f* 2478, welke geheel zijn gebruikt voor 35 hoofden van huisgezinnen, vertegenwoordigende omstreeks 170 personen, en voor 10 eenloopende personen, zijnde te zamen 180; dat uit het bovenstaande alzoo blijkt, dat de particuliere liefdadigheid, welke volgens Gedeputeerde Staten wordt tegengehouden, behoorlijk aan hare verpligtingen voldoet, terwijl zich reeds verschijnselen voordoen, dat onwil van die zijde zal komen, indien het Armbestuur belet wordt aan de bovengemelde op zich genomene verpligtingen te voldoen; dat de Raad het in de begrooting uitgetrokken subsidie van *f* 500 volstrekt onvermijdelijk heeft geacht volgens overgelegd afschrift van het besluit, bedoeld bij art. 59 der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 70), waaruit blijkt wat bij art. 60 dier wet gevorderd wordt; dat Gedeputeerde Staten, wel is waar, volgens art. 61 der armenwet, alle maatregelen nemen, waartoe zij bevoegd zijn om de vermindering van de subsidiën te bevorderen ; doch die bevoegdheid kan naar het inzien van den Raad niet zoo ver gaan, dat zij het in hunne magt zouden hebben om het den behoeftigen in hunne kenze te laten om van gebrek om te komen of zich aan bedelarij schuldig te maken en alzoo te vergrijpen aan de wetten des lands; dat dit evenwel van zulke maatregelen als door Gedeputeerde Staten genomen worden, het gevolg zou kunnen zijn, daar de middelen van de kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid geene ruimere ondersteuning gedoogen, tenzij door vermindering hunner kapitalen, als wanneer de toestand na verloop van tijd nog ongunstiger zou worden; dat de Raad er niet minder naar streeft dan Gedeputeerde Staten er naar streven om de armenverzorging zooveel mogelijk over te brengen op de kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid; doch dat hij begrijpt (en in dat opzigt schijnt hij van gevoelen te verschillen met Gedeputeerde Staten), dat dit niet met een tooverslag kan geschieden, maar dat er jaren over heen zullen moeten gaan, vóór en aleer men tot den toestand gekomen zal zijn, zoo als men dien reeds thans zou verlangen; dat zelfs eene trapsgewijze vermindering van het subsidie niet denkbaar is, daar het te verleenen subsidie afhankelijk behoort te zijn van de behoefte, die het ééne jaar zich sterker doet gevoelen dan het andere; dat het den Raad geene moeite zou kosten om het subsidie geheel en al te doen vervallen, door de behoeftigen nietsbeduidend werk te laten verrigten en daarvoor ruime betalingen te doen; doch dat zulke belooning voor verrigte werkzaamheden toch niets anders zou zijn dan eene gefingeerde bedeeling.

Gedeputeerde Staten in hun ambtsberigt van 7 Mei jl. volharden bij hun besluit van 26 Februarij. Zij merken op, dat hun stelsel voor deze, gelijk voor andere gemeenten binnen hunne provincie, is om de subsidiën aan armbesturen uit de openbare fondsen zooveel mogelijk te beperken, en overeenkomstig letter en geest der wet de zorg voor de armen meer en meer over te brengen bij de kerkelijke en bijzondere liefdadigheid. Wij zouden meenen — zeggen zij — ons geheele stelsel los te laten, wanneer wij ons niet verzet hadden tegen eene *verhooging* van het aan het Burgerlijk Armbestuur verstrekt subsidie tot *f* 500. Gedeputeerde Staten berekenen daarbij, dat de bijdragen in den armenlast uit de gemeentekas, dat is, uit fondsen, door belastingen bijeengebragt, uit ver-

schillenden hoofde eene som bedragen van ƒ2700. Stelt men daartegenover de ƒ2478, door de bijzondere liefdadigheid in 1873 verstrekt, dan kan, volgens Gedeputeerde Staten, niet gezegd worden, dat deze laatste reeds alles gedaan heeft, waartoe zij te Oirschot, eene gemeente van omstreeks 4000 zielen, met enkele zeer vermogende inwoners, geacht mag worden in staat te zijn.

Bij 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur is ingekomen eene breedvoerige memorie, namens appellant ingediend door zijnen Gemagtigde, den heer van Baar, lid van den Raad der gemeente Oirschot, waarin het besluit van Gedeputeerde Staten van 26 Februarij en hun ambtsberigt van 7 Mei achtervolgens worden nagegaan en wedersproken, en ten slotte tot goedkeuring der begrooting van Oirschot wordt geconcludeerd.

Burgemeester en Wethouders in hun schrijven aan 's Raads Afdeeling van 29 Mei gedragen zich aan de memorie van hun Gemagtigde en geven tevens nog eenige inlichting betreffende de begrooting hunner gemeente voor 1875.

Verdere stukken zijn niet ingediend; en ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

V. *het beroep van Gebroeders de Vries, te Amersfoort, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij vergunning geweigerd wordt tot het hebben van een magazijn van lompen in de Lavendelstraat aldaar.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Door Gebroeders de Vries, wonende in de Lavendelstraat te Amersfoort, is bij request aan Burgemeester en Wethouders dier gemeente op het eind des vorigen jaars vergunning verzocht om den zolder van hunne woning te mogen inrigten tot bergplaats of magazijn van lompen. De Commissaris van Politie, wien dat adres door Burgemeester en Wethouders was in handen gesteld, hoorde de twee naaste buren, G. van Goor en B. Thien Jz.; en, ofschoon elk hunner verklaarde geen bezwaar te hebben tegen de inwilliging van het gedaan verzoek, adviseerde die ambtenaar toch tot afwijzing daarvan, wegens het brandgevaar, en omdat het huis der Gebroeders de Vries ligt in de bebouwde kom der gemeente.

Burgemeester en Wethouders hebben, bij besluit van 4 Januarij 1875, het verzoek afgewezen, op grond, dat, met het oog op brandgevaar, de aanwezigheid van lompenmagazijnen binnen de kom der gemeente niet wenschelijk is; en gaven daarbij te kennen, dat, als zij nader mogten willen vergunning vragen tot de oprigting van zulk een magazijn *buiten* de kom der gemeente, zulks in nadere overweging zal worden genomen; doch dat er tot dat einde geen gemeentegrond beschikbaar is, en dat de aanwezige voorraad lompen, binnen veertien dagen, nadat de vaart weder geopend zal zijn, zal moeten opgeruimd worden.

Het blijkt uit dat slot der beschikking, gelijk uit de straks nader te vermelden stukken, dat er feitelijk reeds in het perceel der Gebroeders de Vries, in de Lavendelstraat, lompen worden geborgen.

Bij een ongedagteekend adres, dat op 17 Februarij jl. bij het Kabinet blijkt

te zijn ingekomen, hebben de gezegde gebroeders zich, in hooger beroep, gewend tot den Koning. In dat adres, dat, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 22 Mei jl., bij deze Afdeeling van den Raad van State is aanhangig gemaakt, — geven zij te kennen: dat zij reeds sedert twaalf jaren den lompenhandel in hun perceel hebben gedreven; dat die handel zelfs in groote steden in bevolkte buurten wordt geduld en geen bezwaar oplevert; dat ook de buren er zich niet tegen verzetten; dat er buiten de kom der gemeente geen terrein te vinden is tot oprigting van een lompenmagazijn dan één stukje, behoorende aan de gemeente, doch dat de Gemeenteraad hun verzoek om dat te mogen huren, heeft van de hand gewezen; dat zij dus nu aan den Koning het verzoek rigten om hun perceel voortdurend tot berging van lompen te mogen gebruiken, daar anders hunne broodwinning zoude verloren gaan.

Gedeputeerde Staten van Utrecht, die door den Minister over dat adres zijn gehoord, adviseerden tot handhaving van het afwijzend besluit van Burgemeester en Wethouders, met wier gevoelen zij zich vereenigden. In het berigt van Burgemeester en Wethouders, waarnaar zij verwijzen, komt voor, dat hun Collegie besloten heeft, uit aanmerking van het brandgevaar, dat lompenverzamelingen opleveren, ook door zelfontbranding, voortaan geene vergunning meer te verleenen tot oprigting van zulke bewaarplaatsen binnen de kom der gemeente, en om de tegenwoordige magazijnen van dien aard te doen opruimen; tot welk besluit zij ook zijn geleid door de ondervinding, dat in de aanwezige magazijnen, ook in dat van Gebroeders de Vries, meermalen brand is ontstaan. Dat door dezen maatregel het bestaanmiddel der gezegde firma zoude te niet gaan, is eene overdreven voorstelling, daar men die magazijnen wel zal kunnen plaatsen buiten de kom der gemeente. Wel is onlangs een verzoek dezer adressanten tot het in huur bekomen van een stuk gemeentegrond door den Gemeenteraad afgewezen; doch dat was, omdat op dat terrein petroleum-bewaarplaatsen aanwezig zijn.

Daar niet voldoende bleek, met welk regt Burgemeester en Wethouders de bestaande lompenmagazijnen, vroeger met vergunning opgerigt, zouden kunnen doen wegruimen, zijn Gedeputeerde Staten nader op dat punt nog door den Minister van Binnenlandsche Zaken gehoord. Het berigt van Burgemeester en Wethouders, waaraan Gedeputeerde Staten zich gedragen, houdt in, dat in de lompenmagazijnen, ook in dat van Gebroeders de Vries, herhaaldelijk brand is ontstaan, zonder bekende oorzaak, zoodat aan zelfontbranding door broeijing gedacht werd; dat daarom door de politie, op hunnen last, een onderzoek is ingesteld, of de houders dier magazijnen behoorlijk van vergunningen waren voorzien; dat Gebroeders de Vries die vergunning niet hadden en hun daarom is aangezegd de verpligting tot opruiming, waarvan het gevolg is geweest de aanvrage om vergunning, welke nu op 4 Januarij jl. door hun Collegie geweigerd is.

De beide bewoners der belendende gebouwen, als belanghebbenden tot deze vergadering opgeroepen, hebben schriftelijk herhaald, dat zij tegen het bestaan der tegenwoordige lompen-bewaarplaats *geen* bezwaar hebben.

VI. *het beroep van den Raad der gemeente Zwolle van een besluit van Gedepu-*

teerde Staten van Overijssel, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot verkoop eener inschrijving op het grootboek der 3 pct. nationale werkelijke schuld.

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op de begrooting der gemeente Zwolle was aanvankelijk onder de ontvangsten gebragt de opbrengst eener te sluiten geldleening, bestemd tot bestrijding van zekere buitengewone uitgaven. Het bedrag der leening was gesteld op *f* 84,000. Op 23 Maart 1875 besloot echter de Raad, in plaats van eene geldleening aan te gaan, te verkoopen de aan de gemeente behoorende inschrijvingen op het grootboek der 3 pct. nationale schuld, groot *f* 115,700 nominaal, mits deze voor minstens 72 pct. konden verkocht worden, en niet verder dan tot eene reëele waarde van *f* 84,700. Tevens bepaalde de Raad en verbond hij zich telken jare, aanvangende met 1876, uit de gewone inkomsten $1/20$ gedeelte van het verkochte bedrag aan effecten van dezelfde soort terug te koopen, zoodat in twintig jaren het te gelde gemaakte kapitaal geheel aan de gemeente zou zijn teruggekeerd. De Raad ging tot het een en ander over uit overweging, dat het in het finantieel belang der gemeente was zich het noodige geld te verschaffen door verkoop der nationale schuldbrieven, omdat die slechts naauwelijks 4 pct. rente opleveren, terwijl het op verre na niet te verwachten was, dat de geldleening, die men anders zou moeten aangaan, tegen die rente zou worden genomen; voorts dat hetzelfde belang medebragt, dat, na afloop van den tijd, waarin anders de leening zou zijn afgelost, ook de waarde der verkochte effecten in de gemeentekas zou zijn teruggekeerd.

Gedeputeerde Staten van Overijssel overwogen op 15 April, dat van de inschrijving op het grootboek, als behoorende tot het vermogen der gemeente, wel de vruchten ten bate van de tegenwoordige leden van dat ligchaam kunnen strekken, doch dat voor het in stand houden van het vermogen zelf door de bestuurders moet worden gezorgd, en door Gedeputeerde Staten moet worden gewaakt; dat de aan het besluit tot verkoop gehechte verpligting alle voor de toekomst verbindende kracht mist en dus geen waarborg geeft voor het in stand blijven van het vermogen der gemeente; dat een besluit, waarvan de strekking is om een gedeelte van dat vermogen op te breken en daarmede de behoeften van de publieke dienst te bestrijden, niet voor goedkeuring vatbaar is.

Met aanhaling van art. 194 der gemeentewet, onthielden Gedeputeerde Staten derhalve hunne goedkeuring aan het raadsbesluit.

Hiertegen werd door den Gemeenteraad voorziening bij den Koning gevraagd, bij een adres, dat den 4 Mei bij Zijner Majesteits Kabinet is ingekomen. De Raad voert aan, dat de gemeente, als eigenaresse van het kapitaal, het regt heeft daarover te beschikken, mits zij er geen gebruik van make, strijdende tegen de wetten of openbare verordeningen, en dat bij geene wet of verordening verboden is een belegd gemeentekapitaal te gebruiken op de in het raadsbesluit aangegeven wijze. De Raad beroept zich op het Koninklijk besluit van 27 December 1874, n°. 2, betreffende een beroep van den Raad van Voorschoten,

ten betooge, dat de belegging van het kapitaal in nationale schuld het regt van vrije beschikking daarover niet doet verloren gaan.

En ook het gemeentebelang verzet zich naar het oordeel van den Raad niet tegen de goedkeuring van het besluit, daar juist datgene, wat Gedeputeerde Staten verlangen, dat namelijk voor de instandhouding van het vermogen der gemeente gezorgd worde, bij dit besluit plaats heeft door de daarin opgenomen verbindtenis om het vervreemde kapitaal in twintig jaren op het grootboek terug te brengen. Dat die verbindtenis geen waarborg zou opleveren kan de Raad niet toestemmen. Bij de bestaande openbaarheid van de handelingen der gemeenteraden acht hij het bezwaarlijk te veronderstellen, dat ooit de Raad van Zwolle die verbindtenis zou schenden. Maar al gebeurde dit, dan zouden toch, naar 's Raads oordeel, Gedeputeerde Staten niet ligt eene begrooting goedkeuren, waarbij op de nakoming dier verbindtenis niet werd gerekend; en wanneer zij om die reden hunne goedkeuring hadden onthouden, zou een beroep op den Koning wel geen kans van slagen hebben.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, hebben bij schrijven van 20 Mei 1875 hun besluit nader toegelicht. Naar hun oordeel moet het hun opgedragen toezigt op de finantiën en de burgerregtelijke handelingen der gemeenten vooral in dien zin worden uitgeoefend, dat voor het in stand blijven van het vermogen der gemeente gewaakt worde. Met eene behoorlijke zorg daarvoor achten zij wel te rijmen het sluiten van geldleeningen, omdat daarbij onder hunne goedkeuring termijnen en middelen van aflossing moeten worden aangewezen, en dus eene regeling gemaakt wordt, waardoor de gemeente na eenige jaren hare buitengewone werken bekostigd heeft, zonder dat haar vermogen daaronder lijdt.

Maar met die zorg is huns inziens niet overeen te brengen de maatregel, door den Raad van Zwolle beraamd, daar die ten gevolge heeft, dat het kapitaal der gemeente, door de wet aan de vrije beschikking der tijdelijke beheerders onttrokken, wordt opgebroken en de hulpbron gestopt, die de inkomsten van dat kapitaal voor de jaarlijksche begrootingen opleverden en zulks voor goed. Dit laatste meenen Gedeputeerde Staten te kunnen volhouden, niettegenstaande de bepaling, aan het besluit toegevoegd, dat gedurende twintig jaren telken jare 1/20 van het kapitaal zal worden teruggekocht. Die bepaling is toch naar hun oordeel niet anders dan de uitdrukking van een voornemen van den tegenwoordigen Raad, waarin hoegenaamd geen waarborg voor het vervolg gelegen is.

Immers de Raad kan later niet tot nakoming dier bepaling gedwongen worden; eene uitgaaf voor den voorgenomen inkoop valt niet onder die, welke volgens artt. 205 en 212 der gemeentewet op de begrooting kunnen gebragt worden; en wat betreft het niet-goedkeuren eener begrooting, waarop zoodanige uitgaaf was uitgetrokken, — gesteld, zeggen Gedeputeerde Staten, dat daarvan sprake kon zijn, dan zou die steunen op gronden van gelijken aard als die, waarop thans goedkeuring onthouden is; gronden, die, indien ze niet proefhoudend zijn, evenmin later kunnen gelden als nu, maar indien ze wel proefhoudend zijn, liever nu moeten gebruikt worden om vernietiging van kapitaal te voorkomen dan later voor eene poging om dat kapitaal weêr op te bouwen.

Gedeputeerde Staten merken nog op, dat te Zwolle, zoo als vele andere gemeenten dikwijls leeningen sluit, op zeven van de tien laatst opgemaakte begrootingen zijn leeningen in ontvang gebragt. Er is naar het oordeel van Gedeputeerde Staten geene reden, waarom dit in de eerstvolgende twintig jaren anders zou worden. En zou het dan, vragen zij, geene dwaasheid zijn de gemeente tot geldbelegging te dwingen, terwijl zij zich misschien op bezwarende voorwaarden geld verschaffen moet? Zou niet telkens, wat nu als reden voor den verkoop geldt, als bezwaar tegen den aankoop kunnen worden ingebragt?

Gedeputeerde Staten zijn eindelijk van meening, dat de Raad van Zwolle zich ten onregte beroept op het Koninklijk besluit van 27 December 1874, n°. 2, genomen in een geschil tusschen Gedeputeerde Staten van Zuidholland en den Raad van Voorschoten.

Deze laatste gemeente tastte huns inziens haar vermogen niet aan door een klein kapitaal, dat zij kort te voren voor de overneming van een publiek werk gekregen had, en dat, tijdelijk buiten bestemming gebleven zijnde, op het grootboek was ingeschreven, voor een publiek werk te gebruiken. Maar de inschrijving der gemeente Zwolle, ten bedrage van ƒ115,700 op het 3 pcts. grootboek, gevestigd in de jaren 1863—1870, en grootendeels verkregen uit de opbrengst van huizen binnen de stad en van gronden, voor den aanleg van de Overijsselsche kanalen en van spoorwegen ingenomen, vertegenwoordigt naar het gevoelen van Gedeputeerde Staten een gedeelte van dat domein der gemeente, voor welks instandhouding met ernst en naauwgezetheid moet worden gewaakt, en dat niet tot dekking der behoeften van de publieke dienst mag worden besteed.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 Junij 1875, n°. 10, Afdeeling II.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zeventiende vergadering.

Vergadering van Woensdag, 14 *Julij* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Commies van Staat, Mr. J. van Steenbergen Staal.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 22 Junij ll., n°. 34, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Beesd van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875 (zie het verslag over deze zaak op blz. 201—203).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons door den Raad der gemeente Beesd, provincie Gelderland, op den 24 Maart 1875 ingesteld hooger beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie van den 3 Maart bevorens, n°. 19, waarbij de goedkeuring is geweigerd van de begrooting dier gemeente voor 1875;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 12 Junij 1875, n°. 27;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 Junij 1875, l^a. P., 2de Afdeeling;

Overwegende, dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 3 Maart 1875, n°. 19, hunne goedkeuring aan de begrooting hebben onthouden, zoolang daarin niet is voorzien in de kosten eener nieuw te stichten school en onderwijzerswoning te Acquoy (gemeente Beesd); en zulks op grond, dat de thans aldaar aanwezige school en onderwijzerswoning door ouderdom in verval en te klein zijn; dat, volgens art. 3 der wet op het lager onderwijs, de openbare scholen door de gemeenten behooren te worden opgerigt en onderhouden en, volgens art. 19 dier wet, door de gemeenten eene onderwijzerswoning of, bij gemis daarvan, eene billijke vergoeding voor huishuur moet worden verstrekt, welke uitgaven behooren onder de verpligte, die art. 204*x* der gemeentewet beveelt, dat op de begrootingen worden gebragt;

dat een geschil, als hier aanwezig is, voor zooverre betreft het al of niet stichten eener nieuwe openbare school voor lager onderwijs, vóór alles moet getoetst worden aan — en hare beslissing moet vinden in art. 4 der wet op het lager onderwijs;

dat, zoolang niet overeenkomstig voorzegd wets-artikel definitief is uitspraak gedaan over zoodanig geschil, eene gemeente niet verpligt is voor de oprigting eener nieuwe school gelden in uitgaaf op hare begrooting uit te trekken, en onthouding van goedkeuring aan de gemeentebegrooting, als zijdelingsch dwangmiddel om tot den opbouw eener nieuwe school te geraken, niet mag aangewend worden;

Overwegende intusschen, dat op 28 Februarij ll. het schoollokaal te Acquoy door den Districts-Schoolopziener ingevolge art. 4 der wet op het lager onderwijs is afgekeurd, en Gedeputeerde Staten, regt doende op het hooger beroep, door den Raad der gemeente Beesd, ingevolge datzelfde art. 4, bij hun Collegie ingesteld, de uitspraak van den Districts-Schoolopziener, dd. 28 Februarij te voren, bij hun besluit van 20 April jl., n°. 77, hebben bekrachtigd, zonder dat bij Ons tegen voormelde uitspraak van Gedeputeerde Staten van 20 April jl hooger beroep zij ingesteld; dat die uitspraak van Gedeputeerde Staten mitsdien in kracht van gewijsde is gegaan en de oude school te Acquoy als definitief afgekeurd is te beschouwen;

dat, met het oog op deze omstandigheid, alsnog goedkeuring aan de begrooting der gemeente Beesd behoort te worden onthouden, zoolang daarin niet is voorzien in de kosten eener school en onderwijzerswoning te Acquoy;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85), alsmede die van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het dispositief van het besluit van Gedeputeerde Staten van 3 Maart ll., n°. 19, te bekrachtigen en het tegen voormeld besluit ingesteld hooger beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 22 Junij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2°. van den 26 Junij ll., n°. 20, houdende beschikking op *het beroep van R. van Oosterum, te Deil, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij een afweg naar de rivier de Linge is gebragt op den legger A der wegen in die gemeente* (zie het verslag over deze zaak op blz. 198—200).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Ruth van Oosterum en Maaike van Maurik, echtelieden, wonende te Deil, provincie Gelderland, bij Ons ingesteld beroep van een besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie, van 28 Julij 1874, n°. 61, waarbij op den legger A der wegen in die gemeente een afweg naar de rivier de Linge is gebragt;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 7 Junij 1875, n°. 23;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 21 Junij 1875, n°. 15, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat, bij besluit van 23 September 1873, n°. 27, de legger A der gemeente Deil, op voordragt van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, met inachtneming der voorschriften van het reglement op de wegen, voetpaden enz., der provincie Gelderland, door Gedeputeerde Staten dier provincie in dier voege is gewijzigd en aangevuld, dat daarop alsnog als openbare weg werd gebragt de afweg of stoep, kadastraal bekend onder sectie A, n°. 236, voerende van den Lingedijk naar de Linge;

dat bij bovenvermeld besluit tevens door Gedeputeerde Staten ongegrond zijn verklaard de door Christina Hakkert c. s. bij het Gemeentebestuur ingebragte bezwaren tegen het brengen van bedoeld perceel als openbaren weg op den legger voormeld;

dat Gedeputeerde Staten, bij hun besluit van 24 Julij 1874, n°. 61, bij hunne beslissing van 23 September 1873, n°. 27, hebben volhard;

dat daarop Maaike van Mourik, moeder van Christina Hakkert, weduwe van Arie Hakkert, en haar tweede man, Ruth van Oosterum, bij Ons zijn gekomen in hooger beroep, verzoekende, dat hun perceel sectie A, n°. 236, alsnog van den legger A der wegen in de gemeente Deil mogen worden afgevoerd en zij ten aanzien van dit perceel in hun eigendomsregt hersteld;

dat de vraag over het regt van eigendom op bedoeld perceel ten deze niet behoeft te worden overwogen, evenmin als de vraag, of dit niet abusievelijk bij het kadaster vermeld staat, gelijk door het Gemeentebestuur van Deil is beweerd, van welke beide vragen geheel onafhankelijk is het onderwerp hier in geschil, het brengen namelijk van meergemeld perceel als openbaar op den legger;

dat voorzegd perceel sedert vele jaren voor de publieke dienst gestrekt heeft en als openbare toegang tot de rivier de Linge, alsmede als los- en aanlegplaats, onder toezigt van het Gemeentebestuur, is gebruikt;

dat, wat er dus zij van het door de appellanten beweerde eigendomsregt en van de al dan niet verkeerde te-boek-stelling bij het kadaster, het bedoelde perceel teregt als openbaar op den legger A der wegen in de gemeente Deil is gebragt;

Gezien het reglement op de wegen enz. in de provincie Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 8 December 1857, n°. 60;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 28 Julij 1874, n°. 61, de daartegen ingebragte bezwaren te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 26 Junij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3°. van den 30 Junij ll., n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van S. de Jonge Mulock Houwer*, *te Goes*, *van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 229—231).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van Samuel de Jonge Mulock Houwer, te Goes, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 2 April 1875, n°. 7, waarbij, met bevestiging der uitspraak van den Militieraad van 11 Maart bevorens, de lotelingen H. K. J. D. van den Bussche en Ph. Stijnis van de dienst der nationale militie zijn vrijgesteld;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 16 Junij 1875, n°. 44;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 Junij 1875, n°. 33, 4de Afdeeling;

Overwegende, dat de vrijstelling van de genoemde lotelingen heeft plaats gehad, op grond, dat de eerstgenoemde van Rijkswege bij het garnizoens-hospitaal te Amsterdam wordt opgeleid tot Officier van Gezondheid in Nederlandsch Indië, en dat de tweede, onder het oppertoezigt van den oud-Hoogleeraar G. J. Mulder, te Utrecht, wordt opgeleid tot Militairen Apotheker in Nederlandsch Indië;

dat de adressant, vader van den loteling Adriaan Marcus Cornelis, die getrokken heeft het n°. 38 en nu tot de dienst is opgeroepen, zich door die vrijstelling bezwaard acht en beweert, dat op de beide genoemde lotelingen, omdat zij eerst nà hunne inschrijving voor de militie als kweekelingen voor de geneeskundige dienst zijn aangenomen, toepasselijk zou zijn art. 9 der militiewet;

Overwegende, dat art. 47, n°. 6, der wet bepaalt, dat vrijstelling van de dienst wordt verleend aan den loteling, die van Rijkswege of in eene van 's Rijks inrigtingen voor de militaire geneeskundige dienst wordt opgeleid;

dat niet betwist wordt, dat de beide lotelingen van den Bussche en Stijnis, toen de vrijstelling werd aangevraagd en toen zij verleend werd, in de termen dier wetsbepaling vielen;

dat de wet ten aanzien van de opleiding, in art. 47, n°. 6, bedoeld, niet, even als ten aanzien van de dienst der in art. 47, n°. 4, genoemde lotelingen, vordert, dat zij vóór het jaar der inschrijving aangevangen zij;

dat het tegendeel ook niet kan worden afgeleid uit art. 9, omdat ook dáár alleen van dezelfde personen, die in art. 47, n°. 4, genoemd zijn, gezegd wordt, dat zij, na hunne inschrijving (of inlijving) zich vrijwillig verbonden hebbende, in mindering komen van het aandeel, door de gemeente in de ligting te dragen;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der bovenvermelde uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 2 April 1875, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 30 Junij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

4o. van den 30 Junij ll., no. 12, houdende beschikking op *het beroep van A. Nuys, te Winterswijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij vergunning geweigerd is tot het bouwen op een afstand van 25 meters van de Israëlitische begraafplaats te Winterswijk* (zie het verslag over deze zaak op blz. 225, 226).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van A. Nuys, te Winterswijk, daarbij verzoekende, dat hem door Ons vergunning moge worden verleend om te bouwen op eenen afstand van 25 meters van de Israëlitische begraafplaats aldaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 16 Junij 1875, no. 28;

Op de voordragt van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 25 Junij 1875, litt. A, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de adressant in Februarij ll. van Gedeputeerde Staten van Gelderland de vergunning heeft verzocht om een huis te bouwen op eenen afstand van 25 meters of, zoo daartegen bezwaar mogt bestaan, op eenen afstand van 44 meters van de Israëlitische begraafplaats;

dat Gedeputeerde Staten daarop, bij besluit van 9 Maart 1875, no. 83, hebben te kennen gegeven, dat, vermits het hier geldt eene, buiten de bebouwde kom der gemeente gelegen, bestaande begraafplaats, de adressant vrijheid heeft om te bouwen, mits hij den afstand van 35 meters in acht neme;

dat hij tot staving van zijn tot Ons gerigt verzoek alleen heeft aangevoerd, dat het bouwen op den door hem voorgenomen afstand van den publieken weg zich uit een oogpunt van fraaiheid aanbeveelt;

dat deze grond geene vrijheid geeft om van den regel der wet af te wijken;

dat de Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt daarenboven het bouwen op eenen afstand van 25 meters niet raadzaam acht;

Gezien de artt. 48 en 16, al. 3, der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen het besluit van Gedeputeerde Staten van 9 Maart 1875, n°. 83, en het tot Ons gerigt verzoek te wijzen van de hand.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen vau bestuur),

Clarens, den 30 Junij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

5o. van den 30 Junij ll., no. 13, houdende beschikking op *het beroep van W. Slotboom en Zoon, te 's Gravenhage, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hun in het belang eener goede politie eenige voorwaarden zijn opgelegd voor de uitoefening van hunne bank- en vuurwerkerij* (zie het verslag over deze zaak op blz. 210—225).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door W. Slotboom en Zoon, loodgieters, bank- en vuurwerkers te 's Gravenhage, bij Ons ingesteld hooger beroep tegen besluiten van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage van 26 October en 27 November 1874, waarbij voorwaarden verbonden zijn aan de op 27 Junij 1870 hun verleende vergunning tot oprigting der bank- en vuurwerkerij:

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 16 Junij 1875, n°. 29;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 25 Junij 1875, l^a. D, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat Burgemeester en Wethouders aan de op 27 Junij 1870 aan de fabrikanten Slotboom en Zoon verleende vergunning tot oprigting eener bank- en vuurwerkerij achter hun huis in de Wagenstraat, n_0. 96, bij de opgemelde besluiten van 1874, ten gevolge van ingekomen en gegrond bevonden klagten van eenige buren over den grooten hinder van het geraas door het hameren en kloppen op

ijzeren voorwerpen, — de bepalingen hebben toegevoegd om de opene plaats, waar die gerucht makende werkzaamheden worden verrigt, te doen overdekken binnen den termijn en volgens de voorschriften, hunnerzijds nader op te geven, en om niet te werken tusschen acht ure des avonds en zes ure des morgens;

dat door de magt, welke de vergunning verleende, volgens art. 4 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* nº. 19), later bepalingen kunnen worden toegevoegd, waardoor geacht kan worden, dat aan regtmatige bezwaren van hinder eenigermate kan worden te gemoet gekomen, terwijl daarenboven in de oorspronkelijke vergunning de voorwaarde was opgenomen tot opvolging van bepalingen, welke later in het belang eener goede politie mogten noodig bevonden worden;

dat de beide opgemelde bepalingen geacht mogen worden te zijn èn billijk, met het oog op den hinder, door de bewoners der belendende perceelen ondervonden, èn voor de fabrikanten niet bezwarender, dan voor dat doel noodig is;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bekrachtiging der besluiten van Burgemeester en Wethouders van 's Gravenhage van 26 October en 27 November 1874, de adressanten in hun daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 30 Junij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. *het beroep van het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur te Rijsenburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij de vergunning is geweigerd tot vergrooting van het Roomsch-Katholijk kerkgebouw aldaar.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! In het voorjaar van 1874 wendde het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Rijsenburg zich tot Gedeputeerde Staten der provincie Utrecht, daarbij magtiging verzoekende om de aldaar bestaande kerk naar achteren uit te bouwen op eene lengte van 13 meters en eene breedte van 14.5

meter, en het, in afwachting van de uitvoering van dat plan, met betrekking tot art. 24, al. 2, der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* nº. 65), voor diligent te houden.

Na omtrent dit adres het gevoelen gevraagd te hebben van Burgemeester en Wethouders van Rijsenburg, den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in Gelderland en Utrecht, en ook van den Minister van Binnenlandsche Zaken, — hebben Gedeputeerde Staten voornoemd, bij schrijven van 14 Julij 1874, aan Burgemeester en Wethouders van Rijsenburg medegedeeld, dat genoemde Minister hen, Gedeputeerde Staten, verzocht had aan het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur voormeld te kennen te geven, dat, zoo als uit het adres bleek, het hier het gebruik gold van grond eener nog niet gesloten begraafplaats, en art. 16 van opgemelde wet alleen betrekking heeft op het bouwen of graven op een terrein, buiten de begraafplaats gelegen; dat in het onderwerpelijke geval dus van toepassing zijn de artt. 24 en 25 van meergenoemde wet, en volgens deze bepalingen de begraafplaats, alvorens aan den grond eene andere bestemming kan gegeven worden, allereerst als gesloten verklaard moest zijn, en wel de algemeene begraafplaats bij besluit van het Gemeentebestuur, de bijzondere door eene kennisgeving van het Bestuur der begraafplaats aan het Gemeentebestuur, hetwelk een en ander medegedeeld moet worden aan Gedeputeerde Staten; dat voorts de begraafplaats nog gedurende tien jaren onaangeroerd moet blijven liggen, terwijl uitgraving van den grond, zoo als voor plaatsing of vergrooting van een gebouw noodig is, ook daarna, tot dertig jaren na de sluiting der begraafplaats, niet kan plaats hebben dan met vergunning van Gedeputeerde Staten.

Ten slotte merkte de Minister op, dat diligent-verklaring met opzigt tot art. 24, al. 2, der wet niet te pas kon komen, daar het betrokken Bestuur, om met ter tijd tot zijn doel te geraken, juist met de voldoening aan die wetsbepaling zou moeten aanvangen.

Gedeputeerde Staten noodigden Burgemeester en Wethouders bij schrijven van 14 Julij 1874 uit van het bovenstaande namens hun Collegie mededeeling te doen aan het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur, strekkende die mededeeling tevens als antwoord op zijn aan Gedeputeerde Staten gerigt adres.

Na ontvangst van bovenstaande mededeeling (welke door Burgemeester en Wethouders van Rijsenburg bij schrijven van 15 Julij 1874, nº. 24, aan het Kerkbestuur werd overgebragt) schijnt de zaak te zijn blijven rusten, totdat het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Rijsenburg, onder dagteekening van 10 Februarij jl., zich wendde tot Zijne Majesteit den Koning, bij een verzoekschrift, houdende: dat sedert lang de dringende behoefte gevoeld werd tot vergrooting van het Roomsch-Katholijk kerkgebouw te Rijsenburg; dat het getal Katholijken, aldaar parochiërende, wordt begroot op ongeveer 500 zielen, ongerekend een vrij aanzienlijk getal Roomsch-Katholijke opgezetenen, die binnen de grenzen der parochie des zomers hun vast verblijf houden; dat de ruimte der kerk, binnen 's muurs gemeten, behalve eene zeer bekrompene plaats voor het altaar, elf meter lang en tien meter breed, en dus geheel onvoldoende is; dat eene kerk op eene andere plaats te bouwen ondoenlijk is, wijl de aanwezige

kerk eene patronaats-kerk is, en de fondsen voor het onderhoud van de kerk en voor den tijdelijken Pastoor, die dan ook geene toelage uit 's lands kas geniet, aan deze kerk verbonden zijn; dat dus niets anders overblijft, als het bestaande kerkgebouw, dat daartoe dan ook bij de bouwing is aangelegd, te vergrooten; dat de kerk echter, behalve aan de voorzijde, geheel door de begraafplaats omgeven is, en dat, daar de verbouwing naar de voorzijde door den openbaren weg belet wordt, niet anders overblijft, als de verlenging te bewerkstelligen over eene ruimte, die deel van de begraafplaats uitmaakt; dat echter het Kerkbestuur, deze noodzakelijkheid voorziende, sedert Julij 1863 op die ruimte, die voor de verbouwing noodig zou kunnen zijn, niet meer heeft doen begraven, maar slechts de gedeelten bezijden de kerk als begraafplaats gebezigd heeft, om de verbouwing na Julij 1873 aan te vangen; dat inmiddels, ingevolge de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), de begraafplaats in aanmerking kwam om te worden afgekeurd, als schadelijk voor de volksgezondheid; en dat het Kerkbestuur, ofschoon op degelijke gronden overtuigd, dat voor die afkeuring geen genoegzame grond bestond, evenwel eene nieuwe begraafplaats heeft aangelegd, maar juist om reden ook, dat de verbouwing dan op ruimer voet kon plaats hebben; dat het Kerkbestuur, opmerkzaam gemaakt op de heillooze gevolgen, die de sluiting voor hun plan hebben zou, tot de sluiting niet is overgegaan, en niet kon overgaan buiten overleg met de familie van Rijckevorsel, die in den persoon van Jhr. A. van Rijckevorsel de regten van het patronaat handhaaft; dat evenmin krachtens besluit van Gedeputeerde Staten ingevolge art. 46 der bedoelde wet de begraafplaats door den Burgemeester gesloten is verklaard, en dus de begraafplaats tot de niet-geslotene begraafplaatsen behoort; dat bij missive van den Burgemeester aan het Kerkbestuur medegedeeld werd, dat volgens het ingewonnen advies van den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken, Gedeputeerde Staten aan het Kerkbestuur moesten kenbaar maken, dat de begraafplaats allereerst door eene kennisgeving van het Bestuur der begraafplaats aan het Gemeentebestuur als gesloten moest verklaard worden, om vervolgens na tien jaren met vergunning van de Gedeputeerde Staten tot verbouwing te kunnen overgaan; dat echter het gevolg hiervan zou wezen, dat nog gedurende tien jaren de gemeente van een behoorlijk kerkgebouw zou zijn verstoken, wat feitelijk onuitvoerbaar is; — redenen waarom het adresserend Kerkbestuur Zijne Majesteit eerbiedig verzoekt, met betrekking tot den op bijgevoegde teekening aangewezen grond, die met het oog op de verbouwing reeds zoo vele jaren ongebruikt is blijven liggen, en dus niet meer geacht kan worden tot de begraafplaats te behooren, — zooveel noodig vergunning te verleenen, ten einde het adresserend Kerkbestuur dat terrein tot de beoogde vergrooting zijner kerk kunne bezigen, en vervolgens dadelijk, opzigtens het overige gedeelte als kerkhof, tot de in art. 24 aangewezen sluiting over te gaan.

De autoriteiten, over dit, aan den Koning ingediend, verzoekschrift gehoord, met name Gedeputeerde Staten, Burgemeester en Wethouders van Rijsenburg en de Geneeskundige Inspecteur, zijn, even als ten vorigen jare, van oordeel, dat de wet van 1869 zich tegen de inwilliging van het verzoek, gelijk het is liggende, verzet. De Inspecteur voornoemd, die, uit een sanitair oogpunt, tegen

zoodanige inwilliging, behoudens de noodige voorzorgsmaatregelen, geen bezwaar zou hebben, merkt dienaangaande op, dat het hier eene der bekende leemten in de begrafeniswet geldt, welke alleen door eene herziening dier wet kan worden weggenomen.

Burgemeester en Wethouders achten het hunnerzijds wenschelijk voor het Kerkbestuur, zoo de grond, waarin sedert de laatste tien jaren gezegd wordt niet begraven te zijn, kon gerekend worden niet meer tot de begraafplaats te behooren, daar dat Kerkbestuur alsdan in de gelegenheid zou zijn gesteld om de kerk te vergrooten.

Bij deze Afdeeling is eene memorie dd. 19 Mei jl. ingekomen van het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur.

Deze memorie, welke onderteekend is door den Gemagtigde van voornoemd Kerkbestuur, Mr. Ariëns, Advokaat te Utrecht, nadat daarin vooraf de daadzaken nog nader zijn uiteengezet, luidt, wat het regtspunt aangaat, als volgt:

De éénige vraag is, of de gevraagde vergrooting of uitbouw der kerk door de artt. 24 en 25 of andere artikelen der begrafeniswet verboden is.

Naar adressants bescheiden meening is zulks volstrekt niet het geval: de bedoelde begraafplaats bestaat uit twee gedeelten, waarvan het ééne, sedert de oprigting tot vóór twee jaren, overeenkomstig zijne bestemming, is gebruikt; het andere, na den 4 Julij 1863, als onnoodig, niet meer geutiliseerd is geworden, gelijk eene bijgevoegde verklaring van drie getuigen aantoont.

Geen dier terreinen, noch de gansche vroegere begraafplaats, zegt adressant, is gesloten geworden. Adressant heeft verzocht daaromtrent voor diligent te worden gehouden, en van wege de Administratie is hierin stilzwijgend berust.

Van den anderen kant spreken de aangehaalde artt. 24 en 25 alleenlijk over het sluiten van niet meer gebruikte begraafplaatsen en over geslotene begraafplaatsen, en geene enkele bepaling der wet verbiedt het bouwen *op* eene *niet*-geslotene begraafplaats.

En dit weegt volgens adressant te zwaarder, wijl de begrafeniswet, als uitvloeisel der politiezorg van den Staat, in beperkten zin moet worden opgevat en toegepast.

In overeenstemming met deze zienswijze hebben Gedeputeerde Staten van Noordbrabant en Gelderland, onder gelijke omstandigheden, vergund of als gewettigd erkend, dat van begraafplaatsen omgeven kerkgebouwen door uitbouw op dien grond vergroot werden.

Ten slotte verzoekt adressant 's Raads Afdeeling aan Zijne Majesteit den Koning eerbiedig voor te dragen om gemelde beschikking van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 14 Julij 1874 te vernietigen en aan adressant de verzochte vergunning, als niet door de wet verboden, onder verpligting tot naleving der noodige voorwaarden, te verleenen.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De heer Mr. A. W. K. Ariëns, Advokaat te Utrecht, als Gemagtigde van het appellerend Kerkbestuur optredende, wenscht nog met een enkel woord toe

te lichten de memorie, door hem aan de Afdeeling ingediend. Hij gaat daartoe in de eerste plaats over tot de mededeeling van den feitelijken toestand.

In Rijsenburg is in het begin dezer eeuw door den Ambachtsheer dier plaats eene Roomsch-Katholijke kerk gesticht. Tot onderhoud van het kerkgebouw, tot bezoldiging van den Pastoor en tot ondersteuning der armen waren door hem voldoende gelden aangewezen, zoodat het voortdurend bestaan dier kerk was verzekerd. Die kerk was te Rijsenburg de éénige gelegenheid voor de Roomsch-Katholijke ingezetenen om hunne godsdienst uit te oefenen, en er eene andere te stichten uit eigen beurs, daartoe ontbraken hun de middelen. Zij verkeerden dus in de onmogelijkheid zich voor hunne godsdienstoefening op eene andere plaats te begeven, op verbeurte van de regten en voorregten, aan de bestaande kerk verbonden.

In het begin dezer eeuw nu was Rijsenburg nog slechts eene vlek, bewoond door slechts enkele personen, meerendeels landlieden. Sedert is die plaats aanmerkelijk in zielental vermeerderd: zoodanig, dat men tweemaal verpligt was het kerkhof te vergrooten.

Tot vergrooting der kerk heeft men echter niet kunnen overgaan bij gebrek aan de daartoe noodige middelen. Maar in 1863 was het gebrek aan ruimte zoo groot, dat men naar middelen moest omzien om daaraan te gemoet te komen. En daartoe moest het noordelijk gedeelte van de bestaande begraafplaats buiten gebruik worden gesteld. Feitelijk en regtens is daardoor voldaan aan art. 24 der begrafeniswet van 1869.

Toen in 1873 de noodige gelden waren bijeengegaard, om aan dit plan uitvoering te geven, heeft men zich officieus tot Gedeputeerde Staten gewend met de vraag, of er bij dat Bestuur ook bezwaren bestonden tegen de uitvoering van dat plan. In antwoord hierop heeft eene Commissie uit dat Collegie het terrein door plaatselijke opneming nagegaan en verklaard, dat er tegen de zaak hoegenaamd geen bezwaar bestond.

Maar het schijnt, dat dit Collegie later tot een ander gevoelen is gekomen, en het heeft zich toen gewend tot den Minister van Binnenlandsche Zaken. De laatste heeft hierop te kennen gegeven, dat het hier een gebruik geldt van eene nog niet gesloten begraafplaats; en de Minister beriep zich daarbij op den inhoud van art. 16 der begrafeniswet.

Tegen dat gevoelen heeft Gemagtigde, verzocht zijnde om in deze zaak te adviseren, bij memorie ingebragt, dat geene enkele bepaling der wet van 1869 het bouwen in het algemeen *op* eene bestaande begraafplaats belet. Hij meent daarbij te kunnen persisteren. Art. 16 verbiedt volgens hem niet het bouwen *op* eene begraafplaats, maar verbiedt alleen het bouwen op terreinen, gelegen binnen den afstand van 50 el van kerkhoven; en dat verbod is niet toepasselijk op kerkgebouwen.

Maar ook al ware art. 16 ook van toepassing, en al bevatte het ook een verbod tot het bouwen *op* een kerkhof, dan nog is dat niet toepasselijk op kerkgebouwen.

Het komt echter aan Gemagtigde voor, dat er nog een ander punt is, dat evenzeer aan het Kerkbestuur regt geeft om op de toewijzing van zijn verzoek

te hopen. Wat namelijk vóór de wet van 1869 wettig was met opzigt tot het begraven en de begraafplaatsen, was zoo duidelijk niet; maar dit staat vast, dat vóór de wet van 1869 er geene wettige verordening, geene formele bepaling bestond omtrent het sluiten eener begraafplaats als art. 25 der wet van 1869 voorschrijft. En toch moest er een middel bestaan om die terreinen, die gediend hadden en bestemd waren tot begraafplaats, buiten gebruik te stellen, met andere woorden om die gesloten te verklaren.

Welnu, dat is geschied met betrekking tot dat gedeelte der begraafplaats, waarvan thans sprake is. In 1863 heeft het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur dat gedeelte der begraafplaats buiten gebruik gesteld; en de verklaringen van drie getuigen constateren, dat daaraan gevolg is gegeven, en dat sedert 1863 aldaar geen enkel lijk is ter aarde besteld.

Ware derhalve de wet van 1869 van toepassing, en moest men aannemen, dat het buiten gebruik stellen identiek gelijkstond met het sluiten van art. 25. dan is de daarbij voorgeschreven tienjarige termijn ingegaan in 1863 en verstreken in 1873.

Spreker komt dus tot deze conclusie: òf wel de wet van 1869 is in deze van geene toepassing, en dan heeft het Kerkbestuur regt en bevoegdheid om zonder magtiging te bouwen op het sedert 1869 niet gebruikte gedeelte der begraafplaats; òf de wet van 1869 verbiedt althans niet het bouwen op kerkhoven.

Dat is klaar, en tot nader bewijs voert Gemagtigde nog als voorbeeld aan, dat dezer dagen ook te Utrecht is gebouwd op de begraafplaats aldaar. Men heeft er een gebouw voor den doodgraver opgerigt en ook een zeer groot terrein voor bedehuis ingerigt; en men heeft dat alles gedaan, zonder dat er aanmerkingen tegen opkwamen. Het is ook niet verboden, en er wordt geene bijzondere vergunning van Gedeputeerde Staten toe vereischt.

Mogt nu deze meening door de Afdeeling niet worden gedeeld, dan vestigt Gemagtigde de aandacht op deze twee regtsgronden.

In de eerste plaats is in allen gevalle de termijn der wet vervallen, daar die regtens is ingegaan in 1863, terwijl bovendien het buiten gebruik stellen eener begraafplaats moet geacht worden gelijk te staan met het sluiten er van volgens art. 25 der wet.

Maar bovendien het Gemeentebestuur van Rijsenburg stemt ten eenemale in met het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur en wenscht tevens het plan van dat Kerkbestuur te volvoeren in het belang der gansche burgerlijke gemeente. Het Gemeentebestuur nu meent ook, dat er uit een sanitair oogpunt hoegenaamd geen bezwaar tegen dat plan bestaat.

De brief van den Geneeskundigen Inspecteur spreekt met zoovele woorden uit, dat er uit een sanitair oogpunt ten deze niets in den weg staat, en er dan ook bereids aan alle voorwaarden in de ruimste beteekenis is voldaan.

Gemagtigde vertrouwt door een en ander het beroep voldoende te hebben gestaafd en vleit zich, dat het advies der Afdeeling strekke om het bestreden besluit te vernietigen.

III, *het beroep van Kerkvoogden der Hervormde gemeente van Waarder en Lange-*

ruigeweide en van eigenaars van graven op de begraafplaats dier gezindte van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, houdende bevel tot sluiting der begraafplaats onder Waarder.

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Nadat in 1871, en laatstelijk bij ambtsberigt van 5 Februarij 1875, de Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Zuidholland de begraafplaats van Waarder en Langeruigeweide had verklaard te zijn onvoldoende en ongeschikt om daarin te blijven begraven, — namen Gedeputeerde Staten dier provincie, onder dagteekening van 10 Februarij ll., n°. 122, een besluit, luidende als volgt:

»Nader in deliberatie gebragt de briefwisseling over het verder gebruik der begraafplaats van de Hervormde gemeente van Waarder en Langeruigeweide, gelegen te Waarder;

»Gezien de adviezen van den heer Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Zuidholland, dd. 18 Augustus 1871, n°. 1333, en 5 Februarij 1875, n°. 2283;

»Gehoord het rapport van de leden der betrokken Afdeeling;

»Overwegende:

»dat de begraafplaats der Hervormde gemeente van Waarder en Langeruigeweide ligt in de kom der gemeente Waarder en aan alle zijden digt omringd is door woningen, terwijl de openbare school tegen die begraafplaats aanligt;

»dat een aantal gebouwen vlak bij de begraafplaats zijn gelegen, de meeste bij lange na niet op een afstand van 35 meters;

»dat op deze begraafplaats jaarlijks gemiddeld niet minder dan 59 lijken worden begraven, hetgeen wegens de geringe oppervlakte der begraafplaats slechts mogelijk is geweest, door drie lijken boven elkander te begraven, en elke verdere beschikbare ruimte, waar zulks slechts eenigzins mogelijk was, nog door een kinderlijkje te doen aanvullen;

»dat er op deze begraafplaats zelfs graven worden gevonden, waarin respectivelijk in den loop van één enkel jaar niet minder dan acht en zes kinderlijken zijn begraven; dat er, met het oog op het bovenvermeld gemiddeld aantal jaarlijks te begraven lijken, vermits, volgens art. 23 der wet van den 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), de graven niet dan tien jaren, nadat er het laatst een lijk in is geplaatst, mogen worden geroerd, zelfs indien alle graven na tien jaren konden worden geruimd, jaarlijks minstens 590 in ontbinding verkeerende lijken in de kom der gemeente in de onmiddellijke nabijheid van woningen zich bevinden, en dat eene zoo groote menigte rottende organische stoffen niet dan hoogst schadelijk is te achten voor de volksgezondheid;

»dat dan ook het buitengewoon hoog sterftecijfer in voormelde gemeente veilig mede aan deze uit een sanitair oogpunt zoo hoogst bedenkelijke omstandigheid *kan* en *behoort* te worden toegeschreven;

»Overwegende voorts, dat de hier bedoelde begraafplaats is afgesloten ten oosten door den torenmuur en de kerk, en ook door een houten rasterwerk ter

hoogte van 1.60 meter en voorts ten westen voor het overige door eene ringsloot van 2 meters wijdte, benevens langs die sloot op de begraafplaats door eene levende haag van 1.20 meter;

»dat die afsluiting mitsdien niet is ingerigt overeenkomstig art. 18 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

»Gelet op artt. 46 en 47 der genoemde wet;

»Hebben besloten:

»1°. te bevelen, dat de begraafplaats der Hervormde gemeente van Waarder en Langeruigeweide, gelegen in de gemeente Waaarder, met den 15 Februarij e. k. zal worden gesloten;

»2°. den heer Burgemeester der gemeente Waarder op te dragen om ingevolge de aangehaalde wetsbepalingen aan dit bevel het vereischt gevolg te geven, en van de ontvangst van dit besluit aan deze vergadering terstond kennis te geven."

Tegen dat besluit zijn bij Zijne Majesteit den Koning in hooger beroep gekomen Kerkvoogden der Hervormde gemeente voormeld, bij een verzoekschrift, dat op 11 Maart jl. aan 's Konings Kabinet werd geëxhibeerd.

Zij geven daarbij te kennen: dat de bedoelde begraafplaats door het Hervormd Kerkbestuur is aangelegd ingevolge eener overeenkomst met de gemeentebesturen van Waarder en Langeruigeweide van den 9 Julij 1828, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Zuidholland bij dispositie van den 25 Julij 1828, n°. 43; dat de openbare school, welke naast de kerk en digt bij de begraafplaats staat, eerst veel later is gebouwd, en, indien zij geoordeeld wordt te digt aan de begraafplaats te liggen, het zeker de school en niet de begraafplaats zoude zijn, waarvan de sluiting of verplaatsing billijkerwijze zoude moeten worden bevolen, gelijk dan ook het Gemeentebestuur van Waarder zelf heeft aangeboden om de school te verplaatsen, tijdens door eene Commissie uit Gedeputeerde Staten de begraafplaats in September 1871 werd opgenomen; dat evenzoo de woningen, welke rondom het kerkhof staan, op eene enkele uitzondering na, alle dáár gebouwd zijn, lang nadat de begraafplaats aldaar was ingerigt; dat, wel is waar, sommige van die woningen geene 35 meters van de begraafplaats verwijderd zijn, maar die omstandigheid op zich zelve nimmer eene reden tot sluiting der begraafplaats wezen kan, daar toch 1°. de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) niet van den afstand eener begraafplaats van enkele *woningen*, maar van eene *bebouwde kom* spreekt; en 2°. art. 46 derzelfde wet uitdrukkelijk bepaalt, dat eene bestaande begraafplaats, hoe digt ook bij eene bebouwde kom gelegen, toch in gebruik mag blijven, tenzij alléén ingeval zij schadelijk is voor de volksgezondheid, hetgeen hier het geval niet is; dat nu wel in de jaren 1865 tot en met 1874 op de gemelde begraafplaats gemiddeld 59 lijken per jaar, waaronder een veertigtal kinderlijken, zijn begraven; maar daaruit geenszins volgt, dat dit getal nu nog gemiddeld jaarlijks aldaar zoude moeten begraven worden, vermits onder dit getal zeer vele (minstens 12 à 13) lijken uit andere gemeenten begrepen zijn, die vroeger niet, maar thans wèl, van eigene begraafplaatsen zijn voorzien en noch burgerlijk noch kerkelijk onder Waarder behooren, als Goeverwelle en andere plaatsen; dat het begraven van drie lijken boven elkander bij het tweede lid van art. 22 der wet van 10 April 1869

(*Staatsblad* n°. 65) uitdrukkelijk is toegelaten, en dus zeker geen motief tot sluiting kan of mag zijn; dat de begraafplaats ook zoo hoog gelegen is, dat gemakkelijk drie lijken boven elkander kunnen worden begraven, zonder van het water eenigen hinder te hebben; dat de grootte der begraafplaats, voor zoover die tot begraven is ingerigt, meer dan 290 vierkante meters bedraagt, terwijl het gebruik maken van elke beschikbare ruimte om dáár kinderlijkjes te begraven, zoolang daardoor het voorschrift van het eerste lid van voormeld art. 22 niet wordt overtreden, bij de wet niet is verboden, mitsdien is geoorloofd, en geene reden van sluiting opleveren kan; dat in geen enkel jaar acht of zes kinderlijkjes in één zelfde graf begraven zijn, tenzij men onder graf wil verstaan een vak of eene plaatsruimte, aangewezen als voldoende om het graf van een volwassen lijk (of drie volwassen lijken boven elkander) te kunnen bevatten, maar welke in meer kleinere vakken verdeeld werd om naast elkander op wettigen afstand de graven van twee of drie kinderlijken (en dus *in toto* zes of negen kinderlijkjes, telkens drie boven elkander) te kunnen bevatten; dat, nu de onjuistheid gebleken is van het beweren, alsof nu nog steeds jaarlijks gemiddeld 59 lijken op de meergemelde begraafplaats zouden moeten worden begraven, daarmede ook vervalt de daarop gegronde redenering over den invloed, welken de veronderstelde menigte van in ontbinding verkeerende lijken aldaar geacht zou kunnen worden op de volksgezondheid te hebben; dat bovendien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) alléén dan de sluiting eener begraafplaats veroorlooft, wanneer zij voor de volksgezondheid schadelijk *is*, en het dus niet voldoende is, dat Gedeputeerde Staten haar schadelijk *achten*, maar integendeel uit wettig geconstateerde feiten haar schadelijke invloed buiten allen twijfel moet zijn *gebleken;* dat van zoodanigen schadelijken invloed *in casu* geen spoor te ontdekken is, ja integendeel de gezondheidstoestand in de burgerlijke gemeente Waarder, waarin de begraafplaats is gelegen, veel gunstiger is dan in de omliggende gemeenten, hetgeen onder anderen blijken kan uit het feit, dat in het cholera-jaar 1866 wèl lijken van choleralijders uit andere gemeenten, maar *niet één* uit de gemeente Waarder op het kerkhof aldaar begraven zijn; dat appellanten niet begrijpen kunnen, op welken grond het sterftecijfer in de gemeente Waarder buitengewoon hoog wordt genoemd, daar immers bij den burgerlijken stand dier gemeente gedurende de laatste zestien jaren, van 1859 tot en met 1874, slechts 308 personen, waaronder 203 kinderen, onder de twaalf jaren, als overleden zijn aangegeven, uitmakende 2.916 procent over de geheele bevolking der gemeente, bedragende volgens de volkstelling van 1869 een zielental van 660 personen;

dat van deze 2.916 procent twee derde gedeelten of 1.922 procent kinderen waren onder de 12 jaren, zoodat de sterfte boven dien leeftijd maar 0.984 en dus nog niet één procent van de geheele bevolking — waarlijk geen hoog cijfer! — bedraagt; dat bijzondere opmerking verdient het feit, dat in de jaren 1868 en 1869, toen men van de begraven choleralijken van 1866 een schadelijken invloed had mogen verwachten, het aantal personen, bij den burgerlijken stand van Waarder als overleden aangegeven, juist beneden het gemiddelde cijfer der laatste zestien jaren, zijnde volgens bovenstaande opgaven 19, is gebleven

en respectivelijk 18 en 14 heeft bedragen; dat in de dertig huisgezinnen, welke het digtst bij de begraafplaats wonen, in de laatste tien jaren te zamen slechts 11 volwassenen en 32 kinderen overleden zijn, en de sterfte dus in de nabijheid der begraafplaats niets grooter is dan in de meer verwijderde deelen der gemeente; dat eindelijk de Schoolmeester en diens gezin, die sedert 32 jaren het digtst bij de begraafplaats wonen, welligt de gezondste van al de dorpelingen zijn, en in al dien tijd niet aan ziekten geleden noch zelfs immer eenige onaangename lucht of ander ongemak van die nabijheid ondervonden hebben; dat uit het bovenstaande voldingend blijkt, dat de meergemelde begraafplaats *niet* schadelijk is voor de volksgezondheid en derhalve de sluiting daarvan ten onregte door Gedeputeerde Staten is bevolen; dat in het meergemeld besluit van Gedeputeerde Staten van 10/13 Februarij ook te lezen staat, dat de afsluiting der begraafplaats niet voldoet aan de voorschriften van art. 18 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), omdat noch het rasterwerk noch de heg de hoogte van twee meters zouden hebben; dat de appellanten niet zullen tegenspreken, dat de heg wat laag gesnoeid is, hetgeen evenwel spoedig weder bijgroeit, en dat het rasterwerk iets hooger zoude kunnen zijn, maar meenen te moeten opmerken, dat, indien werkelijk aan de hoogte iets mogt ontbreken, dit geenszins het gevolg van opzet is, en het hunne verwondering in hooge mate gaande maakt, hiervan in het besluit melding gemaakt te zien, omdat daarover nimmer te voren sprake is geweest; dat immers in September 1871, toen eene Commissie uit Gedeputeerde Staten de begraafplaats kwam opnemen, het Gemeentebestuur van Waarder aan de leden dier Commissie heeft aangeboden de begraafplaats voor rekening der burgerlijke gemeente van de kerk over te nemen, en er zelfs, indien de heeren zulks verlangden, een hoogen muur omheen te doen bouwen, alsmede de school te verplaatsen, waarop hun te kennen is gegeven, dat, wat aan die afsluiting ten koste werd gelegd, eene noodelooze geldverspilling zou wezen, daar de begraafplaats toch, op grond van hare schadelijkheid voor de volksgezondheid, zou worden gesloten; dat daarop, in afwachting van dit besluit tot sluiting, hetwelk eerst veel vroeger verwacht werd. waardoor de vertraging in het daarstellen der nieuwe gemeentelijke begraafplaats gedurig is uitgesteld, de bestaande afsluiting, die volkomen voldoende was, niet is veranderd; dat de appellanten nimmer zijn gewaarschuwd, dat die afsluiting onvoldoende wezen zoude, en daarvan zelfs toen geen sprake is geweest, toen de Burgemeester van Waarder hun bij missive van 15 December 1874, n°. 399, mededeelde, dat, ter voldoening aan het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van den 1/4 December 1874, de sluiting der meergemelde begraafplaats op den 1 Januarij 1875 was vastgesteld; dat de appellanten qq. echter volkomen bereid zijn, en ten allen tijde zijn geweest, om de afsluiting hunner begraafplaats, wanneer die onvoldoende mogt worden geoordeeld, zóó te veranderen, dat zij aan alle eischen, welke gesteld kunnen worden, beantwoorde, en zelfs om, mogt dit worden verlangd, de sloot ten westen van het kerkhof te dempen; dat de vermelding van onvoldoende afsluiting in het besluit van Gedeputeerde Staten van 10/13 Februarij 1875 niet wegneemt, dat de sluiting der begraafplaats is bevolen op grond van art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), en appellanten

dus het regt en de bevoegdheid hebben, van dat besluit bij Zijne Majesteit in beroep te komen.

Redenen waarom appellanten verzoeken, dat het Zijner Majesteit moge behagen: 1°. het voormeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland te vernietigen; 2°. appellanten voor zooveel noodig ontheffing te verleenen van de voorschriften van art. 18 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), of anders te bepalen, wat door de appellanten zal moeten worden gedaan om, ingeval de bestaande afsluiting hunner begraafplaats onvoldoende mogt worden geoordeeld, die afsluiting aan alle eischen te doen beantwoorden.

Tot Zijne Majesteit hebben zich gelijktijdig gerigt J. Verlaan c. s., alle eigenaren van graven op meergemelde begraafplaats, met het verzoek, dat die begraafplaats moge in stand blijven.

De Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, in zijn nader ambtsberigt van 29 Maart jl., merkt op, dat in het verzoekschrift van Kerkvoogden, aan Zijne Majesteit ingediend, gezegd wordt, dat de schadelijkheid van eene begraafplaats zou moeten *bewezen* zijn, eer sluiting zou kunnen worden bevolen. Het bewijs van de schadelijkheid kan echter, zegt de Inspecteur, nooit worden geleverd. Men zou te dien einde moeten kunnen aantoonen, *wie* ten gevolge van de begraafplaats is ziek geworden. Dit is natuurlijk onmogelijk. En zelfs wanneer bleek, dat in de nabijheid eener begraafplaats meer menschen stierven dan op verderen afstand, zou daarmede niet het bewijs zijn geleverd, dat dit het gevolg was van de nabijheid der begraafplaats en niet van andere oorzaken.

Dat eene begraafplaats, die bij eene oppervlakte van 290 meters — de adressanten zelven geven dit cijfer voor hare oppervlakte aan — op het allerminst 590 in ontbinding verkeerende lijken bevat, maar feitelijk een niet onbeduidend aantal meer, oververvuld is en voor de gezondheid schadelijk en niet verder gebruikt moet worden, — kan niemand op goeden grond tegenspreken, al kan ook niemand met den vinger het nadeel aantoonen, hetwelk er door is toegebragt.

De Inspecteur wees in zijne vroegere rapporten op het hooge sterftecijfer van Waarder. De adressanten meenen aan dat hooge cijfer alle beteekenis te ontnemen door aan te toonen, dat twee derde gedeelte van de overledenen *kinderen* zijn. Van 308 overledenen niet minder dan 203. Zonder het te weten leveren zij hierdoor juist een krachtig bewijs van het tegenovergestelde van hetgeen zij willen betoogen; want juist de kindersterfte is de beste maatstaf voor de zuiverheid der lucht van eene plaats. Dit is bekend bij ieder, die zich met hygiënische onderzoekingen bezig houdt.

De Inspecteur had slechts op het hooge sterftecijfer gewezen, zonder daaruit eene bepaalde conclusie te willen trekken. Nu de adressanten die cijfers ontleden, zal voor ieder, die een oordeel over de zaak kan hebben, de noodzakelijkheid van sluiting der begraafplaats nog minder twijfelachtig worden.

Dat in 1868 en 1869 de sterfte niet grooter was dan anders, pleit in de oogen der adressanten ten voordeele der begraafplaats, omdat men toen »van de begraven cholera-lijken van 1866 schadelijken invloed had mogen verwachten.” Zij schijnen te meenen, dat de rottings-producten van het lijk van iemand, die aan cholera stierf, schadelijker zijn dan die van een ander. Dit is zoo niet.

Volgens mededeeling van adressanten zijn in de 30 huisgezinnen, welke het digtst bij de begraafplaats wonen, in de laatste tien jaren »slechts" 11 volwassenen en 32 kinderen overleden. Derhalve ⅟₃ dooden in 30 gezinnen. Dit is zonder twijfel een hoog sterftecijfer en niet een gering.

Adressanten schijnen groot gewigt te hechten aan de omstandigheid, dat, hoewel in de laatste tien jaren, zoo als de Inspecteur vroeger opmerkte, jaarlijks gemiddeld 59 lijken op deze begraafplaats zijn begraven, hieruit niet volgt, dat er voortaan ook zooveel zouden begraven worden. Natuurlijk. Men kan er ook minder begraven. Er is zelfs grond voor het vermoeden, dat er iets minder lijken in zouden worden gebragt dan tot nu toe het geval was. Maar zelfs indien dit minder 12 of 13 lijken bedroeg, zoo als de adressanten meenen te kunnen voorspellen, dan zou het overblijvende nog veel te veel zijn. Dan zou toch de begraafplaats nog steeds op het allerminst genomen voortdurend 460 in rotting verkeerende lijken bevatten, die zonder twijfel dáár niet behooren te worden geduld, zoowel wegens de ligging der begraafplaats, in de kom der gemeente, aan alle zijden van nabij door woningen omringd, onmiddellijk tegen de school aan, als om hare uitgestrektheid van slechts 290 meters.

Gedeputeerde Staten, in hun aan den Minister van Binnenlandsche Zaken uitgebragt berigt van 6/14 April jl., achten het aan gegronden twijfel onderhevig, of van hun besluit van 10 Februarij in het algemeen wel beroep op den Koning openstaat, en — alhoewel zij niet gaarne zouden geacht worden door het opperen van dien twijfel hun aangehaald besluit te willen onttrekken aan eene beslissing der hoogere autoriteiten — rekenen zij zich toch, in het belang eener juiste administratieve regtspraak, verpligt daarop de aandacht te vestigen. Bij hun meervermeld besluit toch werd bevel tot sluiting der begraafplaats te Waarder gegeven, op grond zoowel van art. 46 als van art. 47 der begrafeniswet; en van een besluit tot sluiting volgens laatstgemeld artikel is geen beroep toegelaten.

Mogten echter desniettemin termen worden gevonden om het ingesteld beroep niet in het algemeen niet-ontvankelijk te verklaren, dan schijnt toch in ieder geval art. 46 niet aan eigenaren van graven regt tot hooger beroep te verleenen, zoodat het in de tweede plaats vermeld adres huns inziens ter zijde zal moeten worden gesteld.

Wat nu de gronden aangaat, waarop hun aangehaald besluit door voormelde Kerkvoogden wordt bestreden, deze zijn grootendeels van hygiënischen aard. Zij worden echter naar hun oordeel door den heer Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in dit gewest, in zijn berigt dd. 24 Maart jl., n°. 2319, dermate ontzenuwd, dat eene gunstige beschikking op hun adres wel niet schijnt te kunnen worden verwacht. Zoo immer, dan bestaat hier het geval, waarin de openbare volksgezondheid de sluiting eener begraafplaats vordert; en zij meenen zich dan ook ontslagen te kunnen achten aan meervermeld advies der betrokken geneeskundige autoriteit iets bij te voegen.

Zij vertrouwen dan ook, dat eene afwijzende beschikking — hetzij dan bij wijze van niet-ontvankelijk-, of wel van ongegrond-verklaring — op het verzoek van adressanten zal bevorderd worden.

Bij 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur zijn ingekomen: 1°. een uittreksel uit de notulen van Burgemeester en Wethouders van Waarder, dd. 5 Mei jl., waaruit blijkt de wensch van het Dagelijksch Bestuur, met name van de Wethouders, dat de begraafplaats alsnog moge worden behouden; 2°. eene memorie van Kerkvoogden, waarbij zij, onder overlegging van meerdere bescheiden, hunne voorziening nader adstrueren, en trachten aan te toonen, dat de sterfte-verhouding in de gemeenten Rietveld en Barwoutswaarder, waar geene begraafplaatsen zijn, veel ongunstiger is dan te Waarder; 3°. eene memorie van J. Verlaan c. s. van gelijke strekking.

Onder de bescheiden, door Kerkvoogden overgelegd, komen o. a. voor: 1°. eene verklaring van den Hoofd-Onderwijzer van Velzen, houdende, dat hij sedert twee en dertig jaren bijna tegen de begraafplaats aan gewoond heeft, zonder dat hij of zijn talrijk gezin, gedurende al dien tijd, eenige ernstige ziekte gehad of eenige onaangename lucht of ongemak van de nabijheid dier begraafplaats ondervonden hebben; 2°. eene verklaring van den te Langeruigeweide wonenden en sedert zes en dertig jaren te Waarder practiserenden Geneesheer Rombach, ten betooge, dat de gezondheidstoestand van Waarder volstrekt niet ongunstiger is dan die van omliggende gemeenten, als b. v. van Barwoutswaarder en Hekendorp; 3°. de in 1828 tusschen de gemeentebesturen van Waarder en Langeruigeweide ter eenre en het Hervormd Kerkbestuur dier gemeenten ter andere zijde gesloten overeenkomst wegens de daarstelling van de thans in geschil zijnde begraafplaats op het oude kerkhof, zich bevindende bij de kerk te Waarder.

Uit art. 1 dier overeenkomst blijkt, dat destijds de begraafplaats is aangelegd ten koste der burgerlijke gemeente van Waarder en Langeruigeweide, met bewilliging, volgens art. 2, van het Hervormd Kerkbestuur, mits het beheer en de voordeelen dier begraafplaats aan voornoemd Kerkbestuur ten behoeve van kerk en pastorij werden overgelaten, onder aftrek nogtans van 5 pct. jaarlijksche renten van zoodanig kapitaal als door de gemeentebesturen van Waarder en Langeruigeweide tot den aanleg der begraafplaats zou worden besteed, tot zoolang hetzelve kapitaal aan die gemeentebesturen zou zijn teruggegeven, en onder voorwaarden, volgens art. 3, dat het oppertoezigt en de politie over de begraafplaats bij voormelde gemeentebesturen zouden verblijven, en het Kerkbestuur zich verpligtte te zorgen, dat de lijken der onderscheidene godsdienstige gezindheden, zooveel mogelijk, ieder bij de hunnen ter aarde kunnen worden besteld.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen, en ik meen alzoo met hetgeen voorgaat voor verslag te kunnen volstaan.

De heer R. Groeneveld, Predikant en President van het Collegie van Kerkvoogden, zegt, dat hij, in plaats van den heer van Lijnden, die verhinderd was in deze zaak als Gemagtigde van de appellanten op te treden, na het rapport van den heer Staatsraad-Rapporteur te hebben gehoord, het niet noodig acht daaraan nog iets ter verduidelijking toe te voegen. Met vertrouwen wachtte hij 's Raads advies en 's Konings beslissing in dit beroep af.

IV. *het beroep van Mr. J. L. de Grez c. s., te Breda, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij aan den heer C. van Siebergen, te Breda, vergunning is verleend tot oprigting eener leerlooijerij.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Charles van Siebergen, leerlooijer te Breda, vroeg op 11 Augustus 1874 vergunning van Burgemeester en Wethouders van Breda tot oprigting eener leerlooijerij op een door hem gekocht erf, kavel 12, een deel der geslechte vestinggronden ten zuiden der Singelgracht.

Burgemeester en Wethouders riepen daarop de belanghebbenden op bij openbare aankondiging, om binnen veertien dagen hunne bezwaren, zoo zij die hebben mogten, in te dienen, en vroegen ook de adviezen van den Gemeente-Architect, den Commissaris van Politie en voorts van den Provincialen Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt.

Als belanghebbenden zijn opgekomen Mr. de Grez en zes andere koopers van de onlangs geveilde bouwterreinen aan den Stationsweg tot de Singelgracht, van de dáár aangeduide straten, genaamd Willem-, Frederik- en Hendrikstraten, aangeduid op eene bij de stukken aanwezige situatie-teekening. Zij verzetteden zich tegen de inwilliging van het verzoek op grond van: *a.* nadeel, daar eene leerlooijerij altijd de aangrenzende perceelen in waarde doet verminderen, vooral hier, in eene buurt, welke bestemd is om door sierlijke gebouwen uit te munten, en waarvan de perceelen gronds door hen voor hooge prijzen zijn gekocht, terwijl art. 30 der koopconditiën bepaalde, dat op de geveilde kavelingen geene stoomwerktuigen zouden mogen geplaatst worden, en het zeker is, dat eene stoommachine toch vrij wat minder hinderlijk is dan eene leerlooijerij; — zij duchtten van zulk eene fabriek *b.* gevaar, omdat de stank en miasmen, door de bloedige en rottende vellen verspreid, de lucht en alligt ook het water bederft; terwijl zij *c.* hinder er door zullen ondervinden, wegens den stank, gevolg van den dierlijken afval der huiden, waardoor dat schoon gedeelte der stad, bestemd voor de meest gezochte wandelingen bij den ingang der stad aan de stationszijde, zal worden bedorven; terwijl zij nu met het bouwen hunner voorgenomen schoone woonhuizen wachten, totdat definitief omtrent het al of niet dáár verrijzen eener stankverspreidende fabriek zal zijn beschikt. Diezelfde bezwaren werden nog aangedrongen in andere bewoordingen door adressen van den Architect van Gendt, te Arnhem, kooper van een stuk bouwterrein aan de overzijde der Frederikstraat, hoek Singelgracht, en van de Directie der Groote Societeit te Breda, in gebruik hebbende een paviljoen op het Valkenburg, alsmede van den gepensionneerden Hoofd-Officier Weber, te Ginneken, huurder van een nog te bouwen huis op een aangrenzend perceel gronds. De Gemeente-Architect en de Commissaris van Politie gaven in een gemeenschappelijk berigt te kennen, dat het, met het oog op de te dier plaatse te bouwen woningen, wenschelijker ware, dat er geene leerlooijerij werd opgerigt; dat er echter h. i. geene voldoende termen waren om het verzoek tot oprigting dier fabriek te weigeren, dat het echter groot bezwaar heeft om toe te staan het maken van een riool

tot water-afvoer naar de Singelgracht, en beter ware, als de adressant tot berging van het vuil fabriekswater op eigen terrein werd genoopt.

De Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant gaf te kennen, dat, daar de bedoelde terreinen weldra zullen worden volgebouwd, de fabriek dáár niet moest worden toegelaten, omdat leerlooijerijen in eene bebouwde kom eener gemeente nadeelig zijn voor de hygiëne, maar liefst, van woningen verre verwijderd, aan een sterk stroomend water moeten geplaatst worden. Leerlooijerijen zijn brandpunten van ondragelijke en voor de gezondheid van menschen schadelijke uitwasemingen, die bij onvoldoenden luchtstroom in de omgeving blijven hangen en door ontbinding van dierlijke zelfstandigheden de lucht voortdurend verontreinigen. Hij beschrijft de bewerking der huiden in die fabrieken en toont daaruit aan, hoezeer daardoor de lucht door walgelijken stank, en bodem en water bedorven worden. Hij ontraadt ten sterkste de inwilliging van het verzoek, hetwelk dan ook door Burgemeester en Wethouders bij hun besluit van 28 September 1874, grootendeels op de uit het rapport van den Geneeskundigen Inspecteur overgenomen motieven, werd afgewezen.

Daartegen is van Siebergen opgekomen bij een adres aan Gedeputeerde Staten van Noordbrabant. Hij verklaart daarin wel te begrijpen, dat de belanghebbenden, die op de bijliggende kavelingen huizen willen zetten, zich tegen zijne aanvrage verzetten, »dewijl het onbetwistbaar is, dat door eene leerlooijerij een minder aangename reuk verspreid wordt," doch dat op dat minder aangename voor de buren niet mag gelet worden bij de vraag, of eene fabriek zal worden toegestaan; dat de ondervinding getuigt tegen de wetenschap, want dat de ervaring leert, dat bij leerlooijerijen de ziektegevallen, zelfs bij heerschende epidemiën, niet erger zijn dan elders; dat er dan ook met vergunning, nog niet lang geleden, midden in de stad Breda zijn opgerigt; en dat, wat betreft het door mij nog onvermeld gelaten motief in de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders, »dat door het afloopen van het vuile en bedorven water in de gracht achter de Militaire Akademie de zwemkom dier inrigting geheel zou worden verontreinigd," — dit kan worden voorkomen, door de vergunning te verleenen onder de voorwaarde, dat het uit de looijerij afkomstige water in zinkputten op zijn erf moet versterven. Appellant zond nader nog bij het Collegie van Gedeputeerde Staten eene verklaring in van 36 ingezetenen van Breda, digt bij looijerijen wonende, houdende, dat zij er nooit eenigen voor hunne gezondheid schadelijken invloed van hebben ondervonden.

De Kamer van Koophandel en Fabrieken te Breda rigtte een adres aan Gedeputeerde Staten, ter ondersteuning, op verzoek van Ch. van Siebergen, van diens verzoek in appel. Men heeft te Breda, zegt de Kamer, zich verheugd in de slooping der vestingwerken, ook omdat men hoopte, dat de stad nu vrijelijk zich door fabriekwezen en nijverheid zoude ontwikkelen. Men moet de nijverheid dus nu niet dadelijk tegenstreven. Juist ter plaatse dier nu geslechte vestingen is het voor fabrieken uiterst geschikt, bij het spoorwegstation en de gracht, die om de stad en in de rivier de Mark loopt, dus voor afvoer van producten goed gelegen, en afgezonderd van de eigenlijke stad; dat men het belang van hen, die er sierlijke huizen willen zetten, niet mag stellen boven

dat van den adressant, die er terrein kocht voor zijne te bouwen fabriek; dat er zich tegen verzetten, die terreinen kochten op 125 meters afstand en nog verder, denkelijk op verzoek en aandrang van éénen der opposanten; dat de bezwaren over bederf van lucht, bodem en water overdreven voorkomen, en er in deze nieuwe buurt geene bepalingen zelfs gemaakt zijn tegen de uitwasemingen van privaten; dat men tegen verontreiniging der gracht kan waken door het stellen van voorwaarden; dat er in vele plaatsen van Noordbrabant zeer vele, te Breda zelfs zes looïjerijen zijn binnen de bebouwde kom, waaromtrent nimmer klagten zijn ingekomen.

De Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 6de district, door Gedeputeerde Staten gehoord, heeft in een zeer uitvoerig rapport, van 18 December 1874, gewezen op het nadeel van leerlooijerijen voor de gezondheid en op hunne hinderlijkheid voor de buurtbewoners, op de bepaling in de veilconditiën der terreinen van de gesloopte vesting, dat er geene stoomwerktuigen mogen opgerigt worden, waarmede men op het oog had fabrieken, die thans schier allen door stoom worden gedreven; dat looijerijen eene der weinige fabrieken zijn, die niet door stoom worden in beweging gebragt, doch dat men kennelijk de wering van *alle* fabrieken bedoeld heeft; hij wijst op het pertinent afradend advies van den Geneeskundigen Inspecteur, en dringt dat nader nog aan. Hij wijst er op, dat de adressant en de Kamer van Koophandel erkennen, dat deze fabriek voor de klagers minder aangenaam zal zijn, beter ware gezegd: door den stank in hooge mate hinderlijk; en tegen hinder wil het besluit van 1824 ook gewaakt hebben. Het laten versterven van het water in zinkputten, wat de appellant aangeeft als te stellen voorwaarde tegen de ontreiniging der gracht, zou juist den bodem nog meer bederven. Beroep op vroegere vergunningen doet niets af hier, waar een nieuwe toestand zal geboren worden. Dat hier nog geen bebouwde kring zou zijn, gelijk de Kamer van Koophandel beweert, is onjuist. Vele aanzienlijke huizen zijn er reeds in aanbouw; wordt deze gevraagde vergunning geweigerd, dan zal er weldra eene agglomeratie van aanzienlijke huizen zijn. Is het niet beter, dat dit algemeen belang vóór ga en het particulier belang van éénen fabrikant daarvoor wijke? De gronden bij de Ginneken- en Haagsche poorten zullen meer bijzonder voor fabrieken worden bestemd; dat hij dáár bouwe, liever dan dat de belangen van een dertigtal bewoners van huizen aan zijn belang worden opgeofferd. Aan het verlangen van Gedeputeerde Staten, dat de Hoofd-Ingenieur eventueel te stellen voorwaarden ter vermindering van hinder opgeve, verklaart hij niet te kunnen voldoen, omdat het bezwaar van bederf van lucht, bodem en water door geene denkbare voorwaarden kan worden weggenomen.

Bij hun besluit van 15 Januarij 1875 hebben Gedeputeerde Staten, met vernietiging van de beschikking van Burgemeester en Wethouders van Breda, aan den appellant de gevraagde vergunning verleend, onder bepaling, dat de looijerij binnen twee jaren moet zijn in werking gebragt, en dat, zoo later blijken mogt door de ondervinding, dat er eenige voorzieningen in het algemeen belang worden vereischt, deze nog altijd nader hem kunnen opgelegd worden, en hij verpligt zal zijn zich daarnaar te gedragen. Zij deden het met de overweging: »dat de bezwaren, die tegen deze oprigting

zijn aangevoerd, zoo uit het oogpunt der volksgezondheid, als om den hinder, die daardoor aan de eigenaars of toekomstige bewoners van de aangrenzende perceelen zou worden veroorzaakt, niet van dien aard zijn bevonden, dat de vergunning tot oprigting der looijerij zou moeten geweigerd worden, en dat ook de ondervinding niet geleerd heeft, dat het bestaan van looijerijen in de bebouwde kommen van gemeenten schadelijk voor de volksgezondheid is of grooten hinder veroorzaakt aan de bewoners van de in de nabijheid daarvan gelegene huizen." In het besluit is alzoo geenerlei voorwaarde gesteld omtrent het niet-afvoeren van het fabriekwater in de Singelgracht, noch ook gedisponeerd op van Siebergen's verzoek om door een riool dat water in die gracht te mogen afvoeren.

Drie requesten van appel tegen die beschikking van Gedeputeerde Staten zijn tot den Koning gerigt, in Maart en April jl., een van Mr. de Grez en twee anderen, een van de Directie der Groote Societeit, en een van nog zeven belanghebbenden, zich gedragende aan de gronden van appel, door de Grez aangevoerd. Die gronden zijn de bekende, boven breeder vermelde grieven. Gedeputeerde Staten, daarop gehoord, verwijzen naar hun besluit en herhalen, dat er in andere gemeenten en te Breda reeds vele looijerijen bestaan en nooit gebleken is van hare schadelijkheid voor de gezondheid, noch van hare hinderlijkheid voor de naburige bewoners.

Op de oproeping aan belanghebbenden, om, des verkiezende, nadere memoriën in te dienen, is nog ingekomen een brief van den Overste Weber, die nogmaals wijst op het gevaar van bederf van het drinkwater der omliggende perceelen, en zijn eenige stukken door van Siebergen overgelegd, t. w. 1°. een besluit van Burgemeester en Wethouders van 22 Februarij 1875, waarbij zij de rooilijn bepalen voor de te bouwen fabriek en regelen stellen omtrent den afvoer van het water, na bezinking in een put, door buizen, van roosters voorzien, naar de Singelgracht; 2°. een besluit van dezelfden van 26 April ll., waarbij, met het oog op een aanhangig plan tot water-afvoer, het tweede gedeelte van eerstgemeld besluit wordt ingetrokken; 3°. eene verklaring van zeven eigenaars of bewoners van perceelen in den omtrek, dat zij geen bezwaar hebben tegen de fabriek; en 4°. eene verzameling van negen verklaringen van burgemeesters van even zoovele gemeenten in Noordbrabant, waar vele looijerijen bestaan, getuigende, dat er nimmer klagten tegen zijn of worden ingebragt.

De heer Mr. A. M. Sassen, Advokaat te Breda, als Gemagtigde van de appellanten, zegt, dat hij in deze gewigtige zaak zeer kort zal zijn. Hij durft haar gerust gewigtig noemen, omdat de beslissing daarin een grooten invloed zal kunnen uitoefenen op de uitbreiding der stad Breda niet alleen, maar op het aanzien van dat gedeelte gronds, hetwelk door eenige particulieren van het Domeinbestuur is aangekocht, dat allezins geschikt en ook bestemd is om te worden eene wijk van luxe. En dan vraagt hij, of in die wijk een toestand zal moeten geboren worden, even erbarmelijk, als hij is in de gemeente zelve, waar de stad groote kosten zich heeft moeten getroosten om de nadeelige invloeden van de vele er gevestigde fabrieken en trafieken tegen te gaan. Hij

vraagt, of vooral de toebereidselen eener leerlooijerij, bij de behandeling van den afval der huiden, niet allezins nadeelig zijn voor de gezondheid, als zoodanige leerlooijerij niet gelegen is aan een snelstroomend water.

Die vraag nu is beslist op wetenschappelijke gronden van den Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt en het plaatselijk onderzoek van den Ingenieur van den Waterstaat. Spreker kan zich volkomen refereren aan de rapporten dier beide ambtenaren.

Hij moet hierbij nog eene bijzondere opmerking maken. Er is een rapport van de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Breda, die zich aanvankelijk plaatste op een meer algemeen standpunt en daarom inlichting vroeg bij de Plaatselijke Gezondheidscommissie. Die Commissie heeft aan de Kamer van Koophandel die inlichtingen gegeven en heeft eenstemmig verklaard, dat de oprigting der leerlooijerij dáár zeer schadelijk en hinderlijk zou zijn voor de algemeene gezondheid. En nu doet het spreker leed, dat de Kamer van Koophandel zich later van dat algemeen standpunt heeft teruggetrokken.

Nu kan men wel zeggen, dat, van het standpunt der industrie, die Kamer de zaak uit haren aard moest zijn toegedaan; maar daartegenover kan hier gelden de omstandigheid, dat die gronden op 14 Julij door het Domeinbestuur zijn geveild. Heden is 't dus juist de verjaardag van die veiling. Het betreft hier slechts eene oppervlakte van vier bunders. Maar bij die veiling is uitdrukkelijk bepaald, dat aldaar geene fabrieken en dergelijken zouden worden gebouwd.

Dit laatste was wel in zekere mate drukkend voor de éène partij; maar het was ook te gelijkertijd een voordeel voor degenen, die dáár ter plaatse zouden willen wonen. Als dat dan ook niet de conditie was geweest, zou niet de prijs van ƒ 55,000 per bunder zijn gegeven.

Het was duidelijk de bedoeling om dáár te krijgen eene gezonde en uitstekende wijk. En Gemagtigde komt thans tot eene nadere uiteenzetting en toelichting van de plaatselijke gesteldheid, ten betooge, dat, naar de bedoeling en den reeds aanvankelijken aanleg, het bedoelde gedeelte is een der mooiste en schilderachtigste plekken van de stad Breda. Het grenzen aan den Valkenberg maakt die plek een der fraaiste wandelperken, in verband tot de omgeving; en dat wandelperk zou nu getroffen worden door de oprigting eener leerlooijerij, die, immers wat de preparativen aangaat, allerverderfelijkst is voor de volksgezondheid.

Daarbij komt, dat het zich laat aanzien, dat in de nabijheid der sluis, die zich dáár ter plaatse bevindt, het vuile water in het vaarwater zal worden gebragt. Maar daarbij komt ook nog dit, dat nabij diezelfde sluis eene zwemschool is, zoodat ook de zwemplaats door de leerlooijerij zal worden besmet. Het drinkwater zal bepaald bedorven worden. Het algemeen belang is dus wel degelijk door al die verschillende bezwaren in het voordeel der appellanten.

En nu vraagt Gemagtigde, of de belanghebbende zich wel kan beklagen, als de vergunning hem geweigerd wordt. Er zijn nog ontelbare bunders, die voor eene dergelijke zaak veel geschikter zijn dan deze plek. Op die andere terreinen zijn o. a. ook lucifersfabrieken verrezen, en niemand heeft er zich over beklaagd.

Het is hier dan ook alleen toe te schrijven aan het *bon plaisir* van den

belanghebbende om zich te wagen aan dat verzoek. De beslissing daarin geldt intusschen een beginsel voor de appellanten. Zij hebben den onderwerpelijken grond duur gekocht. Hebben zij dan geen belang om af te snijden die nadeelige fabriek? Dat beginsel zal ook van toepassing zijn op de binnenstad, maar dan ook zeker niet minder op deze plek.

Wat nu het adres van 36 ingezetenen betreft, waarin deze verklaren, dat zij geen hinder hebben van eene leerlooijerij, uit het verzoek, uit de aanvrage zelve blijkt, dat er hinder bestaat, immers bestaan kan. Maar van dat adres der 36 ingezetenen kan wel gezegd worden: *qui prouve trop, ne prouve rien.* Het besluit van 1824 toch spreekt uitdrukkelijk van »*gevaar*, *schade* of *hinder*." *In casu* nu is er, zoo al niet hinder, zeer zeker schade.

Hier waar geen stroomend water is, is die schade te vreezen. De strooming, die verkregen wordt, kan alleen kunstmatig geschieden door spuijing. Gemagtigde vleit zich door een en ander te hebben duidelijk gemaakt, dat de vergunning zich op geenerlei wijze aanbeveelt, en hoopt, dat 's Raads voordragt aan den Koning dan ook strekke om die vergunning alsnog in te trekken.

De heer Mr. H. M. van Andel, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van den heer C. van Siebergen, komt in de eerste plaats op tegen het beweren van zijne tegenpartij, dat de algemeene sympathie te Breda zou zijn voor het regt dier partij; dat men algemeen dáár zou zijn tegen de oprigting der leerlooijerij ter aangeduide plaatse. Van dat alles, zegt hij, blijkt niets uit al de stukken.

Breda was sedert langen tijd geënclaveerd door vestingwerken. De kern der ingezetenen had steeds gehoopt op de opheffing dier belemmering, tot ontwikkeling der industrie, en ten einde met Tilburg, dat zoo zeer in het stuk van nijverheid vooruitgaat, te kunnen wedijveren. Nu heeft men gesproken van heerenhuizen, welke men meent, dat op de onderwerpelijke plek gronds zullen worden opgerigt.

Als men meent, dat die oppervlakte uitsluitend voor heerenhuizen zal bestemd blijven, zal zij nooit vol komen. De vorige Gemagtigde wees er op, dat het juist heden een jaar geleden is, dat de grond verkocht is. Toen de heer van Siebergen die twee kavels gekocht had, en daarvoor een zeer hoogen prijs had besteed, zou het plan hebben bestaan den grond voor heerenhuizen in te rigten. Uit de duurte van dien prijs echter valt volstrekt dat doel niet af te leiden. De heer van Siebergen heeft den grond uitsluitend gekocht met het doel om er eene fabriek te vestigen. In den regel betaalt men tegenwoordig zelfs voor winkels meer voor grond dan voor fabrieken. De heer van Siebergen had juist met het oog op den nieuwen aankoop zijne leerlooijerij in het Zwaanstraatje verkocht aan den heer Ingenhousz. Hij kocht dus den grond uitsluitend met het oog op eene aldaar op te rigten leerlooijerij.

Kende hij dan niet de voorwaarden, bij den koop gesteld, en waarop door den vorigen spreker was gewezen? Ja zeker kende hij die; maar dan wijst spreker ook zijnerzijds op art. 20 dier voorwaarden, houdende, dat op dien grond geene stoomwerktuigen mogen worden opgerigt.

Wat is nu het gevolg dier uitdrukkelijke en duidelijke voorwaarde? Niet, dat er heerenhuizen moeten komen en geen winkelhuizen, maar dat er geene stoomwerktuigen mogen komen. Ieder, die er dus eene fabriek mogt willen oprigten, mits het geen stoomwerktuig zij, mogt dus verwachten, dat hij de verlangde vergunning verkreeg. Andere koopers van den grond konden daardoor geen reden tot klagen hebben.

Eene afwijzende beschikking strijdt dus met letter en geest der conditiën. De Staat heeft daarbij gehandeld in overleg met de stad Breda, die alleen die beperking noodig geacht heeft, maar verder niet wenschte te gaan. En nu vraagt Gemagtigde, of eene afwijzende beschikking ook eenigzins gemotiveerd wordt door een antecedent? Gij wist toch, zeide de vorige spreker, dat te Breda moeijelijk eene toestemming voor eene leerlooijerij zou te verkrijgen zijn. Maar Gemagtigde antwoordt ook hierop alweder, dat daarvan geen antecedent bestaat. Integendeel, hij legt afschriften over van besluiten, krachtens welke aan zijn lastgever in 1857 vergunning tot uitoefening eener leerlooijerij is gegeven. Die leerlooijerij was in het Zwaanstraatje gevestigd, waar zij zich nog bevindt en thans in andere handen is overgegaan. Zij bevindt zich op 25 meters afstands van den Valkenberg.

Latere vergunningen, in 1860, bragten mede om vellen te wateren in de vaart, genaamd de Vloonest; en dat is iets, wat toch het meest de vaart zou kunnen bederven. Intusschen is bij de onderwerpelijke concessie niet eens quaestie van wateren.

Spreker wil maar door een en ander bewijzen, dat er vroeger reeds, en wel tot 1867, dergelijke concessiën zijn gegeven. Maar al mogt ook het terrein door heerenhuizen worden bebouwd, er bestaat geen uitzigt, dat dit dan eene volkrijke buurt zal worden. Intusschen is het oprigten van leerlooijerijen zelfs in bevolkte buurten toegestaan met het beste succes. Nooit zijn er hinderpalen in den weg gelegd, en nooit zijn er klagten gerezen. En de heer Pels Rijcken, de gewezen Minister van Marine, woont vlak tusschen twee leerlooijerijen. Ze zijn nog van den tijd, dat de heer Ingenhousz was Geneeskundig Inspecteur.

Daarom verwondert het spreker wel, dat de gemelde ambtenaar zich toen niet krachtig tegen de zaak heeft verzet. Maar neen, alle concessiën van dien aard gingen grif door.

Wat de verschillende bezwaren betreft wegens bederf van lucht, bodem en water, al die bezwaren kunnen zeker nergens minder bestaan dan op dat punt. Het kan toch niet de bedoeling zijn, dat het Gemeentebestuur alle leerlooijerijen zou moeten verbieden. Maar bovendien bestaat er uit het oogpunt van ruimte zeker ook vooral daarom geen bezwaar, omdat het gebouw zijn front zal hebben in de Frederikstraat en eene breedte van 9 meter. Er zal overal eene voldoende breedte aanwezig zijn. Kon er van eenigen hinder sprake zijn, dan zou dit misschien het geval kunnen wezen met betrekking tot de bewoners ten noorden, en daaronder behoort al zeer toevallig de heer Sassen zelf, die voor de reclamanten optreedt.

Als bezwaar van den Geneeskundigen Inspecteur was ook opgegeven, dat de bedorven lucht zou blijven hangen; maar spreker ziet dat niet in, want er

zal een hoog gebouw komen. Eer dus de lucht is opgetrokken bevindt zij zich reeds boven de huizen.

Wat het verontreinigen van baden betreft, daartegen is te waken door gemetselde putten.

Wat voorts betreft het vuile water, dat zou komen in de Singelgracht, — Burgemeester en Wethouders hebben het in hunne hand om daartegen te waken. In de eerste plaats hebben zij reeds toegestaan eene uitwatering in den singel. Die vergunning is wel later ingetrokken, maar dat was alleen in afwachting der plannen van eene nieuwe waterloozing. Het hoofdbezwaar is daardoor van zelf vervallen.

Er is gevraagd, hoe Burgemeester en Wethouders met de antecedenten van vroeger tot dit besluit zijn gekomen. Maar spreker moet daartegen dit opmerken, dat er in het leven schijnt te zijn geroepen eene soort van agitatie. Men heeft werkelijk de bezwaren, die inderdaad niets dan vermeende bezwaren zijn, opgeschroefd. Uit een brief van de Kamer van Koophandel blijkt zelfs, dat de ingezetenen, die dan bezwaren hadden ingebragt, dat niet uit eigen beweging hadden gedaan. De Kamer van Koophandel zegt zelve, dat bij eigen onderzoek was gebleken, dat de bezwaren waren opgeschroefd.

Tegenover de adressanten nu, die ook kavels hadden gekocht, komen er verschillende voor, die volstrekt geen bezwaar hebben; en Gemagtigde gaat alsnu over met den inhoud dier verschillende verklaringen voor te lezen. Het zijn menschen, zegt hij, die het niet doen voor het pleizier van den heer van Siebergen, maar die, als zij hinder hadden, dat wel zouden zeggen.

Spreker meent met grond te kunnen zeggen, dat er te Breda tegen die zaak eene zekere agitatie is verwekt; en hij hoopt, dat de hoogere administratieve magt de zaak niet uit een kleinsteedsch oogpunt, maar uit een meer algemeen oogpunt zal behandelen. Gedeputeerde Staten zelve hebben verklaard, nooit klagten over leerlooijerijen te hebben vernomen; en bij nader rapport zeggen zij ook met zoovele woorden, dat er geene reden bestaat om ze te beletten, en dat nimmer gebleken is, dat zij voor de openbare gezondheid hinderlijk zijn. Er zijn dan ook te 's Hertogenbosch geene bezwaren tegen aangevoerd. Gedeputeerde Staten zelve beroepen zich op de ondervinding, als ook in deze zaak de beste leermeesteresse. Spreker gelooft dan ook, dat ondervinding en practijk gaan boven de beste theorie. Die ondervinding stelt Gedeputeerde Staten in het gelijk. De industrie in leerlooijerijen is te Breda zeer belangrijk. En zij is dus ook voor de vele aanverwante vakken, die er door bloeijen, een hoogst gewigtig bedrijf voor geheel Nederland.

In Nederland zijn, alleen wat Noordbrabant betreft, 579 schoenmakerijen op de 2574, die met het vak in betrekking staan. Als Gedeputeerde Staten dus zeggen, dat zij nooit eenige klagte daarover gehoord hebben, dan spreken zij van eene zeer rijke ondervinding, en is het dus geene geringe zaak die industrie tegen te gaan.

Dezerzijds zijn ook overgelegd verklaringen van een aantal Burgemeesters van gemeenten, waar vele leerlooijerijen enz. zijn. Allen verklaren, dat bij hen nooit eenig bezwaar tegen die inrigtingen is kenbaar gemaakt. Gemagtigde zal

nog overleggen verklaringen van 20 leerlooijers, dat hunne zaak nog nooit eenigen den minsten nadeeligen invloed op het drinkwater heeft gehad. De heer Ingenhousz gebruikt geregeld uit een put, die voortreffelijk water geeft.

Eindelijk worden door spreker ook nog overgelegd verklaringen van geneeskundigen van plaatsen, waar leerlooijerijen gevestigd zijn, en die alle even gunstig luiden.

Zoo staat hier de theorie tegenover de practijk. Aan die feiten en verklaringen zal wel meer waarde moeten worden toegekend dan aan de verklaringen van den Geneeskundigen Inspecteur Ingenhousz. En aan de verklaringen van den Ingenieur van den Waterstaat hecht spreker niet veel uit een hygiënisch oogpunt.

Wat nu dwangmaatregelen aangaat, ontleend aan de nieuwe wet, zij kunnen alleen betrekking hebben op nieuwe fabrieken. Bovendien wijst spreker in verband hiermede op de overgangsbepalingen in artt. 17 en 20 dier nieuwe wet. En de laatste bepaling is toch toepasselijk verklaard op industriële ondernemingen, vóór die wet opgerigt.

Gemagtigde's conclusie strekt ten slotte tot eene voordragt om de verleende vergunning te handhaven.

Beide gemagtigden voeren nog een en andermaal het woord ter nadere toelichting van het gesprokene.

De heer C. van Siebergen bestrijdt kortelijk het aangevoerde door den heer Sassen en geeft hoofdzakelijk te kennen, dat de bezwaren overdreven zijn.

V. *het beroep van den Raad der gemeente Haskerland van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit tot openbaren verkoop van gemeentegrond.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Gemeenteraad van Haskerland besloot op 17 Junij 1868 tot den aankoop van het perceel, kadastraal bekend Joure, sectie A, n°. 1241, bestaande toen in eene woonhuizing met daarnaast staand gebouw, dienende als bijzondere school, met plein en achterliggende gronden. De koop had plaats ten koste en name van het vlek, afdeeling Joure. Het schoollokaal zou dadelijk worden gebezigd ten dienste van het voorbereidend openbaar lager onderwijs (bewaarschool); het woonhuis c. a. zou in gebruik blijven bij den verkooper, den heer J. A. M. van der Brugh, die destijds bijzonder Onderwijzer was te Joure. Dat gebruik zou voortduren tot 12 Mei 1872, tegen betaling van een jaarlijkschen huurprijs van *f* 200.

De Onderwijzer aan die openbare school, L. B. van Albada, verzocht aan den Gemeenteraad verhooging der som van *f* 140, hem toegekend voor gemis van vrije woning. De Gemeenteraad besloot op 25 November 1868, op dit verzoek afwijzend te beschikken, uit overweging, dat de Gemeenteraad zich had voorge-

nomen, na afloop van voormelde huur in overweging te nemen de onderwijzerswoning en tuin aan adressant van Albada in gebruik te geven.

De huur-overeenkomst eindigde vroeger dan was overeengekomen. De huurder namelijk wenschte de huur reeds te doen eindigen op 12 Mei 1869. De Gemeenteraad vond dit goed en bepaalde bij besluit van 30 December 1868 tevens, dat de woning en tuin over het jaar, loopende van 12 Mei 1869 tot 12 Mei 1870, in gebruik zou worden gegeven aan den Hoofd-Onderwijzer van Albada, onder voorwaarde: 1º. dat daarvoor uit de fondsen der hoofdgemeente aan het vlek Joure (eigenaar) zou worden vergoed een huurprijs van *f* 170; 2º. dat de vaststelling van voorschriften, rakende het gebruik en de bewoning, zou worden overgelaten aan Burgemeester en Wethouders.

De Hoofd-Onderwijzer van Albada is op 12 Mei 1869 in het genot gekomen van de woning en tuin, zoo als die tot dien tijd waren gebruikt door den vroegeren eigenaar. Die tuin behoorde vroeger gedeeltelijk bij het schoolgebouw, gedeeltelijk bij de onderwijzerswoning, maar was door den vroegeren eigenaar (verkooper) tot één geheel vereenigd en door hem als tuin gebruikt. De tegenwoordige Onderwijzer is op gelijke wijze in het bezit van de vereenigde perceelen tuin.

Hij is tot heden bewoner van de onderwijzerswoning en gebruiker van den tuin, zonder dat er eenige nadere bepalingen zijn gemaakt. Toen hij op 12 Mei 1869 de woning c. a. betrok, hield de vergoeding ad *f* 140 's jaars voor gemis van vrije woning op.

In 1873 werd eene openbare school gesticht te Joure, en nam de gemeente van de afdeeling Joure over onder anderen de bovenbedoelde onderwijzerswoning met tuin en besloot, dat er later voorstellen zouden worden aangeboden om het gekochte in het openbaar te verkoopen, namelijk de bewaarschool, maar niet de onderwijzerswoning. Vervolgens heeft de Raad tot den verkoop op 24 December 1874 besloten over te gaan.

Onder deze verkochte goederen zouden zijn begrepen twee perceelen tuingrond, te zamen groot 6 aren, 93 centiaren, vroeger behoord hebbende bij de bewaarschool, later vereenigd, gelijk gezegd is, met den tuin, groot 1 are, 32 centiaren, behoorende bij de onderwijzerswoning. Het is over die 6 aren, 93 centiaren tuin, dat eigenlijk het geschil loopt.

De Hoofd-Onderwijzer van Albada beklaagde zich bij Gedeputeerde Staten, dat men door dien verkoop merkelijk zou verkorten het genot, dat hij als Hoofd-Onderwijzer had van een woonhuis met tuin, want dat zijn tuin zou worden teruggebragt tot eene grootte van slechts 1 are, 32 centiaren.

De Gemeenteraad vroeg aan Gedeputeerde Staten goedkeuring op zijn besluit tot verkoop der bedoelde gemeente-eigendommen. Die Staten hebben bij besluit van 18 Februarij jl. die goedkeuring geweigerd, op grond, dat die verkoop zou ontnemen het grootste gedeelte van den tuin, bij den Onderwijzer als zoodanig in bezit; dat de Onderwijzer het genot heeft van den geheelen tuin, krachtens art. 19, al. 1, der wet op het lager onderwijs; dat het gebruik van de onderwijzerswoning en tuin hem blijkbaar is gegeven ter vervanging der tegemoetkoming van *f* 140 's jaars, die hij genoot wegens gemis van vrije woning; dat zoodanig gebruik een blijvend en duurzaam karakter behoort te bezitten en niet

jaarlijks stilzwijgende of uitdrukkelijke vernieuwing behoeft, om in stand te blijven; dat zij, Gedeputeerde Staten, geroepen zijn toe te zien, dat de bepaling van art. 19 voormeld worde in acht genomen, en dus geregtigd zijn de goedkeuring tot den verkoop, volgens art. 194 der gemeentewet geëischt, te weigeren, wanneer daardoor de gemeente te kort zou doen aan hetgeen de wet op het lager onderwijs van de gemeente vordert.

De Gemeenteraad is van dit besluit in beroep gekomen bij den Koning. In het adres van beroep en in eene memorie, later aan de Afdeeling toegezonden, omschrijft de adressant uitvoerig de feiten, hiervoor gemeld, en betoogt breedvoerig, dat het genot, dat de Hoofd-Onderwijzer van den tuin had, slechts tijdelijk was, omdat in het voormeld raadsbesluit enkel is bepaald, dat de woning en tuin over het jaar, loopende van 12 Mei 1869 tot 12 Mei 1870, in gebruik zou worden gegeven aan den Hoofd-Onderwijzer van Albada; dat die Onderwijzer slechts stilzwijgend tot wederopzeggens toe of tot nadere beschikking in het bezit is gecontinueerd; dat art. 19 der onderwijswet hier niet kan worden ingeroepen; dat toch, toen de Hoofd-Onderwijzer in het bezit trad, de afdeeling vlek Joure was eigenaar en de gemeente slechts huurster, zoodat dat vlek altijd het regt van beschikking behield en de gemeente, door de woning met tuin aan den Onderwijzer in gebruik te geven, daaraan niet kon te kort doen, en ook niet kan geacht worden dat gebruik te hebben gegeven ter voldoening aan art. 19 der onderwijswet; dat bij raadsbesluit van 24 October 1860 aan den Hoofd-Onderwijzer te Joure, ter uitvoering van art. 19 der onderwijswet, is toegekend voor vergoeding van huishuur *f* 100, later verhoogd tot *f* 140; dat dat besluit nooit is ingetrokken; dat het slechts is geschorst, toen aan den Onderwijzer woning met tuin werd toegekend, maar voor het geheel in het leven zou hertreden, indien woning en tuin werd ontnomen; dat bovendien, al kon er sprake zijn van art. 19, de Hoofd-Onderwijzer dan zijn regt zou moeten doen gelden bij den burgerlijken regter, en Gedeputeerde Staten onbevoegd zijn om deswege bij administratieven maatregel hunne goedkeuring te onthouden aan den voorgenomen verkoop.

Gedeputeerde Staten, in wier handen het adres van beroep was gesteld, hebben daarop den 15 April jl. o. a. berigt: dat wel blijkbaar woning en tuin ten gebruike zijn gegeven aan den Hoofd-Onderwijzer, ter vervanging, blijvend, van de tegemoetkoming van *f* 140 wegens gemis van vrije woning; dat het er niets toe doet, dat het vlek toen eigenaar was; dat de gemeente even goed, al is zij slechts huurster, dergelijke inbezitstelling geven kan; en dat de gemeente, nu eigenares geworden, nu volkomen bij magte is om het genot van die inbezitstelling blijvend te verzekeren; dat Gedeputeerde Staten, geroepen om voor de uitvoering van art. 19 te waken, blijven binnen de bevoegdheid hunner administratieve regtsmagt, wanneer zij krachtens art. 194 der gemeentewet weigeren goedkeuring te geven aan een verkoop, waardoor aan de uitvoering van gezegd art. 19 zou worden te kort gedaan.

In de memorie, door adressant ingediend, wordt met nadruk er op gewezen, dat het besluit van 24 October 1860, regelende de tegemoetkoming, door Gedeputeerde Staten goedgekeurd, nooit is ingetrokken; dat het besluit, waarbij

de onderwijzerswoning met tuin in gebruik is afgestaan, door Gedeputeerde Staten niet is goedgekeurd, en dat dus slechts het eerstgemeld besluit, strikt genomen, tot rigtsnoer strekken kan, hoezeer geen hinderpaal opleverende tegen de beperking van het genot, door den Onderwijzer te lijden bij het doorgaan van den verkoop.

Bij de Afdeeling is ook nog ingekomen eene beknopte memorie van den Hoofd-Onderwijzer, waarin hij zich over die toekomstige beperking beklaagt, en waarin hij zich beroept op het raadsbesluit van 25 November 1868, waarin vermeld wordt, dat het voornemen bij den Raad bestond, hem, in plaats van de door hem gevraagde verhoogde vergoeding voor gemis van vrije woning, de bij dit geschil bedoelde onderwijzerswoning en tuin in gebruik te geven.

Deze zijn de hoofdfeiten in dit geschil van bestuur, hetwelk den 3 Mei ll. krachtens magtiging des Konings bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Achttiende vergadering.

Vergadering van Maandag, 26 *Julij* 1875.

(Geopend ten 1 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron Mackay van Ophemert en Zennewijnen.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Commies van Staat, Mr. J. van Steenbergen Staal.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 7 dezer, no. 3, houdende beschikking op *het beroep van Achterberg c. s., stemgeregtigde Ingelanden in den polder Prins Alexander, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland betreffende de verkiezing van het Bestuur van dien polder* (zie het verslag over deze zaak op blz. 236—254).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Beschikkende op het beroep, door Achterberg c. s., stemgeregtigde Ingelanden in den polder Prins Alexander, bij Ons ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 12/20 April 1875, no. 16, waarbij hunne bezwaren tegen de op 25 Maart te voren gehouden verkiezing van het Bestuur van den genoemden polder ongegrond verklaard zijn;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 22 Junij 1875, nº. 40;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 27 Junij 1875, nº. 13, 3de Afdeeling;

Overwegende, dat de appellanten tegen de op 25 Maart gehouden verkiezing van twee leden van het Bestuur van den polder Prins Alexander deze twee bezwaren hebben ingebragt:

1º. dat, niettegenstaande in den oproepingsbrief de verkiezing gezegd wordt te zullen plaats hebben van tien tot twaalf ure, er toch nog nà twaalf ure stembilletten zijn uitgegeven ook aan personen, die op dat uur niet in het lokaal aanwezig waren; dat althans het Stembureau geene zekerheid kan hebben, dat dit niet geschied is, daar het lokaal van tien uur tot ruim half twee voor ieder openstond; en dat hierdoor in strijd gehandeld is met art. 34, al. 4, van het algemeen reglement voor de polders in Zuidholland, welke alinea, door te bepalen, dat de bij het verstrijken van den tijd aanwezige stemgeregtigden nog tot de stemming zullen worden toegelaten, de op dat oogenblik niet aanwezige heeft uitgesloten;

2º. dat door den Staat en de provincie Zuidholland zijn uitgebragt 314 stemmen, niettegenstaande van de 314 hectaren, waarvoor die stemmen waren toegekend, omstreeks 198 hectaren bestaan uit dijken, togten en wegen, waarvoor, ook nadat de heffing van lasten in dezen polder zal zijn aangevangen, geen omslag zal betaald worden en die dus, volgens art. 23 van het algemeen reglement, geen stemregt geven; terwijl het toch op dat artikel hier aankomt en niet op artt. 14 en 15 van het bijzonder reglement voor den polder Prins Alexander, goedgekeurd bij Ons besluit van 15 December 1873, nº. 20 (buitengewoon *Provinciaal blad van Zuidholland* nº. 61), omdat het niet betreft een der onderwerpen, welke volgens art. 1 van het algemeen reglement bij een bijzonder reglement voor elken polder geregeld worden;

Overwegende, dat de ontvankelijkheid van het bij Ons ingestelde beroep is betwist; dat evenwel, volgens art. 37, in verband met art. 95, van het algemeen reglement, beroep bij Ons openstaat;

Overwegende, overigens, wat betreft het eerste der aangevoerde bezwaren, dat niet is aangetoond, dat werkelijk nà twaalf uur stembriefjes zijn uitgereikt aan personen, die zich op dat uur niet in het lokaal bevonden;

dat bovendien art. 34, al. 4, beveelt hen, die bij het verstrijken van den tijd in het lokaal aanwezig zijn, nog tot de stemming toe te laten; maar dat overigens het Stembureau vrij is om, met inachtneming van het minimum, bij art. 34, 3de al., bepaald, de gelegenheid tot stemmen, waarvan volgens art. 33 alleen de aanvang vooraf door het Bestuur moet worden aangekondigd, zoolang open te stellen, als genoemd Bureau dit noodig acht;

en, wat het tweede bezwaar betreft, dat door den Staat en de provincie Zuidholland niet meer stemmen zijn uitgebragt, dan zij geregtigd waren uit te brengen, volgens de op wettige wijze vastgestelde en gesloten lijst van stemgeregtigden;

Gezien het algemeen reglement voor de polders in de provincie Zuidholland,

goedgekeurd bij Ons besluit van 24 Augustus 1856, nº. 63, en het bijzonder reglement voor den polder Prins Alexander, goedgekeurd bij Ons besluit van 15 December 1873, nº. 20;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 12/20 April 1875, nº. 16, de door appellante ingebragte bezwaren ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 7 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2º. van den 7 dezer (*Staatsblad* nº. 131), *betrekkelijk de ongegrondverklaring van het door F. N. Nieuwenhuyzen, te Arnhem, ingesteld hooger beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van* 31 *Maart* 1875, *nº.* 34, *waarbij, met bevestiging der uitspraak van den Militieraad in het eerste militiedistrict dier provincie, van* 8 *Maart* 1875, *zijn zoon Gerrit Jan voor de dienst bij de nationale militie is aangewezen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 226—229).

Het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken luidt aldus:

Nº. 14.

—

4de Afdeeling M.

MILITIE EN SCHUTTERIJEN.

Het behaagde Uwer Majesteit, om consideratiën en advies in mijne handen te stellen het hierbij teruggaand advies van den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, van 16 Junij jl., nº. 33.

Daarbij wordt Uwer Majesteit in overweging gegeven om, met vernietiging van de uitspraak van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 31 Maart jl., te verklaren, dat des adressants zoon Gerrit Jan Nieuwenhuyzen, tot de dienst bij de militie aangewezen loteling van de ligting van dit jaar, tot die dienst ongehouden is, op grond, dat zijn vader, tijdens zijne inschrijving voor de militie, niet was ingezeten van dit Rijk, volgens art. 3 der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* nº. 44), in verband met art. 15, 1º., der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* nº. 72).

Het ontwerp van de uitspraak, aan Uwer Majesteits bekrachtiging ten deze onderworpen, luidt als volgt:

»Wij WILLEM III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

»Beschikkende op het beroep, ingesteld door F. N. Nieuwenhuyzen, gepensionneerd Vice-President van den Raad van Nederlandsch Indië, wonende te Arnhem, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 31 Maart 1875, nº. 34, waarbij, met bevestiging der uitspraak van den Militieraad in het 1ste district, zijn zoon Gerrit Jan voor de dienst der nationale militie is aangewezen;

»Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 16 Junij 1875, nº. 33;

»Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van

»Overwegende:

»dat genoemde Gerrit Jan Nieuwenhuyzen is de vierde zoon van een gezin van zeven broeders, waarvan de drie oudsten, omdat hun vader, toen elk hunner den militiepligtigen leeftijd bereikt had, in 's lands dienst in 's Rijks overzeesche bezittingen woonde, hier te lande niet voor de militie zijn ingeschreven, de vijfde, thans achttien jaren oud, vrijwilliger is bij het 4de regiment huzaren, en de twee jongsten den militiepligtigen leeftijd nog niet hebben bereikt;

»dat Gerrit Jan den 31 Januarij 1874 voor de militie is ingeschreven, daarna in 1875 heeft geloot en een militiepligtig nommer heeft getrokken;

»dat de adressant beweert, dat dit ten onregte is geschied; dat hij zich toch eerst den 31 Januarij 1874, na terugkomst in November 1873 uit Indië, in Nederland heeft gevestigd; dat dus ook zijn zoon nog geen ingezeten is van het Rijk en mitsdien niet onderworpen kan worden geacht aan de militieverpligting, terwijl, als hij daaraan wèl onderworpen moest gehouden worden, de drie oudere broeders, die aan den militiepligt hier te lande niet onderworpen zijn geweest, bij de berekening van het getal zonen, waaruit zijn gezin bestaat, niet hadden moeten medegerekend worden, en zijn vierde zoon, als oudste van het dan overblijvend viertal broeders, regt op vrijstelling heeft wegens de dienst van den volgenden broeder;

»dat de wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* nº. 44), ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, de bepaling inhoudt, dat voor een Nederlander een verblijf van achttien maanden binnen het Rijk in Europa vereischt wordt om als ingezeten aangemerkt te kunnen worden;

»dat op dien algemeenen regel éene uitzondering is toegelaten ten behoeve van Nederlanders, die ter zake van 's lands dienst in »een vreemd land" wonen;

»dat echter de wetgever blijkbaar de bedoeling niet heeft gehad, dat die uitzondering bij analogie ook zou uitgebreid worden tot de Nederlanders, die ter zake van 's lands dienst in de koloniën of bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen wonen;

»dat toch in de geschiedenis van genoemd wets-artikel geen spoor te vinden is, dat die bedoeling zou hebben bestaan;

»dat, toen appellants vierde zoon aan de loting voor de nationale militie deel nam, appellant en bij gevolg diens zoon, volgens voormelde wet van 28 Julij

1850 (*Staatsblad* n°. 44), derhalve geen ingezetenen waren en laatstgenoemde mitsdien niet militiepligtig was;

»dat, bij deze beschouwing, door Ons geene beslissing behoeft te worden gegeven omtrent den tweeden grond, door appellant aangevoerd;

»Gezien de artt. 15, n°. 1, en 103 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), alsmede de wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44);

»Hebben goedgevonden en verstaan:

»met vernietiging der bovenvermelde uitspraak van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 31 Maart 1875, te verklaren, dat Gerrit Jan Nieuwenhuyzen tot de dienst bij de nationale militie ongehouden is.

»Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur)."

Met dit advies kan ik mij niet vereenigen.

Den adressant is bij Uwer Majesteits besluit van 27 Augustus 1873, n°. 16, met ingang van 5 September daaraanvolgende, eervol ontslag verleend als Vice-President van den Raad van Nederlandsch Indië; onmiddellijk daarna is hij naar Nederland teruggekeerd en aldaar op 24 November 1873 aangekomen, terwijl hij zich op 31 Januarij 1874 in de gemeente Arnhem met der woon heeft gevestigd.

Volgens de voorlaatste zinsnede van art. 3 der aangehaalde wet van 28 Julij 1850 worden de Nederlanders, die ter zake van 's lands dienst in een vreemd land wonen, voortdurend als ingezetenen beschouwd.

De Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) oordeelt, dat de wetgever blijkbaar de bedoeling niet heeft gehad, deze bepaling bij analogie ook toepasselijk te maken op Nederlanders, die, zoo als de adressant, ter zake van 's lands dienst in de koloniën of bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen wonen, omdat in de geschiedenis van voormeld wets-artikel geen spoor te vinden is, dat die bedoeling zou hebben bestaan.

Die opvatting kan ik niet deelen.

Zij leidt tot het onaannemelijk gevolg, dat de wetgever voortdurend als ingezetenen wil beschouwen de Nederlanders, die ter zake van 's lands dienst in een vreemd land wonen, maar dat ingezetenschap verbeurd zou zijn door de Nederlanders, die terzelfder zake in de koloniën of bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen hunne woonplaats hebben.

Naar mijne meening kan des wetgevers bedoeling niet zijn geweest, deze laatsten, wat het ingezetenschap betreft, in onvoordeeliger toestand te brengen dan de eersten. De woorden: »in een vreemd land", in de voorlaatste zinsnede van art. 3 der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44) voorkomende, moeten, naar mijn inzien, worden opgevat in den zin, dat daarmede bedoeld wordt elk land, dat niet behoort tot hetgeen als: »binnen het Rijk in Europa" in de eerste zinsnede van dat wets-artikel is aangeduid, onverschillig of het een vreemd grondgebied, dan wel de koloniën of bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen geldt. Deze opvatting wordt bevestigd door de wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 44). Deze toch zou geene reden van bestaan hebben, wanneer de

ter zake van 's lands dienst in 's Rijks overzeesche bezittingen of koloniën wonende Nederlander niet voortdurend als ingezeten van het Rijk ware te beschouwen, daar deze dan, naar art. 15, 1°., der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), *eo ipso* geen ingezeten kon zijn wegens de woonplaats buiten het Rijk in Europa.

Volgens deze beschouwing heeft de adressant het ingezetenschap niet verloren door het ter zake van 's lands dienst wonen in Nederlandsch Indië.

Ook de tijd, verloopen tusschen het tijdstip, waarop het hem verleende eervol ontslag uit die dienst is ingegaan (5 September 1873), en dat, waarop hij in het moederland is teruggekeerd (24 November daaraanvolgende), en de vestiging zijner woonplaats in de gemeente Arnhem (31 Januarij 1874) kon zijn ingezetenschap van het Rijk niet doen ophouden, vermits niet blijkt, dat hij tusschen 24 November 1873 en 31 Januarij 1874 in een vreemd land woonplaats heeft gehad.

Naar mijn oordeel is derhalve zijn zoon Gerrit Jan Nieuwenhuyzen, geboren te Probolingo, Java, op 1 Maart 1855, teregt in de gemeente Arnhem, woonplaats van den vader, voor de militie ingeschreven.

Het vraagpunt, of die inschrijving al dan niet teregt is geschied, komt mij overigens voor èn door den Militieraad èn door Gedeputeerde Staten zeer juist te zijn voorbijgegaan, daar art. 26 der militiewet den weg aanwijst, die tot oplossing van bezwaren tegen inschrijvingsregister en alphabetische naamlijst kan leiden. Is die weg niet ingeslagen met inachtneming van den bepaalden termijn, dan is de gedane inschrijving voor de militie een feit, waarop niet meer kan worden teruggekomen en waaraan ook niet op andere wijze de gevolgen kunnen worden ontnomen, die er volgens de wet aan verbonden zijn.

Ware ten bekwamen tijde gebruik gemaakt van de bevoegdheid om tegen register en lijst bezwaren in te brengen, en daaromtrent door 's Konings Commissaris in de provincie uitspraak gedaan, dan moest evenzeer in die uitspraak worden berust, nu de wet daartegen geen beroep toelaat.

De Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) erkent, dat des adressants bezwaar tegen de inschrijving voor de militie van zijn zoon niet meer kan worden onderzocht, maar meent, dat de adressant desniettemin niet is verkort in zijn regt op een nader onderzoek omtrent den militiepligt van zijn zoon. Daarom en omdat de adressant in Januarij 1874 niet zou zijn geweest ingezeten van het Rijk volgens art. 3 der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44), wordt Uwer Majesteit voorgesteld te verklaren, dat zijn zoon tot de dienst bij de militie ongehouden is.

Naar mijne meening is eene verklaring, als aan Uwe Majesteit in overweging wordt gegeven en die zou strekken om alsnog de gevolgen van de inschrijving van des adressants zoon voor de militie op te heffen, niet met de wet overeen te brengen.

De taak, bij de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72) den Militieraad opgelegd, wordt in de artt. 91 en 92 omschreven. Het onderzoek aangaande de al of niet gehoudenheid van een ingeschrevene tot de dienst bij de militie wegens gemis van het voor militiepligt vereischte ingezetenschap en omtrent de gemeente

van inschrijving voor de militie, is vreemd aan den werkking en ligt buiten de bevoegdheid van den Militieraad; daarvoor wijst art. 26 der militiewet een ander gezag aan, dat in het hoogste ressort over een en ander uitspraak doet.

Art. 97 dier wet noemt de gevallen, waarin tegen de uitspraak van den Militieraad bezwaren kunnen worden ingebragt bij Gedeputeerde Staten; art. 98 vermeldt de uitzonderingen.

Het ligt in den aard der zaak, dat de werkkring van Gedeputeerde Staten ten deze bepaald wordt door de bevoegdheid, welke de Militieraad bezit, tegen wiens uitspraak men bezwaren inbrengt, en dat alzoo, nu de Militieraad in geen onderzoek mag treden en geene uitspraak mag doen omtrent de inschrijving voor de militie en het al of niet bestaan van verpligtingen ten aanzien der nationale militie, — wel te onderscheiden van dienstpligt of, zoo als het ontwerp-besluit het noemt, van ongehoudenheid tot de dienst, — Gedeputeerde Staten daartoe evenmin bevoegdheid hebben, wanneer zij geroepen zijn uitspraak te doen over bezwaren, bij hen tegen eene beslissing van den Militieraad ingebragt.

Is deze beschouwing juist met opzigt tot den werkkring, de bevoegdheid ten deze van Gedeputeerde Staten, dan geldt hetzelfde, voor zoover art. 103 der militiewet beroep bij Uwe Majesteit toelaat van de uitspraken, door Gedeputeerde Staten gedaan omtrent bezwaren, tegen beslissingen van den Militieraad bij hen ingebragt.

De wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* nº. 72) laat alzoo geene vrijheid tot het nemen van het door den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) voorgesteld besluit.

Het beroep op Uwer Majesteits besluit van 14 September 1872, nº. 13, waarbij dergelijke verklaring plaats had, brengt geene verandering in mijne beschouwing. Tegenover dit besluit vermeen ik te mogen stellen dat van 19 December 1874, nº. 27, waarbij onder anderen werd overwogen, dat tegen de inschrijvingsregisters voor de militie op geene andere wijze bezwaar kan ingebragt worden dan volgens art. 26, laatste lid, der militiewet.

De adressant beweert in de tweede plaats, dat, al ware hij als ingezeten des Rijks te beschouwen en mitsdien zijn genoemde zoon militiepligtig, aan dien zoon, den vierde van een gezin van zeven zonen, overeenkomstig de daartoe bij den Militieraad en bij Gedeputeerde Staten gedane aanvraag, wegens de dienst van zijn vijfden zoon, korporaal-titulair bij het 4de regement huzaren, vrijstelling van de dienst bij de militie had moeten zijn verleend, omdat in het getal zonen, tot het gezin behoorende, voor de toepassing der militiewet niet zijn te begrijpen zijne drie oudste zonen, die, wegens zijn verblijf in Nederlandsch Indië ter zake van 's lands dienst, ingevolge de wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* nº. 44), voor de militie niet zijn ingeschreven, derhalve geen militiepligten te vervullen hebben gehad.

Ook dit beweren acht ik niet aannemelijk; het is in strijd zoowel met de woorden der wet als met de bedoeling van den wetgever, die, onder anderen blijkens het tweede lid van art. 53 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* nº. 72), waar van het verleenen van vrijstelling wegens broederdienst of als éénige wettige zoon sprake is, al de zonen, tot het gezin behoorende, in rekening

gebragt wil hebben, onverschillig of zij al dan niet aan de verpligtingen, uit die wet voortvloeijende, onderworpen zijn geweest, of wel nog beneden den militiepligtigen leeftijd zijn. Slechts éene uitzondering is, naar de door den adressant ingeroepen besluiten van Uwe Majesteit van 2 September 1873, n°. 4, en 4 Julij 1874, n°. 23, op dien regel, wat de in leven zijnde zonen betreft, te maken; doch deze is beperkt tot de zonen, die, *wegens hunne vreemde nationaliteit*, volgens de *slot*bepaling van art. 15 van voormelde wet, voor de toepassing van die wet niet voor *ingezetenen* zijn te houden. Hiervan is met opzigt tot des adressants drie oudste zonen geen sprake, vermits deze Nederlanders zijn, die geen militiepligten te vervullen hebben gehad, niet omdat zij voor de toepassing van gedachte wet niet voor ingezetenen waren te houden, maar omdat de wet, uitgaande van de stelling, dat de Nederlander, die, ter zake van 's lands dienst, in 's Rijks overzeesche bezittingen of koloniën woont, ingezeten des Rijks blijft, verklaart, dat de zoon van zoodanig Nederlander niet voor de militie wordt ingeschreven.

De Militieraad heeft alzoo teregt aan des adressants zoon Gerrit Jan Nieuwenhuyzen vrijstelling van de dienst bij de militie geweigerd, op grond, dat hij is de vierde van een gezin van zeven zonen, waarvan slechts één, en wel de vijfde, door zijne vrijwillige militaire dienst beneden den rang van Officier, bij het aan broeders verleenen van vrijstelling uit dien hoofde in aanmerking zou kunnen komen, doch aan wiens dienst voor den loteling geen regt op vrijstelling kan worden ontleend.

Op deze gronden ben ik van oordeel, dat Gedeputeerde Staten van Gelderland, bij hun besluit van 31 Maart jl., n°. 34, teregt de uitspraak van den Militieraad in het eerste militiedistrict dier provincie van 8 Maart te voren, tot aanwijzing van voornoemden loteling voor de dienst bij de militie, hebben bevestigd, en dat het van die beslissing bij Uwe Majesteit ingesteld beroep ongegrond behoort te worden verklaard.

Het ontwerp van zoodanig besluit wordt Uwer Majesteit hierbij eerbiedig ter goedkeuring aangeboden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

Het daarop gevolgd Koninklijk besluit is van dezen inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door F. N. Nieuwenhuyzen, gepensionneerd Vice-President van den Raad van Nederlandsch Indië, wonende te Arnhem, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 31 Maart 1875, n°. 34, waarbij, met bevestiging der uitspraak van den Militieraad in het eerste militiedistrict dier provincie, van 8 Maart te voren, zijn zoon Gerrit Jan voor de dienst bij de nationale militie is aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, (advies van 16 Junij 1875, n°. 33);

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 27 Junij 1875, n°. 14, IVde Afdeeling;

Overwegende:

dat genoemde Gerrit Jan Nieuwenhuyzen is de vierde zoon van een gezin van zeven personen, waarvan de drie oudsten, omdat hun vader, toen elk hunner den militiepligtigen leeftijd bereikt had, ter zake van 's lands dienst in 's Rijks overzeesche bezittingen woonde, hier te lande ingevolge de wet van 1 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 44) niet voor de militie zijn ingeschreven; de vijfde, thans achttien jaren oud, vrijwilliger is bij het 4de regement huzaren, en de twee jongsten den militiepligtigen leeftijd nog niet hebben bereikt;

dat Gerrit Jan den 31 Januarij 1874 op aangifte van zijn vader in de gemeente Arnhem, woonplaats van den vader, voor de militie is ingeschreven, daarna in 1875 heeft geloot en door den Militieraad, met afwijzing van zijn verzoek om vrijstelling, tot de dienst bij de militie is aangewezen, welke uitspraak bij bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten is bevestigd;

dat de adressant beweert, dat dit ten onregte is geschied; dat hij zich eerst op 31 Jannarij 1874, nadat hem bij Ons besluit van 27 Augustus 1873, n°. 16, met ingang van 5 September daaraanvolgende, eervol ontslag was verleend als Vice-President van den Raad van Nederlandsch Indië en hij op 24 November 1873 uit Indië was teruggekomen, in Nederland heeft gevestigd; dat hij, en dus ook zijn zoon, tijdens de inschrijving van dezen voor de militie, geene ingezetenen van het Rijk waren, en zijn zoon mitsdien niet onderworpen kan worden geacht aan den militiepligt; terwijl, als deze daaraan wèl onderworpen moest gehouden worden, de drie oudere broeders, die hier te lande geene verpligtingen ten aanzien der nationale militie te vervullen hebben gehad, bij de berekening van het getal zonen, waaruit het gezin bestaat, niet hadden moeten medegerekend worden, en zijn vierde zoon, als oudste van het dan overblijvend viertal broeders, regt op vrijstelling van de militiedienst heeft wegens de vrijwillige dienst van den volgenden broeder beneden den rang van Officier;

dat, wat het eerste gedeelte van des adressants beweren betreft, teregt door den Militieraad en Gedeputeerde Staten geoordeeld is, dat dit bij hen geen punt van onderzoek kon uitmaken, vermits de Militieraad en Gedeputeerde Staten ten deze, volgens de wet, slechts geroepen waren om uitspraak te doen omtrent het al of niet bestaan van bij de wet erkende redenen van vrijstelling van of niet- of voorloopige niet-toelating van des adressants zoon als loteling tot de dienst bij de militie; dat toch, zoo bij adressant bezwaren bestonden tegen de *inschrijving* voor de militie van zijn zoon, hij deze, overeenkomstig de laatste zinsnede van art. 26 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), binnen den dáár bepaalden tijd aan de uitspraak van Onzen Commissaris in de provincie had moeten onderwerpen; dat derhalve ook het bij Ons ingestelde beroep van de uitspraak van Gedeputeerde Staten, wat evenbedoeld punt aangaat, geene aanleiding kan geven tot onderzoek en beslissing daaromtrent;

dat, wat het tweede gedeelte van des adressants beweren betreft, de loteling

Gerrit Jan Nieuwenhuyzen teregt door den Militieraad en, in hooger beroep, door Gedeputeerde Staten tot de dienst bij de militie is aangewezen, als behoorende tot een gezin van zeven zonen, waarvan hij de vierde is en waarvan de militaire dienst van slechts één, den vijfde, voor het verleenen van vrijstelling van de dienst aan broeders of halve broeders in aanmerking zou kunnen komen;

dat de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), wat betreft het verleenen van vrijstelling wegens broederdienst of als éénige wettige zoon, al de zonen, tot het gezin behoorende, in rekening gebragt wil hebben, onverschillig of zij al dan niet verpligtingen ten aanzien van de nationale militie te vervullen hebben gehad, of wel nog beneden den militiepligtigen leeftijd zijn; dat de éénige uitzondering op dien regel, wat de in leven zijnde zonen aangaat, te maken, is beperkt tot hen, die wegens hunne vreemde nationaliteit, volgens de slotbepaling van art. 15 van voormelde wet, voor de toepassing van die wet niet voor ingezetenen zijn te houden; dat deze uitzondering, op des adressants drie oudste zonen niet van toepassing, derhalve niet kan worden uitgestrekt tot hen, die om andere redenen geene verpligtingen ten aanzien van de nationale militie te vervullen hebben gehad of ten opzigte van wie, zoo als voor des adressants drie oudste zonen het geval is geweest, de wet bepaalt, dat zij, ofschoon overigens als ingezetenen des Rijks te beschouwen, niet voor de militie worden ingeschreven;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan, met handhaving van de voormelde uitspraak van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 31 Maart 1875, n°. 34, het door den adressant daartegen bij Ons ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het *Staatsblad* en, te gelijk met het rapport van Onzen genoemden Minister, in de *Staatscourant* zal worden geplaatst.

Clarens, den 7 Julij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Uitgegeven den 20 Julij 1875.
De Minister van Justitie,
VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

3°. van den 7 dezer (*Staatsblad* n°. 132), *waarbij, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, van* 30 *December* 1874, *de door den Raad der gemeente Kampen vastgestelde begrooting van gemeente-inkomsten en uitgaven voor* 1875 *wordt goedgekeurd* (zie het verslag over deze zaak op blz. 139—145).

Het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken luidt aldus:

Lit. I.
—
2de Afdeeling.
BINNENLANDSCH BESTUUR.

's Gravenhage, den 1 Julij 1875.

Uwer Majesteit wordt hiernevens eerbiedig weder aangeboden het mij van wege Hoogstdezelve toegezonden rapport van den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), omtrent het beroep van den Gemeenteraad van Kampen tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 30 December 1874, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1875.

De Afdeeling heeft, in overeenstemming met het advies, bij haar rapport gegeven, het volgende ontwerp van besluit overgelegd:

»WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

»Beschikkende op het door den Raad der gemeente Kampen bij Ons ingesteld beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 30 December 1874, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1875;

»Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Junij 1875, n°. 17;

»Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van

»Overwegende:

»dat Gedeputeerde Staten van Overijssel hunne goedkeuring aan de bedoelde begrooting hebben onthouden op grond van den, onder art. 93, daarop voorkomenden post van ƒ 2000, ten einde de jaarwedden van de vier predikanten der Hervormde gemeente te Kampen, die tot hiertoe sedert eene reeks van jaren, en langer reeds dan de gemeentewet in werking is, tot een bedrag van ƒ 1215 werden uitbetaald, voor ieder hunner met ƒ 500 te verhoogen;

»dat de betaling der tractementen van de predikanten der Hervormde gemeente door de gemeente Kampen een gevolg is van de inbezitneming door die gemeente van de kerkelijke goederen aldaar;

»dat die toestand in de gemeente Kampen nà de nationaalverklaring van alle geestelijke en kerkelijke goederen, en nà het bepaalde in art. 3 van het Koninklijk decreet van 2 Augustus 1808 en art. 136 der Grondwet van 1814, tot op den huidigen dag is blijven voortduren;

»dat het vraagstuk omtrent de regtmatigheid der uitbetaling van de predikantstractementen door de gemeente niet in 't algemeen aan Onze beslissing is onderworpen;

»dat hier enkel sprake is van *verhooging* van tractementen, welke zijn vastgesteld geworden op een tijdstip, toen de gemeentewet nog niet bestond; welke *verhooging* nu, onder de werking dier wet, wordt voorgesteld;

»dat, volgens de gemeentewet, het Gemeentebestuur uit zijn aard verpligt is om te zorgen voor de huishouding der gemeente, doch geenszins is geroepen om in de behoeften van eenige godsdienstige gezindheid, en alzoo almede niet geroepen is om de bedoelde verhooging der predikantstractementen op de gemeentebegrooting te brengen;

»dat derhalve Gedeputeerde Staten van Overijssel teregt hunne goedkeuring aan de begrooting der gemeente Kampen voor 1875 hebben onthouden;

»Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

»Hebben goedgevonden en verstaan:

»met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 30 December 1874, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

»Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).»

Ik moet bezwaar maken Uwer Majesteit de bekrachtiging der voorgestelde beslissing voor te dragen.

De beslissing is alleen gegrond op de stelling, dat het Gemeentebestuur, volgens de gemeentewet verpligt om te zorgen voor de huishouding der gemeente, niet geroepen is om te voorzien in de behoeften van eenige godsdienstige gezindheid. Voor zoover de Afdeeling met deze laatste woorden bedoelt, dat de gemeente niet verpligt is om in die behoefte te voorzien, is die stelling volkomen juist; maar eene andere vraag is het, of het Gemeentebestuur niet bevoegd is aan godsdienstige gezindheden ten behoeve van hare eeredienst subsidiën toe te kennen, en deze vraag kan, meen ik, niet anders dan bevestigend beantwoord worden. Noch in de Grondwet, noch in de gemeentewet, noch in eenige andere wet komt een verbod van het verleenen van dergelijke subsidiën van gemeentewege voor; veelvuldig zijn de voorbeelden, dat steeds ook onder de bestaande Grondwet in dezen zin gehandeld is.

Met name is dit ook in de provincie Overijssel, ook ten aanzien der begrooting der gemeente Kampen, jaar op jaar geschied; zelfs in de thans behandelde begrooting der gemeente voor 1875 komen onder de n°s. 94 tot 98 artikelen van denzelfden aard voor.

De bevoegdheid van den Gemeenteraad in deze alzoo aannemende, kan ik de vraag ter zijde laten, die zich bij aanneming van het door de Afdeeling voorgestaan beginsel zou kunnen voordoen, of niet de geheele post voor de predikantstractementen, alsmede die onder de genoemde artikelen, van de begrooting zouden behooren te verdwijnen en hiervan mede in de te nemen beslissing gesproken zou moeten worden.

Veeleer meen ik te mogen aannemen, dat Uwe Majesteit thans niet geroepen is te beslissen, of de te Kampen bestaande toestand ten aanzien van de kerkelijke goederen, waaruit de betaling der predikantstractementen aldaar van gemeentewege voortvloeit, als regtmatig te beschouwen is, maar dat alleen over de aangenomen verhooging van tractementen te oordeelen valt.

Mij op dit standpunt plaatsende, ben ik van gevoelen, dat in den bestaanden

toestand en in den gunstigen staat der gemeentelijke finantiën te Kampen voldoende grond gelegen is om de bestreden verhooging van den post voor predikantstractementen toe te laten.

Overeenkomstig deze beschouwingen heb ik de eer Uwer Majesteit hierbij een ontwerp van besluit aan te bieden, tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel en tot goedkeuring van de begrooting van de gemeente Kampen voor 1875.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

Het daarop gevolgd Koninklijk besluit is van dezen inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door den Raad der gemeente Kampen bij Ons ingesteld beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, van 30 December 1874, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1875;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 2 Julij 1875, nº. 17;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 1 Julij 1875, litt. I, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Overijssel hunne goedkeuring aan de bedoelde begrooting hebben onthouden op grond van den onder art. 93 daarop voorkomenden post, waarbij *f* 2000 meer dan vroeger voor de jaarwedden van de vier predikanten der Hervormde gemeente te Kampen is uitgetrokken, ten einde die tractementen, welke tot hiertoe sedert eene reeks van jaren tot een bedrag van *f* 1215 voor ieder der vier predikanten werden uitbetaald, voor ieder van hen met *f* 500 te verhoogen;

dat, hoewel volgens de gemeentewet de gemeentebesturen niet geroepen zijn om te voorzien in de behoeften van eenige godsdienstige gezindheid en alzoo de Gemeenteraad van Kampen niet wettelijk verpligt is, tenzij die verpligting haar op andere wijze is opgelegd, om de bovengemelde verhooging der predikantstractementen op de gemeentebegrooting te brengen, — hieruit echter niet volgt, dat het Gemeentebestuur de bevoegdheid daartoe mist, en die bevoegdheid ongetwijfeld moet worden erkend bij gemis aan een verbod hieromtrent in de tegenwoordige Grondwet, zoowel als in de gemeentewet of elders;

dat dan ook Gedeputeerde Staten van Overijssel geen bezwaar hebben gemaakt andere posten van uitgaven, welke insgelijks de eeredienst betreffen, in artt. 94—98 derzelfde begrooting toe te laten;

dat de betaling der tractementen van de predikanten der Hervormde gemeente

door de gemeente Kampen een gevolg is van de inbezitneming door die gemeente van de kerkelijke goederen aldaar;

dat die goederen, terwijl zij elders aan het Rijk zijn overgegaan, te Kampen steeds door het Gemeentebestuur zijn beheerd, eerst afzonderlijk en sedert 1812 te gelijk met de gewone inkomsten der gemeente, en dat daaruit steeds de tractementen der predikanten zijn voldaan, welke toestand tot heden heeft voortgeduurd;

dat de Regering niet geroepen is te beslissen over de regtmatigheid van het bezit der geestelijke goederen, welke de gemeente aan zich heeft getrokken, noch in hoeverre de Staat op die goederen regt mogt hebben;

dat het bij gevolg hier alleen de vraag geldt, of de tractements-betaling en verhooging, die de gemeente vrijwillig op zich nam, billijkerwijze kan worden toegelaten, en de staat der gemeente-finantiën dit gedoogt;

dat voldoende blijkt, dat onder de *f* 400,036.70, op de gemeentebegrooting voor inkomsten uit gemeente-eigendommen uitgetrokken, ook de inkomsten uit de geestelijke goederen begrepen zijn;

dat het billijk is, dat de gemeente Kampen, na steeds de baten van de geestelijke goederen getrokken te hebben, daartegenover staande lasten blijve dragen;

dat de finantiële krachten der gemeente volkomen toereikend zijn tot het dragen der kosten voor de predikanten der Hervormde gemeente ook tot het thans op de begrooting uitgetrokken verhoogd bedrag, en geen der belangen, waarvoor het Gemeentebestuur in de eerste plaats te zorgen heeft, gevaar loopt door de uitbetaling der voor predikants-tractementen gestelde som te lijden;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, van 30 December 1874, Onze goedkeuring te verleenen aan de door den Raad der gemeente Kampen vastgestelde begrooting van gemeente-inkomsten en uitgaven voor 1875.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), en dat in het *Staatsblad* en met het boven vermeld rapport van Onzen voornoemden Minister in de *Nederlandsche Staatscourant* zal worden geplaatst.

Clarens, den 7 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Uitgegeven den 21 Julij 1875.
De Minister van Justitie,
VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

4°. van den 7 dezer (*Staatsblad* n°. 133), *betrekkelijk de ongegrondverklaring van de door den Raad der gemeente Hedikhuizen ingestelde voorziening in hooger beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, van* 19 *Novem-*

ber 1874, *G*, *n*o. 142, *waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor* 1875 (zie het verslag over deze zaak op blz. 59—69).

Het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken luidt aldus:

Litt. L.
—
2de Afdeeling.
BINNENLANDSCH BESTUUR.

's Gravenhage, 2 Julij 1875.

Ik heb de eer Uwer Majesteit hiernevens weder aan te bieden het mij van wege Hoogstdezelve om consideratiën en advies toegezonden rapport van den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) omtrent een adres van den Gemeenteraad van Hedikhuizen, daarbij voorziening vragende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 19 November ll., waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente over 1875.

Bij dat rapport wordt de navolgende beslissing aan Uwe Majesteit voorgedragen:

»WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

»Beschikkende op het door den Raad der gemeente Hedikhuizen bij Ons ingesteld beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, van 19 November 1874, G, no. 142, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1875;

»Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 31 Maart 1875, no. 7;

»Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van

»Overwegende:

»dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan de genoemde begrooting hebben onthouden om twee daarop voorkomende posten van uitgaaf, te weten: 1o. een van ƒ5000 voor subsidie aan het Kerkbestuur der Roomsch-Katholijke gemeente Haarsteeg, en 2o. eene som van ƒ30 voor den Amanuensis, bij eene instelling van weldadigheid in de gemeente werkzaam;

»dat, wat den eerstgemelden post betreft, op de gemeenten in Noordbrabant geene wettelijke verpligting rust om te voorzien in hetgeen de kerkelijke gemeenten mogten te kort komen, vermits het Keizerlijk decreet van 30 December 1809 op de kerkfabrieken in Noordbrabant, hoewel executoir verklaard, nimmer is ten uitvoer gelegd, en er alzoo in dat gewest geene kerkfabrieken bestaan;

»dat die fabrieken, volgens de bepalingen van gezegd decreet, deels uit kerkelijke leden, deels uit leden van het burgerlijk gezag zamengesteld, niet geacht kunnen worden stilzwijgend door Roomsch-Katholijke kerkbesturen te kunnen vervangen worden in die provinciën, waar aan het decreet geenerlei uitvoering is gegeven;

»dat, terwijl er alzoo ontbreekt eene wettelijke verpligting voor de burgerlijke gemeente om de hier bedoelde bijdrage aan de Roomsch-Katholijke kerkelijke gemeente te verstrekken, het Gemeentebestuur almede daartoe onbevoegd te houden is, omdat het, uit zijnen aard verpligt om te zorgen voor de huishouding der gemeente, niet geroepen is om uit gelden, door alle ingezetenen zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid, als belasting opgebragt, geldelijke bijdragen aan eenige kerkelijke gezindte toe te leggen;

»dat art. 148 der gemeentewet spreekt van onderstand, die uit de gemeentekas kan worden verleend aan godshuizen en andere instellingen van liefdadigheid, onder goedkeuring der begrootingen en rekeningen dier instellingen door den Gemeenteraad; waaruit mag worden afgeleid, dat het niet in des wetgevers bedoeling heeft gelegen, dat een onderstand uit de gemeentekas ook zoude kunnen worden toegekend ten behoeve van de eeredienst eener kerkelijke gemeente;

»dat, wat den tweeden post aangaat, de bezoldiging van den Amanuensis te huis behoort op de eigene begrooting der instelling van weldadigheid, waarbij hij werkzaam is, en niet op de gemeentebegrooting kan worden toegelaten, zoolang zij niet is toegestaan bij een besluit van den Gemeenteraad, genomen overeenkomstig de voorschriften van artt. 59—61 der wet tot regeling van het armbestuur van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100);

»dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant derhalve op de beide gronden hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting van Hedikhuizen voor 1875 teregt hebben onthouden;

»Gezien art. 201 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

»Hebben goedgevonden en verstaan:

»de voorziening in hooger beroep, door den Gemeenteraad van Hedikhuizen tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 19 November 1874, G, n°. 142, bij Ons ingesteld, te verklaren ongegrond.

»Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur)."

Teregt heeft de Afdeeling voor de geschillen van bestuur aangenomen, dat het Keizerlijk decreet van 30 December 1809, hoewel in het geheele Rijk uitvoerbaar verklaard, in Noordbrabant niet kan worden toegepast, omdat het dáár niet ten uitvoer is gelegd, en dat alzoo geene wettelijke verpligting tot het geven van subsidie aan het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur voor de gemeente Hedikhuizen bestaat.

De Afdeeling gaat echter verder en beweert, dat het Gemeentebestuur onbevoegd is tot het verleenen van dergelijk subsidie. Met dit gevoelen kan ik niet instemmen, daar het mijns inziens op geen wettelijken grond rust. Het blijkt niet, waarom de gemeente minder dan het Rijk of de provincie bevoegd zou zijn, subsidiën aan kerkbesturen te verleenen, daar art. 205 der gemeentewet niet limitatief is en dus, al wordt dáár van dergelijke subsidiën niet gesproken, dit de zaak niet beslist. Intusschen worden niet alleen van wege het Rijk kerkgenootschappen gesubsidieerd; maar ook van wege de provincie zijn zoo-

danige subsidiën meermalen toegekend, terwijl door de wetgevende magt herhaaldelijk bekrachtiging is verleend aan provinciale belastingen, hoewel de opbrengst dier belastingen mede voor subsidie aan kerken moest strekken. Wat de gemeenten betreft, zijn de voorbeelden van gemeentelijke begrootingen, die met dergelijke subsidiën zijn goedgekeurd, zeer talrijk. Niet alleen te Hedikhuizen in vroegere jaren, maar ook in verscheidene andere gemeenten van Noordbrabant werden tot nu toe, zelfs voor het loopende jaar, subsidiën als de bedoelde toegekend.

Ten onregte beroept de Afdeeling zich verder op art. 148 der gemeentewet. Die wetsbepaling bedoelt niet het toekennen van bevoegdheid tot subsidiëren van liefdadige instellingen, maar zegt alleen, dat, zoo subsidiën van dien aard verleend worden, de goedkeuring van begrooting en rekening dier instellingen door den Gemeenteraad noodig is. Het geldt in genoemde bepaling en de twee naast voorgaande artikelen de regeling der bemoeijing van den Gemeenteraad ten aanzien van de dáár genoemde instellingen, maar niet de regeling van de bestemming, door den Raad aan de gemeente-gelden te geven; alleen zoo dit laatste het geval ware, zou uit de wetsbepaling eene gevolgtrekking, als in het ontwerp-besluit der Afdeeling voorkomt, te maken zijn.

Het is op grond van deze beschouwingen, dat ik mij bezwaard acht Uwer Majesteit te adviseren tot het nemen van een besluit overeenkomstig het boven medegedeeld ontwerp van de Afdeeling.

Intusschen komt het mij voor, dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant teregt hunne goedkeuring aan de begrooting van de gemeente Hedikhuizen over 1875 hebben onthouden, en veroorloof ik mij alzoo Uwer Majesteit voor te stellen, de uitspraak van Gedeputeerde Staten, op de gronden, in nevensgaand ontwerp van besluit vervat, te bekrachtigen.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Het daarop gevolgd Koninklijk besluit is van dezen inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door den Raad der gemeente Hedikhuizen bij Ons ingesteld beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, van 19 November 1874, G, nº. 142, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1875;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 31 Maart 1875, nº. 7;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 2 Julij 1875, litt. L, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring aan de genoemde begrooting hebben onthouden om twee daarop voorkomende posten van uitgaaf, te weten:

1°. een van *f* 5000 voor subsidie aan het Kerkbestuur der Roomsch-Katholijke gemeente te Haarsteeg, en 2°. eene som van *f* 30 voor den Amanuensis, bij eene instelling van weldadigheid in die gemeente werkzaam;

dat, wat den eerstgemelden post betreft, op de gemeenten in Noordbrabant geene wettelijke verpligting rust om te voorzien in hetgeen de kerkelijke gemeenten mogten te kort komen, vermits het Keizerlijk decreet van 30 December 1809 op de kerkfabrieken in Noordbrabant, hoewel ook dáár executoir verklaard, nimmer is ten uitvoer gelegd, en er in dat gewest geene kerkfabrieken in den zin van genoemd decreet bestaan;

dat die fabrieken, volgens de bepalingen van gezegd decreet, deels uit kerkelijke leden, deels uit leden van het burgerlijk gezag zamengesteld, niet geacht kunnen worden stilzwijgend door Roomsch-Katholijke kerkbesturen vervangen te zijn in die provinciën, waar geenerlei uitvoering aan het genoemde decreet is gegeven;

dat, terwijl alzoo eene wettelijke verpligting voor de burgerlijke gemeente ontbreekt om de hier bedoelde bijdrage te verstrekken, het te beoordeelen valt, of tegen het verleend subsidie van *f* 5000 zoodanig bezwaar bestaat, dat daarom goedkeuring aan de gemeente-begrooting, waarop die post is uitgetrokken, behoort te worden onthouden;

dat bij besluit van 5 December 1868 door den Gemeenteraad een subsidie van *f* 18,000 is toegekend voor den bouw eener nieuwe kerk der Roomsch-Katholijke gemeente Haarsteeg, en dit subsidie over de jaren 1869 tot 1872 aan het Kerkbestuur is uitbetaald;

dat het nu verleend subsidie van *f* 5000 zou moeten strekken om den schuldenlast, op de kerkelijke gemeente rustende, gedeeltelijk op de burgerlijke gemeente over te brengen;

dat voor deze overneming van schulden door de burgerlijke gemeente, nadat vóór korten tijd eene belangrijke som voor den bouw der nieuwe Roomsch-Katholijke kerk te Haarsteeg verstrekt werd, geen grond bestaat, en daardoor de burgerlijke gemeente, die in de eerste plaats voor de uitgaven harer eigen administratie te zorgen heeft, te zeer bezwaard zou worden;

dat, wat den tweeden post aangaat, de bezoldiging van den Amanuensis te huis behoort op de eigen begrooting der instelling van weldadigheid, waarbij hij werkzaam is, en niet op de gemeente-begrooting kan worden toegelaten, zoolang zij niet is toegestaan bij een besluit van den Gemeenteraad, genomen overeenkomstig de voorschriften van artt. 59 tot 61 der wet tot regeling van het armbestuur van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100);

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant derhalve hunne goedkeuring aan de gemeente-begrooting van Hedikhuizen voor 1875 teregt hebben onthouden;

Gezien art. 201 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan de voorziening in hooger beroep, door den Gemeenteraad van Hedikhuizen tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, van 19 November 1874, G, n°. 142, bij Ons ingesteld, te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), en dat in het *Staatsblad* geplaatst en in de *Staatscourant*, met het bovenvermeld rapport van Onzen voornoemden Minister, openbaar gemaakt zal worden.

Clarens, den 7 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Uitgegeven den 22 Julij 1875.
De Minister van Justitie,
VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

5°. van den 10 dezer, n°. 85, houdende beschikking op *het beroep van J. Thieleman*, *te Rotterdam*, *van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 263—265).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van Julien Thieleman, te Rotterdam, vader van den loteling Wilhelmus Thieleman, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 12/19 April 1875, n°. 196, 2de Afdeeling;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 16 Junij 1875, n°. 48;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 2 Julij 1875, l^a^. R, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat Wilhelmus Thieleman, loteling van de ligting 1875, bij uitspraak van den Militieraad voor de dienst is aangewezen, niettegenstaande zijn verzoek om vrijstelling op grond van broederdienst, welke uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, bij wie de adressant in beroep was gekomen, is bevestigd;

dat bovengenoemde Wilhelmus Thieleman is de jongste van een gezin van vijf broeders, waarvan de oudste en vierde van de dienst der nationale militie zijn vrijgesteld en de derde volle vijf jaren als milicien voor zich zelven heeft gediend;

dat de tweede broeder op 8 Mei 1865 als nummerverwisselaar is ingedeeld, doch later, op grond van art. 117 der wet op de nationale militie, voor zich zelven dienstpligtig geworden is, zoodat hij uit de positie van nummerverwisselaar is overgebragt in die van voor zich zelven dienende loteling, in welke hoe-

danigheid hij op den 7 Mei 1870, dus juist vijf jaren na zijne inlijving als nummerverwisselaar, wegens geëindigden militiediensttijd is gepasporteerd;

dat de overbrenging in de positie van voor zich zelven dienend loteling volgens een overgelegd paspoort schijnt te hebben plaats gehad in November 1865, maar volgens den appellant zou moeten geacht worden reeds geschied te zijn op 19 Junij 1865, toen een andere nummerverwisselaar is gesteld door den loteling, met wien appellants tweede zoon van nummer gewisseld had;

dat, van welk dezer tijdstippen ook gerekend worde, het in ieder geval vaststaat, dat appellants tweede zoon, na eenigen tijd als nummerverwisselaar in dienst geweest te zijn, vervolgens voor zich zelven gediend heeft gedurende een tijdvak, dat meer dan vier en minder dan vijf jaren bedraagt;

dat, volgens art. 51, 6°., der wet op de nationale militie, de dienst als nummerverwisselaar niet als broederdienst in aanmerking komt;

dat de door appellants tweeden zoon als voor zich zelven dienend loteling gepraesteerde dienst, daar zij geene vijf volle jaren heeft geduurd, niet voldoet aan het vereischte van art. 50, 2°., van genoemde wet, en daaraan dus geene aanspraak op vrijstelling wegens broederdienst kan worden ontleend;

dat evenmin de door dien tweeden zoon als voor zich zelven dienend loteling gepraesteerde dienst valt in de termen van art. 50, 6°., der wet op de nationale militie, omdat voor de toepasselijkheid dier wetsbepaling vereischt wordt, dat het ontslag van den broeder een gevolg geweest zij van de dáár bedoelde uitspraak, hetgeen hier niet het geval is;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het beroep van den adressant ongegrond te verklaren, en de aanwijzing voor de dienst van den loteling Wilhelmus Thieleman te handhaven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 10 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. *het beroep van J. L. Looijen, te Nederweert, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Limburg in zake de loting voor de nationale militie.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Johannes Loeijen, op 14 November 1813 te Nederweert in

Limburg geboren, is in 1833 of 1834 naar België vertrokken, in of omstreeks 1836 dáár getrouwd met eene Belgische vrouw, en heeft zich met zijn gezin, bestaande uit vijf kinderen, allen in België geboren, in 1865 weder gevestigd te Nederweert.

De zoon, Josephus Leopoldus Loeijen, zich noemende Looijen, geboren op 5 Maart 1855 te Oppeurs (arrondissement Mechelen, provincie Antwerpen), moest zich dus, als hij hier te lande dienstpligtig is, in 1874 laten inschrijven voor de nationale militie, doch beweerde daartoe ongehouden te zijn, zich beroepende op het Koninklijk besluit van 8 Januarij 1866, nº. 51, in de zaak van C. L. van Hijfte. De Burgemeester van Nederweert vroeg dienaangaande de meening van den Commissaris des Konings, die, nader onderrigt door de hem medegedeelde opgave van den vader J. Loeijen, dat door dezen nimmer in België was afgelegd de verklaring, bedoeld bij art. 1 der Belgische wet van 4 Junij 1839, noch ook dat hij als Belg was genaturaliseerd, antwoordde, dat, vermits de vader, volgens art. 3 der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* nº. 44), is *ingezeten* van dit Rijk, de zoon te Nederweert voor de militie moest worden ingeschreven, en dat het Koninklijk besluit van 1866, waarop de zoon zich had beroepen, niet sloeg op zijn geval, vermits het dáár gold de in België geboren zoon van eenen Belg, wat Loeijens geval niet is.

De vader, door den Burgemeester van Nederweert gewaarschuwd, heeft toen zijn zoon doen inschrijven voor de nationale militie »onder uitdrukkelijk voorbehoud van alle regten van zijn zoon, die hij later zal kunnen doen gelden, en bepaaldelijk, dat hij geen Nederlander, maar Belg is." (Zie brief van den Burgemeester van Nederweert van 7 Mei 1875, nº. 3).

Op 19 Februarij 1875 heeft de vader bij den Militieraad te Roermond voor zijn zoon geloot en een dienstpligtig nommer getrokken; hij verklaart bij den Militie-Commissaris insgelijks zijn, opgemelde reclame te hebben ingebragt, doch zonder goed gevolg; de zoon werd voor de dienst aangewezen.

Daartegen is de zoon, bij adres van 19 Maart 1875, opgekomen in beroep bij Gedeputeerde Staten van Limburg, op de volgende gronden:

dat des vertooners vader Johannes Looijen, geboren te Nederweert den 14 November 1813, die gemeente in 1833 met der woon verlaten heeft, ten einde zich in België te vestigen, met het kennelijk oogmerk niet weder naar Nederland terug te keeren;

dat hij aldaar is gehuwd en tot 1865, dus meer dan dertig jaren, met zijn gezin er onafgebroken zijn verblijf gehouden heeft, zoodat hij zijne hoedanigheid van Nederlander, welke hij als inboorling van Nederweert bezat, verloren heeft, art. 9, nº. 3, Burgerlijk Wetboek, en art. 10, nº. 3, der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* nº. 44);

dat des vertooners vader overigens op het oogenblik van de bekrachtiging der tractaten van 19 April 1839 (*Staatsblad* nº. 26) met der woon in den vreemde gevestigd was, terwijl hij binnen de twee jaren na evenbedoelde bekrachtiging niet in Nederland is teruggekeerd, en derhalve veel minder zich hier te lande heeft neêrgezet, zoo als art. 4 der even aangehaalde wet van 28 Julij 1850 dit uitdrukkelijk vorderde;

dat de vertooner, zijnde den 5 Maart 1855, en dus tien volle jaren vóór het terugkeeren zijns vaders naar Nederland, te Oppeurs (België), luidens de acte van geboorte, geboren, derhalve niet op ééne lijn met den Nederlander kan gesteld worden:

dat immers de requestrant van oordeel is geen Nederlander te zijn overeenkomstig het art. 9 van den in België vigerenden Code Civil, al kon zelfs zijn vader de hoedanigheid van Nederlander niet verloren of wel dezelve herkregen hebben:

dat vertooner zich tevens ten deze beroept op de bepaling, vervat in art. 15, laatste al., der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), regelende den militie-dienstpligt;

dat voorts, waar de bewoordingen en de strekking der wet op de nationale militie, een iegelijk, die dienstpligtig is, zelf moet zorg dragen zich binnen den bij de wet bepaalden termijn voor de loting aan te melden;

dat bij de wet ook eene afzonderlijke meerderjarigheid tot het aangaan van dienstpligtigheid bepaald is, waaruit dan ook noodwendig volgt, dat men niemand zijns ondanks tot de dienst kan aanwijzen, die in overeenstemming met zijne geboorte-acte eene andere dan de Nederlandsche nationaliteit kan en wil inroepen;

dat dit beweren te meer opgaat, wanneer het geldt het beginsel van wederkeerigheid, dat er tusschen België en Nederland bestaat;

dat het dan ook eene wezenlijke anomalie zoude wezen den vertooner tot de Nederlandsche dienstpligtigheid aan te wijzen, die met de wet in de hand op zijn een-en-twintigste jaar, en dus gedurende zijne dienstpligtigheid in Nederland, zijne hoedanigheid van Belg kan inroepen;

dat de beginselen, die de verzoeker de eer heeft voor te staan, naar zijn bescheiden oordeel gehuldigd zijn bij de Koninklijke besluiten, respectievelijk in dagteekening van 8 Januarij 1866, n°. 51, en *implicite* van 2 September 1873, n°. 4;

dat o. a. in eerstgemeld besluit uitdrukkelijk gezegd wordt: »dat, naar de beginselen en bepaaldelijk naar 17 van den in België nog van kracht zijnde Franschen Code Civil, zoo als onder anderen blijkt uit de discussiën van den Conseil d'Etat (zie Locré, *Esprit des lois*, op art. 20 van den Code Civil), de wetgever niet kan geacht worden aan het verlies der nationaliteit door den vader het onvermijdelijk gevolg te hebben willen verbinden, dat door de daad van den vader ook de nationaliteit van zijne minderjarige kinderen zou te loor gaan, althans zoolang deze na hunne meerderjarigheid niet door eigene vrijwillige handeling daarvan afstand hebben gedaan;"

dat integendeel uit het verband van evengemeld artikel met de artt. 9 en 10 van den Code Civil, waarbij de nationaliteitsregten of aanspraken van minderjarige kinderen, hetzij in Frankrijk uit een vreemdeling, hetzij in den vreemde uit een Franschman, die zijne hoedanigheid als zoodanig heeft verloren, geboren, in bescherming zijn genomen, terwijl daarnevens geenerlei bepaling wordt aangetroffen ten aanzien van minderjarige kinderen, op Franschen bodem uit een Franschman geboren, wier vader, na hunne geboorte, zijne hoedanigheid van Franschman heeft verloren, — de bedoeling van den wetgever mag worden afgeleid

om de laatstbedoelde kinderen, ongeacht de daad huns vaders, en zonder onderscheid of zij door hunnen vader in Frankrijk zijn achtergelaten, dan wel naar het buitenland zijn overgebragt, de eenmaal door hunne geboorte verkregen hoedanigheid van Franschman gedurende het geheele tijdvak hunner minderjarigheid te doen behouden, tot zoolang zij, na hunne meerderjarigheid, door eigen daad op de eene of andere in art. 17 opgenoemde wijze, ophouden Franschman te zijn;

dat ook de Nederlandsche wetgever niet verklaart, dat verandering van de nationaliteit des vaders op die van den minderjarige, vóór die verandering geboren, van invloed is;

Gedeputeerde Staten hebben het verzoek afgewezen, op overweging, dat het beweren, als zoude hij geen ingezeten van dit Rijk wezen, geen punt van onderzoek voor hen kan uitmaken, omdat het een bezwaar betreft tegen de inschrijving, hetwelk, volgens art. 26 der militiewet, bij den Commissaris des Konings had moeten zijn ingebragt, en dat niet blijkt, dat bij de 1ste zitting van den Militieraad eenige reden van vrijstelling door of voor den loteling is aangevoerd, zoodat zij thans daarop geen acht meer kunnen slaan. Dat besluit is van 2 April jl.

Bij request, gedateerd 26 April, doch onder-aan gedateerd 22 April, is de belanghebbende J. L. Looijen in beroep gekomen bij den Koning, en voert hij daarin de volgende gronden aan:

dat hij al in de eerste plaats moet doen opmerken, dat de inschrijving van den vertooner heeft plaats gehad door zijn vader, zonder dat hij daarvan de minste kennis heeft gedragen, terwijl buitendien die inschrijving onder alle mogelijk voorbehoud der regten des verzoekers heeft plaats gehad;

dat die inschrijving slechts voorzigtigheidshalve is geschied, naardien de Burgemeester der gemeente Nederweert den vader des vertooners de gevolgen eener nalatigheid als zeer gevaarlijk heeft voorgesteld, en wel op grond van het gevoelen van den heer Commissaris des Konings in Limburg, aan wien genoemde Burgemeester de moeijelijkheid had onderworpen, terwijl zijn Hoog Edel Gestrenge van oordeel was, dat, zoo de vader niet besloot zijn zoon aan te geven, deze ambtshalve en van regtswege in de militaire dienst zou worden ingelijfd;

dat, volgens art. 18 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), elk, die volgens art. 15 dier wet behoort te worden ingeschreven, verpligt is zich daartoe bij Burgemeester en Wethouders aan te melden, tusschen den 1 en 31 Januarij;

dat, bij ontstentenis, ongesteldheid of afwezigheid tot het doen dier aangifte, de vader des vertooners, wel is waar, daartoe verpligt was; doch dat van een der even aangeduide gevallen in de gegeven omstandigheid geen de minste spraak zijn kan, vermits Josephus Leopoldus Looijen, zoon, niet ongesteld, noch afwezig is geweest, evenmin als hij door ontstentenis was verhinderd die aangifte persoonlijk te doen;

dat de vertooner, steunende op zijn goed regt, die aangifte opzettelijk niet heeft willen doen, en hij voor de daad zijns vaders in de quaestieuse aangelegenheid niet verantwoordelijk zijn kan;

dat het beweren van heeren Gedeputeerde Staten van Limburg, als zoude de vertooner tegen de inschrijving volgens art. 26 der even aangehaalde wet hebben dienen te protesteren, niet kan opgaan, nademaal vertooner van zijne inschrijving geene kennis heeft gedragen;

dat het beweren van heeren Gedeputeerde Staten ad II^{um} evenmin steekhoudend is, wijl het tegendeel duidelijk uit het lotingsregister blijkt;

dat toch de vader van den requestrant, die voor hem heeft geloot, bij die gelegenheid de reclame, waarop adressant zich thans beroept, heeft doen gelden, en die reclame behoorlijk is ingeschreven, zoodat het wenschelijk ware geweest, dat heeren Gedeputeerde Staten van de door den verzoeker ingediende bezwaren kennis genomen en daarover opzettelijk beslist hadden.

De vertooner geeft ten slotte de grieven tegen zijne inlijving in de militaire dienst, in het verzoekschrift aan Gedeputeerde Staten van Limburg ontvouwd, aan Zijne Majesteit den Koning in overweging.

De Commissaris des Konings refereert eenvoudig tot de uitspraak van Gedeputeerde Staten en adviseert tot afwijzing van het appel als ongegrond.

Daar in militiezaken de termijnen, tot hooger beroep bepaald, strikt moeten worden in acht genomen, omdat de vrijstelling van den een de in-dienst-stelling van een anderen loteling ten gevolge heeft, heeft 's Raads Afdeeling getracht door den Commissaris des Konings te worden ingelicht over de vraag, op welken dag het besluit van Gedeputeerde Staten aan den belanghebbende is medegedeeld. Op heden ontving de Afdeeling het antwoord, dat men ter Secretarie der gemeente Nederweert vergeten had aanteekening te houden van den dag der uitreiking. De Burgemeester geeft evenwel tevens de verzekering, dat bedoeld stuk op den dag der ontvangst aldaar aan den belanghebbende is uitgereikt.

Naar alle waarschijnlijkheid is de dispositie laatstelijk den 9 April jl. den belanghebbende ter hand gesteld.

Nadere stukken zijn niet ingekomen.

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, zegt als Gemagtigde van den appellant het volgende:

Josephus Leopoldus Looijen, loteling van de ligting der nationale militie van 1875 van de gemeente Nederweert, is ingeschreven als militiepligtige, en is op 12 Maart jl. door den Militieraad in het 2de militie-district van Limburg voor de dienst bij de militie aangewezen.

Op het daartegen ingediende bezwaarschrift geven Gedeputeerde Staten bij beschikking van 2 April 1875 te kennen, dat daaraan geen gevolg kan worden gegeven.

Vóórdat ik mij daarover uitlaat, wensch ik een woord te spreken over een bezwaar, dat niet in de stukken is geuit, maar waartoe de mededeelingen van den geachten heer Rapporteur, zoo even vernomen, aanleiding gaven.

Volgens art. 103 van de militiewet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72) kan van de uitspraken van Gedeputeerde Staten worden geappelleerd binnen

tien dagen, te rekenen van den dag, waarop de uitspraak ter kennis van den belanghebbende is gebragt.

Nu dagteekent het besluit van Gedeputeerde Staten van 2 April 1875; het request daartegen van den appellant aan den Koning is gedagteekend 22 April. Volgens de heden ingekomen inlichtingen is de dag der uitgifte van het besluit van Gedeputeerde Staten aan den appellant niet aangeteekend, maar is dat besluit waarschijnlijk vóór- of ten laatste op 9 April ter zijnen kennis gebragt.

Stond nu dat laatste tijdstip vast, dan zou hij zijn hooger beroep drie dagen te laat hebben ingesteld, doch dat is niet het geval: de dag der uitreiking van het besluit is niet aangeteekend, en het is slechts waarschijnlijk, dat dit den 9 April is uitgereikt. *Waarschijnlijk*, meer niet. Er zou zekerheid moeten bestaan, en dit vooral, als men iemand het verstrijken van een fatalen termijn tegenwerpt. Zoolang dit niet kan worden *bewezen*, mag het niet worden aangenomen; daarmede vervalt het bezwaar.

Ik ga nu over tot de bedenkingen van Gedeputeerde Staten.

Gedeputeerde Staten voeren twee redenen aan:

1°. omdat verzoekers bezwaar tegen de inschrijving voor de nationale militie niet bij Gedeputeerde Staten, maar overeenkomstig de slot-zinsnede van art. 26 der militiewet binnen den dáár bepaalden tijd bij den Commissaris des Konings in Limburg had behooren ingebragt te worden.

Er is hier echter eene vergissing. Appellant brengt geen bezwaar in tegen de *inschrijving*, maar tegen de *aanwijzing tot de dienst* door den Militieraad.

2°. omdat uit het lotingsregister niet blijkt, dat, hetzij bij de loting, hetzij bij den Militieraad in zijne eerste zitting op 12 Maart door of ten behoeve van den loteling eenige reden van vrijstelling van de dienst bij de nationale militie is ingebragt, en volgens art. 98, n°. 1, der militiewet geene bezwaren kunnen worden ingediend tegen eene uitspraak van den Militieraad, krachtens welke een loteling voor de dienst is aangewezen, zonder dat door hem of ten zijnen behoeve eenige reden van vrijstelling van de dienst bij de militie was ingebragt.

Ook hier is dwaling.

De vader van den requestrant is op waarschuwing van den Burgemeester ten raadhuize gekomen om zijnen zoon voor de militie te doen inschrijven, daarbij te kennen gevende, dat zijn zoon geene pligten ten opzigte der nationale militie in Nederland had te vervullen, zich daarbij beroepende op het Koninklijk besluit van 8 Januarij 1866, n°. 51, namelijk omdat hij Belg was.

Hij deed dit, omdat hij meende, dat anders zijn zoon ambtshalve en van regtswege zou worden ingelijfd.

Dat protest moet in het inschrijvingsregister worden geboekt, en dat wel volgens art. 26 der militiewet, opdat de Commissaris des Konings de juistheid der inschrijving zou kunnen beoordeelen.

Die reclame is dan ook behoorlijk ingeschreven.

De Commissaris is van het bezwaar ook in kennis gesteld door den Burgemeester en heeft geantwoord, dat de requestrant moest worden ingeschreven.

Requestrant heeft dus aan al de voorschriften voldaan, die ten opzigte van de inschrijving worden gevorderd.

En daardoor heeft hij tevens bij den Militiëraad geprotesteerd; want volgens art. 31 moeten bij de loting de inschrijvingsregisters voorhanden zijn.

Maar bovendien erkent de Commissaris des Konings, dat bij de loting vrijstelling van dienst is gevraagd, op grond, dat verzoeker in België is geboren, met verklaring, dat hij bij het verkrijgen van den gevorderden ouderdom de verklaring zou afleggen, dat hij Belgisch onderdaan wenscht te blijven.

Volgens art. 98 der wet is dus de reden der vrijstelling voor den Militieraad ingebragt, en behoorde die derhalve de klagt te onderzoeken.

Maar nu zegt de Commissaris, dat de Militieraad het bezwaar niet te onderzoeken had.

Van die meening schijnt ook de Minister van Binnenlandsche Zaken te zijn, blijkens zijn advies in zake het besluit van 7 Julij 1875 (*Staatscourant* van 20 Julij), die in strijd met den Raad van State meent, dat zoodanige klagt alleen betreft de inschrijving, die uitsluitend wordt beoordeeld door den Commissaris des Konings. Zie art. 26.

Doch het geldt hier de quaestie van *aanwijzing* voor de dienst, art. 94, dus eene geheel andere quaestie dan die van *inschrijving in de registers*, art. 26.

Maar al ware het dezelfde quaestie, dan sluit de beslissing van den Commissaris nog het oordeel niet uit van den Militieraad.

Immers is de vraag van dienstpligtigheid van zoodanig gewigt, dat de wet die ten slotte onderwerpt aan het oordeel van den Raad van State en van den Koning.

En daaraan zou de gewigtigste quaestie onttrokken zijn: die, waarbij beslist wordt, of de inschrijving teregt geschied is, ten opzigte waarvan eene toestemmende beantwoording door den Commissaris des Konings den requestrant weerloos zou maken!

De Minister beroept zich op de taak, den Militieraad bij artt. 91 en 92 opgelegd, en zegt, dat dien ten gevolge de Militieraad geene uitspraak zou mogen doen omtrent het al of niet bestaan van verpligtingen ten aanzien van de nationale militie.

Die artikelen zijn echter juist zoo algemeen mogelijk.

Volgens art. 91 doet de Militieraad uitspraak omtrent de lotelingen, die redenen van vrijstelling hebben ingediend.

Volgens art. 94 luidt de uitspraak òf: vrijgesteld wegens (de redenen daarachter bij te voegen), òf: tot de dienst aangewezen.

Daaruit blijkt, dat *elke* reden van vrijstelling voor den Militieraad mag worden aangevoerd, en dus ook de reden, dat men Belg is; en de Militieraad mag, en behoort dan ook over die reden uitspraak te doen.

En daarmede zijn de aangevoerde exceptiën van niet-ontvankelijkheid vervallen.

Er blijft dus alleen over de vraag ten gronde, of de appellant is Belg en derhalve hier niet dienstpligtig?

Art. 15, lid 1, der militiewet van 1861 zegt, dat alleen mogen worden ingeschreven *ingezetenen.*

Volgens het laatste lid wordt voor ingezeten niet gehouden de vreemdeling, behoorende tot eenen Staat, waar de Nederlander niet aan de verpligte krijgs-

dienst is onderworpen, of waar ten aanzien der dienstpligtigheid het beginsel van wederkeerigheid is aangenomen.

Daaronder behoort België.

De vader van appellant, Johannes Looijen, is geboren te Nederweert 14 November 1813, en heeft die gemeente met er woon verlaten in 1833, ten einde zich in België te vestigen, met het kennelijk oogmerk om niet weder naar Nederland terug te keeren.

Hij is dáár te Oppuers, arrondissement Mechelen, provincie Antwerpen, gaan wonen, waar de appellant 5 Maart 1855 is geboren.

Hij (de vader) is dáár gehuwd met eene Belgische vrouw en bleef dáár met zijn gezin wonen tot in 1865, dus gedurende 32 jaren.

In 1865 is hij wegens familie-aangelegenheden in Nederweert teruggekeerd.

Door dat langdurig verblijf in België, met het doel om niet terug te keeren, heeft hij de hoedanigheid van Nederlander verloren. Zie art. 9, n°. 3, van het Burgerlijk Wetboek en art. 10, n°. 3, der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44) tot uitvoering van art. 7 der Grondwet.

In de tweede plaats merk ik op, dat de vader op het oogenblik van de bekrachtiging der tractaten van 19 April 1839 (*Staatsblad* n°. 26) met er woon in den vreemde gevestigd was, en binnen twee jaren niet in Nederland is teruggekeerd, zoodat hij bij analogie volgens art. 4 der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44) moet geacht worden geen Nederlander te zijn.

Dit beweert ook de Commissaris des Konings in Limburg, die aanneemt, dat appellant is vreemdeling; en dat kan hij, die minderjarig is, alleen zijn, als zijn vader geen Nederlander meer is.

Ik ga verder, en beweer, dat de vader van den minderjarigen appellant is Belg, en dat hij dat ook was tijdens de geboorte van den appellant.

Hij is geboren te Nederweert. Een groot deel van Limburg, en daaronder Nederweert, maakte na den Belgischen opstand in 1830 deel uit van België. Limburg keerde eerst tot Nederland terug ten gevolge van de tractaten van 19 April 1839 (*Staatsblad* n°. 26).

Hij is dus een Belg.

Wel is waar, staat nergens geschreven, wat een Belg is; want art. 4 der Belgische Constitutie zegt wel, dat de burgerlijke wetgeving dat regelt (art. 133 dier Constitutie is hier niet toepasselijk), maar art. 7 van den Code Civil zegt daarentegen, dat de Grondwet die vraag uitmaakt; doch uit het algemeen begrip van staatsburgerschap mag men aannemen, dat hij, die in een land is geboren, dáár woont, en noch door zich, noch door anderen in eenig verband staat tot een ander land, tot de nationaliteit van dat eerstgenoemde land behoort.

De vader van den appellant, die geboren is en woonde te Nederweert, dat van 1830—1839 Belgisch was, was dus in dien tijd even goed een Belg als alle overige Belgen, tenzij men wilde beweren, dat er toen in het geheel geene Belgen zijn geweest.

Men zou dus moeten aantoonen, dat hij later zijne Belgische nationaliteit had verloren.

Is dit geschied, omdat in 1839 zijne geboorteplaats Nederweert tot Nederland

terugkeerde, terwijl hij reeds in 1833 te Oppuers (Antwerpen) woonde en dáár bleef wonen tot in 1865?

Neen; want art. 17 van den Code Civil, dat zegt, hoe de hoedanigheid van Belg verloren wordt, wijst niet op het teruggaan van het land van geboorte tot eene andere souvereiniteit.

Is er dan eene andere Belgische wet, die, ten opzigte van het geval, dat zich hier voordoet, den Code Civil heeft aangevuld?

Neen.

Art. 2 van de wet van 22 September 1835 zegt wel, dat de in art. 1, nº. 2, genoemde personen, om Belg te kunnen blijven, eene verklaring moeten afleggen, dat zij van de bepalingen dier wet gebruik willen maken; maar die wet van 1835 doelt alleen op hen, die toen waren »des habitants des provinces septentrionales de l'ancien royaume des Pays-Bas", en daartoe behoorde Nederweert toen niet; die gemeente was toen Belgisch.

De wet van 27 September 1835 op de naturalisatie zegt niets, wat hier toepasselijk is.

De tractaten van 19 April 1839 (zie het Nederlandsche *Staatsblad* nº. 26) evenmin.

De wet van 4 Junij 1839 jº. de wet van 20 Mei 1845 vordert in art. 1, dat de dáár genoemden, om Belg te blijven, eenige formaliteiten zullen vervullen, en die hebben hier niet plaats gehad; doch dat art. 1 verpligt daartoe alleen hen, die hunne hoedanigheid van Belg hebben verloren door de tractaten van 19 April 1839; die tractaten hebben dat echter niet gedaan ten opzigte van den vader van den appellant.

In art. 2 wordt gezegd, dat zij, die door de wet met Belgen gelijk zijn gesteld, of die de naturalisatie hebben bekomen, de formaliteiten moeten vervullen, in art. 1 vermeld, om Belg te kunnen blijven; maar dat artikel doelt alleen op hen »qui ont leur domicile dans les parties cédées", en *in casu* woonde de vader in 1839 in België en bleef dáár wonen.

Is door het bovenstaande aangetoond, dat de vader van appellant volgens de Belgische wet is Belg, namelijk dat hij vóór en bij de geboorte van den appellant dat geweest is, dan is dat afdoende.

Zelfs al kon men aantoonen, dat de Nederlandsche wet hem als Nederlander beschouwde, zou dat het geleverd betoog niet ontzenuwen; want de mogelijkheid bestaat, dat twee nationaliteiten in één persoon vereenigd zijn. Zoo zou men de hoogste politieke betrekkingen in Nederland kunnen vervullen en tevens regt hebben om in Engeland zitting te nemen in the House of Lords.

Volgens de wet op de militie is het genoeg, dat men Belg zij, om vrij te zijn van militie.

Doch de Nederlandsche wet doet dat niet.

Noch het besluit van 24 Augustus 1839 (*Staatsblad* nº. 39) doet dat, noch de wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* nº. 44) ter uitvoering van art. 7 der Grondwet, die in art. 4 zegt, dat zij, op wier staat van Nederlander de afscheiding der voormalige Nederlandsche provinciën, die thans het Koningrijk België uitmaken, van invloed heeft kunnen zijn, Nederlanders zijn, *indien zij tijdens de bekrachtiging der tractaten van* 19 *April* 1839 *in Nederland of zijne*

bezittingen hunne woonplaats hadden, *of er zich binnen twee jaren na dat tijdstip hebben nedergezet*, wat *in casu* het geval niet is geweest, zoodat *a contrario* zelfs mag worden uitgemaakt, dat de Nederlandsche wet den vader van den appellant het Nederlanderschap ontzegt.

Bovendien zijn hier de feiten aanwezig, die volgensart. 10, nº. 3 dier wet in allen gevalle dien persoon zijn Nederlanderschap zouden hebben doen verliezen.

Als verdere feiten voeg ik hier nog bij, dat, terwijl uit de stukken blijkt, dat de vader in België vijf kinderen heeft verwekt, de appellant beweert, dat drie zijner broeders in België hebben geloot, en een daarvan aldaar heeft gediend, en dat zijn vader in België op de kiezerslijst is gebragt en dáár het kiesregt heeft uitgeoefend. Dit blijkt echter niet uit de stukken. (1)

De gevolgtrekking uit dit betoog betreffende de nationaliteit van den vader, ten opzigte van den zoon, is:

dat, daar de vader tijdens de geboorte van den appellant in 1855 was Belg, de appellant om diezelfde reden ook is Belg, en dat hij zijne nationaliteit behoudt, ook al had de vader later opgehouden Belg te zijn;

en dat, neemt men al eens aan, dat de vader in 1855 niet was Belg, maar zeer zeker ook geen Nederlander, de zoon op dat tijdstip geene nationaliteit zou gehad hebben, in welk geval de appellant dan ook, wat zijne nationaliteit betreft, niet afhankelijk was van die van zijn vader; waaruit volgt, dat hij, op eigen standpunt staande, alleen kan beschouwd worden als een kind van het land, waar hij geboren is, en dus als Belg. Hij is dit dan met evenveel regt als een vondeling in België, aan wien men de Belgische nationaliteit toch ook niet zal ontzeggen.

Die qualiteit heeft hij niet verloren door zijn verblijf in Nederland van 1865—1875, omdat hij te dien opzigte als minderjarige geen eigen wil heeft, en niet kan geacht worden in den vreemde te hebben gehad een *établissement sans esprit de retour*, welke uitdrukking in art. 17 van den Code Civil alleen kan gebezigd zijn ten opzigte van meerderjarigen.

Ik concludeer dus, dat het aan de Afdeeling van den Raad van State behage den Koning het besluit voor te dragen tot vernietiging van de beschikking van Gedeputeerde Staten van Limburg van 2 April 1875, en tot verklaring, dat de appellant niet is dienstpligtig bij de nationale militie.

III. *het geschil over de woonplaats van Antje Kroon*, *weduwe van Hendrik Poen.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op 14 Januarij jl. is Antje Kroon, echtgenoote van Hendrik Poen, opgenomen in het krankzinnigen-gesticht Coudewater te Rosmalen.

Op 11 Julij 1874 waren zij en haar echtgenoot door de Arrondissements-Regtbank te Assen wegens bedelarij veroordeeld tot twee dagen gevangenis-straf en overbrenging naar een bedelaarsgesticht. Het was dan ook tijdens beider

(1) De stukken ten bewijze van dat feit zijn kort na de behandeling door den gemagtigde aan de Afdeeling van den Raad van State toegezonden.

verblijf in het bedelaarsgesticht Veenhuizen, dat de krankzinnigheid van Antje Poen, geboren Kroon, zich in December 1874 openbaarde, waardoor in Januarij daaraanvolgende hare plaatsing in een krankzinnigengesticht noodzakelijk werd.

Hendrik Poen is sedert 1845 acht malen in het bedelaarsgesticht Veenhuizen verpleegd, en was laatstelijk op 27 Junij daaruit ontslagen, toen hij, met zijne vrouw, op 11 Julij d. a. v. te Assen werd gevonnisd.

Hendrik Poen is den 21 April 1814 geboren te Enkhuizen. Nadat hij op 1 April 1860 uit de kolonien van weldadigheid was ontslagen, kwam hij gedurende een half jaar te Enkhuizen wonen, doch den 27 October 1860 liet hij zich afschrijven van de bevolkingsregisters aldaar, om op 28 October daaraanvolgende zich in de registers te laten inschrijven te Nijkerk. In laatstgenoemde gemeente ging hij vervolgens op 20 November van datzelfde jaar een huwelijk aan met Antje Kroon voornoemd, geboren en woonachtig te Nijkerk, destijds weduwe van G. Nieuwenhuizen.

Volgens opgave van Burgemeester en Wethouders van Nijkerk had de vestiging van H. Poen aldaar blijkbaar geene andere bedoeling dan om de voltrekking van zijn huwelijk te bevorderen, immers, onmiddellijk na de voltrekking daarvan verliet hij weder de gemeente Nijkerk, zonder zich ooit weder dáár te hebben opgehouden of vertoond, terwijl het ook niet bekend is, werwaarts hij zich van dáár heeft begeven. Steeds, met tusschenpoozen, in de bedelaarsgestichten, verblijvende, leed hij overigens, èn voor èn na zijn huwelijk, een zwervend leven. Op grond van een en ander vermeenen Burgemeester en Wethouders van Nijkerk, dat Hendrik Poen tijdens het ontstaan der krankzinnigheid zijner vrouw geene woonplaats had te Nijkerk.

Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen, wijzende op de omstandigheid, dat sedert October 1860 Hendrik Poen hunne gemeente voor goed heeft verlaten, ontkennen almede, dat te Enkhuizen zijne woonplaats en bij gevolg die van Antje Kroon, zijne huisvrouw, zou kunnen zijn.

De Commissaris des Konings in Gelderland is van oordeel, dat Nijkerk naar den geest der wet niet als woonplaats kan worden beschouwd van H. Poen en echtgenoote. De Commissaris des Konings in Noordholland heeft niets te voegen bij de beschouwingen van Burgemeester en Wethouders van Enkhuizen.

De Minister van Justitie, in deze door zijnen ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken geraadpleegd, is van gevoelen, dat H. Poen nog steeds woonplaats heeft te Nijkerk.

IV. *het geschil over de woonplaats van H. Engeln.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, op den 22 Mei jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De behoeftige Hermann Engeln, geboren te Crefeld (Pruissen) op den 4 Augustus 1845, schippersknecht, werd in het gesticht voor krankzinnigen te 's Hertogenbosch van 24 Maart 1873 tot 21 September d. a. v. verpleegd ten koste

van de gemeente Arnhem en op laatstgemelden datum als hersteld ontslagen. Hij is op den 6 Januarij jl. te 's Hertogenbosch in verpleging opgenomen. Hij was te St. Michielsgestel door de politie aangehouden, alwaar hij half gekleed in krankzinnigen toestand ronddoolde.

De gemeente Arnhem is nu op nieuw aangesproken om de kosten van de tegenwoordige verpleging te vergoeden. Het Gemeentebestuur aldaar heeft, blijkens missive van den Commissaris des Konings in de provincie Gelderland, in dato 3 Februarij jl., aan hem berigt, dat het onderstands-domicilie van den behoeftige, bij missive van den 11 April 1873, n°. 508, werd erkend als te Arnhem gevestigd, op grond dat destijds hij, zoowel als zijn vader Heinrich Engeln, in het bevolkingsregister dier gemeente was ingeschreven; dat thans echter bij onderzoek is gebleken, dat de vader (die in 1873 de verplegingskosten voor zijn zoon in het gesticht te 's Hertogenbosch zelf heeft betaald) den 10 November 1874 te Goch is overleden, en dat op daartoe gedane aanvraag ten behoeve van den zoon op 23 Junij 1874 een bewijs van woonplaatsverandering is afgegeven naar 's Hertogenbosch, ten gevolge waarvan hij mede op het bevolkingsregister te Arnhem is doorgehaald en die gemeente niet meer als zijne woonplaats kan worden aangemerkt.

Het Gemeentebestuur van 's Hertogenbosch ontkent insgelijks, dat de woonplaats van den behoeftige aldaar zou zijn gevestigd, op grond, dat hij vóór noch na zijne eerste verpleging aldaar heeft gewoond; dat hij er alzoo ook niet woonde, toen hij op den 6 Januarij jl. in krankzinnigen toestand uit St. Michielsgestel naar 's Hertogenbosch werd overgebragt; dat wel naar aanleiding van zijne eerste verpleging een bewijs van woonplaats-verandering op 23 Junij 1874 werd aangevraagd en hij toen in de bevolkingsregisters te 's Hertogenbosch is ingeschreven, doch dat dit geschiedde abusief, omdat men in den waan was, dat de behoeftige op dat tijdstip nog in het gesticht werd verpleegd, maar dat, toen het bleek, dat hij destijds reeds maanden geleden het gesticht als hersteld had verlaten, als ook dadelijk de gemeente, hij ambtshalve in de registers werd geroyeerd; dat hij op den 21 September 1873 door zijn vader uit het gesticht is afgehaald en met hem is vertrokken naar Gorinchem en Maastricht en sedert te 's Hertogenbosch niet is teruggekomen, dan toen hij op 6 Januarij jl. uit St. Michielsgestel werd overgebragt naar het gesticht.

V. *het beroep van H. L. en E. R. Steenbergen, te Zuiderwolde, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, houdende afwijzing hunner reclame tegen den suppletoiren legger van waterleidingen in de gemeente Ruinen.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Door Burgemeester en Wethouders van Ruinen (provincie Drenthe) is op een suppletoiren legger der waterleidingen gebragt eene, welke in die gemeente de rigting heeft tusschen de — op eene situatiekaart aangeduide — perceelen 775, 776 en 784 en 777, 779, 780 en 1883.

Eenige belanghebbenden kwamen daartegen op; en dit gaf aan Burgemeester

en Wethouders aanleiding om, in tegenwoordigheid der klagers en van andere grondeigenaren, een onderzoek *in loco* te doen. Bij die gelegenheid verklaarden L. A. Steenbergen, A. Smid, R. Smid en J. Bork, dat de op den legger aangegeven rigting de juiste is; doch Hilbert Leforts Steenbergen, Harm Leforts Steenbergen, Egbert Roelofs Steenbergen (de drie klagers) en Jan Dekker beweerden, dat de loop der waterleiding vroeger altijd geweest was tusschen de perceelen 787 en 786 en 774 en 785, dat is meer oostelijk gelegen. Burgemeester en Wethouders waren na dat onderzoek overtuigd, dat de op den legger geplaatste, meer westelijke, boven omschreven rigting de éénige goede was, en praeadviseerden dus tot behoud dier aanduiding.

Op 2 November 1873 heeft de Gemeenteraad, dien-overeenkomstig, den legger voorloopig vastgesteld, gelijk hij door Burgemeester en Wethouders was opgemaakt.

Op 12 November 1873 vroegen de drie belanghebbenden Steenbergen, bij adres aan Gedeputeerde Staten van Drenthe, dat de legger, na gedaan onderzoek, in den door hen verlangden zin zoude worden gewijzigd, daar de scheidingssloot, langs hunne erven loopende, geen aan schouw onderworpen waterweg, dienende om in het algemeen belang water te ontvangen en af te voeren, wezen moest.

Bij twee brieven aan Gedeputeerde Staten, van 17 November 1873 en 13 Februarij 1874, gaven Burgemeester en Wethouders te kennen, dat, huns inziens, de op den legger gebragte waterweg, hoewel er een dam ligt bij perceel 1883, de natuurlijke loop van het water geweest is en nog is, hetwelk loopt uit het Persserveld naar het Oude Diep, ook genaamd Echtinger stroom; dat het zich bij dien dam over het land heen in het Oude Diep ontlastte; dat, moet die dam behouden blijven, dat weinig bezwaar geeft, daar er dan een kleine duiker in gelegd kan worden; dat, als het water den loop moest nemen, door de adressanten verlangd, het dan onderweg op *drie* dammen stuiten zou; en dat het verhoor van onpartijdige getuigen hen overtuigd heeft, dat de op den legger geplaatste loop de meest natuurlijke is, dien 't water uit het Persserveld altijd aldus genomen heeft.

Gedeputeerde Staten hebben, nadat een lid uit hun Collegie de plaatselijke gesteldheid had opgenomen, bij besluit van 3 Februarij 1875 overwogen, dat de op den legger gebragte waterleiding na de scheiding der markte van Pesse de voornaamste waterweg is geweest naar het Oude Diep, en het bestaan van een dam nabij den uitloop in dat Diep, welke dam toch de afstrooming niet verhinderde, juist eene reden kan zijn om dezen waterloop in het algemeen belang op den legger te brengen, terwijl de éénige getuige, die het beweren der adressanten bevestigd heeft is Egbert Roelofs Steenbergen, een der adressanten. Op die gronden hebben zij de reclame ongegrond verklaard.

Het schijnt, dat inmiddels of kort daarop Hilbert Steenbergen gestorven is. Althans Harm Steenbergen, zoo voor zich, als in qualiteit van voogd over de kinderen van wijlen Hilbert Steenbergen, en Egbert Roelofs Steenbergen, vroegen daarna aan Gedeputeerde Staten om op hun besluit van 3 Februarij 1875 terug te komen; doch Gedeputeerde Staten verklaarden bij hun nader besluit van 9 Maart 1875 bij hunne genomene beslissing te persisteren.

Daarop zijn nu de laatstgenoemden, voor zich en qq., in hooger beroep gekomen bij den Koning, bij adres van 22 Maart 1875. Daarin zetten zij hunne reeds opgenoemde bezwaren nader uiteen en zeggen zij, dat het wel mogelijk is, dat de nu op den legger aangewezen weg de beste leiding is voor het water uit het Persserveld naar het Oude Diep, doch dat die in het algemeen belang ten hunnen nadeele er niet toe kan worden aangewezen zonder behoorlijke schadeloosstelling; dat ze in dàt geval er niets tegen hebben, mits de dam door eene brug vervangen worde, te onderhouden door de eigenaren der Pessermarkte, die de eigenlijke belanghebbenden bij deze zaak zijn. Zij vragen derhalve, dit is de conclusie, »dat het Zijner Majesteit behage, met vernietiging, zoo noodig, van het besluit van Gedeputeerde Staten, te bepalen, dat de Slageveensche waterleiding niet uitloope of zal uitloopen door de sloot van de adressanten, tusschen de perceelen 784 en 1883; in ieder geval, dat, zoo die waterleiding dáár als doelmatig, nuttig of noodig wordt geacht, hun voor den afstand van hun eigendom voldoende schadevergoeding worde toegekend; de dam ten koste van belanghebbenden door eene voldoende brug worde vervangen, en deze, gelijk ook de waterleiding, in onderhoud worde gebragt ten laste van de daarbij belanghebbende personen."

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, treden in geene nadere beschouwingen over de zaak zelve, doch adviseren, dat de appellanten niet-ontvankelijk verklaard worden, als hebbende hun beroep ingesteld nà den termijn, bepaald in art. 5 van het provinciaal reglement op de waterleidingen.

De Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, door den Minister van Binnenlandsche Zaken daarna mede nog gehoord, wijst er op, dat men het appel moet beschouwen als gerigt tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 9 Maart, en dat het dàn *tempore utili* is ingesteld; en hij komt, na opgave van den loop der slooten op eene door hem gemaakte situatieteekening, tot de conclusie, dat de klagt der Steenbergen's ongegrond is en de legger dus behoort gehandhaafd te blijven.

Na oproeping van belanghebbenden, hebben Burgemeester en Wethouders van Ruinen aan den Voorzitter dezer Afdeeling nog berigt, dat der adressanten bewering onjuist is, en dat de bewoners van Fluitenburg verklaard hebben, dat het water sedert onheugelijke jaren zijnen natuurlijken loop langs den nu op den legger gebragten weg heeft genomen. (Fluitenburg is, blijkens de gemeentekaart van J. Kuiper, een gehucht, digt bij het Oude Diep).

Daarentegen is door vier landbouwers, H. Lubberts en drie anderen, eene verklaring ingezonden, dat de nu aangewezen waterleiding nimmer als zoodanig gediend heeft en ook niet dienen kan, uit hoofde er een vaste dam in ligt, tot uitweg dienende voor het land van de erven H. L. Steenbergen, welke toestand onheugelijke jaren aldus bestaan heeft.

VI. *het beroep van den Raad der gemeente Oldenzaal van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot opheffing van de tweede openbare lagere school en vergrooting van de eerste openbare lagere school in die gemeente.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Raad der gemeente Oldenzaal heeft op 3 Maart 1875, bij gelegenheid, dat aan den Hoofd-Onderwijzer van de 2de openbare lagere school eervol ontslag verleend werd, tevens besloten die school op te heffen, en de 1ste openbare lagere school, waar volgens het raadsbesluit ruimte is voor 264 kinderen, zoo te vergrooten, dat er ruimte zou zijn voor het getal kinderen, dat geacht moest worden er gebruik van te zullen maken. Bij het raadsbesluit werd aangenomen, dat de beide scholen nu bezocht werden door omstreeks 288 kinderen uit Oldenzaal en omstreeks 70 uit de gemeente Losser, en dat 40 der schoolgaande kinderen beneden de zes jaren oud waren; dat er dus, terwijl men voortaan geene kinderen beneden de zes jaren wilde toelaten, een getal van 318 te plaatsen zouden zijn. Het tijdstip, waarop deze regeling zou ingaan, zou nader bepaald worden.

Ten aanzien van dat besluit schreef de Burgemeester van Oldenzaal op 4 Maart aan Gedeputeerde Staten van Overijssel, dat inderdaad het aantal schoolgaande kinderen uit de gemeente 288 bedroeg; dat evenwel het schoolbezoek veel te wenschen overliet; dat een groot gedeelte der kinderen in de gemeente volstrekt geen, een ander gedeelte zeer onvoldoend onderwijs ontving; dat het aantal inwoners 3500 bedroeg, welke bevolking bij trouw en geregeld schoolbezoek 560 schoolgaande kinderen zou opleveren (wanneer wordt gerekend, dat op elke 100 inwoners 16 kinderen zijn, die in den leeftijd verkeeren om ter school te gaan); dat er eene bijzondere lagere school was, die door 138 kinderen werd bezocht, zoodat er voor de openbare scholen zouden overblijven 422.

Omtrent de 1ste openbare school, die men wilde vergrooten, merkte de Burgemeester op, dat, wanneer voor ieder kind eene plaatsruimte van 80 vierkante decimeters gesteld werd, zoo als, naar hij meende, algemeen in de provincie geschiedt, die school, als zijnde 196 centiares groot, slechts ruimte had voor 240 kinderen, niet voor 264, en dat zij niet vatbaar was om zooveel vergroot te worden, dat er ruimte zou zijn voor 490 kinderen, namelijk omstreeks 420 uit de gemeente en 70 uit Losser (want deze wilde men blijven toelaten).

De Burgemeester voerde nog aan, dat, wanneer niet meer plaatsruimte werd beschikbaar gesteld dan ter naauwernood voldoende zou zijn voor het aantal kinderen, dat thans de school bezoekt, de gelegenheid zou zijn afgesneden om wat het schoolverzuim betreft een beteren toestand te verkrijgen. Hij eindigde met te zeggen, dat hij, met het oog op art. 17, al. 2, der wet op het lager onderwijs, gemeend had, niet te moeten overgaan tot toepassing van art. 70, al. 2, der gemeentewet.

Gedeputeerde Staten wonnen omtrent deze zaak berigten in van den Inspecteur van het Lager Onderwijs en den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt. Eerstgenoemde legt over een berigt van den Schoolopziener in het 4de district der provincie, waarin hoofdzakelijk gezegd wordt, dat in de gemeente Oldenzaal met 3500 inwoners, welk getal ingeval eener door den Raad gewenschte vergrooting met een honderdtal zal vermeerderd worden, — het aantal kinderen, in de schooljaren vallende, moet gerekend worden op 576, of 504 na aftrek

van $^1/_8$ voor kinderen beneden de zes jaren; dat hiervan kan worden afgetrokken het aantal leerlingen op de Roomsch-Katholijke meisjesschool, d. i. 138 (waaronder echter zeker wel eenige uit een paar naburige gemeenten) en een aantal van 16 op de twee andere meisjesscholen, dus te zamen 154; zoodat voor de openbare school overblijft een getal van 350 uit de stad, te vermeerderen met ruim 70 uit de gemeente Losser, die om verschillende redenen niet van de openbare school te Oldenzaal zullen geweerd worden, derhalve een getal van minstens 420 leerlingen.

Omtrent de school, die men wil behouden, zegt de Schoolopziener, dat, zullen de kinderen niet meer opeengepakt zitten, dan vooral bij den min zindelijken staat, waarin vele van hen ter school komen, wenschelijk is, en zullen zij elkander bij hun werk niet hinderen, in het ééne der twee lokalen, waaruit de school bestaat, 94 leerlingen kunnen geplaatst worden en in het andere 120, dus in beide te zamen 214. Nu zou de aan te brengen vergrooting bestaan in eene verlenging van ieder locaal met 5 meter bij eene breedte van 7 meter. Die vergrooting zou slechts ruimte opleveren voor ± 80 kinderen, zoodat er dan in het geheel slechts geplaatst zouden kunnen worden 294, terwijl er ruimte moet zijn voor 420. Daarbij komt, dat het schoolgebouw dan in vier lokalen zou moeten worden afgedeeld, die bij eene diepte van 7 eene lengte van 9.5 meter zouden hebben. En nu zou die afscheiding geen bezwaar opleveren, maar wel het aanbrengen van behoorlijk licht. Het licht komt nu van het noorden en het zuiden; er zouden dan lichtramen aan de oost- en de westzijde moeten aangebragt worden, waardoor een minder zuiver, zoo niet geheel valsch licht op borden en banken zou vallen. De privaten, thans achter de school, zouden dan aan weêrszijden moeten gebouwd worden, terwijl het schoolgebouw aan alle kanten zoo is en zou worden bezet, dat er geene gelegenheid zou zijn voor reiniging van putten.

De Inspecteur van het Lager Onderwijs, dat berigt overleggende, zegt, dat hij het denkbeeld om voor Oldenzaal slechts ééne openbare school te laten bestaan niet in het belang van het onderwijs acht, en veel liever gezien had, dat men van deze gelegenheid gebruik gemaakt had om de ééne school enkel voor gewoon lager onderwijs, met een laag schoolgeld, de andere ook voor meer uitgebreid lager onderwijs te bestemmen, waaraan op eene grens- en eene fabrieksplaats als Oldenzaal zeker behoefte bestaat.

Aangaande het plan om voortaan geene leerlingen onder de zes jaren meer toe te laten merkt hij op, dat het toevallig juist thans schijnt te blijken, dat de toelating van leerlingen tusschen vijf en zes jaren tegen het belang van het onderwijs is. Hij zou zich met dat plan kunnen vereenigen, wanneer er eene goede, voor allen toegankelijke bewaarschool bestond; maar er is niet anders dan de klooster-bewaarschool der geestelijke zusters. Het geeft volgens den Inspecteur veel ongerief en werkt zelfs nadeelig op het schoolbezoek der grootere kinderen, wanneer op eens verboden wordt, dat die van vijf jaar met hen mede ter school gaan, zoo als dit vroeger kon geschieden.

De Inspecteur geeft voorts nog eenige nadere inlichtingen omtrent het gebouw der 1ste openbare school en het terrein, waarop zij staat, en komt even als de

Schoolopziener tot het besluit, dat die school niet zóó kan verbouwd worden, dat zij ruim genoeg en van goed licht en goede ventilatie voorzien zou zijn. Wat de oppervlakte betreft zegt hij, dat misschien volgens de te lage berekening van den Gemeenteraad voor het oogenblik in de behoefte zou voorzien zijn. Naar zijn oordeel evenwel, overeenstemmende met dat van den Schoolopziener en van den Burgemeester, zou er terstond plaats te kort komen. En in elk geval, vraagt hij, hoe zal het dan gaan, als in het volgende jaar de lust tot schoolgaan vermeerdert of de bevolking toeneemt, b. v. door de vergrooting der gemeente, waarop de Raad bedacht is. Dan zal de pas verbouwde school wegens gebrek aan ruimte moeten worden afgekeurd, terwijl geene verdere vergrooting mogelijk zal zijn.

De Geneeskundige Inspecteur vereenigt zich in hoofdzaak met de adviezen van den Burgemeester, den Schoolopziener en den Inspecteur van het Lager Onderwijs. Bij de gedane opgaven omtrent de oppervlakte der school voegt hij nog deze omtrent den inhoud: dat die inhoud bedraagt 1072 kubieke meters, dat is na aftrek van de ruimte, door de schoolmeubelen ingenomen, nog geen 4 kubieke meters voor elken leerling, terwijl 5 kubieke meters een zeer naauw berekend minimum is. Hij merkt nog op, dat de bevolking der 2de school niet de maatstaf mag zijn voor de ruimte, toe te voegen aan de te vergrooten school, welke, eens verbouwd zijnde, tot wie weet hoe lang in de behoefte zal moeten voorzien. Ook zou men volgens den Geneeskundigen Inspecteur in eene gemeente, waar het schoolbezoek veel te wenschen overlaat, bij de bepaling der benoodigde schoolruimte het oog behooren gevestigd te houden op eene gehoopte toeneming van het schoolbezoek, in plaats van zich naar dat slechte schoolbezoek te gedragen, alsof het eene gewenschte zaak ware.

Gedeputeerde Staten van Overijssel hebben op 15 April 1875 besloten de rapporten van den Inspecteur van het Lager Onderwijs en den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in afschrift te zenden aan den Raad van Oldenzaal, onder mededeeling, dat zij op grond van de daarin vermelde omstandigheden vermindering van het getal scholen niet wenschelijk achtten en dus ook na de aangenomen vergrooting der 1ste openbare school de oprigting eener tweede school zouden moeten bevelen; dat zij daarom den Raad in overweging geven zijn besluit in te trekken.

Van dat besluit is de Raad van Oldenzaal naar aanleiding van het bepaalde bij art. 13 der wet op het lager onderwijs in beroep gekomen bij den Koning, met het verzoek het besluit tot opheffing der 2de en vergrooting der 1ste openbare school goed te keuren en Gedeputeerde Staten te bevelen in dat besluit te berusten.

Gedeputeerde Staten hebben bij hun berigt van 10 Junij 1875, met verwijzing naar de reeds vermelde stukken, geadviseerd tot afwijzing van het beroep.

De overweging van dit geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 Junij 1875 n°. 52, Afdeeling V.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Negentiende vergadering.

Vergadering van Maandag, 9 *Augustus* 1875.

(Geopend ten 1 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 17 Julij ll., n°. 24, houdende beschikking op *het beroep van J. Bos, te Leeuwarden, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting van twee bakovens* (zie het verslag over deze zaak op blz. 267—269).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door J. Bos, winkelier, te Leeuwarden, bij Ons ingesteld van eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 17 Februarij 1875, n°. 6/30, waarbij hem vergunning is geweigerd tot het bouwen van twee bakovens in het door hem bewoonde huis, in de Kleine Kerkstraat, letter F, n°. 91, in die gemeente gelegen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 Junij 1875, n°. 39;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 9 Julij 1875, litt. A, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders steunt op de overweging, dat, blijkens het ingestelde onderzoek, de inrigting van het huis, waarin de appellant de ovens wenscht te maken, in verband met de weinig geschikte bergruimte voor brandstoffen, gevaar voor brand doet ontstaan, terwijl de ligging van het huis, tusschen verschillende hoogere panden, zonder voldoende toegangen, ingeval van brand, slechts eene zeer gebrekkige gelegenheid tot blussching aanbiedt;

dat deze bezwaren allezins gegrond zijn te achten, en alzoo de oprigting eener bakkerij in het bedoelde perceel in strijd zoude zijn met het algemeen belang;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) en art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving der beschikking van Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden van 17 Februarij 1875, n°. 6/30, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 17 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2°. van den 17 Julij ll., n°. 25, houdende beschikking op *het beroep van A. F. Ronner, te Dokkum, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Friesland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 288, 289).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door A. F. Ronner, te Dokkum, bij Ons ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 8 April 1875,

n°. 35, strekkende tot handhaving van de uitspraak van den Militieraad, waarbij appellants zoon Pier Ronner voor de dienst bij de nationale militie is aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 Junij 1875, n°. 53;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 9 Julij 1875, l^a. C., 4de Afdeeling;

Overwegende, dat de appellant heeft vier zonen, waarvan de oudste in 1861 bij de militie is ingedeeld en nà volbragte vijfjarige dienst is gepasporteerd; de tweede in 1868 van de dienst bij de militie is vrijgesteld wegens broederdienst; de derde, loteling van het jaar 1872, buiten oproeping is gebleven; en de vierde is de loteling van dit jaar;

dat appellant beweert, dat tot zijn gezin slechts moeten geacht worden te behooren drie zonen, waarvan de oudste gediend heeft en dus de jongste regt heeft op vrijstelling; dat toch de tweede zoon, in 1869 naar Noord-Amerika vertrokken en aldaar gevestigd te Minneapolis in den Staat Minnesota, verkeert in het geval, bedoeld bij de laatste alinea van art. 15 der wet op de nationale militie, en alzoo niet wordt gerekend tot het gezin te behooren, mede op grond van Ons besluit van 2 September 1873, n°. 4;

Overwegende, dat, daargelaten of de tweede zoon thans tot eenen vreemden Staat behoort, hij in ieder geval Nederlander was, toen hij den militiepligtigen leeftijd bereikte, en de militiewet dan ook op hem is toegepast, zoodat hij niet op ééne lijn kan gesteld worden met die personen, die wegens hunne vreemde nationaliteit niet met de Nederlandsche militiewet in aanraking komen;

dat er dan ook geene reden is om dien tweeden zoon te beschouwen als niet tot het gezin behoorende;

dat derhalve de loteling van dit jaar moet aangemerkt worden als de jongste van een gezin van vier broeders, waarvan alleen de oudste gediend heeft;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 8 April 1875, n°. 35, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 17 Julij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3o. van den 17 Julij ll., no. 26, houdende beschikking op *het beroep van A. Simons, te Oud-Beijerland, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 274—278).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Anthonie Simons, paardenkooper, wonende te Oud-Beijerland, bij Ons ingesteld beroep tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 26/29 April 1875, no. 87, waarbij, met handhaving der uitspraak van den Militieraad van 15 April te voren, zijn zoon Antony Simons voor de dienst bij de nationale militie is aangewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 30 Junij 1875, no. 55;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 9 Julij 1875, litt. D, 4de Afdeeling;

Overwegende, dat bovenvermelde loteling der ligting van 1875 behoort tot een gezin van twee zonen, waarvan de oudste, Jan Simons, als achtergebleven loteling der ligting van 1865 uit de gemeente Oud-Beijerland, krachtens art. 173 der wet op de nationale militie, op 30 Mei 1865 is ingelijfd, op 23 November van dat jaar zich met verlof voor zes maanden naar Triëst heeft begeven, sedert niet is teruggekeerd en den 4 Januarij 1870 als deserteur is afgevoerd;

dat de adressant voor zijnen tweeden zoon vrijstelling der dienst heeft gevraagd, op grond, dat deze, door het volgens den adressant vermoedelijk overlijden van zijnen broeder, zoude zijn éénige wettige zoon;

dat ten tweede door den adressant is aangevoerd, dat, indien het overlijden van zijnen oudsten zoon niet kan worden aangenomen, deze toch op 30 Mei 1870 eenen diensttijd van vijf volle jaren had volbragt, en hij alzoo niet, zoo als door Gedeputeerde Staten in hun besluit wordt aangenomen, op 4 Junij 1870 als deserteur kon worden afgevoerd, daar hij op dien datum niet meer dienstpligtig was, en zijn tweede zoon dien ten gevolge wegens broederdienst aanspraak op vrijstelling heeft;

dat bovengenoemde miliciën Jan Simons, niettegenstaande hij daartoe behoorlijk was opgeroepen, zich, blijkens de overgelegde briefwisseling, in November en December van het jaar 1869 gevoerd tusschen Onzen Commissaris in de provincie Zuidholland, den Kolonel van het 6de regement infanterie en den Burgemeester van Oud-Beijerland, niet bij zijn corps heeft gevoegd, en hij uit dien hoofde, blijkens het officieel extract uit het stamboek, op 4 Januarij 1870, en niet, zoo als abusievelijk in het besluit van Gedeputeerde Staten is vermeld, op 4 Junij van dat jaar, als deserteur is afgevoerd;

dat hij mitsdien geen volle vijf jaren heeft gediend, en hij alzoo geene reden tot vrijstelling van eenen jongeren broeder wegens broederdienst kan geven;

dat het door den adressant beweerde overlijden van zijnen oudsten zoon op geenerlei wijze is gebleken, en alzoo zijn tweede zoon niet als éénige wettige zoon is aan te merken;

Gezien de wet van 10 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 26/29 April 1875, n°. 87, het beroep van den adressant te verklaren ongegrond en de aanwijzing voor de dienst van den loteling Anthony Simons te handhaven.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 17 Julij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

4°. van den 17 Julij ll., n°. 27, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Nijmegen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland*, *waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeente-begrooting voor* 1875 (zie het verslag over deze zaak op blz. 278—281).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door den Raad der gemeente Nijmegen bij Ons ingediend verzoekschrift, houdende voorziening tegen een besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Gelderland van 9 Maart ll., n°. 86, waarbij geen genoegen is genomen met de vermindering van het subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur aldaar in 1875 met *ƒ*500, volgens raadsbesluit van 26 Februarij te voren, en is aangedrongen op eene vermindering van dat subsidie met minstens *ƒ*1000;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 Junij 1875, n°. 42;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 Julij 1875, l^a^. E, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat door den Gemeenteraad van Nijmegen bij zijn voormeld verzoekschrift van Ons alsnog de goedkeuring verlangd wordt van bovenbedoeld raadsbesluit van 26 Februarij ll., voor zooverre daarbij het subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur aldaar voor 1875 is verminderd met *ƒ* 500;

dat het aangevallen besluit van Gedeputeerde Staten van 9 Maart ll., n°. 86, even als de vroegere besluiten, door hun Collegie met opzigt tot de begrooting van het Burgerlijk Armbestuur voor 1875 genomen, zich gronden op art. 61, 2de lid, der wet tot regeling van het armbestuur, bij hetwelk aan Gedeputeerde Staten toezigt wordt opgedragen op de bij de artt. 59 en 60 dier wet bedoelde besluiten van gemeenteraden;

dat tegen besluiten van Gedeputeerde Staten als dat van 9 Maart ll., n°. 86, volgens diezelfde wet geen hooger beroep bij Ons is toegelaten;

Gezien het IVde hoofdstuk der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) tot regeling van het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

den Raad der gemeente Nijmegen in zijne hierboven omschreven voorziening tegen der Gedeputeerde Staten besluit van 9 Maart ll., n°. 86, te verklaren niet-ontvankelijk.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 17 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

5°. van den 17 Julij ll., n°. 28, houdende beschikking op *het beroep van A. Lissenberg, te Delfshaven, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij de vergunning is geweigerd tot het bouwen eener fabriek binnen den verboden kring van de begraafplaats te Delfshaven* (zie het verslag over deze zaak op blz. (254—263).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van A. Lissenberg, te Delfshaven, van 8 Maart ll.,

daarbij bij Ons in beroep komende tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 10 Februarij 1875, waarbij het hem gevraagd verlof is geweigerd tot oprigting eener fabriek op eenen afstand van 8 meters van de begraafplaats te Schoonderloo, gemeente Delfshaven;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 Junij 1875, n°. 25;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 9 Julij 1875, l^a. F., 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat bij Ons besluit van 17 November 1872, n°. 9, waarbij is verstaan, dat de schadelijkheid der begraafplaats te Delfshaven niet voldoende was gebleken om tot hare sluiting over te gaan, is geconstateerd, dat zij ligt op eenen afstand van 20 meters van hetgeen nog tot de bebouwde kom der gemeente kan gerekend worden;

dat de appellant derhalve, ingevolge art. 48 der na te melden wet, tot op dien afstand van slechts 20 meters van de begraafplaats bouwen kan, zonder daartoe eenig verlof te behoeven;

dat echter het bouwen op slechts 8 meters afstand daarvan, gelijk hij verlangt, voor de vrije werking der windstroomen over de begraafplaats belemmerend zoude zijn;

dat het verbod om te bouwen of putten te graven binnen zekeren afstand van begraafplaatsen door den wetgever gesteld is in het belang der volksgezondheid, en er derhalve overwegende redenen moeten aanwezig zijn voor Gedeputeerde Staten of voor Ons om in bijzondere gevallen verlof te geven tot afwijking dier wettelijke bepalingen;

dat zoodanige overwegende redenen in dit geval niet aanwezig zijn bevonden;

Gezien art. 48, in verband met art. 16, der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bekrachtiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 10 Februarij ll., het daartegen bij Ons ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 17 Julij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

6°. van den 17 Julij ll., n°. 29, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Gorinchem van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, waarbij de goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot het aangaan eener geldleening van ƒ* 50,000 (zie het verslag over deze zaak op blz. 265—267).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Gorinchem tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 9 Maart 1875, n°. 59/1, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 26 Februarij bevorens tot het aangaan eener geldleening ten laste dier gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 30 Junij 1875, n°. 41;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 9 Julij 1875, litt. G, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad heeft besloten eene geldleening aan te gaan, groot ƒ 50,000, tegen eene rente van hoogstens 5 pct. en aflosbaar in dier voege, dat de laatste afbetaling over 42 jaren zou geschieden, ten einde daarmede te bestrijden het overkruinen van watergangen, het maken van riolen, het bouwen van kademuren, alsmede het nieuw plaveijen van sommige gemeente-straten en het maken van trottoirs;

dat Gedeputeerde Staten hebben geweigerd dat besluit goed te keuren: eensdeels, omdat de aard der bedoelde werken niet toelaat, dat de vereischte kosten over een zóó langdurig tijdvak worden verdeeld, en voorts omdat de gesteldheid der gemeente-finantiën geen vrijheid toelaat tot dusdanige verdere bezwaring der toekomst, als waartoe gemeld raadsbesluit leidt;

dat Gedeputeerde Staten hebben te kennen gegeven, dat zij wel geneigd zouden zijn hunne toestemming te geven tot het aangaan eener geldleening op vrij langen termijn voor het bekostigen van die werken, die geacht kunnen worden van blijvend nut te zijn; maar dat, naar hun inzien, het geld, benoodigd voor de nieuwe bestrating, het maken van trottoirs en het bekeijen van eenen weg naar de begraafplaats, eene andere wijze behoorde gevonden te worden;

dat de gemeentewet, die de zelfregering der gemeenten, wat het geldelijk beheer betreft, heeft beperkt, is uitgegaan van het beginsel, dat, waar het handelingen geldt, die de toekomst der gemeente kunnen benadeelen, het hooger gezag de gemeente, als blijvend ligchaam, tegen het besturend personeel van het oogenblik zoo noodig behoort te beschermen;

dat de gemeente Gorinchem sedert het jaar 1859 reeds zes geldleeningen heeft aangegaan, waarvan ééne eerst in het jaar 2055 en twee in het jaar

1903 en 1909 zullen afgelost zijn; en dat het dus van het grootste belang is te waken, dat de toekomst der gemeente niet meer worde bezwaard, dan volstrekt noodzakelijk is;

dat het nieuw plaveijen van gemeentestraten en het maken van trottoirs een werk is, dat eigenlijk uit de gewone inkomsten bestreden moet worden; dat het in allen gevalle niet kan aangaan daarvoor geld op te nemen op zóó langen aflossingstermijn, daar men veilig kan aannemen, dat die werken meer dan eenmaal geheel of ten deele zullen moeten vernieuwd worden, vóór de schuld geheel zou zijn afgelost;

dat de voor die werken benoodigde som ook niet zoo groot is, dat de gemeente door eene spoedige aflossing daarvan te veel zou worden bezwaard;

dat Gedeputeerde Staten dus teregt hunne goedkeuring aan het raadsbesluit tot het aangaan eener geldleening van ƒ 50,000 op zóó langen termijn van aflossing hebben onthouden;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 9 Maart 1875 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 17 Julij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

7º. van den 21 Julij ll., nº. 9, houdende beschikking op *het beroep van R. van Mazijk van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zuidholland in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 208—210).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door den vader van Arie van Mazijk, loteling

van 1875 voor de gemeente Bleiswijk, bij Ons ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 6/10 April 1875, nº. 45, waarbij is gehandhaafd de uitspraak van den Militieraad tot vrijstelling van den loteling Pieter Verkade wegens broederdienst;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 16 Junij 1875, nº. 36;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 14 Julij 1875, nº. 39, 4de Afdeeling;

Overwegende, dat het gezin, waartoe de loteling Pieter Verkade behoort, vroeger bestond uit vier zonen, waarvan de oudste, Dirk, die in 1864 geloot heeft, na vijf jaren dienst is gepasporteerd en in 1870 is overleden; de tweede, Johannes, in 1872, wegens de dienst van zijn ouderen broeder, is vrijgesteld en eenige maanden daarna is overleden, de derde is de loteling van dit jaar en de vierde den militiepligtigen leeftijd nog niet bereikt heeft;

dat nu Gedeputeerde Staten van Zuidholland de vrijstelling van Pieter Verkade hebben gehandhaafd, omdat hij zou zijn de tweede van een gezin van drie zonen, waarvan de oudste heeft gediend;

dat namelijk de oudste zoon door Gedeputeerde Staten wel wordt medegerekend en de tweede niet, op grond, dat bij vroegere uitspraken zou zijn uitgemaakt, dat een broeder, die gedurende of na zijnen diensttijd is overleden, regt op vrijstelling blijft geven aan zijn volgenden broeder, en dus, ofschoon overleden, wel in het getuigschrift model nº. 10 moet worden vermeld; doch daarentegen een broeder, die overleden is, na van de dienst te zijn vrijgesteld, niet in dat getuigschrift behoort te worden opgenomen;

dat appellant, wiens zoon dienstpligtig zou zijn, indien de vrijstelling gehandhaafd bleef, beweert, dat die vrijstelling ten onregte verleend is, daar de tweede zoon, die, wel is waar, overleden is, maar eerst nadat hij vrijstelling wegens de dienst van den oudsten genoten had, moet worden medegerekend, zoodat het gezin moet geacht worden te bestaan uit vier zonen, waarvan de derde dienstpligtig is volgens het 1ste geval, voor eene familie van vier zonen, genoemd in de tabel, behoorende bij art. 49 der wet op de nationale militie;

Overwegende, dat de wet bij de berekening van het aantal broeders tot toepassing van art. 49 geacht moet worden in den regel het oog te hebben op den staat, waarin het gezin zich bevindt, wanneer de vrijstelling overeenkomstig de wet bij den Militieraad wordt aangevraagd, en dus op het getal der op dat tijdstip in leven zijnde broeders;

dat er evenwel gevallen zijn, waarin overleden broeders moeten worden medegeteld;

dat toch, volgens art. 50, nº. 4, der wet, een gedurende zijn diensttijd overleden broeder aanspraak op vrijstelling geeft aan een anderen broeder, en de aanspraak op vrijstelling, volgens art. 50, nº. 2, verkregen door volbragte vijfjarige dienst van een broeder, niet kan geacht worden te vervallen door het latere overlijden van dien broeder; en dat broeders, wier dienst wordt in aanmerking genomen tot vrijmaking van andere, natuurlijk bij de bepaling van aantal broeders moeten worden medegerekend;

dat dit bij uitzondering mederekenen van overleden broeders alleen een gevolg is van het in aanmerking nemen hunner dienst als reden tot vrijstelling, en dus niet te pas komt, wanneer die dienst niet meer als reden van vrijstelling kan gelden;

dat nu in dit geval de oudste broeder vijf jaren heeft gediend; dat zijne dienst, ofschoon hij reeds was overleden, toen de tweede broeder dienstpligtig werd, destijds teregt geoordeeld is dien tweeden broeder vrij te maken; dat echter, dit eenmaal geschied zijnde, die dienst volgens de duidelijke bedoeling der wet niet nog eens als reden van vrijstelling kan gelden ten behoeve van een broeder, die tot eene nieuwe reeks behoort;

dat er dus geene reden is om den oudsten, overleden broeder nu nog te rekenen als tot het gezin behoorende, en er evenmin reden bestaat om den tweeden, insgelijks overleden broeder mede te tellen;

dat het gezin derhalve geacht moet worden te bestaan uit twee zoons, waarvan de loteling van dit jaar Pieter Verkade de oudste is en waarvan er geen dient of gediend heeft;

dat die loteling dus ten onregte van de dienst is vrijgesteld;

Gezien de wet op de nationale militie van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 6/10 April 1875, n°. 45, den loteling van dit jaar voor de gemeente Bleiswijk, Pieter Verkade, alsnog aan te wijzen voor de dienst bij de nationale militie.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 21 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

8°. van den 21 Julij ll., n°. 17, houdende beschikking op *het beroep van B. van der Kooi, te Leeuwarden, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener kuiperij in de Gloppe in de Weerd* (zie het verslag over deze zaak op blz. 283, 284).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het bij Ons ingesteld beroep van B. van der Kooi, te

Leeuwarden, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 9 December 1874, n°. 17/30, waarbij vergunning wordt geweigerd tot het oprigten eener kuiperij in een pakhuis, staande in de Gloppe in de Weerd aldaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 6 Julij 1875, n°. 45;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 Julij 1875, l^a^. E, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden, bij beschikking van 9 December 1874, n°. 17/30, het verzoek van den adressant hebben geweigerd uit hoofde der door de bewoners der aan bedoeld pakhuis belendende huizen geopperde bezwaren wegens gevaar voor brand, belemmering der passage als anderzins;

dat de plaatselijke gesteldheid van dien aard is gebleken, dat het uitbranden van het kuipwerk òf binnen's huis zou moeten geschieden, òf verrigt zou moeten worden in de zoogenaamde Gloppe, eene blinde steeg, en den éénigen toegang niet alleen tot het betrokken pand, maar ook nog van andere erven, terwijl vóór of bij het gebouw de ruimte wordt gemist voor de uitoefening van het kuiperswerk;

dat in het bezwaar, aan brandgevaar ontleend, niet kan worden voorzien door eenigen maatregel, als voorwaarde aan de vergunning te verbinden;

dat mitsdien de weigering van Burgemeester en Wethouders om de gevraagde vergunning te verleenen moet worden gehandhaafd;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) en art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden van 9 December 1874, n°. 17/30, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 21 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

9°. van den 24 Julij ll., n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Zwolle van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot verkoop van inschrijving*

op het grootboek der nationale werkelijke schuld (zie het verslag over deze zaak op blz. 313—316).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door den Raad der gemeente Zwolle bij Ons ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 15 April 1875, nº. 1139/904, waarbij zij hunne goedkeuring onthouden hebben aan het besluit van den Raad van 23 Maart 1875 tot verkoop eener inschrijving op het grootboek der nationale schuld;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 6 Julij 1875, nº. 57;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 17 Julij 1875, nº. 12, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat de Raad van Zwolle, ná aanvankelijk besloten te hebben tot verkrijging eener som van *f* 84,000 voor buitengewone uitgaven eene leening aan te gaan en het genoemde bedrag als opbrengst eener leening onder de ontvangsten der begrooting voor 1875 te hebben opgenomen, — later, op 23 Maart 1875, heeft besloten:

tot vinding der som van *f* 84,000 te gelde te maken de aan de gemeente behoorende 3 pct. inschrijvingen op het Grootboek der nationale schuld, groot *f* 115,700 nominaal, mits deze minstens tegen 72 pct. kunnen worden verkocht en niet verder dan tot eene reële waarde van *f* 84,700; met bepaling, dat in ieder der eerstvolgende twintig jaren uit de gewone inkomsten een twintigste gedeelte van het verkochte kapitaal aan effecten van dezelfde soort zal worden teruggekocht;

en voorts, in overeenstemming hiermede, de omschrijving van den bovenbedoelden post van ontvang op de begrooting te wijzigen;

dat Gedeputeerde Staten hieraan hunne goedkeuring hebben onthouden, op grond, dat van de inschrijving op het Grootboek, als behoorende tot het vermogen der gemeente, wel de vruchten ten bate van de tegenwoordige leden van dat ligchaam kunnen strekken, maar dat het vermogen zelf niet mag worden verteerd; en dat voor het in stand blijven van dat vermogen geen waarborg gelegen is in de bepaling omtrent het weder aankoopen van effecten, omdat die bepaling alle voor de toekomst verbindende kracht mist;

Overwegende, dat de overigens loffelijke en zonder twijfel in den geest der wet liggende zorg voor het in stand houden van het vermogen der gemeente niet zóó ver kan gaan, dat aan eene gemeente nooit het verkoopen harer inschrijvingen op het Grootboek der nationale schuld zou kunnen worden toegestaan, ook al leveren die inschrijvingen slechts geringe renten op van de

som, die zij waard zijn, zoodat het blijkbaar niet voordeelig voor de gemeente is dat kapitaal in den vorm van inschrijvingen te bezitten;

dat in dit geval niet betwist wordt, dat de uitgaven, welke de gemeente Zwolle door verkoop harer inschrijvingen wil bestrijden, van dien aard zijn, dat zij door buitengewone middelen mogen bestreden worden;

dat de gemeente zeker minder rente trekt van hare inschrijvingen dan zij zou moeten betalen van het geld, dat zij zou opnemen, indien zij hare inschrijvingen behield;

dat geene afdoende reden is aangevoerd, waarom het in dit geval niet raadzaam zou zijn de gemeente vrij te laten zich het benoodigde geld langs den meer voordeeligen weg van verkoop harer inschrijvingen te verschaffen;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 15 April 1875, n°. 1139/904, het besluit van den Raad van Zwolle, waaraan daarbij goedkeuring onthouden werd, alsnog goed te keuren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 24 Julij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

10°. van den 24 Julij ll., n°. 11, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Oirschot van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant*, *waarbij goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875 (zie het verslag over deze zaak op blz. 310—312).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het hooger beroep, bij Ons ingesteld door den Raad der gemeente Oirschot tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 26 Februarij ll., n°. 16, daarbij hunne goedkeuring onthoudende aan de begrooting van voornoemde gemeente over 1875;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 6 Julij 1875, n°. 49;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 17 Julij 1875, n°. 13, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat op de begrooting voormeld onder hoofdstuk VI, afdeeling II, artikel 1*a* der uitgaven is uitgetrokken eene som van *ƒ* 500 wegens uit te keeren subsidie aan het Burgerlijk Armbestuur te Oirschot, en zulks in verband met een daartoe strekkend besluit, door den Raad dier gemeente ingevolge art. 59 der wet tot regeling van het armbestuur genomen;

dat Gedeputeerde Staten, met het oog op artt. 20 en 21 dier wet, zich met dat raadsbesluit niet kunnende vereenigen, in voldoening aan art. 61, tweede lid, dierzelfde wet, hunne goedkeuring aan de gemeente-begrooting hebben geweigerd, en zulks uit aanmerking, dat het hiervoren vermeld subsidie ten behoeve van het Burgerlijk Armbestuur voor het jaar 1875 *ƒ* 150 hooger is uitgetrokken dan op de begrooting van 1874, terwijl ook uit anderen hoofde niet onbelangrijke sommen voor armenverpleging op de gemeentebegrooting in uitgaaf geraamd zijn;

dat verhooging van subsidie op zich zelve met geest en letter der wet tot regeling van het armbestuur moeijelijk te rijmen is en alleen dan en in zooverre zich laat regtvaardigen, wanneer omstandigheden van buitengewonen aard en omvang, als bij voorbeeld het uitbreken eener epidemische ziekte, de krachten van kerkelijke en bijzondere liefdadigheid doen te kort schieten, en alzoo in werkelijkheid die volstrekte noodzakelijkheid geboren wordt, welke meergemelde wet voor het verleenen van subsidie in het algemeen tot vereischte stelt;

dat echter de omstandigheden, door appellant bijgebragt ten betooge van de noodzakelijkheid eener verhooging van bewust subsidie, van allezins gewonen, jaarlijks terugkeerenden aard zijn en niet van dien omvang, dat de gemeentekas daarin bij wege van verhoogd subsidie zou behoeven of behooren te voorzien;

Gezien art. 209 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 26 Februarij ll., n°. 16, mits deze te bekrachtigen en het daartegen door den Raad der gemeente Oirschot ingesteld hooger beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 24 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

11°. van den 24 Julij ll., n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Kollumerland en Nieuw-Kruisland van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland*, *waarbij twee posten op de gemeentebegrooting voor* 1875 *zijn gebragt voor onderhoud van wegen en herstel van eene brug* (zie het verslag over deze zaak op blz. 167—169).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het adres van den Gemeenteraad van Kollumerland en Nieuw-Kruisland, daarbij Onze voorziening inroepende tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 14 Januarij 1875, n°. 33, waarbij door hen, met toepassing van art. 212 der gemeentewet, twee posten, elk van *f* 200, op de gemeente-begrooting voor 1875 worden gebragt, ter voorziening in de uitgaven, noodig, de een voor onderhoud van wegen, de ander voor het leggen van een duiker te Kollumerpomp;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 6 Julij 1875, n°. 21;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 17 Julij 1875, n°. 14, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de verpligting van gemeentebesturen om te voorzien in het onderhoud der in art. 230 der gemeentewet genoemde werken bestaat, gelijk het artikel uitdrukkelijk zegt, ten aanzien der *aan de gemeente behoorende*, niet bloot in de gemeente gelegene werken, en de bedoeling van den wetgever niet is geweest om den last van het onderhoud, waartoe particulieren of waterschappen *van ouds* verpligt waren, op de gemeenten over te brengen;

dat, wat er echter zij van de vraag, wie tot het onderhoud der hier bedoelde twee werken regtens verpligt is, die werken voor de publieke dienst zijn bestemd, en uit een nader ingesteld onderzoek is gebleken, dat zij zich in zulk een gevaarlijken toestand bevinden, dat de openbare veiligheid eene spoedige voorziening vordert;

dat art. 179*h* der gemeentewet de zorg voor de instandhouding en bruikbaarheid van wegen, bruggen enz., welke tot gemeene dienst van allen bestemd zijn, aan Burgemeester en Wethouders opdraagt, voor zoover van hen afhangt, dat wil zeggen, voor zoover die zorg niet krachtens het publiek regt aan een ander openbaar gezag is opgedragen, hetgeen in deze het geval niet is;

dat de bewering van den Gemeenteraad, dat de hier bedoelde wegen en brug van ouds door particulieren onderhouden zijn geworden en de verpligting daartoe nog op hen rust, aangenomen al, dat zij gegrond is, dat Bestuur niet kan ontheffen van de door art. 179*h* aan dat Bestuur opgelegde zorg, welke zorg juist medebrengt, dat het Gemeentebestuur bij nalatigheid der onderhouds-

pligtigen, zelf het gebrekkige herstelle, behoudens later verhaal der kosten op de nalatigen;

dat art. 205*l* der gemeentewet bepaalt, dat op de begrooting der uitgaven van de gemeente moeten worden gebragt de kosten van de zorg voor de publieke wegen, bruggen enz., in den omvang, bij art. 179*h* der wet aangeduid;

dat, wanneer de Gemeenteraad weigert, deze door de wet aan de gemeente opgelegde uitgaven op de gemeente-begrooting te brengen, zulks, volgens art. 212 der gemeentewet, geschiedt door Gedeputeerde Staten;

Gezien de aangehaalde artikelen der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland van 14 Januarij 1875, nº. 33, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 24 Julij 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. *het beroep van J. W. Quix en C. Lebens, te Born, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de appellanten van het lidmaatschap van den Gemeenteraad zijn vervallen verklaard.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Bij besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van den 23 April jl. werden C. Lebens en J. W. Quix, leden van den Raad der gemeente Born, vervallen verklaard van hun lidmaatschap van dien Raad, en zulks ter zake van leveringen, in strijd met art. 24 der gemeentewet, door hen ten behoeve der gemeente Born gedaan.

Gedeputeerde Staten gingen tot dezen maatregel niet over, dan nadat door hen vooraf eene kasopneming bij den betrokkenen Gemeente-Ontvanger bewerkstelligd, en daaruit gebleken was, dat werkelijk uitgaven ter zake der na te melden leveringen waren gedaan; en tevens eene Commissie uit hun Collegie een plaatselijk, contradictoir onderzoek en getuigenverhoor had ingesteld.

Volgens bedoeld besluit van 23 April heeft het Raadslid C. Lebens ten behoeve der gemeente Born geleverd het dennenhout, waaruit de palen en de latten zijn vervaardigd, dienende tot afsluiting van de algemeene begraafplaats aldaar, en was diens broeder F. Lebens geenszins, gelijk door het raadslid Lebens beweerd is, de eigenaar van dat hout, maar slechts de tusschenpersoon, ten wiens name het betrekkelijk mandaat ten bedrage van *f* 43.80, wel is waar, is afgegeven, en door wien dat mandaat, wel is waar, is gequiteerd, doch die ten duidelijkste gebleken is in de zaak der levering van meergemeld hout hoegenaamd niet betrokken te zijn geweest, dan alleen met het oogmerk om eene ongeoorloofde handeling aan de kennisneming der bevoegde magt te onttrekken.

Volgens datzelfde besluit van 23 April heeft het Raadslid J. W. Quix ten behoeve der gemeente Born geleverd vier honderd doornen planten, mede bestemd voor de afsluiting der algemeene begraafplaats aldaar. Het beweren van dat raadslid, dat die doornenplanten zouden hebben toebehoord aan zijnen zwager Linssen, verklaarden Gedeputeerde Staten uit verschillende omstandigheden gebleken te zijn onwaar, terwijl eene eigenhandig door C. Lebens voornoemd, destijds Burgemeester van Born, voor den Gemeente-Ontvanger geschrevene nota inhield, dat de bewuste vier honderd doornenplanten door den Wethouder J. W. Quix waren geleverd, met bestemming als hiervoren vermeld; doch dat die levering voor een bedrag van *f* 20 moest gemandateerd worden ten name den Gemeente-Veldwachter J. R. Hochstenbach.

Het is op grond van deze daadzaken en omstandigheden, in het besluit van 23 April breeder omschreven en gemotiveerd, dat Gedeputeerde Staten, met toepassing der slotbepaling van art. 24 der gemeentewet, C. Lebens en J. W. Quix vervallen verklaarden van hun lidmaatschap van den Raad der gemeente Born.

Genoemde personen zijn beiden bij ongeveer gelijkluidende verzoekschriften, gedagteekend 12 Mei, bij 's Konings Kabinet geëxhibeerd 14 Mei jl., tegen die uitspraak van Gedeputeerde Staten gekomen in hooger beroep bij den Koning.

Zij geven daarbij te kennen: dat zij met die beschikking in hooge mate bezwaard zijn, omdat zij die levering niet hebben gedaan, zoo als door Gedeputeerde Staten wordt beweerd, en in weêrwil van de daartoe leidende vermoedens in geenen deele blijkt uit de ter zake gevoerde instructie; dat echter daarenboven, al ware het beweren van Gedeputeerde Staten niet geheel ongegrond, de gepleegde handeling niet valt in de termen van gemeld art. 24 der gemeentewet, en zulks omdat hier geen sprake mag zijn van *deelnemen aan eene levering* in den zin van die verbodsbepalingen; dat toch de wetgever blijkbaar *met deelnemen aan leveringen* niet heeft bedoeld alle koopen en verkoopen van eenig voorwerp, daar hij in dat geval die meest usuële overeenkomsten van koop en verkoop bij namen had genoemd, maar van leveringen is gesproken in gelijken zin als bij art. 175 van den Code Pénal aan ambtenaren het deelnemen is verboden aan ondernemingen en aanbestedingen, waarover zij toezigt hebben; dat *in casu* altoos niets anders zou hebben plaats gehad dan eene koop-overeenkomst tegen een vasten prijs omtrent eene zaak, welke onmiddellijk door den kooper is in bezit genomen en waarvan de levering nader aan geene

keuring of goedkeuring van wien het ook zij mogt of moest worden onderworpen; dat ook in dien zin is gewezen het arrest van den Hoogen Raad der Nederlanden van 7 November 1865 (1), waarbij het verkoopen van materialen aan den aannemer van gemeentewerken niet is beschouwd als het *middellijk* deelnemen aan dergelijke leveringen, doch *pari ratione* evenmin het verkoopen van dergelijke of andere voorwerpen regtstreeks aan de gemeente kan worden beschouwd als een onmiddellijk deelnemen aan dergelijke handelingen.

Weshalve appellanten verzoeken, dat het Zijner Majesteit moge behagen het voormeld besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van den 11 Junij ll., merken in de eerste plaats op, dat, waar de gemeentewet in art. 24 zelfs de *deelneming* aan leveringen verbiedt, die verbodsbepaling toch zeer zeker het meerdere, namelijk *de levering zelve* moet insluiten.

Verder leggen zij tot staving hunner beschikking van 23 April de processen-verbaal en verdere bescheiden over, bij de instructie dier zaak opgemaakt of verkregen.

In die stukken — zeggen Gedeputeerde Staten — zijn de omstandigheden en daadzaken, welke de bedoelde leveringen door de heeren Lebens en Quix ten duidelijkste aantoonen en die geleid hebben tot het nemen der onderwerpelijke uitspraak, zoo breedvoerig en zaakrijk uiteengezet, dat zij meenen zich te kunnen onthouden tot verdere toelichting in meerdere beschouwingen te treden.

Alleen voegen zij aan het vorenstaande nog toe, dat het niet de eerste maal is, dat in de gemeente Born onder dit Bestuur onregelmatigheden zijn gepleegd met opzigt tot het finantieel beheer, die het daglicht niet mogten zien, zoo als o. a. bleek bij de behandeling der gemeenterekening over 1870.

Ten slotte merken Gedeputeerde Staten nog op, dat de adressanten tegen hunne uitspraak niet *tijdig* genoeg bij Zijne Majesteit in beroep zijn gekomen; daar toch, blijkens hunne adressen, zij van die uitspraak op den 29 April ll. mededeeling hebben ontvangen, terwijl hunne daartegen ingediende adressen eerst den 14 Mei daaraanvolgende, alzoo na het verstrijken van de in art. 26, al. 4, der gemeentewet daarvoor toegelaten termijn zijn ingekomen.

Bij 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur zijn ingekomen: 1°. een schrijven van den Raad der gemeente Born, ter regtvaardiging van de voormalige raadsleden Lebens en Quix; 2°. een schrijven van den Burgemeester van Born (die het schrijven, onder n°. 1 vermeld, niet mede onderteekende), houdende, dat hij, als Voorzitter van den Raad, van gevoelen was, dat verder geene bezwaren of motieven in te leveren waren, op grond, dat hem (die destijds geen Burgemeester was) van de zaak niets bekend was; 3°. een schrijven van het raadslid L. Savelkoul, houdende, dat hij en een ander raadslid, met name Hormans, zich, even als de Burgemeester, niet met het schrijven, onder n°. 1 vermeld, vereenigd hebben; 4°. een schrijven van J. W. Quix, daarbij over-

(1) Te vinden in het *Weekblad van het Regt* n°. 2743, en de *Nederlandsche Regtspraak*, Deel 81, bl. 108.

leggende vijf verklaringen ter nadere adstructie der door hem in deze gedane beweringen, en 5°. een schrijven van C. Lebens met een drietal verklaringen van gelijke strekking.

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van de appellanten optredende, licht het door hen ingestelde beroep nader toe en herinnert in de eerste plaats, dat volgens Gedeputeerde Staten dat beroep niet tijdig zou zijn ingesteld wegens art. 26 der gemeentewet.

Hij doet hiertegen opmerken, dat de uitspraak van Gedeputeerde Staten volgens de mededeeling van dat Collegie den 29 April aan appellanten is medegedeeld, terwijl hunne adressen van hooger beroep zijn ingekomen den 14 Mei. Al ware nu bewezen, dat de bedoelde uitspraak hun niet later dan den 29 April is medegedeeld, dan nog zijn de adressen den 12 Mei geteekend en verzonden, en dat komt overeen met de boeking op 14 Mei.

Art. 26 der gemeentewet intusschen spreekt van den termijn van *in beroep komen*, en dat is dus in dit geval werkelijk in tijds geschied.

Spreker gaat vervolgens over tot behandeling van de aanleiding tot deze zaak. Hij wijst er op, dat de klagt van sommige ingezetenen van Born aan den Minister van Binnenlandsche Zaken niet is ingediend op grond van werkelijk gemeentebelang, maar alleen op het feit zelf der leveringen, waarvan hier sprake is.

Uit het verslag van de Gedelegeerden uit het Collegie van Gedeputeerde Staten blijkt, dat de oorsprong dier klagt is eene vete van het raadslid Savelkoul, die anderen heeft opgewekt om de klagt te onderteekenen; dat de onderteekenaren echter niets wisten van de vermelde feiten. Gemagtigde verwijst tot staving hiervan op de verklaringen, blijkens het daarvan opgemaakt proces-verbaal van verschillende getuigen, o. a. van een, Geelen, die geteekend heeft op verzoek van Savelkoul, die hem zeide, dat de zaak betrof schoolgeld.

Spreker gaat alsnu over tot de ontwikkeling der gronden, die naar zijne meening zullen moeten leiden tot vernietiging van het aangevallen besluit van Gedeputeerde Staten.

Eerste grond.

De koop, die ten deze had plaats gehad, bestond in boomen en doornen in groei. Het gold dus een koop van *onroerende zaken.*

Bij Koninklijk besluit van 28 April 1853 is art. 24 der gemeentewet toegepast ook op onroerende zaken; doch de Redactie van het *Weekblad van het Regt* is in haar nommer 1596, van 4 December 1854, daar krachtig tegen opgekomen met het betoog, dat in art. 24 levering alleen doelt op roerende zaken; en dat, als onroerende zaken er onder begrepen waren, als men een bepaald onroerend voorwerp, dat aan een gemeenteraadslid toebehoort, in handen wilde krijgen, men dan zou moeten overgaan tot onteigening, die dikwijls zelfs niet mogelijk is.

Het Koninklijk besluit van 28 Maart 1855 heeft dan ook later in dien zin beslist, en insgelijks Gedeputeerde Staten van Groningen in 1864. Zie VAN EMDEN,

1ste vervolg op deel I der *Regtspraak* van LÉON, op gemeentewet, art. 24, n°. 1 (blz. 211).

Tweede grond van vernietiging.

Gedeputeerde Staten betoogen, dat de eigenaren van de geleverde goederen waren de twee appellanten, dat deze hebben verkocht aan de gemeente en de koopsom hebben genoten. Maar al was dat eens waar, dan is volgens Gemagtigde art. 24 niet geschreven voor feiten als *in casu.*

Op den aard van het feit moet gelet worden; want art. 26 zegt niet, dat Gedeputeerde Staten het raadslid, dat in strijd met art. 24 handelt, *moeten* vervallen verklaren, maar dat ze dat *kunnen* doen.

Nu is de waarde van het geleverde al zeer gering. Lebens zou voor dennenboomen hebben ontvangen *f* 43.80 en Quix voor doornenstruiken *f* 20. En onder welke omstandigheden? Hebben zij er naar gestreefd? Neen. De Gemeenteraad was van oordeel, dat openbare aanbesteding te veel zou kosten. Hij droeg aan het Dagelijksch Bestuur op om den aankoop te doen. Dat Bestuur, namelijk de Wethouder Spee, bezoekt daarop verschillende gemeenten; doch men vroeg te veel, b. v. fr. 25 voor 100 kleine doornenstruiken.

Lebens en Quix deden toen hoegenaamd geene moeite om het nu geleverde aan te bieden. Maar toen alle pogingen van het Dagelijksch Bestuur waren mislukt, stelden zij den Raad in de gelegenheid de voorwerpen *de quibus* te koopen.

Beiden werden daarmede belast, en zij hebben tot zeer redelijken prijs geleverd, o. a. 400 groote doornenstruiken voor *f* 20. Niemand is er, die kan ontkennen, dat de gemeente daardoor zeer is gebaat.

De conclusiën van den Gemeenteraad zijn dan ook:

1°. dat de beide raadsleden niet anders hebben kunnen handelen, dan zij gehandeld hebben;

2°. dat zij hebben gehandeld in het belang der gemeente, en

3°. dat zij in deze alles ten voordeele der gemeente hebben zoeken te schikken.

Ter nadere verdediging dier conclusiën verwijst pleiter naar het voorloopig verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de gemeentewet (zitting 1850—51, *Bijl.*, bl. 446), waarin op art. 26 het volgende wordt gelezen: De aandacht vestigde zich op het woord *schuldig.* Men vroeg, of daardoor *dolus* werd aangewezen. Zoo niet, dan kwam dit artikel uiterst streng voor: eene strengheid, die nog duidelijker in het oog sprong, indien hiermede art. 49 werd vergeleken, hetwelk geene straf stelt op het wegblijven uit de vergadering, wanneer de tegenwoordigheid dringend wordt gevorderd, en art. 60, hetwelk voor de overtreding van art. 24 door den Burgemeester slechts eene schorsing van eene maand vaststelt.

De memorie van beantwoording zegt hierop: dat ter goeder trouw met art. 24 in strijd zou kunnen worden gehandeld, is bezwaarlijk aan te nemen.

Dat Gedeputeerde Staten ambtshalve het bedoelde raadslid vervallen kunnen verklaren, is in het belang der wet. Zwakheid en wanbegrip konden, inzonderheid in kleine gemeenten, aan de raadsleden de handelingen veroorloven, die art. 24 hun verbiedt.

Art. 24 is dus door de Vertegenwoordiging aangenomen met de bedoeling,

dat het artikel alleen zou werken in het geval van kwade trouw; en de Minister geeft toe, dat alleen om den vorm niet moet worden vervallen verklaard.

Daarom lezen wij in VAN EMDEN, 3de vervolg op Deel I der *Regtspraak* van LÉON, blz. 367, op art. 26: »Schorsing kan ook worden uitgesproken voor eene overtreding, die te goeder trouw is begaan. Alleen voor de vervallenverklaring vordert het artikel *schuld*, maar dit staat ter beslissing van Gedeputeerde Staten" (*Gemeentestem* nº. 1025).

Dus ook ter beslissing van den Koning.

In casu was er nu niet de minste zucht om zich te bevoordeelen; alleen om de gemeente uit moeijelijkheden te helpen.

Dit komt nog te meer uit, als wij zien, dat Quix, hoezeer dringend uitgenoodigd om zijne briksteenen aan de gemeente te verkoopen, dit weigerde, omdat hij daarin eene overtreding zag, zoo als blijkt uit den brief van den Gemeenteraad van 30 Junij aan den Vice-President van den Raad van State.

Derde grond tot vernietiging.

Appellanten hebben geene levering gedaan en geene gelden genoten.

Het besluit van Gedeputeerde Staten van 23 April voert als gronden tegen C. Lebens aan: dat het hout afkomstig is van het hem toebehoorend perceel; dat hij last gaf tot afkappen; dat de overgebleven boomen door hem zijn teruggenomen; dat het onverschillig is, of het mandaat is afgegeven ten behoeve van Felix Lebens, daar uit het bovenstaande blijkt, dat deze alleen was tusschenpersoon.

Daartegen staat over: dat de boomen niet enkel zijn gerooid op het land van appellant Lebens, maar ook op dat van zijn broeder; dat uit niets bepaaldelijk blijkt, dat de boomen het eigendom waren van appellant.

Wel zijn sommige boomen op zijn grond geveld, doch enkele jaren geleden had hij dien grond gemeen met zijne beide broeders.

Ten gevolge van de goede verstandhouding der broeders, was overeengekomen, dat de dennen op het stuk gronds, aan den Burgemeester toegewezen, zouden behooren aan Felix Lebens, en dat deze die er op zou laten, totdat ze zouden zijn verkocht.

Van daar, dat Felix twee jaren geleden de dennen, op zijn grond staande, publiek had verkocht, en dat getuige Spee toch een jaar later er nog van hem had kunnen koopen.

Het raadslid Mulleners is dan ook van oordeel, dat het verkochte dennen waren van Felix Lebens. Het raadslid Hoedemakers bevestigt dat zeer stellig; en Felix Lebens verklaart, dat hij het is, die zijne dennen heeft verkocht en het geld heeft geïnd.

Dat appellant den last tot kappen heeft gegeven, zonder aan de arbeiders te vertellen, dat het de boomen waren van Felix Lebens, en dat de overgebleven boomen bij hem zijn bezorgd, — beteekent niet veel.

Immers had hij zich daarover niet aan de arbeiders te verantwoorden, maar aan den Raad; en aan dezen heeft hij vóór de handeling stellig gezegd, dat de boomen waren van Felix. Dit is uitdrukkelijk verklaard door den Wethouder Spee. Beide Wethouders verklaren, dat appellant belast was met den aankoop der palen van Felix Lebens.

Appellant handelde dus als zaakgelastigde van den Gemeenteraad en van zijnen broeder. Wat er overschoot van het hout, en waar dat zou bezorgd worden, dat had hij met dien broeder te verrekenen; dat heeft met deze zaak niets te maken.

Daarmede acht Gemagtigde dus aangetoond, dat er alle gronden zijn om aan te nemen, dat appellant met den verkoop niets te maken heeft gehad, en dat vermoeden wordt naar zijn gevoelen versterkt door het mandaat, geslagen ten name van Felix Lebens.

En wat nu betreft den appellant Quix, tegen dien moeten alle bezwaren wegvallen, omdat ten opzigte van hem *het bewijs* is geleverd, dat hij met den verkoop der doornenstruiken persoonlijk niets te maken heeft gehad.

Gedeputeerde Staten brengen ten zijnen laste, dat de doornenplanten afkomstig zijn van- en uitgestoken zijn op een perceel grond, hem toebehoorende; dat hij den prijs ten bedrage van *ƒ* 20 den 16 April 1874 bij afrekening van den Gemeente-Ontvanger heeft opgetrokken; dat die betaling door den Ontvanger is geboekt ten zijnen name; dat Burgemeester Lebens aan den Ontvanger eene verklaring heeft uitgereikt, inhoudende, dat de heer Quix de planten heeft geleverd, welke levering is gemandateerd op den Veldwachter; dat daaruit blijkt, dat de heer Linssen bij de levering der planten niet is betrokken geweest; dat de verdeeling der goederen tusschen de heeren Quix en Linssen reeds bij acte van 15 November 1870 voor den Notaris Meeuwissen is geschied, en dat daarbij geene andere bepaling omtrent houtgewas is gemaakt, dan alleen dat de boomen, wassende op de gemeentegronden of pootplaatsen, onverdeeld zouden blijven.

Ook van Quix blijkt, dat hij niet de minste moeite deed om de planten te verkoopen. Eerst was Spee met den aankoop belast, doch deze kon er geene vinden. Voor eene enkele partij vroeg men fr. 25 voor de honderd. Eerst toen men in den Raad niet meer wist wat men zou doen, zeide Quix, dat zijn zwager Linssen nog eenige planten had, en daarom werd hij met den aankoop belast.

Uit de verklaring van den Gemeenteraad van 30 Junij blijkt tevens, dat, als Quix had begrepen, dat er de minste twijfel zou kunnen ontstaan, of hij eigenaar was, hij het dan niet had gedaan; want in den Raad werd zeer bij hem aangedrongen om zijne briksteenen voor het lijkenhuisje te verkoopen, doch hij antwoordde, dat hij voor geen prijs ooit iets aan de gemeente verkoopen zou.

Dat de appellant (die den eigenaar in den Raad genoemd had) zich daaromtrent tegenover de gemeente-ambtenaren niet te verantwoorden had, spreekt van zelf.

Zijn zwager Linssen, Burgemeester te Neeritter, dus elders wonende, wilde wel verkoopen, mits hij er geen moeite mede had. Quix moest dus namens hem handelen.

Is dat zoo vreemd? En als de Burgemeester aan den Ontvanger heeft verklaard, dat Quix de planten heeft geleverd, dan moet 1°. die slechts betrekkelijk juiste uitdrukking niet ten laste van Quix worden gebragt, en is 2°. die

uitdrukking zeer goed te begrijpen, omdat de regeling der zaak aan Quix was opgedragen.

Dat Linssen het geld, nadat de zaak was afgedaan, heeft ontvangen, verklaart deze in zijn stuk van 30 Junij.

Er blijft dus niets meer over, dan dat de doornen stonden op den grond van Quix.

Maar hierbij valt er weder op te letten, dat hij die gronden in gemeenschap had bezeten met Linssen en die volgens Gedeputeerde Staten den 15 November 1870 heeft gescheiden.

Te meer kan het dus geschied zijn, dat de één eenige vruchten kan gehad hebben op het terrein, aan den anderen toebedeeld.

Gedeputeerde Staten zeggen wel, dat er bij de scheiding alleen eene reserve is gemaakt ten opzigte van het houtgewas; maar wie maakt er nu onder broeders gewag van in eene notariële acte, dat eenige doornenplanten mogen blijven staan op den grond van den anderen?

In de vergadering van Gedeputeerde Staten van 19 Maart heeft appellant verklaard, dat zijn zwager van die planten heeft verkocht aan het Kerkbestuur of aan de gemeente Guttecoven. Men had kunnen onderzoeken, of dit feit had plaats gehad.

Nu verklaart bovendien Matthijs Bokken, daglooner te Neeritter, dat hij op de bedoelde plaats en bepaaldelijk op den grond van den heer Quix in 1874 doornen heeft uitgedaan op last van Burgemeester Linssen en op de gronden van dezen onder Neeritter heeft geplant. En de dienstknecht Gerard Helgers bevestigt in eene gelijke verklaring van 30 Junij dezelfde feiten.

Bovendien verklaart Arnoldus Smiets, landbouwer te Holtum, den 3 Julij, dat de planten in quaestie werkelijk toebehoorden aan den heer Linssen.

Het is dus wel treurig, dat, als men ter goeder trouw regtmatige handelingen verrigt in het belang eener gemeente, en alleen om dat belang bevorderlijk te zijn, men daarvoor zooveel smaad en onregt moet verduren ten gevolge van eene persoonlijke tegenwerking van sommigen. De kiezers hebben er ook zoo over gedacht en hebben het vervallen verklaarde lid Quix herkozen, doch niet weder ingekozen het lid Savelkoul, waaromtrent Gemagtigde verwijst tot het dagblad Limburg van 7 Augustus ll.

Hij concludeert, dat de Afdeeling aan den Koning zal voordragen het besluit tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 23 April 1875.

III. *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Paulus Hubertus Geppard.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Uit de uitvoerige briefwisseling, welke over dezen persoon is gevoerd, zijn de volgende omstandigheden gebleken, waaruit de levensloop van Paulus Hubertus Geppard kan worden opgemaakt.

Op 3 Junij 1832 te Maastricht geboren, heeft hij in 1852 aldaar voor de nationale militie geloot en is hij eerst als plaatsvervanger in dienst getreden, waarna hij vrijwillig geteekend heeft voor de militaire dienst in de Oost-Indiën. In 1858 uit Java teruggekeerd, is hij te 's Hertogenbosch in datzelfde jaar veroordeeld geworden tot drie maanden gevangenzetting wegens bedelarij en landlooperij. Op 20 September 1859 werd hij terzelfder zake gevat te Weert en door de Regtbank te Roermond, op 19 October 1859, veroordeeld tot veertien dagen gevangenis-straf, met last om daarna in een bedelaarsgesticht te worden overgebragt. Hij is toen geplaatst in het gesticht te Veenhuizen, en later overgeplaatst in dat van Ommerschans en op 19 Augustus 1862 aan de justitie overgeleverd wegens misdrijf — zoo als schijnt, een *poging tot moord*, ofschoon het in de stukken genoemd wordt *moedwillige verwonding;* — althans hij is veroordeeld geworden tot vijf jaren tuchthuis-straf, welke straf hij te Leeuwarden heeft ondergaan, waarna hij naar het 2de gesticht te Veenhuizen is teruggebragt.

In Julij 1870 is hij, voor rekening zijner geboorteplaats Maastricht, geplaatst en verpleegd geworden in het gesticht voor krankzinnigen te 's Hertogenbosch, waarheen hij was overgeplaatst uit eene der koloniën voor bedelaars, en op 31 December 1873 is hij dáár als hersteld afgeschreven. Toen op het einde van December 1873 de Burgemeester van Maastricht van Regenten te 's Hertogenbosch kennis kreeg, dat Geppard als hersteld kon worden afgehaald, en deze, de Burgemeester, in overleg trad met den Officier te Assen over de vraag, of hij al of niet naar de bedelaarskolonie zoude worden teruggevoerd, is Geppard inmiddels, totdat die vraag zoude zijn opgelost, door Regenten uit het gesticht van krankzinnigen overgeplaatst in het Gasthuis, mede onder hun beheer staande; — daaruit is hij op 21 Januarij 1874 ontvlugt, nadat hij twee dagen te voren eene dagvaarding had ontvangen om voor de Regtbank te Assen te verschijnen als aangeklaagde wegens *moedwillige verwonding*, in het gesticht te Veenhuizen gepleegd.

Volgens de nu onlangs gedane verklaring van Geppard aan de Regenten der Godshuizen te 's Hertogenbosch, zoude hij zich, nà die ontvlugting, dadelijk per spoortrein begeven hebben naar Brussel, vervolgens naar Antwerpen zijn gegaan, en op 14 Mei 1874 weder te Maastricht zijn gekomen. Dit is zeker, dat hij door de Regtbank van Maastricht, wegens landlooperij, in dien zomer van 1874 al weder veroordeeld is om te worden overgebragt naar een bedelaarsgesticht, en dat hij, op 26 Augustus 1874 door de politie te Ommerschans gebragt, bij zijne komst aldaar bleek krankzinnig te zijn en, terstond bij den Geneesheer geleid, door dezen geoordeeld werd volslagen krankzinnig te zijn. Op de verklaring van dien Geneesheer is Geppard, op magtiging van den President der Regtbank, op 5 September 1874 wederom opgenomen in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch, waaruit hij op 15 October 1874 als hersteld weder ontslagen en naar de bedelaarskolonie terug is gevoerd.

De vraag is nu, welke gemeente, als zijne woonplaats, gehouden is tot betaling der laatste verplegingskosten van Geppard in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch, — van 5 September tot 15 October 1874, — en tot het

uitbrengen van advies daarover en het voordragen eener Koninklijke beslissing daaromtrent, zijn de stukken, op 's Konings magtiging, door den Minister van Binnenlandsche Zaken op 4 Junij jl. aan deze Afdeeling toegezonden.

Toen Maastricht, als zijne geboorteplaats, onder de werking der armenwet van 1854, voor zijne verpleging betaalde van Julij 1870 tot December 1873, kreeg de gemeente eene toelage van het Rijk en de provincie, volgens de op dat stuk bestaande voorschriften. Maar nu de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), art. 4, leidt tot de vraag, waar Geppard woonplaats had, toen hij in Augustus 1874 krankzinnig werd en deswege in September van dat jaar in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch geplaatst en er zes weken verpleegd is, — ontkent Maastricht tot die betaling verpligt te zijn, daar hij in 1852 reeds die gemeente verlaten heeft, zonder voornemen om er met er woon terug te komen. Ook de besturen van Roermond en 's Hertogenbosch betoogen, dat het verblijf van dien persoon in die gemeenten òf toevallig òf gedwongen is geweest. — Uit het gehouden onderzoek is gebleken, dat Geppard met zijne moeder, zijnen stiefvader Jacobus Vrancken, en het verder gezin, uit zijne twee broeders en vier zusters bestaande, op 25 Junij 1852 op het bevolkingsregister te Maastricht is afgeschreven, om zich te vestigen te Bunde; dat het gezin van Vrancken, met dezen zelven, in April 1873 is vertrokken naar Meerssen, terwijl uit de opgemelde feiten blijkt, dat P. H. Geppard, na te zijn in militaire dienst getreden, en na zijne terugkomst uit Oost-Indië, slechts vier of vijf dagen in het ouderlijk huis teruggekeerd is, maar daarna heeft gezworven en af en aan òf in de kolonie voor bedelaars, òf in eene gevangenis òf in een krankzinnigen-gesticht is geplaatst geweest.

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Veghel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting voor* 1875.

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, krachtens Zijner Majesteits magtiging, bij missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 29 Junij 1875, n°. 14, 2de Afdeeling, bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

In de Raadsvergadering van de gemeente Veghel, provincie Noordbrabant, gehouden den 15 Junij 1874, werd, met intrekking van een vroeger besluit en met voorbijzien van een ander besluit betrekkelijk het onderwijs in het teekenen, bepaald, dat in de openbare scholen dier gemeente in de kom en te Zijtaarts voor het vervolg alleen gewoon lager onderwijs zou worden gegeven.

Gedeputeerde Staten der provincie hebben, — op grond, dat op de hoofdschool dier gemeente in de kom onderwijs pleegt gegeven te worden in de beginselen der Fransche taal en in het teekenen; dat wel de Gemeenteraad van meening was, dat in de behoefte van dat meer uitgebreid lager onderwijs door het bijzonder onderwijs voldoende werd voorzien; dat echter uit ingewonnen berigten bleek, dat het bijzonder onderwijs te Veghel door aard en strek-

king alleen bestemd kon zijn voor leerlingen van eene bepaalde godsdienstige gezindte, maar niet voor alle leerlingen, tot andere gezindten behoorende; dat te Veghel, waar handel en nijverheid bloeit, behoefte bestaat aan meer uitgebreid lager onderwijs; en dat de vermindering van het getal leerlingen wel inkrimping van het onderwijzend personeel kon regtvaardigen, maar niet uitsluiting van meer uitgebreid lager onderwijs, — bij hun besluit van 30 Julij 1874 bepaald, dat het onderwijs in de school in de kom ook zal bevatten het onderwijs in de beginselen der Fransche taal en in het teekenen.

In de ontwerp-begrooting van inkomsten en uitgaven der gemeente Veghel, dienst 1875, werd gebragt een post van ƒ500 voor den Hulp-Onderwijzer voor de school in de kom. In de toelichting werd gezegd: »De opening eener bijzondere school heeft veroorzaakt, dat de openbare school in de kom thans slechts bezocht wordt door p. m. 25 leerlingen, zoodat volgens de wet slechts gevorderd wordt een Hoofd-Onderwijzer; daar echter de Hoofd-Onderwijzer geene toelating bezit tot het geven van onderwijs in het Fransch en het teekenen, vakken, die volgens vroeger raadsbesluit en de beslissing van Gedeputeerde Staten aan de openbare school in de kom moeten onderwezen worden, — is de jaarwedde van den Hulp-Onderwijzer geraamd op ƒ500."

Op die ontwerp-begrooting kwam ook nog voor onder de uitgaven, hoofdstuk VI, art. 9, een post, luidende: »Kosten van politie en gezondheidsmaatregelen, ter verzorging van arme lijders, ad ƒ1000." Ter toelichting werd gezegd: »De raming staat gelijk met die van het vorig jaar. Voor de loopende dienst zal vermoedelijk ook dit bedrag noodig zijn. Met buitensluiting van uitoefening van liefdadigheid en die aan de daarvoor bestemde instellingen van weldadigheid overlatende, wordt van dit artikel alleen gebruik gemaakt in gevallen van volstrekte onvermijdelijkheid; dan namelijk, wanneer politiezorg dringend vordert, dat de burgerlijke overheid zich den leider aantrekt."

Bij de beraadslaging over de begrooting werd de post van ƒ500 verminderd tot ƒ300 en de post van ƒ1000 verhoogd tot ƒ1200. Die verhooging had plaats, niettegenstaande de Voorzitter verzekerde, dat eene som van ƒ1000 voldoende was, en gegrond op het getal thans verpleegden, voor de uitbreiding van welk getal voor alsnog geene noodzakelijkheid bestond. Hij gaf bij die gelegenheid te kennen, dat de Gemeente-Geneesheer de verschillende armen aanspoort om bij het Gemeentebestuur op plaatsing in het gasthuis aan te dringen of plaatsing te vragen voor gebrekkige ouders, broeders of zusters. Ten voordeele van de verhooging werd aangevoerd, dat men voorzorgen moet nemen om niet bij de eerstkomende noodzakelijkheid in ongelegenheid te geraken.

Gedeputeerde Staten, aan wie de begrooting ter goedkeuring was ingezonden, hebben den 31 December jl. te kennen gegeven, geen genoegen te kunnen nemen met den uitgetrokken post voor den Hulp-Onderwijzer, omdat die wedde, ook blijkens opgedane ondervinding, niet voldoende is om een Hulp-Onderwijzer te kunnen verkrijgen, ter uitvoering van hun voormeld besluit; dat zij mede geen genoegen konden nemen met de verhooging van den primitieven post van ƒ1000, op de gronden, hiervoor vermeld, door den Burgemeester ontwikkeld.

De Gemeenteraad heeft daarop geantwoord, den 7 April jl., dat de toegestane

post voor den Hulp-Onderwijzer, uitsluitend voor het onderwijs in het Fransch en het teekenen bestemd, voldoende is, omdat er voor het Fransch slechts drie of vier leerlingen, voor het teekenen zeer waarschijnlijk zich geen enkele leerling zal voordoen; dat niet met ernst kan worden volgehouden, dat na de opening der bijzondere school voor jongens nog zoodanige behoefte aan het geven van dat meer uitgebreid onderwijs op de openbare school bestaat, dat zij het uitloven eener hoogere jaarwedde aan den Hulp-Onderwijzer zou wettigen; dat het nut, door het onderwijs te stichten, niet in vergelijking kan komen met de offers, daarvoor geëischt; dat toch het geheele getal der schoolbezoekers slechts ongeveer 25 bedraagt; dat de Gemeenteraad echter het schoolgeld heeft verhoogd tot *f* 1 per maand en de opbrengst der verhooging heeft bestemd voor den Hulp-Onderwijzer.

Ten opzigte van den post ad *f* 1200 beweerde de Raad, dat men zich te Veghel stipt houdt aan gebleken noodzakelijkheid voor bedeeling of verpleging, of opneming in het gasthuis; dat, mogt het uitgetrokken cijfer iets hooger zijn dan hetgeen voor het oogenblik gevorderd wordt, dit dan enkel als voorzorgsmaatregel is voor toekomstige gevallen.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 16/20 April jl. hunne goedkeuring aan de begrooting onthouden, omdat door het uittrekken eener bezoldiging van slechts *f* 300 de Gemeenteraad moet geacht worden weigerachtig te zijn om de vereischte geldmiddelen beschikbaar te stellen, om aan het besluit van Gedeputeerde Staten van 30 Julij 1874 behoorlijk uitvoering te geven, omdat, blijkens herhaalde pogingen, geen geschikt Hulp-Onderwijzer voor die som te krijgen is; en omdat, wat de verhooging van *f* 200 aangaat, die verhooging strekt om personen voor rekening der gemeente te doen verplegen in een gasthuis, niet van gemeentewege geregeld en bestuurd wordende; dat de noodzakelijkheid daarvan niet is gebleken, en de door den Gemeenteraad verlangde uitbreiding van de armenzorg, van gemeentewege uitgeoefend, alzoo in strijd moet geacht worden met de voorschriften en de algemeene strekking der wet tot regeling van het armbestuur.

Van dat besluit is de Gemeenteraad op den 18 Mei jl. gekomen in beroep bij den Koning, op de gronden, vervat in de toelichting der begrooting en in de hiervoor vermelde missive van den Gemeenteraad aan de Gedeputeerde Staten in dato 7 April jl.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dat adres is gesteld, hebben daarop den 7 Julij jl. berigt: dat naar hun inzien men te Veghel te weinig over heeft voor het onderwijs en te veel voor de armenverzorging; dat toch behoefte is aan eenigzins meer uitgebreid lager onderwijs te Veghel, omdat toch een aantal kinderen de bijzondere godsdienstige school niet kunnen bezoeken, en een aantal ouders dan ook reeds klagten hebben ingediend, dat geen onderwijs in de Fransche taal en het teekenen meer gegeven wordt; voorts dat zij verwijzen naar hetgeen de Burgemeester heeft gezegd in de raadsvergadering van 18 December 1874; en eindelijk, dat bij die verhooging de moeijelijkheid bestaat om de kerkelijke liefdadigheid in te krimpen, nl. door bedeelden van het liefdehuis (eene inrigting deels van kerkelijken, deels van bijzonderen aard) over te

brengen in het gasthuis, dat met genoemd liefdehuis één geheel uitmaakt, in welk gasthuis de verpleging geschiedt op kosten der burgerlijke gemeente; dat op deze wijze de subsidie voor het Burgerlijk Armbestuur, welke op aandrang van Gedeputeerde Staten is afgeschaft, onder een anderen vorm zoude terugkeeren, en wel ten behoeve van andere dan gemeente-instellingen, doch met voorbijgang van artt. 59 en volg. als van art. 19 der armenwet, in verband met art. 148 van de gemeentewet.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 25 *Augustus* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 21 Junij ll. (*Staatsblad* n°. 139), *waarbij Theodoor Welter niet-ontvankelijk wordt verklaard in zijn hooger beroep tegen de beschikking van Gedeputeerde Staten van Limburg*, *van* 2 *April* 1875, *betrekkelijk de aanwijzing van zijn zoon Jan Mathias voor de dienst bij de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 284—286).

Het rapport van den Minister van Binnenlandsche Zaken luidt aldus:

Litt. F.

—

4de Afdeeling.
MILITIE EN SCHUTTERIJEN.

Aan den Koning.

's Gravenhage, 12 Julij 1875.

Het behaagde Uwer Majesteit, om consideratiën en advies in mijne handen te stellen het hierbij teruggaande advies van den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) dd. 30 Junij ll., n°. 51.

Daarbij wordt Uwer Majesteit in overweging gegeven, om, met vernietiging

van het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, van 2 April 1875, waarbij de appellant Theodoor Welter niet-ontvankelijk is verklaard in zijne bezwaren tegen de uitspraak van den Militieraad in het 2de militie-district dier provincie, van 12 Maart te voren, houdende aanwijzing van zijn zoon Jan Mathias Welter tot de dienst bij de militie, — die uitspraak van den Militieraad te handhaven.

Het ontwerp van de uitspraak, aan Uwer Majesteits bekrachtiging ten deze onderworpen, luidt als volgt:

»WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

»Beschikkende op het beroep, ingesteld door Theodoor Welter, geboren te Bollendorf, Pruissen, wonende te Nederweert, Limburg, tegen eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van dat hertogdom, van 2 April 1875, lit. 1840/3 Q, in zake de nationale militie;

»Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 Junij 1875, n°. 51;

»Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van

»Overwegende:

»dat de Militieraad in het 2de district van Limburg den 12 Maart 1875 des adressants zoon Jan Mathias voor de dienst bij de militie heeft aangewezen;

»dat de adressant daartegen bezwaren heeft ingebragt bij Gedeputeerde Staten, bewerende, dat zijn zoon hier te lande niet dienstpligtig is, omdat hij niet geacht kan worden ingezeten van het Rijk te zijn, volgens de wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44);

»dat Gedeputeerde Staten den adressant niet-ontvankelijk hebben verklaard in zijn ingesteld beroep, op grond, dat zijne reclame moest worden beschouwd als gerigt tegen de inschrijving voor de militie, en dus binnen den bij art. 26 der militiewet bepaalden tijd had moeten ingebragt zijn bij Onzen Commissaris;

»dat de adressant daartegen heeft aangevoerd, dat de Militieraad, en in beroep Gedeputeerde Staten, gehouden zijn alle reclames te onderzoeken, die door lotelingen tegen hunne aanwijzing voor de militaire dienst worden ingebragt, ook al behooren zij tot die, welke reeds aan Onzen Commissaris konden worden onderworpen, en voorts, wat betreft de reclame zelve, heeft beweerd, dat zijn zoon moet aangemerkt worden als een vreemdeling, behoorende tot eenen Staat, waar de Nederlanders niet aan de verpligte krijgsdienst zijn onderworpen;

»dat wel tegen de inschrijving geene bezwaren meer kunnen ingebragt worden na verloop van den termijn, in art. 26 bepaald; maar dat daaruit niet volgt, dat de loteling daardoor zou zijn verstoken van het regt, aan art. 34 der militiewet ontleend, om zijne redenen van ongehoudenheid tot het vervullen van militairen dienstpligt in te brengen dáár, waar die moeten worden onderzocht, namelijk bij den Militieraad en later bij Gedeputeerde Staten, en dat

Gedeputeerde Staten dus ten onregte den adressant niet-ontvankelijk hebben verklaard in zijn ingesteld beroep;

»dat echter des adressants beweren, dat zijn zoon hier te lande niet tot de krijgsdienst zou verpligt zijn, geheel onjuist is;

»dat toch de laatste alinea van art. 15 der militiewet alléén buiten aanmerking wil gelaten hebben die vreemdelingen, die behooren tot een Staat, waar de Nederlander niet dienstpligtig is, of waar ten aanzien der dienstpligtigheid het beginsel van wederkeerigheid is aangenomen; en dat de loteling Jan Mathias Welter, zonder eenigen twijfel, zoowel volgens de bepaling van art. 5, 1o., van het Burgerlijk Wetboek als volgens de bepaling van art. 1, 1o., der wet van 28 Julij 1850, Nederlander en alzoo geen vreemdeling is;

»dat hij toch is geboren in de Nederlandsche gemeente Nederweert uit ouders, die sedert het jaar 1850 onafgebroken dáár hebben gewoond;

»dat de adressant en mitsdien zijn minderjarige zoon ook, ingevolge art. 3, 1o., der wet van 28 Julij 1850, als ingezeten moet worden beschouwd;

»Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* no. 72), art. 5, 1o., van het Burgerlijk Wetboek en de wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* no. 44);

»Hebben goedgevonden en verstaan:

»met vernietiging van het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, van 2 April 1875, waarbij de appellant niet-ontvankelijk is verklaard, te handhaven de uitspraak van den Militieraad, waarbij de loteling Jan Mathias Welter voor de dienst is aangewezen.

»Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur)."

Met dit advies kan ik mij niet vereenigen.

Het gevoelen van den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), dat des adressants zoon teregt voor de militie is ingeschreven, wordt door mij gedeeld. Die zoon, geboren uit ouders, tijdens zijne geboorte binnen het Rijk in Europa gevestigd, is Nederlander volgens art. 1, 1o., der wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* no. 44); de slotbepaling van art. 15 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* no. 72), waarop de adressant zich beroept, betreft alleen *vreemdelingen*, die tot een der dáár bedoelde vreemde Staten behooren, en is derhalve op des adressants zoon niet van toepassing.

De nationaliteit van den vader moet, in dit geval, buiten aanmerking blijven; de vader, sedert 1850 hier te lande woonachtig, was ingezeten des Rijks volgens art. 3, 1o., van eerstgemelde wet, zoo op het tijdstip der inschrijving van zijn zoon voor de militie, als tijdens de definitive sluiting van het inschrijvingsregister.

Gedeputeerde Staten hebben, naar mijn oordeel, teregt den adressant doen kennen, dat aan de door hem tegen de uitspraak van den Militieraad ingebragte bezwaren geen gevolg kan worden gegeven, daar zij de inschrijving van zijn zoon voor de militie betreffen en alzoo, volgens de slotzinsnede van art. 26 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* no. 72), binnen den dáár bepaalden

tijd bij Uwer Majesteits Commissaris in de provincie hadden moeten zijn ingebragt.

Dit is niet geschied. De gedane inschrijving voor de militie is derhalve een feit, waarop niet meer kan worden teruggekomen en waaraan ook niet op andere wijze de gevolgen kunnen worden ontnomen, die er volgens de wet aan verbonden zijn.

Ware te bekwamer tijd gebruik gemaakt van de bevoegdheid, om tegen register en lijst bezwaren in te brengen, en daaromtrent door Uwer Majesteits Commissaris in de provincie uitspraak gedaan, dan moest evenzeer in die uitspraak worden berust, omdat de wet daartegen geen beroep toelaat.

De Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) oordeelt, dat iedere reclame, ook al behoort ze tot die, welke reeds aan Uwer Majesteits Commissaris in de provincie konden worden onderworpen, gebragt kan worden voor den gewonen regter in militie-zaken, vermits, al is een loteling voor de militie ingeschreven, zijn regt onverlet blijft om op grond van art. 34 der militiewet zijne redenen van vrijstelling te doen gelden dáár, waar die moeten onderzocht worden, namelijk bij den Militieraad. Uit dien hoofde meent de Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), dat èn de Militieraad èn Gedeputeerde Staten de door den adressant ingebragte bezwaren tegen den militiepligt van zijn zoon hadden moeten onderzoeken en daarover uitspraak doen.

Deze opvatting kan ik niet deelen.

De taak, bij de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* nº. 72) den Militieraad opgelegd, wordt in de artt. 91 en 92 omschreven. Het onderzoek aangaande de al of niet gehoudenheid van een ingeschrevene tot de dienst bij de militie wegens gemis van het voor militiepligt vereischte ingezetenschap en omtrent de gemeente van inschrijving voor de militie is vreemd aan den werkkring en ligt buiten de bevoegdheid van den Militieraad; daarvoor wijst art. 26 der militiewet een ander gezag aan, dat *in het hoogste ressort* over een en ander uitspraak doet.

Art. 97 dier wet noemt de gevallen, waarin tegen de uitspraak van den Militieraad bezwaren kunnen worden ingebragt bij Gedeputeerde Staten: art. 98 vermeldt de uitzonderingen.

Het ligt in den aard van de zaak, dat de werkkring van Gedeputeerde Staten ten deze bepaald wordt door de bevoegdheid, welke de Militieraad bezit, tegen wiens uitspraak men bezwaren inbrengt, en dat alzoo, nu de Militieraad in geen onderzoek mag treden en geene uitspraak mag doen omtrent de inschrijving voor de militie en het al of niet bestaan van verpligtingen ten aanzien der nationale militie, — wel te onderscheiden van *dienst*pligt of gehoudenheid *tot de dienst*, waaromtrent door aanwijzing tot of vrijstelling of uitsluiting van de dienst wordt beslist, — Gedeputeerde Staten daartoe evenmin bevoegdheid hebben, wanneer zij geroepen zijn uitspraak te doen over bezwaren, bij hen tegen eene beslissing van den Militieraad ingebragt.

Is deze beschouwing juist met opzigt tot den werkkring, de bevoegdheid ten deze van Gedeputeerde Staten, dan geldt hetzelfde voor de toepassing van art.

103 der militiewet, dat slechts in de dáár aangewezen gevallen beroep bij Uwe Majesteit toelaat van de uitspraken, door Gedeputeerde Staten gedaan omtrent bezwaren, tegen beslissingen van den Militieraad bij hen ingebragt.

Het door den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) ingeroepen besluit van Uwe Majesteit van 14 September 1872, n°. 13, waarbij een ingeschrevene ongehouden is verklaard tot de dienst bij de nationale militie, brengt geene verandering in mijne beschouwing. Tegenover deze beslissing vermeen ik te mogen stellen Uwer Majesteits besluiten van 4 Julij en 19 December 1874, n°. 25 en 27; bij het eerste werd onder anderen overwogen, dat bezwaren tegen de inschrijving volgens de bepaling van art. 26 der militiewet kunnen worden ingebragt bij Uwer Majesteits Commissaris in de provincie binnen den tijd der nederlegging van de registers op de secretarie, die uiterlijk op 27 Januarij moet geschieden, en dat, wanneer in dien tijd geene bezwaren op de dáár omschreven wijze ingebragt zijn, dit later niet meer kan geschieden; bij het laatste, dat tegen de inschrijvingsregisters voor de militie *op geene andere wijze* bezwaar kan ingebragt worden, dan volgens art. 26, laatste lid, der militiewet.

Op deze gronden ben ik van oordeel, dat Gedeputeerde Staten van Limburg, bij hunne beschikking van 2 April ll., lit. 1840/3 Q, 2de Afdeeling B, den adressant teregt hebben doen kennen, dat aan zijn verzoek om verklaring, dat zijn, door den Militieraad tot de dienst bij de militie aangewezen zoon Jan Mathias Welter, voor wien uit anderen hoofde geene vrijstelling van die dienst bij den Militieraad was aangegeven, hier te lande niet dienstpligtig is, — geen gevolg kan worden gegeven, en dat de adressant in het tegen die beschikking bij Uwe Majesteit ingesteld beroep niet-ontvankelijk behoort te worden verklaard.

Het ontwerp van zoodanig besluit wordt Uwer Majesteit hierbij eerbiedig ter goedkeuring aangeboden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

Het daarop gevolgd Koninklijk besluit is van dezen inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Theodoor Welter, geboren te Bollendorf (Pruissen), wonende te Nederweert, tegen eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Limburg, van 2 April 1875, lit. 1840/3 Q, 2de Afdeeling B, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 30 Junij 1875, n°. 51;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 12 Julij 1875, lit. F, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Militieraad in het 2de militiedistrict van Limburg op 12 Maart 1875 des adressants zoon Jan Mathias Welter voor de dienst bij de militie heeft aangewezen;

dat de adressant daartegen bezwaren heeft ingebragt bij Gedeputeerde Staten, bewerende, dat zijn zoon hier te lande niet dienstpligtig is, omdat hij niet geacht kan worden ingezeten van het Rijk te zijn, volgens de wet van 28 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 44);

dat Gedeputeerde Staten den adressant hebben doen kennen, dat aan zijn bezwaarschrift geen gevolg kan worden gegeven, op grond, dat zijne reclame moest worden beschouwd als gerigt tegen de inschrijving voor de militie, en dus binnen den bij art. 26 der militiewet bepaalden tijd had moeten ingebragt zijn bij Onzen Commissaris in de provincie;

dat de adressant daartegen heeft aangevoerd, dat de Militieraad, en in hooger beroep Gedeputeerde Staten, gehouden zijn alle reclames te onderzoeken, die door lotelingen tegen hunne aanwijzing voor de militaire dienst worden ingebragt, ook al behooren zij tot die, welke reeds aan Onzen Commissaris in de provincie konden worden onderworpen; en voorts, wat betreft de reclame zelve, heeft beweerd, dat zijn zoon moet aangemerkt worden als een vreemdeling, behoorende tot een Staat, waar de Nederlanders niet aan de verpligte krijgsdienst zijn onderworpen;

dat door den Militieraad en Gedeputeerde Staten teregt is geoordeeld, dat de vraag, of des adressants zoon al dan niet verpligtingen ten aanzien van de nationale militie te vervullen heeft, bij hen geen punt van onderzoek kon uitmaken, vermits de Militieraad en Gedeputeerde Staten ten deze, volgens de wet, slechts geroepen waren om uitspraak te doen omtrent het al of niet bestaan van bij de wet erkende redenen van vrijstelling van of niet- of voorloopige niet-toelating van des adressants zoon *als loteling* tot de dienst bij de militie; dat toch, zoo bij adressant bezwaren bestonden tegen de *inschrijving* voor de militie van zijn zoon, hij deze, overeenkomstig de laatste zinsnede van art. 26 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), binnen den dáár bepaalden tijd aan de uitspraak van Onzen Commissaris in de provincie had moeten onderwerpen; dat derhalve ook het bij Ons ingestelde beroep van de beschikking van Gedeputeerde Staten geene aanleiding kan geven tot onderzoek en beslissing omtrent het beweren van den adressant, dat zijn zoon ten onregte voor de militie zou zijn ingeschreven;

dat voor des adressants zoon geene bij de wet erkende reden van vrijstelling van de militiedienst bij den Militieraad is ingebragt, en mitsdien, volgens art. 98, 1°., der militiewet, tegen de uitspraak van dien Raad tot aanwijzing van genoemden loteling voor de dienst geene bezwaren kunnen worden ingediend;

Gezien de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan den adressant niet-ontvankelijk te verklaren in zijn beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, dat in het *Staatsblad* en, te gelijk met het rapport van Onzen genoemden Minister, in de *Staatscourant* zal worden geplaatst.

Clarens, den 21 Julij 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Uitgegeven den 31 Julij 1875.
De Minister van Justitie,
VAN LYNDEN VAN SANDENBURG.

2°. van den 4 dezer, n°. 10, houdende beschikking op *het beroep van den Commissaris des Konings in de provincie Zeeland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 286—288).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van Onzen Commissaris in de provincie Zeeland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie van 4 Mei ll., n°. 11*a*, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 Julij 1875, n°. 54;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 Julij 1875, n°. 36, 4de Afdeeling;

Overwegende, dat Eduard de Clerck, den 27 Februarij 1855 te Maldeghem (België) geboren en volgens verklaring (model n°. 10) van den Burgemeester van Ede (Nederland) behoorende tot een gezin van twee halve broeders, van welken de oudste, Pieter van den Houwe, op 13 Februarij 1847 mede te Maldeghem (België) geboren is, door den Militieraad en, in hooger beroep, door Gedeputeerde Staten bij hunne voormelde uitspraak van 4 Mei ll., voor de dienst is aangewezen;

dat Onze Commissaris in voormelde provincie, van oordeel zijnde, dat genoemde loteling met opzigt tot de dienst der nationale militie als éénige zoon had behooren te worden beschouwd en vrijgesteld, op 14 Mei daaraanvolgende bij Ons tegen voormelde uitspraak van Gedeputeerde Staten is gekomen in hooger beroep;

Overwegende, dat des lotelings halve broeder Pieter van den Houwe in zijn geboorteland, België, steeds woonachtig is geweest en nog is en derhalve als Belgisch onderdaan is te beschouwen, zonder dat de vestiging zijner ouders, —

zijnde zijne moeder destijds met P. B. de Clerck hertrouwd, — in 1867 te Eede (Nederland) op zijnen staat van Belg van invloed hebbe kunnen zijn;

dat de loteling Eduard de Clerck, wiens vader te Eede (Nederland) geboren is, doch van 1847 tot 1867 in België verbleef, volgens art. 9 van den in België van kracht zijnden Franschen Code Civil, zoolang hij minderjarig is, geene aanspraak op de hoedanigheid van Belg maken kan, doch wegens zijne vestiging hier te lande als Nederlandsch ingezeten is aan te merken;

dat intusschen art. 181 der Grondwet en de wet van 1861 slechts gewagen van ingezetenen, als tot de krijgsdienst hier te lande verpligt, en laatstgenoemde wet, wat de verpligte krijgsdienst en de vrijstelling daarvan betreft, kennelijk alle zoodanige personen buiten aanmerking laat, die met de Nederlandsche krijgsdienst, wegens hunne vreemde nationaliteit, in geene aanraking komen en, bevonden zij zich hier te lande, volgens de slotbepaling van art. 15 der wet niet voor ingezetenen zouden gehouden worden;

dat, als blijkbaar gevolg van deze regtsbeschouwing, de wet van 1861 niet toelaat broederdienst bij eene vreemde krijgsmagt tot vrijstelling van den militiepligt hier te lande te doen gelden, maar omgekeerd dan ook genoemde wet geacht moet worden evenmin toe te laten het aanwezen van eenen broeder, welke door zijne nationaliteit aan Nederland geheel vreemd is, te doen gelden tot vestiging van den militiepligt hier te lande;

dat toch het buiten rekening houden van eenen broeder, die vreemdeling is, in het éene geval en diens bijberekening in het andere geval eene ongelijkheid van regtsbedeeling zou daarstellen, waartoe noch de geschiedenis der wet van 1861, noch haar geest of letter eenige aanleiding geeft;

dat derhalve Eduard de Clerck als éenige wettige zoon moet worden aangemerkt en behandeld;

Gelet op de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 4 Mei ll., n°. 11*a*, te verklaren, dat Eduard de Clerck als éenige wettige zoon aanspraak heeft op vrijstelling van de dienst van de nationale militie, en hem mitsdien alsnog daarvan vrij te stellen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 4 Augustus 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 4 dezer, n°. 11, houdende beschikking op *het beroep van den Commissaris des Konings in de provincie Zeeland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 286—288).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van Onzen Commissaris in de provincie Zeeland van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten dier provincie van 4 Mei ll., n°. 11*c*, in zake de nationale militie;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 Julij 1875, n°. 54;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 28 Julij 1875, n°. 36, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat Macharius of Marcharius d'Hooghe, den 6 October 1855 te Koewacht (Nederland) geboren en, volgens verklaring, model n°. 10, van den Burgemeester van Koewacht, behoorende tot een gezin van vijf broeders, van welken de vier oudsten te Sinaij (België) geboren zijn, door den Militieraad en, in hooger beroep, door Gedeputeerde Staten bij hunne voormelde uitspraak van 4 Mei ll., voor de dienst is aangewezen;

dat Onze Commissaris in voormelde provincie, van oordeel zijnde, dat genoemde loteling met opzigt tot de dienst der nationale militie als éénige zoon had behooren te worden beschouwd en vrijgesteld, op 14 Mei daaraanvolgende bij Ons tegen meergemelde uitspraak van Gedeputeerde Staten is gekomen in hooger beroep;

dat de vier oudste broeders, in België uit Belgische ouders geboren, door zich met hunne ouders hier te lande op 3 Augustus 1854 te vestigen, de hoedanigheid van Nederlander niet hebben kunnen verkrijgen, gelijk zij dan ook later, bij het bereiken van den militiepligtigen leeftijd hier te lande, als Belgische onderdanen beschouwd en, op grond der slotbepaling van art. 15 der wet betrekkelijk de nationale militie van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72), voor de militie niet ingeschreven zijn;

dat art. 181 der Grondwet en de voormelde wet van 1861 slechts gewagen van ingezetenen, als tot de krijgsdienst hier te lande verpligt, en laatstgenoemde wet, wat de verpligte krijgsdienst en de vrijstelling daarvan betreft, kennelijk alle zoodanige personen buiten aanmerking laat, die met de Nederlandsche krijgsdienst, wegens hunne vreemde nationaliteit, in geene aanraking komen en, bevinden zij zich hier te lande, volgens de slotbepaling van art. 15 der wet *niet* voor ingezetenen gehouden worden;

dat, als blijkbaar gevolg van deze regtsbeschouwing, de wet van 1861 niet

toelaat broederdienst bij eene vreemde krijgsmagt tot vrijstelling van den militiepligt hier te lande te doen gelden, maar omgekeerd dan ook genoemde wet geacht moet worden evenmin toe te laten het aanwezen van één of meer broeders, welke door hunne nationaliteit aan Nederland geheel vreemd zijn, te doen gelden tot vestiging van den militiepligt hier te lande;

dat toch het buiten rekening houden van één of meer broeders, die vreemdelingen zijn, in het éene geval en diens bijberekening in het andere geval eene ongelijkheid van regtsbedeeling zou daarstellen, waartoe noch de geschiedenis der wet van 1861, noch haar geest of letter eenige aanleiding geeft;

dat hiertegen niets afdoet de omstandigheid, dat de vier hier bedoelde broeders, ook *na* hunne meerderjarig-wording, te Koewacht zijn blijven wonen, daar zij met opzigt tot de krijgsdienst hier te lande toch altijd gebleven zijn vreemdelingen, vallende in de termen der slotbepaling van art. 15 der wet van 1861;

dat derhalve Macharius of Marcharius d'Hooghe als éenige wettige zoon moet worden aangemerkt en behandeld;

Gelet op de wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der uitspraak van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 4 Mei ll., n°. 11*c*, te verklaren, dat Macharius of Marcharius d'Hooghe als éenige wettige zoon aanspraak heeft op vrijstelling van de dienst bij de nationale militie, en hem alsnog daarvan vrij te stellen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 4 Augustus 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 4 dezer, n°. 17, houdende beschikking op *het beroep van Gebr. de Vries*, *te Amersfoort*, *van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente*, *waarbij vergunning is geweigerd tot het hebben van een magazijn van lompen in de Lavendelstraat* (zie het verslag over deze zaak op blz. 312, 313).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op een adres der gebroeders de Vries, kooplieden, wonende te

Amersfoort, daarbij in beroep komende van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 4 Jannarij 1875, n°. 617, waarbij hun vergunning is geweigerd om den zolder hunner woning, gelegen in de Lavendelstraat, wijk F, n°. 409, in die gemeente, tot eene bergplaats of magazijn van lompen in te rigten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 20 Julij 1875, n°. 52;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 Julij 1875, n°. 66, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de afwijzende beschikking van Burgemeester en Wethouders steunt op de overweging, dat, met het oog op brandgevaar, de aanwezigheid van lompen-magazijnen binnen de kom der gemeente niet wenschelijk is;

dat in dit geval, waar het magazijn zoude worden gevestigd op den zolder eener woning, de reeds bestaande lompenmagazijnen, door meermalen voorkomende zelfontbranding ten gevolge van het broeijen der lompen, steeds brandgevaar opleveren en ook in de lompen, welke de adressanten, zonder de noodige vergunning daartoe te hebben verkregen, hebben verzameld, vroeger reeds een begin van brand geweest is, — de vergunning teregt is geweigerd;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) en van 19 October 1852 (*Staatsblad* n°. 185), benevens art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Burgemeester en Wethouders van Amersfoort van 4 Januarij 1875, n°. 617, het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 4 Augustus 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van den 4 dezer, n°. 21, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van Th. H. Hendriksma* (zie het verslag over deze zaak op blz. 281. 282).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende de woonplaats van den armen krankzinnige Tjeerd Hessels Hendriksma;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 20 Julij 1875, n°. 34;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 29 Julij 1875, n°. 22, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Tjeerd Hessels Hendriksma den 2 Julij 1839 te Hindelopen is geboren en den 9 Januarij 1864 in de gemeente Wijmbritseradeel is gehuwd met Aaltje Jelles de Jong, die bij hare ouders te Woudsend, gemeente Wijmbritseradeel, woonde; dat hij kort na zijn huwelijk, op 8 Februarij 1869, is ingeschreven in het bevolkingsregister van Wijmbritseradeel (evenwel met de bijvoeging, dat hij in zijn vaartuig woonde), en dat hij in de geboorte-acten zijner twee kinderen, waarvan het éene is geboren op 2 Junij 1869 te Woudsend ten huize van de zuster zijner vrouw, en het andere op 14 Maart 1873 te Groningen in het schip, waarmede hij toen aldaar lag, — vermeld staat als schipper, wonende te Woudsend;

dat hij in het laatst van Januarij 1875, terwijl hij verblijf hield in zijn vaartuig, toen liggende te Leeuwarden, zoodanig krankzinnig is geworden, dat het noodig was hem in een krankzinnigengesticht te plaatsen, waarom hij dan ook op 30 Januarij krachtens regterlijke magtiging in het krankzinnigengesticht te Franeker is opgenomen; dat hij toen aanvankelijk is opgegeven als wonende te Woudsend, gemeente Wijmbritseradeel;

dat evenwel het Bestuur dezer gemeente ontkent, dat hij dáár woonplaats zou hebben, opgevende, dat hij steeds in zijn vaartuig verblijf hield, zelden met dat vaartuig in de gemeente gezien werd, en althans in de beide laatste jaren niet te Woudsend geweest was;

dat inderdaad niet blijkt, dat hij te Woudsend gevestigd zou geweest zijn, doch daarentegen door de opgaven van Burgemeester en Wethouders van Leeuwarden zoowel als van de vrouw van de krankzinnige bevestigd wordt, dat hij steeds verblijf hield in zijn vaartuig, waarmede hij steen en zand vervoerde ten behoeve van aannemers van werken, zonder zelfs des winters eene vaste ligplaats te hebben, daar hij steeds zooveel mogelijk in de vaart was en alleen bleef liggen, waar de vorst hem er toe noodzaakte, en zonder in eenige gemeente patent te nemen, daar zijn bedrijf hem niet patentpligtig maakte;

dat hij in deze omstandigheden geacht moet worden, noch in de gemeente Wijmbritseradeel, noch in eenige andere gemeente des Rijks woonplaats gehad te hebben, toen hij op 30 Januarij 1875 in het krankzinnigengesticht te Franeker werd opgenomen;

Gezien de wet op het armbestuur;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van overbrenging en verpleging van genoemden behoeftige door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 4 Augustus 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

6°. van den 4 dezer, n°. 24, houdende beschikking op *het beroep van W. Stevens c. s.*, *bewoners van het gehucht Langelo*, *gemeente Norg*, *van besluiten van den Raad dier gemeente en van Gedeputeerde Staten van Drenthe tot opheffing der openbare lagere school te Langelo* (zie het verslag over deze zaak op blz. 308—310).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingediend adres van W. Stevens c. s., ingezetenen van het gehucht Langelo (gemeente Norg), van Ons verzoekende de vernietiging van besluiten van den Gemeenteraad van Norg en van Gedeputeerde Staten van Drenthe tot opheffing der openbare lagere school in genoemd gehucht;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 20 Julij 1875, n°. 47;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 29 Julij 1875, n°. 47, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de besluiten van gemeenteraden tot oprigting of opheffing van scholen, krachtens de wet op het lager onderwijs, in het algemeen niet aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten zijn onderworpen; en Gedeputeerde Staten van Drenthe dan ook teregt het besluit van den Gemeenteraad van Norg tot opheffing der school te Langelo niet hebben goedgekeurd, maar verklaard

daarin te berusten, waardoor zij te kennen gaven, dat zij geen gebruik maakten van de bevoegdheid om, krachtens art. 17, al. 2, der wet op het lager onderwijs, het bestaan eener school te Langelo te bevelen;

dat de Gemeenteraad, na overleg met en met instemming van den Provincialen Inspecteur van het Lager Onderwijs, tot de opheffing der bedoelde school heeft besloten wegens het gering aantal der daarop gaande kinderen, gemiddeld slechts een tiental bedragende, terwijl de afstand van dat gehucht tot Norg, waar goede gelegenheid tot bekoming van openbaar lager onderwijs bestaat, slechts is ruim een half uur gaans langs eenen nieuw aangelegden straatweg;

dat het behoud dezer kleine buurtschool geacht is niet te zijn in het belang van het onderwijs zelf, en dat onder deze omstandigheden, voor zoover het aan Ons gerigt adres de strekking mogt hebben, dat door Ons het bestaan eener school te Langelo worde gelast, daartoe door Ons geene termen worden gevonden;

Gezien art. 17, al. 3, der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* nº. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het verzoek der adressanten ongegrond te verklaren.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 4 Augustus 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

7º. van den 13 dezer, nº. 38, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Oldenzaal van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot opheffing van de tweede openbare lagere school en vergrooting van de eerste openbare lagere school in die gemeente* (zie het verslag over deze zaak op blz. 381—384).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door den Raad der gemeente Oldenzaal bij Ons

ingesteld van het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 15 April 1875, nº. 1393/961, waarbij den Raad in overweging is gegeven zijn besluit van 3 Maart 1875 tot opheffing der tweede en vergrooting der eerste openbare lagere school in te trekken;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 27 Julij 1875, nº. 64;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 7 Augustus 1875, nº. 38, 5de Afdeeling;

Overwegende, dat de Raad der gemeente Oldenzaal op 3 Maart 1875, bij gelegenheid, dat aan den Hoofd-Onderwijzer van de tweede openbare lagere school in die gemeente eervol ontslag werd verleend, heeft geoordeeld, dat met éene school in de behoefte aan openbaar lager onderwijs in de gemeente kan worden voorzien, en derhalve heeft besloten de tweede openbare school op te heffen en de eerste te vergrooten;

dat de Burgemeester van Oldenzaal tegen dat besluit bedenkingen heeft ingebragt bij Gedeputeerde Staten van Overijssel, er bijvoegende, dat hij, met het oog op de bepaling van al. 2 van art. 17 der wet op het lager onderwijs, gemeend had niet te moeten overgaan tot toepassing van art. 70, 2de al., der gemeentewet;

dat ook de Inspecteur van het Lager Onderwijs, in overeenstemming met den Schoolopziener in het 4de district der provincie, en de Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt ongunstige berigten omtrent dat besluit hebben uitgebragt;

dat Gedeputeerde Staten op 15 April hebben besloten deze berigten in afschrift te zenden aan den Raad der gemeente Oldenzaal, onder mededeeling, dat zij, op grond van de daarin vermelde omstandigheden, vermindering van het getal scholen niet wenschelijk achtten, en dus ook na de vergrooting der eerste openbare school de oprigting eener tweede school zouden moeten bevelen; dat zij daarom aan den Raad in overweging gaven zijn bovenvermeld besluit in te trekken;

dat de Raad van Oldenzaal, naar aanleiding van art. 13 der wet op het lager onderwijs, zich in hooger beroep tot Ons heeft gewend, met verzoek zijn besluit goed te keuren en Gedeputeerde Staten te bevelen daarin te berusten;

Overwegende, dat bij art. 13 der wet op het lager onderwijs wel beroep op Ons wordt gegeven, maar van besluiten, door Gedeputeerde Staten krachtens die wet genomen;

dat in dit geval Gedeputeerde Staten alleen hebben te kennen gegeven, dat zij, indien de Raad bij zijn besluit bleef, krachtens art. 17 der genoemde wet vermeerdering van het getal scholen zouden bevelen, maar dat tot nu toe geen besluit, zoodanig bevel inhoudende, door Gedeputeerde Staten genomen is;

dat derhalve hier geen besluit bestaat, zoo als bij art. 13 der gemeentewet bedoeld wordt, en dus, op grond van dat artikel, geen beroep kan worden ingesteld;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* nº. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

den Raad van Oldenzaal niet-ontvankelijk te verklaren in zijn beroep.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 13 Augustus 1875. (*get.*) WILLEM.
De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

8°. van den 13 dezer, n°. 28, houdende beschikking op *het beroep van H. C. Jansen, te Schiedam, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, houdende afwijzing van het verzoek tot wijziging van den legger der wegen en voetpaden in die gemeente* (zie het verslag over deze zaak op blz. 294—308).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door H. C. Jansen, brander te Schiedam, op den 9 Maart ll. ingediend adres, daarbij verzoekende, dat door Ons zal worden vernietigd een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van den 10 Februarij 1875, B, n°. 304, 1ste Afdeeling G. S., n°. 52, waarbij zijn verzoek is afgewezen, dat de weg de Singel, onder n°. 20 gebragt op den legger der wegen en voetpaden der gemeente Schiedam, van dien legger zou worden afgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 26 Julij 1875, n°. 38;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 Augustus 1875, 1ª. B, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat reeds in het jaar 1854 op den legger der wegen en voetpaden in de toenmalige gemeente Nieuwland is gebragt een weg, genaamd de Singel; en dat, toen een gedeelte van het grondgebied dier gemeente vereenigd werd met de gemeente Schiedam, de Singel als openbare weg op den 31 Maart 1874 is overgebragt op den legger der wegen en voetpaden dier gemeente, als loopende langs de Velle- en Noordvestgracht van den Delflandschen Maasdijk tot de Gravelandsche kade, ter lengte van 620 meters en ter breedte van 7 meters;

dat adressant, als eigenaar van gronden, waarover die weg loopt, aan Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland heeft verzocht, dat die weg van den legger zou worden afgenomen, op grond, dat in 1854 de weg niet op regel-

matige wijze op den legger is gebragt, omdat die legger niet behoorlijk ter inzage had gelegen, althans daarvan geene voorafgaande kennisgeving had plaats gehad, en de bedoelde weg geen openbare weg is;

dat C. van der Zwet en een twaalftal andere eigenaars van gebouwen, langs den Singel staande, zich bij gemelde Staten tegen de inwilliging van het gedaan verzoek hebben verzet, op grond, dat de weg reeds lang vóór het jaar 1854 als openbare weg is gebruikt en volstrekt onmisbaar is voor de huizen, langs den Singel staande;

dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 10 Februarij ll. het verzoek van den adressant hebben afgewezen, daarbij aannemende, dat de weg regelmatig op den legger is gebragt en tevens regtmatig, omdat de weg werkelijk voor openbaar gebruik is bestemd en, zoowel vroeger als nu, als zoodanig wordt gebezigd;

dat adressant van dat besluit bij Ons is gekomen in beroep;

dat, hoezeer niet wordt betwist, dat tegen de voormelde leggers, vóórdat zij werden vastgesteld, geene bezwaren door den adressant zijn ingebragt, hij echter in zijn beroep is ontvankelijk, omdat art. 3 van het reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland van 3 November 1870 (*Provinciaal blad* nº. 103), het inbrengen van bezwaren ook nà de vaststelling der leggers toelaat;

dat echter de ingebragte bezwaren zijn ongegrond;

dat toch in de missive van den Burgemeester der toenmalige gemeente Nieuwland, op den 30 Maart 1854 aan Onzen Commissaris in de provincie gerigt, wordt gezegd, dat de bedoelde legger gedurende twee maanden ter visie van de ingezetenen is gedeponeerd geweest, en dat daartegen geene reclames zijn ingekomen;

dat daaruit voldoende volgt, dat de bij het reglement geëischte openbaarheid is in acht genomen; dat bovendien door den adressant niet wordt beweerd, dat bij de overbrenging van den weg op den legger der gemeente Schiedam eenige onregelmatigheid zou hebben plaats gegrepen;

dat, volgens het bepaalde bij art. 1 van bovengemeld reglement, op de leggers der wegen en voetpaden moeten worden gebragt de wegen, liggende ten dienste van het algemeen; dat de Singel langs het Exercitieveld tot aan de na te melden huizen met keijen, verder hier en daar met klinkers is bestraat, voorts met grind en koolasch is hard gemaakt; dat nergens eene afsluiting bestaat;

dat de Singel aan de éene zijde wordt begrensd door de voormelde Velle- en Noordvestgrachten en aan de andere zijde van het Exercitieveld tot aan het einde bij de Gravelandsche kade door eene lange bijna aaneengesloten rei gebouwen, zijnde woonhuizen, boerderijen en vooral in werking zijnde branderijen; dat vele dier gebouwen dáár reeds zeer lang, althans vóór het jaar 1854 hebben gestaan; dat in al die gebouwen zich bevinden deuren of poorten, toegang gevende tot den Singel; dat voor het verkeer tusschen de kom der gemeente Schiedam en de gemelde woningen, boerderijen en fabrieken langs de landzijde algemeen van den Singel wordt gebruik gemaakt en deze daarvoor volstrekt noodig is;

dat uit dit alles onmiskenbaar volgt, dat de Singel is een weg als bedoeld in gemeld art. 1 van het reglement, niet enkel op dit oogenblik, maar reeds sedert aldaar eene verzameling van huizen is ontstaan;

Gezien het reglement op de wegen en voetpaden in de provincie Zuidholland van den 3 November 1870 (*Provinciaal blad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van het besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Zuidholland van den 10 Februarij 1875, den adressant te verklaren ongegrond in zijne daartegen bij Ons ingebragte bezwaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 13 Augustus 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van P. van Bohemen, te Rotterdam, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener mestverzameling.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op een verzoek van P. van Bohemen om het huis Damrust, gelegen te Rotterdam op Zwaanshals aan de Rotte, te mogen veranderen en op het bijgelegen terrein eene mestvaalt te leggen, is door Burgemeester en Wethouders van Rotterdam bij besluit van 24 Julij 1874 beschikt, dat het verzoek tot het aldaar inrigten van een paardenstal en eene hooibergplaats, en het maken van eene houten wagenloods werd ingewilligd; doch dat werd afgewezen het verzoek tot het aldaar houden van eene verzamelplaats van mest. Op dit laatste punt kwam de belanghebbende terug; doch Burgemeester en Wethouders verklaarden bij hunne dispositie van 28 Augustus 1874, dat bij die afwijzende beschikking werd volhard. Het is uit de stukken op te maken, dat van Bohemen zich toen bij adres tot den Koning heeft gewend, maar dat de Minister van Binnenlandsche Zaken aan Burgemeester en Wethouders de opmerking heeft gemaakt, dat de zaak niet eenvoudig kon worden afgedaan krachtens de gemeenteverordening van 1854 op de openbare reinheid te Rotterdam,

maar behandeld moest worden volgens het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19), als vallende de verzochte verzameling van mest onder de in art. 3 van dat besluit genoemde »magazijnen of hoopen van drek, bagger, vuilnis, stilleputten, penserijen enz." De belanghebbende, dienaangaande ingelicht, verzocht nu nogmaals aan Burgemeester en Wethouders de gemelde vergunning en gaf te kennen, dat zijn voornemen was om op de aangeduide plaats eenige paardenmest, waarin hij handel drijft, tijdelijk te verzamelen, totdat de schippers die komen weghalen. Daarop is toen gehouden een onderzoek *de commodo et incommodo.* Uit de opgeroepene buren is alleen verschenen H. F. Hoijer, Directeur van Heinekens beijersch-bierbrouwerij, die verklaard heeft, dat hij in het belang zijner fabriek, die aan de overzijde der Rotte ligt, zich tegen de inwilliging van het verzoek van van Bohemen verzetten moest, daar de van eene mestvaalt te verwachten stank bedervend zoude werken zoowel op de atmospheer, als op het water der Rotte, te schadelijker, nu in diezelfde buurt reeds vele stankverwekkende inrigtingen bestaan, en de toestand, reeds nu nadeelig, daardoor zoude verergeren. Hij voegde er bij, dat het tijdelijke van den opslag niet kan worden gecontroleerd, en hij zelfs zich tegen het nederleggen voor één dag zoude moeten verzetten. De Hoofd-Inspecteur over het Bouwen berigtte, dat hij niet geloofde, dat door voorzorgsmaatregelen kon te gemoet gekomen worden aan den hinder, te duchten van het vestigen eener mestverzameling op bedoeld terrein. Tegen het verspreiden van den stank en het verontreinigen van de straten en wateren zijn, bij den aan- en afvoer van mest aldaar, geene afdoende maatregelen te nemen. Burgemeester en Wethouders hebben dan ook de vergunning geweigerd bij hun besluit van 16 April jl., op deze overwegingen: »dat, sedert de demping der Binnenrotte ten behoeve van den Staatsspoorweg en sedert de daarmede in verband staande omlegging van de uitwatering van de Rotte, het gedeelte daarvan, tusschen de vesten der gemeente en het begin van het nieuwe uitwateringskanaal gelegen, nagenoeg niet kan worden gespuid, vermits de gemeente het regt niet heeft voldoende water in den boezem van Schieland te laten; dat desniettemin uit dit gedeelte Rotte het water moet komen, benoodigd voor de spuijing der sloten in de met arbeiderswoningen druk bebouwd wordende polders Rubroek en Oost-Blommersdijk; dat derhalve zorgvuldig geweerd moet worden alles wat meerdere vervuiling van dit watervak ten gevolge kan hebben, en dat er eer tot opruiming van bestaande stank en waterbederf veroorzakende inrigtingen dáár ter plaatse zou moeten worden overgegaan, dan tot het toelaten van nieuwe; dat de onderwerpelijke inrigting, die ten gevolge zou hebben het op min of meer groote schaal verschepen en overladen van mest, eene bron van voortdurende nieuwe vervuiling van dat water zou worden; en dat aan de gevreesde nadeelen niet voldoende door het stellen van voorwaarden kan worden te gemoet gekomen."

Daartegen nu is gerigt het beroep op den Koning, door van Bohemen ingesteld bij adres van 29 Mei jl., hetwelk op 's Konings magtiging door den Minister van Binnenlandsche Zaken bij brief van 15 Julij jl. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt.

In dat vrij uitvoerig stuk voert de adressant in hoofdzaak aan: dat de weigering van Burgemeester en Wethouders een gevolg is van het verzet van de Beijersch bierbrouwerij; dat die geen consideratie verdient, dewijl die nieuwe inrigtingen, welke de oude bierbrouwerijen verdringen, aanleiding geven door haar product, dat schadelijker is dan de jenever, tot uithuizigheid, daar zelfs vrouwen zich aan dien schadelijken drank overgeven; dat een Inspecteur over het bouwen niet bevoegd is een oordeel uit te spreken over de ongezondheid van eene mestvaalt; dat juist paardenmest voor de gezondheid bevorderlijk is, zoodat dan ook in den regel de koetsiers wonen en slapen naast of boven stallen; dat het terrein Damrust juist voor zulk eene bergplaats geschikt is, als zijnde dáár reeds eene petroleum-bewaarplaats, eene beenenrotterij en eene vernistokerij; dat hij vreest, dat de toeleg van het Gemeentebestuur is om alle stalhouders te dwingen dagelijks de mest te doen weghalen, welke ophaling door het Bestuur wordt verpacht. De conclusie is het verzoek tot vernietiging van het besluit van Burgemeester en Wethouders, en bij gevolg alsnog inwilliging van de gevraagde vergunning.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, verwijzen naar een berigt van Burgemeester en Wethouders, die op de handhaving der weigering aandringen, doch, voor het geval dat hooger Bestuur van eene andere meening mogt zijn, in allen geval wenschen, dat dan aan de vergunning de volgende voorwaarden worden verbonden, door den Bouw-Inspecteur aangegeven: 1º. dat het bergen of bewaren van mest plaats hebbe in een steenen gebouw met een digtgemelselden vloer, beschoten dak en twee luchtkokers, hoog minstens 15 M. boven Rottepeil, en dat buiten dat gebouw geen mest mag worden bewaard of neêrgelegd; 2º. dat de concessionaris zich, voor zooveel het bouwen aangaat, wende tot Burgemeester en Wethouders; 3º. dat het vervoer van mest naar en van de bergplaats niet anders mag geschieden dan in overdekte schuiten en geheel digtgesloten wagens; 4º. dat de inrigting binnen acht maanden na de vergunning zij in werking gebragt; en 5º. dat de concessionaris of zijne regtverkrijgenden zich onderwerpen aan alle verpligtingen, welke verder in het belang eener goede politie mogten worden opgelegd.

Nadere memoriën zijn er niet ingekomen.

De heer Mr. J. van Gigch, Advokaat te 's Gravenhage, zegt als Gemagtigde van den appellant hoofdzakelijk het volgende:

Mijne Heeren! Het beroep, waarover wij op dit oogenblik handelen, is aanhangig gemaakt door een adres aan den Koning, waarbij verzocht wordt vernietiging van het in het verslag van den heer Staatsraad-Rapporteur reeds vermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van Rotterdam.

Dat adres aan den Koning is wel zeer breedvoerig maar of het daardoor nog zeer klemmend is met betrekking tot de argumenten, die gebezigd zijn, meen ik te mogen betwijfelen.

Dat adres was mij dan ook onbekend; en ik kan gerust zeggen, dat ik er geen part of deel aan heb.

De redenen van bezwaar, die bij mij gerezen zijn tegen het besluit van Burgemeester en Wethouders, zijn van een geheel anderen aard; en ik zal trachten die zoo kort mogelijk op te geven.

Ik zal niet in eene beoordeeling treden van de vraag, in hoeverre de in het rapport vermelde aanschrijving van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken juist is, en dus of het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 wel toepasselijk is op eene verzameling van mest, als bedoeld is bij het verzoekschrift aan Burgemeester en Wethouders en dat aan den Koning. Dat is, geloof ik, in dit geval vrij onverschillig.

Maar aannemende, dat de weg, die gekozen is, juist is, heb ik in de eerste plaats een principieel bezwaar tegen de beslissing van Burgemeester en Wethouders.

Naar mijne overtuiging mag de nijverheid en de handel zoo min mogelijk belemmerd worden. En als er middelen zijn aan te wijzen, waardoor te vreezen nadeelen kunnen worden voorkomen of verminderd, dan is het zeer zeker wenschelijk die middelen toe te passen, om den handel en de nijverheid zooveel mogelijk te bevorderen.

Het is in eene welgeordende maatschappij noodig die takken te bevorderen en in de hand te werken, als dit zonder schade voor het publiek kan en mag geschieden.

Burgemeester en Wethouders zijn niet volkomen zeker van de juistheid van hunne eigen beslissing; want zij onderstellen, dat bij de beslissing van het Hooger Bestuur wel van hunne beschikking kan worden afgeweken; en voor dàt geval geven zij zelven de middelen aan de hand, waardoor de ernstigste bezwaren zouden kunnen worden voorkomen.

Welnu, als dat zoo is, dan is het ook wenschelijk, dat aan de nijverheid zoo min mogelijk hinderpalen worden in den weg gelegd.

Dat is wat ik noemde het principieel bezwaar, dat ik heb tegen het besluit van Burgemeester en Wethouders. Bij die beschikking wordt geen enkel woord gesproken van het belang van Heinecke's Beijersch bierbrouwerij. Van de bezwaren van die Directie wordt niet gerept; maar toch wensch ik daar een woord van te zeggen.

Wat is er van die bierbrouwerij? Zij bevindt zich in dezelfde buurt, waar de aangevraagde, slechts *tijdelijke* verzameling van mest zou worden opgerigt. Maar in dezelfde buurt zijn ook petroleum-magazijnen en andere inrigtingen, die voor de openbare gezondheid en ook in andere opzigten nog oneindig schadelijker en nadeeliger zijn dan deze zaak.

Maar de bierbrouwerij wenscht in zekere mate bescherming: niet als in vroeger tijd door de invoering van hoogere regten of premie, maar door eene andere soort van premie, door wering van andere ondernemingen van handel of nijverheid, die in meerdere of mindere mate met hare belangen in strijd zouden kunnen zijn.

Het is niet genoeg te zeggen, dat het water zou kunnen worden bedorven, om de oprigting onzer zaak te keeren.

Die argumenten van de bierbrouwerij schijnen dan ook bij Burgemeester en

Wethouders niet zwaar te hebben gewogen; althans er is geen spoor van te vinden in hunne beschikking.

Maar nu die beschikking zelve. Eerst werd de vergunning tot oprigting geweigerd op een grond, ontleend aan de gezondheid en reinheid, vóórdat het Gemeentebestuur door den Minister van Binnenlandsche Zaken er op was oplettend gemaakt, dat een andere weg moest worden ingeslagen, namelijk door de toepassing van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824.

Toen kwam dat argument van water-bederf: een argument van convenientie echter. Nu meen ik, dat de *bestaande* inrigtingen in de onderwerpelijke buurt veel meer het water kunnen bederven, dan de nu verlangde.

Maar hoe het ook zij, ik geloof, dat de beschikking geheel in strijd is met den geest en de bedoeling, en ik zou haast zeggen met de letter van het Koninklijk besluit van 1824.

Als men nagaat, wat tot het nemen van dat besluit heeft aanleiding gegeven, dan zal het blijken, dat men heeft willen voorkomen het vestigen van fabrieken, en dergelijken, die door hare vestiging of verandering »baarblijkelijk het publiek met gevaar, schade of hinder kunnen bedreigen" enz.

En als men nu nagaat, wat dat Koninklijk besluit onder »publiek" verstaat, dan heeft men slechts het oog te vestigen op art. 4, waar gesproken wordt van »beleide informatiën *de commodo et incommodo*, in welke de bewoners der huizen, naast aan de op te rigten trafiek of fabriek gelegen, in hunne belangen zullen worden gehoord."

Dus het publiek, voor wiens belangen men wilde zorgen, dat zijn de bewoners der belendende perceelen, de bewoners der gebouwen in den omtrek, waar men eene zaak wil vestigen of veranderen.

Maar wat hebben nu Burgemeester en Wethouders hier gedaan? Zij hebben niet gewaagd van de personen, wonende in de belendende perceelen; maar er wordt van geheel iets anders gesproken. Er wordt gesproken van bederf van het water, dat echter het publiek in den aangegeven zin des woords niets zou kunnen deren.

Maar bovendien, wat er gevraagd is, het oprigten, het mogen hebben van eene mestvaalt, hebben Burgemeester en Wethouders daartegen bezwaar? Het blijkt niet. Het blijkt ook niet, dat het belang der openbare gezondheid zich daartegen verzet.

Een en ander blijkt niet uit de beschikking van Burgemeester en Wethouders, maar alleen het bezwaar tegen de verscheping der mest.

Maar dat is gansch iets anders. Burgemeester en Wethouders verliezen daarbij toch uit het oog, wat er gevraagd is.

Burgemeester en Wethouders hebben toch alleen bezwaar met het oog op de eventuele gevolgen van het hebben eener mest-verzameling. Zij hebben alleen bezwaar tegen de verscheping.

Als dat waar is, zijn er middelen om er aan te gemoet te komen; en bij de inlichtingen van den Inspecteur op het bouwen zijn die middelen reeds aan de hand gegeven, waardoor dat bezwaar grootendeels zou kunnen worden opgeheven.

Als het vervoer der mest geschiedt in overdekte wagens en overigens mede in overdekte vaartuigen, dan heeft zulk eene verzameling in het geheel niet die bezwaren als eene verzameling van petroleum en andere dergelijke zaken.

Ik herhaal, dat ik tegen de beschikking zelve geen bezwaar zou hebben. Als *a priori* niet konden worden aangewezen de middelen om in de bedenkingen te voorzien, dan zou dat wel bijzonder hard zijn voor den betrokken persoon, die zoo doende van zijn middel van bestaan wordt beroofd, en in zijn handel wordt gestremd; maar dan wijkt dat belang voor het algemeene.

De middelen intusschen om aan de hier geopperde bezwaren te gemoet te komen *zijn* aangegeven. Of ze afdoende zijn, kan worden onderzocht; maar in ieder geval is het te beproeven, en het Dagelijksch Bestuur heeft het in zijne hand om aan de vergunning nog nadere voorwaarden te verbinden, opdat èn het publiek belang geen schade lijde, èn tevens het individueel belang niet uit het oog worde verloren.

Ziedaar, Mijne Heeren, wat ik in het belang van den appellant gemeend heb te moeten in het midden brengen.

III. *het geschil tusschen de gemeenten Almkerk en Emmikhoven betreffende de gemeenschappelijke regeling harer schoolbelangen.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op 7 Mei 1873 heeft de Schoolopziener in het 3de district van Noordbrabant de openbare lagere school te Almkerk afgekeurd, omdat, na de plaats gehad hebbende opzegging van eene overeenkomst over het schoolgaan der kinderen, welke met Emmikhoven bestaan had, dat lokaal te klein was voor gemiddeld 125 daarop gaande kinderen, en er geene goede ventilatie is, en het daglicht er slecht invalt, terwijl het gebouw in vervallen staat verkeert. Op het daartegen ingesteld beroep van den Gemeenteraad van Almkerk bij Gedeputeerde Staten, hebben dezen, na een ingesteld locaal onderzoek, de door den Schoolopziener gedane afkeuring gehandhaafd bij besluit van 18 September 1873, op grond, dat de school, eene lengte van 12.20 M. hebbende bij eene breedte van 8.30 M. en eene hoogte van 3.28 M., — hetgeen geeft, op een getal van 140 kinderen, welke in April er aanwezig waren bevonden, slechts 2.37 M^3 voor ieder kind, — ongeschikt is, de verdieping veel te laag is, en zoowel de verlichting als de luchtverversching onvoldoende zijn.

Daarop is, op aanzoek van Gedeputeerde Staten, gevolgd eene gemeenschappelijke regeling der schoolbelangen tusschen de gemeenten Almkerk en Emmikhoven, welke bij besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 22 September 1874 werd goedgekeurd. Art. 2 dier overeenkomst luidt: »De gebouwen en gronden ten dienste van het onderwijs, thans in afzonderlijk bezit zijnde, worden in gemeenschap gebragt, nadat de waarde daarvan onderling is vergeleken en op den voet van punt 3 vereffend." Punt 3 luidt: »Alle ontvangsten en uitgaven betrekkelijk het onderwijs zijn gemeen en worden genoten »en gedragen naar het bevolkingscijfer van iedere gemeente, gelijk dit blijkt

uit de algemeene tienjarige volkstelling." De dagelijksche besturen der beide gemeenten zouden te zamen uitmaken de Commissie van beheer over die gemeenschappelijke schoolzaak, en elk jaar zoude het Voorzitterschap overgaan van den Burgemeester der éene op dien der andere gemeente.

De Gemeenteraad van Almkerk besloot nu, op 12 November 1874, om het afgekeurd schoollokaal en de onderwijzerswoning aan die Commissie, met ingang op 1 Januarij 1875, te verhuren voor *f* 150 's jaars, ten einde dat lokaal te bezigen, totdat eene nieuw te stichten school en onderwijzerswoning aan de Voorsteeg in gebruik kon worden gesteld.

Dat besluit tot onderhandsche verhuring is bij besluit van Gedeputeerde Staten van 3 December 1874 goedgekeurd.

Het Bestuur van Almkerk maakt bezwaar tegen het in de gemeenschap aanbrengen, tegen taxatie van deskundigen, van de afgekeurde school en onderwijzerswoning, op grond, dat, vermits dat schoollokaal is afgekeurd, het niet kan geacht worden, evenmin als de onderwijzerswoning, sinds 1 Januarij jl. nog ten dienste van het openbaar onderwijs bestemd te zijn. Er wordt (zeggen Burgemeester en Wethouders van Almkerk) ten gevolge der afkeuring reeds sedert 1 Junij jl. geen onderwijs gegeven. Dat het afgekeurd schoolgebouw niet kan vallen in de termen van art. 2 der gezegde overeenkomst, van gemeenschappelijke regeling, leidt dat Bestuur daaruit af, dat eene school, als zoodanig publiekregtelijk eigendom der gemeente, na voor zijn doel te zijn afgekeurd, de publieke bestemming verliest en eenvoudig wordt een gemeente-eigendom naar burgerlijk regt. 't Blijft zulks, ook al wordt het nog als hulplokaal voor onderwijs gebruikt. Iets anders ware het, als de afkeuring der school had plaats gehad na de gemeenschappelijke regeling; dan toch zoude eene toen niet voorziene omstandigheid de oorzaak zijn geweest, dat het gebouw niet meer tot school gebezigd kon worden. De Gemeenteraad van Emmikhoven (zegt Almkerk) heeft de zienswijze van dien van Almkerk gedeeld, toen hij de begrooting van de Commissie van beheer voor de gemeenschappelijke scholen goedkeurde, waarop eene som is uitgetrokken van *f* 295 voor kosten van oprigten en in stand houden of huren der schoolgebouwen en onderwijzerswoningen, waarbij deze toelichting was gevoegd: »Onder dat bedrag is, behalve het gewoon onderhoud der onderwijzerswoningen en schoollokalen aan den Nieuwendijk en te Uitwijk, nog begrepen de huur voor het gebruik van het schoolgebouw en de onderwijzerswoning te Almkerk, à *f* 150."

Almkerk wil, daar de schoolbanken niet officieel door den Schoolopziener zijn afgekeurd, die daarom wel in de gemeenechap brengen. Ook Gedeputeerde Staten (zegt de Raad van Almkerk) hebben, door hunne goedkeuring van het raadsbesluit van Almkerk tot verhuring van het bewust lokaal, deze zienswijze van Almkerk bekrachtigd.

Gedeputeerde Staten hebben Almkerk trachten over te halen tot het voldoen aan Emmikhoven's verlangen, dat de bedoelde school in de gemeenschap zou worden gebragt, en zulks door het volgend schrijven van 25 Februarij jl. Zij kunnen het belang niet inzien, waarom de Gemeenteraad bezwaar maakt tegen het in gemeenschap brengen van het schoollokaal te Almkerk, Immers de waarde

der in te brengen goederen moet worden getaxeerd; en welk verschil kan het nu uitmaken, of de waarde van *f* 9000 wordt ingebragt in gebouwen of in andere geldswaarde?

Volgens eene door Gedeputeerde Staten in hun schrijven gemaakte berekening zal Almkerk aan gebouwen en goederen slechts kunnen inbrengen . . *f* 7000
en moeten bijpassen . . . . » 800
f 7800

Doch daar Emmikhoven aan gebouwen enz. zou inbrengen *f* 6000, alzoo *f* 800 meer dan waartoe die gemeente gehouden was, zal Almkerk, om de vergelijking tot stand te brengen, mede te zorgen hebben, dat het te kort komende aan 3/5 van *f* 15,000 in de gemeenschappelijke kas worde gestort, mitsdien aan goederen *f* 7000 en aan geld *f* 2000, te zamen *f* 9000. De verhouding van den inbreng van beide gemeenten moet altijd zijn 2/5 : 3/5.

Gedeputeerde Staten meenen ten slotte, dat, door toe te geven aan het verlangen van Emmikhoven, het belang van Almkerk onder geen opzigt wordt geschaad. Integendeel de goede verstandhouding, zoo noodig in het belang van het onderwijs, kan er huns inziens door worden bevorderd, weshalve zij in ernstige overweging geven het geschil in der minne te doen bijleggen.

Emmikhoven had er, bij brief van 15 Januarij jl., bij Gedeputeerde Staten op aangedrongen, dat de afgekeurde school van Almkerk in de gemeenschap zoude komen, aanvoerende: »De onderwijzerswoning wordt eerstdaags door den nieuwbenoemden Onderwijzer betrokken en de gronden door hem in gebruik genomen, terwijl in het schoollokaal weêr onderwijs zal worden gegeven.”

Almkerk’s Gemeenteraad antwoordde aan Gedeputeerde Staten op 10 Maart jl. als volgt: dat hij zich blijft houden aan hetgeen in zijne aan Gedeputeerde Staten gerigte missive van 21/26 Januarij is gezegd.

De Raad kan het belang, dat de Gemeenteraad te Emmikhoven in de ingemeenschap-brenging der afgekeurde school te Almkerk schijnt te hebben, niet begrijpen. Of zal er misschien verwacht worden, dat die afgekeurde school enz. tegen een zeer lagen prijs zal worden getaxeerd, waarbij dan wel zeker de afkeuring in aanmerking zal moeten worden genomen, en bij eventuelen verkoop die som hooger zal zijn, waardoor hij eenig geld zou kunnen verdienen.

Dus eene soort van kansrekening. Of, vraagt Almkerk’s Raad, heeft de Gemeenteraad soms andere beweegredenen, waarom daarmede niet voor den dag gekomen, in plaats van schijnbare wettigheid? Of is die beweegreden misschien zoodanig, dat ze niet publiek mag worden, ten minste niet in Almkerk? De Raad zou het bijna vermoeden, vooral als men zijne opvatting van §§ 22 en 3 van het regelingsbesluit daarbij in aanmerking neemt, welke de volgende is:

Volgens eene door deskundigen gedane taxatie bedraagt de waarde van gebouwde gronden en goederen, die ten dienste van het onderwijs zijn, in deze gemeente eene som van . . . . *f* 4604.05[5]
en in Emmikhoven . . . . » 3586.74[5]
zoodat de waarde daarvan in beide gemeenten bedraagt . . . . . *f* 8190.80

Het aandeel, dat iedere gemeente in deze som moet inbrengen om met het bevolkingscijfer evenredig te zijn, bedraagt voor Almkerk *f* 4662.94[5] of een bedrag van *f* 58.89 meer dan door haar als waarde zal worden ingebragt, terwijl voor Emmikhoven het in te brengen aandeel bedraagt *f* 3527.85[5] of *f* 58.89 minder dan de door haar in te brengen waarde. Het rationeelst komt den Raad daarom voor, dat het bedrag van *f* 58.89, door den Raad in waarde te weinig en door Emmikhoven te veel in de gemeenschap te brengen, door Almkerk aan Emmikhoven worde uitgekeerd en daardoor de onderlinge verhouding in evenwigt worde gebragt. Werd de afgekeurde school te Almkerk ook in de gemeenschap gebragt, gesteld dat dit mogelijk ware, zou daardoor het bedrag der waarde, door Almkerk in de gemeenschap te brengen, zeer rijzen en zou daardoor Emmikhoven's aandeel aanmerkelijk moeten worden verhoogd.

Die verhooging kan door haar niet anders worden vertegenwoordigd dan in geld, omdat zij geene andere waarde ter harer beschikking heeft, en gelooft de Raad, dat dit ook nog al bezwaar voor Emmikhoven zou opleveren.

Ook kan de Raad niet instemmen met de bevolking van beide gemeenten 2/5 : 3/5 te stellen. Eerst dan, als de bevolking van Almkerk 1690 zielen bedroeg en die van Emmikhoven 1625, kon die verhouding aangenomen worden.

Hij hoopt, dat nu aan Gedeputeerde Staten gebleken zal zijn, dat de Raad de afgekeurde school enz. niet in de gemeenschap wil brengen, omdat dit strijden zou met de eischen van regt en billijkheid, en vertrouwt, dat Gedeputeerde Staten aan het verzoek van Emmikhoven niet zullen voldoen.

Gedeputeerde Staten, ingevolge art. 132 der Grondwet, dit geschil, dat zij niet geslaagd zijn in der minne te doen bijleggen, aan den Koning ter beslissing voordragende, voegen er bij, dat het niet is tegen te spreken, dat geen der beide gemeenten belang heeft bij de beslissing in den een of anderen zin, tenzij — wat niet aannemelijk is — bij de minnelijke waardering de prijs ver onder of boven de later bij publieke verkooping te verkrijgen opbrengst mogt gesteld worden. De vraag is, of door de afkeuring het schoollokaal aan zijne bestemming ter openbare dienst kan worden onttrokken. Gedeputeerde Staten meenen, dat dit *niet* het geval is, te minder, omdat de grond tot afkeuring lag in *onvoldoende ruimte* voor de ter school gaande kinderen. Bovendien heeft de Raad van Almkerk vóór 1 Januarij 1875 niet afgelegd de verklaring, bedoeld bij art. 230 der gemeentewet. Bij de onderhandeling eindelijk, voor de gemeenschappelijke regeling, waarvan het initiatief van hun Collegie is uitgegaan, was de bedoeling om alle schoolgebouwen, woningen voor onderwijzers en tuinen van beide gemeenten in de gemeenschap te brengen. Zij achten derhalve Almkerk's beweringen ongegrond.

Door het Gemeentebestuur van Almkerk is eene nadere memorie ingediend, waarin het opmerkt, dat er *in casu* eigenlijk geen geschil bestaat. De uitvoering der regeling heeft reeds plaats gehad. De éénige vraag, zegt het, die zich in deze voordoet, is, of het schoollokaal en de onderwijzerswoning, zich bevindende in de kom der gemeente Almkerk, moet gebragt worden in de bedoelde gemeenschap? welke vraag éénig en alleen afhangt van de uitlegging van de overeenkomst.

De bedoeling, welke partijen gehad hebben bij het sluiten der overeenkomst, zal buiten twijfel de maatstaf voor de beslissing moeten zijn.

Op de begrooting der inkomsten en uitgaven van het onderwijs voor de dienst van 1875 in de gemeenten Almkerk en Emmikhoven komt voor: uitgave n°. 3 »kosten voor het oprigten en in stand houden of huren der schoolgebouwen en onderwijzerswoningen *f* 295," terwijl in de memorie van toelichting op dezen post het navolgende voorkomt: »Onder dit bedrag is behalve het gewoon onderhoud der onderwijzerswoningen en de schoollokalen aan den Nieuwendijk en te Uitwijk nog begrepen de huur voor het gebruik van het schoollokaal en onderwijzerswoning te Almkerk à *f* 150." Bij besluit van Gedeputeerde Staten van 3 December 1874 G, n°. 103, 5de Afdeeling, is de verhuur, ingevolge art. 194, lett. *e*, der gemeentewet goedgekeurd.

Uit deze omstandigheid blijkt dus, dat het Bestuur van de gemeente Emmikhoven, even als Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, vroeger van oordeel waren, dat de school en onderwijzerswoning te Almkerk niet in de gemeenschap vielen; en welke aannemelijke reden bestaat er thans om aan de overeenkomst eene andere uitlegging te geven?

Aan de overeenkomst is dus uitvoering gegeven; en nu is het zeer twijfelachtig, of partijen geregtigd zijn aan de overeenkomst thans eene geheel andere uitlegging te geven.

Dat bedoeld schoollokaal en onderwijzerswoning niet tot de gemeenschap behoort, maar aan Almkerk voor het tijdelijk gebruik daarvan huur moet gegeven worden, blijkt duidelijk uit de woorden der overeenkomst.

Art. 2 van het gemeenschappelijk besluit van de Raden der gemeenten Almkerk en Emmikhoven van den 15 October 1874, houdende regeling der gemeenschappelijke schoolbelangen van beide gemeenten, luidt:

»De gebouwen en gronden ten dienste van het onderwijs, thans in afzonderlijk bezit zijnde, worden in gemeenschap gebragt."

Gedeputeerde Staten beweren, dat meergenoemde school en onderwijzerswoning nog bestemd zijn ter openbare dienst, omdat nimmer het besluit genomen is, bedoeld bij art. 230 der gemeentewet. Die overweging beteekent in deze niets, omdat volgens dit artikel niet in gemeenschap gebragt worden alle zaken, die tot de openbare dienst in de gemeenten Almkerk en Emmikhoven behooren, maar de gebouwen en gronden ten dienste van het onderwijs.

Kan men nu beweren, dat eene school, die door de bevoegde autoriteit afgekeurd is, behoort tot de gebouwen ten dienste van het onderwijs? Eene dergelijke bewering is in strijd met de gezonde uitlegkunde en met het beginsel der wet op het lager onderwijs. De bedoeling, waarom men de gebouwen in gemeenschap brengt, is om dezelve gemeenschappelijk te gebruiken; en wanneer, volgens begeerte der gemeente Emmikhoven en het advies van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, de school en onderwijzerswoning enz. te Almkerk gebragt wordt in de gemeenschap, dan zullen zij niet dienen voor schoolgebruik, maar wanneer de nieuwe school gereed is moeten verkocht worden.

Reeds deze omstandigheid alleen is genoegzaam om de onjuiste stelling van Emmikhoven aan te toonen.

Dat de school niet gebruikt mag worden blijkt duidelijk uit het besluit van den heer Schoolopziener in het 3de district van Noordbrabant dd. 7 Mei 1873, tegen welk besluit de Gemeenteraad van Almkerk in hooger beroep is gekomen bij Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, doch welk beroep als ongegrond is afgewezen. De gronden der afkeuring waren: *a.* niet genoegzame ruimte, *b.* ondoelmatige inrigting tot luchtverversching, *c.* gebrekkige verlichting; en Gedeputeerde Staten hebben bij hunne beschikking van 18 September 1873, G, n°. 49, op dezelfde gronden het besluit bekrachtigd. De missive van den Schoolopziener van den 18 Julij 1874, n°. 703, toont dit nog duidelijker aan. Het is onbegrijpelijk, dat Gedeputeerde Staten thans in hunne missive aan den Minister van Binnenlandsche Zaken beweren, dat enkel gebrek aan ruimte de reden der afkeuring van de bewuste school zou zijn.

Het Gemeentebestuur van Almkerk vermeent, dat er geen aannemelijke grond aanwezig is, om de meergenoemde school en onderwijzerswoning in de gemeenschap te brengen, en verzoekt dus uwe Afdeeling in dien geest aan den Koning te adviseren.

IV. *het beroep van het Gemeentebestuur van Veendam van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij afwijzend is beschikt op een bezwaarschrift van het gemelde Gemeentebestuur betreffende de goedkeuring van het suppletoir kohier der wegen en voetpaden in de gemeente Zuidbroek.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is ingevolge magtiging des Konings bij deze Afdeeling op den 2 Julij jl. aanhangig gemaakt.

Het Gemeentebestuur van Zuidbroek, provincie Groningen, heeft op het kohier der wegen en voetpaden gebragt een weg onder n°. 23, »als grindweg, waarop een overweg van klinkersteen, loopende van af de klapbrug, liggende over het Winschoter-diep in eene zuidwaartsche rigting naar de gemeente Muntendam, lang 890 meter, breed 8 meter, onderhoudspligtige de gemeente Veendam.”

Het is niet betwist, dat deze weg reeds sedert langen tijd bestaan heeft en steeds onderhouden is door de gemeente Veendam. Het Bestuur dier gemeente heeft toch vermeend tegen de plaatsing op het kohier van bedoelden weg bezwaren te moeten indienen, hierop nederkomende, dat een gedeelte van bedoelden kunstweg, loopende voorbij het stationsgebouw van den Rijksspoorweg te Zuidbroek, is herschapen in een straatweg, hetgeen geschied is door het Rijk, zonder dat de gemeente Veendam daarin is gekend.

Gedeputeerde Staten der provincie Groningen hebben bij hun besluit van den 19 Maart jl. het bezwaar van het Gemeentebestuur van Veendam verklaard ongegrond, uit overweging: dat door den aanleg van den Staatsspoorweg Groningen—Nieuweschans de mac-adam-weg in de gemeente Zuidbroek, in onderhoud bij de gemeente Veendam, is doorsneden; dat, ten gevolge van de hoogere ligging van den spoorweg, de kunstweg ter weêrszijden van dien spoorweg moest worden opgebroken en opgehoogd, daar anders het openbaar verkeer

langs dezen spoorweg zou zijn gestremd; dat alzoo het leggen van den overweg door en van wege den Staat geene andere strekking heeft gehad dan om de verbroken gemeenschap behoorlijk te herstellen; dat door dit herstel de Staat heeft gedaan wat in deze te doen viel; doch dat het niet aangaat uit dien aanleg te besluiten tot het door den Staat overnemen in beheer en onderhoud van dit gedeelte des wegs; dat alzoo de gemeente Veendam geacht moet worden het beheer en onderhoud daarvan te hebben behouden in den toestand, waarin dat gedeelte weg thans is gebragt; dat zij voor dit beheer geniet de tolheffing, en dat het onderhoud niet bezwarender is dan vroeger.

Van dat besluit is het Bestuur der gemeente Veendam op den 22 April jl. bij den Koning gekomen in beroep. In het adres worden medegedeeld de feiten, hiervoor vermeld, en voorts aangevoerd, dat de gemeente Veendam geen onderhoudspligtige meer kan zijn van het bedoelde gedeelte wegs, omdat de weg, die dáár ter plaatse vroeger lag en waarvan Veendam onderhoudspligtige was, niet meer bestaat, maar geheel veranderd is door het Rijk, dat den weg tot zich genomen heeft, eigenmagtig dien heeft vernietigd en gebezigd tot het maken van overreden en het leggen van sporen; zoodat het onderhoud daarvan een last is van den Staat, die den weg heeft gemaakt, en niet van de gemeente, die er vreemd aan bleef. Op deze gronden verzoekt het Gemeentebestuur vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben daarop den 14 Mei jl. berigt: dat niet is gebleken, dat de Staat zich meester heeft gemaakt van en zich toegeëigend heeft den weg, behalve het gedeelte, waarover de spoorweg loopt; dat integendeel de Staat, om den weg bruikbaar te houden, dien heeft opgehoogd en met klinkers bestraat, om daarlangs te komen tot de hoogte van den spoorweg en dien spoorweg over te trekken; dat het Gemeentebestuur van Veendam ten onregte beweert, dat zij Gedeputeerde Staten enkel uit de omstandigheid, dat Veendam vroeger onderhoudspligtige was, afleiden, dat die gemeente het nu nog is; dat zij Gedeputeerde Staten van oordeel zijn, dat Veendam nog onderhoudspligtige is, omdat de Staat, toen hij verandering in den toestand van den weg bragt ten behoeve van den aanleg der spoorwegen, natuurlijk geen onderhoudspligtige wilde worden van den weg, aan Veendam toebehoorende, maar dien weg in bruikbaren toestand wilde herstellen, omdat dit herstel noodig was geworden, benevens de verhooging van den weg, doordien de weg van wege den Staat door den hooger gelegen spoorweg doorsneden was.

V. *het beroep van J. A. Wegkamp, te Ambt Almelo, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, waarbij aan de firma B. ten Bruggencate en Zonen aldaar vergunning is verleend tot oprigting eener stoomweverij, wattenfabriek, verwerij en krasserij.*

De *Staatsraad* de Jonge brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Onder dagteekening van 29 April ll. hebben Gedeputeerde Staten der provincie Overijssel aan de firma ten Bruggencate en Zonen, fabrikanten

te Stad Almelo, vergunning verleend tot het oprigten eener stoomweverij, watten-fabriek, verwerij en krasserij aldaar, en zulks op perceel kadastraal sectie H, n°. 1708, waarop tot dusverre eene stoomspinnerij gestaan had, die kort geleden gedeeltelijk door brand is vernield.

Zoowel bij de beleide informatiën *de commodo et incommodo*, als bij Gedeputeerde Staten, heeft zich tegen het verleenen dier vergunning verklaard de appellant in deze Jan Arent Wegkamp, timmerman te Stad Almelo.

In zijn request aan Zijne Majesteit dd. 12 Junij jl. geeft hij te kennen: dat requestrant is eigenaar van het onmiddellijk aan n°. 1708 grenzend perceel, op hetwelk aan den kant der te bouwen fabriek een huis met twee woningen staat, waarvan het eene door hem zelven wordt bewoond, het andere door hem wordt verhuurd; dat hij al dadelijk moet doen opmerken, dat het request van voormelde heeren B. ten Bruggencate en Zonen in een verkeerden waan kan brengen; dat toch uit dat request zou kunnen worden opgemaakt, dat de te bouwen fabriek geheel op dezelfde plaats zou komen te staan als de verbrande, welke ongeveer 15 à 16 meter van requestrant's erf verwijderd was; dat zijne bezwaren hoofdzakelijk waren of nog zijn: 1°. dat het stof uit de fabriek zich zal verzamelen in de goten van zijn huis en in zijn welput achter hetzelve, waardoor zoowel het regen- als drinkwater totaal bedorven en alzoo voor het gebruik ongeschikt wordt; 2°. dat het geraas der onmiddellijk aan het huis grenzende stoomwerktuigen veel schade zal doen aan hetzelve en de bewoners voortdurend zal verontrusten, waardoor het huis natuurlijk alle geriefelijkheid zal derven en waardoor het aan den requestrant ook bijna onmogelijk zal zijn de eene woning te verhuren, daar toch niemand bij voorkeur eene woning zal betrekken, waar hem hooren en zien vergaat; 3°. dat het geheele perceel, aan requestrant toebehoorende, zeer in waarde zal verminderen, en het hem wel geheel onmogelijk zal zijn het nog onbebouwde gedeelte als huisplaats te verkoopen; 4°. dat het gevaar van brand zeer zal toenemen, waardoor niet alleen hij zelf en zijn gezin aan meerder persoonlijk gevaar zullen zijn blootgesteld, maar waardoor ook de assurantie-premie, zoowel voor zijn roerend als onroerend goed, aanmerkelijk zal worden verhoogd.

Aan de meeste dier bezwaren schijnt, naar het inzien van appellant zelven, genoegzaam te zijn te gemoet gekomen bij de op 29 April door Gedeputeerde Staten verleende vergunning, door onderscheidene voorwaarden daaraan bij hunne beschikking van dien dag te verbinden.

Echter op één punt wendde hij zich ten tweeden male tot Gedeputeerde Staten, zonder dat deze bij hunne nadere beschikking van 3 Junij ll. aanleiding vonden om op hun vroeger besluit terug te komen. Bij dat besluit van 29 April namelijk is onder meer de voorwaarde gesteld, dat in het nieuwe gebouw, onmiddellijk tegen appellants huis aan gelegen, geen *stoomketel* of *stoomwerktuig* mag worden geplaatst. Appellant merkt dienaangaande op, dat, desniettegenstaande, de heeren ten Bruggencate en Zonen het voornemen hebben om in dat gebouw duivel-machines te plaatsen: werktuigen namelijk, die door stoom worden gedreven en dus ook, naar requestrants meening, stoomwerktuigen heeten; dat er toch gegronde redenen bestaan om duivelmachines en stoomweefgetouwen onder

stoomwerktuigen te rangschikken, en dit ook zeer zeker in de bedoeling van het Koninklijk besluit van 1824 heeft gelegen, daar duivelmachines bv. veel grooter gevaar en schade kunnen veroorzaken en veel meer leven maken, dus hinder toebrengen, dan de zoogenaamde stoommachine; dat ook requestrant in zijn eerste bezwaarschrift aan Gedeputeerde Staten het woord »stoomwerktuigen" heeft bedoeld in den zin van werktuigen, door stoom gedreven; anders toch had hij niet kunnen vermelden, dat onmiddellijk aan zijn erf gebouwen, met stoomwerktuigen voorzien, zouden komen te staan, daar hij zeer goed wist, dat er geen stoomketel en ook geen stoommachine zou worden geplaatst. — Redenen waarom requestrant zich alsnu tot Zijne Majesteit wendt, verzoekende, dat het Hoogstdezelve moge behagen hem te behoeden voor het gevaar, dat hem bedreigt, en de vergunning, verleend aan de heeren B. ten Bruggencate en Zonen, in zoover te wijzigen, dat in het nieuw aangebouwde gedeelte, onmiddellijk grenzende aan requestrants huis en erf, geenerlei werktuigen, door stoom gedreven, en met name geene duivelmachines en stoomweefgetouwen mogen worden geplaatst.

Burgemeester en Wethouders van Stad Almelo, in hun ambtsberigt, achten de ingebragte bezwaren van Wegkamp niet geheel en al ongegrond. Zij zijn echter van oordeel, dat de door stoommachines in beweging gebragte werktuigen niet onder *stoomwerktuigen* kunnen begrepen worden.

De Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in Overijssel acht die bezwaren opgeheven, sedert de firma ten Bruggencate zich bereid verklaard heeft de woning van Wegkamp voor een tiental jaren van hem in huur en de verhoogde assurantie-premie van diens perceel voor hare rekening te nemen.

Gedeputeerde Staten bij hun ambtsberigt van 1 Julij volharden bij hunne in deze genomen beschikking.

In eene aan deze Afdeeling ingediende memorie deelt appellant mede, dat reeds ééne zuiverings- of duivelmachine in werking is, en zijn geheele huis doet trillen, zoodat hem hooren en zien vergaat.

In eene memorie der firma ten Bruggencate wordt de ongegrondheid van alle bezwaren van appellant beweerd, onder te kennen geven, dat het aan Wegkamp alleen te doen is om zijn perceel, dat hij onlangs voor *ƒ* 1900 zou gebouwd hebben, aan de firma te verkoopen, van welke hij daarvoor zeer onlangs eene som verlangde van *ƒ* 3400.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Een-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 8 *September* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 18 Augustus ll., n°. 8, houdende beschikking op *het beroep van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur van Rijsenburg van een besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht, waarbij de vergunning geweigerd is tot vergrooting van het Roomsch-Katholijk kerkgebouw aldaar* (zie het verslag over deze zaak op blz. 324—329).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Rijsenburg bij Ons ingesteld beroep tegen eene weigering van Gedeputeerde Staten van Utrecht om vergunning te verleenen tot vergrooting van het kerkgebouw op den grond der Roomsch-Katholijke begraafplaats aldaar;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 Augustus 1875, nº. 37;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Augustus 1875, nº. 7, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur te Rijsenburg in het jaar 1874 aan Gedeputeerde Staten der provincie Utrecht magtiging heeft verzocht om het kerkgebouw dier gemeente uit te bouwen op den grond zijner begraafplaats aldaar;

dat Gedeputeerde Staten bij brief van 14 Julij 1874 aan Burgemeester en Wethouders van Rijsenburg, met verzoek van mededeeling aan het Kerkbestuur voornoemd, hebben te kennen gegeven, dat het hier gold het gebruik van den grond eener nog niet gesloten begraafplaats, en dat, alvorens aan dien grond eene andere bestemming kan worden gegeven, de voorschriften, in de artt. 24 en 25 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* nº. 65) vervat, moeten zijn in acht genomen;

dat het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur tegen voormeld schrijven van Gedeputeerde Staten van 14 Julij 1874 bij Ons in beroep is gekomen bij adres van 10 Februarij 1875;

dat, daargelaten de vraag, of en in hoeverre genoemd schrijven van Gedeputeerde Staten van Utrecht van 14 Julij 1874 in den zin der wet als een besluit of eene uitspraak zou kunnen aangemerkt worden, waartegen beroep kan worden ingesteld, — in ieder geval de termijn van beroep, bij de wet vastgesteld, hetzij men te rade gaat met art. 16 dan wel met art. 24 of 25 der begrafeniswet, reeds lang is verstreken;

dat onder die omstandigheden in geen onderzoek naar de al dan niet gegrondheid van het ingesteld beroep kan worden getreden;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* nº. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de door het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Rijsenburg onder dagteekening van 10 Februarij l.l. bij Ons ingestelde hiervoren omschreven voorziening te verklaren niet-ontvankelijk.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 18 Augustus 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 18 Augustus ll., n°. 7, houdende beschikking op *het beroep van J. L. Looijen, te Nederweert, van eene uitspraak van Gedeputeerde Staten van Limburg in zake de loting voor de nationale militie* (zie het verslag over deze zaak op blz. 368—377).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het door Josephus Leopoldus Loeijen, zich schrijvende Looijen, bij Ons ingesteld beroep tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van den 2 April 1875, waarbij zijne aanwijzing voor de dienst bij de nationale militie is gehandhaafd;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 Augustus 1875, n°. 63;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 11 Augustus 1875, n°. 16, 4de Afdeeling;

Overwegende:

dat de uitspraak van Gedeputeerde Staten van 2 April, volgens de opgave van Onzen Commissaris in de provincie Limburg, den 7 April naar Nederweert is verzonden en, volgens de opgave van den Burgemeester dier gemeente, op den dag der ontvangst zelven aan den belanghebbende is uitgereikt; en dat het adres, waarbij hij bij Ons in beroep is gekomen, is gedagteekend den 22 April;

dat derhalve door den adressant niet is in acht genomen de termijn van tien dagen, door art. 103 der wet op de nationale militie tot het in beroep komen van uitspraken van Gedeputeerde Staten gesteld, en die termijn, met het oog op de daarbij betrokken regten en belangen van derden, van stipte toepassing is;

Gezien art. 103 der wet van 19 Augustus 1861 (*Staatsblad* n°. 72);

Hebben goedgevonden en verstaan:

den adressant niet-ontvankelijk te verklaren in het door hem bij Ons ingesteld beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 18 Augustus 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 18 Augustus ll., n°. 11, houdende beschikking op *het beroep van Kerkvoogden der Hervormde gemeente te Waarder en Lange Ruige Weide en eigenaren*

van graven op de begraafplaats dier gezindte van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland, houdende bevel tot sluiting der begraafplaats te Waarder (zie het verslag over deze zaak op blz. 329—336).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Kerkvoogden der Hervormde gemeente te Waarder en Langeruigeweide en van eigenaren van graven op de begraafplaats van die gezindte aldaar van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 10 Februarij 1875, n°. 122, houdende bevel tot sluiting dier begraafplaats;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 Augustus 1875, n°. 31;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 12 Augustus 1875, n°. 16, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Zuidholland de sluiting dezer begraafplaats hebben bevolen krachtens art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), als schadelijk voor de volksgezondheid en daarenboven krachtens art. 47 dier wet, uit hoofde de afsluiting der begraafplaats niet is ingerigt, zoo als bij art. 8 van genoemde wet is voorgeschreven;

dat van een besluit van Gedeputeerde Staten, genomen krachtens gemeld art. 47 der begrafeniswet, geen hooger beroep is toegelaten;

dat onder die omstandigheden de al dan niet gegrondheid van der appellanten bezwaren tegen de op grond van art. 46 voormeld uitgesproken sluiting der begraafplaats niet behoeft te worden onderzocht;

Gezien de wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

het door appellanten tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Zuidholland van 10 Februarij 1875, n°. 122, ingesteld beroep te verklaren niet-ontvankelijk.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 18 Augustus 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 21 Augustus ll., n°. 24, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Haskerland van een besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit tot openbaren verkoop van gemeentegrond* (zie het verslag over deze zaak op blz. 345—348).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons door den Gemeenteraad van Haskerland, provincie Friesland, op den 12/17 Maart 1875 ingediend adres, daarbij verzoekende, dat, met vernietiging van een besluit van Gedeputeerde Staten dier provincie in dato 18 Februarij jl., waarbij hunne goedkeuring werd onthouden aan het besluit van den Gemeenteraad van Haskerland van 24 December 1874, tot verkoop der daarin vermelde gemeente-eigendommen, door Ons aan dat besluit goedkeuring zal worden gegeven;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 Augustus 1875, n°. 46;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Augustus 1875, l^a^. B, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de gemeente Haskerland in het jaar 1868 heeft aangekocht, ten behoeve en ten koste van het vlek Joure, een schoollokaal en onderwijzerswoning en drie perceelen tuin, waarvan twee vroeger behoorden tot het schoollokaal en een tot de onderwijzerswoning, maar die door den toenmaligen eigenaar waren vereenigd tot één perceel tuin en als zoodanig door hem tijdens den verkoop werden bezeten;

dat daarna die woning met tuin door de gemeente is gegeven ter bewoning en in gebruik aan den Hoofd-Onderwijzer bij de openbare school te Joure, die daarvan tot heden nog in het bezit is;

dat later, toen de gemeente het schoollokaal met onderwijzerswoning en tuin overnam van het vlek Joure, de Gemeenteraad van Haskerland, bij besluit van 24 December 1874, heeft bepaald, dat het schoollokaal met de twee perceelen tuin, daarbij vroeger behoord hebbende, in het openbaar zouden worden verkocht, als voor de publieke dienst niet meer noodig zijnde; dat Gedeputeerde Staten, bij besluit van 18 Februarij jl., hunne goedkeuring aan gemeld raadsbesluit hebben onthouden, op grond, dat door dien verkoop de tuin van den Hoofd-Onderwijzer merkelijk zou worden verkleind, en hij daardoor gedeeltelijk zou worden verstoken van het genot van vrije woning en tuin, aan hem ingevolge art. 19 van de wet op het lager onderwijs toegekend; en dat de Gemeenteraad van dat besluit bij Ons is gekomen in beroep;

dat uit de overgelegde stukken blijkt, dat de Hoofd-Onderwijzer vroeger geene vrije woning had, maar voor het gemis daarvan eene vergoeding ontving, die

aanvankelijk ƒ100 bedroeg, en later tot ƒ140 is verhoogd; en dat ter vervanging dier vergoeding de onderwijzerswoning met de vereenigde tuinen aan hem in den zin van de 1ste zinsnede van art. 19 der gemelde wet ter bewoning en in gebruik is afgestaan;

dat echter uit deze daadzaak door Gedeputeerde Staten geene wettige reden kon worden geput om hunne goedkeuring te onthouden aan den voorgenomen verkoop; dat bij gemeld art. 19 goedkeuring dier Staten wordt geëischt voor de vaststelling van jaarwedden en toelagen voor onderwijzers en kweekelingen, en aan hen de beslissing wordt opgedragen over het bedrag der vergoeding voor huishuur, indien aan den Hoofd-Onderwijzer geene vrije woning kan worden verschaft en over het bedrag der vergoeding tusschen hem en den Gemeenteraad verschil bestaat;

dat art. 19 ten aanzien van de woning alleen beveelt, dat aan elken Hoofd-Onderwijzer moet worden verschaft vrije woning, zoo mogelijk met een tuin; dat de wet ten aanzien van dit punt en ter uitvoering van dit bevel geene voorschriften geeft aan de gemeenteraden en geene bevoegdheden aan de Gedeputeerde Staten opdraagt; en dat aan het voorschrift der wet ook bij den verkoop der bedoelde twee perceelen tuin voldaan wordt, omdat de Hoofd-Onderwijzer in het bezit blijft niet enkel van vrije woning, maar bovendien van het perceeltje tuin, vroeger alleen tot de onderwijzerswoning behoord hebbende;

dat door gemelde Staten tegen den voorgenomen verkoop geene andere bezwaren, uit het geldelijk of eenig ander belang der gemeente ontleend, zijn ingebragt;

Gezien art. 194 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Friesland in dato 18 Februarij 1875, goed te keuren het besluit van den Gemeenteraad van Haskerland van 24 December 1874 tot verkoop der daarin vermelde gemeente-eigendommen.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 21 Augustus 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Heemskerk.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
van Heeckeren van Kell.

5°. van den 21 Augustus ll., n°. 29, houdende beschikking op *het beroep van Mr. J. L. de Grez c. s., te Breda, van een besluit van Gedeputeerde Staten van*

Noordbrabant, waarbij aan den heer C. van Siebergen, te Breda, vergunning is verleend tot oprigting eener leerlooijerij (zie het verslag over deze zaak op blz. 337—345).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Mr. J. L. de Grez c. s., te Breda, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 15 Januarij 1875, G., nº. 18, 2de Afdeeling, waarbij, met vernietiging van een besluit van Burgemeester en Wethouders van bovengenoemde gemeente van 28 September 1874, aan C. van Siebergen aldaar vergunning is verleend om in die gemeente, op een door hem gekocht erf, kavel 12, uitmakende een deel der geslechte vestinggronden, ten zuiden der Singelgracht, eene leerlooijerij op te rigten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 Augustus 1875, nº. 43;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Augustus 1875, litt. H, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten bij hun bestreden besluit aan C. van Siebergen hebben vergund op het bovenvermelde perceel eene leerlooijerij op te rigten;

dat de appellanten, eigenaars van min of meer in de nabijheid gelegen perceelen, van Ons de vernietiging van dat besluit hebben verzocht, op grond van het gevaar en den hinder, welke zij vreezen, dat de leerlooijerij door verontreiniging van lucht en water zal veroorzaken, waarvan eene waardevermindering hunner perceelen het gevolg zal zijn;

dat deze leerlooijerij zal worden geplaatst op de geslechte vestinggronden, alwaar zich nog slechts weinig gebouwen bevinden, op een aan alle kanten open perceel, blootgesteld aan de vrije speling der winden, aan de Singelgracht gelegen en op vrij grooten afstand van de kom der gemeente verwijderd;

dat alzoo de plaatsing der leerlooijerij veel gunstiger zal zijn dan gewoonlijk het geval is;

dat bij zoo gunstige ligging weinig nadeel of hinder voor de buren is te vreezen;

dat, voor zoover later mogt blijken, dat door de bedoelde inrigting eenige werkelijke schade, gevaar of hinder wordt veroorzaakt, daarin, ingevolge artt. 29 en 17 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* nº. 95), door het opleggen van nadere voorwaarden kan worden voorzien;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* nº. 19), benevens art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* nº. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant

van 15 Januarij 1875, G., n°. 18, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 21 Augustus 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het geschil tusschen de gemeenten Hennaarderadeel, Wonseradeel en Bolsward over de onderhoudpligtigheid van de Lollumervaart.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Den 11 September 1693 compareerden binnen Bolsward de Grietman van Hernaarderadeel, benevens de Gecommitteerden van de dorpen Waaxens en Cubaarder-uitburen, de Grietman van Wonseradeel, benevens de Gecommitteerden wegens Arums-uitburen en wegens het dorp Lollum, en de Burgemeester met een der raadslieden van de stad Bolsward, ten einde, ingevolge de gedane uitschrijving, te maken eene uitvinding en accoord nopens het slatten van de Lollumervaart, hetwelk destijds sedert Augustus 1615 niet meer had plaats gehad.

Het op dienzelfden dag gesloten accoord houdt hoofdzakelijk het navolgende in:

Eerstelijk dat de eigenaars der landen, aan beide kanten, te zamen de genoemde Lollumervaart zouden slatten, mits dat de eigenaars der voorschreven landen dan zouden bevrijd zijn van alle zoo ordinaire als extraordinaire kosten; — wijders dat de generale onkosten van verteeringen, opzigters en uitschrijvingen als anderzins voor 't gemeen zouden worden gedaan; dat de penningen, tot betaling der slatloonen benoodigd, zouden worden genegotieerd, en over de floreen, voor zooveel die daartoe verpligt mogen zijn, gequotiseert om op Allerheiligen aanstaanden te worden betaald en ingevorderd.

De slatting, der stad Bolsward ten laste komende, nam, volgens het accoord, aanvang van 't Hiemerderkruiswater en strekte tot aan den westerhoek van de vierdehalf pondemate kerkeland van Waaxens, — waarvan daan de slatting kwam ten laste van de uitburen van Arum, vervolgens van de dorpen Waaxens en Cubaard buitendijks te zamen met die van Lollum binnendijks.

Aan het slot verklaren de overeenkomende partijen, dat hetgeen voorgaat in

de akte van accoord, al datgeen is, wat de respective Heeren Officieren en Gecommitteerden uit alle leggers en oude stukken, sententiën, accoorden en bestedingen hebben kunnen uitvinden en naspeuren.

Eindelijk werd bepaald, dat, bijaldien niemand der geïnteresseerden vóór 20 September e. k. iets contrarie dezes wist in te brengen, dit accoord ponctueelijk nu en in 't toekomende zou worden onderhouden.

Van dat regt van reclame werd op 19 September daaraanvolgende door of van wege enkele floreenpligtigen uit Waaxens en Lollum gebruik gemaakt, zonder dat echter daarbij de slatting of de gehoudenheid daartoe, maar alleen de dierschuddinge, gelijk het heet, betrokken was.

In 1693, en zoo ook in 1771 en 1819, had dan ook de slatting der Lollumervaart plaats overeenkomstig het aldus op 11 September 1693 gesloten accoord, en zulks, naar ieders aandeel, voor rekening van Wonseradeel en der, daartoe behoorende dorpen of uitburen van Arum en Lollum, van Hennaarderadeel, waaronder Waaxens en Cubaard, en niet minder voor rekening der stad Bolsward.

In Junij 1869 nu en andermaal in 1872 wendden onderscheidene ingezetenen van Lollum zich tot Gedeputeerde Staten van Friesland met het verzoek, dat de Lollumervaart op nieuw mogt worden geslat, waarvan de noodzakelijkheid door hen betoogd, en ook door den Hoofd-Ingenieur van 's Rijks Waterstaat in het 2de district, bij zijne twee achtervolgende rapporten van 26 Julij 1869 en 4 Mei 1872 erkend werd.

Hennaarderadeel en Wonseradeel verklaarden zich al dadelijk bereid tot de beoogde slatting, op den voet, bij het accoord van 1693 aangenomen, mede te werken.

Ook de Raad der gemeente Bolsward verklaarde aanvankelijk, bij zijn besluit van 28 Junij 1870, en zulks op grond van een deswege door Bolsward ingewonnen en onder dagteekening van 20 Junij te voren uitgebragt regtsgeleerd advies van Mr. I. Telting, Advokaat te Leeuwarden, de gehoudenheid der gemeente Bolsward tot het mede onderhouden van de gezegde vaart, overeenkomstig het accoord van 1693, — niet te betwisten. De gemeente Bolsward gaf echter destijds, om daarbij aangevoerde redenen, die intusschen op hare gehoudenheid geene betrekking hadden, de voorkeur aan eene *leiking* of uitbaggering boven de door Lollum verlangde *slatting*.

De zaak bleef hangende tot 1872.

»Tusschen 1869 en 1872," aldus merken Gedeputeerde Staten in hun na te melden schrijven van 13 Mei jl. op, »was, ten gevolge der procedure omtrent »de Lemsterrien" (arrest van den Hoogen Raad van 5 Februarij 1869) »meer »en meer verspreid geraakt, dat de gemeente, waar eene vaart gelegen is, »met het onderhoud er van is belast, dáár waar althans geene contractuele, »geene civielregtelijke, verpligtingen van anderen aard bestaan."

De Lollumervaart nu, loopende van af het Hiemerterkruiswater tot aan Hardaterp onder Lollum, ligt *buiten* het grondgebied der gemeente Bolsward, en behoort territoriaal tot de voormalige grietenijen, thans gemeenten, Wonseradeel en Hennaarderadeel.

Met het oog op die omstandigheid, in verband met de procedure in zake den

Lemsterrien, naar het schijnt, nam alsnu Bolsward eene veranderde houding aan. Bij zijn besluit van 15 Maart 1872 overwoog de Gemeenteraad van Bolsward, dat hij door het advies van Mr. Telting niet overtuigd was geworden tot de instandhouding van de Lollumervaart verder verpligt te zijn, en verklaarde de Raad zich ten eenemale ongenegen om, ten koste van Bolsward, tot verbetering van gezegd vaarwater mede te werken.

Op aandrang van Hennaarderadeel werd alsnu in deze zaak een tweede regtsgeleerd advies ingewonnen, en wel bij Mr. T. van Hettinga Tromp, te Leeuwarden.

Na ontvangst van diens advies dd. 31 Julij 1874 verklaarde Hennaarderadeel zich op nieuw bereid om in deze met Wonseradeel mede te werken, en verzochten beide gemeenten de Gedeputeerde Staten van Friesland om alsnog bij Bolsward eene poging hunnerzijds aan te wenden ter verkrijging eener minnelijke schikking met laatstgenoemde gemeente: een verzoek, waaraan op 4 Februarij 1875 Gedeputeerde Staten voldeden, zonder dat zulks tot eene andere uitkomst leidde, dan dat de Raad van Bolsward op 23 Februarij daaraanvolgende, met zeven tegen drie stemmen, bij zijne weigering tot medewerking volhardde. De meening van Wonseradeel en Hennaarderadeel, dat het hier geldt een bestuursgeschil, werd daarbij echter van de zijde van Bolsward niet weêrsproken.

Het is dan ook als zoodanig, en ook op grond van art. 190 der Grondwet, dat Gedeputeerde Staten, bij hun voormeld schrijven van 13 Mei jl., dat geschil ter beslissing des Konings hebben voorgedragen.

Van de twee over deze zaak ingewonnen regtsgeleerde adviesen is slechts dat van Mr. T. van Hettinga Tromp onder de stukken aanwezig. Blijkens mededeeling van Gedeputeerde Staten dd. 17 Junij jl. maakten Burgemeester en Wethouders van Bolsward zwarigheid het advies van Mr. Telting aan 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur over te leggen.

Mr. Tromp komt in zijn advies tot de slotsom, dat: *a.* de gemeente Bolsward nog voor dezelfde uitgestrektheid, als het accoord van 1693 aanwijst, onderhoudpligtig is; *b.* vervolging krachtens eenen legger en kohier van omslag te dier zake niet meer plaats kan hebben; *c.* bij den burgerlijken regter geene beslissing over het al- of niet-voortdurend bestaan dier onderhoudpligtigheid kan worden gevraagd; *d.* het hier een geschil van bestuur is, staande ter beslissing des Konings.

Wat punt *a* betreft, zegt Mr. Tromp in zijn advies hoofdzakelijk het navolgende:

»Uit de akte of het proces-verbaal van 11 September 1693 blijkt zoowel uit het hoofd als het slot, dat ter gelegenheid van de slatting van de Lollumervaart, welke toen noodig werd geoordeeld, verschil was ontstaan over de wijze, waarop die slatting moest geschieden, en vooral over de vraag, wie tot de bekostiging der slatting gehouden waren.

»Wie nu waren *partijen* in die overeenkomst, en wat was het *onderwerp* van hun accoord?

»Uit het proces-verbaal van 11 September 1693 schijnt te blijken, dat er onderscheidene geschillen bestonden. Een hoofdpunt van geschil schijnt volgens

die akte te zijn geweest de verdeeling van het onderhoud der Lollumervaart tusschen de drie gemeenten.

»Op *dàt* punt waren dus Wonseradeel, Hennaarderadeel en Bolsward partijen in de overeenkomst. Op ondubbelzinnige wijze werd *dàt* punt tusschen die gemeenten door het accoord uitgemaakt.

»Het geheele beloop van de akte laat geene andere uitlegging toe, dan dat dit punt daarbij voor eeuwig werd uitgemaakt; en die bedoeling wordt bevestigd door de omstandigheid, dat de drie over *dat* punt geschil hebbende partijen allen zedelijke ligchamen waren, die denkelijk even lang zouden bestaan als de Lollumervaart. Geene andere bedoeling is trouwens met gemeld proces-verbaal overeen te brengen. Na aanduiding der gedeelten, die respectivelijk door Hennaarderadeel, Bolsward of Wonseradeel moeten worden onderhouden, en speciale aanwijzing der scheidingen of afdeelingen, — wordt bij de akte de oprigting bevolen van een steenen merkteeken dier afscheiding »tot een altoos duirende geheugenisse."

»Daarmede stemt geheel overeen de bepaling in het slot der akte, dat »dit accoord poinctueelijk nu *en in 't toekomende* zal worden onderhouden."

»Let men daarbij op de verdere bepalingen van het accoord, dan is het duidelijk, dat men in de akte van 1693 allerlei tijdelijke voorzieningen heeft gecombineerd met eene vaste regeling van sommige verschilpunten voor altijd. Onder die laatste punten staat bovenaan de verdeeling van het onderhoud der vaart tusschen de drie gemeenten, die partijen waren in het accoord."

Ten aanzien van punt *b* herinnert Mr. Tromp, dat tot nog toe aan het accoord van 1693 uitvoering is gegeven, zoo dikwijls de kosten van onderhoud der vaart te dragen waren, door deze om te slaan over de onderhoudpligtigen *van ouds*, naar een daarvan bestaanden legger. Op dien legger komt ook de gemeente Bolsward als mede-onderhoudpligtige voor. Het schijnt — zegt Mr. Tromp — dat de gemeente Bolsward, op hare beurt, de kosten, op haar gedeelte der vaart vallende, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, omsloeg over sommige, binnen haar territoir gelegene, vaste goederen. De heffing nu van omslagen volgens een kohier, opgemaakt op grond van voormelden legger, berustte geheel op de verordeningen van de Staten dezer provincie, die tot zeer onlangs het onderhoud en de onderhoudpligtigheid der vaarten, wegen, dijken, waterlossingen enz. in dit gewest regelden, te weten het reglement op het onderhoud van rij- en voetwegen, bruggen, vaarten, kanalen enz. van den 23 Julij 1835 (*Provinciaal blad* 1836, n°. 81) en het daaraan voorafgegaan reglement van 1821 (*Provinciaal blad* n°. 88).

Deze verordeningen, en zoo ook het aanvullings-besluit van 1851 (*Provinciaal blad* n°. 168) echter zijn ingetrokken bij besluit der Staten van de provincie Friesland van 14 April 1874, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 14 Julij 1874, nadat reeds in de laatste jaren de uitvoering dier reglementen op velerhande moeijelijkheden was gestuit door de uitlegging, welke de regterlijke magt en bepaaldelijk de Hooge Raad der Nederlanden gaf aan art. 231 der gemeentewet.

Ten gevolge van de intrekking dier reglementen is intusschen aan bedoelden legger van onderhoudpligtigen deszelfs wettige grondslag ontvallen en in ieder

geval de mogelijkheid van eene vervolging der gemeente Bolsward op grond van een kohier van omslag der slattingskosten geheel weggevallen.

Het is derhalve de vraag, of, buiten dien vroeger gebruikelijken weg, alsnog een ander regtsmiddel is te vinden om de gemeente Bolsward te verpligten tot de bekostiging van de slatting van dat gedeelte der Lollumervaart, dat bij het accoord van 1693 ten haren laste is gebragt.

Op zich zelf kan in de intrekking der bedoelde reglementen en in het daarmede vervallen zijn der onderhoudpligtigheid van ouds, naar het oordeel van Mr. Tromp, niet te gelijk of als noodzakelijk gevolg begrepen zijn het vervallen der verpligtingen, die voor Bolsward uit het accoord van 1693 voortvloeiden. Het was een afzonderlijk, geheel op zich zelf staand verschilpunt, hoever elke van de drie gemeenten de vaart had te beschouwen als haar behoorend en derhalve de slatting moest laten uitvoeren, surveilleren en bekostigen.

Dat punt stond in geen onmiddellijk verband met de wijze, waarop elk Bestuur binnen zijn gebied van zijne ingezetenen of van speciale onderhoudpligtigen de slattingskosten had in te vorderen. Al werd door een later staatsregt afgeweken van hetgeen destijds regtens was, om nl. de omgelegen gronden de lasten van gewoon en buitengewoon onderhoud eener vaart te doen dragen, dit had op zich zelf niets te maken met de quaestie, hoever zich het regt van elke gemeente op de vaart en daartegenover hare gehoudenheid om in het onderhoud te voorzien uitstrekte. Dit laatstgenoemde punt werd dan ook door een afzonderlijk zigtbaar teeken voor goed uitgemaakt, zonder dat eenige reserve is gemaakt voor het geval van latere wijzigingen in de verpligtingen der ingezetenen of der grondeigenaren met betrekking tot het onderhoud. Nu dergelijke reserve niet is gemaakt en zij evenmin in de strekking of den zamenhang van het accoord ligt, mag men haar ook geenszins als door de contractanten bedoeld aannemen.

Mr. Tromp is dus van meening, dat het accoord van 1693 tusschen de drie gemeenten eene regeling voor altijd uitmaakt, onafhankelijk van de wijze, waarop elke gemeente in haren kring de gelden moet vinden ter bekostiging van dat onderhoud. De intrekking der provinciale reglementen betreffende het onderhoud van ouds raakt dus de regten en verpligtingen der gemeente Bolsward volgens het accoord van 1693 niet. Alleen is daardoor vervallen het tot dusver gebruikte middel om Bolsward voor zooveel noodig die verpligtingen te doen nakomen.

Met opzigt tot punt *c* behandelt Mr. Tromp de onder de stukken voorkomende resolutie van Gedeputeerde Staten van 10 Julij 1872, waarbij door hun Collegie aan de gemeentebesturen van Wonseradnel en Hennaarderadeel werd in overweging gegeven hunnerzijds de slatting te ondernemen, indien Bolsward, na daartoe te doene sommatie, onwillig bleef daartoe mede te werken, met aanzegging aan Bolsward, dat alsdan de kosten van het werk op haar, Bolsward, voor haar aandeel langs den weg van regten zouden worden verhaald.

Mr. Tromp, daarbij de leer van Gedeputeerde Staten bestrijdende, als zoude het accoord van 1693 eene burgerlijke overeenkomst, een ***vinculum juris civilis***, daarstellen, — merkt op, dat in het systeem van Gedeputeerde Staten eene

sommatie en *in-mora*-stelling tegenover Bolsward niet voldoende, eene regterlijke magtiging in den zin van art. 1277 van het Burgerlijk Wetboek noodzakelijk zou zijn voor Wonseradeel en Hennaarderadeel, willen deze haar regt van verhaal op Bolsward niet in gevaar brengen.

Maar, zegt Mr. Tromp ten aanzien van punt *d*, het onderwerp van het accoord van 1693 betrof de verpligting jegens de overheid om te onderhouden, wat ter algemeene dienst bestemd was en door haar beheerd en bestuurd werd. Tusschen de drie gemeenten behelst het de onderlinge regeling eener bestuursaangelegenheid. Al was die regeling eene overeenkomst, het onderwerp dier overeenkomst waren geene regten en verpligtingen van privaatregtelijken aard. Integendeel, zij betrof een voorwerp, ter algemeene dienst bestemd, en wel, de middelen om dat voorwerp bij voortduring aan die publieke bestemming te doen beantwoorden. Het onderwerp der overeenkomst was dus blijkbaar eene aangelegenheid van bestuur, niet het mijn en dijn. Die regeling van 1693 was blijkbaar door een geschil voorafgegaan. Dat geschil bestond tusschen twee grietenijen en eene stad, alzoo tusschen drie publiekregtelijke ligchamen. Het was dus blijkbaar een bestuursgeschil, dat in der minne bij accoord door de drie betrokken betrokken besturen als zoodanig voor eeuwig werd bijgelegd. Vat men dit alles wel in het oog, dan kan men kwalijk loochenen, dat de akte van 1693 niets met eene burgerlijke overeenkomst gemeens heeft. De daaruit voor Bolsward voortvloeijende verpligting is geene privaatregtelijke verbindtenis. Omgekeerd is het regt, aan de beide grietenijen door dat accoord verzekerd, niet van privaatregtelijken aard.

Gedeputeerde Staten, in hun meergemeld schrijven van 13 Mei jl., zijn het met de eerste stelling van Mr. Tromp eens. Reeds eene eerste lezing, zeggen zij, van het accoord van 1693 geeft den indruk, dat partijen hebben bedoeld eene doorgaande, eene blijvende regeling, en die eerste indruk wordt bij naauwkeurige lezing van het stuk versterkt.

Ook de tweede stelling van Mr. Tromp beamen Gedeputeerde Staten. Met hem zijn zij van oordeel, dat de legger, bij het vervallen van de reglementen, waarop hij rustte, zijnen grondslag heeft verloren.

Gedeputeerde Staten zagen blijkens hunne resolutie van 10 Julij 1872 in het accoord van 1693 een *juris civilis vinculum.*

Is het, gelijk Mr. Tromp meent, een *juris publici vinculum*, dan rijst de vraag — zeggen Gedeputeerde Staten in hun schrijven van 13 Mei ll. — of zoodanige publieke regtsband, bij geheele verandering van staatsregtelijke toestanden en bepalingen, niet moet geacht worden van zelf krachteloos te zijn geworden.

Dit is dan ook de leidende gedachte volgens Gedeputeerde Staten van den Raad van Bolsward.

Ten slotte bespreken Gedeputeerde Staten, in verband met meergemeld advies van Mr. Tromp en een daartoe strekkend verzoek van den Raad van Wonseradeel, de vraag, of en in hoeverre Gedeputeerde Staten, indien Zijne Majesteit de gemeente Bolsward in het ongelijk mogt stellen, art. 212, in verband met art. 203 *l* en art. 179 *h* der gemeentewet, ter zake van de slatting der Lol-

lumervaart, op Bolsward zouden vermogen toe te passen, en beantwoorden Gedeputeerde Staten die vraag ontkennend, op grond, dat de twee laatstgenoemde artikelen kennelijk alleen het oog hebben op vaarten, binnen eene gemeente gelegen, terwijl, gelijk gezegd is, de Lollumervaart *buiten* het grondgebied ligt van Bolsward.

Memoriën zijn er niet ingediend, Mijnheer de Voorzitter, en ik meen dus hiermede voor verslag te kunnen volstaan.

De heer Mr. B. M. VLIELANDER HEIN, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde van de gemeente Bolsward optredende, geeft in de eerste plaats hoofdzakelijk te kennen, dat het zeer uitvoerig rapport van den Staatsraad-Rapporteur in zeker opzigt eene leemte heeft moeten bevatten. Men heeft toch gehoord, dat daaraan ontbrak het advies van den heer Lenting, hetgeen spreker voor het eerst ontwaard heeft, toen hij door gemelden heer Staatsraad in de gelegenheid was gesteld van de stukken in deze zaak kennis te nemen.

Het heeft Gemagtigde aan tijd ontbroken om den heer Lenting te verzoeken dat advies alsnog aan de Afdeeling over te leggen; maar hij heeft nu dat stuk, dat niet zeer uitvoerig is en waarvan hij thans voorlezing doet.

Dat advies nu gaat kennelijk uit van de meening, dat het accoord van 1693, waarvan ten deze de rede is, een civielregtelijk contract is; maar Gemagtigde gelooft, dat de heer Lenting in dat oordeel alleen staat; want noch de gemeente Hennaarderadeel, noch de gemeente Wonseradeel, noch ook de heer van Hettinga Tromp, noch wie ook, zijn de meening toegedaan, dat wij hier te doen hebben met een civielregtelijk contract. Zelfs Gedeputeerde Staten schijnen daaromtrent van meening te zijn veranderd. De stelling, dat dat accoord zou zijn *jure civilis vinculum*, wordt door hen niet meer volgehouden.

Gemagtigde kan ook in het accoord niet zien een civielregtelijk contract, omdat daarbij alleen sprake is van eene publiekregtelijke aangelegenheid. Het is dan ook opmerkelijk, dat het accoord alleen spreekt van de wijze, hoe de zaak moet worden geregeld, en wat de regten van derden zullen zijn, die niet mede gecontracteerd hebben.

Maar daarover valt ook niet lang te redeneren. Als het accoord werkelijk was een civielregtelijk contract, kon er in de verste verte geen sprake zijn van een bestuursgeschil.

Als dan dat accoord niet is een civielregtelijk contract, maar ten onderwerp heeft een publiekregtelijk geschil, is hier dan wel aanwezig een bestuursgeschil? En nu verwijst de spreker in de eerste plaats tot eene bijdrage van den Staatsraad-Rapporteur zelf, diens bekend werk over administratief regt, waarin het kenmerkend onderscheid wordt aangetoond tusschen publiekregtelijke geschillen en bestuursgeschillen, gelegen in de verhouding der partijen tegenover elkander en den aard der geschillen.

Nu zijn hier wel drie gemeenten, die tegenover elkander staan; maar waar het geldt publiekregtelijke verpligtingen, is er geen sprake van een geschil van bestuur.

Hennaarderadeel, Wonseradeel en Bolsward zijn als onderhoudpligtigen van de

Lollumervaart aangemerkt. Van die drie gemeenten erkennen de twee eerste de onderhoudpligtigheid, maar de derde, Bolsward, ontkent die. Er is dus geen eigenlijk geschil van bestuur, en even goed zou het tusschen private personen zich kunnen voordoen. Er kan wel gedacht worden aan een administratief geschil, maar niet aan een geschil van bestuur.

Er is hier geene quaestie als die over de Dockummerbrug tusschen de gemeenten Oostdongeradeel en Dockum, en even als tusschen de gemeenten Wonseradeel en Bolsward over den weg tusschen die gemeenten; maar er is hier sprake van drie onderhoudpligtigen, die met elkander *ver*schil hebben, maar geen *ge*schil.

Nu moge men zeggen, dat de onderscheiding practisch niet bestaat; maar of hier werkelijk op dit oogenblik een bestuursgeschil, met andere woorden of er eene provocatie is van dat geschil, is ten eenemale praematuur.

Men beroept zich op het accoord van 1693. Daarbij is de bepaalde strekkende lengte aangegeven, tot hoever de Lollumervaart moet worden onderhouden. Territoriaal worden gedeelten voor dat onderhoud aangewezen.

Als nu twee gemeenten die verpligting tot onderhoud erkennen, als zij erkennen, dat zij aan het accoord gebonden zijn, — welnu, laten zij dan slatten, dat is heel braaf. Maar Bolsward zegt: ik acht mij daartoe niet verpligt, ik slat niet. Welnu, dan zal de bevoegde magt hierover beslissen. Dan zal de Koning daarin uitspraak doen; maar dat kan op dit oogenblik nog niet geschieden.

Er moet altijd eene magt zijn om de nakoming der verpligting te eischen; en de onderhoudpligtigen moeten slatten, als het geboden wordt. Waar is nu hier de bevoegde magt om te bevelen; waar is het besluit van de autoriteit, die omtrent de slatting beveelt?

De Lollumervaart gaat over het territoir van Hennaarderadeel en Wonseradeel, maar buiten het territoir van Bolsward. Nu zou men zeggen: elk Gemeentebestuur is bevoegd voor zijn territoir de slatting te bevelen; ja spreker gaat verder, zoodanig Gemeentebestuur zou, als de ingezetenen zich er niet zelve mede zouden bemoeijen, het werk zelf mogen doen, behoudens de nadere beslissing, wie er toe verpligt was. Hij meent, dat dit de jurisprudentie is, die in den laatsten tijd als gevestigd is te beschouwen.

Maar dit daargelaten, hier zijn drie onderhoudpligtigen, waarvan twee hunne onderhoudpligtigheid erkennen, en de derde die ontkent. Men verlangt eene beslissing over de aangehaalde thesis, en er is nog geen geschil. Wie geeft u het regt om mij te slepen in een geding, waarmede ik nog niets te maken heb?

Spreker herhaalt, dat er op dit oogenblik geen bestuursgeschil bestaat; maar toch schroomt hij volstrekt niet het onderzoek der zaak *au fond.*

Voor dat onderzoek zal men hebben na te gaan in de eerste plaats het meergemeld accoord. Over dat accoord heeft de heer van Hettinga Tromp met zijne uitstekend heldere pen veel gezegd; maar toch moet men met het gebruik van zijn advies wel wat voorzigtig zijn. Gemagtigde gelooft, dat de heer Tromp zich van het accoord eene overdreven voorstelling maakt. Hij doet toch sterk uitkomen, dat het accoord voornamelijk ten doel heeft de verpligting omtrent dat onderhoud vast te stellen; en hij gaat zelfs zoo ver van met opzigt tot die

drie gemeentebesturen een zoo verouderden tijd met den nieuwen tijd bijeen te brengen, en te spreken van een beëindigd geschilsbestuur.

Intusschen in den aanvang van het accoord en zelfs voor drie kwart spreekt het over niets dan over slatting, die men in 1693 zou beginnen. Men spreekt er in over lateren tijd, over de wijze, waarop de penningen zouden worden geïnd, als men op de zaak capteren mogt. Maar Gemagtigde zou wel willen vragen, of het met het woord »toekomende" in het accoord zoo ernstig gemeend is. Hij wil echter niet eens zoo ver gaan; maar wat de vaststelling der strekkende lengte aangaat, met betrekking tot het bepaalde onderhoud der vaart, heeft men palen geslagen, om in het vervolg geen tegenstand te ontmoeten.

Als echter de heer Tromp zegt: er bestond een hoofdgeschil tusschen de partijen, dan vraagt Gemagtigde: waaruit blijkt dat? Daarvan blijkt inderdaad niets; uit geen titel of jota is op te maken, dat er een geschil van bestuur is, laat staan een hoofdgeschil. Uit de stukken blijkt, dat in 1615 de laatste slatting is geschied; en toen men in 1693 weêr dat slatten voorschreef, bleek kennelijk, dat men niet op de hoogte was en er van de vorige slattingen geene voldoende processen-verbaal waren opgemaakt noch eenige gegevens er van waren te vinden. Men heeft toen gezegd: wij zullen nagaan, hoe men in vorigen tijd heeft gedaan. Daarom heeft men gezegd: »dat hetgeen voorgaat in de akte van accoord, al datgeen is, wat de respective heeren Officieren en Gecommitteerden uit alle leggers en oude stukken, sententiën, accoorden en bestedingen hebben kunnen *uitvinden* en *naspeuren*."

Het is hier dus kennelijk geen geschil beslechten, maar, zoo als partijen zelve verklaren, uitvinden en naspeuren, derhalve het regt nazoeken, nagaan, wat de oude documenten er van zeggen. En nu men de strekkende lengte gevonden heeft, heeft men de palen geslagen, om verder er geen last van te hebben; en daarbij is uitgemaakt, dat de drie gemeenten naar het publiek regt van die dagen onderhoudpligtig waren.

De heer van Hettinga Tromp moet dus niet zeggen, dat die palen wel waren geslagen, maar onder reserve; want dat is eene handigheid, waartegen zich niemand kan vrijwaren. Als men dat onderhoud bepaalt, dan spreekt het toch van zelf, dat de verpligting duurt tot zoolang als het publiek regt duurt, krachtens hetwelk zij is opgelegd. De heer Tromp moet dus niet hinken op twee gedachten, door aan den éénen kant te zeggen, dat er geen sprake hier is van civiel regt, en aan den anderen kant aan te nemen eene publiekregtelijke verpligting, maar met reserve.

Als nu spreker voor Bolsward neemt de meest ongunstige opvatting van publiek regt, zou hij drie gevallen kunnen denken, als: 1°. dat Bolsward was eigenaar; 2°. dat de rede ware van eene civielregtelijke verpligting, en 3°. dat Bolsward krachtens de wet met het onderhoud belast was.

Niemand nu van de partijen beweert, dat het accoord een civielen regtsband ten gevolge heeft. Van het eerste punt behoeft dus Gemagtigde niet meer te spreken.

Op de beide vragen: is Bolsward eigenaar en, ofschoon geen eigenaar, is het

krachtens de wet tot onderhoud verpligt, kan spreker gerustelijk een ontkennend antwoord geven, waarvoor hij nog in eene nadere ontwikkeling treedt.

Het accoord spreekt van geen geschilpunt. Men heeft alleen het oude costumier regt geraadpleegd, maar van twist geen woord; en men mag niet zoo maar zachtkens aannemen: het zal wel zoo geweest zijn.

Vraagt men nu: waarom was dan Bolsward in 1693 onderhoudpligtig? dan antwoordt spreker, dat hij het niet weet, evenmin als iemand antwoord weet te geven op de vraag, waarom toen en vroeger deze of gene gemeente in Friesland tot het onderhoud van deze of gene vaart of ander werk verpligt was. Al wat men daaromtrent weet is dit, dat er met name in dien tijd in Friesland een hoogst verwarde toestand was. Men kibbelde en vocht eeuwig over het onderhoud van wegen, vaarten en dijken in Friesland.

Men zegge niet: Bolsward heeft veel later geslat; maar toen was het publiek regt nog even als in 1693. Bolsward heeft in 1819 geslat om dezelfde reden als in 1693, omdat het publiek regt het medebragt, en omdat Gedeputeerde Staten het haar bevalen, en toen moest Bolsward gehoorzamen. De verhouding was toen nog zoo, dat men zich niet ligt verzette tegen beslissingen van Gedeputeerde Staten.

Maar de thesis, dat een gedeelte van de vaart behoorde tot het onderhoud van Bolsward, is eene ongemotiveerde thesis.

En nu komt spreker tot het volgende, hierboven ondersteld geval. Ook hier neemt hij voor zijn cliënt de ongunstigste interpretatie. Hij verwijst tot deel XVII der *Adm. Bijdragen*, en wel tot de bijdrage van den heer DE JONGE, blz. 329, speciaal § 6. Hij weet, dat er een groot verschil van gevoelen bestaat over de strekking van art. 231 der gemeentewet. De één zegt, dat dit artikel door hetgeen het bepaalt, breekt met iederen onderhoudspligt »als van ouds," zoodat de gansche onderhoudspligt als »van ouds" is opgeheven.

Neen, zegt de andere partij, en daarvan is de Staatsraad de Jonge de welsprekende woordvoerder, art. 231 der gemeentewet heeft niet art. 625 van het Burgerlijk Wetboek gesubrogeerd. Wat ook art. 231 bepale, Gedeputeerde Staten blijven hunne bevoegdheid behouden om leggers op te maken.

Spreker legt zich voor dit geschil neêr bij de thesis van den heer de Jonge, en dat is hier de meest ongunstige interpretatie voor Bolsward.

Dus aangenomen, dat ook *na* art. 231 der gemeentewet er nog kon zijn eene publiekregtelijke verordening van Gedeputeerde Staten, krachtens welke Bolsward als onderhoudpligtig kon worden aangewezen van de Lollumervaart, — dan vraagt Gemagtigde: waar zijn die verordeningen?

En dan is het antwoord eenvoudig dit: die verordeningen mogen er geweest zijn, maar zij bestaan nu niet meer. Men had zijn reglement van 1821 op de vaarten en wegen in Friesland, dat in art. 4 sprak van een onderhoudspligt »als van ouds" van wateren en wegen. Dat werd gehandhaafd ook in het reglement van 1836.

Er is vervolgens wat meer orde op de zaak gesteld en toen de vervaardiging van leggers voorgeschreven, en het brengen op die leggers van de onderhoudpligtigen »als van ouds." En toen werd een Collegie van Gecommitteerden

in het leven geroepen, waardoor men te gelijkertijd schiep eene soort van waterschap.

Bestonden nu die reglementen van 1821 en 1836 nog, dan kon de thesis van den heer de Jonge gedebatteerd worden; maar die reglementen bestaan niet meer, want ze zijn in 1874 ingetrokken. De spreker verwijst daartoe tot het werk van den heer BOGAARD, 11de vervolg, pag. 68, waarin is opgenomen een Koninklijk besluit, waarbij sub 4°. worden ingetrokken de Koninklijke besluiten, houdende goedkeuring der bedoelde provinciale reglementen.

In 1869 was door den Hoogen Raad gewezen het bekende arrest in zake den Lemsterrien; en toen zijn Gedeputeerde Staten met het bekende rapport aan de Provinciale Staten voor den dag gekomen, waarin zij, het gansche instituut van onderhoudspligt »als van ouds'' begravende, verklaren zich neêr te leggen bij de uitspraak van de hoogste regterlijke magt.

Of nu de opvatting van Gedeputeerde Staten juist was, heeft Gemagtigde niet te beoordeelen; maar men *heeft* die opvatting gehad en daardoor de zaak geconstateerd.

In de nadere ontwikkeling van dit punt herinnert spreker, dat de Minister Thorbecke in der tijd als zijne meening had te kennen gegeven, dat men zich niet diende te storen aan een enkel arrest van den Hoogen Raad, die morgen weêr van jurisprudentie kon veranderen. Bij Gedeputeerde Staten bestond te dezer zake dan ook twijfel. Bij een belangrijk rapport van den heer van Harinxma thoe Slooten was in overweging gegeven om weêr in het leven te roepen het vorige stelsel van onderhoudpligtigheid »als van ouds." Maar dat denkbeeld is door de Staten geëcarteerd; en door de vergadering werd daarentegen aangenomen een voorstel van den heer van Loon, houdende voorziening in het ander stelsel van waterlossingen en waterleidingen.

Er bestaat dus geen de minste twijfel, of men heeft in Friesland ten eenemale gebroken met het stelsel van onderhoudspligtigheid »als van ouds."

De vraag is dus alleen, wat de toestand is op dit oogenblik; en dan bestaat er geene enkele wettelijke verordening, die Bolsward maakt tot onderhoudpligtige.

Men zou misschien die onderhoudpligtigheid willen staande houden op grond van het accoord; maar wat is dat accoord? Dat accoord constateert het publiek regt van 1693; maar het kan onmogelijk meer waarde hebben dan het publiek regt van heden.

Gemagtigde gelooft dus, dat Bolsward zich teregt verzet. Men moet ook niet vergeten, dat, in vroegeren tijd, de gemeenten, die zich aan het onderhoud van eenig werk onttrokken, de kosten daarvan niet door alle ingezetenen lieten betalen, maar door bepaalde grondbezitters.

Aangezien er hier alzoo geen onderhoudspligt voor Bolsward bestaat, behoeft Gemagtigde ook niet te spreken over het expediënt, door den heer Tromp gewild, en wel dat, indien de Koning mogt beslissen, dat de stad Bolsward is onderhoudpligtig, de kosten van het onderhoud voor haar gedeelte op de begrooting zouden behooren te komen.

Spreker gelooft niet, dat dit ongegrond is, maar toch dat de meening van

Gedeputeerde Staten juister is, ofschoon deze al weêr aan den anderen kant tot eene schromelijke verwarring komen, door te willen, dat de Koning optrede als hoogste regter en te gelijk als beheerder.

Hij gelooft, dat men niet van Bolsward kan vragen onderhoud op grond van het accoord. En vraagt men hem, of dan Hennaarderadeel of Wonseradeel de Lollumervaart moet onderhouden, dan zegt hij: ik weet het niet; ik weet niet, of zij eigenaren zijn. Maar Gedeputeerde Staten moeten òf de zaak in onderhoud overnemen, òf Hennaarderadeel en Wonseradeel alleen tot het onderhoud nopen en aan beide gemeenten een subsidie toekennen, òf wel van de Lollumervaart een waterschap maken, en dan zou zeker de zaak het best geregeld worden.

III. *het geschil tusschen de gemeenten Grave en Beers over de woonplaats van Johannes Cobussen.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op 16 Junij 1833 is te Grave geboren Johannes Cobussen of Cobesen. Uit eenige stukken uit de jaren 1855, 1856 en 1860, aan deze Afdeeling ingezonden door het Gemeentebestuur van Beers, blijkt: dat in Julij 1855 de ouders van genoemden persoon niet meer in leven waren, en dat hij toen gevestigd was bij zijnen oom Willem Cobussen, arbeider, wonende in de gemeente Beers; dat hij door het Gemeentebestuur van Beers geacht werd niet in zijn onderhoud te kunnen voorzien wegens zijne geringe verstandelijke vermogens, en dus, daar zijn oom hem ook niet wilde onderhouden, onderstand te behoeven; dat hem dan ook werkelijk in 1856 en ook in 1860 onderstand is verstrekt voor rekening der gemeente Grave.

Uit dezelfde stukken blijkt: dat de gemeente Grave destijds beweerd heeft het onderstands-domicilie van Johannes Cobussen niet te zijn, daar volgens zijne geboorte-acte zijne ouders tijdens de geboorte woonden te Beers; dat evenwel het Gemeentebestuur van Beers heeft beweerd, dat de ouders tijdens de geboorte van den zoon te Grave woonplaats hadden, en zich tot bewijs daarvan o. a. heeft beroepen op het paspoort van den vader, aanwijzende, dat deze in 1832 en 1833 in de vesting Grave in garnizoen geweest is.

Kort na den tijd, waarover de bedoelde stukken loopen, schijnt Johannes Cobussen naar Pruissen gegaan te zijn, althans zoowel door het Gemeentebestuur van Grave als door dat van Beers wordt opgegeven, dat hij dáár omstreeks vijftien jaren gebleven is en hij is teruggekomen op 13 October 1874. De reden zijner terugkomst schijnt geweest te zijn, dat hij, door een val onder eene kar het gebruik zijner beenen verloren hebbende, geheel buiten staat geweest was den kost te verdienen.

Hij kwam op genoemden dag, 13 October 1874, per spoortrein te Haps en werd van dáár door den knecht van den Burgemeester dier gemeente per voertuig gebragt naar Beers, waar hij 's nachts verbleef bij zijn oom Willem Cobussen. Den volgenden dag is hij per kar vervoerd naar Grave en aldaar in

eene herberg afgezet. Hij is te Grave een nacht gebleven en den daarop volgenden dag door tusschenkomst der politie per kar naar Beers teruggebragt.

Weinige dagen daarna is hij door tusschenkomst van zijnen oom weder naar Grave gebragt, alwaar hij zijn intrek genomen heeft in het logement van G. Kloprogge, waar hij toen den eerstvolgenden tijd, tegen betaling van zijn onderhoud, gebleven is.

In dezen stand der zaak hebben in het laatst van October, zoowel Burgemeester en Wethouders van Beers als Willem Cobussen, de oom van den behoeftige, de tusschenkomst ingeroepen van Gedeputeerde Staten van Noord-brabant. Zij geven op, dat de behoeftige op 14 October naar Grave gebragt was, omdat hij verklaard had zich in die gemeente, zijne geboorteplaats, waar hij zeide ook vroeger ondersteund te zijn, te willen vestigen. De oom zegt, dat hij niet in staat is zijn neef op den duur te helpen, en dat diens uit Pruissen medegebragte gelden, waaruit tot nu toe zijn verblijf bij Kloprogge was betaald, waren opgeteerd. Burgemeester en Wethouders van Beers vragen, of een behoeftige niet vrij is te wonen waar hij wil, en of niet hetzij het Gemeentebestuur van Grave, hetzij eene instelling van weldadigheid in die gemeente, waar deze behoeftige zich wilde vestigen, zedelijk verpligt is zich zijn lot aan te trekken. Zij vreezen, dat, indien de beide gemeenten Grave en Beers hem onderstand blijven weigeren, hij zich ten slotte zal vestigen bij zijne nabestaanden te Beers en dan, daar deze personen minvermogend zijn, ten laste dier gemeente zal komen.

De Burgemeester van Grave, hierop door Gedeputeerde Staten gehoord, heeft geantwoord door overlegging van een berigt van Regenten van het St. Catharina's Gasthuis en daarbij gevoegde verklaring van Kloprogge, waarin wordt opgegeven, wat aan dezen mondeling verklaard is door den toen, 1 November, bij hem verblijf houdende Johannes Cobussen. Volgens dit laatste stuk zou hij, te Haps aangekomen, zijn voornemen hebben te kennen gegeven om naar zijnen oom te Beers te gaan, waarheen hij van wege den Burgemeester van Haps werd vervoerd, en zou des anderen daags zijn oom op aanraden van den Burgemeester van Beers hem naar Grave hebben doen vervoeren. Regenten van het Gasthuis te Grave meenen, dat hier duidelijk is de toeleg van Beers om zich aan de verzorging van den behoeftige te onttrekken. Naar hun oordeel doet het niets af, dat Grave de geboorteplaats is, maar moest Cobussen, toen hij zich te Beers verlaten bevond, ook dáár geholpen worden en niet naar elders worden overgebragt; anders zouden de steden, waar gasthuizen zijn, weldra met gebrekkige lieden uit den omtrek overstelpt worden.

De beide partijen zijn door Gedeputeerde Staten nader gehoord. Door Burgemeester en Wethouders van Beers wordt bij hun nader berigt geheel verworpen de voorstelling der zaak, van den kant van Grave gegeven, dat namelijk Cobussen zich naar Beers zou begeven hebben om er zich te vestigen, en dat men hem dáár, toen hij er behoeftig en verlaten stond, naar Grave zou hebben doen overbrengen om zich aan zijne verzorging te onttrekken. Volgens Burgemeester en Wethouders was hij bij zijne aankomst uit Pruissen niet geheel behoeftig, daar hij in het bezit was van omstreeks 12 Pruissische thalers,

dat hij dan ook zelf den voerman zou betaald hebben die hem op 15 October op aandrang der politie van Grave naar Beers vervoerde. Van den kant van Grave wordt evenwel de juistheid der vroeger door regenten van het gasthuis aldaar gegeven voorstelling der zaak volgehouden. In deze briefwisseling is ook weder de vroeger behandelde vraag ter sprake gekomen of de geboorte van Cobussen te Grave al of niet eene zoogenaamde toevallige was. Van de zijde van Grave wordt dit beweerd, op grond der geboorteacte; Burgemeester en Wethouders van Beers ontkennen het, op grond van het paspoort en de huwelijksacte van den vader, welke bewijzen volgens hen door de getuigenissen van verschillende personen zouden kunnen versterkt worden.

Het antwoord van Grave omtrent het nadere berigt van Burgemeester en Wethouders van Beers, welk antwoord is gedagteekend 17 December, eindigt met de opmerking dat de zaak als geregeld kan beschouwd worden, daar de persoon in quaestie bij een lid zijner familie te Beers verblijf houdt. Dit doelt hierop dat Cobussen inmiddels op 12 December weder bij zijnen oom te Beers gebragt was. De oom, die hierin aanleiding vond zich met een verzoek, om tusschenkomst in deze zaak tot den Commissaris des Konings in Noordbrabant te wenden, drukt het aldus uit, dat zijn neef eenigen tijd te Grave is verbleven, doch op gisteren (het adres is van 13 December) van uit Grave per rijtuig naar Beers werd overgebragt en in zijne woning nedergezet. In een berigt van het Bestuur van Grave, omtrent dit adres ingewonnen, wordt ten aanzien van die overbrenging van J. Cobussen gezegd, dat zijn oom Willem Cobussen, hem in het logement van Kloprogge bezorgd had tegen betaling van *ƒ*1 per dag, en na eenigen tijd dit kostgeld betaald te hebben, de boodschap had gezonden dat hij niet meer voor zijn neef betaalde, waarop Kloprogge, vermits J. Cobussen niet zoover kon loopen, hem per voertuig had gebragt naar dengene die hem in zijn logement had bezorgd. Dit laatste berigt van Grave was van 24 December 1874.

Bij schrijven van 12 Januarij 1875 kwamen Burgemeester en Wethouders van Beers op de zaak terug bij Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, zich steeds er over beklagende dat Cobussen in October 1874 door tusschenkomst der politie van Grave naar Beers was gebragt en verzoekende dat hun de weg zou worden aangewezen om bij voortdurende weigering van Grave den behoeftige door het Rijk te doen ondersteunen.

Gedeputeerde Staten hebben dien brief medegedeeld aan het Bestuur van Grave bij schrijven van 29 Januarij 1875, waarin zij opmerkten dat Cobussen te Grave geboren was en voor zooveel bekend zijne woonplaats vóór zijn vertrek naar Pruissen niet naar eene andere Nederlandsche gemeente had overgebragt; dat hij te Grave onderstandsdomicilie had volgens de armenwet van 1818; dat hij bij zijne terugkomst uit Pruissen nog in het bezit was van 12 Pruissische thalers en dus niet behoeftig; dat hij vrij was zich te begeven en te vestigen waar hij wilde en zijne overbrenging naar Beers, wanneer die, zooals het geval scheen te zijn, op aandrang der politie en op aanraden van den Burgemeester van Grave plaats had, een niet te regtvaardigen maatregel was, die voor dat geval moest geacht worden genomen te zijn om Cobussen,

dien men voorzien kon dat spoedig in behoeftige omstandigheden zou geraken ten laste der gemeente Beers te doen komen.

Gedeputeerde Staten eindigden met het verzoek, dat maatregelen zouden beraamd worden opdat, wanneer het verleenen van onderstand aan Cobussen volstrekt onvermijdelijk mogt blijken, hem die ondersteuning van wege het armbestuur te Grave zou verstrekt worden.

Burgemeester en Wethouders van Beers hebben bij schrijven van 5 April 1875 hun schrijven van 12 Januarij bij Gedeputeerde Staten in herinnering gebragt.

Gedeputeerde Staten hebben bij schrijven van 7 Mei de zaak medegedeeld aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, als hun gevoelen te kennen gevende dat Cobussen ten gevolge van zijn verblijf in Pruissen niet meer geacht kon worden ingezeten van het Rijk te wezen of in eenige Nederlandsche gemeente woonplaats te hebben, en dat dus, voor zoover hij onderstand mogt behoeven en dien niet van kerkelijke of bijzondere instellingen van weldadigheid kunnen erlangen, zijne ondersteuning voor rekening van het Rijk zou behooren plaats te hebben.

Bij schrijven van 11 Junij nº. 59, Afd. VII, heeft de Minister van Binnenlandsche Zaken krachtens 's Konings magtiging de overweging van het hiervoren omschreven geschil aanhangig gemaakt bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

In den aanvang van dit verslag is reeds vermeld dat het Gemeentebestuur van Beers aan deze Afdeeling heeft ingezonden eenige stukken betreffende het verleenen van onderstand aan Cobussen in vroegere jaren. Bij het schrijven dat deze stukken begeleidt, zijn ook gevoegd het paspoort en de huwelijksacte van den vader van Cobussen, terwijl in dat schrijven nog wordt opgegeven dat Cobussen volgens ingewonnen informatiën vroeger gedurende omstreeks 1½ jaar ten laste van Grave bij Matthijs Hermans te Beers in den kost besteed is geweest.

Voorts is ingekomen eene memorie van Mr. A. J. W. van Roijen, Advokaat te 's Gravenhage, Gemagtigde van de gemeente Grave. In die memorie wordt gezegd dat hier alleen sprake kan zijn van eene morele verpligting om te ondersteunen, dat die verpligting berust op de gemeente waar Cobussen zich bevond toen hij behoeftig werd; er wordt voorts beweerd dat uit de stukken en de feiten overtuigend blijkt dat Cobussen behoeftig geworden is te Beers, waar hij zich wilde vestigen, doch dat de gemeente Beers direct en indirect beproefd heeft hem ten laste van Grave te doen komen, direct door hem daarheen te brengen en hem er zonder meer in eene herberg achter te laten, indirect door hem later een-en-vijftig dagen in een logement te Grave tegen een gulden per dag te doen verblijven. Onaannemelijk toch is het volgens de memorie dat de oom Willem Cobussen, die volgens eene overgelegde verklaring van Kloprogge het kostgeld betaald heeft, dit zou gedaan hebben uit eigen middelen, daar hij zelf zegt mingegoed te zijn; en even onwaarschijnlijk dat de familie Cobussen gezamenlijk die som zou bijeen gebragt hebben; immers, indien de leden

der familie zoo zeer met hun ongelukkigen bloedverwant bewogen waren, dat zij hem wilden onderhouden, zou het zeker voordeeliger voor hem zijn dit te doen te Beers, waar zij allen wonen.

Bij deze memorie is nog gevoegd eene verklaring van P. J. Stevens, den herbergier te Grave, bij wien Cobussen op 14 October 1874 gebragt is, welke verklaring inhoudt dat Cobussen heeft te kennen gegeven dat hem door den Burgemeester van Beers was aangeraden zich naar Grave te begeven, als zullende hij daar dadelijk in het gasthuis worden opgenomen.

De heer Mr. D. VAN ECK, Advokaat te 's Gravenhage, als Gemagtigde voor de gemeente Beers, merkt in de eerste plaats op, dat dit geschil geregeerd wordt door art. 22 der wet tot regeling van het armbestuur van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85.)

Hij treedt daarom in beschouwing over het begrip van dat artikel en herinnert, dat art. 1 der wet van 28 November 1818 (*Staatsblad* n°. 40) bepaalt, dat het domicilie van onderstand van een behoeftige is de gemeente, waar hij geboren is. Art. 2 zondert daarvan echter uit de toevallige geboorte.

Art. 27 der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100) wijst insgelijks als domicilie van onderstand aan de plaats, waar de arme is geboren. Art. 28 zegt, dat de militairen woonplaats hebben dáár, waar zij garnizoen houden.

De wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) echter schaft het domicilie van onderstand af, met de gevolgen daaraan verbonden. Die wet wil, blijkens artt. 2 en 21, dat het Burgerlijk Bestuur den arme zal onderhouden, doch slechts bij volstrekte onvermijdelijkheid. In art. 22 wijst zij, wanneer andere ligchamen daartoe niet verpligt zijn, aan het Bestuur der gemeente, *waar de arme zich bevindt.*

Het ontwerp dier wet luidde ten opzigte van art. 22: »*waar de arme verblijft*" (*Bijblad* 1869—70, Bijlagen blz. 40.

De memorie van toelichting (Bijlagen, blz. 42) zeide: »*werkelijk verblijf*," de plaats, waar de arme zich bevindt op het oogenblik, dat de behoefte aan ondersteuning ontstaat. — In den regel zal de verblijfplaats zamenvallen met de werkelijke woonplaats en dus de gewenschte betrekking bestaan tusschen den arme en de gemeente, waar, bij volstrekte onvermijdelijkheid, het Bestuur hem kan ondersteunen.

»Dit stelsel in het leven te roepen is de strekking van het ontwerp."

Terwijl op blz. 44 het volgende voorkomt: »Over het geheel zal dit stelsel der verblijfplaats de kosten van onderstand veel billijker over de gemeenten verdeelen dan nu het geval is. In den regel zal de verblijfplaats zamenvallen met de woonplaats. Het belang van den behoeftige vordert dringend, dat hij betrekkingen, banden aanknoopt, want daarvan hangt zijn bestaan voortaan geheel af.

»In strijd met veler meening verwacht de Regering van haar stelsel orde, herstel welligt van natuurlijke banden, die door het domicilie der geboorteplaats verbroken zijn."

Het voorloopig verslag (blz. 1415) wenschte nadere toelichting van hetgeen de Regering verstaat door »*de gemeente, waar de arme verblijft.*"

Van domicilie of woonplaats, in welken zin ook, zeide men, moest geen sprake kunnen zijn.

De Regering veranderde daarop in hare nota van wijzigingen in art. 22 »*verblijft*" in »*zich bevindt*" (Bijlagen, blz. 1455).

Die verandering was echter geene verandering van stelsel.

De memorie van beantwoording (Bijlagen, blz. 1453) zeide: «De woorden »*waar de arme verblijft*" (nu veranderd in »*waar de arme zich bevindt*") zijn in het ontwerp opgenomen, om duidelijk te doen uitkomen, dat de wetgever geen domicilie van onderstand meer wil, en hier dus niet aan het bestuur der woonplaats in wettelijken zin of aan eenig bepaald domicilie, maar alleen aan de plaats van het momentaneel verblijf te denken valt.

»Het doel der heen- en wederverzending kan onder het nieuwe stelsel niet worden bereikt, en het kan niet anders, of de behoeftige zal zeer spoedig ondervinden, dat hij alleen hulp te verwachten heeft in de plaats, waar hij gevestigd is, waar hij bekend is."

Bij de beraadslaging zeide de Minister Fock (*Bijblad*, blz. 1326): »De heer Heemskerk zegt: als dit nieuwe stelsel wordt aangenomen, bestaat er geen band meer tusschen den arme en de gemeente. Na al wat ik over art. 44 gezegd heb, geloof ik, dat de band meer bestaan zal onder het nieuwe stelsel dan onder de wet van 1854."

Uit dit alles trachtte spreker aan te toonen, dat de uitdrukking: »*waar de arme zich bevindt*" geene andere beteekenis heeft dan die van »*waar de arme verblijft*", zoodat in art. 22 alleen gedacht is aan armen, die in de gemeente een verblijf hebben, en tusschen wie en de gemeente reeds eene betrekking bestaat, zoodat een zich vertoonen voor het oogenblik in de gemeente door een behoeftige niet de maatstaf is tot toepassing van artt. 21 en 22 der armenwet.

Welke is nu de betrekking tusschen den arme Johannes Cobussen en de gemeente Beers, die deze naar de beginselen der armenwet zou verpligten hem te onderhouden. Geen enkele band doet zich aan spreker voor.

Johannes Cobussen is den 16 Junij 1833 elders geboren uit ouders, niet te Beers gevestigd, blijkens den brief van den Burgemeester van Beers van 22 October 1874 aan Gedeputeerde Staten, zijn geboorte-extract van Grave, en de trouw-acte zijner ouders van 28 Mei 1832, als bijlage gevoegd bij den brief van 19 Junij 1875 aan den Vice-President van den Raad van State.

Gemagtigde wijst er verder op, dat Johannes Cobussen in Beers nooit domicilie van onderstand heeft gehad en nooit tot die gemeente in eenige andere betrekking gestaan heeft dan dat hij tot 1860 eenigen tijd te Beers heeft gewoond, als zijnde dáár aan hem voor rekening van Grave onderstand verleend.

In 1860 is hij naar Pruissen vertrokken en heeft dáár omstreeks vijftien jaren gewoond.

Toen is hij teruggekeerd en is met den spoortrein den 13 October 1874 te Haps aangekomen, blijkens den brief van Gedeputeerde Staten van 7 Mei 1875 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, alsmede den brief van den Burgemeester van Beers van 22 October 1874 aan Gedeputeerde Staten.

Zijne reis was naar Grave. Van Haps werd hij door den knecht van den

Burgemeester per voertuig naar Beers gebragt, waar hij alleen 's nachts verbleef bij zijnen oom, den arbeider Willem Cobussen. Den volgenden dag vertrok hij naar zijne geboorteplaats Grave.

Hij gaf aan zijn oom te kennen, dat hij dáár onderstand zou zoeken te bekomen, doch de Burgemeester van Grave weigerde op zijn verzoek daaraan te voldoen, bewerende, dat de arme dien onderstand te Beers moest zoeken.

Toen hij te Beers aankwam, had hij 12 Pruissische thalers, waarvan hij nog den 25 October 1874 te Grave leefde.

Derhalve het geheele verband tusschen de gemeente Beers en Cobussen bestaat daarin, dat Cobussen op zijne doorreis naar Grave in die gemeente bij zijn oom één nacht heeft vertoefd, en toen niet behoeftig was.

Hij is dus in die gemeente niet in het minst armlastig. Was daar eenige twijfel aan, dan zou eerder Haps moeten worden aangewezen, in welke gemeente hij het eerst en in denzelfden toestand is aangekomen.

Er is geene enkele autoriteit die heeft beweerd dat Beers zou moeten onderhouden.

Gedeputeerde Staten zeggen in hun brief van 29 Januarij 1875 aan Burgemeester en Wethouders van Grave, dat niet Beers, maar wel Grave tot onderhoud is verpligt.

En in den brief van 7 Mei 1875 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken zeggen Gedeputeerde Staten van meening te zijn, dat de verpligting tot onderhoud zou kunnen geacht worden op het Rijk te rusten.

Van waar dan de bewering, dat Beers zou moeten onderhouden? Alleen omdat Grave dat beweert. Grave doet dat alleen om zich schoon te wasschen. Spreker moet hierbij denken aan: *est metus qui disertum facit.* Het Graafsche gemoed is onrustig en zoekt nu alle verantwoordelijkheid van zich af te werpen, door die op Beers, dat dienst moet doen als afleider, over te brengen.

Om daarvan te overtuigen, moet de spreker een oogenblik optreden als levensbeschrijver van Johannes Cobussen. Daartoe behoeft hij niet op te klimmen tot de hoogere sferen der poëzij.

Blijkens geboorte-extract werd Johannes Cobussen op 16 Junij 1833 geboren te Grave. Er staat in, dat zijn vader woonde te Beers; doch dat schijnt eene handigheid geweest te zijn van de Bestuurderen van die gemeente, die toen reeds schenen vermoed te hebben, dat Johannes Cobussen niet bestemd zou zijn om den finantiëlen bloei van Grave te verhoogen.

Immers uit de huwelijks-acte van zijne ouders (bijlage 1 bij den brief van Burgemeester en Wethouders van Beers van 19 Junij 1875 aan den Vice-President van den Raad van State) blijkt, dat de ouders van Johannes den 28 Mei 1832 zijn getrouwd te Beers, en dat zijn vader was kanonier stukrijder, gestationeerd te Grave en aldaar wonende.

Uit het paspoort van den vader, Jacobus Cobussen, blijkt, dat deze gedurende 1832 en 1833 in garnizoen lag in de vesting Grave. Volgens de beginselen van art. 78 van het Burgerlijk Wetboek en art. 28, lid 2, van de armenwet van 28 Junij 1854 had dus de vader van Johannes woonplaats te Grave, en behoorde de pasgeborene derhalve tot die gemeente.

Onder de bijlagen van den brief van Burgemeester en Wethouders van Beers van 19 Junij 1875 aan den Vice-President van den Raad van State leest men bovendien in een brief van Burgemeester en Wethouders van Beers, van 22 Augustus 1855 aan Burgemeester en Wethouders van Grave, die dat nooit hebben tegengesproken, dat de vader van Johannes in 1832 en 1833 te Grave twee verschillende kamers in huur had, die hij met zijn gezin bewoonde, o. a. bij de geboorte van Johannes eene kamer van de ouders van Johanna de Vries.

De verdere levensloop van den jeugdigen Johannes is voor ons door een sluijer verborgen. Wij zien — zegt spreker — hem eerst weder verschijnen op 23-jarigen leeftijd, en bespeuren tevens, dat de vrees, door Grave bij zijne geboorte aan den dag gelegd, niet ijdel is gewecst.

Want onder de bijlagen van den brief van Burgemeestes en Wethouders van Beers van 19 Junij 1875 vinden wij: een besluit van den Wethouder van Beers van 16 Januarij 1856, namens den Burgemeester tot betaling van een wekelijkschen onderstand door Beers aan Johannes Cobussen, doch voor rekening van Grave; een brief van Burgemeester en Wethouders van Beers van 15 Maart 1856 aan Gedeputeerde Staten, houdende nota van onderhoudskosten voor J. Cobussen ten laste van Grave, met verzoek om voor de terugbetaling te zorgen; een besluit van den Burgemeester van Beers van 17 December 1860, nº. 16, tot bedeeling van Cobussen ten laste van Grave, en een brief van den Burgemeester van Grave, dat hij het besluit van 17 December 1860 betreffende den onderstand heeft ontvangen.

Geene opmerking of bedenking wordt daarbij gevoegd; en het is dus buiten twijfel, dat van 1856—1860 Beers den behoeftige heeft onderhouden voor rekening van Grave, welke laatste gemeente dat feit niet heeft ontkend.

Dat Grave den behoeftige vroeger onderstand heeft verleend, blijkt ook uit den brief van Willem Cobussen van 13 December 1874 aan den Commissaris des Konings; en Gedeputeerde Staten erkennen bij brief van 29 Januarij 1875 aan Burgemeester en Wethouders van Grave, dat de behoeftige volgens de armenwet van 1818 door zijne geboorte domicilie van onderstand te Grave had, terwijl het niet schijnt en ook door Grave niet wordt aangetoond, dat hij zijne woonplaats naar eene andere Nederlandsche gemeente heeft overgebragt.

Toen Johannes Cobussen naar Duitschland vertrok, werd hem, en ook later insgelijks, door den Burgemeester van Grave een Heimathschein naar Pruissen afgegeven (brief van den Burgemeester van Beers van 22 October 1874 aan Gedeputeerde Staten). Dat feit wordt erkend door de Regenten van het St. Catharina's Gasthuis (brief van 2 November 1874 van den Burgemeester van Grave) en door Grave in het geding overgelegd. Zij voegen daarbij een zoodanig Heimathschein in blanco.

En nu vraagt spreker, wie zulk een stuk *kan* afgeven anders dan de Burgemeester der woonplaats van hem, ten wiens behoeve dat stuk wordt afgegeven?

Wij hebben dus gezien, dat Johannes Cobussen tot 1860 alleen tot Grave in betrekking stond. Hij ging toen met zijn Heimathschein naar Pruissen, verdiende dáár vijftien jaar lang als arbeider den kost, had het ongeluk om onder eene kar te geraken en verloor het gebruik zijner beide beenen.

Hij nam toen het besluit om terug te keeren naar Grave, zijn onderstandsdomicilie en dus zijn éénig toevlugtsoord, want zijne familie was te arm om hem te onderhouden. Wel is dit laatste door Grave betwist en heeft die gemeente beweerd, dat de familie van Johannes in staat was hem te onderhouden, maar heeft dit uit niets bewezen.

In hare laatste memorie komt Grave daarop terug, en beweert, weder zonder redenen aan te voeren, dat Beers de onderhoudskosten van Cobussen te Grave heeft betaald, als ook dat de familie daartoe te arm was.

Uit den brief van den Burgemeester van Beers van 22 October 1874 aan Gedeputeerde Staten blijkt, dat al de leden van de familie zijn min- of onvermogend. Zie ook brief van den Burgemeester van Beers van 18 November 1874 aan den Commissaris des Konings.

Insgelijks verklaart de oom Willem Cobussen, die het onderhoud gedeeltelijk betaald heeft, en die een arbeider is, dat hij onvermogend is, en eene oude en gebrekkige vrouw tot zijn last heeft, en indien Grave beweert, dat zijn oom *f* 7 in de week voor onderhoud kon betalen, verklaart de oom, dat hij dit slechts tijdelijk kon doen: hij voegt er bij, dat Johannes tot 25 October van zijn eigen geld te Grave heeft geleefd en op 12 December van dáár is teruggebragt, zoodat hij alleen de onderhoudskosten heeft kunnen betalen van 25 October tot 12 December.

En nu wat betreft de feitelijke quaestie van het *verblijf* of het *zich bevinden*.

Johannes Cobussen trok den 13 October 1874 van Pruissen over Haps en Beers door, om zich te Grave te vestigen en dáár onderstand te bekomen. Hij hield zich alleen één nacht te Beers op bij zijnen oom, heeft te Beers geen onderstand gevraagd, en die is hem dan ook niet geweigerd.

Toen hij den 14 October in Grave aankwam om zich te vestigen, heeft de Burgemeester geweigerd hem te onderhouden en heeft de politie hem op een voertuig geplaatst en naar Beers doen overbrengen, welk voertuig zij den hulpbehoevende zelven heeft laten betalen.

Die terugvoering door de politie is niet te regtvaardigen, zoo als Gedeputeerde Staten ook erkennen.

Daarin ligt het bewijs van de schuld van Grave. Grave toonde daardoor, dat de man, die zich dáár geplaatst had, was hulpbehoevend, en heeft zich door een *fait accompli* aan hare verpligting tot onderhoud willen onttrekken.

De memorie van Grave beweert, dat Cobussen buiten zijn wil gezonden is naar Grave, maar bewijst dat niet.

J. Cobussen is toen eenige dagen later weder teruggebragt naar Grave, heeft dáár van zijn eigen geld geleefd, totdat dit op 25 October 1874 was verteerd. W. Cobussen, de oom, schijnt hem daarna van het zijne tot 12 December onderhouden te hebben ad *f* 1 per dag, doch was toen uitgeput, waarop J. Cobussen dien dag weder naar Beers is teruggebragt.

W. Cobussen heeft daarop aan den Burgemeester en den Armmeester van Grave gevraagd zijn neef te onderhouden, doch deze antwoordden, dat zij zich zijn lot niet aantrokken.

In de memorie voor Grave wordt beweerd, dat Beers die *f* 51 voor verblijf-

kosten te Grave heeft betaald; maar daartoe worden alleen vermoedens aangevoerd, die Grave, zoo als ik aantoonde, zelve weder tegenspreekt.

Dit is dus de tweede wederregtelijke daad van Grave, daar die gemeente niet geregtigd was onderstand te weigeren aan een arme, die ongeveer van 15 October tot 12 December zich dáár gevestigd had.

De gevolgtrekkingen, die Gemagtigde uit het bovenstaande afleidt, zijn:

dat, als art. 22 der armenwet zóó moet worden uitgelegd, dat, »*waar de arme zich bevindt*" zal aanduiden *het oogenblik*, waarop de arme in de gemeente aanwezig is, de wet in de meeste gevallen geene uitvoering kan erlangen, omdat de autoriteit, die beschikt, op het oogenblik van het nemen van het besluit daarmede meestal niet bekend zal kunnen zijn;

dat, acht men die uitvoering toch mogelijk, daarvan het gevolg zal zijn, dat, wil men ten minste dat aan art. 22 gevolg zal worden gegeven, de arme zal behooren onderhouden te worden door iedere gemeente, waar hij zich op denzelfden dag zal kunnen vertoonen, wat zeker niet in de bedoeling der armenwet ligt;

dat, daargelaten, of het niet beter ware geweest het woord »*woonplaats*" te bezigen, altoos moet worden aangenomen, dat de uitdrukking »*zich bevindt*" de beteekenis heeft van »*waar hij verblijft*", en dat onder verblijf moet verstaan worden het zich bevinden in eene gemeente met het doel om zich aldaar te vestigen, omdat, ofschoon de Regering ook zeide, dat zij daarbij alleen dacht aan het momentaneel verblijf, zij, toen zij de uitdrukking »*verblijft*" verving door: »*zich bevindt*", tevens verklaarde, dat die verandering geene verandering in het stelsel te weeg bragt, en omdat, toen zij zich over het haars inziens synonieme woord »verblijft" uitliet, zij dit in dien zin begreep, dat de arme zou onderhouden worden in de gemeente, waar hij banden en betrekkingen heeft aangeknoopt, en dat de verblijfplaats in den regel zou zamenvallen met de werkelijke woonplaats; terwijl, nadat de Regering het woord »*verblijft*" had vervangen door »*zich bevindt*", zij desniettegenstaande in de memorie van beantwoording verklaarde, »dat de behoeftige zeer spoedig zal ondervinden, dat hij alleen hulp te verwachten heeft in de plaats, waar hij gevestigd is;"

dat derhalve in deze art. 22 niet van toepassing kan worden geacht op Beers, evenmin als op Haps, omdat de behoeftige op beide plaatsen slechts doortrekkende was;

dat daarentegen dat artikel de gemeente Grave aanwijst als de plaats, die behoort te onderhouden, omdat de arme, tusschen wien en de gemeente Grave van zijne geboorte af betrekkingen hadden bestaan, die aldaar later zijn domicilie van onderstand had en die door die gemeente jaren lang is onderhouden, zich naar die gemeente heeft begeven met het doel om zich dáár te vestigen, en met het verzoek om aldaar te worden onderhouden;

dat, mogt ook de gemeente Grave niet kunnen worden aangewezen als gemeente, waar de arme behoort te worden onderhouden, dan *het Rijk* daartoe moet worden aangewezen;

dat, wel is waar, de Minister van Justitie in zijn brief van 28 Mei 1875 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken zegt, dat hij het niet eens is met

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, die voorstellen, dat de ondersteuning van den arme voor rekening van het Rijk zal worden genomen, omdat de zaak moet beoordeeld worden naar art. 22 en niet naar art. 26 der armenwet, welk gevoelen waarschijnlijk daarin zijn grond vindt, dat art. 26, dat handelt over arme krankzinnigen, spreekt van onderhoud van 's Rijkswege, doch art. 22 dat niet doet, maar

dat de Minister zelf moet erkennen, dat de overgelegde stukken hem geene voldoende zekerheid geven om op de zuiver feitelijke vraag, waar de arme moet geacht worden zich te bevinden, een bepaald en afdoend antwoord te geven, zoodat de Minister moet erkennen, dat er gevallen zijn, waarin zulk een antwoord niet te geven is;

dat de leer van den Minister van Justitie er dus toe zou moeten brengen, dat in dergelijke gevallen aan een arme door niemand ondersteuning zou behooren te worden gegeven, wat is tegen den geest der armenwet, die heeft willen zorgen, dat altoos ergens de zedelijke verpligting tot onderstand zou bestaan;

dat derhalve, kan daartoe geene gemeente worden aangewezen, uit den aard der zaak het Rijk alsdan optreedt, en dit te meer, omdat de wet niet alleen kent gemeente-instellingen van armbestuur, maar ook blijkens art. 2 Staats-instellingen van dien aard;

dat uit den aard der zaak daarin allen moeten zijn begrepen, die in den vreemde hebben gewoond, en dus geen gevestigd verblijf in eenige gemeente van Nederland hebbende, uit een ander land naar hier worden gevoerd, welk geval zich wel meermalen zal hebben voorgedaan, en ook nu kan geacht worden aanwezig te zijn.

Om bovenstaande redenen concludeert Gemagtigde, dat het aan de Afdeeling zal behagen den Koning het besluit voor te dragen, dat tot ondersteuning van den arme Johannes Cobussen de gemeente Beers volgens art. 22 der armenwet niet kan geacht worden te zijn bedoeld; en dat daartoe worde aangewezen, hetzij de gemeente Grave, hetzij het Rijk.

De heer Mr. A. J. W. van Roijen, Advokaat te 's Gravenhage, voor de gemeente Grave optredende, zegt het volgende:

Hoog Edel Gestrenge Heeren, President en Raden!

Het zij mij vergund bij de uiteenzetting van de belangen der gemeente Grave in het aanhangige geschil van mijne zijde kort te resumeeren de feiten, die er aan ten grondslag liggen.

Johannes Cobussen, den 16 Junij 1833 te Grave geboren, heeft tot 13 October 1874 ongeveer vijftien jaren te Kempen in Pruissen gewoond, waar hij, ten gevolge van een ongeluk, het gebruik zijner beide beenen heeft verloren.

Daardoor werd hij onbekwaam om in zijn levensonderhoud te voorzien en verviel hij ten laste der algemeene liefdadigheid, in welke omstandigheid de Pruissische Regeering aanleiding vond hem over de Nederlandsche grenzen te zetten.

Langs de lijn Gogh-Haps kwam hij den 13 October 1874 aan het station te

Haps, waar hij aan den heer Burgemeester heeft verzocht te worden vervoerd naar de gemeente Beers, naar het huis van zijnen oom Willem Cobussen.

Aan dat verzoek is door den Burgemeester der gemeente Haps voldaan en Johannes Cobussen per kar naar de gemeente Beers vervoerd, waar hij ten huize van gemelden Willem Cobussen is neêrgezet. Hier is hij tot den volgenden dag gebleven, toen hij per kar door Johannes Peters naar Grave werd vervoerd en werd neêrgezet in de herberg de Korenbeurs, waarvan eigenaar is Petrus Johannes Stevens. Hier werd hij door zijnen geleider achtergelaten.

De eigenaar van deze herberg, niet wetende, hoe van zijnen gast ontslagen te zullen worden, riep de hulp der politie in. De politie heeft dien nacht aan Johannes Cobussen logies bezorgd in eene slaapstede te Grave en hem den volgenden dag naar Beers doen terugbrengen. Eenige dagen later is Johannes Cobussen door zijnen oom Willem Cobussen op nieuw naar Grave gebracht en afgezet in het logement van G. B. Kloprogge, die de verpleging en huisvesting van den ongelukkige op zich nam, onder voorwaarde, hiervoor elken dag één gulden van Willem Cobussen te zullen ontvangen.

Een en vijftig dagen had zijn verblijf bij Kloprogge geduurd, toen Willem Cobussen liet weten, dat hij de kosten van verpleging niet langer wilde betalen.

Kloprogge heeft daarop zijnen gast den 15 December per rijtuig naar Beers gebragt en hem in het huis van Willem Cobussen neêrgezet, waar hij zich op dit oogenblik nog bevindt. Daarop is voor dezen arme onderstand gevraagd aan de gemeente Beers, welke gemeente evenwel van meening is tot deze ondersteuning ongehouden te zijn, en den last van het onderhoud van dezen arme wenscht opgelegd te zien aan de gemeente Grave.

Over de verpligting tot onderhoud van dezen arme bestaat dus geschil tusschen de twee genoemde gemeenten.

Wel is dit een ongewoon verschijnsel onder vigueur van de wet van 1 Junij 1870, waarbij het domicilie van onderstand van behoeftigen, bij de wet van 28 Junij 1854 erkend, werd opgeheven, en daardoor de op de besturen der gemeenten gelegde verplichting om in bepaalde gevallen de armen te ondersteunen in dier voege werd gewijzigd, dat die verplichting alleen als politiemaatregel en bij wijze van *praescriptio moralis* bleef bestaan voor het Burgerlijk Bestuur van de gemeente, waar de arme zich bevindt. De woorden der wet geven duidelijk aan, hoever die verplichting gaat. Art. 2 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), vervangende het art. 22 der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* n°. 100), luidt: »Het Burgerlijk of Algemeen, het Gemengd Armbestuur of, bij gebreke daarvan, het Bestuur der gemeente, waar de arme zich bevindt, beslist zonder beroep op de aanvraag om onderstand dergenen, die verkeeren in het geval, bij het vorig artikel bedoeld."

De in dat vorig artikel bedoelde armen zijn zij, die van geene kerkelijke of bijzondere inrichting van liefdadigheid onderstand kunnen bekomen en die bij volstrekte onvermijdelijkheid onderstand noodig hebben.

Alleen die gemeente, waar de arme zich momentaneel bevindt, is zedelijk verplicht te helpen, waar de beslissing op de aanvrage om onderstand wordt door die gemeente genomen zonder hooger beroep.

Duidelijk blijkt de strekking dezer bepaling door de verklaring der Regeering, gegeven in de memorie van beantwoording, van den volgenden inhoud:

»De Regeering bedoelt eenvoudig de plaats, waar de arme zich bevindt, terwijl hij onderstand noodig heeft en dien aanvraagt. De woorden: »waar de arme verblijft," nu veranderd in: »waar de arme zich bevindt," zijn in het ontwerp opgenomen om duidelijk te doen uitkomen, dat de wetgever geen domicilie van onderstand meer wil en hier dus niet aan het Bestuur der woonplaats in wettelijken zin of aan eenig bepaald domicilie, maar alleen aan de plaats van het momentaneel verblijf te denken valt."

Verplichting tot onderstand van armen, die zich momentaneel binnen de grenzen der gemeente bevinden, alleen als *praescriptio moralis* heeft de wet opgelegd, maar zonder dat tegenover die verplichting aan de zijde van den behoeftige een recht op onderstand bestaat.

De behoeftige kan vragen. Wordt zijne aanvrage afgewezen, hij heeft geen middel om het onwillige Burgerlijk Bestuur der gemeente, binnen wier grenzen hij zich bevindt, tot het geven van onderstand te dwingen; van zijne aanvrage is geen hooger beroep toegelaten.

Bij het stelsel der wet kan dus een Gemeentebestuur niet worden gedwongen een arme te onderhouden, die zich buiten de grenzen der gemeente bevindt, en evenmin eenen arme te ondersteunen, die zich binnen hare grenzen bevindt; en is dus een geschil tusschen twee gemeenten, wie van beiden tot het geven van onderstand aan eenen behoeftige zoude kunnen worden gedwongen, ondenkbaar.

Evenwel is het voorschrift der wet geen doode letter. Een Gemeentebestuur moge niet kunnen worden gedwongen dit op te volgen, eerbied voor de wet verplicht niettemin tot nakoming.

Bij de behandeling der wet van 1870 in de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd dan ook in den eerbied, aan de wet verschuldigd, en in den invloed van de Hooge Regeering op de gemeentebesturen voldoende waarborgen gevonden voor de richtige naleving van de zoo even besproken bepaling.

Evenmin als een Gemeentebestuur iets mag nalaten wat de wet voorschrijft, zonder dat het door dwangmaatregelen tot nakoming kan worden genoodzaakt, evenmin is alles wat de wet niet bepaald verbiedt aan een dergelijk Bestuur geoorloofd.

De vraag dus, of een Gemeentebestuur zich van de verplichting, bij de wet van 1 Junij 1870 opgelegd, behoorlijk kwijt, dan wel of het die verplichting direct of indirect op de schouders eener andere gemeente laadt, blijft ook nu bestaan; en deze vraag, die, naar ik meen, voor het eerst sedert de wijziging van art. 22 der armenwet voor den Raad van State wordt behandeld, beheerscht het thans aanhangige geschil tusschen de gemeenten Beers en Grave.

In dit geschil is toch alleen de vraag, op welke gemeente rust bij eene goede explicatie der wet van 1 Junij 1870 de verplichting tot onderhoud van J. Cobussen; en deze vraag wordt aan de hand der feiten als van zelve beantwoord.

Na een vijftienjarig verblijf in Pruissen komt Johannes Cobussen den 13 October 1874 in Nederland terug. De eerste plaats, waar hij aankomt, is Haps,

waar hij niet blijft, maar, op zijn verzoek aan den heer Burgemeester dier gemeente, om te worden vervoerd naar de gemeente Beers, direct van dáár naar Beers naar het huis van Willem Cobussen wordt overgebracht. Deze Willem Cobussen heeft hem een dag gehuisvest, maar was ongenegen verder voor zijnen neef zorg te dragen.

Op het oogenblik, dat Johannes Cobussen het huis van zijnen oom verliet, op het oogenblik, dat deze verder weigerde onderstand te geven, werd Johannes Cobussen behoeftig in den zin der armenwet; en volgens art. 2 der wet van 1 Junij 1870 was het de gemeente Beers, binnen wier grenzen hij zich toen bevond, die in zijn levensonderhoud moest voorzien.

In dit sustenu vind ik steun bij het advies, in deze zaak door het Departement van Justitie gegeven, waarin wordt gezegd, dat hier de vraag moet worden beantwoord: waar bevond zich Cobussen, toen hij behoeftig werd, daar deze plaats bij eene goede opvatting der wet van 1870 onderstand moet verleenen? De meening, dat niet duidelijk blijkt, binnen welke gemeente dit plaats heeft gevonden, acht ik genoeg weêrlegd door het feit, dat Willem Cobussen den 14 October aan den Burgemeester van Beers ondersteuning voor Johannes Cobussen heeft gevraagd.

Het vertrek van Cobussen naar Grave komt nu tusschen beide, en van de appreciatie van dit feit hangt alles af.

Een behoeftige toch is niet verplicht te blijven in de gemeente, waar hij behoeftig in den zin der wet is geworden; hij kan zich vrij verplaatsen van de eene gemeente naar de andere, iedere gemeente, waar hij zich gaat bevinden, zal verplicht zijn hem, bij volstrekte onvermijdelijkheid, te ondersteunen voor iedere gemeente, die hij binnentreedt, ontstaat, en voor iedere gemeente, die hij verlaat, eindigt die verplichting.

Duidelijk wordt dit in de memorie van toelichting der wet van 1870 gezegd. De Regeering zegt in die memorie o. a.: »In overeenstemming met het beginsel, dat onderstand uit burgerlijke fondsen niet anders mag zijn dan politiezorg, zal het gevolg van die opheffing (namelijk van de opheffing van het domicilie van onderstand) zijn, dat elke gemeente ook in deze de kosten van hare eigene politie draagt."

Dat van dezen rechtstoestand misbruik kan worden gemaakt, is reeds bij de behandeling dezer wet in de Tweede Kamer der Staten-Generaal voorzien.

Dat er gemeenten zouden zijn, die zich van hunne armen zouden ontdoen, door hen naar eene andere gemeente te doen verhuizen, werd gevreesd. Toch wilde men het beginsel der wet behouden en verwierp een amendement op art. 2, dat ten doel had een dergelijk misbruik onmogelijk te maken. *Implicite* is dus beslist, dat, ook ingeval eene gemeente hare armen ten laste van eene andere gemeente brengt, door hen direct of indirect buiten de grenzen der gemeente te plaatsen, geen middel van contrainte hiertegen kan worden aangewend. Men vleide zich, dat de eerbied voor de wet zoude verhinderen, dat het misbruik ooit voorkwam, en dat in dat onverhoopte geval de invloed van de Regeering op de gemeentebesturen voldoende zoude zijn om het misbruik te keer te gaan.

En nu is de quaestie, of *in casu* een dergelijk misbruik is gepleegd?

Met andere woorden, is Johannes Cobussen *proprio motu*, met het doel zijne woonplaats te Grave te vestigen, derwaarts vertrokken, of is hij op aanraden van het Bestuur der gemeente Beers, zonder dat hij daartoe eenig verlangen had te kennen gegeven, derwaarts overgebragt?

Dat Johannes Cobussen *proprio motu* naar Grave is vertrokken, is niet aannemelijk, het tegendeel blijkt:

1°. uit zijne te Haps afgelegde verklaring omtrent zijne voorgenomen vestiging te Beers;

2°. uit de omstandigheid, dat te Beers zijne geheele familie gevestigd is, terwijl in Grave geen enkel lid zijner familie woont;

3°. dat hij zonder meer te Grave in eene herberg werd achtergelaten, waar zelfs geen nachtverblijf kan worden gegeven.

Had hij toch werkelijk, zoo als wordt beweerd, het voornemen gekoesterd zich te Grave met der woon te vestigen, na vooraf een bezoek aan zijnen oom te hebben gebracht, dan had Willem Cobussen zich zeker niet bezwaard gevoeld over het verblijf van zijnen neef ten zijnent, en Johannes Cobussen had zich den 14 October tot het Bestuur der gemeente Beers kunnen wenden, met verzoek hem te doen transporteren naar Grave, op dezelfde wijze als hij van Haps naar Beers was vervoerd.

Was deze verplaatsing, zoo als zij moest zijn, een gevolg van den eigen vrijen wil van Johannes Cobussen, hij had dan zijnen behoeftigen oom de kosten van dat transport zeker wel bespaard.

4°. blijkt dit ook nog uit de verklaring van het Bestuur der gemeente Beers zelve, afgelegd in hare missive van den 18 November 1874, bij de stukken te vinden, waar genoemd Bestuur op eene daarover gemaakte aanmerking het volgende antwoordt: »dat, als zijn oom hem gevraagd had: wilt gij u naar Grave begeven? hij wel bevestigend zonde hebben geantwoord, daar hij zwakke geestvermogens bezit."

Het Bestuur der gemeente Beers erkent dus, dat Johannes Cobussen de verplaatsing niet heeft aangevraagd, dat men zelfs zijne toestemming voor zijne overbrenging naar Grave niet heeft gevraagd. Maar er is meer, waaruit blijkt, dat deze overbrenging naar Grave eene wederrechtelijke daad is geweest.

1°. blijkt uit de verklaring van P. J. Stevens, den herbergier uit *de Korenbeurs*, dat Johannes Cobussen dáár in zijne herberg is neêrgezet en achtergelaten, zonder dat zijn geleider iets heeft medegedeeld, wat met hem moest worden gedaan, en zonder dat hij eenige begeerte of voornemen bleek te hebben omtrent zijne vestiging te Grave, waarom de tusschenkomst der politie is moeten worden ingeroepen.

2°. blijkt uit de handelwijze der politie, die, met den toestand van Johannes Cobussen in kennis gesteld, hem voor den nacht van 14 op 15 October logies verschafte, maar hem den 15 October naar Beers terugbracht, dat hier aan eene wederrechtelijke verplaatsing van dezen ongelukkige naar Grave moet worden gedacht.

Deze handelwijze der politie wordt dan ook ten onregte door het Bestuur

der gemeente Beers in de missive van den 18 November 1874 afgekeurd. Dat de overbrenging van Johannes Cobussen naar Grave heeft plaats gehad met het doel om ontslagen te worden van het onderhoud van dezen behoeftige, en dat deze overbrenging niet zonder medeweten en aanraden van dat Bestuur der gemeente Beers heeft plaats gehad, komt nog sterker aan het licht door de volgende feiten.

Bij eene eerste poging om dezen ongelukkige ten laste van Grave te brengen is het toch niet gebleven.

Den tweeden keer nam men een beter overlegd middel te baat.

Terwijl den eersten keer Johannes Cobussen eenvoudig werd opgenomen, in eene kar gezet en in eene kroeg te Grave werd gëabandonneerd, bestelde men nu van te voren logies voor hem in de herberg van G. B. Kloprogge te Grave en nam op zich de kosten van huisvesting en verpleging ad *f* 1 per dag te betalen.

Op deze wijze kreeg men Johannes Cobussen binnen de grenzen der gemeente Grave nog wel niet in behoeftigen staat; maar dit zoude later volgen. Eenvoudig annonceerde men Kloprogge, toen hij 51 dagen te Grave was geweest, dat men verder geene verblijfkosten meer wllde betalen.

Het plan is niet kwaad overlegd. Men zendt den arme naar eene andere gemeente; men onderhoudt hem dáár eenigen tijd, ten einde op den duur van den last van zijn onderhoud te worden ontslagen.

Zonder de menschlievendheid van den logementhouder Kloprogge was waarschijnlijk de toeleg gelukt. Hij had toch zijnen gast eenvoudig buiten de deur kunnen zetten; dit was de minst kostbare wijze om van hem te worden ontslagen. Hij deed dit echter niet, maar bracht hem per kar terug naar de plaats, van waar hij gekomen was, naar het huis van den man, die hem in zijne herberg had gebracht, naar het huis namelijk van Willem Cobussen, waar Johannes Cobussen nog verblijf houdt.

De arme buiten de grenzen der gemeente te zetten was dus mislukt; hem eenigen tijd in eene andere gemeente te onderhouden en dan aan zijn lot over te laten, gaf geen beter resultaat. Nu werd een ander middel aangewend.

Het Bestuur der gemeente Beers ging recht zoeken bij de hoogere autoriteiten en beweerde, op grond van vele argumenten, b. v. dat Johannes Cobussen te Grave was geboren, dat hij vroeger dáár onderstand had genoten, dat hij sedert 1860 nooit te Beers in de bevolkingsregisters was ingeschreven enz. (alle argumenten, vóór de wet van 1 Juni 1870 misschien van groot gewicht, maar nu zeker van geene de minste waarde), zijne ongehoudenheid om Johannes Cobussen onderstand te verleenen.

Deze argumenten hebben toch geene de minste waarde, daar de wet alleen aan de gemeente, waar de behoeftige zich bevindt, eene verplichting tot onderhoud oplegt en geen geboorteplaats, geen woonplaats, geen vast verblijf meer is gevorderd voor het bestaan dezer verplichting.

Alleen wordt een momentaneel zich bevinden binnen de grenzen der gemeente geëischt als voorwaarde voor de verplichting tot onderhoud; en dit heeft *in casu* plaats binnen de grenzen van Beers en had *in casu* plaats van het begin der geheele zaak af.

Alleen ten gevolge van de boven besproken wederrechtelijke verplaatsingen naar Grave heeft Johannes Cobussen zich een tijd lang buiten de grenzen der gemeente Beers bevonden.

Wie van deze verplaatsingen naar Grave de *auctor intellectualis* is geweest, ligt voor de hand; en evenmin is het moeijelijk te gissen, door wie de *f* 51 zijn vergoed door Willem Cobussen voor het verblijf van zijnen neef aan Kloprogge betaald.

Stellig is het niet aan te nemen, dat Willem Cobussen deze som zoude hebben betaald: deze man, die den tweeden dag reeds bezwaar maakt zijnen neef te onderhouden en steeds over zijne benarde omstandigheden klaagt, zal zulk eene aanzienlijke som niet hebben opgeofferd, terwijl daarvoor geene enkele reden bestond. Hij beweert dit zelfs niet, maar geeft in zijn request aan Gedeputeerde Staten van Noordbrabant de bepaald onware verklaring, dat Johannes Cobussen van zijne uit Pruissen medegebrachte gelden zijn verblijf bij Kloprogge zoude hebben betaald.

Het tegendeel blijkt duidelijk èn uit hetgeen van den finantiëlen toestand van Johannes Cobussen bekend is, èn uit de verklaring van Kloprogge betreffende de voorwaarden van opneming van Johannes Cobussen in zijne herberg.

Dat de familie Cobussen gezamenlijk deze som zoude hebben betaald, zoo als wordt voorgewend door het Bestuur der gemeente Beers, is ook zeer onwaarschijnlijk, daar Willem Cobussen dan ook dit feit in plaats van de door hem opgegeven onwaarheid in zijn request had vermeld, en daar de familie, als zij Johannes Cobussen had willen onderhouden, dit zeker niet op eene dure wijze in eene vreemde plaats, maar op eene goedkoope manier in hunne woonplaats konden hebben gedaan.

Ook blijkt volstrekt niet, waarom zoo plotseling de affectie der familie ophield en dit onderhoud juist 51 dagen duurde. Uit dit alles is duidelijk, dat de eigenlijke leider van deze geheele zaak, dat de eigenlijke betaler van deze *f* 51 achter de schermen is gezeten; en bij al de conjecturen, in de stukken te vinden, komt mij de veronderstelling, dat het Bestuur der gemeente Beers deze rol heeft vervuld, dat de gemeente Beers de *f* 51 heeft vergoed, — de waarschijnlijkste voor.

Dat het Bestuur der gemeente Beers eene duidelijke voorstelling had van het gevaar, dat de gemeentekas dreigde door de terugkomst van Johannes Cobussen in het vaderland, blijkt uit zijne missive van 22 October 1874 door deze zinsnede: »Cobussen houdt zich dan hier, dan te Grave op; doch zoo beide gemeenten hem onderstand blijven weigeren, is het te voorzien, dat hij zich ten laatste bij zijne naastbestaanden alhier zal vestigen en door hen zal ondersteund worden. Uit hoofde deze betrekkingen alle tot den minvermogenden stand behooren, zal deze verpleging niet duurzaam zijn; en daar iedere gemeente overeenkomstig de gewijzigde armenwet in den nood der armen, die zich binnen hare grenzen bevinden, moet voorzien, zoo is het te voorspellen, dat die behoeftige tot onzen last zal komen.'[5]

Johannes Cobussen is, om dit gevaar af te wenden, wederrechtelijk naar Grave gevoerd op aanraden van het Bestuur der gemeente Beers, dat met deze

overbrenging geen ander doel kan hebben gehad dan zich te ontslaan van het onderhoud van dezen behoeftige. Deze handeling, ofschoon de wet van 1 Junij 1870 hiertegen geen middel geeft, is toch zeker met eene goede opvatting van die wet in strijd.

Immers aan het Bestuur der gemeente, waar de arme zich bevindt, wordt bij onvermijdelijke noodzakelijkheid opgedragen onderstand te verleenen; en daardoor alleen is het ongeoorloofd, dat een Gemeentebestuur zich van eenen behoeftige ontdoet, door hem buiten de grenzen der gemeente te plaatsen of te doen plaatsen.

Eene dergelijke onrechtmatige handeling kan nooit den last van onderhoud van Johannes Cobussen op de gemeente Grave brengen; en de gemeente Beers kan door deze hare onrechtmatige daad niet worden gebaat.

Ware het anders, steden als Grave, die door landgemeenten zijn omringd, waar veel minder inrigtingen worden gevonden, geschikt en bestemd voor huisvesting en verpleging van behoeftigen, loopen groot gevaar, wanneer dergelijke handelingen ongestoord kunnen plaats vinden, langzamerhand te worden gemetamorphoseerd in armenhuizen voor den geheelen omtrek en te worden bezwaard met een bovenmatig grooten armenlast.

Stichtingen en fondsen, bestemd tot ondersteuning der armen van de gemeenten, waar zij zijn ingesteld, zouden geheel van bestemming veranderen en feitelijk dienen tot onderhoud van hen, die daarop regtens geene de minste aanspraak hebben.

Ook mag niet onopgemerkt blijven het immorele, dat er in gelegen is ongelukkige behoeftige menschen op die wijze van de eene plaats naar de andere te verwijzen en hen, zoo als in deze zaak twee keeren heeft plaats gevonden, aan het gevaar bloot te stellen, geheel hulpeloos op de openbare straat te worden geplaatst.

Dat eene eerste poging als in deze zaak is gewaagd wordt tegengegaan en volslagen mislukt is in het belang van de humaniteit, in het belang van eene rigtige naleving der wet en in dit geval speciaal in het belang der gemeente Grave.

Mogt het blijken, dat, waar zoo als *in casu* een van de beste waarborgen door de Regeering voor de rigtige naleving van de wet van 1 Junij 1870 genoemd eerbied voor de wet, onvoldoende blijkt te zijn, de tweede, namelijk de invloed der Regeering op de gemeentebesturen, eene goede toepassing dezer wet nu en in het vervolg kan verzekeren.

Op deze gronden heb ik de eer te concluderen, dat, hoedanig het door den Raad van State aan den Koning voor te dragen besluit ook moge luiden, dat besluit nimmer de strekking moge hebben, dat de gemeente Grave worde aangewezan als belast met het onderhoud van den behoeftigen Johannes Cobussen.

Beide Gemagtigden lichtten nog nader bij re- en dupliek de door hen aangevoerde gronden toe.

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Ovezande van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland betreffende de regeling der jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer aan de openbare lagere school te Ovezande.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging van den 15 Julij jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Op den 9 April jl. besloot de Gemeenteraad van Ovezande, provincie Zeeland, vast te stellen de jaarwedde van den nieuw te benoemen Onderwijzer aan de openbare school op *f* 650, met vrije woning en tuin.

De schoolopziener vermeende, dat de jaarwedde minstens *f* 1000 moest bedragen, omdat men anders geen geschikt Onderwijzer zou kunnen verkrijgen; dat zoodanige Onderwijzer echter noodzakelijk was te Ovezande, waar de vroegere Onderwijzer door ouderdom en ziekelijkheid het onderwijs, niettegenstaande allen goeden wil, niet op de wenschelijke hoogte had kunnen houden.

Gedeputeerde Staten gaven aan den Gemeenteraad te kennen, dat de bezoldiging van *f* 650 te laag was en minstens tot op *f* 800 behoorde gebragt te worden en toen de Gemeenteraad op den 30 April volhardde bij het besluit van 9 April, hebben Gedeputeerde Staten op den 22 Junij jl. hunne goedkeuring onthouden aan gemeld besluit van 9 April jl., op grond dat, moge eertijds eene jaarwedde tot een minder bedrag voldoende zijn geacht, deze thans, zelfs opgevoerd tot *f* 650, ontoereikend is, ten gevolge der veranderde omstandigheden, om op redelijken voet te kunnen leven en de jaarwedde naar hun oordeel minstens op *f* 800 behoort te worden bepaald, wil zij voldoende zijn. Tegen dit besluit is de Raad der gemeente Ovezande op den 25 Junij jl. gekomen in beroep bij den Koning, op grond, dat er vele gemeenten zijn waar de jaarwedde niet meer bedraagt dan *f* 600; dat het wenschelijker is eerst de benoeming te doen, en de wedde te verhoogen indien de benoemde titularis geschikt wordt bevonden; dat een hoog tractement niet de zekerheid geeft, dat de benoemde geschikt zal zijn, en dat men altijd zeker is een bekwaam Onderwijzer te krijgen, daar niemand Onderwijzer worden kan, dan na eene akte van bekwaamheid te hebben verkregen.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben daarop den 2 Julij jl. berigt, dat blijkbaar het bedrag der jaarwedde van grooten invloed is op het gehalte der sollicitanten, en waarborg geeft dat bekwame personen naar de betrekking zullen dingen; dat de akte van bekwaamheid, die ieder noodig heeft om onderwijs te kunnen geven, op zich zelf voor iedere gemeente geen voldoende waarborg geacht wordt voor het doen eener goede keuze, want dat de wet voorschrijft een vergelijkend examen tusschen hen, die dergelijke akte van bekwaamheid bezitten.

Onder de stukken is voorhanden eene missive van den Burgemeester van Ovezande, gerigt aan Gedeputeerde Staten, in dato 25 Junij jl., waarin hij mededeelt, dat de Gemeenteraad in beroep is gekomen van het besluit van Gedeputeerde Staten van 22 Junij, maar overigens besloten heeft, om, zoo dit beroep mogt worden verworpen, de bedoelde jaarwedde te bepalen op *f* 800.

Onder de stukken wordt mede aangetroffen eene missive van gemelden Burgemeester, gerigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, in dato 26 Junij jl., waarin hij, met referte tot den inhoud van den hierboven vermelden brief van

den heer Schoolopziener, zegt, dat, zoo in andere gemeenten de jaarwedden niet hooger zijn dan *f* 600, dit dikwijls het gevolg is van den minder gunstigen toestand der financiën, of voortvloeit uit de omstandigheid dat de Onderwijzer andere betrekkingen bekleedt, waarom men ten onregte vermeent zijn tractement als onderwijzer te mogen inkrimpen; dat deze omstandigheid echter te Ovezande niet bestaat; dat het beter is, door het uitloven van eene goede bezoldiging, te trachten een bekwaam onderwijzer te verkrijgen, dan eene lage bezoldiging aan te kondigen, en zoo de benoemde geschikt bevonden wordt, die bezoldiging te verhoogen, omdat eene lage bezoldiging in den regel geen geschikte sollicitanten uitlokt; dat de bedoeling van den Raad is door het uitloven eener lage jaarwedde zoo weinig mogelijk sollicitanten te krijgen en zich zoo mogelijk te beperken tot personen eener bepaalde kerkelijke gezindheid, om dan later de bezoldiging van den benoemden onderwijzer te verhoogen; dat de akte van bekwaamheid niet gelijk staat met een bewijs van geschiktheid voor het onderwijzerschap en dat de uitloving van een voldoend tractement zeker een goed middel is om geschikte onderwijzers te bekomen.

Aan deze Afdeeling is nog ingezonden door Wethouders en Leden van den Raad van Ovezande afschrift van een request, door hen op den 10 Mei jl. aan Gedeputeerde Staten ingediend.

In dit adres wordt hoofdzakelijk gezegd, dat de jaarwedden in vele gemeenten niet hooger zijn dan *f* 600 of iets hooger; dat in de gemeente Overberg 42 sollicitanten zijn opgekomen toen werd uitgeloofd *f* 800 tractement, maar zonder vrije woning of tuin; dat de financiële toestand te Ovezande niet gunstig is, daar de arbeidende stand er zeer toeneemt, verbetering der wegen dringend noodzakelijk is, uitgaven zullen noodig zijn voor den verbouw van de onderwijzerswoning, der school, en voor de bezoldiging van een aan te stellen Hulponderwijzer.

V. *het beroep van J. Huizinga*, *te Warffum*, *van een besluit van Burgemeester en Wethouders aldaar*, *waarbij hem geweigerd is het oprigten van een bakoven.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Krachtens Zijner Majesteits magtiging is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 30 Junij jl. nº. 48, Afd. XII, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) de overweging aanhangig gemaakt van het beroep, door J. Huizinga te Warffum ingesteld tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente.

Op verzoek van genoemden winkelier, ter bekoming van vergunning tot het oprigten van een bakoven in een daartoe aan te bouwen gedeelte achter zijn huis aldaar, is op 5 Maart jl. door Burgemeester en Wethouders van Warffum afwijzend beschikt, op grond dat de oprigting van een bakoven in de onmiddellijke nabijheid van een met riet gedekte woning op een punt, waar de kom der gemeente het digtst bebouwd is, het brandgevaar aanzienlijk vermeerdert en klaarblijkelijk het publiek met gevaar bedreigt. Bij het onderzoek *de commodo*

et incommodo zijn *vier* belanghebbendeu verschenen, die allen zich *tegen* de inwilliging van het verzoek hebben verklaard, wegens vermeerdering van brandgevaar, terwijl een hunner, zelf een bakker, er ook tegen was om de daarvan te wachten waardevermindering zijner bakkerij.

Jacob Huizinga heeft zich daarop, bij adres van 25 Maart jl., tot Gedeputeerde Staten gewend, doch op hunne aanwijzing daarna, op 11 April jl., een request aan den Koning ingediend, waarin hij te kennen geeft, dat de gehoorde belanghebbenden zich verklaard hebben *tegen* de inwilliging van zijn verzoek, uitsluitend wegens hunne particuliere belangen; dat één hunner zelf eene bakkerij heeft en twee anderen zelf schoorsteenen hebben, die slechts 4 decimeters uit de rieten daken hunner huizen uitsteken, wat veel grooter brandgevaar oplevert; en dat ieder weet, dat een bakoven weinig of niet zulk gevaar geeft. Hij verzocht derhalve, dat Zijne Majesteit hem alsnog de verlangde vergunning moge verleenen.

Gedeputeerde Staten van Groningen, op dat adres gehoord, hebben, hoewel Burgemeester en Wethouders van Warffum op de handhaving hunner afwijzende beschikking aandringen, berigt, dat zij aan een lid uit hun Collegie hebben opgedragen om een lokaal onderzoek in te stellen. Zij berigten voorts het volgende: »Aan deze opdragt voldaan zijnde, hebben wij de volgende mondelinge mededeeling ontvangen: »Adressant woont in een klein van steen gebouwd en met pannen gedekt huisje, waarachter eene opene plaats is gelegen; daarop wenscht hij een nieuw gebouw op te rigten en aan het bestaand gebouw te verbinden; achter in dat te bouwen gedeelte en wel in den Noordwesthoek, wenscht hij den oven te plaatsen.

»Nevens dat te bouwen gedeelte staat op ongeveer een meter afstand, aan de Zuidzijde, een met riet gedekt schuurtje; ook aan de Noordzijde staat een bijna gelijk gebouw, maar niet *nevens* het te bouwen gedeelte, en dus op grooteren afstand.

»De overige gebouwen van de gehoorde buren staan op een merkelijk meerderen afstand."

Wat het gevaar van brand aangaat, dit had op onzen gecommitteerde den indruk gemaakt, dat deze al zeer luttel is te achten, en wel des te minder, omdat door de eigenaardige inrigting van een bakoven, deze geen meer brandgevaar veroorzaakt, dan ieder andere haard of stookplaats, om reden, dat onder den schoorsteen niet wordt gestookt, daar deze slechts een uitgang is van den rook van het vuur in den oven aanwezig.

Wij kunnen ons met die zienswijze wel vereenigen, en vinden dan ook geene genoegzame termen Uwe Excellentie te raden een afwijzend besluit aan Zijne Majesteit voor te dragen.

Maar in geval de verlangde oprigting mogt worden toegestaan, geven wij in overweging dat dan daarbij de volgende voorwaarden worden gesteld:

a. dat het geheele nieuwe gedeelte waarin de oven zal worden gebouwd van steen worde opgetrokken en met pannen gedekt;

b. dat de oven in het noordoostelijk gedeelte worde geplaatst;

c. dat in de onmiddellijke nabijheid van den oven geene bergplaats mag zijn van turf, hooi, stroo of andere ligt ontvlambare stoffen, en

d. dat alles onder toezigt van Burgemeester en Wethouders worde gebouwd en ingerigt.

Door Huizinga is aan deze Afdeeling nog ingezonden eene verklaring, door 15 ingezetenen van Warffum onderteekend, waarin deze verklaren, dat zij niet alleen geen bezwaar hebben tegen het verzoek, maar zelfs om de concurrentie het noodig achten, dat het verzoek worde toegestaan, daar er in hunne gemeente van 2000 zielen, slechts zes bakkerijen zijn.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Twee-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 22 *September* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 4 dezer, n°. 31, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van Antje Kroon, echtgenoote van Hendrik Poen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 377).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, waar Antje Kroon, echtgenoot van Hendrik Poen, woonplaats had, toen zij den 14 Januarij 1875 in het krankzinnigengesticht Coudewater te Rosmalen werd opgenomen.

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 17 Augustus 1875, n°. 35;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 27 Augustus 1875, litt. A, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Hendrik Poen, wiens woonplaats de bovengenoemde behoeftige als getrouwde vrouw volgt, is geboren den 21 April 1814 te Enkhuizen; dat hij den 1 April 1860, na geruimen tijd in de koloniën van weldadigheid te hebben doorgebragt, zich te Enkhuizen met der woon heeft gevestigd; dat hij den 27 October 1860 zich aldaar van de bevolkings-registers heeft laten afschrijven en is vertrokken naar Nijkerk, waar hij zich alstoen in de registers heeft laten inschrijven en den 21 November 1860 gehuwd is met Antje Kroon, weduwe van G. Nieuwenhuizen, geboren en woonachtig te Nijkerk;

dat hij na zijn huwelijk wel feitelijk de gemeente Nijkerk, waar hij zijn hoofdverblijf gevestigd had, weder heeft verlaten, maar dat hij sedert voortdurend een zwervend leven heeft geleid, meestentijd in de bedelaarsgestichten verblijvende;

dat niet is gebleken, dat hij na 1860 zijne werkelijke woning naar eene andere gemeente heeft overgebragt, veelmin dat hij het voornemen zou gehad hebben elders zijn hoofdverblijf te vestigen;

dat dus de gemeente Nijkerk in den zin van het Burgerlijk Wetboek is gebleken als de woonplaats van Hendrik Poen en mitsdien van zijne vrouw Antje Kroon;

Gezien de artt. 74, 75, 76 en 78 van het Burgerlijk Wetboek en de wet op het Armbestuur, zooals die is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de woonplaats van Antje Kroon, echtgenoot van Hendrik Poen, toen zij op 14 Januarij 1875 in het krankzinnigengesticht werd opgenomen, was gevestigd te Nijkerk, provincie Gelderland.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 4 September 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 4 dezer, n°. 32, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van R. H. Engelen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 378).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, waar Herman Engelen woonplaats had, toen hij den 6 Januarij 1875 in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch werd opgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 17 Augustus 1875, n°. 50;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 27 Augustus 1875, litt. B, 2de Afdeeling B;

Overwegende:

dat de gemeente Arnhem in 1873 heeft erkend, dat het burgerlijk domicilie van den genoemden behoeftige aldaar was gevestigd, maar nu heeft beweerd, dat den 23 Junij 1874 ten behoeve van Herman Engelen een bewijs van woonplaats-verandering naar 's Hertogenbosch is afgegeven; dat de behoeftige toen op het bevolkingsregister is doorgehaald, en dat Arnhem dus van dat oogenblik af niet meer als zijne woonplaats kon worden aangemerkt;

dat het ingesteld onderzoek de bewijzen heeft opgeleverd, dat Herman Engelen zich nooit vrijwillig te 's Hertogenbosch heeft opgehouden, maar dat hij er van 24 Maart 1873 tot 21 September daaraanvolgende verpleegd is in het krankzinnigengesticht; dat men te 's Hertogenbosch, in Junij 1874 in de meening verkeerende dat de behoeftige op dat tijdstip nog in het gesticht werd verpleegd, bij vergissing een certificaat van woonplaats-verandering heeft aangevraagd, maar dat, zoodra gebleken was, dat hij reeds maanden geleden het gesticht als hersteld had verlaten en dat hij zich ook niet meer in de gemeente ophield, hij ambtshalve in de registers is gerooyeerd;

dat Herman Engelen wel feitelijk de gemeente Arnhem tot uitoefening van zijn bedrijf van schippersknecht heeft verlaten, maar dat niet is gebleken, dat hij zich ooit werkelijk in eene andere gemeente heeft gevestigd, veelmin dat hij het voornemen heeft gehad die tot zijn hoofdverblijf te maken;

dat er dus geene verandering van woonplaats in den zin van het Burgerlijk Wetboek heeft stand gegrepen;

Gezien de artt. 74, 75 en 76 van het Burgerlijk Wetboek en art. 70 der wet op het Armbestuur, zooals dit is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de woonplaats van Herman Engelen, toen hij den 6 Januarij 1875 in het krankzinnigengesticht werd opgenomen, was gevestigd te Arnhem.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 4 September 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 4 dezer, n°. 36, houdende beschikking op *het beroep van H. L. en E. R. Steenbergen, te Zuidwolde, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, houdende afwijzing hunner reclame tegen den suppletoiren legger van waterleidingen in de gemeente Ruinen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 379).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door H. L. Steenbergen, landbouwer te Zuidwolde, voor zich en als voogd over de minderjarige kinderen van wijlen de echtelieden H. L. Steenbergen en A. van der Linde en E. R. Steenbergen, landbouwer te Zuidwolde, tegen besluiten van Gedeputeerde Staten van Drenthe, van 3 Februarij 1875, n°. 1, en van 9 Maart 1875, n°. 7, waarbij afwijzend is beschikt op hunne bezwaren tegen het brengen van de zoogenaamde Slageveensche waterleiding op den suppletoiren legger der waterleidingen in de gemeente Ruinen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 17 Augustus 1875, n°. 56;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 28 Augustus 1875, n°. 17, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat Burgemeester en Wethouders van Ruinen op den suppletoiren legger der waterleidingen in die gemeente hebben gebragt de Slageveensche waterleiding, als bestemd om het water uit het Pesserveld af te voeren naar het Oude Diep, en dat de Gemeenteraad den 2 November 1873 den legger voorloopig heeft vastgesteld, gelijk hij door Burgemeester en Wethouders was opgemaakt;

dat de adressanten daarop van Gedeputeerde Staten de wijziging van dien legger hebben verzocht, op grond dat de scheidingssloot, langs hunne erven loopende, niet dienende was om in het algemeen belang water te ontvangen

en af te voeren en dus niet aan schouw onderworpen kon worden; dat de loop van het water van het Pesserveld naar het Oude Diep altijd meer oostelijk zou geweest zijn;

dat Gedeputeerde Staten, bij besluit van 3 Februarij 1875, die reclame ongegrond hebben verklaard;

dat de adressanten korten tijd daarop van Gedeputeerde Staten de intrekking van dat besluit hebben gevraagd, maar dat Gedeputeerde Staten, bij beschikking van 9 Maart 1875, hebben verklaard bij hunne vorige resolutie te blijven volharden;

dat appellanten den 22 Maart 1875 Onze voorziening tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten hebben ingeroepen;

dat het beroep kan geacht worden ingesteld te zijn binnen den bij het Reglement gegeven termijn, daar de appellanten binnen dertig dagen de intrekking van het besluit van 3 Februarij van Gedeputeerde Staten hebben verzocht en de daarop gevolgde beschikking van 9 Maart dus kan aangemerkt worden als het definitieve besluit, waartegen het beroep is gerigt;

dat echter het beweren der adressanten, wat de zaak zelve betreft, is onjuist;

dat toch door den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat en door verschillende gehoorde getuigen is verklaard, dat de natuurlijke loop van het water van het Pesserveld naar het Oude Diep is door de scheidingssloot, die langs der adressanten erven loopt, en dat dus die waterleiding, als bestemd om in het openbaar belang het water van het Pesserveld te ontvangen en af te voeren, op den legger behoort te worden gebragt;

Gezien het reglement op de waterleidingen in de provincie Drenthe, goedgekeurd bij Ons besluit van 5 Augustus 1868, n°. 35 (*Provinciaal blad* n°. 30);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bekrachtigen de bovenvermelde besluiten van Gedeputeerde Staten van 3 Februarij 1875, n°. 1, en 9 Maart 1875, n°. 7, en de daartegen ingebragte bezwaren ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Clarens, den 4 September 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van den Raad der gemeente IJzendijke van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland tot vermeerdering van het getal openbare lagere scholen in die gemeente met eene tweede, aan de Klakbaan.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Reeds in 1872 wendden zich E. A. Calon c. s., ingezetenen van IJzendijke, tot Gedeputeerde Staten der provincie Zeeland, met het verzoek, dat er onder die gemeente eene tweede openbare school voor lager onderwijs mogt worden gesticht, en wel in de buurtschap Klakbaan dier gemeente.

Op 8 Januarij 1874 besloot de Raad der gemeente IJzendijke tot stichting eener zoodanige school ter genoemde plaatse over te gaan, en bragt hij vervolgens eene som van *f* 6000 in uitgaaf voor dat doel op de begrooting van 1875.

Toen echter door Gedeputeerde Staten, en in hooger beroep door den Koning, bij Hoogstdeszelfs besluit van 15 October 1874, n°. 22, goedkeuring was geweigerd aan het plan eener door de gemeente IJzendijke te sluiten geldleening, ten bedrage van *f* 31,000, in welke som de *f* 6000, voor de stichting der school aan de Klakbaan benoodigd, begrepen waren, — besloot de Gemeenteraad in Februarij jl., met vier tegen drie stemmen, om van de voorgenomene schoolstichting af te zien, op grond, dat de Raad geene vrijheid vond om de ingezetenen zijner gemeente bij wege van belasting de kosten dier stichting te doen dragen.

Daarop volgde het besluit van Gedeputeerde Staten van 12 Maart jl., waarbij werd overwogen: 1°. dat sedert de gesubsidieerde bijzondere lagere school te Sasput, gemeente Schoondijke, door het Bestuur der gemeente als eene openbare overgenomen en deze niet meer voor leerlingen uit de gemeente IJzendijke toegankelijk is, er dringende behoefte bestaat aan eene tweede openbare lagere school in die gemeente; 2°. dat die behoefte door den Gemeenteraad zelven, gelijk zijn aangehaald besluit van 8 Januarij 1874 tot stichting dier school medebrengt, is erkend; 3°. dat zijn besluit van 8 Februarij ll. om van de bedoelde stichting af te zien, dan ook alleen gegrond is op het door hem beweerd geldelijk bezwaar, 't welk voor de gemeente uit die stichting zoude voortvloeijen; en 4°. dat zoodanig bezwaar, ook dan wanneer het op goeden grond rustte, niet in aanmerking kan komen, vermits, volgens de artt. 16 en 17 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103), de bepaling van het getal scholen zoodanig moet geschieden, dat het voor de bevolking en de behoefte der gemeente voldoende zij.

Weshalve Gedeputeerde Staten, gelet op art. 17 van de aangehaalde wet, besloten vermeerdering te bevelen van het aantal openbare lagere scholen voor de gemeente IJzendijke, met éene op te rigten aan de Klakbaan, en op welke het onderwijs zal omvatten de vakken, vermeld onder *a*—*i* van art. 1 der genoemde wet, behoudens het geval van behoefte aan uitbreiding, voorzien bij het 2de lid van art. 16 dier wet.

Zoowel de Schoolopziener als de Inspecteur van het Lager Onderwijs in Zeeland

hebben in hunne ambtsberigten de stichting eener school aan de Klakbaan op hiervoren vermelde gronden aanbevolen.

Volgens de opgaven van den Inspecteur bedraagt de bevolking der geheele buurt, voor welke eene openbare school aan de Klakbaan als eene bepaalde behoefte moet worden beschouwd, 354 zielen, waaronder, blijkens nominatieve opgave, begrepen zijn 127 kinderen beneden de veertien jaren en 57 kinderen van vijf tot twaalf jaren.

Het is tegen bovengenoemd besluit van Gedeputeerde Staten van 12 Maart jl., dat de Raad der gemeente IJzendijke op 1 April is gekomen in hooger beroep.

Onder dagteekening van 14 Augustus jl. is van wege appellant aan 's Raads Afdeeling voor geschillen van bestuur almede ingezonden een nominatieve staat der huisgezinnen, tot de buurtschap de Klakbaan behoorende.

Volgens dien staat bedraagt het getal hoofden van huisgezinnen 51, het getal kinderen beneden de veertien jaren 127, het getal van zes tot twaalf jaren 48.

In eene aan 's Raads voormelde Afdeeling ingediende memorie van E. A. Calon c. s. komt o. a. voor: dat de Klakbaan, als aangewezen terrein voor eene nieuwe school, uiterst doelmatig is gekozen, wijl die in het midden ligt van dat gedeelte der gemeente, dat door den verren afstand (voor sommigen anderhalf uur, gemiddeld een uur, van de kom der gemeente) van onderwijs verstoken is, omringd is van niet minder dan negen volslagen boerderijen, in welker omtrek zich eene bevolking bevindt van ruim 350 zielen van bijna 60 kinderen tusschen de zes en twaalfjarigen leeftijd, die de school zouden kunnen bezoeken; — dat de Klakbaan geheel in het midden ligt van de onderwijs behoevende bevolking aldaar, terwijl Sasput, waar vroeger de bijzondere school bestond, geheel buiten dien kring onder Schoondijke is gelegen, hetgeen ten gevolge heeft, dat kinderen, die toen geschikter naar de kom der gemeente IJzendijke gingen, vrij wat nader bij de Klakbaan wonende, zeker van de school aldaar zullen gebruik maken; eindelijk dat de behoefte aan eene school te Klakbaan zoo algemeen wordt erkend, dat de eigenaar van den grond, voor de stichting met doelmatigen tuin bestemd, de Graaf de Kerckhove de Denterghem, Burgemeester van Gent, aangeboden heeft den grond *gratis* aan de gemeente af te staan, tot aanvaarding van welk geschenk de Gemeenteraad van IJzendijke reeds sedert eenige maanden de vereischte magtiging van Gedeputeerde Staten aangevraagd en verkregen heeft.

Verdere stukken zijn er niet ingekomen.

De heer E. C. F. von Leschen, Wethouder te IJzendijke, als Gemagtigde voor den Gemeenteraad aldaar optredende, zegt hoofdzakelijk, dat het getal zielen, door Calon opgegeven als de bevolking uit te maken van de buurt de Klakbaan, is ver beneden de waarheid, want dat dat getal slechts bedraagt 276 zielen, terwijl het getal kinderen van zes tot twaalf jaren oud, die van de school zouden kunnen gebruik maken, slechts is 48. Hij kan door eene door hem overgelegde kaart aanwijzen, hoe groot de afstand is tusschen gemelde buurt en IJzendijke. Die afstand, zegt hij, is op verre na niet zoo groot als opgegeven is. Hij treedt vervolgens in eene nadere ontwikkeling zijner meening,

dat er geene behoefte bestaat aan de tweede school, die verlangd is, daar de kinderen zeer goed van de bestaande school kunnen gebruik maken. De gemeente wil gaarne, des vereischt, een subsidie geven en, als er behoefte bestaat aan uitbreiding van het onderwijzend personeel, wil zij gaarne daarvan de kosten betalen. Maar zij kan de noodzakelijkheid dier nieuwe school in geenen deele inzien en ziet dus grootelijks tegen de kosten dier oprigting op. Daarbij komt, dat het voor het meest behoeftige kinderen zijn, waarvoor de oprigting zou moeten strekken, maar die toch van de school voor het meest geen gebruik maken, omdat zij vooral in den zomertijd op het veld arbeiden of in de huishouding op de jongere kinderen moeten passen, wanneer hunne ouders aan den arbeid zijn. Hoe nu de Inspecteur aan het door hem opgegeven getal kinderen is gekomen, begrijpt Gemagtigde niet. Ze zijn er niet en komen er niet. Op deze en meerdere gronden strekt het verzoek des Gemagtigden, dat de Afdeeling den Koning voordrage het besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen.

III. *het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Maria Catharina van den Broek.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Maria Catharina van den Broek, geboren in 1816 te Maastricht, vertrok in 1851 van dáár naar Brussel. Zij is te Brussel en in de voorsteden dier stad bij onderscheidene personen als dienstbode in dienst geweest tot 22 November 1869, met uitzondering van zeker tijdsverloop, gedurende hetwelk zij zich te Roermond heeft opgehouden. De duur daarvan is niet met zekerheid gebleken, doch kan, volgens aanteekening der politie in haar livret- of zakboekje, in verband met de verklaring van een der gehoorde getuigen, te Roermond woonachtig, op niet langer dan ongeveer een jaar — van November 1863 tot October 1864 — gerekend worden. Zij had te Roermond eene kamer gehuurd voor den tijd van drie jaren, doch bleef, gelijk gezegd is, slechts ongeveer een jaar aldaar, gedurende welken tijd zij bij verschillende ingezetenen van Roermond per dag ging koken. Daarna is zij naar Brussel teruggekeerd en weder als keukenmeid aldaar in dienst getreden. Hare meubelen schijnt zij eerst na verloop van bovenvermelden driejarigen huurtijd deels te Roermond verkocht, deels naar Brussel overgebragt te hebben.

Met November 1869 is zij te Brussel het bedrijf van werkvrouw gaan uitoefenen, totdat zij in December 1873 zich een en andermaal van Brussel naar Maastricht begaf, zonder echter volgens de uit Brussel ontvangen berigten aldaar blijken van krankzinnigheid te hebben gegeven. Volgens de deswege gehoorde bloedverwanten der krankzinnige was de reden van hare overkomst naar Maastricht hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, gelegen in den wensch om, zoo mogelijk, de gelden terug te krijgen, die zij geplaatst had bij een, toen gefailleerd, bankiershuis aldaar. Volgens getuigenis van diezelfde bloedverwanten bevond zij zich, tijdens haar toenmalig verblijf bij hen, ten aanzien van hare verstandelijke vermogens, in een ongunstigen toestand. Het door haar geleden

geldelijk verlies had haar zoodanig geschokt, »dat zij" — zoo verklaart een der getuigen — »niet was als een verstandig mensch", en de andere »dat zij soms was als gek."

Dit duurde tot 29 December 1873, toen zij weder uit Brussel gekomen en, dringend verzoekende, dat voor haar gezorgd mogt worden, in het gesticht *Calvariënberg* te Maastricht werd opgenomen. Aldaar verbleef zij tot 17 Januarij 1874, op welken dag zij in het krankzinnigengesticht van Maastricht werd overgebragt, nadat hare verpleging aldaar was gebleken noodzakelijk te zijn, doordien zij in het gesticht Calvariënberg uit een raam van de boven-verdieping op straat was gesprongen. In Februarij 1875 is zij heimelijk uit het voormelde krankzinnigengesticht gevlugt, en heeft zij zich weder naar Brussel begeven.

Het Gemeentebestuur van Maastricht ontkent, dat deze vrouw — welke dáár in de bevolkingsregisters niet voorkomt — woonplaats aldaar zou hebben, en vraagt toepassing van de slotbepaling van art. 26 der armenwet.

Ook Gedeputeerde Staten van Limburg zijn van oordeel, dat zij geene woonplaats hier te lande heeft, zoowel op grond van haar twee-en-twintigjarig verblijf te Brussel, waar zij in de bevolkingsregisters was ingeschreven (echter met de toevoeging, dat zij haar legaal domicilie te Maastricht behield), als met het oog op art. 79 van het Burgerlijk Wetboek en hare vestiging sedert 1869 uit eigen hoofde als werkvrouw te Brussel.

Memoriën zijn niet ingekomen.

IV. *het geschil tusschen de gemeenten Bergeijk en Luiksgestel over de woonplaats van den armen krankzinnige Jacobus Baken.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Krachtens Zijner Majesteits magtiging is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 7 Julij jl., n°. 20, Afd. II, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) de overweging aanhangig gemaakt van het geschil tusschen de gemeenten Bergeijk en Luiksgestel nopens de woonplaats van J. Baken, toen hij in 1870 en 1872 in een krankzinnigengesticht ter verpleging werd opgenomen.

Uit de menigte schrifturen, tot deze zaak betrekkelijk, blijkt, dat Jacobus Baken èn vroeger meermalen èn laatstelijk tot nà den zomer van 1870, nog onder vigueur der Armenwet van 1854 (*Staatsblad* n°. 100) zich bevond in 't gesticht voor krankzinnigen te 's Hertogenbosch, voor rekening der gemeente Bergeijk, waar hij op 11 Junij 1823 was geboren; dat hij in November 1870 als hersteld uit dat gesticht is ontslagen; dat hij zich toen heeft opgehouden bij bloedverwanten te Luiksgestel; en op 20 December 1870, aangehouden wegens diefstal, bleek weder in krankzinnigen toestand te verkeeren. Hij is toen, op requisitoir van den Officier van Justitie te Eindhoven, op regterlijke magtiging, op 21 December geplaatst in het gesticht »Coudewater" te Rosmalen, op 17 April 1872 als hersteld ontslagen. De vraag, wie de verplegingskosten moest betalen, was nog onbeslist, toen hij op 27 Junij 1872 weder er

werd ingebragt op regterlijke magtiging, en er bleef tot zijn overlijden op 23 April 1875.

Toen hij, na de wijziging der Armenwet van 1854 door die van 1870, voor 't eerst in December 1870 in 't gesticht »Coudewater" was opgenomen, heeft de Directeur van dat gesticht zich over de kosten eerst gewend tot het Gemeentebestuur van Bergeijk, dat hem echter tot het Gemeentebestuur van Luiksgestel verwees. Bergeijk beweerde, dat Baken, na zijn herstel, door een zwager uit Luiksgestel was afgehaald en dáár met dezen was gaan wonen; dat Baken zelf tot dat einde op 1 December 1870 zijne acte van woonplaats-verandering had opgevraagd ten raadhuize te Bergeijk, waarop hij zelf had aangedrongen; doch dat de Burgemeester van Luiksgestel (gelijk blijkt uit een' door dezen geschreven brief, aan zijnen ambtgenoot van Bergeijk) die acte niet had willen aannemen, noch hem in zijn bevolkingsregister inschrijven, daar Baken, naar zijn oordeel, nog krankzinnig was en dus niet in staat zijnen wil te verklaren, of, gelijk hij het uitdrukt, *eenige dading te doen.*

Uit de beëedigde verklaringen van twee zusters en een neef van den krankzinnige, allen te Luiksgestel wonende, bij den kantonregter van Eindhoven afgelegd, blijkt, dat de ouders van J. Baken omstreeks 1831 zich te Luiksgestel hebben gevestigd, waar beiden vóór 1848 overleden zijn; dat Jacobus Baken, die tot omstreeks 1846 — dus het tijdstip zijner bereikte meerderjarigheid, — bij zijne ouders aldaar had ingewoond, toen naar België is vertrokken en als dienstknecht te Arendonk gewoond heeft, van waar hij als zinneloos naar Luiksgestel teruggebragt en toen besteed is geworden te Geel; dat hij daarna èn te Luiksgestel èn in 1868 te Bergeijk diensten heeft gehad en wel eens zijne bloedverwanten te Luiksgestel enkele dagen bezocht, doch steeds naar Bergeijk terugkeerde, waar hij werkelijk woonde.

Bergeijk wees op het onbestemde der verklaringen van die drie *collectief* gehoorde getuigen en gaf zijnerzijds personen op, die verdienden onder eede te worden gehoord, en hechtte vooral veel gewicht aan de verklaringen van den brigadier der marechaussée Berends te Asten en den marechaussée Bredewoud te Bergeijk, die stellig verklaren, dat zij, op 15 December 1870 een onderzoek instellende naar een door Baken gepleegden diefstal van eene geit, hem tusschen Luiksgestel en Bergeijk hebben aangehouden, en dat hij toen woonde op eene kamer in eene woning van zijnen zwager, wiens boomen hij snoeide; dat zij die kamer zelve hebben bezocht, de kleederen van Baken daar vonden hangen in een kleerkast naast het bed, en dat zijne schoenen en klompen daar ook stonden.

Op aanschrijving van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant zijn door den Kantonregter te Eindhoven op 4 Junij 1873 als getuigen onder eede gehoord: de Burgemeester, een Wethouder en de Secretaris van Bergeijk, de genoemde brigadier en marechaussée en zekere Donkers; de drie eerstgenoemden verklaarden, dat Baken in December, vóór zijne plaatsing in het gesticht Coudewater, niet te Bergeijk woonde, maar te Luiksgestel, in eene kamer bij zijn zwager Lommers; de vierde en vijfde getuigen bevestigden hunne vroeger vermelde verklaring, voegende de laatste er nog bij, dat Baken bij zijne arrestatie nog

in 't bezit was van den sleutel dier woonkamer; terwijl de zesde getuige opgaf, dat hij zelf, nu te Bergeijk, doch in December 1870 te Luiksgestel wonende, zeer goed weet, dat te dier plaatse, te Luiksgestel, destijds ook Baken woonde, en wel bij zijn zwager Lommers.

In Julij 1873 zonden Gedeputeerde Staten de stukken dezer zaak in aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, als hun gevoelen mededeelende, dat Luiksgestel tot de betaling der verplegingskosten gehouden is; doch de Minister zond de stukken terug met de opmerking, dat er enkel gelet was op Baken's verblijf in December 1870, maar dat uit het oog verloren was dat hij, op 17 April 1872 als hersteld ontslagen, en in Junij 1872 op nieuw geplaatst, in die drie maanden wel eene andere woonplaats kan gehad hebben, zoodat omtrent de gehoudenheid tot betaling dier latere kosten nog een onderzoek moest worden ingesteld. Dat onderzoek volgde, doch liep weder over het vorige tijdstip.

Uit eene beëedigde verklaring van de huisvrouw van zekeren Looijens te Luiksgestel bleek, dat J. Baken in December 1870, toen hij voor haren man boomen snoeide, drie dagen gehuisvest is geweest in eene kamer, door haren man gereserveerd in eene boerderij, welke aan Baken's zwager, Lommers, was verhuurd, doch dat hij toen gevestigd was te Bergeijk. Uit de beëedigde verklaringen van dien zwager, eene zuster en een neef van Baken, volgt echter, dat Baken eigenlijk geen onderkomen had, en, zich eenige dagen, in die kamer te Luiksgestel ophoudende, dus gezegd kon worden toen daar te wonen. Lommers beweerde, dat op die kamer geen slot was, en de marechaussée zich dus vergist moet hebben, als hij zegt, dat Baken in 't bezit van den sleutel dier kamer was. Op dit punt hebben echter een smid en een veldwachter van Bergeijk eene verklaring afgegeven, houdende, dat zij zich persoonlijk zijn gaan overtuigen, dat op de bewuste kamerdeur in het huis van Looijens wèl een slot aanwezig is, dat duidelijk zigtbaar er steeds op is geweest. Door den Candidaat-Notaris A. van Galen werd opgegeven, dat hij in dien tijd (December 1870) met Baken eene afrekening gehad heeft dat Baken toen niet te Bergijk woonde, maar hem vertelde te zijn op eene kamer te Luiksgestel; dat hij wel druk was, maar toch goed in staat de afrekening tot stand te brengen, zonder dat hij evenwel durft zeggen, of hij met volledige kennis van zaken handelde. Uit de correspondentie blijkt voorts, dat Baken te Luiksgestel eenig land bezat, dat door den zwager Lommers werd bebouwd, en waarvan de afrekening met Baken dan plaats had door tusschenkomst van dien Candidaat-Notaris.

Behalve den Burgemeester, den Wethouder en den Gemeente-Secretaris van Bergeijk, verklaarden nog twee veldwachters dier gemeente, dat Baken destijds niet te Bergeijk woonde. De brigadier der marechaussée deelde nog mede in eenen brief aan den Secretaris, dat Baken zich meermalen jegens hem er over beklaagd had, dat de Burgemeester van Luiksgestel zijne acte van woonplaats-verandering niet wilde aannemen, daar 't hem toch vrijstond te gaan wonen, waar hij verkoos.

Aangaande Baken's verblijf tusschen 17 April 1872 en zijne hernieuwde opname in het gesticht *Coudewater* in Junij van datzelfde jaar, is niets bepaalds gebleken; hij schijnt dien tijd te hebben rondgezworven.

Te Luiksgestel had de man, als gezegd is, nog eenige bezitting, welker waarde door het bestuur der inrigting *Coudewater*, dat er onderzoek naar deed, geschat wordt op *ƒ* 160. Gedeputeerde Staten, die nadere stukken aan den Minister van Binnenlandsche Zaken inzendende, blijven bij hun gevoelen, dat dit geschil ten nadeele van Luiksgestel zal moeten worden beslist.

Door Burgemeester en Wethouders van Bergeijk zijn aan deze Afdeeling nog twee memoriën met bijlagen ingezonden, waardoor echter geene nieuwe gezigtspunten zijn geopend.

V. ***het beroep van den Raad der gemeente Etten en Leur van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot aanvulling der gemeentebegrooting van*** **1874.**

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, op den 6 Augustus jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De Gemeenteraad van Etten en Leur, provincie Noordbrabant, besloot op den 21 November 1874 aan Marinus Lips, timmerman aldaar, toe te kennen eene som van *ƒ* 125 en die som te brengen ten laste van Hoofdstuk VIII, art. 1, der toen loopende gemeentelijke begrooting. In eene memorie van toelichting van dit besluit werd hoofdzakelijk gezegd dat genoemde Lips op den 31 Julij 1874 in het openbaar had aangenomen het doen van vernieuwingen en herstellingen aan den toren te Etten, voor eene som van *ƒ* 1260; dat hij aannemer daarbij ter goeder trouw eene vergissing heeft begaan, hierin bestaande dat de kantoorbediende van de firma Merkelbach Marbau en Cie, ijzergieters te Breda, had opgegeven dat die firma het ijzerwerk, in het bestek vermeld, zou leveren voor de som van *ƒ* 180; dat de aannemer Lips daarnaar zijne berekening had gemaakt, toen hij inschreef voor de aanneming; doch later zeer werd teleur gesteld toen na de inschrijving de genoemde firma hem te kennen gaf, dat het ijzerwerk *ƒ* 480 in plaats van *ƒ* 180 zou kosten. Verder werd in de toelichting gezegd, dat andere fabrikanten de leverantie van het ijzerwerk niet beneden de *ƒ* 600 wilden doen; voorts dat eene minnelijke schikking tusschen de firma en den aannemer welligt te treffen zou zijn, indien de gemeente iets te gemoet kwam in het verlies, door den aannemer te lijden; en dat men daarom had besloten, die tegemoetkoming te bepalen op *ƒ* 125, indien, zoo als is geschied, het aangenomen werk behoorlijk werd opgeleverd.

Dit besluit werd ter goedkeuring opgezonden aan Gedeputeerde Staten. Die Staten hebben, gelet op art. 213 der gemeentewet, op den 3 Junij 1875 besloten geene magtiging te verleenen tot het doen der gemelde uitgaaf van *ƒ* 125, op grond, dat er bij de aanbesteding vier personen hebben medegedongen en dat het verschil tusschen de twee laagste inschrijvingen, die van hem Lips en J. Brouwers, slechts *ƒ* 15 bedraagt; dat de aannemer bij het aangaan zijner verbindtenis verklaard heeft die wel te kennen en een beroep op dwaling derhalve des te minder aannemelijk is; dat daartoe het duidelijk omschreven

bestek, waarop de publieke aanbesteding is geschied, ook geen aanleiding gaf, dat in dit geval geen sprake is van kwijtschelding door den Raad te verleenen, volgens art. 139 der gemeentewet, maar van het verhoogen eener bij publieke aanbesteding bepaalde aannemingssom. waartoe, volgens art. 194, La. f, der genoemde wet, de goedkeuring van Gedeputeerde Staten noodig is.

Bij missive van 9 Junij jl. heeft de Gemeenteraad bij Gedeputeerde Staten aangedrongen, de uitgaaf van ƒ125 alsnog goed te keuren; dat toch de bedenking, door Gedeputeerde Staten gemaakt, dat J. Brouwers slechts ƒ15 hooger heeft ingeschreven, niet opgaat, omdat hij voor het ijzerwerk even als Lips slechts had gerekend op eene uitgaaf van ƒ180; dat de aannemer evenzeer het bestek kon kennen, maar daarom toch in dwaling kon zijn gebragt over den koopprijs van het ijzerwerk, dat het bestek wel duidelijk kon zijn, maar dat misschien niet is geweest; dat in ieder geval de vervaardiger van het bestek de kosten heeft geraamd op ƒ1500, terwijl de aannemer, al worden hem de ƒ125 tegemoetkoming toegekend, dan nog slechts te zamen zal ontvangen ƒ1385 en dus met een aanmerkelijk verlies zal hebben gewerkt; dat de Raad welligt gebruik zou hebben gemaakt van de bevoegdheid bedoeld bij art. 139 der gemeentewet, maar dit niet heeft kunnen doen omdat het proces-verbaal van aanbesteding was geregistreerd en het werk aangevangen voor dat de vergissing omtrent de kosten voor het ijzerwerk was ontdekt.

Bij missive van 11 Junij jl. hebben Gedeputeerde Staten berigt dat zij bezwaar maakten om op hunne beslissing terug te komen.

Op den 1 Julij jl. heeft de Gemeenteraad zich in beroep bij den Koning voorzien. In het adres worden geen nieuwe gronden aangevoerd, maar naar de vroegere hiervoor vermelde gronden verwezen.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben zich insgelijks gerefereerd aan de motieven van hun besluit van 3 Junij, doch zij hebben nog overgelegd twee missives van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat in het 6de district, gedagteekend 3 December 1874 en 8 April 1875. In die missives wordt door den Hoofd-Ingenieur, die over de zaak door hen gehoord was, hoofdzakelijk gezegd dat hij tegen de uitbetaling der ƒ125 is, omdat, als de argumenten ten gunste van die uitbetaling werden aangenomen, openbare aanbesteding ophoudt een waarborg te zijn tegen misbruiken; dat ieder aannemer, die op goeden voet staat met het Bestuur, of aan wien het Bestuur het werk wenscht te gunnen, dan zeer laag kan inschrijven, omdat hij rekenen kan op bijslag; dat door het goedkeuren van de bijbetaling ad ƒ125 een antecedent zou worden geschapen, waardoor de weg voor misbruiken geopend en de waarborg. in openbare aanbesteding gelegen, weggenomen zou worden.

De Gemeenteraad heeft aan deze Afdeeling nog eene memorie ingediend, waarin, behalve het hiervoor vermelde, nog wordt medegedeeld, dat de inschrijvers waren de bedoelde Lips voor ƒ1260, Jan Brouwers voor ƒ1275, Adrianus Fransiscus Lappers voor ƒ1538 en Pieter Jongeneelen voor ƒ1587; dat Brouwers eigenlijk medestander was van den aannemer Lips; dat dus de twee laatste inschrijvingen aanzienlijk te boven gingen die van Lips; dat de Raad uit al de bekende feiten de vaste overtuiging put, dat hier eene onwillekeurige vergissing

heeft plaats gehad en de billijkheid medebrengt daarvoor niet te laten boeten den aannemer Lips, die onder de mingegoede ambachtslieden mag gerangschikt worden.

VI. *het geschil tusschen de gemeenten Smallingerland en Tietjerksteradeel over de woonplaats van Alle Arjens Mulder.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Krachtens Zijner Majesteits magtiging is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 6 Augustus jl., n°. 26, Afd. II, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) de overweging aanhangig gemaakt van een geschil tusschen de gemeenten Smallingerland en Tietjerksteradeel over de woonplaats van den krankzinige Alle Arjens Mulder.

Deze persoon, op 24 October 1849 geboren te Oudega (gemeente Smallingerland) en dus thans 25 jaren oud, is op 30 Junij 1874, op aanvrage van zijnen broeder IJpe Mulder, gedomicilieerd te Oudega, doch tijdelijk met zijn schip toen verblijvende te Bergumerdam, krachtens regterlijke magtiging geplaatst in het krankzinnigen-gesticht te Franeker. Hij was weinige dagen te voren 's nachts door een politie-dienaar zwervende gevonden te Garijp (Gemeente Tietjerksteradeel), en door dezen op gezegd schip gebragt.

Op 11 Mei had Alle Mulder, destijds als boerenknecht dienende bij van der Meulen te Suawoude (gemeente Tietjerksteradeel) een getuigschrift van woonplaats-verandering naar Oudega aangevraagd, en zich daar doen inschrijven en was gaan inwonen bij zijn broeder, den schipper IJpe, die te Bergumerdam lag, toen Alle als krankzinnig in een gesticht moest worden gebragt.

Van der Meulen, landbouwer te Suawoude, en tevens Wethouder van Tietjerksteradeel, meldde aan den Burg. dezer gemeente, dat hij Alle in September 1872 in dienst had genomen tot 12 April 1874, toen deze zeide te willen gaan naar Oudega; dat Alle toen nog *niet* krankzinnig was, dat hij spoedig daarna gegaan is op 't schip van zijn broeder IJpe, tot 19 Mei 1874. Daarna bij zijn broeder Jan te Opeende, vervolgens bij verschilende personen te Oudega, van daar naar Garijp ein endelijk weder naar IJpe, toen liggende te Bergumerdam, van waar hij als krankzinnige is weggevoerd. Doch zijn broeder Jan verklaarde dat hij reeds in Maart 1874 bespeurd had, dat Alle, toen nog bij van der Meulen dienende, niet wel bij het hoofd was. Ook de Wed. Arjen Mulder en Berend Adema verklaren, dat zij bij Alle reeds op 22 Februarij 1874 sporen van krankzinnigheid hebben opgemerkt.

Van zijde van Smallingerland wordt aangevoerd, dat Alle's voornemen om zich te Oudega te vestigen, nimmer door de daad is gevolgd, en dat ook dat voornemen niets beteekent bij zijne reeds toen bestaande krankzinnigheid. Ook ontkent Smallingerland dat IJpe, hoewel sedert 1865 te Oudega op het bevolkingsregister staande ingeschreven, daar zoude wonen, waar hij zelfs niet in de plaatselijke belasting is aangeslagen.

Op last van Ged. Staten van Friesland zijn verschillende personen door de betrokken kantonregters onder eede gehoord, wier opgaven op het volgende nederkomen:

1. De vrouw van IJpe Mulder: dat Alle voor en in Maart, toen hij nog diende bij van der Meulen te Suawoude, haar voorkwam niet goed te zijn, klagende hij over zijn hoofd, zonder dat zij er echter aan dacht, dat hij niet bij zijn verstand zoude zijn;

2. IJpe Mulder: dat zijn broeder Alle, bij een bezoek ten zijnent te Garijp, in den winter van 1873 en 74, hem is voorgekomen *niet regt bij streek* te zijn; dat hij hem teruggezonden heeft op 24 April 1874 en toen niets verkeerds aan hem bespeurd heeft, wel na 15 Mei, toen hij vreemde dingen deed.

Beide getuigen verklaren in hun schip te wonen, meestal te Garijp te overwinteren, 't schipperspatent te nemen te Bergum en geene andere belastingen te betalen. Zij beschouwen Garijp als de woonplaats van Alle, doch zeggen dat Oudega er voor doorgaat, omdat hij daar geboren en er nimmer afgeschreven is.

3. Zijn broeder Hendrik: dat Alle, met wien hij bij van der Meulen diende (terwijl hij zelf daar *nog* in dienst is), langzamerhand slof in zijn werk werd en suf door veel *praktiseren*, in de laatste dagen van zijn verblijf bij van der Meulen vele zenuwachtige bewegingen maakte, doch overigens geene daden van krankzinnigheid pleegde.

Wat de getuige Hoekstra heeft opgegeven, kan worden achterwege gelaten, daar hij zegt na 12 April 1874 van Alle niets te hebben vernomen dan van *hooren zeggen.*

Twee getuigen, wonende te Oudega, Jacobi en Sijtsma, hebben verklaard, dat zij Alle in Mei of Junij hebben ontmoet in geheel verwarden toestand, en de Wed. Mulder, dat zij Alle drie malen telkens één nacht in haar huis heeft gehad en dat hij zeer verward en onrustig was. Toen hij in 't begin van Maart haar verliet, zeide hij te willen gaan studeren voor dominee. Zij houdt het er voor, dat hij al sedert twee jaren niet al te goed bij het hoofd was.

Zijn broeder Jan Mulder van Opeinde, zegt, dat Alle, in Maart 1874, nog bij van der Meulen dienende, gezegd kon worden niet met vrijen wil en kennis van zaken te handelen.

Burg. en Weth. van Smallingerland, die verschillende getuigenissen nagaande in hunnen brief aan Gedep. Staten, leiden er uit af, dat Alle reeds krankzinnig was toen hij nog bij den Wethouder van Tietjerksteradeel in dienst was, dat dus geene waarde te hechten is aan zijne aangifte tot woonplaats-verandering, dat in allen gevalle daarop *geene* feitelijke inwoning van hem te Oudega is gevolgd; dat dus Tietjerksteradeel moet worden aangewezen als tot de betaling der verplegingskosten gehouden.

Gedep. Staten berigten dat hun deze zaak vrij eenvoudig voorkomt. »Het staat vast, (schrijven zij) dat Alle Mulder voor, in en na Mei 1874 krankzinnig was. Het is mogelijk dat er lucida intervalla waren, en dat hij in zulk een *intervallum*, wetende wat hij deed, het certificaat heeft gevraagd om in Smallingerland te gaan wonen. Hij woonde dus niet meer in Tietjerksteradeel, maar om zijne woonplaats naar Smallingerland over te brengen moest hij daar werkelijk hebben

gewoond. Dit is niet geschied. Derhalve (zeggen Gedeputeerde Staten) is 's mans woonplaats niet te vinden en moet hij komen ten laste van het Rijk.

VII. *het beroep van den Raad der gemeente Echt van besluiten van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij vernietigd zijn de raadsbesluiten, houdende schorsing van P. H. Coonen en H. van Halbeek als raadsleden.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Krachtens 's Konings magtiging is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 25 Augustus 1875, L. J., Afdeeling II, bij deze Afdeeling de overweging aanhangig gemaakt van het beroep van den Gemeenteraad van Echt tegen twee besluiten van Gedeputeerde Staten van Limburg, betreffende twee door dien Raad geschorste leden.

De Gemeenteraad van Echt heeft op 12 Mei jl. bij twee besluiten de leden P. H. Coonen en H. van Halbeek geschorst, op grond van te hebben gehandeld in strijd met art. 24 der gemeentewet. Bij het sluiten der gemeenterekeningen over afgeloopen dienstjaren was gebleken, dat aan Coonen in 1871 was uitbetaald *ƒ* 2. 50, en in 1873 *ƒ* 4.50, voor vervoer van steenen palen ten behoeve der gemeente, terwijl van Halbeek in 1871 voor bedragen van *ƒ* 11.98 en *ƒ* 36.57 aan vloersteenen en dakpannen geleverd had.

Gedeputeerde Staten hebben, na verhoor der geschorsten, en na onderzoek, bij hunne besluiten van 2 Julij jl. die schorsing opgeheven. Ten aanzien van Coonen overwogen zij, dat hij twee vrachten, tot aanvoer van palen en vervoer van slijk, tegen gewoon daggeld, op verzoek van het Gemeentebestuur heeft gedaan, en dat dit niet kon geacht worden te vallen onder het begrip van leveringen, in art. 24 der gemeentewet genoemd, en evenmin onder aannemingen, daar uit het onderzoek was gebleken, dat het vervoer der palen destijds gedaan was op verzoek van den toenmaligen Burgemeester, maar er geen accoord of aanneming voor dat vervoer plaats heeft gehad; dat op aandrang van den Burgemeester door Coonen er eenig, doch een zeer laag daggeld voor is in rekening gebragt; en dat het vervoer van slijk mede zonder voorafgaand accoord heeft plaats gehad, terwijl het daggeld daarvoor, buiten Coonen om, geregeld is op *ƒ* 3 per dag, dat ook aan andere voerlieden is uitbetaald; dat dus zijne dienstprestatien noch als aanneming noch als levering zijn aan te merken.

Ten aanzien van van Halbeek overwogen Gedeputeerde Staten, dat zijne handelingen wel zijn aan te merken als leveringen; dat die handelingen echter plaats grepen in 1871, waarna hij in September 1873 als raadslid moest aftreden volgens den rooster, en in Februarij 1874 is herkozen: dat, wat hij dus al moge gedaan hebben vóór Maart 1874, dagteekening zijner laatste toelating, dit geen reden kan zijn om hem na dien tijd te schorsen.

Tegen die besluiten van Gedeputeerde Staten heeft de Gemeenteraad van Echt bepaald, bij gemotiveerde besluiten van 16 Julij jl, bij den Koning in beroep te komen; welke raadsbesluiten op 31 Julij daaropvolgende door den Burgemeester zijn opgezonden.

De gronden van beroep zijn in de gemeenteraadsbesluiten uitvoerig uiteengezet. De Raad beroept zich voor zijn appel op artt. 58 en 200 der gemeentewet.

Gedeputeerde Staten, op die stukken nader gehoord door den Minister van Binnenlandsche Zaken, doen opmerken, dat bij art. 26, 4de lid, der gemeentewet wel aan eenen belanghebbende, die van zijn lidmaatschap is vervallen verklaard, regt van beroep is toegekend; doch dat gelijke bevoegdheid niet gegeven is aan den Gemeenteraad of de raadsleden, wanneer, gelijk hier het geval is, leden van den Raad door Gedeputeerde Staten in hunne betrekking worden gehandhaafd, en dat de artt. 58 en 200 der gemeentewet slaan op geheel andere beslissingen dan de hier bedoelde.

Aan de Afdeeling zijn ingezonden: 1°. een brief van Burgemeester en Wethouders van Echt met bijlagen, ten bewijze, dat door drie raadsleden op 30 Junij 1873 een verzoek aan Gedeputeerde Staten gedaan is om van Halbeek van zijn lidmaatschap vervallen te verklaren, en dat Gedeputeerde Staten zich dus vergissen, als ze in hunne dispositie op een nader adres dier raadsleden te kennen geven, dat zoodanig stuk niet bij hen was ingekomen; 2°. een brief van van Halbeek, houdende opgave van het voorgevallene, waaruit hij afleidt, dat hij niet kan gezegd worden eene *levering* aan de gemeente te hebben gedaan, en dat die handeling plaats had vóór zijne herkiezing in 1874, en dat anterieure feiten geen invloed mogen hebben op zijn tegenwoordig lidmaatschap in den Raad.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Drie-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 6 *October* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1. van den 15 September ll., n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Veghel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-brabant*, *waarbij de goedkeuring is onthouden aan de gemeentebegrooting van* 1875 (zie het verslag over deze zaak op blz. 410).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Veghel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, dd. 16/20 April 1875 G n°. 35, 5de Afdeeling, waarbij goedkeuring is onthouden aan de begrooting dier gemeente voor 1875;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 25 Augustus 1875, n°. 66;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 8 September 1875, nº. 13, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant bij hun besluit van 30 Jnlij 1874 hebben bevolen, dat het onderwijs aan de openbare hoofdschool in de gemeente Veghel zal blijven meer uitgebreid lager onderwijs en dat dit alzoo, behalve de vakken vermeld onder a—i van art. 1 der wet op het lager onderwijs, zal omvatten de beginselen der Fransche taal en het teekenen;

dat, om uitvoering te geven aan gemeld besluit van Gedeputeerde Staten, door Burgmeester en Wethouders aan den gemeenteraad is voorgesteld de jaarwedde van den hulponderwijzer te brengen op ƒ 500, doch dit besluit door den gemeenteraad van den 18 December 1874 is verworpen;

dat, niettegenstaande Gedeputeerde Staten daarna aan den Raad hebben opgemerkt, dat blijkens de opgedane ondervinding geen geschikte hulponderwijzer, tevens bekwaam om in de Fransche taal en in het teekenen onderwijs te geven, te vinden zijn zou op eene bezoldiging van slechts ƒ 300, de Raad ongeneigd is gebleven om de bezoldiging te verhoogen;

dat Gedeputeerde Staten in die handeling van den Raad teregt hebben gezien eene weigering om behoorlijk uitvoering te geven aan hun voormeld besluit van den 30 Julij 1874;

dat, wat aangaat de verhooging van den post, voorkomende onder art. 9, afdeeling armenzorg, van Hoofdstuk VI der begrooting van uitgaven voor 1875, met ƒ 200, die verhooging uit het oogpunt eener goede politiezorg niet noodig is te achten, daar met den post van ƒ 1000 in de bestaande behoefte kan worden voorzien;

dat het doel dezer verhooging is arme zieken te doen verplegen op kosten der gemeente, welke zieken tot nu toe werden verpleegd uit de fondsen van het liefdehuis, eene inrigting deels van kerkelijken, deels van bijzonderen aard;

dat daardoor inbreuk zoude worden gemaakt op de beginselen der armenwet, welker strekking is inkrimping der openbare en uitbreiding der bijzondere liefdadigheid;

dat ook door Gedeputeerde Staten te regt is opgemerkt, dat bij de vaststelling van den bedoelden post van ƒ 1200 niet zijn in acht genomen de voorschriften van artt. 59—61 der armenwet, in verband met art. 148 der gemeentewet;

dat Gedeputeerde Staten alzoo te regt hunne goedkeuring aan de gemeentebegrooting hebben onthouden;

Gezien art. 19 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* nº. 103), artt. 59—61 der wet op het armbestuur en art. 148 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 16/20 April 1875, G nº. 35, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit

besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 September 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2o. van den 15 September ll., no. 20, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van den armen krankzinnige Paulus Hubertus Geppart* (zie het verslag over deze zaak op blz. 408).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken van het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, waar Paulus Hubertus Geppart woonplaats had, toen hij in September en October 1874 in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch werd opgenomen en verpleegd.

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 31 Augustus 1875, no. 58;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 10 Septemher 1875, litt. B, 2de Afdeeling B;

Overwegende:

dat P. H. Geppart, op 3 Junij 1832 te Maastricht geboren, in 1852 aldaar voor de nationale militie heeft geloot, als plaatsvervanger in dienst is getreden en, na eindiging van zijnen dienstpligt, hier te lande vrijwillig dienst genomen heeft bij het leger in Oost Indie,

dat hij in 1858 uit Indie teruggekeerd, slechts enkele dagen in het ouderlijk gezin heeft doorgebragt en nog in datzelfde jaar te 's Hertogenbosch veroordeeld is geworden wegens bedelarij en landlooperij; dat hij daarna meestal geweest is in een der bedelaars-gestichten Veenhuizen of Ommerschans, eenige jaren wegens veroordeeling tot 5 jaren tuchthuisstraf, in de gevangenis te Leeuwarden, en in den zomer van 1870 tot het einde van 1873, in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch, waar hij toenmaals, nog onder de werking der wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* no. 100) op het Armbestuur, geplaatst was voor rekening zijner geboorteplaats Maastricht.

dat hij, in den zomer van 1874 weder wegens landlooperij veroordeeld en daarna te Veenhuizen verpleegd, van daar wegens krankzinnigheid in September 1874 naar het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch is overgebragt, waaruit hij op 15 October van datzelfde jaar, als hersteld ontslagen en naar het bedelaarsgesticht terug is gevoerd

dat wel het gezin van zijne moeder en van zijnen stiefvader, dat sedert Junij 1852 tot April 1873 gevestigd was te Bunde, op laatstgemeld tijdstip zich met der woon naar Meersen heeft overgeplaatst, doch dat P. H. Geppart noch dáár noch elders binnen dit Rijk woonplaats gehad heeft;

dat hij derhalve, tijdens zijne laatste opneming en verpleging in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch geen burgelijk domicilie had;

Gezien de wet op het Armbestuur, zooals die bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85) is gewijzigd:

Hebben goedgevondeu en verstaan:

te verklaren, dat de woonplaats van den armen krankzinnige Paulus Hubertus Geppart, niet is te vinden, en dat mitsdien de kosten van overbrenging en verpleging van dien behoeftige in September en October 1874 in het gesticht te 's Hertogenbosch door het Rijk zullen worden voldaan uit de fondsen, voor dergelijke uitgaven bestemd.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 15 September 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van den 15 September ll., n°. 21, houdende beschikking op *het beroep van P. van Bohemen*, *te Rotterdam*, *van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente*, *waarbij hem vergunning is geweigerd tot oprigting eener mestverzameling* (zie het verslag over deze zaak op blz. 431).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door P. van Bohemen te Rotterdam, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 16 April

1875 nº. 1521/466, waarbij hem vergunning is geweigerd om op een stuk grond aan de Rotte in den Swaanhals, kadaster sectie C, nº. 2786, eene verzameling van ruige paardenmest te mogen hebben;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 31 Augustus 1875, nº. 74;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 10 September 1875, litt. D, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat bij het te dezer zake gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* van al de bewoners der nabijgelegen huizen alléén is verschenen de Directeur eener aan de overzijde der Rotte gelegen bierbrouwerij, die zich tegen de inwilliging van het verzoek heeft verzet, op grond dat de van de mestvaalt te verwachten stank bedervend zou werken op de atmosfeer en op het water der Rotte;

dat het Gemeentebestuur de vergunning heeft geweigerd op grond dat de onderwerpelijke inrigting, die ten gevolge zou hebben het op min of meer groote schaal verschepen en overladen van mest, eene bron van voortdurende nieuwe vervuiling van het water in de Rotte zou worden;

dat in de buurt, waar de adressant zijne mestvaalt verlangt te plaatsen, reeds verschillende stankverwekkende inrigtingen bestaan, die waarschijnlijk meer hinder en overlast veroorzaken dan van de mestvaalt zal worden ondervonden;

dat eene verzameling van ruige paardenmest op zich zelve niet schadelijk kan geacht worden voor de openbare gezondheid;

dat aan het nadeel van waterbederf, door het Gemeentebestuur gevreesd, kan worden tegemoet gekomen door het nemen van genoegzame voorzorgen, en dat eene volkomen weigering dus daardoor niet geregtvaardigd is;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1829 (*Staatsblad* nº. 19) alsmede art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* nº. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het bovenvermeld besluit van Burgemeester en Wethouders van Rotterdam van 16 April 1875, aan P. van Bohemen alsnog de gevraagde vergunning te verleenen, onder voorwaarde:

1º. dat tot het bewaren of het bergen van den mest een steenen gebouw met eenen digt gemetselden vloer, beschoten dak en twee luchtkokers, hoog minstens 15 meter boven Rottepeil, worde daargesteld en dat buiten dat gebouw geen mest mag worden bewaard of nedergelegd;

2º. dat de concessionaris zich, voor zooveel het bouwen aangaat, zal moeten gedragen naar de voorschriften, hem door Burgemeester en Wethouders van Rotterdam te geven;

3º. dat het vervoer van mest naar en van de bergplaats niet anders mag geschieden dan in overdekte schuiten en geheel digt gesloten wagens;

4º. dat de inrigting in werking moet zijn gebragt binnen acht maanden nà de dagteekening van dit besluit, bij gebreke waarvan de vergunning zal geacht worden te zijn vervallen;

5º. dat de concessionaris of zijne regtverkrijgenden zich onderwerpen aan

alle verpligtingen, welke verder in het belang eener goede politie mogten worden opgelegd.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 September 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel.
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 25 September ll., n°. 7, houdende beschikking op *het beroep van het Gemeentebestuur van Veendam van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij afwijzend is beschikt op een bezwaarschrift van dat Gemeentebestuur betreffende de goedkeuring van het suppletoir kohier der wegen en voetpaden in de gemeente Zuidbroek* (zie het verslag over deze zaak op blz. 441).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door het Gemeentebestuur van Veendam tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 19 Maart 1875, n°. 84, waarbij ongegrond zijn verklaard zijne bezwaren, ingebragt tegen het suppletoir kohier der wegen en voetpaden in de gemeente Zuidbroek over 1874.

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 14 September 1875, n°. 69;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 23 September 1875, n°. 55, 11de Afdeeling;

Overwegende:

dat het Gemeentebestuur van Zuidbroek op genoemd kohier heeft gebragt eenen weg onder n°. 2, volgnummer 23, als grindweg, waarop een overweg van klinkersteen, liggende over het Winschoterdiep, in eene Zuidwaartsche rigting naar de gemeente Muntendam, lang 890 meter, breed 8 meter, onderhoudspligtige de gemeente Veendam;

dat de adressant erkent den bedoelden weg te hebben aangelegd en steeds te hebben onderhouden, maar beweert sedert 1867 niet meer verpligt te zijn tot het onderhoud van dat gedeelte dat omschreven is als: »overweg van

klinkersteen", omdat de Staat bij het aanleggen van den spoorweg Groningen-Nieuweschans genoemd gedeelte tot zich zou hebben genomen en gebezigd ten zijnen behoeve voor de werken, behoorende tot den spoorweg;

dat de Staat, toen de bedoelde grindweg in de gemeente Zuidbroek door den spoorweg moest worden doorsneden, ten einde de verbroken gemeenschap behoorlijk te herstellen, den weg ter weerszijden van den spoorweg heeft opgehoogd en met klinkers heeft bestraat;

dat de gemeente Veendam, wier verpligtingen trouwens door dat werk niet werden verzwaard of vermeerderd, zich daartegen niet heeft verzet;

dat de Staat zeker niet kan geacht worden door het maken van dat werk, dat in het belang der communicatie noodig was, het beheer en het onderhoud van een gedeelte van den weg te hebben overgenomen, en dat van zoodanige overneming in beheer en onderhoud op andere wijze ook niets is gebleken;

dat dus Gedeputeerde Staten teregt hunne goedkeuring hebben verleend aan het suppletoir kohier, waarop het onderhoud van den geheelen weg is gebragt ten laste der gemeente Veendam;

Gezien het reglement op het toezigt der wegen in de provincie Groningen, goedgekeurd bij Ons besluit van 2 Augustus 1854, nº. 52 (*Provinciaal blad* nº. 61);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bekrachtigen het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen van 19 Maart 1875 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 25 September 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van B. E. Cankrien c. s., te Kralingen, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij vergunning is verleend tot het oprigten eener verzamelplaats van vuilnis nabij de Kortekade binnen die gemeente.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! In de vergadering van den Raad van Kralingen van 7 April 1875, is, na eene mededeeling van den Voorzitter dat de gevoerde onderhande-

lingen over den aankoop van een terrein van den polder Kralingen nabij de stoommachine van dien polder gelegen, waren afgebroken, met 10 tegen 3 stemmen overeenkomstig een voorstel van den Voorzitter besloten voor de gemeente aan te koopen vijf perceelen nabij de Kortekade, groot ruim 82 aren, voor eene som van ƒ7000, met het doel om daarop te stichten de verschillende inrigtingen tot het fabriceren van kool enz. ten dienste van het in te voeren koolclosetstelsel.

Het Gemeentebestuur heeft daarna bij adres van 14 April aan Gedeputeerde Staten van Zuidholland vergunning gevraagd om op dat terrein te plaatsen eene fabriek tot verkoling van groentenafval en straatvuil, waarop evenwel door Gedeputeerde Staten is geantwoord, dat voor de oprigting dier fabriek geene vergunning van hun collegie vereischt werd, maar dat wegens de bij zoodanige inrigting behoorende magazijnen van vuilnis en anderen afval, genoemd in art. 3 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824, *Staatsblad* n°. 19, voor de oprigting naar hun oordeel noodig was de vergunning van het plaatselijk bestuur na gehouden informatiën *de commodo et incommodo*, zoo noodig na raadpleging van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt en behoudens hooger beroep op den Koning.

Daarop is op 7 Mei door Burgemeester en Wethouders van Kralingen een onderzoek *de commodo et incommodo* gehouden. Bij die gelegenheid is door of namens een aantal eigenaars van in de nabijheid gelegen perceelen bezwaar ingebragt, ontleend aan gevreesde waardevermindering hunner eigendommen, onaangename lucht, waterbederf, ongunstige werking op den gezondheidstoestand. Na verhoor van de bedoelde personen hebben Burgemeester en Wethouders op denzelfden dag, op grond dat de ingebragte bezwaren niet overwegend waren en dat de inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt tegen de oprigting der fabriek op het aangekochte terrein geen bezwaar had, besloten de aanbesteding dier inrigting te doen doorgaan.

Er zijn later pogingen gedaan om het Gemeentebestuur te bewegen op de zaak terug te komen, o. a. door vier in de gemeente gevestigde geneesheeren, die bij een adres van 25 Mei de meening hebben uitgesproken dat de voorgenomen inrigting in meerdere of mindere mate een nadeeligen invloed op den gezondheidstoestand zal uitoefenen.

Zij voeren als redenen hiervoor aan:

dat op het desinfecterend vermogen van plantaardige kool of van welke kool ook niet onvoorwaardelijk te rekenen valt, daar dit vermogen door de beste autoriteiten wordt betwijfeld; dat kool wel het vermogen bezit om gassen op te slorpen en daardoor faecaliën reukeloos te maken, doch geenszins om het ontstaan te verhinderen van organische wezens bekend onder den naam van bacteriën, en dat deze zich in den dampkring verspreidende vrij algemeen worden aangenomen als dragers van smetstof;

dat het straatvuil dat verzameld en gecalcineerd moet worden, excrement van dieren en ook wel van menschen, benevens rottende plantaardige en dierlijke zelfstandigheden bevattende, bij eene zelfs korte verzameling verre van onschuldig is aan te merken en dat het voor de bewerking schadelijke exhalatiën moet doen ontstaan.

dat het reinigen van vaatwerken en al wat tot de inrigting behoort, noodwendig het aangrenzende water moet infecteren;

dat de hangar, waardoor adressanten eene met een dak overdekte ruimte verstaan, als toegankelijk voor de atmospheer, het verspreiden van bacteriën niet zal beletten.

Zij wijzen er nog op dat bij de zoo dikwerf heerschende westelijke winden het ziekenhuis, het armhuis en de school voor minvermogenden in de eerste plaats aan den nadeeligen invloed der inrigting blootgesteld zouden zijn. Zij zien niet in waarom juist het gekozen terrein, dat in veler oog het meest ongeschikte is, voor de inrigting moet gebezigd worden; naar hun oordeel behoorde zij zooveel mogelijk buiten eene bewoonde omgeving geplaatst te zijn.

Bij adres van 5 Junij hebben B. E. Cankrien en twee andere ingezetenen van Kralingen aan Zijne Majesteit den Koning verzocht het besluit van den Raad van Kralingen van 7 April, tot aankoop van het terrein bij de korte kade, te vernietigen, als in strijd met het algemeen belang en schadelijk voor den gezondheidstoestand. In het adres wordt aangevoerd dat de op het terrein te vestigen inrigting op korten afstand zou komen van de kom der gemeente en speciaal van het ziekenhuis en van een der openbare scholen; dat de bewoners der naast aangrenzende terreinen bij het onderzoek *de commodo et incommodo* eenparig hunne bezwaren hebben ingebragt; dat bij die gelegenheid de eerste adressant ter tegemoetkoming aan het bezwaar, dat geen ander terrein disponibel zou zijn, aan het Gemeentebestuur de keus heeft gegeven uit drie kampen land aan 's Gravenweg gelegen, op genoegzamen afstand van de kom om alle gevaar voor den gezondheidstoestand weg te nemen; dat op grond zoowel van art. 153 der gemeentewet als van art. 11 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824, het in 's Konings magt staat het gevaar dat de gemeente dreigt van haar af te wenden.

Op dit adres zijn gehoord Gedeputeerde Staten van Zuidholland, die bij hun berigt in de eerste plaats hebben overgelegd een advies van het Gemeentebestuur.

In dit advies wordt gezegd dat het eene groote verbetering zal zijn wanneer allerlei plantaardige afval, die thans langs en in de wateren door de gemeente verspreid is, geregeld wordt opgezameld om in de op te rigten stokerij tot bereiding van kool te dienen, en wanneer de faecaliën, die thans door de roosters der beerputten in de sloten loopen en deze tot open riolen maken, ook onder een van gemeentewege ingesteld beheer op éène plaats worden bijeengebragt, van waar zij verder worden vervoerd. Voorts wordt omtrent de stokerij tot bereiding van kool gezegd dat die zoo wordt ingerigt dat de gassen, bij de distillatie ontstaan, niet vrij kunnen ontsnappen, maar onder den vuurhaard worden geleid om door verbranding onschadelijk gemaakt te worden en tevens dienstig tot besparing van brandstof. Ook zal de grondstof, de keukenafval, steeds zoo spoedig mogelijk en zeker wekelijks worden verkoold, zoodat er geene groote verzameling van te wachten is. Wat betreft den hangar, waar de te verzamelen faecaliën zullen gebragt worden om van daar te worden verscheept, deze zal worden voorzien van een bodem uit een dubbele steenlaag gevormd en als een bak aangelegd, zoodat de daarop liggende stoffen geheel

van de omringende gronden en wateren zijn afgesloten. Ook zijn de faecaliën reeds dadelijk in de gegalvaniseerde ijzeren emmers, waarin zij uit de closetten worden aangevoerd, geheel met kool bedekt en vermengd en daardoor reukeloos en onschadelijk gemaakt. Tot staving der volkomen reukeloosheid wordt er op gewezen dat gedurende de laatste vijf maanden in gebruik geweest zijn de privaten aan de school aan de Noord, volgens het nieuwe stelsel ingerigt, en dat de daaruit verzamelde stoffen, gedurende weken in open tonnen bewaard, geheel reukeloos gebleven zijn.

Omtrent de bezwaren bij het onderzoek *de commodo et incommodo* ingebragt wordt in dit advies gezegd, dat uit het aangevoerde duidelijk bleek dat de meesten dergenen die bezwaar maakten, met den aard der inrigting niet bekend waren; dat men dacht aan vervoer en verzameling van gewone beer, en niet kende de groote verandering die de stoffen door vermenging met plantenkool ondergaan.

Het Gemeentebestuur ontkent ook dat het gekozen terrein zoo in de onmiddellijke nabijheid der kom van de gemeente zou gelegen zijn als de adressanten het willen doen voorkomen, daar toch de kom ten zuiden van den Oudendijk gelegen is en het bedoelde terrein 300 à 400 meters noordwaarts van dien weg ligt.

Het Gemeentebestuur deelt voorts mede dat de geneeskundige inspecteur heeft verklaard tegen het gekozen terrein geen bezwaar te hebben, vooral ook met het oog op de weinige geschikte terreinen die de gemeente voor de exploitatie aanbiedt. Het aan een der adressanten toebehoorende kamp weiland, dat hij aanbood aan de gemeente af te staan, kon volgens het Gemeentebestuur niet in aanmerking komen, omdat een zoo ver afgelegen perceel de exploitatie-kosten te veel zou verhoogen. Alleen een terrein gelegen aan een vaarwater dat met de Rotte in verbinding staat, kan naar het oordeel van het Gemeentebestuur gebruikt worden, omdat alleen zoodanig terrein gelegenheid geeft tot afvoer der faecalien naar alle streken en er zonder dat geen uitzigt zou zijn dat de aanzienlijke kosten der exploitatie eenigzins zouden vergoed worden.

Bij de behandeling van het ontwerp van dit advies in den Gemeenteraad vond het op enkele punten tegenspraak; er werd o. a. beweerd dat indien de bouwverordening goed werd nageleefd, voor elke beerput een fijne rooster was die de faecalien niet doorliet, en dat de vloer van den hangar niet digt zou zijn maar vocht zou doorlaten. Hierop werd geantwoord dat de roosters der beerputten met der tijd vergaan en dan meer stoffen doorlaten, en dat ook de vloeibare stoffen, welke er altijd door kunnen, schadelijk zijn. Voorts wat den hangar betreft, dat de faecalien die in den handel komen, eene vaste massa vormen zoodat geen vrees voor doorzijpeling behoeft te bestaan; en dat de plek waar die faecalien bewaard worden, zoo noodig tegen wind en regen zou kunnen worden afgesloten. De Raad vereenigde zich met het advies met negen tegen vier stemmen.

De behandeling der zaak in den Gemeenteraad gaf aanleiding tot het indienen van adressen aan Gedeputeerde Staten door dezelfde ingezetenen der gemeente die zich tot den Koning gewend hadden en door de vier geneeskundigen die vroeger bij het Gemeentebestuur bezwaren hadden ingediend.

In het adres van eerstgenoemden wordt een beroep gedaan op verschillende schrijvers en op eene verklaring van twee chemisten te Rotterdam, inhoudende het resultaat van genomen proeven, ten betooge dat de onschadelijkheid van met kool gemengde faecalien niet onverwaardelijk kan worden aangenomen. Adressanten willen het stelsel niet aanranden, maar meenen dat, terwijl nog geen resultaat van toepassing op groote schaal bekend is, de voorzigtigheid gebiedt een terrein te kiezen verder uit de kom der gemeente gelegen, hetgeen ook door den Geneeskundigen Inspecteur meer wenschelijk geacht werd. Adressanten wijzen vervolgens verschillende terreinen aan, die naar hun oordeel geschikt zouden zijn, terwijl zij ten slotte de meening uitspreken dat bij het Gemeentebestuur te veel het finantieel belang en niet genoeg het sanitair belang op den voorgrond staat.

In het adres der geneeskundigen wordt ook gezegd dat de Geneeskundige Inspecteur aan een meer verwijderd terrein de voorkeur zou gegeven hebben en dat zoodanig terrein wel zou zijn te vinden geweest.

De Geneeskundige Inspecteur zelf zegt in zijn door Gedeputeerde Staten overgelegd berigt, dat hij bij een bezoek van het terrein aan Burgemeester en Wethouders heeft te kennen gegeven dat, ofschoon daartegen z. i. geen overwegend bezwaar bestond, een wat verder afgelegen terrein naar zijn oordeel zou te verkiezen zijn geweest; dat hem echter daarop is medegedeeld dat het hoogst bezwaarlijk zoo niet onmogelijk zou zijn een beter te vinden. De Inspecteur legt voorts over een afschrift van een brief door hem gerigt aan de vier boven bedoelde geneeskundigen, toen deze met mededeeling van hun aan den Gemeenteraad gerigt adres zijn gevoelen gevraagd hadden. In dien brief zegt de Inspecteur dat hij, indien er keuze geweest was, een wat verder afgelegen terrein zou hebben verkozen, maar dat hij geen grond gevonden heeft met het oog op de algemeene gezondheid om zich tegen het gebruik van het thans voor de inrigting aangewezen terrein te verzetten.

De bezwaren daartegen en het gevaar dat er voor de algemeene gezondheid uit zou voortvloeijen, stellen de geneeskundigen zich naar zijn oordeel overdreven voor. De nadeelige invloed toch van een gewone verzameling van mest te wachten, is naar zijn gevoelen niet te duchten van de met kool gemengde faeces die hier zullen worden bijeengebragt. Het argument door de geneeskundigen ontleend aan de verspreiding van bacteriën zou, zegt de Inspecteur, eerst dan waarde hebben indien een geringste afstand kon worden opgegeven die voor den toevoer van bacteriën zou vrijwaren, hoedanige opgave echter volgens den Inspecteur niet doenlijk is.

Omtrent de verzameling van vuil tot bereiding van kool zegt de Inspecteur van den aanvang af in het denkbeeld verkeerd te hebben, en daarin door latere informatiën van het Gemeentebestuur bevestigd ze zijn, dat het niet zal zijn eene verzameling van straatvuil, maar bijna uitsluitend van keukenvuil, en dat dit niet slechts enkele malen, na tot eene belangrijke hoeveelheid te zijn aangegroeid, maar zoo spoedig mogelijk en zeker wekelijks zal worden verkoold. Bij warm weder zou het bij nog kortere tusschenpozen kunnen geschieden.

De Inspecteur deelt verder aan Gedeputeerde Staten mede dat hij, na van

verschillende zijden vernomen te hebben dat het niet moeijelijk zou zijn een geschikter terrein te krijgen, zich daarover alsnog tot het Gemeentebestuur gewend heeft, doch op nieuw de verzekering heeft ontvangen dat geen ander geschikt terrein te bekomen was.

Gedeputeerde Staten hebben, alvorens hun berigt aan den Minister van Binnenlandsche Zaken uit te brengen, een onderzoek op de plaats doen instellen door eene Commissie uit hun midden, vergezeld van den Hoofd-Ingenieur van den provincialen waterstaat. Door genoemden Hoofd-Ingenieur is eene nota ingeleverd, die in hoofdzaak het volgende inhoudt:

dat het gekozen terrein niet ongunstig gelegen is en op vrij belangrijken afstand van de kom der gemeente, zoo er voor de gemeente Kralingen van eene kom sprake kan zijn;

dat de met kool gemengde faeces geen onaangename lucht verspreiden, en dat, al moge het niet geheel uitgemaakt zijn of ook de smetstof door de kool gebonden wordt, deze toch zeker de schadelijke uitdampingen, zoo zij bestaan, eer vermindert dan vermeerdert;

dat in andere steden, waar compostmest wordt bereid, in de woningen bij de bereidingsplaats gelegen en zelfs onder de daaraan werkzame arbeiders bij het heerschen eener cholera-epidemie niet meer ziektegevallen voorkwamen dan elders;

dat de faeces alleen schadelijk zijn, wanneer zij tot gisting of rotting overgaan, en dat volgens een bevoegd deskundige, den hoogleeraar J. W. Gunning te Amsterdam, dit rottingsproces door de kool aanmerkelijk vertraagd wordt;

dat in dagen van epidemie bijzondere voorzorgsmaatregelen zouden te nemen zijn; dat ook aan de ingebragte bezwaren reeds eenigermate zou kunnen worden te gemoet gekomen door den hangar aan drie zijden te sluiten;

dat een meer afgelegen terrein de voorkeur moge verdienen, maar dat het niet wenschelijk zou zijn daardoor het finantieele resultaat geheel in de waagschaal te stellen, daar het zeer te betreuren zou zijn, indien eene onderneming als deze door bijkomende omstandigheden moest mislukken.

Gedeputeerde Staten merken bij hun berigt omtrent het aan den Koning gerigte adres in de eerste plaats op, dat de grief der adressanten niet zoo zeer geldt den aankoop van het terrein, waartoe door den raad besloten is, als wel het inrigten van het terrein tot verzamel- en bereidplaats van straatvuil, groentenafval enz., zoodat het adres moet worden behandeld als een bezwaar tegen een door Burgemeester en Wethouders van Kralingen krachtens art. 3 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 verleende vergunning. De zaak aldus beschouwende behandelen Gedeputeerde Staten nu de vraag of, nu het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 vervallen is door de wet van 2 Junij 1875, *Staatsblad* 95, adressanten in hun bij den Koning ingesteld beroep ontvankelijk zijn?

Voor eene bevestigende beantwoordiug dezer vraag zou naar hun oordeel het volgende zijn aan te voeren: De magazijnen of hoopen van drek en vuil enz. in het Koninklijk besluit van 1824 in art. 3 genoemd, en waaronder de inrigting, die men te Kralingen wil doen tot stand komen, schijnt te moeten worden gerangschikt, worden ook in de wet van 2 Junij 1875 *Staatsblad* 95 in art. 2

groep 7 genoemd, en waar art. 28 der aangehaalde wet voorschrijft, dat op verzoeken om vergunning vóór het in werking treden dier wet ingediend, voor zoover die vergunning ook ingevolge die wet wordt vereischt, zal moeten worden beslist door het bestuur dat daartoe volgens de betrekkelijke koninklijke besluiten bevoegd was, in casu Burgemeester en Wethouders, schijnt die wetgever niet te hebben willen uitsluiten het regt bij art. 11 van dat Koninklijk besluit toegekend om bezwaar in te brengen tegen admissien krachtens dat besluit gegeven, en dit nog te minder omdat art. 29 der wet ten opzigte der reeds verleende concessie juist geen hooger beroep volgens die wet toekent, zoodat — moet omtrent deze ook art. 11 van het Koninklijk besluit van 1824 als vervallen worden beschouwd — de beschikkingen van Burgemeester en Wethouders, op grond van voormeld Koninklijk besluit genomen, als onaantastbaar zouden moeten worden aangemerkt.

Moest echter, zeggen Gedeputeerde Staten verder, uit eene strenge toepassing van art. 28 1ste lid der wet — bepalende dat het Koninklijk besluit van 1824 is afgeschaft — worden afgeleid dat een beroep op art. 11 daaraan niet meer openstaat, dan zou in casu wel niet meer van een administratief geschil volgens dat Koninklijk besluit sprake kunnen zijn, doch schijnt dan toch, zoo daartoe termen zijn, eene toepassing van art. 153 der Gemeentewet geregtvaardigd.

Wat de zaak zelve betreft zijn Gedeputeerde Staten van gevoelen, dat de bezwaren der adressanten zeer overdreven zijn en dat er geen termen zijn om aan hun verzoek te voldoen. Met verwijzing naar hetgeen in de door hem overgelegde stukken voorkomt, voeren Gedeputeerde Staten nog voor hun gevoelen aan, dat de grondstoffen voor de koolbereiding, bestaande uit afval van groenten enz., en bij gebreke aan deze uit zeewier, verwerkt moeten worden voordat zij tot rotting zouden kunnen overgaan, daar anders de verkoling niet meer mogelijk is; voorts dat tijdens het plaatselijk onderzoek, door de gecommitteerden uit Gedeputeerde Staten ingesteld, bij de gemeenteschool, waar het stelsel is toegepast, verscheidene vaten met faecalien gemengd met kool aanwezig waren die volstrekt geen reuk verspreidden; en, wat aangaat het bezwaar wegens mogelijke verspreiding van bacterien, dat het het thans heerschende gevoelen, volgens hetwelk deze alleen microscopisch zigtbare insecten de smetstof verspreiden, nog slechts op een vermoeden steunt en men hieromtrent nog niet tot volkomen zekerheid is gekomen, evenmin of die bacterien door het desinfecterend vermogen van plantaardige kool worden vernietigd en tot op welken afstand de verspreiding plaats heeft; dat er bovendien zoowel te Kralingen als elders slooten zijn waarin zich rottende voorwerpen bevinden, waaruit zich dan ook bacterien zouden moeten verspreiden.

Om aan de bezwaren, voor zoover die in eenig opzigt als gegrond mogten zijn aan te merken, te gemoet te komen, zou het naar het oordeel van Gedeputeerde Staten welligt overweging verdienen het gemeentebestuur aan te bevelen, den maatregel te nemen, door den hoofdingenieur voorgesteld, namelijk den hangar aan drie zijden te sluiten.

Onder de stukken is nog een nader schrijven van Gedeputeerde Staten, strekkende tot antwoord op een schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken.

Gedeputeerde Staten bestrijden daarin het gevoelen, dat hier volgens art. 27 der wet van 2 Junij 1875 de vergunning van hun collegie noodig zou zijn. Daarbij toch, zeggen Gedeputeerde Staten, wordt uitgegaan van de veronderstelling, dat voor de oprigting der te Kralingen ontworpen inrigting nog geene vergunning verleend zou zijn, en dat evenmin tijdens het in werking komen der genoemde wet een verzoek om vergunning was ingediend, zoodat art. 28 niet van toepassing zou zijn. Deze veronderstelling nu achten Gedeputeerde Staten onjuist. Naar hun oordeel moet de vereischte vergunning geacht worden te zijn opgesloten in het besluit van Burgemeester en Wethouders van 7 Mei 1875, tot aanbesteding van de fabriek, genomen terstond na de gehouden informatien de commodo et incommodo.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 11 Augustus 1875, Litt. C. Afd. XII.

Sedert zijn bij de Afdeeling voor de geschillen van bestuur vijf memoriën ingekomen, nl. eene van de appellanten, eene van de vier reeds vroeger vermelde geneeskundigen, drie van verschillende belanghebbenden, die meerendeels hunne bezwaren reeds hadden ingebragt bij het onderzoek de commodo et incommodo. Van deze drie laatste memoriën strekken er twee tot nadere uiteenzetting van de bekende bezwaren wegens bederf van water en lucht; in het derde wordt gezegd dat het gemeentebestuur reeds met alle kracht aan het bouwen is van de fabriek. In de twee eerstbedoelde memoriën wordt tot betoog van het schadelijke der inrigting o. a. gewezen op de berekeningen daaromtrent gemaakt door een wethouder der gemeente. Volgens die berekening zou in zes dagen worden opgehaald 18720 kilogram huis- en straatvuilnis. Daar het voornemen bestaat dit vuil wekelijks te verkolen, wijzen de appellanten er op dat steeds eene aanzienlijke hoeveelheid vuilnis hare nadeelige uitdampingen in den omtrek zal verspreiden. En zij kunnen niet toegeven dat deze stoffen niet tot rotting zullen overgaan. Het zullen toch naar hun oordeel niet alleen plantaardige stoffen zijn, maar er zullen ook onder zijn ingewanden van visch, gevogelte enz. Terwijl de rotting van deze laatste stoffen bijna onmiddellijk plaats heeft, zal ook de plantaardige afval tot rotting overgaan. Dat verkoling van rottende stoffen niet meer mogelijk zou zijn, zou daarbij, wanneer het werkelijk zoo ware, naar hun oordeel alleen ten nadeele van de te produceren hoeveelheid kool zijn. Ook meenen de appellanten zoowel als de geneeskundigen, dat de hoeveelheid kool waarop gerekend wordt, welligt voldoende zal zijn om de faecalien tijdelijk te bedekken en reukeloos te maken, maar niet om ze na de uitstorting op de verzamelplaats onschadelijk te maken. Daarbij komt volgens de appellanten dat de naar hunne overtuiging met eene onvoldoende hoeveelheid kool gemengde faecalien welligt somtijds lang zullen moeten bewaard worden, daar men nog niet weet of en hoe men ze als meststof zal kunnen van de hand zetten.

Voor den appellant trad op de heer A. Deze gaf te kennen, dat de bezwaren, die door appellant tegen het genomen besluit van den Gemeenteraad van Kra-

lingen, worden aangevoerd, zeer uitvoerig zijn uiteengezet in de stukken, waarvan het uitgebragt rapport melding heeft gemaakt. Uit dien hoofde meende de belanghebbende te moeten afwachten wat tot verdediging van het genomen besluit, van Gemeentewege, zou worden bijgebragt, om daarop zoo noodig te antwoorden.

De heer B., Wethouder van Kralingen, beriep zich ook zijnerzijds op de uitvoerig gewisselde stukken, die in het rapport zijn vermeld. Hij had dus voor de Gemeente weinig meer te zeggen. Dit meende hij alleen er nog te moeten bijvoegen, dat door de gepaste genomen maatregelen er genoegzame waarborg tegen verrotting zou bestaan. Gedeputeerde Staten, de Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat en de Inspecteur van het geneeskundig staatstoezigt, waren volgens de overgelegde stukken het allen met het Gemeentebestuur eens, zoodat hij voor het oogenblik niets meer te zeggen had.

De heer A. zeide daarop, dat na het laatste stuk, dat over deze zaak is gewisseld, er zich een nieuw en belangrijk feit had voorgedaan. De gezondheids-commissie te Rotterdam, had aan twee harer leden opgedragen een uitvoerig onderzoek in te stellen naar het desinfecterend vermogen van de kool. Tot hiertoe hebben die heeren nog geen rapport uitgebragt, maar naar hij heeft vernomen zijn die beide heeren toch reeds tot dit resultaat gekomen, dat kool geen desinfecterend vermogen op de urine heeft. Wanneer dit waar is, dan wordt daardoor grootendeels wederlegd al hetgeen van wege het Gemeentebestuur nopens het desinfecterend vermogen van de kool wordt aangevoerd.

Aan Gedeputeerde Staten is wel bij onderzoek gebleken, dat de genomen maatregel geen nadeeligen invloed op de scholen uitoefent, maar daaruit blijkt geenszins de volkomene besmetteloosheid. Zoo hij aan den Raad een bescheiden vraag zou mogen rigten, dan zou het deze zijn: dat er een nieuw onderzoek van deskundigen werd ingesteld, of dat althans het rapport van deskundigen uit de gezondheids-commissie werd afgewacht, voordat er eene beslissing ten deze werd genomen. Hij beroept zich daarbij op een antecedent en hij meent dat men hier denzelfden weg zou kunnen volgen. Op die wijze zou de Raad eene merkwaardige bijdrage verkrijgen, die op zijne beoordeeling van grooten invloed zou kunnen zijn. Naar zijn oordeel wil men nu een systeem toepassen, dat bij ondervinding niet gebleken is reukeloos of gevaarloos te zijn.

De heer B. antwoordde, dat het moeijelijk is over een rapport dat nog niet bestaat uittewijden.

Hij beroept zich op de overgelegde rapporten en adviezen van deskundigen, wier oordeel zeer gunstig luidt. Men heeft zich daarop beroepen, dat er bewoonde woningen in den omtrek der aan te leggen bergplaats zouden worden aangetroffen, maar die vindt men in deze Gemeente overal en dan zou men nergens eene bergplaats kunnen aanleggen. Wat het door appellant verlangde uitstel betreft, de zaak is voor deze gemeente van zeer veel belang en daarom meent hij op den meest mogelijken spoed te moeten aandringen.

De heer A. merkt op, dat de laatste bewering wel het zwakste argument is dat men kon bezigen. Immers het Gemeentebestuur heeft de beslissing des Konings niet afgewacht, maar is reeds overgegaan tot de aanbesteding tot het

opbouwen der fabriek. Reeds zijn de werkzaamheden daartoe aangevangen en gaat men daarmede dagelijks voort inweerwil van het ingesteld appel. Het verlangde uitstel kan dus het Gemeentebestuur geen kwaad doen. Wat de plaats betreft voor de aan te leggen bewaarplaats, zij is gelegen in den bebouwden kom der gemeente en wordt daarom schadelijk geacht. De vraag ontstaat waarom er geen ander terrein werd gekozen, waartoe gelegenheid bestond. De ware reden daarvan is, dat men het finantieel belang heeft doen primeren en dat men het sanitair belang op den voorgrond had moeten stellen.

De heer B. hervat, dat het Gemeentebestuur de opzigters-woning en de fabriek heeft laten bouwen, maar verder niet is gegaan. Het Gemeentebestuur heeft dat gedaan uit hoofde dat de zaak spoed vereischt en er geen tijd mogt verloren gaan. Het heeft dat gedaan op eigen verantwoordelijkheid; maar het is volkomen bereid die wijzigingen in het plan te brengen, of zich aan die voorwaarden te onderwerpen, die de Koning of de Raad van State mogten noodig oordeelen. Het Gemeentebestuur is van meening, dat deze zaak dringend voorziening vereischt en niet noodeloos mag worden vertraagd. Had het den opbouw uitgesteld, dan zou er een jaar verloren gegaan zijn.

De *Voorzitter* vraagt aan den heer A. of het rapport van de gezondheidscommissie te Rotterdam, waarvan hij gesproken heeft, spoedig gereed zal zijn?

De heer A. antwoordt, dat hij dit niet bepaald weet, maar dat hij toch meent, dat nu de deskundigen tot een resultaat gekomen zijn, het rapport weldra gereed zal zijn.

De *Voorzitter* zegt, dat het dan van belang te achten is, dat het rapport, wanneer het gereed mogt zijn, spoedig worde overgelegd.

De heer A. verklaarde daarop, dat hij trachten zal het opmaken van het rapport en de inzending daarvan aan den Raad, zooveel mogelijk te bespoedigen.

III. *het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Aaltje Romijn.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Uit de ingewonnen berigten blijkt, dat Aaltje Romijn, zich noemende weduwe C. Born, den 15 Mei 1832 te Zwijndrecht is geboren, voor het laatst in November 1865 in het bevolkingsregister te Rotterdam is ingeschreven geweest en van daar den 30 April 1866 naar de gemeente Uitwijk is vertrokken, doch die gemeente in October 1867 heeft verlaten om verder een zwervend leven te leiden.

Volgens verklaringen van hare familie te Rotterdam en Zwijndrecht heeft Aaltje Romijn wel met zekeren C. Born geleefd, doch is nimmer gehuwd. Steeds heeft zij een zeer onordelijk gedrag geleid en wel eens hier en daar gediend, maar is in elke dienst slechts kort verbleven, tot zij in 1873 in de gevangenis te Rotterdam is geraakt en na haar ontslag eenig verblijf had te Delfshaven.

Omtrent het verblijf van Aaltje Romijn te Delfshaven berigten Burgemeester en Wethouders dier gemeente, onder dagteekening van 25 Mei jl., dat deze

persone alhier hare woonplaats niet heeft gehad en ook niet in de bevolkingregisters voorkomt.

Haar zwager C. de Vormer, welke is gehoord, verklaart dat zij volstrekt niet ten zijnen huize hare woonplaats heeft gekozen, dat daarover ook onder de familie geen sprake is geweest, doch dat zij, na in April 1874 uit de gevangenis te Rotterdam ontslagen te zijn, eerst eenigen tijd bij hare zuster te Rotterdam heeft vertoefd, en p. m. eene week, de laatste dagen der maand Mei en de eerste van Junij 1874, ten zijnen huize is geweest, waar zij, even als vroeger, een zeer onordentelijk leven leidde, waarom de Vormer haar zijn huis verbood; evenwel heeft hij, in overleg met zijne vrouw, aan bedoelde Aaltje Romijn een dienst bezorgd op het Spinhuiswater te Rotterdam, waarna men niets meer van haar heeft vernomen.

Volgens opgave van de moeder der krankzinnige, welke moeder te Dubbeldam woont, was haar verblijf te Rotterdam, na haar vertrek uit Delfshaven, bij eene water- en vuurvrouw. Weldra gaf zij zich echter weder aan landlooperij over, en den 28 Augustus 1874 werd zij door de Regtbank te Leiden wegens diefstal en landlooperij veroordeeld tot vier maanden gevangenisstraf en opzending naar Veenhuizen. Voor dat de duur der gevangenisstraf nog was verstreken, hetgeen eerst op 26 December 1874 het geval was, werd zij op last van den betrokken Officier van Justitie, op 27 October 1874, als krankzinnig vervoerd naar het gesticht Coudewater te Rosmalen.

Gedeputeerde Staten van Zuidholland zijn van oordeel dat deze krankzinnige ten laste van het Rijk moet komen.

Aan 's Raads Afdeeling zijn geene memoriën ingezonden dan alleen een schrijven van het Bestuur der gemeente Almkerk en Uitwijk, ten betooge dat aldaar de woonplaats der krankzinnige niet gevestigd kan zijn.

IV. ***het beroep van J. Arends c. s., te Zeijen, gemeente Vries, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, waarbij afgewezen is eene reclame tegen den suppletoiren legger van waterleidingen in die gemeemte.***

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens 's Konings magtiging bij deze Afdeeling op den 12 Junij jl. aanhangig gemaakt.

In Julij 1874 dienden H. Janssens en Cons., landhouwers te Ter-Aard, gemeente Vries, provincie Drenthe, aan Gedeputeerde Staten dier provincie een adres in, waarbij zij zich beklaagden dat de afwatering hunner landerijen, ten noordwesten van Ter-Aard langs een waterweg van de scheiding der marken van Zeijen en Ter-Aard in noordwestelijke rigting naar en in de aan schouw onderworpen waterlossing de Broekloop, is belemmerd door afdamming van genoemden waterweg op gemelde markscheiding en door ophooging van het terrein daar ter plaatse.

Gedeputeerde Staten hebben over dat adres gehoord Burgemeester en Wethouders der gemeente Vries. Deze berigtten op den 7 Augustus jl., dat, wegens

de ligging van het terrein, het water der landen van de adressanten een natuurlijken afloop heeft westwaards naar den Broekloop en dat een water-afloop in tegenovergestelde rigting moeijelijk en niet dan met groote kosten aan te brengen is; dat de natuurlijke afloop van het water bovendien is bevorderd door het aanleggen van een greppel, die is gemaakt door eigenaren der landerijen in het Zeijerveld; en wat de landerijen onder Ter-Aard betreft doordien jaren geleden waarschijnlijk door de eigenaren dier landerijen is gemaakt een slenk of gracht, loopende uit die landerijen tot in de greppel; dat er dus wel grond is om aan het verzoek van Janssen en Cons. te voldoen, mits zorg gedragen worde dat Ter-Aard zich in het vervolg niet aan misbruik zal schuldig maken door meer van het Ter-Aardsche water dan noodzakelijk is af te leiden naar den watergang de Broekloop.

Gedeputeerde Staten hebben over het adres ook gehoord den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, die op den 19 October 1874 hoofdzakelijk berigtte: dat het land van adressanten, door hem met groene tint op de schetsteekening der localiteit aangewezen, daalt naar het noordwesten en alzoo in die rigting zijne natuurlijke afwatering heeft; dat de greppel daar minstens reeds 21 jaren bestaat, omdat zij reeds voorkomt op het blad Assen der topographische kaart, dat in 1853 verkend is en dat door hem die greppel op de schetsteekening in rood is aangewezen; dat die greppel loopt in de onder schouw staande waterlossing de Broekloop, welke aanvangt bij den weg van Norg naar Zeijen en zich uitstort iu het Oostervoortsche diep; dat die greppel gedeeltelijk is gedigt en dat de grondslag bij de landerijen der adressanten zigtbaar kunstmatig is verhoogd, door welk een en ander de natuurlijke afloop van het water dier landerijen is belemmerd, hetgeen voor die landeiijen nadeelig is en tevens ook voor sommige landerijen in het veld van Zeijen zelf; dat eene afwatering in eene andere rigting dan de greppel loopt voor de gronden aan den westkant van den weg van Ter-Aard niet mogelijk is; dat het kleine gedeelte groenland, veld en bouwgrond aan den oostkant van den weg, dat thans door een aldaar in den weg gelegen houten duikertje ook noordwestelijk naar den Broekloop afwatert, gevoegelijk afwateren kan naar de Maassloot in noordwestelijke rigting, langs den weg in een aldaar bestaande greppel, die mede op de schetsteekening is aangewezen; maar dat het in het belang is van de afwatering van de overige gronden, westelijk van den weg van Ter-Aard, dat de reeds minstens 21 jaren bestaan hebbende greppel, in rood op de schetsteekening aangeduid, op den legger der waterleidingen worde gebragt.

Gedeputeerde Staten hebben daarop nogmaals gehoord Burgemeester en Wethouders van Vries, die op den 26 October berigtten, dat het billijk voorkomt, dat het bedoelde water van Ter-Aard geen belemmering in den weg gelegd worde om uit te loopen naar den Broekloop; en dat de bedoelde greppel een zoodanige is, waarop art. 1 van het reglement op de waterleidingen in de provincie Drenthe van toepassing is.

Gedeputeerde Staten hebben daarop bij besluit van 2 November 1874 het Gemeentebestuur van Vries uitgenoodigd zorg te dragen, dat de greppel als openbare waterleiding op een suppletoir kohier zou worden gebragt.

Blijkens berigt van Burgemeester en Wethouders van 28 December 1874 is die suppletoire legger opgemaakt en kwam de greppel met schenk daarop voor als schouwbare waterleiding.

Toen die legger nog ter visie lag hebben J. Arends en andere landeigenaren onder Zeijen bezwaren bij den Gemeenteraad ingebragt tegen bedoelde plaatsing van de greppel op den suppletoiren legger, op grond dat die greppel niet is een openbare, maar gemaakt is door en van wege de eigenaren van de Zeijensche velden, ten hunnen bijzondere behoeve; dat die greppel vóór de verdeeling van de marke Zeijen, die in 1850 plaats had, niet heeft bestaan, tot staving waarvan wordt overgelegd eene verklaring van inwoners van Vries, in dato 23 Januarij 1875; — dat in ieder geval die greppel niet kan worden dienstbaar gemaakt om daar langs te laten uitwateren het water van de Ter-Aardsche landen; dat de slenk waardoor dit water in de greppel komt wederregtelijk is gemaakt door de eigenaars van Ter-Aardsche landen; — dat langs die slenk al het water zal worden afgevoerd van de Ter-Aardsche landen, ook van die aan de oostzijde van den weg van Ter-Aard naar Zeijen gelegen; — wat de laatste betreft door middel van een houten pomp, wederregtelijk gelegd in gezegden weg; — dat daardoor de toevoer van water in den Broekloop zoo overvloedig zal worden, dat de schade voor de eigenaren van de Zeijerlanden dikwerf aanzienlijk zijn zal; — dat de afwatering van de Ter-Aardsche landen, gelegen zoowel ten westen als ten oosten van bedoelden weg, op een natuurlijke wijze kan afvloeijen naar de bestaande schouwbare waterlossing, voorkomende op den primitieven legger op blz. 15.

Dit bezwaarschrift is medegedeeld aan Gedeputeerde Staten, die daarover hebben gehoord Burgemeester en Wethouders van Vries, die op den 3 en 9 Maart jl. bebben berigt, dat de pomp in den weg van Ter-Aard naar Zeijen wederregtelijk is gelegd en dat het zeker niet kan worden gedoogd, dat het water van de Ter-Aardsche landen, westelijk van den weg gelegen, door die pomp zouden uitwateren op de greppel en vervolgens in de Broeksloot; — dat die greppel eigenlijk ook niet is eene openbare waterleiding, die als zoodanig onder schouw moet worden gesteld; en dat zij alzoo van meening zijn, dat de plaatsing daarvan op den legger niet behoort te worden goedgekeurd.

Gedeputeerde Staten hebben den suppletoiren legger op den 31 Maart jl. vastgesteld en bij besluit van denzelfden dag de bezwaren door J. Arends en Cons. ingebragt, afgewezen, hoofdzakelijk op grond, dat de vraag, of eene waterleiding op een legger moet gebragt worden, niet in verband staat met die omtrent den eigendom, noch daarvan afhankelijk is, maar volgens het reglement uitsluitend is te beantwoorden uit het oogpunt of zij een waterweg is, bestemd en dienende om in het openbaar belang water te ontvangen en af te voeren; dat voor de beoordeeling hiervan de strenge onderscheiding tusschen water uit de vroegere marke van Zeijen en uit die van Ter-Aard, gelijk die door reclamanten wordt gemaakt, niets kan afdoen, maar uitsluitend de feitelijke toestand van de terreinen en waterleidingen in aanmerking kan komen; — dat volgens het hiervoor vermeld berigt van Burgemeester en Wethouders van Vries, in dato 7 Augustus 1874, en volgens het rapport van den Hoofd-Ingenieur van 19 October

1874, het perceel groenland ten noordwesten van Ter-Aard en het daaraan grenzende heideveld (zijnde de grondeu van Ter-Aard waarvoor de bedoelde waterleiding mede moet dienen) dalen naar het noordwesten en dus in die, rigting hunne natuurlijke waterleiding hebben, terwijl de meerbedoelde waterleiding moet dienen niet alleen voor de vermelde gronden van Ter-Aard, die, voor zooveel ze gelegen zijn aan den westkant van den weg van Ter-Aard naar Zeijen, geene afwatering in andere rigting kunnen hebben, maar ook voor een deel voor het veld van Zeijen zelf.

J. Arends en Cons. zijn van dit besluit op den 27 April jl. gekomen in beroep bij den Koning. In het adres worden de hiervoor vermelde bezwaren herhaald, met erkenning dat de groote greppel, de Leeuwdobbenloop genaamd, reeds lang bestaat maar niet de slenk uit het groenland naar dien loop; dat de Leeuwdobbenloop is vastgesteld bij de mark-scheiding van Zeijen, gelijk die door Gedeputeerde Staten op 3 December 1S51 is goedgekeurd en dat die loop gemaakt is enkel ten behoeve van de Zeijensche landen, maar niet om het water te ontvangen van landen, gelegen onder Ter-Aard.

Dit adres is gesteld in handen van Gedeputeerde Staten van Drenthe, die zich hoofdzakelijk hebben gerefereerd aan de gronden, vervat in hun uitvoerig besluit van 31 Maart jl., en nog nader hebben doen uitkomen, dat de beoordeeling van de vraag, of bepaalde waterleidingen op de leggers moeten worden gebragt, hoofdzakelijk afhangt van de beantwoording der vraag, of zij feitelijk dienen en bestemd zijn tot afvoer van het water in het openbaar belang.

Bij deze Afdeeling is ingekomen eene verklaring van den Gemeenteraad van Vries, dat de bedoelde greppel wederregtelijk is gebragt onder schouwing, als zijnde niets anders dan een particulier eigendom en enkel gemaakt tot eigen landverbetering. Voorts is door adressanten nog ingezonden het plan van verdeeling der marke van Zeijen en de daarbij behoorende kaart.

De Afdeeling heeft, omdat het rapport van den Hoofd-Ingenieur is opgemaakt vóór dat hij kennis kreeg van de bezwaren voor landeigenaren van Zeijen ingebragt, ook met betrekking tot misbruik uit te groote en onnoodige afvoer van water uit Ter-Aardsche landen te vreezen, het noodig geacht Gedeputeerde Staten uit te noodigen, den Hoofd-Ingenieur te hooren over al hetgeen posterieur is aan zijn ambtsberigt van 19 October 1874 en over de vraag, of er niet zoodanige behoedende voorwaarden kunnen gesteld worden, of maatregelen voorgeschreven, dat, met verzekering van het gebruik van de greppel en slenk, misbruik daarvan, met name inundatie voor de lager liggende Zeijensche landen, worde voorkomen. Aan deze uitnoodiging is door die Staten welwillend voldaan. De Hoofd-Ingenieur, door hen gehoord, heeft op den 3 September jl. berigt, dat de mededeeling der bezwaren van J. Arends en Cons. geene verandering heeft gebragt in zijne meening, dat de afvoer van het Ter-Aardsche water, ook van de landerijen aan de oostzijde gelegen van den weg van Ter-Aard, nooit zoo overvloedig zijn kan, dat daardoor aan de landerijen onder Zeijen werkelijk nadeel kan worden toegebragt, aangezien er niet zooveel gronden volgens de natuurlijke ligging op den zijtak (Slenk) en daar langs op de greppel kunnen afwateren, dat daardoor eene overstrooming van de lager

gelegen gronden te vreezen is; dat men welligt, om allen schijn van grond aan de klagten te ontnemen, zou kunnen bepalen, dat alleen de gronden, westelijk van den weg van Ter-Aard naar Zeijen en niet die, oostelijk van den weg, op den zijtak (Slenk) mogen afwateren, aangezien het weinige land oostelijk van den weg, dat thans door een in voormelden weg gelegen houten duikertje afwatert, gevoegelijk in noordelijke rigting langs den weg in een aldaar bestaande greppel kan afwateren naar de Maassloot, zoo als reeds vermeld is in het rapport van 19 October 1874.

V. *het beroep van Kerkvoogden en Notabelen der Hervormde gemeente van Vledder van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, houdende bevel tot de sluiting van de begraafplaats.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Reeds in 1869 werd door Burgemeester en Wethouders van Vledder en ook door den Geneeskudigen Inspecteur van Overijssel en Drenthe de aandacht van Gedeputeerde Staten van laatstgenoemde provincie gevestigd op den toestand der begraafplaats van de Hervormde gemeente te Vledder.

Bij schrijven van 19 April jl. kwam de Burgemeester op de zaak terug: de Burgemeester toen zonder de Wethouders, omdat deze laatsten, tevens kerkvoogden zijnde, ten deze slechts in laatstgenoemde hoedanigheid verkozen op te treden.

Nadat nogmaals de Geneeskundige Inspecteur was geraadpleed en deze andermaal op sluiting der begraafplaats had aangedrongen, namen Gedeputeerde Staten op 25 Mei jl. het navolgende besluit:

»Gelezen de missive van den Burgemeester van Vledder dd. 19 April jl., n°. 126, daarbij onder de aandacht van dit collegie brengende, dat nog steeds wordt gebruikt de begraafplaats, toebehoorende aan en gelegen om de kerk van de Hervormde gemeente te Vledder, welke begraafplaats *in* de bebouwde kom van Vledder is gelegen, en z. i. schadelijk voor de volksgezondheid is;

»Mede gelezen het door den Geneeskundigen Inspecteur voor Overijssel en Drenthe, bij missive van 8 dezer n°. 1943, uitgebragt advies, benevens het nader berigt van voornoemden Burgemeester dd. 19 Mei jl., n°. 159.

»Gelet op artt. 45 en 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) en op het gerapporteerde ingevolge commissoriaal van 21 dezer n°. 1170, en

»In aanmerking genomen, dat de bedoelde begraafplaats gebleken is schadelijk te zijn voor de volksgezondheid;

Is besloten:

»Den Burgemeester van Vledder te bevelen om de bestaande begraafplaats der Hervormde gemeente te Vledder te sluiten."

Hiertegen is het Collegie van Kerkvoogden en Notabelen der Nederlandsche Hervormde gemeente te Vledder onder dagteekening van 16 Junij ll. bij Zijne Majesteit gekomen in hooger beroep.

Nadat appelland zich beklaagd heeft, dat het besluit van Gedeputeerde Staten van 25 Mei is ongemotiveerd, waarom alleen het naar appellants inzien door Zijne Majesteit behoort te worden vernietigd, beweert appellant verder, dat de begraafplaats niet ligt in de bebouwde kom van Vledder, zooals, naar luid van den aanhef van het besluit, de Burgemeester schijnt berigt te hebben. Dezelve ligt aan het einde van het dorp, is slechts begrensd door 4 à 5 woningen, en aan de Zuidzijde geheel vrij; zoodat er zijns inziens geen sprake kan zijn van de kom van 't dorp.

De begraafplaats is voorzien van een lijkenhuisje en overigens geheel ingerigt overeenkomstig de bepalingen der wet van den 10 April 1869, *Staatsblad* n°. 65; zij bevat een meer dan voldoende ruimte, is niet overbevolkt, 't welk steeds vermindert, doordien hier eene algemeene begraafplaats is aangelegd en bedoelde alleen gebruikt wordt door bijzondere eigenaren van graf- of groefplaatsen, terwijl vroeger ook een deel als algemeene begraafplaats werd gebezigd; overigens ligt ze hoog en droog en bezit z. i. geene enkele hoedanigheid, welke schadelijk op de volksgezondheid zou inwerken. Ziekten komen in den omtrek der begraafplaats niet veelvuldiger voor dan elders in de gemeente, en bij het uitbreken van epidemische ziekten, welke in de gemeente geheerscht hebben, zijn er nimmer eenige bewijzen geweest, dat de bewoners naast de begraafplaats menigvuldiger werden aangetast, dan op verdere afstanden. Het water in den omtrek is uitnemend en menschen die een zeer hoogen ouderdom bereikt hebben, hebben de huizen in de nabijheid bewoond.

Niets is er aan te voeren, dat voor de schadelijkheid zou kunnen pleiten.

Omdat het besluit geene gronden vermeldt, heeft appellant bij voorbaat reeds aan Zijne Majesteit den toestand bloot gelegd.

Gedeputeerde Staten in hun ambtsberigt van 29 Junij jl. deelen het navolgende mede:

»De begraafplaats, tot wier sluiting door ons bij de beklaagde resolutie bevel is gegeven, ligt rondom de kerk der Hervormden op het westeind in het kerkdorp Vledder. Langs drie kanten daarvan staan huizen op zeer korten afstand.

Die huizen sluiten zich aan rijen huizen, die oostwaarts optrekken, en maken daarmede het kerkdorp uit. Dat kerkdorp zelf is eene bebouwde kom, en de begraafplaats ligt dus in die bebouwde kom.

Wij voegen ter verduidelijking hierbij eene schetsteekening, getrokken uit de verzamelingkaart der gemeente Vledder.

Die begraafplaats is, behalve voor het door de burgerlijke gemeente daarbij aangesloten gedeelte, dat vóór den aanleg der na te melden algemeene begraafplaats, als zoodanig diende, — overvuld met lijken. Het was dit reeds in 1869, toen door den geneeskundigen Inspecteur dan ook op sluiting is aangedrongen. Toen bleek ons echter niet voldoende, dat de begraafplaats daardoor schadelijk was voor de volksgezondheid.

Nu, in 1875, kwam de aandrang tot sluiting van de zijde van den Burgemeester, waaraan zich de Inspecteur aansloot.

Sedert 1871 bestaat voor de gemeente Vledder eene afzonderlijke nieuw aangelegde *algemeene* begraafplaats, waarvan echter geen gebruik wordt gemaakt.

De ingezetenen van Vledder (van de oude gemeente — de kolonien van weldadigheid hebben hare bijzondere begraafplaats) — verkiezen bij voortduring de oude huis-graven op het Vledder-kerkhof. Door het voortgezet gebruiken is het overvuld zijn van die begraafplaats natuurlijk nog toegenomen.

Behalve dat er bij het grafdelven telkens onreine voorwerpen voor den dag komen, is nu ook gebleken, dat in de nabijheid van het kerkhof bij warm vochtig weder stank wordt waargenomen.

De begraafplaats, onder deze omstandigheid als schadelijk voor de volksgezondheid beschouwende, hebben wij ons verpligt geacht het bevel tot sluiting te geven.

Wij wijzen er nog op, dat ons bevel strikt de begraafplaats der kerkelijke gemeente betreft, niet dat gedeelte, 't geen door de burgerlijke gemeente daaraan, ten gebruike als algemeene begraafplaats, is toegevoegd, — en doen opmerken, dat waarschijnlijk op dit laatste deel slaat de periode van 't adres, waarbij gezegd wordt, dat er meer dan voldoende ruimte is en de begraafplaats niet overbevolkt."

Aan 's Raads afdeeling is door Kerkvoogden en Notabelen tot adstructie van hun appel eene memorie ingediend met een tweetal bijlagen, waaronder eene verklaring van een vijftal bewoners van huizen naast aan de bewuste begraafplaats gelegen, welke verklaring inhoudt, dat hunnerzijds nimmer eenig nadeel voor de gezondheid is ondervonden door de nabijheid dier begraafplaats.

Ook is nog ingekomen een schrijven van eigenaren van graven op meergemelde begraafplaats tot adhaesie aan het ingesteld hooger beroep van Kerkvoogden en Notabelen.

Ik meen hiermede voor rapport te kunnen volstaan.

VI. *het beroep van den Raad der gemeente Lithoijen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit van dien Raad tot onderhandschen verkoop van grond.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Raad der gemeente Lithoijen heeft op 22 Mei 1875 besloten eenige perceelen voorpotingen, te zamen groot 1.0458 hectare ondershands te verkoopen voor den prijs van *ƒ* 199.21, waarop die perceelen door deskundigen waren geschat. In eene bij het besluit behoorende memorie van toelichting werd gezegd, dat die perceelen ter oorzake van het daarop klevende bepotingsregt onvatbaar waren eene voor de gemeente rentegevende bestemming te erlangen; dat onderhandsche overdragt aan — en gevraagd door hen die het voorpotingsregt uitoefenen, het meest in het belang der gemeente scheen; dat openbare verkoop, wegens het ontbreken van concurrentie, niet doeltreffend zou zijn.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant hebben, bij besluit van 10 Junij 1875 geweigerd dit raadsbesluit goed te keuren. Hunne motieven zijn de volgende:

dat bij de schatting door de deskundigen is in aanmerking genomen dat het

bepotingsregt aan anderen behoort en om die reden, zoo als duidelijk blijkt, de gronden op eene mindere waarde zijn geschat dan ze werkelijk hebben;

dat het zoogenaamde regt van voorpoting in het onderwerpelijk geval niet anders is dan het regt om op gronden, die thans aan de gemeente behooren, beplantingen te hebben, welk regt geregeld is in de artt. 758—766 van het Burgerlijk Wetboek en dat, indien geene bijzondere bedingen of bepalingen omtrent het eindigen van dat regt gemaakt zijn, de eigenaar van den grond krachtens art. 766 van het Burgerlijk Wetboek bevoegd is dat regt te doen ophouden, doch niet vroeger dan na verloop van dertig jaren, mits ten minste een jaar te voren bij behoorlijk exploit aan hem die dat regt van beplanting heeft opzegging doende;

dat het regt om beplantingen te hebben op de thans aan de gemeente Lithoijen behoorende gronden niet blijkt te berusten op eene overeenkomst waarin bijzondere bedingen of bepalingen omtrent het eindigen van het regt van voorpoting voorkomen;

dat, aangenomen dat de koopers der gronden, in het raadsbesluit omschreven, wettig hun regt van voorpoting op die gronden uitoefenen, de waarde der gronden toch blijkbaar te laag geschat is, omdat de gemeente bevoegd is, dat regt reeds na verloop van een jaar te doen ophouden, daar het regt van voorpoting waarschijnlijk reeds dertig jaren zal zijn uitgeoefend.

De Raad van Lithoijen heeft bij een adres, dat den 30 Junij bij Zijner Majesteits Kabinet was ingekomen, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten voorziening gevraagd bij den Koning.

De Raad deelt mede dat tot voor korten tijd in de gemeente vele gronden waren, aan haar in eigendom toebehoorende, waarop sedert onheugelijke jaren door anderen, meest allen ingezetenen. een regt van voorpoting werd uitgeoefend. Aan die gronden werd niet veel zorg besteed en zij leverden weinig vruchten op, zoowel voor de gemeente die enkel het grasgewas genoot, als voor de ingezetenen, wier bepotingsregt daardoor betrekkelijk van geringe waarde was.

Daarom zegt de Raad, heeft hij, gehoor gevende aan het verlangen van eigenaars van het bepotingsregt om den vollen eigendom van den grond te verkrijgen, bij twee besluiten, van 28 Mei 1870 en 5 Maart 1873, een gedeelte dier gronden onderhands verkocht aan hen die het voorpotingsregt uitoefenden, voor een door deskundigen geschatten prijs. Bij het eerste dier besluiten werden ruim 12 hectaren verkocht voor ƒ1570.79, bij het tweede omstreeks 7 hectaren voor ƒ2302.35; beide besluiten werden door Gedeputeerde Staten goedgekeurd.

Deze overgang in den eigendom van bijzondere personen heeft ten gevolge gehad dat de vroeger verwaarloosde gronden uitmuntend bouw- en weiland zijn geworden. Hierdoor zijn degenen die op andere gronden het regt van voorpoting uitoefenden, aangespoord om ook den vollen eigendom dier gronden te vragen, en de Raad heeft ter voldoening aan dit verzoek het besluit genomen van 22 Mei 1875, waaraan nu tot zijne verwondering de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onthouden is. Tegen de gronden, waarop het besluit van Gedeputeerde Staten berust, voert de Gemeenteraad het volgende aan:

Aangenomen dat de bedoelde beplanting werkelijk een regt van opstal is, dan zou het toch niet met de billijkheid strooken dat de Raad gebruik maakte van de bevoegdheid, hem bij art. 766 Burgerlijk Wetboek toegekend, om den eenen eigenaar van zijn eigendom te ontzetten, terwijl hij kort te voren den anderen, met erkenning van diens bepotingsregt, in de gelegenheid gesteld heeft door aankoop van den grond zich het volle bezit te verschaffen.

Maar bovendien meent de raad het bestaan van een regt van opstal te mogen betwisten. In schijn moge het regt van bepoting, zoo als dat in de gemeente Lithoyen bezeten wordt, er eenige overeenkomst mede hebben, zeker is het dat het regt van bepoting bestond lang voor dat het regt van opstal bij de wet geregeld werd. Het eerste is in de gemeente eeuwen oud en de raad kan omtrent zijn ontstaan niets met zekerheid vermelden. Ten aanzien van het regt van opstal merkt hij daarentegen op, dat het voor het eerst geregeld is bij de wet van 10 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 13), en ingevoerd bij de wet van 25 December 1824 (*Staatsblad* n°. 78); en dat, zooals blijkt uit art. 1 van laatstgenoemde wet, de bepalingen, vervat in de wet van 10 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 13) enkel toepasselijk zijn op het regt van opstal na den 1 Januarij 1825 tusschen partijen bedongen.

Eveneens, zegt de Raad, kan ook volgens art. 1 van de wet op den overgang van de vroegere tot de nieuwe wetgeving, in verband met art. 4 der wet houdende algemeene bepalingen van wetgeving, aan de voorschriften van het Burgerlijk Wetboek, met betrekking tot het regt van opstal slechts kracht worden toegekend voor zooveel de instelling van genoemd regt onder vigueur van dat Wetboek heeft plaats gehad. Van daar dan ook dat art. 760 Burgerlijk Wetboek, bevelende de overschrijving van den titel van aankomst van het regt van opstal in de daarvoor bestemde registers, wat aangaat de oorspronkelijke verkrijgers nimmer toepassing heeft kunnen vinden.

Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, omtrent dit adres gehoord, zeggen in hun berigt van 12 Augustus 1875 hetgeen volgt:

»Het komt ons voor dat wij het betoog van den gemeenteraad ter zijde kunnen laten, waarbij op de economische voordeelen wordt gewezen der conversie van communaal en individueel bezit; wij erkennen die gaarne, doch bij de beoordeeling van besluiten ingevolge art. 194*c* der Gemeentewet, moet, dunkt ons, daarop niet in de eerste plaats gelet worden, maar behoort de voorgenomen handeling getoetst te worden aan het regt dat de gemeente jure privato heeft en door de overeenkomst zou worden afgestaan.

Te meer is het van belang dat die regel door ons gevolgd worde, omdat met opzigt tot de zoogenaamde voorpotingen, welke vrij algemeen in deze provincie op of langs de openbare wegen worden gevonden, denkbeelden bestaan, ook bij de leden der Gemeentebesturen, doorgaans de meest belanghebbenden, waardoor het regelmatig beheer dier wegen wordt belemmerd.

Dit is ook de reden waarom in den laatsten tijd scherper is toegezien, dat de regten der gemeenten niet aan vermeende aanspraken van particulieren worden opgeofferd.

In het onderwerpelijk geval heeft zoodanige opoffering van regten plaats ge-

had: door bij de schatting tot prijsbepaling, de waarde van het zoogenaamde regt van voorpoting merkelijk hooger te stellen dan het niet betwist regt van eigendom der gemeente, is men er toe gekomen, de waarde van 1.0458 hectare slechts te stellen op ƒ199.21, terwijl die grond, zonder beplanting, minstens ƒ1000 verkoopwaarde heeft, hetgeen ten overvloede blijkt uit de verklaring, in het adres voorkomende, dat de vroeger aldus verkochte gronden in uitmuntend bouw- en weiland zijn kunnen worden herschapen.

De Gemeenteraad maakt in zijn adres onderscheid tusschen het regt van opstal geregeld bij art. 758—766 Burgerlijk Wetboek en het zoogenaamde regt van voorpoting van ouds, als gewoonte-regt, in de gemeente bestaande.

Wordt bij die stelling niet uit het oog verloren het begrip van codificatie, welke immers strekte om in het Wetboek uit te drukken wat als gemeenregt viel aan te merken? Dat de wetgever tevens de regten en verpligtingen der eigenaars en die der regthebbenden op het zakelijk regt, nader bepaalde ter bevordering der regtszekerheid, geeft naar onze meening geenszins grond om te beweren, dat geen regt van opstal kan bestaan, dan gevestigd na de invoering van den 6den titel IIde Boek van het Burgerlijk Wetboek. Ware het de bedoeling des wetgevers geweest de bepalingen van artt. 758—766 Burgerlijk Wetboek slechts van toepassing te doen zijn op de na de invoering dier bepalingen gestelde beplantingen, werken en gebouwen op eens anders grond, dan zou ongetwijfeld daaraan zijn toegevoegd eene bepaling van gelijke strekking als in art. 802 Burgerlijk Wetboek wordt gevonden.

Bleek intusschen iets van het bestaan eener overeenkomst, gewis zou dan met het oog op art. 3 der wet op den overgang de vraag kunnen rijzen, welke regten uit de overeenkomst waren gesproten, krachtens de wetgeving op het tijdstip geldig, toen de overeenkomst werd aangegaan. Bij gemis evenwel eener overeenkomst, of wel zoo die bestaat van eene bepaling ten aanzien van den duur, moeten naar onze bescheidene meening de regels van het gemeene regt gelden, althans ten aanzien van den duur van het zakelijk regt, te meer dewijl de duidelijke bedoeling des wetgevers blijkt, om overal het beginsel te beschermen in art. 627 Burgerlijk Wetboek uitgedrukt.

Een beroep op gewoonte of plaatselijk gebruik is voorts niet aannemelijk, omdat dit middel tot regtverkrijging, wegens het gemis eener stellige wetsbepaling, naar luid van art. 3 der Algemeene Bepalingen van Wetgeving, is uitgesloten.

Wat verder het argument betreft, uit de wet van 25 December 1824 (*Staatsblad* n°. 78) geput, dit kan, dunkt ons, al evenmin als de voorafgaande opgaan. De eenvoudige beteekenis dier wet schijnt geene andere te zijn geweest, dan om gelegenheid te geven in wettelijken vorm overeenkomsten te sluiten omtrent vestiging van regten van opstal of erfpachtsregten, welke bij den Code Civil onbekend waren, alsmede om de titels van aankomst te kunnen doen overschrijven De Gemeenteraad bewijst door zijn beroep op de evenbedoelde wet te veel. Immers indien het regt van opstal vroeger niet heeft kunnen stand grijpen dan zouden beplantingen op de gemeente-gronden in kwestie, die door derden — geene bezitters van den grond zijnde — daarop werden gesteld, naar den

regel van art. 658 Burgerlijk Wetboek, door de gemeente kunnen worden geëigend. In dat geval zou de grond eerder meer dan minder waarde voor de gemeente als eigenaar hebben.

Op grond van vorenstaande overwegingen blijven wij van meening, dat ons besluit van 10 Junij jl. Gr. 102 op goede gronden steunt en het daartegen ingesteld beroep van den Gemeenteraad van Lithoijen mitsdien is ongegrond."

VII. ***het beroep van den Raad der gemeente Lith van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan een besluit van dien Raad tot onderhandschen verkoop van grond.***

De *Staatsraad* van Vladeracken brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Raad der gemeente Lith heeft op 15 April 1875 besloten eenige perceelen voorpotingen, te zamen groot 58.20 aren, onderhands te verkoopen voor den door deskundigen geschatten prijs van ƒ87.22[5]. In eene bij het besluit behoorende memorie van toelichting wordt gezegd, dat de begrooting der opkomsten dezer eigendommen volgens den grondslag van het register der grondbelasting bedraagt ƒ8.95; dat zij nimmer eenige huur of pacht hebben opgebragt; dat zij ten gevolge van het voorpotingsregt dat er op kleeft onvatbaar zijn om eene voor de gemeente rentegevende bestemming te erlangen; dat onderhandsche overdragt aan en gevraagd door hen die het voorpotingsregt uitoefenen het meest in het belang der gemeente schijnt; dat openbare verkoop geen doel zou treffen.

Door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant is omtrent dit aan hunne goedkeuring onderworpen raadsbesluit eene beslissing genomen op 10 Junij 1875, denzelfden dag waarop zij beslist hebben ten aanzien van het gelijksoortige besluit van den Raad van Lithoijen, vermeld in het zoo even uitgebragt verslag. Gedeputeerde Staten hebben hunne goedkeuring geweigerd op grond dat de bedoelde perceelen klaarblijkelijk uit hoofde van het daarop uitgeoefende voorpotingsregt op eene veel mindere waarde geschat waren dan ze werkelijk hebben, en dat dit ten onregte geschied was. Deze gronden van weigering zijn geheel op dezelfde wijze geformuleerd als in de beslissing betreffende het besluit van den Raad van Lithoijen.

De Raad van Lith heeft bij een adres, dat den 5 Julij bij Zijner Masjesteits kabinet was ingekomen, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten voorziening gevraagd bij den Koning. De Raad deelt daarin mede, dat er tot voor korten tijd eenige gronden in de gemeente waren, welke aan haar toebehoorden, doch waarop anderen, meestal ingezetenen, een regt van bepoting of beplanting uitoefenden; dat sommige dezer personen er op hebben aangedrongen van de gronden, waarop zij dit regt uitoefenden, het volle bezit te verkrijgen en dat de Raad bij besluit van 30 September 1864, goedgekeurd bij besluit van Gedeputeerde Staten van 18 October 1864, hun die gronden, ter grootte van 3.36 80 hectaren, onderhands heeft verkocht voor den door deskundiigen geschatten prijs van ƒ817.65[5]; dat sedert dien tijd de bedoelde gronden eene veel meer nuttige

bestemming gekregen hebben en dat daardoor andere eigenaars van bepotingsregt zijn aangespoord om ook de door hen bepote gronden in eigendom te verlangen; dat de Raad ter voldoening aan dit verlangen het besluit heeft genomen van 15 April 1875, waaraan Gedeputeerde Staten hunne goedkeuring hebben onthouden.

Het blijkt hieruit dat de stand der zaak te Lith, toen Gedeputeerde Staten hun besluit namen, volgens de opgave van den Raad van Lith, geheel dezelfde was als te Lithoijen. De motieven, waarop de goedkeuring van Gedeputeerde Staten geweigerd werd, waren ook, zooals reeds gezegd is, in de beide gevallen geheel gelijk, en de Raad van Lith bestreed die gronden in zijn adres met volkomen dezelfde argumenten, welke door den Raad van Lithoijen werden aangevoerd.

Het berigt van Gedeputeerde Staten omtrent het adres van den Raad van Lith behelst dan ook slechts eene verwijzing naar hun berigt omtrent het adres van den Raad van Lithoijen.

Dit geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur), aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 Augustus 1875, n°. 19, Afdeeling II.

VIII. *het beroep van den Raad der gemeente Elst van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de toelating van vier gekozen raadsleden ambtshalve is bevolen.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! In deze zaak hebben Gedeputeerde Staten van Gelderland, onder dagteekening van 10 Augustus ll. n°. 41, genomen het navolgende besluit:

»Gezien het proces-verbaal van stemopneming tot verkiezing van vier leden van den Raad der gemeente Elst, ingezonden ter voldoening aan art. 16 der wet van 29 Junij 1851;

Gelet op de beslissing, door den Raad bij het onderzoek der geloofsbrieven van de benoemden P. G. Muller, A. Costerman, G. van Manen en R. Smids, ingevolge art. 31 der gezegde wet, op den 7 Augustus jl. genomen.

Overwegende, dat, hoewel de door de benoemden overgelegde stukken blijkens het raadsbesluit in orde zijn bevonden en er ook geen bezwaren omtrent de verkiezing zijn gerezen, de Raad nogtans heeft besloten de benoemden *niet* toe te laten, op grond dat deze zouden gekozen zijn naar aanleiding van het frauduleus maken van kiezers en omdat de Raad nog verwachtte eene beschikking op een den 5 Mei jl. te dier zake aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend adres;

Overwegende, dat de benoemden zijn gekozen door de op de kiezerslijsten geplaatste personen; dat omtrent de bezwaren tegen die lijst bereids door de bevoegde magt eene einduitspraak is gedaan, en alzoo die bezwaren voor de toelating van de overeenkomstig de kiezerslijst gekozen raadsleden buiten aanmerking moeten blijven;

Overwegende, dat evenmin een omtrent de kiezerslijst aan de Staten-Generaal ingediend adres eenigen invloed op die toelating zou mogen uitoefenen;

Overwegende, dat overigens geen bezwaren tegen die toelating bestaan;

Gelet op art. 35 der gemeentewet; ambtshalve uitspraak doende;

Hebben Gedeputeerde Staten goedgevonden:

te bevelen dat P. G. Muller, Arend Costerman, G. van Mahen en R. Smids alsnog tot leden van den Gemeenteraad van Elst worden toegelaten."

Bij adres van 21 Augustus daaraanvolgende is de Raad der gemeente Elst gekomen bij Zijne Majesteit den Koning in hooger beroep tegen voormelde uitspraak van Gedeputeerde Staten.

Appellant geeft daarbij te kennen, dat door onwaardige manoeuvres, in strijd met de wet, in strijd met de meening van de overgroote meerderheid der bevolking der gemeente Elst, verschillende personen tot kiezers voor leden van den Gemeenteraad zijn gemaakt, en dat deze, tot uitoefening van het kiesregt bepaald onbevoegde personen, bewerkt hebben, dat bijna al de aftredende raadsleden, die sedert verscheidene jaren de belangen der gemeente ijverig hebben behartigd, niet herkozen zijn.

Intusschen waren bij de verkiezing zelve, aldus gaat appellant voort, verschillende met de wet strijdige feiten op te merken, terwijl bovendien onder de nieuw verkozen raadsleden personen voorkwamen, die volgens verklaring van verschillende nieuw gecreëerde kiezers bij bovengenoemde manoeuvres regtstreeks betrokken waren, weshalve de Raad zich in gemoede bezwaard gevoelde de gekozenen toe te laten en besloot in zijne vergadering van 7 Augustus jl., in afwachting van nader onderzoek, hunne geloofsbrieven niet goed te keuren.

Met voorbijzien van al. 2 van art. 35 der gemeentewet, en zonder den Raad eenige inlichting te vragen, hebben echter Gedeputeerde Staten van Gelderland reeds den 10 Augustus d. a. v. ambtshalve hunne toelating bevolen, en wel met eenigen schijn van regt, omdat in het raadsbesluit, waarbij op voorstel der Commissie tot onderzoek der geloofsbrieven deze laatste werden afgekeurd, de onregelmatigheden, bij de verkiezing voorgevallen, niet waren vermeld.

Deze omissie zal niet erg bevreemden, als men bedenkt, dat de Raad geen enkel regtskundige onder zijne leden telt en hij bij de geheele behandeling van deze moeijelijke zaak, van den Burgemeester, tevens Secretaris der gemeente, niet de minste medewerking heeft ondervonden.

Hadden evenwel Gedeputeerde Staten zich de moeite van onderzoek getroost, het zou hun gemakkelijk gevallen zijn het volgende te constateeren:

1°. dat onder de 80 of 100, op de kiezerslijst geplaatste nieuwe kiezers verscheidenen openlijk hebben verklaard als arbeiders patenten genomen te hebben voor beroepen, die zij niet kunnen of willen uitoefenen, gedwongen door hunne werkgevers, waaronder gedeeltelijk de thans verkozen raadsleden;

2°. dat er onder leiding van een geestelijke eene vergadering van kiezers gehouden is, waarop door den fungerenden Secretaris, volgens zijne eigene verklaring, 62 stembriefjes zijn ingevuld, grootendeels van arbeiders, onder den invloed van hunne op die vergadering aanwezige werkgevers;

3°. dat er, onder anderen, voor de stem van een, uit de gemeente vertrokken,

kiezer, gelden zijn te goed gedaan, gedeeltelijk in betaalde rijksbelasting, gedeeltelijk in reisgeld, op voorwaarde, dat die kiezer zijn stembriefje met rooden inkt zou invullen;

4°. dat een behoeftig kiezer, die niet durfde te gaan stemmen, zich heeft laten overhalen door een rijk landbouwer op voorwaarde, dat men voor zijn onderhoud zou zorgen, zoo het uitbrengen zijner stem hem in het verkrijgen van werk vau andersdenkenden mogt benadeelen.

Het zou aan appellant weinig moeite gekost hebben tal van andere onwettigheden op te sommen, en de verdere bronnen aan te wijzen, waaruit de vrij aanzienlijke gelden, tot het verkrijgen van zulk een groot aantal gefingeerde kiezers benoodigd, geput zijn; hij wil echter niet te veel anticiperen op het van de hooge Regering gevraagde onderzoek.

Uit het aangehaalde blijkt voldoende, zegt appellant, dat het resultaat der stemming van 20 Julij op niets minder gelijkt dan op den vrij uitgebragten wil van de meerderheid der wettige kiezers, en er vele punten zijn, die moeten worden opgehelderd, vóór dat de Raad de nieuw verkozenen tot het doen van den bij de wet voorgeschreven eed durft toelaten.

In aanmerking van het bovenvermelde, gelet op art. 35 en art. 36 der Gemeentewet, meent derhalve de Raad in gemoede en naar overtuiging zich tegen het besluit van Gedeputeerde Staten te moeten verzetten, zich onderwerpende aan Zijner Majesteits wijze beslissing, met eerbiedig verzoek, dat het Zijne Majesteit moge behagen, met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 10 Augustus ll., n°. 41, te bevelen, dat de op 20 Julij ll. gekozene personen als leden van den raad der gemeente Elst geweerd worden.

De Burgemeester der gemeente Elst in zijn ambtsberigt van 27 Augustus ll. berigt aangaande des appellants adres van 21 Augustus te voren hoofdzakelijk, dat, wat betreft de bewering van den Raad, als zouden er kiezers openlijk hebben gezegd voor een of meer beroepen patenten te hebben genomen uit dwang, dat hem hiervan niets bekend is; hij vernam zulks voor 't eerst van de Commissie uit den Raad, die belast werd met het ontwerpen van een adres aan den Koning.

Wat betreft de vergadering van kiezers, waarvan sub n°. 2 in het adres gesproken wordt, dienaangaande is hem na onderzoek gebleken, dat er acht dagen vóór de verkiezing van raadsleden voor deze gemeente in een logement in de kom van het dorp Elst eene openbare vergadering van kiezers gehouden is waar, onder leiding van een daartoe benoemd president, de heer W. Janssen Hzn., bijgestaan door een secretaris, de heer J. Vermaesen (*alzoo geene geestelijken*) de belangen der burgerlijke gemeente zijn besproken, die, naar men zeide, tegenwoordig niet behoorlijk behartigd werden, dewijl in den Raad de meerderheid bestond uit eene partij, die dat belang niet voorstond.

Nadat de voor de verkiezing te stellen kandidaten op die kiezers-vergadering waren aangewezen, hebben eenige kiezers (het in het adres genoemde getal is zeer onjuist) zelve den wensch geuit, dat men hunne briefjes met de namen van de door de vergadering geproclameerde kandidaten zoude invullen; zij gaven daarvoor als reden op, dat zij bevreesd waren een of meer van de namen der

kandidaten niet duidelijk genoeg te zullen vermelden, waardoor hun stem geen effect zoude kunnen sorteren.

Er zijn, volgens stellige verklaring van zeer geloofwaardige personen, slechts zes werkgevers — landbouwers, fabrikanten bevonden zich daaronder niet — ter vergadering tegenwoordig geweest en deze hebben geen invloed hoegenaamd op de overigen uitgeoefend; het tegendeel is waar.

Wat de sub 3 en 4 omschreven, door den raad ingebragte bezwaren betreft, dat er ook voor de stem van een kiezer gelden zouden zijn te goed gedaan en dat een ander kiezer zich tot het gaan stemmen zoude hebben laten overhalen door een rijk landbouwer, ook van deze, door den Raad als feiten aangestipte bijzonderheden, is hem, Burgemeester, niets hoegenaamd bekend; en al hadden ze plaats gehad, dan nog zou deze zeer zeker af te keuren handelwijze in casu van geen invloed kunnen zijn op den uitslag der stemming, daar de volstrekte meerderheid van de op den 20 Julij ll. uitgebragte geldige stemmen 172 stemmen bedraagt, en de vier verkozen leden respectivelijk 294, 184, 183 en 182 stemmen op zich vereenigd hebben.

Gedeputeerde Staten in hun schrijven van 31 Augustus gedragen zich aan hunne uitspraak van 10 Augustus en vereenigen zich overigens met den inhoud van het schrijven des burgemeesters van Elst hiervoren medegedeeld.

Wat betreft het door appellant geopperd bezwaar, als zoude art. 35 tweede lid der Gemeentewet door hem niet zijn nageleefd, geven Gedeputeerde Staten te kennen, dat, aangezien de ambtshalve uitspraak door hen is geschied binnen de acht dagen, bedoeld in het tweede lid van art. 35 der Gemeentewet, en zij geen nadere inlichtingen van het Gemeentebestuur behoefden, om die uitspraak te kunnen doen, het onnoodig was nog vooraf van het voornemen daartoe aan den Raad mededeeling te doen; zijnde de bedoelde bepaling, zooals de Burgemeester reeds heeft opgemerkt, enkel geschreven om te verhinderen dat toegelaten raadsleden reeds acht dagen na de toelating zitting zouden nemen, terwijl nog eene uitspraak van Gedeputeerde Staten volgens art. 34 of volgens art. 35 ware te wachten. Dit zitting nemen wordt door de ambtshalve uitspraak binnen de acht dagen van zelf verhinderd, terwijl bovendien in het tegenwoordig geval de uitspraak betrof vier *niet* toegelaten raadsleden.

Memoriën zijn er niet ingekomen, ofschoon voor de indiening er van door appellant uitstel gevraagd en verkregen was.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vier-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 13 *October* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 2 dezer, n°. 1, houdende beschikking op *het beroep van J. W. Quix en C. Lebens, te Born, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de appellanten van het lidmaatschap van den Gemeenteraad zijn vervallen verklaard*, (zie het verslag over deze zaak op blz. 401—408).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep ingesteld door J. W. Quix en C. Lebens, te Born, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, van 23 April 1875, 1ste Afdeeling A, litt. 2325/5 X*a*, waarbij zij van het lidmaatschap van den Gemeenteraad zijn vervallen verklaard;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 31 Augustus 1875, n°. 65;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 29 September 1875, nº. 14, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat eenige inwoners der gemeente Born zich hebben beklaagd, dat de toenmalige Burgemeester, tevens lid van den Gemeenteraad, en het lid van den Gemeenteraad en Wethouder J. W. Quix ten behoeve der Gemeente zouden hebben geleverd, de eerste de dennenpalen en de latten en de tweede vierhonderd doornen planten, een en ander bestemd voor de afsluiting der algemeene begraafplaats aldaar;

dat Gedeputeerde Staten, in een zeer naauwkeurig plaatselijk contradictoir onderzoek en getuigenverhoor, hebben verklaard, dat de beide raadsleden hadden gehandeld in strijd met het bepaalde in art. 24 der Gemeentewet, en hen mitsdien van hun lidmaatschap van den Raad hebben vervallen verklaard;

dat de adressanten tegen dit besluit, dat hun den 29 April is medegedeeld, den 12 Mei bij Ons in beroep zijn gekomen onder meer en met name bewerende dat zij geene eigenaren waren van het ten behoeve der gemeente geleverde;

dat uit den zamenhang zoowel der daadzaken en omstandigheden, als van het gehouden getuigenverhoor, gelijk die in het besluit van Gedeputeerde Staten van 23 April ll. en de door hem overgelegde verslagen en proces-verbaal zijn vervat, voldoende is geconstateerd, dat het dennenhout, dat later tot palen en latten verwerkt ten behoeve der gemeente is geleverd, heeft gestaan op perceelen land, toebehoorende aan C. Lebens, en dat het zijn eigendom was, en evenzeer dat de geleverde doornenplanten toebehoorden aan J. W. Quix, terwijl de door adressanten overgelegde verklaringen en certificaten niet afdoende zijn als bewijs, dat het dennenhout en de doornenplanten eigendom waren van anderen;

dat ten deze alzoo heeft plaats gehad levering van roerende zaken ten behoeve der gemeente Born door twee leden van den Raad der gemeente, zijnde de appellanten in deze:

Gezien de artt. 24 en 26 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 23 April 1875 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 15 September 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 2 dezer, n°. 2, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Almkerk en Emmichoven betreffende de gemeenschappelijke regeling harer schoolbelangen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 436).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het door Gedeputeerde Staten van Noordbrabant aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de Gemeentebesturen van Almkerk en Emmichoven over de uitvoering van art. 2 der gemeenschappelijke regeling harer schoolbelangen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 31 Augustus 1875, n°. 68;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 30 September 1875, n°. 14, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant bij besluit van 18 September 1873, G, n°. 49, hebben bekrachtigd eene uitspraak van den schoolopziener in het 3de district dier provincie, waarbij de openbare school in de kom der gemeente Almkerk is verklaard te zijn schadelijk voor de gezondheid en van onvoldoende ruimte voor het aantal schoolgaande kinderen;

dat de Gemeentebesturen van Almkerk en Emmichoven daarop den 15 October 1874 eene overeenkomst hebben aangegaan tot regeling der gemeenschappelijke belangen van het lager onderwijs, welke overeenkomst door Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 22 October 1874 is goedgekeurd;

dat in art. 2 van gezegde overeenkomst is bepaald, dat de gebouwen en gronden ten dienste van het onderwijs, thans in afzonderlijk bezit zijnde, in gemeenschap worden gebragt;

dat de Commissie voor de gemeenschappelijke schoolbelangen van Almkerk en Emmichoven bij het opmaken der begrooting der inkomsten en uitgaven van het onderwijs dienst 1875, heeft voorgesteld om, in afwachting dat de nieuwe school te Almkerk zou zijn gebouwd, het afgekeurde schoollokaal in huur te nemen;

dat de Gemeenteraad van Emmichoven in zijne vergadering van 5 December 1874 daaraan zijne goedkeuring heeft gehecht;

dat genoemde Raad daarop later is teruggekomen en heeft beweerd, dat ingevolge art. 2 der gesloten overeenkomst de school in de kom der gemeente Almkerk tot de gemeenschap behoorde;

dat dit beweren is onjuist, daar die school reeds sedert 1 Junij 1874, dus vóór de overeenkomst werd gesloten, ten gevolge der afkeuring wegens ongeschiktheid en schadelijkheid voor de gezondheid, niet meer werd gebruikt en dus aan de dienst van het onderwijs was onttrokken;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* nº. 103), art. 147 der wet van 6 Julij 1850 (*Staatsblad* nº. 39) en art. 121 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bepalen, dat de afgekeurde school in de kom der gemeente Almkerk niet in de gemeenschap behoeft te worden gebragt.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 2 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Fijnaart en Heijningen van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, houdende bekrachtiging der uitspraak van den Districts-Schoolopziener, waarbij de openbare lagere school te Heijningen is verklaard te zijn schadelijk voor de gezondheid der leerlingen.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is krachtens magtiging des Konings op den 27 Julij jl. bij deze afdeeling aanhangig gemaakt.

De Schoolopziener in het 11de schooldistrict der provincie Noordbrabant heeft met het bestuur der gemeente Fijnaart en Heijningen eene uitvoerige gedachtenwisseling gehad over het locaal der openbare school te Heijningen. Hij meende, dat die school nadeelig was voor de gezondheid der leerlingen en van het onderwijzend personeel, wegens vochtigheid, gebrekkige luchtververschinq en vele andere gebreken van het locaal, die hierna breeder zullen vermeld worden, en drong er op aan, dat de Gemeenteraad zou overgaan tot het stichten van een nieuw schoollocaal.

De Gemeenteraad wilde daartoe niet overgaan, maar gaf te kennen bereid te zijn de volgende verbeteringen aan te brengen: 1º. om voor te komen, dat het water hetwelk van den dijk zou kunnen vloeijen bij het schoollocaal kome, zal het voetpad langs de school 0.15 meter beneden de vloer der school worden uitgegraven en daarin worden gelegd eene steenen goot, over de geheele lengte der school en van het huis, met uitwatering aan beide zijden, zoodat het

water geregeld kan wegvloeijen en niet meer behoort weg te zakken; voorts, om den uitgegraven grond langs de kruin van den dijk te egaliseren en het benedenste deel mede nog wat op te spitten; 2°. tot verbetering van den toevoer van versche lucht, zoowel aan de noord- als aan de zuidzijde van het gebouw even boven den vloer der school aan te brengen twee ventilatieroosters met kokers, ter voorkoming van trek of tocht; 3°. een houten vloer aan te brengen; 4°. langs de noordelijke zijde twee of drie dakramen te maken, waardoor voldoend licht in de school zal verkregen worden; 5°. zoo noodig de bergplaatsen voor boeken enz. te vergrooten; 6°. het privaat te verplaatsen op ongeveer vijf meters van de school, met de lange zijde als het schoolgebouw, afzonderlijk voor jongens en meisjes, met eene afzonderlijke waterplaats.

De schoolopziener heeft over den toestand der school het advies ingewonnen van den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in de provincien Noordbrabant en Limburg. Op den 15 Julij 1874 berigtte die ambtenaar, dat hij het locaal had in oogenschouw genomen en dat het volgens zijn oordeel uit een hygienisch oogpunt veel te wenschen overliet: door te lage ligging aan den voet van een hoogen dijk, wordt het noodwendig vochtig, hetgeen zigtbaar is aan het onderste gedeelte van den muur, welke groen is uitgeslagen en aan het uitvallen van de kalk. De lage ligging, namelijk iets beneden den beganen grond, brengt voorts luchtbederf te weeg, erger omdat de vensters in het locaal zeer gebrekkig zijn en bij eenigen wind of des winters moeten gesloten blijven. Hij berigtte verder, dat de lichtramen slecht geplaatst zijn en te kleine afmetingen hebben, waardoor het achterste gedeelte der school nooit goed verlicht is, — zeer tot schade der gezigtsorganen der schoolgaande jeugd; — dat het schoollokaal ook geen genoegzame ruimte oplevert, vooral in verband met de gebrekkige ventilatie; — dat het privaat geheel onvoldoende is; — dat naar zijne meening het locaal moet worden afgekeurd en niet vatbaar is voor verbetering; en dat een nieuw schoolgebouw zou moeten gesticht worden op een hooger gelegen terrein.

De schoolopziener heeft op den 23 Julij 1874 het schoollokaal verklaard te zijn schadelijk voor de gezondheid der leerlingen.

Tegen deze beschikking is de Gemeenteraad gekomen in beroep bij Gedeputeerde Staten. Deze hebben gehoord den hoofdingenieur van den waterstaat, die door den betrokken arrondissements-ingenieur een plaatselijk onderzoek heeft doen instellen. Deze ambtenaar heeft op den 12 October 1874 een uitvoerig rapport uitgebragt. Hoofdzakelijk wordt daarin gezegd, dat het schoollokaal staat op het buitenbeloop van den ouden Heijningschen dijk; onder één kap met de woning van den hoofdonderwijzer; — dat het niet van eene zoldering is voorzien; — dat het buitenbeloop van den dijk met eene hoogopgaande haag en verder allerhande planten is begroeid, waardoor de gelegenheid tot opdroogen veel is benomen; — dat de muren van het gebouw blijken van vochtigheid dragen; dat dit ook het geval is met de onderwijzerswoning, blijkbaar door de aangroeisels van zwam, het loshangen van het behang; — dat aan den binnenkant van het schoollokaal de vochtigheid merkbaar is aan de in den kast geborgen boeken en aan de kaarten, aan de muren hangende; — dat digt bij

het gebouw zich een publieke weg bevindt begrensd door een sloot, met dikke modderlaag, die bij warm weder veel stank veroorzaakt; — dat de lage ligging van het gebouw bij den hoogen dijk de toestrooming van lucht verhindert; en dat de toegangen naar de school ook zeer slecht zijn.

Ten aanzien van de inwendige inrigting zegt hij, dat de ramen te laag staan, zoodat ter hoogte van de lessenaars te weinig licht invalt, hetgeen bij duister weder tot groot ongerief aanleiding moet geven; dat van de vijf lichtramen in den dijkgevel en in den zijgevel slechts twee tuimelend beweegbaar zijn en nog zeer gebrekkig; dat er nog vier ramen zijn, maar waarvan het eene uitkomt op den zolder van de onderwijzerswoning en een op den dijk; dat er een ventilatiekoker is op ongeveer 2 meter boven den vloer, wijd 0.35 meter, met houten schuif afsluitbaar; dat het locaal, ook vooral wegens de afwezigheid van den zolder, buitengewoon tochtig is; dat er geen bergplaats is voor petten, jassen enz. der kinderen, welke kleedingstukken aan spijkers of haakjes worden opgehangen, waardoor de vochtigheid nog vermeerderd wordt wanneer de kleedingstukken door den regen zijn doortrokken; dat het privaat, voor jongens en meisjes gemeen, onvoldoende is, en eveneens de verwarming en de afvoer van rook, alsmede de schoorsteen; dat de ruimte te gering is. Ten slotte meende hij, dat de verbeteringen die de raad wilde aanbrengen onvoldoende waren, omdat de goot niet zou beletten het doorzakken van het water onder het gebouw; dat de ventilators ongerief zouden aanbrengen, wegens tocht, als de wind op het dak staat; dat dakramen geheel ongeschikt zijn, als bron van veel tocht en koude en omdat ze in den winter, bij vriezend weder, of wanneer ze met een laag sneeuw zijn bedekt, geen vermeerdering van licht geven; dat hij zich daarom geheel vereenigt met de zienswijze van den Schoolopziener en noodig oordeelt dat er eene nieuwe school worde gebouwd op eene andere plaats, hetzij op genoegzamen afstand van den dijk verwijderd, hetzij boven op den dijk.

Bij het rapport zijn overgelegd twee schetsteekeningen.

De Hoofd-Ingenieur heeft zich met het rapport vereenigd.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 7 Mei 1875 het ingesteld beroep verworpen, nadat door eene Commissie uit hun midden een onderzoek in loco was ingesteld, op grond van vochtigheid van het schoollocaal c. a., blijkbaar aan de muren in de onderwijzerswoning, door het aangroeijen van zwam, het loshangen van het behang en door de vochtige vunzige lucht; voorts op grond, dat nabij de school eene sloot is met dikke modderlaag, die bij warm weder stank moet veroorzaken; de verlichting gebrekkig is en daardoor nadeelig voor het gezigtsvermogen der leerlingen; dat er geene geschikte gelegenheid bestaat tot luchtverversching; dat bij afwezigheid van eene zoldering er veel tocht en koude in het locaal heerscht en het verwarmingstoestel, zijnde een potbuiskagchel, dit ongerief niet kan wegnemen.

De Gemeenteraad van Fijnaart en Heijningen is op den 1 Junij 1875 van dit besluit in beroep gekomen bij den Koning. In het adres wordt hoofdzakelijk gezegd: dat de tegenwoordige school van jonger dagteekening is, dan de onderwijzerswoning, zoodat al mogt de laatste vochtig zijn — hetgeen ontkend wordt — daaruit nog niet zou volgen, dat ook het schoollokaal vochtig is; dat het be-

hang in de onderwijzerswoning al lang herstel behoefde; de vunzigheid van de lucht kan toe te schrijven zijn aan gebrek in de bewoning en de zwam aan de slechte houtsoorten, bij het bouwen gebezigd; dat de sloot steeds van zuiver water wordt voorzien en onder toezigt staat van het waterschap; dat die sloot nu ongeveer drie jaren geleden is gezuiverd van modder en ook nu nog onlangs; dat er geen sprake is van stank, ook bij het warmste weder; dat de bedoelde weg geen publieke weg is; dat de publieke weg loopt over de kruin van den dijk; dat de Raad geneigd is, gelijk hiervoor werd gezegd, de lichtramen te vermeerderen en de luchtverversching te verbeteren; dat het niet waar is en ook niet bewezen, dat door het ontbreken van zoldering er te veel tocht en koude heerscht, en dat men des noodig de verwarmingstoestellen kan verbeteren.

Gedeputeerde Staten, in wier handen dit adres is gesteld, hebben zich aan de gronden hunner uitspraak gerefereerd en voorts de aandacht er op gevestigd, dat het beroep van den Gemeenteraad niet is ingesteld binnen 14 dagen na de ontvangst bij den Voorzitter van den Raad van hun besluit van 7 Mei; doch dat de Voorzitter, die dat besluit had ontvangen op 13 Mei, dit eerst op den 25 Mei had medegedeeld aan den Gemeenteraad. Voorts zeggen zij, ook nog te hebben gehoord den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt, die zich heeft gerefereerd aan zijn hiervoor vermeld advies van 15 Julij 1874.

Ook hebben zij nog gehoord den burgemeester, die berigtte o. a., dat de bedoelde weg voor het publiek gebruik dient.

Aan de afdeeling is nog ingezonden eene memorie, door gecommitteerden uit den Gemeenteraad, waarin wordt betoogd, dat de termijn van beroep eerst begint te loopen van den dag waarop de Raad kennis krijgt van het besluit, waartegen appel, zoo als is beslist bij koninklijk besluit van 2 Julij 1873, n°. 43, te vinden in het werk; *Raad van State*, deel 13, bladz. 288, en dat alzoo het beroep tijdig is ingesteld, wijl de kennisgeving aan den Raad eerst is geschied op 26 Mei. Voorts wordt in deze memorie gezegd, dat een schoolgebouw enkel mag worden gesloten wegens schadelijkheid voor de gezondheid, en dat hier die schadelijkheid niet is bewezen en er zelfs geen voldoende feiten zijn opgegeven, waaruit men bij gevolgtrekking zou kunnen afleiden, dat het locaal schadelijk voor de gezondheid zijn moet; dat ook die schadelijkheid niet blijkt door de sterfte der kinderen, die de school in de laatste tien jaren bezochten, daar er slechts drie gestorven zijn, een aan borstziekte, een aan chronische hersen-ontsteking en een aan eene onbekende oorzaak. Deze bewering wordt gestaafd door eene schriftelijke verklaring van J. J. Kralo, koopman en oud-hulponderwijzer te Fijnaart, en door eene gelijke verklaring van J. W. Beausar, geneeskundige aldaar. Deze verklaringen komen hoofdzakelijk hierop neder, dat eerstgemelde als leerling-kweekeling en vervolgens als onderwijzer gedurende vele jaren de school heeft gekend en nimmer heeft bespeurd, dat die schadelijk was voor de gezondheid der kinderen en de in de tweede plaats vermelde, in zijne betrekking van geneeskundige, bij de behandeling van de gezinnen der onderwijzers en bij de geneeskundige verpleging van vele leerlingen, nooit heeft opgemerkt, dat de ongesteldheden, waaraan zij leden, tot oorzaak hadden de beweerde schadelijkheid van het schoollokaal voor de gezondheid.

Het beroep wordt vervolgens nader mondeling toegelicht door een lid van den Gemeenteraad.

III. *het beroep van den Raad der gemeente Wehl van een besluit van Gedeputeerde Staten tot afwijzing van het verzoek van den Lendeweg te brengen op een der leggers van de gemeente Hummelo en Keppel.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Krachtens magtiging van Zijne Majesteit is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 6 September jl., n°. 23, Afdeeling III, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) de overweging aanhangig gemaakt van een beroep door den Gemeenteraad van Wehl ingesteld van eene afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Gelderland op zijn verzoek, dat de zoogenaamde Lendeweg worde gebragt op een der leggers van de gemeente Hummelo en Keppel.

In April 1873 hebben H. Brugman en 33 andere ingezetenen van Wehl, in Gelderland, zich bij adres tot Gedeputeerde Staten gewend, te kennen gevende, dat zij altijd vrij gebruik hebben gemaakt, ook met rij- en voertuigen, van een weg voorkomende op den legger B hunner gemeente, en loopende voorts door de gemeente Hummelo en Keppel, waar hij heet de Lendeweg, voorts voerende door Angerlo naar Doesburg; dat die weg, voor zoover hij loopt door de gemeente Hummelo en Keppel, onlangs is versmald en op enkele plaatsen opgegraven en schier onbruikbaar gemaakt, en dat die weg niet voorkomt op een der leggers der laatstgenoemde gemeente; dat zij dus vreezen, dat men te eeniger tijd hen zal beletten om van dien weg, dien zij behoeven om Doesburg te bereiken, gebruik te maken, en dat zij derhalve verzoeken dat, door tusschenkomst van Gedeputeerde Staten, de Gemeenteraad van Hummelo en Keppel worde bewogen, om dien weg alsnog op legger B zijner gemeente te brengen en de gemaakte versmalling, verlegging en opgravingen te herstellen.

Na van 't gemeentebestuur van Hummelo en Keppel de inlichting te hebben bekomen, dat de bedoelde weg niet voor het publiek bestemd is, maar enkel dient voor de ingezetenen van Eldink om naar hunne landerijen te komen, hebben Gedeputeerde Staten, bij resolntie van 7 Mei 1873, aan de adressanten te kennen gegeven, dat zij geene termen hebben gevonden om aan hun verzoek te voldoen.

In October 1873 rigtten daarop 94 ingezetenen van Wehl, nu met B. Diesfelt als eerste onderteekenaar, een adres aan den Gemeenteraad van Hummelo en Keppel, waarin zij betoogen, dat zij van de Breedestraat in hunne gemeente altijd met rij- en voertuigen over den Lendeweg in de gemeente Hummelo, vervolgens voor een deel van den Slakkenweg en dan over den Angerloschen grindweg, zich naar Doesburg begeven; dat die zoogenaamde Lendeweg derhalve is en steeds geweest is openbare weg, als hoedanig hij dan ook voorkomt op de kadastrale plans: dat wel de Breedestraat in de gemeente Wehl wordt afgescheiden van den Lindeweg door eene beek, genaamd de Welsche beek, doch

dat deze slechts zelden de passage stremt, en dat zij derhalve verzoeken, dat de Lendeweg op den legger der wegen onder de gemeente Hummelo en Keppel zal worden gesteld.

De Raad dezer laatstgenoemde gemeente stelde die aanvrage in handen eener door hem benoemde Commissie van Onderzoek en wees, overeenkomstig het praeadvies dier Commissie, hetwelk voor de adressanten uit Wehl ter visie werd gelegd, het gedaan verzoek van de hand.

Daarop wendden drie der adressanten, mede namens de overigen, zich weder tot Gedeputeerde Staten, die evenwel, bij resolutie van 18 Junij 1874, bij de vroegere afwijzende beschikking persisteerden, op grond dat wel is waar de Lendeweg op het kadastrale plan van Keppel voorkomt als een ongenummerde weg, en dus door de ambtenaren van het kadaster als een openbare weg is aangemerkt, doch dat toch het Gemeentebestuur dien weg nimmer voor openbaar heeft gehouden, terwijl er op de kadastrale plans dier gemeente meer zulke wegen zonder nommer voorkomen, die toch aan particulieren toebehooren.

Een tiental belanghebbenden wendden zich daarop tot den Raad hunner gemeente Wehl, met verzoek, dat door dien Raad over deze aangelegenheid een adres aan den Koning worde ingediend. Nadat door eene daartoe benoemde Commissie uit den Raad op dat verzoek gunstig was geadviseerd, en de gronden waren uiteengezet, waarom zij meende, dat de Lendeweg wel degelijk is een publieke weg, als zoodanig op den legger te huis behoorende, is door den Raad van Wehl op 30 Maart 1875 besloten het rapport dier commissie op te zenden aan Gedeputeerde Staten, met hernieuwd verzoek om den weg alsnog op den legger te brengen, Gedeputeerde Staten gaven op 8 Junij 1875 daarop aan den Raad van Wehl te kennen, dat het bestuur van Hummelo en Keppel zich ongeneigd had verklaard om op zijn vroegere weigering terug te komen, en dat ook hun collegie geene termen vond tot verandering van zienswijze.

Daartegen is nu de Raad van Wehl opgekomen bij een ongedagteekend adres aan Zijne Majesteit, waarin wordt verzocht, dat Zijne Majesteit alsnog gelasten moge, dat de weg in geschil op een der leggers van Hummelo en Keppel worde gesteld.

Gedeputeerde Staten, op dat adres door den minister gehoord, wijzen er op, dat in dezen geen beroep op den Koning openstaat, daar art. 14, 3de lid. van het provinciaal reglement op de wegen enz. van 16 December 1857 zoodanig beroep slechts toelaat, ingeval door Gedeputeerde Staten eene wijziging in den legger gebragt is, hoedanige wijziging *in casu* juist *niet* heeft plaats gehad.

De heer van der Horst, Wethouder, trad voor het Gemeentebestuur van Hummelo en Keppel op. Hij vroeg het woord, om zoo beknopt mogelijk het geïnsinueerde te beantwoorden, door den Gemeenteraad van Wehl aangevoerd, alsof het Gemeentebestuur van Hummelo en Keppel zijne verpligtingen niet zou hebben vervuld. Daarop moet hij alleen antwoorden, dat de bedoelde weg nimmer een openbare weg is geweest. Dat wordt zelfs verklaard door den ouden Burgemeester van Wehl, een man van 80 jaren. Die Burgemeester heeft te kennen gegeven, dat Wehl nooit aanspraak er op heeft gemaakt, om den meergemelden weg als een uitweg voor Wehl naar Doesburg te doen beschouwen.

Hij wees er op, dat er onder al de adressanten slechts weinigen waren die belang hebben bij dien verkorten weg. De meeste der adressanten zijn daglooners die zich te voet naar Doesburg begeven. Zij vragen het alleen omdat zij langs den anderen weg naar Doesburg tol moeten betalen. Hummelo en Keppel willen zich geen last laten opleggen ten behoeve van Wehl, die daarop nooit aanspraak had. De bedoelde tol moet voor het onderhoud van den grindweg behouden blijven, en dat ook in het belang der gemeente Wehl zelve, die, werd de grindweg niet behoorlijk onderhouden, de nadeelen daarvan zou ondervinden.

IV. *het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Marie Tissot.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Bij schrijven van 31 Maart 1875 berigtten Burgemeester en Wethouders van Utrecht aan den Commissaris des Konings in de provincie Utrecht, dat op 15 Maart, voorloopig voor rekening der gemeente in het krankzinnigengesticht aldaar was opgenomen Marie Tissot, die als kinderjufvrouw werkzaam was bij mevrouw de wed. Twiss, geb. Suermondt, op de Kromme Nieuwe Gracht te Utrecht, doch niet in het bevolkingsregister was ingeschreven. Volgens ingewonnen informatiën zou hare moeder woonachtig zijn te Lausanne in Zwitserland, had zij eene zuster in dienstbetrekking bij mevrouw Maas Geesteranus te Deventer en was hare voorlaatste woonplaats geweest Haarlem.

Deze laatste opgave van het bestuur van Utrecht werd bij een te Haarlem ingesteld onderzoek niet bevestigd. Overigens werd nog omtrent de zaak gehoord het Bestuur van Maartensdijk als Bestuur der gemeente waar de weduwe Twiss woonplaats had. Dit Bestuur gaf op dat Marie Tissot niet in het bevolkingsregister voorkwam en ook nooit een bewijs van woonplaats-verandering had ingediend, dat zij vermoedelijk slechts eenige dagen bij mevrouw de weduwe Twiss, toen te Utrecht, had vertoefd.

De Commissaris des Konings in Utrecht bragt de zaak ter kennisse van den Minister van Binnenlandsche Zaken, op wiens verzoek de Minister van Buitenlandsche Zaken inlichtingen deed inwinnen door den Consul-Generaal van Nederland in Zwitserland. Aan dezen werd door de vrouw van zekeren Leijvaz, arbeider te Lausanne, met wier broeder Eugene Tissot de krankzinnige gehuwd geweest is, het volgende medegedeeld:

De krankzinnige heet Marie Chou, zij is afkomstig van Saint-Aubin in het kanton Neufchâtel; hare ouders, die behoeftig waren, zijn overleden; door haar huwelijk met Eugene Tissot, burger der gemeente Montaubion-Chardonney in het kanton de Vaud, is zij Vaudoise geworden en burgeres der genoemde gemeente. Haar man is voor omstreeks negen jaren in armoede overleden; omtrent vijf jaren geleden begaf zij zich naar Holland om als bonne d'enfants wat meer te kunnen verdienen voor hare kinderen. Van tijd tot tijd zond zij eenig bespaard geld over; overigens kwamen de kinderen gedeeltelijk ten laste van hare schoonzuster, de persoon die deze bijzonderheden mededeelde.

Van de kinderen werd het oudste, een meisje, onlangs krankzinnig en opge-

nomen in het kantonnale geneeskundige gesticht voor krankzinnigen, genaamd asyle des aliénés du Bois-de-Cery, bij Lausanne.

De tijding daarvan scheen de moeder in Holland zeer geschokt te hebben en er veel toe te hebben bijgedragen om haar ook krankzinnig te doen worden.

Zij was eerst eenige jaren te Haarlem geweest, later bij mevrouw Twiss in Utrecht, bij wie zij niet slechts enkele dagen maar op zijn minst een jaar moet geweest zijn. Nadat de tijding van hare krankzinnigheid bij hare schoonzuster te Lausanne ontvangen was, had deze moeite gedaan om haar in het asyle des aliénés du Bois-de-Cery te doen opnemen; een daarvoor vereischt geneeskundig attest uit Utrecht was echter nog niet aangekomen. De schoonzuster verklaarde tot haar leedwezen geheel buiten staat te zijn tot vergoeding van kosten, waarvoor dus alleen de gemeente Montaubion-Chardonney (volgens opgave eene kleine gemeente van slechts 112 zielen) zou kunnen worden aangesproken.

Volgens het schrijven van den Consul-Generaal werden deze bijzonderheden bevestigd door den Predikant Audemans te Lausanne; alleen was hem omtrent den duur van het verblijf van Marie Tissot, geboren Chou, te Haarlem en te Utrecht niets bekend.

Uit latere berigten van de Burgemeesters van Utrecht en van Maartensdijk is gebleken, dat de krankzinnige op 29 Junij 1875 uit het krankzinnigengesticht te Utrecht is ontslagen en met hare zuster, die was overgekomen om haar af te halen, naar Zwitserland is vertrokken. Laatstgenoemde Burgemeester merkt op, dat zijns inziens uit het schrijven van den Consul-Generaal in Zwitserland niet blijkt dat de gemeente Montaubion-Chardonney bereid zou zijn de kosten der verpleging te Utrecht te voldoen. De Burgemeester van Maartensdijk deelt mede dat mevrouw Twiss, die reeds vele uitgaven ten behoeve der krankzinnige gedaan heeft, zich niet verpligt rekent de kosten der verpleging te Utrecht te voldoen.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 Augustus 1875 no. 11 Afd. II. B.

Van wege de Afdeeling voor de geschillen van bestuur zijn aan Gedeputeerde Staten van Utrecht nog inlichtingen gevraagd omtrent de woonplaats van mevrouw Twiss, op 15 Maart 1875. Ten gevolge daarvan is in afschrift overgelegd een schrijven van Burgemeester en Wethouders van Maartensdijk, waarin deze te kennen geven, dat mevrouw Twiss op 15 Maart aldaar woonplaats had, doch er bijvoegen dat huns inziens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek in dit geval de verpligting tot betaling der verplegingskosten oplegt aan de gemeente Utrecht, daar in dat artikel gesproken wordt van het huis en niet van de woonplaats van den meester of de meesteres.

V. *het geschil tusschen de gemeenten Amsterdam en Sloten over de woonplaats van de arme krankzinnige Hendrika Maria Spaan.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Fransche gezant hier ter stede wendde zich onlangs tot de Nederlandsche Regering, onder te kennen geven, dat zekere Henrietta Spaan,

eene Nederlandsche vrouw, wegens krankzinnigheid, bij wege van administratieven maatregel, in een gesticht (asyle) van het Departement du Nord was opgenomen, en met verzoek, dat dezerzijds de noodige maatregelen mogten worden genomen, ten einde de vrouw naar Nederland te doen overbrengen.

Volgens opgave van den Gezant was die vrouw 32 jaren oud, en geboren te Nieuwer-Amstel, uit Adriaan Spaan en Elisabeth Smith, beide overleden.

Het Gemeentebestuur van Nieuwer-Amstel, over deze zaak gehoord, berigtte dienaangaande dat zekere Hendrika Maria Spaan, dochter van Adrianus en Elisabeth Smith, in 1838 aldaar is geboren, blijkens het door hen overgelegd geboorte-extract.

Alhoewel de leeftijd niet overeenkomt met dien, in den brief van de Fransche legatie opgegeven, wordt zeer waarschijnlijk daarmede dezelfde persoon bedoeld, vermits geene andere dan die naam in de tienjarige tafels der geboorte-acten aldaar voorkomt. Het Gemeentebestuur van Nieuwer-Amstel deelde alsnog mede, dat de bedoelde Hendrika Maria Spaan voor een aantal jaren van daar was vertrokken naar de gemeente Sloten, alwaar zij gewoond heeft met hare moeder, die vermoedelijk aldaar is overleden; dat volgens informatien Hendrika Maria Spaan, die te Sloten algemeen als eene zeer dweepzieke vrouw bekend zoude zijn. voor eenigen tijd haar woonplaats aldaar heeft verlaten en zich te voet op reis heeft begeven naar Rome, en dus zeer waarschijnlijk dezelfde zijn zal waarvan in den brief van de Fransche legatie wordt gesproken, in welk geval Burgemeester en Wethouders van oordeel zijn, dat zij als Nederlandsche vrouw in dit Koningrijk te huis behoort, en dat bij gebleken krankzinnigheid de gemeente Sloten, naar aanleiding van het gewijzigde artikel 26 der Armenwet, de kosten harer verpleging in een krankzinnigengesticht zal behooren te dragen.

Alsnu werd het Gemeentebestuur van Sloten gehoord, hetwelk mededeelde dat Hendrika Maria Spaan aldaar vroeger heeft gewoond. Zij is echter met getuigschrift van woonplaatsverandering dd. 10 October 1874 naar Amsterdam vertrokken, en blijkens ontvangen berigt van het bestuur dier gemeente heeft zij zich werkelijk daar gevestigd. Uit informatien is aan dat Gemeentebestuur nog gebleken, dat zij zich daar voortdurend heeft opgehouden tot haar vertrek naar Rome.

De gemeente Amsterdam zal dus, meenen Burgemeester en Wethouders van Sloten, de kosten harer verpleging in een krankzinnigengesticht behooren te dragen.

Het Gemeentebestuur van Amsterdam gaf echter te kennen, dat gemelde persoon den 15 October 1874 in die gemeente is gekomen en toen is ingeschreven in het *bijregister* voor logementen; dat zij volgens ingewonnen informatiën slechts gekomen is om giften in te zamelen, ten einde haar voorgenomen reis naar Rome te kunnen doen; dat zij dus h. i. moet beschouwd worden als een doortrekkende persoon, en derhalve in den zin van het Burgerlijk Wetboek te Amsterdam geene woonplaats heeft gehad.

Op grond van het vorenstaande moeten Burgemeester en Wethouders bezwaar maken, de kosten harer verpleging voor rekening dier gemeente te nemen.

Door tusschenkomst van Zijner Majesteits Commissaris in Noordholland zijn als-

nog overgelegd het getuigschrift van woonplaatsverandering van de krankzinnige H. M. Spaan uit de gemeente Sloten naar Amsterdam, alsmede het berigt van den Wethouder, ambtenaar van den burgerlijken stand van laatstgemelde gemeente, dat genoemde krankzinnige zich aldaar heeft gevestigd.

Bij de toezending dier stukken hebben Burgemeester en Wethouders van Sloten nog medegedeeld dat indien zij wel ingelicht zijn H. M. Spaan onafgebroken te Amsterdam heeft gewoond tot in Februarij of Maart dezes jaars, toen zij naar Rome vertrok.

Nadere memoriën zijn niet ingediend.

Ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Vijf-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 27 *October* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 7 dezer, n°. 11, houdende beschikking op *het beroep van J. Huizinga, te Warffum, van een besluit van Burgemeester en Wethouders aldaar, waarbij hem geweigerd is het oprigten van een bakoven* (zie het verslag van deze zaak op blz. 482).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep ingesteld door Jacob Huizinga, winkelier te Warffum, provincie Groningen, tegen eene beschikking van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 5 Maart 1875, waarbij hem de vergunning is geweigerd, om in een te bouwen gedeelte achter zijn perceel, kadastrale sectie C, n°. 1190, een bakoven te plaatsen

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 14 September 1875, n°. 77;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 4 October 1875, n°. 56, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat het Gemeentebestuur van Warffum de verlangde vergunning heeft geweigerd omdat door die inrigting op een digt bebouwd punt in de kom der gemeente, en in de nabijheid eener met riet gedekte woning, het brandgevaar zoude vermeerderen;

dat de voorgenomen inrigting van dezen bakoven geen bijzonder brandgevaar oplevert en in dit geval aan het gevaar, voor belendende gebouwen nog te duchten, door het stellen van voorwaarden kan worden te gemoet gekomen;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) en art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der bovengemelde beschikking van het Gemeentebestuur van Warffum van 5 Maart 1875, de verlangde vergunning alsnog te verleenen, onder de navolgende voorwaarden:

1°. dat het nieuwe gedeelte van het gebouw, waarin de oven zal worden geplaatst, geheel van steen worde opgetrokken en met pannen bedekt;

2°. dat de oven in het noordoostelijke gedeelte worde geplaatst;

3°. dat in de onmiddellijke nabijheid van den oven geene bergplaats mag zijn van turf, hooi, stroo of andere ligte ontvlambare stoffen;

4°. dat de inrigting binnen 6 maanden na dagteekening van dit Ons besluit moet zijn in werking gebragt.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 7 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) Heemskerk.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
de Weert, *L. D.*

2°. van den 12 dezer, n°. 25, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Echt van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij vernietigd is een raadsbesluit, houdende schorsing van P. H. Coolen en H. van Halbeek als raadsleden* (zie het verslag over deze zaak op blz. 500).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op de adressen van den Gemeenteraad van Echt, daarbij in beroep komende tegen de uitspraken van Gedeputeerde Staten van Limburg van 2 Julij jl., betreffende de door dien Raad geschorste leden P. H. Coonen en H. van Halbeek;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 September 1875, nº. 87;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 October 1875, nº. 12, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de schorsing der twee bovengenoemde raadsleden, door den Gemeenteraad bepaald, door Gedeputeerde Staten, na de verdediging der geschorsten te hebben gehoord, is opgeheven;

dat art. 26 der Gemeentewet, enkel in het geval dat Gedeputeerde Staten een raadslid, dat door hen bevonden is in strijd met art. 24 dier wet te hebben gehandeld, van zijn lidmaatschap hebben *vervallen verklaard*, aan dien belanghebbende een regt van hooger beroep op Ons toekent, in te stellen binnen 14 dagen, nadat hem de uitspraak van Gedeputeerde Staten is medegedeeld;

dat de wet, in het geval dat geene vervallenverklaring door Gedeputeerde Staten is uitgesproken, noch aan den Gemeenteraad, noch aan eenig lid van dat Collegie, regt geeft tot hooger beroep;

Gezien het aangehaalde art. 26 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

den Gemeenteraad van Echt te verklaren niet ontvankelijk in zijn bij Ons ingesteld hooger beroep.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 12 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3°. van den 12 dezer, n°. 26, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Etten en Leur van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, waarbij goedkeuring is onthouden aan het raadsbesluit tot aanvulling der gemeentebegrooting van* 1874 (zie het verslag over deze zaak op blz. 496).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Etten en Leur, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 11 Januarij 1875, G n°. 11, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit van 21 November 1874, strekkende tot betaling uit den post van onvoorziene uitgaven van de begrooting voor 1874, eener tegemoetkoming van *f* 125 aan den aannemer van eenige vernieuwing en herstelling aan den toren te Etten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 September 1875, n°. 80;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 8 October 1875, n°. 13, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Marinus Lips, timmerman te Etten, bij de openbare aanbesteding van eenige vernieuwingen en herstellingen aan den toren aldaar, gezegd werk heeft aangenomen voor de som van *f* 1260, doch dat hij later heeft beweerd, zich met de inschrijving te hebben vergist, doordien de kantoorbediende van den ijzergieter, hem den prijs van het te leveren ijzerwerk *f* 300 te laag had opgegeven;

dat de Gemeenteraad daarop heeft besloten hem, wanneer het werk goed werd afgeleverd, eene tegemoetkoming van *f* 125 toe te kennen;

dat Gedeputeerde Staten geweigerd hebben magtiging tot het doen dier uitgaaf te verleenen, op grond dat het bestek, waarop de publieke aanbesteding is geschied, duidelijk omschreven is geweest en geene aanleiding heeft kunnen geven tot dwaling, en dat de aannemer, bij het aangaan zijner verbindtenis, verklaard heeft die wel te kennen;

dat eene tegemoetkoming aan den aannemer welligt zou te regtvaardigen zijn, wanneer bij voorbeeld deze, ten gevolge van overmagt of van het plotseling buitengewoon stijgen van de prijzen der materialen, werd belet zijne verbindtenis na te komen;

dat daarvan in dit geval geen sprake is, en dat de aannemer het zich zelven te wijten heeft, zoo hij, ten gevolge van onnaauwkeurige informatiën, te laag heeft ingeschreven;

dat door het geven van bijbetaling aan een aannemer, wanneer daarvoor niet zeer afdoende gronden bestaan, onbillijk zou worden gehandeld jegens de

andere inschrijvers, en de weg zou worden geopend tot misbruiken van allerlei aard, en alle waarborg van openbare aanbesteding zou verloren gaan;

dat Gedeputeerde Staten dus wel en teregt hunne goedkeuring aan het raadsbesluit hebben onthouden;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 11 Junij 1875, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 12 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

4°. van den 12 dezer, n°. 28, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente IJzendijke van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, tot vermeerdering van het getal openbare lagere scholen met eene tweede aan de Klakbaan* (zie het verslag over deze zaak op blz. 409).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van IJzendijke tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 12 Maart 1875, n°. 29, waarbij is bevolen de oprigting eener tweede openbare lagere school aan de Klakbaan te IJzendijke;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 28 September 1875, n°. 78;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 8 October 1875, n°. 45, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat Gedeputeerde Staten hun oordeel, dat het getal scholen voor openbaar

lager onderwijs in de gemeente IJzendijke onvoldoende is voor de bevolking en de behoefte dier gemeente, gronden op de omstandigheid dat de gesubsidieerde bijzondere lagere school te Saspeet in de gemeente Schoondijke, die door vele kinderen uit IJzendijke werd bezocht, thans als openbare school is overgenomen en voor kinderen uit andere gemeenten niet meer toegankelijk is;

dat dit feit door den appellant niet is tegengesproken;

dat de Gemeenteraad vroeger de behoefte aan eene tweede school zelf heeft erkend, en in zijne zitting van 8 Januarij 1874 tot de stichting daarvan heeft besloten;

dat de provinciale inspecteur van het lager onderwijs als zijn gevoelen heeft te kennen gegeven, dat aan eene tweede openbare school dringende behoefte bestaat;

dat vele ingezetenen uit de gemeente herhaaldelijk op de stichting eener tweede school hebben aangedrongen;

dat de eenige grond, waarom de Gemeenteraad van de voorgenomen schoolstichting heeft afgezien en nu Onze voorziening tegen het bevel van Gedeputeerde Staten heeft ingeroepen, daarin is gelegen, dat hij geene vergunning heeft bekomen tot het doen eener geldleening en bezwaar meent te moeten maken om de ingezetenen, bij wege van belasting, de kosten dier stichting te doen dragen;

dat dit bezwaar zeker niet kan gelden om den Gemeenteraad te ontslaan van de verpligting om een voor de bevolking en behoefte voldoend getal scholen te hebben;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bekrachtigen het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 12 Maart 1875 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 12 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

5°. van den 12 dezer, n°. 29, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Ovezande van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland*,

betreffende de regeling der jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer aan de openbare lagere school te Ovezande (zie het verslag over deze zaak op blz. 480).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Ovezande tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22 Junij 1875, n°. 12, waarbij goedkeuring is onthouden aan een raadsbesluit tot nadere regeling der jaarwedde van den Hoofd-Onderwijzer in de openbare lagere school dier gemeente;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 28 September 1875, n°. 73;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 October 1875, n°. 46, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Ovezande heeft besloten de jaarwedde van den nieuw te benoemen Hoofd-Onderwijzer te bepalen op *f* 650 met genot van vrije woning en tuin;

dat de Schoolopziener in het 4de district van Zeeland zijne meening heeft te kennen gegeven, dat eene jaarwedde van minstens *f* 1000 behoorde uitgeloofd te worden om den staat van het onderwijs op te heffen en te brengen tot het peil, waarop het, naar de eischen van den tegenwoordigen tijd, behoort te staan;

dat Gedeputeerde Staten daarop hebben verklaard, dat de jaarwedde op minstens *f* 800 moest worden bepaald, en mitsdien aan het genoemd raadsbesluit hunne goedkeuring hebben onthouden;

dat de Gemeenteraad eigenlijk niet heeft weêrsproken de verklaring dat eene jaarwedde van *f* 650 met genot van vrije woning en tuin, onvoldoende moet geacht worden, maar zich heeft beroepen op den min gunstigen financielen toestand der gemeente en zijn verlangen heeft te kennen gegeven om eene proef tot oproeping te doen voor de vastgestelde jaarwedde;

dat aan den financielen toestand der gemeente geen grond kan ontleend worden om het tractement lager te bepalen dan in het belang van het onderwijs wenschelijk wordt geacht, daar art. 36 der onderwijswet in het geval voorziet dat eene gemeente door de uitgaven voor het onderwijs te zwaar zou worden gedrukt;

dat het, bij wijze van proefneming, uitloven eener jaarwedde van minder bedrag dan noodig wordt geacht, niet bevorderlijk zou zijn aan de belangen van het onderwijs, daar in het bepalen eener redelijke bezoldiging, hoofdzakelijk de waarborg ligt dat bekwame personen naar de betrekking zullen dingen:

dat derhalve Gedeputeerde Staten teregt geweigerd hebben het besluit van den Gemeenteraad goed te keuren;

Gezien de wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van 22 Junij 1875, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 12 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. *het geschil tusschen de gemeenten Diever em Smilde over de woonplaats van Anna Draad.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De behoeftige Anna Draad is op den 15 Mei 1875 overgebragt naar het krankzinnigen-gesticht te Zutphen.

Blijkens de stukken was Anna Draad, die geboren is te Diever en meerderjarig is, in dienst bij Harm Kiers te Hoogesmilde, gemeente Smilde, tot 1 Mei 1875, en zou zij op dien dag in dienst komen bij Martinus Hofman, mede aldaar wonende, met wien zij eene huurovereenkomst als inwonende dienstbode had gesloten, die niet is opgezegd, en van wien zij de zoogenaamde godspenning heeft ontvangen, die niet is teruggebragt.

Op Zondag den 25 April kwam de behoeftige, die bij hare ouders te Diever (op $1^1/_2$ uur afstand van Hoogesmilde) te bezoek was geweest in opgewonden toestand bij haren meester H. Kiers terug, die, wetende dat zij reeds tweemaal als krankzinnige was verpleegd, haar niet langer bij zijne kinderen toevertrouwde en besloot haar den volgenden dag weg te zenden. Hij liet haar op 26 April vertrekken naar Diever, met verzoek om 's namiddags, vergezeld van hare moeder, terug te keeren om af te rekenen. Die afrekening heeft plaats gehad. Kiers zeide toen, dat Anna wat woest was en veel brak en dat zij, daarover onderhouden, te kennen gaf, dat de duivel dat deed.

Volgens de stukken was zij reeds in den nacht van Maandag op Dingsdag, dus van 26 op 27 April, in zoodanigen toestand, dat de politie er zich mede bemoeide en zij bewaakt moest worden.

Op 28 April zonden Burgemeester en Wethouders van Smilde aan het gemeentebestuur van Diever eene verklaring van woonplaatsverandering in van Anna Draad naar Diever, niet aangevraagd door gemelde A. Draad, maar op het verzoek van Kiers.

Het gemeentebestuur van Diever beweert, dat de behoeftige woonplaats heeft te Smilde, omdat zij daar woonde als dienstbode bij Kiers, toen zij op 26 April zich naar Diever begaf in krankzinnigen toestand, en dus geacht moet worden niet bij magte te zijn geweest uit vrijen wil eene andere woonplaats te kiezen; dat zij op 1 Mei d. a. v. moest komen inwonen bij Martinus Hofman en het dus haar voornemen, aangenomen dat zij op 26 April hare verstandelijke vermogens nog bezat, niet geweest kan zijn, zich te Diever met ter woon te vestigen, maar hoogstens om aldaar bij hare ouders eenige dagen te logeren, totdat zij haar aangenomen dienst zou aanvaarden op 1 Mei daaraanvolgende.

Ten aanzien van de verklaring van woonplaatsverandering merkt het gemeentebestuur op, dat die verklaring niet is aangevraagd door de behoeftige.

Het gemeentebestuur van Smilde zegt, dat het niet bewezen is, dat de behoeftige krankzinnig was toen zij het huis van H. Kiers verliet, en dat het mogelijk is, dat zij daarna het voornemen opgevat heeft om niet in dienst te gaan bij Martinus Hofman, maar te blijven bij hare ouders te Diever; dat van het tegendeel niet blijkt.

Gedeputeerde Staten van Drenthe zijn, blijkens hun ambtsberigt van 15 Junij jl., van meening, dat de behoeftige tijdens hare overbrenging op den 15 Mei jl. hare woonplaats te Smilde had behouden, vermits zij die aldaar zeker had op den 25 April bevorens, en die wel op den volgenden dag heeft verlaten, gaande uit haar meesterswoning naar Diever, maar niet vrijwillig. Aangenomen — zeggen Gedeputeerde Staten — dat zij toen haar verstand magtig was, dan moet men het er voor houden, dat zij naar hare ouders ging om op 1 Mei d. a. v. haar dienst bij M. Hofman te aanvaarden; van haar voornemen toch, om haar hoofdverblijf te Diever te vestigen, blijkt hoegenaamd niet, en aan de overgemaakte verklaring is, als zonder haar weten gezonden, geenerlei gewigt te hechten. Neemt men aan — zoo vervolgen Gedeputeerde Staten — gelijk aannemelijk is, dat de behoeftige bij haar vertrek van Smilde haar verstand niet magtig was, dan kan er bij haar van een voornemen tot woonplaatsverandering geen sprake zijn.

Deze zijn de feiten in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings op den 30 Julij ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt.

III. *het geschil over de woonplaats van de arme Deliana Brouwer.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, op den 9 Julij 1875 bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De behoeftige Deliana Brouwer, geboren te Ter-Aa, provincie Utrecht, den 3 September 1841, is op den 2 Februarij 1875 overgebragt naar het krankzinnigen-gesticht te Delft, alwaar zij tot en met 27 April d. a. v. is verbleven, toen zij als hersteld is ontslagen.

De vraag is, wie de kosten van die verpleging moet betalen?

Blijkens de gewisselde stukken heeft de behoeftige in het jaar 1871 in de gemeente Polsbroek eenigen tijd als dienstbode gediend bij de weduwe J. van den Berg, bij wie zij inwoonde. Zij was te Polsbroek in het bevolkingsregister ingeschreven, maar heeft reeds in het jaar 1871 hare dienst verlaten en zich uit de gemeente verwijderd, zonder zich uit het bevolkingsregister te laten afschrijven. Volgens het beweren van het gemeentebestuur van Polsbroek is zij daar slechts eenmaal teruggekeerd, enkel met het doel om afschrijving uit dat register te verkrijgen, maar heeft zij aan dat doel geen afdoend gevolg gegeven.

Toen is zij vertrokken, in 1871, naar Katendrecht, gemeente Charlois. Zij is aldaar in het bevolkingsregister niet ingeschreven en heeft aldaar gewoond ten huize van Jan de Reus, van Julij 1871 tot Maart 1872, en vervolgens nog zes weken vertoefd ten huize van Cornelis de Reus aldaar; waarna zij de gemeente Charlois heeft verlaten.

Volgens de opgave van de behoeftige, gedaan aan Burgemeester en Wethouders te Leiden, waar zij later vertoefde, woonde zij bij J. de Reus voormeld als dienstbode en verliet zij de dienst, omdat zij door een val ongesteld was; en werd zij bij C. de Reus verpleegd gedurende voormelde zes weken, gedeeltelijk door ondersteuning van het gemeentebestuur; en is zij toen uit Charlois vertrokken en heeft eenigen tijd rondgezworven.

Volgens het berigt van den Burgemeester der gemeente Utrecht is de behoeftige op den 18 November 1872 in hoogst zwangeren toestand opgenomen, om te bevallen in de kraamzaal van het ziekenhuis aldaar. Na hare bevalling is zij op den 30 November uit het ziekenhuis vertrokken. Vervolgens is zij op 7 December van dat jaar op nieuw in het ziekenhuis opgenomen en daaruit ontslagen op 22 Januarij 1873.

Volgens berigten van het gemeentebestuur van Leiden, waarvan de juistheid niet wordt weersproken, is zij in de maand Junij gekomen naar Leiden, ten einde bij zekere vrouw Meijer, slaapsteehoudster aldaar, zoolang te verblijven voor een zeer gering weekgeld, waarvoor zij eenige huisselijke bezigheden zou verrigten, totdat het haar zou mogen gelukken eene andere, voor haar meer voordeelige betrekking als boerenarbeidster te krijgen. Onderweg naar Leiden zou zij, volgens hare opgave, onder Zoeterwoude door een hond zijn gebeten; ten gevolge waarvan zij ongesteld is geworden en slechts twee dagen bij vrouw Meijer is gebleven, zonder als dienstbode werkzaam te zijn geweest.

Uit de stukken blijkt, dat zij werkelijk op den 28 Junij 1873 wegens ziekte is opgenomen in het Akademisch-ziekenhuis en aldaar is verbleven ongeveer twintig maanden, tot 3 Februarij 1875, toen zij, krankzinnig geworden, overgebragt is naar het gesticht voor krankzinnigen te Delft.

De gemeente Polsbroek zegt, dat de behoeftige op het tijdstip dier over-

brenging geen woonplaats aldaar had, omdat zij in 1871 die gemeente, gelijk gezegd is, heeft verlaten.

Het gemeentebestuur van Charlois zegt ook, dat zij na Maart 1872 ook niet meer aldaar heeft gewoond.

Gedeputeerde Staten zijn, blijkens hun ambtsberigt in dato 21 Junij jl., van meening, dat uit het ingesteld onderzoek voldoende blijkt, dat de behoeftige bij hare opname in het krankzinnigen-gesticht te Delft, op 3 Februarij 1857, nergens eene vaste woonplaats had.

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Budel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, houdende vernietiging van het raadsbesluit tot niet-toelating van J. Rutten en J. Kees als leden van den Raad.*

De *Staatsraad* VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Bij de stemming op 20 Julij 1875 tot verkiezing van twee leden van den raad der gemeente Budel zijn ingeleverd 57 stembriefjes, waarvan er geene van onwaarde zijn verklaard. Volgens het proces-verbaal van opening der stembriefjes zijn uitgebragt op Jan Rutten 19, op Theodorus Kees 18, op Peter Vasen 17, op W. van de Wijdeven 15, op Hendrik Gors 13 en op verschillende anderen een minder aantal stemmen. Derhalve is bij het proces-verbaal verklaard, dat niemand de volstrekte meerderheid had verkregen en dat eene herstemming moest plaats hebben tusschen de vier eerstgenoemde personen.

Bij de herstemming op 2 Augustus zijn ingeleverd 61 stembriefjes. Van deze werden twee van onwaarde verklaard, omdat achter de namen der personen gehuchten waren aangeduid, waar wel personen van die namen woonden, maar niet die waarover volgens het oordeel van het stembureau de herstemming liep. Op die briefjes stond namelijk P. Vasen (Meewortel) P. J. Vasen (Laar) en Jan Rutten (molen), terwijl naar het oordeel van het stembureau de herstemming liep over het aftredend lid Jan Rutten (Kom) en Peter Vasen (Midbuul). Van de geldig verklaarde stemmen werden toegekend aan Jan Rutten 43, Theodorus Kees 25, Peter Vasen 24, Willem van de Wijdeven 23, weshalve de twee eerstgenoemden werden verklaard verkozen te zijn.

Bij het onderzoek der geloofsbrieven van deze twee personen heeft de Gemeenteraad, lettende op die van onwaarde verklaring van twee briefjes bij de herstemming geleverd, en in aanmerking nemende dat in de gemeente wonen twee personen, vader en zoon, die den naam Jan Rutten voeren en drie personen die den naam voeren van Peter (Johannes) Vasen, en dat uit het procesverbaal betreffende de eerste stemming en de aan de kiezers rondgezonden lijst niet bleek welke drie personen in herstemming kwamen, — het noodig geacht de stembriefjes, bij de eerste stemming ingeleverd, te onderzoeken. Bij dat onderzoek is den Raad gebleken dat waren uitgebragt op Pieter Vasen (Midbuul) 16 stemmen, op Jan Rutten (de oude) 4 en op Jan Rutten, zonder andere aanduiding, 15 stemmen.

De raad overwoog nu, dat derhalve Peter Vasen (Midbuul) te regt was gebragt

op de lijst bedoeld bij art. 104 der kieswet; dat daarentegen, ofschoon Jan Rutten (vader of aftredend lid) bepaaldelijk en met uitsluiting van zijn zoon als candidaat was opgetreden, zoodat de stemmen op Jan Rutten uitgebragt alle op hem zullen gedoeld hebben; hoewel bij het stembureau de goede trouw had voorgezeten en alleen meer de werkelijke bedoeling der kiezers dan de letter der wet gevolgd was, — nogtans morele overtuiging niet voldoende was en de stemmen uitgebragt op Jan Rutten, zonder verdere aanduiding, volgens art. 61 der kieswet, van onwaarde verklaard hadden moeten worden; waarvan het gevolg zou geweest zijn dat een ander persoon, Hendrik Gors, in herstemming gekomen was.

Derhalve werd besloten Jan Rutten en Theodorus Kees, als bij herstemming verkozen uit eene ten onregte opgemaakte lijst, niet toe te laten.

Tegen dit besluit, genomen op 13 Augustus, zijn de niet toegelatenen in beroep gekomen bij Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, die bij besluit van 19 Augustus het besluit van den raad hebben vernietigd. Hunne gronden daarvoor zijn :

dat het bureau van stemopneming te regt al de stemmen uitgebragt op Jan Rutten, hetzij met of zonder verdere aanduiding, heeft toegewezen aan het aftredend lid, den eenigen candidaat van dien naam; dat toch de Gemeenteraad zelf aanneemt dat het bureau gehandeld heeft geheel overeenkomstig de bedoeling der kiezers;

dat, al ware de beslissing van het bureau ongegrond, hieruit alleen zou volgen dat de stemmen op Jan Rutten (de oude) en Jan Rutten uitgebragt, aan twee verschillende personen hadden moeten worden toegekend, maar nooit, zooals de Gemeenteraad beweert, dat de 15 stemmen, uitgebragt op Jan Rutten, van onwaarde waren, dewijl een persoon duidelijk werd aangewezen en art. 61 der kieswet derhalve niet van toepassing was;

dat hieruit tevens blijkt, dat Hendrik Gors, die slechts 13 stemmen op zich vereenigde, in geen geval tot eene herstemming kon worden toegelaten.

De Gemeenteraad is bij adres van 27 Augustus van dit besluit in beroep gekomen bij den Koning, op grond dat, daargelaten de vermeende bedoeling der kiezers, het wettig bewijs ontbreekt dat al de kiezers, die hunne stem op Jan Rutten uitbragten, het oog hadden op den ouden.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, verwijzen naar de erkentenis van den Raad, dat het stembureau te goeder trouw en naar de werkelijke bedoeling der kiezers zal gehandeld hebben.

Bij Zijne Majesteit den Koning is nog ingekomen een adres van vier leden van den Gemeenteraad, waarbij gevraagd wordt de handhaving van het door den Raad genomen besluit, op grond;

dat, zooals adressanten later hebben vernomen, het bezijden de waarheid is dat J. Rutten, de vader, de eenige candidaat van dien naam zou geweest zijn, daar J. Rutten de zoon, de zaken van zijnen reeds meer dan tachtigjarigen vader overgenomen hebbende, bepaaldelijk door vele kiezers bedoeld werd;

en dat, indien in den oproepingsbrief achter P. J. Vasen duidelijk het gehucht Midbuul geplaatst geweest was, zoo als alle briefjes der eerste stemming aanwezen, welligt de bij de herstemming van onwaarde verklaarde stemmen op P. J. Vasen (Meermortel) en P. J. Vasen (Laar) niet waren voorgekomen, en

dus de bedoelde Vasen (Midbuul) alleen door die nalatigheid de meerderheid niet heeft verkregen.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, verwijzen, wat het eerste bezwaar betreft, naar hun berigt op het adres van den Gemeenteraad. Omtrent het tweede bezwaar voeren zij aan, dat het eerst bij hen is ingebragt nadat zij reeds uitspraak hadden gedaan; dat de toedragt der zaak hun evenwel gebleken was uit het proces-verbaal van de opening der stembriefjes; dat naar hun oordeel de stemmen, uitgebragt op P. Vasen (Meermortel) en P. J. Vasen (Laar) niet mogten toegekend worden aan Peter Vasen (Midbuul) daar de bedoeling der kiezers hier niet twijfelachtig was, en zij (Gedeputeerde Staten) dan ook geen gebruik gemaakt hebben van hunne bevoegdheid om ambtshalve tusschen beide te komen;

dat zij niet kunnen beoordeelen, of sommige kiezers zich bij het invullen van hun stembiljet hebben vergist; dat, indien hiervan gebleken was door eene verklaring van kiezers zelve, de zaak welligt uit een ander oogpunt zou kunnen beschouwd worden; dat evenwel de bewering der adressanten hierop nederkomt, dat anderen zich *welligt* in den candidaat hebben vergist en dat het niet kan aangaan op een bloote veronderstelling, dat anderen welligt gedwaald hebben, de verkiezing te vernietigen.

De zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt bij schrijven van den minister van Binnenlandsche Zaken van 24 September 1875.

Sedert heeft nog het afgetreden en op nieuw verkozen verklaarde raadslid J. Rutten, bij het berigt dat hij geene nadere memorien of bewijsstukken had in te leveren,. te kennen gegeven, dat in de gemeente een gerucht liep dat in een aan den Raad van State ingediend adres zou gezegd zijn, dat er kiezers waren die bij de eerste stemming op Jan Rutten hadden gestemd en daarmede niet hem, die reeds acht en veertig jaren raadslid geweest is, maar zijn zoon bedoeld hadden; dat, indien dit gerucht niet ongegrond mogt zijn, hij zou wenschen dat die kiezers onder eede gehoord werden.

V. *het beroep van J. Franken en van den Raad der gemeente Oud-Vroenhoven van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij, met vernietiging van het besluit van den Gemeenteraad, J. Franken niet als raadslid is toegelaten.*

Het rapport van den *Staatsraad* DE JONGE is van den volgenden inhoud:

Mijne Heeren! Op het adres van Jan Hendrik Michael Neven, lid van den Raad der gemeente Oud-Vroenhoven, houdende bezwaren tegen de beslissing van den Raad dier gemeente., d.d. 9 Augustus, tot toelating van Johannes Hubertus Thijssens als raadslid, op grond dat deze bij de aldaar op den 20 Julij ll. gehouden verkiezing van raadsleden 28 stemmen heeft verkregen, terwijl aan zijn medekandidaat Marcellus Neven door het stembureau slechts 25 stemmen zijn toegewezen, en daarbij niet zijn gevoegd 4 stemmen op dienzelfden naam uitgebragt, omdat deze zijne woonplaats niet aanwezen, — namen Gedepu-

teerde Staten van Limburg, onder dagteekening van 27 Augustus ll., het volgende besluit:

»Gezien 's Raads beslissing van den 9 dezer, blijkens welke, naar 's Raads inzien, de 4 hiervoren bedoelde stemmen niet aan Marcellus Neven kunnen worden toegerekend op grond dat de briefjes alleen Marcel Neven, zonder woonplaats, aanwijzen, terwijl er nog een Marcel Neven, oud bijna 22 jaren, zoon van wijlen den Wethouder Neven, in die gemeente woonachtig is, en de Raad dienvolgens tot toelating van Jan Thijssens en Joris Vrancken als gekozen raadsleden heeft besloten.

Overwegende dat, volgens het proces-verbaal van opening der stembriefjes, die, ter benoeming van twee raadsleden der gemeente Oud-Vroenhoven, op den 20 Julij ll. zijn ingeleverd, 53 stembriefjes, gelijk met het getal gestemd hebbende kiezers, in de bus zijn bevonden; dat van dat getal, overeenkomende met de door deze vergadering gedane verificatie der stembriefjes, zijn uitgebragt op:

Jorus Francken,	28 stemmen
Jan Thijssens,	28 »
Marcellus Neven, te Wolder,	25 »
Jacobus Vrancken,	1 stem
Jan Prik,	12 stemmen
Joris Vrancken,	4 »
Marcellus Neven,	3 »
en Marcellus Neven, Oud-Vroenhoven,	1 stem.

Overwegende dat, blijkens de bevolkings-registers der gemeente Oud-Vroenhoven, behalve bedoelde Marcellus Neven, in die gemeente nog een persoon Marcellus Renerus Hubert Neven woonachtig is; dat deze evenwel nog geen 22 jaren oud, alzoo minderjarig en niet verkiesbaar is, en derhalve de vier hierboven bedoelde stemmen, uitgebragt op Marcellus Neven, aan den bekenden kandidaat Marcellus Neven hadden behooren te worden toegewezen.

Overwegende, dat hij, bij toekenning dier vier stemmen, 29 stemmen heeft verkregen en mitsdien als gekozen raadslid beschouwd had moeten worden; dat echter, vermits aan hem geen geloofsbrief is uitgereikt, hij niet als raadslid kan worden toegelaten.

Overwegende, dat op grond van het hiervoor overwogene ook Joris Vrancken niet kan worden toegelaten, aangezien, hij even als Jan Thijssens slechts 28 stemmen verkregen hebbende, de stemmen tusschen hen beiden hebben gestaakt.

Overwegende, dat in zoodanig geval, volgens de voorlaatste zinsnede van art. 10 der gemeentewet, de oudste in jaren de benoemde is, welke wetsbepaling, volgens een Koninklijk besluit van den 30 November 1865, zoowel bij eene eerste stemming als bij de herstemming gelden moet.

Overwegende, dat blijkens het bevolkings-register der gemeente Oud-Vroenhoven Joris Vrancken is geboren den 20 November 1838, terwijl Jan Thijssens den 4 September 1834 is geboren, en mitsdien alleen laatstgenoemde, als zijnde de oudste in jaren, behoort te worden toegelaten, waartoe de Raad trouwens reeds besloten heeft.

Gelet op art. 34 der Gemeentewet',

Besluiten:

de beslissing van den Raad der gemeente Oud-Vroenhoven dd. 9 dezer, voor wat de toelating van Jan Thijssens aangaat, te bekrachtigen en 's Raads beslissing tot toelating van Joris Vrancken te vernietigen, met bepaling dat eene nieuwe vrije keuze van één raadslid behoort te geschieden."

De Gemeenteraad van Oud-Vroenhoven en Joris Vrancken, landbouwer en lid van den Gemeenteraad, wonende aldaar, kwamen den 6 September van dit besluit in hooger beroep.

De Gemeenteraad geeft in zijn adres van 6 September te kennen, dat het bureau van stemopneming, bij het openen der stembriefjes, heeft vooropgezet, geene stemmen aan den eenen of anderen persoon toe te wijzen, dan die welke geen twijfel overlieten een persoon duidelijk aan te wijzen, welke zienswijze door den Gemeenteraad, — bepaaldelijk met het oog op de wijze waarop invloed bij de verkiezing op de kiezers is uitgeoefend, en de verwarring, waarin de kiezers gebragt zijn geworden met een persoon van dienzelfden naam, — is gedeeld geworden.

Appellant gedraagt zich overigens hoofdzakelijk aan de overwegingen van zijn besluit van 9 Augustus te voren, waarbij Vrancken en Thijssens als gekozen raadsleden werden toegelaten, en de Gemeenteraad o. a. overwoog:

dat tijdens de inlevering der stembriefjes, slechts twee kandidaten bekend waren, de aftredende leden Vrancken en Thijssens, welke laatste eerst sedert korten tijd (9 Junij ll.) tot lid van den Gemeenteraad, bijna met eenparige stemmen, was verkozen ter vervanging van een overleden raadslid, wiens beurt van aftreding viel op den eersten Dingsdag van September 1875.

dat eerst op den dag der inlevering van stembriefjes, gewerkt is geworden bij verscheidene kiezers om hunne stembriefjes in te vullen met de namen van Marcellus Neven en dat bij de opening dan ook bevonden zijn 25 briefjes die namen bevattende, met aanduiding zijner woonplaats, zijnde het dorp Wolder of Wilré, terwijl vier namen alleen een Marcel Neven aanwezen, zonder aanwijzing van woonplaats.

dat het, het bureau van stemopneming twijfelachtig is voorgekomen of de kiezers welke die vier briefjes hebben ingeleverd wel door hunne stem bedoeld hebben Marcel Neven van Wilré, — daar vele kiezers als het ware verrast zijn geworden met de opgave van den naam van Marcel Neven te Caberg, welke laatste, ofschoon nog minderjarig, op zijn uiterlijk niet als zoodanig kan beoordeeld worden.

Overwegende, dat die zienswijze van het bureau van stemopneming bevestigd wordt door een bij Gedeputeerde Staten ingekomen en aan den Gemeenteraad toegezonden bezwaarschrift van Marcellus Neven c. s. te Wilré tegen de beslissing van het stembureau op 21 Julij ll., welk bezwaarschrift, aan bijna al de kiezers ter onderteekening aangeboden, slechts 23 onderteekenaars heeft gevonden, zoodat men moet aannemen dat het getal kiezers, welke wetens voor Marcel Neven te Wilré gestemd hebben, slechts 23 bedraagt.

dat door de 28 stemmen op Jan Thijssens uitgebragt geen ander persoon i

bedoeld dan het aftredend lid Thijssens, daar hij, behalve zijn zesjarig zoontje, de eenige persoon van dien naam in de gemeente is, en hij tevens ook een bekende kandidaat was.

dat wat J. Vrancken aangaat, deze 28 stemmen op zich heeft vereenigd en hem die stemmen ook zijn toegerekend, om reden bij den naam Vrancken de woorden »aftredend lid" gevoegd waren, doch dat de vier stemmen, waarbij die nadere aanwijzing niet vermeld stond, hem niet zijn toegerekend om reden nog een persoon van dien naam in de gemeente woonachtig is.

Joris Vrancken merkt in zijn adres aan den Koning op, dat een lid van den Gemeenteraad bij Heeren Gedeputeerde Staten in Limburg tegen de beslissing van den Gemeenteraad is opgekomen, doch alleen voor zoover betreft de toelating van Thijssens als raadslid; dat echter geen bezwaar is gemaakt tegen de raadsbeslissing tot toelating van vertooner als raadslid;

dat Heeren Gedeputeerde Staten evenwel vermeend hebben ook eene beslissing te moeten nemen omtrent de toelating van vertooner, en bij hun besluit dd. 27 Augustus ll. 's Raads beslissing vernietigd hebben voor wat betreft de toelating van vertooner als raadslid;

dat volgens zijne bescheiden meening Gedeputeerde Staten niet bevoegd waren omtrent de toelating van vertooner eene beslissing te nemen, aangezien niemand van 's Raads beslissing binnen den bij de wet bepaalden tijd in beroep was gekomen;

dat gemeld collegie naar luid aan zijn besluit ook niet ambtshalve beslist heeft en zijn voornemen daartoe ook niet heeft te kennen gegeven, ingevolge het 2de lid van art. 35 der Gemeentewet;

dat, al mogten Gedeputeerde Staten ambtshalve beslist hebben, dat collegie eerst had moeten beslissen of de 4 stemmen, uitgebragt op Joris Vrancken, aan vertooner hadden moeten toegerekend worden;

om welke redenen vertooner aan Zijne Majesteit verzoekt, op grond van art. 36 der Gemeentewet, het besluit van Gedeputeerde Staten in Limburg dd. 27 Augustus 1875, voor zoover daarbij is vernietigd het besluit van den Gemeenteraad van Oud-Vroenhoven dd. 9 dier maand, wat de toelating van vertooner als lid van den Gemeenteraad van Oud-Vroenhoven betreft, te vernietigen en te bevelen dat vertooner alsnog als lid van dien Gemeenteraad zal worden toegelaten.

In hun ambtsberigt dd. 17 September ll. zeggen Gedeputeerde Staten o. a.:

»De adressant J. Vrancken betwist onze bevoegdheid dat wij 's Raads beslissing tot zijne toelating hebben vernietigd, dewijl geen bezwaar over zijne toelating is ingebragt, dat wij ook geen berigt van het voornemen tot ambtshalve uitspraak hebben gegeven, en dat door onze vergadering hem niet zijn toegerekend nog vier stemmen op Joris Vrancken uitgebragt.

Ter wederlegging van vorengemelde bezwaren, merken wij in de eerste plaats op dat onze aangevallen uitspraak, ingevolge art. 34 der gemeentewet, genomen is op een adres van een lid van den Raad der gemeente Oud-Vroenhoven, houdende bezwaren tegen 's Raads beslissing tot toelating van J. H. Thijssens als raadslid, welk adres het onnoodig maakte om ten aanzien van 's Raads beslissing ambtshalve uitspraak te doen.

Ten gevolge van dat adres zijn de stembriefjes door ons geverifieerd en hebben wij de uitgebragte stemming aan de ingediende bezwaren kunnen toetsen.

Als een gevolg van onze overwegingen, dat nl. aan M. Neven niet 25, maar 29 stemmen moesten zijn toegekend, moest als van zelve ter sprake komen de vraag, wie ter vervulling der andere vacature van raadslid als gekozen was aan te merken, daar aan Joris Vrancken en Jan Thijssens ieder 28 stemmen waren toegekend, zonder dat daaromtrent eenig verschil is gerezen.

Met het oog op art. 10 voorlaatste zinsnede der gemeentewet hebben Gedeputeerde Staten 's Raads beslissing tot toelating van J. Thijssens bekrachtigd, en die tot toelating van Joris Vrancken vernietigd.

Gedeputeerde Staten meenen overigens niet onopgemerkt te mogen laten dat het adres van Joris Vrancken niet aan de bepalingen der wet op het zegel voldoet, evenmin als het bezwaarschrift van den Gemeenteraad, dat in den vorm van een raadsbesluit is opgemaakt.

Memoriën zijn niet ingekomen en ik meen derhalve met dit verslag te kunnen volstaan.

VI. ***het beroep van den Raad der gemeente Renkum van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij J. A. Ploem en N. S. Koning als raadsleden zijn toegelaten.***

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op 20 Julij ll. had de verkiezing plaats voor *drie* leden van den Gemeenteraad te Renkum, voor de periodieke aftreding in September.

Volgens het proces-verbaal van opening der stembriefjes op 21 Julij waren er in de bussen der beide onderdeelen Renkum en Oosterbeek bevonden 195 briefjes, zijnde dit getal grooter dan dat der kiezers, — werd 1 briefje van onwaarde verklaard; en werden van de geldig uitgebragte stemmen bevonden te zijn uitgebragt, op T. Pannekoek 104 stemmen, H. Wentz 97, J. A. Ploem 73, N. S. Koning 70, P. C. W. Calkoen 57 en op nog 17 anderen een minder aantal stemmen.

T. Pannekoek werd door het stembureau verkozen verklaard; doch bepaald, dat tusschen Wentz, Ploem, Koning en Calkoen eene herstemming moest plaats hebben voor de 2 overige vacatures.

Bij die herstemming, gehouden op 3 Augustus, werden 186 briefjes ingeleverd door even zoovele kiezers, en bekwamen Ploem en Koning de meeste stemmen.

In de raadszitting van 12 Augustus werden, na onderzoek der geloofsbrieven van Pannekoek, Ploem en Koning, besloten tot hunne toelating als raadsleden.

Doch Gedeputeerde Staten besloten, op 17 Augustus, den Raad van Renkum kennis te geven, dat zij omtrent diens besluit ambtshalve uitspraak zouden doen, doch vooraf aan Burgemeester en Wethouders te vragen eene opgave,

hoeveel meer briefjes bij de eerste stemming in de bus waren gedaan, dan er kiezers waren opgekomen, en waarom het stembureau dienaangaande geene beslissing had genomen, als bij art. 66 der kieswet is voorgeschreven: — waarom één briefje van onwaarde was verklaard, — en waarom, met het oog op art. 61 der kieswet, bij de stemopneming op 4 Augustus na de herstemming, van onwaarde waren verklaard één *opgeplakt* stembriefje, en één, vermeldende een persoon, die in de herstemming niet voorkwam; eindelijk of de toegelaten raadsleden, behalve hunne geloofsbrieven, ook hadden ingezonden de stukken, bedoeld bij art. 17 der gemeente-wet, en of daaruit was gebleken, dat er geen reden tot uitsluiting bij een of meer hunner bestond: over alle welke punten de Raad zich niet had uitgelaten.

Burgemeester en Wethouders antwoordden hierop, op 21 Augustus, »dat er op 21 Julij 1 briefje meer in de bussen was gevonden, dan er kiezers waren opgekomen;" dat een briefje was van onwaarde verklaard, omdat het het zegel der gemeente miste; — dat het stembureau gemeend had van de bij de herstemming ingeleverde briefjes te moeten van onwaarde verklaren èn een *opgeplakt* briefje, èn een, als bevattende den naam van iemand, die niet in de lijst der herstemming voorkwam; — dat de overige door de drie gekozenen volgens art. 17 der gemeente-wet over te leggen stukken, *zijn* overgelegd geweest, onderzocht en in orde bevonden, en geene reden van uitsluiting ten hunnen aanzien gevonden is.

Uit de door den Burgemeester aan deze afdeeling later toegezonden twee lijsten, op 20 Julij door de stembureaux gehouden, blijkt, dat te Renkum 74, te Oosterbeek 120 kiezers gestemd hadden, zamen dus 194, en blijkens 't procesverbaal van de opening werden er 195 briefjes gevonden.

Na de gezegde inlichtingen te hebben ontvangen, namen Gedeputeerde Staten van Gelderland op 25 Augustus het volgend besluit:

dat blijkens het proces-verbaal van 21 Julij ll. en de nader verkregen inlichtingen een getal van 195 stembriefjes in de bus zijn gevonden, zijnde één stembriefje meer dan het getal der kiezers, die, blijkens de gehouden lijsten, briefjes hebben ingeleverd;

dat één stembriefje van onwaarde is verklaard, hetwelk het zegel der gemeente miste; dat het getal geldig uitgebragte stemmen derhalve bedroeg 194, waarvan de volstrekte meerderheid bedraagt 98; dat daarvan zijn uitgebragt op T. Pannekoek 104, H. Wentz 97, J. A. Ploem 73, N. S. Koning 70, P. C. W. Calkoen 57 stemmen en op onderscheidene andere personen een minder getal stemmen; dat het stembureau T. Pannekoek, als de volstrekte meerderheid verkregen hebbende, verkozen heeft verklaard, en de vier verder genoemde personen, als de meeste stemmen bekomen hebbende, in herstemming heeft gebragt, zonder eene beslissing te nemen of het te veel in de stembus gevonden briefje op de door hen voor de herstemming verkregen meerderheid van invloed heeft kunnen zijn; dat bij de herstemming op 3 Augustus ll., tusschen de vier meer bedoelde personen, de heeren J. A. Ploem en N. S. Koning zijn gekozen verklaard; dat de Raad bij besluit van 12 Augustus jl. de drie benoemden heeft toegelaten;

Overwegende ten aanzien dezer beslissing: dat wanneer op 21 Julij jl. het getal in de bus gevonden stembriefjes en dat der kiezers die stemden gelijk ware geweest, en alle kiezers die stemden op de lijsten zijn gebragt, het getal geldige stemmen, na aftrek van het éene ongeldige briefje, zou hebben bedragen 193, waarvan de volstrekte meerderheid is 97, zoodat de heer H. Wentz, die 97 stemmen ontving, had kunnen gekozen zijn, en de herstemming alleen zou geloopen hebben — voor één, het derde te benoemen lid — over de heeren J. A. Ploem en N. S. Koning, als hebbende daarna de meeste stemmen bekomen;

Overwegende, dat dus het verschil tusschen het getal stembriefjes en dat der kiezers die stemden — waaromtrent het stembureau, in strijd met art. 6 der kieswet, op den 21 Julij geen beslissing nam — van invloed heeft kunnen zijn op de meerderheid, o. a. verkregen door den heer P. C. W. Calkoen, die immers mede in herstemming is gebragt;

Overwegende, dat mitsdien ten onregte eene herstemming over de vier meergenoemde personen heeft plaats gehad, aangezien, in gevallen als het tegenwoordige, bij art. 70 2de lid der kieswet andermaal eene vrije stemming is voorgeschreven;

Overwegende, dat dien ten gevolge de bij herstemming gekozenen J. A. Ploem en N. S. Koning ten onregte zijn toegelaten;

Overwegende eindelijk, dat het meergemeld verschil van geen invloed heeft kunnen zijn op de meerderheid bij de eerste stemming door den heer T. Pannekoek verkregen, en dat te zijnen aanzien geen redenen van uitsluiting bestaan;

Gezien art. 35 derde lid der gemeentewet,

Ambtshalve uitspraak doende,

Hebben Gedeputeerde Staten goedgevonden:

1°. de beslissing van den Raad van Renkum tot toelating van T. Pannekoek te bekrachtigen; 2°. te verklaren dat de benoemden J. A. Ploem en N. S. Koning niet als leden van den Raad van Renkum kunnen worden toegelaten; 3°. den Raad voornoemd te doen opmerken, dat zijn besluit van 12 Augustus jl. geen beslissing bevatte over de verkiezing zelve, noch over de stukken door de benoemden krachtens art. 17 der gemeentewet ingezonden nevens hunnen geloofsbrief, en evenmin of er te hunnen aanzien geen redenen van uitsluiting bestonden, gegrond op art. 19, 21 of 23 dier wet;

dat het stembureau in het proces-verbaal van 21 Julij niet heeft opgenomen het getal stembriefjes, dat meer in de bus werd gevonden dan het getal kiezers die stemden bedroeg, noch eene beslissing nam krachtens art. 66 der kieswet;

dat het niet de reden vermeldde van ongeldig verklaring van één stembriefje en dat het blijkens proces-verbaal van 4 Augustus ll. o. a. van onwaarde heeft verklaard een opgeplakt briefje en een *dat vermeldde een persoon die niet in herstemming kwam*, welke redenen, zoo zij niet te zamen vallen met een der in art. 61 der kieswet genoemde redenen, het briefje niet ongeldig maken, wordende de Raad uitgenoodigd op een en ander voortaan te letten of te doen letten.

Bij adres van 2 September jl. is de Gemeenteraad van Renkum daartegen in beroep gekomen bij den Koning. Daarin geeft hij (de Raad) te kennen, dat bij

de eerste stemming van de 195 briefjes, een werd van onwaarde verklaard, als zijnde een — het zegel der gemeente missend — klein stukje postpapier met drie namen, welk stukje papier hoogst waarschijnlijk gediend heeft, om aan een kiezer de namen van personen kenbaar te maken; waarna dus overbleven 194 briefjes, niet, zooals Gedeputeerde Staten zeggen, 193.

Het stembureau, tusschen de vier genoemde personen Wentz, Ploem, Koning en Calkoen eene herstemming noodig verklarende, besliste derhalve, dat dit te veel in de bus gevonden briefje geen invloed op de verkiezing kon hebben, ofschoon het verzuimde die beslissing in het proces-verbaal te vermelden. Ook den Raad is het, bij het doen van uitspraak over de al of niet toelating, onbillijk voorgekomen, dat alleen dat verzuim van het stembureau de toelating van overigens wettig gekozen leden zoude beletten.

Gedeputeerde Staten, op dat adres gehoord, berigten aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 21 September jl., na vermelding der bekende feiten, het volgende:

Het is kennelijk de meening van den Raad dat dit briefje (het stukje postpapier met 3 namen), om de aangevoerde redenen, niet als *stembriefje* had moeten worden aangemerkt, zoodat inderdaad slechts 194 geldige stembriefjes zich in de bussen zouden hebben bevonden, er geen verschil zoude zijn geweest tusschen het getal briefjes en het getal kiezers die briefjes hebben ingeleverd, en alzoo de volstrekte meerderheid teregt op 98 zoude zijn gesteld.

Wij kunnen ons echter met deze meening volstrekt niet vereenigen, daargelaten de vraag, hoe komt de Raad van Renkum tot de wetenschap der door hem aangevoerde bijzonderheden, het van onwaarde verklaarde stembriefje betreffende. Daar toch het besluit tot toelating der gekozen raadsleden geene melding maakt van eenig onderzoek der stembiljetten, zoo moeten wij al dadelijk opmerken, dat blijkens het proces-verbaal het stembureau het bedoelde briefje wel degelijk als stembriefje heeft aangemerkt, en zulks o. i. te regt, omdat bij het niet bestaan van voorschriften omtrent den vorm, de grootte en de inrigting der stembriefjes, elk in de bus gevonden briefje als stembriefje moet worden beschouwd, zoolang het niet overtuigend is gebleken, dat het tot de stemming in geenerlei betrekking staat, als hoedanig niet kan aangemerkt worden een stukje postpapier, waarop namen van personen voorkomen. Het is dan ook volstrekt niet zeker, dat het meerbedoelde briefje te gelijkertijd met een stembriefje door een en denzelfden persoon in de bus is gestoken. Zeer mogelijk is het dat een kiezer het afzonderlijk en met de bestemming van stembriefje heeft ingeleverd, terwijl een ander kiezer bij vergissing of met opzet twee stembriefjes in de bus heeft gebragt. En wanneer wij dus, in weerwil van de vermoedens van den Raad, met het stembureau het te veel in de bussen gevonden briefje als stembriefje blijven aanmerken, volharden wij ook in de meening dat het verschil tusschen het getal stembriefjes en dat der kiezers die briefjes hebben ingeleverd, van invloed heeft kunnen zijn op de meerderheid van stemmen door H. Wentz bekomen; dat derhalve, overeenkomstig het bepaalde bij art. 70 der kieswet, geene herstemming maar een vrije stemming had moeten plaats hebben, en dat de Raad van Renkum mitsdien ten onregte tot

de toelating van J. A. Ploem en N. S. Koning, blijkens proces-verbaal van herstemming gekozen, heeft besloten.

De Burgemeester, als Voorzitter van den Raad, heeft aan deze Afdeeling nog, behalve de lijsten der opgekomen kiezers, ingezonden de stembriefjes zelven, èn afzonderlijk het van onwaarde verklaarde biljet; welke pakketten ongeopend hier thans voorhanden zijn.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zes-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 3 *November* 1875.

(Geopend ten 1 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 24 October ll., n°. 12, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gemeente Elst van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij de toelating van vier gekozen raadsleden ambtshalve is bevolen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 529).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Elst, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 10 Augustus 1875, n°. 41, waarbij de toelating van vier gekozen raadsleden is bevolen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 13 October 1875, n°. 90;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 21 October 1875, n°. 11, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Elst in zijne vergadering van 7 Augustus 1875 heeft besloten, de vier bij de verkiezing van 20 Julij te voren gekozen raadsleden P. G.

Muller, A. Costermans, G. van Manen en R. Smids, niet toe te laten, op grond dat deze gekozen zouden zijn naar aanleiding van het frauduleus maken van kiezers;

dat Gedeputeerde Staten, ambtshalve uitspraak doende, hebben bevolen, dat de genoemde personen alsnog tot leden van den Raad zouden worden toegelaten;

dat de Gemeenteraad beweert, dat de uitslag der stemming van 20 Julij niet berust op den vrij uitgebragten wil van de meerderheid der wettige kiezers; dat verschillende met de wet strijdige feiten bij de verkiezing hebben plaats gehad; dat onder de tachtig of honderd op de kiezerslijst geplaatste nieuwe kiezers, verscheidene gedwongen zijn geworden patenten te nemen voor bedrijven, die zij niet kunnen of willen uitoefenen; dat ongeoorloofde pressie is uitgeoefend op de kiezers en omkooping heeft plaats gehad; dat, eindelijk, Gedeputeerde Staten geene bevoegdheid hadden om in deze ambtshalve uitspraak te doen, zonder den Raad vooraf, overeenkomstig art. 35, 2de lid, der gemeentewet, van hun voornemen kennis te geven;

dat omtrent de bezwaren tegen de kiezerslijst bereids door de bevoegde magt eene einduitspraak is gedaan, zoodat die lijst moet geacht worden tijdens de verkiezing wettig zamengesteld te zijn geweest;

dat niet is beweerd, dat andere personen aan de verkiezing deel genomen zouden hebben, dan die op de kiezerslijst voorkwamen; dat de verkiezing op vormelijke wijze heeft plaats gehad;

dat de Gemeenteraad in gebreke is gebleven eenig bewijs te leveren voor de door hem tegen de innerlijke waarde dier verkiezing aangevoerde bezwaren, en dat ook het ingesteld onderzoek zoodanig bewijs niet heeft opgeleverd;

dat, wat betreft de niet-naleving van art. 35, 2de lid, der gemeente-wet, deze omstandigheid, immers in het tegenwoordig geval, geene aanleiding kan geven tot vernietiging der voormelde uitspraak van Gedeputeerde Staten.

Gelet op de wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* nº. 37) en de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* nº. 85),

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermelde besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 10 Augustus 1875 en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 24 October 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2°. van den 25 October ll., n°. 10, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeenten Bergeijk en Luiksgestel over de woonplaats van den armen krankzinnige Jacobus Baken* (zie het verslag over deze zaak op blz. 493).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende het geschil tusschen de gemeenten Bergeijk en Luiksgestel over de woonplaats van den krankzinnige, nu wijlen Jacobus Baken, tijdens hij in December 1870 en in April 1872 in een krankzinnigen-gesticht werd opgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 13 October 1875, n°. 81;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 21 October 1875, n°. 19, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat Jacobus Baken op 11 Junij 1823 te Bergeijk is geboren; dat hij onder de werking der armenwet van 1854 (*Staatsblad* n°. 100) meermalen, en laatstelijk tot in November 1870, in het krankzinnigen-gesticht te 's Hertogenbosch voor rekening der gemeente Bergeijk is verpleegd;

dat hij, op 20 December 1870, wegens diefstal aangehouden, bleek in krankzinnigen toestand te verkeeren, en, op requisitoir van den Officier van Justitie, krachtens magtiging van den President der Arrondissements-Regtbank te Eindhoven, op 21 December d. a. v. in het gesticht *Coudewater* te Rosmalen is opgenomen;

dat hij op 17 April 1872 als hersteld is ontslagen;

dat hij op 27 Junij 1872, krachtens magtiging van den President der Arrondissements-Regtbank te Eindhoven, op nieuw in het gesticht *Coudewater* is opgenomen, alwaar hij op 23 April 1875 is overleden;

dot Jacobus Baken op 1 December 1870 zijne acte van woonplaats-verandering in de gemeente Bergeijk heeft opgevraagd, welke acte de Burgemeester van Luiksgestel niet heeft willen aannemen noch hem in het bevolkingsregister inschrijven;

dat uit de gebleken daadzaken en uit de verklaringen der onder eede gehoorde getuigen vaststaat, dat Jacobus Baken in December 1870, vóór zijne opneming in het krankzinnigen-gesticht, te Luiksgestel woonde, en wel in eene kamer van een aan zijn zwager Lommers verhuurd huis, dat aan zekeren Looijens toebehoorde;

dat wat betreft het tijdsverloop tusschen zijn ontslag op 17 April 1872 en zijne opneming op 27 Junij d. a. v., volgens ingewonnen berigten van het bestuur der inrigting *Coudewater*, uit gesprekken met den krankzinnige, in zijne heldere oogenblikken gehouden, kan worden opgemaakt dat hij den meesten

tijd te Luiksgestel is verbleven, terwijl van een verblijf elders niet is gebleken, en hij alzoo zijne woonplaats in die gemeente niet heeft verloren;

Gezien de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* nº. 100), zoo als die is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

Luiksgestel aan te wijzen als de woonplaats van Jacobus Baken, tijdens diens, zoowel op en na 20 December 1870, als op en na 27 Junij 1872 plaats gehad hebbend verblijf in het krankzinnigengesticht *Coudewater*.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 25 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3º. van den 25 October ll., nº. 11, houdende beslissing van *het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Maria Catharina van den Broek*, (zie het verslag over deze zaak op blz. 492).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, waar Maria Catharina van den Broek woonplaats had toen zij den 17 Januarij 1874 in het krankzinnigen-gesticht te Maastricht werd opgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 13 October 1875, nº. 62;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 21 October 1875, nº. 20, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige woonplaats heeft gehad te Maastricht, hare geboorteplaats, tot het jaar 1851;

dat zij toen naar Brussel is vertrokken en aldaar gedurende 12 jaren als inwonende dienstbode heeft gewoond;

dat zij in November 1863 naar Nederland is teruggekeerd en zich heeft gevestigd te Roermond, waar zij eene kamer heeft gehuurd voor den tijd van drie jaren;

dat zij echter ongeveer één jaar na hare aankomst aldaar de gemeente Roermond heeft verlaten en zich weder heeft begeven naar Brussel, waar zij is blijven wonen, eerst als dienstbode tot November 1869 en later het bedrijf van werkvrouw uitoefende;

dat zij in December 1873, wel een en andermaal van Brussel naar Maastricht is gekomen, maar dat de reden van hare overkomst, hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend gelegen was in den wensch, om, zoo mogelijk, de gelden terug te krijgen, die zij geplaatst had bij een toen gefailleerd bankiershuis aldaar: dat zij destijds ook geen eigen woning heeft gehad te Maastricht, maar bij hare bloedverwanten is verbleven;

dat zij eindelijk, den 29 December 1873, te Maastricht is gekomen, verzoekende dat men dáár voor haar mogt zorgen, maar dat zij toen reeds in zoodanigen zielstoestand verkeerde, dat zij niet meer kan geacht worden een bepaald voornemen te hebben gehad; dat zij toch, korten tijd na hare opname in het gesticht *Calvariënberg*, uit een raam van de bovenverdieping op straat is gesprongen en weinige dagen later naar het krankzinnigen-gesticht is overgebragt;

dat onder die omstandiheden, de genoemde vrouw niet kan geacht worden een woonplaats binnen het Rijk te hebben gehad toen 's regters magtiging tot hare opname werd verleend;

Gezien de wet op het Armbestuur en de artt. 74, 75 en 76 van het Burgerlijk Wetboek,

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren dat de kosten van overbrenging naar — en verpleging in het krankzinnigen-gesticht te Maastricht van Maria Catharina van den Broek, moeten worden voldaan uit de fondsen van het Rijk daartoe bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

Het Loo, den 25 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

4°. van den 25 October ll., n°. 12, houdende beslissing van *het geschil tusschen de gemeente Smallingerland en Tietjerksteradeel over de woonplaats van Alle Arjens Mulder*, (zie het verslag over deze zaak op blz. 498).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de vraag, waar Alle Arjens Mulder woonplaats had, toen hij den 30 Junij 1874 in het krankzinnigengesticht te Franeker werd opgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 13 October 1875, n°. 79;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van den 21 October 1875, n°. 21, 2de Afdeeling, B;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige, die den 24 October 1849 is geboren te Oudega, gemeente Smallingerland, van September 1872, toen hij als verlofganger uit de militaire dienst kwam, tot 12 April 1874 als inwonende boerenknecht heeft gewoond bij van der Meulen te Suawoude, gemeente Tietjerksteradeel;

dat hij op laatstgemeld tijdstip het huis zijns meesters voor goed heeft verlaten en is blijven rondzwerven, tot hij in de maand Junij te Garijp, gemeente Tietjerksteradeel als krankzinnig door de politie in verzekerde bewaring is genomen;

dat uit de verklaringen van verschillende onder eede gehoorde getuigen is gebleken, dat Alle bij zijn vertrek uit Suawoude wel zwak was van geestvermogens, maar dat hij zeer goed wist wat hij deed;

dat hij het voornemen schijnt gehad te hebben om te Oudega te gaan wonen, en zelfs een getuigschrift van woonplaats-verandering naar Oudega heeft aangevraagd en zich daar heeft laten inschrijven, maar dat dit voornemen niet is opgevolgd door werkelijke woning, zoodat hij niet kan geacht worden zijn domicilie in de gemeente Smallingerland gevestigd te hebben;

dat onder die omstandigheden geene woonplaats van den hier bedoelden behoeftige kan worden aangewezen;

Gezien de wet op het Armbestuur en de artt. 74, 75 en 76 van het Burgerlijk Wetboek,

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van overbrenging naar en verpleging in het krankzinnigen-gesticht te Franeker van Alle Arjens Mulder moeten worden voldaan uit de fondsen van het Rijk, daartoe bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdee-

ling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie).

Het Loo, den 25 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

5°. van den 25 October ll., n°. 13, houdende beschikking op *het beroep van den Raad der gmeente Wehl van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, tot afwijzing van het verzoek om den Lendeweg te brengen op een der leggers van de gemeente Hummelo en Keppel*, (zie het verslag over deze zaak op blz. 540).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het aan Ons ingediend adres van den Raad der gemeente Wehl, daarbij in beroep komende van eene afwijzende beschikking van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 10 Junij 1874 op zijn verzoek tot het brengen van een weg op den legger der wegen en voetpaden in de gemeente Hummelo en Keppel;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 13 October 1875, n°. 88;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 21 October 1875, n°. 26, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat het verzoek van den Raad aan Gedeputeerde Staten strekte om een weg in de gemeente Hummelo en Keppel, welke door ingezetenen van Wehl gebezigd wordt om zich naar Doesborg te begeven, en welke in den laatsten tijd op enkele plaatsen is versmald en opgegraven, als *openbaren* weg op den legger te brengen, waarop hij niet voorkomt, welk verzoek door Gedeputeerde Staten is afgewezen;

dat Gedeputeerde Staten, hetzij op voorstel van de gemeentebesturen. hetzij ambtshalve, na verhoor van de gemeentebesturen en van belanghebbenden, de leggers van wegen en voetpaden kunnen wijzigen, volgens art. 16 in verband met art. 14 van het provinciaal reglement van Gelderland op dit onderwerp,

welk laatstgemeld artikel aan belanghebbenden, tegen het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij eene wijziging is vastgesteld, beroep op Ons verleent, doch dat zoodanig beroep niet openstaat tegen een besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij verklaard is, dat zij geene termen vonden tot wijziging van den legger;

Gezien het provinciaal reglement van Gelderland, goedgekeurd bij Ons besluit van 8 December 1857, n°. 60, zoo als het is gewijzigd bij besluit der Staten van 8 Julij 1870, n°. 7, goedgekeurd bij Ons besluit van 24 Augustus 1870, n°. 3;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het gemeentebestuur van Wehl te verklaren niet-ontvankelijk in zijn bij Ons ingesteld hooger beroep;

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 25 October 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. *het beroep van den Raad der gemeente Roermond van eene beschikking van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de toelating van den heer Leurs als raadslid is bevolen.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Bij de verkiezing voor leden van den Gemeenteraad te Roermond op den 20 Julij jl., werden, benevens nog anderen, gekozen J. H. H. Leurs, fabrikant aldaar, en L. F. H. Beerenbroek, Burgemeester aldaar. Op den 22 Julij werd aan genoemden Leurs uitgereikt het proces-verbaal der gemelde verkiezing, vermeld in art. 67 der kieswet, en gaf hij daarvoor af het bewijs van ontvangst bij art. 13 der gemeentewet voorgeschreven.

Blijkens het extract uit het register der notulen van den Raad der gemeente Roermond, behelzende het behandelde in de openbare vergadering van dien Raad, gehouden den 10 Augustus jl., had J. Leurs zijne geloofsbrieven aan den Raad ingezonden en deelde de Voorzitter mede, dat ontvangen was een brief van voornoemden Leurs, betrekkelijk zijne geloofsbrieven en het verzuim

van tijdige aanneming, volgens art. 13 der gemeentewet, van zijne benoeming; daarin betoogende, dat een door hem op 27 Julij gedagteekende brief van aanneming door den met de bezorging belasten persoon, die te vergeefs twee herhaalde malen aan de secretarie had aangeklopt, onachtzaam buiten zijn bewustzijn zoude zijn laten liggen en wat later bezorgd zijn.

De Voorzitter stelde voor, altijd blijkens voornoemd extract, dezen brief in handen te stellen van de commissie, belast met het onderzoek; en vereenigde zich de Raad met dit voorstel.

In het extract wordt verder gezegd, dat een lid van den Raad daarop de vraag deed, of werkelijk de bedoelde brief ter secretarie was aangeboden.

Nadat de Voorzitter daarop antwoordde, dat hij alleen kan mededeelen, dat Dingsdag den 3 Augustus jl. in de zitting van Burgemeester en Wethouders, ten gevolge van een ontvangen brief van Gedeputeerde Staten, om de kennisgeving te doen aan haar Collegie van de al- of niet-aanneming der benoeming door de gekozen raadsleden, de ingekomen stukken nagezien zijn en dat daarbij bevonden werd, dat geene verklaring van den heer Leurs zich daarbij bevond, en dat de brief van Gedeputeerde Staten alstoen beantwoord is volgens deze bevinding.

Verder komt in het extract voor, dat een lid van den Raad, tevens Wethouder, toen verklaarde, dat hij zich op den 4 Augustus jl., omstreeks $10^1/_2$ uur ter secretarie bevond en dat daar toen is aangeboden de brief van den heer Leurs, geadresseerd aan den Voorzitter van het stembureau; dat hij, hoewel gedefungeerd hebbende, den brief geopend en bevonden heeft dat deze bevatte de aanneming van den heer Leurs, gedagteekend 27 Julij; dat de knecht die den brief bragt zeide, zich driemalen 's middags ten 5 ure te vergeefs tot het afgeven van den brief ter secretarie te hebben aangemeld; dat hij lid van den Raad en Wethouder dit niet als waar kan aannemen, en dat naar zijne meening in ieder geval de aanbieding of aanneming te laat is geschied, daar de termijn eindigde op 30 Julij, en reeds op den 30 Augustus, dus een dag vóór den 4den, aan Gedeputeerde Staten was kennis gegeven, dat op dien dag de verklaring van den heer Leurs, dat hij de benoeming aannam, ontbrak.

In gemeld extract wordt verder nog vermeld, dat de commissie van onderzoek de geloofsbrieven in orde had bevonden, doch dat de heer Leurs niet tijdig had verklaard de benoeming aan te nemen, daar die verklaring eerst ter secretarie is ingekomen op 4 Augustus.

Eindelijk blijkt uit het gezegd extract, dat de Raad met algemeene stemmen besloot, overeenkomstig de meening van de commissie met het onderzoek der geloofsbrieven belast, den heer Leurs niet toe te laten als lid van den Gemeenteraad, omdat hij den termijn bij de wet gesteld had laten voorbijgaan, zonder te verklaren dat hij de benoeming aannam en dat hij dus geacht moest worden, dat hij de benoeming niet aannam.

Tegen dit besluit van niet-toelating is de heer Leurs gekomen in beroep bij Gedeputeerde Staten. Deze hebben, onder dagteekening van 27 Augustus ll., het besluit van den Gemeenteraad vernietigd en beslist, dat de adressant als lid van den Raad moest worden toegelaten.

Dat besluit van Gedeputeerde Staten luidt als volgt:

»De Gedeputeerde Staten van het Hertogdom Limburg,

»Gezien het adres van den heer Julius Hendrikus Hubertus Leurs, fabrikant te Roermond dd. 13 dezer maand, houdende bezwaren tegen de door den Gemeenteraad aldaar, op den 10 bevorens, genomene beslissing ter gelegenheid van het onderzoek zijner geloofsbrieven;

»Gezien de betrekkelijke brieven van heeren Burgemeester en Wethouders van Roermond dd. 10 en 21 Augustus ll., n°. 4787/F. en 4787/O., benevens de daarbij overgelegde stukken;

»Overwegende, dat uit de voorliggende stukken blijkt, dat de heer Leurs voornoemd, bij de verkiezing te Roermond op den 20 der vorige maand tot lid van den Raad is benoemd;

»dat nevens zijnen geloofsbrief aan den Raad zijn overgelegd:

»1°. de stukken bij art. 17 der gemeentewet vermeld; en

2°. de verklaring dat hij de benoeming aanneemt.

»Overwegende, dat de stukken sub 1 bedoeld door den Raad onderzocht en in orde bevonden zijn;

»dat de Raad evenwel, op grond dat de sub 2 bedoelde verklaring was afgegeven na het verstrijken van den termijn bij art. 13 der gemelde wet bepaald, tot de niet-toelating van den heer Leurs heeft besloten;

»Overwegende, dat de benoemde met betrekking tot de dagteekening van de door hem overgelegde verklaring van aanneming, waartoe hij overigens niet gehouden was, heeft aangevoerd:

»»dat de door hem van 27 Julij gedagteekende brief van aanneming door den met de bezorging belasten persoon, na te vergeefs tweemaal aan de secretarie te hebben aangeklopt, zou zijn blijven liggen en wat later bezorgd is;

»dat de Raad zijne geloofsbrieven heeft onderzocht en tot zijne niet-toelating heeft besloten, op grond dat hij niet binnen den bij art. 13 der gemeentewet bepaalden termijn kennis zoude hebben gegeven, dat hij de betrekking van raadslid aannam; dat de Raad niet geroepen was om over dat punt zijn oordeel te vellen, daar het bewijs van aanneming niet behoort tot de stukken, die ingevolge art. 17 moeten overgelegd worden;

»dat alleen Burgemeester en Wethouders na het verstrijken van den termijn, bepaald bij gemeld artikel, volgens art. 14 eene nieuwe keuze hadden kunnen bepalen, doch aangezien nog geene nieuwe keuze was bevolen evenbedoeld verzuim door de nadere kennisgeving en aanneming der benoeming gedekt is geworden;"

»Overwegende, dat, aangezien Burgemeester en Wethouders binnen den bij de wet gestelden tijd geene nieuwe keuze hebben bepaald, en zij in den tegenwoordigen stand der zaak verstoken zijn van de bevoegdheid om die nader te bepalen, het er voor gehouden moet worden, dat zij zich hetzij door de zoo evengemelde, dan wel door andere omstandigheden hebben vergewist, dat de benoemde vóór het verstrijken van den bepaalden termijn genoegzaam zijn voornemen heeft te kennen gegeven, de benoeming aan te nemen;

»Overwegende, dat zulks nader wordt bevestigd door de bovengemelde for-

mele verklaring van den benoemde, dat hij de benoeming aanneemt, al is die verklaring ingekomen na het verstrijken van den bij meergemeld art. 13 bepaalden termijn;

»Overwegende, dat o. a. bij Koninklijk besluit van den 10 Maart 1858, nº. 57, is uitgemaakt, dat de benoemde niet gehouden is, de verklaring van aanneming schriftelijk te doen, maar van zijn voornemen tot aanneming ook op andere wijze ter beoordeeling van Burgemeester en Wethouders kan doen blijken.

»Overwegende overigens, dat de Raad onbevoegd is, om, op grond van omstandigheden, waarvan de beoordeeling bij de wet uitsluitend is opgedragen aan Burgemeester en Wethouders, de toelating te weigeren, daar die omstandigheden noch betrekking hebben op de geloofsbrieven, noch op geschillen welke aangaande de geloofsbrieven of de verkiezing zelve zijn gerezen en waarover hij ingevolge art. 31 der meergemelde wet had te beslissen;

»Gelet op art. 34 en op de voor-aangehaalde artikelen der gemeentewet;

»Besluiten:

»Met vernietiging van de bovenbedoelde beslissing van den Gemeenteraad te Roermond te bepalen, dat de heer Julius Hendricus Hubertus Leurs voornoemd, alsnog tot lid van dien Raad zal worden toegelaten.

»Afschrift van dit besluit onder wederkeering van een zestal bijlagen zal worden gezonden aan den Gemeenteraad van Roermond en aan den belanghebbende naar aanleiding van zijn adres."

Van dit besluit is de Gemeenteraad van Roermond op den 4 September jl., bij den Koning gekomen in beroep. In het adres worden medegedeeld de feiten, die hiervoor meer uitvoerig zijn vermeld. Daarin wordt verder gezegd, dat van de niet-aanneming door den heer Leurs door Burgemeester en Wethouders, reeds op den 3 Augustus aan Gedeputeerde Staten was kennis gegeven; — dat de Gemeenteraad van gevoelen is, dat de niet-aanneming der benoeming door den gekozene binnen den bepaalden tijd, niet kan gedekt worden door het niet binnen de 14 dagen uitschrijven eener nieuwe verkiezing, vermits in dat geval Burgemeester en Wethouders het in handen zouden hebben om een raadslid al dan niet toe te laten; — dat het beroep op het Koninklijk besluit van 10 Maart 1858, nº. 57, onjuist is, daar hetzelve doelt op een verkozene te Elsloo, die onmiddellijk na den afloop der stemming aan de tegenwoordig zijnde wethouders en stemopnemers verklaard had, de benoeming aan te nemen, — hetgeen volgens dat besluit geacht kon worden voldoende te zijn, daar de wet geen schriftelijke verklaring vordert; — dat het beroep op dit besluit dus onjuist is, omdat te Roermond sprake is van iets geheel anders, namelijk van te late aanneming; — dat die te late aanneming ook blijkt uit den brief, door den heer Leurs aan den Gemeenteraad gerigt, waarin hij zegt te betreuren, dat hij op zijne achteloosheid niet is opmerkzaam gemaakt; — en ten slotte nog aangevoerd dat, al schrijft art. 17 der gemeentewet niet voor, dat de verklaring van aanneming bij de geloofsbrieven moet worden overgelegd, de Gemeenteraad ongetwijfeld bevoegd is om, wanneer hij kennis heeft van niet-tijdige aanneming, de niet-toelating uit te spreken van den gekozene die, door de niet-tijdige aanneming, geacht wordt volgens de wet het mandaat niet te hebben aangenomen.

Dit adres is in handen gesteld van Gedeputeerde Staten, die daarop den 24 September jl. hebben berigt zich te refereren aan de motieven van hun hierboven medegedeeld besluit, en daar nog bij te voegen, dat de Gemeenteraad van Roermond zich bij zijne beslissing in het algemeen buiten de grenzen zijner bevoegdheid heeft begeven, omdat de beoordeeling, of de heer Leurs al dan niet tijdig aannam, niet behoort tot de competentie van den Raad maar tot die van Burgemeester en Wethouders, omdat bij art. 31 der gemeentewet bepaald is, dat de Raad de geloofsbrieven der nieuw inkomende leden heeft te onderzoeken en te beslissen de geschillen, die aangaande die geloofsbrieven of de verkiezing zelve, zijn gerezen.

In het berigt komt verder voor, dat de geloofsbrief in orde is bevonden en over de verkiezing zelve geen geschil bestond; dat dus de Raad met de al of niet-tijdige aanneming niets te maken had, op zijn hoogst zich van het onderzoek der geloofsbrieven, op grond van die quaestie, had kunnen onthouden, aan Burgemeester en Wethouders overlatende te handeleu volgens de wet; — dat deze toch, en niet de Raad, in dit geval daartoe geroepen zijn; dat de benoemde niet verpligt is tot overlegging aan den Raad van het bewijs, dat hij tijdig heeft aangenomen, en de Raad alzoo is onbevoegd de overlegging van dat stuk, bij art. 17 der gemeentewet *niet* gevorderd, te eischen; — dat Burgemeester en Wethouders dan ook blijkbaar van oordeel waren, volgens hunne handelingen, dat de heer Leurs behoorlijk had aangenomen, want dat zij geen nieuwe verkiezing hebben uitgeschreven en bovendien op den 7 Augustus aan Gedeputeerde Staten hebben medegedeeld, dat er geen verklaring was van de aanneming door den heer Beerenbroek, maar geen woord gesproken hebben over niet-aanneming door den heer Leurs; dat bovendien gezegde heer ook wel voldoende heeft aangetoond de benoeming te willen aannemen, blijkens eene verklaring voorkomende in de *Maas- en Roerbode* van 24 Julij 1875, luidende woordelijk: »Aan de heeren kiezers mijnen opregten dank voor de vernieuwing van mijn mandaat als lid van den Gemeenteraad" (geteekend) »Jules Leurs.")

In den bedoelden brief van 7 Augustus jl. komt voor, dat de heer Beerenbroek, Burgemeester, bij de verkiezing van 20 Julij tot lid van den Gemeenteraad benoemd, de kennisgeving, bedoeld bij art. 13 der gemeentewet, binnen den bepaalden tijd niet heeft ingezonden en de benoeming alzoo niet heeft aangenomen; en dat van den dag waarop de opvolgende noodige verkiezing zal plaats hebben nader mededeeling zal worden gegeven.

Deze zijn de daadzaken in dit geschil van bestuur, hetwelk krachtens magtiging des Konings den 8 October ll. bij deze Afdeeling is aanhangig gemaakt en waarin alsnu een ontwerp van besluit den Koning zal moeten worden voorgedragen.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Zeven-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 17 *November* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1o. van den 1 dezer, no. 20, houdende beschikking op *het beroep van B. E. Cankrien c. s., te Kralingen, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij vergunning is verleend tot het opritgen eener verzamelplaats van vuilnis nabij de Kortekade binnen de gemeente Kralingen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 508).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door B. E. Cankrien c. s., te Kralingen, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van 7 Mei 1875, waarbij is beslist, dat een terrein nabij de Kortekade aldáár tot oprigting eener verzamelplaats van vuilnis kan gebezigd worden;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 19 October 1875, n°. 83;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 27 October 1875, n°. 54, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Gemeenteraad van Kralingen in zijne vergadering van 7 April 1875 heeft besloten tot aankoop van een terrein nabij de Kortekade, met het doel om daarop te stichten de verschillende inrigtingen tot het fabriceren van kool, ten dienste van het in te voeren koolclosetstelsel;

dat Burgemeester en Wethouders, nà gehouden informatiën *de commodo et incommodo*, krachtens art. 3 van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) hebben beslist, dat de bij zoodanige inrigting behoorende magazijnen van vuilnis en anderen afval op dat terrein konden geplaatst worden;

dat de adressanten hiervan bij Ons in beroep zijn gekomen, op grond dat het terrein, waarop die magazijnen zullen worden opgerigt, gelegen is in de onmiddellijke nabijheid van de kom der gemeente, en dat eene verzameling van vuilnis en afval te dier plaatse zeker op den algemeenen gezondheidstoestand van allernadeeligsten invloed zal zijn;

Overwegende, dat uit het ingesteld onderzoek gebleken is, dat het terrein, waarop de inrigting zal komen, gelegen is op vrij belangrijken afstand van het digtst bebouwde punt der gemeente;

dat de afval, die hier zal worden verzameld, zoo spoedig mogelijk zal worden verkoold, en de faecalien, die hier zullen worden bijeengebragt, met kool zullen zijn vermengd, zoodat de onaangename reuk, die van eene gewone mestverzameling te wachten zou zijn, hier niet te duchten is;

dat de Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt geenen grond gevonden heeft om zich, met het oog op de algemeene gezondheid, tegen het gebruik van het voor de inrigting aangewezen terrein te verklaren;

dat Gedeputeerde Staten, na een plaatselijk onderzoek, ingesteld in tegenwoordigheid van den Hoofd-Ingenieur van den Waterstaat, hebben verklaard, dat de bezwaren der adressanten hun ongegrond zijn voorgekomen;

dat de invoering van het koolclosetstelsel goeden invloed zal uitoefenen op den reinheidstoestand, en mitsdien ook op de algemeene gezondheid, in de gemeente, en dat de invoering zeer zou worden belemmerd, zoo niet onmogelijk zou worden gemaakt, indien de hierbedoelde verzamelplaats op een meer afgelegen terrein moest worden opgerigt;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19) en art. 28 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het boven-omschreven besluit van het gemeentebestuur van Kralingen, onder voorwaarde:

dat de hangar, waar de faecalien bewaard zullen worden, slechts aan éene zijde geopend zal mogen zijn;

dat de inrigting moet zijn in werking gebragt binnen zes maanden ná dagteekening van dit besluit.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 1 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2°. van den 8 dezer, n°. 11, houdende beschikking op *het beroep der Hervormde gemeente te Vledder van een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe, houdende bevel tot de sluiting van de begraafplaats* (zie het verslag over deze zaak op blz. 522).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door Kerkvoogden en Notabelen der Nederlandsche Hervormde gemeente te Vledder, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 25 Mei 1875, n°. 40, tot sluiting van de begraafplaats dier gezindte;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 27 October 1875, n°. 72;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 November 1875, n°. 16, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat zoowel in 1869 als in 1875 door den Burgemeester van Vledder en den Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezigt in Drenthe en Overijssel, op de sluiting van de begraafplaats der Hervormde gemeente te Vledder is aangedrongen bij Gedeputeerde Staten, daarbij hunne aandacht vestigende op de omstandigheid, dat de bedoelde begraafplaats niet voldoet aan het voorschrift van art. 45 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65) en zij voor de volksgezondheid schadelijk is te achten;

dat Gedeputeerde Staten bij hun besluit van 25 Mei 1875, n°. 40, den Burgemeester van Vledder de sluiting der begraafplaats hebben bevolen;

dat Kerkvoogden en Notabelen der Hervormde gemeente op 16 Junij d. a. v.

tegen genoemd besluit bij Ons in beroep zijn gekomen, bewerende dat de begraafplaats noch oververvuld is, noch eenen schadelijken invloed op de volksgezondheid uitoefent;

dat bedoelde begraafplaats is gelegen binnen den bij art. 45 der gemeentewet bepaalden afstand van de bebouwde kom der gemeente en in de nabijheid der openbare lagere school;

dat, blijkens verkregen ambtsberigten, de bedoelde begraafplaats werkelijk oververvuld is met lijken, zoodat zelfs het begraven moeijelijk wordt en in de nabijheid bij warm, vochtig weder eene onaangename lucht wordt waargenomen;

dat onder die omstandigheden de schadelijkheid der bedoelde begraafplaats voor de volksgezondheid moet worden aangenomen;

Gezien art. 46 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Drenthe van 25 Mei 1875, n°. 40, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 8 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel;
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van C. W. van der Heijden, te Waalwijk, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 2 September jl., waarbij zijne toelating tot raadslid dier gemeente is gehandhaafd.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Bij de stemming op 20 Julij 1875 te Waalwijk gehouden ter verkiezing van vier leden van den Gemeenteraad zijn ingeleverd 177 stembriefjes. Drie zijn van onwaarde verklaard, als zijnde met drukletters opgeplakt, naar de meening van het stembureau in strijd met art. 39 en 61 der kieswet. Van de 174 geldige stemmen werden toegekend 141 aan J. Timmermans, 125 aan P. van Es, 114 aan A. Zijlmans, 87 aan J. van Baal, 66 aan C. G. van der Heijden, en aan verschillende andere personen een kleiner aantal stemmen. Derhalve

werden de drie eerstgemelde personen verkozen verklaard en bepaald dat er eene herstemming zou plaats hebben tusschen van Baal en van der Heijden. Bij de opening der stembriefjes werd hiertegen door een kiezer het bezwaar ingebragt, dat drie stembriefjes waren van onwaarde verklaard die duidelijk de aftredende leden aanwezen, terwijl bij geldig verklaring daarvan J. van Baal de volstrekte meerderheid zou verkregen hebben.

Bij de herstemming verkreeg van der Heijden de meeste stemmen. Deze werd nu door den Raad bij besluit van 24 Augustus 1875 niet toegelaten als raadslid, op grond dat de herstemming, waarbij hij verkozen was, niet had behooren plaats te hebben; dat toch bij de eerste stemming van Baal de volstrekte meerderheid zou hebben verkregen indien niet drie briefjes, waarop zijn naam voorkwam, van onwaarde waren verklaard, en dat die briefjes niet van onwaarde verklaard hadden moeten worden; dat wel bij art. 39 der kieswet is bepaald, dat het stembriefje schriftelijk wordt ingevuld, doch dat moet worden aangenomen dat de wetgever, indien hij elke andere wijze van invullen had willen verbieden, de niet schriftelijk ingevulde briefjes in art. 61 der kieswet uitdrukkelijk van onwaarde zou hebben verklaard; dat de wil der kiezers hier duidelijk was gebleken en er derhalve geen reden bestond voor de ongeldigverklaring der bedoelde briefjes. Bij het raadsbesluit werd aangehaald het Koninklijk besluit van 26 September 1859, nº. 34.

De niet toegelatene kwam van het raadsbesluit in beroep bij Gedeputeerde Staten van Noordbrabant, die echter bij hun besluit van 2 September 1875, nº. 106, het raadsbesluit handhaafden. Gedeputeerde Staten vereenigden zich met het motief van het raadsbesluit; alleen overwogen zij ten aanzien van de drie briefjes, dat op twee daarvan evenveel namen waren gesteld als er personen te benoemen waren, namelijk vier, en dat op ieder van die twee briefjes de naam van J. van Baal voorkwam, zoodat deze twee stemmen ongetwijfeld moesten gevoegd worden bij de hem toegekende 87 stemmen; dat daarentegen op het derde briefje vier namen onder elkander waren geplaatst en nog twee ter zijde, waarvan een was de naam van J. van Baal; dat deze op J. van Baal uitgebragte stem op grond van art. 64 der kieswet niet in aanmerking kon komen.

Intusschen ook deze beschouwing der briefjes leidde tot het besluit dat J. van Baal bij de eerste stemming had moeten verkozen verklaard zijn; immers daarbij werd het aantal geldige briefjes gesteld op 177, even als door den Raad geschied was, en het getal geldige stemmen op J. van Baal uitgebragt, op 89, dus nog altijd de volstrekte meerderheid.

De niet-toegelatene is bij een adres, dat den 13 September bij Zijner Majesteits Kabinet is ingekomen, van het besluit van Gedeputeerde Staten in beroep gekomen bij den Koning.

De adressant voert aan dat op twee der van onwaarde verklaarde stembriefjes papiertjes zijn geplakt waarop gedrukte namen voorkomen; dat aan het derde briefje is gehecht aan de punt met een ouwel een stuk papier waarop vier gedrukte namen voorkomen. Nu meent hij dat ook de twee eerstbedoelde briefjes van onwaarde zijn, als zijnde niet ingevuld, namelijk niet op

de wijze bij art. 39 der kieswet voorgeschreven, welk artikel geen zin zou hebben indien het opplakken van gedrukte letters op stembriefjes deze niet ongeldig maakte.

De opmerking in het raadsbesluit, dat de bedoeling der kiezers duidelijk is gebleken, kan volgens den adressant niet opgaan, daar het in de eerste plaats de vraag is of de wet is nageleefd, en het bovendien niet is uitgemaakt, dat het de bedoeling was hen te stemmen wier namen waren opgeplakt, daar de kiezers wel eene opzettelijke onregelmatigheid hebben kunnen begaan, waardoor zij verwachtten dat hunne stem geene waarde zou hebben, even als anderen dit doen die in blanco stemmen of namen van niet verkiesbare personen op hunne biljetten schrijven.

Maar ook al mogt kunnen worden aangenomen dat de twee eerstbedoelde stembriefjes behoorlijk waren ingevuld, dan kan dit toch volgens adressant zeker niet gezegd worden van het derde. Dit briefje toch is in het geheel niet ingevuld; het moet beschouwd worden als in blanco te zijn, er komt niets anders op voor dan een stukje ouwel, waarmede een ander papier is aangehecht, dat aan het oningevulde stembriefje geen waarde kan geven; het aangehechte briefje zelf mist het bij art. 37 der kieswet bedoelde zegel en art. 61 der kieswet verklaart ook van onwaarde briefjes, welke opzettelijk aan stembriefjes zijn vastgehecht. Op deze gronden verzoekt adressant alsnog als raadslid te worden toegelaten.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, geven te kennen dat zij niet kunnen toegeven dat de briefjes, waarin gedrukte namen waren opgeplakt, als niet ingevuld zouden moeten beschouwd worden. Wel zijn die briefjes niet ingevuld op de wijze in art. 39 der kieswet aangegeven, doch aan de overtreding dezer bepaling is geene nietigheid van het briefje verbonden. Art. 61 noemt de gevallen op waarin een stembriefje van onwaarde moet verklaard worden, doch maakt geene melding van briefjes die niet schriftelijk zijn ingevuld. Naar het oordeel van Gedeputeerde Staten kan ook blijkens de redactie van art. 39 de bepaling omtrent het invullen van briefjes niet beschouwd worden als een gebiedend voorschrift, maar is het veeleer eene aanduiding van de meest gebruikelijke wijze waarop een kiezer in het briefje zijne stem kan uitbrengen.

En het denkbeeld mag volgens Gedeputeerde Staten geen ingang vinden, dat ook om andere redenen dan in art. 61 der kieswet aangegeven, een stembriefje niet geldig zou zijn. Hieruit zouden huns inziens onvermijdelijk willekeurige beslissingen voortvloeijen.

Wat betreft het bezwaar, door den adressant in het bijzonder tegen een der stembriefjes ingebragt, zeggen Gedeputeerde Staten dat de omstandigheid dat het stukje papier, hetwelk de gedrukte namen bevat, niet in zijn geheel op het stembriefje geplakt maar er met een ouwel aan gehecht is, evenmin nietigheid van het stembriefje kan te weeg brengen. De door adressant bedoelde bepaling van art. 61, dat van onwaarde zijn de briefjes die andere omvatten, of daaraan opzettelijk zijn vastgehecht, is hier volgens Gedeputeerde Staten niet toepasselijk. Die bepaling, zeggen Gedeputeerde Staten, strekt, blijkens de

Memorie van toelichting bij het ontwerp der kieswet gevoegd, om te voorkomen dat een kiezer meer dan éene stem uitbrenge. De wet verbiedt daarom het aaneenhechten van *twee stembriefjes;* in het onderwerpelijk geval kan van de toepassing dezer verbodsbepaling geen sprake zijn.

Bij dit berigt van Gedeputeerde Staten zijn gevoegd de op 20 Julij ingeleverde stembriefjes, in een verzegeld paket.

Dit geschil is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 16 October 1875, n°. 13, Afdeeling II.

De heer VAN DER HEIJDEN, die zelf tegenwoordig was, lichtte dit geschil toe.

III. *het beroep, ingesteld door den heer L. G. Brocx, gepensioneerd kapitein-luitenant ter zee, Oud Minister van Marine, tegen een Koninklijk besluit, waarbij hem, met intrekking van een vroeger besluit, een burgerlijk pensioen is verleend van ƒ* 4000.

De heer C. H. B. BOOT verklaart, dat, vermits hij vroeger, als Voorzitter der 5de Afdeeling van den Raad van State, had medegewerkt tot een advies dier Afdeeling, aan den toenmaligen Minister van Koloniën, belast met de portefeuille van dien van Marine, in de quaestie over het pensioensbedrag en de toelagen, den heer Brocx toekomende, hij het gepast acht zich alsnu in *deze* Afdeeling voor de geschillen van bestuur te onthouden van medewerking tot het aan den Koning voordragen van eene beslissing in deze zaak.

Hij verlaat daarop zijne plaats en blijft als toehoorder in de zaal.

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt hierop het volgende verslag uit:

Dit geschil van bestuur is, krachtens magtiging des Konings, op den 9 September jl., bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

Bij besluit des Konings van 13 Mei 1870 werd de kapitein-luitenant ter zee L. G. Brocx, op zijn daartoe gedaan verzoek, krachtens § 1 *a* van art. 33 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126), ter zake van langdurige dienst, op pensioen gesteld onder toekenning:

a. ingevolge litt. *a* van art. 14 der wet van den 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 127) van een jaarlijksch pensioen van ƒ 1500 en

b. ingevolge de wet van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 96), voor werkelijk verblijf in militaire dienst in 's Rijks overzeesche bezittingen en tusschen de keerkringen, van eene toelage van ƒ 250 's jaars, met bepaling dat een en ander zou stilstaan zoolang genoemde Hoofd-Officier de betrekking van Minister van Marine zou bekleeden.

Bij Koninklijk besluit van 11 Maart 1874, n°. 17, werd aan den heer Brocx, als afgetreden Minister van Marine, met ingang van den 18 December 1873, toegekend:

a. krachtens art. 31 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk

gewijzigd bij de wet van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64), in verband met art. 14 litt. *a* der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 127) en art. 1 der wet van 8 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 149) een jaarlijksch pensioen ten laste van den Staat van *ƒ*4000, en

b. bovendien, krachtens de wet van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 96) eene jaarlijksche toelage van *ƒ*250 voor werkelijk verblijf in militaire dienst in 's Rijks overzeesche bezittingen en tusschen de keerkringen.

De toenmalige Minister van Financiën opperde tegen dit laatste besluit onderscheiden bedenkingen, betreffende den vorm en ook het dispositief, omdat hij vermeende, dat de hierboven bedoelde toelage is pensioen en de heer Brocx, als maximum voor zijne diensten als afgetreden Minister van Marine en als zeeofficier bewezen, te zamen slechts aanspraak heeft op een pensioen van *ƒ*4000.

Ook de Algemeene Rekenkamer achtte zich verpligt hare bedenkingen mede te deelen tegen den inhoud, voor zooveel betreft het daarin bepaalde sub 1°. *a* en *b*, als naar haar oordeel niet beantwoordende aan de wettelijke voorschriften die in dit geval van toepassing zijn. Tot staving van deze bewering zeide die Kamer, bij schrijven van 2 April 1874, gerigt aan den Minister van Marine:

»Volgens 1*a* van het besluit wordt aan den afgetreden Minister van Marine L. G. Brocx, een pensioen van *ƒ*4000 's jaars toegekend, »krachtens art. 31 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64), in verband met art. 14 litt. *a* der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 127) en art. 1 der wet van 8 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 159). Geen dezer wets-artikelen is echter op den gewezen Minister Brocx van toepassing. Wel is er geen twijfel aan of de heer Brocx heeft aanspraak op een pensioen tot het voormelde bedrag; maar door de toekenning op grond der aangehaalde wets-artikelen wordt aan dat pensioen een karakter gegeven, men zou het gemengd burgerlijk en militair pensioen kunnen noemen, dat de wet niet kent, en waardoor het denkbeeld van een zuiver burgerlijk pensioen overeenkomstig art. 11 der burgerlijke pensioenwet, waarvan hier alleen sprake kan wezen, verloren gaat. De heer Brocx toch valt geheel in de termen van art. 11 der burgerlijke wet, niet in die van art. 31, welke het besluit in de eerste plaats noemt.

Dat artikel immers handelt uitsluitend over *gepensioneerden die herplaatst zijn geworden*, en de heer Brocx was, toen hij als Minister optrad, niet gepensioneerd, maar zee-officier in werkelijke dienst. Van *herplaatsing van een gepensioneerde* was dus *niet* de rede op 4 Junij 1868, toen hij de hooge betrekking aanvaardde, waaraan het uitzigt op burgerlijk pensioen verbonden was.

Doch het Koninklijk besluit noemt ook art. 14 litt. *a* der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 27). Deze wet moet geheel buiten aanmerking blijven, daar toch, zooals hierboven is aangetoond, het pensioen met *ƒ*4000, waartoe de Minister Brocx geregtigd was, niet anders kon geregeld worden, dan naar de bepalingen der burgerlijke pensioenwet (2de en laatste alinea van art. 11).

Wat eindelijk aangaat het ingeroepen art. 1 der wet van 8 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 159) het zal genoegzaam zijn er aan te herinneren, dat deze wet, ook blijkens den considerans, alleen betrekking heeft op »militaire officieren

»der zee- en landmagt, als hoofden van ministeriele departementen afgetreden, »doch *onmiddellijk daarna* weder in militaire betrekking geplaatst," hetgeen met den heer Brocx niet het geval is geweest. Integendeel, reeds op 13 Mei 1870 had hij feitelijk de zeedienst verlaten.

Uit al het voorafgaande volgt reeds van zelve, dat den heer Brocx ten onregte is toegekend de verhooging van pensioen, onder de benaming van toelage, bedoeld onder 1*b* van het besluit van 11 Maart 1874. Het genot dier verhooging toch is bij de wet van 20 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 96) slechts verzekerd aan de *militaire officieren bij de zeemagt gepensioneerd wordende*, *overeenkomstig de bepalingen der wetten van* 28 *Augustus* 1851 (*Staatsblad* n°. 127) en 4 *September* 1853 (*Staatsblad* n°. 88).

Bij Koninklijk besluit van 11 Maart 1875, n°. 19, werd, gelet op art. 11 der wet betreffende de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 21 Mei 1873 (*Staatsblad* n°. 64), met intrekking der voormelde besluiten van den 13 Mei 1870 en van den 11 Maart 1874, ad 1^mm^ aan den afgetreden Minister van Marine L. G. Brocx, met ingang van den 18 December 1873, toegekend een burgerlijk pensioen ten laste van den Staat van *ƒ* 4000.

Tegen deze beschikking heeft de adressant zich op den 19 Julij jl. in beroep voorzien bij den Koning. In zijn adres zegt hij, dat door de intrekking van het besluit van 13 Mei 1870, niet enkel vervalt de daarbij gegeven regeling van zijn pensioen, maar bovendien en in de eerste plaats *zijn op pensioen gesteld zijn als kapitein-luitenant ter zee*, zelf, waaruit regtens zou volgen, dat hij weder verkreeg de hoedanigheid van kapitein-luitenant ter zee in werkelijke dienst, en dat wel in dier voege, dat hij geacht moet worden die hoedanigheid nooit te hebben verloren; dat dit evenwel de bedoeling niet kan zijn geweest, omdat men op een eenmaal wettig verleende op-pensioenstelling niet kan terugkomen en die op-pensioenstelling niet voor intrekking vatbaar is; — dat hij, als kapitein-luitenant ter zee op pensioen gesteld zijnde, aanspraak heeft op een pensioen van *ƒ* 1500 en eene toelage van *ƒ* 250; — dat hij later, als afgetreden Minister van Marine, een pensioen heeft verkregen van *ƒ* 4000, maar dat daardoor zijn regt op het pensioen van *ƒ* 1500 en de toelage van *ƒ* 250, niet is vernietigd; — dat wel bij de toekenning aan hem van zijn verworven pensioen als Minister had moeten zijn bepaald, dat het niet verder zou worden genoten dan te zamen met het bereids vroeger verkregen zee-officiers-pensioen tot het beloop van *ƒ* 4000 's jaars, maar dan nimmer het besluit van 13 Mei 1870 moest zijn ingetrokken; — dat voorts de daarbij toegekende jaarlijksche toelage van *ƒ* 250, gelijk de benaming »toelage" duidelijk uitdrukt, niet is een verhoogd pensioen of evenmatig deel daarvan, maar eene onder bijzonderen titel genoten renumeratie, namelijk als premie en belooning wegens militaire diensten den lande in de Overzeesche bezittingen en tusschen de keerkringen bewezen; — dat de toelage derhalve, welke buiten en boven het pensioen genoten wordt en krachtens bijzonderen titel evenzeer boven het pensioen genoten moet worden, nu dit, wegens het bekleeden van ministerieële betrekking, is gestegen tot *ƒ* 4000, als wanneer het pensioen op *ƒ* 1500 ware gebleven.

Tegen deze bezwaren is door het betrokken Departement van Marine hoofd-

zakelijk aangevoerd dat de op-pensioenstelling in 1870 onwettig was en hare formele intrekking derhalve niet onwettig; — dat toch, volgens art. 2 der voormelde wet van 28 Augustus 1851, de officier die uit de dienst der Marine in eene andere betrekking dan bij de zeemagt is overgeplaatst, zijn regt op pensioen niet meer kan doen gelden bij het Departement van Marine, maar enkel bij dat Departement waarbij hij is overgegaan; waaruit volgt, dat hij in zoodanig geval geen aanspraak meer heeft op pensioen in hoedanigheid van officier der zeemagt; maar zijne aanspraak te dier zake eerst kan doen gelden bij zijne aftreding uit de betrekking waarin hij is overgeplaatst, in overeenstemming met de bepalingen der wet op de burgerlijke pensioenen, omtrent de vergelding van diensten bij de zee- en landmagt bewezen door iemand, die laatstelijk als burgerlijk ambtenaar is gepensioneerd; — dat in dit geval derhalve de aanvraag van maritiem pensioen in 1870 als niet-ontvankelijk had moeten zijn afgewezen en een beroep op art. 33 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126) niet te pas komt, omdat volgens art. 2 der wet van denzelfden dag (*Staatsblad* n°. 127) zoodanig beroep ongegrond is; — dat de betrekking van Minister, van welk Departement ook, is eene burgerlijke betrekking; — dat hij die geen regt heeft op pensioen, ook geene op-pensioenstelling vorderen kan of aanspraak heeft op regeling van pensioen.

Omtrent de vraag, het eigenlijk onderwerp van dit geschil van bestuur, of de adressant bij zijn pensioen van *f* 4000 mag cumuleeren de toelage van *f* 250, wordt aangevoerd, dat bij de wet van 1 April 1875 (*Staatsblad* n°. 33), eene tegenovergestelde meening is aangenomen, doch, al mogt men die wet, als van latere dagteekening zijnde, buiten aanmerking laten, het toch zeker is, dat de bedoelde toelage, wegens dienst in Indië en tusschen de keerkringen, die boven het militair pensioen is toegekend, van den aanvang af, ook door den minister die de wet had voorgedragen, als werkelijk pensioen is aangemerkt, daar in de besluiten van toekenning de bepaling voorkomt, dat zij in een grootboek voor pensioenen zullen worden ingeschreven, en daar, wat meer zegt, die toelage in de begrootings-wetten voor het Departement van Marine als verhooging van pensioen is opgenomen en omschreven; dat in het wezen der zaak die toelagen dan ook niet anders zijn dan verhooging van pensioen, vermits zij volgens de wet van 1859 zelve boven het volgens de wet van 1851 verschuldigde militaire pensioen, en niet dan gelijktijdig daarmede, worden toegekend; dat de adressant regt had op pensioen, als afgetreden minister; dat hij, volgens het bepaalde bij art. 8 der wet op de burgerlijke pensioenen, in rekening kon brengen zijne diensten bij de zeemagt, met dien verstande, dat voor ieder jaar militaire dienst wordt toegekend een veertigste gedeelte van het pensioen, hetwelk, in geval van 40jarige militaire dienst, volgens de verordeningen op de militaire pensioenen zou verschuldigd zijn; — dat blijkens art. 8 van de wet op de burgerlijke pensioenen, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 21 Mei 1873, verhooging van het pensioen bij die berekening niet wordt toegelaten; — dat dit later wel is toegelaten in art. 1 § *c* der wet van 1 April 1875 (*Staatsblad* n°. 33), doch dat die bepaling niet terugwerkt, volgens het slotartikel der wet: dat in ieder geval, al werkte die uitbreiding terug, verhooging van het pensioen

voor den adressant niet in aanmerking kan komen, omdat het pensioen voor militaire dienst, de verhooging daarvan en het pensioen voor burgerlijke diensten, te zamen genomen, niet mag overtreffen de som van *f* 4000, bij de wet als maximum gesteld, welke som door den heer Brocx wordt genoten.

De heer Mr. J. Kappeijne van de Coppello treedt als gemagtigde voor den heer Brocx op.

ZEd. begint met eene herinnering aan de benoeming en de aftreding van den heer Brocx als Minister van Marine, die, wegens den langen tijd dat hij aan het hoofd van dat Departement stond, aanspraak had op het maximum van het ministerieel pensioen van *f* 4000. Hij geeft vervolgens eene korte uiteenzetting van de feiten, die tot dit geschil aanleiding hebben gegeven, waaruit blijkt dat de heer Brocx in 1870, toen hij daartoe het regt had, zich als kapitein-luitenant ter zee op pensioen heeft laten stellen, en derhalve aanspraak had op het militair pensioen van *f* 1500, welke som met het ministerieel pensioen niet kan worden gecumuleerd. Bovendien had de heer Brocx als zeeofficier aanspraak op eene toelage van *f* 250 's jaars, wegens verblijf in 's Rijks overzeesche bezittingen en tusschen de keerkringen. Het staat derhalve vast dat bij zijn pensionering in 1870 zijn regt op *f* 1500 en *f* 250 als toelage erkend moest worden. Nu moest bij de aftreding des heeren Brocx, als Minister van Marine, zijn pensioen aan eene nadere regeling worden onderworpen, dat geschied is bij Koninklijk besluit van 11 Maart 1874, waarbij hem werd toegekend een jaarlijksch pensioen ten laste van den Staat van *f* 4000, en bovendien eene jaarlijksche toelage van *f* 250, voor verblijf in 's Rijks overzeesche bezittingen.

Dat Koninklijk besluit werd bij een van 11 Maart 1875 ingetrokken en bij dat laatste werd de heer Brocx alleen gepensioneerd als Minister met *f* 4000.

Op grond daarvan, en gehoor gevende aan de wenk van den tegenwoordigen Minister van Marine, zegt pleiter, is de heer Brocx van deze beschikking in revisie gekomen.

Overgaande tot de eigenlijke bespreking der quaestie, merkt gemagtigde op, dat zich daarbij twee vragen voordoen, en wel:

1°. Kon de kapitein-luitenant ter zee Brocx, als zoodanig worden gepensioneerd, terwijl hij bekleedde de betrekking van Minister van Marine?

2°. Indien hij als gepensioneerd zeeofficier aanspraak had op de Indische toelage, bedoeld bij de wet van 20 Augustus 1859, kan en behoort hij dan die toelage te genieten boven het maximum van *f* 4000?

Die vragen, meent pleiter, staan in logisch verband, doch het komt zijns inziens voornamelijk op de laatste aan, omdat, kunnen die *f* 250 niet tegelijkertijd genoten worden, de eerste eigenlijk vervalt.

Uit dien hoofde ging pleiter eerst het karakter der toelage na, om vervolgens te onderzoeken of de heer Brocx zijn regt kon doen gelden.

En nu gelooft spreker dat de zaak zich geheel oplost in de uitlegging der wet op het verleenen eener toelage aan de militaire officieren van de zeemagt. Daarom is hij van gevoelen, dat wat het burgerlijk pensioen betreft, 't van geen

genoegzaam belang is te onderzoeken of dit getoetst moet worden aan de artikelen 11 (sprekende van het maximum) of aan art. 8 der burgerlijke pensioenwet.

Doch de vraag is: Waar de burgerlijke pensioenwet een maximum bepaalt, moet men daaronder verstaan de Indische toelage?

Nu merkt spreker op dat de wet van 1859 haar alleen toekent aan den gepensioneerden zeeoficier, zoodat de hoedanigheid van gepensioneerd te zijn, de conditie is om aanspraak op de toelage te maken, maar dat het karakter der toelage daardoor niet wordt beheerscht. Indien men toch de toelage had willen beschouwen als eene wijziging der pensioenwet van 1851, dan had men zijns inziens de wet van 28 Augustus 1851 daarmede moeten aanvullen.

Uit de geschiedenis van die wet, welke pl. put uit de destijds tusschen de Regering en de Vertegenwoordiging gewisselde stukken, betoogt hij dat die wet buiten beschouwing der pensioenwet ligt.

Spreker leidt daaruit af dat het karakter van die toelage derhalve is eene premie boven het pensioen wegens bijzondere diensten, even als zulks zijn zou bij belooning voor bepaalde heldenfeiten. De zaak wordt dus daardoor uitgemaakt, zoodat de regelen der pensioenwet in casu niet van toepassing zijn, ook omdat de toelage in geen verband staat tot den rang, het tractement of overige diensten; zij wordt als het ware geregeld volgens een vast tarief. Zij is dus wel geene lijfrente, doch eene belooning voor eene bijzondere prestatie, eene erkenning van wat gelijk staat met een heldenfeit.

Die toelage nu komt wel toe aan een gepensioneerd zee-officier, maar zij heeft een geheel ander karakter als het pensioen zelf. Hij wijst er op, dat die wet dan ook niet aangehaald is in de pensioenwet van 1851, die zelve de uitdrukking pensioen vermijdt en van eene toelage spreekt boven het pensioen.

Pleiter vraagt: wat is nu iets wat ik boven mijn pensioen geniet. Waarom zal dat voorregt eener toelage niet gelden wanneer ik krijg het maximum van het pensioen? Hij antwoordt: De bedoeling van de wet is geweest dat men ontvange eene toelage boven en buiten zijn pensioen.

Hiertegen nu wordt aangevoerd dat de wet niet spreekt van »tegelijk". Dat argument bestrijdt pleiter, waarbij hij de beteekenis nagaat van het woordje *boven.*

Ook staat hij stil bij het in de tweede plaats door het Departement van Marine aangevoerde, dat bij de omschrijving in de begrootingswet van het Departement van Marine die toelage altijd tegelijk met het pensioen behandeld is en beschouwd als verhooging van pensioen. Hij gelooft echter dat uit de inrigting der begrooting geen besluit kan worden getrokken, voor zooveel de uitlegging der wet betreft; evenmin uit het feit dat die toelagen worden ingeschreven in het grootboek voor pensioenen; dit is een administratieve maatregel, welke niets tot de uitlegging der wet afdoet.

Ook bestrijdt spreker het beweren dat de wet van 1 April 1875 hier van toepassing zou zijn. Bedoelde wet kan z. i. in deze zaak niets beslissen: integendeel, zij bewijst juist dat aan de oude wet eene andere uitlegging behoort te worden gegeven. Spreker geeft toe dat vroegere voorbeelden in regten niets bewijzen, maar hij meent, dat niettegenstaande het beroep op de begrootingen

en administratieve beschikkingen uit vroegere pensioensregeling volgt, dat de Regering zelve die toelage beschouwt als eene boven het gewone pensioen genoten.

Thans komt gemagtigde tot de behandeling van de tweede vraag. Hij stelt voorop dat men, om die toelage te kunnen genieten, de hoedanigheid moet bezitten van gepensioneerd zeeofficier.

Men zegt dat het besluit van 13 Mei 1870 onwettig is en redeneert aldus: gij hadt als kapitein-luitenant ter zee aanspraak op een pensioen, maar toch mogt gij niet gepensioneerd worden op grond van art. 2 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 127), welke wet in noodzakelijk verband staat met die van dezelfde dagteekening (*Staatsblad* n°. 126.)

Pleiter ontzenuwt de betrokken wets-artikelen ten betooge, dat de hoedanigheid van gepensioneerd officier wel aanspraak geeft op het uitkeeren van pensioen, doch bestaan kan zonder werkelijk genot van pensioen.

Art. 2 heeft betrekking op het overgaan van officieren bij eenen anderen tak van dienst. Het regelt niet het tijdstip; slechts bepaalt het waar het verzoek moet worden ingediend.

Om als militair te worden gepensioneerd moest de heer Brocx zijn verzoek indienen aan het Departement van Marine, aan het hoofd waarvan hij was geplaatst, hij was niet tot een ander departement overgegaan. Naar zijne meening is art. 2 niet toepasselijk op de hoofden van ministerieele departementen.

Spreker herinnert hierbij aan de gedachtenwisseling tusschen den Minister Blanken en den heer Storm van 's Gravesande, bij gelegenheid van de behandeling van de wet van 1862.

Viel de heer Brocx in de termen van pensioen, het verzoek daartoe kon Z. M. de Koning niet weigeren.

Pleiter houdt mitsdien de wettigheid vol van het besluit van 13 Mei 1870, als zijnde niet in strijd met art. 33 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 126), zeer zeker niet met art. 2 der volgende wet.

Het gevolg van de intrekking van het Koninklijk besluit van 1870 is dit, dat de vraag, welke de regten en verpligtingen van den heer Brocx zijn, in de lucht hangt.

Bij de intrekking van het besluit van 1870 kan onmogelijk worden gezegd, dat hij gepensioneerd is, vermits de gansche intrekking de bedoeling heeft hem die hoedanigheid te ontnemen, en dus te verklaren: gij hebt geene aanspraak op uwe toelage.

Spreker trekt dus de conclusie dat de heer Brocx, bij zijn aftreden als Minister van Marine, den rang van kapitein-luitenant ter zee zou hebben behouden.

Voorts betwist gemagtigde de stelling, dat de heer Brocx feitelijk zou zijn gepensioneerd, wegens het genieten van burgerlijk pensioen.

De regtstoestand dien het besluit van 1870 schiep veroorlooft niet, dat daarop eenzijdig mag worden teruggekomen.

Spreker gelooft niet, dat het opgaat om op een besluit, krachtens welk een officier eenmaal is gepensioneerd, na jaren terug te komen. Eenmaal genomen, moet het zijn onherroepelijk, te gereeder wijl het genomen is op een verzoek, dat een verkregen regt constateert.

De onwettigheid van het besluit evenwel voor een oogenblik aannemende, vraagt spreker, welke is de positie van den heer Brocx? Hij antwoordt dan: die van een actief zeeofficier, die zijn ontslag kan vragen als niet gepensioneerd zeeofficier. Hoe nu kan die toestand eene wettige worden genoemd, daar de heer Brocx niet genoodzaakt kan worden zoodanig ontslag alsnog aan te vragen, en evenwel toch niet door de Regering als in actieve dienst wordt beschouwd.

Op deze en andere gronden gelooft pleiter dat de noodzakelijkheid der vernietiging van het besluit van 1875 voldoende blijkt.

Blijft het besluit van 1870 bestaan, omdat niet kan gezegd worden dat de aanvrage bij een verkeerd Departement is ingediend, dan gelooft pleiter duidelijk te hebben aangetoond, dat de heer Brocx de voorwaarden heeft vervuld die de wet van 1859 voorschrijft, zoodat na het aftreden van den Minister Brocx zijn pensioen had behooren te zijn geregeld op *ƒ* 4000 met *ƒ* 250 toelage, in overeenstemming met het advies der 5e afdeeling van den Raad van State.

Hij besluit met te verklaren, dat het beroep is ingesteld ten einde eene principieele solutie te verkrijgen.

IV. *het beroep van den Raad der gemeente Echt van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij de toelating van J. H. Sevriens als raadslid is bevolen.*

De *Staatsraad* Boot brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Krachtens Zijner Majesteits magtiging is door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 22 October jl., nº. 14, 2de Afdeeling, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) de overweging aanhangig gemaakt van een adres van den Gemeenteraad van Echt, waarbij voorziening gevraagd wordt tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, bevelende de toelating van J. H. Sevriens als raadslid dier gemeente.

Nadat, ter gelegenheid der op 20 Julij jl. gehoudene stemming voor de keuze van drie leden van den Raad voor de periodieke aftreding met den eersten Dingsdag in September van dit jaar, te Echt 173 briefjes in de bus waren gevonden, ofschoon slechts 169 kiezers ter stemming waren opgekomen, en dus 4 briefjes te veel waren aanwezig bevonden, bleek, dat van die 173 stemmen — zoodat de volstrekte meerderheid was 87 — waren uitgebragt op:

P. H. Coonen	109	stemmen,
C. Jennissen	97	»
J. H. Sevriens	87	»
J. Collée	84	»
Th. Smeets	79	»

en op nog vier andere personen, elk een minder aantal stemmen.

Het stembureau verklaarde, dat Coonen en Jennissen gekozen waren, en dat er eene herstemming moest plaats hebben tusschen Sevriens en Collée. Bij die op 3 Augustus gehoudene herstemming werden door 170 opgekomen kiezers 180 briefjes ingeleverd, waarvan 1 in blanco, rest alzoo 179, waarvan 95 op Sevriens en 84 op Collée.

Na onderzoek der geloofsbrieven heeft de Gemeenteraad van Echt op 2 September jl. besloten om Sevriens voor het oogenblik niet als raadslid toe te laten, op grond, dat, na de eerste stemming, met het oog op art. 70 der kieswet, niet eene herstemming, maar eene vrije keuze had moeten plaats hebben.

Tegen die beslissing bragt Sevriens zijne bezwaren in bij Gedeputeerde Staten van Limburg, die bij hun besluit van 10 September jl., na opgave der bovenvermelde feiten, overwogen hebben: »dat op het door Sevriens en Collée bij de eerste stemming verkregen getal stemmen, respectivelijk 87 en 84, de verkregen meerderheid niet van invloed heeft kunnen zijn (kennelijk wordt bedoeld: het verschil tusschen het getal der ingeleverde briefjes en der opgekomen kiezers niet van invloed heeft kunnen zijn), aangezien, zelfs na aftrek der vier meer in de bus bevonden briefjes dan het getal gestemd hebbende kiezers, er nog respectivelijk 83 en 80 stemmen, op hen uitgebragt, overblijven, derhalve voor beiden eene meerderheid, grooter dan door Th. Smeets, die slechts 79 stemmen verkreeg, is behaald;

»dat mitsdien door het stembureau teregt eene herstemming tusschen J. H. Sevriens en J. Collée is bevolen;

»dat bij die herstemming, blijkens het proces-verbaal van opening der stembriefjes, die op 3 Augustus zijn ingeleverd, in de bus werden bevonden 180 briefjes, waarvan 1 in blanco, zijnde 10 meer dan het getal kiezers, die briefjes hebben ingeleverd, waarvan zijn ten deel gevallen aan Sevriens 95 en aan Collée 84;

»dat ook dit meerder in de bus bevonden getal briefjes, dan het getal gestemd hebbende kiezers, op de verkregen meerderheid geen invloed kan hebben gehad, vermits, na aftrek van de 10 meer bevonden briefjes van het getal stemmen, uitgebragt op Sevriens, nog overblijven 85 stemmen, zijnde dan nog éene stem meer dan op Collée zijn uitgebragt;

»dat derhalve het stembureau Sevriens na gehouden herstemming teregt als gekozen heeft geproclameerd.”

Op deze gronden hebben Gedeputeerde Staten het besluit van den Gemeenteraad van Echt tot niet-toelating van Sevriens vernietigd, en bepaald, dat hij als lid van dien Raad zal worden toegelaten.

Bij besluit van 19 September ll. heeft de Gemeenteraad van Echt zich tegen die beslissing in beroep voorzien, daarvoor als gronden aanvoerende: »dat Gedeputeerde Staten enkel schijnen te hebben in het oog gehouden, of de bij de eerste stemming te veel in de bus gevonden briefjes van invloed zijn geweest op de zamenstelling der lijst, bedoeld bij art. 11 der gemeentewet; dat art. 70 der kieswet echter gebiedend voorschrijft, dat altijd eene vrije keuze moet plaats hebben, wanneer een bureau van stemopneming heeft beslist, dat een tusschen het getal der in de bus gevonden stembriefjes en dat der kiezers, die stemden, bestaand verschil, op eene verkregen meerderheid van stemmen van invloed heeft kunnen zijn, zoodat in die bepaling niet van de zamenstelling van evenbedoelde lijst wordt gewag gemaakt; dat die invloed bij de onderwerpelijke eerste stemming heeft bestaan; en dat Gedeputeerde Staten zelven, in eene

.oortgelijke zaak, bij een brief van 3 September jl., diezelfde leer waren toegedaan."

Die brief, waarvan afschrift door den Raad bij het adres van appel werd ingezonden, houdt in, in antwoord op eene vraag van Burgemeester en Wethouders van Echt: »dat, aangezien het stembureau beslist heeft dat het tusschen het getal der in de bus gevonden briefjes en dat der kiezers, die gestemd hebben, bestaande verschil, op de verkregen meerderheid van invloed heeft kunnen zijn, volgens art. 70 der kieswet eene vrije stemming had moeten plaats hebben. Daar evenwel het stembureau, hoezeer ten onregte, eene herstemming heeft bevolen, blijft er, met het oog op art. 11 der gemeentewet, niets anders over dan die te doen doorgaan."

Gedeputeerde Staten, op het adres van den Gemeenteraad door den Minister gehoord, geven bij hunnen brief van 8 October jl. het volgende te kennen: »Als éénigen grond van bezwaar tegen onze uitspraak van 10 September jl. voert de Raad aan, dat daarbij niet zoude gelet zijn op al. 2 van art. 70 der kieswet, dewijl, met het oog op die wetsbepaling, geene herstemming, maar eene vrije keuze had behooren plaats te hebben.

»Dat de Raad, geen onderscheid makende tusschen de artt. 66 en 70 der kieswet, in dwaling verkeert, blijkt uit de processen-verbaal van stemopneming der eerste stemming en herstemming, waarvan wij de eer hebben afschriften hiernevens te voegen.

Uit die stukken zal Uwe Excellentie ontwaren, dat het meerder in de bus bevonden getal stembriefjes dan het getal kiezers, die briefjes hebben ingeleverd, zoowel bij de eerste stemming als bij de herstemming, op de verkregen meerderheid van geen invloed heeft kunnen zijn, en dat door het stembureau ook niet is beslist, dat die invloed wel heeft kunnen bestaan, maar door hetzelve onmiddellijk na afloop der eerste stemming eene herstemming is bevolen.

»Bij onze hiervoren aangehaalde, bij de stukken in afschrift overgelegde uitspraak is dan ook overwogen, dat door het stembureau teregt eene herstemming is bevolen, en dat eveneens teregt de heer J. H. Sevriens na gehouden herstemming als gekozen raadslid is geproclameerd.

»Eene nog niet afgeloopen verkiezing, waarop de Raad doelt, verkeert niet in hetzelfde, maar in een tegenovergesteld geval.

»Ten aanzien van die verkiezing toch hebben wij, op de door Burgemeester en Wethouders gedane vraag, geantwoord, dat, ingevolge art. 70 der kieswet, eene nieuwe vrije keuze moest zijn bepaald, dewijl het stembureau had beslist, dat het tusschen het getal stembriefjes en dat der kiezers, die briefjes hebben ingeleverd, bestaande verschil, op de verkregen meerderheid van stemmen van invloed heeft kunnen zijn.

»Met betrekking tot de onderwerpelijke verkiezing van den heer Sevriens doet zich juist het omgekeerde voor, daar het stembureau *niet* heeft beslist, dat het meerder bevonden getal briefjes op de verkregen meerderheid van stemmen van invloed heeft kunnen zijn, en, zoo als trouwens uit nevensgaande processen-verbaal blijkt, ook van geen invloed kan zijn geweest.

»Onder mededeeling van het vorenstaande nemen wij de vrijheid ons aan de

voorliggende uitspraak onzer vergadering, welke, naar het ons toeschijnt, geene verdere toelichting vereischt, te gedragen."

V. *het beroep van A. Rinders, te Breskens, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland van* 3 *September jl., waarbij tot zijne niet-toelating als raadslid is besloten.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! De Raad der gemeente Breskens, op 23 Augustus ll. de geloofsbrieven onderzoekende van de nieuw gekozen raadsleden, besloot tot toelating van J. van Male Dz. en tot niet-toelating van Adriaan Rinders.

Laatstgenoemde wendde zich daarop tot Gedeputeerde Staten van Zeeland, die den 3 September ll. op diens reclame uitspraak doende overwogen:

»1°. dat blijkens de mededeeling van den Burgemeester van Breskens, de reclamant gehuwd is met eene zuster van het toegelaten raadslid J. van Male Dz. en aldus de bij art. 21 verboden graad van zwagerschap tusschen deze twee verkozenen bestaat;

2°. dat zij mitsdien volgens evengemeld wetsartikel niet tegelijk leden van den Gemeenteraad van Breskens kunnen zijn;

3°. dat blijkens proces-verbaal van 21 Julij ll., bij de eerste stemming, I. van Male Dz. als lid van den Gemeenteraad, en blijkens proces-verbaal van 31 Julij daaraanvolgende A. Rinders als zoodanig bij herstemming is gekozen;

4°. dat twee personen, die elkander in den verboden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaan, en die respectivelijk bij stemming en herstemming tot leden van den Gemeenteraad zijn gekozen, niet kunnen geacht worden tegelijkertijd te zijn gekozen, zoodat hij, die bij de eerste stemming is gekozen, moet worden beschouwd als wel en teregt te zijn benoemd, al is hij dan ook de jongste van beide, en dat art. 22 der Gemeentewet op zoodanig geval niet van toepassing is;

5°. dat alzoo teregt I. van Male Dz., als bij eerste stemming gekozen, als lid van den Gemeenteraad van Breskens is toegelaten en A. Rinders als zoodanig niet is toegelaten.

Op alle welke gronden, en lettende op artikel 33 en 34 der Gemeentewet, Gedeputeerde Staten besloten de beslissing van den Gemeenteraad van Breskens, waarbij Adriaan Rinders als lid van die vergadering niet is toegelaten, te handhaven."

Tegen deze uitspraak van Gedeputeerde Staten van 3 September ll. kwam Adriaan Rinders bij een aan den Minister van Binnenlandsche Zaken gerigt adres, gedagteekend 12 September, in hooger beroep.

Hij wijst daarbij op de artt. 7—13 en andere bepalingen der Gemeentewet, ten betooge van het onderscheid dat die wet maakt tusschen verkiezing en stemming, met dien gevolge, dat wanneer, gelijk in deze het geval is, van twee personen, elkander in den verboden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaande, de jongste bij de eerste stemming en de oudste bij

herstemming gekozen is, de oudste desniettemin voor benoemd gehouden en toegelaten moet worden, omdat de keuzen, bij eene eerste en bij herstemming gedaan, als gelijktijdig geschied moeten worden beschouwd. Appellant beroept zich daarbij op zeker Koninklijk besluit van 13 November 1857, waarbij in appellants zin werd beslist.

Gedeputeerde Staten in hun berigt van 29 September jl. gedragen zich aan den inhoud hunner uitspraak van 3 September te voren.

Zij merken echter op, dat appellant huns inziens niet ontvankelijk zal behooren te worden verklaard, daar hij zich niet in hooger beroep heeft begeven tot de bij art. 36 der Gemeentewet bevoegd verklaarde magt.

In een schrijven van 26 October jl., aan 's Raads afdeeling gerigt, komt appellant nog kortelijk op zijne bij adres van 12 September gevoerde beweringen terug, zonder echter nieuwe gezigtpunten te openen.

Ik meen met dit beknopt verslag te kunnen volstaan.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Acht-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 24 *November* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot.
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendaris, Mr. L. P. Op den Hooff.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 10 November 1875, n°. 12, houdende beslissing *van het geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Aaltje Romein*, *zich noemende weduwe L. Born* (zie het verslag over deze zaak op blz. 517).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderwoopen geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Aaltje Romein, zich noemende weduwe C. Born;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 27 October 1875, n°. 70;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 6 November 1875, n°. 13, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige is geboren den 15 Mei 1832 te Zwijndrecht, dat zij nooit is gehuwd geweest, dat zij voor het laatst in November 1865 in het bevolkingsregister te Rotterdam is ingeschreven geweest, den 30 April 1866 naar de gemeente Uitwijk is vertrokken, die gemeente in October 1867 weder heeft verlaten en een zwervend leven heeft geleid, tot zij in 1873 tot gevangenisstraf veroordeeld werd en te Rotterdam die straf onderging; dat zij nà haar ontslag eerst eenigen tijd heeft vertoefd bij hare zuster te Rotterdam en bij haren zwager te Delfshaven, toen als inwonende dienstbode heeft gewoond bij eene water- en vuurvrouw op het Spinhuiswater te Rotterdam, spoedig weder van daar is vertrokken, en eindelijk den 28 Augustus 1874 door de Arrondissements-Regtbank te Leiden wegens diefstal en landlooperij is veroordeeld tot vier maanden gevangenisstraf en opzending naar een bedeiaarsgesticht; dat zij den 27 October 1874, dus ongeveer twee maanden vóór dat hare gevangenisstraf was verstreken, op last van den betrokken Officier van Justitie, als krankzinnig is overgebragt naar het gesticht Coudewater te Rosmalen;

dat het bestuur dier inrigting, daar de straftijd en dus de verpleging voor rekening van het Departement van Justitie den 26 December 1874 had opgehouden, van Onzen Commissaris in Noordbrabant aanwijzing geeft gevraagd van het domicilie, dat verder de verplegingskosten zou moeten betalen;

dat Aaltje Romijn moet geacht worden het laatst domicilie te hebben gehad te Rotterdam, waar zij als inwonende dienstbode verbleef, doch dat dit domicilie heeft opgehouden, toen zij het huis harer meesteres voor goed heeft verlaten, en dat na laatstgenoemd tijdstip geene gemeente meer kan worden aangewezen, waartoe zij in zoodanige betrekking gestaan heeft, dat die als hare woonplaats zou kunnen aangewezen worden;

Gezien de wet op het Armbestuur en de artt. 74, 75, 76 en 79 van het Burgerlijk Wetboek;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de kosten van verpleging van Aaltje Romijn in het krankzinnigen-gesticht, te rekenen van 26 December 1874, zullen worden gekweten uit de fondsen van het Rijk, tot dat einde bestemd.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) en aan de Algemeene Rekenkamer tot informatie.

's Gravenhage, den 10 November 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van den 11 November 1875, n°. 12, houdende beschikking op het *beroep van den Raad der gemeente Lith, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van* 10 *Junij* 1875, n°. 70, *waarbij goedkeuring is onthouden van het besluit van den Raad van* 15 *April* 1875, *tot onderhandschen verkoop van gemeente-eigendommen* (zie het verslag over deze zaak op blz. 528).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door den Raad der gemeente Lith bij Ons ingesteld van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 10 Junij 1875, n°. 70, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Raad van 15 April 1875, tot onderhandschen verkoop van gemeente-eigendommen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 27 October 1875, n°. 86;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 November 1875, n°. 15, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Raad van Lith op 15 April 1875 besloten heeft eenige perceelen voorpotingen, te zamen groot 58.20 aren, onder 's hands te verkoopen aan degenen die er het regt van voorpoting op uitoefenen, voor den prijs van *f* 87.22[5], waarop die perceelen door deskundigen zijn geschat;

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant op 10 Junij 1875 hunne goedkeuring aan dit raadsbesluit hebben onthouden, op grond dat het in aanmerking nemen van het regt van bepoting huns inziens geleid heeft tot eene te lage schatting van het regt van eigendom der gemeente; dat toch het zoogenaamde regt van bepoting valt in de termen van artt. 758—766 van het Burgerlijk Wetboek en dus, daar dit regt niet blijkt te berusten op eene overeenkomst en ongetwijfeld gedurende dertig jaren is uitgeoefend, de gemeente bevoegd is het na verloop van een jaar te doen ophouden;

dat de Gemeenteraad hiertegen bij Ons voorziening gevraagd heeft;

dat de Raad aanvoert dat de gronden, uit hoofde van het daarop door anderen uitgeoefende regt van bepoting, voor de gemeente weinig waarde hadden en ongeschikt waren voor publieken verkoop; dat, aangenomen de bevoegdheid der gemeente om volgens art. 766 van het Burgerlijk Wetboek te handelen, het niet billijk zou zijn van die bevoegdheid gebruik te maken nadat kort te voren aan degenen die op andere perceelen het regt van bepoting uitoefenden, die perceelen met goedkeuring van Gedeputeerde Staten zijn afgestaan; dat bovendien, al moge het regt van bepoting eenige overeenkomst hebben met het regt van opstal, het eerstgenoemde regt sedert eeuwen in de gemeente heeft bestaan en de aard van dat regt dus niet kan afhangen van de voor het

eerst in 1824 tot stand gekomen wettelijke regeling van het regt van opstal, welke ook bij hare invoering (art. 1 der wet van 25 December 1824 (*Staatsblad* nº. 78) enkel toepasselijk verklaard is op het regt van opstal na 1 Januarij 1825 tusschen partijen bedongen;

dat Gedeputeerde Staten nog nader hebben aangevoerd dat, indien het de bedoeling geweest was de bepalingen van de artt. 758—766 van het Burgerlijk Wetboek alleen toepasselijk te doen zijn op de beplantingen enz. na de invoering dier bepalingen op eens anders grond gesteld, er dan ongetwijfeld aan zou toegevoegd zijn eene bepaling van gelijke strekking als in art. 802 van het Burgerlijk Wetboek wordt gevonden;

Overwegende, dat bij het bestaan van zoo uiteenloopende opvattingen van het hier bedoelde regt van bepoting of voorpoting, bepaaldelijk wat betreft de bevoegdheid van den eigenaar van den grond om dat regt na verloop van een jaar te doen ophouden, — het niet in het belang der gemeente kan geacht worden dat aan haar toebehoorende perceelen grond, waarop dat regt wordt uitgeoefend, zouden worden afgestaan voor een prijs, die, met uitsluiting van alle mededinging, bepaald is naar eene voor de gemeente ongunstige opvatting van het genoemde regt;

dat uit dien hoofde de onderhandsche verkoop van de in het raadsbesluit van 15 April 1875 vermelde perceelen voor den daar genoemden prijs niet voor goedkeuring vatbaar is;

Gezien art. 200 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven de in het besluit van Gedeputeerde Staten van 10 Junij 1875, nº. 70, uitgesproken weigering om het zooeven genoemde raadsbesluit goed te keuren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

'sGravenhage, den 11 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3o. van den 11 November 1875, no. 13, houdende beschikking op het *beroep van den Raad der gemeente Lithoijen, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van* 10 *Junij* 1875, *waarbij hunne goedkeuring is onthouden aan het besluit van den Raad van* 22 *Mei* 1875, *tot onderhandschen verkoop van gemeente-eigendommen* (zie het verslag van deze zaak op bladz. 524).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, door den Raad der gemeente Lithoijen, bij Ons ingesteld van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 10 Junij 1875, waarbij hunne goedkeuring onthouden is aan het besluit van den Raad van 22 Mei 1875, tot onderhandschen verkoop van gemeente-eigendommen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 27 October 1875, no. 84;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 8 November 1875, no. 16, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de Raad van Lithoijen op 22 Mei 1875 besloten heeft, eenige perceelen voorpotingen, te zamen groot 1.0458 hectare, onder'shands te verkoopen aan degenen, die er het regt van voorpoting op uitoefenen, voor den prijs van *f* 199.21, waarop die perceelen door deskundigen zijn geschat;

dat Gedeputeerde Staten van Noordbrabant op 10 Junij 1875 hunne goedkeuring aan dit besluit hebben onthouden, op grond dat het in aanmerking nemen van het regt van bepoting huns inziens geleid heeft tot eene te lage schatting van het regt van eigendom der gemeente; dat toch het zoogenaamde regt van bepoting valt in de termen van art. 758—766 van het Burgerlijk Wetboek en dus, daar dit regt niet blijkt te berusten op eene overeenkomst en ongetwijfeld gedurende dertig jaren is uitgeoefend, de gemeente bevoegd is het nà verloop van een jaar te doen ophouden;

dat de Gemeenteraad hiertegen bij Ons voorziening gevraagd heeft;

dat de Raad aanvoert, dat de gronden, uit hoofde van het daarop door anderen uitgeoefende regt van bepoting, voor de gemeente weinig waarde hadden en ongeschikt waren voor publieken verkoop; dat, aangenomen de bevoegdheid der gemeente om volgens art. 766 van het Burgerlijk Wetboek te handelen, het niet billijk zou zijn van die bevoegdheid gebruik te maken, nadat kort te voren aan degenen, die op andere perceelen het regt van bepoting uitoefenden die perceelen met goedkeuring van Gedeputeerde Staten zijn afgestaan;

dat bovendien, al moge het regt van bepoting eenige overeenkomst hebben

met het regt van opstal, het eerstgenoemde regt sedert eeuwen in de gemeente heeft bestaan en de aard van dat regt dus niet kan afhangen van de voor het eerst in 1824 tot stand gekomen wettelijke regeling van het regt van opstal, welke ook bij hare invoering (art. 1 der wet van 25 December 1824 (*Staatsblad* nº. 78) enkel toepasselijk verklaard is op het regt van opstal, nà 1 Januarij 1825 tusschen partijen bedongen;

dat Gedeputeerde Staten nog nader hebben aangevoerd dat, indien het de bedoeling geweest was de bepalingen van de artt. 758—766 van het Burgerlijk Wetboek alleen toepasselijk te doen zijn op de beplantingen enz., nà de invoering dier bepalingen op eens anders grond gesteld, er dan ongetwijfeld aan zou toegevoegd zijn eene bepaling van gelijke strekking, als in art. 802 van het Burgerlijk Wetboek wordt gevonden;

Overwegende, dat bij het bestaan van zoo uiteenloopende opvattingen van het hierbedoelde regt van bepoting of voorpoting, bepaaldelijk wat betreft de bevoegdheid van den eigenaar van den grond om dat regt na verloop van een jaar te doen ophouden, het niet in het belang der gemeente kan geacht worden, dat aan haar toebehoorende perceelen grond, waarop dat regt wordt uitgeoefend, zouden worden afgestaan voor eenen prijs, die, met uitsluiting van alle mededinging, bepaald is naar eene voor de gemeente ongunstige opvatting van het genoemde regt;

dat uit dien hoofde de onderhandsche verkoop van de in het raadsbesluit van 22 Mei 1875 vermelde perceelen voor den dáár genoemden prijs niet voor goedkeuring vatbaar is;

Gezien art. 200 der gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven de in het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 10 Junij 1875, nº. 102, uitgesproken weigering om het zooeven genoemde raadsbesluit goed te keuren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 11 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4°. van den 14 November 1875, n_0. 14, houdende beschikking op het *beroep van den Gemeenteraad van Fijnaart en Heijningen*, *tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van* 7 *Mei* 1875, G, *n°.* 153, *bekrachtigende de uitspraak van den schoolopziener in het XI district*, *waarbij de openbare lagere school te Heijningen is verklaard schadelijk te zijn voor de gezondheid der leerlingen* (zie het verslag van deze zaak op bladz. 536).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Fijnaart en Heijningen tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 7 Mei 1875, G, n°. 153, bekrachtigende de uitspraak van den schoolopziener in het XI district, waarbij de openbare lagere school te Heijningen is verklaard schadelijk te zijn voor de gezondheid der leerlingen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 November 1875, n°. 76;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 12 November 1875, n°. 40, 5de Afdeeling;

Overwegende:

dat de schoolopziener in het elfde district van Noordbrabant, bij besluit van 23 Julij 1874, het locaal voor openbaar lager onderwijs te Heijningen heeft verklaard schadelijk voor de gezondheid der leerlingen, uit hoofde van zijn vochtigen toestand, het gemis van behoorlijke ventilatie en onvoldoende verlichting;

dat Gedeputeerde Staten, na een nieuw zelfstandig onderzoek, de verklaring van den schoolopziener hebben bekrachtigd;

dat de Gemeenteraad tegen dit besluit van Gedeputeerde Staten, waarvan hij de kennisgeving den 25 Mei 1875 heeft ontvangen, den 1 Junij daaraanvolgende, dus binnen den bij de wet gestelden termijn, bij Ons beroep heeft ingesteld, bewerende dat het schoollokaal niet vochtig is, en aanbiedende om eenige verbetering aan te brengen;

dat de Hoofdingenieur van den Waterstaat en de Arrondissements-ingenieur hebben verklaard dat het schoollokaal staat op het buitenbeloop van den ouden Heijningschen dijk, onder een kap met de woning van den hoofdonderwijzer, dat het niet van eene zoldering is voorzien, dat het buitenbeloop van den dijk met eene hoog opgaande haag en verder allerhande planten is begroeid, waardoor de gelegenheid tot opdroogen veel is benomen; dat de muren van het gebouw blijken van vochtigheid dragen; dat aan den binnenkant van het gebouw de vochtigheid merkbaar is aan de in de kast geborgen boeken, en aan de kaarten die aan de muren hangen; dat digt bij het gebouw eene sloot is die, bij warm weder, veel stank veroorzaakt; dat de lage ligging van het

gebouw bij den hoogen dijk de toestrooming van lucht verhindert; dat de toegangen naar de school zeer slecht zijn, en dat ook de inwendige inrigting veel te wenschen overlaat; dat de Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezigt in Noordbrabant en Limburg heeft verklaard dat het schoollokaal hoegenaamd niet aan de eischen der hygiène beantwoordt;

dat onder die omstandigheden Gedeputeerde Staten teregt de verklaring van den schoolopziener hebben bekrachtigd, en hebben uitgemaakt dat de gebreken zoodanig schadelijk voor de gezondheid zijn, dat de school daarom onmiddellijk behoort te worden gesloten;

dat het aanbod van den Gemeemteraad, om verbeteringen aan te brengen, op de beslissing in deze geen invloed kan uitoefenen, daar op dit oogenblik het enkel de vraag is, of het schoollokaal in zijn tegenwoordigen toestand teregt is afgekeurd;

Gezien art. 4 der wet van 13 Augustus 1857 (*Staatsblad* n°. 103);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het bovenvermeld besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 7 Mei 1875, en het daartegen ingesteld beroep ongegrond te verklaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 14 November 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

5°. van den 16 November 1875, n°. 10, houdende beschikking op het *beroep ingesteld door J. A. Wegkamp, te Ambt-Almelo, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel, van* 29 *April* 1875, *n°.* 1539/1066, *waarbij aan de firma B. ten Bruggencate & Zoon vergunning is verleend tot het oprigten van eene door stoom gedreven weverij, wattenfabriek, verwerij en krasserij, op het perceel, kadastraal bekend seetie H, n°.* 1708 (zie het verslag van deze zaak op bladz. 442).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. A. Wegkamp te Ambt-Almelo, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 29 April 1875,

n°. 1539/1066, waarbij aan de firma B. ten Bruggencate & Zoon, vergunning is verleend tot het oprigten van eene door stoom gedreven weverij, wattenfabriek, verwerij en krasserij, op het perceel, kadastraal bekend sectie H, n°. 1708;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 3 November 1875, n°. 75;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 13 November 1875, n°. 49, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat de firma ten Bruggencate & Zoon vroeger op het genoemde perceel heeft uitgeoefend eene stoomspinnerij;

dat die fabriek gedeeltelijk door brand is vernield, en dat zij toen aan Gedeputeerde Staten vergunning heeft verzocht, om in plaats daarvan te mogen oprigten eene door stoom gedreven weverij, wattenfabriek, verwerij en krasserij;

dat J. A. Wegkamp zich tegen de inwilliging van dat verzoek heeft verzet, op grond dat hij is eigenaar van het onmiddellijk aangrenzend perceel, waarop, aan den kant der fabriek, een huis met twee woningen staat, en dat de fabriek hem ondragelijken last en groote schade zal veroorzaken;

dat bij het gehouden onderzoek de commodo et incommodo geen der opgeroepen naburen zich tegen het oprigten der fabriek heeft verzet;

dat Gedeputeerde Staten daarop de verlangde vergunning hebben verleend, onder voorwaarde o. a. dat in het nieuwe aan te bouwen gedeelte der fabriek, grenzende aan het perceel van Wegkamp, geen stoomketel of stoomwerktuig mag worden geplaatst;

dat de adressant nu aan Ons heeft verzocht, dat die voorwaarde in dier voege moge worden aangevuld, dat het verboden zal zijn in het nieuw gebouwde gedeelte der fabriek werktuigen te hebben door stoom gedreven, bewerende, dat de fabrikant voornemens is om dáár de zoogenaamde duivels- of zuiveringsmachines te plaatsen voor de wattenfabriek, die hem met veel meer last en gevaar bedreigen dan de stoommachine zelve;

dat door den Hoofdingenieur van den Waterstaat in de provincie Overijssel, na een ingesteld plaatselijk onderzoek, is verklaard, dat de muur van het nieuwe gedeelte der fabriek geheel vrij staat en op 0.05 meter afstand van den muur der woningen van Wegkamp; dat dreuning of beweging in die woningen ten gevolge van de werking der genoemde machines niet is te vreezen; dat ook geene schade daardoor aan die woningen zal worden toegebragt; dat alleen het brommend en gonzend geluid der werktuigen in de woningen van Wegkamp zal worden gehoord;

dat onder dusdanige omstandigheden, appellants bezwaren er niet toe kunnen leiden om het tot stand komen der hier bedoelde fabriekzaak te belemmeren;

Gezien het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824, (*Staatsblad* n°. 19) en de wet van 2 Junij 1875, (*Staatsblad* n°. 95).

Hebben goedgevonden en verstaan:

met bevestiging van het dispositief van het bovenvermeld besluit van Gede-

puteerde Staten van Overijssel van 29 April 1875, de daarbij verleende vergunning te handhaven, onder voorwaarde:

a. dat de voormelde stoomweverij, wattenfabriek, verwerij en krasserij binnen zes maanden na dagteekening dezes in werking moet zijn;

b. dat in het nieuw aangebouwde gedeelte der fabriek geen stoomketel of stoomwerktuig mag worden geplaatst;

c. dat geene stof- of luchtpijpen nader dan 15 meter uit het eigendom van J. A. Wegkamp mogen worden aangebragt.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 16 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

6°. van 16 November 1875, n°. 7, houdende beslissing over *het geschil tusschen de gemeenten Amsterdam en Sloten*, *over de woonplaats van de arme krankzinnige Hendrika Maria Spaan* (zie het verslag over deze zaak op blz. 543).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil over de woonplaats van de arme krankzinnige Hendrika Maria Spaan;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 3 November 1875, n°. 85;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 13 November 1875, n°. 12, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat de genoemde behoeftige is geboren den 17en September 1838, in de gemeente Nieuwer-Amstel; dat zij echter vóór vele jaren hare geboorteplaats heeft verlaten en zich heeft gevestigd in de gemeente Sloten;

dat zij den 10 October 1874 een getuigschrift van verandering van werkelijke woonplaats te Sloten heeft aangevraagd om zich te vestigen te Amsterdam, en

dat den 23 October d. a. v. door den Wethouder, ambtenaar van den burgerlijken stand te Amsterdam, mededeeling is gedaan aan den ambtenaar van den burgerlijken stand te Sloten, dat H. Spaan zich had gevestigd te Amsterdam;

dat niet is gebleken dat zij weder van woonplaats is veranderd vóór zij, in het voorjaar van 1875, het land heeft verlaten en in Frankrijk in een krankzinnigengesticht is opgenomen;

dat door het gemeentebestuur van Amsterdam wel is beweerd dat de bedoelde vrouw slechts dáár gekomen zou zijn om giften in te zamelen ten einde een voorgenomen reis naar Rome te kunnen doen; dat zij ingeschreven zou geweest zijn in het register voor logementen; dat zij beschouwd werd als eene doortrekkende persoon en dat haar verblijf te Amsterdam slechts een tijdelijk karakter zou gehad hebben;

dat echter dit beweren wordt weersproken door het tweeledig feit der werkelijke woning te Amsterdam, gevoegd bij het uit de gedane aanvrage te Sloten en overlegging te Amsterdam van meergemeld getuigschrift gebleken, voornemen om naar laatstgenoemde gemeente hare woonplaats over te brengen;

Gezien de wet op het armbestuur en de artt. 74, 75 en 76 van het Burgerlijk Wetboek;

Hebben goedgevonden en verstaan:
te beslissen dat Hendrika Maria Spaan, tijdens zij krankzinnig werd, alsnog hare woonplaats had te Amsterdam.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

's Gravenhage, den 16 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. het *beroep*, *ingesteld door A. J. Claessen c. s.*, *te Breda*, *tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van* 30 Augustus 1875, nº. 10, *waarbij aan J. J. Bol vergunning is verleend tot het oprigten eener slagterij op het perceel sectie* A nº. 959.

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! J. J. Bol, te Breda, die tot dusverre eene slagterij had, even

als vroeger zijn vader, in een elders gelegen, doch thans verkocht, perceel binnen die gemeente, heeft thans vergunning van Burgemeester en Wethouders van Breda verzocht tot oprigting van zoodanige slagterij aldaar in de Langebrugstraat, kadastraal sectie A, n°. 959.

Bij het op 16 Augustus jl. gehouden onderzoek *de commodo et incommodo* werden tegen die oprigting bezwaren ingediend door A. J. Claessen, eigenaar van het huis wijk B, n°. 240, daarbij in hoofdzaak te kennen gevende: dat het vuilnis en de afval van het geslagte vee door het riool van zijn gemeld huis zou moeten ontvangen worden, hetwelk, gelijk ook het ruimen der zoogenaamde bloedputten, in de zomermaanden vooral, een ondragelijken stank veroorzaakt, terwijl het aanhoudend geloei van het ter slagting bestemde vee voor de nachtrust en vooral bij ziekten zeer hinderlijk is.

Vervolgens zijn verschenen de hierna genoemde ingezetenen, wier woningen tegen de op te rigten slagterij zijn gelegen en die de volgende bezwaren hebben ingebragt, namelijk:

A. Piron, strooboedenfabrikant, dat door den ondragelijken reuk van het ruimen van den put, waarin afval, vuilnis, enz. geborgen wordt, zijne hoeden zullen bedorven worden, die in de tegen de slagterij grenzende werkplaats gefabriceerd worden;

F. J. Specht, zijnde de huurder en bewoner van het perceel, waarvan Claessen eigenaar is, — dat zijne goederen, bestaande in fijne galanteriën en gas-ornamenten, zich bevindende in het magazijn, tegen de slagterij gelegen, aan bederf onderhevig zijn; en

F. Meulensteen, dat de ondragelijke reuk van het ruimen van den mestput bij het bestaan van nog andere slagterijen en vischwinkel in die buurt, op de algemeene gezondheid nadeelig zal werken.

En verzoeken zij allen de aangevraagde vergunning tot het oprigten dier slagterij niet toe te staan.

Burgemeester en Wethouders van Breda hebben intusschen, na den Gemeente-Architect en den Commissaris van Politie alsnog te hebben gehoord, bij beschikking van 30 Augustus ll., de gevraagde vergunning aan J. J. Bol verleend, en zulks onder de navolgende voorwaarden:

1°. dat het bloed van het geslagte vee in losse gesloten vaten of potten worde opgevangen;

2°. dat de mestbak moet worden aangelegd op minstens vijf decimeters van de erven van de belendende eigenaren, en waterdigt gemetseld moet zijn en een dito gemetselden bodem moet hebben; alsmede gesloten met een vast deksel van metaal of hout;

3°. dat de ruiming van den mestbak moet plaats hebben in voege zoo als bij de artt. 50 en 51 der algemeene politie-verordening voor de gemeente Breda voor de ruiming van secreten is voorgeschreven;

4°. dat het werkwater uit de slagterij, alvorens in het bestaande riool te loopen, moet worden geleid in een waterdigt gemetselden put of bak, voorzien van een stortmuur en ijzeren rooster, geheel ingerigt volgens een door den adressant te leveren en door Burgemeester en Wethouders goed te keuren plan;

5°. dat de inrigting binnen zes maanden zal moeten voltooid zijn, en niet in werking mogen worden gebragt, dan nadat uit een locaal onderzoek door of van wege Burgemeester en Wethouders blijkt, dat de bovenstaande bepalingen behoorlijk zijn in acht genomen.

Tevens werd door Burgemeester en Wethouders bevolen, dat van deze vergunning aan den verzoeker afschrift zal worden uitgereikt met een gewaarmerkt exemplaar van de beschrijving van de plaats, waar de slagterij zal worden opgerigt, en van de plattegrond-teekening.

Tegen deze vergunning, door Burgemeester en Wethouders op 30 Augustus verleend, zijn bij den Koning, onder dagteekening van 11 September ll., in hooger beroep gekomen A. J. Claessen, Specht en Piron.

Appellanten zetten daarbij op nieuw in het breede hunne bezwaren, hiervoren reeds opgenoemd, uiteen, de opmerking makende, dat ter beoordeeling dier bezwaren op den voorgrond moet staan niet de slagterij op zich zelve, maar hare noodwendige gevolgen, welke laatsten, volgens appellanten, door Burgemeester en Wethouders niet in ernstige overweging schijnen genomen te zijn.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van 7 October jl., vereenigen zich met de zienswijze in deze van het gemeentebestuur van Breda, en zijn van oordeel, dat de bezwaren van adressanten zijn ongegrond; dat in de voorwaarden, waaronder de vergunning op 30 Augustus verleend werd, voldoende waarborgen gevonden worden tegen hinder en schade, hetzij voor de bewoners der nabijgelegene panden, hetzij voor de openbare gezondheid.

Door de belanghebbenden Claessen, Specht, Meulesteen en Piron zijn bij 's Raads Afdeeling memoriën ingediend, welker inhoud strekt om de reeds ontwikkelde bezwaren nogmaals aan te dringen.

In het belang van J. J. Bol zijn bij 's Raads Afdeeling ingekomen twee schriftelijke verklaringen, de eene van bewoners van perceelen in de buurt, waar Bol tot dusverre eene slagterij had, de andere van bewoners nabij de thans op te rigten slagterij woonachtig: de eerste verklaren, dat zij nimmer overlast gehad hebben; de anderen, dat zij in de toekomst geen overlast van de slagterij duchten.

De heer Mr. H. M. van Andel, Advokaat te 's Gravenhage, wenscht als gemagtigde van den belanghebbende J. J. Bol diens verzoek, aan Burgemeester en Wethouders van Breda gedaan, nog met een enkel woord te adstrueren, en de bezwaren, daartegen door appellanten aangevoerd. te wederleggen.

Het besluit, waarbij de vergunning is gegeven, is van den 30 Augustus 1875; en nu komt het aan spreker voor, dat, als de Raad van State de geopperde bezwaren toetst aan de voorwaarden, die gesteld zijn, die bezwaren van zelve vervallen.

Hij beroept zich op de eerste voorwaarden zoo als ze hierboven zijn vermeld, en doet uitkomen, dat het door de voorgeschreven inrigting van den mestbak het werkelijk onmogelijk is, dat daaruit een verpestende stank kunne voortkomen. En ook de verontreiniging van den bodem is door zulk een waterdigten mestbak met gemetselden bodem onmogelijk.

De derde voorwaarde: »dat de ruiming van den mestbak moet plaats hebben, in voege zoo als bij de artt. 50 en 51 der algemeene politie-verordening voor de gemeente Breda voor de ruiming van secreten is voorgeschreven," beteekent met andere woorden, dat die ruiming geschiede met zoo min mogelijk bezwaar voor de buren en des nachts.

Ook de vierde voorwaarde is van dien aard, dat zoowel vloeijende als meer vaste stoffen eerst vergaderd worden in een put. Het bezwaar dus, dat de faecale stoffen in het riool zouden loopen, is volkomen ongegrond.

Eindelijk geeft de vijfde voorwaarde voldoende waarborgen, dat aan alle overige voorwaarden voldaan wordt en dus alle bezwaren komen te vervallen.

Gemagtigde wederlegt nog het bezwaar van het loeijen der koeijen.

III. *het beroep van J. J. Feddes, te Kiel-Windeweer, gemeente Hoogezand, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Groningen, waarbij is afgewezen zijne reclame tegen den legger der wegen en voetpaden in de gemeente Hoogezand.*

De *Staatsraad* DE JONGE brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Door Burgemeester en Wethouders der gemeente Hoogezand werd aan Gedeputeerde Staten der provincie Groningen, naar aanleiding van art. 15 van het provinciaal reglement op het toezigt der wegen in die provincie van 10 Julij 1854 (*Provinciaal blad* n°. 61), ter goedkeuring ingezonden een gewijzigde legger in duplo, door den Raad dier gemeente vastgesteld, vergezeld van een daartegen door J. J. Feddes, te Kiel-Windeweer (gemeente Hoogezand), ingediend bezwaarschrift en daarop door den Gemeenteraad genomene beslissing.

Tegen dien legger had en heeft nog groot bezwaar de appellant in deze, voormelde J. J. Feddes, omdat daarop onder n°. 35 gebragt is zeker voetpad, dat loopt over het door appellant als eigenaar gebruikt wordend land in de rigting van Nieuw-compagnie naar Vossenburg (gemeente Hoogezand), aanvang nemende bij den straatweg van Hoogezand naar Zuidlaren tot aan het huis van zekeren Albert Brouwer, ter lengte van 993 meter, ter breedte van 1 meter, en afgebroken door daarin gelegen wijksdraai en drie vonders.

Nadat J. J. Feddes zich met zijne bezwaren ook tot Gedeputeerde Staten had gerigt, namen deze, na Burgemeester en Wethouders van Hoogezand nader te hebben gehoord, onder dagteekening van 19 Maart jl., het navolgende besluit:

»Gedeputeerde Staten van Groningen,

»Overwegende, dat de inzender van de bezwaarschriften, J. J. Feddes, beweert, dat het voetpad, onder n°. 35 op den legger voorkomende, voor zoover dit over zijn land loopt, daarop ten onregte als publiek voetpad, en ten zijnen laste, is gebragt:

»1°. omdat dáár ter plaatse nooit een publiek voetpad heeft bestaan;

»2°. omdat, bij de invoering van het in deze provincie vigerend reglement op het toezigt der wegen, dit voetpad niet op den legger is gebragt, en, na de vaststelling van den primitieven legger, geen voetpad op den legger kan

worden gebragt, hetzij door het publiek gezag, hetzij door concessie van wege het publiek gezag;

»3°. omdat het niet-voorkomen op den legger is bewijs, dat bedoeld pad geen publiek voetpad is;

»4°. omdat de schriftelijke verklaringen van onderscheidene personen, dat dit voetpad sedert onheugelijke jaren over het land van adressant heeft geloopen, geen geldig bewijsmiddel is, maar alleen het al of niet voorkomen op den legger in deze moet beslissen: redenen waarom adressant verzoekt, dat de legger niet worde goedgekeurd;

»Overwegende, dat daarentegen door Burgemeester en Wethouders wordt te kennen gegeven:

»1°. dat het bewuste voetpad sedert onheugelijke jaren tot gemeene dienst van allen is bestemd, zoo als uit de schriftelijke verklaringen van eene menigte personen, waaronder van hooge jaren, blijkt;

»2°. dat niet alleen door de andere eigenaren van landen, waarover het pad loopt, in het onderhoud daarvan is voorzien, maar ook steeds door adressant en zijne voorgangers;

»3°. dat, ofschoon het dus zeer lang vóór de invoering van het reglement bestond, echter is verzuimd, bij de invoering van het reglement, het op den legger te brengen;

»4°. dat daarom evenwel de Raad wel het regt heeft om een voetpad, dat verzuimd is op den primitieven legger te brengen, daarop later te plaatsen, omdat hij het regt heeft suppletoire kohieren te maken, en volgens art. 25 van meergemeld reglement verpligt is alle tien jaren nieuwe kohieren op te maken, te putten uit vroegere kohieren, mitsgaders uit de opgaven van dat jaar, *met verbetering van bevonden gebreken;*

»Overwegende, dat, ingevolge art. 19 van het reglement op het toezigt der wegen, de legger strekt tot grondslag en uitwijzing over het regt en de verpligtingen tot uitoefening van de schouwing der wegen, daarop voorkomende; weshalve het in deze de vraag is, of het quaestieuse voetpad is een object, tot gemeene dienst van allen bestemd, in voege bedoeld bij art. 1 van gezegd reglement;

»Overwegende, dat uit de schriftelijke verklaringen van een groot aantal personen, waaronder van tachtig jaren oud, overtuigend blijkt, dat bedoeld pad, zoover hun geheugen reikt, heeft bestaan;

»Overwegende, dat ook de rigting van het pad, loopende van af den zoogenaamden Vossenberg, waar onderscheiden huizen staan, tot aan den straatweg van Hoogezand naar Zuidlaren, blijkt, dat er ten allen tijde behoefte aan dat pad heeft bestaan en nog bestaat, aangezien het bij evengenoemden straatweg in verbinding komt met een van dáár, langs het Compagniester diep bijna lijnregt loopend voetpad naar de hoofdplaats van de gemeente Hoogezand, zoodat de bewoners van Vossenberg, bij het niet-bestaan van het betwist voetpad, niet anders dan langs een grooten omweg over Zuidlaarderveen of langs de Kijlster-plaatsen, aldaar zouden kunnen komen;

»Overwegende, dat het niet-brengen op den legger van een voetpad, dat

reeds lange jaren vóór de invoering van het reglement op het toezigt der wegen in dit gewest tot gemeene dienst van allen bestond, om welke reden dit ook moge zijn verzuimd, geen beletsel is, het thans daarop te brengen;

»Overwegende daarenboven, dat voor het beweren van den Raad, dat het meergemelde voetpad sedert lange jaren een publiek voetpad is geweest, allezins pleit het bestaan van eene onder schouw staande loopbrug, blijkbaar zeer oud, over eene wijk, onmiddellijk bij den straatweg van Hoogezand naar Zuidlaren, bij de eigenaren van die wijk in onderhoud, welke brug dáár geheel doelloos zoude gelegen hebben en nog liggen, indien er aan weêrskanten daarvan geen openbaar voetpad aanwezig was;

»Overwegende, dat dien ten gevolge het bezwaar van adressant ongegrond moet worden geacht, en er ook overigens geene redenen bestaan om de goedkeuring aan den legger te onthouden;

»Is goedgevonden:

»1°. enz.

»2°. bij extract dezer aan den adressant J. J. Feddes te berigten, dat er geene termen zijn gevonden, aan zijn verzoek het verlangde gevolg te geven."

Tegen voormelde beslissing van Gedeputeerde Staten van 19 Maart is J. J. Feddes, krachtens art. 65 van meergemeld reglement van 1854, bij Zijne Majesteit gekomen in hooger beroep, daarbij nader adstruerende en voor zooveel noodig aanvullende zijne bezwaren, hiervoren reeds opgenoemd.

Appellant vangt aan met te betoogen, dat art. 19 van het reglement op het toezigt der wegen in de provincie Groningen niet toelaat, hier andere bewijsmiddelen te bezigen; buiten het bewijs van den goedgekeurden legger, wil hij geene andere bewijsmiddelen hebben toegelaten, omdat volgens het aangehaald artikel de legger, en de legger alleen, tot grondslag en uitwijzing van het regt en de verpligting tot uitoefening van de schouwing strekt.

Gedeputeerde Staten, in hun ambtsberigt van 3 September ll., merken deswege op, dat de adressant hier de strekking miskent van art. 19. Het wil niets anders zeggen, dan dat, wat op den legger is *geplaatst*, aan toezigt of schouwing is onderworpen; eenmaal op den legger geplaatst, is het toezigt of de schouwing van het voorwerp eene uitgewezene zaak.

Eene andere vraag is het echter, en deze geldt hier — zeggen Gedeputeerde Staten — of een voetpad niet op den legger mag worden *gebragt*, wanneer de openbaarheid van dat voetpad door eenig bewijsmiddel kan worden bewezen.

Ging des adressants leer op, het gevolg zoude zijn, dat in geen geval in een bereids goedgekeurden legger eenige aanvulling ten aanzien van de uitoefening van de schouwing over eenig object konde plaats hebben; de primitieve inhoud van dien legger, hoe vicieus ook, zou onveranderd elken toestand, ook een niet-bestaanden toestand, blijven beheerschen.

Dat zoowel het openbaar belang als bijzondere belangen door deze opvatting geschaad zouden worden, is volgens Gedeputeerde Staten duidelijk.

Vervolgens voert de adressant onderscheidene grieven aan tegen het geleverd getuigenbewijs ten aanzien van de openbaarheid van het voetpad in geschil.

Het is eene *schriftelijke* verklaring, zegt hij; doch — aldus merken Gedepu-

teerde Staten wederom op — hij blijft in gebreke aan te toonen, dat alleen *mondelinge* verklaringen geloof zouden verdienen. Die getuigen, zegt appellant, zijn aangezocht door het gemeentebestuur van Hoogezand. Is dan, vragen Gedeputeerde Staten, elke getuigenis of verklaring, wanneer zij op verzoek wordt afgegeven, juist daarom verdacht?

Dat de getuigen belang hadden bij het bestaan van het publiek voetpad, wordt, zeggen Gedeputeerde Staten, eenvoudig beweerd, niet bewezen. Gedeputeerde Staten kunnen hier geen ander belang aannemen, dan dat, hetwelk elk ingezetene als zoodanig bij de openbare wegen en voetpaden der gemeente heeft; maar *dit* belang zal de verklaringen dier getuigen wel niet verdacht maken.

Wat appellants bewering aangaat, dat de getuigen in de war zijn gebragt, en dat zij het oog hebben op een *ander* voetpad dan waarover het geschil loopt, ook deze — zeggen Gedeputeerde Staten — door niets gestaafde bewering wordt voldingend ontzenuwd door de schriftelijke verklaring van niet minder dan dertig ingezetenen van Kiel-Windeweer en Nieuwe Compagnie, gedagteekend den 10 November 1874. Duidelijk blijkt daaruit, volgens Gedeputeerde Staten, dat het voetpad, door die getuigen bedoeld, onder anderen ook loopt over de landerijen van J. J. Feddes. De kracht dier verklaring wordt nog versterkt, doordien zij is afgelegd, *nadat* en *omdat* de adressant het wilde doen voorkomen, dat de beide verklaringen van den 16 September te voren op eene feitelijke dwaling rustten. Deze beide verklaringen worden, volgens Gedeputeerde Staten, ook wat betreft de aanduiding van het terrein in geschil, volkomen bevestigd en versterkt door de verklaring van den 10 November daaraanvolgende.

De bedoelde drie verklaringen worden door Gedeputeerde Staten bij hun ambtsberigt *in originali* overgelegd.

Vervolgens betoogt de adressant, dat de behoefte aan het pad in geschil geen zelfstandig bewijsmiddel kan zijn.

Gedeputeerde Staten stemmen hem dit gaarne toe, en hebben het in hun besluit van Maart jl., ook *als zoodanig* niet gebezigd. Zij hebben, — zeggen zij, — *ook* de rigting in aanmerking genomen, als pleitende voor de juistheid der verklaringen, dat het bestaande voetpad was en is een *publiek* pad. Bleek het toch, dat een publiek voetpad dáár ter plaatse geen *raison d'être* had of ooit kon gehad hebben, het vermoeden zou daaruit kunnen worden afgeleid, dat er werkelijk ook geen zoodanig publiek voetpad had bestaan. Alleen in dit redeverband is de betrekkelijke overweging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

De bewering van dat Collegie, dat eene oude, onder schouw staande loopbrug over eene wijk geheel doelloos dáár zoude liggen, bijaldien aan weerszijden van die loopbrug geen publiek voetpad bestond, wordt vooreerst bestreden met eene ontkenning. Tot staving derhalve van het door Gedeputeerde Staten aangevoerd feit, leggen zij over een extract uit het kohier van onderhoudpligtigen der wegen en voetpaden in de gemeente Hoogezand dd. 5 Junij 1856, waaruit blijkt, dat onder het volgnommer 2189 voorkomt, als ten laste van J. Bulle en E. H. Veerkamp, *de wijksdraai*, gelegen in het voetpad ten westen van het diep te Nieuwe Compagnie.

Deze wijksdraai is dan ook nu weder, zonder eenig verzet van zijde der onderhoudpligtigen, gebragt op den gewijzigden legger onder n°. 35, als kunstwerk in het voetpad van Nieuwe Compagnie naar Vossenberg, het pad in geschil.

Uit het feit, dat wel de loopbrug of draai en niet het voetpad tot dusver als publiekregtelijk object bekend staat, leidt echter de adressant de gevolgtrekking af, dat het ongelooflijk, onverklaarbaar en hoogst onwaarschijnlijk zoude zijn, hier aan een administratief verzuim ten aanzien van het voetpad te denken.

Aan Gedeputeerde Staten dunkt het tegendeel. Het laat zich gemakkelijk verklaren, dat een openbaar voetpad in eene zandstreek, aan een uithoek der gemeente gelegen, ligt aan de schouwing van het administratief gezag ontsnapt, omdat het onderhoud van zoodanig voetpad weinig of niets beteekent, en dus daarover zelden of nooit klagten inkomen.

Dit is echter, zeggen Gedeputeerde Staten, niet het geval met eene loopbrug, gelegen in een zoodanig voetpad. Zoodra zij in zeer defecten toestand geraakt, wordt de communicatie onveilig, zoo niet geheel verbroken; en van daar, dat zoodanige draaijen of loopbruggen minder aan de aandacht van het administratief gezag ontgaan.

Appellants beweren, dat het bestaan van eene zoodanige, onder schouw staande, loopbrug in het voetpad slechts een zwak vermoeden zou opleveren, beantwoorden Gedeputeerde Staten met een beroep op het Koninklijk besluit van den 23 Maart 1863, houdende beschikking op een beroep van Jhr. F. E. von Weiler (1) van een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland over het brengen van zeker voetpad op den legger der wegen in de gemeente Huissen, bij welk besluit mede wordt geargumenteerd uit het feit, dat de tot het quaestieus voetpad leidende vonder door een zeker Polderbestuur werd onderhouden.

Uit dit feit namelijk wordt naar het inzien van Gedeputeerde Staten teregt afgeleid, dat het aldaar bedoeld voetpad niet enkel bestond tot het eigen gerief van de eigenaren van het pad en het door het publiek slechts bij gedoogen van de eigenaren zoude zijn gebruikt.

De adressant voert nog twee argumenten aan tot staving van de juistheid van zijn beroep.

Vooreerst wijst hij er op, dat vóór 1854, tijdens de vaststelling van den legger, het voetpad in geschil niet voorkwam op het toen vigerend kohier van publieke wegen en voetpaden, wat wel het geval had moeten zijn, indien het een onder schouw staand pad ware geweest.

Gedeputeerde Staten antwoorden hierop, dat het zich hieruit gereedelijk laat verklaren, hoe in der tijd verzuimd is het voetpad op den legger te brengen; eene andere gevolgtrekking kan, althans behoeft uit dit feit niet te worden afgeleid. Immers volgens art. 1 van het reglement worden onder wegen en voetpaden niet alleen alle wegen en voetpaden verstaan, waarover bij de in-

(1) Zie Deel I, blz. 216.

voering van het reglement eenige schouwing of toezigt wordt uitgeoefend, maar ook alle de genoemde objecten, tot gemeene dienst van allen bestemd. Had men derhalve in 1854 er op gelet, dat het pad in geschil diende tot gemeene dienst van allen, de plaatsing op den legger ware daardoor geregtvaardigd geweest. De adressant erkent dit trouwens zelf, door te zeggen: »Omissiën in die stukken konden in 1854 aangezuiverd en hersteld worden."

Waarom, vragen Gedeputeerde Staten, wat in 1854 volkomen gewettigd was, thans als ongeoorloofd te beschouwen?

Op die vraag geeft de adressant antwoord, en dit maakt het tweede punt in zijn betoog uit. Het publiek voetpad is, volgens hem, als zoodanig vervallen, omdat het in 1854 niet op den legger is gebragt.

Om deze stelling ingang te doen vinden, betoogt de adressant, dat eene wijziging van den legger niet kan dienen om vroeger begane verzuimen te herstellen; dat eene wijziging van den legger alleen volgens art. 20 van het reglement kan plaats hebben, wanneer het eene verandering in de *bestaande* wegen betreft.

Volgens Gedeputeerde Staten kan echter art. 20 hier onbesproken blijven, omdat het handelt over eene verandering in de *wegen*, wel te onderscheiden van verandering van den *legger*, waarvan *in casu* sprake is.

De goedkeuring van den gewijzigden legger, met verwerping van des adressants reclame, heeft dan ook niet plaats gehad uit kracht van art. 20 van het reglement, maar krachtens art. 15 van hetzelve, en wel nadat al de formaliteiten waren in acht genomen, welke bij de vaststelling van den primitieven legger zijn nageleefd.

Nu moge het waar zijn, — aldus vervolgen Gedeputeerde Staten, — dat wel in art. 25 van het reglement, ten aanzien van het tienjarig *kohier*, *expressis verbis* wordt gesproken van verbetering van bevondene gebreken, geenszins in de artikelen betreffende het opmaken van den *legger*, doch de toepassing van den dikwijls misbruikten regtsregel: *qui dicit de uno*, *negat de altero*, meenen Gedeputeerde Staten ook hier te mogen maken.

Wanneer in het reglement eene uitdrukkelijke bepaling voorkwam, dat *alleen* bij het opmaken van het tienjarig kohier gebreken mogten worden hersteld, de aanwijzing zou daarin liggen opgesloten, dat ten aanzien van den *legger* niet aldus mogt gehandeld worden. Nu echter het reglement eene soortgelijke bepaling niet bevat, kan naar het gevoelen van Gedeputeerde Staten de aangehaalde regtsregel niet ten voordeele van het sustenu des adressants worden ingeroepen.

De appellant — zeggen zij — gaat van de enge en nimmer in de provincie Groningen gevolgde opvatting uit, dat het reglement, *omdat* het niet spreekt van eene revisie van den *legger*, ook geene zoodanige revisie anders toelaat dan in het geval van art. 20. Een uitdrukkelijk verbod, direct of indirect, is echter vruchteloos in het reglement te zoeken; het mag er dus voor gehouden worden, dat ook hier het beginsel geldt, dat, wat eenmaal op formeel-wettige wijze is vastgesteld, op dezelfde formeel-wettige wijze kan worden herzien.

Uit de voorgeschrevene verpligting tot het opmaken van een tienjarig kohier,

mede tot herstel van bevonden gebreken, volgt alleen, dat ten aanzien van de revisie van den legger geene zoodanige verpligting bestaat. Het gaat echter niet aan uit het niet-bestaan eener verpligting tot herziening van den legger te besluiten tot de onbevoegdheid van het administratief gezag.

Ten slotte verzoekt de appellant, dat bedoeld voetpad alsnog van den legger worde geschrapt, en tevens dat de gemeente Hoogezand worde veroordeeld in de kosten der procedure in alle instantiën tot een bedrag van hoogstens *f* 200. Op welk wets-artikel of krachtens welk beginsel van administratief regt zoodanige eisch tot veroordeeling in de kosten, door Zijne Majesteit den Koning zou kunnen worden toegewezen, blijft de adressant in gebreke aan te toonen.

Gedeputeerde Staten gelooven, dat daarvoor in geen geval termen te vinden zullen zijn.

Bij 's Raads Afdeeling voor de geschillen van bestuur is, onder dagteekening van 8 October ll., alsnog eene memorie ingekomen van J. J. Feddes, waarbij deze op zijne reeds gevoerde beweringen in het breede terugkomt, zonder echter nieuwe gezigtspunten te openen.

En hiermede meen ik voor verslag te kunnen volstaan.

IV. ***Beroep van het Roomsch-Katholijk Kerkbestuur van Berkel en Rodenrijs**, tegen een besluit van **Burgemeester en Wethouders dier gemeente**, waarbij vergunning is geweigerd tot het vervoeren van lijken van de eene begraafplaats naar een andere.*

De *Staatsraad* MEEUSSEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, ingevolge magtiging des Konings, op den 21 October jl. bij deze afdeeling aanhangig gemaakt.

Volgens een adres door het Roomsch-Katholijk Parochiaal Kerkbestuur van Berkel en Rodenrijs, provincie Zuidholland, op den 6 September jl. aan den Koning ingediend, voert dat bestuur het beheer over drie begraafplaatsen, gelegen in gezegde gemeente Berkel en Rodenrijs, waarvan de oudste gelegen is op een afstand van 20 minuten van de Roomsch-Katholijke Kerk, op het terrein, waar de vroegere kerk gestaan heeft, welke begraafplaats in 1866 verlaten en in 1874 wettig gesloten is; — de tweede, in 1866 aangelegd bij de nieuwe kerk en op last van Gedeputeerde Staten der provincie, achteruit geplaatst voor later opgetrokken gebouwen, zoodat zij nu slechts eene onaanzienlijke strook gronds is; — de derde, aan de tweede onmiddellijk grenzende, waarvoor de grond in het voorjaar is aangekocht en met toestemming van Burgemeester en Wethouders tot begraafplaats is ingerigt.

Gezegd Kerkbestuur heeft ingevolge artikel 12 der wet van 10 April 1869 (*Staatsblad* n°. 65), betreffende het begraven en de begraafplaatsen, den Burgemeester verzocht om de lijken van de beide eerste begraafplaatsen naar de in de derde plaats bedoelde te mogen overbrengen, tot welke overbrenging, volgens het bestuur, de vereischte toestemming der eigenaars aan den Burgemeester zoude zijn vertoond.

Dat verzoek is door den Burgemeester niet ingewilligd. Blijkens twee beslui-

ten van den Burgemeester, genomen den 12 en den 19 Augustus jl., is het verzoek aan het Kerkbestuur geweigerd, omdat bahalve door H. van der Burg Fzn. niet van de toestemming der familiën van de overige lijken, op de begraafplaats aanwezig, was gebleken, en voorts in het algemeen, dat gemeld artikel 12 wel aan den Burgemeester toelaat vergunning te verleenen tot het opgraven van een lijk en tot het vervoeren van een lijk, doch dat het nimmer de bedoeling van den wetgever kan geweest zijn, om zulks te doen op zoo groote schaal als het Kerkbestuur verlangt, namelijk eene begraafplaats in haar gegeel te ontruimen; dat toch op die begraafplaats sedert 1 Junij ongeveer 80 à 90 lijken, zoo groote als kleine, begraven zijn, en artikel 23 der voormelde wet uitdrukkelijk voorschrijft dat de graven niet dan met toestemming van den eigenaar, en eerst na verloop van tien jaren nadat er het laatst een lijk in geplaatst is, mogen geroerd worden. Voorts omdat, wat de gesloten begraafplaats betreft, volgens artikel 25 der wet zoodanig gesloten begraafplaats voor het geheel tien jaren onaangeroerd moet blijven liggen, welke termijn eerst in de maand Maart van het jaar 1874 is beginnen te loopen.

Bij voormeld adres van 6 September is het Kerkbestuur van de weigerende beschikking van den Burgemeester gekomen in beroep bij den Koning. In dat adres wordt gezegd: dat het verzoek van den Burgemeester was gedaan: 1°. om twee begraafplaatsen, die, hoezeer volgens de wet genoegzaam afgesloten, toch heel zigtbaar zijn, te vernietigen en de lijken te verzamelen op eene begraafplaats, die veel verder en wel 80 meters van den openbaren weg is gelegen en nu reeds door zes reijen hout voor het publiek onzigtbaar is gemaakt; 2°. om aan het verlangen van allen te voldoen, die de lijken hunner overleden bloedverwanten dáár wenschen te hebben alwaar zij zelven eenmaal hopen te rusten; 3°. om de lijken op de oudste begraafplaats beter tegen schennis te kunnen bewaren. Verder wordt in het adres nog gezegd, dat het Kerkbestuur de beslissing van den Burgemeester strijdig acht: 1°. met de besluiten van Gedeputeerde Staten der provincie, in dato 21 Julij en 3 Augustus 1869, waarbij aangedrongen werd om wegens bijgekomen gebouwen de tweede begraafplaats vóór 1 Januarij 1870 geheel achteruit te brengen, hetgeen onder het bestuur van den Burgemeester heeft plaats gehad; 2°. met artikel 23 der gemelde wet de mogelijkheid aanduidende, dat eene begraafplaats kan geroerd worden; terwijl bovendien artikel 12 duidelijk te kennen geeft, dat de Burgemeester zijne toestemming om een lijk te vervoeren, naar verkiezing kan herhalen en dus eene begraafplaats, zoowel eene opene als eene geslotene, kan laten ontruimen; en 3°. ook niet strookt met hetgeen is voorgevallen met de begraafplaats te Wervershooff, provincie Noordholland, in 1874.

De Burgemeester, over dit adres gehoord, heeft, blijkens zijn ambtsberigt van 18 September jl., zich hoofdzakelijk gerefereerd aan de gronden, vervat in de door hem genomen besluiten; voorts nog aangevoerd dat de door het Kerkbestuur aangehaalde besluiten van Gedeputeerde Staten enkel betreffen de verlegging van de begraafplaats, en nog de aandacht gevestigd op een vonnis van de Arrondissements-Regtbank te Hoorn, van den 24 Maart jl., gewezen in de bedoelde zaak van Wervershooff.

Gedeputeerde Staten, in wier handen het adres insgelijks werd gesteld, hebben daarop den $\frac{\text{28 September}}{\text{1° October}}$ in hoofdzaak berigt, dat zij zich vereenigden met de beschikking van den Burgemeester, omdat de wet, die zich in artikel 23 en 25 zoozeer tegen de opening van graven verklaart, zeker nooit kan bedoeld hebben eene zoo uitgebreide ruiming als waarvan hier sprake is, namelijk van 80 à 90 lijken, krachtens artikel 12, slechts eene uitzondering behelzende, toe te laten; — dat het algemeen gezondheidsbelang zoodanige ruime toepassing van artikel 12 niet gedoogt, dewijl het onmogelijk is, bij het vervoer van zoo groot aantal lijken, behoorlijke voorzorgsmaatregelen te nemen; — dat wat de gesloten begraafplaats betreft, de vraag kan rijzen, of artikel 12 ook derogeert aan artikel 25, dan wel of laatstgemeld artikel een volstrekt verbod geeft om binnen de dertig jaren een lijk te vervoeren, begraven op eene besloten begraafplaats; — dat wanneer men dit laatste wil aannemen, het verzoek op dien grond alleen, wat betreft de lijken aanwezig op de besloten begraafplaats, moet worden afgewezen; — dat, wat daarvan ook zij, en aannemende, gelijk Gedeputeerde Staten doen, dat art. 12 derogeert aan art. 23, betreffende de open begraafplaatsen, in ieder geval de Burgemeester teregt heeft geweigerd de vergunning om twee begraafplaatsen geheel te ontruimen, aangevraagd op grond van artikel 12, omdat gezegd artikel enkel op het oog heeft bijzondere gevallen, een bepaald lijk betreffende, en die ontruiming ook nadeelig zou zijn voor de openbare gezondheid.

Aan de Afdeeling zijn door adressant nog ingezonden: 1°. de voormelde besluiten van Gedeputeerde Staten, waaruit enkel blijkt, dat de tweede begraafplaats wegens een daarin vermeld voorval is versmald; 2°. eene schetsteekening van de localiteit.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Negen-en-twintigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 8 *December* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. R. Roijaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 21 November jl., n°. 11, houdende beschikking op de *beroepen van den Gemeenteraad van Oud Vroenhoven en J. Vrancken, aldaar, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, waarbij is vernietigd een besluit van den Gemeenteraad, tot toelating van Joris Vrancken voornoemd als raadslid* (zie het verslag over deze zaak op blz. 558).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op de adressen ingediend door den Gemeenteraad van Oud Vroenhoven en door Joris Vrancken, ingezeten dier gemeente, daarbij in beroep komende van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 27 Augustus 1875, litt. 5647[bis] J. W., waarbij is vernietigd een besluit van den Gemeente-

raad van 9 Augustus bevorens, tot toelating van Joris Vrancken voornoemd, als raadslid;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 9 November 1875, n°. 94;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 17 November 1875, n°. 6, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat, blijkens het proces-verbaal van stemopneming, bij de op 20 Julij ll. te Oud-Vroenhoven, plaats gehad hebbende verkiezing van twee leden van den Gemeenteraad, 28 stemmen zijn uitgebragt op Joris Vrancken, aftredend lid, 28 stemmen op Jan Thijssens, 25 stemmen op Marcel Neven van Wolder, 1 stem op Jacobus Vrancken, 12 stemmen op Jan Prick, 4 stemmen op Joris Vrancken, 2 stemmen op Marcel Neven, 1 stem op Marcellus Neven, 1 stem op Marcel Neven, gemeente Oud-Vroenhoven;

dat het bureau van stemopneming heeft verklaard, dat Joris Vrancken en Jan Thijssens de volstrekte meerderheid en de meeste stemmen hadden verkregen, en dat de Gemeenteraad heeft besloten hen beiden als raadsleden toe te laten;

dat een lid van den Raad van deze beslissing in beroep is gekomen bij Gedeputeerde Staten, bewerende dat de stemmen, uitgebragt op »Marcel Neven," op »Marcellus Neven" en op »Marcel Neven, gemeente Oud-Vroenhoven," hadden moeten toegekend zijn aan Marcel Neven van Wolder;

dat Gedeputeerde Staten naar aanleiding van dit beweren een onderzoek ingesteld en verklaard hebben dat de vier hierboven bedoelde stemmen aan den bekenden candidaat Neven van Wolder hadden behooren te worden toegewezen, aangezien geen ander persoon van dien naam, die in aanmerking kan komen, in de gemeente woont; dat hij echter niet als raadslid kan worden toegelaten, vermits aan hem geen geloofsbrief was uitgereikt; dat Jan Thijssens teregt als lid van den Gemeenteraad was toegelaten, daar hij evenveel stemmen op zich heeft vereenigd als Joris Vrancken en ouder in jaren is dan laatstgenoemde; dat dus de beslissing van den Gemeenteraad kon worden bekrachtigd, voor wat de toelating van Jan Thijssens aangaat, maar moest worden vernietigd, voor zooverre zij strekt tot toelating van Joris Vrancken, en dat eene nieuwe vrije keuze voor het tweede raadslid behoorde te geschieden;

dat de adressen, waarbij de Gemeenteraad en Joris Vrancken van Ons de vernietiging van dit besluit van Gedeputeerde Staten hebben verzocht, zijn ongezegeld;

dat het adres van Joris Vrancken, die alléén voorstaat zijn individuëel belang, als ongezegeld niet in aanmerking kan genomen worden, maar dat het adres van den Gemeenteraad kan geacht worden te behooren tot de stukken, welke, ingevolge art. 27, litt. a. n°. 3 der wet van 3 October 1843 (*Staatsblad* n°. 47) van het regt van zegel zijn vrijgesteld;

dat Gedeputeerde Staten teregt hebben uitgemaakt, dat aan Marcel Neven van Wolder 29 stemmen hadden moeten zijn toegekend, daar de waarschijnlijkheid niet bestaat dat de kiezers bij het invullen der stembriefjes een ander op het oog gehad hebben;

dat echter de bedoeling der kiezers, die hunne stem hebben uitgebragt op

Joris Vrancken, zonder eenige bijvoeging, blijkbaar ook is geweest hunne stem uit te brengen op het aftredend lid Vrancken;

dat door geen der kiezers is beweerd, dat een ander dan deze zou bedoeld zijn;

dat Joris Vrancken dus 32 stemmen, en alzoo vier meer dan Jan Thijssens, op zich heeft vereenigd en als lid van den Gemeenteraad behoort te worden toegelaten;

Gezien de wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 37) en de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging der bovenvermelde besluiten van den Gemeenteraad van Oud-Vroenhoven en van Gedeputeerde Staten van Limburg, te verklaren: dat Joris Vrancken als lid van den Gemeenteraad moet worden toegelaten en dat voor de vervulling der tweede vacature in dien Raad eene nieuwe vrije keuze behoort te geschieden.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 21 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

2°. van 22 November jl., n°. 7, houdende beslissing in het *geschil tusschen de Gemeentebesturen van Hennaarderadeel*, *Wonseradeel en Bolsward over de verpligting van laatstgenoemde gemeente tot medeslatting der Lollumervaart*. (Zie het verslag over deze zaak op blz. 452).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Gezien de stukken, betreffende het aan Onze beslissing onderworpen geschil tusschen de Gemeentebesturen van Hennaarderadeel, Wonseradeel en Bolsward, over de verpligting van laatstgenoemde gemeente tot medeslatting der Lollumervaart;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van den 3 November 1875, n°. 59;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 17 November 1875, litt. C. 2de Afdeeling;

Overwegende, dat door het Gemeentebestuur van Bolsward niet wordt ontkend, dat de Lollumervaart, welke het dorp Ruige Lollum (gemeente Wonseradeel) met de Harlinger-Bolswarder-vaart verbindt, tot dusverre steeds door Bolsward voor haar aandeel is medegeslat, op den voet, als omschreven in zeker accoord, op 11 September 1693 aangegaan, tusschen die van Heunaarderadeel, van Wonseradeel en van Bolsward, onder bepaling, dat dit accoord pointueelijek nu en in het toekomende zou worden onderhouden;

dat thans echter van de zijde van Bolsward beweerd wordt, dat, na de invoering der Gemeentewet, en met name op grond van artt. 230 en 231 dier wet, de slatting dezer vaart, welke in haar geheel binnen de gemeenten Hennaarderadeel en Wonseradeel gelegen is, moet geacht worden, een last van evengenoemde twee gemeenten te zijn, immers dat de gemeente Bolsward tot medeslatting niet meer gehouden is.

Overwegende, dat het onderwerp van het in deze tusschen de gemeenten Hennaarderadeel en Wonseradeel éénerzijds en de gemeente Bolsward anderzijds aanhangig geschil loopt over de instandhouding en bruikbaarheid eener ter openbare dienst bestemde vaart en over de al dan niet gehoudenheid om daarvoor te zorgen; dat derhalve zoowel de aard des geschils, als de hoedanigheid der daarin betrokken partijen, het administratief gezag bij uitnemendheid bevoegd doen zijn, om van dat geschil kennis te nemen, daar toch de vraag, wie der betrokken gemeenten tot zoodanig onderhoud verpligt is, een geschil van bestuur tusschen twee of meer Gemeentebesturen, als overheden, doet ontstaan, dat door Ons behoort te worden beslist;

Overwegende, dat art. 231 der Gemeentewet, hetwelk het onderhoud der in het vorig artikel 230 bedoelde aan eene gemeente in eigendom toebehoorende, openbare werken en gebouwen, behoudens bestaande wettige verpligtingen van anderen tot een gemeentelast verklaart, in het onderhevig geschil er niet toe leiden kan, om de gemeente Bolsward van hare verpligting tot slatting ontslagen te verklaren, welke laatste alleen dan het geval had kunnen zijn, indien er, voor zooverre de Lollumervaart gebleken ware — des neen! — in eigendom toe te behooren met uitsluiting van Bolsward aan de gemeenten binnen welker grenzen die vaart gelegen is, en tevens geene wettige verpligting tot medeslatting voor Bolsward ware gebleken te bestaan;

Overwegende echter, dat, wat er ook zij van het eigendomsregt op de Lollumervaart, dit vast staat dat zoowel in 1693 als in 1771 en 1819 de gemeente Bolsward tot de slatting der Lollumervaart, overeenkomstig het accoord van 1693, voor haar aandeel medegewerkt en in de kosten bijgedragen heeft; dat de gehoudenheid van Bolsward daartoe dan ook op den betrekkelijken legger tot dus verre is geconstateerd geweest en bij het besluit van den Raad dier gemeente van 28 Junij 1870, alsnog werd erkend; dat, op grond van alle deze overwegingen, Bolswards wettige verpligting in deze geacht moet worden noch door de invoering der Gemeentewet, noch uit anderen hoofde, te zijn overgegaan op de gemeenteu Hennaarderadeel en Wonseradeel,

maar integendeel als van ouds op Bolsward, voor haar aandeel te zijn blijven rusten;

dat tegen dit laatste niets afdoet de omstandigheid, dat de op het onderhoud der vaarten en kanalen in Friesland bestaan hebbende provinciale reglementen door de Staten dier provincie in den jare 1874 zijn ingetrokken;

Overwegende immers, dat, al moge door die intrekking aan de leggers en kohieren op datzelfde onderwerp hun wettige grondslag zijn ontvallen, hiermede niet vervallen is eene eeuwenheugende verpligting; als de hier bedoelde, die, reeds lang vóór het uitvaardigen dier provinciale reglementen bestaande, niet aan die reglementen, noch aan een daarop berustenden legger of kohier, haar bestaan ontleent en mitsdien ook zonder dezen blijft voortleven;

Gezien art. 132 der Grondwet, art. 147 der wet van 6 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 39) en art. 125 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te verklaren, dat de gemeente Bolsward alsnog verpligt is tot de slatting der Lollumervaart mede te werken en in de kosten daarvan bij te dragen, in voege als tot dusverre.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 22 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

3°. van den 27 November jl. n°. 16, houdende beschikking op het *beroep van J. Arends c. s., grondeigenaars te Zeijen, gemeente Vries, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten vvn Drenthe, waarbij hunne reclames tegen den eersten suppletoiren legger in genoemde gemeente zijn afgewezen.* (Zie het verslag over deze zaak op blz. 518).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door J. Arends c. s., grondeigenaars te Zeijen, gemeente Vries, tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van

Drenthe van 31 Maart 1875, n°. 5, waarbij hunne reclames tegen den eersten suppletoiren legger in genoemde gemeente zijn afgewezen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 27 October 1875, n°. 61;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 24 November 1875, n°. 22, 3de Afdeeling;

Overwegende:

dat op den eersten suppletoiren legger der waterleidingen in de gemeente Vries, door den Raad dier gemeente voorloopig vastgesteld op den 5 Februarij 1875, is gebragt de waterlossing van den weg van Ter Aard naar Zeijen tot in den Broekloop met eenen kleinen zijtak;

dat Gedeputeerde Staten van Drenthe den voormelden suppletoiren legger hebben vastgesteld bij hun besluit van 31 Maart 1875 en bij hun besluit van denzelfden datum de daartegen ingebragte bezwaren hebben afgewezen;

dat appellanten op 27 April 1875 Onze voorziening tegen de beslissing van Gedeputeerde Staten hebben ingeroepen;

dat volgens de beide rapporten van den Hoofdingenieur van den Waterstaat van 19 October 1874 en van 3 September 1875, hier sprake is van eene sedert vele jaren bestaande greppel en zijtak, welke langs de natuurlijke helling van het terrein het water afvoeren naar den schouwbaren Broekloop;

dat die waterleidingen dienen in het openbaar belang der landerijen van Zaijen en ter Aard en alzoo op den legger moeten worden gebragt, als vallende in de termen van art. 1, 1e alinea, van het reglement op de waterleidingen in de provincie Drenthe, luidende: »de waterleidingen, in dit reglement bedoeld, zijn alle waterwegen, bestemd en dienende om in het openbaar belang water te ontvangen en af te voeren;"

dat, volgens het rapport van den Hoofdingenieur van den Waterstaat, de vrees der Zeijer- en Peesterlandeigenaren voor overstrooming der lager gelegen landen, zeer overdreven, zoo niet ongegrond is te achten, aangezien er niet zoovele gronden, volgens de natuurlijke ligging, op den zijtak kunnen afwateren;

dat bovendien de gronden, oostelijk aan den weg van ter Aard naar Zeijer gelegen, die tegenwoordig door middel van eenen duiker in dien weg uitwateren op de bedoelde greppel en zijtak, even goed, volgens hunne natuurlijke ligging, noordelijk op de Maassloot kunnen uitwateren;

dat het daarom, ter voorkoming van te grooten waterafvoer, wenschelijk is, om, in overeenstemming met het denkbeeld van den Hoofdingenieur, te bepalen, dat aan die oostelijk gelegen landen geen water mag worden afgevoerd langs den zijtak en greppel naar den Broekloop;

Gezien het reglement op de waterleidingen in de provincie Drenthe, goedgekeurd bij Ons besluit van 5 Augustus 1868, n°. 55 (*Provinciaal blad* n°. 30);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te handhaven het voorschreven besluit van Gedeputeerde Staten der provincie Drenthe van 31 Maart 1875, n°. 5, doch daaraan toe te voegen de bepaling dat de gronden, oostelijk gelegen van den weg van ter Aard naar Zeijen, niet zullen mogen uitwateren op den greppel en zijtak hiervoor omschreven. —

voorts de adressanten te verklaren ongegrond in hunne tegen voormeld besluit ingebragte bezwaren.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 27 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

4°. van den 28 November jl., n°. 16, houdende beschikking op het *beroep van den Raad der gemeente Budel tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant*, *houdende vernietiging van het Raadsbesluit tot niet-toelating van J. Rutten en Th. Kees*, *als leden van den Raad* (zie het verslag over deze zaak op blz. 556).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Raad der gemeente Budel van een besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant van 19 Augustus 1875, G. n°. 164, houdende vernietiging van het raadsbesluit van 13 Augustus, tot niet-toelating van Jan Rutten en Theodorus Kees, als leden van den Raad;

Den Raad van State, Afdeeling voor de geschillen van bestuur, gehoord, advies van 17 November 1875, n°. 92;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 25 November 1875, n°. 11, 2e Afdeeling;

Overwegende:

dat bij de op 20 Julij jl. gehouden stemming, tot verkiezing van twee leden van den gemeenteraad van Budel, zijn ingeleverd 57 stembriefjes, waarvan geene van onwaarde zijn verklaard;

dat zijn toegekend aan Jan Rutten 19, aan Theodoor Kees 18, aan Peter Vasen 17, aan W. van de Wijdeven 15, aan Hendrik Gors 13 en aan verschillende anderen een minder aantal stemmen;

dat bij het proces-verbaal alstoen is verklaard dat niemand de volstrekte

meerderheid had verkregen en dat eene herstemming moet plaats hebben tusschen de vier eerstgenoemde personen;

dat bij de herstemming op 2 Augustus zijn ingeleverd 61 stembriefjes, waarvan twee van onwaarde werden verklaard, dewijl daarop achter de namen der personen gehuchten waren aangeduid, waar wel personen van die namen woonden, maar niet die, welke, naar het oordeel van het stembureau, in de herstemming begrepen waren;

dat van de geldig verklaarde stemmen zijn toegekend aan Jan Rutten 43, Theodorus Kees 25, Peter Vasen 24, Willem van de Wijdeven 23, weshalve de twee eerstgenoemden werden verklaard gekozen te zijn;

dat bij het onderzoek der geloofsbrieven deze twee personen, de gemeenteraad, lettende op de reden der van onwaarde verklaring van twee briefjes bij de herstemming ingeleverd, het noodig heeft geacht de stembriefjes, bij de eerste stemming ingeleverd, te onderzoeken;

dat bij dat onderzoek den Raad gebleken is dat waren uitgebragt op Peter Vasen (Midbreul) 16 stemmen, op Jan Rutten (de oude) 4 en op Jan Rutten, zonder andere aanduiding, 15 stemmen;

dat daarop de gemeenteraad, op grond dat er in de gemeente twee personen wonen, vader en zoon, die den naam van Jan Rutten voeren, geoordeeld heeft dat de 15 laatstgemelde stemmen verkeerdelijk aan Jan Rutten (de oude) waren toegekend, en derhalve besloten heeft Jan Rutten en Theodorus Kees, als bij herstemming verkozen uit eene ten onregte opgemaakte lijst, niet toe te laten;

dat, toen tegen dit besluit de niet toegelatenen in beroep waren gekomen bij Gedeputeerde Staten, deze het besluit van den gemeenteraad hebben vernietigd, op grond dat het bureau van stemopneming teregt al de stemmen, uitgebragt op Jan Rutten, hetzij met of zonder verdere aanduiding, heeft toegewezen aan het aftredend lid, den eenigen candidaat van dien naam;

dat de gemeenteraad van dit besluit bij Ons in beroep is gekomen, daar, naar zijn oordeel, het wettig bewijs ontbreekt, dat al de kiezers, die hunne stem op Jan Rutten uitbragten, het oog hadden op den oude;

Overwegende dat, ofschoon er twee personen, vader en zoon, in de gemeente wonen die den naam van Jan Rutten voeren, alleen de vader bij de verkiezing als candidaat bekend stond; dat deze tevens was aftredend lid van den raad, waarin hij gedurende een aantal jaren zitting had gehad;

dat onder die omstandigheden moet worden aangenomen dat de stemmen, uitgebragt op Jan Rutten, zonder dat door eenige toevoeging was aangeduid, dat de zoon bedoeld werd, voor den vader bestemd waren;

dat naar de erkentenis van den gemeenteraad zelven het stembureau ter goeder trouw en naar de werkelijke bedoeling der kiezers gehandeld heeft;

dat derhalve de twee personen, die door den raad niet als raadsleden zijn toegelaten, verkozen zijn uit eene wettig opgemaakte lijst;

Gezien de wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* no. 85) en de wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* no. 37);

Hebben goedgevonden:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant

van 19 Augustus jl., G. n°. 164, het daartegen door den gemeenteraad van Budel ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 28 November 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
DE WEERT, *L. D.*

Aan de orde is:

II. *het beroep van den Directeur-Generaal der maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij wijzigingen zijn vastgesteld in den legger A der wegen en voetpaden in de gemeente Laren.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Op 15 Februarij 1875 heeft het gemeentebestuur van Laren (Gelderland) opgemaakt een staat van wijzigingen te brengen in den legger A der wegen en voetpaden in die gemeente. Die wijzigingen strekten daartoe, dat onder de volgnummers 14—20 op den legger gebragt werden de toegangswegen tot de stations van den Staatsspoorweg Lochem en Laren en vijf overwegen over dien spoorweg. De maatschappij tot explotatie van Staatsspoorwegen werd vermeld als onderhoudpligtige krachtens art. 7 der voorwaarden van de concessie, bekrachtigd bij de wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 101).

De Directeur-Generaal der genoemde maatschappij betwistte in een bezwaarschrift, in April 1875 aan het gemeentebestuur ingediend, dat krachtens de aangehaalde bepaling eenige verpligting op de Maatschappij zou rusten die op den legger zou mogen worden geconstateerd. Immers, hij beweerde dat de concessie, speciaal in haar art. 7, was eene privaatregtelijke overeenkomst tusschen den Staat en de Maatschappij, waarbij de Staat was opgetreden niet als staatsgezag uitoefenende, maar als eigenaar van den spoorweg, die het gebruik van zijn eigendom afstond aan eene Maatschappij, waartegenover deze laatste verschillende verpligtingen op zich nam; dat dus, al had de Maatschappij de verpligting tot onderhoud der op den legger gebragte wegen op zich genomen, wat trouwens ontkend werd, die verpligting zou zijn van zuiver privaatregtelijken aard; dat nu zoodanige verpligting op de leggers niet mag worden geconstateerd, daar de leggers worden vastgesteld door de administratieve magt

en dus alleen zoodanigen onderhoudspligt kunnen constateren waarover die magt bevoegd is te beslissen, namelijk alleen publiekregtelijken onderhoudspligt, omdat art. 148 der Grondwet alle privaatregtelijke geschillen onderwerpt aan het oordeel der regterlijke magt.

Burgemeester en Wethouders van Laren schreven bij de toezending hiervan aan Gedeputeerde Staten van Gelderland, dat zij kort konden zijn omtrent de ontkentenis dat de Maatschappij de verpligting tot onderhoud der wegen op zich zou genomen hebben, daar voor die ontkentenis geene argumenten waren aangevoerd; alleen merkten zij op dat art. 7 der concessie met zooveel woorden zegt: »de ondernemer is verpligt den weg, de gebouwen, de kunstwerken en al hetgeen tot een en ander behoort goed te onderhouden," en dat blijkens de memorie van antwoord der Regering de woorden *en al hetgeen tot een en ander behoort*, bepaaldelijk in de concessie waren opgenomen om allen twijfel weg te nemen nopens de verpligting van den concessionaris tot onderhoud der stationspleinen en toegangswegen.

Omtrent den verderen inhoud van het bezwaarschrift merkten Burgemeester en Wethouders op dat die zich splitste in deze twee stellingen, dat privaatregtelijke verpligtingen niet op de leggers mogen worden vermeld en dat de verpligting tot onderhoud van toegangs- en overwegen, zoo zij bestond, zou zijn van privaatregtelijken aard. De laatste stelling steunt volgens Burgemeester en Wethouders op eene verwarring van contract en concessie. Zij halen aan art. 1 der wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 100), waar gezegd wordt dat de exploitatie der Staatsspoorwegen naar de bepalingen van de wet aan bijzondere ondernemers bij concessie wordt gegund; deze verwijzing naar de bepalingen eener speciale wet zou volgens hen geen zin hebben indien eene concessie niet anders was dan een gewoon contract, daar dit laatste alleen door het burgerlijk regt beheerscht wordt. Burgemeester en Wethouders vereenigen zich met de Bosch Kemper, waar hij zegt (Handleiding tot de kennis van het Nederlandsche Staatsregt deel III pag. 775) dat concessien in het algemeen zijn vergunningen die het Staatsgezag geeft, hetzij om iets te doen hetgeen niet dan onder bepaalde voorzorgen geoorloofd is, hetzij om werken te exploiteren die in den regel tot de Staatszorg behooren." Met aanhaling van nog eene andere plaats uit hetzelfde werk, blz. 319, en van Dufour »Traité général de droit administratif Tome V pag. 140", spreken Burgemeester en Wethouders dan ook het gevoelen uit, dat eene concessie is eene eigenaardige door den Staat juist als zoodanig en niet als privaat persoon uit te oefenen regeringsdaad, die dus geheel op publiekregtelijk terrein te huis behoort. Zij merken nog op dat indien eene conceesie een bilateraal contract was, zij, bij niet-voldoening aan eenige voorwaarde, slechts door den regter op grond van het burgerlijk regt zou behoeven te worden ontbonden.

Al mogt dus de bewering van den Directeur-Generaal juist zijn (waarmede Burgemeester en Wethouders zich niet inlaten), dat privaatregtelijke verpligtingen niet op de leggers mogen worden geconstateerd, dan zou dit volgens Burgemeester en Wethouders hier niets ter zake doen, omdat de verpligting tot onderhoud der door hen op den legger A gebragte wegen in zeer duide-

lijke bewoordingen in de concessie staat vermeld en dus is eene privaatregtelijke verpligting.

Ten slotte spreken Burgemeester en Wethouders nog in het bijzonder over de toegangswegen tot het station Lochem. Zij zeggen daaromtrent dat de billijkheid vordert dat de gemeente Laren niet bezwaard worde met het onderhoud dier wegen, daar het station Lochem, geheel ten bate der gemeente Lochem geplaatst waar het is, toevalligerwijze juist op het grondgebied van Laren ligt, zonder dat deze gemeente eenig bijzonder voordeel heeft van de plaatsing van dat station aldaar. Er komt bij, zeggen Burgemeester en Wethouders, dat de Maatschappij de toegangswegen van dat station met verschillende spoorbanen heeft doorsneden en die wegen tevens gebruikt tot los- en ladingsplaats voor het zeer drukke kolen- en goederentransport aan het station Lochem, zoodat de bedoelde wegen er niet enkel zijn ten gerieve van het publiek, maar dikwijls zeer tot ongerief van het publiek met wagens versperd zijn. In deze omstandigheden zou het ook naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders voor de Maatschappij zelve ongeriefelijk zijn indien de gemeente op dat terrein onderhoudswerk verrigtte.

De Directeur-Generaal der Maatschappij heeft, naar aanleiding van deze opmerkingen van het gemeentebestuur, in Mei 1875 nadere bezwaren ingediend bij Gedeputeerde Staten. Hij verwijst in de eerste plaats naar hetgeen in der tijd werd aangevoerd omtrent den toegangsweg tot het station Geldermalsen.

Hij zegt er nu echter te moeten bijvoegen dat bij art. 70 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* nº. 67) is bepaald dat, volgens voorschriften door den Koning bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur te geven, een legger zal worden opgemaakt van de toegangswegen tot stations, op welken legger tevens de onderhoudpligtigen zullen worden vermeld; dat dus op den door het gemeentebestuur van Laren gewijzigden legger deze toegangswegen zeker niet behooren te worden gebragt en in geen geval de Maatschappij als onderhoudpligtige mogt worden vermeld, waar datzelfde art. 70 het onderhoud dier wegen brengt ten laste der gemeenten op welker grondgebied zij liggen.

Van toegangswegen nu, zegt de Directeur-Generaal verder, zou men met meer schijn van regt, hoewel altijd ten onregte, kunnen beweren dat zij tot den spoorweg behooren omdat zij toegang tot den spoorweg verleenen, maar datzelfde kan niet gelden voor de publieke overwegen; die brengen bestaande wegen met elkander, niet met de spoorwegen in verbinding; zij dienen niet voor den spoorweg maar voor de bestaande gewone wegen. Er is dan ook geen enkele reden waarom die tot den spoorweg zouden behooren, waarom die door de spoorwegonderneming zouden moeten worden onderhouden.

Voorts erkent de Directeur-Generaal dat er onderscheid is tusschen concessie en contract; dat eene concessie gewoonlijk is eene vergunning die door het Staatsgezag kan worden gewijzigd en ingetrokken, en dat de bij zulk eene concessie opgelegde verpligtingen werkelijk zijn publici juris. Maar hij zegt alleen beweerd te hebben dat de concessie der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen is eene concessie van zeer bijzonderen aard; zij bevat niet alleen, gelijk concessien aan spoorwegmaatschappijen die haren eigen spoorweg

berijden, de vergunning om de spoorwegdienst uit te oefenen, maar bovendien eene gewone burgerregtelijke overeenkomst tusschen den Staat, als eigenaar van den spoorweg, en de maatschappij omtrent den afstand van het gebruik, eigenlijk omtrent het verhuren van dien spoorweg. Staatseigendom, bij welke overeenkomst de Staat niet het Staatsgezag uitoefent, maar evenzeer als privaat persoon optreedt als bij het beheer zijner domeinen.

De door het gemeentebestuur aangehaalde wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 100), is volgens den Directeur-Generaal slechts een band voor de uitvoerende magt bij het afstaan van het gebruik van den spoorweg, maar in den aard der overeenkomst zelve kan die wet geene verandering maken. De verpligtingen, zegt hij, die de Maatschappij voor den afstand van dat staatseigendom op zich heeft genomen, en daaronder behooren die van art. 7 der concessie, zijn dus niet van publiek- maar van zuiver privaatregtelijken aard en mogen daarom nimmer op de leggers worden geconstateerd.

Het is mogelijk, zegt de Directeur-Generaal ten slotte, hoewel hij het betwist, dat het billijker of wenschelijker zou zijn dat de Maatschappij zich met het onderhoud der toegangswegen belastte, of dat het hard is voor de gemeente Laren den op haar grondgebied liggenden toegangsweg tot het station Lochem te moeten onderhouden; dit alles mag er echter niet toe leiden aan de Maatschappij een publiekregtelijken onderhoudspligt op te leggen, die niet wettig op haar rust. Ook verlangt de Maatschappij niet dat de gemeente Laren worde belast, maar alleen dat zij zelve niet ten onregte op den legger gebragt worde.

Gedeputeerde Staten hebben bij besluit van 1 Junij de op den Staat gebragte wijzigingen, met uitzondering van volgnummer 20, vastgesteld.

De toegangswegen worden daarin gezegd bij het aanleggen van den spoorweg, volgens art. 4 der concessie, door den Staat gemaakt te zijn. De verpligting der Maatschappij om ze te onderhouden wordt afgeleid uit de bepaling van art. 7 der concessie, gemaakt in overeenstemming met art. 4 der wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 100) en op de door het gemeentebestuur aangehaalde toelichting, bij de memorie van beantwoording gegeven, van de woorden van genoemd art. 7 en al hetgeen tot het een en ander behoort.

De Maatschappij wordt gezegd tot onderhoud verpligt te zijn op straffe, bepaald bij artt. 14 en 44 der wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98) en art. 5 n°. 1 der wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 100).

Omtrent de overwegen wordt overwogen dat zij mede bij den aanleg van den spoorweg door den Staat zijn onteigend en volgens art. 4 der concessie door den Staat gemaakt; dat derhalve de pligt tot onderhoud van die overwegen, welke even als de toegangswegen uitdrukkelijk in art. 4 der concessie zijn genoemd, bij art. 7 dier concessie aan de Maatschappij is opgelegd.

Voorts wordt overwogen dat de Maatschappij ook werkelijk aan den pligt tot onderhoud der wegen in quaestie heeft gevolg gegeven.

Wat betreft de bedenking dat de verpligting, indien zij bestond, als zijnde van privaatregtelijken aard, niet op den legger zou mogen geconstateerd worden, overwegen Gedeputeerde Staten dat — daargelaten dat het provinciaal reglement op de wegen geen onderscheid maakt tusschen privaatregtelijke en

publiekregtelijke verpligtingen, — de onderwerpelijke onderhoudspligt bij eene concessie is opgelegd, hoedanige concessie door den Staat alleen als zoodanig, niet als particulier of als eigenaar van den spoorweg, wordt verleend, terwijl die concessie bovendien rust op eene wet, welke almede het onderhoud aan den concessionnaris, op straffe als daar bepaald is, oplegt; dat derhalve de bedoelde onderhoudspligt buiten twijfel is van publiekregtelijken aard.

Omtrent de door reclamant aangehaalde wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) overwegen Gedeputeerde Staten dat zij nog niet in werking gebragt is en dus buiten invloed blijft op de beslissing.

De onder volgnummer 20 voorkomende wijziging werd niet door Gedeputeerde Staten vastgesteld omdat de daar genoemde overweg naar hun oordeel behoorde op legger B. Overigens werd bij hun besluit nog verbeterd eene onnaauwkeurigheid in de aanhaling van de bepaling waarop de onderhoudspligt geacht werd te rusten.

In het besluit van Gedeputeerde Staten is aangehaald een nader berigt van Burgemeester en Wethouders van 28 Mei, waarin o. a. gezegd wordt, dat van de overwegen de keibestrating tusschen de sporen steeds door de Maatschappij is onderhouden en dat die Maatschappij tevens vernieuwd heeft de klinkerbestrating van den overweg bij de Mengerbrug (n°. 17 van den staat) ter weerszijden van den spoorweg; dat aan de overige overwegen, behalve het onderhoud der gezegde keibestrating, door de Maatschappij niets is gedaan, maar dat die overwegen ook nog in goeden staat zijn.

Van het besluit van Gedeputeerde Staten is de Directeur-Generaal, krachtens art. 14 van het provinciaal reglement op de wegen enz., in beroep gekemen bij den Koning. Hij bestrijdt daarbij de motieven van het besluit als volgt: Het reglement zegt inderdaad niet met zooveel woorden dat het slechts toepasselijk is op publiek- niet op privaatregtelijken onderhoudspligt, maar het kan toch alleen aan den eersten gedacht hebben. Het bewijs hiervan is volgens appellant dat de onderhoudspligt, waarvan het reglement spreekt, niet bestaat ten opzigte van een of ander privaat persoon, maar ten opzigte van het publiek gezag; dat er dan ook bij verzuim eene publieke actie ontstaat en straf kan worden opgelegd. De vraag, welke actie? zegt appellant, is, gelijk gewoonlijk, zoo ook hier de proef op de som. Een privaatregtelijke verpligting zou slechts eene civiele actie in het leven roepen. Ook zou het reglement, indien van anderen dan publiekregtelijken onderhoudspligt sprake was, de beslissing van geschillen daarover niet aan de administratieve magt hebben kunnen opdragen.

En nu blijft appellant er bij dat, ofschoon de concessie ook publiekregtelijke verpligtingen aan de Maatschappij oplegt, namelijk die betreffende het uitoefenen van de spoorwegdienst, de verpligtingen bij art. 7 opgelegd zijn privaatregtelijke. Immers hier is bedongen het goede onderhoud van staatseigendom, dat na het eindigen der concessie moet worden teruggegeven; dat beding heeft de Regering gemaakt ten behoeve van den Staat, als eigenaar, niet als uitoefenende het Staatsgezag ter verzekering der veiligheid, waarin trouwens reeds door de artt. 12 en volgende der wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98) voldoende was voorzien.

Onjuist is het volgens appellant dat de wet van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* n°. 100) het onderhoud, op straffe als bij art. 5 dier wet is bepaald, aan den concessionaris zou opleggen. Die wet toch legt aan niemand iets op dan aan de Regering. Op den concessionaris is de verpligting eerst gelegd bij art. 7 der concessie, en de straf, bij art. 5 der evengemelde wet bepaald, is slechts op hem toepasselijk, omdat zij is opgenomen in art. 47 der concessie, en die straf zelve is geene publiekregtelijke, maar eene straf die duidelijk aantoont dat men hier te doen heeft met eene privaatregtelijke verpligting.

Appellant zegt verder dat ook de artt. 12, 13, 14 en 44 alinea 6 der wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98) de verpligting tot onderhoud niet in eene publiekregtelijke kunnen veranderen. Niet het niet-onderhouden van den spoorweg wordt bij art. 44 met straf bedreigd, maar het niet voldoen aan het bevel van den Minister van Binnenlandsche Zaken. Eerst als deze zijne beslissing gegeven heeft, is de bestuurder van eene spoorwegdienst tot onderhoud publiekregtelijk verpligt.

Blijft echter deze legger van kracht, zegt adressant, dan kan onmiddellijk, zonder eenig bevel van den Minister, schouw over den weg worden gevoerd en de adressant wegens niet onderhoud worden gestraft, terwijl welligt de Minister onderhoud volstrekt onnoodig acht.

Evenmin, zoo wordt verder gezegd, kan de strafbepaling van de 1e alinea van art. 44 der spoorwegwet elke verpligting eener concessie tot eene publiekregtelijke maken, en zeker niet verpligtingen als deze, welke niet zijn voorwaarden waarop de vergunning tot uitoefening van de dienst is verleend, maar voorwaarden waarop de Staat zijne spoorwegen, zijn privaateigendom, ten gebruike heeft afgestaan. Hierbij wordt verwezen naar de conclussie van Mr. Polis, behoorende bij het arrest van 12 Mei 1873 (Zie *Weekblad van het Regt* n°. 3590, *Nederlandsche Regtspraak* deel 104 § 3, pag. 22 en 23).

Eindelijk tracht appellant te betoogen, dat uit art. 7 der concessie de verpligting tot onderhoud niet kan worden afgeleid. Het artikel spreekt noch van toegangs- noch van overwegen. Moest dus de Maatschappij ze onderhouden dan zouden ze moeten vallen onder al hetgeen tot een en ander behoort. »Een en ander," nu, zegt appellant, is òf de weg, òf de gebouwen, òf de kunstwerken. Toegangswegen behooren echter zeker niet tot de gebouwen, òf de kunstwerken. Maar zij behooren evenmin tot den weg, want dit woord wordt hier genomen in den engeren zin van de eigenlijke spoorbaan, zoo als blijkt uit de afzonderlijke vermelding van de gebouwen en de kunstwerken.

En of nu de toegangswegen al in art. 4 worden genoemd, doet naar het oordeel van appellant niets ter zake, want art. 4 spreekt niet van het onderhoud maar van het aanleggen, niet over de verpligtingen der Maatschappij, maar over hetgeen de Staat moet aanleggen en voltooijen; en nergens is bepaald dat de Maatschappij moet onderhouden alles wat de Staat heeft aangelegd. Zij heeft niets te onderhouden dan hetgeen art. 7 noemt en daaronder zijn de toegangswegen niet begrepen.

Ook de overwegen worden in art. 4 genoemd; daaruit volgt echter niet dat de Maatschappij ze moet onderhouden. Intusschen wordt erkend dat de Maat-

schappij daartoe, hoewel altijd privaatregtelijk, verpligt is, omdat de overwegen inderdaad behooren tot den weg tot de spoorbaan. Maar appellant bedoelt hiermede alleen dat gedeelte van een weg die de spoorbaan doorsnijdt, hetwelk binnen de afsluithekken van den spoorweg ligt; hij beroept zich ten bewijze van de juistheid dier opvatting op het algemeen reglement voor de spoorwegdiensten van 12 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 58), en op eene overgelegde missive van den Raad van toezigt op de spoorwegdiensten.

Volgens appellant worden echter bij den legger ook de opreden tot de overwegen, die van 27 tot 52 meter aan beide zijden lang zijn, ten laste der Maatschappij gebragt, terwijl toch deze opreden niet alleen niet behooren tot de spoorbaan zelve, maar ook niet gerekend kunnen worden tot den spoorweg in ruimeren zin, daar zij in verband met de eigenlijk gezegde overwegen alleen de gewone wegen met elkander verbinden, maar geene diensten bewijzen aan den spoorweg, integendeel veeleer de dienst belemmeren, door dat zij bewaking en afsluiting noodig maken.

De verpligting tot onderhoud dier opreden kan volgens adressant ook niet ontstaan zijn door dat de Maatschappij zich onverpligt het onderhoud van sommige dier wegen heeft aangetrokken.

Ten slotte merkt adressant op dat inderdaad art. 70 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) nog niet in werking is gebragt, maar dat, terwijl dat artikel het onderhoud der toegangswegen brengt ten laste der gemeenten, en zulks minder om wijziging in den bestaanden toestand te brengen, dan wel om in de wet uitdrukkelijk te bekrachtigen wat volgens den ontwerper dier wet reeds regt was, het vreemd is dat Gedepnteerde Staten nog weigeren het in dat artikel uitgesproken beginsel toe te passen.

Gedeputeerde Staten, omtrent dit adres gehoord, merken bij hun schrijven van 14 September op, dat de vaststelling van de wijzigingen in den legger eenvoudig is eene uitvoering van het provinciaal reglement op de wegen in Gelderland; en dat de toepassing daarvan door den strafregter, bij nalatigheid in het onderhoud, niet uitsluit dat de belanghebbende volgens art. 6 Wetboek van Strafvordering bij den burgerlijken regter kan doen gelden zijne bewering dat hij niet onderhoudspligtig is.

Ten betooge overigens dat het reglement niet onderscheidt tusschen publiekregtelijke en privaatregtelijke verpligtingen, wijzen Gedeputeerde Staten er op, dat art. 6 spreekt van wettige verpligtingen zonder onderscheid; dat art. 9 letter *g* op den legger wil vermeld hebben de verpligtingen van onderhoud en de bescheiden en bewijzen zonder uitsluiting van burgerregtelijke overeenkomsten, welk woord zelf in het model van den legger uitdrukkelijk als grond van onderhoudspligt is vermeld; dat art. 27 spreekt van wettige overeenkomsten en verbindtenissen, en art. 28 den onderhoudslast, behoudens bestaande wettige verpligtingen van anderen, oplegt aan hen aan wie de werken toebehooren, derhalve wegens den civielen regtsgrond van eigendom.

De straf, zeggen Gedeputeerde Staten, die bij nalatigheid wordt toegepast, is natuurlijk publiekregtelijk, doch niet omdat de verpligting altijd publiekregtelijk is, maar omdat het constateren dier verpligting op den legger, krach-

tens een reglement der Staten, publiekregtelijk is. De vraag welk karakter die verpligting zelve heeft beslist niet over de al of niet toepassing van straf. Trouwens de verpligting der Maatschappij in casu is publiekregtelijk op grond van het karakter der concessie waarop zij steunt.

Wat de opreden tot de overwegen aangaat, zeggen Gedeputeerde Staten, dat de gronden daarvoor door den Staat zijn onteigend en dat zij door den Staat zijn gemaakt, terwijl de grenspalen daarbij nog aanwezig zijn.

Eindelijk wat betreft art. 70 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* n°. 67) merken Gedeputeerde Staten op dat deze nog niet is ingevoerd en er dus geen sprake kan zijn van toepassing door hen van daarin uitgesproken beginselen.

Deze zaak is krachtens 's Konings magtiging bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) aanhangig gemaakt, bij schrijven van den Minister van Binnenlandsche Zaken, van 28 September 1875, n°. 42, (Afdeeling XI).

De *Voorzitter*. Er is een gemagtigde tegenwoordig. Verlangt de heer de Brauw het woord?

De heer Jhr. W. E. N. de Brauw, advocaat te 's Hage, verzoekt de Afdeeling uitstel, van toelichting der bezwaarschriften, vermits hij de stukken, op deze zaak betrekking hebbende, welke per van Gend en Loos zijn afgezonden, nog niet heeft ontvangen.

De *Voorzitter* verleent het gevraagde uitstel en bepaalt dat in eene volgende zitting in deze zaak zal worden gepleit.

III. *het geschil tusschen de gemeenten Raamsdonk en Capelle, over de woonplaats van J. M. Böser, tijdens zijne opneming in het krankzinnigengesticht Coudewater te Rosmalen.*

De *Staatsraad* Meeussen brengt het volgende verslag uit:

Mijne Heeren! Dit geschil van bestuur is, krachtens 's Konings magtiging, op den 30 September jl. bij deze Afdeeling aanhangig gemaakt.

De behoeftige Johannes Marinus Böser, geboren te Amsterdam, den 20 Februarij 1844, is op den 30 September 1873 wegens krankzinnigheid opgenomen in het gesticht te Coudewater, krachtens magtiging van den Voorzitter der regtbank te 's Hertogenbosch van den 23 bevorens.

Uit de overgelegde stukken blijkt — en het wordt door geen der gemeentebesturen betwist — dat hij tot Mei 1873 woonplaats had in de gemeente Capelle, provincie Noordbrabant.

Het gemeentebestuur van Capelle beweert echter, dat hij in Mei 1873 zijne woonplaats heeft overgebragt naar de gemeente Raamsdonk.

Het gemeentebestuur aldaar beweert, dat dit niet het geval is geweest en dat de behoeftige, toen hij in het gesticht te Coudewater opgenomen werd,

zijne woonplaats nog steeds had te Capelle, althans, gelijk gezegd is, zeker niet te Raamsdonk.

Om de vraag, waar de behoeftige tijdens de uitvaardiging van het bevel tot opneming in het gesticht en zijne overbrenging daarheen woonplaats had, tot klaarheid te brengen, zijn onderscheiden getuigen onder eede gehoord, namelijk door den kantonregter te Waalwijk, op den 13 Maart 1874, de oom van den behoeftige, Adrianus Böser, winkelier en koopman te Capelle, die, wat het punt in quaestie betreft, verklaarde, dat de behoeftige uit Capelle, waar hij woonde, is verhuisd naar Raamsdonk, ongeveer een jaar geleden, toen de getuige zijne verklaring aflegde — en wel om daar bij zijn stiefvader Spuybroek in te wonen; — dat de vrouw van den behoeftige bij hem getuige is gekomen, zeggende dat zij een verhuisbillet hadden naar Raamsdonk; dat hij haar daarop nog een gulden heeft gegeven; — dat hij heeft vernomen, dat de vrouw bij hare ouders te Waspik is gaan inwonen en Böser (de behoeftige) bij zijn stiefvader Spuybroek te Raamsdonk, alwaar hij nog werkzaam zou zijn geweest bij het bouwen van een huis; — dat getuige zich nog schriftelijk verbonden heeft jegens Spuybroek om bij te dragen voor *f* 25 in de kosten van het bouwen van een huisje voor den behoeftige of voor het huren van eene woning te Raamsdonk, aan welk plan, door Spuybroek te volvoeren, echter geen gevolg is gegeven.

Door gemelden kantonregter is ook nog gehoord, op den 14 Maart 1874, Frederika Schmid, huisvrouw van den behoeftige, die verklaarde dat zij met haren man woonde te Capelle; — dat haar man sints de maand Mei 1873 niet meer bij haar is geweest en daarna, gelijk vroeger van tijd tot tijd niet wel bij het hoofd zijnde, heeft rondgezworven; — dat zij toen nog vier weken te Capelle is blijven wonen; dat de oom van den behoeftige, Adrianus Böser, haar een schriftelijk bewijs heeft gegeven, dat hij *f* 25 wilde bijdragen in de kosten van het bouwen of huren eener woning voor den behoeftige te Raamsdonk, door diens stiefvader Spuybroek, van welk bouwen of huren echter niets gekomen is; — dat gezegde Böser haar heeft aangeraden te Capelle een verhuisbillet aan te vragen naar Raamsdonk, hetgeen zij heeft gedaan; — dat men dit verhuisbillet te Raamsdonk niet heeft willen inschrijven en men haar mededeelde, dat aldaar reeds ontvangen was een verhuisbillet, ingezonden door het gemeentebestuur van Capelle, en dat men dit had teruggezonden, omdat daaruit niet bleek dat de behoeftige zijne woonplaats wilde overbrengen naar Raamsdonk.

Door den kantonregter te Oosterhout zijn tweemaal, namelijk op 26 Maart 1874 en op 21 Januarij 1875, onder eede gehoord de stiefvader van den behoeftige Cornelis Spuybroek, wonende te Raamsdonk, en zijne huisvrouw Teuntje Branderhorst, moeder van den behoeftige. De eerste verklaarde, dat de behoeftige in Mei 1873 uit Capelle, waar hij woonde, in nagenoeg krankzinnigentoestand bij hem is gekomen en van tijd tot tijd in zijne woning heeft geslapen, waarin hij hem uit medelijden opnam; — dat hij echter nimmer voortdurend bij hem, getuige, is verbleven en dat de behoeftige niet kan gezegd worden na Mei 1873 te Raamsdonk gewoond te hebben. De tweede getuige verklaarde hoofdzakelijk, dat de behoeftige na zijn huwelijk, in 1870 te Waspik voltrokken, niet meer geregeld heeft gewoond te Raamsdonk; — dat het aanbod van A.

Böser, om *f* 25 bij te dragen, is geweigerd omdat men veronderstelde dat dit, door tusschenkomst van het gemeentebestuur te Capelle, het middel was om kunstmatig de woonplaats van den behoeftige over te brengen naar Raamsdonk.

Eindelijk zijn nog op den 17 Februarij jl., door den kantonregter te Waalwijk onder eede gehoord vier getuigen. De eerste Jacob van Tilburgh, arbeider te Capelle, verklaarde, dat de behoeftige van hem in huur heeft gehad een huis te Capelle; — dat hij aan hem, getuige, heeft gezegd: »ik vertrek naar Raamsdonk; wanneer de vrouw mee wil gaan is het goed;" — dat de behoeftige in de maand Junij 1873 is vertrokken naar Raamsdonk en zijne vrouw iets later naar Waspik; — dat de geestvermogens van den behoeftige hadden geleden, maar dat hij niet krankzinnig was. De tweede getuige, Barend Bommer, mandenmaker te Capelle, verklaarde: in den zomer van 1873 te hebben vernomen, dat de behoeftige verhuisd was naar Raamsdonk, alwaar hij hem ook later wel eens heeft gezien; dat hij nimmer heeft bemerkt dat de behoeftige krankzinnig was. De derde getuige, Pieter Bommer, mede mandenmaker te Capelle, verklaarde, dat de behoeftige niet krankzinnig was, toen hij te Capelle woonde; dat hij hem na zijn vertrek van daar wel eens te Raamsdonk heeft gezien, maar niet weet of hij daar woonde of thuis was; dat hij niet gehoord heeft, dat de behoeftige naar Raamsdonk was vertrokken. De 4de getuige, Jacobus van Dongen, landbouwer te Capelle, verklaarde, dat de behoeftige omtrent Junij 1873 naar Raamsdonk is vertrokken; dat hij wel ondeugend van aard was, maar niet krankzinnig.

De gemeentebesturen van Waspik en van Vrijhoeven-Capelle, die ook waren aangesproken, als zoude de woonplaats van den behoeftige daar kunnen gevestigd zijn, hebben beweerd: dat van Waspik, dat de behoeftige na zijn huwelijk te Waspik in 1870 is vertrokken naar Capelle; dat van Vrijhoeven-Capelle, dat de behoeftige daar wel eens tijdelijk heeft gewerkt en rondzwervende is gezien, maar er nimmer heeft gewoond. Deze beweringen worden door de gemeentebesturen van Raamsdonk en Capelle niet tegengesproken.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

Dertigste vergadering.

Vergadering van Woensdag, 22 *December* 1875.

(Geopend ten 11 ure.)

Voorzitter, de Minister van Staat Mr. Æ. Baron MACKAY VAN OPHEMERT EN ZENNEWIJNEN.

Tegenwoordig de *leden:*

Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge,
Mr. K. A. Meeussen,
Mr. C. H. B. Boot,
Mr. C. J. van Vladeracken.

Referendarissen, Mr. L. P. Op den Hooff en Mr. G. J. Roijaards.

I. Door den Voorzitter wordt voorlezing gedaan van de volgende Koninklijke besluiten, als:

1°. van den 3 dezer, n°. 14, houdende beslissing *in het geschil nopens de woonplaats van de arme krankzinnige Marie Chou* (zie het verslag over deze zaak op blz. 542).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende in het geschil nopens de woonplaats van de arme krankzinnige Marie Chou, weduwe Tissot, toen zij op 15 Maart l.l. in het krankzinnigengesticht te Utrecht werd opgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 17 November 1875, n°. 82;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 29 November 1875, n°. 8, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat Marie Chou, weduwe Tissot, geboren te St. Aubin, canton de Neuchâtel, Zwitserland, gehuwd geweest met Eugene Tissot, burger der gemeente Montaubion-Chardonney, canton de Vaud, en voor omstreeks negen jaren hier te lande gekomen, nu laatstelijk als kinderjufvrouw bij mevrouw de

weduwe Twiss-Suermondt in dienstbetrekking was, toen haar gezondheidstoestand opneming in een geneeskundig gesticht voor krankzinnigen noodig maakte;

dat zij uit dien hoofde geen zelfstandig domicilie had, maar een domicilie krachtens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek;

dat het domicilie harer meesteres volgens eigen verklaring van het gemeentebestuur van Maartensdijk in die gemeente gevestigd was;

dat dit Bestuur echter beweert, dat Marie Chou op 15 Maart 1875 niet te Maartensdijk woonplaats had, maar te Utrecht, waar zij toen met mevrouw Twiss verblijf hield, en wel op grond dat in art. 79 gesproken wordt van het huis, en niet van de woonplaats van den meester;

Overwegende, dat uit deze uitdrukking wel kan afgeleid worden, dat een dienstbode, die voortdurend als zoodanig woont in een huis van zijnen meester, staande in eene andere gemeente dan het domicilie van den meester, tot woonplaats heeft de gemeente, waar dat huis staat, en niet die, waar het domicilie van den meester gevestigd is; doch dat er niet uit volgt, dat een dienstbode, die tot de huishouding van zijnen meester behoort, wanneer hij tijdelijk met zijnen meester uit diens woonplaats afwezig is, daardoor gedurende dien tijd zou ophouden domicilie te hebben dáár, waar hij gewoonlijk met zijnen meester woont, en tot domicilie zou verkrijgen de plaats van tijdelijk verblijf; dat integendeel in zoodanig geval de woonplaats ook van den dienstbode geacht moet worden gevestigd te blijven in het huis van den meester in de gemeente, waar deze woonplaats heeft;

dat derhalve Marie Chou, weduwe Tissot, zoolang zij als kinderjufvrouw werkzaam was bij mevrouw Twiss-Suermondt en dus tot de huishouding van deze laatste behoorde, geacht moet worden, ook terwijl zij tijdelijk met mevrouw Twiss haar winterverblijf te Utrecht deelde, woonplaats gehad te hebben, waar deze laatste hare woonplaats had, namelijk te Maartensdijk;

Gezien de wet van 28 Junij 1854 (*Staatsblad* nº. 100), zooals zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* nº. 85).

Hebben goedgevonden en verstaan:

de gemeente Maartensdijk aan te wijzen als de woonplaats van Marie Chou, weduwe Tissot, tijdens hare opneming in het krankzinnigengesticht te Utrecht op 15 Maart 1875.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 3 December 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

2°. van 8 December 1875, n°. 22, houdende beschikking op het *beroep van den Gemeenteraad van Roermond, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 27 Augustus jl., waarbij bevolen wordt J. H. H. Leurs, verkozen raadslid dier gemeente, als zoodanig toe te laten.* (Zie het verslag over deze zaak op bladz. 574).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Roermond, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 27 Augustus jl., waarbij bevolen wordt J. H. H. Leurs, verkozen raadslid dier gemeente, als zoodanig toe te laten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 24 November 1875, n°. 96;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 4 December 1875, n°. 19, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat bij de verkiezing van leden van den Gemeenteraad te Roermond op 20 Julij jl., herkozen is: het aftredend raadslid J. H. H. Leurs,

dat op 22 Julij daaraanvolgende door hem het bewijs van ontvang van het afschrift van het proces-verbaal der stemopneming is afgegeven;

dat op 3 Augustus daaraanvolgende Burgemeester en Wethouders aan Gedeputeerde Staten berigtten dat hij alsnog niet, volgens art. 13 der gemeentewet, de kennisgeving van het aannemen der benoeming heeft ingezonden;

dat genoemde kennisgeving, blijkens eigen verklaring van Leurs, eerst den 4 Augustus ter secretarie is bezorgd;

dat de Gemeenteraad, aan welken Leurs zijn geloofsbrief heeft ingezonden, in zijne vergadering van 10 Augustus jl., dien geloofsbrief heeft onderzocht en in orde bevonden, maar, op grond dat de benoemde niet binnen den bij de wet gestelden termijn kennis heeft gegeven van de aanneming, heeft besloten hem niet toe te laten als raadslid;

dat Gedeputeerde Staten van Limburg, bij wie genoemde Leurs van dat besluit was gekomen in beroep, zijne toelating als raadslid hebben bevolen, op grond dat, daar Burgemeester en Wethouders geene nieuwe verkiezing uitschreven, het er voor gehouden moet worden, dat zij zich vergewist hadden dat Leurs zijne benoeming had aangenomen; dat geene schrittelijke aanneming noodig is, maar het voornemen tot aanneming ook op andere wijze, ter beoordeeling van Burgemeester en Wethouders, kan blijken; dat de Raad onbevoegd is, om, op grond van omstandigheden, waarvan de beoordeeling bij de wet uitsluitend is opgedragen aan Burgemeester en Wethouders, de toelating te weigeren, daar die omstandigheden geene betrekking hebben op onderwerpen waarover hij ingevolge art. 31 der gemeentewet heeft te beslissen, namelijk de geschillen, die over de verkiezing of over de geloofsbrieven oprijzen;

Overwegende, dat art. 13 der gemeentewet bepaalt dat de benoemde, die acht dagen na de dagteekening van het bewijs van ontvang van het afschrift van het proces-verbaal der stemopneming laat voorbijgaan, zonder kennisgeving aan Burgemeester en Wethouders of hij de benoeming aanneemt, geacht wordt, die benoeming niet aan te nemen;

dat uit niets blijkt dat het er voor gehouden moet worden dat Burgemeester en Wethouders zich omtrent de aanneming hadden vergewist; dat het tegendeel blijkt uit den brief, door gemeld collegie op 3 Augustus aan Gedeputeerde Staten gerigt;

dat in dit geval van geene aaneming hoegenaamd is gebleken; dat daarentegen uit de eigene verklaring van den heer Leurs aan den Gemeenteraad, in een schrijven van 10 Augustus jl., volgt dat hij die kennisgeving binnen den gestelden tijd heeft verzuimd;

dat op dat verzuim niet later kan worden teruggekomen, en Leurs dus als vervallen van het regt om zitting te nemen moet beschouwd worden;

dat de Gemeenteraad, na door zijnen voorzitter in kennis te zijn gesteld met den aan dien Raad gerigten brief, waarin de heer Leurs de gronden uiteenzet, waarom hij niet tijdig had aangenomen, bevoegd en verpligt was uit te spreken dat deze de bevoegdheid miste om, krachtens de op hem uitgebragte verkiezing en krachtens den door hem overgelegden geloofsbrief, te vorderen zitting te nemen als lid van den Gemeenteraad, vermits, door het niet tijdig aannemen, vervallen was de verkiezing en tevens de geloofsbrief, zoodanig dat beiden geen verder regtsgevolg konden hebben;

dat toch de Gemeenteraad, op wien in het bijzonder de verpligting rust, ook al mogt door Burgemeester en Wethouders eenig verzuim zijn gepleegd, te waken dat een onbevoegde niet als raadslid worde toegelaten, toen adressant zich beriep op zijne verkiezing en op den geloofsbrief, ten gevolge daarvan aan hem uitgereikt, teregt de vraag mogt stellen en beslissen of, door niet-aanneming binnen den gestelden tijd, aan die verkiezing en geloofsbrief nog eenig gevolg mogt worden gegeven;

Gezien art. 13 der Gemeentewet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 27 Augustus jl., waarbij de toelating is bevolen als raadslid van J. H. H. Leurs, te vernietigen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 8 December 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

3°. van 8 December 1875, n°. 23, houdende beschikking op *het beroep van A. Rinders, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 3 September ll., n°. 102, waarbij gehandhaafd is de beslissing van den Gemeenteraad van Breskens, om hem niet als raadslid toe te laten* (zie het verslag over deze zaak op bl. 595).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van A. Rinders, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 3 September ll., n°. 102, waarbij gehandhaafd is de beslissing van den Gemeenteraad van Breskens, om hem niet als raadslid toe te laten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 24 November 1875, n°. 101;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 4 December 1875, n°. 20, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat bij de verkiezing voor leden van den Gemeenteraad van Breskens, op 20 Julij ll. is verkozen J. van Male Dz.;

dat bij de op 30 Julij d. a. v. gehouden herstemming tot verkiezing van één lid van dien Gemeenteraad is verkozen A. Rinders;

dat de Gemeenteraad in zijne zitting van 23 Augustus ll., A. Rinders niet heeft toegelaten als raadslid, als zijnde gehuwd met eene zuster van — en alzoo staande in verboden graad van zwagerschap tot het bij de eerste stemming verkozen raadslid J. van Male Dzn.;

dat Gedeputeerde Staten, bij wie de niet toegelatene in beroep was gekomen van dat besluit, dit hebben gehandhaafd;

dat art. 22 der Gemeentewet bepaalt, dat wanneer personen, elkander in den verboden graad van bloedverwantschap of zwagerschap bestaande, te gelijker tijd zijn gekozen, de oudste in jaren voor benoemd wordt gehouden;

dat, blijkens deze bewoordingen, het voor de toepassing van dit artikel niet de vraag is, of de stemmingen, waarbij personen, die elkander in den verboden graad bestaan, zijn verkozen, als een geheel, of wel de éene als aanvulling van de andere moet worden beschouwd, maar alléén, of die personen te gelijker tijd zijn gekozen;

dat J. van Male Dzn op 20 Julij ll. en A. Rinders op 30 Julij d. a. v. is verkozen; dat dus het geval, in art. 22 bedoeld, niet aanwezig is en in de latere verkiezing van den ouderen zwager geene reden kan gelegen zijn, om den eerst verkozen jongeren zwager als niet benoemd te beschouwen;

Gezien art. 36 der Gemeentewet;

Hebben geedgevonden en verstaan:

met handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten van Zeeland, van 3 September ll., n°. 102, het daartegen ingesteld beroep te verklaren ongegrond.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 8 December 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

4o. van 8 December 1875, nº. 24, houdende beschikking *op het beroep van den Gemeenteraad van Echt*, *van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg*, *van* 10 *September* 1875, *waarbij bevolen is*, *dat Jozeph Hubert Sevriens*, *als lid van den Raad zal worden toegelaten* (zie het verslag van deze zaak op bladz. 592.)

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep van den Gemeenteraad van Echt, van een besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 September 1875, waarbij bevolen is, dat Joseph Hubert Sevriens als lid van dien Raad zal worden toegelaten;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 24 November 1875, nº. 102;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, van 4 December 1875, nº. 21, 2de Afdeeling;

Overwegende:

dat in de gemeente Echt op 20 Julij ll. de verkiezing heeft plaats gehad van drie leden van den Gemeenteraad;

dat bij de 173 ingeleverde stembriefjes, zijnde 4 meer dan het getal der kiezers, die stemden, zijn uitgebragt op P. H. Coonen 109, C. Jeunissen 97, J. H. Sevriens 87, J. Colleé 84, Th. Smeets 79, en op anderen een minder aantal stemmen;

dat het stembureau de twee eerstgenoemden, Coonen en Jeunissen, heeft verkozen verklaard, en tevens, dat eene herstemming zoude plaats hebben tusschen Sevriens en Collée, bij welke herstemming, gehouden op 3 Augustus ll., de meeste stemmen zijn verkregen door Sevriens;

dat de Gemeenteraad echter, in zijne zitting van 2 September ll., den laatstgenoemde niet als lid heeft toegelaten, op grond dat na de eerste stemming niet eene herstemming, maar eene vrije stemming had behooren plaats te hebben:

dat Gedeputeerde Staten van Limburg, op het door den niet toegelatene

ingesteld beroep, bij hun besluit van 10 September ll., de toelating van hem J. H. Sevriens, als wettig gekozen bij de herstemming, alsnog hebben bevolen, tegen welk besluit door den Gemeenteraad Onze voorziening is ingeroepen;

dat de Gemeenteraad teregt heeft geoordeeld, dat, daar Sevriens bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid van stemmen had verkregen, maar een verschil van vier stemmen, meer uitgebragt dan het getal der opgekomen kiezers bedroeg, daarop noodwendig van invloed heeft kunnen zijn, volgens art. 66 in verband met het tweede lid van art. 70 der kieswet, in dit geval eene vrije stemming, niet eene herstemming had moeten plaats hebben;

dat het stembureau wel heeft nagelaten te verklaren, dat hier een tusschen het getal der in de bus gevonden briefjes en dat der kiezers, die stemden, bestaand verschil van invloed heeft kunnen zijn op de door Sevriens verkregen volstrekte meerderheid van stemmen; dat die nalatigheid echter niet ten gevolge kan hebben niet-toepassing der aangehaalde artikelen;

dat derhalve Sevriens teregt door den Gemeenteraad niet als lid is toegelaten;

Gezien artt. 66 en 70 der wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 37);

Hebben goedgevonden en verstaan:

met vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg van 10 September 1875, te verklaren, dat J. H. Sevriens door den Gemeenteraad van Echt teregt niet als lid is toegelaten.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 8 December 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

5°. van 9 December 1875, n°. 27, houdende beschikking op *het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Renkum tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van* 25 *Augustus jl.*, n°. 20, *betreffende de toelating van J. A. Ploem en N. S. de Koning als leden van dien Raad* (zie het verslag over deze zaak op blz. 562).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door den Gemeenteraad van Renkum

tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland van 25 Augustus 1875, nº. 20, betreffende de toelating van J. A. Ploem en N. S. de Koning als leden van dien Raad;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 24 November 1875, nº. 97;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 6 December 1875, nº. 14, 2de Afdeeling;

Overwegende, dat op den 20 Julij ll. te Renkum, ter verkiezing van drie leden van den Gemeenteraad, zijn ingeleverd 195 briefjes, waarbij werden uitgebragt 104 stemmen op F. Pannekoek, 97 stemmen op H. Wentz, 73 stemmen op J. A. Ploem, 70 stemmen op N. S. Koning en 57 stemmen op P. C. W. Calkoen;

dat het getal ingeleverde stembriefjes één meer heeft bedragen dan het getal der kiezers, die stemden, en dat één stembriefje van onwaarde is verklaard, als missende het vereischte zegel;

dat het stembureau F. Pannekoek verkozen heeft verklaard, en heeft bepaald, dat voor de twee overige vacatures eene herstemming moest plaats hebben tusschen H. Wentz, J. A. Ploem, N. S. Koning en P. C. W. Calkoen;

dat bij die herstemming 186 stembriefjes zijn ingeleverd, door even zoo vele kiezers, en dat J. A. Ploem en N. S. Koning de meeste stemmen hebben verkregen;

dat de Gemeenteraad in zijne zitting van 12 Augustus besloten heeft om F. Pannekoek, J. A. Ploem en N. S. Koning als raadsleden toe te laten;

dat Gedeputeerde Staten, ambtshalve uitspraak doende, dit besluit van den Gemeenteraad hebben vernietigd, voor zooveel betreft de toelating van J. A. Ploem en N. S. Koning, op grond dat het stembriefje, dat bij de eerste stemming te veel in de bus is gevonden, van invloed heeft kunnen zijn op den uitslag der verkiezing en dat dus, ingevolge het 2de lid van art. 70 der kieswet, eene nieuwe vrije stemming had moeten plaats hebben;

dat het stembureau heeft verzuimd eene beslissing te geven aangaande den invloed, dien het bestaand verschil tusschen het getal der in de bussen gevonden stembriefjes en dat der kiezers, die stemden, heeft kunnen uitoefenen; dat echter dit verzuim geene verandering in de toepassing der wet behoefde te weeg te brengen, en dat de meening van het kiesbureau op dat punt daarenboven duidelijk genoeg is op te maken uit zijne verklaring dat eene herstemming moest plaats hebben;

dat het 2de lid van art. 70 der Kieswet, hetwelk in onmiddellijk verband staat met art. 66 dier Wet, voorschrijft, dat altijd eene nieuwe vrije stemming moet plaats hebben, wanneer eene *verkregen* meerderheid van stemmen niet mag gelden, omdat zij het gevolg kan geweest zijn van dwaling;

dat die artikelen derhalve enkel toepassing kunnen vinden, wanneer iemand eene *meerderheid heeft verkregen*, waarop het verschil tusschen briefjes en stemmenden van invloed kan zijn geweest, hetzij die *verkregen* meerderheid zij eene volstrekte, waardoor iemand verkozen is, of eene *betrekkelijke*, waardoor hij in de herstemming valt;

dat in dat geval, waar geene *volstrekte* meerderheid door H. Wentz was ver-

kregen, het éene stembriefje, dat te veel in de bussen is gevonden, geenen invloed heeft kunnen uitoefenen op de betrekkelijke meerderheid, die ieder der vier genoemde candidaten heeft verkregen, noch eenige verandering heeft kunnen brengen in de rangorde waarin zij op de lijst van herstemming zijn geplaatst;

dat dus het stembureau teregt eene herstemming heeft bevolen;

Gezien de artt. 66 en 70 der wet van 4 Julij 1850 (*Staatsblad* n°. 37) en art. 36 der wet van 29 Junij 1851 (*Staatsblad* no. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan :

te vernietigen het bovengemeld besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 25 Augustus 1875, voor zooverre daarbij is uitgemaakt, dat J. A. Ploem en N. S. Koning, niet als raadsleden hadden moeten zijn toegelaten, en te bevestigen het besluit van den Gemeenteraad van Renkum, van 12 Augustus bevorens, waarbij hunne toelating is bevolen.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 9 December 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

6°. van 12 December 1875, n°. 13, houdende beschikking op *het beroep*, *ingesteld door A. J. Claessens c. s.*, *te Breda*, *tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente van* 30 *Augustus* 1875, n°. 10, *waarbij aan J. J. Bol vergunning is verleend tot het oprigten eener slagterij in de Langebrugstraat*, *wijk B*, *n°.* 241, *kadaster sectie A*, *n°.* 959 (zie het verslag dezer zaak op blz. 607).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beschikkende op het beroep, ingesteld door A. J. Claessens c. s. te Breda, tegen een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, van 30 Augustus 1875, n°. 10, waarbij aan J. J. Bol vergunning is verleend tot het oprigten eener slagterij in de Langebrugstraat, wijk B, n°. 241, kadaster sectie A, n°. 959;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van den 30 November 1875, nº. 103;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 8 December 1875, nº. 61, 12de Afdeeling;

Overwegende:

dat A. J. Claessens, eigenaar van het huis wijk B, nº. 240, en drie bewoners van naastaangelegen huizen, zich bij het gemeentebestuur tegen het oprigten der slagterij hebben verzet, op grond van vrees voor schade aan de waarde hunner eigendommen en aan het bedrijf, dat in die eigendommen wordt uitgeoefend, benadeeling der gezondheid en hinder van ernstigen aard in de bewoning;

dat Burgemeester en Wethouders niettemin de verlangde vergunning hebben verleend, onder voorwaarde:

1º. dat het bloed van het geslagte vee in losse gesloten vaten of potten worde opgevangen;

2º. dat de mestbak moet worden aangelegd op minstens 5 decimeters van de erven van de belendende eigenaren, waterdigt gemetseld moet zijn en eenen waterdigt gemetselden bodem moet hebben, alsmede gesloten moet zijn met een vast deksel van metaal of hout;

3º. dat de ruiming van den mestbak moet plaats hebben, in voege als bij de artt. 50 en 51 der algemeene politie-verordening voor de gemeente Breda, voor de ruiming van secreten is voorgeschreven;

4º. dat het werkwater uit de slagterij, alvorens in het bestaande riool te loopen, moet worden geleid in eenen waterdigt gemetselden put of bak, voorzien van eenen stortmuur en ijzeren rooster, geheel ingerigt volgens een door den consessionaris te leveren en door Burgemeester en Wethouders goed te keuren plan;

5º. dat de inrigting binnen zes maanden zal moeten voltooid zijn en niet in werking mag worden gebragt, dan nadat uit een locaal onderzoek door of van wege Burgemeester en Wethouders gebleken zij, dat de bovenstaande bepalingen behoorlijk zijn in acht genomen;

Overwegende, dat de adressanten, van Ons de intrekking van genoemd besluit verzoekende, hebben te kennen gegeven de vrees, dat het onvermijdelijk geloei van koebeesten in de stalling zeer hinderlijk zal zijn voor de bewoners der omliggende huizen, waarvan velen zich elders zullen gaan vestigen; dat het vervoer der beesten naar de stalling in de betrekkelijk smalle straat aanleiding zal geven tot ongelukken; dat de uitwerpselen der slagtplaats onvermijdelijk den aangrenzenden grond zullen bederven en het wel- of pompwater onbruikbaar zullen maken; dat de uit de vergaarputten opstijgende uitwasemingen en stank groot nadeel zullen toebrengen aan de algemeene gezondheid en de uitoefening der bedrijven in de aangrenzende huizen onmogelijk zullen maken;

dat het bezwaar, ontleend aan het geloei der beesten, niet kan in aanmerking komen, daar voor eene veestalling, als zoodanig, geene vergunning van het openbaar gezag vereischt wordt;

dat de vrees voor schade aan eigendommen, bedrijven of de gezondheid in deze geenen grond kan opleveren om de gevraagde vergunning te weigeren;

dat toch in de meeste steden slagterijen bestaan, zelfs in de meest bevolkte

buurten, en dat de ondervinding niet heeft doen zien, dat daarvan meer ongerief wordt ondervonden dan van zoo vele andere bedrijven, die allerwege in de bebouwde kommen der gemeenten worden aangetroffen;

dat daarenboven, voor zooverre in het tegenwoordig geval zoodanig ongerief te duchten mogt zijn, de voorwaarden, die aan de vergunning zijn verbonden, voldoende zijn om vrees voor schade of hinder van ernstigen aard weg te nemen;

Gezien de wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95);

Hebben goedgevonden en verstaan:

te bevestigen de vergunning, zoo als die door Burgemeester en Wethouders van Breda, bij hun besluit van 30 Augustus 1875, aan J. J. Bol is verleend, met wijziging alléén van den termijn, in de vijfde voorwaarde gesteld, en bepaling dat de inrigting zal moeten voltooid zijn binnen zes maanden na dagteekening van dit besluit.

Onze Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de uitvoering dezes, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 12 December 1875. (*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

7°. van 13 December 1875, n°. 14, houdende beschikking omtrent *het geschil tusschen de gemeenten Diever en Smilde, nopens de woonplaats van Anna Draat, na bekomen regterlijke magtiging in het krankzinnigengesticht te Zutphen opgenomen* (zie het verslag van deze zaak op bl. 553).

Het besluit is van den volgenden inhoud:

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE-NASSAU, GROOT-HERTOG VAN LUXEMBURG, ENZ., ENZ., ENZ.

Beslissende het geschil tusschen de gemeenten Diever en Smilde nopens de woonplaats van Anna Draat, na bekomen regterlijke magtiging in het krankzinnigengesticht te Zutphen opgenomen;

Den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) gehoord, advies van 30 November 1875, n°. 67;

Op de voordragt van Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken van 9 December 1875, n°. 19, 2e afd.;

Overwegende:

dat Anna Draat, als meerderjarige dienstbode inwonende bij Harm Kiers te Hoogersmilde, bij wien zij zich verhuurd had tot 1 Mei jl., als wanneer zij in gelijke betrekking zou overgaan bij Martinus Hofman, mede aldaar;

dat zij op 25 April, bij hare ouders te Diever te gast geweest zijnde, in opgewonden toestand bij haren meester terugkwam, vele voorwerpen brak, en daarover onderhouden, te kennen gaf: dat doet de duivel;

dat Kiers, haar, om haar verwarde taal, niet langer bij zijne kinderen vertrouwende, besloot haar den volgenden dag weg te zenden;

dat zij, na op verzoek van Kiers, Maandag 26 April met hare moeder te zijn teruggekomen om af te rekenen, met deze naar Diever is vertrokken, waar zij zich zoo woest aanstelde dat reeds in den daarop volgenden nacht maatregelen moesten worden genomen om haar onschadelijk te maken; dat dan ook spoedig daarop, na verkregen regterlijke magtiging, hare plaatsing in een krankzinnigengesticht is bevolen en heeft plaats gevonden;

Overwegende dat Anna Draat, krachtens art. 79 van het Burgerlijk Wetboek, woonplaats had te Smilde tot op 26 April jl.;

dat zij alstoen hare dienst heeft moeten verlaten, omdat haar meester haar, om hare verwarde taal en opgewonden toestand, niet langer bij zijne kinderen vertrouwde; dat derhalve hare krankzinnigheid, die enkele dagen later geneeskundig geconstateerd werd, geacht kan worden reeds te hebben bestaan, voor zij de dienst van Harm Kiers verliet, daar toch uit de verklaring van Kiers voldoende blijkt dat haar geestestoestand de eenige reden was die hem noodzaakte haar weg te zenden;

dat derhalve Anna Draat, op het oogenblik dat zij krankzinnig werd, nog woonplaats had te Smilde, en later geene nieuwe woonplaats heeft kunnen vestigen;

Gezien de wet van 28 Juni 1854 (*Staatsblad* n°. 100) zooals zij is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85);

Hebben goedgevonden en verstaan:

de gemeente Smilde aan te wijzen als de woonplaats van Anna Draat, toen zij in April jl. krankzinnig werd.

Onze Minister voornoemd is belast met de uitvoering van dit besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur).

Het Loo, den 13 December 1875.

(*get.*) WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
(*get.*) HEEMSKERK.

Accordeert met deszelfs origineel,
De Directeur van het Kabinet des Konings,
VAN HEECKEREN VAN KELL.

Aan de orde is:

II. *het beroep van den directeur-generaal der maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen tegen een besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, waarbij wijzigingen zijn vastgesteld in den legger A der wegen en voetpaden in de gemeente Laren.*

(Zie het rapport, door den Staatsraad VAN VLADERACKEN in deze zaak uitgebragt, op blz. 627).

De heer Jhr. Mr. E. N. DE BRAUW, als gemagtigde van de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen optredende, licht het beroep nader toe.

Hij begint met er op te wijzen dat de vraag of wegen, die door den Staat tegelijk met de Staatsspoorwegen zijn aangelegd, mogen worden vermeld op de leggers der wegen en voetpaden, en speciaal of de Exploitatiemaatschappij daarop als onderhoudpligtige mag worden gebragt, niet nieuw is. Waar pleiter dus thans moet betoogen, dat de Exploitatiemaatschappij *ten onregte* is vermeld als onderhoudpligtige, wordt hem dit vergemakkelijkt door de verwijzing naar zijn vroeger voor de Afdeeling van den Raad van State gehouden pleidooi omtrent den toegangsweg tot het station te Geldermalsen, te vinden in de Verzameling van Gebroeders BELINFANTE, Dl. 1873, pag. 412.

Toch vestigt hij de aandacht op enkele punten van verschil tusschen de laatste en tegenwoordige zaak, een verschil gelegen in het toen niet in acht nemen van formaliteiten, welke nu wel zijn in het oog gehouden, zoodat de Directeur-Generaal thans, krachtens art. 14 van het provinciaal reglement op de wegen enz., volkomen de bevoegdheid heeft in beroep te komen bij Zijne Majesteit den Koning tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van 1 Junij.

Verder is in het tegenwoordige geschil sprake ook van overwegen, dat volgens spreker in de appreciatie dezer quaestie eenige wijziging zal brengen.

Tot hare eigenlijke bespreking overgaande, behandelt gemagtigde in de eerste plaats de vraag:

I. Bestaat er op de Exploitatiemaatschappij eene verpligting tot onderhoud dier overwegen? Om dit aan te toonen beroept men zich van de andere zijde op de concessie, en speciaal op haar art. 7, waaruit wordt afgeleid dat de toegangswegen enz. door den ondernemer (de Maatschappij tot Exploitatie) moeten worden onderhouden.

Art. 7 zegt dat de weg met al wat tot een en ander behoort door den ondernemer moet worden onderhouden. Nu is spreker van meening dat een toegangsweg tot een station niet behoort tot den weg, omdat dat woord hier moet worden opgevat in eene zeer beperkte beteekenis. Art. 7 noemt toch naast elkander: weg, gebouwen en kunstwerken; de beide laatste nu zouden evenzeer ja nog eer tot den weg in zijn uitgebreide beteekenis behooren als de toegangswegen en zoude dus nimmer daarnaast kunnen worden genoemd. Met weg wordt dus hier bedoeld de spoorbaan. Welnu toegangswegen kunnen nimmer gezegd worden te behooren, een deel te zijn van de spoorbaan. Tot een andere

interpretatie kan men slechts komen door alleen te letten op hetgeen bij de beraadslaging over art. 7 is gezegd of geschreven. Spreker gelooft echter dat het getuigt van goede interpretatie, in de eerste plaats te letten op de woorden en slechts bij duisterheid daarvan te zoeken naar de bedoeling en de beraadslagingen, in den regel, een gevaarlijke maatstaf voor uitlegging zelf.

Volgens Thorbecke, den ontwerper van de concessie, rustte de verpligting tot onderhoud der toegangswegen niet op de Exploitatiemaatschappij.

En nu de overwegen. Verstaat men daaronder slechts die gedeelten van den spoorweg doorsnijdende wegen, die tusschen de afsluitingshekken van den spoorweg begrepen zijn, dan zeker moet de Maatschappij die onderhouden, want dan zijn zij een gedeelte van de spoorbaan. Volgens den legger wordt echter onder de benaming overwegen meer verstaan dan die gedeelten, ook opreden aan beide zijden, van 27 tot 52 meter lang. Ten onregte; in art. 4 der concessie wordt van overwegen gesproken, en uit den contextus van dit artikel is 't duidelijk, dat daar alleen worden bedoeld de gedeelten gelegen tusschen de afsluitingshekken. 't Zelfde blijkt uit verschillende artt. van 't algemeen reglement op de spoorwegen, waar de afsluiting en verlichting der overwegen wordt voorgeschreven en uit de overgelegde missive van den Raad van Toezigt.

Trouwens tot 't onderhoud dier opreden tot de overwegen, bestaat niet de minste verpligting. Zelfs tot den spoorweg in meest algemeenen zin, behooren zij niet, dien zij niet eens, gelijk de toegangswegen voeden, zij dienen bestaande gewone wegen, maar belemmeren de spoorwegdienst. 't Eenig argument over den onderhoudspligt der toegangswegen, getrokken uit de beraadslagingen over art. 7 der concessie, is op de overwegen niet eens toepasselijk: van overwegen werd daar volstrekt niet gesproken.

Pleiter is dus van meening dat artikel 7 van de concessie geenerlei verpligting op de ondernemers legt, noch tot het onderhouden der toegangswegen, noch der overwegen, hetgeen hij nader breedvoerig betoogt.

II. De tweede en voornaamste vraag is deze:

Toegegeven dat artikel 7 van de concessie eene verpligting tot onderhoud aan de Maatschappij oplegt, mag zij dan worden geconstateerd op de leggers van de wegen?

Spreker stelt op den voorgrond dat de legger alleen mag constateren publiekregtelijke verpligtingen, gelijk hij reeds vroeger heeft betoogd en zet het doel der leggers uiteen, die uit den aard der zaak openbaren onderhoudspligt regelen, zoodat eene privaatregtelijke verpligting op den legger niet thuis behoort. Zij mag daarop niet worden geconstateerd, omdat in dit geval in lijnregten strijd zou worden gehandeld met art. 148 der Grondwet. Het constateeren toch van onderhoudspligt is beslissen dat onderhoudspligt bestaat. Wordt nu een privaatregtelijk onderhoudspligt geconstateerd, dan beslissen Gedeputeerde Staten in een burgerlijk geschil, waarvan art. 148 der Grondwet de kennisneming uitsluitend aan den burgerlijken regter opdraagt. De administratieve magt mag alleen beslissen in geschillen van publiekregtelijken aard, en daarom alleen publiekregtelijken onderhoudspligt op de leggers constateren.

Wanneer de Provinciale Staten dergelijke bevoegdheid aan Gedeputeerde Staten

bij het Provinciaal Reglement op de wegen zouden hebben gegeven, dan ware gehandeld in strijd met de Grondwet, en waar die strijd niet uitdrukkelijk blijkt, mag 't Provinciaal Reglement toch niet zoo worden geinterpreteerd dat die strijd daarvan 't gevolg is.

Het Provinciaal Reglement denkt in de eerste plaats aan publiekregtelijken onderhoud; het heeft nimmer privaat-regtelijken onderhoud bedoeld. Ten betooge hiervan wijst pleiter op de straf, die bij nalatigheid wordt toegepast, welke straf eene publiekregtelijke verpligting veronderstelt. Trouwens het is *luce clarius* dat niet alle privaat-regtelijke verpligtingen kunnen worden getroffen door dit reglement. Men zal toch nimmer een aannemer, die voor den publiekregtelijken onderhoudspligtige, 't onderhoud van een weg aanneemt, op den legger kunnen of willen plaatsen. Waarom, vraagt spreker, dezen dan wel en genen niet? Spreker weêrlegt vervolgens de z. i. niet te proefhoudende argumenten van Gedeputeerde Staten, o. a. dit, dat het reglement spreekt van wettige verpligtingen, alsof daarmede noodzakelijk ook privaat-regtelijke verpligtingen moeten zijn bedoeld. Trouwens ook in 't door Gedeputeerde Staten genoemd art. 27 van 't Reglement, wordt van wettige verpligtingen gesproken. Dat art. 27 spreekt niet van onderhoud, maar van zorg en instandhouding, alsmede van de bruikbaarheid der wegen en voetpaden, krachtens welke bepalingen de Burgemeester schouw voert over de wegen. Die zorg in het belang van de veiligheid kan slechts zijn van publiekregtelijken aard, kan toch nimmer door den Burgemeester, of anderen met die zorg belast, privaat-regtelijk worden overgedragen. Waar art. 27 van wettige verpligtingen en overeenkomst spreekt, kunnen dus alleen publiekregtelijke zijn bedoeld. Welnu, ligt het dan niet voor de hand, dat ook in art. 28 en art. 9 de provinciale wetgever slechts het oog had op publiekregtelijke verpligtingen.

Ten slotte behandelt gemagtigde het argument van Gedeputeerde Staten, dat het weinig afdoet dat eene privaat-regtelijke verpligting op den legger wordt geconstateerd, omdat de onderhoudspligtige schorsing van 't strafgeding zou kunnen vragen en vraagt of dit geene bittere ironie is? Spreker beroept zich daarbij op de zaak van Geldermalsen en de beslissing van de hoogste regterlijke magt, waar juist de schorsing is vernietigd, omdat de legger de eenige maatstaf voor den regter moest zijn, verwijzende hij, voor zooveel dit punt betreft, naar de conclusie van den advocaat-generaal Mr. Polis, in de zaak van Geldermalsen en naar het arrest van den Hoogen Raad van 12 Mei 1873 (*Weekblad van het Regt* n°. 3595 en Ned. Regtspraak, Dl. 104, pag. 13).

Nog staat pleiter stil bij het betoog, dat hier eene privaatregtelijke verpligting op den legger is geconstateerd, daarbij in herinnering brengende, dat de exploitatie-maatschappij bij deze concessie heeft verkregen het gebruik van Staatsspoorwegen, Staatseigendom, boven en behalve de gewone, in elke concessie liggende vergunning tot uitoefening van een tak der publieke dienst; dat dus deze concessie is van zeer bijzonderen aard, en dat alle verpligtingen die de Maatschappij op zich nam als *contra-praestatie*, van het gebruik van dat Staatseigendom zijn *privati juris:* de geheele bepaling van art. 7 der concessie bevat klaarblijkelijk slechts zulke verpligtingen; tot betoog daarvan wijst spreker onder anderen op de laatste woorden van al. 1 : *in goeden staat teruggeven.*

Deze gronden acht pleiter voldoende tot toelichting van het beroep. Hij heeft slechts enkele argumenten behandeld, die bij eene vroegere gelegenheid uitvoeriger zijn uiteengezet.

De heer Mr. D. VAN ECK, advocaat te 's Gravenhage, als gemagtigde van de gemeente Laren optredende, herinnert in de eerste plaats, dat het gemeentebestuur van Laren op den legger A van de openbare wegen in die gemeente heeft geplaatst twee toegangswegen tot de stations Lochem en Laren en vier overwegen over den spoorweg van Zutphen naar de Duitsche grenzen, welke dienen om de door den spoorweg doorsneden gedeelten van publieke wegen, staande op legger A, aan elkander te verbinden.

De bevoegdheid en verpligting daartoe, aldus gaat de spreker voort, vloeijen voort uit art. 137 der provinciale wet en artt. 1, 5 en 8 van het reglement op de wegen, voetpaden enz. in de provincie Gelderland van 16 December 1857 (*Provinciaal blad* nº. 103).

Diezelfde weg is ook elders gevolgd, o. a. te Geldermalsen. Zie arrest van den Hoogen Raad van 12 Mei 1873, *Weekblad van het Regt* nº. 3590.

De Exploitatie-Maatschappij heeft zich daartegen verzet, maar zonder goed gevolg.

Toch wordt thans de bevoegdheid betwist, ten minste wat betreft de toegangswegen.

De Directeur-generaal zegt, dat, volgens art. 70 der wet van 9 April 1875 (*Staatsblad* nº. 67), tot regeling van de dienst en het gebruik der spoorwegen, de Koning een legger zal opmaken van de toegangswegen tot stations, op welken legger de onderhoudpligtigen vermeld zijn.

Die legger is echter nog niet gemaakt. Het voorschrift van art. 70 is dus nog niet in werking getreden en het reglement van Gelderland blijft dus van kracht.

De Directeur-generaal erkent dat, doch zegt, dat art. 70 het onderhoud der toegangswegen brengt ten laste der gemeenten, en dat niet om wijziging in den bestaanden toestand te brengen, maar om in de wet uitdrukkelijk te bekrachtigen wat volgens den ontwerper der wet reeds regt was.

Uit dat betoog vloeit echter niet voort, dat, zoo als bij brief van Mei 1875 was beweerd, de toegangswegen niet op *den legger* zouden mogen worden gebragt. Het later betoog doelt dus meer op *den onderhoudspligt.*

Of uit de wet van 9 April 1875 blijkt van een veranderd beginsel, laat ik in het midden. In geen geval kan daaruit echter worden betoogd, dat de thans bestaande wetgeving de gemeenten met het onderhoud zou belasten.

In de tweede plaats beweert de Maatschappij, dat zij niet als onderhoudpligtige op den legger had mogen worden vermeld, en wel, omdat de verpligting van de Maatschappij tot onderhoud der wegen als ze bestaat, is van privaat-regtelijken aard, en privaat-regtelijke verpligtingen niet mogen worden vermeld op den legger.

Derhalve bestaat er hier tweeërlei tegenspraak :

a. de verpligting der Exploitatie-maatschappij is privaat-regtelijk ;

b. privaat-regtelijke verpligtingen mogen niet op den legger vermeld worden.

Ad *b*. De directeur-generaal beweert, dat op de leggers alleen mogen worden vermeld verpligtingen, waarover de administratieve magt bevoegd is te beslissen; dat de privaat-regtelijke geschillen staan ter kennis van de regterlijke magt volgens art. 148 der Grondwet; dat onderhoudspligt volgens het Reglement bestaat niet ten behoeve van een *privaat persoon*, maar ten behoeve van het publiek gezag, en dat daarom *straf* is bepaald op de niet-nakoming, waardoor de aard der verpligting wordt gekenmerkt, omdat ten opzigte van privaat-regtelijke handelingen alleen het burgerlijke regt geldt.

Ik antwoord, dat als de Provinciale Staten volgens art. 192 der Grondwet en art. 187 der Provinciale wet het toezigt hebben op de wegen hunner provincie, het dan vrij natuurlijk is, dat daartoe behoort de kennisneming van wie met het onderhoud is belast, zoodat de klagt niet gegrond is, dat de verpligting tot onderhoud van eenen openbaren weg, al kon die verpligting al eens privaat-regtelijk worden genoemd, op den legger wordt vermeld.

De klagt is dus eigenlijk: als ik als onderhoudpligtige op den legger vermeld sta, dan past het provinciaal reglement bij niet-nakoming straf op mij toe, en dat mag niet ten opzigte van eene privaatregtelijke handeling.

Doch volgens dat stelsel zou de Directeur-Generaal zich dan moeten gaan beklagen, indien *de straf* z. i. ten onregte op hem werd toegepast, maar kan zijn bezwaar niet gelden tegen het *brengen op den legger*.

Aangenomen nu, dat de verpligting tot onderhoud van eenen openbaren weg naar omstandigheden kan behooren of tot het private of tot het publieke regt, waarover wij later zullen handelen, kent het reglement dat onderscheid niet ten opzigte van het plaatsen op den legger.

Dat blijkt uit art. 6, 9 litt. g, 27 en 28. Volgens die artikelen moet *elke* verpligting tot onderhoud, van welken aard ook, daarop worden vermeld.

Wel beweert de Directeur-Generaal, dat het bepalen van straf in het reglement tegen de niet-nakoming der verpligting tot onderhoud, den aard der verpligting kenmerkt, omdat tegen privaatregtelijke handelingen alleen de civiele actie geldt, doch die leer is in strijd met het bestaande strafregt, dat dat onderscheid niet kent, en in het belang van den Staat straf kan bedreigen tegen alle handelingen, die de veiligheid van het openbaar verkeer in gevaar brengen, al worden vergrijpen van denzelfden aard ten opzigte van niet openbare wegen niet aan het strafregt onderworpen.

Maar, zegt de Directeur-Generaal, op de leggers mogen alleen gebragt worden verpligtingen, waarover de administratieve magt bevoegd is te beslissen, de beslissing van privaat-regtelijke geschillen staan volgens art. 148 der Grondwet ter kennis van de regterlijke magt.

Is echter de verpligting bekend, dan is het niet onderhouden van eenen openbaren weg een vergrijp tegen de publieke zaak. Er is geene reden waarom de strafwetgever daartegen geene straf zou kunnen bedreigen.

Bedoelt echter de Directeur-Generaal dat ten onregte door het administratief gezag verpligtingen ten zijnen opzigte op den legger zouden kunnen worden geplaatst, en dat hij het regt moet hebben om door den burgerlijken regter het bestaan van zijn regt te doen erkennen, dan ben ik dat met hem eens.

Gedeputeerde Staten hebben dat regt ook erkend, en datzelfde gevoelen wordt voorgestaan door DE JONGE, Admin. en Justitie, bl. 101.

Nu is het wel waar, dat de regterlijke magt op dit punt eene regtspraak heeft geleverd zoowel vóór als tegen dat beginsel, en dat de Exploitatiemaatschappij in dat opzigt in den strijd betreffende Geldermalsen zeer is teleurgesteld, doch dit neemt niet weg, dat zij, die van oordeel zijn dat art. 148 der Grondwet een waarborg is tegen schending van het eigendomsregt ook van de zijde van het administratief gezag, den appellant mogen tegenwerpen, dat volgens de begrippen van ons regt, het plaatsen op een legger niet kan geacht worden te zijn eene uitspraak omtrent burgerlijke regten, waartegen geene toevlugt tot den burgerlijken regter zou zijn gegeven.

Minder juiste begrippen van de zijde der regterlijke magt mogen toch de administratiefregterlijke magt niet weerhouden om beslissingen te nemen, die haars inziens door de wet worden gevorderd. Het al of niet plaatsen op een legger mag dus niet afhankelijk worden gesteld van de gevolgen die de regterlijke magt ten onregte daaraan toekent.

Ad *a*. Is nu het betoog juist, dat *iedere* verpligting tot onderhoud op den legger moet worden geplaatst, dan vervalt de toepasselijkheid van de bewering van den Directeur-Generaal, dat de verpligting van de Exploitatie-Maatschappij tot onderhoud der bedoelde wegen, zoo ze bestaat, is van privaatregtelijken aard, en die vermelding dus niet op den legger te huis behoort.

Gaat echter het betoog van den Directeur-Generaal sub *b* vermeld op, dan moet onderzoek worden gedaan naar den aard der verpligtingen.

De Directeur-Generaal voert nu aan: dat concessien gewoonlijk zijn *publici juris*, maar dat deze concessie is van een bijzonderen aard, omdat in dezen de Staat niet gehandeld heeft als *Staat*, maar bij concessie als *eigenaar* de aan hem toebehoorende spoorwegen heeft verhuurd, zoodat de huurder het onderhoud op zich heeft genomen ten gevolge van eene privaat-regtelijke overeenkomst.

De Staat heeft dat volgens hem wel gedaan krachtens eene wet, die van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* nº. 100), doch die wet is alleen een regel, volgens welken de privaat-regtelijke overeenkomst van huur mogt worden gesloten.

Daardoor verandert dus de aard der overeenkomst niet: de verpligtingen van art. 7 der concessie zijn dus privaat-regtelijk.

Publiek-regtelijk acht de Directeur-Generaal die bepalingen der concessie, die betreffen de uitoefening van den publieken spoorwegdienst.

Privaat-regtelijk de verpligtingen die de Maatschappij op zich neemt van het gebruik van de spoorwegen, dat is van Staatseigendom, te verkrijgen.

Tegen niet uitvoeren der verpligtingen is wel straf bedreigd, maar dat is geene publieke straf, maar eene die ontleend is aan het civiele regt.

Bovendien wordt niet gestraft het niet onderhouden van de spoorwegen en werken, maar het niet voldoen aan het bevel van den Minister.

Dat betoog wordt op de volgende gronden bestreden:

dat de Directeur-Generaal verwart concessie met contract; dat eene concessie altoos is *publici juris*, waarop de leer der contracten dus niet toepasselijk is.

»Concessiën," zegt DE BOSCH KEMPER, *Handleiding tot het Nederlandsche Staats-*

regt par. 318, blz. 775, »zijn in het algemeen vergunningen, die het Staats- »gezag geeft, hetzij om iets te doen, hetgeen niet dan onder bepaalde voorzor- »gen geoorloofd is, hetzij om werken te exploiteren, die in den regel tot de »Staatszorg behooren."

En in par. 62, blz. 319, zegt hij, dat »de concessiën vergunningen zijn, die »de Regering verleent, en die daarin overeenkomen, dat zij eene bevoegdheid »of een regt toekennen en dat zij op de wet moeten rusten."

Daarbij wordt aangehaald DUFOUR, in zijn *traité général de droit administratif*, t. V, pag. 140, »que la concession soit intervenue avec le concours spécial de »la législation ou en vertu d'une délégation plus ou moins générale de la loi, »la nature de l'acte est toujours la même. C'est un acte *sui generis*, qui est »propre à l'administration et auquel le droit civil reste étranger. La jurispru- »dence est donc fondée à reserver à l'autorité administrative l'appréciation et »l'interprétation des actes de concession."

In de gevolgen wijkt de concessie zoodanig af van het contract, dat geen burger-regtelijk gevolg op de concessie toepasselijk is.

Men denke b.v. aan de leer der ontbinding. Heeft de concedens zich zelven niet door de wet gebonden, hij kan, omdat zijne vergunning eene daad is van publiek regt, die altoos weder intrekken.

Uit dit alles vloeit voort, dat de verpligtingen, die de Expl.-maatschappij heeft aangegaan, zijn van publiek-regtelijken aard.

Een andere gang van redenering, waarbij men zich meer beweegt op het terrein van den appellant, leidt echter evenzeer tot handhaving van het besluit van Gedeputeerde Staten.

Aannemende, dat het minder de vraag is in welken vorm, dien van concessie of dien van contract, partijen zijn overeengekomen, mag men als stelsel verkondigen, dat de inhoud van de concessie moet beslissen, op welk standpunt men zich beweegt.

In dien geest wordt in Administratie en Justitie op bladz. 7 betoogd, dat »*de* »*aard van het onderwerp in geschil* steeds het eenig, waarachtig, kenmerk van »regterlijke bevoegdheid of onbevoegdheid moet daarstellen, in die mate, dat »niet gezegd kan worden der justitie onttrokken te zijn, of, bij het stilzwijgen »der wet, regtens tot hare bestemming te behooren, hetgeen, waarop *van* »*nature*, *ratione materiae*, door haar nimmer aanspraak kan worden gemaakt."

En op bl. 20: »Immers make men onderscheid tusschen den Staat, de pro- »vincie, de gemeente, als zoodanig handelende *jure publico* en den Staat handelende »*loco privati* en *jure privato*."

Openbare wegen, openbare vervoermiddelen kunnen niet anders zijn dan voorwerpen van staatszorg. Zij behooren, zooals wij gezien hebben, tot het jus publicum.

Regeling en instandhouding van die onderwerpen is staatsdienst. En derhalve ook het onderhouden en in stand houden van spoorwegen, in het algemeen belang in het leven geroepen.

Ten onregte onderscheidt app. in dit opzigt de uitoefening van den publieken spoorwegdienst, van wat hij noemt de verpligting door de spoorwegmaatschappij

op zich genomen, om het gebruik van de staatsspoorwegen te verkrijgen, welke laatste verpligting hij eene privaat-regtelijke noemt.

Maar die verpligtingen, voor zoover ze hier ter sprake komen, bestaan in het onderhoud van *overwegen*, zijnde verbindingen van door den spoorweg doorsneden openbare wegen, weshalve die overwegen geen ander karakter hebben dan deze, en in het onderhouden van *toegangswegen*, die moeten beschouwd worden als één geheel met den spoorweg te vormen, omdat ze de verbinding uitmaken tusschen den spoorweg en de omstreken.

Zonder die toegangswegen, zou de spoorweg niet genaakbaar zijn, en die overgangswegen hebben zelve dus onmiskenbaar een publiek karakter.

Had de Staat zelf zich nu met dat onderhoud belast, wie zou ooit beweren, dat hij dat gedaan zou hebben loco privati?

En nu is het de vervulling van *die* taak, die ten gevolge van art. 1 der wet tot regeling van de exploitatie der Staatsspoorwegen (wet van 3 Julij 1863 *Staatsblad* n°. 100) in verband met de concessiewet van 3 Julij 1863 *Staatsblad* n°. 104, art. 7 aan bijzondere personen wordt opgedragen.

Die personen treden daardoor in de plaats van den Staat en vervullen Staatsverpligtingen. Teregt handhaafde dus de Memorie van Beantwoording van het wets-ontwerp tot exploitatie (*Staatsblad* n°. 100), het stelsel van art. 5, verdedigende dat de vervallenverklaring van de concessie door de Regering zou geschieden met uitsluiting van den regter, wanneer de concessionaris in gebreke bleef te voorzien in het onderhoud van de wegen en de daartoe behoorende werken, het publiek-regtelijk karakter van die verpligtingen.

»Alleen de Regering kan de straf opleggen. Hierdoor wordt niet gederogeerd »aan de artt. 1302 en 1303 Burgerlijk Wetboek. Eene concessie toch, door de »Regering als zoodanig verleend, is geen contract in den zin van dat Wetboek. »Hetgeen de Regering gunde, neemt zij, zoo het algemeen belang het vorderde, »terug; zij heeft hare magt niet van den regter te ontleenen. Over de schade- »loosstelling kan echter geschil ontstaan, en daarover zal dan de regter te be- »slissen hebben."

De strafbepaling van genoemd artikel 5 en van art. 44 der wet van 21 Augustus 1859 (*Staatsblad* n°. 98), toepasselijk verklaard bij art. 9 der wet tot regeling van de exploitatie der Staatsspoorwegen, zijn insgelijks een bewijs dat wij hier met eene publiek-regtelijke verpligting te doen hebben.

Appellant ontkent dat, en zegt dat die strafbepalingen alleen zijn ontleend aan het privaatregt, maar in zijne bewering, dat op den legger geene verpligtingen van privaat-regtelijken aard mogen worden vermeld (zie betoog *b* hierboven) ontleende hij zijn betoog aan de strafbepalingen van het reglement, en beweerde hij, dat strafbepalingen het bewijs waren, dat men te doen had met eene *publiekregtelijke* verpligting. Daardoor heeft hij zijn eigen vonnis geveld, want nu heeft hij daardoor erkend, dat het vaststellen van strafbepalingen in de wet op het niet onderhouden van de overwegen en de toegangswegen, dat onderhoud maakt tot eene publiek-regtelijke verpligting.

Het request van appellant aan den Koning luidt: »Die publieke straf ken- »merkt den aard der verpligting. Gelijk gewoonlijk, is ook hier de vraag: welke

»actie? de proef op de som. Het reglement geeft bij verzuim der verpligting »eene publieke actie; dan is ook de verpligting noodzakelijk van publiek-regte- »lijken aard; dan kan geene privaat-regtelijke verpligting zijn bedoeld, die »slechts eene civiele actie in het leven zou roepen."

Wel beweert hij, dat men hier meer zou te denken hebben aan eene civiele boete, maar zoodanige boete strekt alleen tot vergoeding van aangebragt materieel nadeel, terwijl in casu de straf niet om die reden wordt toegepast, en in dit opzigt niet gedoeld wordt op materiele schade, maar op verkorting van het publieke regt ten opzigte van den Staat.

En dat betoog wordt slechts bevestigd door den appellant, wanneer hij uitroept: »niet het niet onderhouden van den spoorweg wordt gestraft, maar het niet voldoen aan het bevel van den Minister."

Hoe kan men na die uiting nog beweren, dat de strafbepalingen het karakter zouden hebben van eene civiele boete, wanneer zij integendeel strekken tot het doen eerbiedigen van de bevelen der autoriteit, aan wie de behartiging van- en het toezigt op- het publiek belang is opgedragen?

Eindelijk beweert de Directeur-Generaal, dat de Exploitatie-maatschappij in het geheel geene overwegen te onderhouden heeft,

omdat, zegt hij, publieke overwegen niet tot den spoorweg behooren; zij brengen bestaande wegen met elkander in verband, doch niet met de spoorwegen.

Het is waar, dat voor het vervoer over de spoorwegen, op zich zelf beschouwd, overwegen noch noodig, noch zelfs wenschelijk zijn.

Doch de appellant vat het contract, tusschen hem en den Staat aangegaan, *tot exploitatie* der Staatsspoorwegen, wat al te bekrompen op.

De bouw van een spoorweg brengt mede de verpligting tot het maken van overwegen.

De spoorweg mag het regt van den publieken weg niet schenden. Snijdt hij een dergelijken weg door, dan moet hij, die den spoorweg aanlegt, door een overweg het regt van vervoer over den doorgesneden weg herstellen of doen herstellen, en hij moet door jaarlijksch onderhoud zorgen, dat dat regt van vervoer ook in de toekomst worde geëerbiedigd.

Hij, die den spoorweg maakt, moet dus zorgen voor het onderhoud der overwegen, tenzij hij daarover met de belanghebbenden bij den gemeenschapsweg een verdrag had gesloten.

Dit is niet geschied. De Staat heeft over alles de zorg op zich genomen en heeft de stationspleinen, toegangswegen en overwegen onteigend, ten zijnen name gebragt en begrind, en blijkens de grenspalen zijn zij het eigendom van den Staat gebleven.

Nu heeft de Staat besloten niet zelf te exploiteren, maar de exploitatie van Staatsspoorwegen aan anderen af te staan.

Als de Staat zich met die zorg niet heeft willen belasten, dan spreekt het van zelve, dat, blijkt niet van het tegendeel, de zorg en onderhoud van alles wat den spoorweg betreft, op anderen is overgedragen.

Eene administratie, waarbij *en* de Staat *en* de Concessionaris beiden tot het onderhoud van de werken bijdroegen, zou slechts tot verwarring aanleiding geven.

De opmerking, nu eerst bij pleidooi in het geding gebragt, dat de overweg

alleen zou bestaan voor zoover die over den spoorweg loopt, en zich niet tot de opritten zou uitstrekken, maakt in mijne beschouwingen geen verandering en is niet juist. Is toch de hoogte der spoorwegbaan oorzaak dat de publieke weg eenige verandering moet ondergaan of ook moet worden opgehoogd, dan kunnen de kosten van aanleg en van onderhoud, welke laatste ook van gewigt kunnen zijn, niet ten laste worden gebragt van hen die den publieken weg moeten onderhouden; die opritten behooren dus tot den spoorweg, en maken daar een deel van uit.

Zien wij nu wat de wet zegt ten opzigte van de verpligting tot onderhoud.

Art. 1 der wet tot regeling der exploitatie van 3 Julij 1863 (*Staatsblad* nº. 100) houdt in:

»De exploitatie der Staatsspoorwegen wordt naar de bepalingen van de wet aan bijzondere ondernemers bij concessie gegund."

Art. 3 luidt: »Indien de Staat bij den aanleg der wegen verbindtenissen jegens derden, de exploitatie of het onderhoud van werken betreffende, op zich heeft genomen, worden die door den concessionaris nagekomen."

Art. 4 lid 2 verpligt den Concessionaris om de wegen en al de daartoe behoorende kunstwerken, gebouwen en andere voorwerpen, in den besten staat te onderhouden.

Art. 5 verklaart hem vervallen van zijne regten, als hij niet onderhoudt de wegen en de daartoe behoorende werken voor de exploitatie, overeenkomstig het voorgaande artikel.

Volgens de wet tot bekrachtiging der concessie (wet van 3 Juli 1863 (*Staatsblad* nº. 101) zegt art. 4 der concessie:

dat voor rekening *van den Staat* is de bouw en voltooijing van den spoorweg; met alle *daartoe behoorende werken*, als *overwegen* enz.;

en art. 7 verpligt den ondernemer om den weg, de gebouwen, de kunstwerken en *al hetgeen tot een en ander behoort*, goed te onderhouden, en in lid 3 dat, indien de Staat bij den aanleg der wegen verbindtenissen jegens derden, de exploitatie, of het onderhoud van werken betreffende, op zich heeft genomen, de ondernemer die zal nakomen.

De ondernemer is dus uit dubbelen hoofde tot het onderhoud verpligt, *en* omdat de overwegen tot den spoorweg behooren, *en* omdat hij de verpligtingen moet nakomen, door den Staat bij den aanleg jegens derden aangegaan.

De geschiedenis der wetten bevestigt dit betoog ten volle.

De Memorie van Toelichting der wet tot exploitatie (*Staatsblad* nº. 100), zegt: Bijblad 1862—63, Bijlagen blz. 799, dat eene hoofdvoorwaarde is, dat na voltooijing der lijnen de Staat van alle verdere zorg voor de instandhouding ontheven zij, en dat de verbindtenis van den exploitant derhalve is tot voorziening in alle gewone en buitengewone onderhouds- en herstellingswerken. Hij moet doen al wat eene gewone spoorwegmaatschappij te doen heeft; er zijn slechts twee uitzonderingen: aanleg van werken en voorziening in buitengewone rampen.

De Memorie van Beantwoording op art. 5, Bijlagen blz. 1397, zegt, dat dit art. toepasselijk is: 1º. in het geval dat de ondernemer het onderhoud van den weg *en zijne aanhoorigheden* voortdurend verwaarloost.

De Memorie van Beantwoording op art. 4 van de Concessiewet, Bijblad 1862 tot 63, Bijlagen blz. 1399, kolom 2, in fine, zegt: »Wie zal, vraagt men, de »stationspleinen en de toegangswegen onderhouden? Het onderhoud van *alle* »*door den Staat gemaakte werken* moet door den ondernemer geschieden."

Ten einde daaromtrent allen twijfel weg te nemen, verklaart de Minister ter aangehaalde plaats, art. 7 lid 1, dat oorspronkelijk luidde: »De ondernemer is »verpligt den weg, de gebouwen en de kunstwerken goed te onderhouden" (zie Bijlagen blz. 800) achter *kunstwerken* aan te vullen met de woorden: »*en al hetgeen tot een en ander behoort.*"

Als mijn geachte confrère nu meent, dat de wet ten opzigte van de verpligting tot onderhoud niet duidelijk zou zijn, dan ben ik het met hem niet eens, maar al ware dat het geval, dan maakt de toelichting allen twijfel onmogelijk, en als men er dan op let, dat de Exploitatie-maatschappij zich eerst tot de exploitatie heeft verbonden na in kennis te zijn gesteld met de wet en hare toelichting, dan mag ten haren opzigte, met het oog op die toelichting, het beginsel van art. 1379 Burgerlijk Wetboek, tegen haar worden ingeroepen.

Hiermede meen ik alle tegenwerpingen van den appellant te hebben beantwoord, en concludeer dat de Afdeeling gelieve aan den Koning een besluit voor te dragen tot ongegrondverklaring van den appellant in zijn beroep van het besluit van Gedeputeerde Staten van Gelderland, van 1 Junij 1875.

Bij repliek wederlegt de heer DE BRAUW verschillende argumenten, door den gemagtigde voor de gemeente Laren in het midden gebragt. Hij wijst er op, dat al mogt privaatregtelijke onderhoudspligt op den legger worden geconstateerd, er toch, luidens art. 28 van 't Reglement, voor elken weg een publiekregtelijke ouderhoudpligtige is, die ook op den legger zou moeten worden vermeld. Z. i. leidt het stelsel van zijnen tegenpleiter daartoe, dat er twee onderhoudpligtigen op den legger zullen, althans kunnen worden gebragt.

Nu zou, volgens tegenpleiter, het constateren van de verpligting zelve publiekregtelijk zijn en daardoor het bedreigen van straf geregtvaardigd zijn; doch hij vergeet dat Gedeputeerde Staten dan publiek-regtelijken onderhoudspligt zouden opleggen, en daartoe zijn zij niet bevoegd; dat mag alleen de wetgever, Gedeputeerde Staten mogen alleen constateren, beslissen of werkelijk bij het Provinciaal Reglement onderhoudspligt opgelegd is.

Ook 't beroep van tegenpleiter op art. 137 van de Provinciale Wet faalt ten eenenmale. Zeker hebben Provinciale Staten het toezigt op alle wegen, en dat toezigt hebben zij bij 't Provinciaal Reglement gedeeltelijk uitgeoefend, gedeeltelijk overgedragen op Gedeputeerde Staten. Maar dat toezigt brengt niet mede, dat ieder, die zich tegenover een ander privaat-regtelijk verbindt tot onderhoud van een weg, op de leggers mag worden vermeld als onderhoudspligtige; te minder, waar altijd een publiekregtelijk onderhoudspligtige aanwezig is, en dus voor het onderhoud van den weg, ook zonder dat, voldoende kan worden gezorgd.

Tegenpleiter meent, dat de regterlijke magt zich niet aan het onderzoek der leggers mag onttrekken, en dat daarom de administratieve magt niet zoo naauw heeft toe te zien, of zij wel bevoegd is dezen of anderen onderhoudspligt op de

leggers te constateren. Maar is dat vereenigbaar met het prestige, dat ook de administratieve magt toekomt? Kan zij het er op laten aankomen dat de regterlijke magt hare fouten zal verbeteren? Moet zij er niet voor waken, dat geen fouten verbeterd behoeven te worden? En dat niet te meer, waar zij weet, dat de regterlijke magt weigert de fouten der administratieve te herstellen?

Ten slotte betoogt spreker nog nader, dat de overwegen moeten worden beperkt tot de gedeelten, die tusschen de afsluithekken gelegen zijn, en concludeert op deze en andere gronden tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten.

De heer VAN ECK voerde daarop nog kortelijk het woord ter beantwoording of bestrijding van het zoo even door den gemagtigde van de Maatschappij gesprokene.

Hij betoogt daarbij, in tegenstelling met dien pleiter, dat het provinciaal reglement geen zorg opdraagt maar slechts de verpligting constateert en dat de verpligting tot het onderhoud van eenen publieken weg uit haren aard is *publici juris*.

Spreker verduidelijkt nader de stelling dat de overeenkomst van aanneming is een burgerlijk contract en dat de regelen van het burgerlijk regt dus mogen worden gevolgd tot uitlegging van hetgeen waartoe de ondernemer zich heeft verbonden. De Maatschappij treedt dientengevolge door dat contract in de plaats van den Staat.

Ook betwist hij de stelling dat er privaat eigenaren zijn van publieke wegen.

Tegenover het beweren dat de overwegen in engeren zin moeten worden opgevat, stelt spreker zijn gevoelen, dat die overwegen alles omvatten wat daarbij behoort, dus ook de opreden, waarvan de overbodigheid niet is aangetoond.

Ten slotte merkt pleiter, naar aanleiding van het gezegde dat in dezen eigenlijk geen overwegen bestaan maar paralelwegen tot verbinding zouden strekken, op dat daarvan niets blijkt uit de beweringen van den Directeur-Generaal.

Hiermede is deze zaak afgeloopen.

III. *Geschil over de woonplaats van de krankzinnige Petronella Franssen, tijdens hare opneming in het gesticht Coudewater te Rosmalen.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Krachtens Zijner Majesteits magtiging werd door den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij brief van 1 October jl., n°. 25, Afd. II, bij den Raad van State (Afdeeling voor de geschillen van bestuur) de overweging aanhangig gemaakt van een geschil over de woonplaats van de krankzinnige Petronella Franssen, tijdens hare opneming in het gesticht Coudewater te Rosmalen.

Die vrouw, op 13 April 1843 te Heesch geboren, is, volgens opgave van den Burgemeester van Vlijmen, in welke plaats zij zich laatstelijk vóór hare overbrenging naar het krankzinnigengesticht bevond, tot 1868 geweest bij hare

ouders te Haren, bij Megen, en is, toen in dat genoemd jaar hare moeder overleden was, terwijl zij bij haren vader niet wilde blijven en reeds toen niet goed bij het hoofd was, door het gemeentebestuur van hare geboorteplaats besteed geworden te Haren. Van daar is zij echter, kort daarna, te Vlijmen gekomen, waar zij bij de laatste algemeene tienjarige volkstelling op het bevolkingsregister is ingeschreven als dienstbode, wonende te Vlijmen. Op 3 Januarij 1873 is zij op dat register afgeschreven, als gaande naar 's Hertogenbosch. Burgemeester en Wethouders van Vlijmen schreven op 3 Junij jl. aan 's Konings Commissaris, dat het duplicaat van dat getuigschrift zonder begeleidend schrijven is afgezonden geworden aan het Bossche gemeentebestuur, hoewel de Burgemeester van Vlijmen in zijn brief van 10 November 1874 gemeld had, dat het door den schoonbroeder van Petronella Franssen ten raadhuize was afgehaald en naar 's Hertogenbosch gebracht.

Wel schijnt de vrouw in den Bosch te hebben gediend, doch zij bevond zich weder te Vlijmen, toen haar krankzinnige toestand noodig maakte, dat zij, op requisitoir van den Officier van Justitie, op magtiging des Voorzitters van de Bossche Regtbank van 5 November, op 6 November 1874 in 't gesticht »Coudewater" werd opgenomen. Vlijmen en 's Hertogenbosch ontkennen beiden hunne gehoudenheid tot betaling der verplegingskosten. De krankzinnige zelve, door het bestuur der inrigting te Rosmalen ondervraagd, geeft op dat zij in 1873, na twee dienstbetrekkingen te 's Bosch te hebben gehad, nog geweest is dienstbode te Rotterdam en te Herpt; dat ze daarna drie maanden in huis bij hare zuster te Vlijmen heeft doorgebragt, waarna ze naar Dordrecht is gegaan; dat ze spoedig daarop te Vlijmen is teruggekeerd en 14 dagen later van daar overgebragt naar het gesticht. Het bestuur geeft echter die inlichtingen van de lijderesse niet op als vertrouwbaar, wegens haren psychischen toestand.

Op aanschrijving van Gedeputeerde Staten van Noordbrabant zijn door den Kantonregter te Waalwijk als getuigen onder eede gehoord Leonardus van Helvoort en diens huisvrouw, geb. Agnes Franssen, zwager en zuster der krankzinnige. Hunne opgaven komen hierop neder:

»Van Helvoort, wonende te Vlijmen, zegt, dat Petronella, na den dood harer moeder, eenige dagen is gaan rondzwerven, totdat zij door en voor rekening van het gemeentebestuur harer geboorteplaats, Heesch, bij haren oom te Haren besteed is geworden; dat na 13 weken verblijf aldaar, die oom haar bij getuige te Vlijmen gebragt heeft, waar zij ongeveer 4 maanden gebleven is, totdat ze dáár is gaan dienen bij Heesbeen, waar zij 7 à 8 maanden, toen bij van der Heijden, waar zij circa 4 weken geweest is; na een dag of drie bij getuige weder intrek te hebben genomen, ging ze over in een dienst bij Verboort, daarna bij Engelen, beiden te Vlijmen. Die dienst verlatende, kon ze in dat dorp niet meer teregt komen, en heeft ze kortstondige dienstbetrekkingen gehad te 's Bosch, Dordrecht, Vucht, Haarsteeg, Heesbeen en Maasbommel, telkens af en aan bij getuige of andere familie te Vlijmen korten tijd terugkomende. Laatstelijk vóór hare opneming in het gesticht was zij op die wijze bij des getuiges broeder, Jan van Helvoort, ongeveer 3 weken. De Secretaris van de gemeente heeft hem getuige ondervraagd over het afhalen van haar getuig-

schrift van woonplaatsverandering naar 's Bosch; doch hij heeft aan hem geantwoord, en verklaart nog, dat hij zich niets er van herinnert, dat hij getuige dat stuk zou hebben afgehaald.

Toen zij te Heesbeen diende, schijnt haar meester haar aldaar voor inschrijving te hebben aangegeven. Hij zeide verder, dat, als Petronella somwijlen te Vlijmen geen onderkomen had, zij dan plagt te gaan bij Nicolaas van den Heuvel aldaar, die ook hare kleederen bewaarde, waar ze dan bleef, totdat ze weêr een dienst had gevonden. Zij noemde de vrouw van van den Heuvel altijd »moeder" en ging met deze wel eens een dag uit werken. Na den dood harer moeder, heeft Petronella zoowat 2 à 3 jaren te Vlijmen doorgebragt, deels bij getuige, meerendeels bij van den Heuvel.

De vrouw van Helvoort verklaarde geheel hetzelfde als haar man had gedaan, met afwijking alleen in de volgorde der plaatsen, waar hare zuster heeft rondgezworven. Vlijmen was steeds haar toevlugtsoord, als zij tijdelijk buiten dienst was. Vaak heeft zij getuige bij den Burgemeester van Vlijmen over Petronella's toestand geklaagd, die haar dan altijd verzocht, te zien haar weg te krijgen.

Het gemeentebestuur van Vlijmen heeft aan Gedeputeerde Staten ingezonden twee adviezen van den Advocaat Schlesinger, ten betooge, dat de krankzinnige niet gezegd kan worden, vóór hare overbrenging naar Rosmalen, woonplaats te Vlijmen te hebben gehad. Daar de steller dier adviezen de quaestie thans nader zal bespreken, kan ik mij onthouden van eene mededeeling der aangevoerde gronden. Het gemeentebestuur van Vlijmen legde voorts nog over eene door den Burgemeester, den Secretaris en den veldwachter onderteekende verklaring, onder aanbod van eede, »dat Leonardus van Helvoort in hunne tegenwoordigheid verklaard heeft, dat hij de woonplaatsverandering ('t getuigschrift deswege) ter Secretarie heeft afgehaald, om dat stuk te 's Bosch te bezorgen; en ook, dat hij het te 's Bosch aan Petronella Franssen heeft afgegeven.

Toen deze zaak op 24 November ll. in de openbare zitting dezer afdeeling zoude behandeld worden, had het gemeentebestuur van Vlijmen uitstel verzocht. Het heeft zich dien tijd ten nutte gemaakt door het verzamelen van eenige verklaringen, welke aan den Voorzitter dezer afdeeling zijn toegezonden bij brief van 7 December jl. Die verklaringen zijn: 1°. van den veldwachter Koënig te Vlijmen, dat de landbouwer van Helvoort hem op 22 October 1874 had verzocht om zijne woning 's avonds te surveilleren, daar zijne schoonzuster Petronella Fransen, den vorigen avond bij hem op deur en vensters had geklopt om te worden binnengelaten, doch dat hij haar niet wilde inlaten; — dat zij dien nacht, gelijk hij getuige 's anderdaags ochtends vernam, zich heeft opgedrongen voor nachtverblijf ten huize van Nicolaas van den Heuvel; — dat zij den daarop volgenden nacht zich weder bij Helvoort heeft aangemeld, van waar hij getuige, daar ontboden, haar als landloopster had willen medenemen, toen hij in zijn gesprek met haar bespeurde, dat zij krankzinnig was; 2°. van Nicolaas van den Heuvel, bevestigende, dat de meergemelde vrouw zich, zijns ondanks, in den nacht van 22 op 23 October in zijne woning heeft nedergezet; 3°. van van Helvoort, zijnerzijds bevestigende, wat reeds verklaard is door Koënig; voorts

4°. van J. Kolen te Vlijmen, dat Petronella Franssen, op het laatst van 1872 bij hem in dienst is geweest, daarna eene poos rondgezworven heeft en soms is gaan dienen te 's Bosch; 5°. van Dobbe van Pelt, dat zij bij hem te 's Bosch als meid gewoond heeft in 1873 op 1874; en 6°. van Schopmeijer te 's Bosch, dat zij bij hem gediend heeft gedurende het jaar 1873.

De heer Mr. M. P. SCHLESINGER, advocaat te 's Hertogenbosch, die voor de gemeente Vlijmen ter vergadering is verschenen, licht het beroep kortelijk toe. Zijn pleidooi strekt om aan te toonen dat de krankzinnige vóór hare overbrenging naar het krankzinnigengsticht te Coudewater, niet te Vlijmen woonde. Zoodat het z. i. hier dus de vraag gold of de kosten van verpleging van de arme krankzinnige al dan niet bestreden moeten worden door Vlijmen. Dienaangaande is hij van oordeel dat Vlijmen in geen geval tot de voldoening der kosten gehouden is, ten betooge waarvan hij nagaat 1° den feitelijken grondslag waarop het beweren steunt en 2° hetgeen in regten moet worden beslist.

Wat het eerste betreft, somt spreker de verschillende feiten op en schrijft het ontstaan van het geschil toe aan de vraag of Vlijmen hare woonplaats was. Alvorens eenige opmerkingen omtrent het resultaat en den invloed van getuigenverklaringen voor den kantonregter mede te deelen, merkt spreker op dat er in deze zaak anders had behooren gehandeld te worden, omdat ook in het administratief-regt de regel geldt: het *audi et alteram partem*, en hij zegt dit daarom omdat de Burgemeester van Vlijmen nimmer in de gelegenheid is geweest bij den kantonregter verklaringen af te leggen, hetgeen bij hem de vraag doet opkomen of zoodanig verhoor bewijs kan opleveren?

Deze algemeene opmerking brengt hij omtrent de bewijskracht tegen het proces-verbaal in het midden. Ook tegen den inhoud daarvan oppert hij zijne bezwaren, als komende daarin verklaringen *de auditu* voor. Uit die door hem op den voet gevolgde verklaringen leidt pleiter ten slotte af, dat al wat door de familie der krankzinnige tegenover den kantonregter is medegedeeld, zijn verklaringen de *auditu.*

Ad 2°. In regten onderzoekt gemagtigde of *P.* F tijdens hare krankzinnigheid en hare overbrenging naar het gesticht, woonplaats had te Vlijmen. Uit de geschiedenis en den geest der armenwet, en uit art. 174 Burg. Wetboek, tracht spreker aan te toonen dat het in *confesso* is dat het aanwezig zijn te Vlijmen was tijdelijk, zoodat zij niet kon gezegd hebben aldaar hare woonplaats te hebben gehad, daarbij aan domicilie het denkbeeld van woning hechtende.

Hij verzoekt derhalve dat het de afdeeling moge behagen te adviseren in den geest zooals Vlijmen vermeend heeft dat regt en billijk zal zijn.

IV. *het beroep van E. H. Meursing, te Alblasserdam, van een besluit van Burgemeester en Wethouders dier gemeente, waarbij hem verboden is voort te gaan met het stoken van een op het terrein zijner steenfabriek geplaatsten veldoven.*

De *Staatsraad* BOOT brengt het volgende verslag uit:

Op 2 Mei 1865 heeft A. Nugteren, directeur eener steenbakkerij te Alblas-

serdam, onder de firma D. en P. Smit, die aan Gedeputeerde Staten van Zuidholland magtiging had gevraagd tot het verplaatsen der ovens en het wegnemen van den kap dier ovens in zijne steenfabriek, vergunning bekomen tot het verplaatsen der bedoelde ovens, onder voorwaarden: *a.* dat dit geschiede binnen zes maanden na den dag der beschikking, en *b.* dat hij of zijne regtverkrijgenden zoodanige verpligtingen zullen nakomen, als welke later blijken mogen noodig te zijn en in het belang eener goede politie mogten worden opgelegd.

Die zaak schijnt later — onder welken titel dan ook — te zijn overgegaan in handen van E. H. Meursing, die in Junij 1873 aan Gedeputeerde Staten verzocht heeft, voor zooveel noodig, om, wegens behoefte aan tijdelijke uitbreiding zijner fabriek, een hulp- of veldoven te mogen plaatsen, welke, na te zijn afgestookt, onmiddellijk zal worden weggeruimd. Hij deed dit destijds, gelijk hij verklaarde, ten allen overvloede, echter wel geloovende, dat daartoe geene vergunning vereischt werd, volgens het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824 (*Staatsblad* n°. 19).

Reeds nu zij hier vermeld, dat het berigt van Gedeputeerde Staten van 21 September jl. aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, waarvan de verdere inhoud straks zal worden medegedeeld, o. a. inhoudt: 1°. dat deze steenfabriek reeds heeft bestaan vóór de vaststelling van het besluit van Januarij 1824; — en 2°. dat Gedeputeerde Staten op laatstgemeld adres van Meursing, bij hun besluit van 16 Junij 1873, hebben beschikt, »dat voor de oprigting der bedoelde ovens geene vergunning noodig is." Zij beschikten in dien zin met het oog én op eene vroegere soortgelijke dispositie op request van een anderen belanghebbende èn ook om regterlijke uitspraken, in eene andere zaak gewezen. Het blijkt namelijk uit overgelegde afschriften dier uitspraken, dat P. van 't Hof Stolk, een steenbakker te Ouderkerk a/d IJssel, die gedagvaard is geweest bij het Kantongeregt te Schoonhoven, omdat hij zonder behoorlijke vergunning steenen had doen bakken in de nabijheid van op zijn terrein reeds bestaande steenovens, ontslagen is van alle regtsvervolging, daar de kantonregter dat feit verklaarde te zijn noch wanbedrijf noch overtreding; welk vonnis, op het door het Openbaar Ministerie ingesteld hooger beroep, door de Regtbank te Rotterdam op 28 Januarij 1873 in zooverre is gewijzigd, dat hij daarbij is vrijgesproken van het hem ten laste gelegde feit van »oprigting eener steenbakkerij zonder bekomene vergunning."

Dit had nog plaats gehad onder de werking van het Koninklijk besluit van 31 Januarij 1824; welk besluit echter is afgeschaft en vervangen door de wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95) welke in werking is getreden op 22 Junij ll.

Burgemeester en Wethouders van Alblasserdam hebben, naar aanleiding eener bij hen ingekomen klagte van eenen buurman van den fabriekant Meursing, na zelven het terrein in oogenschouw te hebben genomen en het geopperd bezwaar van brandgevaar en hinder te hebben gegrond bevonden, daar de oven (een veldoven, die open is), zoodanig is geplaatst, dat hij hoogst gevaarlijk is voor de naastbij gelegen panden; — bij missive van 8 Julij jl. den heer Meursing gewaarschuwd, dat hij zich had schuldig gemaakt aan overtreding der laatstgenoemde wet, en hem derhalve aangeraden om het in strijd met de wet

daargestelde, dadelijk op te ruimen; bij gebreke waarvan hij zoude beloopen de boete en straffen bij art. 22 dier wet bepaald.

Toen aan die aanmaning geen gevolg was gegeven en de fabriekant met het stooken van den veldoven bleef voortgaan, werd hem door Burgemeester en Wethouders van Alblasserdam, ingevolge aanschrijving van den Officier van Justitie te Gorinchem, bij aanschrijving van 13 Julij jl., krachtens art. 21 der wet van 2 Junij ll., *verboden* om met de werkzaamheden van dien oven voort te gaan.

Op 25 Julij daarop zond Meursing een adres aan den Koning, waarin hij, na te hebben vermeld, dat hem in 1873 door Gedeputeerde Staten was te kennen gegeven, dat hij geene vergunning noodig had voor de plaatsing en het stooken van een tijdelijken veldoven op het terrein zijner fabriek, — verklaart, dat hij op 3 Mei 1875 weder was begonnen zulk een oven op te rigten, welke op 7 Julij ll. was voltooid; dat hij zich bezwaard acht door het verbod van Burgemeester en Wethouders van 13 Julij ll., als meenende, dat zijne *inrigting* niet in werking is buiten de vereischte vergunning, en dat een *veldoven* niet is eene *verandering* of *uitbreiding* dier inrigting.

Toen op dat request door den Commissaris des Konings consideratiën en berigt waren gevraagd van het gemeentebestuur van Alblasserdam, hebben Burgemeester en Wethouders te kennen gegeven, »dat zij, naar aanleiding eener ingekomen klagte van den buurman, grenzende aan de steenfabriek, Vroege, dat er door dien open oven brandgevaar voor zijn perceel ontstond, en na dit bij lokaal onderzoek te hebben gegrond bevonden, de waarschuwing tot Meursing, om niet verder er mede voort te gaan, hebhen gerigt. Zij toch beschouwen het plaatsen van dien oven aldaar in strijd met de verkregene concessie niet alleen, als zijnde de concessie verleend alleen tot verplaatsing en verandering van de twee bestaande ovens, volgens een overgelegde schetsteekening — maar vooral ook tegen de bepaling sub *b* in de concessie, — daar de plaatsing van dien oven op die plaats tegen het belang eener goede politie was, omdat het woonhuis en verdere gebouwen van zijn buurman door het stellen van dien oven op die plaats, aan groot brandgevaar werden blootgesteld.

Dat inweerwil daarvan de heer Meursing niet alleen met het bouwen van dien oven is doorgegaan, maar op 7 Julij, hoewel toen nog niet geheel voltooid, daarin reeds vuur had gebragt zonder de gewone voorzorgsmaatregelen door schoren als anderzins genomen te hebben, — terwijl later bleek dat hij de turf rondom dien oven nog digter bij het woonhuis van den heer Vroege, tot zelfs op diens eigendom, had opgestapeld.

Dat Burgemeester en Wethouders den heer Meursing den 13 Julij, krachtens art. 21 der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95), het voortzetten der werkzaamheden hebben verboden, nadat hun dienaangaande de zienswijze van den heer officier van justitie was kenbaar gemaakt en deze op proces-verbaal van Burgemeester en Wethouders die zaak bij de Arrondissements-Regtbank te Gorinchem vervolgde.

Dat naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders de heer Meursing geene bevoegdheid bezit verandering te brengen in de bestaande ovens, maar de bepalingen in de in 1865 verleende concessie moet blijven opvolgen; dat de

heer Meursing, door dien nieuw gebouwden oven op 7 Julij ll. in werking te brengen, heeft gehandeld in strijd met art. 14 n°. 1 der wet van 2 Juni 1875, dewijl het plaatsen van dien oven, zoo als dezelve daar alsnu is gesteld, bepaaldelijk valt in de termen *a* en *b* van art. 11 der wet, zoodat Burgemeester en Wethouders adviseren om de concessie aan den heer Meursing (of deszelfs voorgangers), in 1865 verleend, *niet* in te trekken mits onder voorwaarden dat hij de daarin voorgeschrevene voorwaarden stiptelijk opvolge en geene verandering in de thans bestaande ovens brenge, noch een derden of meerderen daarbij plaatse dan na verkregen vergunning van het gemeentebestuur ingevolge art. 14, 17 en 18 van gemelde wet.

De Regtbank te Gorinchem schijnt het gevoelen van Burgemeester en Wethouders te deelen, daar dezelve den heer Meursing bij vonnis van 4 Augustns ll. heeft veroordeeld in eene geldboete van *f* 100.

Door de afdeeling is een afschrift van dat vonnis opgevraagd. Uit dat uitvoerig stuk blijkt, dat het Openbaar Ministerie is verklaard niet-ontvankelijk in zijne vervolging tegen den beklaagde, wegens het oprgiten van een veldoven ter uitbreiding zijner fabriek zonder bekomene vergunning, omdat die vraag door het administratief gezag, in appel door den Koning, moet worden uitgemaakt; — doch wegens het voortgaan met de werkzaamheden, op en na 8 Julij jl., niettegenstaande de aanmaning van het gemeentebestuur om het werk te staken, is de beklaagde tot *f* 100 boete veroordeeld.

Op aanvrage van Gedeputeerde Staten, om het besluit van Burgemeester en Wethouders te ontvangen, door hen genomen tot voldoening aan art. 21 der wet van 1875 (*Staatsblad* n_0. 95) gaven Burgemeester en Wethouders te kennen, dat de aanmaning is gedaan bij hunne missives van 8 en 17 Julij ll. en dat art. 21 geen bepaald besluit daarvoor vordert.

Gedeputeerde Staten geven in hunnen brief van 21 September jl. aan den Minister van Binnenlandsohe Zaken eerst een verslag ean den loop dezer zaak, — overeenkomende met het reeds opgegevene in dit verslag, — en voegen daaraan toe de volgende uiteenzetting hunner zienswijze: »Hoe ook de regterlijke magt over deze zaak moge oordeelen, wij meenen, de zaak van een zuiver administratief regterlijk oogpunt beschouwende, dat de heer Meursing door de handelingen van Burgemeester en Wethouders van Alblasserdam inderdaad in zijn regten is gekrenkt.

Vooreerst gelooven wij, dat toepassing der wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* n°. 95), op den geplaatsten veldoven niet wel mogelijk was, omdat de heer Menrsing reeds den 3den Mei begonnen was dien te bouwen en die oven bij de in werking treding der wet nagenoeg voltooid was.

Al moest echter omtrent dit punt het tegendeel worden aangenomen, dan nog behoort te worden opgemerkt, dat art. 29 der aangehaalde wet sommige bepalingen daarvan, en in het bijzonder art. 14, op bestaande inrigtingen alleen toepasselijk verklaart, voor zoover tot die inrigtingen krachtens de vroeger geldende Koninklijke besluiten vergunning was verleend en alzoo wanneer eene uitbreiding of wijziging van inrigting zoude plaats hebben, in strijd met de verleende concessie.

Dat nu de bedoelde steenfabriek zelve, vóór het Koninklijk besluit van 1824 werd opgerigt, hebben wij hier-boven reeds medegedeeld en ook onder het Koninklijk besluit van 1824 werd zoodanige concessie niet verleend.

Wel werd in de hierbij overgelegde resolutie onzer vergadering van 2 Mei 1865, nº. 27, vergunning gegeven tot verplaatsing van ovens, doch gesteld al eens dat zoodanige vergunning noodig ware geweest — daarin wordt het getal der ovens, die in deze fabriek mogen worden geplaatst, niet bepaald, zoodat er geen reden schijnt te bestaan om den heer Meursing, wiens fabriek immers werd opgerigt zonder dat daarbij eenige bepalingen daaromtrent werden vastgesteld, te dwingen om slechts een zeker aantal ovens te plaatsen.

Wat nu de reden betreft waarom wij in 1873 vermeenden geene vergunning volgens het Koninklijk besluit van 1824 te behoeven te geven tot plaatsing van een veldoven, daaromtrent diene nog dat dit zich ook destijds grondde op de overweging dat hier geen verandering van inrigting plaats had eener volgens het Koninklijk besluit van 1824 geconcessioneerde fabriek, terwijl het verder gold de plaatsing van een tijdelijken, van een veldoven, kunnende naar ons oordeel zulke tijdelijke inrigting geene verandering der fabriek te weeg brengen.

Op deze gronden zijn wij dus van oordeel, dat de heer Meursing, hetzij volgens de wet van 2 Junij 1875 (*Staatsblad* nº. 95), hetzij volgens het vroeger vigerend Kon. besluit van 1824, volkomen bevoegd was om zonder vergunning te vragen den bedoelden veldoven te plaatsen, zijnde alzoo het aangevallen besluit van Burgemeester en Wethouders van Alblasserdam ten onregte genomen.

Ten slotte merken wij op, dat Burgemeester en Wethouders van Albasserdam hun verbod om van den oven gebruik te maken niet hebben gekleed in den bepaalden vorm van een besluit. Wij meenen echter, dat dit geen bezwaar oplevert en dat hun overgelegde missive van 13 Julij jl. zeer goed als een besluit kan worden aangemerkt.

Nadere memorien zijn er niet ingekomen.

V. *het geschil over de verplegingskosten van de arme krankzinnige Johanna Theodora Ockhorst.*

De *Staatsraad* VAN VLADERACKEN brengt het volgende verslag uit:

Johanna Theodora Ockhorst is geboren te Heteren den 21 Junij 1834. Zij heeft op verschillende plaatsen gewoond. In het laatst van 1866 woonde zij in de gemeente Wisch; daarna schijnt zij gewoond te hebben te Zutphen en ook te Breda. Met het begin van het jaar 1872 vestigde zij zich in de gemeente Genderingen, en wel te Etten, waar zij eene kruidenierszaak uitoefende. Op 28 December 1872 heeft zij die gemeente verlaten met getuigschrift van woonplaatsverandering naar 's Hertogenbosch. Op 7 Januari 1873 is zij, krachtens eene magtiging op 2 Januarij door de Regtbank te Zutphen verleend, opgenomen in het krankzinnigengesticht te 's Bosch. Voor de voldoening der verpleegkosten verbond zich tegenover het bestuur van het gesticht P. J. Willemsen, molenaar

te Sillevolde, gemeente Wisch, schoonbroeder van de krankzinnige; in het door hem onderteekend contract is hij ook zelf als wonende te Sillevolde opgegeven. Toen die verpleging omstreeks een jaar geduurd had, begon de betaling der verpleegkosten moeijelijkheid op te leveren. Bij een adres van 30 December 1873 wendde de vader der krankzinnige, W. A. Ockhorst, opgevende gedomiciliëerd te zijn te Heteren, maar tijdelijk te verblijven bij zijnen schoonzoon Willemsen te Sillevolde, zich tot Gedeputeerde Ssaten van Gelderland. De adressant deed het daarbij voorkomen alsof hij de verplegingskosten betaalde en verzocht dat maatregelen mogten genomen worden opdat die kosten niet meer ten zijnen laste zouden komen, daar hij niet langer tot de betaling in staat was.

Op dit adres werden gehoord de Gemeentebesturen van Gendringen en van 's Bosch. Het eerste antwoordde eenvoudig dat Johanna Theodora Ockhorst, op 28 December 1872 de gemeente had verlaten met getuigschrift van woonplaatsverandering, om zich te vestigen te 's Bosch. Het bestuur van 's Bosch antwoordde door overlegging van een berigt van Regenten van de godshuizen en de algemeene armen, onder wier beheer ook staat het krankzinnigengesticht aldaar. Deze merken in de eerste plaats op, dat niet met den adressant, maar met Willemsen voor de verplegingskosten was gecontracteerd. Wat overigens betreft de woonplaats der krankzinnige, zeggen Regenten, dat zij nooit te 's Bosch gewoond heeft, maar enkel daarheen is overgebragt om in een krankzinnigengesticht geplaatst te worden; dat indien zij terstond als armlastige was opgenomen, dit geschied zou zijn ten laste van de gemeente, die toen hare woonplaats was, en dat die gemeente niet kan ontheven zijn door dat de krankzinnige aanvankelijk voor rekening van een bijzonder persoon geplaatst is; dat toch anders door middel van eene aanvankelijke verpleging voor eigen rekening, alle krankzinnigen door de gemeenten waar zij woonplaats hadden, zouden kunnen gelaten worden ten laste van de gemeenten waar de gestichten gelegen zijn, als zouden de krankzinnigen daar woonplaats verkregen hebben.

Gedeputeerde Staten hebben, bij besluit van 24 Februarij 1874, na overweging dat de opneming der krankzinnige is geschied krachtens contract met Willemsen, en alzoo niet als van eene behoeftige krankzinnige, waarop de Armenwet van toepassing is, den adressant te kennen gegeven dat, wanneer de bedoelde krankzinnige in behoeftigen staat verkeert, men zich voor hare verpleging zal hebben te wenden tot het bestuur der gemeente, waar de behoeftige moet geacht worden woonplaats te hebben, dewijl die gemeente door de wet met de betaling der kosten van verpleging belast is.

In December 1874 is weder een adres ingediend aan Gedeputeerde Staten van Gelderland, ditmaal door den vader en den schoonbroeder der krankzinnige. Daarin wordt gezegd, dat de laatstgenoemde der adressanten, omdat de eerste er in het geheel niet toe in staat was, zich voor de betaling der verpleegkosten heeft verbonden, verwachtende dat de verpleegde spoedig zou herstellen; dat het hem echter niet mogelijk is op den duur dien last te dragen. Voorts dat de adressanten zich, ten gevolge der beschikking van Gedeputeerde Staten van 24 Februarij 1874, bij herhaling hebben gewend tot den Burgemeester van

Gendringen, die evenwel beweert dat de gemeente niet gehouden is te betalen, op grond. dat tijdens de overbrenging naar het gesticht, door het gemeentebestuur een verhuisbriefje naar 's Bosch is afgegeven.

Adressanten meenen dat dit briefje wel niet anders zal geweest zijn dan een bewijs van tijdelijke verplaatsing, zooals bij alle krankzinnigengestichten gevorderd wordt, doch dat het niet beantwoordt aan de vereischten van art. 76 Burgerlijk Wetboek, hetwelk in verband met art. 75 het oog heeft op eene duurzame vestiging in de gemeente waarheen de betrokken persoon zich begeeft, terwijl de plaatsing in een gesticht uit haren aard als tijdelijk te beschouwen is; dat toch anders het ongerijmde gevolg zou ontstaan, dat de gemeenten waar krankzinnigengestichten gevestigd zijn, met het onderhoud van alle behoeftige patienten zouden worden belast; dat ook art. 76 de daar bedoelde verklaring blijkbaar beschouwt als bewijs van de geprononceerde intentie van den verhuizenden persoon, om zijn hoofdverblijf elders te vestigen, en dus van de veronderstelling uitgaat, dat die persoon *compos mentis* is, daar een krankzinnige niet kan geacht worden een wil te hebben of eenige verbindende verklaring te kunnen uitbrengen, waarom de aanvrage, door een derde gedaan, ten deze alle regtskracht mist; dat eindelijk, om eene verandering van domicilie te weeg te brengen, bij de verklaring nog moet komen de werkelijke vestiging van het hoofdverblijf in de andere gemeente, en dat wel niemand aan deze krankzinnige de bedoeling zal toeschrijven, om 's Hertogenbosch als vaste woonplaats te kiezen.

Op deze gronden verzochten adressanten dat Gedeputeerde Staten, ingevolge art. 10 der wet van 1 Junij 1870 (*Staatsblad* n°. 85), hunne tusschenkomst mogten verleenen, ten einde het bestaande geschil zoo mogelijk in der minne te regelen of anders Zijner Majesteits beslissing te provoceren.

Het bestuur der gemeente Gendringen, omtrent dit adres gehoord, berigtte, dat op 28 December 1872, door Joh. Theod. Ockhorst of van harentwege, en niet door het Bestuur van het krankzinnigengesticht te 's Bosch, een verhuisbillet naar die gemeente was aangevraagd; dat toen dit werd afgegeven, aan het bestuur niets bekend was van hare krankzinnigheid of hare behoeftigheid; dat de regterlijke magtiging tot hare plaatsing in het krankzinnigengesticht te 's Bosch was gevraagd en verkregen, niet door het Openbaar Ministerie maar door haren vader, en dat haar zwager zich voor de betaling der verpleegkosten verbonden had.

Naar het oordeel van Burgemeester en Wethouders is hare woonplaatsverandering vrijwillig geschied en moet men, indien zij behoeftig is, aannemen dat zij het geworden is na haar vertrek uit Gendringen. Is zij, zeggen Burgemeester en Wethouders, gedurende haar verblijf in deze gemeente krankzinnig en daarenboven behoeftig geworden, dan had men zich in de eerste plaats moeten wenden tot het armbestuur waartoe zij behoorde, daar alleen bij volstrekte onvermijdelijkheid het gemeentebestuur mag tusschenbeide treden. Burgemeester en Wethouders zeggen nog dat zij tusschen 28 December 1872 en 8 Januarij 1873, de dag van hare opneming in het gesticht, te Sillevolde verblijf moet gehad hebben.

Burgemeester en Wethouders van Wisch, hieromtrent gehoord, geven op,

dat zij na 15 December 1866, niet meer in die gemeente heeft gewoond en dat hun van hare krankzinnigheid tusschen 28 December 1872 en 8 Januarij 1873 niets bekend is.

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben daarop bij beschikking van 10 Maart 1875 aan de adressanten te kennen gegeven: dat de besturen van Gendringen en Wisch hunne gemeenten niet als het onderstandsdomicilie van de krankzinnige erkennen; dat tot eene beslissing des Konings in deze alleen dan aanleiding zou bestaan, als de krankzinnige werkelijk als eene behoeftige krankzinnige volgens de wettelijke voorschriften in een gesticht was of zou worden opgenomen; dat er echter in de gegeven omstandigheden voor Gedeputeerde Staten geene termen bestaan om de gevraagde beslissing des Konings te provoceren.

Bij adres van 14 Julij 1875 hebben de vader en de zwager van de krankzinnige, de eerste nu wonende te Zutphen, zich gewend tot Zijne Majesteit den Koning. Zij voeren aan dat het toch waarheid is dat de krankzinnige niets bezit, dat haar vader ook onvermogend is, en dat haar zwager, die eenigzins meer maar toch ook niet ruim bemiddeld is, in de betaling der verplegingskosten, waartoe hij ongehouden was, aanvankelijk heeft voorzien, in de verwachting dat dit slechts voor korten tijd zou zijn, maar dit op den duur niet kan doen; dat de werking van art. 10 der wet van 1 Junij 1870 niet afhankelijk gesteld is van de omstandigheid dat de verpleegde als onvermogend is opgenomen; dat het geval zich meermalen zal voordoen dat een der familieleden tijdelijk in de verpleging voorziet of de bezittingen van den patient zelven gedurende korten tijd daarvoor toereikende zijn, maar dat hij bij langeren duur onder de categorie der behoeftigen valt en alzoo aanspraak heeft op de toepassing der bepalingen voor hen geschreven; dat er in zoodanig geval noodzakelijkheid bestaat de gemeente aan te wijzen welke zich het lot van den ongelukkige heeft aan te trekken; dat daarom ook in dit geval gevraagd wordt, beslissing van het geschil over de woonplaats der verpleegde.

Gedeputeerde Staten van Gelderland, omtrent dit adres gehoord, geven als hun gevoelen te kennen, dat er voor de Regering geene termen bestaan om eene beslissing te nemen, zoolang J. Th. Ockhorst niet, met inachtneming van art. 26, 2de lid, der armenwet, in verband met het Koninklijk besluit van 2 Augustns 1870, n°. 10, als eene behoeftige krankzinnige in een gesticht is of wordt opgenomen. Voor het geval dat de Minister van Binnenlandsche Zaken zich hiermede niet mogt vereenigen, voegen Gedeputeerde Staten er bij, dat Gendringen zal moeten beschouwd worden als het domicilie van onderstand der genoemde krankzinnige. Zij werd, zeggen Gedeputeerde Staten, aldaar krankzinnig en men heeft wel op 28 December 1872 een verhuisbillet naar 's Bosch voor haar aangevraagd, doch dit geschiedde niet omdat zij vrijwillig daarhenen hare woonplaats wenschte over te brengen, maar alleen omdat door de besturen der krankzinnigengestichten dergelijke verhuisbilletten plegen verlangd te worden, alvorens zij tot de opneming der lijders in het gesticht overgaan. Gedeputeerde Staten wijzen er nog op dat dan ook de regterlijke magtiging reeds den 2 Januarij 1873 verleend is.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft, naar aanleiding van dit advies van Gedeputeerde Staten, aan dat Collegie opgemerkt, dat indien de krankzinnige zelve onbemiddeld was, en ook hare volgens het Burgerlijk Wetboek tot haar onderhoud verpligte bloedverwanten, de verplegingskosten niet kunnen voldoen, op grond van de armenwet de beslissing des Konings in het geschil over hare woonplaats tijdens hare opneming in een gesticht, zou moeten worden ingeroepen. Indien van het onvermogen bleek, verzocht de Minister echter, dat aan het bestuur van Gendringen zou worden opgemerkt, dat de aanvrage om een verhuisbillet was gedaan op verlangen van het Bestuur van het krankzinnigengesticht.

Burgemeester en Wethouders van Gendringen, door Gedeputeerde Staten gehoord, gaven te kennen, zooals zij ook reeds vroeger gedaan hadden, dat het getuigschrift van woonplaatsverandering niet was afgegeven op vordering van het bestuur van het gesticht, maar op een door de krankzinnige of van harentwege gedaan verzoek. Zij voegden er bij dat nimmer voor krankzinnigen, die in het gesticht te Zutphen waren geplaatst, zulke getuigschriften waren afgegeven.

Burgemeester en Wethouders bleven overigens bij hunne vroegere beschouwing en zij zeiden nog dat het hun onbekend was of J. Th. Ockhorst tijdens de uitreiking van het getuigschrift *compos mentis* was, en dat dit ook niet ter hunner beoordeeling stond, daar iemand wel aan eene manie kan lijden en toch in sommige zaken een bepaald voornemen hebben, en in elk geval, zoolang hij niet volgens de wet krankzinnig is verklaard, geacht moet worden vrijen wil te bezitten om zijne woonplaats te vestigen waar hij verkiest.

Er is ook een berigt ingekomen van Burgemeester en Wethouders van Zutphen, de tegenwoordige woonplaats van den vader der krankzinnige, die mededeelen wat hun omtrent hem en de krankzinnige zelve, die vroeger in Zutphen gewoond heeft, bekend is en van oordeel zijn dat de verplegingskosten op die personen wel niet zouden te verhalen zijn

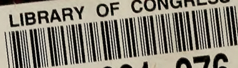
Gedeputeerde Staten hebben de ontvangen berigten aan den Minister van Binnenlandsche Zaken overgelegd, er bij opmerkende dat huns inziens het onvermogen der krankzinnige genoegzaam bleek.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft daarop krachtens 's Konings magtiging bij schrijven van 11 November deze zaak bij den Raad van State, afdeeling voor de geschillen van bestuur, aanhangig gemaakt.

Sedert is nog ingekomen een schrijven van Burgemeester en Wethouders van 's Bosch, die overleggen een schrijven van regenten van de godshuizen en de algemeene armen, waarbij gevoegd zijn een afschrift van het met Willemse aangegane contract en van eenige brieven, waaronder twee door Willemse aan genoemde regenten geschreven. Uit het een en ander blijkt dat Willemse, na eenigen tijd de verpleging betaald te hebben aan het bestuur van het gesticht, heeft verklaard dat noch hij noch de ouders der krankzinnige er langer toe in staat waren; dat ook niet meer betaald is na 7 April 1874 en dat eene regtsvordering tegen Willemse is ingesteld tot betaling der verpleegkosten, verschuldigd over het jaar, loopende van 7 April 1874 tot 7 April 1875.

Overigens bevat de brief van regenten dergelijke beschouwingen als in hun vroeger berigt waren opgenomen.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

LIBRARY OF CONGRESS
0 022 021 276 2